

J. Henry Thayer.

CALVINI

COMMENTARIUS

IN

PSALMOS.

Joannis

~~IOANNIS~~ CALVINI

IN

LIBRUM PSALMORUM

COMMENTARIUS.

AD EDITIONEM AMSTELODAMENSEM

ACCURATISSIME EXSCRIBI CURAVIT

A. THOLUCK.

PARS I.

BEROLINI,

APUD GUSTAVUM EICHLER.

MDCCCXXXVI.

LONDINI APUD BLACK ET ARMSTRONG.

[illegible]

[illegible] R. Th[illegible]

[illegible] 20. 190[illegible]

(A77)

JOANNES CALVINUS

PIIS ET INGENUIS LECTORIBUS SALUTEM.

Si tantum utilitatis afferat Ecclesiae Dei Commentariorum meorum lectio, quantum ego ex scriptione fructus percepi, non erit cur me suscepti laboris poeniteat. Tametsi librum Psalmorum in hac tenui nostra schola exposueram ante tres annos, hac opera perfunctus, statueram non publicare latius, quae apud domesticos familiariter deposueram. Et priusquam enarrationem aggrederer fratrum meorum rogatu, dixeram quod verum erat, me ideo supersedere, quod fidelissimus Ecclesiae doctor Martinus Bucerus summa, quam in hoc opere praestitit, eruditione, diligentia, et fide, id saltem consequutus erat, ne tantus esset operae meae usus. Nec vero de Wolphgangi Musculi commentariis, si iam tunc in lucem prodiissent, tacere fas fuisset, quando et hic sedulitate et industria non parum laudis bonorum iudicio meritus est. Nondum ad finem operis perveneram, dum ecce novis precibus sollicitor, ne meditationes meas fideliter et dextre, non absque magno labore exceptas, perire sinam. Ego in proposito manere: tantum quod pridem in animo fuerat, promittere (ne genti nostrae in libro tam utili deesset adiumentum) me scripturum aliquid Gallice. Id dum tentare cogito, repente praeter consilium, instinctu nescio quo, periculum in Psalmo uno feci Latinae enarrationis. Iam ubi successus voto respondens spem longe superabat, crevit animus: itaque idem in paucis aliquot tentare incipio. Hoc animadverso familiares, acsi me tenerent obstrictum, audacius stimulare, ne in cursu deficerem. Una mihi fuit obtem-

perandi ratio, quae me initio ad primam experientiam impulerat, ne quando, me repugnante vel inscio, emergerent in publicum, quae ex meis sermonibus excepta fuerant. Is certe metus ad opus texendum magis me pertraxit, quam tulerit libera voluntas. Interea tamen in operis progressu certius intelligere coepi, quam non supervacua esset lucubratio: ac privato quoque meo exemplo expertus sum, me lectoribus non ita exercitatis commodum fore intelligendis Psalmis adiutorem. Quam varias ac splendidas opes contineat hic thesaurus, verbis assequi difficile est: equidem quidquid dicturus sum, dignitate longe inferius fore scio. Sed quia praestat gustum aliquem tantae utilitatis vel tenuem dare lectoribus, quam prorsus de ea tacere: breviter attingere licebit, quod rei magnitudo non patitur plane explicare. Librum hunc non abs re vocare soleo ἀνατομὴν omnium animae partium: quando nullum in se affectum quisquam reperiet, cuius in hoc speculo non reluceat imago. Imo omnes hic dolores, tristitias, metus, dubitationes, spes, curas, anxietates, turbulentos denique motus, quibus iactari solent humanae mentes, Spiritus sanctus ad vivum repraesentavit. Reliqua Scriptura continet, quae Deus servis suis mandata iniunxit ad nos perferenda. Hic vero Prophetae ipsi cum Deo loquentes, quia interiores omnes sensus retegunt, quemque nostrum vocant aut trahunt ad proprium sui examen, ne quid ex tot infirmitatibus, quibus sumus obnoxii, totque vitiis, quibus sumus referti, occultum maneat. Rarus et singularis profectus, ubi excussis omnibus latebris, cor hypocrisi, deterrima tabe, abstersum in lucem producitur. Denique si invocatio Dei maximum salutis nostrae praesidium est, quando non aliunde melior ac certior peti eius potest regula, quam ex hoc libro: ut quisque in eius intelligentia optime profecerit, bonam coelestis doctrinae partem erit assecutus. Seria precatio, ex necessitatis nostrae sensu primum, deinde ex promissionum fide nascitur. Hic tam ad mala sua sentienda optime expergefient lectores, quam de quaerendis remediis admonebuntur. Atque adeo quidquid ad nos animandos facere

potest, ubi orandus est Deus, in hoc libro monstratur. Nec vero tantum occurrunt promissiones: sed inter Dei invitationem et carnis impedimenta, nobis saepe in medio statuitur, qui se ad precandum accingit: ut si quando nos exagitent variae dubitationes, luctari discamus, donec liber ad Deum animus assurgat. Neque id modo, sed per haesitationes, metus, trepidationes: nitamur tamen ad orandum, donec solatii nos non poeniteat. Sic enim statuendum est, quamvis ianuam precibus nostris praecludat diffidentia, non esse tamen cedendum, quoties vacillant animi, vel inquietudine feruntur, donec ex suis certaminibus victrix emergat fides. Et multis in locis animadvertere licet, servos Dei ita fluctuantes inter orandum, ut alternis vicibus fere oppressi, palmam arduo conatu obtineant. Illic ab una parte se prodit carnis infirmitas: ab altera vero se exserit vis fidei, si non tam strenua quam optandum foret, parata saltem ad certandum, donec paulatim solidum robur acquirat. Quia tamen quae ad rationem rite precandi valent, toto opere sparsa reperientur, supervacua repetitione non onerabo lectores, neque etiam morabor eorum progressum. Tantum hoc in transcursu indicare operae pretium fuit, praestari nobis hoc libro, quo nihil magis est optabile, non modo ut familiaris ad Deum pateat accessus, sed ut infirmitates, quas pudor hominibus fateri prohibet, fas ac liberum sit coram eo explicare. Iam vero sacrificium laudum, quod sibi pretiosissimum et suavissimi odoris esse pronuntiat Deus, quomodo rite offerre oporteat, hic etiam ad amussim praescribitur. Nusquam magis luculenta tum singularis erga Ecclesiam Dei beneficentiae, tum omnium eius operum praeconia leguntur, nusquam tot narrantur liberationes, vel tam splendide ornantur paternae erga nos ipsius providentiae et curae documenta: nusquam denique vel Dei laudandi plenior traditur ratio, vel ad praestandum hoc pietatis officium acrius stimulamur. Adhaec, quamvis praeceptis, quaecunque ad vitam sancte, pie, iusteque formandam valent, refertus sit liber, praecipue tamen nos ad crucis tolerantiam instituet: quae vera est obedientiae

probatio, ubi propriis affectibus valere iussis, Deo nos subiicimus, patimurque eius arbitrio vitam nostram ita gubernari, ut quae nobis acerbissimae sunt aerumnae, quia ab ipso proficiscuntur, dulcescant. Postremo non generalia solum recitantur bonitatis Dei encomia, quae doceant in ipso solo acquiescendum, ut certum in omni necessitate ab eo auxilium piae mentes exspectent: sed gratuita peccatorum remissio, quae sola et Deum nobis placat, et tranquillam cum eo pacem nobis acquirit, sic commendatur, ut nihil prorsus desit ad scientiam aeternae salutis. Ceterum, si labor a me in his commentariis sumptus lectoribus proderit, sciant mediocri certaminum (quibus me Dominus exercuit) experientia me non mediocriter fuisse adiutum, non modo ut accommodarem ad praesentem usum, quidquid licuerat doctrinae colligere: sed ut ad consilium scriptoris cuiusque psalmorum intelligendum familiarior pateret via. Et quum inter eos praecipuus sit David, ut eius querimonias de intestinis Ecclesiae malis plenius cognoscerem, mihi non parum profuit, eadem quae ipse deplorat, aut similia perpessum esse a domesticis Ecclesiae hostibus. Neque enim, quamvis ab eo longissime distem, imo ad multas, quibus excelluit, virtutes aegre lenteque adspirans, contrariis vitiis adhuc laborem: si quid tamen mihi cum ipso commune est, conferre piget. Ergo quamvis inter legenda fidei, patientiae, ardoris, zeli, integritatis documenta merito innumeros mihi gemitus dissimilitudo expresserit: magnopere tamen profuit, quasi in speculo cernere tum vocationis meae exordia, tum continuum functionis cursum: ut quidquid praestantissimus ille Rex ac Propheta pertulit, mihi ad imitationem fuisse propositum certius agnoscerem. Conditio quidem mea quanto sit inferior, dicere nihil attinet. Verum, sicuti ille a caulis ovium ad summam imperii dignitatem evectus est, ita me Deus ab obscuris tenuibusque principiis extractum, hoc tam honorifico munere dignatus est, ut Evangelii praeco essem ac minister. Theologiae me pater tenellum adhuc puerum destinaverat. Sed quum videret legum scientiam passim

augere suos cultores opibus, spes illa repente eum impulit ad mutandum consilium. Ita factum est, ut revocatus a Philosophiae studio, ad leges discendas traherer, quibus tametsi ut patris voluntati obsequerer, fidelem operam impendere conatus sum, Deus tamen arcano providentiae suae freno cursum meum alio tandem reflexit. Ac primo quidem, quum superstitionibus Papatus magis pertinaciter addictus essem, quam ut facile esset e tam profundo luto me extrahi, animum meum, qui pro aetate nimis obduruerat, subita conversione ad docilitatem subegit. Itaque aliquo verae pietatis gustu imbutus, tanto proficiendi studio exarsi, ut reliqua studia quamvis non abiicerem, frigidius tamen sectarer. Nec dum elapsus erat annus, quum omnes purioris doctrinae cupidi ad me novitium adhuc et tyronem discendi causa ventitabant. Ego qui natura subrusticus, umbram et otium semper amavi, tunc latebras captare: quae adeo concessae non sunt, ut mihi secessus omnes instar publicae scholae essent. Denique dum hoc mihi unum in animo est, ignobile otium colere, Deus ita per varios flexus me circumegit, ut nusquam tamen quiescere permitteret, donec repugnante ingenio, in lucem pertractus sum. Eoque consilio relicta patria, in Germaniam concessi, ut in obscuro aliquo angulo abditus, quiete diu negata fruerer. Ecce autem quum incognitus Basileae laterem, quia multis piis hominibus in Gallia exustis, grave passim apud Germanos odium ignes illi excitaverant, sparsi sunt eius restinguendi causa improbi et mendaces libelli, non alios tam crudeliter tractari quam Anabaptistas, ac turbulentos homines, qui perversis deliriis non religionem modo, sed totum ordinem politicum convellerent. Ego hoc ab aulicis artificibus agi videns, non modo ut indigna sanguinis innoxii effusio, falsa sanctorum Martyrum infamia sepeliretur: sed ut posthac per caedes quaslibet absque ullius misericordia grassari liceret, silentium meum non posse a perfidia excusari censui, nisi me pro virili opponerem. Haec mihi edendae Institutionis causa fuit: primum ut ab iniusta contumelia vindicarem fratres meos, quorum mors pretiosa erat in

conspectu Domini: deinde quum multis miseris eadem instarent supplicia, pro illis dolor saltem aliquis et sollicitudo exteras gentes tangeret. Neque enim densum hoc et laboriosum opus, quale nunc exstat, sed breve duntaxat Enchiridion tunc in lucem prodiit, neque in alium finem, nisi ut testata esset eorum fides, quos videbam ab impiis et perfidis adulatoribus scelerate proscindi. Porro, an propositum esset mihi famam aucupari, patuit ex brevi discessu, praesertim quum nemo illic sciverit me auctorem esse. Quod etiam alibi semper dissimulavi, et in animo erat idem institutum prosequi, donec Genevae non tam consilio, vel hortatu, quam formidabili Gulielmi Farelli obtestatione retentus sum, acsi Deus violentam mihi e coelo manum iniiceret. Quum rectum iter Argentoratum tendenti bella clausissent, hac celeriter transire statueram, ut non longior quam unius noctis mora in urbe mihi foret. Paulo ante, huius optimi viri et Petri Vireti opera profligatus erat Papatus: sed res adhuc incompositae, et Urbs in pravas et noxias factiones divisa. Unus homo, qui nunc turpi defectione iterum ad Papistas rediit, statim fecit, ut innotescerem. Hic Farellus (ut incredibili zelo promovendi Evangelii flagrabat) statim ad me retinendum obnixe nervos omnes intendit. Et quum privatis et occultis studiis me intelligeret esse deditum, ubi se vidit rogando nihil proficere, usque ad exsecrationem descendit, ut Deus otio meo malediceret, si me a ferendis subsidiis in tanta necessitate subducerem. Quo terrore perculsus, susceptum iter ita omisi, ut mihi et verecundiae et timiditatis meae conscius, obeundo certo muneri fidem meam non obstringerem. Vix quatuor menses praeterierant, quum nos ab una parte aggressi sunt Anabaptistae, ab altera, sceleratus quidam apostata, qui clandestinis quorundam procerum opibus fretus, multum negotii facessere nobis poterat. Interea seditiones domesticae, et quidem aliae super alias mirifice nos iactarunt. Ego qui natura timido, molli, et pusillo animo me esse fateor, inter prima rudimenta hos tam impetuosos fluctus excipere coactus sum: quibus etsi non succubui, me tamen

non tanta sustinuit magnanimitas, quin turbulenta eiectione plus quam decebat laetatus sim. Atque hoc vocationis vinculo solutus et liber, statueram privatus quiescere, dum praestantissimus Christi minister Martinus Bucerus me iterum simili, qua usus fuerat Farellus, obsecratione ad novam stationem retraxit. Ionae itaque exemplo quod proposuerat territus, in docendi munere perrexi. Atque etiam quum semper essem mei similis, celebritatem fugitans, nescio quo modo ad Imperiales conventus raptus sum, ubi, vellem nollem, necesse mihi fuit in conspectum multorum prodire. Postea quum Dominus Urbis huius misertus, exitiales illas turbas sedasset, ac mirabili sua virtute dissipasset tam scelerata consilia, quam sanguinarios conatus, mihi pristinae stationis repetendae praeter animi votum imposita fuit necessitas. Etsi enim maiori curae erat huius Ecclesiae salus, quam ut eius causa mortem oppetere recusarem: mihi tamen multos excusationis colores suggerebat mea timiditas, cur non libenter humeros de integro subiicerem oneri tam arduo. Vicit tandem officii religio ac fides, ut gregi a quo avulsus fueram, me restituerem: quanto tamen cum moerore, quantis lacrymis, et quanta anxietate, Dominus mihi optimus testis est, et multi pii homines, qui hac molestia liberatum me optassent, nisi idem metus quo urgebar, constrictos simul mecum tenuisset. Ab eo tempore quam variis certaminibus me exercuerit, et quibus experimentis probaverit, si narrare velim, longa erit historia. Sed ne quid inutili sermone lectoribus fastidii afferam, quod paulo ante attigi, breviter nunc repeto, quum mihi suis vestigiis viam monstraret David, non parum inde solatii me fuisse expertum. Nam sicuti sanctum illum Regem continuis bellis fatigarunt Philistini et alii exteri hostes, sed interior perfidorum hominum malitia et improbitas gravius vulneravit: sic ego undique lacessitus, vix momentum unum vel ab externis, vel ab intestinis pugnis quietum habui. Quum multa saepius molitus sit Satan ad diruendum huius Ecclesiae statum, eo usque ventum est, ut ego, qui imbellis sum ac meticulosus, mortiferos

conflictus opposito meo corpore frangere coactus fuerim. Totis quinque annis, quum nimia potentia instructi essent perversi homines, et pars etiam plebis eorum illecebris corrupta, effrenem licentiam appeteret, pro disciplina tuenda nobis absque intermissione pugnandum fuit. Profanis enim hominibus, coelestisque doctrinae contemptoribus susque deque erat Ecclesiae ruina, modo quam optabant potestatem adepti, pro libidine quidvis auderent. Multos etiam inedia et fames, quosdam inexplebilis ambitio, vel turpis quaestus cupiditas agebat in furorem, ut omnia miscendo, se potius nobiscum pessundarent, quam manerent in ordine. Hoc tam longo temporis tractu vix quidquam ab illis omissum puto, quod in Satanae officina fabricari soleat. Nec tandem alius improbis eorum machinationibus potuit esse finis, quam in ignominiosa eorum clade, quae etiam triste mihi spectaculum praebuit: nam etsi quolibet supplicio digni erant, salvos tamen et incolumes florere malebam: quod factum esset, nisi sanis consiliis fuissent prorsus immorigeri. Hoc quinquennii examen quamvis durum mihi ac molestum fuerit, non levius me excruciabat eorum malignitas, qui virulentis calumniis me, ac meum ministerium oppugnare non desinunt. Etsi enim bonam partem maledicendi libido excaecat, ut impudentiam suam cum dedecore statim prodat, alios non ita tegit sua versutia, quin ipsi quoque convicti, probrose iaceant: ubi tamen centies purgatus quis fuerit a crimine, absque ulla causa repeti, toleratu acerba est indignitas. Quia arcana Dei providentia mundum gubernari assero, insurgunt protervi homines, ac Deum hoc modo fieri peccati auctorem causantur. Futilis calumnia, et quae, nisi cupidos auditores nacta esset, facile per se evanesceret, sed multorum animos vel invidia et livor, vel ingratitudo, vel pravitas occupat, ut a nullo quantumvis praepostero, atque etiam prodigioso mendacio abhorreant. Alii aeternam Dei praedestinationem, quae reprobos ab electis discernit, contendunt evertere: alii patrocinium liberi arbitrii suscipiunt: mox in eorum partes multos rapit non tam inscitia, quam perversum nescio quod studium. Atque has mo-

lestias si inferrent professi hostes, ferendum esset. Qui autem sub nomine fraterno delitescunt, nec modo vescuntur sacro Christi pane, sed eum quoque aliis ministrant: qui denique pleno ore gloriantur se Evangelii esse praecones: eos tam nefaria bella moliri, quam detestabile est? Hic vero cum Davide conqueri optimo iure licet, *Homo pacis meae, et qui mecum panem edebat, extulit contra me calcaneum*, *Psal.* 41, 10. *Item*, *Psal.* 55, 14. *Unanimis meus, et collega qui mecum ad Templum Dei pergebat, cum quo dulce communicabam consilium, me hostiliter probris impetivit.* Alii de meis thesauris, alii de immensa potentia frivolos rumores spargunt: ab aliis iactantur meae lautitiae, scilicet qui tenui victu et plebeio vestitu contentus, nec a minimis etiam quibusque plus frugalitatis requirit, quam in eo spectatur, is nimium lautus habebitur? Potentiae, cui invident, utinam ipsi essent successores: regnum enim meum mole qua obruor laborum aestimant. Me non esse pecuniosum, si vivus quibusdam non persuadeo, mors tandem ostendet. Me quidem, quia nihil plus quam suppetit appeto, minime pauperem esse fateor. His figmentis quamvis nullus sit color, plausum tamen apud multos ideo obtinent, quia maior pars hoc unum tegendis suis flagitiis remedium esse confidit, si albis nigra misceantur: atque hoc optimum impunitatis et licentiae compendium fore, si concidat servorum Christi auctoritas. Accedunt etiam placentarii scurrae, de quibus conqueritur David, Psal. 35, 16. nec mensarum ligurritores solum, sed quicunque potentum gratiam falsis delationibus venantur. Ad has iniurias vorandas pridem assuetus, quamvis prope occalluerim, fieri tamen non potest, ubi crescit protervia, quin amaris interdum punctionibus feriar. Nec satis erat a vicinis ita inhumaniter tractari, nisi a mari etiam glaciali nescio quae intemperies hominum male feriatorum turmam contra me accenderet. Loquor adhuc de intestinis Ecclesiae hostibus, qui Evangelium Christi magnifice iactantes, quia crassum de carnali Christi manducatione eorum commentum non amplector, plusquam hostili impetu in me feruntur: de quibus

etiam cum Davide mihi testari licet, *Dum pacem quaero, eos ad bellum ruere.* Psal. 120, 7. Porro in eo se prodit immanis omnium ingratitudo, quod hominem, cui in defensione causae communis strenue laboranti suppetias ferre debebant, a lateribus et tergo adoriuntur. Certe si vel exiguo humanitatis sensu praediti forent, maxima quaeque odia placare debuerat qui in me effuso impetu fertur Papistarum furor. Sed quando haec Davidis fuit conditio, ut de populo suo bene meritus, gratis tamen exosus multis esset, sicuti Psal. 69, 5. queritur, *Se solvisse quod non rapuerat:* mihi non levi solatio fuit, dum gratuitis eorum odiis impetor, quorum officiis sublevari me decebat, ad talé tamque praeclarum exemplar me formare. Atque etiam ad Psalmos intelligendos non parvo mihi adiumento fuit haec peritia, ne velut in regione incognita peregrinarer. Et agnoscent lectores, nisi fallor, ubi intimos tam Davidis, quam aliorum sensus explico, non secus ac de rebus familiariter compertis disserere. Porro quum fideliter studuerim huius thesauri communem piis omnibus usum facere, etiamsi non adeptus sum quod volebam, nonnihil tamen gratiae meretur hic conatus. Neque tamen aliud postulo, nisi ut ex sua quisque utilitate et fructu quem percipiet, aequus ac ingenuus sit laboris mei censor. Certe quod dixi, lectio ipsa clare monstrabit, me ut placerem nequaquam quaesiisse, nisi quatenus prodessem. Itaque non modo simplex docendi ratio ubique a me servata est, sed quo longius abesset omnis ostentatio, a refutationibus ut plurimum abstinui, ubi liberior patebat plausibilis iactantiae campus. Neque unquam contrarias sententias attigi, nisi ubi periculum erat, ne tacendo dubios ac perplexos relinquerem lectores. Nec me latet, quanto suaviores multis sint illecebrae, ex multiplici congerie suggerere materiam ambitiosi splendoris: sed nihil pluris fuit, quam Ecclesiae aedificationi consulere. Faxit Deus, qui mihi hunc animum dedit, ut successus etiam respondeat.

Genevae, X. Calendas Augusti. MDLVII.

PSALMUS I.

ARGUMENTUM. Sive Ezra, sive alius quispiam Psalmos in unum volumen collegit, videtur operis initio Psalmum hunc locasse praefationis instar, quo pios omnes hortaretur ad Legis Dei meditationem. Summa autem est, felices esse qui studium suum coelesti sapientia addicunt: profanis autem Dei contemptoribus, quamvis ad tempus se beatos putent, pessimum tandem exitium instare.

1. Beatus vir qui non ambulat in consilio impiorum, et in via sceleratorum non insistit, et in cathedra derisorum non sedet: 2. Sed in Lege Domini desiderium eius, et in Lege eius meditatur die et nocte.

1. *Beatus vir.* Haec (ut nuper attigi) praecipua est sententia, bene semper fore piis Dei cultoribus qui assidue in eius Lege proficere student. Quia enim a maiori parte mundi ridetur eorum simplicitas acsi operam luderent, hoc clypeo muniri utile fuit, cunctos mortales sine Dei benedictione miseros esse: Deum vero nullis nisi doctrinae suae studiosis propitium esse. Caeterum, quia semper tanta corruptio in mundo grassata est, ut fere communis vivendi ratio nihil aliud esset quam defectio a Lege Dei, antequam Propheta felices Legis discipulos esse pronuntiet, cavendum esse praecipit ne eos abripiat vulgi impietas. Nam a malorum detestatione incipiens fieri non posse admonet, ut cor suum quisquam applicet ad meditationem Divinae Legis, nisi ab impiorum societate se colligat, ac separet. Utilis certe admonitio, videmus enim quam inconsiderate in Satanae laqueos se omnes proiiciant: saltem quam pauci sibi caveant a vitiorum illecebris. Quare ne tam simus improvidi, hoc tenere necesse est, mundum exitialibus corruptelis refertum esse: ut primus ad recte vivendum sit ingressus, renuntiare impiorum consuetudini, quae nos alioqui sua labe inficeret. Quia autem priore loco Propheta cavere pios iussit a malis obstaculis, hunc quoque ordinem sequamur. Quod beatos esse affirmat quibus nihil commune est cum impiis, vix communis sensus vel opinio admitteret, nam quum naturaliter felicitatem omnes appetant, videmus tamen quam secure sibi indulgeant in peccatis: imo ut quisque pro sua libidine a iustitia longissime recessit, quia votorum suorum compos est, beatus censetur. Contra vero hic Propheta docet, neminem ad Dei timorem et cultum, Legisque

studium rite posse animari, donec statuerit, miseros esse omnes impios, et eodem implicitos fore exitio qui non procul ab eorum consortio discesserint. Sed quia res est difficilis, impios quibus permisti sumus ita fugere, ut simus prorsus ab ipsis alieni, Propheta ad augendam exhortationis vehementiam, verborum congerie utitur. Ac primo quidem ambulare vetat in eorum consilio: deinde stare in via: postremo in cathedra sedere. Summa quidem est, dandam esse operam servis Dei ut ab illorum moribus in totum abhorreant. Sed quia astute suas fallacias insinuat Satan, ne quis incautus fallatur, ostendit Propheta quomodo paulatim a recta via deflectere soleant homines. Neque enim primo statim gradu ad superbum usque Dei contemptum procedunt: sed postquam coeperunt malis consiliis aurem praebere, longius subinde eos Satan abducit, donec in manifestam defectionem ruant. Ideo a *consilio* incipit Propheta: quo nomine intelligo pravitatem quae nondum palam se exserit. Deinde nominat *viam*, quae sumitur pro vivendi ratione vel instituto. Tertio ponit *cathedram*: qua voce metaphorice designat conceptam ex continuo vivendi more duritiem. Eodem etiam referri debent tria verba, *ambulare, insistere et sedere*. Nam ubi quis sponte post pravas concupiscentias erravit, eum inebriat peccandi consuetudo, ut sui oblitus, in malitia obdurescat: quod Propheta vocat *in via insistere*. Tandem sequitur desperata obstinatio, quam sessionis metaphora designat. An eadem sit gradatio in vocibus רשעים, חטאים et לצים, viderint alii: mihi quidem non videtur, nisi saltem in postrema. *Derisores* enim dicuntur, qui abiecto omni Dei timore, peccandi licentiam ex fiducia impunitatis arripiunt, et quasi nunquam sit reddenda ratio, secure Dei iudicio illudunt. Quia tamen חטאים vocant Hebraei palam sceleratos, non male iunguntur cum professa vivendi ratione. Caeterum, si Prophetae seculo necesse fuit pios Dei cultores, ut vitam suam recte componerent, ab impiorum consortio retrahi: quo hodie corruptior est mundus, eo magis sollicite, ut ab eius inquinamentis puri servemur, fugienda nobis est noxia omnis societas, quanquam non tantum ab impiis recedere fideles iubet Propheta, ne eos inficiat contagio, sed huc usque admonitio se extendit, ne sibi quisque impietatis sit magister: fieri enim potest ut qui nihil labis contraxit ex malis exemplis, malos tamen sponte imitando, eorum sit similis. In secundo versu non simpliciter beatos pronuntiat (ut alibi) qui Deum timent, sed pietatem designat per Legis studium: quo docemur non aliter Deum rite coli, nisi quum obeditur verbo eius. Non ergo pro cuiusque arbitrio fingenda religio est, sed ex Dei verbo sumenda est pietatis regula. Quod de Lege sola hic loquitur, non perinde accipi debet acsi reliquae Scripturae nullus daretur locus: quin potius quum tota Scriptura nihil aliud fuerit quam Legis expositio, sub capite ipso comprehenditur corpus. Legem ergo cum suis accessionibus Propheta commendat, nec vero aliter staret quod nuper diximus, propositum ei fuisse ad Psalmos quoque legendos hortari fideles. Quod autem primo requirit ut *desiderium piorum sit in Lege Domini*, ex his verbis discamus, minime Deo probari coactum vel servilem cultum, nec alios esse idoneos Legis discipulos, nisi qui hilari animo ad eam accedunt, et quos ita delectat eius doctrina, ut nihil potius ducant vel suavius quam in ea profi-

cere. Ex hoc Legis amore fluit assidua eius *meditatio*, quam mox subiicit Propheta. Fieri enim non potest quin se libenter in ea exerceant quicunque vero eius amore tanguntur.

3. Et erit tanquam arbor plantata super rivos aquarum, quae fructum suum dabit tempore suo: et cuius folium non defluet, et quicquid faciet secundabitur.

Similitudine illustrat proximam sententiam, et simul confirmat: nam quomodo felices censendi sint qui Deum timent, ostendit: quia scilicet non ad momentum duntaxat fluxa inanique laetitia fruantur, sed stabilis sit eorum conditio. Subest autem tacita antithesis inter vigorem arboris in loco irriguo plantatae, et evanidam eius speciem, quae tametsi pulcre viret, tamen propter soli sterilitatem cito arescit. Nam de impiis videbimus Psalmo 37, 35., interdum similes esse cedris Libani. Omni enim opum et honorum copia sic affluunt, ut nihil ad praesentem felicitatem desit: sed quantumvis in sublime erecti sint, longeque et late ramos suos proiiciant, quia tamen sub terra nulla est radix, neque etiam humor suppetit unde succum trahant, statim evanescit ac perit, vel marcescit totus eorum decor. Sola igitur Dei benedictio est quae nos in prospero statu conservat. Qui ex hac similitudine colligunt, fideles fructus suos tempestive proferre, quia prudenter discernunt quando bene agendum sit: argute, meo iudicio, philosophantur, extra Prophetae sensum. Nihil enim aliud voluit quam perpetuo florere Dei filios, semperque irrigari arcana Dei gratia, ut quicquid illis accidit, adiumento sit in salutem: quum impios rapiat subita tempestas, vel immodicus calor absumat. Quod autem *fructum proferre* dicit *tempore suo*, hoc verbo iustam maturitatem exprimit: quia impii licet praecoces fructus ostentent, nihil tamen producunt nisi abortivum.

4. Non sic impii, sed tanquam quisquiliae quas proiicit ventus.

Poterat impios conferre arbori cito exarescenti, sicuti Iermias 17,6., similes myricae in deserto crescenti eos facit. Sed hac similitudine non contentus, longe contemptius eos deiicit: nempe quia non respicit laetam fortunam in qua ad breve tempus exsultant: sed magis expendit quisnam demum eos exitus maneat. Sensus ergo est, Quamvis nunc feliciter habeant impii, mox tamen quisquiliis similes fore: quia ubi Dominus eos ad inopiam redegerit, irae suae flatu huc et illuc dispellet. Porro hac loquendi forma docet nos Spiritus sanctus, fidei oculis contemplari quod alioqui incredibile videri posset. Quamvis enim emineat impius instar procerae arboris, statuere tamen oportet, paleam vel glumam fore simulac eius altitudinem flatu suo deiicere volet Deus.

5. Propterea non consistent impii in iudicio, neque scelerati in concilio iustorum. 6. Quia novit Iehova viam iustorum, et iter impiorum peribit.

Quinto versu Propheta docet, felicis vitae statum in recta conscientia fundatum esse: ideoque non esse mirum si ex felicitate quam sibi imaginati sunt impii, repente excidant. Subest autem species concessionis: acsi tacite fateretur Propheta, impios quidem sibi placere, suosque triumphos agere quamdiu res in mundo miscentur: sicuti latrones in sylvis vel speluncis extra iudicis conspectum lasciviunt: sed res non semper ita fore confusas: ubi autem in legitimum ordinem reductae fuerint, suas impiis istis delicias excussum iri, ut sentiant se ebrios fuisse, dum felices sibi visi sunt. Videmus nunc ut Propheta miseros esse impios asserat: quia felicitas interius sit conscientiae bonum. Non negat, antequam cogantur ad examen, prospere illis succedere omnia: sed felices esse negat, nisi solida eos et firma integritas sustineat, nam ex probatione iustorum vera demum integritas apparet. Porro quamvis Dominus iudicium, quo iustos a reprobis discernit, quotidie exerceat, quia tamen id fit ex parte tantum, altius oculos attollere convenit, si cupimus consilium iustorum, cuius hic fit mentio, aspicere. Incipit quidem nunc defluere impiorum prosperitas, quoties sui iudicii signa profert Deus, tunc enim expergafacti, velint nolint a coetu iustorum se abdicari agnoscunt. Sed quia non semper hoc, neque in omnibus completur, patienter expectandus est ultimae revelationis dies, quo segregabit Christus agnos ab hoedis. Quanquam tenendum est, generaliter miseriae addici impios, quia intus sibi male conscii sunt: et quoties reddenda est vitae ratio, tanquam expergefacti, somnium fuisse intelligunt, quod sibi visi sunt extra seipsos felices. Caeterum, quia res videntur fortuito hic versari, nec facile est in confusa permistione agnoscere quod dixerat Propheta, ideo nos ad aliud principium revocat, Deum scilicet esse mundi iudicem, unde sequitur, fieri non posse quin rectis et iustis bene sit, impiis autem pessimum exitium impendeat. Quamvis ergo in speciem nihil Dei cultoribus prosit sua integritas, quia tamen proprium Dei munus est, ipsos tueri, et eorum saluti consulere, sub eius praesidio felices esse necesse est. Inde vero rursum colligere licet, quia certus est scelerum ultor, quamvis ad tempus dissimulet, tandem perditurum omnes impios. Quare ne fallat nos imaginaria eorum felicitas, in rebus turbatis semper nobis occurrat Dei providentia, cuius est statum mundi ad rectam normam componere.

PSALMUS II.

Arg. Gloriatur David regnum suum, quamvis ingenti hostium multitudine et valida potentia oppugnetur, fore tamen perpetuum: quia Dei suffultum est manu et virtute. Addit etiam, invitis hostibus propagatum iri usque ad ultimos terrae fines. Ideoque Reges et alios primores hortatur, ut deposita superbia, iugum a Deo impositum mansuetis animis suscipiant: quia frustra excutere nitentur. Caeterum, hic typus vaticinium continet de futuro Christi regno.

1. Ut quid tumultuantur gentes et populi fremunt inane?
2. Convenerunt Reges terrae, et Principes congregati sunt simul

contra Iehovam, et contra Christum eius. Disrumpamus vincula eorum, et proiiciamus a nobis iugum ipsorum.

Scimus quam multi conspiraverint contra Davidem, et conati sint obstare ne regnaret a quibus sic terreri potuit secundum carnis sensum, ut spem regnandi protinus abiiceret. Nec vero dubium est quin anxie cum gravissimis tentationibus ei luctandum fuerit. Sed quia sibi probe conscius erat, se nihil temere tentasse, ut ambitio pravaque cupiditas plerosque ad res novas impellit: quin potius certo persuasus esset, se, quum nihil tale appeteret, divinitus creatum esse Regem: alta fiducia contra totum mundum sese erexit, quemadmodum his verbis magnifice tam Regibus, quam eorum copiis insultat. Fatetur quidem sibi arduum esse certamen, quia non exigua tantum manus, sed integri populi cum Regibus in eum conspirent: sed deinde animose iactat, frustra id fieri: quia bellum non cum homine mortali, sed cum Deo ipso suscipiunt. Porro incertum est, loquaturne tantum de hostibus intestinis, an vero querimoniam suam ad exteros quoque extendat. Et certe quum in eum hostes undique insurrexerint, et postquam turbas in populo composuit, suo etiam ordine infesti fuerint vicini: ego utrosque libenter complector, tam Iudaeos quam Gentes. Durum enim esset sub pluribus gentibus ac populis notari unam gentem: item de multis Regibus fieri sermonem, si in unum Saulum respiceret. Adde, quod figurae complemento melius quadrat, diversas hostium species coniungi: quia scimus Christo non modo cum domesticis hostibus, sed etiam cum extraneis fuisse negotium: quia communis fuit ad machinandam eius ruinam totius mundi conspiratio. Et Iudaei quidem in Christum, sicut in Davidem, priores furere coeperunt: deinde alias gentes eadem insania corripuit. Haec summa est, quamlibet robustis praesidiis valeant qui conantur eum evertere, irritos tamen esse eorum tumultus, et vana consilia. Populis motum et fremitum assignans, Regibus et Proceribus conventum ad ineunda consilia, apptissime loquutus est. Interim significat, ubi diu multumque consultaverint Reges, ubi populi effuderint suos impetus, omnes nihil profecturos. Sed notanda est fiduciae ratio quod scilicet non temere vel privato motu se ingesserit ad regnandum, sed tantum Dei vocationem sequutus sit. Unde colligit in sua persona Deum impeti: quia fieri non potest quin regni, cuius est auctor, se vindicem ostendat. Nam se titulo Messiae vel Christi insigniens nonnisi Dei auspiciis ac mandato se regnare praedicat: quia allata per manum Samuelis unctio, eum Regem ex privato homine creaverit. Non putabant quidem hostes Davidis se contra Deum ruere, imo hunc sibi esse animum fortiter negassent: non tamen abs re David illis Deum opponit, quasi recta contra eum suos impetus dirigant: quia regnum ab ipso erectum labefactare volentes, coeca ferocia in ipsum incurrunt. Nam si Deo sunt rebelles quicunque potestati ab eo ordinatae resistunt id longe verius competere debuit in sacrum illud regnum quod singulari privilegio sancitum fuit. Sed iam ad figurae substantiam venire operae pretium est. Quod enim de Christo vaticinatus fuerit David, hinc certo liquet, quod sciebat regnum suum nonnisi umbratile esse.

Atque ut ad Christum referre discamus quaecunque de se olim cecinit David, tenendum est principium istud quod passim in omnibus Prophetis occurrit, illum cum posteris non tam sua causa creatum fuisse Regem quam ut Redemptoris imago foret. Tametsi autem hoc saepius repetendum erit, in praesentia tamen breviter monendi sunt lectores (quia temporale illud regnum velut arrha quaedam veteri populo fuit aeterni regni, quod demum in Christi persona vere stabilitum fuit) quae de se pronuntiat David non violenter vel allegorice ad Christum torqueri, sed vere de eo praedicta esse. Nam si regni naturam expendimus, absurdum foret, omisso fine vel scopo, subsistere in prima umbra. Hic quidem prophetico spiritu describi Christi regnum, Apostoli nobis idonei sunt testes, qui videntes impios contra Christum conspirare, hac doctrina se ad precandum armant, Actorum 4, 24. Sed ne quibus cavillis obnoxia sit fides nostra, ex omnibus Prophetis palam constat, proprie in Christum competere quae testatus est David de suo regno. Sit igitur hoc fixum, quicunque Christi imperio se non subiiciunt, eos cum Deo bellare. Nam quum Deo placeat nos per Filii sui manum regere, frustra profitentur se eius imperium non abnuere qui parere ipsi Christo recusant. Vera enim est sententia, Quisquis non honorat Filium, neque Patrem honorat qui misit illum, Iohan. 5, 23. Ac nostra magnopere interest, individuam hanc coniunctionem tenere, quod sicuti Dei maiestas in Filio unigenito refulsit, nonnisi in eius persona timeri et coli velit Pater. Iam ex hoc loco duplex consolatio elici potest, nam quoties mundum tumultuari continget, ut Christi regnum turbet vel moretur, si nobis occurrat in memoriam, impleri quod iam olim praedictum est, nulla novitas nos percellet. Quin etiam quae experti sunt Apostoli, cum praesentibus exemplis conferre valde proderit. Per se quidem tranquillum esset Christi regnum, unde etiam vera pax mundo exoritur: sed fit hominum vitio et malitia ut nunquam sine turbis emergat. Quare nihil mirum est vel insolitum si tumultuetur mundus, simulac erigitur Christo solium. Sequitur altera consolatio, quod ubi suas vires in unum contulerint impii, etiamsi immensa sua multitudine opibus et praesidiis confisi, non modo superbas blasphemias despument, sed coelum ipsum furiose impetant: illis tamen insultare tuto possumus, hoc uno verbo freti, quod Deum in coelis lacessunt. Quare dum videmus hostium copia et viribus Christum prope obrui, nobis in mentem veniat bellum ipsos Deo inferre, cui non praevalebunt, ideoque irritum et inane fore quicquid moliri non cessant. Discamus praeterea hanc doctrinam ad totum Evangelii cursum extendere. Nam ad Christi personam non debere restringi, illa quam citavi Apostolorum precatio clare testatur.

3. *Dirumpamus.* Prosopopoeia est in qua Propheta loquentes suos hostes inducit, quo melius impium et sacrilegum eorum consilium exprimat: non quod palam Deo se rebelles esse professi fuerint: (quovis enim potius colore tegebant suam contumaciam, ac ferociter iactabant Deum a parte sua stare) sed quum illis penitus decretum esset per fas aut nefas deiicere ex regio iure Davidem, quicquid ore proferrent, haec tamen eorum fuit consultatio, quomodo possent regnum divinitus ordinatum evertere. Nec vero mihi dubium est quin suum imperium metaphorice *vincula et iugum* in co-

rum persona appellans, fastum eorum oblique perstringat. nam quasi de servili et pudenda subiectione contemptim loquentes inducit: sicuti videmus omnes Christi hostes non minus indigne ferre si cogantur subesse eius imperio, quam si extrema illis ignominia imponeretur.

4. Qui habitat in coelis irridebit. Dominus subsannabit eos. 5. Tunc loquetur ad eos in ira sua, et in furore suo turbabit eos. 6. Ego vero unxi Regem meum super Sion montem sanctum meum.

Postquam et strepitum, consilia, et superbiam, apparatum et copias, viresque et conatus hostium retulit David, his omnibus opponit Dei potentiam, quam illis fore contrariam inde colligit, quia eius decretum oppugnant. Quemadmodum autem nuper Reges terrae appellans, infirmum et caducum statum notabat: sic nunc rursum Deum nominans coeli habitatorem, hoc elogio extollit eius potentiam: acsi diceret, illaesam et integram manere quicquid homines moliantur. Quantumvis enim sese efferant, nunquam pertingent in coelum usque: imo dum coelum terrae miscere cogitant, saltant quasi locustae, *Dominus* interea quietus e sublimi spectat vesanos eorum motus. Deo autem risum tribuit ob duas causas: Primum ut sciamus non opus illi esse magnis praesidiis, ut compescat homines impie tumultuantes, quasi res difficilis esset et laboriosa, sed hoc ludendo facturum quoties libuerit. Deinde significat non cessare Deum quamdiu regnum Filii sui turbari patitur, quia vel alibi sit occupatus, vel succurrere non possit, vel Filii sui honorem negligat: sed consulto differre vindictam in maturum tempus donec illorum furorem ludibrio exposuerit. Teneamus ergo, si non statim manum suam exserat Deus contra impios, suum illi esse tempus ridendi: et quanquam nobis interea flendum sit, haec tamen cogitatio doloris acerbitatem mitiget, imo etiam lacrymas abstergat, quod Deus non dissimulat tanquam lentus vel debilis: sed quia vult ad tempus quieto contemptu hostium petulantiam frangere. Per aduerbium *tunc*, opportunum iudicii tempus notat: perinde acsi dixisset, postquam visus fuerit Dominus pro nihilo ducere impios eorum conatus qui se regno Filii eius opponunt, repente mutata vice ostendet nihil se gravius ferre tali audacia. Porro sermonem Deo attribuit, non ut erudiat hostes, sed eorum dementiam tantum convincat. Imo *loquendi* verbo nihil aliud intelligit quam demonstrationem coelestis irae, quam impii nonnisi experti sentiunt. Putabant hostes Davidis sibi in eo perdendo minimum fore negotii, quod ex ignobili tugurio profectus, temere aspirasset ad regnum. Prophetia et unctio Samuelis illis instar fabulae erat. Ubi vero tandem Deus, illis profligatis, Davidem in regno locavit, non tam lingua quam manu loquutus est, ut palam faceret se regni illius auctorem esse. Discamus ergo hic de reali sermone agi, quum Dominus verbum nullum proferens, decretum tamen suum manifestat. Sic quoties irae suae documentis regnum Filii sui asserit contra impios, utcunque taceat re ipsa, sonore loquitur. Postea David sub Dei persona clarius explicat quomodo hostes sui impie con-

tra Deum ipsum ruant: nempe quia ferre nequeant quem instituit Regem. Summa est, quantumvis proterviant impii, sensuros tandem quid sit bellum coelo inferre. Est autem emphaticum pronomen *Ego*, quo significat Deus longius se ab hominibus terrenis distare, quam ut suam unius gloriam tota eorum multitudo vel minimum obscuret. Quoties ergo formidabilis est nobis hominum potentia, veniat nobis in mentem quanto unus Deus praeponderet. Caeterum, his verbis immutabile Dei decretum, quod fidem nostram inter turbulentas mundi procellas fulciat, nobis proponitur: quia scilicet Deus regnum Filii sui cuius auctor est, haud dubie tuebitur ad finem usque. Ideo quicquid machinentur homines, nobis hoc unum sufficiat, Dei unctionem non posse ab ipsis deleri. *Montis Sion* diserte hic fit mentio, non quod primo illic unctus fuerit David, sed quia suo demum tempore solenni consecrationis ritu patefacta fuit oraculi veritas, et effectu sancita. Quanquam autem David se et alios his verbis revocavit ad Dei promissionem, simul tamen innuere voluit sacrum esse suum regnum, et a templo Dei inseparabile. Id porro verius in Christi regnum competit, quod et spirituale esse scimus, et sacerdotio coniunctum, et praecipuam Divini cultus partem.

7. Narrabo decretum, Iehova dixit ad me, Filius meus es, ego hodie genui te. 8. Postula a me, et dabo Gentes haereditatem tuam, et possessionem tuam terminos terrae.

7. *Narrabo, etc.* Ut ignorantiae praetextum eripiat David suis hostibus, praeconis munus suscipit ad Dei edictum promulgandum, vel saltem profitetur se non venire sine certo et liquido vocationis suae testimonio: acsi diceret, non temere se prodire in medium, ut regnum occupet, sed proferre Dei mandatum, sine quo temere se in illum honorem extulisset. Caeterum, hoc in Christo verius impletum fuit: nec dubium est quin David Spiritu prophetico in eum praecipue respexerit. Nam hoc modo inexcusabiles redditi sunt omnes impii, quod non miraculis solum probavit Christus se legitima potestate a Deo fuisse instructum, sed hoc palam quoque fecit Evangelii praeconio. Imo hoc idem testimonium quotidie in toto orbe personat. Nam quamvis initio Apostoli Christum a Deo Patre creatum esse Regem testati sint, deinde post eos idem munus obierint doctores: quia tamen legatione omnes pro Christo ipso functi sunt, recte et apte sibi ipse unus vendicat quicquid per eos egit. Ideo etiam Paulus Ephe. 2, 17, eius personae tribuit quod Evangelii ministri eius nomine egerunt. Veniens, inquit, annuntiavit pacem propinquis et longinquis. Atque hinc etiam melius sancitur Evangelii auctoritas, quia licet ab aliis publicetur, Christi tamen vocari non desinit. Sic enim statuendum est, quoties ab hominibus Evangelium audimus, non tam ipsos, quam eorum ore Christum loqui. Atqui hoc singulare beneficium est, quod Christus, ne dubia sit nobis regni sui maiestas, propria voce nos ad se comiter invitat. Quo magis cavendum est, ne quod promulgat edictum, impie repudiemus. *Filius meus es.* Potuit quidem David regii iuris intuitu censeri Dei filius, quemadmodum scimus, Principes eo quod prae aliis excellant tam Deos quam Dei filios vocari. Sed hic

Deus singulari elogio Davidem ornans, eum non modo supra cunctos mortales, sed etiam supra Angelos extollit. Quod prudenter expendit Apostolus ad Hebr. 1, 5., dum hoc nulli unquam Angelo fuisse dictum admonet. Quamvis enim Angelis inferior esset David, quatenus tamen gestavit Christi personam, merito illis longe praefertur. Sciamus ergo hic Dei filium non unum quempiam ex multis, sed unigenitum designari, ut solus in coelo et in terra emineat. Quod autem Deus, se illum genuisse pronuntiat, referri debet ad hominum sensum, vel notitiam. David enim genitus a Deo fuit, dum clare apparuit eius electio. Itaque adverbium *Hodie*, tempus illius demonsrationis notat: quia postquam innotuit creatum divinitus fuisse Regem, prodiit tanquam nuper ex Deo genitus: quia homini privato tantus honor haberi non poterat. Eadem in Christo quoque relatio tenenda est, non enim genitus dicitur nisi quatenus Pater Filium suum esse testatus est. Scio locum hunc de aeterna Christi generatione a multis fuisse expositum, qui et in adverbio *Hodie*, argute philosophati sunt, acsi perpetuum actum extra tempus notaret. Sed huius vaticinii fidelior ac magis idoneus interpres est Paulus, qui Actorum cap. 13, 33. ad illam quem dixi coelestis Christi gloriae demonstrationem nos revocat. Genitus ergo fuisse dicitur, non ut Filius Dei esse, quoad se, inciperet, sed ut talis patefieret mundo. Denique haec genitura non de mutuo Patris et Filii respectu intelligi debet: sed tantum significat, eum qui fuerat ab initio absconditus in arcano Patris sinu, et obscure deinde sub Lege adumbratus, ex quo prodiit cum claris insignibus, cognitum fuisse Dei Filium: sicuti etiam dicitur Iohan. 1, 14., Conspeximus gloriam eius tanquam unigeniti Filii. Simul tamen memoria tenendum est quod docet Paulus ad Romanos capite 1, versu 4., fuisse declaratum Filium in potentia dum resurrexit a mortuis. Ideoque praecipue in diem illum competit quod dicitur. Quicquid sit, solenne et legitimum manifestationis tempus Spiritus sanctus hic designat, sicuti infra Psal. 118, 24., Haec dies quam fecit dominus, exsultemus et laetemur in ea.

8. *Postula a me.* Verum quidem est, rogatum fuisse a Christo Patrem, Ioannis capite decimoseptimo, versu quinto, ut ipsum gloria ornaret, quam apud eum possederat ab initio ante creationem mundi. simplicior tamen sensus est, quod Pater Filio nihil negabit de propagando eius regno in ultimos usque terrae fines. Sed in re nova inducitur Christus sese Patri cum precibus offerens, quo illustrior sit, gratuita in hac parte Dei liberalitas, quod Filium suum toti mundo praeficere dignatus est. Etsi enim quatenus aeternus est Sermo Dei, penes eum iure summum imperium et maiestas semper fuit, ut nulla accessione crescere potuerit: tamen exaltatus in carne fuit, in qua induerat servi formam. Quare non est hoc solius Deitatis elogium, sed ad totam Mediatoris personam extenditur: quia postquam exinanitus fuit Christus, datum illi fuit nomen quod est super omne nomen, ut coram eo flectatur omne genu, Philipp. 2, 9. Quanquam autem scimus Davidem praeclaris victoriis potitum late regnasse, ut multae gentes illi tributariae fuerint, minime tamen completum in eo fuit quod hic dicitur. Nam si cum aliis monarchiis eius regnum conferas, satis angustis finibus inclusum fuit. Ideo ne frustra atque etiam absurde vaticinium hoc de immensa Regni amplitu-

dine editum fuerit, ad Christum venire necesse est, qui solus mundum sibi subegit, ac suo imperio terras omnes et populos complexus est. Itaque hic, ut pluribus aliis locis, Gentium vocatio praedicitur: ne unius tantum gentis Rex credatur qui a Deo mittendus est Redemptor. Quod autem regnum hoc dissipatum, multis ruinis deforme mutilumque cernimus, ex hominum malitia provenit, quae eos tam felici et optanda subiectione reddit indignos. Caeterum quamvis impediat hominum ingratitudo ne perfecte floreat regnum Christi, non tamen huius prophetiae effectum abolet: dum Christus dispersas reliquias undique colligit, et in misera vastitate suos retinet sacro fidei vinculo coniunctos: ut non unus duntaxat angulus, sed totus orbis eius imperio subiaceat. Adde etiam quod utcunque ferociant impii, eiusque dominationem repudient: non tamen sua contumacia ius et potestatem ipsius redigunt in nihilum: quo etiam pertinet quod proxime sequitur.

9. Conteres eos virga ferrea, quasi vas figuli confringes eos.

Hoc diserte expressum est, ut sciremus potentia instructum esse Christum, qua invitis quoque et reluctantibus imperet. Subindicat enim David non omnes sponte iugum subituros, sed multos fore praefractos ac rebelles, quos tamen violenter domitos in ordinem coget. Regni quidem, de quo loquitur, species et decor in eo magis refulget, quod voluntarius populus ad diem occurrit ut se morigerum praebeat: sed quia maior pars indocili ferocia sese contra attollit, necesse fuit hoc quoque adiungi, talibus obstaculis superiorem fore hunc Regem. Atque huius quidem bellicae virtutis speciem exhibere coepit Deus in persona Davidis, a quo scimus hostes quamplurimos armis fuisse victos ac prostratos: sed in Christo plenior constat veritas, qui non gladio vel hasta, sed Spiritu oris sui impios ad interitum usque percutit. Mirum tamen videri posset, quum Prophetae alibi Christi mansuetudinem, clementiam et facilitatem celebrent, hic rigidum et austerum, plenumque terroris describi. Sed quia severa haec ac formidabilis dominatio nonnisi ad incutiendum hostibus metum posita est, humanitati, quia suos Christus blande et suaviter fovet, minime contraria est. Nam ut se placidis ovibus amabilem Pastorem exhibet, ita feras bestias necesse est ab eo durius tractari, ut earum truculentiam vel corrigat, vel compescat. Itaque Psalmo 110, 5., postquam laudata est piorum obedientia, simul potentia armatur Christus, qua Reges et exercitus sibi adversos in die irae suae perdat. Et certe utrumque illi apte tribuitur: quia a Patre missus est ut pauperes ac miseros salutis nuntio exhilaret, captivos solvat, aegrotos sanet, tristes et afflictos ex mortis tenebris educat in lucem vitae, Ies. 61, 1. Rursum quia multi sua ingratitudine eius in se vindictam provocant, ad subigendam eorum duritiam quodammodo novam personam induit. Sed quaeritur quodnam sit ferreum istud sceptrum quod Christo in manum dedit Pater ad frangendos hostes. Respondeo pro armis omnibus Spiritum oris sui ei sufficere, sicuti nuper ex Iesaia citavi. Ergo ut digitum non moveat Christus, loquendo satis valide fulminat contra hostes suos, et

sola virga labiorum eos in nihilum redigit. Quantumvis enim fremant, calcitrent, ac furioso impetu resistant: coguntur tandem iudicem suum sentire, cui regium honorem negant. Denique variis modis conteruntur, donec fiant scabellum pedum eius. Quomodo Evangelii doctrina sceptrum sit ferreum, colligere licet ex Paulo, II. Corinthior. capite quarto, ubi docet eius ministros praeditos esse armis spiritualibus ut deiiciant omnem altitudinem quae se extollit adversus Christum, etc. Fateor quidem etiam ipsos fideles mactari Deo in sacrificium, ut eos sua gratia vivificet: quia humiliari nos prius oportet, quam Christus nobis manum porrigat. Sed quia Christus discipulos suos ad poenitentiam ita erudit, ut illis nequaquam terribilis appareat: quin potius ostenso pastoris pedo, tristitiam eorum mox in gaudium vertat: adeo non utitur sceptro ferreo ad ipsos frangendos ut salutari manus suae umbra magis eos protegat, virtutemque fulciat. Quare nonnisi in rebelles et incredulos competit fractura ista, qui non poenitentia subacti, sed desperatione oppressi Christo sucumbunt. Caeterum, quanquam non omnes voce compellat, quia tamen verbo suo denuntiat quaecunque in eos exercet iudicia, vere dicitur impium Spiritu oris sui interficere, II. Thess. 2, 8. Pulcra autem similitudine stultam eorum superbiam traducit. Quamvis enim dura sit et plus quam lapidea eorum obstinatio, vasis tamen fictilibus *magis fragiles* esse docet; quia tamen non statim conteri videmus quicunque Christo resistunt, imo sub ferreis eorum malleis Ecclesia infirma testae similis est, pios omnes admonitos esse convenit, ut quotidiana Christi iudicia tanquam horribilis ruinae, quae manet omnes impios, praeludia reputando, diem ultimum patienter exspectent, quo ipsos adventus sui flamma prorsus assumet. Interim sufficiat eum in medio hostium suorum dominari.

10. Et nunc Reges ad mentem redite, erudimini Iudices terrae. 11. Servite Iehovae in timore, exsultate in tremore.

Postquam ultionem Dei proposuit David tanquam iudicii eius praeco, nunc Prophetae ac doctoris partes suspiciens incredulos ad poenitentiam hortatur, ne sero experiri cogantur non futiles, nec irritas fuisse minas. Nominatim vero Reges et Proceres alloquitur, qui non ita facile mansuescunt. Adde, quod inanis sapientiae fastus quo turgent, eos quid rectum sit discere non patitur. Porro si ne ipsis quidem Regibus parcit David, qui videntur legibus soluti, et exempti communi ordine, multo magis ad vulgus hominum pertinet eius exhortatio, ut omnes a summo usque ad infimum humiliet. Per adverbium Nunc significat mature illis esse resipiscendum: quia non semper eadem dabitur opportunitas. Interim subdicat adhuc se utiliter eos monere, quia poenitentiae locus est si maturent. Quum eos iubet intelligentia esse praeditos, oblique falsam prudentiae confidentiam in ipsis perstringit: acsi dixisset, Hoc recte sapiendi initium esse, deposito fastu se addicere Christi imperio. Ergo quantumvis sibi placeant mundi principes in suo acumine, sciamus eos plane desipere donec fiant humiles Christi discipuli. Porro intelligendi modum definit, eos Domino *servire* iubens *in timore*. Nam quia altitudine sua confisi, se communi iure solutos somniant, haec maxime

superbia eos excoecat, ut ne Deo quidem subesse dignentur. Ergo donec ipsum timere didicerint recta mente privatos esse admonet. Et certe quia eos indurat securitas, ut obsequia sua Deo subtrahant, primum cogendi sunt ad timorem, ut corrigatur eorum rebellio. Caeterum, ne molesta illis sit haec servitus ad quam eos vocat, *Exsultandi* verbo, suavem et optandam esse docet, quia materiam afferat verae laetitiae. Sed ne suo more lasciviant, et inanibus gaudiis ebrii, se beatos esse fingant dum inimici sunt Deo: iterum nomine *tremoris*, ad supplicem modestamque submissionem eos hortatur. Est enim antithesis inter laetum et hilarem tranquillae conscientiae statum, dum fideles Deum quem reverentur, sibi propitium esse gaudent: et effrenem petulantiam ad quam impios rapit Dei contemptus et oblivio. Subindicat igitur Propheta, quamdiu intemperanter pro carnis libidine exsultant superbi, suo exitio eos ludere: hoc vero unicum et salutare esse gaudium, acquiescere in Dei metu et reverentia.

12. Osculamini Filium nequando irascatur, et pereatis de via, quando exardebit brevi ira eius beati: omnes qui confidunt in eo.

Clarius adhuc exprimit quemnam Deus timorem et cultum exigat. Nam sicuti regnare vult per manum Filii sui, et in eius persona gloriae suae notas et insignia insculpsit: haec nostrae erga eum obedientiae et pietatis legitima est probatio, reverenter amplecti quem nobis Regem praefecit, secundum illud Iohan. 5, 23., Qui non honorat Filium, neque Patrem honorat qui misit illum. Nam Osculi nomine, solenne honoris testimonium vel symbolum designat, quo subditi erga suum Regem defungi solebant. Summa est, Deum honore suo fraudari nisi in Christo colitur. Quanquam autem hebraicum nomen בר tam filium quam electum significat: utrovis tamen modo accipias, idem manebit sensus. Vere enim electus a Patre fuit Christus, cui data fuit omnis potestas, ut solus supra homines et Angelos emineat, qua de causa etiam dicitur signatus esse a Deo, Ioan. 6, 27., quia peculiaris in eum dignitas collata est, quae ab omnibus creaturis eum eximat. Quod Purum vertunt alii Interpretes, durius est ac magis coactum: ego vero nomen Filii libenter retineo, quod superiori sententiae respondet, ubi dictum fuit, Filius meus es, ego hodie genui te. Quod sequitur continuo post, Christi contemptoribus non impune cessurum esse suum fastum, admonet: acsi dixisset, Quia non spernitur Christus absque Patris contumelia, qui eum sua gloria ornavit, tale sacrilegium Pater ipse inultum non sinet. Iam vero ne spe longioris morae frustra se lactent, atque ex praesenti quiete sibi inanes faciant delicias, denuntiat iram eius brevi momento exarsuram. Videmus enim si ad tempus conniveat Deus, et impios toleret, ex illius lenitate crescere ipsis audaciam: quia eius iudicium nisi ex carnis sensu et experientia non concipiunt. Scio particulam כמעט secus a quibusdam exponi, nempe simulac ira Dei vel modice exarserit, actum fore de reprobis: sed magis consentaneum est ad tempus referre, ne callum ex suo torpore obducant superbi, atque ex Dei patientia impunitatem

sibi promittant. Porro tametsi videtur causae redditio esse, et adverbium quod ponitur, saepius apud Hebraeos causale est: nolui tamen ab interpretatione magis recepta discedere. Placuit tamen reddere per adverbium Quando, quod tam causam quam tempus notat. *Perire de via* quidam exponunt Propter viam perversam, vel sceleratam vivendi rationem. Alii resolvunt, ne via vestra pereat, secundum illud Psalm 1, 6., Via impiorum peribit. Mihi magis arridet diversus sensus, quod David fore denuntiet, ut eos intercipiat subitus Deo furor, dum se putabunt adhuc esse in medio stadio. Scimus enim ut Dei contemptores sibi in secunda fortuna blandiri soleant, et quasi in lato campo se iactent. Non abs re igitur minatur Propheta, quum dixerint, Pax et securitas, se procul distare a fine suo putantes, repentino interitu abreptum iri, I. Thes. 5, 3. Clausula Psalmi temperat quod prius de severitate dictum fuit; quia promiscue omnibus terrorem incuteret ferrea Christi virga, et igneus Dei furor, nisi addita esset haec consolatio. Postquam ergo de horribili, quod incredulis impendet, iudicio disseruit, nunc proposita gratiae Dei dulcedine, fideles et pios eius cultores ad bene sperandum invitat. Eundem quoque ordinem Paulus tenet, II. Cor. 10, 6. Nam ubi dixit in promptu sibi esse vindictam contra incredulos, continuo post addit, sermonem ad fideles dirigens, Postquam impleta fuerit vestra *obedientia*. Nunc teneamus Prophetae consilium. Quia enim fideles rigorem, de quo meminit, ad se extendere poterant, asylum spei ipsis aperit, quo confugiant ab ira Dei: quemadmodum et Ioel 2, 32., postquam impios citavit ad horribile Dei tribunal, consolationem mox subiicit, Quisquis invocaverit nomen Domini, salvum fore. Seorsum enim legenda mihi videtur exclamatio haec, *Beati omnes qui confidunt in eo*. Quamvis autem tam ad Deum quam ad Christum referri possit pronomen, melius tamen, meo iudicio, convenit de Christo intelligi quem prius osculari iusserat.

PSALMUS III.

Arg. David Regno pulsus, licet ultima rerum omnium desperatio urgeret, Deum tamen invocat eiusque promissione se fulcit contra ingentes terrores, hostium ludibria crudelesque impetus, ipsam denique mortem, quae tunc se oculis ingerebat. Tandem sibi totique Ecclesiae de felici exitu gratulatur.

1. Canticum Davidis, quum fugeret a facie Absalom filii sui.

1. Quam acerbus fuerit Davidis moeror in conspiratione domestica quae ex proprii filii perfidia exorta erat, cuique nostrum ex naturae sensu colligere promptum est. Iam quum hanc cladem sua culpa divinitus illatam sibi esse sciret, ob stuprum alienae uxori oblatum, et fusum innoxium sanguinem, totus concidere potuit et anxietati succumbere, nisi Dei promissione erectus, vitam in morte sperasset. Porro quia peccata sua non attingit, sciendum est alteram

solum precationum suarum partem hoc Psalmo complexum esse. Quod de adulterio, et scelesta Uriae proditione poenam Deus sumebat, non dubiam est gravibus dirisque animi tormentis initio fuisse constrictum, sed postquam humiliatus coram Deo animum collegit, certus de impetrata venia, Deum a sua parte secure statuit, quem sciebat regni sui semper fore praesidem. De filio autem totamque eius factione conquestus est: quia sciebat eos ad labefactandum Dei decretum impie insurgere. Ita si quando Deus improbis et sceleslis hominibus ad nos castigandos tanquam flagellis utatur, causam primo expendere convenit, nihil scilicet nos perpeti, quod non promeriti simus: ut haec meditatio nos ad poenitentiam erudiat. Verum si Deum potius quam nos oppugnant hostes, continuo post succedat haec fiducia, eius praesidio nos fore salvos, cuius gratiam quae nobis promissa est, spernunt illi et concultant.

2. Domine, quam multiplicati sunt oppressores mei: multi insurgunt contra me. 3. Multi dicunt animae meae, Non est salus ipsi in Deo. Selah.

Docet Sacra historia non modo regia potestate exutum fuisse Davidem, sed ab omnibus fere desertum: ut totidem fere haberet hostes, quot subditos. Quanquam enim profugum comitati sunt pauci quidam fideles amici, non tam eorum custodia, quam deserti latebris tutus evasit. Quare non mirum est, obiecta illa multitudine fuisse territum: quia nihil magis inopinatum accidere potuit, quam tam subita defectio. Sed rarae fidei signum fuit, quod tanto metu perculsus, querimoniam suam in Dei sinum deponere ausus est. Et certe hoc unicum sedandis nostris timoribus remedium est, quicquid nos curarum angit, in eum reiicere: sicuti vicissim qui se ab eo respici non putant, prostratos iacere necesse est. Deinde hostium suorum superbiam clarius et magis emphatice exprimit, quod sibi insultent tanquam perdito ac desperato. Significat autem inde illis crevisse audaciam, quia a Deo abiectum esse confiderent. Forte etiam his verbis oblique notatur eorum impietas, quod pro nihilo ducerent Dei auxilium in Rege, quem elegerat, servando. Atque hoc secundum magis probabile est: neque enim Absalom Dei favorem sibi pollicitus est, sed praeterita eius ratione, victoriam ex suis viribus speravit. David ergo eum et reliquos ita loquentes consulto inducit, ut ostendat immani et barbaro Dei contemptu in furorem animari, acsi susque deque ducerent quod toties mirabiliter ereptus esset ex maximis periculis. Nam etsi impii dum insurgunt ad nos perdendos, non palam eo insolentiae prorumpunt ut Dei favorem negent quicquam nobis profuturum: quia tamen vel fortunae tribuunt omnia, vel ut quisque viribus pollet, eum statuunt fore victorem, et ideo per fas et nefas intrepride ruunt, quod illis perinde sit Deum habere iratum, vel propitium: hinc constat nihili ab eis aestimari illius gratiam et ludibrio haberi fideles, acsi nihil prodesset, sub Dei manu et custodia esse. Quod vertunt quidam, Multi dicunt de anima mea, praesenti loco non quadrat. Nam etsi ל hoc sensu interdum capitur apud Hebraeos, plus tamen aliquid exprimere nunc David voluit, nempe sua praecordia quodammodo transfigi hostium ludibriis. Ergo Anima

sedem affectuum mihi significat. Atque huic sententiae ex opposito respondet quod alibi videbimus Ps. 35, 3. Dic animae meae, Salus tua ego sum. Docet igitur suo exemplo David, quamvis una voce totus mundus nos ad desperationem impellat, Deum unum potius audiendum esse, ac spem salutis ab eo promissae semper esse intus fovendam: et quia animas nostras confodere tentant impii, precibus esse confirmandas. De voce Selah, non conveniunt inter se Interpretes. Quidam tradunt affirmationis notam esse, tantundemque valere ac Vere, aut Amen. Alii accipiunt pro seculo. Sed quia סלל attollere significat, probabilis est eorum opinio qui hac voce elevationem in concentu notari putant. Quanquam simul tenendum est, canendi modulos sententiae aptatos fuisse, atque ita concentum cum re, vel subiecta materia (ut loquuntur) fuisse coniunctum, sicuti nunc postquam conquestus est David spem suam probrose fuisse derisam, acsi nihil eum iuvaret a Deo protegi, in hac blasphemia insistit, quae eius animum graviter vulnerabat: sicuti paulo post, ubi sibi subiecit fiduciae confirmationem, eandem vocem iterum repetet.

4. Et tu Iehova, clypeus es pro me, gloria mea, et exaltans caput meum. 5. Voce mea ad Dominum clamavi et exaudivit me de monte sanctitatis suae. Selah.

Copula in particulam adversativam resolvi debet, quia David plenam fiduciae vocem sacrilegae hostium proterviae opponens, quicquid loquantur illi, se nihilominus in Dei verbum recumbere testatur. Porro, certam spem liberationis prius ab eo fuisse conceptam hinc apparet, quod nulla fit castigationis Dei manu inflictae mentio. Quin potius Dei auxilio fretus, animose cum hostibus suis congreditur, qui legitimum Regem e solio deiicere volentes, impium et sceleratum bellum gerebant. Denique culpam suam ante confessus, nonnisi praesentem causam expendit. Sic enim Dei servos, ubi ab improbis vexantur, postquam de peccatis suis ingemuerint, et suppliciter confugerint ad Dei misericordiam, ad praesentis causae intuitum oculos referre decet, ut non dubitent sibi indigne vexatis Deum fore adiutorem. Praesertim ubi per ipsorum molestias Dei veritas oppugnatur, hac fiducia magnifice in sublime efferri decet, minime dubium esse quin Deus promissionum suarum fidem contra perfidos nebulones asserat. Nam alioqui videri posset David haec sibi falso arrogare, quum se ipsum Dei gloria et auxilio nudasset, verum quia persuasus est non prorsus se excidisse a gratia Dei, quin stet adhuc firma electio: ideo animum resumit ad bene sperandum. Ac primo quidem Deum clypeo comparans, se eius virtute munitum intelligit: hinc etiam colligit eundem esse suam gloriam: quia regiae dignitatis qua ipsum dignatus erat, futurus sit assertor et custos. Hinc fiducia illa, ut capite erecto incedere audeat.

5. *Voce mea ad Dominum.* Declarat se nunquam ita fractum fuisse rebus adversis, vel impiis ludibriis deiectum, quin sua vota ad Deum converteret. Atque haec vera fuit fidei eius probatio, quod eam precando exercuit inter ipsas angustias. Nihil enim minus consentaneum, quam frenum rodendo gemitus nostros a Deo subducere,

si eius promissionibus fidem habemus. Neque est in his verbis pleonasmos: sed diserte vocis suae meminit David, quo melius exprimeret, utcunque obstreperent impii, se tamen minime obmutuisse quin clare sonaret in ore suo Dei nomen: quod in tam gravi duraque tentatione difficile fuit. Fieri etiam potest ut hanc precationis vocem opponat tumultuosis eorum clamoribus qui vel fortunam accusant, vel Deo maledicunt, vel sine modestia eiulant: denique confuso impetu profundunt doloris sui intemperiem. Sed mihi hoc praecipue videtur notasse David, inter hostium blasphemias, quibus tentabant fidem eius obruere, se non fuisse elinguem: quin potius vocem ad Deum extulisse, quem impii fingebant ab eo aversum. Addit non frustra se clamasse, ut ad eandem constantiam pios omnes hortetur. Quod dicit *e monte sanctitatis*, vel (quod idem valet) *e monte sancto*, non recte a quibusdam de coelo exponitur. Fateor quidem coelum alibi saepe vocari sanctum Dei palatium: sed hic non dubito quin David respexerit ad Arcam foederis, quae iam in monte Sion locata erat. Diserte vero affirmat se illinc fuisse exauditum, licet in desertum fugere coactus esset. Refert enim sacra historia II. Sam. 15, 24., quum Abiathar sacerdos Arcam a Levitis portari iussisset, Davidem hoc non fuisse passum. Atque in eo mira enituit sancti viri fides. Quia enim sciebat electum a Domino fuisse illud Arcae domicilium, divelli a sacro illo divinae praesentiae symbolo maluit, non secus ac propriis visceribus, quam praeter coeleste decretum aliquid novare. Nunc gloriatur quamvis privatus esset Arcae conspectu, non tamen loci distantia factum esse quin votis suis propinquus esset Deus. Quibus verbis significat se mediam viam tenuisse, ne vel signum visibile contemneret, quod Dominus pro temporis ruditate instituerat: vel superstitiose loco affixus, quicquam de gloria Dei carnale conciperet. Ita non temere voces in aerem evanidas sparsit, ut solent increduli, qui precantur etiam ipsi, sed quo debeant voces suas dirigere, incerti sunt. David autem recta se ad Tabernaculum convertit, unde promiserat Deus se propitium fore servis suis. Hinc orandi fiducia, cui non defuit successus. Hodie quum in Christo nobis sit exhibitum quod olim adumbrabant Legis figurae, multo familiarior nobis ad Deum accessus patet, modo ne a via scientes ac volentes erremus.

6. Ego decubui, et soporatus sum: et evigilavi, quia Dominus sustentat me. 7. Non timebo a myriadibus populi qui undique adversum me posuerunt castra.

Si retinemus praeteritum in verbis tempus, miram et prope incredibilem animi constantiam David praedicat, quod inter multas mortes tam securus dormierit, acsi extra omne discrimen fuisset. Et certe quamvis inter saevos curarum fluctus aestuaverit, illos tamen fide sedatos fuisse certum est, ut ipse quantumvis anxius in Deo quiesceret. Ita pii semper ab omni metu emergunt victores, sicuti impios qui in Deum non recumbunt, etiam in minimis periculis obruit desperatio. Quidam temporis enallagen esse putant, ideoque in tempore futuro reddunt, Iacebo et dormiam: quia mox futuri

temporis verbum subiicitur, Dominus sustentabit me. Sed quia continuum actum hic designat, in tribus primis verbis necesse esse non putavi mutare tempus. Sciendum tamen est, securitatem hanc non referri proprie ad tempus afflictionis, vel saltem non restringi: potius enim, meo iudicio, quantum bonum ex fide et precibus adeptus fuerit, David commemorat, nempe pacem et tranquillum animi bene compositi statum. Hoc metaphorice significat, se ordinariis vitae actionibus secure perfunctum esse, dicens, Ego, inquit, in lecto non iacui pervigil et inquietus, sed placide dormivi, quum anxiis et trepidis non contingat talis dormitio. Sed notemus, Davidem Dei praesidio, non autem suo stupore fuisse ita securum. Nam impios quoque sopitos tenet mentis ebrietas, dum se foedus cum morte pepigisse somniant. At secus David, qui nisi Dei virtute suffultus et ope protectus, quietem non habuit. Proximo versu inaestimabilem vim eius fiduciae amplificat, quam ex Dei protectione concipiunt pii omnes. Nam ut immensa est Dei potentia, ita statuunt invictam fore contra quoslibet impetus, furores, apparatus, et copias totius mundi. Et sane nisi hunc tribuimus Deo honorem, subinde concident nobis animi. Quare in periculis discamus non metiri humano modo Dei auxilium: sed quicquid obiectum fuerit terroris, ideo despicere, quia frivolum est quicquid adversus Deum moliuntur homines.

8. Surge Domine serva me Deus mi: quia percussisti omnes inimicos meos in maxilla, dentes impiorum confregisti: 9. Domino est salus super populum tuum benedictio tua. Selah.

8. *Surge Domine.* Quia proximis versibus gloriatus est David de pacato statu, videri posset nunc a Domino petere ut tota vita incolumis maneat: acsi dixisset, Domine quando abs te prostrati sunt hostes mei, hanc gratiam in finem usque prosequere, et continua. Sed quia novum non est ut David in Psalmis permisceat varios affectus, magis probabile videtur, postquam fiduciae suae mentionem inseruit, ad easdem iterum preces redire. Servari igitur petit, quia erat in praesenti discrimine. Quod sequitur de hostibus percussis, bifariam exponi potest: vel ut precando in memoriam revocet superiores victorias, vel ut Dei auxilium expertus, et potitus suo voto gratiarum actionem subiungat, in quam sententiam libenter inclino. Primum igitur refert, se ad Dei opem fugisse in periculis, et salutem ab eo suppliciter precatum. Deinde, ob eam allatam gratias agit: quo testatur liberationem se Deo acceptam ferre.

9. *Domino est salus.* Quia ל interdum pro מן accipitur apud Hebraeos, quidam non incommode vertunt, a Domino est salus. Sequutus tamen sum quod simplicius erat, penes Deum salutem constare. Quibus verbis non modo servandi partes et laudem uni Deo vendicat, eius manum omnibus humanis subsidiis tacite opponens: sed ut mille immineant mortes, obstare tamen Deo non posse quo minus ad servandum sufficiat: imo in promptu exserat nullo negotio quam semper apud se habet salutem. In fine Psalmi affirmat David non tam sibi privatim hoc fuisse datum, quam toti populo, ne

pessum iret quae in eius regno fundata erat communis Ecclesiae salus. Agnoscit ergo David, ideo dissipatam fuisse impiam coniurationem, quia Deo cura erat Ecclesiae servandae. Colligimus tamen ex hoc loco, Ecclesiam a malis omnibus semper liberatum iri: quia Deus, cui suppetit servandi facultas, ab ea gratiam suam et benedictionem nunquam subducet.

PSALMUS IV.

Arg. Postquam Deum initio precatus est David ut sibi opem ferat, statim sermonem ad hostes convertens, Dei promissione fretus tanquam victor triumphat. Itaque suo exemplo nos docet, quoties res adversae urgent, vel extremae angustiae premunt, meditandas esse promissiones Dei, quibus spes salutis ostenditur ut hoc clypeo obiecto, omnes tentationum motus perrumpere liceat.

1. Praefecto in Neginoth canticum Davidis.

1. Quo tempore compositus fuerit hic Psalmus incertum est, nisi quod ex contextu probabilis coniectura elicitur, tunc profugum fuisse et exsulem. Ego itaque ad tempus refero, quo eum persequebatur Saul. Et tamen si quis de altera fuga accipere malit ad quam eum compulit coniuratio Absalom, non valde contendam. Sed quia paulo post uno verbo notabit diuturnum sibi fuisse certamen, melius convenit quod priore loco adduxi. Scimus enim quam varie iactatus fuerit antequam emergeret, ex quo infestus illi esse Saul coepit. De vocibus, quas hic versus continet, hoc tantum breviter attingam: Quod למנצח nonnulli vertunt, In seculum, quasi ad ordinariam cantionem editus fuerit Psalmus, tanquam coactum reiicio. Rectius sentiunt alii מנצח vocari, qui prae aliis excellit et eminet. Sed quia de genere excellentiae et dignitatis non inter omnes convenit, nobis sufficiat hac voce notari Praefectum cantorum. Nam Victoris nomen mihi non probatur: quia licet praesenti argumento respondeat, aliis tamen locis, ubi repeti videbimus, nullo modo convenit. Neginoth ego a נגן deduco, quod significat pulsare: ideoque non dubito instrumentum fuisse musicum. Unde sequitur, Psalmum non modo alta voce, sed adhibitis quoque musicis instrumentis fuisse canendum, quae regebat et moderabatur Praefectus ille cuius facta fuit mentio.

2. Dum clamo, responde mihi Deus iustitiae meae: in angustia dilatasti mihi, miserere mei, et audi precationem meam.

His verbis probatur Davidis fides, qui ad extrema redactus, et quidem longa malorum serie fere consumptus, moerori tamen non succubuit: nec fractus fuit animo quin ad Deum liberatorem confugeret. Nam precando testatus est David, sibi omnibus praesidiis nudato spem in Deo fuisse residuam. Porro, *Deum iustitiae suae* appellat, acsi diceret iuris sui vindicem, quod passim omnes eum damnarent, et hostium calumniis, perversisque vulgi iudiciis oppressa esset

eius innocentia. Idque diligenter notandum est. Nam quum nihil sit acerbius quam nos immerito damnari, et una cum iniusta vi perferre infamiam, id tamen quotidie sanctis accidit, ut scilicet bene agendo male audiant: sicque exerceri expedit, ut aversi ab omnibus mundi illecebris, ab uno Deo toti pendeant. Ergo iustitia pro bona causa capitur, cuius testem Deum constituens David, conqueritur homines sibi malevolos esse et iniquos: suoque exemplo nos docet, si quando non appareat coram mundo nostra integritas, non decere tamen nos animis frangi, quia in coelo est vindex noster. Dixerunt profani homines nullum esse virtuti melius theatrum conscientia, atqui haec consolatio longe exsuperat, quod scimus nos in Dei et Angelorum conspectu stare, dum iniuste homines nobis insultant. Hac fortitudine praeditum fuisse videmus Paulum I. Corint. 4, 5. Nam quum apud Corinthios multi de eo sparsi essent sinistri rumores, ad Dei tribunal provocat. Eadem fiducia Iesaias 50, 6. et sequentibus, quaecunque in ipsum probra iaciebant hostes, despicit. Quare haec una patientiae nostrae fultura est, si nullus aequitati sit locus in mundo, in Deum respicere, eiusque iudicio esse contentos. Obiici tamen potest quaestio, quum tota hominum puritas merae sint apud Deum sordes, quomodo suam iustitiam in eius conspectum proferre audeant. Quod ad Davidem spectat, facilis est solutio: quia non nisi hostium suorum respectu, de sua iustitia gloriatur, sibi enim probe conscius erat, nihil se nisi ex Dei vocatione et mandato tentasse: ideoque non temere iuris sui patronum advocat. Hinc colligimus, Davidem, quo alacrius toti mundo Deum opponeret, hoc elogio ipsum ornasse. Quod bis audiri postulat, in eo nobis et doloris vehementia, et precandi ardor exprimitur. Secundo etiam loco ostendit unde impetrandi fiduciam concipiat, nempe ex Dei misericordia. Et certe quoties aliquid petimus, hinc initium facere convenit, ut Dominus pro gratuita sua bonitate miseriis nostris succurrat.

Dilatasti mihi. Quidam putant Davidem sibi promittere quod nondum erat expertus, et effectum gratiae Dei spe sua antevertere. Atqui, meo iudicio, pristina Dei beneficia potius commemorat, quibus se confirmet in posterum. Sic enim solent fideles revocare in mentem quae ad fidei confirmationem valent. Et multi posthac occurrent similes loci, ubi David quo fidem suam erigat contra terrores et pericula, varias experientias colliget, quibus didicerat semper Deum suis adesse, nec eorum vota unquam frustrari. Est autem metaphorica loquutio, qua significat sibi undique obsesso et clauso patefactum fuisse exitum. *Angustiam*, de qua loquitur, non minus ad animum quam ad rem ipsam puto referri, neque enim ferreus fuit David, quin res adversae eum in miseras anxietates coniicerent.

3. Filii viri, usquequo gloria mea ad ignominiam, diligetis vanitatem, quaeretis mendacium? Selah. 4. At scitote quod selegit Iehova benignum sibi, Iehova exaudiet dum clamavero ad eum.

3. *Filii viri.* Hunc suavissimum Davidi fructum protulit sua precatio, quod collecto animo potuit non modo repellere hostium

suorum furorem, sed ultro eos lacessere, ac intrepide despicere quicquid machinabantur. Quare ut firma nobis constet fiducia, nonnisi iisdem armis instructos in arenam descendere convenit, quoties ab improbis impetimur. Summa autem est, quum Deus suo praesidio Davidem tueri velit, frustra ad eum perdendum eniti cunctos mortales, quantumvis magnas alioqui ad nocendum vires afferant. *Filios* autem non Adam vel hominis, sed *viri* appellans, obiter eorum arrogantiam perstringere videtur. Neque enim quibusdam Hebraeis assentior, qui Proceres notari putant. Sed potius ironica est concessio, qua eorum insolentiam subsannat: quia nobiles et cordati sibi esse videbantur, quum tamen coeca duntaxat eos rabies ad nefarios conatus impelleret. In voce *usquequo*, damnatur prava eorum obstinatio. Significat enim David non subito tantum aliquo motu fuisse incitatos: sed penitus eorum cordibus infixum fuisse contumax nocendi studium: nisi enim eos recto sensu privasset sua malitia, multis experimentis, quae eos ab incepto desistere cogerent, probaverat Deus se Davidis esse custodem. Quia autem illis propositum erat, probrose deiicere quem in solium regium extulerat Deus: quaerit quosque suam gloriam pergent in dedecus trahere. Notandum autem est quod apud summos et infimos omni genere ignominiae gravatus, gloriae tamen sibi divinitus concessae possessionem animose retinet: nec dubitat quin eam tandem asserat Deus quibuscunque maculis indigne aspersa fuerit. *Diligetis vanitatem.* His verbis partim exprobrat hostibus perversam libidinem qua videbat ipsos impelli, quamvis pium zelum falso praetexerent: partim eorum stultitiam deridet, quod contra Deum pugnando, successum tamen sibi promittant. Et valde emphatica est obiurgatio: nam impii quantumvis crassa malitia in omne scelus ruant, se tamen fallacibus blanditiis deludunt, ne quis eos sensus mordeat. Exclamat ergo David, quamvis sponte coecutiant et fucato colore ornent suam iniustitiam, nihil eos proficere. Et certe quamvis sibi blandiantur impii, ubi ad serium examen tracti fuerint, semper hoc constabit, ideo ipsos hallucinari, quia ab initio propositum est fallaciter agere. Caeterum ex hoc loco nobis sumendus est invictae constantiae clypeus, quoties prudentia et astu superari nos videbimus ab improbis. Nam quibuscunque machinis, nos impetant, si modo erimus nobis bene conscii, stabit Deus a parte nostra, adversus quem non praevalebunt. Polleant ingenio licet, suppetat illis facultas nos laedendi, in promptu sint rationes et subsidia, acute omnia dispiciant: quicquid tamen excudent, mendacium erit ac vanitas.

4. *Scitote quod selegit.* Confirmatio est superioris sententiae, hanc enim sibi fiduciae causam esse ostendit, quia Deo regni sui auctore nititur. Et certe tunc demum licebit secure contra hostes nostros gloriari, si nobis certa erit Dei vocatio. Itaque David minime hic suas vires iactat, vel opes, vel exercitus, quibus sibi regnum acquisierit: sed quia divinitus electus est, eos sine profectu multa conari significat, quia sensuri sint Deum sibi adversum, cuius potentiae succumbent. Ac primo quidem dicit se a Deo fuisse segregatum: quo significat non hominum arbitrio, vel propria libidine, sed coelesti decreto esse eximium. Nam quum פלה Hebraeis dividere significet, hoc loco ad excellentiam refertur: acsi diceret, Vos nullum Re-

gem admittitis, nisi vestris suffragiis electum, vel qui vobis adlubescit: atqui hoc proprium Dei munus est, quemcunque voluerit, assumere. Per nomen *Benigni*, non dubito quin ius regium sibi ex re ipsa vel effectu asserat, acsi notam vel insigne suae vocationis proferret. Vere enim dictum fuit vetere proverbio, Propriam dotem Regum esse clementiam. Deus autem quos honore dignatur, ne sint mortua idola, donis ad suum munus exsequendum necessariis instruere solet. Nonnulli חסיד passive accipiunt non pro benefico, sed qui Dei favore in solio locatus est. Sed quia nullum huius significationis exemplum mihi in scriptura occurrit, communem sententiam sequi tutius iudico, quod Deus regem elegerit qui vere suae vocationi respondet, quia misericors est ac beneficus. Hinc colligit se exauditum iri quoties ad Deum clamaverit. Nam in eo praecipue fidem suam probat Dominus, quod opus suum non deserit, sed quos semel amplexus est, perpetuo tuetur, quo docemur, intrepide ambulare in viis nostris: quia nunquam irritum erit quicquid fuerimus aggressi ex eius nutu. Hoc nobis fixum maneat, nunquam Dei auxilium defore sincere in suo cursu pergentibus: sine qua consolatione singulis momentis fideles concidere necesse est.

5. Contremiscite, et non peccabitis: loquimini in corde vestro super cubile vestrum, et tacete. Selah. 6. Sacrificate sacrificia iustitiae, et sperate in Domino.

5. *Contremiscite.* Nunc hostes suos ad resipiscentiam hortatur, si forte adhuc sanabilis sit eorum insania. Primo autem contremiscere eos iubet, vel tumultuari: quo verbo eorum stuporem perstringit, quia Dei timore et vivo sensu vacui, praecipites ruant. Et certe hinc tantum audaciae impiis omnibus, ut bellum cum Deo suscipere non dubitent, quia eos obdurat ebria securitas: et eorum socordiae callum obducit voluntarius stupor, dum et seipsos et Deum obliti, sequuntur quocunque impellit libido. Hanc eorum furori optimam fore medicinam dicit, ne amplius peccent, si a suo veterno expergefacti, moveri ac trepidare incipiant: acsi diceret, simulatque torporem vestrum et indolentiam excusseritis, ita fiet ut resideat peccandi cupiditas. Ideo enim bonis ac simplicibus molesti sunt impii, tantasque turbas excitant, quia secum nimis sunt pacati. Postea admonet ut secum *in cubili loquantur*, hoc est, in otio, et quasi in alto recessu rationes subducant: quod opponitur intemperanti ipsorum fervori. Tandem silentium illis praecipit. Notandum vero est, huius silentii causam esse motum vel trepidationem cuius nuper meminit. Nam si quos ad peccandum abripuit phrenetica temeritas, hoc principium est reditus ad sanam mentem, se ex sopore expergefacere ad metum et terrorem. Sequitur deinde composita meditatio: tum volvunt ac revolvunt quo se proiecerint: ita demum qui nihil prius non audebant, discunt modesti esse ac quieti saltem vesanos suos impetus compescunt. *Loqui super cubile*, ex communi usu et experientia dictum est. Scimus enim, dum interdiu versamur inter homines, sensus magis distrahi: deinde saepius perperam fieri iudicium ab externa specie: contra solitudo nos magis attentos reddit. Deinde, non obstat pudor quin vere quisque sua

vitia reputet. Subducit ergo David hostes suos a testibus vel arbitris, quo se rectius ac simplicius examinent. Haec autem exhortatio ad nos omnes spectat: quia nihil proclivius est quam ut alii alios inani plausu decipiant, donec singuli in se ipsos descendant, ac secum ipsi loquantur. Paulus ad Ephes. cap. 4, 26. hunc locum citans, vel saltem alludens ad sententiam Davidis, Graecam versionem sequutus est, Irascimini, et ne peccatis: prudenter tamen et concinne ad suum propositum aptavit. Nam illic docet, quum vitiose iracundiam suam profundant homines contra proximos, iustam in se ipsis irae materiam habere, ut a peccato abstineant: ideoque iubet potius intus eos fremere, sibique irasci, deinde non tam succensere in personas, quam in vitia.

6. *Sacrificate.* Plerique existimant Davidem ad reddendum poenitentiae testimonium hostes suos hortari: et certe fateor in hunc finem mandata ex parte fuisse Sacrificia, ut populum stimularent ad vitae novitatem. Sed dum ego expendo quale hominum genus Davidem oppugnaverit, non dubito quin eorum hypocrisin mordeat et retundat fallacem iactantiam. David enim quum profugus in desertis, vel cavernis, vel montibus, vel in regionibus exteris erraret, videri alienus poterat ab Ecclesia Dei. Et certe vulgo eum putabant instar putridi membri a Sanctorum corpore resectum. Interim penes hostes erat Arca foederis, illi Templum occupabant, primi erant in offerendis sacrificiis. Ergo eadem confidentia qua semper inflatos scimus fuisse hypocritas, sese contra Davidem iactabant. Nec dubium est quin superbe Dei nomine abusi fuerint, quasi unici eius cultores. Quemadmodum autem impiis exprobrat Ieremias 7, 5. templum Domini mendaciter ipsos obtendere: sic etiam David Deum externis ceremoniis placari negat, quoniam requirat pura sacrificia. Subest enim tacita antithesis inter sacrificia iustitiae, et omnes inanes et adulterinos ritus, in quibus sibi placent fucati Dei cultores. Summa igitur est, Iactatis Deum a vobis stare, quia vobis patet altare eius, ut illic vestras hostias cum magna pompa macteris: me autem, quia a Sancta terra exsulo, et a Templi accessu prohibeor, putatis a Deo negligi. Atqui longe aliter colendus est Deus, si velitis in eo sperare, nam impura vestra sacrificia quibus eius altare polluitis, nihil aliud quam eius iram provocant: tantum abest ut reddant vobis propitium. Discamus igitur ex hoc loco, si nobis certamen sit cum verae pietatis corruptoribus, quamvis plenis buccis eius nomen detonent, et se venditent externo eius cultu, posse eorum iactantiam tuto refelli: quia recta sacrificia non offerant. Sed interim simul cavendum est ne vana ostentatio pietatis praeposteram confidentiam verae spei loco in nobis foveat.

7. Multi dicunt, Quis ostendet nobis bonum? attolle super nos lumen vultus tui Iehova. 8. Dedisti laetitiam in corde meo plusquam quo tempore frumentum eorum et vinum eorum multiplicata sunt.

7. *Multi dicunt.* Quidam existimant Davidem hic conqueri de crudeli hostium suorum malitia, quod vitam suam cupide appeterent.

Ego autem non dubito quin David unicum votum quo ardebat, variis desideriis comparet, quibus totus fere mundus huc illuc agitur. Nam quia principium hoc non tenent profani homines, solos demum omni ex parte esse beatos quibus propitius est Deus: deinde, peregrinandum esse in terra, ut spe et patientia contendant ad meliorem vitam, in caducis bonis subsistunt, itaque modo illis prospere sit secundum carnem, non magna Dei cura tanguntur. Quum ergo pecudum more hoc vel illud pro summa felicitate arripiant, merito se ab illis David separat, scopum sibi prorsus contrarium praefigens. Nec vero refello quod quibusdam placet, Davidem conqueri de suis gregalibus, qui quum impares essent ferendis aerumnis, prae taedio, et aegritudine gemebant, quietem sibi optantes. Ego tamen latius extendere malo, ut David unico Dei favore contentus, se nihil respicere vel morari testetur quid alii cupiant. Haec autem comparatio non parum amplificat, dum fideles posthabitis bonis praesentibus, in Deo acquiescunt, nec quicquam pluris faciunt quam illum sibi propitium sentire. Primum ergo significat David, desipere eos omnes qui sibi optantes laetam fortunam, non incipiunt a Dei gratia: ita enim fieri ut illos vagi errores circumagant. Deinde aliud vitium perstringit, quod crassi et terreni homines, carnis quieti et commodis addicti, in sola eorum fruitione subsidant. Unde etiam fit ut susque deque illis sit Deus, quasi eo non indigeant, dum suppetunt reliqua ex voto. Ipse vero contra, ut aliis omnibus bonis careat, paternum Dei amorem sibi instar omnium esse testatur. Haec igitur summa est, Tametsi cupide praesentibus deliciis vel commodis vulgo inhient homines, ego tamen perfectam felicitatem non alibi quam in Dei gratia statuo. *Lumen vultus Dei* accipit pro serena facie, sicuti rursum videtur obscura nobis et obnubila Dei facies, dum aliquod irae signum ostendit. Pulcra autem metaphora dicitur *attolli* hoc lumen, dum in cordibus nostris refulgens, fiduciam et spem generat. Neque enim sufficeret a Deo nos amari, nisi ad nos perveniret amoris sensus: sed corda nostra Spiritu suo irradians, vero et solido gaudio nos exhilarat. Docet autem hic locus, quamvis affluat rerum omnium copia, miseros tamen esse quibus propositum non est, in Deo acquiescere. Rursum vero fideles, quamvis inter multas molestias vexentur, hoc uno vere beatos esse, quia illis refulget paterna Dei facies, quae omnes tenebras illuminat, mortemque ipsam vivificat, ut ita dicam.

8. *Dedisti laetitiam.* Altera comparatione vim sui affectus melius exprimit atque illustrat, quod scilicet bonum illud quod optaverat, adeptus, minime invideat aliorum opulentiae et deliciis, sed praeclare contentus sit sua sorte. Summa est, pluris sibi esse propitium Dei vultum, quam si horrea frumento referta, cellasque vino plenas haberet. Quanquam autem in voce מעת, variant Interpretes, quia nonnulli vertunt A tempore, ac Davidem intelligunt hostium suorum bonis fuisse laetatum: mihi tamen longe melius congruere videtur alter sensus, quod scilicet se uno Dei favore magis gaudere dicat, quam terrenos homines dum bonis omnibus fruuntur, quorum desiderio ut plurimum ardent. Dixerat enim, rebus prosperis intentos ac deditos Deum non magnopere curare: nunc vero addit, largo vini et frumenti proventu non perinde esse laetos, ut ipse est unico divinae bonitatis sensu. Atque hic versus utilem doctrinam continet, videmus enim ut terreni homines,

postquam spreta Dei gratia, totos se ingurgitarunt in caducas delicias, adeo non satiari, ut ipsa copia magis eorum cupiditates inflammet, ita fit ut in media saturitate, coeca inquietudo mentes eorum sollicitet. Nunquam ergo tranquilla pax et solidum gaudium nobis obtinget, donec affulgeat Dei favor. Etsi autem fideles sua commoda ipsi quoque expetunt, praepostero tamen ardore ad ea non feruntur, quin patienter sustineant illis privari, modo se Deo curae esse intelligant.

9. In pace simul dormiam et quiescam: quia tu Iehova seorsum in fiducia locasti me.

Concludit se perinde securum esse ac quietum, quia protegitur Dei manu, acsi omnibus mundi praesidiis vallatus esset. Scimus autem bonum hoc prae aliis esse optabile, nempe vacuum esse omni metu, nec torqueri vel angi ulla cura. Ideo confirmatio est proximae sententiae, quod gaudium de luce paterni Dei amoris conceptum, merito aliis omnibus praeferat: quia interior pax animi, quaecunque fingi possunt bona exsuperet. Multi locum hunc ita exponunt, quod speret David hostes sibi reconciliatum iri ut cum illis placide dormiat: quia dederat illi Deus, sine molestia et nemine obturbante quiescere. Meo tamen iudicio, hic aptior erit sensus, quod seorsum non minus tranquille aget, quam in magna turma: quoniam ipsum Deus tutetur. Nam in particula, ירחד, subaudio כ similitudinis notam. Nec placet quod לבדד quidam ad Deum referunt, ita vertentes, Tu solus Domine in fiducia locasti me, quia sublata antithesi inter duo adverbia Simul et Seorsum, vel solitarie, multum gratiae ex sententia decedet. In summa, gloriatur sibi ita sufficere unius Dei tutelam, ut sub ea non minus secure dormiat, licet omnibus humanis custodiis nudatus, quam si multas circum se excubias haberet, vel undique munitus esset multis sodalibus. Itaque eius exemplo discamus hunc honorem Deo tribuere, quoties ab hominibus nihil defensionis apparet, ut sola eius manus instar ingentis exercitus in pace nos contineat.

PSALMUS V.

Arg. David graviter iniusta hostium saevitia oppressus, et plus adhuc malorum metuens, Dei auxilium implorat. Quo autem facilius impetret quod petit, postquam ex precandi ardore magnitudinem doloris sui ostendit primo hostium suorum intolerabilem malitiam profert, quam a Deo relinqui inultam absurdum foret. Deinde fidem et patientiam suam, cosolationem etiam inserit, quasi de prospero successu nihil dubitet. Tandem concludit, ubi liberatus fuerit, fructum gratiae piis omnibus fore communem.

1. Paefecto super Nehiloth Canticum David.

Hebraicam vocem quidam, Haereditates, alii, Exercitus vertunt. Priores hanc rationem afferunt suae sententiae, quod David pro sa-

lute duodecim Tribuum precatus sit. Alteri vero, quia obsessus ab ingenti hominum multitudine, se contulerit ad Dei praesidium, atque ita particula Super valebit Contra. Sed quia aenigmaticas istas inscriptiones non probo, libenter subscribo eorum sententiae, qui vel instrumentum, vel tonum musicum fuisse docent: de specie autem non admodum laboro.

2. Verba mea ausculta Iehova, intellige sermonem meum. 3. Adverte ad vocem clamoris mei, Rex meus, et Deus meus, quia ad te precabor.

Non audeo certo statuere, uniusne solum temporis quas ab hostibus suis iniurias perpessus est, deploret hoc Psalmo David: an vero generaliter de variis persequutionibus queratur, quibus diu vexatus fuit sub Saule. Eum etiam quidam ex Hebraeis ad Absalom usque extendunt, quia per viros dolosos et sanguinarios putant Doeg et Achitophel notari. Mihi tamen magis probabile videtur, quum Saule mortuo tranquillam regni possessionem adeptus foret David, preces quas in suis aerumnis et periculis meditatus fuerat, scriptis mandasse. Iam ut verba tractemus, quod rem unam tribus modis exponit, haec repetito affectus vehementiam notat, et longam orandi perseverantiam. Nec enim superflua congerie delectatus est, ut abs re profunderet diversos loquendi modos: sed quemadmodum serio ad precandum intentus erat, multiplices suos gemitus repraesentavit. Significat ergo nec frigide, nec pauculis tantum verbis orasse, sed prout urgebat vis doloris, se in deflendis apud Deum suis malis fuisse anxium: et quia non statim apparebat exitus, in iisdem querimoniis repetendis fuisse assiduum. Quod autem disertis verbis vota non concipit, species est reticentiae magis emphatica quam si distincte loquutus foret. Nam quid cupiat in corde suo premens, melius ostendit se intimos animi sui sensus coram Deo sic afferre, ut lingua ad loquendum non sufficiat. Vox etiam *Clamoris* pro clamosa vel sonora voce, ad notandum studii ardorem pertinet. Neque enim clamavit David tanquam ad aures surdi, sed fervor doloris, interiorque anxietas in clamorem erupit. Etsi autem verbum הגה (unde nomen הגיג quo hic usus est Propheta) Hebraeis tam clare effari, quam tacite susurrare significat, videtur haec secunda expositio melius praesenti loco congruere. Nam ubi verba sua in genere proposuit David, ea videtur in obscuras querimonias et clamorem partiri. Sub priore autem membro notat confusum strepitum qualis in Cantico Ezechiae describitur, ubi vocem articulaam impedit dolor, Sicut grus et hirundo garriebam: gemebam instar columbae. Porro si quando vel ignavi sumus ad precandum, vel cito labascunt pii impetus, hinc stimuli ad nos pungendos petendi sunt. Deum quoque vocando *Regem suum et Deum suum*, quia acrius se ad bene sperandum incitavit: discamus haec elogia in similem aptare usum, nempe ut Deum nobis familiarem reddamus. In fine testatur, se non frenum rodere, ut solent increduli: sed ad Deum gemitus suos dirigere. Nam qui posthabito Deo, vel intus fremunt, vel apud homines querulantur, indigni sunt quos Deus ipse respiciat. Quidam vertunt, Quando ad te pre-

cor, sed mihi videtur potius esse causae redditio, in qua Davidi propositum fuit, amimum suum in fiduciam attollere, sumpto hoc generali principio, Quicunque Deum in suis malis invocant, nunquam ab ipso repulsam pati.

4. Iehova mane audias vocem meam: mane disponam tibi et speculabor.

Potest etiam haec sententia in futuro tempore modi indicativi legi. Ego tamen optantis potius esse sentio, quemadmodum reddidi. Postquam enim Deum rogavit ut suis votis annueret, nunc ad festinationem eum sollicitat. Nam etsi non improbo, quod quidam ipsum putant ad matutinas preces alludere, quae in Templo quotidie Sacrificiis coniungi solebant ex Legis praescripto: non tamen dubito quin longioris morae taedio compulsus, salutem suam accelerari cupiat: acsi dixisset, simulatque expergiscar, haec prima futura est mea cogitatio. Tu itaque Domine opem qua indigeo, ne longius differas: sed mox respondeas votis meis. *Disponere Deo* tantundem valere interpretor, ac recta se ad eum applicare. Plerisque, quasi ecliptica esset loquutio, subaudiunt Orationem. Sed potius (meo iudicio) testari voluit David se minime flecti huc vel illuc, ac distrahi, sed hunc ordinem sibi esse statutum ut ad Deum confugiat. Est autem tacita antithesis inter vagos et erroneos eorum discursus qui ad mundi auxilia circumspiciunt, vel pendent ex suis consiliis, et rectum fidei ductum: quo fit ut pii omnes a vanis illecebris retracti, se ad unum Deum convertant. Nam ערך Hebraeis ordinare vel disponere, interdum comparare vel aptare significat. Optime autem convenit sensus quod profiteatur David se minime distractum iri per flexuosos circuitus, sed recta se ad Deum venturum. *Speculandi* verbo tam spem et patientiam, quam sollicitudinem designat. Nam quum צפה apud Hebraeos tam exspectare quam aspicere significet, non dubito quin dicere velit David, postquam suas curas in Dei sinum deposuerit, se suspenso animo quasi in excubiis fore, donec re ipsa pateat fuisse a Deo exauditum. Etsi autem desiderio semper inquietudo aliqua subest: qui tamen speculatur, quam exspetit Dei gratiam, patienter eam exspectat. Docet itaque hic locus frivolas esse preces, quibus non est spes annexa, quae mentes velut in speculam evehat.

5. Quia non Deus volens impietatem tu: non habitabit tecum malum. 6. Non stabunt insani coram oculis tuis: odisti omnes qui iniquitatem perpetrant. 7. Perdes qui loquuntur mendacium: virum sanguinarium et dolosum abominabitur Iehova.

Hic sibi David ex hostium malitia et pravitate conciliat Dei favorem. Est quidem velut abrupta oratio, ut sancti precando saepe balbutiunt: verum haec balbuties Deo gratior est quam omnes quantumvis nitidae ac splendidae Rhetorum figurae. Porro ad hunc sco-

pum tendit David, quum ad summum crudelitatis et perfidiae venerint hostes sui; fieri non posse quin eos mature Deus compescat. Ratiocinatur autem ab ipsius Dei natura, nam quum illi placeat iustitia et rectitudo, inde colligit, de improbis et sceleratis omnibus vindictam sumpturum. Qui enim fieri potest ut impune effugiant eius manum, quandoquidem iudex est mundi? Locus notatu apprime dignus. Scimus enim quantopere nos consternet effrenis impiorum protervia, nam quia Deus non statim eam cohibet, vel stupemus attoniti, vel desperatione concidimus. Atqui David hinc potius fiduciae materiam petit. Nam quo maiore licentia grassantur hostes, eo alacrius Deum vindicem implorat, cuius officium est improbos omnes perdere, quia odio habet omne scelus. Discant ergo pii omnes, quoties illis certamen est cum vi, fraudibus, et iniustitia, ad Deum assurgere, ut se ad certam spem liberationis animent: sicuti etiam eos hortatur Paulus 2. ad Thess. 1. 5. Documentum, inquit, est iudicii eius, quod nunc crucem suffertis: quia iustum est apud Deum rependere iis qui vos affligunt, afflictionem: vobis autem qui affligimini, relaxationem nobiscum. Et certe alioqui non esset mundi iudex, nisi impiis omnibus apud eum merces sua esset reposita. Nunc tenemus huius doctrinae usum: nempe dum improbis lascivientibus, nobis obrepit dubitatio an Deus curam nostri gerat: ut hunc clypeum opponere discamus, Deus, cui odio ac detestationi est omnis iniquitas, istos elabi inultos non sinet: licet vero ad tempus eos ferat, tandem conscendet tribunal, seque vindicem ostendet. Caeterum hinc colligitur etiam universalis doctrina, Deum, quamvis per Satanam et impios operetur, eorumque malitia utatur ad exsequenda sua iudicia, non tamen esse peccati auctorem, nec peccatum ei placere: quia semper iustus ei finis propositus est: ut merito eos damnet ac puniat quos arcana sua providentia impellit quo visum est. Versu quinto רע quidam in masculino genere accipiunt pro Scelesto homine: sed ego malitiam potius intelligo. Simpliciter enim pronuntiat David, nullum Deo consensum esse cum iniustitia, postea ad homines ipsos descendit, negans *insanos coram eius oculis staturos*. Est autem optima consequentia, Deo exosa est iniquitas: ergo de omnibus iniquis iustam ultionem sumet. Insanos vocat, more Scripturae, qui coeca cupiditate ad peccandum ruunt. Nihil enim magis furiosum impiis qui abiecto Dei timore, nocendi libidine feruntur: imo nulla est amentia deterior, quam Dei contemptus, quo fit ut fas omne pervertant homines. Quamvis autem hoc sibi ad consolationem proponat David, simul tamen inde elicitur utilis eruditio ad timorem Dei: nam Spiritus Deum scelerum ultorem fore pronuntians, frenum nobis iniicit, ne spe impunitatis peccamus.

8. Et ego in multitudine misericordiae tuae ingrediar domum tuam, adorabo in templo sancto tuo in timore tui.

Copulam adversative positam esse quidam putant, quasi David se impiis comparans, Deum sibi propitium fore praedicet: sed expendant lectores annon magis conveniat illative accipere, hoc modo, Quum impios ferre nequeas Domine, ego igitur manu tua servatus, solennes tibi pro liberatione accepta gratias in templo tuo agam. Si

prior expositio magis placeat, simpliciter suam erga Deum pietatem commendans Propheta, se ab eorum ordine disiungit, de quibus loquutus est. Sed videtur circumstantia loci poscere ut Deo gratiarum actionem promittat: nam quia hostes suos nuper Deo exosos esse dixerat, nunc concepta salutis fiducia, se ad gratitudinem invitat. Veniam, inquit, ad Templum *in multitudine misericordiae tuae:* acsi diceret, quamvis nunc fere perditus videri queat, se tamen Dei gratia salvum fore et incolumem. Docet itaque hic locus, quum nos urgent extremae tentationes, statuendam esse Dei gratiam ante oculos, ut inter summa quaeque discrimina bene speremus. Ad haec quia caro gratiam Dei vel maligne extenuat, vel aestimat vulgari modo, discamus ingentem eius magnitudinem efferre, quae sufficiat vincendis terroribus. Quanquam autem consilium Davidis fuit, sibi certam salutem polliceri ex Dei misericordia: simul tamen ostendit, ubi fuerit servatus, gratum se et memorem fore. Iam quia hypocritae gratias agendo, nihil aliud quam nomen Dei profanant, ut sunt impuri et polluti: ideo se asserit venturum cum *Dei timore*, ut sincero et integro corde eum adoret. Caeterum hinc colligere licet generalem doctrinam, donec suae bonitatis gustum Deus nobis praebuerit, accessum nobis ad eum non patere nec quemquam rite orare, nisi qui gratiam eius expertus, sibi propitium fore statuit ac persuasus est. Adiungitur tamen Dei timor, qui rectam piamque fiduciam a carnis securitate discernat.

9. Iehova deduc me in iustitia tua propter adversarios meos: dirige coram facie mea viam tuam. 10. Quia non est in ore eorum rectitudo: intimum eorum pravitates, sepulcrum patens guttur eorum, linguis suis dolose agunt. 11. Fac eos errare Deus, cadant a consiliis suis; in multitudine scelerum suorum disperde eos quia rebelles fuerunt tibi.

9. *Iehova deduc me.* Quidam ita exponunt, Ostende mihi quid rectum sit, et fac ut totus iustitiae tuae addictus sim, idque propter adversarios, quia periculum est ne Sancti malis et fraudulentis impiorum artibus impulsi, a recta via declinent. Pia quidem et utilis sententia est: sed altera expositio aptior, ut Deus servum suum per medias hostium insidias salvum deducat: et quum videbitur undique captus et constrictus, exitum ei patefaciat. Dei ergo iustitia hoc loco (sicuti plurimis aliis) pro fide et clementia eius capitur, quam in tutandis fidelibus ostendit. Ideoque praepositio In tantundem valet ac Pro, vel secundum. David enim Deum sibi itineris ducem esse optans, ex eius iustitia spem impetrandi sibi facit, acsi dixisset, Domine, quia iustus es, auxilio tuo me protegas, ut pravas hostium machinationes evadam. Idem sibi vult posterius membrum, ubi postulat *viam Dei coram facie sua dirigi.* Hoc est Divinitus se eximi ab angustiis, quibus sic inclusus erat, ut secundum carnem nunquam se exiturum putaret. Sic autem fatetur se vitandis hostium insidiis parem non esse, nisi et prudentiam suppeditet Deus, et viam per invia aperiat. Idem et nos eius exemplo facere convenit: ut nobis diffisi, quum nos

consilium deficiet, aut invalescet hostium improbitas, ad Deum properemus, in cuius manu sunt exitus mortis, ut alibi videbimus.

10. *Quia non est in ore eorum.* Easdem querimonias denuo repetit, quo maiore odio suos adversarios apud Deum gravet: in se vero provocet ipsius Dei misericordiam, qui iniuste oppressis opem se laturum promisit. Atque hoc notandum est, quo crudelius in nos saeviunt hostes, vel magis scelerate nos vexant, eo maiore fiducia gemitus nostros in coelum esse tollendos: quia Deus non patietur ad extremum usque grassari eorum furorem: malitiam quoque et perversos astus in lucem protrahet. Primo loco accusat eos perfidiae, quod nihil rectum aut sincerum loquantur: causam assignat, quod intus referti sint iniquitate. Postea comparat eos sepulcris, acsi diceret, voracissimos esse gurgites: quo notatur inexplebilis fundendi sanguinis cupiditas. Tandem eorum fallacias iterum recenset: unde colligimus, non mediocribus iniuriis fuisse tentatum: sed illi certamen fuisse cum hostibus deterrimis, quibus nulla erat vel humanitas vel moderatio: tam misere oppressus, non modo continuat suas preces, sed ex statu confuso et desperato materiam sperandi petit. Quod autem Paulus, Rom. 3, 13., locum hunc citans, ad totum genus humanum extendit, non facit praeter mentem Spiritus: nam quum axioma istud pro confesso sumat, sub Davidis persona nobis describi Ecclesiam tam in Christo capite quam in membris: sequitur, in hostium numero censeri debere quicunque non regeniti sunt Dei Spiritu, sive exteri sint, sive domestici. Neque enim David hoc loco vel Assyrios vel Aegyptios ad Dei tribunal vocat: sed Iudaeos degeneres, qui in carne circumcisi, se ex sancta Abrahae progenie esse gloriabantur. Non ergo detorquet Paulus haec verba a genuino sensu, ea ad cunctos mortales accomodans: sed proprie asserit, ostensum fuisse a Davide quales natura sint.

11. *Fac eos errare.* Quia אשם Hebraeis, tam excindere vel perdere quam peccare, significat, et metaphorice pro Errare vel hallucinari capitur, uterque sensus praesenti loco apte quadrat: sed quia continuo post subiicit David, *cadant a suis consiliis*, non dubito quin hoc primum votum secundo affine sit ac simile. Duo itaque haec simul coniungo, tanquam causam et effectum, ut Deus mente privatos in errorem impellat: deinde ut eos sua consilia frustrentur, unde enim fit ut impii frustra consultent, inconsiderate etiam ac sine iudicio ferantur, et turpiter impingant, nisi quia Dominus in astutia eos deprehendit? Intercipit eorum vafritiem, spiritu soporis et vertiginis eos inebriat, ut desipiant in rebus minimis. Ergo si nobis timemus ab insidiis et fraudibus hominum: et qui nobis nocere cupiunt videmus sagaces et acutos esse: redeat nobis in memoriam haec sententia, perpetuum esse Dei munus, stupore et amentia eos percutere qui ad peccandum sapiunt. Sic fiet ut nobis dormientibus quamvis astutas eorum machinationes Dominus flatu suo dissipet, ac tandem prostituat eos ludibrio. In summa, optat David manum Dei iniici suis hostibus, ac prohiberi a pravis suis deliberationibus. Et certe necesse est, quum Satan fraudum omnium artifex, omnes nocendi modos impiis suggerat, quae calide excogitant, divinitus in nihilum redigi. Cadere a consiliis, intelligit, non assequi neque efficere quod statuerant. Poenam deinde illis imprecatur quam meriti sunt: quia dum

homini innoxio inique et sceleste fuerunt infesti, *Deo* quoque *rebelles fuerunt.* Hoc quidem minime cogitant superbi, tanti esse miseros homunciones, ut laedatur Deus in ipsorum persona: neque enim ictus suos magis in coelum putant vibrari, quam si pulverem aut lutum pedibus calcarent. Atqui hanc inaestimabilem mercedem suis cultoribus Deus rependit, quod in se recipit ipsorum causam. Quisquis ergo sibi recte conscius erit, nec ab integritate deflexerit, indigne vexatus, non est quod dubitet Deum instar clypei hostibus suis obiicere.

12. Et laetentur omnes sperantes in te, in aeternum exsultent: et protege eos, et oblectentur in te diligentes nomen tuum. 13. Quia tu benedices iusto Iehova, benevolentia quasi scuto circumdabis eos.

12. *Et laetentur omnes.* Sive in futuro tempore, sive in modo optandi legantur haec verba, non ita multum ad sensum interest, utroque enim modo fixum manebit quod voluit Propheta: nempe si Dei manu liberetur, fructum huius gratiae piis omnibus fore communem: acsi dixisset, Domine, si mihi opem tuleris, non in me solo residebit tuum beneficium, sed patebit ad omnes tuos cultores: quia sic fiet ut magis confirmetur eorum fides, nomenque tuum celebrent, ergo ut facilius liberationem a Domino impetret, eam a fine vel effectu commendat, quod piis omnibus maiorem fiduciam suggeret, eosque animabit ad laudem et gratiarum actionem Deo reddendam. Docet autem hic locus, nos Deo ingratos esse, nisi accommodamus in usum nostrum quaecunque in proximos nostros confert beneficia: quibus testatur bonitatem suam communiter piis omnibus semper expositam fore, ideoque additur ratio laetitiae, *quia* Dominus *eos proteget.* Nam quoties uni ex fidelibus se beneficum ostendit, statuere debent (ut diximus) eundem erga se fore. Porro docet hic locus, non aliunde quam ex Dei praesidio nasci verum gaudium: quia licet mille mortibus simus expositi, abunde nobis sufficere hoc debet, protegi nos Dei manu. Sed hoc fiet si nos inanes mundi umbrae non decipiant, ut sub illis delitescamus. Hoc etiam notandum est, quod in Deo sperantes, dicit *nomen eius diligere.* Nec enim fieri potest quin suavis sit Dei memoria, nosque solide oblectet: imo rapiat in amorem sui postquam ipse nobis suae bonitatis gustum praebuit. Sicuti rursum omnes increduli sepultum vellent Dei nomen, eiusque memoriam cum horrore fugiunt.

13. *Quia tu benedices.* Confirmat superiorem sententiam, quod scilicet ex sua persona commune documentum fidei sumpturi sint omnes Dei servi, quia ab uno exemplo iudicium de perpetua erga omnes pios gratia fieri velit. Atque iterum admonet non aliud esse legitimum gaudium, nisi quod ex sensu paternae Dei benevolentiae concipitur. *Benedicendi* verbum Hebraeis (quum de hominibus fit sermo) bene precari significat: quum vero ad Deum refertur, tantundem valet ac bene fortunare (ut loquuntur) vel bonis omnibus cumulare. Nam quia efficax est favor Dei, benedictio eius, bonorum

omnium affluentiam ex se producit. Nomen *iusti*, non ad unum hominem restringitur, sed indefinite omnes Dei cultores significat. Caeterum, iustos vocat Scriptura, non qui tales operum meritis censentur, sed qui ad iustitiam aspirant: quia postquam Dominus eos favore suo complexus est peccata non imputando, rectum studium pro iustitiae perfectione illis fert acceptum. Eodem pertinet quod sequitur, *Coronabis eos gratuito favore* vel beneplacito, *tanquam scuto:* intelligit enim probe fore undique munitos fideles: quia nulla ex parte illis deerit gratia, quae et invictum est propugnaculum, et certam secum salutem affert. Quanquam autem Coronandi verbum quo utitur, saepe ornatum vel decus Hebraeis notat: quia tamen additur similitudo scuti, non dubito quin metaphorice pro Munire vel circumdare sumatur. Sensus ergo est, quantumvis magna et varia pericula iustos obsideant, Deo tamen propitio salvos fore.

PSALMUS VI.

ARG. David manu Dei afflictus, quia se agnoscit iram Dei sua culpa provocasse, ut levationem impetret, peccatis suis veniam dari postulat, simulque deplorat, si e medio tollatur, Dei laudandi facultatem sibi ablatum iri. Deinde recepta fiducia, Dei gratiam celebrat, sermonemque ad hostes convertit, qui eius malis insultaverant.

1. Praefecto in Neginoth super octavam, Canticum Davidis.

Cantici nomen ostendit, Davidem, postquam liberationem a malis quae deplorat, adeptus fuerat, sui doloris affectus hoc Psalmo complexum esse, quale vero fuerit castigationis genus, incertum est. Nam qui restringunt ad morbum, rationem cur ita sentiant, satis firmam non adducunt. Insistunt in verbo אמלל, quod aegrotare quidem significat, sed metaphorice hic accipi, magis probabile est. Obiiciunt, Ezechiam, ubi a morbo convaluit, de morte idem cecinisse. Atqui Psalmo 116, ubi nulla fit morbi mentio, eadem querimonia in persona totius Ecclesiae legitur. Quanquam autem ex his verbis elicimus, Davidem in ultimo discrimine versatum esse: fieri tamen potest ut alio afflictionis genere quam corporis morbo laboraverit. Quare sumamus quod certius est, dura aliqua clade fuisse percussum, vel inflictam fuisse poenam, quae mortis tenebras undique eius oculis offunderet. Illud quidem tenendum est, non eodem quo precatus est articulo Psalmum fuisse compositum: sed quas in periculis et tristitia preces conceperat, postea data relaxatione, in monumentum fuisse ab eo digestas: ideoque moerorem cum quo aliquamdiu luctatum fuisse certum est, cum posteriori laetitia coniungit. Quantum ad vocem *Octavae* spectat, quia alibi diximus נגינות organum musicum esse, nescio an conveniat citaram octo chordarum notari: Facile igitur patior referri ad tonum, ut certum cantus discrimen designet. Quanquam in re obscura, et levis etiam momenti, liberam cuique coniecturam relinquo.

2. Iehova, ne in furore tuo arguas me, et ne in ira tua corripias me.

Quamvis malum forte ab hominibus inflictum esset, prudenter David, sibi cum Deo negotium esse reputat. Male enim in suis aerumnis proficiunt, quibus non statim occurrunt sua peccata, ut se iram Dei promeritos fuisse sentiant. Et tamen videmus quantus torpor omnes fere occupet in hac parte, nam quum se miseros esse clamitent, ad manum ferientem vix centesimus quisque respicit. Quare undecunque proveniant mala: discamus protinus sensus nostros ad Deum referre, eumque agnoscere iudicem, qui nos ad suum tribunal reos citat: quamdo sponte non antevertimus eius iudicium. Sed quia saepe fit ut homines, dum coguntur sentire iratum sibi esse Deum, potius ad impias querimonias prosiliant, quam se ipsos incusent, ac sua peccata: notandum est, Davidem non simpliciter quicquid sustinet malorum Deo ascribere, sed fateri iustam rependi mercedem suis peccatis. Non enim expostulat cum Deo, quasi infestus saeviat absque causa: sed arguendi et castigandi partes ei tribuens, tantum optat poenis statui modum, quibus verbis declarat iustum esse scelerum ultorem. Caeterum, ubi confessus est iure se corripi, summum ius vel rigorem deprecatur. Neque enim poenam omnino refugit, quod iniquum esset, atque ei quoque noxium magis esset quam utile: sed tantum iram Dei exhorret, quae interitum peccatoribus minatur. Nam irae et furori tacite opponitur paterna et levis castigatio: sicuti ex Ieremiae verbis 10. 24, patet, Castiga me, inquit, Domine: sed in iudicio, non in ira tua. Dicitur quidem irasci Deus peccatoribus, quoties illis poenas infligit, sed improprie: quia non modo aliquam gratiae suae dulcedinem aspergit, quae dolorem mitiget, sed poenas temperans, et clementer manum suam sustinens, se illis propitium esse demonstrat. Quia tamen necesse est, quoties scelerum ultor apparet, horrore nos percelli, non abs re David, pro carnis sensu, iram et furorem eius metuit. Sensus ergo est, Ego quidem Domine dignum me fateor quem in nihilum redigas: sed quia ferendae tuae severitati par non essem, ne me pro meritis tractes: quin potius ignoscas peccata, quibus iram tuam in me provocavi. Nos vero quoties rebus adversis prememur, discamus, exemplo Davidis, ad hoc remedium confugere ut Deo reconciliemur: quia minime sperandum est ut nobis bene sit ac prospere, nisi ipso favente. Unde sequitur, nunquam defore malorum congeriem, donec peccata nobis remittat.

3. Miserere mei Iehova, quia infirmus sum: sana me Iehova, quia territa sunt ossa mea. 4. Et anima mea territa est valde: et tu Iehova usquequo?

3. *Miserere mei.* Quum Dei misericordiam implorat, hinc melius patet, irae et furoris nominibus non saevitiam vel immodicum rigorem, sed tantum iudicium notasse, quale Deus in reprobos exercet, quibus clementer tanquam filiis non parcit. Nam si de in-

iusta poenae gravitate conquestus foret, nunc tantum subiiceret, Moderare tibi, ne delicti mensuram puniendo excedas. Ergo ad solam misericordiam se conferens, nihil se aliud optare ostendit, quam ne secum iure agatur. Iam quo Deus ad ignoscendum magis propensus sit, se prope deficere testatur. Infirmum enim (ut prius admonui) non se vocat quia aegrotet, sed quia deiectus ac fractus sit. Quia autem hunc finem in poenis sumendis Deo propositum esse scimus, ut nos humiliet, simulac ferulis eius subacti sumus, eius misericordiae aperta est ianua. Adde quod quum proprium sit eius munus infirmos sanare, iacentes erigere, fulcire debiles, mortuis denique vitam restituere: haec una ratio ad petendam eius gratiam nobis sufficit, si malis succumbimus. Ubi vero spem salutis non alibi quam in sola Dei clementia sibi repositam esse testatus est, suamque deiectionem flebiliter in medium protulit: causae subiicit suum effectum sanitatem a Deo petens. Atque hic ordo nobis tenendus est, ut quicquid petimus a Deo bonorum, sciamus ex fonte gratuitae bonitatis fluere: et poenis tunc demum eximi, postquam nostri misertus est. *Quia territa sunt.* Confirmat quod nuper attigi, se ex malorum gravitate spem concipere levationis: quia Deus ad opem miseris ferendam eo promptior est, quo magis urgeri et fere obrui cernit. Porro terrorem attribuit ossibus, non quod sensu praedita sint: sed quia ex vehementia doloris totum corpus concutitur. Nec carnem nominat quae tenerior est, sed Ossium nomine intelligit praecipuum robur suum fuisse tremefactum. Causam deinde assignat, animam suam valde territam esse dicens. Nam copula, meo iudicio, causalem particulam valet, acsi dictum esset, Tam gravis est ac violenta interior cordis anxietas ut totum corporis robur conturbet. Nam animam pro vita accipi, mihi non probatur, neque etiam convenit.

4. *Et tu Iehova usquequo?* Ecliptica oratio ad exprimendam doloris vehementiam facit, quae non animos modo tenet constrictos, sed fauces etiam: ut sermonem in medio cursu absorbeat. Sensus tamen hic in oratione abrupta ambiguus est. Quidam enim subaudiunt, Me affliges, vel corripere perges. Alii, quousque differes misericordiam tuam? Sed quae proxime sequitur ratio, hunc secundum sensum magis probabilem esse ostendit: nempe dum optat David se a Domino respici. Conqueritur ergo se nunc a Deo relictum esse, vel nullum haberi sui respectum sicuti longe a nobis abesse videtur quoties eius auxilium vel gratia re ipsa non apparet. Hoc autem nobis pro sua indulgentia concedit Deus, ut ipsum accelerare optemus ad opem nobis ferendam: ubi de mora conquesti sumus, ne votum nostrum vel dolor ultra metas erumpat, permittendum esse Dei arbitrio, ne aliter maturet quam visum fuerit.

5. Convertere Domine, eripe animam meam: salvum me fac propter misericordiam tuam. 6. Quia nulla in morte memoria tui: in sepulcro quis confitebitur tibi?

5. *Convertere Domine.* Sicuti absentiam Dei nuper deflevit, nunc postulat sibi dari signum eius praesentiae. Nam in eo sita est nostra felicitas, si a Deo respicimur. Putamus autem a nobis alienum

esse, nisi probet se habere curam nostri. Ultimo in discrimine versatum fuisse tunc Davidem, ex his verbis colligimus, dum et animam suam eripi quasi ex mortis faucibus, et se in salutem restitui precatur. Morbi tamen nulla fit mentio: ideoque de genere afflictionis iudicium suspendo. Ceterum rursus confirmat David quod secundo versu attigerat de misericordia Dei: nempe liberationem se non aliunde quam ab ipsa sperare. Quare nunquam miseriis suis remedium invenient homines, donec propria merita, quorum fiducia se decipiunt, obliti, ad gratuitam Dei bonitatem confugere didicerint.

6. *Quia nulla in morte.* Postquam omnia gratis in nos contulit Deus, nihil vicissim exigit, nisi ut simus beneficiorum suorum memores. Ad hanc gratitudinem refertur quod dicit David, nullam in morte fore Dei memoriam, in sepulcro nullam fore eius laudem. Nam intelligit, si fuerit eius gratia a morte servatus, gratum se ac memorem fore. Deplorat autem hanc sibi facultatem ereptum iri, si fuerit e medio sublatus: quia amplius non versabitur inter homines, ut Dei nomen celebret. Porro hinc perperam et inscite quidam colligunt mortuos carere omni sensu, nec ullum in ipsis vigere: quia nonnisi de mutua gratiae Dei praedicatione agitur, in qua se vivi homines exercent. Scimus enim ideo nos in hac terra locatos esse ut uno consensu et ore Deum laudemus, huncque esse vitae nostrae finem. Nunc quamvis mors finem afferat talibus praeconiis, non tamen sequitur, fideles animas corporibus exutas privari intelligentia, vel nullo tangi Dei affectu. Adde, quod in morte ipsa Dei iudicium apprehenderat David: quod eum obmutescere cogebat, quoad laudes Deo canendas. Nam quum sola Dei bonitas sensu percepta, os nobis ad eum celebrandum aperiat, ubi ablata est hilaritas, laudes quoque cessare necesse est. Quare nihil mirum si ira Dei, quae nos terrore absorbet, laudes eius extinguere dicatur. Atque hinc solvitur altera quaestio, cur David mortem tantopere exhorruerit, quasi extra mundum nihil spei residuum foret. Docti viri, tres causas numerant cur Patres sub Lege tanto constricti fuerint mortis metu: nempe quod gratia Dei nondum Christi adventu patefacta nonnisi obscurae promissiones tenuem futurae vitae gustum dabant. Deinde, quod praesens vita, in qua se Deus Patrem declarat, per se sit optabilis. Tertio, quod anxii erant ne qua post suum discessum accideret in religione mutatio. Atqui mihi non satis solidae videntur istae rationes, neque enim semper idem timor Davidis animum occupavit: utpote qui satur dierum, animam in sinum Dei placide suo tempore deposuit. Secunda autem ratio nobis hodie esset cum vetustis Patribus communis: quando magis illustribus documentis paternus Dei erga nos amor etiam in hac vita refulget. Ego vero (ut nuper dixi) in hac querimonia Davidis aliud considero: nempe quod Dei ultoris manum sibi adversam instare sentiens, metu obruitur, ut fere obstupescat. Idem et de Ezechia dicendum, quod non simpliciter mortem, sed iram Dei, et quidem non vulgarem, fuerit deprecatus, Ies. 38, 3.

7. Laboravi in gemitu meo, natare faciam per singulas noctes lectum meum: lacrymis meis culcitram meam made

faciam. 8. Caligavit prae indignatione oculus meus: consenuit in persequutoribus meis.

Quanquam hyperbolicae sunt loquutiones, non tamen poetice amplificat David suum moerorem, sed vere et simpliciter, quam durus acerbusque fuerit, declarat. Nam semper illud tenendum est, non fuisse corporalibus malis tam graviter vulneratum, sed quod Deum sibi infestum cogitans, quasi apertos inferos cernebat: quae tristitia alias omnes superat. Atque ut quisque sincere Deo addictus est, eius ira durius percellitur. Quo factum est ut sancti rara alias fortitudine praediti, tenerrimam mollitiem hac in parte ostenderint. Nec aliud nos impedit. quam carnis nostrae stupor, quo minus in nobis experiamur quod David in se describit. Qui vero mediocriter experti sunt quid sit certare cum formidine aeternae mortis, nullum in his verbis excessum reperient. Quare sciamus Davidem conscientiae suae terroribus afflictum, non vulgari modo se ipsum cruciasse, sed fere iacuisse exanimem. Quod ad verba spectat, oculum sibi caligasse dicit: quia et animi dolor facile ad oculos penetrat, et illinc se maxime profert. Quia verbum עתק pro quo reddidi Consenuit, interdum significat recedere e suo loco: nonnulli exponunt, evanuisse vel fugisse oculorum aciem. Alii intelligunt, tumore, qui ex fletu nascitur, absconditos fuisse oculos. Mihi tamen primum illud simplicius visum est, quod queratur David, quasi senio deficere oculos. Quod addit *per singulas noctes*, hinc colligimus quasi longo dolore contabuisse, et tamen nunquam destitisse a precibus.

9. Discedite a me omnes operarii iniquitatis: quia audivit Dominus vocem fletus mei. 10. Audivit Dominus deprecationem meam, Dominus orationem meam suscipiet. 11. Pudefiant et turbentur valde omnes inimici mei, retrocedant et pudefiant repente.

Postquam dolores suos et molestias exoneravit David in sinum Dei, nunc quodammodo induit novam personam. Porro, non dubium est quin diuturno languore confectus fuerit, antequam ad hanc fiduciam emergeret: quia nuper vidimus multas ab eo noctes in continuo fletu consumptas fuisse. Nunc quo molestius ei fuit morae taedium, alacrius ad canendum triumphum sese excitat. Sermonem vero in adversarios dirigens significat hanc non fuisse ultimam partem tentationis, quod impii homines tanquam perdito et desperato insultabant. Scimus enim quam insolenter se efferat eorum superbia et crudelitas contra Dei filios, ubi cruce oppressos vident. Et huc eos Satan impellit, ut ad desperationem adigat fideles, dum spem suam ludibrio haberi vident. Ceterum, docet hic locus gratiam Dei piis unicam esse vitae lucem: simulac aliquod irae suae signum dedit Deus, non modo expavescere, sed fere demergi in tenebras mortis, rursus ubi Deum propitium agnoscunt, vitam illis protinus restitui. Notandum autem quod ter repetit David, exauditas fuisse suas pre-

3 *

ces: quo testatur liberationem se Deo ferre acceptam: et in hac fiducia se confirmat, quod non frustra se ad Deum contulerit. Atque ita statuere oportet, si quem ex precibus nostris fructum percipere volumus, non fuisse surdas Dei aures ad vota nostra. Per vocem *fletus* non modo vehementiam et ardorem designat, sed innuit se luctu et flebilibus querimoniis fuisse occupatum. Notanda quoque est confidentia et securitas Davidis, quam sibi ex Dei favore sumit. Nam hinc docemur, nihil esse in toto mundo quod non despicere liceat, si persuasi sumus nos a Deo amari. Et simul tenemus quid valeat paternus erga nos eius amor. Per adverbium *repente* significat, ubi deplorata videtur piorum salus, praeter spem divinitus ipsos eripi. Nam dum res confusas in laetum statum subito Deus convertit, eo magis illustrat, et admirabilem reddit suam potentiam.

PSALMUS VII.

ARG. David iniqua calumnia gravatus, Deum sibi patronum ac vindicem advocat, eique tuendam commendat suam innocentiam. Ac primum quidem testatur se non male conscium sibi esse. Deinde ostendit magni referre ad Dei gloriam, ut iuditium contra impios exerceat. Tertio, ut se ad fiduciam animet, Dei bonitatem et iusticiam secum reputat, et promissionem in medium proponit. Postremo quasi voti compos, hostium suorum stultitiam et irritos conatus deridet: imo Dei auxilio fretus, sibi promittit, quicquid machinati fuerint, in eorum perniciem cessurum.

1. Siggaion Davidis, quod cecinit Iehovae super verbis Chus filii Iemini.

De voce Siggaion non consentiunt inter se Hebraei interpretes. Quidam enim pro musico instrumento accipiunt. Aliis videtur esse concentus ad carmen modulandum. Alii putant initium fuisse tritae cantilenae, ad cuius modulos Psalmum hunc David cantari voluerit. Alii Hebraicum nomen Latine oblectationem reddunt. Mihi secunda opinio videtur maxime probabilis, certam fuisse melodiae, vel cantici speciem: acsi quis vel Sapphicum, vel Phaleucium carmen dicat. Sed ego de re levis momenti non contendo. Porro, quod Psalmus fuisse compositus dicitur super verbis Chus, mihi non placet (quod vulgo tamen receptum est) per verba negotium intelligi. Fateor quidem Hebraeis usitatam esse loquendi formam, ut Verbum pro re vel causa sumatur: sed quia paulo post exprimit David falsi criminis invidia se fuisse gravatum, non dubito quin de ipsa delatione vel calumnia hic loquatur, cuius auctorem, vel certe ministrum fuisse interpretor Chus, aliquem ex consanguineis Saulis. Neque enim satis firma ratione moventur quidam, ut Saulem oblique sub nomine alieno perstringi dicant. A vero nomine secundum ipsos, ideo abstinuit David, ut regiae dignitati parceret. Plurimum (fateor) apud ipsum valuit sacrae unctionis reverentia: sed quum alibi diserte Saulem nominet, ubi non minus acriter in eum invehitur, nec minus atro carbone eum depingit, cur hic potius eius nomen supprimeret? Meo itaque iudicio, hic sine figura proprio nomine exprimitur improbus delator,

qui Davidi odium ex ficto crimine conflaverat: sive a Rege fuerit subornatus, sive favorem captans, ultro Davidem calumniatus fuerit. Scimus enim Davidem vulgo magna infamia flagrasse, quasi in Regem et socerum suum ingratus ac perfidus fuisset. Quanquam autem Saul ex familia Iemini fuit, nihil tamen absurdi erit, si dicamus unum ex eius cognatis Davidem falso accusasse.

2. Iehova Deus mi, in te confido, serva me ab omnibus persequentibus me, et libera me. 3. Ne forte rapiat tanquam leo animam meam: discerpat, et non sit qui liberet.

Initio multos sibi hostes esse dicit: secundo autem versu unum quempiam singulari numero designat. Et certe quum omnium animi in eum accensi forent, merito ab omnibus suis persequutoribus eripi petiit. Sed quia impia Regis crudelitas, instar facis, contra hominem innoxium totius populi odia inflammabat, merito etiam peculiariter in ipsum, stylum convertit. Ita primo versu rem describit qualis erat: secundo autem versu fontem, vel causam mali ostendit. Porro, quod praefatur Deo se confisum esse, in hoc verbo magna subest emphasis. Est quidem praeteriti temporis, ideoque proprie vertendum esset, *In te* confisus sum: sed quia tempora verborum subinde mutantur apud Hebraeos, malui vertere Confido: praesertim quum satis constet, continuum (ut loquuntur) actum notari. Neque enim fiduciam iactat David, a qua iam exciderit, sed quam constanter fovet in suis angustiis. Atque haec vera est fidei nostrae probatio, quum rebus adversis afflicti, in Deo tamen sperare non desinimus. Hinc etiam colligimus, clausam esse precibus nostris ianuam, nisi eam clavis fiduciae aperiat. Nec supervacuum est, quod Iehovam appellat Deum suum, sed hoc velut aggere opposito, tentationum fluctus repellit, ne fidem suam obruant. In secundo versu, leonis similitudine Saulis saevitiam amplificat, quo propensior sit Deus ad opem ferendam: sicuti hoc sibi munus vendicat, miseras oves e faucibus luporum eripere.

4. Iehova Deus mi, si feci istud, si est iniquitas in manibus meis: 5. Si rependi pacem mecum colenti malum: et non eripui qui me affligebat sine causa: 6. Persequatur inimicus animam meam, et comprehendat: et prosternat in terram vitam meam, et gloriam meam in pulvere detineat. Selah.

4. *Iehova Deus.* Hic David, ut sibi Deum conciliet, se iniuste et nullum ob crimen vexari testatur. Et quo plus vehementiae habeat testimonium, imprecatione utitur. Nam si quid deliquit, paratum se esse dicit ad subeundam noxam: imo sese ad gravissima quaeque supplicia offert, nisi ab eo crimine prorsus immunis sit, cuius eum fere convictum omnes putabant. Quia autem non alia lege optat sibi a Deo succurri, nisi comperta fuerit sua integritas, docet nos suo exemplo, quoties ad Deum confugimus, dandam in primis

esse operam ut probe nobis simus conscii de causae nostrae iustitia. Magnam enim ei iniuriam facimus, si eum accersere velimus malae causae patronum. Pronomen *istud*, de re vulgo nota eum loqui significat. Unde colligere licet, calumniam quae a Chus profecta erat, longe lateque sparsam esse. Quum autem iniustis hominum praeiudiciis damnatus, nihil remedii in terra cerneret, sese ad Dei tribunal recepit: ac satis habuit, coram coelesti iudice suam innocentiam asserere, quod pios omnes imitari decet, ut contra perversos rumores unico Dei iudicio contenti sint. Clarius deinde profitetur nullum a se commissum fuisse crimen. Tandem duas species commemorat, quod iniuriam nullam intulerit: quin potius studuerit hostes suos iuvare, a quibus tamen sine causa laesus fuerat. Sic autem resolvo quintum versum, Si quem in pace lacessivi, ac non potius suppetias tuli indignis qui me gratis persequebantur. Nam quum vulgo exosus foret David, acsi regnandi cupiditas eum ad perfidam defectionem impulisset, et struendas Sauli insidias, cui obstricta erat eius fides: priore membro ab illa infamia se purgat. Ideo forte Saulem vocat pacatum suum, quia iure regio sanctus ac tutus esse decebat, ne quid hostile in eum tentare fas esset. Quanquam potest hoc nomen indefinite accipi: acsi dixisset, Nemo qui modeste se ab iniuria continuerit, ac se humaniter erga me gesserit, vere queretur se fuisse ullo meo maleficio offensum. Et tamen ita vulgo persuasi erant de Davide, in media pace eum movisse graves turbas, et causam dedisse bello. Unde melius apparet, modo probetur Deo, in hac sola consolatione acquiescere. In secunda parte versus longius progreditur, nempe quod non tantum bonis amicus fuerit, sed etiam improbis: nec tantum se cohibuerit ab omni vindicta, sed opem tulerit inimicis, a quibus graves iniurias perpessus erat. Et certe non admodum praeclara virtus esset, bonos et placidos amore prosequi, nisi in malis quoque patienter ferendis moderatio et aequitas accederet. Ubi vero quispiam non modo acceptas iniurias non retaliat, sed malum beneficentia vincere conatur, verum specimen divinae virtutis exhibet, atque hoc modo unum se ex filiis Dei esse demonstrat, quia nonnisi a Spiritu adoptionis talis mansuetudo procedit. Quod ad verba spectat, quia חלץ dividere significat, quidam ut nihil subaudiant, ita exponunt hunc locum, Si ego me subduxi a persequutoribus quin suppetias illis ferrem. Receptior tamen est altera interpretatio, ut sit eripere vel eruere a periculo: quia separamus quae volumus in tuto locare. Ita subaudienda erit negatio: quod in Psalmis non raro fieri videbimus.

6. *Persequatur inimicus.* Magnum optimae fiduciae signum, quod nullam quantumvis atrocis poenae speciem recusat David, si in maleficio deprehensus fuerit. Talem conscientiam si possemus coram Deo afferre, promptior ad ferendum statim nobis auxilium esset eius manus. Sed quia saepe fit, ut qui nos infestant, provocati a nobis fuerint: vel quia offensi ardemus studio vindictae, indigni sumus, quibus Deus succurrat: imo ianuam nostra intemperies precibus nostris claudit. Primo David hostium libidini subiici paratus est, ut vitam suam comprehendant, et prosternant in terram: deinde prostitui eorum ludibrio, ut etiam mortuus aeternae ignominiae subiaceat. Quanquam nomen כבוד quidam pro vita sumi volunt, ut ter idem repetat. Sed mihi plenior videtur fore sensus si referas ad memoriam:

acsi dixisset, Non modo me hostis perdat, sed mortuum quoque afficiat probris omnibus, ut nomen meum in luto vel stercore habitet.

7. Surge Iehova in furore tuo, evehere in hostium meorum indignationibus, et evigila super me ad iudicium quod mandasti. 8. Et congregatio populorum circumdabit te: et propter hanc in excelsum revertere. 9. Iehova iudicabit populos: iudica me o Iehova secundum iustitiam meam, et secundum integritatem super me.

7. *Surge Domine.* Hostium suorum indignationibus iram Dei opponit, atque idem nobis in simili rerum nostrarum statu agendum. Nam dum ardent impii, et ad nos perdendos furoris sui flammas proiiciunt, rogandus est Deus ut ipse quoque incalescat: hoc est, re ipsa ostendat non minus sibi esse zeli et potentiae ad nos servandos. Surgendi verbum metaphorice sumitur pro Conscendere tribunal, vel se accingere ad resistendum: quia dormire videtur Deus quamdiu auxilium suum differt. Ideo rogat etiam paulo post David ut expergiscatur: quia hoc instar oblivionis erat, miserum et oppressum omni ope destituere. In fine versus ostendit, se nihil petere nisi ex Dei praescripto. Atque haec nobis in precibus tenenda est regula, ut vota nostra formemus ad eius voluntatem, sicuti etiam Ioannes admonet, I. Ioh. 5, 14. Nec sane aliter ex fide concipitur oratio, nisi dum in primis respicimus quid Deus praecipiat, ne temere vel fortuito prosiliant animi nostri ad appetendum plusquam licet. David ergo ut rite precetur, in verbum Dei et promissionem recumbit: acsi diceret, Domine non me aliqua ambitio, vel stultus impetus, vel pravum desiderium impellit ut inconsiderate petam quicquid carni meae arridet: sed mihi praelucet verbum tuum, cui secure innitor. Nam quum Deus ultro ipsum vocasset ad spem regni, eiusdem partes erant servum, quem delegerat, tueri et asserere. Itaque perinde est acsi dixisset, Quum ego privata forte contentus essem, tibi placuit me Regem creare: nunc ergo tuum est causam hanc suscipere contra Saulem et eius asseclas, qui tuum decretum evertere moliuntur, dum me oppugnant. Verbum עורה posset etiam transitive accipi pro Erigere, vel stabilire Davidi ius suum. Summa tamen huc redit, quod Dei vocatione fretus, manum sibi ab eo porrigi cupit. Ideoque fidelibus cavendum est, ne has metas excedant, si Dei praesidium sibi adesse cupiunt

8. *Et congregatio populorum.* Quidam locum hunc ad populum Israeliticum restringunt, acsi promitteret David, simulac in regni solium evectus foret, se operam daturum ut populus antea dissipatus, iterum coalesceret in purum Dei cultum. Nam sub Saule vel neglecta fuerat religio, vel tanta scelerum licentia grassata fuerat ut pauci ad Deum respicerent. Ergo secundum illos Interpretes sensus est, Domine ubi Regem me constitueris, totus populus ex vaga confusaque alienatione in viam redibit, ut agnoscant omnes te in medio sui praesidere, teque ut Regem unicum adorent. Sed hoc potius communiter de multis populis dictum accipio. Fructum enim li-

berationis suae hic commendat David: quia longe lateque patebit eius fama: acsi dixisset, Domine regnum mihi asserendo, non privatim modo beneficium hoc conferes in meam personam, sed commune multis populis documentum erit iusti tui iudicii, ut oculos convertant ad tuum tribunal. Alludit enim David ad coronam populi quae Regem suum in solenni conventu circumdat. In eundem sensum continuo post subiicit, ut Deus qui ad tempus in silentio iacuit, in sublime se attollat, ut gloriam suam conspicuam reddat non uni vel alteri, sed totis populis. Subest enim tacita comparatio, etiamsi unius hominis ratio habenda non sit, esse tamen consentaneum ut Deus mundum in metu et reverentia iudicii sui contineat.

9. *Dominus iudicabit populos.* Pendet haec sententia ex proximo versu. Precatus fuerat David ut Deus se populis iudicem ostenderet: nunc sumit hoc pro certo et confesso, proprium esse Dei munus iudicare populos. Nam futurum verbi tempus, ut in generalibus sententiis, continuum actum denotat. Neque hic de populo uno tantum loquitur, sed cunctas gentes comprehendit. Nam quia Deum agnoscit totius mundi iudicem, inde postea ratiocinatur, causae suae et iuris assertorem fore. Atque hoc nobis, quoties deserti oppressique videmur, in memoriam redire debet, quia Dei est mundum gubernare, nequaquam posse fieri ut munere suo se abdicet: nihilo scilicet magis quam ut abneget se ipsum. Ex hoc fonte, quantumvis longa malorum series nobis incumbat, fluet perennis consolatio: quia tuto colligere licebit, tutandae nostrae innocentiae illi fore curam. Absurdum enim foret, eum qui multis populis praeest, hominem unum negligere. Neque enim idem quod terrenis iudicibus, illi contingit, ut in magnis et publicis negotiis occupatus privatas causas negligat. Porro iterum suam integritatem in medium profert, ne videatur, sicuti solent hypocritae, falso Dei nomen obtendere. Nam quia personas Deus non accipit, nonnisi ex causae bonitate sperandum est ut stet a parte nostra, nobisque faveat. Sed quaeritur quomodo suam integritatem iactet coram Deo David, qui alibi deprecatur eius iudicium. Solutio facilis est, quia hic non agitur quomodo respondeat, si exigat ab eo Deus totius vitae rationem: sed se hostibus suis comparans, non frustra se eorum respectu iustum esse asserit. Ubi autem pro se quisque Sanctorum in Dei iudicium prodit, longe diversa est ratio: quia tunc unicum illis asylum superest in misericordia Dei.

10. Cesset quaeso malitia impiorum, et dirigas iustum: quia probans corda et renes Deus iustus. 11. Clypeus meus super Deum, qui servat rectos corde. 12. Deus iudicans iustum, et contemptorem Dei quotidie.

12. *Cesset quaeso.* Initio precatur ut Deus impiorum malitiae modum et finem imponat, unde sequitur, diuturnam non exigui temporis fuisse crucem. Aliis potius videtur dira esse imprecatio, qui verbum גמר transitive accipiunt pro Perdere vel consumere. Ita secundum eos optat David, ut malum quod concipiunt impii, Deus in ipsorum capita retorqueat. Mihi tamen simplicius illud videtur, ut

David suis molestiis exitum dari postulet, ideoque votum a fine mox sequitur, ut Deus *iustum* vel *dirigat*, vel stabiliat. Nam utrovis modo legas, parum interest. Sensus enim est, ut Deus iustos iniuste oppressos restituat et fulciat: ut constet eos divinitus in suo statu manere. *Quia probans corda.* Copula hoc loco non inepte in causalem particulam resolvitur. Neque enim dubium est quin addita ratione precationem suam confirmet David. Quanquam autem iam tertio ostendit se bonae conscientiae testimonio fretum audacter accedere, plus tamen exprimit quam antea, quod non externis tantum operibus integer extiterit, sed arcano etiam cordis affectu puritatem coluerit. Ac videtur fiduciam hanc, hostium suorum insolentiae opponere, a quibus probabile est tales calumniarum nebulas fuisse in vulgus sparsas, ut miserum hominem cogerent *cor et renes* suos Deo in examen offerre. Fieri etiam potest ut fucosos illis praetextus excutiat, quibus satis habebant, homines decipere. Ostendit enim licet theatri plausum tulerint, hoc nullius esse momenti: quia mox ad Dei tribunal venturi sint, ubi non de titulis, vel externo splendore operum, sed de cordis integritate erit cognitio.

11. *Clypeus meus.* Non mirum est quod subinde precibus meditationes permiscet David, quibus se ad fiduciam animet. Quantumvis enim alacriter ad Deum feramur, statim labascit, vel ad languorem inclinat ardor noster, nisi vires novas colligat. Ergo ut eodem tenore preces suas continuet David, sententias sibi ex communi pietatis doctrina suggerens, fidem suam fovet atque etiam excitat. Dicit autem, quia Deus *rectos corde servat*, se eius praesidio satis munitum esse. Unde sequitur, recte sibi fuisse conscium. Quum autem non iustos simpliciter, sed rectos corde dicit, videtur ad interius illud cordis et renum examen respicere.

12. *Deus iudicans.* Alii legunt, Deus index iustus et Deus irascitur quotidie. Quanquam autem hunc quoque sensum verba admittunt, quia tamen in priore plenior est doctrina, libenter eum sequutus sum: sicuti et doctissimis quibusque magis probari video: adde quod ad praesentem causam melius quadrat. Quia enim hoc suis maledictis adepti erant Saul et similes, ut Davidem totus fere populus damnaret, hac se una spe pius vir sustentat, quod Deus, rebus in mundo confusis, discernit tamen inter iustos et impios. Itaque a perversis hominum iudiciis ad eum provocat qui falli nunquam potest. Quaeritur tamen quomodo quotidianum iudicium Deo tribuat, quem videmus poenas in longum tempus saepe differre. Et certe Scriptura non abs re eius μακροθυμίαν praedicat, sed quanquam non statim iudicia sua exsequitur, quia nullum tempus est, imo nullus dies praeterit, quo non certis documentis probet, quae permista sunt in mundo, a se discerni: fixum hoc manet, nunquam eum ab officio suo cessare. Quisquis enim oculos attollet ad considerandum mundi regimen, clare videbit, patientiam Dei longe a conniventia differre: certe fideles de die in diem ad eum intrepide confugient.

13. Nisi conversus fuerit, gladium suum acuet: arcum suum tetendit, direxit illum: 14. Et ei paravit vasa mortis,

sagittas suas persequentibus aptabit. 15. Ecce parturiet iniquitatem, et concepit pravitatem, et pariet mandacium.

13. *Nisi conversus.* Hi tres versus duobus modis exponi solent. Quidam enim putant, si perrexerint hostes Davidis in sua malitia, denuntiari vindictam quam meretur eorum obstinatio, ita in secundo membro nomen Dei subaudiunt; acsi dictum esset, Si non resipiscat hostis meus, sentiet tandem Deum suis armis instructum esse ad tuendam iustorum salutem. Si hoc modo accipias tertius versus erit causae redditio: quia impii quum meras violentias concipiant, parturiant iniquitatem, et fraudes pariant, recta Deum impetunt, et ex professo in certamen provocant. Sed rectius (meo iudicio) alii uno contextu legunt istos duos versus: quanquam ne illi quidem in exprimenda mente Davidis mihi satisfaciunt. Neque enim dubito quin David horribiles hostium conatus referens, Dei gratiam hac descriptione magis illustret. Nam quum validis copiis et armorum apparatu muniti, furiose in eum irruerent, nihil nisi exitium sperantes, quis non dixisset de ipso actum esse? Subest autem ironiae species, dum sibi mortis formidinem ab ipsis proponit. Nam tantundem est acsi dixisset, Nisi animi propositum mutaverit hostis meus, vel impetum suum ac vires alio converterit, quis impediet quominus sub eius manu peream? Nam quum illi arma suppetant, caedem meam modis omnibus machinatur. Saulem vero proprie designat, ideoque dicit sagittas aptasse persequutoribus: quia multos ad manum habebat satellites, qui operam suam libenter ad perdendum Davidem locassent. Prophetae igitur consilium fuit, ex periculi magnitudine ingentem Dei gratiam extollere. Conversio hic non pro resipiscentia, sed tantum pro diversa voluntate accipitur: acsi dixisset, fuisse in arbitrio hostis, quicquid dictasset libido, perficere. Unde melius apparet quam admirabilis fuerit quae repente praeter spem sequuta est mutatio. Quum dicit Saulem parasse arcui suo instrumenta mortifera, significat nihil mediocre agitasse, sed illi fuisse decretum lethaliter vulnerare quem petebat. דולקים Ardentes quidam vertunt, quia haec quoque verbi significatio est apud Hebraeos: sed praesenti loco magis convenit quod reddidi. Conqueritur autem David, sibi non ab uno tantum homine fuisse timendum, sed a magna turba: quia Saul multos persequutores in hominem miserum et profugum armabat.

15. *Ecce parturiet.* Hactenus quam formidabile instaret discrimen, exposuit David: nunc superbos conatus Saulis cum magnifico apparatu deridens, irritos cecidisse praedicat. Adverbio demonstrandi miraculum amplificat in re inopinata: Ecce, inquit, quum iniquitatem enixus fuerit, sicuti molestiam conceperat, demum exiit inanis flatus ac vanitas: quia Deus prava eius consilia frustratus est. Iniquitas et molestia pro quibusvis iniuriis sumuntur, quas Saul Davidi inferre cogitabat. Quanquam autem in verbis ordinem esse inversum putant quidam Interpretes, quia parturire ante ponitur, quam concipere: ego tamen existimo gradus apte fuisse distinctos, modo ita resolvas, Ecce iniquitatem parturiet, quia molestiam concepit, hoc est, sicuti pridem apud se meditatus est mihi perniciem, ita inferre conabitur. Postea

addit peperisse mendacium, quia spe sua deceptus fuerat: quemadmodum Iesaias 26, 18. dicit, ventum parere incredulos, quorum pravae audaciae non respondet eventus. Quoties ergo videbimus impios de nobis perdendis consilia coquere, nobis in mentem veniat ipsos sibi mentiri. Ceterum patienter feramus, si usque ad partum non appareat frustratio.

16. Puteum fodit, et effodit eum: et cecidit in foveam quam fecit. 17. Convertetur pravitas eius in caput eius, et super verticem eius violentia eius descendet.

Hic David non tantum successu caruisse dicit impias machinationes, sed mirabili Dei providentia in contrarium finem versas esse. Id metaphorice primum canit, similitudinem putei et foveae usurpans: deinde sine figura idem simplicibus verbis pronuntiat, quod scilicet iniquitas redierit in caput auctoris. Non dubito autem quin proverbialis fuerit apud Hebraeos loquendi forma, quisquis puteum fodisset, in eum cadere: quum notare vellent dolosos homines insidiis suis ac fraudibus capi, vel necis artifices arte perire sua. Duplex autem est huius doctrinae usus, nam quibuscunque nocendi artibus polleant hostes nostri, sperandus est hic exitus quem Deus promittit, ut se ipsos proprio gladio confodiant, neque enim hoc fortuitum est, sed malum quod innoxiis intendunt, Deus arcana manus suae directione in eorum capita retorquet. Rursum si quando nos carnis libido ad laedendos proximos, vel ad pravum aliquod facinus nos instigat, succurrat haec Dei ultio, qui foveam aliis parant, in eam deiici. Ita fiet ut quantum sibi quisque, suaeque saluti consulere volet, ab omni se cohibeat iniuria.

18. Celebrabo Iehovam secundum iustitiam eius: et canam nomini Iehovae excelsi.

Quia in hunc finem suos Deus liberat ut sacrificia laudis ei vicissim rependant, David hic pro accepta liberatione se gratum fore promittit: et simul confirmat quod elapsus esset a morte, hoc minime esse dubium vel obscurum Dei opus. Neque enim vere et ex animo salutis suae laudem Deo ascriberet, nisi serio persuasus esset, aliter se quam humanitus fuisse servatum. Quare non modo debitam suo liberatori gratitudinem promittit, sed summatim affirmat quod recensuit toto Psalmo, se vitam Dei gratiae debere, quia non passus esset sibi a Saule eripi. Iustitia Dei hoc loco pro fide accipitur quam servis suis praestat in tuenda eorum vita. Neque enim iustitiam suam Deus intus absconditam tenet, sed eam profert in usum nostrum, dum nos contra omnem iniustam vim defendit, ab oppressione liberat: et quamvis a scelestis hominibus oppugnemur servat tamen incolumes.

PSALMUS VIII.

Arg. David paternam Dei erga humanum genus beneficentiam reputans, simplici gratiarum actione non contentus, in admirationem eius rapitur.

1. Praefecto super Haggithith canticum Davidis. 2. Iehova Domine noster, quam admirabile est nomen tuum in tota terra, ad ponendum decus tuum supra coelos.

An גתית musicum instrumentum significet, an modulationis speciem an vero celebris ac noti carminis initium, ego incertum relinquo. Nam qui Psalmum ita vocari putant, quod in urbe Gath fuerit compositus, coactam expositionem nimis procul accersunt. Ex tribus vero primis sententiis quam eligas, non magni interest. Quid vero contineat Psalmus ipse, et quorsum spectet, praecipue videndum. Proponit quidem sibi David ante oculos miram Dei virtutem et gloriam in toto mundi opificio et gubernatione: sed hanc partem leviter tantum perstringens, in consideratione summae erga nos bonitatis insistit. Et certe quanquam in toto naturae ordine amplissima occurrit celebrandi Dei materia, quia tamen propria experientia magis afficimur, non abs re ex professo specialem erga humanum genus gratiam David commendat: quia hoc est maxime illustre speculum in quo perspicere licet eius gloriam. Mirum tamen est cur ab exclamatione incipiat, quum res ipsa prius narrari soleat, quam extolli eius magnitudo. Atqui si tenemus quod alibi dicitur, non posse verbis exprimi Dei opera, nequaquam mirum videbitur, Davidem hac loquendi forma se fateri narrationi imparem. Quia ergo David inaestimabilem gratiam, qua Deus humanum genus dignatus est, secum expendens, sensus omnes suos absorberi sentit vel obrui, exclamat rem admiratione dignam esse, quia verbis concipi non potest. Adde, quod Spiritus sanctus, qui Davidis linguam direxit, non dubium est quin communem hominum torporem in illius persona excitet, ne immensum Dei amorem, et innumera quibus fruuntur beneficia parce tantum et frigide suo more laudent: sed potius nervos omnes intendant ad hoc pietatis exercitium. Nam hoc epiphonema quo usus est David, declarat, ubi intenta ad hanc cogitationem fuerit tota humani ingenii facultas, longe infra subsistere. Nomen Dei hic positum esse interpretor pro celebri eius notitia, quatenus scilicet se nobis patefacit, nam arguta eorum speculatio mihi non placet, quibus nihil aliud est Dei nomen, quam Deus ipse. Nam hoc ad opera aut virtutes ex quibus cognoscitur, potius quam ad essentiam referri debet. Terram ergo admirabili Dei gloria plenam esse dicit, ut decus eius supra coelos conscendat. Recte enim (meo iudicio) verbum תנה quidam accipiunt in machor, hoc est, infinitivo modo, pro Locare. Nam in secundo membro amplificatio est: acsi dixisset minorem esse terram, quam ut decus vel magnificam Dei formam contineat. Atque hoc modo אשר non erit relativum, sed expletivam vel exegeticam particulam valebit.

3. Ex ore infantium et lactentium fundasti robur propter adversarios tuos, ad profligandum inimicum et ultorem.

Iam in ipsum argumentum quod tractandum susceperat, ingreditur: nempe quod Dei providentia, ut se proferat in humano genere, non adultam aetatem exspectet, sed a prima usque infantia clare iam refulgeat quantum satis sit ad refellendos omnes impios, qui profano suo contemptu Dei nomen extinguere cuperent. Quod quidam מפי tantundem ac בפי valere putant, absurdum est: quia emphasin qua usus est David, perperam diminuit. Sensus ergo est, Deum, ut providentiam suam commendet, non opus habere magna Rhetorum facundia, ac ne formato quidem sermone: quia mutas infantium linguas ad eam celebrandam satis promptas et disertas habeat. Quaeritur tamen quo sensu pueros gloriae Dei faciat praecones. Stulte (meo iudicio) philosophantur, qui hoc fieri putant, dum pueri articulate incipiunt loqui, quia tunc quoque vis animae intellectiva apparet, nam ut demus, parvulos ad septennium usque vocari, quomodo a mamma pendere fingent, qui distincte iam loquuntur? Nihilo melius convenit allegorice parvulos et lactentes sumi pro fidelibus, qui Dei Spiritu renati, nihil vetus sapiunt. Et quid attinet Davidis verba torquere, quorum genuinus sensus tam apte fluit? Parvulos et lactentes dicit satis validos esse patronos qui Dei providentiam asserant. Cur viris non mandat istas partes, nisi ut ostendat linguas infantiles antequam verbum effari queant, sonore tamen loqui quam liberalis sit Deus erga genus humanum? Unde enim statim ab utero egressis alimentum praesto est: nisi quia Deus mirabiliter sanguinem in lac transformat? unde etiam sugendi industria, nisi quia idem Deus arcano instinctu linguas eorum aptat? Ergo optima ratione David quamvis cessent omnes viriles linguae, os elingue infantium ad celebrandam Dei laudem satis idoneum esse pronuntiat. Ceterum quod parvulos non solum testes vel praecones Dei gloriae inducit, sed eorum ori attribuit firmum robur, magna energia non caret. Perinde enim est acsi dixisset invictos esse Dei milites, qui totum impiorum exercitum, si ad conflictum ventum fuerit, facile dissipent ac proterant. Notandum enim est, contra quos infantibus munus iniungat tuendae gloriae Dei: nempe contra ferreos Dei contemptores, qui Gigantum more bellum coelis indicere non dubitant. Quum ergo Cyclopes isti furioso impetu convellant, ac pervertant quicquid est pietatis in mundo, suaque duritie coelum ipsum perfringere conentur, David per ludibrium in aciem puerorum ora educit, et satis validis armis instructa esse, ac fortitudine pollere dicit ad prosternendam eorum superbiam. Ideo mox subiicit, *propter adversarios*. Neque enim forti potentia bellare necesse est Deo ad vincendos fideles, qui sponte vocem eius sequuntur, propensumque obsequium exhibent simulac digito signum dederit. Fateor quidem lucere Dei providentiam praesertim fidelium causa, quia soli oculati sunt ad eam spectandam. Verum quia dociles se praebent, placide ipsos Deus erudit: contra hostes vero proprie se armat, qui nunquam nisi coacti cedunt Quidam *Fundandi* verbum nimis restricte accipiunt, quod scilicet in ipso partu vel generatione hominis Deus gloriae suae fundamenta iaciat. Ego enim pro

Stabilire positum esse non dubito, acsi dixisset Propheta, pro bellicosis et firmis copiis, puerorum ora Deo ad perdendos impios sufficere. *Ad profligandum.* In verbo השבית variant Interpretes. Proprie est facere cessare, nam est in coniugatione Hiphil a neutro שבת, quod cessare significat. Sed metaphorice plerumque sumitur pro Perdere vel redigere in nihilum: quia interitus finem affert. Alii vertunt, Ut compescas: quasi intelligeret David silentium illis imponi, ut maledicere vel obstrepere desinant. Sed quia ad hostile proelium plena gratiae allusio est in hoc loco (ut nuper exposui) mihi verbum militare placuit, Ad profligandum. Sed quaeritur quomodo hostes suos profliget Deus, quorum sacrilega petulantia violenter contra omnia Divinae providentiae exempla impingere non cessat. Respondeo, non profligari quod ad modestiam cogantur: sed quia cum suis blasphemiis et canino latratu turpiter confusi iacent. Summa est, a prima hominis generatione vel exortu ita conspicuum esse Divinae providentiae fulgorem, ut infantes a matrum uberibus pendentes, eorum furorem prosternant: quia etiamsi centies crepent, frustra robur quod in illa debilitate se profert, subvertere nituntur. Quanquam autem in omnibus incredulis regnat ulciscendi libido, sicuti Deus filios suos mansuetudinis Spiritu regit: tamen pro loci praesentis circumstantia hoc epithetum Propheta Dei contemptoribus attribuit, qui non modo truculenti sunt in homines, sed vesana rabie ad Deum quoque oppugnandum ardent. Quod ad explicandam Prophetae mentem attinet, iam defunctus sum fidi interpretis officio. Tantum restat unus scrupulus, quia videtur Christus Matth. capite 21, 16. testimonium hoc alio trahere, dum id ad pueros decennes accommodat. Sed facilis solutio est, Christum a maiori ad minus ratiocinari: nihil scilicet absurdi esse si Deus, qui pueros adhuc infantes gloriae suae vindices constituit, postquam ad septem annos et ultra progressi sunt, praeconium ex eorum linguis eliciat.

4. Quando video coelos tuos, opera digitorum tuorum, lunam et stellas, quas concinnasti. 5. Quid est homo, quod memor es eius, et filius hominis quia eum visitas?

Quoniam particula כי apud Hebraeos, tantundem saepe valet ac Latinis Quia, et simpliciter affirmat, Graeci fere et Latini veteres seorsum legerunt quartum versum, acsi perfecta esset sententia: sed non dubium est quin sequenti conveniat. Itaque duos versus contexere necesse est. Rursum tamen Hebraicum illud כי, adversative exponi posset pro Quamvis, hoc sensu, Tametsi in coelesti machina incomparabilis Dei maiestas refulget, ac merito in sui intuitu detinet hominum oculos: peculiari tamen modo gloriam eius in tam benigno, quo homines prosequitur, favore spectari, nec sensus hic male quadraret: sequi tamen libuit quod magis receptum erat. Ceterum ad notandum Prophetae consilium attentos Lectores esse convenit, nempe quod hac comparatione ingentem Dei bonitatem amplificat: quia mirum sit coeli Creatorem, cuius tam sublimis gloria sursum nos in sui admirationem rapit, eousque descendere ut curam generis humani

suscipere dignetur. Atque haec antithesis ex voce אנוש colligitur, quia hominem a fragilitate potius quam virtute denominat. Videmus enim miseros homines in terra reptando vilissimis quibusque creaturis esse permistos, merito itaque despicere posset eos Deus nulloque loco ducere, si rationem haberet dignitatis. Ideo interrogative eorum sortem extenuat Propheta, significans inde clarius perspici mirificam Dei bonitatem, quod tantus opifex, cuius refulget in coelis maiestas, calamitosum hoc et nullius pretii animal, summa gloria ornare, et innumeris opibus locupletare velit. Neque enim, si in animo erat liberalitatem suam exercere, necesse ei fuit ex pulvere et luto deligere homines, quos praeferret aliis omnibus creaturis: quia suppetebat in coelis materia. Ergo quisquis non stupescit ad hoc miraculum, plusquam ingratus et stupidus est: huc spectat quod coelos vocat Dei, et opera digitorum eius. Qui fit enim ut ab illa tam nobili et praeclara opificii sui parte egressus, ad nos vermiculos se demittat, nisi ut bonitatem suam magis illustret? Unde etiam colligimus nimis perperam Dei gratia eos abuti, qui ex sua praestantia superbiendi ansam arripiunt. Quasi vero aut eam adepti sint propria industria, aut merito eam possideant: ac non potius sua eos origo admoneat, abiectis alioqui et sordidis prorsusque indignis esse collatam. Ergo quicquid in nobis honorificum cernimus, ad gratuitum Dei favorem celebrandum, sensus nostros excitet. In fine quarti versus, pro eo quod alii vertunt Praeparare vel fundare reddere, visum est Concinnare: videtur enim respicere Propheta ad pulcerrimum ordinem quo Deus stellarum positum tam apte distinxit et cursum moderatur. Deum memorem esse hominis, tantundem valet, ac paterno amore hominem complecti, tueri ac fovere sub fide sua: et providentiam suam ad eum usque extendere. פקד quia omnes fere interpretes pro visitare accipiunt, nolui ab eis discedere, quum sensus optime congrueret. Quia tamen recordari interdum significat, et iteratio eiusdem sententiae sub diversis verbis frequenter in Psalmis occurrit, non incommode ita vertetur, quasi dixisset, hoc mirum esse quod Deus assidue de hominibus cogitet.

6. Quia minuisti eum paululum a Deo, et gloria et decore coronasti eum. 7. Praefecisti eum operibus manuum tuarum: omnia posuisti sub pedibus eius.

6. *Quia minuisti.* Mihi dubium non fuit quin copula Hebraica כי in adverbium causale mutanda fuerit: quasi positum esset, Nam certe: confirmat enim quod nuper dixit de immensa Dei gratia erga homines, quod scilicet illis se propinquum et eorum memorem ostendat. Ac primo quidem tot decoribus ornatos esse dicit, ut eorum conditio, divina et coelesti gloria non longe sit inferior. Deinde externum in omnes creaturas imperium et ius commemorat, ex quo apparet in quam altum dignitatis gradum eos Deus extulerit. Equidem non dubito quin praeclaras dotes commendet, quae declarant homines ad imaginem Dei formatos esse, et creatos ad spem beatae vitae et immortalis. Nam quod ratione praediti sunt, qua discernant inter bonum et malum, quod illis inditum est religionis semen, quod mu-

tua est inter eos communicatio, sacris quibusdam vinculis astricta, quod inter eos viget honesti respectus et pudor, et legum moderatio: haec non obscura sunt summae et coelestis sapientiae signa. Quare non immerito exclamat David, gloria et decore ornatum esse humanum genus. Coronari enim, metaphorice hic capitur, quasi dixisset vestitum esse et decoratum honoris insignibus, quae non longe a Divino fulgore absint. Quod אלהים Graeci verterunt Angelos, mihi non displicet. Certe nomen hoc saepe ad Angelos transferri notum est, et verba Davidis perinde valere interpretor, acsi dixisset, parum abesse homines a divino et coelesti statu. Quia tamen magis genuina videtur altera versio, et in eam fere Hebraei consentiunt, eam sequutus sum. Nec obstat quod Apostolus ad Hebraeos 2, 7. Ab Angelis, posuit, non autem, A Deo: quia scimus quam libere sibi permiserint Apostoli citare Scripturae locos: non quidem ut torquerent in alienum sensum, sed quia illis satis fuit digito monstare, quod docebant, Dei oraculis esse sancitum. Quare modo de summa rei constaret verba mutare, nulla illis fuit religio. In nodo altero solvendo plus est difficultatis, nam quum hic de praestantia hominum disserat Propheta et dicat eos ad Deum prope accedere, Apostolus ad Christi exinanitionem trahit. Primo videndum est qui conveniat, quod de toto genere humano dictum est, Christi personae aptari. Deinde quomodo exponere liceat, Christum fuisse imminutum in morte sua, dum sine forma et decore, sub crucis probro et maledictione quasi deformis iacuit. Tametsi vero sufficeret ad primam quaestionem solvendam, quod quidam dicunt, aptam et congruam esse anagogen a membris ad caput: ego tamen ultra progredior, quia non tantum omnis creaturae primogenitus est Christus, sed humani generis instaurator, nam quae hic recenset David, proprie ad creationis initium et integram naturam spectant. Porro scimus Adae lapsu totum humanum genus a nativa sua origine exscidisse: quia et prope deleta fuit Dei imago, et exuti fuimus praecipuis donis quae nos quasi semideos factura erant: denique ex summa excellentia ad tristem foedamque inopiam redacti. Tali corruptione cessavit Dei liberalitas quam hic David praedicat: saltem ut in puro suo nitore minime appareat. Quamvis enim non prorsus exstincta fuerit, quantula tamen portio inter miseras ruinas cernitur? Sed quia rursus donorum omnium plenitudinem coelestis Pater in Filium suum contulit, ut ex hoc fonte hauriamus omnes: iure in eum primo gradu competit quicquid per ipsum nobis Deus largitur: imo ipse est viva Dei imago, ad quam nos reformari oportet: unde reliqua omnia dependent. Si quis excipiat, Davidem prius rogasse, quidnam est homo, quia tam liberaliter Deus in animal contemptibile et nullius pretii favorem suum effudit, talem non esse in Christo admirationis causam, qui non unus quilibet est ex vulgo hominum, sed unigenitus Dei filius: facilis solutio est, quod humanae Christi naturae datum est, esse gratuitum: imo hoc maxime illustre misericordiae Dei speculum esse, quod mortalis homo et filius Adae, unicus est Dei filius, et Dominus gloriae, et Angelorum caput. Et simul notandum est quicquid donorum accepit, ideo magis gratuitum censeri, quia magis ad nos pertinet. Ergo praestantia eius et coelestis dignitas ad nos quoque extenditur, in quorum gratiam ea ditatus est. Quod de brevi

abiectione deinde tractat Apostolus, non est exegeticum, sed κατ' επεξεργασιαν ad suum institutum deflectit quod alio sensu dictum fuerat. Neque enim dubitavit Paulus Rom. 10, 6. hoc modo per amplificationem ornare Mosis verba, ubi dicit, Quis ascendet in coelum, etc. Deut. 30, 12. Non ergo tantum spectavit Apostolus quid David sensisset, verum ad nomen *diminutionis et decoris* alludens, illam in morte Christi, hoc in resurrectione constituit. Eodem fere accedit expositio illa Pauli, ad Ephesios capite 4, 8. qua locum Psalmi 68, 19. non tam interpretatur, quam pia deflexione ad Christi personam accommodat.

7. *Praefecisti eum.* Iam ad secundum illud quod nuper attigi, caput descendit: hinc scilicet constare quanto amore complexus fuerit Deus homines, et quanti eos fecerit, quum illis dominium contulit rerum omnium. Nam quum ipse nulla re indigeat, in illorum usus destinavit omnem coeli et terrae opulentiam. Rarus certe et incomparabilis honor, quod mortalis homo vice Dei in mundo tanquam suo iure dominatur: et quocunque flectat oculos, videt nihil sibi ad beatam vitam deesse. Porro quod primae ad Corinth. 15, 27. citatur hic locus, ubi de spirituali Christi regno agitur, si cui videtur ab hoc sensu nimis remotum: in promptu est responsio, nempe generale hoc esse, totum mundi ordinem ita esse compositum, ut hominum felicitati serviat. Quomodo id uni Christo proprie conveniat, iam ostendi paulo ante. Hoc videndum modo restat, quam longe pateat omnium subiectio. Certe siquid adversum est hominibus in coelo vel in terra, iam collapsa est illa ordinis integritas, unde sequitur humanum genus, postquam defectione Adae dissipatum est, non modo hac tam praeclara et honorofica sorte privatum esse, ac priori dominio non potiri: sed captivum teneri sub deformi pudendaque servitute. Quanquam autem Christus legitimus est coeli et terrae haeres, per quem recuperant fideles quod ipsis in Adam ablatum fuerat, non tamen adhuc re ipsa plenam imperii sui possessionem adiit. Unde colligit Apostolus hoc solide completum non iri, donec abolita mors fuerit. Sic itaque ratiocinatur, Si Christo subiecta sunt omnia, nihil eius membris adversum esse debet. Atqui videmus mortis tyrannidem adhuc grassari. Sequitur ergo manere spem melioris status. Hoc autem ab illo quod dixi principio manat, naturaliter in hunc finem conditum esse mundum, ut ad felicitatem hominis spectent singulae eius partes tanquam ad suum scopum. Sic alibi probat, omnes nos ad Christi tribunal esse olim sistendos ultimo die, quia scriptum sit, Mihi flectetur omne genu. Subaudienda enim est minor propositio, multos adhuc superbe et contumaciter excutere iugum et minime ad genuflexionem esse propensos.

8. Oves et boves universos, atque etiam iumenta agrestia. 9. Volucres coelorum et pisces maris, quod perambulat semitas marium. 10. Iehova Domine noster, quam admirabile est nomen tuum in tota terra.

Nondum penitus soluta videtur proxima quaestio, nam si expositive narrat hic Propheta quomodo Deus omnia nobis subiecerit, ta-

lis subieclio ad praesentem terrenae vitae usum restringitur. Respondeo, Prophetam hic non omnia complecti, de quibus loquutus erat: sed exemplum in parte una duntaxat vel specie proferre, imo eam maxime partem elegit, quae rudibus quoque et crassis satis conspicua est. Nemo enim tam hebeti vel tardo est ingenio, qui si aperiat oculos, non videat mirabili Dei providentia fieri ut equi et boves hominibus sua obsequia praebeant: ut ad eosdem vestiendos lanam producant oves, ut iisdem alimentum ex propria carne omne genus animalia suppeditent. Quo magis visibile est dominii huius documentum, quoties vel cibo vescimur, vel fruimur reliquis commodis, Divinae gratiae sensu nos magis decet affici. Non ergo simpliciter intelligit David, omnibus Dei operibus praefectum esse hominem, quia se lana et pellibus vestiat, quia animalium carne vescatur quia eorum laborem ad sua commoda applicet: sed tantum demonstrat in hoc spectaculo dominium illud quo ipsum Deus ornavit. Huc autem spectat summa, Deum in homine creando specimen immensae erga eum gratiae et plusquam paterni amoris edidisse, quod merito nos omnes reddere debeat attonitos. Iam quamvis hominis defectione conditio illa fere pessum ierit, manere tamen adhuc quasdam illius Divinae liberalitatis reliquias, quae ad creandam nobis admirationem sufficiant. Sed quia in hac lugubri dissipatione non amplius refulget legitimus ille naturae ordo, fideles tamen, quos Deus sub Christo capite ad se colligit, residua bonorum, quibus in Adam spoliati fuerant. parte sic potiri, ut ampla illis admirationis materia suppetat, quod tam benigne ab eo tractentur. Etsi autem David tantum in temporalibus Dei beneficiis subsidit, nostrum tamen est altius progredi, et inaestimabiles coelestis regni thesauros, quos in Christo explicuit, et quaecunque ad spiritualem vitam pertinent dona, reputare, ut haec consideratio corda nostra ad pietatis studium accendat, nec torpere nos sinat in celebrandis eius laudibus.

PSALMUS IX.

Arg. David postquam recensuit superiores quas adeptus erat victorias, ac in eorum successu, Dei gratiam et virtutem magnifice extulit: nunc denuo surgentibus novis hostibus et periculis, implorat eiusdem Dei fidem quem prius Liberatorem erat expertus, eorumque superbiam prosterni optat.

1. Praefecto Ahnuth Laben, Canticum Davidis.

Inscriptio haec varie exponitur. Nonnulli enim transferunt, Super morte Laben: et hunc praecipuum aliquem ex ducibus hostium fuisse volunt. Alii malunt, fictitium fuisse nomen: putantque in hoc Psalmo notari Goliath. Alii musicum fuisse instrumentum docent. Mihi vero rectius, vel saltem (ut in re obscura) magis probabile videtur, initium fuisse celebris carminis, ad cuius modulos compositus fuit Psalmus. Quod autem disputant interpretes quam victoriam hic praedicet David, meo iudicio inane est. Primum quod epinicium

esse existimant, in quo simpliciter Deo gratias agat David, contextus eorum errorem coarguit. Etsi enim maior pars in canendis Dei laudibus consumitur, tamen hoc totum ad precationem referri debet, nam ut animum suum ad fiduciam erigat, more suo commemorat quam insigni Dei potentia ereptus ante fuisset ex vi et manu hostium. Quare absurdum est, gratiarum actionem, quam multas liberationes complecti voluit, ad victoriam unam restringere.

2. Celebrabo Iehovam in toto corde meo: narrabo omnia mirabilia tua. 3. Laetabor et exsultabo in te, psallam nomini tuo o Excelse. 4. Dum vertuntur inimici mei retrorsum, concidunt et profligantur a facie tua.

2. *Celebrabo Iehovam.* Ita praefatur ut Deum ad opem in praesentibus malis ferendam sibi conciliet. Nam quia Deus continuo tenore gratiam suam erga fideles prosequitur, quicquid in nos contulit, spem nostram in posterum tempus fovere debet. Est quidem in iis verbis gratitudinis professio, sed tamen se hac memoria simul animat David ad bene sperandum: et hoc modo ianuam suae precationis aperit. Totum cor pro integro accipitur, vel sincero, quod opponitur duplici. Ita se non solum a crassis hypocritis discernit, qui summis tantum labris, absque interiore affectu, Deum laudant: sed quicquid praeclare hactenus gessit, se in solidum testatur agnoscere profectum a mera Dei gratia. Nam quamvis profanos quoque homines, ubi aliqua memorabili victoria potiti sunt, Deum sua laude fraudare pudeat, videmus tamen postquam uno verbo confessi sunt a Deo se fuisse adiutos, statim ad vanam iactantiam relabi: et sibi ipsis canere triumphos, acsi Deo nihil deberent. Denique nihil aliud quam ludunt, quoties obtendunt Dei nomen suis rebus gestis: quia post oblatum Deo libamen, sacrificant suis consiliis, industriae, virtuti, copiis, ita enim sub unius superbi Regis persona, communis omnium ambitio scite perstringitur a propheta Abacuc capite 1, 16. Imo videmus veteres illos et famosos Duces, quum suo nomine supplicationes decerni peterent, nihil minus quam falsorum deorum honorem curasse: sed tantum fallaci titulo ad suam iactantiam fuisse abusos. Quare merito David filiis huius seculi se dissimilem esse affirmat, quorum fallaciam detegit prava illa partitio, dum eius laudis, quam se Deo tribuere finxerant, maiorem ad se partem rapiunt: nam certe hoc non est Deum laudare in toto corde, si vel minimum ex eius gloria delibat mortalis homo, quod sibi arroget: tantum abest ut tolerabilis sit sacrilega eorum superbia, qui se ipsos efferendo, gloriam eius, quantum in ipsis est obscurant. *Narrabo omnia mirabilia.* Confirmat hoc membro quod prius dixi, non de una tantum victoria aut liberatione verba fieri: quia sibi in genere meditanda proponit David quae Deus in eius gratiam miracula ediderat. Porro miracula appellat, non quaevis beneficia sibi Divinitus praestita, sed liberationes illas magis insignes et memoratu dignas, in quibus coelestis potentiae specimen lucebat. Nam etsi Dominus bonorum omnium auctor vult agnosci: quibusdam tamen donis clariores notas insculpit, quae sen-

sus nostros alioqui torpentes melius expergefaciunt. Ergo perinde est acsi testetur David se non vulgari modo fuisse a Deo servatum, sed conspicuam illic fuisse Dei virtutem, quia manum suam supra communem et usitatum ordinem mirabiliter extulerit.

3. *Laetabor et exsultabo.* En quomodo sincere et absque fuco Deum celebrent fideles: nempe dum in se ipsis minime acquiescunt, nec eos inebriat stulta carnis confidentia, sed in Deo solo laetantur, quod nihil aliud est quam laetitiae materiam ex mera eius gratia petere, quoniam in ea consistat tota felicitas. Tenenda est enim antithesis inter gaudium quod ex se ipsis captant homines, et quod in Deo quaerunt. Ac quo melius exprimat David, se nihil sibi facere reliquum quod ipsum vana delectatione detineat vel occupet, Exsultandi verbum addit, quo significat plenum laetitiae cumulum sibi in Deo omni ex parte constare, ut ne minima quidem gutta alibi quaerenda sit. Iam memoria quoque repetere convenit quod supra attigimus, Davidem priora gratiae Dei documenta sibi proponere, ut alacrius sua ad Deum vota concipiat: nam qui precationis suae exordio sibi laetitiae materiam in Deo suppetere affirmat, optima fiducia se praemunit.

4. *Dum vertuntur.* His verbis causam reddit, cur Dei laudes suscipiat canendas: quia scilicet se toties victorem non propria nec militum suorum virtute, sed gratuito Dei favore fuisse agnoscat. Priore membro historice narrat, hostes fuisse prostratos vel in fugam compulsos: postea ex fidei sensu adiungit hoc non accidisse humanitus vel fortuito, sed quia Deus contra ipsos in acie steterit. Prudenter ergo David, quum hostes suos terga dare conspiceret, mentis oculos ad Deum extulit, ut sentiret non aliunde quam ex abscondito eius auxilio victoriam sibi manare. Et certe ipse unus est qui Spiritu consilii regit simplices, rursumque astutos dementat, stuporeque percutit: qui mollibus et pavidis inspirat fortitudinem, audacissimos vero quosque metu percellit: qui infirmos instruit novo robore, robustos vero debilitat: qui manus imbelles sustentat, gladios vero a bellicosis defluere facit: denique qui prosperum vel tristem pugnae eventum quocunque vult, inclinat. Ergo quoties videbimus hostes nostros cadere, cavendum est ne sensus noster in hoc aspectu subsistat, sicuti profani homines videndo caecutiunt: sed nobis occurrat haec doctrina, quae retro aguntur, profligari a facie Domini. Verba futuri temporis in praesens converti, quia David Dei gratiam quae illi pridem ostensa fuerat, sibi ante oculos iterum proponit.

5. Quia fecisti iudicium meum et causam meam: sedisti super solium iudex iustus. 6. Increpasti Gentes, profligasti impium, nomen eorum delevisti in seculum et semper.

Ultra progreditur hoc versu, sibi manum adiutricem a Deo fuisse porrectam, quia iniuste affligebatur. Et certe videndum est ut militemus sub Dei auspiciis, si cupimus eum nobis adesse: ideo appellat ipsum iudicem iustitiae, vel iustum, quod idem valet: acsi diceret, Deum egisse pro more suo et ratione perpetua, quoniam bonas causas soleat tuendas suscipere. Epithetum Iusti malui reddere in no-

minandi casu, quia sic magis emphatica est loquutio: acsi dixisset, Deum tandem suscepisse iudicis personam, tribunalque conscendisse ut iudicis partes impleret. Ideoque ius et rectum a sua parte stetisse gloriatur, iuris sui et causae Deum vindicem fuisse dicens. Quo etiam pertinet quod proximo versu sequitur, profligatum fuisse impium. Neque enim hostes prostratos videns, eorum cladi simpliciter insultat: sed eos iniustitiae condemnans, dicit quas meriti erant poenas, dedisse. Gentium nomine intelligit non paucos tantum impios fuisse deletos, sed ingentes copias, et quidem ex diversis partibus insurgentes. Hinc autem melius refulget Dei bonitas, quod in unius servi sui favorem ne totis quidem populis pepercerit. Quod famam eorum dicit in seculum fuisse extinctam, sic accipe, quod sine spe resurgendi excisi, et aeternae ignominiae addicti fuerint. Neque enim alioqui discernere liceret quomodo sepeliat Deus nomen impiorum cum ipsis, nisi quia pronuntiat memoriam iustis semper in benedictione fore, Prov. 10, 6.

7. Inimice, finitae sunt vastitates in seculum, et urbes destruxisti: periit memoria ipsorum cum ipsis. 8. Et Iehova perpetuo sedet, solium suum ad iudicium paravit. 9. Et ipse iudicabit orbem in iustitia, iudicabit populos in rectitudine.

7. *Inimice, finitae.* Varie exponitur septimus versus. Quidam enim literam ה, pro interrogationis nota accipiunt, acsi David hostes suos compellans, quaereret sintne impletae vastitates, sicuti ipsi statuerant omnia perdere. Nam verbum תמם nunc perficere, nunc finem imponere significat. Ita ironice perstringeret David stultam hostium confidentiam. Alii sine interrogatione magis apertam ironiam faciunt, putantque duplicem statum describi: quia David priore loco hostes inducit saevo impetu grassantes, et obstinate pergentes in sua saevitia: ut videri possint nullum finem facturi, nisi penitus exciso Davidis regno. Deinde e regione statuit Deum in solio sedentem, ut furiosos illos conatus reprimat. Si placeat hic sensus, copula ו in adversativam particulam resolvenda erit, hoc modo, Tu quidem hostis nihil nisi caedes et urbium ruinas spirabas: atqui demum se iudicem in coelo sedere Deus ostendit, qui res in terra turbatas componat. Aliis videtur David gratias Deo agere, quod quum impiis decretum esset omnia perdere, finem imposuerit eorum vastationibus. Coactius alii impletas vastitates exponunt, quod Deus iusta vindicta, quae in Davidem machinati fuerant impii, in eorum capita verterit. Alii primum Davidem conqueri existimant, quod Deus miseram populi sui dissipationem tacitus diu tulerit: atque ita factum sit ut impii pro libidine omnia perderent: postea consolationis loco subiicere, Deum tamen praeesse rebus humanis. Mihi non displicet, ironice primo describi quam formidabilis inter primos motus fuisset hostium potentia: deinde opponi Dei iudicium, quod illorum progressus repente praeter spem abrupit. Scimus enim impios, quamvis non aperte abrogent Deo imperium: tamen non minus audacter ad omnem scelerum licentiam ruere, quam si compedibus vinctus esset. Similem

fere loquendi formam annotavimus Psalmo 7, 13. Atque haec comparatio auxilii Divinitus allati miraculum optime illustrat, quod nec impii sibi nocendi modum statuerint, nisi omnibus funditus deletis, et initio visa fuerit instare ultima vastitas: rebus vero ita confusis tempestive apparuerit Deus. Ergo quoties nihil praeter interitum nobis occurrit, meminerimus oculos coniicere ad coeleste solium, unde rebus humanis prospicit Deus. Omnes enim tentationum conflictus hoc clypeo repellere convenit: licet in mundo ad ultimam desperationem redacti simus, Deum nihilominus in coelo iudicem sedere. Imo quum dissimulat, nec statim medetur malis nostris, fidei sensu apprehendere convenit occultam eius providentiam. Primo dicit Deum perpetuo sedere: quo intelligit, quantumvis alte se efferat hominum violentia, et sine modo prorumpat eorum furor, Deum tamen nunquam ex sua sede posse detrahi: nec fieri posse ut se iudicis officio et potestate abdicet, quod secundo membro clarius exprimit: dicit enim non ideo tantum regnare, ut sublimis emineat eius maiestas et gloria, sed ut mundum iuste gubernet.

9. *Et ipse iudicabit.* Sicuti nuper testatus est David, Deum non otiosa potentia esse praeditum, ut deliciis indulgeat, sed ut in recta iustaque mundi gubernatione exerceat suum imperium: sic nunc huius doctrinae usum addit, quod scilicet coelo inclusa non sit Dei virtus, sed se ad homines iuvandos patefaciat. Atque haec vera theologia est, Deum non imaginari, cum Epicuro, vacantem otio vel deliciis, et qui se uno contentus, humanum genus negligat: sed in solio potentiae et aequitatis locare, ut certo persuasi simus, etiamsi non statim succurrat iniuste oppressis, nunquam tamen eorum curam abiicere. Et certe ita statuendum est, quum dissimulat, non deserere suas partes, sed exercere suorum patientiam: ideoque pacatis animis expectandum esse exitum. Pronomen demonstrativum apud me pondus habet: acsi diceret, non posse hoc Deo eripi quin ipse mundum iudicet, suaque iudicia ad omnes populos extendat. Unde sequitur, multo magis suorum fore iudicem. Et iudicia haec recta esse pronuntiat David, ut iniuste et crudeliter vexati, auxilium ab ipso certa spe petamus: quia quum populos in rectitudine iudicet, nec iniustas violentias semper impune grassari sinet, nec innocentiam ope sua fraudabit.

10. Et erit Iehova munimentum pauperi, protectio opportunis temporibus in tribulatione. 11. Et sperabunt in te qui cognoscunt nomen tuum: quia non derelinquis quaerentes te Iehova. 12. Psallite Iehovae habitatori Sion, annuntiate inter populos gesta eius. 13. Quia requirens sanguinem, eius recordatus est, non est oblitus clamoris pauperum.

10. *Et erit Iehova.* Occurrit tentationi quae duriter infirmos percellit, dum se ac sui similes impiorum libidini vident expositos, silente Deo. Nam admonet, ideo suam opem differre, et in speciem relinquere suos fideles, ut laborantibus et afflictis magis opportune

tandem succurrat, unde sequitur ipsum minime cessare in suo officio, si quando bonos et innoxios ad inopiam redigi patitur, si in lacrymis et querimoniis eos exercet: quia hoc modo lucernam accendit, ut melius appareant sua iudicia, ideo etiam exprimit, praesidium suum tempestive in ipsa afflictione proferre: quo docemur eius providentiae dandum esse spatium, ut tandem se in neccessitate proferat. Quare si nihil nobis melius est quam Dei manu protegi, paternumque eius favorem sentire, ne adeo molestum sit censeri coram mundo pauperes et miseros: sed dolorem nostrum leniat haec consolatio, non procul abesse Deum, quem ad nos iuvandos aerumnae nostrae accersunt. Quibusdam בצרה videtur esse simplex dictio, quae Hebraeis prohibitionem significat: hic autem metaphorice pro angustia accipiunt, dum quis in arctum coactus, nullum exitum invenit. Magis tamen probabilis est eorum sententia, qui ב servilem literam esse docent, dicitur itaque praesto esse Deus ad opportunitates, nempe dum pios urget afflictio. Versu undecimo fructum hunc consequi docet, quoties iustos liberat Dominus, ut ipsi et reliqui omnes in fiducia gratiae eius magis ac magis proficiant, nisi enim persuasum nobis sit, Deo curae esse res humanas, continua inquietudine nos vexari necesse erit, sed quia plurimi ad Dei iudicia caecutiunt, profectum hunc David ad solos fideles restringit, et certe ubi nulla est pietas, nullus est operum Dei sensus. Notandum etiam quod fidelibus tribuit notitiam Dei quia hinc nascitur religio, quae ignorantia et stupore hominum exstinguitur. Porro, quamvis Dei nomen multi simpliciter pro Deo accipiunt, ego tamen (ut iam alibi dixi) amplius aliquid exprimi arbitror: nam quia occulta et incomprehensibilis est eius essentia, quatenus se nobis patefacit, maiestas eius in nomine statuitur. Sperandi causam deinde exponit, quia Deus non deserit qui ipsum quaerunt. Fit autem hoc duobus modis, vel invocatione et precibus, vel studio sancte recteque vivendi. Et hoc quidem semper cum illo coniunctum est: sed quia hic de praesidio Dei agitur, in quo sita est piorum salus: Quaerere Deum, interpretor, ad eius fidem confugere.

12. *Psallite Iehovae.* David non contentus privata gratiarum actione, fideles ad consensum laudandi Dei hortatur: non modo quia ad hoc pietatis officium alii alios incitare debent: sed quia liberationes, de quibus agitur, publico solennique praeconio dignae erant, quod etiam secundo membro clarius exprimitur, ubi eas annuntiari iubet inter populos. Sensus enim est, non satis pro sua dignitate celebrari, nisi sua fama totum orbem impleant. Quamvis autem hoc esset quasi surdis canere: hac tamen loquendi forma testari voluit David, magis angustos esse Iudaeae fines quam ut immensam illam laudum Dei amplitudinem possent capere. Deum *habitatorem Sionis* vocat, ut eum a fictitiis omnibus Gentium idolis discernat. Est enim tacita comparatio inter Deum illum qui foedus suum cum Abraham et Israele pepigerat, et Deos omnes qui passim in mundo temere colebantur. Neque enim satis est, confusum Dei numen in pretio et honore esse, nisi vero et unico Deo distincte tribuitur suus cultus. Porro, quia Deus locum illum delegerat ubi nomen suum invocaretur, merito David hoc illi quasi proprium domicilium assignat: non quod ipsum fas sit loco includere, quem coeli coelorum non capiunt:

sed quia promiserat illam fore suam requiem in seculum seculi, ut alibi videbimus. Neque enim David suo arbitrio sedem illic Deo assignaverat, sed oraculo edoctus erat, Deo ipsi placere, sicut a Mose saepius praedictum erat. Quo etiam confirmatur quod prius dixi, Psalmum hunc non fuisse compositum de caede Goliath: quia nonnisi sub finem regni Davidis ex Dei mandato, Arca foederis Sionem translata fuit. Durum enim et coactum est quod nonnulli coniiciunt, de re futura spiritu prophetico Davidem loquutum esse. Ceterum videmus sanctos Patres, dum Sionem concurrerent ad offerenda Deo sacrificia, nihil aggressos esse proprio motu: sed in fide Verbi fundatos suam obedientiam Deo probasse. Unde sequitur, perperam obtendi eorum exemplum ad excusandos cultus quos sibi superstitiosi homines sponte fabricant. Adde quod tunc non satis fuit a verbo Dei pendere fideles, nisi externis symbolis adiuti, sursum mentes attollerent, ipsumque spiritualiter colerent. Vera quidem praesentiae suae signa exhibuit Deus in illo visibili Sanctuario, sed non ut populi sensus terrenis elementis alligaret: quin potius externa illa symbola, scalarum loco esse voluit, quibus in coelum usque assurgerent fideles. Nam ab initio Deus et Sacramenta et externa omnia pietatis exercitia ad hunc finem retulit, ut populi sui ruditati consuleret. Itaque hic legitimus hodie est illorum usus, si nos ad Deum spiritualiter in coelesti gloria sua quaerendum adiuvant: non autem occupant in mundo, vel retinent in carnis figmentis, qua de re posthac opportunior erit tractandi locus. Sicuti autem olim Dominus, quum se incolam Sionis vocaret, solidam fiduciae, quietis, et gaudii materiam populo suo dare voluit: nunc postquam egressa est Lex e Sion, et ex illo fonte ad nos foedus gratiae manavit: sciamus eum ubique praesidere in medio fidelium, qui eum pure et rite ex praescripto verbi eius adorant.

13. *Quia requirens.* Nomen Sanguinum plurali numero hic positum est: ideo relativum quod subiicitur, commode eodem referemus, quia tamen Hebraeis satis tritum est, ordinem antecedentis et relativi invertere, quidam de pauperibus exponunt hoc modo, Requirens sanguinem, recordatus est ipsorum: nempe pauperum de quibus paulo post loquitur. Quanquam autem ad summam rei parum interest utrovis modo vertas: prior tamen sensus melius fluit. Est autem repetitio eius quod nuper dixerat, Dei virtutem in misericordia cum servis suis iniuste afflictis praecipue considerandam esse. Unam enim operum Dei speciem ex multis tanquam apprime memorabilem commendat, quod scilicet pauperes a morte liberet: et siquando ipsos affligi sinit, deinde tamen illatas iniurias ulciscatur. Quanquam autem verba quibus utitur, continuum actum designent: mihi tamen dubium non est quin Deum requirere innoxium sanguinem, et clamoris suorum memorem esse, et illis, quae retulit, exemplis agnosci velit. Atque iterum inculcat quod prius attigi, Deum non semper mature, ut vellemus, occurrere iniuriis, neque inter ipsa initia frangere impiorum conatus: sed potius auxilium suum suspendere, ut irritus videri possit clamor noster: quod tenere operae pretium est: nam si Dei auxilium metimur sensu nostro, subinde nobis labascent animi, nec tandem guttam bonae spei retinebimus. Vellemus (ut dixi) ipsum procul extenta manu antevertere quas nobis parari videt mo-

lestias: ipse autem dissimulat, nec prohibet quo minus sanguis innoxius fundatur, sed haec consolatio nos sustineat, quod tandem re ipsa ostendet, pretiosum sibi fuisse sanguinem nostrum. Si quis obiiciat, serum esse Dei auxilium postquam malis omnibus defuncti simus: respondeo, ipsum non ultra quiescere quam nobis utile est sub cruce humiliari, nec ideo vindictam auxilio praeferre, quasi non semper ad nos iuvandos voluntarius sit ac paratus: sed quia manifestandae gratiae non semper idoneum esse tempus agnoscit. Interim hoc singulare est non modo paterni eius erga nos amoris, sed et beatae immortalitatis testimonium, quod mortuos etiam curat. Nam si gratia sua nos semper praeveniret, quis non affixus esset praesenti vitae? Sed dum mortem nostram ulciscitur, hinc apparet coram ipso nos manere superstites, neque enim hominum more colit eorum memoriam quos servare vivos non potuit: sed re ipsa probat foveri in suo sinu et custodia qui videntur secundum carnem exstincti. Haec ratio est cur dicat David, ipsum recordari sanguinis, dum eum requirit: quia licet suos in ipso articulo ex impiorum gladiis non liberet, caedes tamen inultas non patitur. Eodem et posterius membrum spectat, *non oblivisci clamoris*: quia licet ad suorum querimonias non statim se attendere, effectu probet: tandem a se observatas fuisse demonstrat. Clamoris vero diserte fit mentio, ut vota sua, gemitus, et preces ad Deum dirigant quicunque eum cupiunt sentire liberatorem aut vindicem.

14. Miserere mei Iehova, vide afflictionem meam ab iis qui me persequuntur, tu qui me exaltas e portis mortis: 15. Ut recitem omnes laudes tuas in portis filiae Sion, exsultem in salute tua.

14. *Miserere mei.* Hanc existimo secundam esse partem Psalmi. Aliis secus videtur, quod scilicet David ut plerumque solet, inter agendas gratias simul etiam narret quid inter ipsas necessitatis angustias precatus sit: et fateor eiusmodi exempla passim occurrere. Sed dum omnes circumstantias propius expendo, in diversam partem inclinare cogor: principio scilicet collatas sibi gratias celebrasse, ut viam sibi ad orandum sterneret, nam Psalmus demum precatione clauditur. Non ergo hic obiter inserit quae prius inter media pericula et curas vota conceperat: sed ex professo Dei opem implorat, petitque ut idem ille, quem saepe liberatorem erat expertus, gratiae suae cursum continuet. Ac fieri potest ut hostes iam aliquoties victi, collectis novis viribus et animis, extrema tentaverint: ut saepe videmus desperatos tumultuosius et maiore impetu furere. Certum quidem est, quum precatus est David, oblatum fuisse illi maximum terrorem, neque enim abs re Deum suae afflictionis testem advocat. Notandum autem est, dum ad Dei misericordiam suppliciter confugit, aequo et modesto animo crucem sibi impositam ferre. Sed in primis, notandum est epithetum quo Deum ornat, suum exaltatorem a portis mortis vocans, neque enim melius nomen occurrit pro Hebraico מרומם. Nam primo fidem suam ab experientia confirmat, quia

saepe ereptus fuerat e summis periculis: deinde salutem sibi promittit in ipsis mortis faucibus, quia consueverit Deus non tantum usitatis modis servos suos iuvare, eorumque malis mederi, sed ipsos e sepulcro educere, postquam spes vitae praecisa est. Portas enim mortis metaphorice appellat ultima discrimina quae interitum minantur, imo iam apertum sepulcrum ostentant. Ergo ne vel malorum praesentium gravitas, vel impendentium metus fidem nostram absorbeat, vel preces nostras abrumpat: revocemus in memoriam, non frustra hoc Deo munus adscribi, quod suos extollat e portis mortis.

15. *Ut recitem.* Quanquam simpliciter intelligit David, per omnes coetus, et ubicunque erit maxima populi frequentia, se Dei laudes celebraturum (quia tunc in portis solebant agere conventus) videtur tamen allusio esse ad portas mortis, acsi dixisset, postquam ereptus est a sepulcro, se daturum operam ut Dei gratiam in maxima luce testetur. Sed quia non sufficit, Dei laudes in linguis nostris sonare, nisi ex animo proficiscantur, additur interior laetitia, acsi dixisset, non alium in finem sibi in animo esse, praesenti vita frui, quam ut gaudeat se a Deo servatum esse. Sub Filiae nomine, populum vel civitatem intelligi notum est, sed urbem ipsam a praecipua parte denominat.

16. Demersae sunt gentes in foveam quam fecerunt: in rete quod absconderunt, captus est pes eorum. 17. Notus est Iehova iudicium faciendo: in opere manuum suarum illaqueatus est impius. Higaion Selah.

16. *Demersae sunt.* Iam David fiducia erectus, hostibus suis insultat. Ac primum quidem metaphorice dicit, propria eos astutia et insidiis fuisse irretitos. Deinde hoc idem sine figura exprimit, quod in suo scelere illaqueati fuerint. Hoc vero non fortuito cecidisse, sed opus Dei et illustre iudicii eius specimen esse affirmat. Porro non temere venatoribus vel aucupibus comparat hostes suos, quamvis enim violentia et impetu saepe grassentur impii, semper tamen fraudibus et obliquis artificiis patrem suum Satanam imitantur, qui mendacii pater est: itaque quicquid habent ingenii, ad malitiam et noxia consilia deflectunt. Quoties ergo dolose perniciem nobis machinantur impii, veniat nobis in mentem, minime novum esse si Dei filiis retia et laquei tendantur. Simul autem consolatio haec succurrat, quicquid tentent, eventum non esse in eorum manu, sed Deum illis adversum fore: non modo ut eos frustretur, sed etiam ut deprehendat in pravis consiliis quae sibi fabricant: omnesque eorum copias convertat in ipsorum capita.

17. *Notus est Iehova iudicium faciendo.* Sic ad verbum legitur, Cognitus Iehova iudicium fecit: sed abrupta est oratio, quam obscuram reddit brevitas: ideoque duobus modis exponitur. Quidam enim exponunt, tum demum cognosci Deum, ubi poenas de improbis exigit. Sed alter sensus melius quadrat, palam esse et omnibus manifestum, quoties impios illaqueat sua malitia, Deum iudicis partes implere. In summa, quoties contra illos retorquet Deus quascunque excogitant

nocendi artes, iudicium eius magis illustre esse praedicat, quam ut vel naturae vel fortunae adscribi queat. Nos vero, si quando Deus manus suae virtutem clare exserat, discamus aperire oculos ut fidem nostram confirment iudicia quae contra Ecclesiae hostes exercet. Cur interposita sit vox *Higaion*, quae proprie meditationem significat, non alia magis probabilis ratio mihi occurrit, quam quod pias mentes retinere voluit David in meditandis Dei iudiciis. Eodem spectat vox *Selah*: quam alibi diximus sic cantum temperasse, ut ipsa modulatio rei et argumento congrueret.

18. Convertentur impii in infernum: omnes gentes oblitae Deum. 19. Quia non in aeternum oblivioni erit pauper: spes humilium non usque peribit.

18. *Convertentur.* Multi in optativo transferunt Convertantur, acsi esset imprecatio: sed potius (meo iudicio) se et alios omnes pios David in posterum confirmat, quicquid conentur scelerati, ipsis infeliciter cessurum pronuncians. Convertendi verbo alium quam putent exitum eos manere significat, subest enim tacita antithesis inter altitudinem audaciae et ruinam. Quia enim nullo Dei metu tenentur, sese efferunt supra nubes. Deinde quasi illis foedus esset cum morte, quemadmodum dicit Iesaias 28, 15.) multo superbius insolescunt, dum ipsos tam secure furere videmus, admonet Propheta praecipites amentia ferri, ut tandem in sepulcrum decidant, a quo putabant se longissime distare. Hic ergo subita et inopinata mutatio nobis describitur, qua Deus ubi visum est, res turbatas in ordinem restituit. Quoties ergo extra omne discrimen alte volitant impii, fidei oculis contemplemur quod illis paratum est sepulcrum: certoque persuasi simus, Dei manum, licet occulta sit, prope instare, quae eorum cursum, quo coelum petebant, ad inferos momento retorqueat. Nomen Hebraicum שאולה quod dubium erat, per infernum reddere non dubitavi. Tametsi enim non displicet quod alii vertunt Sepulcrum: certum tamen est, notari aliquid a propheta ultra communem mortem, alioqui nihil de sceleratis diceret, quod non etiam promiscue caderet in omnes fideles, sicuti ergo non simpliciter de aeterno interitu loquitur, ita etiam sub metaphora sepulcri, impios omnes perituros significat et exitialem illis fore suam confidentiam, qua per omne nefas ad calcandam iustitiam et innoxios opprimendos conscendunt. Descendunt quidem et fideles in sepulcrum, sed non illo violento impulsu, qui eos sine spe exitus demergat, quin potius in sepulcro reconditi, spe tamen in coelo habitant.

19. *Quia non in finem.* Confirmatio est prioris sententiae, quod Deus non deseret in perpetuum inopes et afflictos. Quibus verbis significat, videri quidem posse ad tempus derelinqui. Quare sciamus nobis hac lege Dei auxilium promitti, ut tamen non praeveniat nostras afflictiones: sed ubi nos diu cruce domuerit, tandem succurrat. Et de spe vel exspectatione nominatim loquitur David, ut nos ad preces hortetur. Ideo enim ad nostras aerumnas connivet Deus, quia vult precibus nostris expergefieri, nam ubi vota nostra exaudit, quasi

memor nostri esse incipiat, manum suam potentia instructam ad nos iuvandos porrigit. Sed iterum repetit David non statim id fieri, ne desinamus bene sperare, quamvis non statim arrideat prosper eventus.

20. Surge Iehova, ne roboretur homo: iudicentur Gentes in conspectu tuo. 21. Impone Iehova terrorem ipsis, ut cognoscant Gentes quod homo sint. Selah.

20. *Surge Iehova.* Surgendi verbum non ad Deum, sed ad externam rei speciem et sensus nostros refertur. Quia non sentitur Deus suorum liberator, nisi quum oculis nostris, velut pro tribunali sedens apparet. Ratio additur, quae Deum ad vindicandas suorum iniurias inducat, *ne* scilicet *roboretur homo*: quia ipso surgente, omnem impiorum ferociam protinus concidere necesse est. Unde enim fit ut improbi vel tam audacter insolescant, vel tantum valeant ad nocendum, nisi quia Deus quiescit, frenumque laxat? Simul vero ac signum iudicii sui ostenderit, solo nutu compescet superbos eorum tumultus, viresque franget. Docemur autem hac precandi forma, quantumvis impotenter superbiant hostes nostri, tamen in manu Dei esse, nec plus posse, quam illis permittit: nec dubium esse quin Deus, quoties volet, redditurus sit omnes eorum conatus vanos et irritos. Ideoque nomen Hominis ponit quod ab aerumnis deductum est, ac si quis Latine diceret mortalem hominem, vel caducum. Porro, Deus Gentes coram facie sua iudicare dicitur, quum eas quodammodo ad tribunal suum stare cogit. Scimus enim incredulos, donec violenter trahantur in conspectum Dei, tergum illi obvertere, ut iudicem suum non cogitent.

21. *Impone Iehova.* מורה Graecus Interpres legislatorem vertit: a ירה deducens, quod docere interdum significat. Sed circumstantia loci postulat ut pro metu vel terrore sumamus, idque inter omnes sani iudicii Doctores convenit. Porro, videndum est de qua timoris specie loquatur, nam Deus communiter electos etiam suos timore subigit ad obsequium. Sed quia suum erga eos rigorem temperat, et simul emollit lapidea ipsorum corda, ut sponte et placide se submittant, proprie non dicitur eos metu cogere. Erga reprobos diversum agendi modum tenet, quia enim inflexibilis est eorum durities, ut facilius sit eos frangi quam corrigi, violenter indomitam ipsorum contumaciam subigit: non quod resipiscant, sed quia, velint nolint, illis exprimitur suae infirmitatis confessio. Quantumvis enim fremant, atque ebulliat ipsorum rabies, imo truculentia superent feras belluas: obiecto tamen Dei terrore, cum suo impetu sternuntur, atque etiam mole ruunt sua. Quod quidam exponunt de Davide, ut sub eius iugum Deus Gentes mittat, eiusque imperio reddat tributarias, frigidum est ac coactum. Terror enim generaliter quaevis Dei flagella comprehendit, quibus retunditur eorum contumacia, qui Deo nunquam parerent nisi inviti. Sequitur deinde quorsum Gentes adigi oporteat, nempe ut se mortales homines cognoscant. Quod etsi prima specie videtur levis esse momenti, non vulgarem tamen doctrinam continet. Quid enim est homo, ut digitum a se ipso movere

audeat? Atqui perinde exsultat impiorum omnium licentia, acsi omnibus impedimentis soluti essent. Sibi quidem falsa imaginatione arrogant quicquid Dei proprium est: denique nunquam eo intemperantiae ruerent, nisi illis ignota esset sua conditio. Non intelligit quidem David eo usque profecturos esse impios sub Dei ferulis, ut vere se et ex animo humilient: sed cognitio de qua loquitur, tantum est experimentalis: acsi dixisset, Fac Domine, quando eos ignoratio sui in furorem praecipitat, ut re ipsa sentiant vires suas stultae confidentiae esse impares, ac ubi eos frustratae erunt vanae spes, pudefacti iaceant. Hoc vero saepe accidere potest, ut tamen non resipiscant, quibus ostensa est sua infirmitas: sed satis est cum ludibrio sacrilegam eorum audaciam traduci, ut re ipsa appareat ridiculam fuisse quam de sua virtute fiduciam praesumpserant. Quantum ad electos Dei spectat, aliter eos proficere convenit, ut infirmitatis suae sensu deiecti, sponte se omni fiducia exinaniant, hoc vero fiet si homines se meminerint. Scite enim et prudenter ab Augustino dictum est, totam hominis humilitatem in sui notitia positam esse. Porro quoniam omnibus ingenita est superbia, necesse est promiscue omnibus a Deo terrorem incuti, ut fideles modestia discant: reprobi vero, licet conscendere non desinant supra humanam sortem, cum dedecore retrocedant.

PSALMUS X.

ARG. Suo et piorum omnium nomine conqueritur David, fraudes, rapinas, crudelem violentiam, omneque iniustitiae genus passim grassari in mundo: causamque assignat, quod impii et scelerati homines laeto et prospero rerum suarum successu ebrii, excusso Dei metu, sibi quidvis impune licere confidant. Itaque opem Dei implorat, ut remedium afferat extremis malis. Tandem spe liberationis se et alios fideles consolatur. Porro haec descriptio vivam publici status corrupti et perversi imaginem quasi in speculo repraesentat. Quare ubi iniquitas instar diluvii exundat, ne fidem percellat tentationis novitas, ut animum despondeant filii Dei, oculos ad hoc speculum referre discant. Nam ad levandum dolorem, plurimum valet haec comparatio, nihil nobis hodie accidere quod non olim experta sit Ecclesia Dei: imo in eadem arena nos exerceri cum Davide sanctisque aliis Patribus. Deinde monentur fideles, in rebus ita confusis quaerendum esse Deum: quia nisi succurrendi partes tribuant Deo, nihil caeco fremitu et iactis in aërem querimoniis proficient.

Ut quid Iehova stas procul? connives ad opportuna tempora in angustia? 2. In superbia impius persequitur pauperem, comprehendantur in astutiis quas cogitant.

1. *Ut quid Iehova.* Videmus ut Propheta desperatis malis remedium quaerens, statim ab initio Deum recta compellet. Atque haec nobis tenenda est ratio, ut turbati et anxii solatium petamus ex Dei providentia: quia inter curarum nostrarum agitationes et aestus fixa manere debet haec persuasio, proprium eius esse munus miseros et afflictos auxilio iuvare. Improprie tamen et per anthropopathiam, Deum in loco remoto stare dicit, cuius oculos nihil fugit. Sed quia Dominus secum humano more agere nobis permittit, nihil absurdum

continent istae loquutiones, modo sciamus figurate ad Deum transferri quod ex praesenti rerum intuitu sensus noster concipit, nam fieri quidem potest ut homo quispiam iustus iniuriam ante oculos suos pauperi factam non compescat, quia deest facultas: id autem in Deum non competit, qui semper armatus est invicta potentia: quare si dissimulat, perinde est acsi procul se subduceret. Verbum תעלים quod abscondere significat, duobus modis exponitur, nam secundum quosdam, expostulat David cum Deo, quod se occultet, quasi res humanas cura sua non dignetur. Alii accipiunt pro claudere oculos: quod simplicius videtur. Porro notandum est quamvis hic queratur David Deum longe abesse, de eius tamen praesentia certo fuisse persuasum, alioqui frustra eum advocasset. Interrogatio autem qua utitur huc tendit. Quid hoc sibi vult Domine, quum tuum sit mundum gubernare, et quem virtute tua sustines, iustitia quoque moderari, ut non citius contra tantam impiorum audaciam te vindicem ostendas? Quanquam David non tam expostulandi causa sic loquitur, quam ut seipsum ad impetrandi fiduciam animet. Pro in firmitate quidem sensus sui minime consentaneum esse dicit ut Deus ab officio suo tandiu cesset: non desinit tamen interea suum illi honorem deferre, et tantum molestiae onus, quo gravatur, precibus in eius sinum deponit. Eodem pertinct quod sequitur, Ad opportunitates. Nam ut Deus singulis momentis manum suam non proferat: ubi tamen simplices et innoxios opprimi conspicit, non est amplius cessandi tempus. Agendi enim opportunitas breviter definitur, quum versantur fideles in angustia. De qua loquendi forma diximus proximo Psalmo, versu decimo.

2. *In superbia*. Priusquam imprecationem concipiat contra impios, crimen eorum breviter exponit, quod scilicet miseros non alia de causa crudeliter vexent, nisi quia superbe eos despiciunt. Saevitiam vero non parum amplificat haec circumstantia, quod humanitatis obliti, pauperibus et afflictis contumeliose insultent. Superba quidem semper est crudelitas, imo superbia omnium iniuriarum mater est: quia nisi quis fastu se efferret supra proximos, et plus aequo sibi arrogans, illos despiceret, nobis communis humanitas modestiae et aequitatis legem praescribit, sed hic exprimere voluit David, impiis, quos accusat, nonnisi altos et feroces spiritus in causa esse cur, non lacessiti, saeviant contra miseros et inopes. Quisquis ergo iuste et sine noxa versari cum fratribus cupit, ne sibi placeat cum aliorum contumelia, sed animum suum superbiae morbo in primis purgare studeat. דלק Hebraeis tam pati quam inferre persequutionem significat: ideo quibusdam magis placet in neutro genere accipere. Non male etiam verti posset, pauperem ardere in superbia impii: quia haec frequentior est verbi significatio, nam fastus impiorum miseros homines instar ignis devorat.

3. Quia se laudat impius super desiderio animae suae, et violentus sibi benedicit: spernit Iehovam. 4. Impius in altitudine naris suae non exquirit, omnes eius versutiae, non Deus.

3. *Quia se laudat* Varie exponitur hic versus. Quidam in accusativo casu vertunt Impium et violentum: quia durum esse putant, verba transitiva absolute posita esse, sed quum satis constet, frequenter apud Hebraeos casum subaudiri, ubi eadem patientis et agentis est persona, commodior (meo iudicio) et aptior erit illa interpretatio quam sequutus sum: nempe quod se impius laudet, vel glorietur super desiderio animae suae, sibique benedicat. Nunc quaeritur quale sit istud animae desiderium. Sic quidem fere accipi solet, impios sibi blandiri et applaudere, dum fortuna respondet eorum votis, et quicquid illis in mentem venit optare, consequuntur: sicuti paulo post subiiciet, prospero suo statu ad quidvis audendum abuti. Sed *desiderium animae* hic mihi libidinem et intemperantiam magis notat: ut sensus sit, suaviter eos sibi indulgere in pravis suis cupiditatibus et contempto Dei iudicio, secure a reatu se absolvere. Pro quo Moses Deuteronomii capite vigesimonono, versu 19. dicit benedicere animae suae super inventionibus vel figmentis cordis. Dicet quidem paulo post David impios sua prosperitate abuti, ut sibi delicias faciant: sed nunc gravius aliquid (meo iudicio) exprimit: quod scilicet laudem acquirant ex audacia, et in sceleribus suis glorientur: quae securitas effrenis protervíae causa est. Itaque Laudandi et benedicendi verba eodem sensu posita interpretor: sicuti Impius et Violentus synonyma sunt, quod ad praesentem locum attinet: licet inter se differant tanquam genus et species. His convenit quod proxime additur in fine versus, impios illos Deum spernere. Nam quod aliqui Blasphemare vertunt, alii Ad iram provocare, a contextu remotius est, quum potius David supinae illius indulgentiae causam esse docet crassum Dei contemptum. Nam qui Deum fore iudicem reputat, ei terror obiicitur ne animae suae benedicere audeat, dum sibi male conscius est.

4. *Impius in altitudine*. Vertunt alii, prae violentia irae suae, vel in superbia quam prae se fert, Deum non requirit impius. Sed partim sensum depravant: partim extenuant quod exprimere voluit David. Primo verbum exquirendi absolute positum, perperam restringitur, quum simpliciter intelligat David, impios sine examine sibi quidvis permittere, vel non discernere inter fas et nefas: quia illis sua cupiditas pro lege est imo tanquam legibus soluti, licitum sibi esse fingunt quicquid libuit. Principium recte agendi in tota vita, inquisitio est: dum scilicet neque temere pro nostro ingenio, neque perversae carnis nostrae impetu rapimur. Studium vero inquirendi ex modestia nascitur, dum nobis Deum arbitrum et moderatorem praeficimus, ut aequum est. Recte ergo Propheta impios dicit, omni delectu posthabito, quicquid concupiscunt, secure aggredi: quia elati superbia nullam Deo iudicii potestatem relinquunt. אף non dubito hoc loco acceptum esse in proprio et nativo sensu, non autem metaphorice pro ira: quia fastuosi homines vultu quoque impudentiam suam produnt. In secundo membro durius eos vel saltem apertius accusat Propheta, quod omnes eorum pravae cogitationes ostendant nullum illis esse Deum. Quibus verbis intelligo, sacrilega audacia fas omne et ius pervertere, acsi nullus sederet in coelo Deus. Nam si quem esse Deum persuasi forent, comprimeret eos futuri iudicii metus. Non quod distincte negent esse Deum, sed quia sua

illum virtute spoliant, idoli autem instar erit Deus, si otiosa essentia contentus, iudicis officio se abdicet. Deum itaque, quantum in se est, abolent quicunque mundum non subiiciunt eius providentiae, vel ad eum regendum non sentiunt manum eius esse extentam. Neque vero sufficit frigidam de iudicio Dei notitiam concipere: quia is demum verus est providentiae eius sensus, qui nos in eius reverentia continet. Maior pars Interpretum generaliter hoc sumit, omnes impii hominis cogitationes tendere ad Deum negandum. Ego מזמות (ut saepe alias) in malam partem accipi arbitror, pro astutis et iniquis cogitationibus: ut ille sit sensus quem notavi, quum impii nihil non machinari audeant, satis inde liquere, omnem Dei metum ex eorum cordibus esse deletum.

5. Prosperantur viae eius omni tempore: altitudo iudicia tua coram ipso, in omnes inimicos suos sufflat. 6. Dicit in corde suo, Non nutabo in generationem et generationem, quia non in malo:

In principio versus non parum variant Interpretes. Graecus, quia putabat a radice חלל deduci futurum יחילו, vertit, Inquinatae sunt viae eius. Atqui inter Hebraeos satis convenit esse a radice חיל. Sed multi active sumunt pro Terrorem incutere, vel molestiam afferre: acsi dictum esset. Viae impii formidabiles sunt bonis, eosque excruciant. Quidam etiam ad Deum referunt, quod viae eius veniant, hoc est succedant omni tempore: nimis tamen coacte, meo iudicio. Sed quum in aliis Scripturae locis idem valeat quod prosperari, miror de loco praesenti inter doctos esse controversiam, quum secundo membro mox clare ostendat Propheta se de felici impiorum statu loqui, et continuo laetitiae tenore qui eos inebriat. Porro non tantum de ista felicitate conqueritur Propheta, sed eorum crimen inde exaggerat, quod Dei benignitate se ad malitiam obdurent. Ideoque sic resolvo, Quoniam illis continua prosperitas fluit, Deum sibi obstrictum esse somniant, ita fit ut procul a se repellant eius iudicia. Quod si quis adversetur, statim se flatu posse discutere confidunt. Tenemus nunc simplicem Prophetae sensum, quod scilicet Deo illudant impii, tolerantiae eius praetextu: sicuti nequam ille Dionysius in secunda navigatione iactabat deos sacrilegis favere. Hinc fit ut Dei iudicia longissime repellant. Nam quod alta illis esse Dei iudicia, nonnulli tantundem valere putant, acsi diceret Propheta, nimis clementer ipsis ignosci: quemadmodum alibi conqueritur eximi a communibus miseriis: verbis non tam apte convenit, imo durum ac contortum esse apparet. Dicuntur ergo iudicia Dei, altitudo esse impiis, quia freti longa distantia, non modo sibi inducias in totam vitam, sed aeternum cum morte foedus promittunt. Videmus enim ut tempus sibi prorogando, veternum sibi obducant: imo Deum coelo inclusum fingentes, quasi nihil sibi esset cum eo negotii, sese ad spem impunitatis confirment. Sicuti apud Iesaiam 22, 13. Prophetarum minas suis sannis excipiunt, Edamus et bibamus, cras moriemur. Nam quum severa denunciatione vindictae Dei populum terrerent Prophetae, isti fabulas esse clamitabant. Ideoque acriter in

eos invehitur Deus, quod se ad luctum, cinerem, et saccum vocante, ipsi ad citharam et epulas populum invitaverint. Tandemque iusiurandum subiicit, Vivo, ego si unquam delebitur iniquitas haec. Attollunt quidem fideles in sublime oculos, ut Dei iudicia suscipiant: sed non secus metuunt acsi iam capitibus suis instarent. Impii vero contra, quamvis ea despiciant, ne tamen eorum metu vel cura turbentur, in coelum ablegant: sicut Epicurei Deum palam negare non audentes, fingunt in otio deliciari. Ex illo stupore manat confidentia de qua loquitur David, quod solo flatu se perdituros non dubitant quicquid hostium exstiterit. Nam verbum פוח quod illaqueare interdum significat, hic pro sufflare aptius sumitur. Eandem sententiam proximo versu confirmat, quod statuant in cordibus suis se extra omne mutationis discrimen versari. Quamvis autem superbas eiusmodi voces saepe evomant, solum tamen pravae arrogantiae occultum ulcus, quod intus fovent, perstringit David: ideoque non recitat quid ore loquantur, sed quid sibi in corde persuadeant. Quaeritur tamen cur in aliis accuset David quod de se ipso toties profitetur, nam Dei praesidio fretus, periculis omnibus animose insultat. Et certe filios Dei salutem suam in tuto locare convenit, ut mundo centies ruente, stabiles se mansuros cogitent. At solutio facilis est, fideles sibi stabilitatem non alibi quam in Deo promittere, et quidem talem ut se tamen omnibus procellis expositos esse noverint et patienter subiiciant. Longe vero duo haec inter se differunt, Dei contemptorem, qui prospera fortuna hodie fruitur, humanae conditionis oblivisci, ut sibi quietum nidum falsa imaginatione supra nubes figat: rursus pium hominem, dum vitam suam de filio pendere, milleque mortibus obsessam esse reputat, seque ad ferendas quaslibet aerumnas offert, nec secus in mundo agit acsi in mari procelloso naviget, solius tamen gratiae Dei fiducia molestias et anxietates suas lenire ac solari. Dicit impius, Non movebor, vel Non nutabo in perpetuum, quia scilicet roboris sui duritiem ad omnes impetus sustinendos satis validam esse putat. Dicit fidelis, Ut nutare mihi contingat, imo etiam cadere, subindeque profundum demergi, non erit tamen exitialis ruina: quoniam supponet Deus manum suam. Hinc et altera quaestio solvitur, nam fideles in se ipsis trepidi, ad gratiae Dei asylum propere confugiunt: impii vero quamvis expavescant ad strepitum folii cadentis, et in continua inquietudine versentur, callum tamen stuporis sibi obducunt, vel accersunt sibi insanam vertiginem, ut extra se positi mala sua non sentiant. Causae redditio, quae sequitur, *quia non in malo*, duos sensus recipit, vel quod ex priori immunitate spem quieti et laeti status concipiant impii, vel quod se a communi hominum ordine, fallaci imaginatione, separent: Sicuti apud Iesaiam 28, 15. dicunt, Quum transibit tempestas, nos tamen minime attinget.

7. Exsecratione os eius plenum est, et fraudibus, et malitia: sub lingua eius, afflictio et iniquitas. 8. Sedebit in insidiis pagorum, in latebris occidet innocentem: oculi eius ad pauperem collimabunt. 9. Insidiabitur in abscondito, quasi leo in cubili suo: insidiabitur ad rapiendum pauperem: rapiet pau

perem attrahendo eum in rete suum. 10. Atteret se, deiiciet: tum cadet, in fortitudinibus eius coetus afflictorum.

7. *Exsecratione os, etc.* Huc tendunt quator isti versus, si Deus servis suis succurrere velit, nunc opportunum adesse tempus: quia ad extremum usque licentiae proruperit impiorum licentia. Primo conqueritur, eorum linguas periuriis et fraudibus refertas esse, gestare vel occultare molestiam et iniurias: quia nihil cum ipsis negotii tractari queat nisi cum damno. אלה, quod maledictionem vertunt, non est verborum exsecratio quam in alios torqueant, sed potius devotio proprii capitis: quia non dubitant sibi quidvis imprecari, quo melius fallant. Ideoque non male a quibusdam vertitur Periurium, debet enim hoc nomen aliis duobus coniungi. Maledicunt ergo, quatenus ad fraudandum et nocendum expedit: hinc molestia et iniquitas, quia laqueos ex dolis, periuriis, et malitia contextos, sine suo incommodo simplices effugere nequeunt.

8. *Sedebit in insidiis.* Verba futuri temporis, quia continuum actum designant, consulto in aliud tempus mutare nolui: quia hic Hebraismus in alias quoque linguas manavit. Describit ergo David quid facere soleant impii. Ac primo quidem latronibus eos comparat, qui viarum angustias obsident, et latebras sibi deligunt, ex quibus incautos Viatores deprehendant, Dicit etiam oculos eorum intentos esse, similitudine a iaculatoribus sumpta, qui collimant, semiclausis oculis, ut rectius feriant. Nequem vero hic de vulgo latronum sermo est: sed in magnos praedones stylum dirigit, qui sub honorificis titulis, pompaque et splendore flagitia sua occultant. Ideo חצרים nonnulli vertunt palatia: quasi David eos ex magnificis atriis spoliaria fecisse dicat, in quibus miseros homines ingulent. Ego vero ut allusionem esse concedam, continuum tamen similitudinis filum retineo: atque ita interpretor, non secus ac latrones villarum exitus obsident, ita istos, ubicunque sint, suas insidias tendere. Proximo versu alia comparatione, eorum saevitiam gravius exaggerat, dicens eos ad praedam inhiare non secus ac leones in suis lustris, aequare vero truculentas bestias, maior est immanitas, quam latronum more grassari. Notandum autem quod fraudes et insidias semper violentiae coniungit, ut clarius exprimat, modis omnibus miseros fore Dei filios, nisi coelesti auxilio iuventur. Additur etiam altera similitudo quae dolosas captiones saevitia mixtas clarius exprimat. Dicit enim eos rapere, sed in rete suum trahendo, quibus verbis intelligit, non modo aperta vi et impetu ipsos ruere, sed simul tendere quoque retia quibus decipiant. Hoc totum decimo versu rursus inculcat, gestum ipsum quasi per hypotyposin oculis subiiciens. Atterunt se, inquit, et demittunt, ne scilicet truculentia sua procul terreant: quia potius illecebris suis captare volunt quos non possunt nisi propiore accessu laedere. Videmus ut duo simul coniungat, aucupia vel decipulas: deinde subitam violentiam, quoties in illorum manus incidit praeda. Nam secunda parte intelligit, saevo impetu praeter spem irruere, dum simplices vident suae libidini esse obnoxios, acsi leo ex sua cubatione furiose consurgeret ad praedam lacerandam. Sensus apertus est, undique metuendos esse impios, quia suam crudelitatem dissimulant,

donec plagis suis irretitos teneant quos vorare cupiunt. In verbis aliqua est obscuritas. Nam ubi vertimus Exercitum afflictorum, vox Haebraica חלכאים quibusdam videtur esse quator literarum: rectius tamen sentiunt, qui docent esse compositam, et duas valere. Quamvis ergo verbum sit singularis numeri, collective tamen per חלכאים magnam turbam designat Propheta, quae affligitur ab unoquoque istorum leonum. עצומים substantive reddidi Fortitudines: quia non dubium est, quin Propheta hoc nomine ungues et dentes leonis denotet, in quibus praecipuum est belluae illius robur. Quia tamen proprie est nomen Toar, non male conveniet per similitudinem ungues ipsos et dentes vocari robustos milites. Eodem vero sensus redit, licet fraudulenta demissione vires suas tegant, fore tamen illis in promptu quasi armatam satellitum turmam, vel ungues et dentes, simulac oblata fuerit nocendi occasio.

11. Dixit in corde suo, oblitus est Deus: abscondit faciem suam ne videat in perpetuum. 12. Surge Jehova Deus, attolle manum tuam, ne obliviscaris pauperum. 13. Ut quid spernit impius Deum? dicit in corde suo, Non requires.

11. *Dixit in corde.* Iterum fontem audaciae notat: quod scilicet impii ex Dei conniventia impunitatem sibi promittant. Quia vero non palam ore proferunt sacrilegam istam blasphemiam, Deum esse oblitum, et clausisse oculos ne unquam videat, sed profundas sibi cogitationes abscondunt, ut Jesaias 29, 15. loquitur: Propheta eandem loquendi formam (quam prius) usurpat, et mox tertio repetet, impios sibi intus in cordibus dicere, res humanas a Deo minime curari. Notandum autem quod impii ex praesenti intuitu sic aestimant suam fortunam, ut Deum quodammodo sibi obstrictum imaginentur. Unde fit ut in perpetuum securi sint, quia non reputant, post longam Dei tolerantiam gravius instare judicium.

12. *Surge Iehova.* Quanquam hoc morbo communiter laborant cuncti mortales, ut Deum pro carnis suae sensu, otiari vel iacere fingant, dum sua iudicia non exsequitur: longum tamen discrimen est inter fideles et reprobos: quia hi errorem ex carnis infirmitate obiectum fovent, sibique blanditias ex stupore cupide accersunt, donec tandem impia pertinacia ad crassum Dei contemptum se obdurent. Illi autem priores statim e suis mentibus falsam imaginationem excutiunt: seque castigant et ultro revocant ad sanam mentem, cuius rei illustre speculum nobis in hoc loco proponitur. Humanis enim loquendi formis Propheta eundem sibi errorem obrepsisse declarat, quem nuper in Dei contemptoribus damnavit. Sed mature ad eum corrigendum occurrit, et iniecta manu secum luctatur: vel mentem suam cohibet, ne quid concipiat Dei iustitia et gloria alienum. Commune ergo tentationis semen omnibus est insitum, ut Deo manum suam et iudicium occultante, de eius providentia dubitare incipiant, sed longe differunt pii a reprobis: quia alii carnis sensum fide statim corrigunt: alii vero in perversa imaginatione sibi indulgent. Sic David Surgendi verbo non tam Deum excitat, quam evigilat ipse, vel se expergefacere conatur, ut aliud speret de auxilio Dei, quam con-

spicit. Continet itaque hic versus utilem doctrinam, quo magis supinae ignorantiae callum sibi impii obducunt, ut Deum res humanas non curare sibi persuadeant, nec scelerum fore vindicem: ut nos eo magis in contrariam partem nitamur. Imo nobis incitamento esse debet illorum impietas, ut acriter dubitationes repellamus, quas illi non modo admittunt, sed sibi data opera fabricant.

13. *Ut quid spernit.* Quanquam rationes Deo proferre supervacuum est, quibus eum persuadeamus: nobis tamen in precibus secum familiariter (non secus ac filius terrenum patrem alloquitur) agere permittit. Nam usus precandi semper notandus est: ut scilicet Deus omnium nostrorum affectuum testis sit: non quod alioqui ipsum lateant, sed quia, dum coram ipso effundimus corda nostra, tantundem levantur curae nostrae, et augescit impetrandi fiducia. Sic David in praesentia sibi proponens quam absurdum et intolerabile esset, Deum impune sperni ab impiis, inde spem remedii concepit. Idem verbum nunc repetitur, quo prius usus fuerat: quod alii vertunt Provocare, alii Blasphemare. Sed illa, quam praetuli, significatio haud dubie aptior est contextui: quia ubi Deo eripitur potestas et munus iudicandi, contumeliose ex suo solio detractus, quasi in ordinem cogitur. Porro quum nuper conquestus esset, impios negare Deum, vel fingere, neglecta hominum cura, perpetuo dormientem, nunc eodem sensu dicit non requirere.

14. Vidisti, quoniam tu molestiam et vexationem consideras, ut ponas in manum tuam: super te relinquet pauper, orphano tu eris adiutor. 15. Contere brachium scelerati et improbi: quaeres impietatem eius, non invenies.

14. *Vidisti, quoniam, etc.* Hic repente David sancto zelo accensus, in arenam prodit: fideque instructus, sacrilegas illas opiniones acriter repellit, caeterum quia nihil apud homines proficere poterat, se ad Deum convertit. Nam sicut impii protervam scelerum licentiam sibi facere volentes, procul se a Deo subducunt, et perverso mentis errore sibi fingunt longam distantiam: ita ex opposito fideles a vagis et erraticis opinionibus se colligere operae pretium est, et sursum erectis mentibus, Deum quasi praesentem alloqui. Merito itaque David, ne hominum blasphemiis succumbat, mentis suae intuitum ab hominibus avertit. Additur ratio ad confirmationem huius sententiae, quia Deus molestiam et vexationem consideret. Nam quia omnium iniuriarum cognitio Dei propria est, David fieri non posse colligit, ut impiis per fas et nefas grassantibus, caecutiat. Porro a genere ad speciem vel hypothesim descendit: quod diligenter notandum est. Nihil enim facilius quam generaliter fateri, mundum et res humanas Deo esse curae: sed hanc doctrinam aptare ad quotidianos usus, difficillimum. Et tamen friget quicquid de potentia et iustitia Dei Scriptura praedicat, nisi quisque sibi, prout necessitas tulerit, hoc ipsum accommodet. Discamus itaque exemplo Davidis ratiocinari, quum Dei sit notare quicquid noxae infertur bonis et simplicibus, ab eo considerari molestias nostras et dolores, etiamdum ad tempus connivet. Addit etiam, Deum non otiosa specula-

tione e coelo despicere quae hic fiunt, sed suscipere iudicium. Nam ponere in manum nihil aliud est quum serio et cum effectu cognoscere. Sed nostrum est patienter quiescere, quamdiu in manu Dei reposita erit vindicta, donec brachium suum ad opem ferendam extendat. Ideo mox sequitur, Super te relinquet pauper. Quibus verbis significat David, dandum esse tempus Dei providentiae, ut pii homines, dum misere premuntur, suas curas in Dei sinum reiiciant: et postquam suam ei salutem commendaverint, non festinent in suis votis: sed exonerati respirent, donec ostendat re ipsa Deus opportunum esse agendi tempus. Deo igitur relinquit quisquis in eius fidem se ita confert, ut fidelem depositarium esse persuasus, maturum redemptionis tempus placide exspectet. Quidam passive legunt Relinquetur. Sed prior sensus rectior est, et cum ratione grammaticae convenit, nisi quod defectiva est loquutio: quia non exprimitur quid relinquat. Sed hic defectus Hebraeis tritus est, et in re ipsa nulla est obscuritas: non fore scilicet irritas preces omnium piorum, ubi se totos suaque negotia Deo commiserint. Nam duo haec membra cohaerent, Super te relinquet pauper, orphano tu eris adiutor. Et pupillum metaphorice nominat quem prius dixerat pauperem. Verbum autem praeteriti temporis continuum actum designat.

15. *Contere brachium.* Idem valet haec loquendi forma, a frangere potentiam. Non est autem simplex precatio: sed quia impotens hostium furor ut plurimum animos nostros percellit, acsi nullo obstaculo inhiberi posset, hanc fidei suae fulturam supponit David, ne terroribus succumbat, quod simulac Deo placuerit impios frangere, eos et quicquid machinantur, in nihilum rediget. Quare ut sensus clarior sit in hunc modum resolvenda est oratio, Domine, simulac tibi visum fuerit frangere brachium impii, momento efficies ut dispereat, et evanescant robusti impetus quibus ad nocendum effertur. Precatur quidem David ut Deus auxilium suum et vindictam acceleret, sed interim hac se consolatione sustentat, quod impii non lasciviant nisi Dei permissu: quia in eius arbitrio est, ubi tribunal conscenderit, solo conspectu eos delere. Et certe non secus ac sol exoriens nebulas et vapores suo calore discutit, aëremque obscurum serenat: sic Deus, ubi manum suam exserit ad exsequendas iudicis partes, quicquid in mundo turbulentum fuit ac confusum, restituit. *Sceleratum et improbum* augendi causa (meo iudicio) posuit: acsi dixisset, quantumvis in sua malitia et impietate insaniant improbi, Deo tamen promptum in manu esse remedium.

16. Iehova Rex seculi et semper: perierunt gentes e terra eius. 17. Desiderium inopum exaudisti Iehova: diriges cor eorum: audiet auris tua: 18. Ut iudices pupillum et pauperem, ne pergat amplius terrere homo e terra.

15. *Iehova Rex seculi et semper.* Nunc David, quasi votis suis potitus, in sanctam gratulationem insurgit. Nam quod Deum appellat aeternum Regem fiduciae et laetitiae testimonium est. Regis nomine, mundi gubernandi partes ei asserit: aeternitas vero regni huc spectat, temporum angustiis perperam ipsum includi. Nam quia

brevis est humanae vitae transitus, etiam qui maximis imperiis pollent mortales, servos suos ut plurimum frustantur: sicuti Psalmus 146, 3. admonet, non esse fidendum in Principibus, vel filiis hominum in quibus non est salus: quia exibit spiritus eorum, et revertetur in terram suam: quia peribunt omnes eorum cogitationes. Saepe enim vires eos deficiunt, et dum tardius se ad iuvandum accingunt, occasio illis effluit. Atqui de coelesti Rege magis honorifice sentiendum, quia si non statim exsequitur sua iudicia, semper eadem penes ipsum et integra facultas manet: denique non sibi privatim, sed nobis in aeternum et usque regnat: ne quid illum impediat longior mora, quo minus opportune ad opem mortuis vel desperatis ferendam manum extendat. *Perierunt gentes.* Sensus est, terram sanctam inquinamentis et sordibus, quibus polluta fuerat, purgatam demum esse. Indigna enim erat illa profanatio, quum terra in haereditatem data populo Dei sanctisque eius cultoribus dicata, impios et scelestos incolas aleret. Neque enim per Gentes, exteros nominat, sed hypocritas qui Dei nomine iniuste gloriabantur: sicuti hodie plerique titulo tenus Christiani locum in Ecclesiae gremio occupant. Nec vero novum est Prophetis apostatas, qui a sanctis Patrum moribus desciverant, probrose vocare gentes: nec tantum incircumcisis conferri, sed etiam Chananaeis qui maxime erant detestabiles. Pater tuus Chanaam mater tua Chittaea, Ezech. 16, 3. Alii similes loci saepe ocurrunt. Falsos ergo et adulterinos Abrahae filios Gentium nomine infamans, gratias Deo agit, quod tales corruptelas expulerit e sua Ecclesia. Caeterum hoc exemplo docemur, non esse novum si hodie quoque profani homines Ecclesiam Dei contaminant. Rogandus tamen est Deus ut domum suam cito repurget, nec sacrum suum templum porcis et canibus instar sterquilinii exponat.

17. *Desiderium inopum.* Confirmat his verbis Propheta quod nuper dixi: nempe dum hypocritae in Ecclesia regnant, vel sua multitudine fideles obruunt, assidue rogandum esse Deum ut eos exterminet, nam veros Dei cultores merito angere et urere debet tam foeda confusio. Et Spiritus sanctus hoc oraculo confirmat, quod olim Deus Patrum precibus concessit, nos hodie impetraturos, si modo erimus (ut decet) de Ecclesiae liberatione solliciti. Quod sequitur, *Dirigis cor eorum*, varie exponunt Interpretes. Tantundem quibusdam valet, ac dare votis successum. Aliis est Cor formare, ne quid petant fideles, nisi quod rectum ac iustum est: sicuti Paulus docet Spiritum intus dictare gemitus inenarrabiles, Romanorum 8, 26. Utraque forte expositio nimis est restricta. Primo enim Dei gratiam in eo commendat David, quia suos cultores in rebus turbatis sustinet, ne animos despondeant: fortitudine et patientia instruit, erigit in bonam spem, incitat etiam ad preces. Nam verbum כון non modo dirigere, sed stabilire significat. Est autem singulare Dei beneficium, dum in tentatione sensus nostros retinet, nec patitur alio reflecti. Mox sequitur alterum membrum, non frustra dirigi piorum affectus, ut cum spe et patientia ad obsequium compositi, ad Deum respiciant, ipsumque invocent: quia Dei aures ad exaudiendos gemitus nequaquam surdae erunt. Ita mutuus duplicis gratiae consensus hic laudatur, quod Deus cultores suos deficere, vel a fide excidere, vel precibus renunciare non sinat, sed ad se revocet, donec re ipsa appa-

reat spem eorum non vanam nec irritam fuisse. Posset non male ita resolvi oratio, Stabilies cor ipsorum, donec audiat auris tua.

18. *Ut iudices.* Proximam sententiam in hunc specialem usum accommodat, ne dubitent fideles ubi iniuste oppressi fuerint, Deum tandem fore vindicem qui ipsos liberet. Quibus verbis admonet fortiter durandum esse sub cruce et aerumnis: quia saepe Dominus non ante servis suis vult opitulari, quam ad extrema redacti fuerint. Id quidem factu difficile est, quia cuperet quisque nostrum prorsus immunis esse a molestia: ideoque nisi Deus cito praeveniat, lentus et segnis videtur. Verum si locum dare cupimus eius auxilio, domandus est fervor noster, sedanda impatientia, mitigandi dolores, usquedum miseriae nostrae Dei gratiam provocent. *Ne pergat amplius.* Iterum Dei potentiam ad frangendos impios commendat, ut inter tumultuosos eorum impetus firmum nobis maneat istud principium, Simulac Domino visum fuerit, evanidum fore quicquid moliuntur. Verbum ארץ quidam in neutro genere accipiunt, ut sit sensus, Ne amplius mortalis homo timeat. Sed ratio postulat transitive exponi: nec absurdum est, impios, licet capita supra nubes extollant, vocari mortales, vel homines multis aerumnis obnoxios: quia oblique hoc modo perstringitur vesana eorum audacia, dum suae sortis obliti, atroces minas spirant, efflant horrendos terrores, perinde acsi eorum libidini reprimendae ne Deus quidem sufficeret. Particula etiam e *terra*, tacitam continet antithesin inter humile terrae domicilium, et coelorum altitudinem. Unde enim oppugnandos Dei filios prodent? e terra scilicet, perinde acsi vermiculi e terrae fissuris emergerent. Atqui hoc modo Deum ipsum impetunt, qui e coelo auxilium servis suis promittit.

PSALMUS XI.

Arg. Duae sunt huius Psalmi partes: in priore refert David quam duros exceperit tentationum insultus, et quanta anxietate constrictus fuerit quo tempore eum persequebatur Saul. Deinde sibi de salute Divinitus oblata gratulatur. Deinque iustitiam in mundo regendo praedicat.

1. Praefecto Psalmus Davidis. 2. In Iehova confido: quomodo dicitis animae meae, Migrate in montem vestrum sicut avis? 3. Certe ecce impii tendent arcum, aptarunt sagittas super nervum, ut iaculentur in occulto contra rectos corde. 4. Certe fundamenta destructa sunt: iustus quid fecit.

1. *In Iehova etc.* Omnes fere Interpretes querimoniam esse putant, in qua David populares suos accuset, quod latebras ubique quaeritans, nihil usquam humanitatis inveniat. Et verum quidem est, quum huc et illuc erraret Saulis saevitiam fugiens, nusquam tutum illi fuisse perfugium, saltem ubi diu quietus staret. Quare merito

eum sua gente expostulare potuit, quod nullus hospitio profugum excipere dignatus esset. Sed ego altius eum respicere existimo, nam quum certatim omnes ad desperationem eum impellerent, necesse fuit pro carnis infirmitate non leviter eum percelli, sed sed fide munitus, interpide et constanter in Dei promissiones recubuit, ut tentationibus minime cederet. Has spirituales luctas nunc commemorat, quibus inter ultima discrimina eum exercuit Deus. Itaque Psalmum (ut nuper admonui) in duo membra distinguere convenit. Antequam enim Dei iustitiam in tuenda piorum salute celebret David, se cum ipsa morte conflixisse exponit: et tamen fide rectaque conscientia adeptum esse victoriam. Initio quoniam suadebant omnes ut relicta patria, in aliquod exilium se abderet, ut nulla spes vitae residua ei fieret, nisi se abdicaret a promisso Regno; huic perverso consilio suae in Deo fiduciae clypeum opponit. Sed antequam de re plura dicam, operae pretium est verba interpretari. Verbum נודי quod vertimus migrare, scribitur in numero plurali: in singulari tamen legitur: quod corrupte fieri arbitror. Nam quia hoc sibi uni dictum refert David, doctores Hebraei numerum pluralem congruere putantes, ausi sunt aliter legere quam scriptum erat. Quo inde clarius colligitur, quia nonnulli eorum, sensum literalem retinere volentes, anxie se torquent cur Migrate potius dictum sit, quam Migra: et tandem ad frigidam argutiam confugiunt, quasi fugae auctores compellent tam corpus quam animam. Atqui in re non difficili tantopere laborare supervacuum fuit: quia certum est non dictum esse Davidi ut solus fugeret, sed una cum suis comitibus, quos omnes idem periculum manebat. Quamvis ergo unum Davidem prae aliis aggressi sint, socios tamen complexi sunt, quorum et communis erat causa, et simile periculum. In eo etiam quod sequitur, variant Interpretes, multi vertunt, De monte vestro, acsi esset מהרכם et secundum eos est mutatio personae: quia dicendum erat, Transmigra e monte nostro. Sed hoc per se durum ac coactum est, Nihilo etiam melius convenit quod ipsi volunt, Iudaeam vocari montem. Alii legendum putant הר כמו צפור hoc est, in montem sicut avis, absque pronomine. Verum si sequimur quod dixi, optime fluet contextus, *Migrate in montem vestrum*, quia habitandi locus in patria non datur neque tamen existimo quempiam certum montem notari, sed ablegatum fuisse Davidem in rupes desertas, quo illum sors duceret. Huius consilii auctores damnans, testatur se Dei promissione fretum, ad tale exilium minime animum adiicere. Haec igitur fuit Davidis conditio, ut in extrema necessitate eum omnes procul in loca deserta extruderent. Ceterum, quia innuere videtur diffidentiae hoc fore signum, si in fuga salutem statuat, quaeritur annon licuerit ei fugere. Imo scimus variis exiliis subinde fuisse circumactum: in speluncis quoque interdum latitasse. Respondeo, quamvis instar trepidae aviculae fuerit instabilis, et per diversos errores deflexerit ab hostium aucupiis: tamen hic firmum in fide stetitisse, ut se a populo Dei nunquam alienaret. Quamvis enim aliis esset desperatus, quasi putridum membrum, se tamen ab Ecclesiae corpore nunquam disiunxit. Et certe vox illa Fugite, ad meram desperationem tendebat. Huic vero trepidationi cedere non debuit, ut de eventu incertus aufugeret. Et ideo expressit, animae suae hoc fuisse dictum, significans pectus suum penitus fuisse confixum pro-

brosa illa reiectione: sicuti non alio (ut dixi) dirigi videbat, quam ad labefactandam fidem suam. Summa est, quum semper vixisset innoxius, ut decebat purum Dei cultorem, fuisse tam aeterno exilio addictum. Docet autem hic versus, quamlibet nos mundus exagitet, semper tamen in statione nostra manendum esse, ne a Dei promissionibus excidamus, vel ne ipsae nobis excidant: atque, ut sursum et deorsum feramur, in fide nostra vocationis pedem esse figendum.

3. *Certe ecce impii.* Quidem hoc excusationis loco additum putant in eorum persona qui iubebant Davidem fuga sibi consulere. Secundum alios expostulat David cum suis popularibus, qui mortem illi undique intentatam videntes, hospitium tamen negabant, sed potius (meo iudicio) narrationem suam prosequitur. Consilium enim eius est, non modo pericula quibus obsessus fuit, sed mortem ipsam ante oculos ponere. Ideo dicit, quocunque se abdiderit, non posse tamen ex hostium manibus elabi. Porro, tam miseri status descriptio oblatam a Deo postea salutem magis illustrat. Quantum ad verba spectat, quod dicit intentos esse impios ad iaculandum in occulto, quidam metaphorice accipiunt, quia astute et per insidias eum circumvenire tentabant. Mihi tamen simplicior sensus magis arridet, nihil esse tam absconditum, quo non penetrent hostium iacula: ideoque mortem in omnes cavernas sibi fore individuam comitem.

4. *Certe fundamenta.* השתות quidam vertunt Regia: quo sensu alibi saepe nomen hoc Scriptura usurpat: et exponunt, dissipatas fuisse impias fraudes quibus Davidem adorti fuerant impii. Quod si recipimus, ubi continuo post addit, Iustus quid operatus est? sensus erit, minime sua opera vel industria factum esse ut salvus evaderet: quin potius quietum et quasi dormientem, Divinitus ex retibus vel plagis hostium fuisse ereptum. Sed nomen Fundamenti contextui melius quadrat: quia referre pergit quibus angustiis fuerit constrictus, ut iam nihil salvum esset. Nondum tamen inter Interpretes de sensu convenit. Quidam exponunt, nusquam esse locum figendi pedis: alii, foedera in quibus debebat esse stabilitas, subinde a Saule rupta esse. Sunt etiam qui allegorice intelligant, iustos Dei sacerdotes, qui erant terrae fultura e medio sublatos. Sed ego metaphoram ab aedificiis sumptam esse non dubito, quae, dirutis fundamentis, tota concidere et pessum ire necesse est: ut queratur David se coram mundo funditus eversum, ut nihil in suis fortunis salvum maneat. Postea iterum repetit se immerito tam crudeliter plecti: idque facit, partim ut bonae conscientiae testimonio se in malis soletur: partim ut sibi ad spem liberationis transitum faciat. Nam inde ad fiduciam animatus fuit, quod ex causae bonitate conciperet Deum a parte sua stare, sibique fore propitium.

4. Iehova in palatio sanctitatis suae, Iehova in coelis solium eius: oculi eius videbunt, palpebrae eius considerabunt filios hominum. 5. Iehova iustum probabit, impium vero et qui diligit iniquitatem, odit anima eius.

4. *Iehova in palatio.* Nunc sequitur illa quam dixi gloriatio, nam humanis auxiliis exclusus David, ad Dei providentiam se confert. Insignis vero (ut alibi dixi) haec fidei probatio est, quum tene-

bris undique in mundo circumdamur, lucem e coelo petere, quae nos in spem salutis dirigat. Nam etsi fatentur omnes Divinitus mundum regi: ubi tamen tristis rerum confusio caliginem obducit, pauci sunt quorum animis haec persuasio firma penitus insideat. Atqui Davidis exemplo sic nobis reputanda est Dei providentia, ut rebus perditis remedium ex eius iudicio speremus. Subest enim inter coelum et terram antithesis: quia si in terreno et visibili rerum statu fixus stetisset Davidis sensus, nullum exitum reperisset. Nunc vero quamvis in mundo prostrata iaceat omnis aequitas, perierit fides: tamen integrum in coelo sedere cogitat, a quo speranda sit collapsi ordinis restitutio. Neque enim simpliciter dicit Deum habitare in coelo, sed regnare tanquam in palatio regio, et solium iudicii illic tenere. Et certe non aliter iustus honor ei defertur, nisi quum hoc nobis certo persuasum est, miseris omnibus et iniuste oppressis sacrum esse asylum, eius tribunal. Quare dum in terra grassantur fraudes, doli perfidia, crudelitas, violentiae, et rapinae, denique omnia iniustitiae et scelerum tenebris permista sunt, praeluceat tamen nobis fides ad conspiciendum coeleste Dei solium: atque hic intuitus nobis ad tolerantiam sufficiat. Templum sanctitatis, vel sanctum (quod saepius pro Sione capitur) hic haud dubie coelum significat: quod etiam repetitio ostendit. Certum enim est idem bis dicere. *Oculi eius videbunt.* Et proxima sententia colligit, nihil Deum latere: ideoque facta hominum in rationem tandem cum ipso ventura. Nam si Deus in coelo regnat, et illic locatum est eius solium: sequitur, fieri non posse quin rebus humanis intentus sit, ut tandem iudicium suum exerceat. Nam Epicurus et similes, qui otiosum fingunt, potius sternunt illi cubile, quam tribunal erigant. Haec autem fidei gloria est, Deum mundi opificem minime negligere ordinem a se conditum. Quanquam autem ad tempus iudicia suspendat, in solo tamen eius intuitu acquiescere nos decet: sicuti nunc Davidem videmus unico hoc solatio contentum esse, quod Deus praesideat humano generi, et quaecunque in mundo geruntur, observet: quamvis non protinus appareat eius cognitio. Clarior etiam expositio mox additur, Deum inter iustos et iniustos discernere: et quidem ut minime sit ignavus spectator. Probare enim iustum dicitur, et odio prosequi impios. Verbum בחן, quod probare vertimus, examen saepe notat: sed hoc loco simplicius interpretor, Deum sic inquirere de unius cuiusque causa, ut iustos ab impiis distinguat. Exosos autem ei esse dicit qui iniuriis et noxis student: quia sicuti mutuam inter homines consuetudinem instituit, eam vult a nobis illaesam coli. Ergo ut sanctum suum ordinem tueatur, improbis, qui aliis molesti sunt, hostem esse oportet. Iusto etiam Dei odio amor iniustitiae opponitur, ut sciamus eos qui sibi in maleficiis placent, talibus blanditiis nihil proficere.

6. Pluet super impios, laequeos, ignem et sulphur et ventum turbinum: pars calicis eorum. 7. Quia iustus Iehova iustitias diligit, rectum probat facies eius.

6. *Pluet super etc.* Iam postremo constituit David, licet paulisper cesset Deus ac differat, venturum tamen ultionis tempus. Ita

videmus gradatim eum ad spem felicis exitus conscendere, ne rerum omnium dissipatio fidem eius labefactet: quia Deo stabile manet in coelo tribunal, eius intuitu se sustinet. Deinde expendit quid requirat iudicis officium, unde colligit facta hominum Dei oculos non effugere: et quamvis non statim poenam exigat de maleficiis, odio tamen prosequi omnes improbos. Tandem subiicit, quum armatus sit Deus potentia, irritum vel inane non fore illud odium. Ita quantisper a poenis quiescit Deus, agnitio iustitiae eius, spem nostram probe fovebit, donec effectu probet se nunquam a sua specula discessisse. Scitet autem quas Deus infligit poenas, pluvia comparat, sicuti enim non sunt continuae pluviae, sed eas Dominus, quoties visum est, emittit: imo ubi maxima est serenitas, reperte grandinem aut violentum imbrem excitat: ita repentinam vindictam significat impiis instare, ut hilares et deliciis suis ebrii, momento pereant. Interea tamen verum est Davidem ad Sodomae et Gomorrae excidium alludere. Sicuti enim Prophetae, quum Dei gratiam electis promittere volunt, redemptionem semel factam commemorant: ita dum reprobos terrere volunt, minantur Sodomae et Gomorrae exitium, nec abs re, quum in eo perpetuum irae Dei documentum exstare admoneat Iudas in sua Epistola. Prudenter etiam et concinne, antequam ad ignem et sulphur veniat, laqueos ponit. Scimus enim impios, quamdiu illis parcit Deus, nihil metuere, sed proterve exsultare quasi in libero campo: deinde si quid adversi impendet, effugia sibi comminisci: denique semper illudere Deo, quasi deprehendi nequeant, donec laqueis suis constringat. Deus ergo vindictae suae exordium a laqueis facit, omnia impiis subterfugia praecludens: ubi autem irretitos et vinctos tenet, diris et horrendis modis in eos fulminat: sicuti igne coelesti Sodomam et vicinas urbes consumpsit. Nomen זלעפות alii vertunt Incensiones vel ardores: alii Commotiones vel terrores: sed contextus, quam adduxi interpretationem, postulat: quia ventis procellosis movetur tempestas, quam sequitur fulminatio. *Pars calicis eorum.* Hoc verbo testatur certa fore et rata Dei iudicia, utcunque fallaci adulatione impii se deludant. Frequenter occurrit in Scripturis haec metaphora. Quia enim nihil difficilius sibi persuadet caro, quam clades et miserias, quae fortuitae videntur, Divinitus iusto temperamento accidere, Deus personam patrisfamilias sibi induit, qui singulis distribuat suam mensuram vel demensum. Hoc itaque loco significat David, repositam certo mercedem impiis, frustraque repugnaturos quum Dominus irae suae calicem bibendum porrexerit: nec vero paratum esse calicem quem guttatim delibent: sed quem sorbere totum cogantur, sicut illis denuntiat Propheta Ezech. 23, 34. Usque ad faecem hauries.

7. *Quia iustus Iehova.* Nuper ab officio Dei ratiocinatus est, vindictam sumpturum de reprobis: nunc ab eius natura, bonis et rectis auxiliatorem fore colligit. Nam quia iustus est, consequens esse ostendit ut iustitiam diligat, alioqui enim se ipsum abnegaret. Frigida etiam speculatio esset, iustitiam in Deo inclusam concipere, nisi in mentem nobis veniret, Deum agnoscere quicquid suum est, atque huius rei specimen in mundi gubernatione edere. Quidam rem ipsam pro personis accipiunt, acsi dixisset, Homines iustitiarum: sed melius convenit literalis sensus, Deo gratam esse rectitudinem, ideo-

que favere bonis causis, unde concludit, rectos homines ab eo adspici. Paulo ante dixerat alio sensu, Deum intueri filios hominum, nempe quia iudicaturus est de cuiusque vita: hic vero rectos et simplices peculiari cura dignari significat, ut fide sua tueatur. Atque haec clausula satis declarat quid toto Psalmo voluerit: nempe Dei praesidio salvos fore omnes qui eius gratiae innixi, iustitiam sincere colunt: ex quorum numero ipse unus, adeoque praecipuus erat. Quanquam autem varie exponitur hoc postremum membrum, *Rectum probat facies eius:* genuinum tamen sensum esse non dubito, quod Deus rectorum perpetuam rationem habeat, nec unquam ab illis avertat oculos. Illud enim coactum est, Rectos visuros faciem Dei. Sed ego in refutandis aliis opinionibus non insisto.

PSALMUS XII.

ARG. *David perditum statum populi deplorans et extremam recti ordinis dissipationem, precatur, ut Deus suis mature succurrat. Deinde ut se et omnes pios soletur, postquam Dei promissionem retulit de ferendo suis auxilio, fidem eius et constantiam in servandis promissis commendat. Unde concludit tandem etiam in maximis corruptelis, piorum liberatorem fore.*

1. Praefecto super octavam Canticum Davidis. 2. Serva Iehova, quia defecit misericors, quia consumpti sunt veraces ex filiis hominum. 3. Fallaciam loquitur quisque cum socio suo, labiis blanditiarum in corde et corde loquuntur.

1. *Praefecto super octavam.* De Octava duae sunt interpretum sententiae, quibusdam musicum est instrumentum: alii tonum esse malunt. Quia autem parum interest utramvis eligas, in hac re non adeo laboro. Quod initium carminis nonnulli fuisse divinant, non adeo mihi probabile videtur, hoc quidem convenit ad modulationem referri. Initio conqueritur David, terram sceleratis hominibus, et ad omne scelerum genus proiectis ita fuisse coopertam, ut nullum recti et aequi studium vigeret, nemo bonorum esset defensor: nulla denique humanitas vel fides amplius restaret. Credibile autem est tempus notari quo eum persequebatur Saul: quia tunc summi et infimi quique ad insontem et miserum hominem perdendum conspiraverant. Horrendum tamen dictu est, sic in populo electo eversam fuisse iustitiam, ut omnes uno consensu bonae causae infensi, ad saevitiam et crudelitatem ferrentur. Neque enim hic alienigenas accusat, sed hoc iniquitatis diluvium grassari in Ecclesia testatur. Quare ne hodie in tristi corruptissimi et prorsus confusi status adspectu animos despondeant fideles, ferendum patienter cogitent, si eadem sit sua conditio, quae olim fuit Davidis. Notandum vero quod Deum hac de causa inclamat David ad opem ferendam, quia nulla superest inter homines rectitudo: ut eius exemplo in summa desperatione ad Deum confugere discamus. Nam et hoc statuendum est, quo res magis in mundo confusae sunt, Deo maxime opportunum esse servandi tempus.

2. *Defecit misericors.* Querimoniam nonnulli esse putant de indigna caede iustorum: acsi dixisset, quicunque aequitatem fidemque colebant, crudeliter a Saule fuisse occisos. Ego vero simplicius accipio, nihil amplius beneficentiae aut veritatis esse residuum inter homines. Duabus autem vocibus expressit unde constet vera iustitia. Quemadmodum enim duae sunt iniustiae species, violentia et fraus: ita iuste vivitur, quum bona fide versantur inter se homines absque iniuria, et mutuam inter se societatem rite fovent, quum neque leones sunt, neque vulpes. Quod si tamen quae hic describitur confusio nos premat, cavendum est ne ululemus cum lupis, vel communis scelerum licentia nos abripiat: sed potius ad exemplum Davidis nos referamus.

3. *Fallaciam loquitur.* Partem illam iniustitiae hoc versu notat quae veritati contraria est. Dicit in eorum sermone nihil esse sincerum vel simplex, quia ad fallendum intenti sint. Modum postea definit, quia scilicet blanditiis quisque socium illaqueet. Fontem quoque et primam causam designat, quia corde duplici loquantur. Haec vero cordis (ut ita loquar) duplicitas bilingues et flexiloquos homines reddit. Unde et blanditias Hebraei חלקות a divisione nominant. Nam ut integrum cor ingenue expandunt quibus propositum est veraciter agere cum proximis: ita perfidi et fallaces partem affectus sui reconditam tenent, et simulationis fuco tegunt, ut nihil certi queat ex eorum sermone colligi. Sit ergo simplex sermo noster, ut character sit recti animi.

4. Excidat Iehova omnia labia blanditiarum, linguam magnificentias loquentem. 5. Qui dixerunt, Linguis nostris roborabimur: labia nostra penes nos sunt: quis noster Dominus est?

Querelae imprecationem annectit, ut Deus abscindat perfidas linguas. Quanquam vero dubium est optetne destrui perfidos homines, an privari tantum nocendi facultate: contextus tamen ad priorem sensum magis nos deducit, ut Deus quoquo modo aboleat pestem illam. Quod autem praeterita malitia tam ardenter in linguas virulentas invehitur, hinc colligimus quanto ex his plus noxae senserit: et certe gladiis ac telis omnibus magis exitiales sunt fraudes et calumniae. Ceterum ex secundo membro clarius patet quales illae fuerint adulationes quarum proximo versu facta fuit mentio. Quidam enim serviliter et putide adulantur, ut parati sint quidvis facere et pati: sed hic diversum genus David notat, nempe qui blandiendo se tamen magnifice iactant, et captionibus audaciam permiscent. Non ergo de sordido et plebeio adulatorum grege loquitur, sed aulicos calumniatores perstringit, qui non modo suaviter se insinuant, sed grandiloqua mentiendi libidine obruunt miseros homines. Quod et sequenti versu melius confirmat, nam summa auctoritate praeditos esse oportet, qui in mendaciis sibi satis esse praesidii statuunt. Atque hic est summus impietatis cumulus, cum tali fiducia insurgere, ut improba verborum iactantia ius et fas omne pervertere nihil pudeat, perinde enim faciunt acsi aperte Deo ipsi proelium indi-

cerent. Quod quidam legunt, Linguas nostras roborabimus: etsi tolerabile est, minus tamen cum ratione grammatica convenit propter additam literam ל. Deinde aptior est hic sensus, linguis suis instructos quovis prorumpere: quemadmodum genus hoc hominum suis calumniis omnia deformans, solem tenebris tantum non obducit.

6. Propter vastationem inopum, propter gemitum pauperum nunc exsurgam, dicet Iehova; ponam in salute quem illaqueat. 7. Eloquia Iehova eloquia pura; argentum fusum in eximio catino terrae, purgatum septies.

6. *Propter vastationem.* Iam sibi materiam consolationis proponit David, quod non passurus sit Deus impios sine fine et modo ita grassari. Verum ut se et alios in hac doctrina efficacius confirmet, Deum ipsum inducit loquentem. Est enim hoc magis emphaticum, ubi in medium prodit Deus, et ore suo liberatorem se miseris adesse pronuntiat. Subest etiam magna emphasis in adverbio *nunc*, quo significat Deus salutem apud se nobis ita esse repositam, ut non statim eam proferat, se enim hactenus iacuisse dicit, donec suorum miseriis et clamoribus expergefactus fuerit. Ergo quoties iniuriae hostium, rapinae, et vastationes nihil nobis praeter lacrimas et gemitus reliquum facient, meminerimus iam adesse tempus quo Deus ad iudicium surgere velit. Haec eadem doctrina animos nostros ad tolerantiam formare debet, ne molestum nobis sit inter miseros et inopes censeri, quorum Deus se vindicem fore promittit. In secundo membro versus variant interpretes. *Ponere in salute* nonnullis tantundem valet ac salutem dare vel afferre, acsi ב supervacuum esset, sed potius iniuste oppressis restitutio in integrum promittitur. Sed quod sequitur, plus difficultatis in se continet. Verbum פוח nunc sufflare, nunc illaqueare, interdum etiam loqui significat. Qui pro Loqui hoc loco positum putant, ipsi quoque inter se dissentiunt. Quidam vertunt, Loquetur sibi Deus, hoc est apud se decernet: quae supervacua foret ac frigida repetitio, quia iam retulerat Dei decretum. Magis etiam coactum est, quod alii ad quemlibet piorum referunt: quasi David vicissim ipsos de fide et constantia Dei loquentes inducat. Nam huic verbo contexunt proximam sententiam, *Eloquia Domini, etc.* Magis probabilis aliorum opinio, qui decreto Dei, sermonem subiici volunt qui ad pios dirigitur. Neque enim satis foret, Deum apud se statuere quid facturus sit in salutem nostram, nisi recta nos et nominatim compellet, nam inde nobis spes salutis affulget, quum Deus voce sua ostendit se nobis fore propitium. Alloquitur quidem ipsos quoque incredulos, sed sine fructu, quia surdi sunt: sicuti etiam sine fructu liberaliter ipsos tractat, stupidi sunt, ac sine sensu eius beneficia devorant. Ego autem quia sub verbo יאמר promissiones commode et apte comprehendi posse video, ne idem bis dicatur, libenter illum quem posui sensum amplector, Deum se surrecturum dicere, ut in salutem restituat qui undique hostium laqueis impliciti et capti videntur: acsi dictum esset, Quamvis inopes et miseros impii irretitos teneant quasi partam praedam, ego tamen eos locabo in tuto. Nec vero novum est, de-

monstrativum pronomen loco relativi sumi. Siquis Sufflandi verbum malit, non valde repugno: nam hoc modo scite impiorum superbiam perstringeret David, qui solo flatu quidvis se posse confidunt, ut visum est Psalmo 9.

7. *Eloquia Iehovae.* Nunc Deum in suis promissis certum, fidum ac constantem esse praedicat. Hoc autem verbi Dei encomium frustra interponeret, nisi prius se et alios vocasset ad meditandas Dei promissiones in rebus adversis. Itaque haec series tenenda est, postquam retulit, Deum servis suis spem propinquae liberationis facere in ultimis angustiis, iam ad fidei et spei fulturam subiicere, nihil futiliter vel frustrandi causa a Deo promitti. Quanquam autem leve hoc in speciem videtur, si quis tamen propius et attentius expendat quam propensa siut ad diffidentiam et impias dubitationes hominum ingenia, facile agnoscet quam utile sit fidem nostram hoc testimonio fulciri, quod Deus fallax non sit, nec inanibus verbis nos lactet, nec immodice vel potentiam vel bonitatem suam iactet: sed verbo offerat quod re ipsa praestare vult. Nemo quidem est qui non ex animo se idem sentire profiteatur quod tradit David, Eloquia Domini pura esse: sed qui in umbra et otio, verbi Dei fidem suis praeconiis liberaliter extollunt, ubi ad serium conflictum ventum est etiamsi palam blasphemias in Deum evomere non audent: saepe tamen malae fidei eum insimulant. Simul enim ac opem suam differt, fidem eius requirimus: ac perinde obstrepimus, acsi nos fraudasset. Quanquam ergo nihil generali omnium consensu magis receptum est, quam Deum esse veracem: pauci tamen solide in rebus adversis in hanc eius laudem subscribunt: ideoque magnopere expedit, ansam diffidentiae nostrae proecidere: et quoties de fide promissionum Dei obrepit aliqua dubitatio, statim hunc clypeum opponere convenit, sermones Dei esse puros. Similitudo argenti quam subiicit, tantae quidem rei dignitate et praestantia longe inferior est: sed optime sensus nostri modulo respondet. Nam argentum si probe excoctum est, in legitimo pretio apud nos habetur. At Dei verbum cuius inaestimabile pretium est, non pari honore dignamur: ac vilior nobis est eius puritas, quam corruptibilis metalli. Quin etiam bona pars scorias in suo cerebro fabricat, quibus nitorem qui in Dei verbo relucet, deformet vel obscuret. Multi vocem בעליל, quasi simplex esset, Dominum interpretantur, secundum eos hic esset sensus, Verbum Dei instar esse argenti purissimi, quod exacte summaque arte et cura omni faece purgatum est, non in usum vulgarem, sed Principis terrae. Ego tamen aliis magis assentior, qui ב servilem literam esse dicunt, et עליל nitidum vel bene politum vas, vel catinum esse docent.

8. Tu Iehova custodies eos, servabis nos a generatione hac in aeternum. 9. Circumcirca impii ambulant, dum exsaltantur opprobrium filiis hominum.

8. *Tu Iehova custodies.* Quibusdam repeti videtur precatio, ideoque verba in optativo modo vertunt. Ego autem magis probo, Davidem fiducia animatum, gloriari de certa piorum salute, cuius se

fore custodem asserit Deus, qui nec fallere nec mentiri potest. Neque tamen eos penitus improbo, qui rursus precari sentiunt, ad sermones vero Dei improprie hoc torquetur. Mihi certe dubium non est, Davidem ad pauperes illos de quibus loquutus erat, redire. Quod vero numerum mutat, Hebraeis satis tritum est: nec ideo ambiguus sensus redditur. Idem ergo significant haec duo, *Custodies eos, et servabis eum:* nisi forte secundo loco sub unius hominis persona dicamus exprimi bonorum paucitatem: quod a ratione non discrepat: acsi dixisset, etiamsi unus tantum bonus in mundo superstes maneret, Dei tamen gratia et praesidio salvum fore. Sed quia Hebraei dum indefinite loquuntur, subinde numerum mutant, liberum relinquo iudicium Lectoribus. Hoc quidem extra controversiam est, per nomen Generationis, ingentem turbam impiorum et totum fere populi corpus notari. Nam quum דור Hebraeis tam homines qui eodem seculo vivunt, quam spatium temporis significet: hoc loco haud dubie David intelligit, non aliter salvos fore Dei servos, quam si Deus eos tueatur contra totius populi malitiam, et ab improbis perversisque aetatis suae hominibus eos eripiat. Unde colligimus adeo corruptum fuisse seculum, ut probrose David quasi in unum fasciculum omnes ad unum conilciat. Porro iterum memoria repetere convenit quod prius dixi, hic verba non fieri de exteris Gentibus, sed de Israelitis et electo populo, quod notatu dignum est, ne immensa impiorum multitudo nos exanimet, si quando magna paleae congeries appareat in area Domini: subtus vero pauca tantum grana lateant. Deinde quantumvis exiguus sit bonorum numerus, fixa haec haereat in animis nostris persuasio, Deum fore eorum custodem, et quidem perpetuum. Nam ideo additur עולם, ut fiduciam nostram procul extendere discamus: quia non semel, neque ad unum modo diem Deus opem a se sperare iubet, sed quamdiu grassabitur hostium improbitas. Quo tamen simul monemur, non ad breve tempus duntaxat paratum nobis esse bellum, sed quotidie in acie standum esse. Quod si occulta erit Dei custodia, patienter exspectent fideles donec exsurgat Deus: et quo maius diluvium exundat, sese in metu et sollicitudine contineant.

9. *Circumcirca.* סביב Hebraeis circuitum significat: ideo quidam allegorice exponunt, impios occupare omnes exitus, ut bonos undique obsideant, alii etiam subtilius, ambagibus et flexuosis artibus insidias oblique tendere. Ego simplicem sensum esse arbitror, sic occupare totam terram, ut per omnes eius plagas vagentur: acsi diceret, quocunque vertantur oculi, ipsorum turmas hinc inde occurrere. Proximo membro conqueritur, ipsorum tyrannide contumeliose opprimi humanum genus: si tamen placet disiunctio, nam hic dissentiunt interpretes: videtur tamen propius hoc accedere Prophetae mentem. Quidam ita vertunt uno contextu, Impii passim volitant per circuitum, dum probra inter filios hominum, hoc est nihili homines, vel quisquiliae exaltantur: quae expositio non male conveniit. Contingit enim ut plurimum, sicuti morbi a capite in membra defluunt, ita a principibus ad totum populum manare corruptelas. Quia tamen magis recepta est prior expositio, et doctissimi Grammatici זלות nomen singulare esse docent, ego illam sequutus sum: non quod posterior displiceat, sed quia alterutram eligere oportuit.

PSALMUS XIII.

Arg. Eiusdem fere argumenti est hic Psalmus cum proximo. David enim non solum extremis angustiis constrictus, sed oppressus longa ac multiplici malorum congerie, quod unum remedium ei supererat, Dei fidem implorat et auxilium, tandemque collecto animo inter mortis terrores certam vitae fiduciam ex Dei promissione concipit.

1. Praefecto Canticum Davidis. 2. Usquequo Iehova, oblivisceris mei in aeternum? usquequo abscondes faciem tuam a me? 3. Usquequo ponam consilia in anima mea? anxietatem in corde meo quotidie? usquequo exsaltabitur inimicus meus super me?

2. *Usquequo Iehova.* Verum quidem est, tanto passim odio ob falsas calumnias gravatum fuisse Davidem, ut omnes fere putarent Deum non minus ei esse infensum, quam Saulem et reliquos hostes. Sed hic non tam ex aliorum opinione, quam ex proprio sensu a Deo se negligi conqueritur: non quod in eius animo extincta esset promissionum Dei fides, vel in eius gratiam non recumberet: sed quia fieri aliter non potest, ubi diu malis urgemur, nec apparet ullum opis Divinae signum, quin se ingerat haec cogitatio, Deum nostri oblitum esse. Neque enim humano modo vel naturae sensu in nostris miseriis agnoscimus, Deo nostri esse curam: sed fide invisibilem eius providentiam apprehendimus. Sic David, quantum ex re ipsa aestimari poterat, sibi visus est a Deo deseri. Simul tamen, praeeunte fidei luce usque ad Dei gratiam (quamvis esset abscondita) mentis oculis penetravit. Itaque nihil usquam bonae spei cernens, quam longe se humani ingenii captus extendere poterat, dolore coactus, exclamat se non respici a Deo: hac tamen eadem querimonia testatur, fide se altius attolli, ut praeter carnis iudicium, salutem suam in Dei manu esse statuat, alioqui quomodo gemitus suos ad ipsum votaque dirigeret? Sic nobis cum tentationibus luctandum est, ut ipso conflictu fides nobis dictet superanda esse mala quae nos ad desperationem sollicitant: quemadmodum Davidem non prohibuit a quaerendo Deo carnis infirmitas, sed affectus in speciem contrarios optime coniunxit. Porro impropria loquutio est, *Quousque in aeternum*: sed cui multo plus subest efficaciae, quam si usitato loquendi more rogasset, Cur tamdiu? Significat enim ut spem suam foveret, seque animaret ad patientiam, procul respexisse: ideoque non conqueri de malo paucorum dierum, quemadmodum solent teneri et pusillanimes, qui tantum cernunt ante pedes, et ad primum insultum statim succumbunt. Quare suo exemplo nos docet quam longissime extendere mentes nostras ne praesens dolor spem nobis praescindat.

3. *Usquequo ponam.* Scimus in rebus adversis homines aestuare, ac circumspicere huc et illuc ad quaerenda remedia: praesertim ubi se destitui vident, anxie torquentur ac distrahuntur in varias partes: atque in magnis periculis sollicitudo et metus subinde consilia mutare

cogunt, ubi nulla certa occurrit ratio. Conqueritur ergo David, dum hinc inde accersit consilia, tali congerie frustra se fatigari: dolorem quotidianum coniungens, fontem huius inquietudinis designat. Nam sicuti in morbis acutis cuperent aegroti ad singula momenta locum mutare: et quo acrius dolores urgent, magis subiti sunt et fervidi ad novos motus aut mutationes: sic ubi animos occupat dolor, raptantur miseri homines, ac illis levius est sine profectu se cruciare, quam sedatis et quietis animis mala sua perpeti. Quanquam autem Dominus spiritum consilii fidelibus se daturum promittit, Ies. 19, 20. non tamen semper ipsum in primo articulo suppeditat, sed quasi per flexuosas ambages ad tempus discurrere patitur, vel perplexos inter spinas haerere. יומם nonnuli pro toto die accipiunt: sed mihi potius notari videtur alia assiduitas, nempe quod singulis diebus recurrat dolor. In fine versus aliud malum deplorat, quod adversarii audacius insultent, dum ipsum vident diuturno languore prorsus confici. Plurimum autem in precibus valet haec ratio, quia Deo nihil minus est tolerabile ista crudeli insolentia, dum hostes non solum miseriis nostris pascuntur, sed quo nos magis deprimi vident, eo altius insurgunt.

4. Respice, responde mihi Iehova Deus meus: illumina oculos meos, nequando dormiam in morte. 5. Nequando dicat inimicus meus, Praevalui contra eum: qui me affligunt, exsultent si lapsus fuero.

4. *Respice, responde.* Quoniam ideo videtur Deus non protinus auxilium suis ferre, quia eorum necessitates non respicit, priore loco petit David ut respiciat Deus: secundo, ut succurrat. Neutrum quidem in Deo prius aut posterius est: sed iam prius dictum fuit, saepiusque erit posthac iterandum Spiritum sanctum precandi formas ad sensum nostrum data opera accommodare. Nisi persuasus fuisset David se esse sub Dei oculis, nihil profuisset ad Deum clamare: sed haec erat fidei cognitio. Interim donec re ipsa Deus ad opitulandum manum exserat, clausos esse eius oculos dictat carnis ratio. Ceterum tantundem valet loquutio: acsi Dei misericordiam priore loco statueret: deinde adiungeret eius auxilium, quia tunc demum nos exaudit Deus, dum nostri misertus, ad nos iuvandos flectitur. Illuminare oculos, Hebraeis tantundem valet ac dare spiritum vitalem, vitae enim praecipuus vigor in oculis apparet. Hoc sensu dicit Salomon, Prov. 29, 13. tam miseri hominis, quam rapacis, oculos a Domino illuminari. Et quum Ionatas prae inedia deficeret, dicit Sacra historia caliginem fuisse offusam eius oculis: rursus postquam favum mellis gustavit, lucem eius oculis fuisse redditam, 1 Sam. 14, 27. Similis fere metaphora est in verbo Dormiendi, quum ad mortem trahitur. Ceterum in summa fatetur David, nisi a Deo affulgeat lux vitae, se mortis tenebris statim iri obrutum: ac se iam esse quasi exanimem, nisi Dominus vigorem inspiret. Hinc vero nobis vitae fiducia, quod licet mille mortes nobis intentet mundus, tamen est in manu Dei vitae nostrae instauratio.

5. *Nequando dicat inimicus.* Iterum repetit quod de hostium superbia nuper dixerat: indignum scilicet esse, ut Deus servum suum impiis ridendum propinet. Erant autem quasi in excubiis Davidis hostes, ut ludibriis insectarentur eius ruinam. Atqui quum proprium Dei sit munus, compescere improborum proterviam, quoties in suis sceleribus gloriantur, merito a tali iactantia arceri postulat David. Sed notandum est, suae integritatis probe fuisse conscium, ac fretum etiam causae aequitate: ut indignum esset atque absurdum deseri in periculo, et ab hostibus opprimi. Quare tunc demum cum eo nobis communis erit haec precatio, si sub Dei imperio et auspiciis militamus, ut nos vincere hostes nequeant; quin de ipso Deo impios agant triumphos.

6. **Ego autem in bonitate tua confido: exsultabit cor meum in salute tua, cantabo Domino, quia mihi benefecit.**

Tametsi nondum sentit Propheta quantum profecerit orando, spe tamen liberationis ex verbo Dei concepta fretus, spei clypeum tentationibus opponit, quarum terrore percelli poterat. Quamvis ergo duriter angatur ac multae curae ipsum ad desperationem sollicitent, se tamen in fiducia gratiae Dei et salutis staturum pronuntiat. Hac vero eadem fiducia praeditos suffultosque esse convenit pios omnes, ut in precibus rite perseverent, unde etiam colligimus quod prius admonui, fide apprehendi Dei gratiam, quae carnis iudicio abscondita est. Quanquam autem ex diversis verborum temporibus elicere diversos sensus liceat: ego tamen non dubito quin testetur David, se firmum stetisse in spe promissae salutis, et staturum usque in finem, quamlibet grave tentationum onus incumbat. Itaque in verbo Exsultandi futurum tempus continuum actum designat: quod scilicet fidei gaudium nullus unquam moeror ei excutiet. Notandum vero quod Dei bonitatem ordine priorem statuit, tanquam salutis causam. *Cantabo Domino.* Hoc postremum refero ad futurum tempus. Quamvis enim nondum votis suis potitus sit, Deum tamen iam adesse liberatorem non dubitas, ad gratias agendas se obligat. Et sane ita nos ad precandum accingi decet, ut simul ad canendas Dei laudes parati simus: quod fieri non potest, nisi certo persuasi simus, vota nostra non fore irrita. Quamvis enim non simus a dolore immunes, necesse tamen est ut emergat haec fidei alacritas, quae futurae laetitiae canticum nobis dictet: sicuti David ad celebrandam Dei gratiam prius se comparat quam appareat malorum exitus. Verbum גמל quod alii Retribuere vertunt, non aliud hic significat, quam merum beneficium conferre, sicuti et pluribus aliis locis. Qualis enim esset ista gratiarum actio, Deum mercedem servo suo debitam rependisse? quo inepta eorum et frivola argutia refellitur, qui ad probanda operum merita locum hunc detorquent. Denique ad canenda Dei beneficia, antequam ea perceperit, festinans, salutem quae tunc procul remota erat, sibi ante oculos statuit.

PSALMUS XIV.

ARG. Principio impium Dei contemptum describit, ad quem se totus fere populus proiecerat: et quo plus gravitatis habeat querimonia, sub Dei persona eum iudicat. Deinde spe remedii quod Divinitus instare persuasus est, quamvis anxie interim suspiret, se et alios consolatur.

1. Praefecto Davidis. Dixit stultus in corde suo, Non est Deus, corruperunt, abominabile fecerunt opus: non est qui faciat bonum.

Plerique ex Iudaeis vaticinium in hoc Psalmo editum esse volunt de futura gentis suae oppressione: acsi David in Spiritu Ecclesiam Dei sub Gentium tyrannide afflictam defleret. Itaque quod hic dicitur, ad praesentem suam dissipationem referunt, acsi essent pretiosa illa Dei haereditas quam devorant ferae bestiae. Sed facile apparet, dum gentis suae dedecus tegere volunt, ad Gentes sine ratione torquere quod de perversis Abrahae filiis dictum est. Certe nullus Paulo Apostolo magis idoneus erit interpres, qui ad populum legalem diserte acommodat, Rom. 3, 19. Deinde ut nobis desit illud testimonium, contextus clare demonstrat domesticos potius fidelium tyrannos et hostes, quam exteros a Davide notari, quod tenere nostra magnopere refert. Scimus enim quam duriter nos cruciet haec tentatio, quum in media Ecclesia grassari scelerum colluviem, bonos et simplices iniuste affligi, improbos crudeliter pro sua libidine dominari cernimus. Triste enim hoc spectaculum nos fere exanimat: quare exemplo, quod nobis David proponit, nos muniri non parum utile est, ut in deploratis Ecclesiae ruinis fiducia liberationis nos sustentet. Ego quidem non dubito confusum et perditum Iudaeae statum hic describi, quem invexit Saul quum palam furere coepisset, tunc enim perinde ac extincta Dei memoria, pietas omnis diffluxerat, nec maior vigebat inter homines integritas. *Dixit stultus.* Quum נבל Hebraeis non stultum modo, sed perversum quoque et nequam hominem significet, non incommode posset ita exponi in hoc loco: ego tamen quod magis receptum est, libenter sequor, ut vesaniae damnentur omnes profani homines, qui abiecto Dei metu, se ad iniustitiam proiiciunt. Neque enim vulgaris stultitiae hostes suos insimulat David, sed in eorum vecordiam, insanamque duritiem invehitur, quos mundus valde sapere iudicat. Nam qui maxime prudentes et consulti tam sibi quam aliis videntur, eos ut plurimum videmus fodere astutiae latebras, ut Deum spernendo ac ridendo, ingenii sui acumen exerceant. Primo itaque sciendum est, quantumvis mundus versutis et nasutis hominibus applaudat, qui sibi quidvis licentiae indulgent, insaniae tamen ipsos a Spiritu sancto damnari: quia nullus est magis brutus stupor, quam Dei oblivio. Simul tamen notandum est, unde colligat eos exuisse omnem pietatis sensum: nempe quia ordinem omnem perverterint, ut nullum maneat iusti ac iniusti discrimen,

nulla honesti cura, nullum humanitatis studium. Non igitur de abscondito cordis affectu pronuntiat David, nisi quatenus impii suo indicio se produnt: acsi diceret, Qui fit ut homines isti adeo importune lasciviant, nulla sit recti vel aequi apud eos ratio, denique ut immaniter ruant in omne scelerum genus, nisi quia excusso pietatis sensu, omnem Dei memoriam, quantum in se est, ex animis suis delerunt? Nam quorum animis insidet aliqua religio, eos semper necesse est aliquo modestiae freno retineri, ne quidvis audeant, unde sequitur, ubi suae libidini absque pudore impii tam praefracte et audacter indulgent, exuisse Dei notitiam. Dicit autem eos in corde suo loqui: quia licet exsecrabilem hanc blasphemiam ore non evomant, effrenis tamen vitae licentia clamat, corda ipsorum omni pietate vacua, hanc sibi cantilenam suaviter canere. Non quod subducta ratione, vel formatis (ut aiunt) syllogismis nullum esse Deum statuant (Deus enim sceleratissimos etiam quosque, ut magis sint inexcusabiles, arcanis conscientiae punctionibus subinde exercet, ut suum numen et imperium agnoscere cogantur) sed ipsi quicquid rectae notitiae Deus instillat, partim suffocant sua malitia, partim adulterant, donec emortua iaceat religio. Quamvis enim non plane Deum esse negent, coelo tamen includunt iustitia et virtute sua spoliatum: quod est idolum loco Dei fingere. Nam perinde acsi nihil unquam sibi futurum esset cum eo negotii, a singulis vitae actionibus procul eum repellunt. Ubi autem detrahitur e solio suo Deus, ut iudex esse desinat, ad summum cumulum pervenit impietas: ut verissime dictum sit a Davide, qui secure omnium scelerum impunitatem sibi promittunt, in corde suo Deum negare. Ceterum quia Psalmus 53. paucis mutatis verbis, nihil aliud quam huius repetitionem continet, quid inter se differant, suis locis monebo. Ubi hic conqueritur David, eos abominabile fecisse opus: illic pro opere ponitur iniquitas. Observent autem Lectores, non de uno vel altero opere Davidem loqui, sed quemadmodum dixerat eos pervertisse, vel corrupisse omnem legitimum ordinem, ita nunc addit, totam vitam suam foedasse, ut sit abominabilis, cuius rei probationem adducit, quia nullam inter se iustitiam colant, sed omnis beneficentiae sint obliti.

2. Iehova e coelis prospexit super filios hominum, ut videret an sit qui intelligat, qui requirat Deum. 3. Quisque recessit, simul putridi facti sunt: non est qui faciat bonum, ne unus quidem.

2. *Iehova e coelis.* Hoc magis emphaticum est, Deum loquentem induci, quam si sententiam tulisset David in sua persona. Nam quum Deus in solio suo cognitor loquatur, prodigiosum in modum stupidi sumus, nisi terrorem incutiat eius maiestas. Facit enim peccandi consuetudo ut obdurescant homines in suis peccatis, ac tanquam in densa caligine nihil discernant. David ergo ut talibus blanditiis nihil eos proficere doceat, dum impune regnant scelera in mundo, Deum e coelo testatur speculari et inquirere, ut ipsum non lateat, quid inter homines agatur. Etsi autem nulla inquisitione opus est,

Deo, non tamen frustra terreni iudicis formam suscipit, ut pro modulo nostro paulatim arcanam eius providentiam apprehendamus, quae statim sensu nostro concipi non potest. Atque utinam huc usque nos deducat haec loquendi ratio, ut discamus nos citare ad Dei tribunal ac nobis torporem excutiat haec sententia, dum sibi delicias mundus facit, ac reprobi sua vel socordia, vel hypocrisi, vel impudentia peccata sua sepeliunt, et caecutiunt in temulenta sua pervicacia, Deum tamen e coelo prospicere. *An sit qui intelligat.* Quia hinc pendet bene et iuste vivendi ratio, ut luce intelligentiae regamur, merito David initio Psalmi, stultitiam docuit esse omnium scelerum radicem, et hoc loco integritatis et rectae vitae exordium a sana mente facit. Sed quia perperam maior pars ingenium suum ad vafritiem applicat, continuo post David veram intelligentiam definit uno verbo, nempe si quaeritur Deus: quo significat non aliter probe vitam institui posse, nisi homines se totos Deo addicant. Quidam nimis restricte accipiunt nomen משכיל quum in genere pronuntiet David omni ratione et iudicio reprobos prorsus destitui. *Quisque recessit.* Verbum סר quidam Foetere vertunt, ut proximo verbo respondeat, quod Hebraeis est Putridum fieri. Sed nulla necessitas cogit duo verba eodem modo exponere, acsi idem bis dicatur. Imo melius convenit, damnari homines impiae defectionis, quia alienati sint, vel procul recesserint a Deo: postea notari foetidam corruptelam in tota eorum vita: sicuti apostatae nihil nisi putridum spirant. Et verbum Hebraicum ubique fere in hoc sensu capitur. Deinde Psalmo 53. ponitur verbum סג quod idem valet. In summa, pronuntiat David sic omnes vagis cupiditatibus fuisse abreptos, ut nihil in eorum vita sincerum vel integrum maneat. Haec est universalis defectio, quae omnem pietatem extinguit. Porro non partem aliquam duntaxat perstringit, sed omnes pariter in eundem coniicit reatum. Hoc vero detestabile portentum fuit, omnes Abrahae filios, qui in sacram Dei peculium electi erant, a primo ad ultimum sic esse corruptos. Sed quaeritur quomodo exceptionem tollat David, ut ne unus quidem integer supersit: quum tamen paulo post miseros et afflictos commemoret in Deum sperare. Deinde, si omnes impii erant, quisnam fuit ille Israel, cuius futuram redemptionem praedicat in fine Psalmi? Imo quum ipse unus esset e corpore populi, cur saltem a reliquis se non excipit? Respondeo, Quia invehitur in carnales Abrahae filios, in eorum ordine exiguum semen, quod sibi Deus segregaverat, non censeri. Atque haec ratio est cur Paulus ad Rom. 3, 10. ad totum humanum genus extendat hanc sententiam. Quanquam enim David confusam vastitatem, quae sub Saule fuit, deplorat: minime tamen dubium est ab eo tacite conferri cum Dei filiis quicunque non sunt Spiritu regeniti, sed feruntur carnis suae ingenio. Quidam ita solvunt, non urgeri a Paulo testimonium Davidis, quasi dixisset naturaliter vitiosos esse homines sed proponi hanc similitudinem, quod Proceres electi populi scelerati fuerint: ne mirum sit iniustitiam passim regnare in mundo. Verum nimis frigida solutio est: quia illic minime disputat Paulus qualis sit maior pars hominum, sed quicunque suapte natura feruntur et aguntur. Notandum igitur est, quum se et exiguas piorum reliquias toti populo David opponit, manifestum statui discrimen inter Dei filios, qui Spiritu

eius reformati sunt, et omnes posteros Adae, in quibus dominatur corruptio et pravitas. Unde sequitur, nos omnes quum nascimur amentiam hanc quae describitur a Davide, et totius vitae foetorem afferre ex utero, talesque manere donec arcana sua gratia nos Deus in novas creaturas refingat.

4. An non cognoscunt omnes operarii iniquitatis? comedentes populum meum, comedunt panem: Dominum non invocant.

Interrogatio haec addita est, quae superiorem doctrinam amplificet. Nam quum dixisset Propheta, Deum e coelo facta hominum notare, ac deprehendisse omnes esse perversos: nunc inducit cum admiratione clamantem, Quaenam est ista dementia, quod ferarum more absque ullo humanitatis sensu, in populum meum grassantur qui eum fovere et omnibus officiis prosequi debebant? Porro hanc Deo tribuit personam, non quod ei novum quicquam sit vel inopinatum, sed quo eius indignationem magis exprimat. Sic et propheta Ies. cap. 59. vers. 16, idem fere argumentum tractans, dicit etiam ipse, Deum vidisse et miratum esse quod nemo intercederet. Tales quidem affectus in se Deus non suscipit, sed eorum induit formam ac similitudinem, quo maiori horrore nos percellat, dum scelerum nostrorum portentis se quodammodo turbari dicit. Nos vero, nisi plusquam saxei sumus, totos expavescere convenit, quum Deus tale detestationis signum nobis proponit. Iam vero confirmat hic versus quod initio dixi, non de externis tyrannis, vel professis Ecclesiae hostibus haberi sermonem, sed de proceribus ipsius populi, qui potentia et honore pollebant. Neque enim hoc apte in homines a Dei cultu prorsus alienos competeret: quia nihil mirum esset, eos qui vivendi regulam non tenent, violenter praedari. Sed hac circumstantia non parum augetur indignitas, quod ipsi pastores gregem crudeliter devorant: ac ne Dei quidem populo et haereditati parcunt. Similis etiam querimonia legitur Mich. 3, 1. Audite principes domus Israel, an non vestrum est scire iudicium? Rapitis vero pellem a populo meo, et carnem ab ossibus eius, etc. Si in Babylonios vel Aegyptios ita saevirent qui Deum se colere profitentur, minime tamen excusabilis esset eorum iniustitia: sed dum sanguine et carne fidelium pascuntur non secus ac pane, hoc vero monstrum est, quod merito tam Angelos, quam homines reddat attonitos, nam si gutta illis maneret sanae mentis, retraheret eos a tanto furore. Necesse igitur est a diabolo esse excaecatos, ut nihil penitus sentiant, dum scientes et volentes tam atrociter excoriant ac deglutiunt populum Dei. Docet autem hic locus quantopere displiceat Deo et abominabilis sit crudelitas, quam adversus pios exercent larvati pastores. In fine versus, ubi ipsos dicit Deum non invocare, iterum fontem et causam designat tam effrenis iniustitiae, quod scilicet nulla tangantur Dei reverentia. Nam religio mutuae inter nos aequitatis optima est magistra, ubi vero extinctum est eius studium, concidit etiam omnis iustitiae respectus. Ceterum Dei invocatio, quia praecipuum est pietatis exercitium, non hic solum

sed pluribus Scripturae locis totum Dei cultum per Synecdochen complectitur.

5. Illic trepidarunt trepidatione, quia Deus in generatione iusta. 6. Consilium inopis probro afficitis, quod Iehova sit spes eius.

5. *Illic trepidarunt.* Nunc Propheta se et reliquos fideles optima consolatione animat, quod Deus non deseret suos ad extremum usque, quin tandem appareat eorum vindex. Adverbium loci quidam ita exponunt quasi Deus in Sanctorum conspectu poenas sumpturus sit de reprobis: quia in illos exercuerunt suam tyrannidem, sed potius exprimitur poenae, quam daturi sunt, certitudo, acsi eam digito monstraret. Quanquam ex Psalmo 53, colligere licet subitum quoque et inopinatum Dei iudicium notari, illic enim additur, Non est, vel, non fuit timor. Scio quidem membrum illud ab interpretibus varie accipi. Quidam enim subaudiunt, nullum parem esse timorem: alii referunt ad caecas perturbationes, quibus vexantur mentes impiae. Nam et hoc Legis suae transgressoribus tormentum Deus minatur, ut fugiant nemine persequente, Levit. 26, 17. et pavescant a strepitu folii cadentis: sicuti videmus ipsos esse suos carnifices, ac intus secum tumultuari sine externo motu. Sed ego aliam esse Prophetae mentem iudico: quod scilicet rebus tranquillis et prosperis, repente in ipsos Deus fulminet. Nam ubi dixerint Pax et securitas, eorum capitibus subitum et incredibile exitium impendet, 1 Thess. 5, 3. Ergo hac spe fideles erigit ac sustinet Propheta, quod impii, dum se immunes putabunt ab omni periculo, imo secure triumphos suos agent, subita ruina perdentur. Additur ratio, quia Deus iustos suo patrocinio tueri velit. Porro ut salutem eorum asserat, necesse est ipsum contra iniustos et violentos eorum hostes e coelo fulminare. Est tamen in voce דור aliqua ambiguitas, nam quia Hebraeis nomen hoc seculum, vel cursum humanae vitae interdum significat, posset hic elici sensus, Quamvis Deus ad tempus dissimulet iniurias, ipsum tamen semper adesse suis servis, suaque gratia eos per totam aetatem prosequi. Simplicius tamen videtur, Deum a parte iustorum stare: ut דור idem hoc loco valeat quod interdum Latinis, Natio. Psalmo 53, 6. addit, Quoniam dissipavit Deus ossa obsidentis te, pudore afficies: quoniam Dominus reiecit eos. Quibus verbis clarius explicat Propheta quomodo iustis praesideat Deus: nempe dum eos eripit e mortis faucibus, acsi quis obsidione liberet qui in angustum redacti erant. Unde sequitur, patienter nobis ferendam esse oppressionem, si cupimus Dei manu opportune servari. Ossa autem metaphorice robur vel potentiam significant: quia non aliter satis pateret, Dei manu conteri impios, nisi opibus et copiis essent formidabiles. Hortatur deinde fideles ad sanctam gloriationem, ne dubitent reprobis instare probrosum interitum: quia scilicet Dominus ipsos reiecit, quo adverso omnia infeliciter cedere necesse est. Quia מאס spernere interdum significat, quidam ita vertunt, Quia Deus sprevit eos: sed improprie, meo iudicio. Magis quadraret, Contemptibiles eos reddidit, vel, probro et ignominiae subiecit. Unde se-

quitur nihil sibi quam dedecus accersere, dum in sublime quasi Deo invito contendunt.

6. *Consilium inopis.* Invehitur in istos Gigantes quibus ludibrio est fidelium simplicitas, dum in suis miseriis Deum liberatorem quieti exspectant. Et certe nihil carni videtur magis absurdum, quam ad Deum confugere, dum malis nostris non succurrit: quia scilicet Deum ex praesenti gratiae eius intuitu aestimat. Ideo increduli quoties malis obrui vident Dei filios inanem (ut ipsis quidem videtur) confidentiam illis exprobrant, sannisque suis exagitant hanc securitatem, quod in Deum, a quo nihil sentiunt auxilii, recumbant. Itaque huic superbiae insultans David, hanc quoque exitii causam illis fore denuntiat, quod stultitiae damnent pauperes et miseros, quia freti Dei praesidio malis non succumbant, ac simul admonet nihil magis esse consultum, quam a Domino pendere: atque hanc esse optimam prudentiam, quamvis simus aflicti, quiescere in salute ab eo promissa.

7. Quis dabit ex Sion salutem Israel? ubi converterit Iehova captivitatem populi sui, laetabitur Iacob, exsultabit Israel.

7. *Quis dabit.* David proposita consolationis doctrina, iterum ad vota et gemitus redit. Quo docet, etiamsi diu languere nos Deus sinat, non debere tamen nos taedio frangi, quin semper in ipso gloriemur: deinde hoc in diuturnis molestiis optimum esse solatium, vota subinde repetere. Porro non respicit ad dextram vel sinistram, ut ab uno Deo oculos deflectens, alium liberatorem quaerat: sed sciscitando quis dabit salutem. tantum fervorem desiderii exprimit: acsi dixisset, Quando tandem Deus salutem suam proferet? nam addito Sionis nomine, spem suam in Deo fixam esse testatur, nam ille erat sacer locus unde promiserat Deus se exauditurum servorum suorum preces: illud erat domicilium Arcae foederis, quae archa et symbolum erat praesentiae Dei. Non ergo dubitat quisnam futurus sit salutis auctor: sed anxie rogat quando tandem prodibit salus illa, non aliunde speranda quam ab uno Deo. Quaeritur tamen, si haec precatio pertinet ad tempus Saulis, qui conveniat Sionem nominari tanquam Dei sanctuarium. Si cui placeat, Spiritu prophetico fuisse praedictum a Davide quod nondum palam factum erat, non repugno, mihi tamen probabile videtur, postquam Arca foederis in monte Sion locata erat, compositum fuisse hunc Psalmum. Scimus enim Davidem, ut posteris consuleret, per otium aeternae memoriae mandasse quae longo ante tempore acciderant. Ceterum quod Israelem liberari cupit, hinc cognoscimus non tam privatim de se cogitasse, quam de communi Ecclesiae salute fuisse sollicitum. Quod eo diligentius notandum est, quia dum proprius dolor unumquemque occupat fere negligitur publica fratrum salus. Atqui singulos suis malis Deus admonet, ut curas suas ad totum Ecclesiae corpus convertant, quemadmodum David secum Israelem complectitur. *Ubi converterit.* Statuit his verbis David, Deum minime passurum ut sub perpetuo moerore tabescant fideles, sicut alibi dicitur, Psal. 126, 5. Qui seminant in lacrymis, in exsultatione metent. Neque enim dubium est quin

se et pios omnes rursus confirmet atque hortetur ad spem liberationis promissae. Primo itaque dicit, Deum, licet, moram trahat, vel saltem non festinet pro nostro desiderio, vindicem tamen fore qui suos a captivitate redimat. Deinde a laetiore exitu mitigat eorum dolorem, quia in gaudium tandem vertetur. Captivitas porro cuius meminit, non est Babylonica, vel dispersio inter profanas Gentes, sed domestica potius oppressio quum tyrannice in Ecclesia dominantur improbi. Quare docemur his verbis, dum tales bestiae Dei gregem vastant ac disperdunt, vel superbe conculcant, ad Deum confugere, cuius proprium munus est ex dissipatione colligere suum Israelem. Ipsum vero *Captivitatis* nomen docet, ubi impii pro sua libidine rectum ordinem pervertunt, in medio Ecclesiae sinu Babylonem esse vel Aegyptum. Quamvis autem sancti populi laetitiam David in tempus liberationis differat, consolatio tamen haec non modo ad temperandum dolorem nostrum valere debet, sed etiam laetitia condiendum.

PSALMUS XV.

Arg. Docet hic Psalmus qua lege Deus sibi Iudaeos in populum delegerit, suumque sanctuarium locaverit in medio ipsorum: nempe ut iuste recteque vivendo, se peculiarem et sacrum eius populum esse testentur.

1. Canticum Davidis. Iehova quis habitabit in tabernaculo tuo? quis requiescet in monte sanctitatis tuae? 2. Qui ambulat integer et facit iustitiam, et qui loquitur veritatem in corde suo.

1. Domine quis etc. Quia nihil magis tritum est in mundo quam falso obtendere Dei nomen idque sibi magna pars hominum secure indulget: consulto David hominibus relictis, Deum ipsum compellat, significans, cunctos mortales, si fallaci titulo abutantur, suis blanditiis nihil proficere, quia Deus semper manet sui similis: et quemadmodum fidelis est, ita mutuo fidem vult sibi praestari. Quamvis enim gratis adoptaverit Abraham, stipulatus tamen est ut viveret integer: atque haec est generalis regula foederis quod ab initio cum tota Ecclesia pepigit. Summa est frustra ab hypocritis, qui locum in templo Dei occupant, praetexi Dei nomen: quia neminem inter suos agnoscit, nisi qui iustitiam et rectitudinem colit tota vita. Videbat David templum ingenti hominum multitudine refertum quae eundem cultum profitebatur, seque externo ritu in Dei conspectum sistebat: ideo admirantis personam suspicit, et sermonem convertit ad Deum, qui in confusa hominum mistura suos ab alienis discernit. Triplex autem est huius doctrinae usus. Primo enim si vere censeri cupimus inter Dei filios, admonet Spiritus sanctus vitae integritate hoc esse probandum: quia non sufficiat ceremoniis Deum colere nisi recte et innoxie vivamus. Secundo, quia saepe contingit Ecclesiam Dei mul-

tis inquinamentis deformem cernere, ne quis ad hoc scandalum impingat, discrimen ponitur inter perpetuos Ecclesiae cives, et inquilinos qui ad tempus sunt illis permisti. Valde necessaria admonitio, ne, si Dei templum multis sordibus infectum sit, fastidium et morositas nos ad defectionem impellant. Sordes intelligo, vitae impurae et corruptae vitia. Nam modo pura religio quo ad doctrinam et ritus vigeat, hominum delictis non ita nos offendi convenit, ut propterea scindamus unitatem. Atqui omnium temporum experientia docet quam gravis sit ista tentatio, Ecclesiam Dei, quae absterais omnibus maculis pura nitere debebat, multos impios hypocritas vel sceleratos homines in sinu suo fovere. Haec olim Catharis, Novatianis et Donastistis fuit occasio ut a societate piorum desciscerent. Et eadem hodie dissidia renovant Anabaptistae: quia non putant veram esse Ecclesiam, quae vitia tolerat. Verum non frustra Christus Matth. 25, 32. sibi munus vindicat segregandi agnos ab hoedis: quin potius admonet ferenda esse mala quae corrigere non licet, donec maturum adveniat purgationis tempus. Simul tamen iubentur fideles, pro se quisque dare operam, ut a corruptelis purgetur Dei Ecclesia. Atque hic tertius est quem notavi, doctrinae usus. Quanquam enim non ante ultimum diem perfecte mundabitur sacra Dei area, dum Christus suo adventu foras paleam eiiciet: hoc tamen facere nunc incipit Evangelii sui doctrina, quam ideo ventilabrum nominat. Quare minime torpendum est in hac parte: sed acriter potius eniti convenit ut se in casta puraque disciplina contineant quicunque nomen Christo dederunt. Sed illud praecipue memoria tenendum est arceri iniustos omnes a Sanctuarii ingressu: et sacrilegam eorum audaciam damnari, dum sine ulla reverentia prorumpunt in coetum piorum. Tabernaculi meminit, quia nondum extructum erat templum. Summa tamen est, non patere ad Deum accessum nisi puris eius cultoribus.

2. *Qui ambulat integer*. Notanda est tacita antithesis inter inanem tituli iactantiam, vel nudam professionem quae ceremoniis constat: et hoc solidum pietatis testimonium, quod commendat David. Quaeri tamen posset, quum Dei cultus caritatis officia ordine praecedat, cur hic nulla fidei ac precationum fiat mentio, nam certe istis notis decebat legitimos Dei filios ab hypocritis distingui. In promptu solutio est fidem Dei invocationem, spiritualia sacrificia minime a Davide excludi: sed quia multis ceremoniis hypocritae se ut plurimum venditant (quorum tamen impietatem coarguit vita exterior, dum pleni sunt fastu, crudelitate, violentia, fraudibus et rapinis dediti) ut in lucem trahantur quicunque tales sunt, verae et sincerae fidei probationem peti ex secunda Legis tabula. Nam ut quisque iustitiam et aequitatem cum proximis suis colit, re ipsa demonstrat se Deum timere. Non ergo politica iustitia contentus est David, quasi satis sit hominibus reddere quod suum est, Deum vero fraudare iure suo liceat: sed probos Dei cultores designat a iustitiae fructibus. Ac primo quidem loco sinceritatem requirit ut simpliciter et sine malo astu in negotiis versentur: deinde iustitiam, ut studeant proximis benefacere: neminem laedant, et abstineant ab omni noxa. Tertio, fidem in suis sermonibus, nequid fallaciter vel captiose loquantur. *Loqui in corde*, dura quidem et impropria est loquutio, sed quae melius exprimit sensum Davidis, quam si dixisset, ex corde.' Talem

enim cordis et linguae consensum et symphoniam notat, ut sermo sit viva latentis affectus effigies.

3. Qui non detrahit lingua sua, non infert socio suo malum, et opprobrium non tollit contra proximum suum.

Postquam breviter complexus est David, quibus dotibus praeditos esse oporteat quicunque locum in Ecclesia tenere cupiunt, vitia quaedam enumerat, a quibus puros esse convenit. Ac primo quidem denuntiat, ne sint obtrectatores: deinde ut ab omni maleficio et iniuria sibi temperent: tertio, ne calumnias et falsa probra suo patrocinio adiuvent. Reliqua deinde videbimus. Maledicentiam ergo David, tanquam primum iniustitae caput quo laeduntur proximi, statuit. Nam si nomen bonum multis divitiis praecellit, Prov. 22, 1. nulla gravior noxa inferri potest hominibus, quam dum violatur eorum fama. Porro non quodlibet convitium hic damnatur, sed obtrectandi morbus ac libido, quae ad spergendas calumnias malignos homines incitat. Quanquam non dubium est quin Spiritus sancti consilium sit, falsas omnes vel improbas criminationes damnare. Quod proxime sequitur, debere a filiis Dei procul abesse nomen iniustitiam, latius patet: nequid scilicet damni fratribus suis inferant. Socios autem et proximos intelligit, non eos tantum quibuscum familiaris usus vel necessitudo intercedit, sed omnes etiam qui communi humanitatis vinculo devincti sunt, ac coniuncti: idque facit augendae invidiae causa, quo magis abhorreant fideles ab omni maleficio: quando quidem ius humanae societatis violat quisquis alteri nocet. In tertio membro non consentiunt interpretes, nam Levare probrum quidam pro Comminisci, accipiunt: quia improbi calumnias de nihilo suscitant, ita esset repetitio eiusdem sententiae, ne sibi fideles lingua detrahere permittant. Sed ego aliud vitium reprehendi puto, nempe credulitatem nimiam, qua sinistros de proximis sermones vel avide haurimus, vel temere admittimus: quibus supprimendis danda potius erat opera. Nam qui ficta mendacia repudiant, quasi patiuntur in terram excidere: qui vero spargunt, et de manu in manum tradunt, non inepte tollere dicuntur.

4. Contemptus in oculis eius reiectus: qui vero timentes Dominum honorat, quum iuraverit ad damnum inferendum, non mutat.

Prima pars huius versus varie exponitur. Quidam sensum hunc eliciunt, quod Dei cultores apud se contemptibiles sint, nulloque in pretio, quem si recipimus, subaudienda erit copula, quam David non exprimit. Ego praeterquam quod asyntheton video durum esse, alia ratione adducor ut Davidem aliud voluisse credam. Nam res duas inter se oppositas comparat, perversos et nihili homines despicere, iustos autem et pietatis studiosos honore prosequi. Haec duo membra ut inter se respondeant, non aliter possum quod de contemptu dicitur accipere, quam impios a filiis Dei contemni, et referre

quam merentur ignominiae mercedem. Verum quidem est, fideles, quamvis magna cum laude vivant, non tamen efferri confidentia: quin potius sibi displicere, quia sentiunt quantum adhuc ad perfectionem sibi desit. Sed dum expendo quid postulet circumstantia loci: non tam humilitatem vel modestiam laudari puto, quam ingenuum et sincerum iudicium, ubi neque improbis parcitur, et virtuti debitus habetur honor. Nam adulatio quae vitia tegendo alit, non minus pestiferum est quam vulgare malum. Fateor quidem, si dominentur improbi, non ita spernendos esse quin illis pareamus quantum feret officii nostri ratio: cavendum tamen est ne servilis assentatio eodem nos cum ipsis reatu implicet. Nam qui eorum scelera non modo dissimulat, sed etiam honore dignatur, sibi probari quantum in se est, ostendit. Ideo docet Paulus Ephes. 5, 11. speciem impiae communicationis esse, ubi scelera non coarguimus. Et certe hoc nimis perversum est, in hominum favorem oblique Deo illudere: quod faciunt quicunque improbis gratificari student. Quanquam non tam personas respicit David, quam delicta ipsa. Nam qui honorifice coli impios videt, ac mundi applausu obstinatiores reddi in malitia, si consensum sponte adiungat: quid aliud quam regnum vitiis attribuit? Vae autem qui dicunt malum esse bonum, et tenebras lucem, inquit Iesaias 5, 20. Ceterum, quod reiectos posuit David pro turpibus et flagitiosis, etiamsi in alto honoris gradu locati sint, non debet asperum videri, vel coactum. Nam si aruspicibus et aliis profanis vatibus repulsos vocare licuit homines nequam et perditos, licet dignitate et opibus pollerent (quemadmodum dum auctor est Cicero De aruspicum responsis) cur coelestis interpres non probrosis annumeret quicunque reprobantur a Deo? Summa igitur est, filios Dei libere iudicare de cuiusque factis, neque gratia ad pravam assentationem inflecti, ut improbos in sua malitia foveant. Non vulgaris etiam virtus est, quae proxime sequitur, honore prosequi pios homines et iustos. Nam quia saepe sunt quasi mundi catharmata, saepe fit ut qui sunt illis amici, passim mundi odia in se excitent. Ergo maior pars bonorum amicitiam reiicit, et contemptos iacere patitur: quod fieri non potest sine gravi et atroci Dei iniuria. Discamus ergo non a censu, vel pecunia, vel fluxis honoribus aestimare, sed pietatem habere in pretio. Et certe nemo ad pietatis studium unquam animum adiiciet, nisi qui Dei servos reverebitur: sicuti vicissim eorum observantia ad imitationem quoque incitat. *Quum iuraverit ad damnum.* Optime quadraret Graeca versio, nisi puncta obstarent: quibus tametsi nunquam caruerunt Hebraei, credibile tamen est non semper scribendo ab illis fuisse expressa. Ego tamen receptam lectionem sequor. Sensus autem est, fideles potius iacturam facturos, quam ut a fide discedant. Nulla enim fidei approbatio est, ubi quisque stat suis promissis, quatenus sibi commodum esse videt; atqui nihil magis tritum est, quam ex levi aliquo damno praetextum captare ad pacta rescindenda, simulac quidpiam alii aliis polliciti sunt. Seorsum expendunt singuli quid sibi utile sit: et, si gravantur promissis stare, ingeniose excogitant longe plus damni, quam timendum sit. Honesta quidem excusatio videtur, ubi quis conqueritur iacturam se facturum nisi a pacto resiliat. Hinc tanta perfidiae licentia inter homines, quod se, fide data, non ultra obstringi putant, quam

ferat cuiusque utilitas. David ergo ista levitate damnata, aliam in promissis constantiam a filiis Dei requirit. Hic iam oriuntur quaestiones, Si latroni promiseris redemptionis pretium, atque ita dimissus fueris, an praestanda sit fides. Deinde, siquis indigne fraudatus fuerit, an iusiurandum rescindere liceat. Quod ad latronem spectat, qui pecuniam illi afferet, in aliud incurret vitium: quia communem humani generis hostem non sine publica pernicie sumptibus suis alet. Nec vero hanc necessitatem fidelibus imponit David, sed tantum privatis commodis sua promissa, maxime si iuramento sancita sint, praeferri iubet. Ubi quis dolo malo circumventus iuravit, tanti debet esse nominis Dei sanctitas, ut damnum potius patienter sustineat, quam violet iusiurandum: modo tamen privatae utilitatis respectu non ducatur, fraudem sibi factam detegere licebit, nulla etiam ratio impediet quo minus cum parte adversa placide transigat. Perperam multi Hebraei interpretes locum hunc ad vota restringunt: quasi hortetur David fideles ad implenda vota, ubi promiserint se ieiunio affligere. Nihil enim magis remotum ab illius mente: quia non nisi de secunda Legis tabula et mutua inter homines rectitudine disserit.

5. Pecuniam suam non ponit in foenore, et munus super innocentem non accipit, qui facit haec, non movebitur in seculum.

Hoc versu fidelibus David praecipit ne vel foenore gravent proximos suos, vel muneribus corrupti, iniustis causis faveant. Quod ad prius membrum spectat, quia videtur David in genere et sine exceptione damnare usuras omnes, nomen ipsum passim detestabile fuit. Sed quum astuti homines sibi fabricassent speciosos titulos, hoc artificio elapsos se putantes, maiore licentia praedati sunt, quam si palam et aperte foenerati essent. Atqui Deus sophistice et fucosis coloribus minime vult secum agi, sed rem ipsam simpliciter respicit, quare nulla deterior est foeneris species, quam iniusta contrahendi ratio, ubi mutua aequitas non colitur. Sciamus ergo, contractus omnes quibus alter ex alterius damno lucrum inique captat, quocunque tandem nomine vestiantur, damnari. Quaeritur tamen an hoc loco habendae sint omnes usurae. Si praecise damnentur, periculum est ne multi in eas angustias putantes se redactos, ut quocunque se vertant, undique immineat peccatum, ipsa desperatione audaciores facti, absque delectu se praecipitent. simul vero ac quidpiam concessum fuerit, multi sibi habenas laxabunt, foenerandi licentiam sine modo putantes sibi factam esse. Primo itaque loco admonitos esse Lectores velim, ne ingeniosi sint ad captandos fraudandi colores: nec sibi fingant quicquam esse licitum, quod aliis grave et damnosum sit. Iam quod ad foenus spectat, vix fieri potest ut inveniatur in mundo foenerator, qui non idem sit rapax et iniquo turpique quaestui deditus. Itaque non immerito olim Cato in eodem fere gradu posuit foenerari et hominem occidere: quia huic hominum generi propositum est, alienum sanguinem exsugere. Est etiam valde indignum, dum singuli laboriose victum sibi acquirunt, dum se agri-

colae quotidianis operis fatigant, opifices multum sudando aliis serviunt, mercatores non modo se exercent laboribus, sed multa quoque incommoda et pericula subeunt, solos trapezitas sedendo vectigal ex omnium labore colligere. Ad haec scimus, ut plurimum non eos qui divites sunt, foenore exhauriri: sed tenues homines, qui potius levandi erant. Quare non abs re Deus Levit. 25, 25. foenerari vetuit, rationem hanc addens, Si attenuatus fuerit populus meus, non gravabis eum usura. Videmus finem Legis, ne crudeliter opprimantur pauperes, qui potius misericordia digni erant. Quanquam autem politica fuit Lex quam Deus peculiariter Iudaeis tulit: communis tamen Gentium et aetatum omnium est ista aequitas, ne miseros homines et attritos devoremus. Unde sequitur, sub illicito foenore non comprehendi lucrum, quod sine cuiuspiam iniuria facit qui mutuo dat pecuniam. Nomen etiam נשך quo utitur David, a mordendo deductum, satis ostendit, usuras, quatenus furandi et praedandi licentiam secum trahunt, damnari. Ezechiel quidem 28, 4. quodvis augmentum videtur damnare: sed non dubium est quin ad iniustas et captiosas lucrandi artes respiciat, quibus divites egenam plebem rodebant. Summa haec sit, modo cordibus nostris insculpta sit, quam Christus Matth. 7, 12. praescribit, aequitatis regula, Quod quisque sibi fieri vult, ut proximis faciat, longa disputatione de usuris minime opus fore. Quod postea sequitur in contextu, proprie quidem ad iudices spectat, qui mercede conducti, ius et fas omne pervertunt: longius tamen extendi potest, quia saepe contingit privatos quoque homines lucro corrumpi, ut suum patrocinium malis causis accommodent. Tales igitur corruptelas, quibus a vero et recto abducimur, in genere complectitur David. Quidam iudicum rapacitatem notari putant, dum redemptionis pretium extorquent ab innoxiis, quos gratis iuvare debuerant: sed diversum esse sensum ex simili Ezechielis loco patet. *Qui facit haec.* Haec clausula rursus admonet, non omnes qui se ingerunt in sanctuarium, perpetuos esse cives Hierosolymae, sed cum Ismaele (cui similes sunt) eiectum iri hypocritas et quicunque sanctorum titulo mendaciter se venditant. Quod autem Psalmus 46. toti Ecclesiae tribuit, ad unumquemque fidelium hic David accommodat. Ratio illic exprimitur, quia Deus in medio Hierosolymae habitat, scimus autem a perfidis et improbis, qui ore tantum et labiis ficte ad eum accedunt, longe remotum esse.

PSALMUS XVI.

Arg. Initio David se Dei tutelae commendat: deinde ex meditatione beneficiorum eius ad gratias agendas se accendit. Et quanquam suo cultu nihil Deo commodet, se tamen ei uni addicit, et a superstitionibus alienum fore testatur. Causam quoque adducit, quia plena et solida sit felicitas, in uno Deo acquiescere, qui nihil suis deesse patitur.

Mictham Davidis.

De voce Mictham non convenit etiam inter Hebraeos interpretes. Quidam a כתם deducunt, acsi esset aureum insigne. Alii pu-

tant initium esse carminis tunc celebris et noti. Aliis potius videtur esse modulationis species: quibus ego assentior. Sequitur mox:

Custodi me Deus, in te confido.

Precatio, qua se David in Dei fidem committit. Nec vero (ut alibi saepe) Dei auxilium in aliquo certo periculo implorat, sed in totam vitam petit sibi esse custodem: sicuti non aliter quam sub eius praesidio tuti sumus tum in vita, tum in morte. Quod de fiducia sequitur, tantundem valet acsi nobis ore Davidis promiteret Spiritus sanctus, Deum ad opem nobis omnibus ferendam paratum esse, modo certa fide et stabili in eum recumbamus, non alios vero in tutelam ab eo suscipi. nisi qui se ei ex animo commendant. Simul tamen monendi sumus, Davidem, quibuscunque malorum procellis agitatus fuerit, stetisse hac fide subnixum.

2. Dices Iehovae, Dominus meus es, beneficentia mea non ad te. 3. Sanctis qui in terra sunt praeclaris, omnis voluntas mea in ipsis.

2. *Dices Iehovae.* Praefatur David se nihil posse Deo conferre, non modo quia nulla re indigeat, sed quia ad eum suis obsequiis promerendum nulla suppetat facultas homini mortali. Interea tamen animum colligit: et quia gratam habet Deus nostram pietatem, se unum ex cultoribus eius fore profitetur. Porro ut se ad hoc officium efficacius hortetur, animam suam compellat. Est enim verbum feminini generis quod nonnisi in animam competit. Si cui magis placeat in tempore praeterito legere, Dixisti, non reclamo: quia de continuo animi sui sensu disserit, acsi dixisset, Mihi quidem penitus infixum est ac persuasum, nihil utilitatis vel fructus ad Deum ex me redire: Sanctis tamen me adiungam socium, ut eum laudum sacrificiis simul colamus. Duo autem hic distincte ponuntur, Deum iure suo posse omnia a nobis exigere, quos sibi tenet in solidum obstrictos, nam herile imperium ei tribuens David, se et sua omnia eius esse praedicat. Postea inopiam suam fatetur. Quanquam hoc posterius membrum duobus modis exponunt interpretes. Nam quia עליך verti potest, Super te, quidam sensum hunc eliciunt, Deum nullis nostris beneficiis onerari, ut quicquam nobis debeat: ac beneficentiae nomen passive accipiunt, acsi David assereret, quicquid sibi Divinitus collatum est, non provenire ex obligatione aliqua vel merito. Sententia tamen (meo iudicio) latius patet, quod homines quantumvis sedulo se impendere Deo conentur, nihil tamen praestare queant: quia scilicet ad eum usque non pertingat quicquid in manu nostra est: non modo quia ipse nullius rei indiget, se uno contentus, sed quia nos bonorum omnium vacui et egeni sumus: nec quicquam nobis suppetit, quo simus erga eum liberales. Ex hac tamen doctrina sequetur illud quod prius attigi, Deum nullius meritis obstringi posse, ut sit hominibus debitor. Summa est, quum ad Deum accedimus, exuendam esse omnem confidentiam. Nam si quid penes nos esse fingimus, quia praecipuam honoris sui partem ei detrahimus, non mirum

est si nos repudiet. Si vero nostra obsequia agnoscimus per se nihili esse, nulloque pretio digna, haec humilitas quasi suffitus est boni odoris, qui illis gratiam conciliet.

3. *Sanctis qui in terra sunt*. Uno fere consensu omnes accipiunt hunc locum, acsi subiiceret David, unum hunc Dei rite colendi modum esse, si de sanctis eius servis bene mereri studemus, et certe quia nulla nostra beneficia ad Deum perveniunt, fideles subrogat in suum locum, erga quos se exerceat nostra caritas. Hic ergo legitimus est Dei cultus, quum homines inter se mutuo sunt benefici. Etsi autem ad indignos quoque extendere se caritas nostra debet (sicuti pater coelestis solem suum oriri facit super bonos et malos, Matth. 5, 45.) merito tamen David sanctos aliis praefert, ac in gradu altiore locat. Ego vero licet hanc doctrinam sub verbis Davidis comprehendi non negem, longius tamen eum progredi arbitror: nempe quod se applicabit ad pios Dei cultores, et illis socius erit, vel comes: sicuti omnes Dei filios fraternae coniunctionis nexu inter se devinctos esse oportet, ut eodem affectu et studio Patrem suum colant. Nunc videmus, Davidem, postquam confessus est nihil se reperire quod Deo afferat, cui se totum debet, ideo ad Sanctos animum adiicere, quia Deus a coetu fidelium in mundo celebrari velit, et in hunc finem eos adoptaverit, ut sub auspiciis suis et Spiritus sancti ductu unanimes agant. Docet itaque hic locus, nullum gratius Deo sacrificium esse, quam ubi serio animum adiicimus ad societatem fidelium: ut sancto pietatis vinculo coniuncti, fraternam benevolentiam colamus. Haec est Sanctorum communicatio, quae ipsos a profanis mundi pollutionibus separat, ut sacrum sint Dei peculium. Sanctos autem qui in terra sunt, diserte exprimit, quia Deus etiam in hoc mundo illustres gloriae suae notas exstare vult, quibus nos ad se deducat. Ac ideo fideles imaginem eius gestant, ut nos suo exemplo incitent at coelestis vitae meditationem. Eadem causa praeclaros vocat, vel magnificos, quia iustitia et sanctitate, in quibus relucet Spiritus eius claritas, nihil pretiosius esse nobis debet: sicuti proximus Psalmus praecepit in pretio habendos esse qui Deum timent. Quare summa attentione observandi sunt nobis sinceri Dei cultores, ut nihil pluris nobis sit quam in eorum coetum nos aggregare, quod ita demum fiet, si prudenter reputemus quaenam vera sit praestantia et dignitas, nec vanus mundi splendor et fallaces pompae oculos nobis perstringant.

4. Multiplicabuntur eorum dolores qui offerunt alieno: non libabo libamina eorum de sanguine, nec tollam nomina eorum labiis meis.

Iam rationem definit colendi cum Sanctis fraterni consensus, pronuntians cum incredulis et superstitiosis nihil sibi fore commune. Neque enim aliter in unum Ecclesiae corpus coalescimus sub Deo, quam dum abrumpimus omnes impios nexus, disiungimus nos ab idololatris, et ab omnibus inquinamentis, quae purum Dei cultum corrumpunt ac vitiant, integri sumus ac immunes. Huc quidem certum est tendere Davidis consilium, sed in verbis variant interpretes. Nam עצבות quidam ver-

tunt Idola, ut sensus sit, postquam semel falsos deos sibi comminisci stulti homines coeperunt, nullum esse insaniae modum, donec immensam deorum turbam accumulent. Sed quia nomen hoc in genere foeminino positum legitur, potius retineo Dolores vel molestias, quanquam multiplex adhuc potest esse sensus. Nonnullis videtur esse imprecatio, acsi David sancto zelo accensus, iustae Dei vindictae superstitiosos addiceret. Alii (quibus libentius subscribo) non mutant futurum verbi tempus: sed mihi non videntur satis distincte exprimere quales molestias designet David. Dicunt quidem miseros homines nova assidue figmenta sibi accersere in quibus se anxie torqueant: verum ego finem simul notari puto, quod scilicet non modo sine profectu se macerent, sed etiam misere et infeliciter satagant in suam perniciem. Nam quo se longius abducat ab eorum consortio, hoc axioma sumit, adeo nihil ipsos proficere vanis suis superstitionibus, ut strenue laborando, gravioribus subinde malis se involvant. Quis enim eventus manet miseros homines, qui sponte se diabolo mancipant, nisi ut eos spes sua frustretur? quemadmodum Deus conqueritur apud Ieremiam, Dereliquerunt me fontem aquae vivae, et foderunt sibi cisternas aridas, quae rimis undique perfluunt, Ier. 2, 13. In proximo etiam membro aliqua est ambiguitas. Verbum מהר Hebraeis in coniugatione Cal, significat dotare vel dare: sed quia in coniugatione Hiphil, saepius accipitur pro currere, vel festinare, multis placuit haec posterior interpretatio, quod superstitiosi homines cupide festinent post alienos deos. Et certe videmus illos tanquam furore percitos, praecipites ruere: atque hunc importunum ardorem Prophetae illis saepe exprobrant. Itaque mihi placeret hic sensus si eum communis linguae usus admitteret. Ceterum, quia notant Grammatici alium similem locum non occurrere, alteram sententiam in versione sequutus sum. Haec vero summa erit, dum substantiam suam profundunt ac dilapidant increduli, non modo perdere quaecunque idolis suis offerunt dona, sed iram Dei in se provocando, novis subinde molestiis se obruere. Forte etiam ad communem Scripturae doctrinam allusit Propheta, quod idololatrae spiritualis cum vero Deo coniugii fidem violando, cum idolis paciscantur. Nam Ezechiel cap. 16, vers. 33. non abs re Iudaeis exprobrat, quum amator scortum donis alliciat, ipsos mercedem obtulisse idolis quibus se prostituerent. Optime tamen constat simplex sensus, dum falsos deos muneribus ornant increduli, non modo sumptum perdere, sed cumulare sibi alios atque alios dolores, quia infelix tandem erit exitus. *Non libabo libamina.* Nonnulli sacrificia ex sanguine intelligunt vel cruenta vel ex rapinis parta. Sed quoniam Propheta hic non invehitur in homines crudeles et sanguinarios, sed in genere fictitios ac vitiosos cultus damnat: deinde non simpliciter sacrificia nominat, sed designat libandi ritum: minime dubito quin tacite legali ceremoniae opponat sanguinis libamen. Scimus enim gustum sanguinis tamen in victu communi quam in sacrificiis, veteri populo fuisse vetitum, quo magis a caedibus et omni saevitia adhorreret. Rursus testantur historiae Gentes in suis sacrificiis sanguinem libare solitas. Pronunciat ergo David se non modo alienum fore a pravis erroribus, qui idololatras seducunt, sed in externa quoque professione sibi curae fore ne ullum det signum consensus. Eodem spectat quod continuo

post sequitur, Non sumam eorum nomina in labiis meis. Tanto enim odio et detestationi sibi fore idola dicit, ut ab eorum nominibus, tanquam a nefando sacrilegio, sibi caveat: non quod fas non sit eorum nomina proferre, quae subinde in Prophetis occurrunt, sed quia non aliter exprimere potuit David summam detestationem, qua falsos deos persequi debent fideles. Quod etiam apparet in loquendi forma qua utitur, relativa enim tantum ponens, idola ipsa subticet. Quare suo exemplo praecipit fidelibus non modo ut errores caveant ac impias opiniones, sed etiam ut ab omni consensus simulatione abstineant. Palam enim est de externo cultu eum loqui, qui vel purae vel perversae religionis testimonium est. Quod si fidelibus fas non est ullo symbolo ostendere sibi cum superstitiosis esse consensum, non est quod sibi indulgeant larvati Nicodemitae frivolo isto praetextu, occultam se fidem intus fovere, dum se Papistarum sacrilegiis adiungunt. Sunt qui *alienos*, *et eorum nomina* de cultoribus falsorum deorum exponant: sed David potius ipsos deos (meo iudicio) intelligit. Nam hic scopus est, Quamvis superstitionum colluvie referta sit terra, et increduli in ornandis suis idolis sine modo prodigi sint: piis tamen et sanctis abominabile semper fore quicquid illi confingunt.

5. Iehova pars portionis meae et calicis mei, tu sustentas sortem meam. 6. Funes ceciderunt mihi in amoenis: utique haereditas pulcra est mihi.

5. *Iehova pars, etc.* Clarius nunc sententiam suam explicat, causam enim ostendit cur se ab idololatris disiungens, in Ecclesia Dei manere velit: et societatem errorum cum detestatione fugiens, ad purum Dei cultum aspiret: nempe quia in uno vero Deo acquiescat. Nam inde misera illa inquietudo, ut phrenetico impetu huc illuc discurrant ac vagentur coeci homines, quia vera Dei notitia privati sunt. Nec certe fieri aliter potest quin saepe vacillent quicunque non sunt in Deo fundati: et qui rectam fidem non tenent, intra cuius metas se contineant, quin eos abripiat errorum impetus. Ceterum docet hic locus eos demum rite in vera pietate edoctos esse, quibus unus Deus sufficit. Nam David partem sortis suae et haereditatem vocando, et calicem, se eo uno ita contentum affirmat, ut nihil appetet extra ipsum, nec pravis desideriis titilletur. Discamus ergo, ubi se Deus nobis offert, ita eum amplecti, ut omnes salutis nostrae partes ac numeros in eo quaeramus, nam ex hoc fonte omnes quae unquam in mundo grassatae sunt superstitiones, manasse certum est, quia superstitiosis hominibus unus Deus non satisfecit. Atqui non aliter a nobis possidetur, quam si portio sit sortis nostrae hoc est, si nos sibi in totum addictos teneat, ne ulla amplius infidelitatis cura nos sollicitet. Ideo Iudaeos apostatas accusans, quod post idola discurrerent, Ipsi, ipsi, inquit, sint portio tua. Quibus verbis ostendit se idolis locum cedere, nisi in solidum nobis sufficiat. Ac tres quidem similitudines ponit David, nam primum haereditati Deus comparat: deinde calici: tertio vindicem possessionis facit. Alludit

autem ad haereditates, quas scimus inter Iudaeos Divinitus fuisse ita distributas, ut sua quemque sorte contentum esse Lex iuberet. Iam sub voce Calicis, vel haereditarii fundi proventus notatur, vel (per synecdochen) ordinarius victus: acsi dixisset, Deum et proprietate et fructu suum esse. Nec supervacua est tertia comparatio: quia plerumque contingit a sua possessione depelli iustos dominos, quia nullus eos tuetur. Deus vero ita se nobis in haereditatem dedit, ut eiusdem virtute salva nobis maneat fruitio. Parum enim iuvaret nos semel ipso potitos esse, nisi contra quotidianos diaboli impetus possessionem assereret. Quod exponunt quidam, Tu fundus es in quo sita est mea portio, mihi frigidum videtur.

6. *Funes ceciderunt mihi.* Melius confirmat quod iam dixit proximo versu, nempe sedato ac tranquillo animo se in uno Deo acquiescere: imo ita gloria, ut magnifice despiciat quicquid extra ipsum optabile sibi mundus fingit. Nam honorifico elogio Deum extollens, se quicquam amplius expetere negat. Ceterum multiplex huius doctrinae usus est: quia non tantum ab omnibus superstitionum figmentis retrahere nos debet, sed etiam ab omnibus carnis et mundi illecebris. Quoties ergo nobis obrepunt quae nos ab uno Deo abducant, ex opposito haec sententia occurrat, Praeclare nobiscum actum esse, quod se nobis fruendum dederit ille qui perfectam in se continet[1] bonorum omnium summam. Sic fiet ut nobis semper iucunda sit ac suavis nostra conditio: quia nulla beatae vitae parte destituitur qui Deum possidet.

7. Praedicabo Iehovam qui mihi dat consilium: etiam noctibus erudiunt me renes mei.

Postremo fatetur David hoc quoque mera Dei gratia sibi fuisse datum, ut in tanti boni possessionem fide veniret. Nihil enim prodesset, Deum se nobis liberaliter offerre, nisi fide eum reciperemus: quando reprobos et electos communiter ad se invitat, sed priores sua ingratitudine tanto bono se fraudant. Sciamus ergo utrumque provenire ex gratuito Dei dono, quod ipse nostra est haereditas, et eum fide possidemus. Hoc *consilium* est cuius David meminit: interior scilicet Spiritus illuminatio, ne pro carnis nostrae caecitate, salutem ad quam nos vocat, respuamus. Unde colligimus, non minus inscite quam impie gratiam Dei lacerari, ubi eius optio vel reiectio in libero hominis arbitrio statuitur. De externa vero doctrina hic non agi, ex verbis clare patet: quia dicit se nocte erudiri, dum remotus est a conspectu hominum. Deinde quum hoc dicit fieri in renibus suis, non dubium est quin arcanas inspirationes designet. Iam ubi dicit hoc fieri noctibus, observa numerum pluralem. David enim non fidei modo initium adscribit Deo, sed assidue se in eius schola proficere agnoscit, quemadmodum necesse est mentis nostrae vanitatem tota vita corrigi, accendi clarius fidei lumen, et modis omnibus nos ad spiritualem prudentiam altius provehi.

8. Posui Iehovam coram me iugiter: quoniam a dextris meis est, non movebor. 9. Propterea gaudet cor meum, laetatur lingua mea: etiam caro mea habitat confidenter.

8. *Posui Iehovam.* Iterum fidem suam praedicat, nam Deum in conspectu statuere, nihil aliud est quam tenere suos omnes sensus ligatos, ne alio diffluant. Necesse quidem est aliis quam carnis oculis ipsum conspicere: quia raro apparet, nisi supra mundum conscendimus, sed fides tamen nos coërcet, ne tergum ei obvertamus. Sensus ergo est, Davidem sic intentum fuisse et affixum Dei providentiae, ut certo persuasus esset, quoties instaret aliqua necessitas, illum sibi praesto fore ad opem ferendam. Addit etiam *iugiter*, ut sciamus constanter innixum fuisse Dei auxilio, ut variis certaminibus agitatum nullus metus alio reflectere oculus cogeret. Atque ita nos a Deo pendere convenit, ut certo statuamus, etiam quum longissime abesse videtur, eum nobis propinquum esse, hic conspectus efficiet ne inanibus huius mundi spectris ludamur. *Quoniam a dextris meis est.* Hoc secundum membrum disiunctim lego, nam quod alii contexunt. Posui Dominum in conspectu meo, quia a dextris mihi est, frigidum videtur, et doctrinam multum extenuat: acsi diceret David se experientia metiri Dei praesentiam: quod minime decet. Meo itaque iudicio, plena fuit haec sententia, quod sibi Deum prae oculis statuerit, ut se in omnibus periculis ad eum reciperet. Nunc ut alacrior sit ad bene sperandum, quid valeat Dei auxilium et paterna cura, sibi proponit: nempe ut suos quibus adest, in firmo statu contineat. Securus ergo est ab omni discrimine, et sibi certam salutem promittit: quia Deum fidei oculis quasi praesentem intuetur. Porro hoc loco evertitur Sorbonicum illud commentum, fideles de perseverantia finali dubios esse: quia David gratiae Dei fiduciam in futurum tempus clare extendit. Et certe misera esset conditio, in singula momenta trepidare, acsi de continuo gratiae progressu nihil nobis exstaret.

9. *Propterea gaudet cor meum.* Commendat hoc versu incomparabilem fidei fructum, cuius passim meminit Scriptura: nempe quod non modo tranquilli, sed laeti etiam et hilares sub Dei praesidio degimus. Scimus praecipuum beatae vitae caput esse εὐθυμίαν, sicuti nihil infelicius est quam inter varias curas et pavores aestuare. Atqui impii quantumvis spiritu vecordiae aut stuporis se inebrient, nunquam tamen vera laetitia fruuntur, nec serena mentis quiete: quin potius turbidos motus intus sentiunt, qui subinde illos perturbant, ac excutiunt torporem. Denique nemini placide gaudere contingit, nisi qui recumbere didicit in unum Deum, suamque salutem in eius manu reponere. Quum ergo nos innumerae perturbationes undique obsideant, sciamus hoc unicum esse remedium, oculos nostros ad Deum dirigere: nec modo animos nostros placabit fides, sed pleno etiam gaudio perfundet, quanquam David non tantum se intus gaudere affirmat, sed linguam quoque suam, imo carnem huius gaudii participem facit. Et merito, quia fideles non modo in arcano cordis affectu spirituale gaudium fovent, sed lingua etiam proferunt quatenus Deum salutis suae custodem esse gloriantur. Nomen

כבוד quod proprie gloriam significat, non dubito hic pro lingua sumi, sicuti Genesis 49, 6. nam alioqui trimembris partitio non quadraret. Quamvis autem corpus ab incommodis et molestiis immune non sit: quia tamen non solum animas nostras, sed etiam corpora Deus tuetur, non temere David carni suae commune facit hoc beneficium, ut secure habitet.

10. Quia non deseres animam meam in sepulcro: nec pones sanctum tuum ut videat foveam.

Pergit in explicatione superioris doctrinae: ideo scilicet nihil sibi ad plenum laetitiae cumulum deesse, quia ab interitu sibi non metuat. Unde sequitur, neminem vere Deo fidere, nisi qui salutem sibi a Deo promissam ita apprehendit ut mortem despiciat. Porro notandum est, Davidem non de certa aliqua specie liberationis restricte loqui (quemadmodum Psalm. 49, 16. Redemit Deus animam meam e manu sepulcri, et aliis similibus) sed aeternae salutis fiduciam certo concipere, quae anxietate et metu eum liberet: acsi dixisset paratum sibi semper fore exitum e sepulcro, ne in corruptione maneret. Nam Deus suos ab aliquo discrimine liberans, non nisi ad breve tempus vitam illis prorogat. Quantula vero et quam ieiuna consolatio haec esset, paulisper respirare, donec mors tandem sine spe salutis nos absorbeat? Hinc sequitur, Davidem fuisse ita loquutum, eo quod se attolleret supra communem generis humani sortem. Nam quando in omnes Adae filios lata est sententia, quia pulvis sunt, redituros in pulverem, Gen. 3, 19. eadem sine exceptione omnes manet conditio. Quare nisi in medium prodeat Christus, qui est primitiae resurgentium, sub putredine semper iacebunt. Unde merito colligit Petrus, Actor. 2, 30. non potuisse Davidem ita gloriari, nisi Spiritu prophetico, et in auctorem vitae sibi promissum respexisset, qui solus hoc privilegio ornandus erat. Hoc tamen non obstat quin David iure sibi immunitatem a morte promiserit: quia Christus non sibi privatim resurgendo immortalitatem peperit, sed nobis omnibus. Quod autem Petrus Actorum 2, 30. et Paulus 13, 33. in sola eius persona impletum fuisse hoc vaticinium contendunt, sic accipe, ipsum a sepulcri corruptione fuisse prorsus et solide exemptum, ut membra sua gradatim et pro cuiusque mensura in societatem suam vocet. Nam quum Davidis cadaver in pulverem redactum sit, apte colligunt Apostoli ipsum a corruptione non fuisse immunem. Eadem ratio ad fideles omnes pertinet, quorum nemo a putredine intactus vitae incorruptibilis sit particeps. Unde sequitur, vitae plenitudinem quae in capite solo residet, guttatim solum vel per partes ad membra defluere. Posset tamen de Christo eadem fere questio obiici (qui et ipse in sepulcrum descendit) sed quae ad solvendum facilis est. Notanda est enim utriusque vocis etymologia. Sepulchrum enim שאול vocatur, tanquam inexplebilis gurges qui omnia consumit: שחת vero a corruptione, quare non tam locus hic notatur quam qualitas: acsi dictum esset vitam Christi a sepulcri iure fore immunem, quia ne mortuum quidem eius corpus corruptioni erit ob-

noxium. Porro sepulcrum Christi vivifico Spiritus eius odore scimus perfusum fuisse, ut ei ianua foret ad immortalem gloriam. Fateor veteres tam Graecos quam Latinos interpretes haec verba in diversum sensum traxisse, quod anima Christi ex inferis reducta fuerit: sed praestat in genuina illa simplicitate manere, ne ridiculi simus Iudaeis, deinde ne una argutia plures alias gignens, nos in labyrinthum coniiciat. Certe in secundo membro minime dubium est, fieri corporis mentionem: atqui scimus Davidi nihil magis esse tritum quam idem bis repetere. נפש autem licet Latine Anima vertamus, Hebraeis tamen nihil aliud est quam vitalis spiritus, vel ipsa vita.

11. Notam mihi facies viam vitae: satietas laetitiarum in facie tua, iucunditates in dextra tua semper.

Confirmat sententiam proximi versus, modumque explicat quo Deus a mortis servitute eum eximet, nempe quia eius ductu, certo ad vitam perveniet. Unde iterum colligimus quod prius dixi, hic fideles ab extraneis et reprobis discerni quo ad perpetuum statum, nam si quis ostensam viam vitae Davidi fuisse dicat, quia vivendi tempus prorogatum ei fuerit, nterum erit cavillum. Nimis enim extenuatur Dei gratia, si dicamus eum suis ad pauculos tantum annos, vitae esse ducem: quia hoc modo nihil a reprobis differrent, quibus commune est solis lumen. Quod si hic peculiarem Dei gratiam, qua nonnisi filios suos dignatur, commendat David: haec vitae ostensio haud dubie ad beatam immortalitatem extenditur, imo ille demum vitae tenet viam, qui sic Deo coniunctus est, ut in ipso, non extra ipsum vivat. Postea subiicit, Deo propitio nihil ad plenum felicitatis cumulum deesse. Quanquam autem Dei facies, pro adspectu tam passivo quam activo potest accipi, ego tamen utrumque simul complector: quia ad laetitiae causam ordine praecedit paternus eius favor, dum nos sereno vultu adspicit: neque tamen ante nos exhilarat, quam vicissim amabilem eius vultum conspicimus. Quin etiam hoc membro diserte exprimere voluit David ad quos pertineant deliciae, quarum plena in manu Dei reposita est copia. Qui fit enim, quum penes Deum sint amoenitates quibus totum mundum repleat, ut tristis et morifera caligo maiorem humani generis partem occupet, nisi quia non omnes peraeque Deus serenis et paternis oculis adspicit, neque etiam omnibus aperit oculos, ut non alibi quam in ipso gaudii materiam quaerant? Porro satietas fluxis mundi illecebris opponitur, quae postquam aliquamdiu luserunt miseros homines, ieiunos tandem et famelicos relinquunt. Quantumvis enim se in voluptates ingurgitent, fastidio tamen potius languent quam satiantur: deinde temporales deliciae non secus ac somnia evanescunt. Testatur ergo David, nusquam inveniri solidum gaudium in quo acquiescant hominum mentes, nisi in solo Deo: ideoque solos fideles qui unica eius gratia contenti sunt, numeris omnibus beatos esse.

PSALMUS XVII.

Arg. Psalmus hic continet tristem querimoniam de crudeli hostium superbia. Deinde testatur David, praeter meritum ita se inhumaniter vexari, quia nullam illis saeviendi causam dederit. Simul Deum vindicem implorat, ut eius manu liberetur. Etsi autem inscriptio nullum tempus designat, probabile tamen est Davidem hic de Saule et eius associis conqueri.

1. Precatio Davidis. Audi Iehova iustitiam, attende ad clamorem meum: ausculta precationem meam, quae non est in labiis fraudulentis. 2. Ad praesentia vultus tui iudicium meum prodeat: oculi tui adspiciant rectitudines.

Initio, causae suae bonitatem in medium adducit, quia promisit Deus se minime passurum ut innoxii opprimantur, quin tandem illis succurrat. Nam quod iustitiae nomen quidam exponunt Precationem iustam, mihi frigidum videtur. Potius David ex sua integritate fiduciam concipiens, inter se et hostes Deum statuit, quasi arbitrum, ut de causa cognoscat. Alibi enim vidimus, ubi cum perversis hominibus nobis negotium est, licere coram Deo innocentiam nostram testari. Sed quia non sufficeret fidelibus, sibi esse recte conscios, precationem secundo loco adiungit. Saepe enim contingit, profanos quoque homines iure gloriari de bona causa: quia tamen non agnoscunt Divinitus mundum gubernari, subsidunt in conscientiae suae theatro, (ut loquuntur) ac frenum rodentes, contumaciter magis quam constanter ferunt iniurias, quia ex fide et invocatione Dei nullum petunt solatium. At fideles non tantum nituntur causae suae bonitate, sed eam Deo tuendam commendant: et quoties aliquid contingit adversi, confugiunt ad eius auxilium. Haec igitur ratio est contextus, ut Deus si Davidem cognoscat iuste et sine noxa officio fuisse perfunctum, ideoque inique vexati ab hostibus, eum respiciat: praesertim quia fretus eius auxilio bene sperat, et interea sincere ipsum precatur. Per *clamorem et precationem* idem significat: sed vox Clamoris et eiusdem sententiae repetitio ad vehementiam notandam valent. Porro quia hypocritae se magnifice iactant, et in fiduciae signum vocem tumultuose efferunt, negat David se dolose loqui, hoc est fumos obtendere tegendis suis delictis, sed ingenue prodire in conspectum Dei. Ergo hac precandi forma Spiritus sanctus nos ad studium recte vivendi instituit, ut si qui nobis infensi sint, gloriari liceat nos extra culpam esse. Deinde quoties improbi nos oppugnant, idem Spiritus ad precandum nos invitat: quia si quis bonae conscientiae testimonio fretus, preces negligat, Deum fraudat legitimo suo honore, iudicandi munus ei non deferens. Discamus praeterea, ubi ad Deum accedimus, fucose agendum non esse: quia tota rhetoricae nostrae gratia coram Deo mera est simplicitas.

2. *A praesentia vultus tui.* Ad verbum est, Ab ante faciem tuam, vel Coram facie tua: quibus verbis intelligit David, nisi Deus

exsurgat vindex, ius suum calumniis obrutum latere, seque pro damnato haberi. Tacite enim mendaciorum tenebris opponitur Dei cognitio: acsi dixisset se non alium expetere iudicem quam Deum, nec fugere eius tribunal, quia et cor purum et bonam causam afferat. Eodem spectat quod mox subiicit de adspectu. Neque enim Deum caecitatis insimulat: sed tantum precatur ut re ipsa ostendat, minime se connivere ad hominum scelera, vel susque deque habere miseros homines qui praeter meritum male tractantur. Iudicii nomen quidam nimis restricte pro iure regni promissi accipiunt, acsi peteret se Dei manu in solio locari, quia et ab ipso Rex electus erat, et eius auspiciis ac nomine per manum Samuelis unctus. Sed non dubito quin multis ac variis iniuriis oppressus, in fidem ac patrocinium Dei se conferat.

3. Probasti cor meum, visitasti nocte: examinasti, non invenies: cogitatio mea non transibit os meum. 4. Ad facta hominum, in verbo labiorum tuorum ego custodivi vias dissipatoris.

3. *Probasti cor.* Quidam praeteritum tempus in primis tribus verbis loco futuri positum existimant: rectius ac magis perspicue ita resolvunt alii, Si cor meum probes, ac visites nocte, et penitus examines, non reperietur ulla fallacia. Ceterum ut nihil mutetur, non male sensus quadrabit hoc modo, Tu Domine qui arcanos omnes cordis mei sensus tenes, sicuti tuum est probare homines, optime nosti me non esse duplicem, nec quicquam fraudis intus alere. Certe consilium Davidis ambiguum non est, quia enim perperam falsa invidia gravatus, nullam apud homines aequitatem impetrare poterat, provocat ad Deum iudicem: sed ne temere id faciat, serium examen sibi indicit, quia externa specie non fallatur Deus, cuius proprium est occultos cordis recessus excutere. Tempus noctis in Dei visitatione exprimit, quia ubi quis subductus est ab hominum oculis, clarius videt quae alioqui laterent vitia: sicuti rursum hominum conspectus pudore vitia nostra obducit: acsi dixisset, Domine, quum noctis tenebrae conscientiam sublatis integumentis magis aperiant, et tunc sine testibus et arbitris liberius se proferant affectus, si eo articulo me examines, nihil in corde meo reperietur perfidiae. Hinc colligimus quanta fuerit Davidis sinceritas, qui se ipsum intus colligens, tam intrepide se Dei iudicio explorandum permittit. Nec vero se ab externis tantum criminibus purgat, sed etiam ab omni clandestina malitia: quod scilicet ingenue prae se tulerit quae agitabat in animo. Nam cogitare nostrum dicitur *os transgredi*, quum fallendi causa aliud versat animus, quam lingua affirmet, quanqua זמה potest in malam partem accipi pro captiosis et fallacibus consiliis.

4. *Ad facta hominum.* Varie hunc versum exponunt interpretes. Quidam enim ב pro Contra sumi putantes, vertunt: ad facta hominum, quae contra verbum tuum perpetrant, sed ego aliis potius assentior, qui hic rectum iudicium laudari dicunt, quod ad praescriptum verbi Dei exigitur. Sunt enim qui solertia praediti, sedulo quidem observant facta hominum, sed non secundum verbum Domini. Nondum tamen plenum huius loci sensum tenemus, adhuc enim videa

dum est quasnam *vias* dicat *dissipatoris*. Videtur quibusdam suos sodales notare, qui statim ad rapinas, praedonum more volassent, nisi eos compescuisset: utpote qui ad ultima redacti, desperatione erant audaces. Scimus enim quam acris sit stimulus necessitas. Verum illa etiam expositio videtur mihi coacta: potius itaque ad hostes refero. Iam et in verbo Observandi, variant interpretes. Quidam enim ita accipiunt, quasi David se protervis hominibus et per scelera grassantibus, strenue opposuerit. Alii, quod intentus fuerit ad discrimen recti et iniqui, ut sibi caveret a malis exemplis: quae autem videret verbo Dei congruere, illa imitaretur. Atqui non dubito aliam fuisse Davidis mentem, nempe quod testari voluit, quantamvis eum improbi homines ad malum impellerent, se tamen retentum fuisse Dei verbo, ne vi et iniuriis certaret, vel malum pro malo rependeret. Dicit igitur, qualiacunque fuerint opera hominum, se ita semper addictum fuisse verbo Dei, et quasi ab ore eius pependisse, ut sibi licitum minime putaret, quamvis esset provocatus iniuriis, parem mercedem hostibus referre. Scimus quam dura sit haec tentatio, et ad vincendum difficilis, non respicere qualiter se nobiscum gerant homines, sed quid Deus vetet aut iubeat. Nam qui ad aequitatem propensi sunt, ut prodesse omnibus studeant, neminem vero laedere velint: ubi sunt lacessiti, prorumpunt caeco impetu ad vindictam: praesertim ubi videmus ius et fas omne perverti, talis confusio nos excaecat, ut non dubitemus ululare cum lupis. Ergo exemplo Davidis, haec nobis optima erit moderationis ratio, ubi nos suis maleficiis hostes ad nocendum stimulant, oculos in verbum Dei coniicere. Ita enim fiet ut nunquam caecutiant mentes nostrae, quin sibi caveant a viis perversis: quia Deus non tantum praeceptis suis affectus nostros frenabit, sed promissionibus quoque ad patientiam erudiet. Neque enim tantum nos vetando prohibet a maleficiis, sed vindicem nostrum se fore pronuncians, simul admonet ut demus locum irae.

5. Sustenta gressus meos in semitis tuis, ne labantur plantae meae. 6. Ego invocavi te, certe exaudies me Deus: inclina aurem tuam mihi, audi sermonem meum.

5. *Sustenta gressus.* Si Dei semitas accipimus pro Legis praeceptis, sensus clarus erit, nempe quod David licet vere gloriatus sit se inter gravissimas tentationes constanter iustitiam coluisse puro animo, propriae tamen infirmitatis sibi conscius Deo se regendum tradat, sibique dari petat perseverandi gratiam: acsi dixisset, Sicut hactenus te duce in recto cursu perrexi, ita in futurum tempus retine gressus meos, ne labantur. Et certe ut quisque maxime excellit, sibi a praecipitio metuere debet. Haec enim Satanae astutia est, ex virtute fabricare carnis confidentiam quae torporem inducat. Quanquam autem hunc sensum non prorsus repudio: probabilius tamen mihi est, Davidem hic felicem a Domino successum precari: acsi dixisset, Domino quando vides me integritati fuisse deditum, ita me guberna ut omnibus appareat te meum esse custodem, nec me sinas hostium libidine deiici. Ita per Vias Domini intelliget non doctrinam qua vita nostra regitur, sed virtutem qua nos fulcit, ac praesidium

quo nos conservat: nec tantum ideo sic vocat, quod omnes eventus in eius sint manu? sed quia ubi curam nostri habet, fluunt omnia nobis commode. Quum addit, *ne labantur plantae meae*, significat singulis momentis multos casus adversos instare, et periculum esse ne pereamus, nisi nos Dei manus sustineat.

6. *Ego invocavi.* Verbum hoc praeteriti temporis continuum actum designat, ideoque praesens tempus complectitur. Si particula כי hoc loco est causalis, sensus erit, Davidem inde sumpsisse precandi fiduciam, quia fretus Dei promissione, vota sua non fore irrita sperabat. Nisi forte magis placeat mutare tempus verbi (sicuti quidam faciunt) hoc sensu, Orabo, quia expertus sum hactenus preces meas abs re fuisse exauditas. Ego tamen quod mihi visum est simplicius, eligi: David enim, meo iudicio, hic se bona spe ad Deum invocandum hortatur et animat: acsi dixisset, Quum ego te invocem, certe o Deus, vota mea non spernes. Mox tamen postulat sibi concedi quod dixerat se sperare.

7. Mirifica misericordias tuas servator, sperantium ab his qui se efferunt contra dexteram tuam. 8. Custodi ut pupillam filiam oculi, in umbra alarum tuarum absconde me. 9. A facie impiorum qui me perdere conantur, inimicorum meorum qui in anima obsident me.

7. *Mirifica misericordias.* Quoniam verbum הפלה nunc admirabilem vel eximium reddere, nunc segregare significat, uterque sensus praesenti loco non male conveniet. Nam (ut dicitur Psal. 31, 20.) bonitas Dei recondita est eius cultoribus instar peculiaris thesauri, ut eam opportune depromat etiam in ultimo desperationis articulo. Ergo si vertere placeat, Segrega: sensus erit, ut Deus illam gratiae speciem, qua solos electos dignatur, erga servum suum Davidem proferat. Nam quum promiscue in discrimen coniiciat bonos et malos, diverso exitu tandem probat se non confuse miscere paleam tritico, quia suos separatim colligit. David tamen (meo iudicio) quia videbat nonnisi raro et insolito modo se posse liberari, ad mirificam Dei virtutem confugit. Nam qui putant eum optare ut Deus persequutoribus gratiam suam arceat, nimis violenter contextum torquent. Porro hac circumstantia, periculi magnitudo exprimitur: quia alioqui satis fuisset visitato et vulgari modo Davidem iuvari, sicuti suos quotidie Deus favore suo prosequi, et auxilio suo tueri solet. Coegit ergo eum gravissima anxietas miraculum in sua salute expetere. Elogium quo hic ornatur Deus, ad spem impetrandi facit, nam quum sibi Deus servandi partes asserat quotquot in ipso confidunt, merito David qui unus erat ex illorum numero, salutem promittere sibi potuit. Ergo quoties ad Deum accedimus, primam nobis in mentem veniat, quia non frustra vocatur Deus seperantium servator, modo in eius gratiam recumbat fides nostra, minime timendum esse quin paratus sit ad opem nobis ferendam. Quod si clausae sint omnes viae, simul etiam in mentem veniat, penes ipsum esse incredibiles auxiliandi modos qui eius potentiam melius illustrent. Ceterum quia partici-

pium Sperantes, sine adiectione ponitur, quidam interpretes eum fine versus coniungunt, acsi inversus esset verborum ordo. Sic ergo resolvunt. Servator sperantium in dextera tua ab iis qui insurgunt. Sed quia hoc durum est, expositio vero quam attuli, melius fluit, et magis est recepta, eam sequamur. Uno itaque complexu Deo tribuit suos tuendi et servandi munus contra omnes impios qui ad oppugnandam eorum salutem insurgunt. Dicuntur autem se efferre contra Dei manum, quia molestiam piis quos Deus servandos suscepit, inferendo aperte bellum ei intentant. Atque haec sententia doctrinam continet apprime utilem, violari Deum in nostra persona, quia se nostrae salutis custodem semel professus, quoties iniuste oppetimur, manum suam pro clypeo opponit. Atque huc spectant duae similitudines quas David subiunxit de pupilla oculi et avium pullis. Nam quum Deus exprimere volens quantam curam suorum habeat, se gallinae et aliis avibus simile faciat, quae fovendis et regendis suis pullis alas extendunt: ac pronunciet sibi non minus caros esse quam est hominibus oculi pupilla, pars tenerrima corporis: sequitur, bellum contra ipsum moveri quoties ad laedendos fideles consurgitur. Nam quum haec precandi forma à Spiritu sancto dictata sit, promissionem in se continet. Incredibilis vero Dei bonitas, quod se eosque demittit, et quodammodo transformat, ut fidem nostram supra omnes carnis sensus extollat.

9. *A facié impiorum.* Iterum hostes suos accusans, gratiam Dei ab innocentiae suae commendatione sibi conciliat: simul tamen conqueritur de ipsorum saevitia, quo Deus ad auxiliandum propensior sit. Dicit enim primo, vastandi et perdendi libidine ipsos ardere. Deinde addit se obsideri in anima: quo significat, non alio pretio quam morte sua contentos fore. Itaque quo plus terroris nobis incutit hostium crudelitas, eo etiam magis precandi studium acuere debet. Quanquam autem monitore opus non habet Deus, hic tamen est precationis usus et finis, ut fideles dum sua mala et sollicitudines exonerant in Dei sinum, certo statuant suas necessitates ab ipso respici.

10. Adipe suo se clauserunt, ore suo loquuti sunt cum superbia. 11. In vestigiis nostris nunc circumdederunt me: oculos suos posuerunt ad deprimendum in terram. 12. Similitudo eius ut leonis, expetit ad rapiendum, atque ut catuli leonis habitantis in occultis.

10. *Adipe suo.* Siquis vertere malit ut faciunt alii, Adipem suum clauserunt, eodem redibit sensus. Nam quod Hebraei quidam exponunt, Adipe refertos, quia impeditum erat eorum guttur, caruisse libera voce, nimis dilutum est. Ego vero per vocem Adipis, fastum quo non secus ac pinguedine turgebant, notari existimo. Est autem concinna metaphora, pectus eorum ferocia non secus ac pinguedine fuisse obturatum. Neque tamen nego, conqueri Davidem, opulentia et deliciis fuisse inflatos: sicuti impios videmus, quo pinguius saginantur, magis contumeliose superbire: sed interius vitium hic puto

describi, quod scilicet confidentia undique stipati, se et ab omni humanitate subducant, eius deinde signum in lingua exstare dicit. Summa igitur est, intus superbia tumere: neque vero eam dissimulare, dum verborum ampullas proiiciunt, Nam in Oris nomine hic non est pleonasmus, ut saepe alibi: quia intelligit David, palam et plenis buccis efflare contumelias, quae testes sunt eorum superbiae.

11. *In vestigiis nostris.* Confirmat quod prius dixit de furiosa nocendi libidine, qua flagrabant hostes, dicit enim iam crudeliter fuisse intentos ad machinandum exitium, ut quocunque deflecteret, non desinerent a tergo instare. Quum dicit gressus nostros, haud dubie suos comites complectitur, quanquam statim ad se unum redit: nisi quis forte alteram lectionem magis probet, quia nonnulli codices habent סבבוני plurali numero. Sed in eo parum est momenti: simpliciter enim conqueritur David, nisi Deus e coelo manum porrigat, iam sibi nullum effugium restare, quia simulac pedem movit, insectantur hostes, gressusque omnes observant. Per adverbium temporis Nunc, significat non solum in praesenti periculo se versari, sed singulis momentis, quamcunque in partem se vertat, gressus suos ab hostibus insisti et urgeri. Posterius membrum ita exponunt quidam, acsi venatoribus hostes conferret David, qui oculis in terram deiectis, taciti praedae inhiant. Gestum ergo notari putant in oculis deorsum fixis. Et certe fraudulenti homines saepe ita composito sunt vultu: rectius tamen intelligunt alii hac figura notari continuum et infatigabilem ardorem quo feruntur impii ad evertenda omnia. Ponere itaque oculos, nihil aliud erit quam applicare totum suum acumen, et conatus intendere. Quod autem sequitur, Ad deiiciendum in terram tantundem valebit atque ad prosternendum. Nam impii, quasi stante mundo sibi concidere necesse esset, totum humanum genus eversum cuperent: ideoque ad omnes posternendos strenue secomparant. Id similitudine amplificat proximus versus, ubi dicuntur similes esse leonibus et catulis leonum. Tenenda autem illa ratio est, quo insolentius contra nos saeviunt impii, propiorem nobis esse Deum manum ut eorum truculentiae se opponat: cuius haec propria laus est, feras et sanguinarias belluas compescere. Lustra, vel occultas latebras ideo nominat, quia hostes eius variis laedendi artibus pollebant: et facultas etiam ad manum erat, ut difficile esset resistere.

13. Surge Iehova, praeveni faciem eius, prosterne eum: eripe animam meam ab impio, gladio tuo. 14. A viris manu tua Iehova, a viris qui sunt a seculo: quorum portio est in vita, quorum venterem imples bonis tuis reconditis: saturantur filii, et residuum suum dimittunt parvulis suis.

Quo violentius premebatur David, subitum quoque Dei auxilium implorat: *faciem* enim pro rapido impetu accipit, ad quem arcendum summa festinatione opus erat. Quibus verbis docet Spiritus, ubi iam mors se prope ostentat, Deum praesentibus remediis esse instructum, quae momento interponere poterit. Nec tantum liberandi partes tribuit Deo, sed ad impios conterendos simul armat potentia.

Quanquam eorum deiectionem non optat, nisi quatenus humiliari necesse fuit, ut a maleficiis cessarent: quemadmodum ex sequenti membro colligimus, ubi iterum postulat animam suam eripi, facile enim passus esset integros stare, nisi viribus suis iniuste et crudeliter abusi essent. Sciamus ergo Deum suis consulere, dum impios evertit, frangitque ipsorum robur: ut scilicet ab exitio liberet innoxias animas. Ceterum quod interpretes appositive legunt Ab impio, qui gladius tuus est: Item, A viris qui sunt manus tua, mihi non probatur. Fateor quidem, undecunque proveniant mala, nos Dei manu castigari, impiosque esse eius flagella, atque hoc aptissimum esse patientiae argumentum: sed quia modus loquendi hoc loco esset asperior, deinde precationi non admodum quadraret, aliam expositionem libentius amplector: nempe ut Deus gladio suo ipsum eripiat, viros quorum nimis diuturna fuit potentia et felicitas, manu sua percutiat. Gladium enim Dei humanis subsidiis opponit: acsi diceret, nisi Deus prodeat ipse vindex, gladiumque suum exserat, nullam spem liberationis reliquam esse. Quod proximo versu sequitur, A viris manu tua Domine, a viris qui sunt a seculo: contexo, Domine vindica me tua manu, vel ope coelesti, a viris, a viris inquam, quorum tyrannis nimis diu viguit, et quos nimis diu in prosperitatis suae faecibus residere passus es. Haec autem repetitio emphatica est: quia David in dignitate retentus, primo suspendit sententiam: deinde collecto spiritu, qua de re angatur, exponit. Ceterum quia numero singulari nuper usus fuerat, iam declarat complures sibi esse infestos, et quidem validos ac potentes: ut nulla nisi a Dei ope spes supersit. Particula A seculo, varie exponitur. Quidam vertunt, Temporales, acsi negaret David eorum statum fore durabilem: quod minime consentaneum videtur. Alii sic vocari putant qui penitus mundo sunt dediti, ac nihil nisi terrenum sapiunt. Itaque secundum eos, David brutis animalibus hostes suos comparat: atque huc quoque referunt quod proxime sequitur, Patrem eorum esse in vita: quia scilicet spiritu vacui, bonisque caducis affixi, supra mundum non conscendunt. Portio enim cuiusque dicitur, in quo suam quisque felicitatem locat. Sed quum חלד Hebraeis seculum, vel humanae vitae cursum significet, non dubito quin David queratur hostes suos viguisse ultra iustum tempus. Nam ut tolerabilis sit ad exiguum tempus impiorum protervia, eos tamen, dum contra Deum lasciviunt, stabiles manere absurdum est. Atque hunc sensum confirmat praepositio מן qua exprimit David, non a triduo duntaxat, vel nuper emersisse, sed iam a seculo durasse eorum felicitatem, quam momento evanescere oportuit. Nisi forte a seculo eos denominet, quia rerum potiuntur inter homines, honoribus et copiis exsultant: acsi in eorum tantum gratiam conditus esset mundus. Quod vero dicit, portionem eorum esse in vita, sic interpretor, ab omnibus incommodis esse immunes, ac deliciis affluere, adeoque a communi sorte esse exemptos: sicut vicissim miseri hominis portio in morte esse dicitur. Hoc ergo minime consentaneum esse dicit, impios violare laetos et alacres extra mortis metum, sibique quasi iure haereditario vendicare quietam ac beatam vitam. Eodem spectat quod mox adiungit David, Deum bonis suis abditis farcire eorum ventres: ut certe videmus eos non tantum communi luce, et spiritu, alimentis, et reliquis commoditatibus promis-

cue frui, sed lautius saepe ac splendidius tractari a Domino acsi prae aliis delicatos filios in gremio foveret. Itaque abscondita Dei bona vocantur rarae et magis exquisitae lavitiae. Dura haec tentatio est, si quis Dei favorem a terrena felicitate aestimet, itaque non mirum est hac circumstantia vehementer fuisse turbatum. Sed meminerimus ex pia querimonia levationem eum petere, non autem obstrepere Deo, ut nos quoque eius exemplo gemitus nostros discamus in coelum dirigere. Quidam subtilius exponunt, vocari abdita Dei bona, quae impii ipsi cum stupore vorant, vel quia non apparet ratio cur tam liberaliter sua bona Deus in ipsos profundat. Sed illa quam attuli expositio, ut simplex ac genuina est, alias per se satis refellit. Ultimus gradus est, quod continua successione divitias suas ad filios et nepotes usque transmittunt. Nam quum ex filiis Dei non sint, quibus promissa est haec benedictio, sequitur in diem mactationis eos saginari. Ideoque finis querimoniae est, ut mature vindictam suam exserat Deus, quando tamdiu abusi sunt eius indulgentia.

15. Ego in iustitia videbo faciem tuam: satiabor quum evigilavero, effigie tua.

Postquam anxie molestias quae ipsum urebant et torquebant, coram Deo exposuit, ne tentationum mole obruatur, aliis fiduciae se attollit in serenam tranquillitatem, in qua res legitimo suo ordine compositas videat. Nam hic primum tacita comparatio est inter statum bene ordinatum, ubi Deus suo iudicio restituet quae nunc confusa sunt, et turbulentam caliginem, quae tacente Deo faciemque suam occulante, mundum occupat. Nam David inter illas quas retulit, afflictiones, videri poterat in aeternas tenebras demersus: impii enim prospera fortuna, honoribus et divitiis florentes, videntur Deo propinqui. Atqui David superbae ipsorum iactantiae insultat: et quamvis in speciem procul a Deo sit reiectus, sibi tamen familiarem eius conspectum promittit. Pronomen *Ego* emphaticum est: acsi dixisset suas aerumnas et probra non fore obstaculo quominus ex paterno Dei amore plenam laetitiam rursum percipiat. Nam et hoc notandum est, hoc uno contentum esse ad summam beatitudinis, si Deum sibi propitium sentiat, quo adverso impii frustra se felices imaginantur. Dei enim conspectus nihil aliud est, quam paterni favoris sensus, quo nos non modo exhilarat, absterais nostris doloribus, sed in coelum usque rapit. Iustitiae nomine significat se bonae consentiae mercede nequaquam frustratum iri. Quamdiu enim cruce et miseriis suos humiliat Deus, mundus eorum simplicitati petulanter illudit, acsi temere et stulte puritati studerent. Cum hoc ludibrii genere David nunc luctatur, sibique repositum pietatis fructum esse asserit, modo ab obedientia Dei non discedat: quemadmodum Iesaias cap. 3, vers. 10. fideles hortatur ut se hac persuasione sustineant, Iusto bene erit. Neque tamen ideo salutis suae causam adscribit operibus, quia non disputat quibus meritis recipiendus sit in Dei gratiam: sed tantum hoc statuit, operam non perdere quicunque Deum colunt: quia utcunque ad tempus faciem ab illis suam subducat, opportune lucidum eius conspectum tandem restituit. *Satiabor.* Argute quidam in-

terpretes magis quam proprie ad ultimam resurrectionem hoc restringunt, acsi David spem beatae laetitiae differret, ac desiderium suspenderet usque in futuram vitam. Et satietas quidem haec de qua loquitur, non ante ultimum Christi adventum suis omnibus numeris constabit, fateor: sed quia sancti, ubi Deus amoris sui notitia eos irradiat, in hac luce acquiescunt, merito hanc pacem David, vel gaudium Spiritus, satietatem vocat. Nam etsi impii sua abundantia crepent: quia tamen inexplebilis est eorum cupiditas, vel quia vento pascuntur, vel quia attoniti bona sua non sentiunt, vel quia diris conscientiae tormentis laborant, nunquam animis sunt sedatis et tranquillis, sed inter caecas agitationes aestuant. Una est igitur Dei gratia quae nobis sufficit, ne intempestivis desideriis huc illuc raptemur. Itaque non dubito quin David ad inanes mundi laetitias alludat, quae nihil quam appetitus irritant: ut non alios solido gaudio frui ostendat, nisi quibus unus Deus satisfacit. Quia autem ad verbum Hebraice dicit, Satiabor in evigilando faciem tuam, vel facie tua: nonnulli priorem sensum magis probantes, evigilare faciem Dei vel expergisci intelligunt, quum lumen gratiae eius quod prius nebulis obductum erat, emergit. Verum mihi aptius videtur, referre verbum Evigilandi ad Davidem, ut tantundem valeat ac respirare a tristitia. Etsi enim stupore nunquam fuerat oppressus, fieri tamen non potuit quin post longam fatigationem quasi sopitus iaceret. Neque enim omnes conflictus tam animose sustinent ac repellunt. Sancti, quin pro carnis infirmitate languescant ad tempus, vel tanquam offusis tenebris expavescant, hanc igitur perturbationem David sopori comparat. Ubi autem iterum affulserit Dei favor, se recepto vigore tranquillum fore dicit. Vere quidem dicit Paulus, 2. Corinth. 5, 7. quamdiu in mundo peregrinamur, per fidem incedere, non per adspectum: sed quia nihilominus effigiem Dei non tantum in Evangelii speculo, sed in tot documentis gratiae eius quotidie cernimus, se quisque a torpore excitet, ut nos satiet spiritualis felicitas, donec facie ad faciem se nobis fruendum exhibeat Deus.

PSALMUS XVIII.

Arg. Scimus per quas difficultates, et quam ardua obstacula David ad regnum pervenerit, nam usque ad mortem Saulis exsul et profugus, trepide vitam inter multas mortes protraxit. Deinde quum Deus iam eum sua manu in solio locasset, exceptus fuit intestinis discordiis: et quum potentior esset adversa factio, parum saepe abfuit ab interitu. Hostes vero externi eum ad senium usque duriter exercuerunt. His malis, nisi Dei virtute adiutus, nunquam superior fuisset. Multas ergo et insignes victorias adeptus, non sibi (ut solent profani homines) triumphum canit, sed Deum illorum auctorem iustis encomiis celebrat. Psalmus ergo hic initium est, quo magnifice David tam in regno suo auspicando, quam in tuendo eius statu admirabilem Dei gratiam extollit. Deinde ostendit in regno suo adumbratam fuisse regni Christi imaginem, ut statuant fideles, quamvis invito et reluctante toto mundo, Christum incredibili Patris potentia semper fore victorem.

1. Praefecto, servi Iehovae Davidis, qui recitavit Iehovae verba Cantici huius, die quo eum Iehova eripuit e manu omnium hostium eius, et e manu Saulis.

Non parum ad rem facit temporis notatio, ut sciamus Davidem rebus pacatis non luxuriasse in ebria laetitia: sicuti profani homines, ubi data est illis a malis relaxatio, excussa beneficiorum Dei memoria, vel se immergunt in crassas voluptates, vel cristas erigunt, vel iactantiae suae fumis Dei gloriam obscurant. Refert enim Sacra historia, quum iam aetate fere confectus esset, defunctusque omnibus molestiis quietus sederet, cecinisse hoc canticum Domino, 2. Sam. 22. capite. Convenit etiam inscriptio haec, quam non temere fuisse appositam, ex istis rationibus colligimus. Tempus vero designat, postquam eum Deus eripuerat ab omnibus inimicis, ut sciamus tunc prorsus tranquillam fuisse regni possessionem, et non semel, neque in uno tantum hostium genere Deum illi opem tulisse, quum subinde renovarentur certamina, finis unius belli, initium esset alterius: imo saepe multiplices copiae adversus eum surgerent. Vix enim quisquam alius reperietur a mundo creato, quem tam varie exercuerit Deus. Sed quia enim crudelius quam reliqui omnes, maioreque furore et pertinacia Saul persequutus fuerat: ideo diserte exprimitur eius nomen, quum prius generalis facta esset omnium hostium mentio. Neque enim postremo loco ponitur quasi esset recentior, qui iam ante annos circiter triginta mortuus erat, a cuius morte complures exteros hostes debellaverat ipse David, et coniurationem filii Absalom extinxerat. Quia ergo apprime hanc esse memorabilem Dei gratiam noverat, quod per tot annos ab innumeris mortibus elapsus esset: imo quot fere dies sub regno Saulis transegerat, totidem se miraculis fuisse Divinitus redemptum, non sine causa praecipue huius liberationis historiam celebrat. *Servum* Dei se nominans, de sua vocatione haud dubie testari voluit: acsi negaret se temere involasse in regnum, sed tantum Dei oraculo paruisse. Haec autem in tot procellis maxime necessaria fultura: imo in naufragiis hic unicus portus fuit, sibi de coelesti mandato probe esse conscium. Nihil enim in rebus adversis homine miserius, si ingenii sui motu discrimen subiit. Optimo itaque consilio David testatum esse voluit, se neque ambitione fuisse impulsum ad haec certamina, quibus graviter perculsus fuit, neque malis artibus praeter fas quicquam tentasse: sed praeluxisse Dei mandatum. Quod nobis cognitu non parum utile est, ne immunitatem speremus ab omni molestia, ubi sequimur vocantem Deum: sed nos potius ad duram militiam paremus. Ergo Servi nomen ad publicum munus hoc loco (ut saepe alibi) refertur: sicuti quum Prophetae et Apostoli se Dei servos vocant, acsi diceret se non esse Regem a seipso creatum, sed Divinitus electum. Interim digna observatu est eius modestia, quod tot victoriis nobilis, tot gentium domitor, tanta dignitate et opulentia praeditus, non alio quam servi Dei elogio se insignit: acsi hoc omni mundi praestantia magis honorificum censeret, fideliter munus a Deo iniunctum obiisse.

2. Et dixit, Diligam te Iehova fortitudo mea. 3. Iehova petra mea, munitio mea, et liberator meus: Deus meus, rupes mea, sperabo in eo: clypeus meus, et cornu salutis meae, refugium meum.

2. *Et dixit.* Ego hic vel syllabas, vel paucas voces curiosius non persequar, in quibus ab hoc Psalmo differt Canticum illud quod 2. Sam. refertur. Tantum si quod maioris momenti occurret discrimen, suo loco perstringam: sicuti notabilis est huius sententiae omissio, Diligam te Domine fortitudo mea. Porro, quia verbum רחם non nisi in coniugatione Pihel Scriptura usurpat pro Diligere: hic autem positum est in coniugatione Cal, Hebraei quidam interpretantur Misericordiam quaerere, acsi dixisset David, Domine quando te misericordem sum toties expertus, perpetuo in tuas misericordias recumbam, atque haec quidem expositio non male quadraret: nolui tamen ab altera magis recepta discedere. Notandum vero est, amorem Dei tanquam praecipuum pietatis caput hic poni: quia nulla re melius colitur Deus. Fateor quidem Reverentiae nomine magis exprimi quem illi debemus cultum, ut in suo gradu emineat eius maiestas: sed quia nihil magis requirit quam ut omnes cordis nostri affectus possideat, nullum ei praestantius sacrificium est, quam ubi liberalis et spontanei amoris vinculo nos sibi devinctos tenet: sicuti vicissim nusquam melius, quam in gratuita bonitate, eius gloria refulget. Ideo Moses Deut. 10, 12. summam Legis colligere volens, Nunc, inquit, Israel quid a te petit Dominus Deus, nisi ut ipsum diligas? Quanquam simul ostendit David, se non ita affixum esse Dei beneficiis, ut in auctorem sit ingratus, quod vitium omnibus seculis fuit nimium vulgare. Et hodie videmus ut maior pars mundi, neglecto vel posthabito Deo, suaviter in eius donis se oblectet. David autem ne in hanc ingratitudinem incidat, his verbis quasi nuncupat solenne votum, Domine, quia tu fortitudo mea es, sincero amore tibi addictus ero.

3. *Dominus petra mea.* Quod multa elogia congerit quibus Deum ornet, non est supervacuum. Scimus enim quam difficile sit mentes et corda hominum tenere Deo addicta. Nam vel Deum sibi non sufficere imaginantur, ut semper alibi subsidia requirant: vel primo quoque tentationis impulsu ab eius fiducia excidunt. David ergo varios servandi modos Deo tribuens, modo eum habeat salutis suae praesidem, satis superque se munitum esse testatur: acsi diceret, non modo contra unum discriminis genus tutos esse quos Deus auxilio suo vult tueri, sed omni ex parte ita septos esse valido praesidio, ut nullae mortes metuendae sint. Videmus ergo non modo gratitudinis causa hic celebrari Dei laudes, sed instrui firma et constanti fide animos, ut subinde ad Deum recurrant, quicquid acciderit: et certo persuasi sint multiplicem esse eius virtutem, prout varias nocendi species excogitant impii. Nec vero abs re (ut nuper admonui) in hac parte tam copiosus est David, nam si nos uno modo adiuverit Deus, simulac exorta est nova tempestas, non secus expavescimus acsi nunquam eius auxilium essemus experti. Et qui in una molestia defensionem ab eo exspectant, postea maligne restringunt eius potentiam: perinde faciunt acsi quis in conflictum descendens, de pectore securus sit, quia thorace et clypeo munitus est: capiti vero metuat, quia caret galea. Ideo David panoplian hic suppeditat fidelibus, ut sentiant se ad nullos ictus esse expositos, modo armati sint Dei virtute. Atque hunc consilii sui finem declarat quum dicit, *Sperabo in eo.* Quare discamus eius exemplo, quaecunque

nos anxietates impetant, obiicere hos Dei titulos: imo nostrae memoriae insideant, ut quicquid timoris ingerat Satan, procul ab ingressu arceatur. Neque enim tantum in malis praesentibus vacillamus, sed fingimus etiam nobis vana pericula in futurum tempus, quae frustra nos conturbent. 2. Sam. 22, 3. pro *Deus meus rupes mea*, habetur Deus rupis meae. Et post nomen *refugii*, habetur Arx mea, servator meus, a violentia servabis me: quae pleniorem efficiunt sententiam, sed eodem spectant.

4. Laudatum invocabo Iehovam, et ab inimicis meis servabor. 5. Circumdederant me funes mortis, torrentes impietatis terruerant me. 6. Funes sepulcri circumdederant me, praevenerant me laquei mortis. 7. In angustia mea invocavi Iehovam, et ad Deum meum clamavi: et audivit de templo suo vocem meam, et clamor meus coram eo pervenit ad aures eius.

4. *Laudatum invocabo*. Quanquam invocatio Dei (ut alibi dictum est) totum saepe cultum comprehendit, quia tamen hic sequitur precationis effectus, non dubito quin hic significet Conferre se in fidem Dei, et salutem ab eo petere. Atque hoc spei suae testimonium David subiecit, quia Dei opem implorat in necessitate quisquis in eo sperat, pronuntiat igitur se salvum fore, et omnium hostium victorem, quia ad Deum confugiet. Vocat autem Deum laudatum, non modo quia dignus sit laude, ut omnes fere exponunt: sed ut significet preces suas laudibus mistas fore. Sic enim videtur exigere loci circumstantia, quod de superioribus beneficiis gratias agens, eius opem novis votis expetet. Et certe nisi qui gratiae Dei memoria se eriget, nunquam libere precabitur. Ideo Paulus Philip. 4, 6. hortatur fideles, ut in omni precatione cum gratiarum actione curas suas et petitiones deponant in sinum Dei. Adde quod obstrepunt Deo, et cum eo expostulant quicunque laudem eius suis votis non coniungunt.

5. *Circumdederant me*. Iam narrare incipit David quam certis et illustribus documentis expertus sit, manum Dei satis esse ad repellendum quodvis malorum genus validam et robustam. Nec mirum est, poetice et splendido verborum ornatu amplificari quae simplicius, et aequabili stylo describi poterant: nam Spiritus sanctus cum malignis et pravis hominum ingeniis certare volens, Davidem hic quasi hyperbolica facundia instruxit, quae ad consideranda Dei beneficia mundum expergefaceret. Vix ullum est tam palpabile Dei auxilium, quod non obscuret nostra malignitas. Ergo David, ut efficacius sensus nostros penetret, salutem sibi Divinitus allatam, in toto mundi opificio conspicuam fuisse dicit. Hoc eius consilium tenendum est, ne putemus in stylo altiore modum excedere. Porro summa est, quum iam redactus esset in ultimas angustias, confugisse ad opem Dei, et mirabiliter fuisse servatum. Quod ad verba attinet, חובלים vocant Hebraei vel funes, vel dolores: vel etiam quodvis exitiale malum: quia hominem corrumpit, ac tendit in eius interi-

tum. Ut Psalmus respondeat Cantico, mihi non displicet pro contritione accipi, quia illic habetur משברי מות, quod nomen a conterendo deductum est. Sed quia verbo Circumdandi aptior erat metaphora sumpta a funibus vel laqueis, acsi dixisset se mortis periculis fuisse undique implicitum: hanc interpretationem libenter sum amplexus. Quod sequitur de torrentibus, tantundem valet acsi dixisset, violento impetu non secus ac naufragio se fuisse obrutum. Ceterum torrentes Belial vocat, quia in eum conspiraverant improbi homines ac perversi. Nam apud Hebraeos nomen illud late patet: de etymologia non consentiunt interpretes. Cur Hieronymus verterit, absque iugo, nescio. Magis recepta opinio est, compositum esse ex בלי et יעל, quia non ascendunt impii, vel non proficiunt. Certe quodvis scelus detestabile hac voce designant Hebraei: unde probabile est, Davidem ad suos hostes respexisse, qui impie et sceleste exitium ei machinabantur. Quanquam si quis Mortiferos torrentes exponere malit, non repugno. Proximo versu iterum repetit se corruptionibus vel funibus sepulcri fuisse obsessum. Quum idem sit Hebraicum nomen, placuit etiam hoc loco Funes vertere, non tantum quia obsidendi verbo utitur, vel Cingendi, sed quia mox eodem sensu (ut ego quidem arbitror) adiungit laqueos mortis. Haec est periculi descriptio, quae liberationis gloriam illustrat: quia quum in tantam desperationem coniectus esset David, humanitus eripi non potuit.

7. *In angustia mea.* Quod David iam in gurgitem mortis fere demersus, cor suum precibus in coelum extulit, praeclarum rarae fidei testimonium fuit. Sciamus ergo tale speculum nobis statui ante oculos, ne qua malorum atrocitas nos a precando deterreat. Quod autem fructum hunc attulit precatio, hinc melius innotuit Divinitus esse liberatum. Clamandi verbo ardorem (ut alibi diximus) vehemensque studium denotat. Deinde appellans Deum suum, se a crassis Dei contemptoribus vel hypocritis discernit, qui necessitate quidem coacti, coeleste numen confuse invocant: sed nec familiariter, nec puro corde ad Deum accedunt, de cuius paterna gratia nihil tenent. Ubi ergo praelucet fide, ut persuasi simus Deum nobis esse Patrem, tunc demum mutuae communicationi aperta est ianua. Adde quod David Deum a parte sua statuens, hostibus suis adversum facit, quod ad commendationem pietatis eius pertinet. Per nomen Templi hoc loco non Sanctuarium (ut alibi saepe) sed coelum intelligitur. Nam figura quam statim subiiciet, non posset sanctuario aptari. Sensus ergo est quum in mundo desertus esset, ac surdae essent omnium hominum aures, Deum e coelo manum porrexisse.

8. Tunc movit se, et contremuit terra, et fundamenta montium tumultuata sunt, et moverunt se, quia iratus erat. 9. Adscendit fumus in nares eius, et ignis ex ore eius consumpsit: carbones succensi sunt ab eo. 10. Et inclinavit coelos et descendit: et caligo sub pedibus eius. 11. Et equitavit super Cherub, et volavit: et delatus est super pennas venti.

12. Posuit tenebras latibulum suum, per circuitus eius, tabernaculum eius tenebrositas aquarum, nubes coelorum.

8. *Tunc movit se.* Quia non poterat David pro dignitate satis attollere quod expertus erat Dei auxilium, imaginem eius in coelo et terra depingit; acsi diceret tam fuisse visibile, quam manifestae sunt mutationes quae coelo et terrae diversam faciem induunt. Nam si aequabilis et idem semper flueret rerum tenor, non ita sensibilis esset Dei potentia. Ubi autem vel subito imbre, vel tonitru, vel procellis coelum transformat, necesse est qui prius torpebant, expergefieri: quia tam inopinatae vices Dei praesentiam melius ostendunt. Sereno quidem et tranquillo coelo plane conspicua est Dei maiestas, sed quia sensus suos ad eam reputandam non erigunt homines donec proprius descendat: David ut nos efficacius tangat, repentinas quibus percelli solemus, mutationes enumerat, Deumque inducit nunc vestitum obscura nube, nunc procellis turbantem, nunc praecipiti ventorum impetu secantem medium aëra, nunc fulgurantem, nunc iaculantem grandines et fulmina. Summa huc redit, Deum illum qui omnes mundi partes sua virtute, quoties ita visum est, concutit, ubi Davidi liberator adesse voluit, non minus aperte certisque indiciis apparuisse, quam si virtutem suam sursum et deorsum in omnibus creaturis exseruisset. Primo dicit concussam fuisse terram, quia nihil est magis formidabile terrae motu. Pro Fundamentis montium, in Cantico habetur, Coelorum fundamenta, eodem tamen sensu, nihil scilicet tam stabile vel firmum fuisse in mundo quod non trepidaverit, ac loco motum fuerit. Neque tamen (ut iam praefatus sum) hoc historice refert David, sed istas similitudines adhibet dubitationis tollendae causa, propter hominum socordiam, qui Deum non apprehendunt nisi in externis signis. Quod enim haec palam edita fuisse miracula quidam sentiunt, vix credibile est, quum in narranda eius vita Spiritus sanctus de his prorsus taceat. Nec vero hyperbolicus iste loquendi modus calumniis obnoxius esse potest, si nobis in mentem veniat nostra socordia: deinde etiam pravitas, sicuti nuper admonui. David enim qui longe oculatior et magis perspicax fuit vulgo hominum, quia apud tardos et hebetes simplici loquendi modo satis proficere non poterat, quam ipse fide et Spiritu senserat Dei potentiam, sub externis figuris describit. Certe minime dubium est, praesentissimum Dei numen certius apprehensum fuisse a Davide, quam stupidum hominum vulgus in terrae motibus, procellis, fulminibus, tristi coelorum obductione, rapidis ventis Dei manum sentiat. Simul expendere convenit quantumvis mirabiliter testatam fecisset Deus gratiam suam in Davide servando, multos tamen putasse vel sua industria, vel fortuito, vel aliis naturalibus modis prospere illi omnia cessisse, nam talis stupor vel malitia eum coegit ut creaturas omnes testes advocaret. Prudenter etiam et recte quidem observant, eum in hac tota descriptione ad communem Ecclesiae redemptionem alludere. Nam quum tunc perpetuum documentum statuerit Deus, unde colligerent fideles salutis suae esse vindicem, quaecunque postea vel publice, vel priva-

tim beneficia in populum suum contulit, primae illius redemptionis quaedam fuerunt velut appendices. Ideo aliis quoque locis ut auxilia populo Divinitus praestita commendet, illud tam memorabile specimen quasi archetypum gratiae Dei proponit. Et certe quum eum extorrem a patria multi ludibrio haberent, quasi abdicatum a Dei familia, multi fremerent regnum violenter fuisse ab eo raptum, optima fuit ratio cur suae salutis praesidium sub communi populi liberatione includeret: acsi diceret se immerito repudiari tanquam alienum quem Deus re ipsa probasset coram se nobile et eximium Ecclesiae membrum censeri. Videmus enim ut Prophetae, quoties spem salutis facere volunt populo, eum ad primum foedus revocent, quod miraculis illis in Aegypto, in transitu Maris rubri, et in monte Sinai editis sancitum fuerat. Terram irato Deo tremuisse dicit impiorum respectu. Sic enim saepe loquitur Deus, se indignatione et zelo accensum pro asserenda fidelium salute arma induere.

9. *Adscendit fumus.* אף Hebraeis vel nasum vel nares proprie significat: sed quia metaphorice interdum pro iracundia capitur, quidam ita vertunt, Adscendit fumus in furore eius: meo iudicio parum apposite. Nebulas enim et vapores, quibus coelum obtenebrescit, David crassiori fumo comparat, quem exhalant nares irati hominis. Atque hic melius cognoscitur quam formidabilis sit ita Dei, dum flatu suo coelum obnubilat: solisque et stellarum omnium fulgorem nobis auferens, tenebris nos opprimit. Nec vero aliter quadraret quod proxime sequitur, ignem ex ore eius profectum consumere, significat enim Deum absque maiore conatu, simulac flatum emiserit e naribus, et os aperuerit, ignem excitaturum, qui fumo suo totum mundum obscuret: deinde ardore devoret. Nam quod addit, carbones esse succensos, ad distinctionem evanidae flammae valet. Inclinatio coelorum, tempus obnubilum designat. Nam ubi densi vapores medium aërem occupant, videntur nubes capitibus nostris incumbere: neque id solum, sed Dei maiestas propiore accessu nobis horrorem incutit, et anxietate constringit, qui sereno coelo late effusi eramus in laetitiam. Ceterum meminerimus sub coeli caligine iram Dei nobis depingi: quia sicuti pura luce iucunde Dei facies nos exhilarat: ita coelo turbido, quasi minacibus superciliis in nos rueret, frontem contrahere prae tristitia cogimur. Interea monemur nullam in coelo vel terra mutationem fieri, quae Dei praesentiae non sit testis.

11. *Et equitavit super Cherub.* Quemadmodum in nubibus et aëris contractione signum irae Dei nobis depinxit, acsi fumum e naribus efflaret, ac minitabundus descenderet ad homines terribili virtutis suae mole urgendos: item in fulguribus et fulgetris ignem flammantem ab ore eius exire dixit: ita nunc super ventos et turbines equitantem inducit, ut celeri cursu, vel pernici volatu potius totum orbem perlustret. Similis etiam descriptio Psalmo 104, 3. habetur, ubi dicitur Deus vehi super alas ventorum, et illos quaquaversum ut celeres nuntios emittere. Ceterum non simpliciter Deum facit ventorum moderatorem, et qui sua virtute eos impellat, sed simul dicit equitare super Cherub: ut sciamus ipsos ventorum impetus eius mandato per Angelos gubernari. Scimus enim sub figura Cherubim repraesentatos fuisse Angelos. Itaque non dubito quin Davidis consilium fuerit ad Arcam foederis alludere. Sic enim Dei potentiam

in naturae miraculis hic spectandam proponit, ut tamen a templo non recedat, ubi sciebat peculiari modo Deum se filiis Abrahae patefecisse. Non igitur Deum mundi opificem solum modo celebrat, sed qui cum Israele foedus pepigit, sibi in modio eius elegit sacrum domicilium. Poterat enim suo nomine vocare angelos: sed consulto visibile Arcae symbolum posuit, ut fideles ad templi cultum animos referrent. Quod sequitur de obscuro Dei tentorio, repetitio est superioris sententiae sub aliis verbis: quod scilicet Deus tenebris aërem obducens, homines quodammodo prohibeat a sui conspectu: perinde acsi Rex quispiam populo infensus, in recessum et latebras sese abdat. Falluntur enim qui generaliter hunc versum trahunt ad probandam arcanam Dei gloriam, acsi David humanae curiositatis audaciam cohibere volens, Deum latere in tenebris diceret. Habitat quidem Deus lucem inaccessam, fateor: sed non dubito quin haec loquutio ad loci praesentis circumstantiam restringi debeat, eo quem attuli sensu.

13. Prae fulgore in conspectu eius nubes eius transierunt, grando et carbones ignis. 14. Et intonuit in coelis Iehova, excelsus edidit vocem suam, grando et carbones ignis. 15. Et misit sagittas suas, et dissipavit eos: et fulgura multiplicavit, et conturbavit eos. 16. Et apparuerunt gurgites aquarum, et retecta sunt fundamenta orbis ab increpatione tua Iehova, a flatu spiritus naris tuae. 17. Misit e sublimi, assumpsit me: eduxit me ex aquis magnis. 18. Eripuit me ab hoste meo robusto, et ab adversario meo: quoniam prae me roborati erant. 19. Praevenerant me in die confractionis meae: et fuit Iehova in firmamentum mihi. 20. Et eduxit me in latitudinem: eripuit me, quia mihi bene volebat.

13. *Prae fulgore etc.* Iterum redit ad fulgetra, quae discussis nubibus coelum aperiunt, ideoque dicit nubes Dei (hoc est, quas sibi opposuerat in signum irae, ut luce vultus sui privaret homines) transisse prae fulgore eius, vel a fulgore, nam subitae istae mutationes vehementiore Dei sensu nos afficiunt. Addit, grandinem subsequutam esse cum carbonibus ignis, nempe quum scinduntur nubes tonitru, vel erumpunt fulmina, vel nubes se in grandinem resolvunt.

14. *Et intonuit.* Idem aliis verbis inculcat, Deum e coelo tonuisse: ipsum vero tonitru appellat vocem Dei, ne putemus vel fortuito, vel naturalibus causis gigni absque coelesti imperio. Vident quidem philosophi medias vel inferiores causas, nempe ubi frigidi et humidi vapores siccis et calidis exhalationibus in sublime tendentibus viam claudunt, ex conflictu etiam nubium fragore sonitum excitari: sed David supra meteora spiritu conscendens, Deum praesidem statuit, qui suo iussu penetret in abditas terrae venas, ac inde educat exhalationes: deinde in species distribuens, per aërem spargat,

conglomeret inde vapores, eosque cum raris et siccis caloribus in pugnam committat, quasi vocem ipse emitteret ex ore suo. Hanc repetitionem Canticum prosequitur: sensus tamen per omnia convenit. Tenendum vero est quod prius dixi, Davidem sub his figuris terribilem Dei potentiam nobis describere, quo gratiam eius in sua liberatione melius illustret. Et ipse mox consilium suum exponit, quum hostes suos scribit *fuisse dissipatos* sagittis Dei: acsi diceret, non manibus hominum vel gladiis fuisse prostratos, sed Deum in ipsos palam fulminasse: non quod rem ita fuisse gestam historice asserat, sed quia rudes et maligni aliter adduci non poterant ut Deum sentirent esse eius liberatorem: acsi diceret, Deum e coelo tonare negent, ac in toto naturae negent, ac in toto naturae ordine praesertim vero in mirandis vicibus potentiam eius aboleant quicunque non agnoscunt eius manu me fuisse servatum. Quia autem fulgura Deus tanquam sagittas iaculatur, metaphoram priore loco posuit: deinde rem expressit suo nomine.

16. *Et apparuerunt.* Hoc versu haud dubie ad miraculum in transitu Maris rubri editum alludit, quo consilio id fiat, prius admonui. Nam quia specialibus beneficiis, quaecunque olim Deus in singulos Abrahae filios contulit, foedus suum semel cum toto populo sancitum subinde revocavit in memoriam, ut de continua eius gratia certo persuasi essent, atque una liberatio specimen illis vel pignus esset perpetuae salutis: David opportune auxilium sibi privatim e coelis oblatum cum illa antiqua Ecclesiae redemptione coniungit. Quia enim gratia illa quam sibi exhibitam fuisse praedicat, a prima redemptione non erat separanda, quum pars eius et appendix esset: quasi uno momento et miraculum siccati Maris rubri, et auxilium sibi praestitum intuetur. Summa est, Deum qui semel viam per Mare suis patefecit, et hac lege se vindicem eorum ostendit, ut confiderent sub eius custodia perpetuo se fore incolumes, iam rursus in uno homine servando admirabilem suam virtutem exseruisse, ut antiquae illius historiae memoriam renovaret. Unde melius liquet, Davidem in his hyperbolis non poetice fabulari, sed methodum fidelibus a Deo rescriptam tenere. Simul etiam notanda est illa ratio quae ad amplificandam Dei gratiam eum coegit, quod maior pars populi eam clausis oculis praeteriret sive malitia, vel stupore. Nomen Hebraicum אפיקים, quod ego verti *gurgites*, proprie alveos significat: sed minime ambiguum est quin hoc loco significet David, ipsas aquarum scaturigines fuisse conspicuas, atque ita potuisse discerni unde fluminibus ad continuum cursum inexhausta vis et copia aquarum suppetat.

17. *Misit e sublimi.* Hic breviter tam splendidae narrationis finis ostenditur: nempe ut sciamus Davidem ex profundis abyssis non propria industria, neque etiam hominum opibus emersisse, sed Dei manu fuisse extractum. Dicitur enim Deus e sublimi auxilium mittere, ubi mirabiliter et modis insolitis nos servat: atque ita haec missio terrenis subsidiis opponitur, quibus perperam solemus mentes nostras affigere. Non improbo eorum sententiam qui de Angelis exponunt, latius tamen extendo: quia quibuscunque servemur modis, Deus creaturas suas, quae praesto sunt ad eius nutum, nobis destinat, eosque ad opem nobis ferendam accingit. Ceterum licet e coelo pro-

suppeditatur quodvis auxilii genus, non immerito David manum sibi ab excelso fuisse porrectam affirmat, ut beneficium hoc incredibile aliis magis communibus καὶ' ἐξοχὴν praeferat, est enim tacita comparatio inter hanc virtutem insolitam et alios vulgares ac quotidianos iuvandi modos. Quod se dicit ex aquis magnis fuisse Divinitus eductum metaphorica locutio est, hostium enim saevitiam rapidis torrentibus similem faciens, quibus centies absorberi poterat, periculi magnitudinem clarius exprimit: acsi diceret se ex alto naufragio praeter spem fuisse ereptum. Proximo versu rem ipsam absque figura simpliciter narrat, quod scilicet liberatus fuerit ab hoste robusto, qui eum capitaliter oderat, ac persequebatur. Nam inde commendat Dei potentiam, quod nullae hominum vires obstiterint quo minus salutem in ultima desperatione afferret. In fine versus quia habetur particula כי apud Hebraeos ut plurimum causalis, in hanc fere sententiam conveniunt interpretes, Mihi Deus ex alto succurrit, quia magis invaluerant hostes, quam ut sperandum quicquam esset ab hominibus. Unde etiam colligitur utilis doctrina tunc maxime opportunum esse Deo tempus ad suos iuvandos, quum sustinendis hostibus sunt impares: imo fracti et afflicti, eorum violentiae succumbunt, non secus acsi naufragus, spe enatandi amissa, in profundum raperetur. Posset tamen etiam adversative exponi, quamvis superior esset hostis, Davidem fuisse nihilominus servatum.

19. *Praevenerant me.* Aliis verbis confirmat proximam sententiam, quia suffultus fuerit Dei auxilio, ubi iam nulla evasio erat. Undique enim se fuisse circumventum refert: neque id vulgar iobsidione, sed ut hostes miserum urgendo affligerent. Ex qua circumstantia melius apparet, nonnisi Dei manu eductum fuisse in latitudinem. Unde enim tam subita a morte in vitam restitutio, nisi quia Deus testari voluit penes se esse mortis exitus? Causam demum adscribit non aliam fuisse quam merum Dei beneplacitum, ut tota et solida laus penes ipsum resideat. Beneplaciti vero meminit, ad vocationem suam respiciens. In hoc enim praecipue incubuit, certamina quibus agitatus fuerat, non aliunde fuisse excitata, nisi quod paruerat Deo vocanti, eiusque oraculum obedienter amplexus fuerat. Ambitiosi enim et turbulenti homines, qui sua cupiditate praecipites ad quidvis audendum feruntur, sibique temere pericula accersunt, quamvis strenue et animose luctando saepe votis potiantur, infeliciter tamen extremum concidunt, quia indigni sunt quos fulciat Deus, quum ipsi insanas moles sine vocationis fundamento in coelum efferant. In summa, testatur David sibi paratam semper fuisse opem Dei, quia non sponte se ingesserat: sed quum tenui fortuna contentus forent, libenterque in caulis ovium vel patris tugurio lateret, unctus fuerat manu Samuelis: quod gratiae electionis Dei symbolum erat.

21. Retribuit mihi Iehova secundum iustitiam meam: secundum puritatem manuum mearum rependit mihi: 22. Quia custodivi vias Iehovae, et non impie defeci a Deo meo: 23. Quia omnia iudicia eius coram me, et edicta eius a me non reieci: 24. Et fui integer cum eo, et custodivi me ab iniquitate mea.

25. Et rependit Iehova mihi secum iustitiam meam, secundum puritatem manuum mearum coram oculis eius.

21. *Retribuit mihi.* Videri posset David primo intuitu secum pugnare: nam qui nuper Dei beneplacito omnia accepta retulit, nunc sibi iustam mercedem repensam fuisse iactat. Verum si tenemus in quem finem haec suae integritatis elogia subiungat Dei beneplacito, facilis erit utriusque sententiae consensus. Prius testatus est se non nisi Deo duce venisse in spem regni, neque hominum suffragiis fuisse evectum, vel proprio motu prorupisse: sed quoniam ita Deo placuerat, nunc secundo loco addit, se fidele obsequium praebuisse Deo, ut nunquam ab eius nutu deflexerit. Utrumque enim fuit necessarium, ut gratis Davidem suo favore praeveniret Deus, ipsumque Regem eligeret: David autem vicissim obedienter et pura conscientia regnum sibi Divinitus oblatum susciperet: deinde quicquid tentarent impii ad labefactandam eius fidem, constanter teneret rectum vocationis suae cursum. Nunc videmus adeo nihil esse dissidii inter duas istas sententias, ut aptissime inter se respondeant. David hic Deum velut agonothetam statuit, cuius auspiciis et ductu productus fuerit ad obeunda certamina, hoc vero ab electione pendet, quia favore suo eum complexus, Regem creaverat. Postea addit, se iniunctas sibi partes quo debuit obsequio ad finem usque obiisse. Non mirum ergo si Deus athletam suum quem ipse ultro adsciverat, et quem videbat bona fide officio defunctum, praesidio suo tutatus sit, atque etiam apertis miraculis testatus sit eius se esse vindicem. Nec vero hic captandae laudis causa inanem iactantiam effutivit, sed per os eius utilem nobis doctrinam dictare voluit Spiritus, nunquam defore nobis auxilium Dei, modo nobis constet vocationis nostrae ratio, nec quicquam iniussu eius tentemus. Interim quoque illud fixum maneat, initium recti cursus esse, beneplacitum quo nos Deus adoptat, et vocationem qua nos ultro praevenit. Adhuc tamen restat una quaestio. Nam si Deus mercedem iustitiae rependit, videtur ut quisque promeritus est, ita in quemque esse liberalis. Respondeo, mercedis nomine non ostendi quid Deus nobis debeat, ideoque perperam et falso meritum vel operum dignitatem ex eo colligi, sic enim Deus iustus iudex cuique retribuit secundum sua opera, ut tamen omnes sibi teneat obnoxios, nemini vero sit ipse adstrictus. Ratio est non ea solum quam Augustinus reddit, nullam eum iustitiam in nobis invenire cui praemium reddat, nisi quam gratis donavit: sed etiam quia operum nostrorum maculis ignoscens, iniustitiam imputat quod iure respuere posset. Quod si nihil operum nostrorum absque venia Deo placet, sequitur non meriti, sed indulgentiae esse mercedem. Ceterum hic specialis notanda est ratio, neque enim hic David quasi legitima iustitia fretus, coram Deo se ingerit: sed studium suum, quod Deo probari sciebat, contra impias hostium calumnias asserere volens, arbitrium defert ipsi Deo. Scimus enim quam indigne falsa invidia gravatus fuerit: neque vero tam eius fama probris istis impetebatur, quam communis totius Ecclesiae salus. Quamvis enim Saulem privatus dolor in rabiem ageret, aliique omnes ut Regi navarent operam acriter, et violento impetu contra Davidem

ruerent: minime tamen dubium est, Satanae impulsu regnum illud tantopere fuisse oppugnatum: quia in unius hominis persona Deus spem publicae salutis posuerat. Haec ratio est cur tam sollicite et vehementer contendat David in asserenda causae suae iustitia. Porro ubi ad tribunal Dei cum hostibus suis litigat, non agitur de tota vita, sed de certa causa. Tenendus ergo est disceptationis status, quod Davidem scilicet multis criminibus onerabant, primum defectionis et perfidiae, quia a Rege et socero suo desciverat: deinde latrocinii, acsi instar praedonis, regnum occupasset: seditionis etiam, quasi tanquillum regni statum turbasset: postremo crudelitatis et multorum scelerum, quasi causam dedisset caedibus, et multis illicitis artibus conspirationem suam prosequutus esset. Ipse autem coram Deo suam innocentiam tueri volens, affirmat se integre et sincere in hac causa fuisse versatum: quia neque aggressus sit quicquam praeter Dei mandatum, et quicquid moliti sint hostes, se tamen intra suas metas continuerit. Hinc stulte infertur, Deum hominibus propitium esse prout dignos favore suo iudicat: quia tantum hic asseritur causae bonitas contra improbos calumniatores: non autem in examen vocatur tota hominis vita, ut gratiam quis obtineat, iustusque censatur. In summa, David ab effectu colligit, suam causam placuisse Deo, non quod una victoria perpetuum sit bonae causae signum: sed quia manifestis signis auxilii sui ostenderit Deus se stare a parte Davidis.

22. *Quia custodivi.* De puritate manuum suarum erat: quia tamen videbat perversa de se iudicia fieri, vias Domini se servasse affirmans, provocat quodammodo ad eius tribunal. Solent idem confidenter iactare hypocritae, imo nihil illis promptius est quam per lusum obtendere sacrum Dei nomen: sed David nihil in medium profert, quod non re ipsa compertum esset hominibus, si qua viguisset inter ipsos aequitas. Quare eius exemplo danda in primis opera est ut nobis bene conscii simus. Accedat deinde haec magnanimitas, ut spretis hominum falsis iudiciis, vindicem nostrum in coelo quaeramus. Addit se non impie defecisse a Deo: quia semper ad metam vocationis suae recta tendebat, quamvis multa impii ad evertendam eius fidem machinarentur. Verbum enim quo utitur, non lapsum unum denotat, sed defectionem, quae hominem a Deo prorsus alienat. Quamvis autem David pro carnis infirmitate interdum deliquerit: nunquam tamen recessit a studio pietatis, vel mandatam sibi militiam deseruit.

23. *Quoniam omnia iudicia.* Iam ostendit unde illa recte agendi inflexibilis constantia inter tot gravissimas tentationes: quia scilicet mentem suam retulerit ad Dei Legem. Sicuti enim novos assidue insultus nobis movet Satan, ita etiam ad arma confugere necesse est, arma autem nobis suppeditat Divinae Legis meditatio. Discant igitur quibus cordi est integritas, se in verbi Dei studio quotidie exercere, simul enim ac negligitur doctrina, facile socordia obrepit, et evanescit omnis Dei timor. Inter iudicia et edicta subtilius hic non distinguo: si cui tamen libeat ponere discrimen, Iudicia ad secundam Legis tabulam referre conveniet: Statuta autem, quae Hebraeis חוקות vocantur, de cultu pietatis accipere. *Fui integer cum eo.* Verba haec apud Davidem omnia sunt futuri temporis: quia non de

evanido aliquo actu gloriatur, sed de firma perseverantia. Quod autem prius admonui, quia iniuste se David damnari ab hominibus videbat, Deum sibi ferre iudicem, hinc clarius patet, quum dicit se fuisse integrum cum eo. Sic quidem de Sanctis aliquando Scriptura loquitur, ut eos ab hypocritis discernat, quibus satis est externam ceremoniae larvam praeferre: sed hoc loco David ad refutandos sinistros rumores secure Deum appellat. Quod etiam confirmat repetitio quae paulo post sequitur, *Secundum munditiem manuum coram oculis eius:* in quibus verbis non obscura antithesis apparet inter Dei oculos et confusum vel malignum mundi intuitum: acsi diceret se iniquas calumnias nihil morari, modo coram Deo sit integer, cuius iudicium nulli maligni et praeposteri affectus pervertunt. Porro integritas quam sibi asserit, non perfectio est, sed sinceritas quae simulationi opponitur, quod etiam ex proximo membro licet colligere, ubi dicit, *Custodivi me ab iniquitate mea.* Tacite enim fatetur se non ita a vitiosis affectibus purum fuisse et immunem, quin saepe hostium improbitas eum pungeret. Intestinum igitur ei bellum fuit cum multis tentationibus: quia (ut homo erat) fieri non potuit quin multas carnis punctiones sentiret. Sed haec fuit virtutis eius probatio, manum sibi iniicere, et quicquid sciebat verbo Dei adversum, cohibere, neque enim quisquam in pietatis studio perget, nisi qui sedulo se custodiet ab iniquitate sua.

26. Cum mansueto mansuete ages, cum viro integro integrum te praestabis. 27. Cum puro purus eris, et cum perverso perverse ages. 28. Quia tu populum afflictum servabis, et oculos superbos deiicies.

26. *Cum mansueto etc.* Eandem sententiam prosequitur. Dei enim gratiam, qua liberatus fuerat: suae integritatis testem adducens, de caecis et indignis hostium calumniis triumphum agit. Fateor quidem hoc hypocritis quoque solenne esse, prosperi enim successus eos ita efferunt ut non modo contra homines, sed contra Deum ferociter exsultent. Sed quum illi Deo palam illudant, ubi eos sua tolerantia ad poenitentiam invitat, improbae eorum confidentiae nihil affine habet haec Davidis gloriatio. Neque enim ex Dei indulgentia fucum induxit suis sceleribus, sed tot auxilia, quibus certo expertus erat sibi propitium esse Deum, pro illustribus favoris eius documentis iure sumpsit. Atque hoc discrimen tenendum est, quod impii rebus prosperis ebrii, impudenter iactant se Deo placere: cum tamen Deo posthabito, fortunae potius sacrificent: fideles autem ex interiore conscientiae sensu, Dei gratiam praedicant in rebus prosperis. Ita hoc loco David propter causae suae aequitatem se Divinitus fuisse adiutum gloriatur. Primo enim ad contextum accommodanda est haec sententia, quod Deus hominem innoxium toties a praesenti morte eripiens, benignum se erga benignos, et purum erga puros re ipsa probaverit. Deinde communem doctrinam elicere convenit, Deum nunquam frustrari servos suos, quin benigne eos tractet, si modo eius auxilium cum mansuetudine et patientia exspectent. Sic dicebat Iacob, Gen. 30, 33. Reverti faciet ad me Deus iustitiam meam. Finis est, ut bona spe

fideles se ad colendam integritatem animent, quia ad unumquemque redibit iustitiae suae fructus. Posterius membrum, ubi dicitur perverse agere Deus cum perversis, licet asperius sit, nihil tamen absurdi continet: imo non sine optima ratione hunc loquendi modum Spiritus usurpat, ut hypocritas et crassos Dei contemptores a sua somnolentia expergefaciat. Videmus enim, ubi de severis et tremendis Dei iudiciis concionatur Scriptura, ubi Deus ipse horribilem vindictam denunciat, quam secure haec omnia transsiliant. Hic ergo brutus et quasi prodigiosus stupor Deum cogit excudere novas loquendi formas, et quasi alienam personam inducre. Sic etiam Levitici 26, 21. Si mecum ambulabitis perverse vel temere, ego vicissim contra vos perverse vel fortuito ambulabo. Acsi diceret, pervicaciam eorum in causa fore ut solitae moderationis oblitus quaquaversum in eos irruat. Hoc enim proficiunt tandem sua duritie praefracti homines, ut Deus ad eos conterendos sese magis obduret, ac contra saxeos ferreus reddatur. Adde quod Spiritus sermonem ad impios dirigens, ex eorum sensu ut plurimum loquitur. Atqui ubi serio Deus in ipsos fulminat, caecis suis terroribus eum transfigurant, quia nihil in ipso concipiunt nisi saevum, atrox, et immane. Iam videmus cur David non simpliciter Deo tribuat iudicis nomen et officium, sed violento impetu armet: sicuti proverbio dicitur, Malo nodo quaerendum esse malum cuneum.

28. *Quia tu populum afflictum.* Hic versus continet speciem correctionis, quia enim experientia demonstrat saepe duriter affligi mansuetos et sinceros involvi tristissimis molestiis, ne quis falso dici putet Deum clementer agere cum mansuetis, admonet David finem esse expectandum: quia et si non protinus accurrat Deus ad opem bonis ferendam, ubi tamen eorum patientiam aliquandiu exercuit, prostratos erigit, et desperatis salutem affert: unde sequitur non nisi ab exitu aestimandum esse quomodo placide et humaniter agat Deus cum mansuetis, et purum se gerat cum puris. Nisi enim suspensos exspectatione teneret fideles, proprium eius non esset afflictos servare. Atque hoc non vulgare in rebus adversis solatium est, consulto differri quod alioqui paratum est Dei auxilium, ut afflicti servemur. Nec vero nimis acerbae nobis esse debent quas perferimus iniurias, quae salutiferum Dei favorem nobis conciliant. In secundo membro diversa est lectio Cantici: ubi habetur, Oculi tui contra superbos ad deiiciendum. Sed haec varietas in sensu nihil mutat: nisi quod illic superbis Spiritus sanctus magis aperte denunciat, quum ad ipsos evertendos advigilet Deus, non posse ruinam effugere. Utriusque vero loci haec summa est, quo magis securi impii sibi indulgent, magisque proterve miseros sub pedibus suis despiciunt, eo propiores esse exitio. Quoties ergo nobis crudeliter insultant, sciamus hoc tantum obstare, quo minus praefractam eorum contumaciam retundat Deus, quia nondum ad cumulum usque pervenit eorum superbia.

29. Quia tu illuminabis lucernam meam Iehova: Deus meus illuminabit tenebras meas. 30. Quia in te perrumpam cuneum turmae, et in Deo meo transsiliam murum. 31. Dei integra via est: sermo Iehovae excoctus, clypeus est omnibus

confidentibus in ipso. 32. Quoniam quis Deus praeter Iehova? et quis fortis praeter Deum nostrum? 33. Deus qui praecinxit me virtute, et posuit integram viam meam.

29. *Quia tu illuminabis.* Paulo expressior est loquendi forma in Cantico, ubi Deus non lucernam dicitur accendere, sed ipse vocatur lucerna, sensus tamen eodem redit, nempe factum esse Dei gratia ut David tenebris immersus in lucem rediret. Neque enim simpliciter gratiae ei aguntur quod Davidi praeluxerit, sed quod illustraverit eius tenebras. Itaque fatetur David in eas angustias se redactum, ut similis esset perdito ac desperato: res enim confusas, tenebris comparat. Potest quidem hoc per anagogen ad spiritualem mentis illuminationem transferri: sed interim spectandum quid agat David, ne a genuino eius sensu recedamus. Quemadmodum autem agnoscit se Dei favore, non secus ac luce vivifica, fuisse recreatum, nos quoque eius exemplo statuamus nullum rebus nostris adversis exitum fore, nisi Deus caligine discussa, lucem laetitiae nobis restituat. Interim ne molestum sit per tenebras iter facere, modo lucernae vices nobis praestet Deus. Proximo versu suas victorias Deo adscribit quod ipso duce perfregerit cuneos hostium vel phalanges et urbes munitas expugnaverit: ita videmus, quantumvis strenuus esset bellator, eum tamen nihil sibi arrogare. In temporibus, verborum hoc semel teneant lectores, praeteritum et futurum subinde in hoc Psalmo promiscue usurpari: non tantum quia diversas historias complectitur David, sed quia se statuit velut in re praesenti, et continuum tenorem gratiae Dei simul contexit.

31. *Dei integra via est.* Via Dei hic non pro doctrina, sed ratione agendi quam tenet erga suos, capitur. Sensus ergo est, Deum nunquam frustrari servos suos, neque in ipso articulo deserere, sicuti homines clientibus suis opem non ferunt nisi quatenus expedit: sed bona fide tueri quos suscepit in suam fidem. Ceterum quia nobis cum Deo nihil esset negotii, nisi cum verbo suo nobis occurreret: ideo David postquam asseruit, Deus non fallaciter iuvare suos, simul addit, sermonem eius esse purgatum. Sciamus, minime esse dubitandum quin se Deus integrum effectu ipso erga nos praestet, quia pollicitus est fore salutis nostrae custodem: eius autem promissio certa est veritas. Porro hic per Sermonem, non praecepta, sed promissiones intelligi, ex proximo membro colligitur, ubi dicit *clypeum esse confidentibus.* Videtur quidem vulgare hoc elogium, Sermonem Dei purum esse omni fraude et fallacia, instar argenti a scoria sua purgati: sed nostra infidelitas facit ut Deus sub hac similitudine fidem suam magnifice commendet: quia nihil magis proclive est, quoties spei nostrae eventus non respondet, quam ut impiae de verbo Dei dubitationes statim nobis obrepant. Reliqua petant Lectores ex Psalmo 12.

32. *Quoniam quis Deus.* Hic David vanis hominum figmentis insultans, qui temere sibi fabricant tutelares deos, confirmat quod prius dixi, se nihil unquam nisi Dei auspiciis et mandato fuisse aggressum, nam si progressus esset ultra vocationis metas, non licuisset tanta fiducia Deum in partes suas trahere. Quanquam autem uni

vero Deo fictitios omnes opponit: simul tamen prosternit omnes vanas spes quibus mundus circumagitur, ne in Deo acquiescat. Neque enim hic de nudo Dei titulo agitur: sed pronunciat David, nihil aliunde auxilii quaerendum esse, quia solus ipse potentia sit praeditus. Consilium tamen eius quod notavi, tenendum est: quod scilicet omnibus suis hostibus Deus tanquam ducem, sub quo militavit intrepide opponens, se nihil libidinose vel mala conscientia tentasse affirmat.

33. *Deus qui praecinxit.* Metaphora est vel a balteo sumpta, vel ab ipsis renibus, in quibus Scriptura interdum vigorem aut robur locat. Perinde est igitur acsi diceret se virtute Dei fuisse fortem, qui alioqui futurus erat mollis et enervis. Postea de successu ipso loquitur: quia non sufficeret animis promptos esse et alacres, viribus etiam pollere, nisi accederet felix eventus, quem profani homines vel a sua prudentia, vel a fortuna provenire imaginantur: David autem uni Deo adscribit. Nam *via* pro cursu actionum ponitur: acsi diceret, quicquid agressus est, Deus prospere sua benedictione direxisse.

34. Ponens pedes meos sicut cervarum, et super excelsa mea statuit me. 35. Instituens manus meas ad proelium, et conteretur arcus chalybeus brachiis meis. 36. Et dedisti mihi scutum salutis tuae, et dextera tua fulcivit me, et clementia tua auxit me. 37. Dilatasti gressus meos sub me, et non nutarunt tali mei.

Quia multas arces occupaverat David, quae ob arduum et difficilem accessum inexpugnabiles creditae fuerant, Dei gratiam hac in parte extollit. Nam *pedes sicut cervarum* sibi datos fuisse dices, celeritatem insolitam notat, et quae in homines naturaliter non competit. Sensus ergo est extraordinario modo fuisse Divinitus adiutum, ut instar capreae pernici cursu rupes inaccessas transcenderet. Vocat autem *excelsa sui* arces quibus victor iure belli potitus est: quia merito gloriari potuit se nihil alienum occupare, quum se Divinitus illuc vocatum sciret. Quum dicit *manus suas edoctas,* et formatas fuisse *ad proelium,* fatetur pugnandi dexteritatem sibi propria industria non fuisse partam, vel exercitatione et usu: sed obtigisse singulari Dei dono. Etsi autem generaliter hoc verum est, vim et peritiam bellandi non nisi ab arcano Dei instinctu esse: continuo tamen post ostendit David se praeter communem et usitatum hominum morem fuisse ad obeunda certamina fortitudine instructum: quia brachia eius ad frangendos arcus aeneos satis valida fuerint. Nam ut fuerit homo nervosus, humilis tamen describitur eius statura: et ipsa similitudo aliquid humana virtute altius designat. Proximo versu se una Dei gratia tutum et salvum fuisse praedicat. Nam sub *clypeo Divinae salutis* significat, nisi a Deo mirabiliter servatus esset, ad multos letales ictus se fuisse expositum: atque ita clypeus salutis Dei, tegumentis omnibus et armis quibus munitus erat, tacite opponitur. Eius rei causam iterum refert ad gratuitam Dei bonitatem, qua dicit se auctum fuisse, vel magis ac magis provectum. Augendi

enim verbo continuos favoris Dei progressus notat. Per dilatationem ingressus, intelligit viam sibi aequabilem per invia fuisse patefactam. Subest enim antithesis inter latum spatium et angustias, ex quibus pedem movere non licet. Sensus est, quum in extremam desperationem coniectus esset, Divinitus fuisse expeditum. Atque haec ad corrigendam nostram diffidentiam apprime utilis est admonitio, nisi enim nobis amoena sit ante oculos planities in qua libere exsultet caro, trepidamus acsi nos terra deficeret. Teneamus ergo, non frustra manus hoc Deo adscribi, ut vias nostras dilatet ac complanet. Huius gratiae effectum subiicit, quod pedes sui non nutarint, hoc est, nullo adverso casu deiectus fuerit.

38. Persequar inimicos meos, et comprehendam eos: nec revertar donec consumpserim eos. 39. Afflixi eos, nec potuerunt surgere, ceciderunt sub pedibus meis. 40. Et accinxisti me fortitudinde ad proelium: incurvasti inimicos meos subtus me. 41. Et inimicorum meorum dedisti mihi cervicem, et osores meos perdidi ipsos.

In hoc totus est David ut ab effectu demonstret, Deo se propitio in omnibus victoriis usum esse: unde sequitur, rectam et iustam fuisse eius causam. Nam etsi impiis quoque et sceleratis prosperos successus interdum Deus concedit, exitu tamen ostendit, se illis adversum fuisse et infensum. Signa autem favoris qualia patefecit erga Davidem, soli eius servi sentiunt: ut hoc modo testetur eos sibi probari et gratos esse. Quanquam autem nimium militariter videtur loqui, dum pronunciat se finem caedibus non facturum, nisi omnibus hostibus consumptis: imo videtur mansuetudinem illam oblivisci, quae lucere debet in cunctis fidelibus, ut Patrem coelestem referant: quia tamen nihil tentabat praeter Dei mandatum, et Spiritus eius freno affectus suos regebat, sciamus has non esse hominis sanguinarii vel truculenti voces, sed qui iudicium sibi a Deo iniunctum fideliter exsequitur. Et certe scimus tanta ingenii mansuetudine fuisse praeditum, ut vel a gutta sanguinis fundenda abhorruerit, nisi quatenus ferebat officii ratio et necessitas. Ergo tenenda est Davidis vocatio: deinde purus zelus, et ab omni carnis perturbatione vacuus. Notandum praeterea est, hic vocari hostes quorum indomabilis pertinacia talem Dei vindictam provocavit. Nam quatenus sustinuit Christi personam, nonnisi de obstinatis ultimam poenam sumpsit, qui humano imperio in ordinem cogi non poterant, res enim ipsa demonstrat nihil ei magis cordi fuisse, quam ut resipiscentibus parceret. Sicuti Christus ad poenitentiam comiter omnes invitans, ferreo sceptro conterit qui pervicaciter ad extremum resistunt. Summa est, Davidem, quum militaret sub Dei auspiciis, Rex ab ipso electus, et nihil nisi ex iussu eius agendum suscipiens, fuisse quoque Divinitus adiutum ut invictus staret contra omnium hostium insultus, imo ingentes et validissimas copias profligaret. Porro sub hoc typo sciamus invictum regni Christi statum fuisse adumbratum, ut Dei virtute fretus prostratis suis hostibus emergat semper superior, Rex-

que maneat invito mundo. Quum vero nobis communes sint eius victoriae, sequitur, inexpugnabile nobis praesidium contra omnes diaboli conatus, omnes peccati machinas et carnis tentationes promitti. Quamvis itaque tranquillum regnum Christus nonnisi bellando obtineat, nobis satis sit ad eius conservationem, semper paratam, fore Dei manum. Profugus quidem ad tempus fuit David, ut vitam suam ferarum cavernis vix tegeret: sed Deus tandem terga hostium vertit, nec modo coniecit in fugam, sed etiam profligandos tradidit, ita quamvis ad tempus immineant cervicibus nostris hostes, faciet tandem Deus ut non solum terga nobis vertant, sed ante oculos nostros pereant ut digni sunt. Memores interim simus ad quam militiam nos Deus vocet. cum quo hominum genere confligere nos velit et quibus armis instruat: ut nobis sufficiat, spirituali eius virtute diabolum, carnem, et peccatum sub pedibus nostris posterni. Quibus autem gladium dedit, si modo sub Christo capite regnent, eos etiam tuebitur, nec iniuste opprimi sinet. Quod attinet ad verba, interpretes fere uno consensu vertunt, Dare hostes dorsum, pro in fugam coniicere, sed quia עֹרֶף proprie cervicem Hebraeis significat, non incommodus erit sensus, datam fuisse hostium cervicem, quia Deus mactandos tradiderit.

42. Vociferabuntur, et nullus servator: ad Iehovam, nec respondebit illis. 43. Et comminuam eos tanquam pulverem a facie venti: velut lutum platearum calcabo eos. 44. Eripies me e contentionibus populi: constitues me caput Gentium: populus quem non cognovi, servient mihi. 45. Ad auditum auris obedient mihi: filii alienorum mentientur mihi. 46. Filii alienorum deficient, trepidabunt ex penetralibus suis.

42. *Vociferabuntur*. Mutatio temporis in verbo, contextum narrationis non abrumpit, sic itaque resolvi debet, Quamvis ad Deum clamarent, reiectas fuisse eorum preces. Prosequitur vero quod prius dixerat, tandem exitu patefactum esse quam falso iactarent hostes Dei nomen, qui se ab illis aversum ostendit. Verum quidem est, sic eos interdum prospere agendo fuisse elatos, ut vulgo creditum fuerit Deum illis favere, quum interea David nocte et die clamando nihil proficeret: sed ubi servi sui patientiam satis exercuit Deus, illos spe vana deiecit ac frustratus est: imo nec preces eorum dignatus est audire. Tenemus nunc consilium Davidis: quia enim diu perperam Dei nomine abusi fuerant impii, fallacem eorum iactantiam deridet. Porro notandum est, de hypocritis, qui nunquam sincero affectu Deum invocant, haberi sermonem, nunquam enim fallet promissio, Deum prope esse omnibus qui eum in veritate quaerunt, Psal. 145, 18. Non ergo repudiatos fuisse hostes suos dicit David, quum serio cordis affectu ad Deum confugerent, sed quum solita impudentia putarent eum sibi obstrictum ad sceleratos suos conatus iuvandos. Nam dum vota in ultima necessitate concipiunt impii, etsi pavore deiecti, metuque trementes, humilitatem prae se ferunt: non tamen mutant propositum ut resipiscant. Adde quod illis audacia et durities pro fide est, vel dubitando querimonias suas profundunt,

magis ut Deo obstrepant, quam ut suam fiduciam in eius sinu deponant. Ceterum hinc colligenda est utilis admonitio, quicunque miseris crudeliter insultaverint ac superbe reiecerint supplices, Deum etiam ad sua vota surdum sensuros. Proximo etiam versu docemur, postquam impios Deus abiecit, proiicere ad omnem contumeliam, et instar luti calcandos tradere. Neque enim tantum denuntiat, superbis et crudelibus clausas fore suas aures, sed minatur etiam se facturum ut mercedem eadem mensura recipiant.

44. *Eripies me e contentionibus.* Summatim colligit David se Dei auxilium modis omnibus expertum esse: nam et magnum ei discrimen ex domesticis turbis instabat, nisi mirabiliter sedatae essent, ferocia populi in ordinem coacta. Hoc etiam secundum praeter communem opinionem accidit, ut longe lateque victor, gentes vicinas posterneret, quae nuper totum fere Israelem fregerant. Fuit enim illa incredibilis renovatio: quod non modo populum clade affectum subito restituit, sed tributarios sibi reddidit, a quibus pax impetrari non poterat. Fuisset iam hoc praeclarum, si populus accepta gravi clade, incolumis stetisset, ac viribus iterum collectis recuperasset priorem statum: sed hoc longe praestantius beneficium ex inspirato Deus contulit, ut subigeret suos victores. Utrumque David commemorat, quum tumultuaretur in eum populus, illos intestinos motus nonnisi Divinitus fuisse compositos: deinde eiusdem Dei auspiciis et virtute, validis gentibus sub iugum redactis, propagatum fuisse imperium, quod debile et semifractum fuerat sub Saule, hinc pater, non minus intus et domi, quam contra exteros hostes fuisse adiutum. Porro, quum nobis in hoc typo Spiritus sanctus regnum Christi depingat: sciamus hunc tam erigendi quam conservandi eius esse modum, ut Deus non solum exserto brachio pugnet contra professos hostes qui aliunde insurgunt, sed etiam domesticos tumultus et rixas compescat. Quod etiam in Christi persona palam ostensum fuit ab initio, quia primum ei obstaculum fuit ab insana gentis suae contumacia: iam temporum omnium experientia ostendit, dissidia et contentiones, quibus Ecclesiam scindunt et lacerant hypocritae, non minus noxia esse ad labefactandum Christi regnum, quam violentos hostium conatus, nisi Deus manum suam opponeret. Ergo ut regnum filii sui promoveat ac tuetur, non modo externos hostes coram ipso prosternit, sed eum liberat a domesticis contentionibus. In Cantico aliud verbum habetur pro, In caput Gentium ponere, nempe תשמרני quod custodire significat, ideoque ad stabilem et diuturnam regni possesionem refertur. Scimus enim quam difficile sit in officio retinere qui iugo nondum assuefacti sunt. Ideoque nihil frequentius quam imperia nuper parta novis motibus concuti. David autem in Cantico Deum pronuntiat dignitatis, quam ipso auspice adeptus erat ut Gentibus dominaretur, fuisse custodem.

Populus quem non cognovi. Totus hic contextus optime confirmat quod nunc attigi, non restringi narrationem hanc ad Davidis personam, sed vaticinium esse de futuro Christi regno. Potuit quidem gloriari David, populos quorum mores et ingenia non penitus noverat, sibi fuisse subiectos: sed quoscunque devicit, non fuisse vel prorsus incognitos, vel tam procul dissitos, certum est. Quare tunc Deus nonnisi sub obscura umbra delineavit immensum Filii sui

regnum, cuius amplitudo ab ortu solis usque ad Occasum patet, totumque mundum occupat. Eodem etiam facit quod proxime sequitur, *Ad solam famam obedient mihi,* nam etsi nomen adeo celebre sibi conciliaverat David ex victoriis, ut multi armis depositis ultro ad deditionem descenderent: quia tamen armorum potentia illi quoque fracti fuerunt, quam sub oculis ipsorum infeliciter experti erant vicini, proprie non dicentur obsequium praestitisse ad solam famam. Verius hoc in Christum competit, qui verbo subigit sibi mundum, et ad solum auditum morigeros sibi reddit qui prius rebelles fuerant. Ergo quatenus Christi personam sustinuit David, Deus Gentes remotas, et quae prius Israeli, quo ad consuetudinem, fuerant incognitae, eius imperio subiecit. Sed fuit illud praeludium promissae Christo dominationis cuius fines ad ultimas usque mundi plagas oportuit extendi. Armis etiam et bellica virtute tantum nomen sibi David peperit, ut multi ex hostibus metu fracti deditionem facerent. Sed ita sub typo ostensa fuit Gentium subiectio, quae solo Evangelii praeconio in ordinem coactae sunt. Nam fidei obedientia, in qua fundatum est Christi imperium, ex auditu est, Rom. cap. 10, vers. 17.

45. *Filii alienorum.* Hoc loco describitur quod in novis dominationibus ut plurimum accidere solet, ut scilicet victorem suppliciter adorent qui redacti sunt in potestatem: sed ficta et coacta humilitate, quia serviliter non sponte parent. Nam quod Mentiendi verbum quidam interpretes alio transferunt, quasi diceret vel inani spe delusos fuisse hostes, vel ut poenam effugerent, mendaciter negasse quicquam hostile se machinatos, non satis exprimere videtur Davidis mentem. Quare generaliter, ut alibi (meo iudicio) pro serviliter humiliari capitur. Nam verbum כחש quod Hebraeis est mentiri, metaphorice interdum tantundem valet atque humiliari, vel subiectionis iugum suscipere, ficto tamen et liberali modo. Filios autem alieni vocat, vel alienorum, qui prius sui iuris prorsus ab Israele divisi fuerant. Hoc vero videmus etiam in Christo impleri, ad quem multi supplices accedunt duplici et perfido animo: quos ideo apte Spiritus alienigenas vocat: quia etsi electo populo permixti sunt, sincera tamen fide non coalescunt in idem corpus, ut Ecclesiae filii censeri debeant. Verum quidem est, cunctos Gentiles initio ex alienis fuisse adscitos: sed ubi induunt novum affectum, qui prius erant hospites et advenae, fiunt cives Sanctorum, et domestici Dei. Quod additur continuo post, *Filii alieni defluent, trepidabunt ex suis penetralibus,* terrificum illud nomen de quo diximus, amplificat. Est enim hoc reverentiae non vulgare signum, qui latebris teguntur, altisque munitionibus sunt inclusi, metu perculsos in lucem prodire. Porro, sicuti hostes Davidis ex suis penetralibus extraxit timor, ut supplices occurrerent: ita incredulos Evangelium timore perculsos ad praestandum Christo obsequium cogit. Haec enim (teste Paulo 1. Cor. 14, 24.) vis est prophetiae, ut conscientias arguens, et manifestans occulta cordium, qui rebelles ante fuerant, metu prosternat, ad dandam Deo gloriam.

47. Vivat Iehova, et benedictus fortis meus, et exsaltetur Deus salutis meae. 48. Deus qui dat vindictas mihi, et subi-

git populos sub me. 49. Liberator meus ab inimicis meis: etiam ab his qui contra me insurrexerant extulisti me, a viro violento eruisti me. 50. Propterea celebrabo te in Gentibus Iehova, et nomini tuo canam. 51. Magnificans salutes Regis sui et praestans misericordiam Christo suo Davidi et semini eius in perpetuum.

47. *Vivat Iehova.* Si placet in optandi modo legere, Vivat Deus: aspera erit loquutio, quam tamen sumpta ab hominibus translatio excusat, quibus moris est in hunc modum non tantum bene precari, sed etiam honorifica acclamatione suos duces in sublime extollere, ita esset quasi triumphale elogium. Non male tamen quadrat simplex affirmatio qua David pronuntiet Deum vivere, hoc est summa virtute esse praeditum. Ceterum, vita haec ad Dei essentiam non restringitur, sed potius ex operibus aestimanda est quae vitam eius nobis manifestant. Simul enim ac virtutem suam ab oculis nostris subduxit, evanescit etiam ex animis sensus ac notitia vitae eius. Itaque vivere dicitur, quatenus claris potentiae suae documentis mundum sua manu contineri demonstrat. Hanc Dei vitam quia experimento senserat David, laudibus et gratiarum actione prosequitur. Nam si in praesenti modo legamus, Vivit Dominus, copula quae sequitur, illationem valet: ideoque sic resolvenda est, Ergo benedictus sit fortis meus. Iam epitheto *fortis,* deinde servatoris, confirmat quod prius dixi, Deum non clam vivere in se ipso duntaxat, sed vigorem suum proferre in gubernatione totius mundi. צור enim transitive hic ponitur pro eo qui robur confert.

48. *Deus qui dat vindictas.* Rursus acceptas Deo refert quas adeptus est victorias, sicut enim nunquam eas sperasset nisi fretus Dei auxilio: ita nunc eundem agnoscit unicum auctorem: ac ne defunctorie laudis partem adspergere videatur, diserte repetit nihil se habere nisi quod datum est. Ac primo quidem fatetur se virtute coelesti fuisse instructum, ut de hostibus quas meriti erant poenas exigeret. Quia autem primo intuitu absurdum videri posset, a Deo armari fideles ad vidictam, tenenda est (ut prius admonui) Davidis vocatio. Neque enim privatus homo erat, sed pro regia potestate, iudicium quod exsequutus est, Divinitus ei iniunctum erat. Quisquis laesus est, si ad se ulciscendum prosilit, Dei partes occupat. itaque non sine sacrilega temeritate illatas sibi iniurias retaliant privati homines: sed Deus qui se vindicem esse pronuntiat, Reges et Magistratus gladio armans, ultionum suarum ministros constituit. Itaque vindictas posuit David pro iustis poenis quas Dei mandato reposcere licuit: modo tamen rite composito Spiritus zelo ageretur, non carnis impetu. Nisi enim ad vocationem talis moderatio accedat, frustra iactabunt Reges sibi ultionem a Deo mandatam: quia non minus praeposterum est, permisso gladio ad carnis libidinem abuti, quam eum Dei iniussu arripere. Ecclesiae sub Christi auspiciis militanti non alia quam adversus obstinatos vindicta permittitur. Iubemur beneficiis certare cum hostibus, pro eorum salute precari: ergo simul optanda illis est resipiscentia, et sanitas mentis, donec certo

constet perditae esse ac desperatae malitiae, interim resignanda est arbitrio Dei vindicta, ne ante tempus praecipites feramur. Deinde ex periculis et difficultatibus colligit se aliter non potuisse salvum evadere, nisi Dei manu servatus esset. Huc enim pertinet elevatio de qua loquitur, mirabiliter fuisse sublatum, ne victrici hostium violentiae succumberet.

50. *Propterea celebrabo te.* Hoc versu docet beneficia Dei quae retulit, novo et insolito praeconio digna esse, ut eorum fama ad Gentes usque penetret. Subest enim tacita comparatio inter ordinarium Dei cultum quo tunc solebant fideles in templo defungi, et hanc gratiarum actionem quae tam angustis finibus capi non poterat. Sensus est igitur, Domine non tantum ex praescripto Legis ritu gratias tibi agam in coetu fidelium: sed longius manabunt laudes tuae, sicuti per totum orbem memorabilis est tua in me gratia. Ceterum, hinc vaticinium de futuro Christi regno elicitur: quia nisi in societatem electi populi allectae fuissent Gentes, frustra inter surdos et absurdae cantatae fuissent laudes Dei. Quare scite Paulus et apposite hoc testimonio probat non esse fortuitam Gentium vocationem, Rom. 15, 9. Pluribus enim locis postea videbimus Dei laudibus sacrum domicilium assignari in Ecclesia. Quare alibi quam in Iudaea non potuit rite et cum fructu celebrari Dei nomen, donec proforatae essent aures Gentibus: quod factum est ubi eas Deus per Evangelium adscivit.

51. *Magnificans salutes.* Versus hic a fine demonstrat cur tam liberaliter Deus egerit cum Davide: quia scilicet eum unxerat in Regem. Nam se Regem Dei vocando, se nec temere irrupisse, nec pravis factionibus obtrusum fuisse testatur, sed iure legitimo regnasse, quia sic Deo placuit. Id unctionis symbolo probat, quia Deus, Samuelis manu eum ungendo, non secus ius regnandi asseruit, quam si manu sua palam e coelo exserta in regio solio locasset. Hanc electionem continua salutum serie magnifice fuisse sancitam dicit: unde sequitur, ex professo cum Deo bellare omnes quibus rata non est eius vocatio. Causam simul adscribit Dei clementiae: ut sciamus in mero Dei beneplacito fundatum fuisse illud regnum. Iam ex clausula apertius constat quod prius dixi, Davidem non tam historice narrare mirificas et varias gratiae Dei species quas in se expertus erat, quam de perpetuo regni statu vaticinari. Ac notandum est, Seminis nomine non quoslibet posteros intelligi, sed peculiariter notari successorem illum cui se fore in patrem Deus pollicitus fuerat. Nam quum praedicta esset regni stabilitas, quamdiu sol et luna in coelo fulgerent, 2. Samuel. cap. 7, vers. 12. necesse fuit ad eum descendere, qui Rex aeternus non temporalis futurus erat. Itaque semen suum nobis commendat David eximia illa promissione ornatum, quae nec in Solomonem, nec in alium quempiam ex successoribus perfecte competit, sed in Filium Dei unigenitum: sicuti Apostolus Hebr. capit 1, vers. 4. hoc dignitate ipsum Angelis antecellere docet. Ita recte proficiemus in hoc Psalmo, si umbra nos ad corpus deducat.

PSALMUS XIX.

ARG. David fideles ad considerandam Dei gloriam hortari volens, primo eius speculum in coelorum machina et exquisiti ordinis artificio proponit: deinde ad Legem nos revocat, in qua magis familiariter se Deus patefecit electo populo. Itaque hanc peculiarem gratiam pluribus verbis prosequitur, Legis usum commendans. Tandem Psalmum precatione claudit.

**1. Praefecto canticum Davidis. Coeli enarrant gloriam Dei,
et opera manuum eius annuntiat expansio. 2. Dies ad diem
eructat sermonem, et nox ad noctem annuntiat scientiam.
3. Non sermo et non verba, ubi non audiatur vox eorum.
4. In omnem terram exivit scriptura ipsorum, et ad extremitatem orbis, sermones ipsorum: soli posuit tabernaculum in
ipsis. 5. Et ipse tanquam sponsus egreditur e thalamo suo:
exsultat tanquam vir robustus ad currendum spatium. 6. Ab
extremitate coelorum egressus eius, et circuitus eius super
extrema eorum: nullusque absconditur a calore eius.**

1. *Coeli narrant.* Dixi iam huius Psalmi duas esse partes, quarum in priore Dei gloriam celebrat David ab operibus: in altera autem notitiam plenius in verbo relucentem praedicat. Quanquam autem nonnisi coelorum meminit, non tamen dubium est quin sub nobilissima parte, et cuius excellentia magis conspicua est, totum mundi opificium per syncedochen designet. Nihil certe tam est obscurum vel contemptibile in minimis terrae angulis, in quo non aliqua virtutis et sapientiae Dei nota cernatur: sed quia coelis insculpta est expressior imago, hos praecipue David elegit, quorum splendor nos ad totum mundum lustrandum dirigeret. Nam ubi quis ex coeli intuitu Deum agnoverit, non modo in terrae superficie, sed in minimis quibusque plantulis eius sapientiam et virtutem reputare et mirari discet. Primo versu rem unam suo more bis repetit. Coelos enim inducit tanquam testes ac praecones gloriae Dei, personam mutae creaturae alienam attribuens, quae magis ingratitudinem exprobret hominibus, si tam clarum testimonium surdis auribus praetereunt. Efficacius enim movet ac afficit haec loquutio, quam si dixisset coelos monstrare. Est quidem hoc magnum, in coelorum splendore oculis nostris offerri vivam Dei imaginem: sed quia sensus melius excitat sonorae vocis praedicatio, vel certius saltem ac maiore cum profectu docet, quam simplex conspectus cui nulla coniuncta est admonitio: notanda est huius figurae emphasis, quod coelo suo praeconio Dei gloriam enarrare dicit. Repetitio quae secundo membro additur, exegetica est. Exponit enim David quomodo gloriam Dei coeli nobis praedicent: quia scilicet aperte testentur non se for-

tuito conflatos esse, sed ab opifice praestantissimo mirabiliter conditos. Fieri enim non potest quin ad ipsum usque auctorem nos attollat coelorum intuitus, ac mirabilis quae illic apparet distinctio, ornatus, et splendor luculentum eius providentiae testimonium reddant. Creationis quidem tempus et modum Scriptura explicat: sed etiam Deo tacente, coeli ipsi eius manibus se compositos fuisse clamitant: quod ipsum ad testandam eius gloriam abunde sufficit. Simul enim ac Deum agnoscimus mundi opificem, mentes nostras in admirationem immensae eius bonitatis, sapientiae et potentiae rapi necesse est.

2. *Dies ad diem.* Quanquam subtilius intelligunt Philosophi quam pulcre distincti sint stellarum ordines, ut in tanta multitudine nihil sit confusum, huius tamen providentiae Dei rudibus et illiteratis certius documentum est continua dierum successio. David ergo hic a coelis non descendit ad alias mundi partes, sed ab effectu magis sensibili et propinquo confirmat quod nuper dixit, in coelis non solum splendere, imo etiam resonare Dei gloriam. Etsi autem varie exponi possunt verba, sensus tamen fere idem manet. Nonnulli sic resolvunt, nullum diem praeterfluere, quo non insigne aliquod documentum suae virtutis Deus edat. Alii vero notari volunt doctrinae incrementa, ut semper dies posterior novi aliquid afferat. Durius est quod intelligunt quidam, dies et noctes inter se colloqui, et de Conditoris sui gloria disserere. Neque vero dubito quin David ex ordinatis dierum et noctium vicibus solis et lunae stellarumque cursum et revolutionem mirabili Dei consilio temperari doceat. Sive autem Diem de die vertamus, sive Diem ad diem, parum interest: quia tantum notatur concinna temporum series quam dierum et noctium successio efficit. Dies quidem unus, si satis attenti essemus ut decebat, nobis idoneus esset gloriae Dei testis: nox etiam una idem officium praestaret. Sed quum videmus solem et lunam quotidie suo ambitu mundum complecti, interdiu solem super capita nostra exstare, lunam succedere vicibus, gradatim solem adscendere, et simul propius ad nos accedere, postea iter suum reflectere, ut a nobis paulatim recedat, hinc dierum vel noctium longitudinem confici, et hanc varietatem aequabili lege ita esse dispositam ut quotannis recurrat: haec longe clarior testificatio est. Quare non immerito David, quamvis Deus nullum verbum faciat, dierum tamen et noctium tam bene aptatam seriem de gloria Dei magnifice concionari dicit: nec iam ignorantiae praetextum reliquum esse hominibus, quia quum doctorum officio tam probe fungantur dies et noctes, satis scientiae ex eorum magisterio consequi possint.

3. *Non sermo.* Duas fere contrarias interpretationes recipit hic versus, quarum tamen utraque est probabilis: quia ad verbum sic legitur, Non eloquium et non sermones, non auditur vox eorum. Quidam simul contexunt duos versus, acsi suspensa esset sententia usque ad posterius membrum, *In omnem terram etc.* Itaque secundum eos sensus est, quamvis muti sint coeli, nec loquendi facultate praediti, satis tamen alta et canora voce praedicare Dei gloriam. Sed si hoc voluit David, quorsum attinebat ter repetere, non esse illis articulatum sermonem? frigida sane esset rei notae inculcatio. Altera igitur expositio, ut magis recepta est, ita melius congruere vi-

detur. Nam in lingua Hebraica, quae concisa est, saepe aliquid subauditur: praesertim Hebraeis tritum est relativa omittere. Adde quod tertia negatio בלי exceptionem magis denotat a membris prioribus: acsi dictum esset, non obstare linguarum discrepantiam quin ubique exaudiatur coelorum praeconium. Facit enim linguarum dissonantia ut cesset mutua inter varias gentes communicatio: et qui facundissimus est in sua gente, inter exteros obmutescat, vel barbarus sit si loqui tentet. Imo si quis linguarum omnium notitia sit instructus, non poterit tamen Graecum simul et Latinum compellare: imo simulac sermonem ad hos vel illos converterit, ab aliis intelligi desinet. David ergo tacita comparatione amplificat huius testimonii efficaciam quod coeli Creatori suo reddunt: acsi diceret, quamvis inter se populi linguis differant, tamen ad omnes pariter docendos communem coelis sermonem esse: nec quicquam praeter socordiam obstare quo minus alienissimi quique quasi ex ore unius doctoris proficiant.

4. *In omnem terram exivit.* Hic declarat quomodo coeli apud omnes populos sine discrimine promiscue concionentur: nempe quia ubique terrarum intelligant homines coelos ad celebrandam Dei gloriam propositos esse testes. Ceterum, quia nomen קו nunc lineam, nunc structuram Hebraeis significat, quidam hunc sensum eliciunt, quod coelorum architectura quasi lineatim ad regulam composita, longe lateque Dei gloriam praedicet. Sed quum metaphorice coelestis machinae splendorem David hic instar doctoris de gloria Dei concionantem inducat, frigida esset ista loquutio, lineam coelorum exire in ultimos usque terrae fines. Adde, quod statim proximo membro verba ubique exaudiri suciicit, quid autem verbis affine cum specie aedificii? Quod si vertamus Scripturam, haec duo optime convenient, in coelis, tanquam in volumine omnibus conspicuo, descriptam esse Dei gloriam, et simul inditam illis esse sonoram vocem quae ad omnium aures perveniat. Atque ita monemur, visualem (ut ita loquar) esse sermonem illum, cuius facta prius fuit mentio. Oculis enim, non auribus loquuntur coeli: ut merito eorum speciem tam distincte ordinatam Scripturae comparet David. Porro, quod nomen קו versum in scriptione significet, satis patet ex Iesaia. 28, 10. ubi Deus Iudaeos pueris nondum satis per aetatem docilibus comparans, sic loquitur, Erit illis praeceptum ad praeceptum, praeceptum ad praeceptum, versus ad versum, versus ad versum, paulisper ibi, paulisper ibi. Itaque (meo iudicio) sensus est, gloriam Dei non obscuris literulis notatam, sed splendido charactere expressam esse, cuius lectio omnibus exposita sit ac facilis. Hactenus genuinum Prophetae sensum exposui. Nam quod pars ista Psalmi ad allegorias detorta fuit, nulla ratione factum esse lectores facile agnoscent. Initio monui, quod etiam ex contextu patet, antequam David ad Legem veniat, Dei gloriam in mundi opificio spectandam proponere. Nunc si ex coelis Apostolos, et ex sole Christum facimus, locum amplius non habebit illa partitio, adde quod praepostera fuisset ratio, Legem in contextu Evangelio postponere. Sed quia nihil magis clarum est quam Dei notitiam hic tractari, quae in mundi speculo naturaliter omnibus offertur, a longiori disputatione supersedeo. Tantum, quia ex Pauli verbis occasionem sumpserunt allegorici isti interpretes, nodus hic solvendus erit. Paulus de Gentium vocatione disserens, principium

illud sumit, Salvum fore quisquis invocaverit nomen Domini: deinde addit non posse invocari, donec ex Evangelii doctrina cognitus fuerit. Ceterum, quia Iudaei specie sacrilegii non carere ducebant, quod Paulus salutis promissionem Gentibus vulgaret, quaerit an non ipsi quoque audierint. Ac respondet, ex hoc loco apertam illis fuisse scholam in qua pietatem et Dei cultum discerent, quia In omnem terram exivit, etc. Verum intempestive tunc Paulus dixisset Evangelii vocem ex ore Apostolorum fuisse in toto mundo auditam, quae vixdum ad paucos pervenerat. Certe illorum praedicatio nondum exierat in regiones longinquas, sed Iudaeae finibus adhuc manebat inclusa. Porro, eius consilium minime ambiguum est: dicere enim voluit, iam anteactis seculis Deum patefecisse Gentibus suam gloriam, atque hoc amplioris doctrinae fuisse praeludium. Nam etsi ad tempus separata fuit electi populi conditio a Gentibus, mirum tamen videri non debuit quod utrisque tandem Deus promiscue se patefecit, quos pridem communiter ad se invitaverat: sicuti alibi dicit, quo tempore passus est Deus Gentes errare per vias suas, non tamen se reliquisse αμαρτυρον, Act. 14, 17. Unde colligimus, nimis crasse deceptos fuisse qui Paulum a literali sensu discessisse finxerunt. Quod Lectores facilius etiamnum ex nostris in locum illum Commentariis intelligent. *Soli posuit tabernaculum*. Sicuti ex tota mundi machina coelos praecipue elegit David in quibus imaginem Dei spectandam proponeret, quia illic tanquam in sublimi theatro melius conspicitur: ita nunc solem in altissimo gradu positum demonstrat, quia in eius fulgore luculentius se profert Dei maiestas. Nam etsi aliis planetis sunt etiam sui cursus et quasi stadia, et firmamentum stellas omnes fixas in suam revolutionem trahit: rudibus tamen et indoctis astrologiae arcana David frustra conatus esset tradere. Itaque satis habuit crasso stylo ingratitudinis arguere totum mundum, nisi ex solis conspectu in pietate proficiat. Haec ratio est cur dicat tentorium ei paratum esse: deinde egredi ipsum ab una coeli extremitate, et transire celeriter in partem oppositam. Neque enim argute inter Philosophos de integro solis circuitu disputat, sed rudissimis quibusque se accommodans, intra ocularem experientiam se continet. Ideoque dimidiam cursus partem quae sub hemisphaerio nostro non cernitur, subticet. Tria vero in sole consideranda proponit, formae splendorem ac praestantiam: deinde cursus celeritatem: tertio incredibilem vim caloris. Dignitatem et ornatum similitudine sponsi commendat: addit deinde similitudinem cursoris. Mira enim fuit olim eorum pernicitas qui vel quadrigis vel pedibus in stadio certabant: quae etsi longissime abfuit a celeritate solis, nihil tamen in communi hominum usu invenire potuit David quod propius accederet. Quod vegetativum calorem in tertio membro notari quidam putant, mihi non probatur. Est quidem mirabile hoc Dei opus, et insigne bonitatis specimen, quod vis solis in terram usque penetrans, sua inspiratione eam foecundat: sed quia dicit, neminem vel nihil abscondi ab eius calore, de violento aestu, quo tam homines quam reliqua animantia, plantae etiam et arbores torrentur, potius intelligo: quia vivificum calorem, quo nos vegetari sentimus, effugere nullus cupit.

7. Lex Domini perfecta, instaurans animam: testimonium Iehovae fidele, erudiens in sapientia parvulum. 8. Statuta Iehovae recta, exhilarantia cor: praeceptum Domini purum illuminans oculos. 9. Timor Iehovae sincerus, permanens in seculum: iudicia Iehovae veritas, iustificata simul.

7. Lex Domini etc. Sequitur nunc pars secunda Psalmi. Postquam enim totum humanum genus ostendit satis a mutis magistris doceri de unico Deo, Iudaeos nunc aggreditur, quibus magis Deus innotuerat per verbum suum. Nam quod de ipso testantur coeli, non eo usque deducit homines, ut veram pietatem perdiscant: sed tantum huc valet, ut reddantur inexcusabiles. Verum quidem est, nisi essemus nimis hebetes, esse in mundi theatro satis multa documenta quae nos ad pietatem invitent: sed quia in luce clara caecutimus, sine verbi subsidio nihil nobis prodesset splendida ista gloriae Dei repraesentatio, licet sonorae concionis loco esse debeat. Itaque Deus quos ad salutem vocare statuit, peculiari gratia dignatur: sicuti olim, quamvis omnibus sine exceptione testatus sit se esse Deum: tamen Abrahae filiis seorsum Legem dedit, quae certiore et magis propinqua notitia eos imbueret, unde sequitur, Iudaeos duplici vinculo ad Deum colendum obstrictos esse. Nam quum Gentes, quibus tantum per mutas creaturas loquutus est Deus, nulla ignorantia excuset, quanto minus tolerabilis est eorum stupor, qui vocem ex sacro eius ore profectam audire negligunt? Hic ergo finis est ut se alacrius addicant Iudaei in Dei obsequium, quos sanctiore vinculo sibi devinxit. Porro sub Legis nomine non tantum intelligit regulam iuste vivendi vel decem praecepta: sed comprehendit totum foedus quo Deus populum illum a reliquo mundo distinxerat: ac totam Mosis doctrinam, cuius partes deinde enumerat sub vocibus Testimonii, Statutorum, et aliis. Neque enim elogia haec, quibus Legem commendat, solis decem praeceptis quadrarent, nisi accederet adoptio gratuita, et quae ex ea dependent promissiones: denique totum illud doctrinae corpus ex quo constat vera religio et pietas. Quantum ad voces Hebraicas, ideo curiose in cuiusque significatione tradenda non laboro, quia ex aliis locis colligere promptum est interdum confundi, עדות quidem generaliter pro conventione accipitur, qua Deus, ubi se in Deum fore pollicitus est Abrahae filiis, vicissim ab ipsis fidem et obedientiam stipulatur. Est igitur mutua inter Deum et populum pactio. פקודים quae ego alios sequutus, Statuta verti, quidam ad caeremonias restringunt, non recte (meo iudicio) quia pro edictis in genere passim video accipi. Itaque מצוה quod proxime sequitur, fere synonymum est. De aliis videbimus suo loco. Prima Legis commendatio est, quod sit integra vel perfecta: quo verbo significat David, siquis in Lege Dei rite sit edoctus, ei ad perfectam sapientiam nihil defore. Quamvis enim profanis scriptis adspersae sint verae et utiles sententiae, et Deus aliquam iustitiae notitiam indiderit hominum animis, facit tamen naturae corruptela ne qua inter homines reperiatur pura lux doctrinae, sed mutila quaedam principia, et quidem implicita ignorantiae tenebris. Unde merito David

laudem hanc vendicat Legi, quod in se perfectam et absolutam sapientiam contineat. Quia animae conversio quam paulo post subiicit, procul dubio pro instauratione ponitur, non dubitavi ita vertere. Sunt enim qui nimis argute hic philosophantur de poenitentia et reformatione hominis. Fateor quidem non recreari animam Dei Lege, quin renovetur in iustitiam: sed tenendus interea est simplex Davidis sensus, quod sicut anima vegetat corpus, sic etiam Lex vita sit animae. Dicit autem animam restitui, ad miserum statum alludens in quo omnes nascimur. Etsi enim quaedam primae originis reliquiae adhuc supersunt, quia tamen nulla pars ab inquinamento et labe pura manet, sic vitiata animae conditio parum a morte differt, prorsusque ad mortem tendit. Itaque necesse est ut Deus adhibito Legis suae remedio succurrat: non quod per se id praestet Legis litera, ut postea fusius dicetur: sed quia Deus ad restituendas animas, verbi sui organo utitur. Dum vocat *testimonium Iehovae fidele*, repetitio est proximae sententiae, ut Legis integritas et fides aut veritas testimonii idem valeant; nempe ubi nos Dei verbo regendos tradimus, non esse errandi periculum, quia certo hac via Dominus suos in salutem dirigit. Eruditio in sapientia videtur adiecta esse tanquam instaurationis animae principium. Nam quum praestantissima animae facultas sit intelligentia, eam David ex Lege petendam docet, quia naturaliter ea destituimur. Neque enim Parvulorum nomine unam tantum hominum speciem designat, acsi alii per se satis saperent: sed primo admonet, nullos recta intelligentia praeditos esse, donec in Lege Dei profecerint. Simul etiam ostendit quales Deus discipulos postulet: nempe qui stultescant apud se, et in puerorum ordinem descendant, ne impediat proprii sensus altitudo quominus Dei verbo se penitus dociles afferant.

8. *Statuta Iehovae.* Quanquam nihil nisi vulgare dicere videtur, quum statuta Domini recta vocat: siquis tamen antithesim consideret inter rectitudinem Legis et flexuosas vias quibus se involvunt homines dum sensum proprium sequuntur, hoc elogium non parvi esse momenti intelliget. Scimus quantopere sibi quisque addictus sit, et quam difficile sit falsae prudentiae confidentiam ex animis nostris revellere. Emphatica igitur doctrina est, rite aliter non posse institui vitam hominis, quam si formetur ad Dei Legem, extra quam semper in tortuosis ambagibus erratur. Addit secundo, *statuta Dei exhilarare cor:* quia nulla alia est nisi bonae conscientiae solida laetitia: qua tunc demum fruimur, ubi certo sumus persuasi vitam nostram Deo placere. Vere quidem pacis origo est ex fide quae nos gratis Deo reconciliat: sed hinc etiam piis Dei cultoribus inaestimabile gaudium oritur, quod sciunt non temere nec frustra se fatigari, quum Deum vitae suae arbitrum et approbatorem habent. In summa, haec hilaritas pravis omnibus illecebris et voluptatibus opponitur, quae exitialiter miseras animas inescant, acsi diceret David, quicunque peccando se oblectant, multiplicem dolorum materiam sibi accersere, sincerum vero gaudium Legis Dei studio acquiri. In fine versus, regulam Divinae Legis puram esse, et oculos illuminare tradens, subindicat perperam aliunde peti boni et mali discrimen, quia vitae puritatem inquinet suis faecibus quicquid ex se commiscuntur homines. Deinde cum toto suo acumine caecos esse, et

semper in tenebris errare, donec ad coelestis doctrinae lucem convertant oculos. Unde sequitur non alios recte sapere nisi qui Deum sequuntur ducem et magistrum, et ad pacem quam verbo suo prae se fert, attenti sunt. Verum hinc emergit non parva quaestio, quia haec Legis encomia quae referuntur a Davide, Paulus funditus evertit. Quomodo enim haec inter se convenient, quod Lex recreet animas, sit tamen mortua et exitialis litera: quod corda exhilaret, spiritum tamen servitutis afferens, incutiat terrorem: quod illuminet oculos, velo tamen opposito lucem intus supprimat? Sed primo memoria tenendum est quod primo admonui, Davidem non de nudis praeceptis disserere, sed complecti totum foedus quo sibi Deus Abrahae filios in populum adoptaverat: itaque regulae bene vivendi gratuitas salutis promissionis adiungit, imo Christum ipsum, in quo fundata erat adoptio. Paulus vero cui negotium erat cum perversis Legis interpretibus, qui eam a gratia et Spiritu Christi separabant, nudum Mosis ministerium attingit. Porro certum est, ubi Legem non vivificat Spiritus Christi, non inutilem modo, sed mortiferam quoque esse suis discipulis. Nam extra Christum, non nisi inexorabilis rigor in Lege viget, qui totum humanum genus irae Dei et maledictioni subiicit. Deinde manet in nobis carnis rebellio, quae Dei et Legis odium in nobis accendit: unde manat tristis illa servitus et horror. Haec diversa Legis acceptio facile speciem dissidii in Davidis et Pauli verbis conciliat, quia Pauli consilium est ostendere quid Lex seorsum (quatenus sine promissione gratiae severe, quod debemus Deo, exigit) praestare nobis queat: David totam Legis doctrinam commendat, cui Evangelium respondet: ideoque Christum sub ea includit.

9. *Timor Iehovae sincerus.* Hic per timorem intelligitur ratio colendi Dei: itaque active sumitur hoc nomen, pro doctrina quae nobis praescribit quomodo Deum timere oporteat, sic enim ut plurimum metuunt homines Deum, ut falsos et vitiosos cultus excogitando, iram eius magis in se provocent. Merito igitur David praepostera hominum studia oblique damnans, observantiam Legis puram ab omni sorde esse affirmat. Addit *perpetuo stare*, acsi vocaret aeternae felicitatis thesaurum. Videmus enim ut caeco impetu mundus ad res evanidas feratur: quo fit ut inanem beatae vitae umbram captando veram beatitudinem amittat. In secundo membro, Dei praecepta veritatis elogio insigniens, quicquid posthabita Lege ex arbitrio suo suscipiunt homines, vanitatis insimulat. Nec certe, melius nos ad studium amoremque Legis incitare poterat quam ista admonitione, eos omnes qui sibi extra Legem Dei capiunt vivendi consilium, seipsos fallere, merasque imposturas sectari. Falluntur autem (meo iudicio) qui iudicia tantum de secundae tabulae praeceptis exponunt, quum Davidi propositum sit fructum quem ex Dei Lege percipiunt fideles, variis loquendi modis celebrare. Quod dicit *iustificata simul*, tantundem valet atque omnia sine exceptione ad unum recta esse. Hoc elogio Legem Dei ab omnibus profanis doctrinis discernit, quia nihil maculae aut vitii in ea deprehendatur, sed absoluta sit omnibus numeris.

10. Desiderabilia prae auro et obrizo multo, et dulcia prae

melle et succo favorum. 11. Etiam servus tuus in illis circumspectus redditur, et in eorum observatione retributio multa.

Legem Dei iam commendat tam a pretio, quam a dulcedine. Pendet autem hoc elogium ex superioribus: quia tot ac tantae utilitates, quas nuper recensuit, merito efficiunt ut auro et argento posthabitis, summi et unici thesauri loco nobis sit coelestis doctrina. Pro *auro obrizo* quidam Gemmam vertunt: sed haec magis recepta interpretatio est de auro puro et probe recocto, quam et multi Scripturae loci confirmant. Est autem nomen deductum a פזז quod roborare significat: unde coniicere licet non certae regionis aurum sic vocari, ut Ophir, sed artificio purgatum. Quin potius apparet ex Ieremiae cap. 10, vers. 9. terram Uphaz inde nomen sumpsisse, quia auri nitidissimi fodinas haberet. Etymologia auri obrizi incerta est, nisi quod Hieronymus divinat quasi ophrizon ita dici, hoc est allatum ex terra Ophir. Summa est, non aestimari pro merito Legem, nisi eam omnibus mundi divitiis praeferimus. Haec autem aestimatio si apud nos obtineat, facile nimia auri et argenti cupiditate animos nostros purgabit. Porro ad hanc reverentiam accedat etiam amor et delectatio necesse est, ut Lex non modo ad obsequium nos cogat, sed suaviter etiam illiciat: quod fieri non potest quin simul corrigantur carnis deliciae, quibus nos inescari mirum non est, quandiu insipido gustu iustitiam Dei respuimus. Ceterum hinc iterum colligere licet, non de nudis praeceptis et mortua litera haberi sermonem: sed promissiones quibus offertur gratia, simul comprehendi: nam si Lex tantum iubendo terreret, quomodo esset amabilis? Certe si a spe veniae et Christi Spiritu separetur, tam procul abest a mellis dulcedine, ut sua potius amaritudine miseras animas interficiat.

11. *Etiam servus tuus*. Quanquam hoc generaliter ad quoslibet pios extendi potest, recte tamen de ipso Davide accipitur, ut testetur se proprio experimento probe tenere quicquid hactenus docuit. Et certe nemo de coelesti doctrina vere et serio disseret, nisi qui eam penitus animo infixam alit. Fatetur ergo David se quicquid habet prudentiae ad regendam et formandam vitam, ex Dei Lege adeptum esse. Quamvis tamen de se proprie loquatur, generalem in suo exemplo regulam proponit, si ratio vitae bene instituendae quaeritur, unam Dei Legem satis superque sufficere: simul atque ab ea disceditur, multis erroribus obnoxium esse cursum. Ac notandum est quod David ex abrupto sermonem ad Deum convertens, eum sui dicti testem citat, quo certius persuadeat sincere se et ex intimo affectu loqui. Quia verbum זהר tam docere quam cavere significat, quidam hoc loco vertunt, Docetur, vel admonetur servus tuus per Legis mandata. Sed quia plenior sententia est, circumspectum reddi vel cautum qui se Deo regendum tradit, mihi haec versio magis placuit. Secundo membro declarat, quicunque se Deo addicunt ad servandam quam praescribit iustitiam, minime operam ludere, quia ampla illis merces apud eum reposita est. Porro haec quoque non vulgaris est commendatio Legis, quod in ea Dominus nobiscum paciscitur, seque ad remuneranda nostra obsequia quodammodo obligat. Etsi enim iure suo a nobis exigit quicquid Lex continet: liberaliter tamen quam non debet mercedem, servis suis promittit. Verum qui-

dem est, irritas esse legales promissiones nostro vitio, quia longe a plena iustitia vel perfectissimus quisque abest: nulla autem hominibus speranda est operum merces, donec Legi in solidum satisfecerint. Ita haec duo bene inter se conveniunt, vitam aeternam operum mercedem fore, si quis Legem omni ex parte impleat: et tamen in Lege denunciare maledictionem cunctis hominibus, quia totus mundus operum iustitia destituitur. Quod etiam mox ex proximo versu patebit. Postquam enim hoc Legis beneficium celebravit David, quod Dei cultoribus amplam mercedem offert, statim alio sermonem transferens, exclamat, Delicta quis intelligit? ubi reos aeternae mortis pronuncians cunctos homines, quicquid ex operum meritis concipi potest fiduciae in nihilum redigit. Si quis obiiciat, frustra Legem isto encomio ornari quod effectu caret, prompta responsio est: quia in foedere adoptionis inclusa est gratuita peccatorum venia, ex qua dependet iustitiae imputatio, fidelium operibus mercedem quamvis indebitam rependi. Nam quod in Lege Deus perfectis, iustitiae observatoribus promittit, fideles paterna eius indulgentia obtinent, dum illorum conatum et pium obsequendi studium pro iustitiae perfectione gratum habet.

12. Errores quis intelliget? ab occultis meis munda me. 13. Etiam a superbiis contine servum tuum, ne dominentur mihi: tunc integer ero, et mundabor a scelere multo. 14. Sint ad beneplacitum eloquia oris mei, et meditatio cordis mei coram te Iehova, fortitudo mea et redemptor meus.

Haec exclamatio ostendit quomodo Legis promissiones, quibus addita est conditio, accipere conveniat: nempe simul ac in medium prodeunt, ut quisque vitam suam examinet, nec facta modo sua, sed cogitationes etiam exigat ad perfectam illam iustitiae normam quae in Lege traditur. Sic fiet ut ad unum omnes, spe mercedis abscissa, ad Dei misericordiam confugere necesse habeant. Neque enim reputare satis est quid Legis doctrina contineat, nisi etiam veniamus ad nostras personas in quibus reperietur defectus. Papistae simulac audiunt, Qui fecerit haec, vivet in ipsis, Levit. 18, 5. secure operum suorum meritis aeternam vitam alligant, acsi in eorum arbitrio esset Legem praestare, cuius omnes sumus transgressores non tantum in uno apice, sed in singulis partibus. Ideoque David quasi labyrintho obsessus, delictorum multitudine se obrui cum admiratione fatetur. Hoc igitur primo tenendum, quia Legis iustitia destituimur in nostris personis: ideo etiam a spe mercedis quae illic promittitur, excludi: deinde non uno aut altero delicto, sed innumeris nos coram Deo reos constringi: ut cum acerbissimo dolore deflenda sit nostra pravitas, quae non tantum Dei benedictione nos privat, sed vitam convertit in mortem: sicuti non dubium est quin David, postquam Deum liberaliter praemium offerre dixerat omnibus qui Legem observant, horrore perculsus eruperit in hanc vocem. Per שגיאות vel errores, quidam minora delicta notari putant: verum David (meo iudicio) simpliciter dicere voluit, pluribus Satanae fallaciis nos im-

plicari, quam ut quisque centesimam malorum suorum partem sentiat. Errore quidem et incogitantia saepe delinquunt Sancti: sed contingit etiam Satanae laqueis irretitos non perspicere crassa peccata. Unde merito errores in genere vocantur, quibus sibi prae stupore homines et carnis illecebris decepti indulgent. Se enim et alios ad Dei tribunal citans, quamvis sibi conscii non sint, non tamen ideo absolvi admonet, quia Deus longe acutius cernit quam hominum conscientiae, ut attentissimos quosque maior pars sui reatus fugiat. Confessioni subiicitur veniae precatio. Mundandi enim verbum non ad regenerationis donum, sed ad gratuitam condonationem refertur. Nam Haebraeis נקה innocentem esse significat. Iam de erroribus quoque mentem suam clarius explicat, occulta peccata vocans, in quibus scilicet homines seipsos decipiunt, nec sponte modo et accersitis blanditiis, sed quia ad Dei iudicium non penetrant. Porro ad nos iustificandos inanis est ignorantiae praetextus, nec caecutire quicquam prodest, quia in propria causa nemo idoneus est index. Itaque a Dei absolutione petenda munditics: Iam si in iudicium Dei venire necesse est quae nos fugiunt errata, nisi venia deleantur, quomodo impune evadet qui arguente ipsum conscientia, suus index esse cogitur? Iam memoria tenendum, non uno tantum reatu nos teneri, sed obrui innumera colluvie. Nam quo diligentius in se quisque inquiret, fatebitur cum Davide, nullum fore modum, vel finem, si Dominus occulta mala nostra detegat: quia nemo comprehendit quot modis sit obnoxius. Unde etiam apparet quam supina hypocrisis dementaverit Papistas, quibus facile et expeditum negotium est semel quotannis omnia peccata in fasciculum colligere. Iubet decretum Lateranensis concilii confiteri semel in anno omnia peccata: nulla spes veniae nisi sub conditione hac relinquitur, quisque in aurem sacerdotis demurmurans, pulcre se defungi existimat, quasi digitis supputare posset quaecunque toto anno peccata admisit: quum severo examine vix ad partem centesimam sancti perveniant, ideoque consentiant in hanc vocem Davidis, Errata quis intelliget? Nec valet exceptio, satis esse si faciant singuli quod in se est. Nam quum impossibile sit praestare quod Lex iubet, necesse est quisquis serio timoris Dei sensu praeditus est, desperatione obrui, quamdiu hac necessitate obstringi se putat: qui autem hoc modo exonerant peccata, prorsus esse stupidos. Scio alios secus exponere, ut directione Spiritus sui Dominus ab erroribus eum revocet. Verum ad veniam amplius refertur haec precatio: sicuti quae mox sequitur proximo versu, opem ad superandas tentationes auxiliumque Spiritus sancti implorat. *A superbiis*, inquit David, *prohibe servum tuum:* per superbias intelligens apertas transgressiones, quibus adiuncta est contumacia. Prohibendi verbo significans, quae carnis est ad peccandum proclivitas, Sanctos etiam statim diffluere, vel praecipites ferri, nisi sua custodia Deus eos arceat. Notandum enim quod servum Dei se nominans, fatetur tamen se opus habere freno, ne contumaciter ad transgrediendam Dei Legem erumpat, nam etsi Dei Spiritu regenitus gemebat sub vitiorum suorum onere, sciebat tamen quanta sit carnis pervicacia, et quam facile obrepat Dei oblivio: unde nascitur contemptus et impietas. Quod si a transgressionum periculo tutus non fuit David, qui in Dei timore usque adeo profecerat, quo-

modo sibi per liberum arbitrium moderabitur homo carnalis, in quo dominantur innumerae libidines? Discamus igitur, quamvis iam ab negatione nostri domita sit carnis lascivia, nobis tamen metuere: quia nisi nos contineat Deus, furiose ebulliet superbia contra Deum. Atque hanc sententiam confirmat mox addita ratio, *ne dominentur mihi*, clare enim hoc verbo affirmat, se non modo imparem fore ad resistendum, nisi succurrat Deus, sed scelerum imperio se prorsus fore addictum. Docet ergo hic locus, non modo totum humanum genus naturaliter peccato mancipatum esse, sed ipsos quoque fideles, nisi ad eos regendos assidue invigilet Deus, et in perseverantia confirmet, fore peccati mancipia. Altera etiam utilis admonitio hic traditur, Nunquam pro impetranda venia orandum esse, quin simul petamus Dei virtute in posterum nos armari, ne praevaleant tentationes. Quanquam autem stimulis concupiscentiae punguntur, non tamen despondere animos convenit, sed rogandus est Deus ut nos cohibeat. Optasset quidem David nullum in se vitiosum motum sentire: sed quia agnoscit, donec exuerit corruptam naturam, se nunquam a peccati reliquiis fore immunem, se ad pugnandum Spiritus gratia instrui postulat, ne iniquitas victrix dominetur. In fine versus duo notanda sunt: nam quum affirmat David se tunc integrum fore et purum a multo scelere, primo hunc honorem spirituali Dei praesidio tribuit, ut eo fretus, certam sibi victoriam contra omnes Satanae exercitus promittat. Deinde fatetur, nisi Divinitus adiutus fuerit, se immensa malorum turba et congerie oppressum iri. Neque enim ab uno tantum vel altero scelere mundum se fore dicit, sed a multis. Unde sequitur, simulac nos destituit gratia Dei, nullum fore peccati genus quo nos Satan non illaqueet. Haec igitur Davidis confessio, precandi sollicitudinem in nobis acuat, quia inter tot ac tam multiplices insidias minime torpendum est. Rursum pia illa gloriatio in cordibus nostris palmam obtineat, quamlibet multis et validis copiis nos oppugnet Satan, modo auxilietur nobis Deus, invictos tamen fore, atque ita staturos, ut nobis maneat incolumis integritas.

14. *Sint ad beneplacitum.* Expressius Dei gratia ad recte sancteque vivendum muniri se postulat. Summa enim est, Ut non modo a transgressionibus eum Deus prohibeat, ne in externum actum erumpant, sed ut linguam quoque et animum formet in obsequium Legis suae. Scimus quam difficile sit etiam perfectissimis, verba et cogitationes ita frenare ut nihil Dei voluntati adversum, vel animo vel ore concipiant: et tamen haec interior puritas praecipue a nobis in Lege exigitur. Quo autem rarior est virtus, exacta haec cordis et linguae continentia, eo magis discamus quam necessaria sit nobis Spiritus gubernatio ad vitam recte probeque instituendam. Per nomen Beneplaciti, ostendit non aliam esse bene vivendi regulam, quam si Deo placere ac se probare homines studeant. Quod in clausula vocatur Deus fortitudo et redemptor, ad impetrandi fiduciam valet.

PSALMUS XX.

Arg. Communis Ecclesiae precatio pro Rege Israelis, ut ei Deus auxilium in discrimine ferat: et pro statu Regni, ut eum tueatur incolumem, quia publicam salutem in se continet. Cui adiungitur promissio, Deum regni istius, cuius auctor est, fore praesidem, ut perpetuae eius conservationi invigilet.

1. Praefecto Canticum Davidis. 2. Exaudiat te Iehova, in die tribulationis protegat te nomen Dei Iacob. 3. Mittat auxilium tibi e Sanctuario, et e Sion sustineat te.

Quanquam inscriptio ostendit Psalmum a Davide fuisse compositum, nihil tamen absurdi est quod de se in aliorum persona loquitur. Nam quum iniunctum ei esset Prophetae munus, merito fidelibus dictavit precandi formam, non tam imperio vel regio edicto seipsum commendans, quam ex doctoris officio ostendens, ad totius Ecclesiae studium et curam spectare, ut regnum quod erexit Deus, salvum maneat. Quod vero multi interpretes ad certum tempus precem hanc restringunt, mihi non probatur. Fieri potest ut prima occasio sumpta ex uno bello fuerit, sive contra Ammonitas, sive contra alios hostes. Consilium tamen Spiritus sancti (meo iudicio) fuit, ordinariam precandi formam Ecclesiae tradere, cuius usum ex verbis fuisse colligimus quoties discrimen aliquod instabat. Ceterum quanquam filiis suis in genere praecipit Deus pro Regibus orare, peculiaris tamen fuit huius regni et ab aliis omnibus distincta ratio: quia Deus populum suum non nisi per manum Davidis et seminis eius gubernare et tueri statuerat. Praecipue vero notandum est sub typo regni temporalis descriptum fuisse longe melius regimen, unde pendebat plena Ecclesiae laetitia et felicitas. Itaque huc consulto respexit David ut omnes Dei filios hortetur ad piam sollicitudinem pro regno Christi gerendam, quae nos ad continuas preces exstimulet.

2. *Exaudiat te Iehova.* Spiritus sanctus populum orantem inducens, ut Deus Regis votis respondeat, simul admonet Reges ipsos officii, ut in suis negotiis fidem Dei implorent. Diem tribulationis nominans, a molestiis non fore immunes ostendit, ne animos despondeant siquando eos periclitari contingat. Summa est, quod fideles, ne a capite corpus separetur, communibus suffragiis preces Regis adiuvant. Quod nomen Dei pro Deo ipso ponitur, ratione non caret: nam quia nobis incomprehensibilis est Dei essentia, quatenus nobis patefacta est eius gratia et virtus, in eum sperare convenit. Itaque ex nomine, invocandi fiducia nascitur. Cupiunt ergo fideles Regem protegi Dei auxilio, cuius nomen invocatur inter filios Iacob. Neque enim eorum opinioni assentior, qui putant mentionem Patriarchae fieri, quem Deus non absimili modo ac servum suum Davidem exercuit. Potius existimo, usitato Scripturae more, populum electum hac voce intelligi: quia haec quoque adoptionis pars erat, sub tutela Regis Divinitus praefecti degere. Hinc tenenda est anagoge quam attigi. Quando enim Christus Rex noster pro aeterni Sacerdotii ratione apud Deum intercedere non desinit, totum Eccle-

siae corpus eius precibus succinere convenit: sicuti etiam nulla spes est nos exauditum iri, nisi ipso praeeunte. Haec vero non exigua leniendis nostris doloribus consolatio est, quod nostras angustias, quoties affligimur, suas esse ducit: modo simul in mentem veniat, animos in tribulatione colligere, quia hic Spiritus oraculo praedictum est, regnum Christi periculis et incommodis obnoxium fore.

3. *Mittat auxilium e Sanctuario.* Hoc est, auxilietur tibi e monte Sion, ubi Arcam foederis locari iubens, domicilium sibi illic delegit. Nam quia non patitur carnis infirmitas ut in coelum usque homines evolent, obviam ipse prodit, et per externa fidei exercitia ostendit se illis propinquum. Sic Arca foederis, praesentiae eius pignus fuit populo veteri: et Sanctuarium, coeli imago. Sed quia Deus montem Sion designans, ubi perpetuo ipsum colerent fideles, regnum sacerdotio coniunxerat, hoc sacrum vinculum David haud dubie spectavit. Atque hinc coniicio Psalmum hunc a Davide iam sene sub extremum vitae tempus fuisse compositum. Nam quod prophetice quidam de Sione loquutum putant, priusquam in eo delecta esset Arcae statio, coactum videtur, parumque probabile.

4. Recordetur omnis oblationis tuae, et holocaustum tuum pingue reddat. Selah. 5. Det tibi secundum cor tuum, et omne consilium tuum impleat: 6. Ut exsultemus in salute tua, et in nomine Dei nostri trophaeum erigamus, ubi implebit Iehova omnes petitiones tuas.

4. *Recordetur, etc.* Verbum hoc pro attendere accipio, sicuti aliis pluribus locis: ita Oblivisci saepe tantundem valet ac negligere, vel non dignari sua cura et intuitu. Summa est ut Deus re ipsa demonstret sibi accepta fuisse Regis sacrificia. Duae quidem species ponuntur, מנחה quae ornandis omnibus victimis legitima erat accessio, et per se etiam offerebatur: deinde holocaustum: sed per synecdochen omnia sacrificia notare voluit David: sicut etiam sub sacrificiis vota et preces complexus est. Scimus enim, quoties orabant Patres sub Lege, spem impetrandi fundatam in sacrificiis fuisse: sicuti etiam hodie non aliter gratae sunt nostrae orationes Deo, nisi quatenus eas sui sacrificii odore Christus perfundit et sanctificat. Ergo solennes Regis preces, quae victimis et oblationibus annexae erant, cupiunt fideles valere ad prosperum successum. Quod etiam clarius ex proximo versu colligitur, ubi affectus et consilia Regis Deo commendant. Porro quia absurdum esset a Deo petere ut morem gerat stultis pravisque desideriis, tenendum principium est, Regem hic describi non ambitioni suae deditum, non flagrantem avaritia, non pro sua libidine quidvis appetentem, sed intentum muneri sibi iniuncto, publicaeque saluti addictum, ut nihil nisi Spiritus instinctu et praescripto oris Dei postulet.

6. *Ut exsultemus.* Posset etiam duobus aliis modis hic versus exponi, sicuti quidam precationem contexunt, acsi dictum esset, Fac Domine ut exsultemus. Alii vero putant fideles, officio precandi defunctos in bonam spem se erigere, imo certa spe erectos, quodammodo iam triumphum agere: sicuti David eiusmodi gratulationes pre-

cibus subinde permiscet, quibus ad continuandum crescat alacritas. Sed ego omnibus propius expensis, finem Divinae gratiae vel fructum notari existimo, ideoque subaudiendam duxi particulam Ut. Nam fideles quo facilius Regi suo impetrent Dei favorem, communem laetitiam, et gratiarum actionem in medium proponunt: acsi dicerent, non pro capite unius hominis se esse sollicitos, sed de totius Ecclesiae utilitate. Ceterum quod dicitur, *in salute tua*, etsi tam ad Deum quam ad Regem potest referri, quia saepe Dei salus vocatur quam ipse confert: contextus tamen postulat de Rege magis intelligi, nam quia populus in Regis umbra vivebat (sicuti dicit Ierem. Thren. 4, 20.) ideo nunc testantur fideles, eo salvo et florente se omnes hilares fore ac beatos. Interea ut suum gaudium a profanis tripudiis distinguant, profitentur se vexillum erecturos in nomine Dei. Hebraicum verbum tantundem valet ac vexillare, si apud Latinos receptum foret. Sensus autem est agnituros Dei gratiam fideles, ut eius triumphum celebrent.

7. Nunc cognovi quod servaverit Iehova unctum suum, exaudiet illum e coelis Sanctuarii sui in fortitudinibus salutis dexterae suae. 8. Hi in curru, et hi in equis: nos autem nominis Iehovae Dei nostri recordabimur. 9. Hi incurvati sunt et ceciderunt: nos vero surreximus et erecti sumus. 10. Iehova serva: Rex exaudiat nos die quo invocabimus.

7. *Nunc cognovi.* Nunc sequitur gratulatio, in qua recitant fideles se expertos esse Dei bonitatem in tuenda Regis salute. Simul tamen annexa est fidei doctrina, quod Deus re ipsa ostenderit, sua virtute stare regnum Davidis, quia in sua vocatione fundatum sit. Sensus ergo est certa experientia liquere, Deum custodem esse eius regni quod ipse instituit et cuius est auctor, nam Messiae epitetho in hunc finem ornatur David, ut statuant fideles legitimum esse et sacrum Regem, quem Deus a se electum externa unctione testatus fuerat. Quod ergo ex maximis periculis ereptus fuerat David, hoc Dei gratiae adscribunt fideles: simulque causam addunt, quia Deus suo praesidio tegere ac tutari voluerit quem iusserat ungi in Regem populi sui. Spem vero futuri temporis clarius adhuc confirmant altero membro, quod Deus eum e coelo exaudiet. Retineo enim futurum verbi tempus: quia non dubito quin documentum quod iam exhibuerat Deus, extendant ad continuam regni confirmationem. Hic vero iam alterius Sanctuarii mentio fit, nempe coelestis. Sicut enim Deus per Arcam foederis ad populum descendere tunc dignatus est, quo familiarius innotesceret: sic etiam rursum mentes suorum ad se sursum trahere voluit, ne quid de ipso carnale vel terrenum conciperent: atque ut scirent toto mundo superiorem esse. Ita sub visibili et manufacto Sanctuario commendatur paterna Dei indulgentia, et familiaris usus quem cum populo suo habet: sub Sanctuario autem coelorum, immensa potentia, imperium et maiestas. *In fortitudinibus salutis* tantundem valet acsi dixisset potentes salutes, vel potentias salutares. Itaque in ipsa loquutione est hypallage. Sen-

sus tamen huc redit, Et pro sua admirabili virtute servet Deus Regem suo mandato unctum: quia Spiritus qui hanc precem dictavit, tot Satanae furiosis conatibus videbat fore obnoxium, ut vulgari modo stare non posset. Non tamen displicet altera expositio quam in margine notavi: nempe quod fideles, ut se melius animent, sibi proponunt salutem dexterae Dei esse in fortitudinibus, hoc est, satis validam ad superanda quaevis obstacula.

8. *In curru.* Hoc ad hostes Israelis non restringo, ut alii interpretes: sed potius fideles cum reliquo mundo conferri arbitror. Hoc enim cunctis fere mortalibus videmus esse ingenitum, ut quantis quisque opibus, potentia, vel militaribus copiis praeditus est, tantum concipiat animi et fiduciae. Testatur ergo populus Dei se non vulgari hominum more spem locasse in armis vel bellico apparatu, sed tantum in auxilio Dei. Quum autem haec duo inter se opponit Spiritus, notandum est, simulac mentes nostras occupat carnis fiducia, Dei oblivionem quodammodo obducere. Fieri enim non potest ut qui sua virtute confisus victoriam sibi promittit, in Deum respiciat. Ideo Recordandi verbo utitur Propheta, ut ostendat fideles nonnisi vacuos omnibus impedimentis, ad Deum confugere. Porro haec Dei recordatio primum fideles, quibuslibet copiis polleant, retrahit tamen a vana confidentia, ne quid aliunde quam ex mera Dei gratia exspectent. Deinde si omnibus subsidiis orbati sint ac destituti, confirmat tamen ut intrepide et constanter Deum invocent. Siculi rursum profani homines, ubi viribus pollent, superbia excaecati, non dubitant secure Deum contemnere: ad inopiam vero redacti, misere expavescunt. Denique nobis hic Dei memoriam commendat Spiritus, quae tam in nuditate quam in copiis vigorem suum retinens, vanas spes quibus inflari solet caro, subigat. Verbum נזכיר quia est in coniugatione Hiphil, transitive quidam exponunt, Recordari faciemus. Sed quia novum non est neutraliter etiam accipi verba apud Hebraeos, quae proprie transitiva sunt, amplexus sum quod praesenti loco melius quadrabat.

9. *Hi incurvati sunt.* Probabile est hic tanquam digito monstrari Israelis hostes, qui Divinitus prostrati fuerant, quum nihil minus futurum putarent. Subest autem tacita antithesis inter ferociam qua ad tempus elati fuerant hostes, quum audacter irruerent ad omnia perdenda, et populi Dei oppressionem. Sicuti enim Surgere non nisi eorum est qui prius iacebant, ita Incurvari et Cadere proprie dicuntur quos prius sua securitas in sublime extulit. Ergo ab eventu docet Propheta, quanto satius sit spes omnes nostras ad Deum unum applicare, quam propriis viribus inniti.

10. *Iehova serva.* Quidam uno contextu legunt, Iehova serva Regem: forte quia absurdum illis videtur ad Regem terrenum, quod Dei proprium est, transferri, ut scilicet invocetur atque exaudiat. Verum si in Christum, ut oportet, coniicimus oculos, non erit cur miremur Davidi et eius successoribus, quatenus personam eius gestarunt, per similitudinem attribui quod in ipsum competit. Quia autem per eius manum nos regit Deus ac servat, non aliunde speranda est salus. Sicut etiam fideles olim ad Regem suum, tanquam salvificae Dei gratiae ministrum, confugere solebant. Hinc illud Ieremiae Thren. 4, 20. quod prius citavi, Spiritus oris nostri Christus

de quo diximus, in umbra tua vivemus inter Gentes. Ideo etiam quoties restitutionem Ecclesiae suae promittit, Deus symbolum salutis proponit in regno. Nunc videmus, non absque optima ratione fideles induci, auxilium a Rege petentes, cui in fidem et custodiam dati sunt, et qui Dei loco in capite eorum praesidet. Sicuti Micheas dicit 2, 13. Transibit Rex coram ipsis, et Iehova in capite eorum. Quibus verbis significat, Regem fore instar speculi, in quo affulgeat Dei imago. Redeo nunc ad praesentem locum. Ecliptica loquutio, quam dicitur, Serva Domine, maiorem continet emphasin, quam si adiectum fuisset nomen: quia hoc modo ostendit David, communiter ad totum Ecclesiae corpus spectare salutem istam. Et Psal. 118, 25. eadem verborum forma concipitur precatio, quam eandem esse certum est. Summa est, ut Deus Regem suum benedicendo, totius populi Servator appareat. Deinde exprimitur salutis modus, ut Rex Dei virtute instructus sit ad liberandum populum, quoties eius opem imploraverint: quia non aliter quam eius manu et opera promiserat Deus suos fore salvos. Hodie manifestato Christo discamus hunc honorem deferre, ne aliam salutem, nisi quam nobis a Patre afferet, speremus. Eius vero tunc demum futuri sumus participes, si omnes sub communi nostro capite in unum corpus collecti, mutuam alii pro aliis curam geramus, non autem seorsum quisque sibi consulat.

PSALMUS XXI.

Arg. Psalmus hic publicam gratiarum actionem pro felici Regis statu continet. Eius autem et superioris similis fere est ratio: nam sicuti illic dictata fuit communis precandi forma, ut totus populus pro capitis sui salute esse sollicitus: ita nunc ostenditur, incolumem Regis statum ad publicam laetitiam spectare: quia hoc modo Deus totum corpus servare integrum volebat. Praecipue vero Spiritus sanctus fidelium mentes in Christum direxit, qui Regni huius finis erat et perfectio: ut scirent, non aliter quam sub capite Divinitus ordinato, se fore salvos.

1. Praefecto canticum Davidis. 2. Iehova in virtute tua laetabitur Rex, et in salute tua quam exsultabit valde? 3. Desiderium cordis eius dedisti ei, et quod protulit labiis suis, non negasti. Selah. 4. Quoniam praevenies eum benedictionibus boni: impones capiti eius coronam auream.

Iehova in virtute. Poterat David privatim gratias Deo agere pro victoriis et aliis insignibus donis quibus ornatus fuerat: sed testari propositum habuit, non modo se, Deo auctore, regnare, sed etiam quicquid in eum Deus contulerat, in publicam omnium utilitatem redire. Ac initio quidem statuunt fideles ita Regem Dei auspiciis creatum esse Davidem, ut eius tuendi curam Deus ipse susceperit. Itaque apparet Psalmum in hunc quoque finem compositum fuisse, ut sibi promitterent stabilem ac diuturnam fore hanc Dei gratiam: sicuti necesse erat, ut starent in firma fiducia, de Rege bene sperare, cuius conspectus, Dei propitii et faventis speculum erat. Sensus autem verborum est, Domine, virtute tua Regem sustinens,

efficies ut per te salvus maneat: atque ita salutem suam potentiae tuae adscribens, non vulgari modo in te laetetur. Robur enim et salutem haud dubie pro valido et robusto auxilio posuit, significans Dei potentiam in Rege tuendo fore talem, ut eum ab omni periculo liberum et salvum praestaret. Secundo versu notatur gaudii causa, quod Regis vota exaudierit Deus, ac liberaliter dederit quaecunque optabat, nam hoc teneri, et penitus animis infixum esse, operae pretium fuit, prosperos omnes Davidis successus totidem esse Dei beneficia, atque etiam documenta legitimae eius vocationis. Ac David quidem his verbis significat se carnis desideriis vota non laxasse, ut profani homines libidinose huc et illuc animos sine delectu applicant: sed ita frenasse suos affectus, ut nihil nisi aequum et rectum expeteret. Etsi enim quibusdam vitiis (ut fert hominum infirmitas) laboravit, bis etiam turpiter lapsus est: continua tamen regni administratio talis fuit, ut facile constaret Spiritum sanctum primas illic tenere. Sed quia Spiritu prophetico in Christum maxime respexit, qui non sibi, sed in bonum nostrum regnat, et cuius unicum votum ad salutem nostram tendit, hinc colligere licet utilissimam doctrinam, minime timendum esse quoties pro Ecclesia oramus, ne Deus preces nostras repudiet, quas non nisi praeeunte coelesti nostro Rege concipimus.

4. *Quoniam praevenies.* Mutatio temporis in verbis, rei contextum non abrumpit: itaque hanc sententiam libenter in tempus futurum transfero, sicuti Hebraeis scimus satis tritam esse hanc enallagen. Porro, qui Psalmum hunc restringunt ad ultimam victoriam quam de exteris Gentibus adeptus est David, et coronam, cuius hic fit mentio, Regis Ammon esse putant, quam celebrat Sacra historia: meo iudicio nimis extenuant quod de perpetua regni felicitate dictavit Spiritus sanctus. Nec vero mihi dubium est quin posteros suos usque ad Christum complexus fuerit David: atque ita assiduos gratiae Dei progressus in servando regno illo commendaverit. Neque enim de uno tantum homine dictum fuerat, Ero illi in Patrem, et ipse erit mihi in Filium, 2. Sam. 7, 14: sed oraculum illud a Solomone usque ad Christum extendi debuit: sicuti optimus testis est Iesaias 9, 6. completum fuisse docens, quum Filius datus est vel exhibitus. Porro, quum dicit, Praevenies, significat ultro Deum fore liberalem, et ad largiendum propensum, ut non modo rogatus annuat, sed etiam vota Regis antevertens, omni bonorum genere praeter spem eum cumulet. Per *benedictiones* intellige affluentiam vel largitatem, Quod quidam Hebraicum טוב Bonitatem vertunt, mihi non placet: potius enim pro beneficentia vel gratuitis Dei muneribus et donis accipitur: acsi dictum esset, nihil Regi defore ad beatae vitae summam, quia Deus sponte cum multiplici bonorum copia ad locupletandum eum occurret. *Coronam* vero diserte nominat, quia regni erat insigne: acsi dixisset, Deum eius Regis, quem ipse creaverat, fore custodem. Iam vero quum Propheta cidarim, postquam ad longum tempus iacuisset, reponendam in Christi capite testetur, colligimus hoc cantico erectas fuisse pias mentes in spem aeterni regni, cuius umbra tantum vel obscura imago in filiis Davidis proposita fuit. Quare hic regni Christi perpetuitas asseritur, quia non homi-

num favore vel suffragiis impositus fuerit solio, sed Deus e coelo caput eius corona ornaverit.

5. Vitam petiit abs te, dedisti ei protractionem dierum in seculum et semper. 6. Magna gloria eius in salute tua, splendorem et decorem posuisti super eum. 7. Quia posuisti eum benedictiones in seculum, exhilarasti eum laetitia coram vultu tuo.

5. *Vitam petiit.* Confirmat hic versus quod nuper attigi, Psalmum hunc ad unius hominis personam minime restringi. Quamvis enim prorogata fuerit Davidis vita usquedum senio confectus et satur dierum e terra migraret: brevius tamen fuit eius curriculum, quam ut ad istam dierum longitudinem accesserit, quae pluribus seculis constare dicitur. Imo si tempus a primordio regni Davidis ad exilium Babylonicum supputes, non reperietur haec longitudo in Davidis successoribus. Quare non dubium est quin Regem aeternum hic comprehendat David. Subest autem hic comparatio inter obscurum et contemptibile, imo gravissimis periculis refertum, et desperationi affine regni principium, deinde incredibilem illam gloriam quae sequuta est, quum Deus regnum illud a communi ordine eximens, fere supra coelos locavit. Neque enim vulgare est elogium, quamdiu sol et luna in coelo fulgebunt, stabile fore regnum illud. Ergo David se vitam petiisse commemorans, tacite in quas saepe angustias redactus fuerit notat: ut sit sensus, Domine, ex quo servum tuum sacra unctione ad spem regni vocasti, talis fuit eius conditio ut pro singulari beneficio duceret elabi e faucibus mortis: iam vero non solum tua gratia salvus evasit, sed pollicitus etiam es continuam per multa secula in eius posteris successionem. Atque hoc non parum amplificat Dei gratiam, quod miserum hominem, fereque exanimem, quum trepide mortem deprecaretur, inaestimabili hoc honore dignatus sit, ut regale sceptrum ad posteros in seculum usque transmitteret. Quod quidam exponunt, Dedisti ei vitam quam petebat, et quidem ut dies eius protraheres in seculum et perpetuo, frigidum est ac coactum. Tenenda est enim illa antithesis inter principium regni infirmum et ignobile, et illud inopinatum decus quo Deus servum suum ornavit, testem advocans lunam, siquando semen eius deficeret. Simile in Christo quoque specimen editum fuit, quem Pater a contemptu, ignominia, morte, sepulcro, desperatione, in coeleste imperium extulit, ut sedeat perpetuo ad eius dexteram, futurus tandem Iudex mundi.

6. *Magna gloria eius.* Significat his verbis populus Regem suum, quia Dei manu protegitur et auxilio liberatur, magis illustrem fore quam si vel tranquille cum omnium plausu regnaret, vel hominum opibus et praesidio defensus esset, vel sua denique virtute et industria stetisset invictus: quia inde clarius apparuit, non nisi Dei auspiciis et mandato dignitatem regiam adeptum esse. Hoc ergo Regibus profanis relinquunt fideles, ut se rebus suis gestis nobilitent, famamque sibi comparent ex propria virtute, quia Divinae gratiae approbationem pluris quam omnes mundi triumphos faciunt.

Interim tale sibi promittunt Dei auxilium quod Regi magnifice ornando sufficiat.

7. *Posuisti eum benedictiones.* Quidam simpliciter exponunt, Regem hunc a Deo electum esse, in quem affatim gratias suas effundat, certum tamen est, plus aliquid hac loquendi forma exprimi: nempe tam uberem bonorum copiam affluere Regi, ut merito Divinae beneficentiae exemplar esse possit: vel etiam ut inter precandum vulgo futurum sit eius nomen celebre ad exemplum. Dicunt enim Hebraei poni in maledictionem qui sic redduntur detestabiles et quibus tam horribilis infligitur Dei vindicta, ut imprecationibus et diris serviat eorum nomen: ita vicissim dicitur in benedictionem poni, sub cuius nomine vota concipimus: quemadmodum siquis dicat, Deus te eodem favore quo servum suum Davidem prosequatur. Ego tametsi interpretationem hanc non reiicio, illa tamen sum contentus, quod Rex omni genere bonorum abundans, praeclarum sit liberalitatis Divinae exemplar. Quod proxime sequitur de laetitia, diligenter notandum est, non enim tantum intelligit populus Deum Regi benefacturum, quia benigne et paterno oculo eum respiciet; sed hanc propriam designat gaudii causam, quod Rex ipse Deum sibi propitium agnoscet. Neque enim sufficeret, Deum curam nostri gerere, nobisque prospicere, nisi vicissim nobis sereno suo vultu irradians, bonitatis suae gustum praeberet: quemadmodum Psalmo 3. vidimus, Multi dicunt, Quis ostendet nobis bonum? Illustra Domine faciem tuam super nos, et salvi erimus. Et sane haec solida est felicitas, Deum nobis propitium sentire, ut quasi sub eius oculis habitemus.

8. Quia Rex sperat in Iehova, et in bonitate excelsi, non nutabit. 9. Inveniet manus tua omnes inimicos tuos, dextera tua inveniet osores tuos. 10. Pones eos tanquam in fornacem ignis in tempore irae tuae Iehova: in ira sua opprimet eos et consumet eos ignis. 11. Fructum eorum e terra perdes, et semen eorum a filiis hominum.

8. *Quia Rex sperat.* Hic rursum gloriantur Sancti Regem suum fore stabilem, quia Deo innititur: et modum quoque exprimunt, nempe in spe, vel fiducia. Ego uno contextu totum versum lego, ut tantum sit unum principale verbum, Regem, quia spe fundatus erit in Deo eiusque bonitate, ruinis quae huius mundi regna evertunt, non fore obnoxium. Porro, quum ante dictum fuerit, quaecunque Regi suo tribuunt fideles, spectare ad totum Ecclesiae corpus, communis hic offertur promissio, quae nos inter varias mundi iactationes in tanquilla statione contineat. Quamvis enim tanquam in rota volvatur mundus, unde fit ut repente decidant qui in summum culmen fuerant evecti: regnum tamen Iuda, et sub eius typo regnum Christi excipitur. Sed meminerimus hac demum firmitate subniti qui certa fide in Dei gremium se coniiciunt, eiusque misericordia freti, salutem ei suam commendant. Nam et sperandi materia simul exprimitur, quod Deus clementer suos foveat, quos gratuito amplexus est.

9. *Inveniet manus tua.* Hactenus descripta fuit interior regni felicitas: nunc additur, sicuti necesse erat, invictum contra hostes robur, perinde enim hoc valet acsi Rex hostium omnium victor praedicaretur. Dixi autem hoc membrum minime esse supervacuum, quia non satis esset intus florere regnum, et pace, opibus omnique bonorum copia refertum esse, nisi ab externa quoque violentia probe munitum foret. Atque hoc praesertim regno Christi convenit, cui nunquam hostes desunt in mundo. Etsi enim non semper oppugnatur aperto marte, sed aliqua interdum relaxatio conceditur, malitiam tamen et nocendi libidinem nunquam exuunt Satanae ministri: ideoque eversionem regni Christi moliri nunquam desinunt. Bene autem habet quod Rex noster, qui manum suam opponit ad nos protegendos, omnibus est superior. Porro, quia verbum מצא sufficere interdum significat, et hic in priore membro interiicitur ל, propter diversam syntaxin verbum ipsum varie accipiunt quidam interpretes: acsi dictum esset, Manus tua omnibus inimicis sufficiet, dextera tua inveniet qui te oderunt. Ita gradatim adscenderet sententia, Manus tua ad resistendum par erit, dextera tua hostes apprehendet, ut cladem non effugiant. Additur etiam horribilis vindictae species, ex qua colligimus non de quibuslibet hic fieri sermonem, sed de impiis et vesanis Dei contemptoribus, qui contra unigenitum eius Filium, Gigantum more insurgunt, ipsa enim poenae atrocitas sceleris gravitatem ostendit. Putant quidam Davidem alludere ad supplicii genus quod eum de Ammonitis sumpsisse refert Sacra historia: sed magis probabile est metaphorice exponi horrendum exitium quod omnes Christi adversarios manet. Quamvis enim furore ardeant contra Ecclesiam, et sua saevitia mundum inflamment: ubi tamen ad cumulum pervenerit eorum impietas, haec illis merces reposita est apud Deum, ut in suam fornacem coniectos absumat. Primo autem membro Rex ipse ultor vocatur, deinde transfertur munus hoc ad Dei personam: tandem ultionis exequutio igni tribuitur, quae tria optime inter se conveniunt. Scimus enim Christo mandatum fuisse iudicium ut hostes suos in ignem aeternum praecipitet: sed operae pretium fuit diserte exprimi, non hominis hoc, sed Dei esse iudicium. Non minus etiam utile fuit extremam et terrificam vindictae speciem exponi, quo expergefieret eorum torpor qui Dei minas alioqui secure contemnunt. Iam hoc idem ad piorum consolationem non parum valet: scimus enim quam formidabilis sit impiorum crudelitas, cui facile succumberet fides nostra, nisi ad Dei iudicium assurgeret. Tempus irae admonet patienter ferendam esse crucem, donec exercere nos et humiliare Domino placuerit. Discamus ergo, si non statim potentiam suam exserit ad perdendos impios, spem nostram ad tempus illud extendere, quod coelestis Pater iudiicio suo praefixit, et Rex noster terrifica sua virtute armatus, prodibit ad sumendam ultionem. Nunc enim quamdiu dissimulat, non oblitus est vel sui, vel nostri: sed ridet eorum amentiam qui impune grassando, plus audaciae in dies colligunt. Etsi autem nobis parum suavis est iste Dei risus, militia tamen nostra defungi nos oportet, donec adveniat ultionis dies, qui idem redemptionis annus erit, sicuti Iesaias cap. 34, vers. 8. loquitur. Ceterum, non displicet, in postremo membro, Christi hostibus denuntiari exitium quo Sodomam et Gomorrham olim Deus perdi-

dit. Quia enim illud fuit prae aliis Divini in omnes impios iudicii memorabile documentum, imo illa fuit visibilis imago aeternae gehennae quae reprobis parata est: frequenter in Scriptura occurrit haec similitudo.

11. *Fructum eorum e terra.* Hac circumstantia amplificat David irae Dei magnitudinem, quia ad ipsos quoque filios pervagabitur. Est autem hoc satis tritum doctrinae caput in Scriptura, Deum non modo de primis scelerum auctoribus poenam exigere, sed reiicere in sinum filiorum. Neque tamen dum ita vindictam suam persequitur in tertiam et quartam generationem, temere insontes scelestis involvit: sed quum maledictum sit impiorum semen quod gratia sua privavit, et omnes sint filii irae ultimo exitio devoti: non minus filios quam in patres iusta est eius severitas. Quis enim litem intentet, si gratiam qua suos complectitur, ab indignis subducit? Utroque enim modo quam sibi carum sit ac pretiosum Christi regnum, demonstrat: quod ad fidelium posteros misericordiam producit usque ad mille generationes, et in reprobis residet ira eius usque in tertiam et quartam generationem.

12. Quia expanderunt super te malum, cogitaverunt super te fraudem quam non poterunt perficere. 13. Quoniam pones eos tumultum, in funibus tuis praeparabis contra facies eorum. 14. Exsaltare Iehova in virtute tua, cantabimus et psallemus fortitudinem tuam.

12. *Quia expanderunt.* Hoc versu pronunciat David quale praedixit excidium impios esse promeritos: quia non homini solum terreno molesti fuerint, sed impetum suae superbiae converterint in Deum ipsum. Quemadmodum enim Psalmo 2. dictum fuit, regnum illud in Davidis persona, Dei mandato consecratum violare nemo potuit, quin Deo nefarium ac sacrilegum bellum inferret: multo autem magis in oppugnatione regni Christi violatur Dei maiestas, qui non nisi per eius manum dominari vult in mundo. Porro quia verbum נטה Hebraeis nunc expandere, nunc divertere significat, utroque modo non incommode verti potest: quod scilicet impii quasi expansis retibus conati sint Dei potentiam sibi subiicere, vel eius opprimendae causa malitiam suam deflexerint: quemadmodum siquis torrentem, cavata fossa, in locum aliquem derivet. Dicit postea cogitasse fraudem, vel consilium quod effectu carebit, quibus verbis perstringit caecam eorum audaciam, qui adversus Deum bellando, quidvis tentare non dubitant.

13. *Pones eos tumulum.* Quia שכם Hebraeis humerum proprie significat, quidam sensum illum retinent, acsi diceret capita ipsorum deiectum iri, ut in corporibus curvatis humeri emineant: ita secundum eos metaphorice notatur futura hostium subiectio. Magis tamen altera expositio inter Hebraeos quoque recepta est, quod Deus in aliquem angulum retrusos a maleficiis arcebit. Nam שכם pro parte, vel regione, vel loco saepe accipitur: sed quia paulo post Deum producit arcu instructum, ut sagittas suas in eorum faciem dirigat, non dubito quin metaphoram continuans, eos tumulo com-

paret ubi figi solet scopus, ita pulcre sensus fluet, Tu Domine statues eos instar tumuli in quem sagittas tuas emittas. Semper autem in hoc est ut nos ad patientiam erudiat, donec ad suum finem Deus opportune adducat impios.

14. *Exsultare Iehova.* Tandem Psalmus precatione clauditur, quae rursus confirmat regnum, cuius fit mentio, cum Dei gloria sic coniunctum esse, ut illic reluceat eius potentia. Qanquam autem Deus in extollendo Davide virtutem suam olim extulit: quod tamen hic dicitur, nonnisi in Christo solide impletum est: qui ita nobis praefectus est in Regem a Patre coelesti, ut idem sit Deus manifestatus in carne. Ceterum ut reprobis merito terrorem incutere debet Divina eius virtus, ita nobis suavissimae consolationis plena describitur, quae nos ad gaudium, cantica, et gratiarum actiones incitet.

PSALMUS XXII.

Arg. David hoc Psalmo in eas angustias redactum se conqueritur, ut similis sit homini desperato. Postquam tamen mala quae ipsum misere angebant recensuit, ex tentationum abysso emergens, animum colligit ad bene sperandum. Interim vero in sua persona typum Christi proponit, quem prophetico Spiritu sciebat deiici oportere miris et insolitis modis, antequam eum pater extolleret. Ita Psalmus duobus membris illud Iesaias vaticinium explicat, E carcere et iudicio sublatus est: generationem eius quis enarrabit? Iesa. 53, 8.

1. Praefecto, super cervam aurorae canticum Davidis.

1. Quanquam haec inscriptio obscura est, ut tamen in ea se plus aequo torquerent interpretes, inde factum est quod mysterium nescio quod sublime in re parva quaerebant. אילת quidam pro stella matutina, alii pro fortitudine accipi volunt: rectius tamen pro cerva accipitur. Iam quia prophetiam esse de Christo, Apostoli luculenti sunt testes: putarunt Veteres non satis magnifice ornari Christi dignitatem, nisi Cervae nomen allegorico sensu ad sacrificium transferrent. Idem tentarunt quibus magis placebat nomen Aurorae, sed quia in istis argutiis nihil solidi reperio, praestabit quod simplicius ac magis genuinum est, eligere. Mihi certe credibile est initium fuisse cantilenae vulgaris: nam quomodo alioqui inscriptio Psalmi argumento conveniat, non video. Ex contextu autem apparet, Davidem hic non unam modo persecutionem, sed quascunque sub Saule passus est, complexum esse: an vero rebus suis iam prosperis Psalmum hunc composuerit, incertum est: nisi quod statuere licet quae in mediis curis, anxietatibus, et moeroribus meditatus est, hic describi.

2. Deus meus, Deus meus, quare dereliquisti me, remotus a salute mea, verbis rugitus mei? 3. Deus meus, clamo per diem, et non exaudis; et nocte, nec silentium est mihi.

2. *Deus meus, etc.* Primus versus duas notabiles sententias continet: quae etsi in speciem videntur contrariae, quotidie tamen piorum animis simul obrepunt. Quod se a Deo relictum et abiectum dicit, querimonia videtur esse hominis desperati: quae enim residua est fidei scintilla, ubi in Deo nihil auxilii sentitur? Et tamen quod Deum suum bis appellat, suosque gemitus in eius sinum deponit, non obscura est fidei confessio. Atqui hoc intestino conflictu pios exerceri necesse est, quoties favoris sui signa Deus subducit, ut quocunque vertat oculos, nihil praeter noctis tenebras occurrat. Atque hoc fidelibus accidere dico, ut secum luctando tam carnis infirmitatem prodant, quam fidem testentur. Reprobos enim, quia diffidentiae suae indulgent, obruit sui anxietas, ut ad Dei gratiam fide non adspirent. Quod autem se David sustinuerit, neque a tentatione fuerit absorptus, ex verbis colligere promptum est: quia etsi eum graviter urgebat tristitia, non tamen in hanc vocem erupit, nisi strenue resistendo, Deus meus, Deus meus. Idem quotidie quisque fidelium in se experitur, ut pro carnis sensu, a Deo se reiectum et desertum existimet: fide tamen apprehendat absconditam gratiam, ita fit ut in eorum precibus contrarii affectus simul permixti sint ac impliciti. Fieri non potest quin Deum vel propitium vel adversum carnis sensus ex praesenti rerum adspectu concipiat. Ergo ubi nos diu in moerere iacere et quasi tabescere sinit, perinde nos affici necesse est secundum carnem, acsi eum cepisset nostri oblivio. Ubi totam hominis mentem occupat talis anxietas, demergit in profunda incredulitate, ut ad remedium amplius non adspiret. Si vero ex opposito succurrat fides, idem ille qui ex re ipsa Deum sibi infensum vel alienum aestimat, in promissionis speculo latentem ac remotam eius gratiam conspicit. Inter hos duos affectus alternant hi, dum Satan obiectis irae Dei signis, eos ad desperationem impellit, et praecipites agere molitur. Fides autem ad promissiones eos revocans, patienter quiescere, et in Deum recumbere docet, quousque paternam faciem rursus proferat. Nunc tenemus ex quo fonte profecta sit tam haec exclamatio, Deus meus, Deus meus, quam querimonia quae statim additur, *Ut quid me dereliquisti*? Nam quum doloris vehementia, et carnis infirmitas vocem hanc exprimeret, Ego a Deo relictus sum: ne oppressus succumberet, correctionem dictavit fides, ut Deum suum intrepide vocaret, a quo se relictum putabat. Imo videmus priores dedisse partes fidei, quia antequam sibi permittat querimoniam proferre, occupandi causa, praefatur se nihil minus ad Deum suum confugere. Et sane quia carnis affectus simulac ebulliunt, non facile cohibentur, imo nos abripiunt ultra metas: mature inter ipsa principia frenandi sunt. Itaque optimum ordinem tenuit David, fide praeveniens dolorem suum, et pia invocatione temperans quod postea de malorum suorum magnitudine deplorat. Si enim praecise dixisset, Cur Iehova me deseris? visus esset acerba expostulatione fremere adversus Deum: imo periculum erat ne qua immodica doloris amaritudo eius animum inficeret, nunc vero fidei repagulum sibi opponens, sensus omnes suos compescit, ne ultra iustum modum prosiliant. Nec supervacua est repetitio, dum bis Deum suum nominat: atque etiam paulo post tertio inculcat idem elogium. Nam quia arduum est ac molestum cum hac tentationis specie certamen, ubi Deus quasi

abiecta nostri cura, ad nostras miserias et gemitus connivet, ideo in quaerenda confirmatione enixius David insistit. Neque enim primo statim congressu palmam obtinet fides, sed multis agitationibus exercita, victrix tandem emergit. Interea non dico Davidem tam animosum et infractum fuisse athletam, ut non vacillaverit eius fides. Quamlibet enim serio conentur fideles, subacto carnis suae sensu, totus se Deo addicere, aliqua tamen infirmitate semper laborant. Hinc illa claudicatio sancti Iacob, cuius mentio fit apud Mosen: Gen. 32, 25. quia licet superior fuerit in lucta, vitiosi tamen defectus notam gestavit. Talibus exemplis suos ad perseverantiam animat Deus, ne infirmitatis sibi conscii, animos despondeant. Quare haec nobis ratio tenenda est, quoties tumultuatur caro nostra, et quasi violentis procellis ad impatientiam nos rapit, ut contra nitamur ad cohibendos eius impetus. Sic fiet ut duriter quidem iactemur, ex naufragio tamen semper emergat fides nostra. Ceterum Davidem non frustra verba, quibus fulciret fidem suam, iterasse ex ipsa querimoniae forma elicimus. Neque enim simpliciter pronuntiat se a Deo relictum, sed addit *remotum esse a salute sua:* quod scilicet periclitari eum videns, nullum bonae spei signum daret. Nam quum penes Deum sit iuvandi facultas, ubi salutem nostram hostium libidini expositam videns, quiescit tamen perinde acsi non curaret, quis non dicat manum suam retrahere ne nos liberet? Iam per *verba rugitus* significat non levibus tormentis se fuisse cruciatum. Certe non ea fuit animi eius mollities, ut ob vulgare aliquod malum saevos ululatus ederet: ingentem ergo maestitiam fuisse oportet, quae homini mansueto et ad subeundas aerumnas infracto rugitus extorsit. Iam quum Christus in cruce pendens, inter ultimos spiritus eandem vocem ediderit, Mat. 27, 46. videndum est qui conveniat unigenitum Dei Filium tanto doloris motu perculsum fuisse, ut se a Deo Patre relictum clamaret. Coegit haec absurditas multos interpretes ad captandum effugium. Itaque dixerunt Christum ex vulgi magis opinione quam proprio sensu ita conquestum esse. Sed interea non viderunt se multum detrahere ex beneficio redemptionis, dum Christum a terroribus, quod peccatoribus incutit Dei iudicium, prorsus immunem fuisse fingunt. Inanis vero fuit hic metus, quod veriti sunt Christum tanto dolori subiicere, ne eius gloriam minuerent. Nam quum clare testetur Petrus Actor. 2, 24. impossibile fuisse eum retinere a doloribus mortis, sequitur non fuisse immunem ab illis, et penitus liberum. Et certe suscepta nostra persona, nostroque reatu, necesse habuit ad Dei tribunal se instar peccatoris sistere. Hinc horror ille et pavor qui ad deprecandam mortem eum coegit: non quia tam acerbum illi foret e vita migrare, sed quia ante oculos erat Dei maledictio quae peccatoribus incumbit. Quod si primo conflictu elicitae fuerunt sanguinis guttae, ut opus fuerit consolatore Angelo, Luc. 22, 43. non mirum est si in ultimo agone confessus est tantum dolorem. Interea notandum est, sic humanos affectus passum esse Christum, ut carnis infirmitate lapsus non sit: quia naturae integritas purum ab omni excessu eum praestabat. Tentationes ergo, quibus eum aggressus est Satan, sine ullo vulnere quod notam claudicationis relinqueret, vincere potuit. Minime vero dubium est quin illo clamore palam ostenderit Christus, quamvis hic suas miserias

deploret David, Psalmum hunc tamen prophetico Spiritu de se fuisse compositum.

3. *Deus meus, clamo* Hoc versu longam mali durationem exprimit, quae molestiam ac taedium augebat. Accessit etiam gravior tentatio, quod clamando visus est operam ludere. Nam quum unicum malis nostris remedium sit, Deum invocare, si precibus nihil proficimus, quid amplius residuum est? Conqueritur ergo Deum ad sua vota quodammodo surdum esse. Quum in secundo membro dicit non dari sibi silentium, sensus est, nihil solatii eum sentire, quod eius animum tranquillet. Quamdiu enim eum urgebat afflictio, animi inquietudine impulsus fuit ad clamandum. Atque hic perspicitur fidei constantia, quam non fregit malorum diuturnitas. Haec enim rite precandi regula est, ut qui visus est diu sine profectu aërem verberasse, non propterea desistat. Interim hoc fidelibus conceditur paterna Dei indulgentia, ut si voto suo frustrati ad tempus fuerint, suas anxietates in eius sinum exonerent.

4. Tu autem sanctus, inhabitans laudes Israel. 5. In te speraverunt Patres nostri, speraverunt et liberasti eos. 6. Ad te clamaverunt, et servati sunt: in te speraverunt, et non sunt pudefacti. 7. At ego vermis, et non vir: opprobrium hominum, et contemptus populi. 8. Omnes videntes me, subsannant me: diducunt labium, movent caput. 9. Devolvit ad Iehovam, eripiat eum, liberet eum: quia ei bene vult.

4. *Tu autem sanctus.* Copula quae Hebraice legitur, in adversativam particulam haud dubie resolvi debet. Sunt qui putant aeternam et immutabilem Dei statum opponi miseriis quas sentiebat David, quibus non subscribo: quia simplicior et magis genuinus occurrit sensus, nempe quod Deus se electo populo semper ostenderit propitium. Neque enim hic agitur qualis sit in coelo, sed qualem se hominibus ostenderit. Nunc quaeritur, suamne querimoniam his verbis exaggeret David, quod solus ipse nihil a Deo impetret: an vero tanquam clypei obiectu tentationem repellat, dum sibi Deum proponit perpetuum suorum liberatorem. Ego ut fatear hoc ad doloris auxesin valere, non tamen dubito quin diffidentiae remedium sibi accersat David. Quia enim periculosa erat tentatio, videre se a Deo deseri, ne eam assidua meditatione aleret, mentem ad continua documenta gratiae Dei reflexit, et quibus conciperet aliquod bonae spei fomentum. Non ergo tantum quaerere voluit qui fieret ut Deus, qui clementer semper egerat cum populo suo, nunc miserum hominem, quasi naturae suae oblitus, omni solatio et ope destituat: sed clypeum etiam arripere, quo se tegeret contra ignita Satanae tela. Deum vocat *sanctum* quia semper maneat similis. Dicit *inhabitare Laudes Israel*, quia beneficus erga electum populum, laudis materiam continuo gratiarum tenore suppeditet, nisi enim bonitatis suae gustum praebeat Deus nos obmutescere necesse est. Iam quum David sit unum ex membris, contra obstacula nititur, ut speret se in societatem corporis tandem receptum iri ad canendas Dei laudes.

5. *In te speraverunt.* Redditio causae est cur Deus inter laudes populi sedeat: quia scilicet ad fideles servandos manum semper habuerit exsertam. David enim (ut nuper dixi) aetatum omnium exempla colligit, quibus se erigat et confirmet, certoque sibi persuadeat, quando neminem unquam ex electo populo repudiaverit Deus, se quoque unum fore ex eorum numero quibus salus in Dei manu reposita est. Ideo diserte commemorat se ex eorum progenie ortum esse qui exauditi fuerant, significans se eiusdem quam experti erant gratiae haeredem esse. Respicit enim ad foedus quo Deus Abrahae genus sibi adoptaverat: quia parum esset tenere quae Deus servis suis exhibuit misericordiae documenta, nisi se ad eorum ordinem quisque nostrum aggreget, sicuti David in Dei Ecclesia se includit. Quod ter repetit, Patres sperando salutem adeptos esse, non dubium est quin verecunde insinuet communem sibi cum illis spem esse: qua fit ut promissionum effectus ad nos perveniat. Nam ut in usum suum quis accommodet quae Deus olim servis suis praestitit beneficia, in promissiones gratuitas et fidem illis subnixam oculos dirigere convenit. Porro ut fiduciam hanc non fuisse frigidam vel emortuam demonstret, simul dicit eos *clamasse.* Se enim Deo fidere, impudenter mentitur quisquis in malis suis torpens, eius opem non implorat. Ergo ex precibus cognoscitur fidei veritas, sicuti bonitas arboris ex fructu. Interim notandum est, non alias censeri coram Deo legitimas preces, nisi quae ex fiducia manant, et cum ea sunt coniunctae. Neque enim temere David inter verba Sperandi medium clamorem locat.

7. *At ego vermis.* Non obmurmurat Deo, quasi indigne secum agatur, sed sortem suam deplorans, quo magis, Dei misericordiam provocet, dicit se non haberi hominis loco. Videtur quidem primo intuitu, ad deiiciendum animum, imo ad fidem abolendam id spectare: sed ex contextu certo patebit ex opposito proferre quam misera sit sua conditio, ut inde spem levationis concipiat. Ergo ab impossibili arguit, fieri non posse quin tandem manum porrigat Deus afflictissimo et desperato. Nam si omnium qui mediocriter fuerunt unquam afflicti, misertus est, quomodo servum suum desereret in profundissima omnium malorum abysso demersum? Hoc modo quoties ingenti afflictionum mole obruimur, inde petendum est sperandae liberationis argumentum potius quam desperationi dedamus. Quod si hunc praestantissimum suum servum tam duriter exercuit Deus, et eo usque deiecit ut locus ei non esset inter contemptissimos homines, ne molestum nobis sit eius exemplo humiliari. Quanquam in mentem nobis praecipue venire debet Filius Dei, in quo etiam hoc fuisse impletu scimus: sicuti Iesaiae vaticinio testatum fuerat, Contemptus fuit, nec reputavimus eum: vir fuit dolorum, non forma ei, neque decor: ut quisque absconderet ab eo faciem suam; Ies. 53, 3. Quibus verbis satis refellitur frivola eorum argutia, qui in Vermis nomine philosophati sunt, acsi singulare aliquod mysterium in Christi generatione notaret David: ac non potius se infra homines deiectum fuisse et quasi ex animantium numero resectum diceret. Quod autem huc se redigi passus est Dei Filius, imo ad inferos usque descendit, adeo coelestem eius gloriam non obscurat, ut potius illustre speculum sit incomparabilis erga nos eius gratiae.

8. *Omnes videntes me.* Et exegesis proximae sententiae, dixerat se infimis quibusque, et quasi populi quisquiliis esse probro; nunc quibus vulgo affectus fuisset probris recitat, nempe quod verborum probris non contenti, tum labia protrahendo, tum quatiendo capita, petulantiam in gestu ipso prodiderint. Nam quod Aperire in labio, pro convitia proferre quidam exponunt, mihi congruere non videtur: ב enim supervacuum est, ut saepe apud Hebraeos. Itaque vertere placuit, *diducunt labium*, quia hic gestus est palam et contumeliose illudentium. Sed quod sequitur, longe atrocius fuit, quum obiicerent, Deum quem sibi Patrem professus fuerat, ab eo esse aversum. Scimus enim Davidem, ubi se iniuste damnari in mundo videbat, huc confugere solitum, ut sibi bene conscius, Deum haberet in coelo vindicem. Nunc illi exprobrant omnes, inani iactantia temere gloriatum esse de auxilio Dei: Ubi est ille Deus, inquiunt, in quem recubuit? ubi ille amor quo confisus est? Nullum est Satanae magis letale telum ad vulnerandas animas, quam dum promissiones Dei in ludibrium vertendo, spem nobis excutere tentat. Quanquam non simpliciter irritas fuisse Davidis preces, et fallacem quem iactabat Dei amorem dicunt: sed eum oblique perstringunt tanquam hypocritam, qui falso Dei nomen a quo alienus erat, obtenderet. Quam acerba fuerit tentatio, quisque ex proprio sensu aestimare potest: sed remedio quo usus est sincerum fiduciae suae affectum probavit: quia nisi Deum habuisset certum testem, nunquam ausus esset querimoniam hanc ad eum deferre. Quare danda opera est quoties hypocrisin nobis obiectant homines, ut interior cordis sinceritas apud Deum pro nobis respondeat. Atque haec nobis sacra sit ancora, quoties mordacibus sannis fidem nobis excutere molitur Satan, Deum citare testem, ut suam in nobis tuendis iustitiam asserat: quando nulla foedior blasphemia inuri potest eius nomini, quam dicere, vana fiducia inflatos qui spem in eo reponunt, seque irrita opinione decipere qui se Deo caros esse persuasi sunt. Iam quum eodem telo appetitus fuerit Filius Dei, nihilo magis fidelibus, qui eius membra sunt, parcet Satan. Quare hoc clypeo munitos esse convenit, quamvis deplorati sint apud homines, si tamen curas suas in Deum coniiciant, non fore irritas eorum preces. Verbo גלל optime exprimitur natura et vis fidei, quae in Dei providentiam reclinans, curarum et molestiarum oneribus animos nostros levat.

10. Certe tu edoctor meus es ex utero, fiduciae mihi auctor super ubera matris meae. 11. Super te proiectus sum e vulva, de ventre matris meae Deus meus es. 12. Ne procul discedas a me, quia tribulatio propinqua est, quia nemo auxilium ferens.

10. *Certe tu eductor meus.* Rursum novam munitionem erigit David, qua Satanae machinas sustineat ac repellat. Colligit enim Dei beneficia, quibus pridem didicerat ipsum sibi esse Patrem. Imo antequam nasceretur, tale paterni amoris speciem sibi fuisse a Deo exhibitum refert, ut merito mortis caligine oppressus, vitam ab ipso sperare audeat. Hanc enim prudentiam dictat Spiritus fidelibus, ut

in rebus trepidis testimonia Divinae bonitatis colligant, quae valeant ad fulciendam fidem. Sic enim statuendum est, quum Dei nunquam fatigetur liberalitas, nec eius divitias exhauriat largitio, sicut a prima infantia Patrem eum experti sumus, talem ad ultimum usque senium nobis fore. Quod se fatetur manu Dei eductum *ex utero, et super ubera matris* sibi datam esse fiduciae materiam, sensus est, ita naturaliter in lucem prodire infantes, et lacte materno pasci, ut illic reluceat admirabilis Dei providentia. Vilescit quidem hoc miraculum assiduo usu: verum nisi ingratitudo stupore oculos nostros velaret, in sui admirationem nos raperent quotquot eduntur in mundo partus. Quid enim obstat quominus in suo foetore centies putrescat foetus, antequam iustet nascendi maturitas, nisi quia Deus arcana et incomprehensibili virtute in sepulcro vivum custodit? Iam in lucem editus, quum sit obnoxius tot miseriis, digitum autem ad se iuvandum movere nequeat, quomodo ad diem unum viveret, nisi eum exciperet Deus paterno gremio fovendum? Merito itaque dicitur infans super eum proiici: quia nisi teneros foetus pascat, praesitque omnibus nutricis officiis, in ipso nascendi articulo iam eos exspectant centum mortes, quibus statim suffocarentur. Concludit tandem Deum suum fuisse, etsi enim ad bruta quoque animalia similis eius gratia in speciem ostenditur: Patrem tamen humano tantum generi peculiariter se ostendit. Quamvis autem infantes non statim imbuat Deus sui notitia, dicitur tamen illis fiduciam dare: quia re ipsa ostendens sibi curae esse eorum vitam, ad se quodammodo eos revocat, sicuti alibi dicitur pullos corvorum qui eum invocant, alere, Psal. 147, 9. Quum autem Deus ratione carentes ita praeveniat, quaesitus et rogatus spem suorum minime frustrabitur, quo etiam argumento luctatus est David ad tentationem domandam.

12. *Ne procul discedas.* Alia ratione provocat Dei misericordiam, quod urgeatur summis angustiis. Nec vero mihi dubium est quin sibi proposuerit quod passim Deo officium tribuit Scriptura, ut miseris succurrat, et paratior sit ad opem ferendam, quo res nostrae magis angustae sunt. Ergo ipsa desperatio instar scalae fuit, quae eius mentem ad precandi affectum attolleret. Ita nos malorum sensus colligere debet sub alas Dei, ut auxilii sui praesentia sollicitum se de salute nostra esse demonstret.

13. Circumdederunt me tauri validi, tauri Basan obsederunt me. 14. Aperuerunt super me os suum, ut leo rapiens et rugiens. 15. Sicut aqua diffluxi, et dissoluta sunt omnia ossa mea: fuit cor meum instar cerae, liquefactum est in medio viscerum meorum. 16. Aruit tanquam testa vigor meus, et lingua mea faucibus meis adhaeret: et in pulverem mortis posuisti me. 17. Quia circumdederunt me canes, coetus malignantium circundederunt me: foderunt manus meas et pedes meos.

13. *Circumdederunt me etc.* Iam de hostium suorum saevitia et truculento furore conqueritur: ac primo quidem tauris, deinde leonibus, tertio canibus eos comparat. Scimus, ubi accensa est taurorum ira, quam terribili impetu ferantur: leo etiam infestum et humano generi formidabile animal: iam canibus quam acris et infesta sit ad nocendum audacia, ubi in hominem irati insiliunt, notum est. Summa est, hostes Davidis adeo fuisse sanguinarios et crudeles, ut feris belluis similes magis essent quam hominibus. Non autem simpliciter vocat tauros, sed robustos. Nam quod quidam רבים Multos transferunt, mihi non placet. Verum quidem est, ingentibus copiis Davidem fuisse oppugnatum: sed ex secundo membro patet, de fortitudine, non de numero hic agi. *Tauros* et *Basan* vocat quasi bene saginatos, ideoque proceros et fortes: quia montem illum scimus opimis et pinguibus pascuis fuisse nobilem.

15. *Sicut aqua diffluxi.* Hactenus dixit se a feris belluis obsessum, non procul a morte abfuisse, acsi singulis momentis vorandus esset: nunc interiorem quoque moestitiam deplorat: unde colligimus, ad pericula minime fuisse stupidum, non enim vulgarem metum fuisse oportet, quo propemodum evanuit, quo dissoluta sunt eius ossa, et cor liquefactum. Videmus ergo, Davidem non instar immotae rupis verberatum fuisse fluctibus, sed intus duris agitationibus fuisse perculsum: quibus sustinendis pro carnis infirmitate impar erat, nisi Spiritus virtute fuisset adiutus. Quomodo autem passiones istae in Christum competant, nuper admonui. Nam ut verus erat homo, infirmitatibus carnis nostrae vere obnoxius fuit, citra corruptelam duntaxat. Integra enim naturae puritas quae in eo fuit, humanos affectus non abolet, sed moderatur tantum ne excessu sint vitiosi. Dolorum itaque magnitudo sic eum debilitare potuit, ut composito tamen animo inter quaevis tormenta se Deo subiiceret. Nobis etsi idem non datur, qui et affectus turbulentos patimur, et eos nunquam ita cohibemus quin sua intemperie huc vel illuc nos impellant: exemplo tamen Davidis animos colligere oportet, et infirmitate fere exanimes ad Deum gemere, ut nos instauret.

16. *Aruit tanquam testa, etc.* *Vigorem* intelligit quem nobis suppeditat radicalis humor. Eodem pertinet quod adiungit linguam faucibus affixam esse, scimus enim immodico moerore non modo absumi vitales spiritus, sed omnem fere succum aduri. Postea dicit se addictum sepulcro esse, significans omnem sibi spem vitae ablatam, quo sensu etiam dicit Paulus, 2. Corin. 1, 9. se accepisse mortis iudicium. Hyperbolice autem de se loquutus est David, ut nos longius deduceret: quia horribile Christi cum morte certamen, quo elicitus fuit sanguis pro sudore, descensus ad inferos, quo iram Dei peccatoribus debitam gustavit, exinanitio denique ipsa nullis vulgaribus loquendi formis satis exprimi potuit. Iam de morte loquitur David, ut solent perturbati homines, qui pavore attoniti, nihil praeter pulverem et nihilum concipiunt. Quoties autem sanctorum mentes occupat haec caligo, permista semper est aliqua infidelitas quae eos non statim ad lucem novae vitae emergere patitur. In Christo autem mirabiliter duo haec fuerunt coniuncta, terror ex Dei maledictione se ingerens, et patientia ex fide tranquillans omnes motus, ut sub Dei imperio quiescerent. Nos qui pari non sumus virtute praediti,

siquando nihil nisi interitum cernentes, attoniti ad tempus iacemus, paulatim tamen eniti oportet ad spem quae mortuos vivificat.

17. *Foderunt manus meas*. Ad verbum habetur, Sicut leo manus meas. Quum vero in hanc lectionem hodie conveniant omnes libri Hebraici: a tanto consensu recedere mihi religio esset, nisi ita cogeret sententiae ratio, et probabilis esset coniectura, locum a Iudaeis fraude esse corruptum. Certe non dubium est quin Graecus interpres literam ו legerit, ubi י nunc habetur. Quod enim garriunt Iudaei, de industria inversum fuisse literalem sensum, colore prorsus caret. Quid enim opus erat in re non necessaria tam audacter ludere? In eos vero cadit non levis falsitatis suspicio, quibus unicum studium est Iesum crucifixum spoliare suis insignibus, ne Christus et Redemptor appareat. Si recipimus quod volunt, perplexus et valde obscurus erit sensus. Primum defectiva erit loquutio, ad quam supplendam repetendum esse dicunt Obsidendi verbum. Sed quid illud est, manus et pedes cingere? Nam ad has partes nihilo magis spectat obsidio, quam ad totum hominem. Deprehensi, ad deliras fabulas suo more confugiunt, leonem, ubi quispiam occurrit, circulum facere cauda antequam ad praedam ruat: unde satis apparet, ratione eos destitui. Iam quum similitudine leonis proximo versu usus fuerit, supervacua nunc esset iteratio. Omitto quod ex nostris quidam observant. nomen cum nota similitudinis coniunctum, fere aliter punctuari. Neque tamen subigendis Iudaeis laboro, quorum indomita est ad rixandum pertinacia: tantum breviter ostendere volui quam improbe ob diversam huius loci lectionem Christianos exagitent. Nam quod obiiciunt, ex Legis praescripto neminem confixum fuisse clavis, in eo crassam historiae inscitiam produnt: quia certum est Romanos multa ex patrio more in provincias transtulisse. Si Davidem obiiciant nunquam fuisse cruci affixum, facilis solutio est, metaphorice conquestum esse, non secus se constringi ab hostibus quam qui perfossis manibus et pedibus ad lignum affigitur: quales etiam metaphorae paulo post occurrent.

18. Numerabo omnia ossa mea: ipsi adspiciunt, et intuentur me. 19. Dividunt sibi indumenta mea, super vestem meam mittunt sortem. 20. Et tu Iehova, ne procul absis: fortitudo mea, ad auxilium meum festina. 21. Eripe a gladio animam meam, e manu canis unicam meam. 22. Serva me ex ore leonis, et e cornibus unicornium exaudias me.

18. *Numerabo, etc.* עצמות dicuntur ossa Haebraeis a robore, ideo hoc nomen interdum vel ad amicos. quorum praesidio fortes sumus: vel in defensione, ad argumenta et rationes quae causae robora sunt, transfertur. Ideo quidam sic praesentem locum exprimunt, Rationes meas numerando nihil proficiam, quia semel decretum est hostibus meis, per fas aut nefas, nullo aequitatis respectu, me perdere. Alii vero, si colligam quaecunque ad me iuvandum facere videntur auxilia, nihil proderunt. Sed quia expositio quae magis recepta est, simplicior et magis genuina videtur, eam libentius ample-

ctor: nempe ut queratur David, in corpore macie confecto ossa apparere: mox enim adiungit, hostes voluptatem capere ex tali spectaculo. Concinne autem fluit contextus, tam inexplebilem esse hostium saevitiam, ut miserum hominem languore confectum, et quasi tabidum cernentes, oculos tamen tam tristi spectaculo pascant. Quod proximo versu de vestibus sequitur, translatitium est, perinde enim est acsi dixisset fortunas omnes suas in praedam esse expositas, ut solent victores vel spolia diripere, vel inter se sortiri quid cuique obtingat. Sua enim ornamenta, opes suas et quaecunque possederat, vestibus comparans, conqueritur, postquam illis spoliatus est, cum ludibrio inter hostes dividi tanquam praemium victoriae, quo magis augetur indignitas, quia non secus ac de homine mortuo triumphum agebant. Quod autem literaliter (ut aiunt) et absque figura locum hunc citant Evangelistae, in eo nihil est absurdi: nam quo certius sciremus, in hoc Psalmo Christum nobis prophetico Spiritu descriptum esse, eorum quae adumbrata sunt in Davide visibile complementum coelestis Pater in persona Filii sui exstare voluit. Matthaeus cap. 8, 17. paraliticos, caecos, et claudos suis morbis sanatos referens, hoc modo completum fuisse dicit Iesaiae vaticinium, quod Christus ad tollendas nostras infirmitates missus fuerit: quum tamen Propheta spiritualem illic medicum nobis Filium Dei proponat. Sed ut ad credendum tardi sumus et difficiles, nihil mirum si pro nostra crassitie palpabilis demonstratio nobis fuit exhibita, quae ad expergefaciendum stuporem nostrum sufficeret.

20. *Et tu Iehova.* Tenendum memoria est quicquid hactenus de se exposuit David. Nam quum nihil ad miseriarum cumulum deesset, nec interim scintilla ulla micaret futurae liberationis: quod non solum patienter duravit, sed ex desperationis abysso emersit ad Dei invocationem, admirabile est fidei documentum. Notemus ergo, Davidem suas lamentationes non fudisse tanquam vanas et irritas, ut saepe anxii homines temere proiiciunt suos gemitus: quia preces additae satis demonstrant sperasse quem optabat exitum. Imo quum Deum nominat suam fortitudinem, in hoc epitheto clarius fiduciae suae testimonium reddit. Non enim dubitanter concipit sua vota, sed sibi promittit quod nondum videt auxilium. Per *gladium* per *manum canis*, per *os leonis*, et *cornua unicornium* intelligitur praesens mortis periculum, et quidem multiplex. Unde colligimus, quum in se prorsus deficeret a morte obsessus, stetisse tamen fortem in Domino, et vitae spiritum semper in eius animo viguisse. Quod *animam unicam* pro cara et pretiosa quidam accipiunt, non convenit: quia potius significat, inter tot mortes nihil sibi opis in toto mundo offerri, sicuti Psalmo 35, 17. eodem sensu unica anima ponitur pro solitaria, et quae subsidiis omnibus destituitur: quod etiam ex Psalmo 25, 16. clarius patebit, ubi pauperem et unicum se vocans David, haud dubie amicis omnibus se orbatum, et a toto mundo desertum conqueritur. In fine 22. versus, ubi dicitur, Responde mihi, vel Exaudi me a cornibus: quanquam loquutio Hebraica Latinis auribus non nihil obscura est: sensus tamen non est ambiguus, quia tantum causa pro effectu ponitur. Inde enim liberatio, quia nos Deus exaudit. Si roget quispiam quomodo hoc Christo aptari possit, quem Pater non eripuit a morte: respondeo uno verbo, fuisse

potentius ereptum, quam si periculo occursum foret: quanto scilicet plus est resurgere a morte, quam gravi morbo sanari. Quare mors non obstitit quo minus testata sit demum resurrectio, Christum fuisse exauditum.

23. Narrabo nomen tuum fratribus meis, in medio coetus laudabo te. 24. Timentes Iehovam laudate ipsum, omne semen Iacob glorificate ipsum: et metuite ab eo omne semen Israel. 25. Quia non sprevit, neque adversatus est pauperem, neque abscondit faciem suam ab eo: et quum clamaret ad eum, audivit.

23. *Narrabo nomen tuum, etc.* David promittens, ubi liberatus fuerit, se non fore ingratum confirmat quod prius dixi, se nunquam tentatione sic fuisse deiectum, quin se ad resistendum colligeret. Quomodo enim se ad sacrificium gratiarum actionis pararet, nisi ex praesumpta salutis fiducia? Nam ut demus Psalmum fuisse compositum postquam re ipsa obtinuit David quod volebat, non tamen dubium est quin meditationes illo tempore a se conceptas postea in carmen retulerit. Notandum vero quod non vulgare gratitudinis symbolum promittit: sed quale pro raris beneficiis Deus exigebat, nempe ut fideles in Sanctuarium venirent, atque illic solenni ritu testatam facerent quam experti erant gratiam. Huc enim pertinet publica gratiarum actio, primum ut se modis omnibus exerceant fideles in Dei cultu, et alii alios mutuo invitent. Scimus autem incredibilem Dei potentiam, et quidem non uno genere miraculi in servando Davide refulsisse. Quare mirum non est, si ad profitendam suam pietatem solenni voto se obliget. Per *fratres* designat Israelitas, non solum quia ex eodem genere orti erant, sed magis quia communis religio eos tanquam sacrum vinculum spirituali cognatione inter se devinctos tenebat. Hunc versum Apostolus ad Hebraeos 2, 12. ad Christum accommodans, colligit eiusdem nobiscum naturae fuisse participem nobisque vera carnis societate fuisse coniunctum, quos pro fratribus agnoscit, tamque honorifico nomine dignatur. Dixi iam aliquoties (quod idem ex fine Psalmi evincere promptum erit) sub Davidis typo Christum hic nobis fuisse adumbratum: scite ergo Apostolus et prudenter observat, sub hoc nomine sancitum nobis fuisse cum Christo ius fraternae coniunctionis. Etsi autem competit hoc aliquatenus in totum genus humanum, vera tamen fruitio penes fideles solos residet. Qua ratione etiam Christus ore suo titulum hunc restringit ad discipulos, Vade, nuntia fratribus meis et Petro, Ascendo ad Patrem meum et Patrem vestrum, Iohan. 20, 17. Illam enim carnis cognationem, qua nos sibi sociavit, impii dissidio incredulitatis suae abrumpunt, ut sua culpa alieni prorsus reddantur. Quemadmodum enim David totum Abrahae genus hac voce complexus, sermonem continuo post ad veros Dei cultores specialiter dirigit: ita Christus qui diruta maceria cunctis Gentibus adoptionem publicaverat, seque hoc modo obtulerat in fratrem, non alios quam fideles in gradu fratrum retinet.

24. *Timentes Iehovam, etc.* Hic rursum certius exprimitur ille quem dixi publicae gratiarum actionis fructus: nempe invitatio qua quisque pro se Ecclesiam ad Deum laudandum suo exemplo stimulat, recitat enim se in hunc finem in coetu celebraturum nomen Dei, ut fratres suos ad idem agendum hortetur. Sed quia se in Ecclesiam ut plurimum ingerunt hypocritae, et in area Domini palea tritico permista est, nominatim pios et Deum timentes compellat. Et certe quamvis pleno gutture Dei laudes impuri homines detonent, nihil aliud quam profanant sacrum eius nomen. Esset quidem optandus omnium mundi ordinum concentus: sed quia prima pars harmoniae ex sincero cordis affectu fluit, nemo legitimus erit gloriae Dei praeco, nisi qui eum reverenter colet. Postea quidem nominat semen Iacob et Israel, ad communem populi vocationem respiciens: et certe per eum non stetisset quo minus omnes filii Abrahae Deum uno ore laudarent: sed quia multos videbat degeneres Israelitas, ab illis veros et integros discernit: simulque ostendit, non rite celebrari Dei nomen, nisi ubi viget interior pietas. Ideoque reverentiam iterum coniungit Dei laudibus in sua exhortatione, Metuite, inquit, ab eo, quia lusorium est quicquid hac in parte ostentat hypocritae. Porro metum commendat, non qui absterreat fideles a Dei accessu, sed vere humiliatos in eius Sanctuarium adducat, sicuti dictum fuit Psal. 5. Siquis miretur Davidem hortari ad laudandum Deum, quibus nuper hanc laudem dederat: prompta est responsio, sanctissimos etiam quosque tam pleno Dei timore nunquam esse imbutos, quin opus habeant continuis stimulis. Quare minime supervacuum est quod timentes Deum iubet ab eo metuere, ut supplices coram eo se prosternant.

25. *Quia non sprevit.* Haec mutua inter fideles communicatio vigere debet, ut alii aliis gratulantes, gratias pro cuiusque salute communiter agant; sicut etiam docet Paulus 2. ad Corinth. cap. 1, 11. Ut ex multis personis, inquit, pro dono in nos collato per multos gratiae agantur pro nobis. Ceterum haec Davidis confessio in alterum quoque finem spectavit, ut eandem erga se Dei fore misericordiam singuli sperarent. Interea docemur his verbis, patienter ferendas esse afflictiones quamdiu visum fuerit Domino ad inopiam redigere, tandem misere oppressis succurrat.

26. Ad te laus mea in coetu magno: vota mea reddam coram timentibus eum. 27. Comedent pauperes, et saturabuntur; laudabunt Iehovam qui quaerunt eum, vivet cor vestrum perpetuo. 28. Recordabuntur, et convertentur ad Iehovam cuncti fines terrae: et prosternent se coram facie eius omnes tribus Gentium. 29. Quia Iehovae est regnum, ut dominator sit in Gentibus. 30. Comedent et adorabunt omnes pingues terrae: coram facie eius se inclinabunt omnes qui descendunt in pulverem, et qui animam suam non vivificat.

26. *Ad te laus mea.* Etsi alteram versionem non repudio, mihi tamen videtur Hebraica loquutio sensum hunc exigere, quod David

canendi argumentum ex Deo petat. Itaque verbum subaudio, Proveniet, vel Profluet laus mea a te. Quod ideo dictum interpretor, ut salutem suam David testetur se Deo in solidum acceptam ferre. Scimus enim quam multi, laudandi Dei praetextu, suas et suorum laudes ebuccinent, et relicto Deo, hinc inde accersant materiam ad canendos suos triumphos. Porro idem quod nuper attigerat repetit, se publice editurum gratitudinis suae signa quibus alios aedificet, idque non absque solenni pietatis exercitio, quod Lex mandabat. Nam in arduis negotiis, et ubi instabat aliquod discrimen, vovere solebant sacrificium pacificum, quod voto suo potiti solvebant. Ergo quum unus esset ex Sanctorum numero David, ad communem Ecclesiae normam, ut decebat, se composuit. Haec vota sunt quae se nuncupasse inter extremas angustias significat, et ad quorum solutionem magno et alacri, fiduciaeque pleno animo se accingit. Quanquam autem promiscue coram omnibus caeremonia hac ipsum defungi oportuit: se tamen iterum cupere fatetur ut quicunque aderunt testes, pari sint cultores Dei. Ita quamvis in manu nostra non sit purgare Dei Ecclesiam, officii tamen nostri est puritatem optare. Papistae vero locum hunc ad fictilia sua vota torquentes, magis insulsi sunt ac ridiculi, quam ut longa refutatione opus sit. Quid enim simile puerilibus ineptiis, quibus pro sua imaginatione Deum placare tentant, cum hoc sancto gratitudinis testimonio, quod non modo Patribus dictavit pietatis sensus, sed Deus ipse praecepit Lege sua, ratumque habuit? Imo qua fronte stultas et foetidas suas superstitiones sacrificio omnium praestantissimo aequare audent, nempe gratiarum actionis? sicuti Scriptura ostendit praecipuam cultus Dei partem in eo sitam esse, ut testentur fideles Deum se agnoscere bonorum omnium auctorem.

27. *Comedent pauperes.* Respicit ad morem tunc receptum: solebant enim epulari in sacrificiis, ut satis notum est. Tale vero epulum promittit, quo exerceat suam caritatem, ac probet. Ac sane ea demum grata suavisque Deo oblatio est, cui annexa est humanitas et misericordia: alioqui caeremoniae quibus Dei cultum profitentur homines, cum toto suo splendore et pompa in fumum evanescunt. Quanquam non simpliciter (fateor) erogaturum se promittit pauperibus et famelicis unde ipsos pascat, sed alia de causa dicit epuli fore participes: ut scilicet oblata consolationis materia, revigescat in eorum animis hilaritas. Nam quasi in speculo intuebantur Dei bonitatem miseris omnibus expositam, quae incredibili solatio leniret malorum omnium dolorem. Ideo addit *Laudabunt Iehovam qui quaerunt eum.* Etsi enim saturitas ipsa ad gratias Deo agendas incitare debuit, non tamen dubium est finem sacrificii notari: quod clarius etiamnum ex clausula versus liquet. Neque enim vivificandis in seculum cordibus prandium unum sufficere poterat, sed spes de parato apud Deum auxilio concepta: quia liberationem unius hominis cuncti fideles ad se merito trahebant. Unde sequitur, ita celebratas fuisse Dei laudes in pacificis, ut spem quoque suam illic exercuerint. Ceterum quia hypocritis satis est mortua caeremonia defungi, hunc legitimum usum ad veros et sanctos Israelitas restringit. Haec enim certa est pietatis nota, Deum quaerere. Quod si sacris epulis in spiritualem vitam refecti fuerunt Patres sub Lege,

multo uberius hodie haec vis se proferet in sacra Christi coena, modo vere et ex animo Dominum quaerant quicunque ad eius participationem accedunt.

28. *Recordabuntur, etc.* Hic locus citra controversiam ostendit, Davidem in sua persona non subsistere, sed promissum Christum describere sub typo: quia tunc notum principium esse debebat, Divinitus creatum esse Regem, ut sub uno capite populus in beatam vitam coalesceret: quod solide tandem in Christo completum fuit. Fateor quidem magnum et celebre fuisse inter vicinas gentes nomen Davidis: sed quantula haec fuit mundi portio? Adde quod exteros quibus imperii sui iugum imposuit, nunquam adduxit ad purum Dei cultum. Quare multum abfuit coacta illa servitus quae terreno Regi profanas Gentes subiecit, a voluntario pietatis obsequio, quod ex dissipatione ad Deum eas colligeret. Non vulgaris autem his verbis notatur mutatio, redituras esse ad Deum ubi probe eius gratiam agnoverint. Quinetiam ad sacri epuli societatem eas invitans, in Ecclesiae corpus manifeste inserit. Quod verbum *Recordandi* quidam ad renovatam in Gentibus fidei lucem trahunt, acsi tunc illis subiisset Dei memoria cuius oblitae fuerant ad tempus: nimis argutum et remotum videtur. Conversio quidem vel reditus cuius fit mentio, significat (fateor) impia defectione alienatas prius fuisse a Deo: sed recordatio non alio spectat nisi quod insignibus Dei miraculis expergefactae Gentes, ad puram religionem, a qua dilapsae erant, iterum se conferent. Notandum autem est, cultum Dei ex eius notitia deduci: quia supplices ad eum adorandum venturos dicit qui in meditatione operum Dei hucusque profecerint, ne amplius superbo contemptu contra ipsa lasciviant. Quem sensum expressius confirmat quae mox additur ratio, *Iehovae esse regnum, ut Gentibus imperet.* Nam quod alii interpretantur, non mirum esse si Gentes ad tribuendum Deo honorem cogantur a quo creatae sunt, et cuius reguntur manu, licet cum ipsis vitae foedus non pepigerit: ego tanquam frigidum repudio. Nec enim dubium est quin conveniat his locus cum aliis pluribus vaticiniis, quibus erigitur solium Dei in quo Christus ad gubernandum orbem praesideat. Quanquam ergo promiscue ad totum orbem patet Dei providentia, sciamus tunc vere dominari, ubi discussis tenebris et effusa verbi sui luce conspicuus eminet. Talis apud Iesaiam est regni eius descriptio, Iudicabit populos et arguet Gentes, Iesa. 2, 4. Porro quum orbem terrarum non ante sibi Deus subegerit, quam dum Evangelii praedicatione sponte se passi sunt in ordinem cogi qui prius indomiti fuerant, conversionem hanc non nisi Christi ductu et auspiciis factam esse, colligere licet. Si quis obiiciat, nunquam totum orbem fuisse conversum: facilis solutio est, tempus quo repente per Evangelium passim innotuit Deus, conferri cum veteri illo statu, dum sui notitiam Iudaeae finibus inclusam tenuit. Scimus enim fulgetri instar celeriter Christum ab ortu in occasum penetrasse, ut undique Gentes in Ecclesiam accerseret.

30. *Comedent, et adorabunt.* Ne quis pro absurdo ducat, nunc pingues terrae admitti convivas ad epulum quod nuper pauperibus tantum destinare visus est: sciamus pauperibus ideo datum esse priorem locum, quia illis maxime proposita erat in exemplo Davidis

consolatio. Secundo tamen loco divites et beatos adiungi necesse fuit, ne putarent ab eiusdem gratiae participatione se excludi. Quamvis enim ad quaerendum doloris solatium eos non urgeat praesentium malorum necessitas: remedio tamen opus habent, ne se inebrient deliciis, sed potius gaudium suum in coelo reponant. Deinde quum ipsi quoque obnoxii sint variis incommodis, maledicta erit eorum opulentia, si in terris mentes ipsorum detineat. Summa est, commune fore sacrificium hoc tam vegetis et pinguibus, quam macilentis ac semimortuis: ut priores, deposita ferocia, coram Deo se humilient: alteri vero quamvis deiecti, animos spirituali gaudio attollant ad Deum bonorum omnium auctorem: sicuti utrosque Iacobus admonet cap. 1, vers. 10. Glorietur frater magnus et dives in humilitate sua: contemptus autem et ignobilis in sua altitudine. Quod si Deus sub Lege plenos famelicis, splendidos obscuris, felices miseris ita coniunxit, multo magis hodie sub Evangelio valere debet ista ratio. Quum ergo sibi divites alibi victum offerri audiunt quam in terrena abundantia, discant ita sobrie libare quae ad temporalem usum largitus est Deus, ne illis insipidae sint spirituales epulae, vel ad eas nauseent prae fastidio. Quamdiu enim residebunt in suis faecibus, nunquam eas pio desiderio appetent, vel oblectationem ullam capient ex gustu. Sicuti autem macerari pingues convenit, ut Deo se pascendos offerant: ita famelicos certa et intrepida fiducia animat David, ne ipsos impediat sua inopia ab accessu: imo ipsos quoque mortuos ad epulandum invitat, ut qui sunt despectissimi et fere coram mundo foetidi, se tamen ad sacram Dei mensam ingerere audeant. Mutatio numeri in fine versus sensum nonnihil obscurat: certum tamen est Prophetam hoc velle, eiusdem gratiae sibi fore socios qui iam videntur in cinerem redacti, et in quibus nulla speratur a morte in vitam restitutio.

31. Semen serviet ei, censebitur Domino in generationem. 32. Venient et narrabunt iustitiam eius populo qui nascetur, quia fecit.

Quo beneficii magnitudinem magis extollat, tale fore dicit, cuius nunquam ad posteros delenda sit memoria: modum tamen eius perpetuandae exprimit, quia orbis conversio de qua loquutus est, non momentanea tantum erit, sed per continuas aetates propagabitur. Unde iterum colligimus, hic non celebrari Dei gloriam quae ex caduco et evanido rumore nata, ad Gentes pervenerit, sed quae suis radiis mundum illustrabit usque in finem. Quare hic insigni elogio asseritur Ecclesiae perpetuitas, non quod semper floreat, vel aequabili tenore fluat eius successio: sed quia Deus nomen suum in mundo extingui nolens, semper aliquos suscitabit a quibus pie colatur. Iam tenendum est, semen hoc in quo custodiendus erat cultus Dei, fructum esse incorruptibilis seminis: quia non aliunde Ecclesiam suam gignit Deus et propagat nisi ex verbo. *Censeri Domino in generationem*, duobus modis exponitur. Quidam nomen Hebraicum דור pro aetatum successione accipiunt, alii pro generatione, quo sensu Latinis dicitur hominum natio. Quia uterque sensus non male qua-

drat, et in idem fere recidunt, per me libera sit electio Lectoribus: nisi quod mihi magis placere fateor, electum Dei populum et peculiarem gentem hac voce designari, quae censeatur Dei haereditas. Ceterum, quia non legitur hic essentiale nomen Dei Iehova (ut paulo ante) sed Adonai, non improbo eorum sententiam quibus videtur diserte Christus Ecclesiae praefici, ut incensum suum referat quotquot nomen Deo Patri dederint. Et vero quia coelestis Pater electos omnes Filio in fidem et custodiam dedit, pro suis non agnoscit nisi qui ex illius grege fuerint. *Venient et narrabunt.* Confirmat quod ante dixi, quia patres beneficii notitiam ad filios quasi per manus transmittent, semper celebre fore eius nomen. Unde et alterum illud colligitur, sola gratiae Dei praedicatione fieri ut nunquam intereat Ecclesia. Simul cura et studium propagandae verae doctrinae nobis iniungitur, quo post mortem nostram superstes maneat. Nam quum hoc piis omnibus commune tribuat officium Spiritus sanctus, operam dare instituendis liberis ut nova soboles ad Deum colendum succedat, summae turpitudinis damnatur eorum ignavia quibus Dei memoriam aeterno silentio obruere nulla religio est: ut per eos non stet quominus intercidat. *Iustitiae* nomen hoc loco refertur ad fidem quam in suis servandis praestat, cuius memorabile documentum fuit Davidis liberatio: nam servum suum a vi et iniuria improborum vindicans, iustum se probavit. Atque hinc colligere licet quam cara sit Deo nostra salus, quod eam cum iustitiae suae laude coniungit. Si ergo in eo relucet Dei iustitia, quod spem nostram non frustratur, non deserit nos in periculis, sed praesidio suo salvos et incolumes praestat: non magis metuendum est ne desit nobis, quum ita feret necessitas, quam ne obliviscatur sui. Ceterum, meminerimus non pro aliquo particulari auxilio, sed pro humani generis redemptione, confessionem laudis a nobis exigi. In summa, Spiritus sanctus per os Davidis praeconium resurrectionis Christi nobis commendat. In fine Psalmi quidam interpretes particulam כי resolvunt in pronomen אשר, acsi dictum esset, Iustitiam quam fecit: plenior tamen loquutio est, Eo quod iustitiae suae specimen exhibuerit Deus, effectu vel re ipsa demonstrans se fidum esse suorum custodem.

PSALMUS XXIII.

Arg. Psalmus hic neque preces habet admixtas, neque mala deplorat petendae levationis causa, sed meram gratiarum actionem continet, unde apparet eo tempore fuisse compositum, quo David tranquillum regnum adeptus, prospere et ex voto agebat. Ergo in rebus laetis et prosperis, ne similis sit profanis hominibus qui dum sibi videntur fortunati, sepulto Deo, suaviter in delicias se immergunt, in ipso prosperi status auctore se oblectat: nec tantum agnoscit eius beneficio quietum nunc, ab omnibus incommodis molestiisque immunem se agere, sed eiusdem providentia usque in finem beatum fore confidit: et quidem in eum finem ut se in puro eius cultu exerceat.

Canticum Davidis. 1. Iehova pastor meus, non destituar.
2. In pascuis herbosis accubare me facit: ad aquas leniter

fluentes deducit me. 3. Animam meam restituit: ducit me per vias iustitiae, propter nomen suum. 4. Etiamsi ambulavero in valle umbrae mortis, non timebo malum, quia tu mecum es: virga tua et pedum tuum, ipsa me consolantur.

1. *Iehova pastor meus, etc.* Quum quis beneficiis tanquam paternae suae dulcedinis gustu Deus nos blande ad se invitet, nihil tamen magis proclive est quam ut in pace et laetitia nobis obrepat eius oblivio: imo non tantum plurimos inebriat felicitas ut sine modo exsultent, sed etiam ferociam parit, ut superbe proterviant adversus Deum. Itaque vix centesima pars, dum suis commodis fruitur, se temperanter continet in timore Dei. Quo diligentius observandum nobis est hoc exemplum Davidis, qui in summo dignitatis gradu, in spendore opum et honorum, in maxima opulentia, inter regales delicias non modo testatur se Dei esse memorem, sed ex eius beneficiis scalas sibi facit quibus ad eum propius conscendat. Atque hoc modo non tantum frenat carnis lasciviam, sed se acrius stimulat ad gratitudinem et pietatis exercitia: quemadmodum ex clausula Psalmi patet, ubi se dicit habitaturum in domo Domini in longitudinem dierum. Sic et Psalmo 18. quo tempore plausus ei ubique dabantur, servum Dei se vocando, quam composito esset ad modestiam affectu, ostendit: simulque suam gratitudinem celebrandis eius laudibus professus est. Porro, sub pastoris similitudine, Dei erga se providentiam commendat: acsi dixisset, non secus habitam sui curam a Deo ipso, quam pastor sollicitus est de ovibus sibi commissis. Quod autem frequenter in Scriptura, pastoris nomen Deus usurpat, personamque induit, non vulgare est teneri in nos amoris signum. Nam quum humilis et abiecta sit loquendi forma, singulariter erga nos affectus sit oportet, qui se nostra causa ita demittere non gravatur, mirum itaque nisi tam blanda et familiaris invitatio ad eum nos alliciat, ut tuto et placide sub eius custodia quiescamus. Sed notandum est, non aliis pastorem esse Deum, nisi qui et infirmitatis inopiaeque suae conscii, eius praesidio sentiunt se egere: et sponte in eius ovili manentes, ei se regendos tradunt. David qui virtute et copiis praestabat, libenter tamen se ovem confessus est, ut Deum haberet pastorem: quis ergo nostrum se ab hac necessitate eximet, quos omnes propria infirmitas convincit plusquam esse miseros, nisi sub eius pastoria tutela degamus? Ceterum, memoria tenere convenit, in eo felicitatis summam constitui, si ad nos gubernandos extenta sit eius manus, si degamus sub eius umbra, eiusque providentia in salutem nostram invigilet. Quare ut omnia nobis abunde suppetant, sciamus non aliunde nos beatos esse, nisi quia Deus in suo grege censere nos dignatur. Adde quod tunc demum cum legitimo honore tribuitur officium pastoris Deo, ubi persuasi sumus unicam eius providentiam nobis sufficere. Nam sicut in summa abundantia vacui sunt et famelici quorum Deus non est pastor: ita certum est nobis, quos in curam suam suscepit, nihil ad plenam bonorum copiam defore. Ideo David se a nullo defectu metuere pronunciat, quia a Deo pascitur.

2. *In pascuis herbosis.* Quantum ad verba spectat, pascua vel campos herbae, pro herbosis et pinguibus posuit. Quanquam sunt qui נאות vertunt Tuguria: quod si magis placeat, sensus erit, paratum esse stabulum in pascuis opimis, sub quo tegatur a solis aestu. Nam si in frigidis regionibus molestus est ovium gregi immodicus ardor, multo minus tolerabilis foret aestas in Iudaea sine stabulis: quo etiam videtur referri verbum רבץ. *Aquas quietum* dixit, pro leniter fluentibus: quia ad ovium potum incommodi sunt rapidi torrentes, atque etiam ut plurimum noxii. Exponit autem David hoc versu et sequentibus, particulam illam *Non destituar*: refert enim quam liberaliter sibi prospectum sit, a similitudine qua usus est non discedens. Summa tamen huc redit, nihil a coelesti pastore fuisse omissum quo minus feliciter degeret sub eius cura. Largam igitur abundantiam ad omnes vitae usus, pratis herbidis comparat, et aquis leniter fluentibus: vel etiam commoditatem tuguriis: quia non satis esset pabulo saturari, nisi aquarum potus et umbra stabuli in refrigerium accederet. Iam quia munus quoque boni pastoris est fovere suas oves, vel etiam infirmas refocillare, hoc a Deo beneficium se recipere praedicat David. Nam *restitutio animae* (ut vertimus) vel conversio (ut habetur ad verbum) tantundem valet ac reficere, vel restaurare, quemadmodum Psalmo 19, dictum est. *Vias* autem *iustitiae*, pro facilibus et planis posuit: nam quum in sua metaphora persistat, absurdum esset de Spiritus sancti directione accipere. Quemadmodum ergo nuper dixit, quaecunque ad vitae conservationem spectant, benigne sibi a Deo suppeditari: ita nunc addit, se protegi ab omni molestia. Summa est, Deum nulla in parte fidelibus suis deesse, quia et eos sua virtute sustinet, vegetat, vivificat et noxas omnes avertit, ut per vias aequabiles commode incedant. Ceterum, ne quid suae dignitati adscribit, haec omnia praestare dicens *propter nomen suum.* Et certe quod nos sibi in oves eligit, et nobis impendit pastoris officia, prorsus gratuitum beneficium est: ut Psalmo 65. videbimus.

4. *Etiamsi ambulavero.* Quia fideles, quamvis tuto sub Dei manu habitent, non tamen procul absunt a multis periculis: imo quo melius sentiant quam sibi necessaria sit Dei protectio, communibus miseriis subiacent obnoxii: nominatim hic commemorat David, si quid adversi contigerit, se recumbere in Dei providentiam. Ita non modo sibi non promittit continuas delicias, sed etiam ad varios eventus fortiter subeundos Dei auxilio se munit. Porro in metaphora persistens, quam Deus in gubernandis fidelibus curam adhibet, pastoris baculo et pedo comparat, ea se ad vitae tutelam contentum esse dicens. Quemadmodum enim si per vallem obscuram oberret ovis, sola pastoris praesentia ab incursu ferarum aliisque noxis tutam ipsam praestat: ita nunc pronunciat David, quoties in aliquod discrimen inciderit, sibi in pastorali Dei cura satis fore praesidii. Iam videmus ut in prospera lautaque fortuna nunquam oblitus fuerit se hominem esse, sed tunc etiam quae accidere poterant adversa, mature fuisse meditatum. Et certe hic tanta nobis trepidatio ubi nos Deus cruce exercet, quod quisque ut placide dormiat, carnis securitate se involvit. Atqui ab hoc torporis somno longe differt fidei quies: imo quum rebus adversis fidem examinet Deus, sequitur neminem vere fidere, nisi qui

ad omnes vincendos metus invicta constantia armatus est. Neque tamen se omni metu vacuum esse iactavit David, sed tantum fore superiorem, ut intrepide quocunque deductus fuerit a pastore suo, pergat: quod ex contextu melius patet. Primo dicit, *Non timebo malum*: sed causam mox reddens, aperte fatetur se in baculi pastoralis respectu quaerere timoris remedium. Quorsum enim *consolatio ista*, nisi quia metus eum sollicitat? Tenendum igitur est, quum David animo apprehenderet quae incidere poterant incommoda, non aliter fuisse tentationum victorem, nisi quia se in Dei curam reiecit: quod ipsum (licet obscurius) hac etiam particula ante dixerat, Quia tu mecum es: neque enim Dei praesentiam requireret timoris vacuitas. Adde quod non vulgaribus tantum et quotidianis malis opponit Dei praesidium, sed quae mortis caligine mentes perturbant. Nam צלמות Grammaticis Hebraeis videtur esse dictio composita, quasi dicas letalem umbram. Alludit autem David ad obscuros recessus aut ferarum cavernas: quo si quis accesserit, statim primo ingressu occurret mortis terror. Nunc quando Deus in Filii unigeniti persona se nobis luculentius quam olim Patribus sub Lege pastorem exhibuit, non satis honoris tribuimus eius custodiae, nisi coniectis in eam oculis calcamus omnes formidines.

5. Parabis in conspectu meo mensam coram persequutoribus meis, perunges oleo caput meum: calix meus exuberans. 6. Utique bonum et clementia persequentur me cunctis diebus vitae meae, et habitabo in domo Iehovae in longitudinem dierum.

5. *Parabis.* Verba futuri temporis continuum actum hoc loco designant. David ergo iam sine figura repetit quae sub pastoris similitudine hactenus narravit de Dei beneficentia, dicit enim eius largitate sibi suppetere quaecunque necessaria sunt ad vitae usum. *Parare mensam* tantundem valet ac sine molestia et difficultate victum largiri, perinde ac si pater filio cibum porrigeret. Atque beneficium hoc amplificat circumstantia addita, quod licet sibi invideant multi malevoli, perditumque cupiant, imo Dei benedictione fraudare conentur: Deus tamen ipse liberalem se ac beneficum praestare non desinat. Quod de *oleo* subiicit, pertinet ad morem tunc usitatum: scimus enim tunc latioribus conviviis adhibita fuisse unguenta, ut nemo suos hospites vel convivas splendide excipere videretur nisi unguentis delibutos. Porro, tam effusa olei copia, quam plenitudo calicis, ad abundantiam referri debet quae exsuperat necessarios usus. Est enim commendatio regalis illius opulentiae, qua Sacra historia testatur eum fuisse non mediocriter ornatum. Quanquam autem non omnes peraeque liberaliter tractantur, nemo tamen reperietur quem non Deus sua beneficentia obstringat: ut fateri necesse sit beneficum suis omnibus esse patrem: interea se quisque pro uberiore donorum copia ad gratitudinem incitet. Nam si malignus est qui in pane cibario paternam Dei providentiam non agnoscit, quanto minus tolerabilis erit eorum socordia, qui sine gustu Divinae bonitatis plena

copia se ingurgitant? David ergo suo exemplo divites officii admonet, ut eo maiore animo prorumpant ad gratiarum actionem, quo indulgentius ipsos Deus pascit. Ceterum meminerimus, etiam quibus affluit largior copia, moderationem nihilominus tenendam esse, quam si ad mediocrem et temperatum modo usum facultas suppeteret. Nam quum plus satis ad luxuriem proni simus natura, non ideo profusus est Deus erga fideles, ut hunc in ipsis morbum irritet. Tenenda est enim omnibus illa Pauli regula, Phil. 4, 12. ut sciant non minus abundare quam penuriam pati. Ne egestas nos deiiciat, tolerantia fulciri opus est: rursus ne ultra modum efferat largitas, cohiberi opus est temperantiae freno. Dominus etiam dum fideles locupletat, simul lascivas carnis cupiditates restringit continentiae spiritu, ut modum sponte sibi praescribant ipsi: non quod nefas sit divitibus frui liberalius praesenti copia, quam si restricte cum illis Deus ageret, sed quia omnibus cavendum est (adeoque ipsis Regibus) ne deliciis et luxuria diffluant. Quamvis enim David sibi plus iure permiserit, quam si unus quivis fuisset e vulgo, aut si in tugurio paterno mansisset: sibi tamen moderatus est inter lautitias, ut eum pinguedo minime saginaret: unde factum est ut paratam sibi Divinitus mensam ab hara discerneret. Hoc quoque notatu dignum est, quum ex praediis, vectigalibus, alioque regni proventu viveret David, Deo tamen gratias egisse, acsi ex eius manu quotidie cibum perciperet. Unde colligimus non fuisse opibus suis excaecatum, sed Deum semper statuisse patremfamilias, qui cibum et potum ex suo penu depromptum opportune distribueret.

6. *Utique bonum et clementia.* Postquam gratias sibi a Deo collatas recensuit, nunc earum tenorem extendit usque ad finem vitae suae. Unde autem fiducia haec, ut Dei beneficentiam et clementiam aeternas sibi fore comites promittat, nisi ex promissione qua Deus sua erga fideles beneficia condire solet, ne insipido palato temere vorentur? Nam antea quum sibi diceret in mortis tenebris intentos fore oculos ad contemplandam Dei providentiam, satis testatus est se non pendere a rebus externis, nec gratiam Dei carnis suae sensu metiri: sed etiam ubi omnia terrena adiumenta deficient, sibi fidem manere in verbo Dei inclusam. Quamvis ergo eum experientia ad bene sperandum alliceret, praecipue tamen promissionem amplexus est, qua suos Deus in posterum confirmat. Siquis obiiciat, temere hominem in hac caduca vita sibi aequabilem prosperae fortunae cursum promittere: respondeo, Davidem non ita loquutum esse ut Legem Deo imponeret, sed quantum fert mundi conditio, Dei erga se beneficentiam sperasse qua contentus foret. Neque enim dicit calicem perpetuo fore plenum, vel caput delibutum unguentis: sed in genere, quia infatigabilis est Dei bonitas, colligit sibi in finem usque fore beneficum. *Habitabo in domo Iehovae.* Hac clausula aperte demonstrat, se in terrenis volupatatibus aut commodis minime subsistere, sed scopum sibi in coelo figere ad quem omnia referat. Perinde enim est acsi dixisset se non vivere tantum ut vivat, sed potius ut se exerceat in Dei timore et cultu, et in tota pietate in dies proficiat. Manifestum enim discrimen inter se et profanos homines statuit, quibus satis est ventrem suum laute farciri: neque id modo, sed etiam tanti sibi esse significat Deo vivere, ut

inde omnes carnis commoditates aestimet. Palam affirmat, hunc se finem in omnibus quae retulit Dei beneficiis spectasse, ut habitaret in domo Domini. Unde sequitur, sublata huius boni fruitione eum pro nihilo duxisse reliqua omnia: acsi dixisset, non aliter se oblectari terrenis commodis, nisi simul ex Dei grege esset: sicuti etiam alibi scribit, Beatum dicent, populum, cuius haec sunt, beatus populus cuius Iehova est Deus, Psalm. 144, 15. Quorsum enim tantopere appeteret in templo versari, nisi ut sacrificia simul cum aliis offerret, aliisque fidei exercitiis proficeret ad meditationem coelestis vitae? Certum igitur est, Davidem praesentium bonorum adminiculis ad spem aeternae haereditatis fuisse evectum: unde colligimus, belluinos esse homines quibus proposita est alia felicitas quam ad Deum accedere.

PSALMUS XXIV.

Arg. Quum Deus totum humanum genus condiderit, et imperio suo contineat, gratiam qua electum populum dignatus est, hac comparatione amplificat David: nempe quod Sanctuarium instar domicilii erexit, ut habitaret inter filios Abrahae: simulque ostendit, quamvis Iudaeis omnibus expositum esset Sanctuarium, non tamen quibuslibet Deum propinquum esse, sed veris tantum pietatis cultoribus qui se a mundi sordibus purgarent, ut sanctitati et iustitiae se addicerent. Porro, quia exstructo templo, luculentius apparuit Dei gratia, eam splendido elogio commendat, quo alacrius fideles in eius colendi studio proficiant.

Canticum Davidis. 1. Iehovae est terra et plenitudo eius, orbis, et qui habitant in eo. 2. Quia ipse super maria fundavit eam, et super flumina disposuit eam. 3. Quis adscendet in montem Iehovae? quis stabit in loco sanctitatis eius? 4. Mundus manibus, et purus corde, qui non extulit in vanum animam suam, et non iuravit in fraudem.

Iehovae est terra. Videbimus aliis compluribus locis conferri filios Abrahae cum reliquo mundo: ut melius inde pateat gratuita Dei bonitas, quod eos ex omnibus populis suo favore amplexus est. Huc ergo tendit Psalmi exordium, Iudaeos nihil habere a seipsis cur ad Deum propius quam Gentes, vel magis familiariter accedant. Nam quum Deus sua providentia mundum in statu conservet, peraeque ad omnes extenditur imperii eius potestas, ut merito ubique colendus sit, sicuti omnibus sine exceptione paternam erga eos curam ostendit. Porro, quum Iudaeos praetulerit aliis Gentibus, sacrum aliquod coniunctionis vinculum intercedere oportet, quod eos a profanis hominibus discernat. Hoc argumento ad sanctitatem eos invitat et hortatur David, quia aequum est quos sibi in filios Deus adoptavit, proprias notas gestare, ne prorsus exteris similes sint: non quod ad Deum praeveniendum eos incitet, ut sibi eius gratiam concilient: sed a fine electionis admonet, ratam demum et firmam honoris posses-

sionem fore si ad pie recteque vivendum adspirent. Frustra enim seorsum collecti essent in peculium Dei, nisi sanctitati darent operam. In summa, Deum totius mundi Regem esse praedicat, ut ipso naturae iure cuncti mortales ad eius cultum sint obstricti, deinde commemorans cum exigua hominum parte pepigisse salutis foedus, et erecto tabernaculo dedisse filiis Abrahae praesentiae suae symbolum, ut certi essent ipsum in medio sui residere: cordis et manuum puritati dandam esse operam docet, si in sancta eius familia censeri cupiant. *Plenitudinis* nomine quanquam omnes copias, quibus ornata est terra, comprehendi fateor, et id probat etiam Pauli auctoritas: non tamen dubito quin homines ipsos designet, qui maxime illustre sunt terrae ornamentum et decus. Nam si deficerent, non minus deformis esset vastitas et solitudo terrae, quam si reliquis opibus eam Deus nudaret. Quorsum enim tam multiplices fructus, tanta abundantia et amoenitas, nisi ut usus et commoditas perveniat ad homines? Itaque David proximo membro mentem suam explicat, quod de hominibus maxime loquatur. Nam quum idem soleat bis repetere, idem valent *terrae plenitudo et orbis habitatores*. Neque tamen nego, divitias quibus in usum hominum affluit, simul comprehendi. Ideo scite Paulus 1. Cor. 10, 26. quum de cibis disserit, hoc testimonio confirmat, nullum alimenti genus immundum esse, Quia Domini est terra et plenitudo eius.

2. *Quia ipse super maria.* Confirmat, iure sub Dei manu esse homines, ut eum ubique orbis Regem agnoscat, idque ab ipso creationis ordine: quia palam in tota terrae superficie admirabilis Dei providentia reluceat. Sumit autem quod maxime conspicuum est eius rei documentum. Qui fit enim ut terra super aquas emineat, nisi quia Deus consulto hospitium parare hominibus voluit? Nam et Philosophi fatentur, quum aquae elementum terra superius sit, fieri praeter naturam ut ulla regio sicca et habitabilis maneat. Itaque hoc insigne miraculum magnifice extollitur Iob. cap. 28, 25. quod Deus violentos maris impetus compescat, ne statim terra obruta, succedat horribilis confusio. Nec etiam tacetur a Mose in historia creationis, postquam enim aquas narravit ita effusas fuisse ut totam terram obtegerent: addit, speciali Dei mandato cessisse, ut spatium vacuum relinquerent animalibus postea creandis, Gen. 1, 9. Hinc colligimus, antequam exstarent homines, iam Deo curae ipsos fuisse, quod hospitium aliasque commoditates eis paraverit: nec prorsus reputasse alienos, quibus non minus benigne prospexit, quam propriis liberis paterfamilias. Etsi autem non disputat philosophice David de terrae situ, ubi dicit super maria fundatam, sed populariter loquens, ad rudium captum se accommodat: non tamen ratione caret loquendi forma quae sumpta est ab ipso conspectu. Terrae quidem elementum quatenus in ordine sphaerico infimum locum occupat, infra aquas subsidit: sed quum pars habitabilis aquis sit superior, unde fieri dicemus ut stabilis maneat haec distinctio, nisi quod aquae Divinitus instar fundamenti substratae sunt? Iam si ab ipsa mundi origine paternam curam Deus ad totum humanum genus extendit, praerogativa honoris qua ceteris praestant Iudaei, ex gratuito delectu nascitur.

3. *Quis adscendet.* Quod erecto Sanctuario domicilium sibi inter Iudaeos elegit Deus, merae esse gratiae, quia per se notum erat, tacite hic solum notatur. Praecipue vero David in altero membro insistit, ut veros Israelitas a falsis discernat, nam inde argumentum sumit, ut Iudaeos ad sanctam et rectam vitam hortetur, quia segregati sint a Deo in peculium. Quamvis enim reliqui homines quatenus ab ipso creati sunt, pertineant ad eius imperium: qui tamen locum in Ecclesia obtinet, propius ad eum accedit. Ergo quoscunque admittit Deus in gregem suum, ipsa adoptione ad sanctitatem vocat. Porro his verbis oblique hypocritas perstringit David, quibus nulla religio erat sacrum Dei nomen falso obtendere, ut scimus ipsos inanibus tantum titulis et externis insignibus efferri: imo data opera celebrat hanc singularem Dei gratiam, ut pro se quisque discat, nisi se ad purum Dei cultum sanctificet, ab accessu Sanctuarii arceri. Verum quidem est, impios et sceleratos frequentasse Tabernaculum, ideoque illis per Iesaiam 1, 12. Deus exprobrat quod indigne terant pavimentum atrii sui: sed hic disputat David quibus iure ingressus pateat. Nam quum sacra sit Dei domus, siqui perperam illuc et praeter fas irrumpunt, eorum corruptela et abusus nihil quam pollutio est. Quia ergo legitimus non est eorum adscensus, David eum pro nullo ducit: imo sub his verbis inclusa est gravis obiurgatio, quod impuri homines dum adscendere audent in Sanctuarium, suis illud sordibus inquinent. Qua de re plura dixi Psalm. 15. Ceterum in secunda parte versus videtur perseverantiam notare: acsi dixisset, Quis adscendet in montem Sion, ut se in Dei conspectum sistat? קום Hebraeis (fateor) surgere significat, sed pro Stare plerumque accipitur, ut visum fuit Psalmo primo. Quanquam autem repetitio est eiusdem rei, non tamen simplex est: sed finem adscensus exprimens, auget, ut saepe alibi. Haec summa est, utcunque tempore Davidis permisti in Ecclesia essent bonis mali: declarat tamen quam frivola sit externa professio, nisi accedat interior veritas, nam quod de tabernaculo foederis dicit, ad perpetuum Ecclesiae regimen accomodare oportet.

4. *Mundus manibus.* Manuum et cordis puritate, et nominis Dei reverentia totam pietatem complectitur, et vitam recte compositam designat. Vera quidem puritas in corde sedem habet, sed fructus suos in operibus manuum profert. Ideoque scite puro cordi adiungitur totius vitae munditiés: quia ridicule quis iactabit sibi integrum cor esse, nisi bonam radicem a fructibus demonstret: neque rursum sufficiet manus, pedes, et oculos, ad iustam normam formare, nisi externam continentiam praecedat cordis puritas. Si cui absurdum videtur, priorem locum manibus tribui: facilis responsio est saepe effectus nominari ante suas causas: non quod praeeant ordine, sed quia interdum utile est incipere a rebus magis notis. Vult ergo David, Iudaeos in Dei conspectum afferre puras manus, et quidem ex corde non ficto. *Extollere*, vel assumere *animam*, non dubito quin sumatur pro Iuvare. Itaque exigitur a Dei cultoribus religio in iure iurando: et per synecdochen sub una specie notatur fides in omni negotio ac integritas. Quod autem de iuramentis sermo sit, ex particula exegetica quae mox additur, colligere licet, ubi dicit, *neque iuravit ad fraudem.* Quia tamen duplex lectio est in voce Animae,

hoc est, legi potest, Animam meam, vel animam suam, propter punctum Hirec: quidam Hebraei interpretes relativum primae personae de ipso Deo accipiunt: quod ego tanquam durum et coactum repudio. Est autem emphatica loquutio, quae significat, animas suas quasi vades afferre Deo quicunque iurant. Nisi forte magis placeat Tollere animam, positum esse pro Applicare ad mendacium: quod in medio relinquo, quia ad sensum parum interest. Nascitur tamen hic quaestio, cur fidem et Dei invocationem ne verbo quidem attingat David: sed quae facilis est ad solvendum. Quia enim raro contingit ut quis cum fratribus suis iuste et innoxie se gerat, nisi vero Dei timore praeditus ut sollicite ambulet in eius conspectu, non abs re pietatem ab his testimoniis aestimat David. Qua ratione Christus vocat praecipue Legis, misericordiam, iudicium et fidem, Matth. 23, 23. Et caritas a Paulo dicitur nunc finis Legis, 1. Tim. 1, 5. nunc perfectionis vinculum, Col. 3, 14.

5. Accipiet benedictionem a Iehova, et iustitiam a Deo salutis suae. 6. Haec generatio quaerentium eum, inquirentium faciem tuam, Iacob. Selah.

5. *Accipiet benedictionem.* Quo efficacius permoveat animos, pronunciat, nihil esse optabilius, quam censeri in Dei genere et inter Ecclesiae domosticos. Tenenda vero est antithesis inter veros Israelitas ac degeneres: nam quo sibi plus licentiae indulgent improbi, eo confidentius nomen Dei obtendunt, acsi obstrictum sibi tenerent: quia iisdem ornati sunt symbolis quibus fideles. Itaque demonstrativum pronomen, *Haec* in versu sequenti, pondere non caret: quia diserte excludit totam illam adulterinam gentem, quae tantum ceremoniarum larva superbiebat. Et nunc quum de benedictione loquitur, significat, non omnes qui se titulo tenus pro Dei cultoribus venditant, promissae benedictionis fore participes: sed qui suae vocationi ex animo respondent. Ceterum (ut iam diximus) haec valde efficax est ad pietatem et probam vitam exhortatio, dum audiunt fideles se in iustitia colenda operam non ludere, quia certa benedictio apud Deum reposita sit. *Iustitiae* nomen duobus Dei beneficiis quibus se iustum esse probat ac bonae fidei erga fideles: vel pro iustitiae fructu. Mens quidem Davidis minime dubia est, sperandum non esse ut ad eos perveniat iustitiae merces qui iniuste sacrum eius cultum profanant: rursus fieri non posse ut veros suos cultores frustretur Deus, quia proprium eius est beneficiis iustitiam suam testari.

6. *Haec generatio.* Iam nuper monui hac demonstratione deleri ex catalogo servorum Dei fictitios omnes Israelitas, qui circumcisione tantum et pecudum sacrificiis freti, seipsos Deo offerre non curant: interim se temere ingerunt in Ecclesiam. Tales enim quamvis Dei studio se teneri simulent, templi accessu nihil aliud habeat propositum quam se longius subducere. Quia autem nihil magis tritum in ore omnium erat, quam omnes esse sanctum semen, nomen Sanctae generationis restrinxit ad puros Legis observatores: acsi dixisset, non omnes qui secundum carnem progeniti sunt ex Abraham, legi-

timos propterea filios esse. Vere quidem dicitur aliis pluribus locis, ut Psalmo 27. videbimus, eos faciem Dei quaerere qui testandae pietatis causa coram arca foederis se in ceremoniis exercent: nempe si sincerus affectus illuc eos ducit. Sed quoniam hypocritis externa quaedam Dei quaerendi species communis est, quem tamen suis ambagibus fugitant: pronuntiat hoc loco David, non vere quaeri Deum, nisi praeeunte sanctitatis et iustitiae studio. Et quo plus energiae habeat sententia, eam in secunda persona repetens, sermonem ad Deum convertit. Perinde enim est acsi hypocritas qui pro nihilo ducunt coram mundo abuti Dei nomine, ad ipsius Dei tribunal citaret: significans, quicquid garriant apud homines, aliud fore Dei iudicium. Nomen *Iacob* collective additum est ad eiusdem doctrinae confirmationem: acsi dixisset, licet totum carnale semen Iacob a Gentibus distinguat Circumcisio, non aliter cognosci electum populum quam Dei reverentia et timore: sicut Christus dicebat, Hic est verus Israelita in quo dolus non est, Ioan. 1, 47.

7. Attollite portae capita vestra, et elevamini portae aeternae, et intrabit Rex gloriae. 8. Quis iste Rex gloriae? Iehova fortis et potens, Iehova fortis imperio. 9. Attollite portae capita vestra, attollite inquam portae aeternae, intrabit Rex gloriae. 10. Quisnam hic Rex gloriae? Iehova exercituum, ipse Rex gloriae. Selah.

7. *Attollite portae.* Quia nondum exstabat magnificus ille templi splendor, in quo plus fuit externae dignitatis quam in tabernaculo, David hic de futura eius structura concionatur: atque hoc modo fideles animat ut libentius maioreque fiducia ceremoniis legalibus operam impendant. Fuit enim beneficium Dei non vulgare, quod Deus visibili symbolo in medio ipsorum residebat, coelesteque suum domicilium volebat in terra conspici. Atque huius doctrinae usus inter nos quoque hodie vigere debet: quia inaestimabilis Dei gratia est, nos pro carnis nostrae infirmitate pietatis exercitiis sursum ad Deum attolli. Quorsum enim verbi praedicatio, Sacramenta, sacri ipsi conventus, totumque externum Ecclesiae regimen, nisi ut nos Deo coniungant? Non abs re igitur David cultum legalem tam celebri encomio commendat, quum se Deus in arca foederis fidelibus offerret, certumque pignus daret praesentis sui auxilii, quoties fuisset invocatus. Etsi autem non habitat Deus in templis manu factis, neque eum oblectant externae pompae: quia tamen utile fuit, et ita etiam placuit Deo, rudem et quasi infantilem populum terrenis elementis ad Deum evehi, non dubitat hic David sumptuosum templi aedificium ad fidei confirmationem proponere, ut certo statuant Iudaei, non esse illud inane theatrum: sed ubi Deum ex praescripto verbi eius rite colunt, stare se ante eius oculos, ut effectu propinquum sentiant. Summa igitur est, Templum quod sibi Deus in monte Sion exstrui iusserat, quo maiori splendore vincebat Tabernaculum, eo magis illustre fore speculum gloriae et potentiae Dei inter Iudaeos habitantis. Interea sicuti ipse ingenti Templi desiderio flagrabat, sic eundem ardorem in omnium piorum cordibus accendit, ut

magis ac magis in Dei timore proficiant, legalibus rudimentis adiuti. *Portas* vocat *aeternas*, quarum diuturna stabilitas in verbo Dei fundata erat. Etsi enim materia et artificio excelluit templum illud, summa tamen praestantia in eo sita fuit, quod eius aedificio insculpta erat promissio Dei, quam alibi videbimus, Haec requies mea in seculum seculi, Psalm. 132, 14. Ceterum non dubito quin subaudienda sit Tabernaculi antithesis. Nam quum tabernaculo nunquam fixa fuisset sedes, sed variis hospitiis subinde exceptum quodammodo peregrinaretur: ubi mons Sion electus est, firma coepit esse Dei statio. Iam quia Christi adventu visibilis illa umbra evanuit, mirum non est in monte Sion templum non conspici, cuius amplitudo totum orbem occupat. Siquis obiiciat, tempore Babylonici exilii dirutas fuisse quas Salomon aedificavit portas: respondeo, in illa temporali ruina stetisse decretum Dei, cuius virtute paulo post sequuta est templi instauratio: quod perinde fuit acsi semper integrum durasset. Locum hunc inscite corrupit Graecus interpres. Etsi enim ראשים Hebraei metaphorice interdum vocant principes, relativum tamen annexum non alium sensum admittit, quam ut portae capita sua attollant: alioqui dicendum esset, Principes vestri vel vestros. Ideo quod quidam hoc loco Reges et magistratus officii sui moneri volunt, ut patefaciant Deo ingressum, quamvis plausibile commentum est, a mente tamen et verbis Prophetae remotum est. Quam vero stulte ac turpiter hoc loco abusi sint Papistae ad crassa ludibria quibus Christum ad inferos penetrantem inducunt, ex genuino verborum sensu plus satis patet. Hinc vero discamus sanctum Dei verbum sobrie reverenterque tractare, ac Papistas detestari, qui in eo pervertendo nefariis suis sacrilegiis quasi impune ludunt.

8. *Quis est iste.* Huc spectant elogia quibus extollitur Dei virtus, ut sciant Iudaei, non sedere otiosum in templo, sed ut praesto sit ad opem suis ferendam. Porro magnam emphasin continet tam interrogatio, quam geminatio eiusdem sententiae. Personam enim admirantis suscipit Propheta, quo efficacius doceat inexpugnabili virtute Deum venire instructum ad tuendam populi salutem, ut sub eius umbra salvi sint fideles. Iam vero dictum fuit, non habitasse Deum in templo, acsi immensa eius essentia illic inclusa foret: sed illam virtutis et gratiae fuisse praesentiam, ut ferebat promissio per Mosen data, Ubi memoriam posuero nomini meo: veniam ad te, et benedicam tibi, Exod. 20, 24. Id sibi non frustra esse promissum, sed Deum vere in medio sui stare senserunt fideles, qui non superstitiose quasi templo affixum quaerebant, sed externo templi cultu adiuti, tenebant in coelum. Summa est, quoties Deum populus in templo invocaverit, effectu ipso palam fore quam non inane sit vel lusorium praesentiae Dei symbolum arca foederis, quia Deus potentem manum suam protegendae fidelium saluti semper exseret. Repetitio autem admonet, fideles in hac meditatione non posse nimis esse assiduos vel sedulos. Iam quum Filius Dei carne indutus apparuit *Rex gloriae*, et Iehova exercituum, non umbratili figura tantum, sed vere templum suum ingressus est, ut in medio nostri habitet. Quare nihil obstat quo minus gloriemur nos eius virtute fore invictos. Quanquam autem neque mons Sion hodie locus est Sanctuario dicatus, neque amplius arca foederis imago Dei est habitantis inter Cheru-

bim: quatenus tamen communis nobis ratio est cum Patribus, ut verbi praedicatio et Sacramenta Deum nobis coniungant, haec adminicula reverenter amplecti convenit, quia fieri non potest, si impio fastu spernuntur, quin Deus se tandem prorsus a nobis subducat.

PSALMUS XXV.

Arg. Psalmus hic meditationes precibus mistas continet. David enim hostium saevitia duriter vexatus, ut opem a Deo impetret, primum agnoscit peccata sua hoc modo iuste a Deo ipso castigari: ideoque eorum veniam petit, quo Deum habeat propitium ac liberatorem. Deinde gratiam Spiritus sancti implorat, qua fretus, inter varias tentationes se contineat sub Dei timore. Meditationes vero pluribus locis inserit, quibus vel se ad bene sperandum stimulet, vel a mundi illecebris sensus suos ad Deum colligat.

Davidis. 1. Ad te Iehova animam meam levavi. 2. Deus
mi, in te speravi: ne pudefiam, ne laetentur inimici mei de
me. 3. Etiam omnes qui te exspectant, non pudefient: pudefiant
qui perfide agunt sine causa.

1. *Ad te Iehova.* Praefatur se non circumagi huc et illuc infidelium more, sed spem suam et vota dirigere in unum Deum. Nihil enim verae et sincerae Dei invocationi magis contrarium, quam vacillando circumspicere (sicuti profani homines solent) an aliqua mundi auxilia succurrant. Interea vero Deum omittere, vel non recta se conferre in eius fidem et tutelam. Nam qui putant Davidem testari se fuisse penitus Deo addictum, acsi in sacrificium se obtulisset, non satis attendunt rationem contextus. Potius ad impetrandi fiduciam sumit quod in precibus maximi est momenti, spem sibi fuisse in Deo fixam, nec mundi illecebris fuisse impeditum vel retentum quominus liber et solutus ad Deum adscenderet. Quare haec sit nobis rite orandi regula, non distrahi in spes varias et ancipites, nec in terrenis auxiliis subsistere: sed Deo tribuere hunc honorem, ut ex intimo affectu vota nostra ad Deum tollamus. Ceterum in mutando verbi tempore alios interpretes sequutus sum: quanquam per futurum tempus continuum actum designat.

2. *Deus mi, in te speravi.* Ex hoc versu colligimus, quod deinde clarius patebit, Davidi fuisse cum hominibus negotium: sed quia persuasus erat, hostes suos esse quasi Dei ferulas, merito eius manu compesci postulat, ne magis insolescant. Sperandi verbo confirmat quod nuper dixit de animae ad Deum elevatione. Nam vel ita modus exprimitur quo se fideles animae sursum attolunt: vel fiducia et spes additur tanquam illius effectus causa. Et certe his alis e mundo sublati sursum erigimur. David ergo toto animi desiderii ad Deum raptus fuit, quia promissionibus eius fretus, salutem haud dubiam inde sperabat. Deprecatio qua utitur, ex communi Scripturae doctrina sumpta est, pudefieri nunquam posse quicunque in Deo

sperant. Haec etiam ratio ad provocandam Dei misericordiam notanda est, ne obnoxius sit hostium ludibriis, quorum improbitas non magis pios animos vulnerat, quam Deum ipsum lacessit.

3. *Etiam omnes qui te exspectant.* Si verba in optandi modum resolvas, hoc versu precationem suam continuat David, et quod de se uno dixerat, communiter ad cunctos fideles extendit. Sed ego in diversam potius sententiam inclino, ut David fructum gratiae Dei ostendat, qui ex liberatione sua proveniet. Pondus autem subest in particula Etiam, nam quia sciebat multorum oculos in se esse coniectos, nec obscura erat eius in Deo fiducia, suum exemplum longe patere intelligit: quia scilicet omnes Dei filios eriget, ac prosternet improborum ferociam. Posset etiam alius esse sensus, acsi in fidei suae confirmationem sibi proponeret David quod passim Deus promittit. Sed illa quam attuli interpretatio mihi videtur aptissima esse: nam per scelestos qui perfide agunt sine causa, non dubium est quin peculiariter hostes suos intelligat. Ergo ubi liberatus fuerit, docet non fore privatum beneficium, cuius ad omnes perveniet fructus: sicuti fieri non poterat quin multorum labasceret fides, si fuisset a Deo relictus. In membro opposito ratiocinatur, si confusi iaceant improbi, ad Dei gloriam id spectare: quia eorum in rebus prosperis exsultatio palam Deo illudit, dum contempto eius iudicio audacius ad licentiam peccandi ruunt. Quod addit, *sine causa*, ad crimen amplificandum valet. Minus enim ferenda est eius pravitas, qui nulla iniuria lacessitus, ultro ad laedendos homines innoxios fertur.

4. Vias tuas Iehova fac me intelligere, semitas tuas doce me. 5. Dirige me in veritate tua, et doce me: quia tu Deus salutis meae, te exspectavi toto die. 6. Recordare miserationum tuarum Iehova, et bonitatum, quia fuerunt a seculo. 7. Transgressionum iuventutis meae, et iniquitatum mearum ne memineris: secundum clementiam tuam recorderis mei tu propter bonitatem tuam, Iehova.

4. *Vias tuas.* Per vias Domini interdum significat David laetos et salutares exitus, ut alibi visum fuit: saepius vero intelligit sancte iusteque vivendi regulam. Hic, quia mox additur veritas, precationis summa est (meo iudicio) ut Deus servum suum in fide promissionum suarum retineat, neque sinat huc vel illuc dilabi. Ita enim compositis ad patientiam animis, nihil perperam tentamus, si toti pendemus a Dei providentia. Non ergo simpliciter hoc loco postulat David Spiritu Dei se regi, ne a recto cursu deflectat: sed sibi patefieri quam verax et fidelis sit Deus in suis promissis, ut quietus sub eius oculis degat. Si quis generalem esse sensum malit, acsi David Deo se gubernandum traderet, non valde repugno: quia tamen mihi probabile est, sub Veritatis nomine in proximo versu exponi, quasnam vias et semitas vocet, ad praesentem circumstantiam votum hoc referre non dubito: quod scilicet David vel ab impatientia, vel a cupidine vindictae, vel ab illicito quovis fervore metuens, promissiones Dei penitus cordi suo insculpi postulet. Dixi-

mus enim, quamdiu viget in animis nostris haec cogitatio, Deo nos curae esse, domandis tentationibus optimum esse frenum. Quod si tamen vias Dei et semitas pro doctrina accipere placeat, mihi semper illud fixum est, Davidem ad caecos impulsus respicere, qui nos rebus adversis iactatos praecipitant in longos errores, donec verbo Dei cohibiti fuerint vel sedati. Ita sensus est, Quicquid acciderit, ne unquam permittas Domine, me excidere a viis tuis, vel contumacia, vel prava aliqua cupiditate abripi: sed potius pacatum me sub quieta obedientia contineat tua veritas. Quod autem inculcat sibi patefieri vias, seque doceri in illis et dirigi, non supervacuum est. Nam quum sensus nostros obtenebrent res adversae, quam difficile sit in illa caligine discernere quid sequi oporteat, unumquemque docet propria experientia. Quod si Davidi tam eximio Prophetae, tantaque luce intelligentiae praedito haec demonstratio necessaria fuit, quid nobis fiet, nisi Deus in afflictionibus nebulas discutiat, ne lucis suae conspectum impediant? Semper igitur petendum, quoties aliqua tentatio nos perturbat, ut nobis praeluceat Dei veritas, ne perversa consilia captando, per flexuosas ambages vagemur. Notanda est quae additur causae redditio. *Deum enim salutis* suae vocando, quae iam ab eo perceperat beneficia, ad spem futuri temporis applicat: deinde fiduciam suam iterum repetit. Ita prius argumentum sumptum est ab ipsius Dei natura, et quasi a proprio officio: quia scilicet hac lege tuendam suscipit fidelium salutem, et eorum necessitatibus subvenit, ut eandem gratiam in finem usque velit prosequi. Sed quia huic tantae bonitati necesse est ut respondeat nostra fiducia, hanc quoque profert David una cum perseverantiae testimonio. Nam per *totum diem*, vel per omnes dies, significat se infatigabili constantia pependisse ab uno Deo. Atque hoc fidei proprium est, inter summas anxietates respicere in Deum, et quasi tacita quiete in promissum eius auxilium recumbere. Ceterum ut memoria beneficiorum Dei spem nostram foveat ac sustineat, reputare discamus qualem se iam nobis exhibuerit: sicuti David hanc sibi fulturam statuit, quod Deum expertus sit salutis auctorem.

6. *Recordare, etc.* Primo hinc apparet, Davidem fuisse graviter afflictum, ut omni fere misericordiae Dei gustu privatus foret. Perinde enim ad gratiae suae memoriam revocat Deum, acsi eius esset oblitus: haec igitur hominis non parum anxii et moesti querimonia est. Ceterum hinc colligimus, etiamsi ad tempus subtrahat Deus omne bonitatis signum, et ad mala nostra connivens, tanquam alienos deserat, fortiter tamen luctandum esse, donec ex hac tentatione ad votum quod audimus, animus noster perrumpat: nempe ut Deus quasi ad pristinam suam consuetudinem reversus, clementius nobiscum denuo agere incipiat. Neque enim haec precandi forma locum habeat, nisi ubi faciem suam a nobis abscondit, seque ulla nostri cura tangi dissimulat. Porro David ad miserationes et bonitates confugiens, nihil se de suis meritis spei praesumere testatur. Nam qui ex solo misericordiae Dei fonte haurit, nihil in se reperit quod Deum ad remunerationem obstringat. Sed quia aditum claudebat interruptio, optimo remedio hoc obstaculum superat: quod scilicet Deus qui natura misericors est, quamvis ad tempus suspendat manum suam: non tamen vel seipsum abneget, vel ingenitum

sibi misericordiae affectum exuat, qui deficere nihilo magis potest, quam aeterna eius essentia. Haec nobis doctrina tenenda est, Deum ab initio fuisse misericordem: ut si quando rigidus erga nos et inexorabilis appareat, non tamen sui dissimilem putemus vel propositum mutasse. Atque hinc colligimus in quem usum passim Scriptura referat, eum omnibus seculis suos clementer respexisse. Fixum quippe hoc manere debet, quamvis Dei bonitas interdum lateat quasi sepulta, nunquam tamen extingui.

7. *Transgressionem iuventutis.* Quia peccata nostra maceriam opponunt inter nos et Deum, ne exaudiat vota nostra, vel manum ad nos invandos extendat, hoc impedimentum nunc tollit David. Verum quidem est in genere, praepostere et frustra orare homines, nisi a peccatorum remissione exordium faciant. Nulla enim spes obtinendae gratiae, nisi Deo propitio: quomodo autem nos amabit, nisi prius gratis sibi reconciliet? Hic ergo (ut dixi) legitimus est orandi ordo, primo accessu petere ut peccata nobis condonet. Sed diserte hic confessus est David, se non aliter quam abolitis peccatis, gratiae Dei fore participem. Ergo ut suae bonitatis memor sit Deus, eum peccata nostra oblivisci necesse est, quorum conspectus favorem eius a nobis avertit. Iam vero apertius confirmat quod prius dixi, quamvis iniuste in eum saevirent improbi, se tamen acceptum ferre peccatis suis quicquid patiebatur. Quorsum enim ad Dei misericordiam confugiens, peccatis suis veniam dari posceret, nisi quia meritas se poenas dare agnoscit? Prudenter ergo animum convertit ad primam mali causam, ut verum remedium inveniat: atque ita suo exemplo nos docet, quum urget nos externa aliqua afflictio, non modo rogandum esse Deum ut nos ab ea eripiat, sed ut peccata nostra deleat, quibus et iram eius et flagella provocavimus. Alioqui imitabimur malos medicos, qui neglectis morborum causis, dolorem tantum leniunt, et adventitia tantum fomenta adhibent ad curationem. Nec vero solummodo fatetur David levia delicta ut solent hypocritae, qui defunctorie uno verbo reatum fatentes, vel effugia quaerunt, vel extenuant culpae gravitatem: sed repetit ab ipsa pueritia quot modis iram Dei in se concitaverit. Non enim quae adolescens peccata admisit ideo commemorat, quasi nullius recentis culpae sibi sit conscius, sed quo maiori se reatu obstringat. Ac primum quidem se non coepisse nuper reputans, sed pridem peccata peccatis cumulasse, sub ipsa congerie quodammodo se incurvat. Deinde si Deus summo iure agere velit, non hesterna modo, vel paucorum dierum delicta in iudicium ventura significat, sed quicquid a puero deliquit, posse nunc merito imputari. Quoties ergo nos irae suae iudiciis terrebit Deus, non solum in mentem nobis veniat postrema offensa, sed novum pudorem novosque gemitus afferant omnes anteactae vitae transgressiones. Porro quo melius exprimat gratuitam se veniam petere, Deo nihil praeter meram eius bonitatem obiicit. Dicit igitur, *Recorderis mei secundum clementiam tuam:* facit enim peccatorum oblivio ut nos Deus paternis oculis adspiciat. Huius autem adspectus non aliam sibi causam proponit, nisi quia Deus bonus est: unde sequitur, ut nos in gratiam recipiat, non nisi bonitate sua adduci. Quanquam ubi dicitur nostri recordari Deus secundum clementiam suam, subaudienda est antithesis inter duas recordationis

species: nempe dum peccatores in ira sua visitat, vel quos contemnere aliquandiu visus est, suo favore iterum dignatur.

8. Bonus et rectus Iehova: ideo docebit peccatores in via. 9. Diriget pauperes in iudicio, et docebit pauperes viam suam. 10. Omnes viae Iehovae, clementia et veritas custodientibus foedus eius, et testimonium eius. 11. Propter nomen tuum Iehova propitius sis iniquitati meae, quia multa est.

8. *Bonus et rectus.* Quasi a continuo precandi tenore paulisper desistens Dei bonitatem secum meditatur: quo se rursus magis accendat. Sentiunt enim fideles, nisi novis subinde aculeis inter orandum se excitent, animos suos statim languescere: adeo rara et difficilis res est constans et indefessa attentio. Atque omnino ut fovendo igni materiam saepius ingerere necesse est: ita studium orandi, ne torpescat et tandem deficiat, talibus adminiculis opus habet. Quare David se ad perseverantiam animare volens, seipsum alloquitur, Deumque bonum et rectum esse affirmat, ut hac meditatione refectus, alacrior iterum surgat ad precandum. Notanda autem haec consequentia est, Deum, quia bonus est et rectus, peccatoribus manum porrigere, ut eos in viam reducat. Nam Deo aequitatem tribuere qua tantum erga dignos et bene meritos utatur, frigida et ieiuna est imaginatio: et tamen non aliter vulgo Deum mundus bonum cognoscit. Unde enim fit ut Dei misericordiam vix centesimus quisque ad se applicet, nisi quia eam ad dignos restringunt? Atqui hic dicitur rectitudinis suae specimen edere, dum transgressores in via docet, quod tantundem valet atque vocare ad poenitentiam, et instituere ad recte vivendum. Et certe nisi ad inferos penetret Dei bonitas: neminem unquam attinget. Fictitias suas praeparationes iactent Papistae: nos vero teneamus, nisi antevertat Deus homines sua gratia, actum esse de omnibus. Hanc praevenientem (ut loquuntur) gratiam nunc commendat David: sive quum Deus ab initio nos vocans, regenerationis Spiritu corruptam naturam refingit: sive quum peccatis alienatos a defectione reducit. Nam quum peccatores dicantur quos Deus recipit in discipulos, sequitur, eius Spiritu renovari ut dociles et morigeri esse incipiant.

9. *Diriget pauperes.* Hic de secunda gratia loquitur, quam Deus erga fideles suos exserit, postquam subacti ad iugum ferendum, obedienter eius imperio se submittunt. Haec vero docilitas nusquam reperietur, donec elatus superbia animus indomitus fuerit. Quia עניים Hebraei pauperes vocant vel afflictos, et metaphorice nomen hoc transferunt ad mansuetos et humiles: mihi probabile est, Davidem tam afflictiones quibus retunditur carnis ferocia, quam ipsam modestiae virtutem complexum esse: acsi dixisset, Postquam humiliavit Deus, manu benigne porrecta, toto vitae cursu eos deducit. Ceterum quidam *iudicium et viam* Domini pro iusta et bene composita vivendi ratione accipiunt. Alii vero referunt ad Dei providentiam: quod rectius videtur, et ad contextum aptius, quia mox addit *omnes viae Iehovae, clementia et veritas.* Sensus ergo est,

qui vere in seipsis deiecti, se in Dei fidem contulerint, sensuros quam bene filiis suis consulat. Ergo iudicium et via eius nihil aliud est quam gubernatio, qua declarat se, ut optimum patrem decet, curare suorum salutem, ut oppressos sublevet, deiectos erigat, moestos exhilaret ac soletur, miseris succurrat. Nunc tenemus quales sint gratiae Dei erga nos progressus: nempe quod primum errantes et palatos, imo profugos in viam reducit, compescit nostram contumaciam, et prius indomitos in obsequium iustitiae suae flectit, deinde quod afflictos et laborantes non deserit, sed postquam eos cruce formavit ad humilitatem et modestiam, providum se in regenda eorum vita patrem declarat.

10. *Omnes viae Iehovae.* Falluntur interpretes qui veram et suavem Legis doctrinam in hoc versu dici putant, talemque re ipsa sentiri ab eius cultoribus: acsi congrueret hic locus cum illo Christi dicto, Iugum meum suave est, et onus meum leve. Matth. 11, 30. Neque enim solum coacta est eiusmodi interpretatio sed facile refelli potest ex multis similibus locis, ubi viae Domini sumuntur passivo sensu, pro paterna quam in suis tuendis et fovendis tenet, ratione: imo pro tota gubernatione qua res humanas temperat. Summa igitur est, sic Dominum agere cum suis fidelibus, ut omni ex parte propitium et veracem eum sentiant. Neque enim hic narrat David qualem promiscue se Deus erga humanum genus praestet, sed qualem ipsum experiantur eius filii. Vidimus enim Psalmo 18, 26. praefractis durum esse et rigidum, atque ut clementer ignoscat, videmus tamen nullo dulcedinis eius sensu affici: tantum abest ut eius promissionibus innixi, plenam ab eo felicitatem exspectent. Imo simulatque aliquid adversi contigit, fremunt et indignantur, Deum crudelitatis insimulant, vel surdum esse suis precibus queruntur: in laetitia vero, eius conspectum fugitant. Quare non immerito Dei clementiam et fidem quasi peculiarem thesaurum fidelibus designat: acsi diceret non esse timendum ne Deus nos frustretur, si manemus in suo foedere. *Foedus et Testimonium* idem valet, nisi quod secundum exegetice additum est. Comprehendit autem totam Legis doctrinam, in qua cum electo populo paciscitur.

11. *Propter nomen tuum Iehova propitius, etc.* Quia copula interponitur, putant quidam hoc membrum ecliptice positum esse, ut verbum aliquod subaudiendum sit, deinde sententiam illam seorsum legunt, *Propitius sis iniquitati meae.* Itaque secundum eos sensus esset, Domine licet foedus tuum non exacte custodierim, ne tamen propterea desinas beneficum te erga me ostendere, ac ne tuam beneficentiam arceat mea iniquitas, eam mihi condona. Sed ego aliis potius assentior qui copulam (sicut aliis pluribus locis) supervacuam esse putant, ut uno contextu cohaereat totus versus. In verbi etiam tempore dissentiunt interpretes, quidam enim praeteritum retinent acsi gratias Deo ageret David ob remissum sibi peccatum. Sed verior est altera expositio, quae etiam magis recepta est: Davidem scilicet iterum ad misericordiae Dei asylum confugere ut veniam obtineat. Nam ו est temporis conversivum: futurum vero optativi loco sumitur. Porro hunc versum ita cum praecedentibus coniungo, Quum secum meditatus esset Propheta, Deum beneficum et fidelem esse suis cultoribus, iam in se descendens, agnoscit nonnisi interce-

dente venia, posse in hoc numero se censeri, ideoque ad deprecationem se confert: sicuti Psalmo 19, 13. ubi concionatus est de mercede quae reposita est fidelibus, ubi Lege servaverint: repente exclamat, Delicta quis intelliget? Quamvis ergo non ignoret David quam liberaliter promittat Deus custodientibus pactum suum, quicquid ad beatam vitam pertinet: quia tamen simul videt quam procul adhuc a perfecta Legis iustitia absit, non subsistit in illa fiducia, sed multis delictis, quorum sibi conscius est, remedium quaerit, ita, ut Deus nos in servis suis reputet, semper rogandus est ut paterna indulgentia infirmitates nostras toleret: quia sine gratuita remissione peccatorum nulla operum retributio speranda est. Ceterum quo certius exprimat totum se amera Dei gratia pendere, diserte ponit, Propter nomen tuum, significans Deum quoties ignoscit suis, non aliunde causam sumere quam a seipso: sicuti paulo ante dixit eodem sensu, Propter bonitatem tuam. Quamquam ipsa culpae magnitudine coactus fuit ad implorandum Dei nomen: quia mox sequitur confessio, quod magna sit vel multa iniquitas (utroque enim modo verti potest nomen רב) acsi dixisset, Magno quidem onere me premunt peccata, ut ipsa magnitudo vel gravitas spem veniae praecidere mihi queat: sed pluris est immensa tui nominis gloria, Domine, quam ut me repudies.

12. Quis est vir timens Iehovam? docebit eum in via quam eligat. 13. Anima eius in bono morabitur, et semen eius haereditate possidebit terram. 14. Consilium Iehovae timentibus eum, ut notum faciat illis foedus suum. 15. Oculi mei semper ad Iehovam, quia ipse educet e reti pedes meos.

12. *Quis est vir, etc.* Iterum secum meditando qualem se Deus servis suis exhibeat, novum vigorem colligit. Diximus enim, nihil magis esse proclive quam ut flaccescat precandi attentio, nisi promissionum Dei recordatio eam sustentet. Interea dubium non est quin se partim accuset David, partim vero meliore spe concepta, ad Dei timorem hortetur. Primum enim significans, ideo recta intelligentia sanoque iudicio destitui homines, quia Deo se cum reverentia et timore regendos non offerunt: suae socordiae imputat, quod obtenebrata mente post suas cupiditates vagatus sit, rursum vero si Deo se addicat et docilem praebeat, Spiritum sanctum sibi viae ducem promittit. Videtur autem interrogatio notare eorum paucitatem qui Deum timent. Nam etsi promiscue omnes orant, et prae se ferunt aliquod pietatis studium quotusquisque, se penitus excutit? imo suo torpori indulgent fere omnes. Itaque rarissimus est Dei timor: quo fit ut Spiritu consilii et prudentiae mundus ut plurimum privetur. Quod quidam interpretes in verbo *Eligat*, futurum tempus in praesens resolvunt, acsi dictum esset, Deum monstrare viam quam ipse probat, et per quam vult homines incedere: mihi non placet, nam electio haec (meo iudicio) potius ad unumquemque refertur, acsi dictum esset, Modo nos ad Dei timorem simus compositi, ipsum non defore suo officio, quin Spiritu prudentiae ad viam eligendam

nos dirigat. Nam quum nobis instituenda est vitae ratio, velut in bivio[1] stamus, imo in singulis fere actionibus haeremus suspensi et perplexi, nisi Deus nobis ad viam monstrandam occurrat. Dicit ergo David, Quamvis nesciat homines quid rectum sit, et quid ipsos eligere oporteat: modo tamen pia docilitate se ad Deum sequendum accingant, illum semper certum ac fidum ducem fore. Porro quia hic timor Dei non est nobis ingenitus, temere hic quispiam ratiocinetur Deum cessare donec sua praeparatione se insinuent homines in eius gratiam, ut rectos eorum conatus adiuvet. Nam de prima hac gratia nuper concionatus est David, quod Deus transgressores doceat: nunc vero secundam addit, quod regendos suscipiat qui iam domiti sunt ac mansuefacti, ut praeeunte Spiritus luce teneant quid facto opus sit.

13. *Anima eius.* Si summa est hominis felicitas, nihil aggredi vel tentare nisi auctore Deo, summum quoque et incomparabile beneficium est, illum habere vitae ducem ne unquam aberremus: sed adiungitur accessionis vice terrena etiam benedictio, in qua prioris gratiae fructus palam apparet: sicuti etiam docet Paulus, Pietati non solum aeternam salutem, sed quae ad praesentem vitam spectant, etiam promitti, 1. Tim. 4, 8. Summa est, veros Dei cultores non spiritualiter modo beatos esse, sed ab eo quoque benedici quod ad praesentis vitae statum. Verum quidem est, non semper ex animi voto eos tractari, nec certo et aequabili modo fluere quas optarent commoditates: imo saepe quum impii deliciantur, molestiis et aerumnis vexari eos contingit. Sed sciendum est, quoties suam benedictionem Deus subducit, eos expergefieri ut se procul adhuc a perfecto Dei timore distare sentiant. Interea tamen quatenus expedit, sic fruuntur Dei beneficiis, ut prae hominibus profanis et Dei contemptoribus vere sint felices: quia in extrema inopia Deum tamen sibi esse praesentem persuasi, in hoc tuto consolationis portu quiescunt. Hoc certe verissimum est, ex uno fonte oriri omnes nostras miserias, quia cursum benedictionis Dei nostris peccatis abrumpimus, et tamen eius gratiam in hac tam confusa perturbatione lucere, ut Sanctorum conditio melior sit: quia etiamsi bonis non saturantur, paternum Dei favorem assidue gustant, atque huc libenter refero *animae* nomen: quod scilicet in percipiendis Dei donis non sint insipidi, ut ad eos placandos longe plus valeat mediocritas, quam impiis satisfaciat summa abundantia. Ergo sua ut quisque sorte intus contentus est, et cum hilaritate patientiam et quietem colit, eius anima dicitur habitare in bono. Quod quidam interpretes istud Habitare ad tempus mortis trahunt, argutum est magis quam firmum: potius enim (ut dictum est) de terrenae vitae statu loquitur. Deinde amplificandi causa secundo loco addit, Posteros fidelium, terrae fore haeredes: unde sequitur, Deum suo favore eos prosequi. Unde rursus colligimus mortem servis Dei non esse interitum, nec extingui dum migrant ex hoc mundo, sed manere superstites, absurdum enim esset, Deum vita privare in quorum gratiam aliis benefacit. Quatenus autem terrae haereditas ad filios Sanctorum perveniat, ut alibi dictum fuit, tum fusius videbimus Psal. 37.

14. *Consilium Iehovae.* Confirmat aliis verbis quod nuper dixerat, Deum omnibus piis doctorem et magistrum fore: et suo more

bis idem repetit in eodem versu. Neque enim aliud est foedus Dei quam secretum vel consilium: sed nomine Secreti, doctrinae excellentiam commendat, quae nobis proposita est in Lege Dei. Utcunque enim alto fastu profani homines Mosen et Prophetas despiciant, agnoscunt tamen fideles in eorum doctrina sibi coelorum arcana patefieri, quae humanae sapientiae modum longe superant. Itaque quisquis in Lege rite proficere cupit, reverenter suspiciat quam continet doctrinam. Iam vero hic locus nos ad modestiam et humilitatem invitat, ne freti proprio ingenio aut solertiae nostrae confisi, perrumpere tentemus ad mysteria, quorum notitiam singulare esse Dei donum pronuntiat David, Psal. 111, 10. Deinde quum timor Dei, ingressus esse dicatur ad rectam intelligentiam, quantum quisque in fide crescere cupit, progressus etiam in Dei timore faciat. Ceterum, ubi viget pietas, periculum non est ne in Deo quaerendo operam ludamus. Arcanum quidem est Dei foedus, humano captu altius: sed quum Deus non frustra quaeri velit, quicunque ad eius cultum recto studio adspirant, Spiritus ductu pervenient ad coelestem sapientiam, quae in eorum salutem destinata est. Oblique autem literales discipulos Legis perstringit David, qui falso et inaniter foederis Dei participes se iactabant. Etsi enim voce sua promiscue alloquitur Deus bonos et malos, nisi tamen adsit sincerus affectus, surdis canit: quaemadmodum dicit Iesaias 29, 11. Impiis Legem esse similem clauso et obsignato libro. Itaque mirum non est, puros Dei cultores quibus arcanum suum reserat, a scelestis vel hypocritis discerni. Hac vero spe sibi proposita David fidenter ad Dei scholam accedens, et alios secum abducens, non obscure ostendit detestabile esse eorum figmentum, qui a Scripturae non secus ac labyrinthi accessu totam plebem arcent: quasi vero non diserte ex quolibet ordine vocentur ad foederis Dei notitiam quicunque eum ex corde timent.

15. *Oculi mei semper.* Hic fidem suam eiusque perseverantiam non iactantiae causa celebrat David, sed ut impetrandi fiducia alacrior reddatur ad precandum. Nam quia omnibus qui in Deum respiciunt, data est promissio, spem eorum non fore irritam, nec posse pudefieri: saepe se hoc clypeo Sancti muniunt. Interea suo exemplo legitimam precandi rationem aliis praescribit, ut scilicet defixos contineant in Deo suos sensus. Nam Oculorum nomine, quorum sensus acerrimus est, et totum hominem ad se rapit, omnes affectus notari rarum non est. Ratio quae additur, spem desiderio esse coniunctam clarius ostendit: acsi dixisset se non dubitanter ac trepide mentem suam coniicere in auxilium Dei, sed quia persuasus est sibi fore liberatorem: et pronomen *Ipse* emphaticum est: docet enim se non circumspectare huc et illuc, eorumque more qui alternando varias sibi salutes confingunt, sed Deo uno contentum esse.

16. Respice ad me, miserere mei, quia unicus sum et pauper. 17. Afflictiones cordis mei se dilatarunt, de angustiis educas me. 18. Vide afflictionem meam et laborem meum, et tolle omnia peccata mea. 19. Vide inimicos meos, quia multiplicati sunt, et odio violento oderunt me. 20. Custodi ani-

mam meam, et erue me ne pudefiam, quia speravi in te.
21. Integritas et rectitudo custodiant me, quia te exspectavi.
22. Redime Deus Israelem ex omnibus tribulationibus eius.

16. *Respice ad me.* Quia nobis hoc dictat carnis sensus, Deum, nisi ab eo iuvemur, oblitum nostri esse: ordinem sequitur David, quo nos ducit natura, rationem sui a Deo haberi petens, atsi ante neglectus foret. Sic autem resolvo verba, Respice ad me ut miserearis mei. Causam enim salutis ponit Dei intuitum, cui deinde effectus subiicitur: quia simulac nos dignatus fuerit Deus sua cura, manus etiam ad auxilium ferendum parata erit, deinde ad flectendum Deum miseriam suam proponit, vocans se *unicum*, hoc est solitarium, deinde *pauperem*. Nec vero dubium est quin ad promissiones alludat, quibus pronuntiat Deus se miseris et desperatis praesto fore ad opem ferendam.

17. *Afflictiones cordis mei.* Fatetur hoc versu non modo externum sibi bellum esse cum hostibus et molestiis quas inferunt, sed intus etiam moerore et angoribus se torqueri. Et notanda est loquutio qua significat tantam esse curarum congeriem, ut omnes cordis sui partes occupet: quemadmodum si violentae aquae longe lateque grassando, regionem aliquam obruerent. Quando autem totum cor Davidis videmus anxietate fuisse possessum, non est quod miremur si nos interdum sua mole tentationes deiiciant: sed cum Davide petamus ut nobis Deus quasi in desperationis articulo succurrat.

18. *Vide afflictionem meam.* Querimonias istas toties inculcans, satis ostendit non levibus se malis fuisse tentatum: quod sedulo notandum est, ut nobis quum eodem exercebimur modo, suppetat ratio orandi. Tale enim speculum nobis Spiritus sanctus proponit, ne afflictionum multitudini vel oneri mentes nostrae succumbant. Sed ut malis suis levationem obtineat, rursus petit remitti sibi peccata, sibi revocans in memoriam quod paulo ante attigerat, se non aliter sperare Deum propitium, nisi gratuita venia reconciliatus esset. Et certe nimis stupidi sunt qui externa liberatione contenti, mala intestina non excutiunt, sed quantum in se est, cuperent oblivione sepulta esse. Ergo David ut remedium inveniat suis molestiis, a peccatorum remissione incipit, quia Deo irato et infenso, omnia infeliciter nobis cedere necesse est: peccatis autem nostris merito semper irascitur. Atque haec regula tenenda est, quamvis ob diversos fines Dominus suos cruce erudiat, quoties tamen affligimur, ad conscientiae examen nos vocari, ut supplices reconciliationem cum Deo quaeramus.

19. *Vide inimicos.* Hoc versu de hostium copia et crudelitate expostulat, quia eo propensior est Deus ad suos iuvandos, quo magis premuntur, et pro gravitate periculi potentius succurrit. *Odium* חמס, hoc est violentiae, pro Crudeli et sanguinario capitur. Quia vero tantus erat hostium furor, ut placari non posset nisi Davidis morte, custodem vitae suae Deum advocat: unde colligitur extrema illa quam dixi necessitas. Quod proxime sequitur, *ne pudefiam*, duplicem sensum admittit. Quidam futurum tempus retinent, acsi statueret David se iam exauditum esse, et in optato successu, spei mercedem sibi promitteret. Ego tamen in diversam partem magis in-

clino, ut precationem suam continuet. Summa est, quando in Deum recumbit, ne eum spes de salute concepta frustretur: nullus enim ad serium precandi affectum efficacior stimulus quam ubi testari licet, in ipso nos confidere. Quo magis rogandus est Deus ut spem nobis augeat, si exigua est, torpentem excitet, nutantem stabiliat, debilem confirmet, erigat etiam collapsam.

21. *Integritas et rectitudo.* Quibusdam videtur simplex esse precatio, acsi David se ab omni noxa immunem servari postulet, quemadmodum innoxie se gessit, et abstinuit tam ab omni fraude quam iniuria. Alii votum duplicant, ut sibi purum et integrum cordis affectum donari petat, ne scilicet ad vindictam, vel alia tuendae vitae suae illicita media prosiliat: ita sensus esset, Domine, quamquam me caro ad quaerenda quaelibet subsidia sollicitet, hostes etiam sua importunitate huc me impellant, cohibe tamen pravos in me affectus, ut me in pura et integra aequitate contineam: atque aequitas et rectitudo tamquam duae optimae salutis custodes mihi sufficiant, priorem tamen sensum magis amplector, quia mox adiungit suae integritatis testimonium. Quisquis enim Deum exspectat placido et mansueto spiritu, quidvis potius perferet, quam ut sibi permittat, iniustitia cum hostibus certare. Itaque (meo iudicio) profitetur David se ita recte versatum esse inter homines, ut ipsum hostes immerito lacessant, et quia sibi optime conscius est, Deum implorat innocentiae suae vindicem. Sed quum iam tribus locis confessus sit, iure se castigari, mirum videri possit quod nunc de sua integritate gloriatur. Alibi iam soluta fuit haec quaestio, ubi diximus sanctos, quantum ad se attinet, in Dei conspectum semper cum veniae deprecatione supplices prodire: hoc tamen non obstare quominus causae suae bonitatem coram Deo commemorent. Et tamen quod se in Deo sperasse dicit, necessario addi oportuit: quia ut nostri defensionem suscipiat Deus, non satis est ius et rectitudinem a parte nostra stare, nisi Dei promissionibus innixi, sub eius patrocinio tutelaque quiescimus. Ita saepe contingit ut strenuis et cordatis viris, dum ingenio suo freti, vel a fortuna pendentes, bonas causas defendunt, non tamen respondeant successus. Ergo ut Deus nostrae integritatis vindex sit et protector, primum colenda est cum hostibus nostris iustitia et integritas, deinde committenda est Deo nostra salus.

22. *Redime Deus Israëlem.* Hac clausula ostendit David quale fuerit illud hostium genus de quibus conquestus est. Intestinos enim fuisse credibile est, qui Dei populo, quasi malum visceribus inclusum, molesti erant. Nam et ex verbo Redimendi colligimus, dura servitute oppressam tunc fuisse Ecclesiam. Itaque non dubito, Saulem, et qui tyrannice cum eo dominabantur, in hoc Psalmo perstringi. Ceterum, simul ostendit se non privatim consulere suae saluti, sed complecti communem totius populi statum: quemadmodum mutua inter sanctos societas postulat ut singuli publicis miseriis affecti, apud Deum uno consensu gemant. Hoc vero ad fidei confirmationem non parum valuit, quod David nihil se a toto fidelium corpore separatum habere cogitans, quas patiebatur iniurias, sibi cum omnibus piis duxit esse communes, sed illa etiam tenenda ratio, ut dum sua quisque mala deplorat, simul etiam curas suas et vota extendat ad totam Ecclesiam.

PSALMUS XXVI.

Arg. Psalmus hic superiori fere similis est. Propheta enim multis iniuriis oppressus, nec quicquam inveniens subsidii in mundo, implorat Dei fidem, ut causam hominis iniuste afflicti suscipere et innocentiam asserere velit. Et quoniam certamen erat illi cum hypocritis ad iudicium Dei provocat, obiter eos perstringens, quod falso Dei nomen obtenderent. Tandem quasi voti compos, sacrificium laudis pro liberatione promittit.

Davidis. 1. Iudica me Iehova, quia ego in integritate mea
ambulavi, et in Iehova speravi, non nutabo. 2. Proba me
Iehova, et tenta me, examina renes meos et cor meum.
3. Quia bonitas tua coram oculis meis: ideo ambulavi in ve-
ritate tua. 4. Non sedi cum hominibus vanitatis, et cum ver-
sutis non ingrediar.

1. *Iudica me Iehova etc.* Dixi iam Davidem ad Dei iudicium confugere, quia nihil reperiebat aequitatis in hominibus. Iudicare autem Hebraeis dicitur qui causae cognitionem suscipit, perinde igitur est acsi David appellet Deum iuris sui vindicem. Nam quum ad tempus nos hostium iniuriis et petulantiae exponit, videtur causam nostram negligere: ubi vero cohibet hostes nostros ne pro libidine grassentur ad nocendum, re ipsa demonstrat sibi curae esse defensionem iuris nostri. Itaque discamus exemplo Davidis, ubi destituimur hominum praesidio, conferre nos ad Dei tribunal, et in eius protectione acquiescere. Quae sequuntur, varie exponunt interpretes. Quidam uno contextu legunt, Iudica me, quia ego in integritate mea ambulavi. Alii vero ad posterius membrum referunt, Quia ambulavi in mea integritate, ideo non nutabo. Ego vero libenter extendo ad utrumque. Nam quia proprium Dei munus est bonas causas asserere ac tueri, eum sibi patronum constituens, integritatis suae et spei testem citat, unde et fiduciam opis impetrandae concipit. Si tamen disiungere placet, magis probabile videtur, seorsum hanc sententiam legere, Iudica me Iehova: deinde sequatur altera precatio, ne Deus nutare ipsum permittat: quia se innoxie et sincere gessit, etc. Ceterum in pronomine possessivo notanda est emphasis, quam interpretes male praetereunt. Non enim simpliciter testatur se integrum fuisse, sed constanter perrexisse in recto cursu, nec deiectum fuisse a proposito, quamlibet violentis machinis impulsus fuerit. Scimus enim, ubi nos improbi invadunt, si vi aut malis artibus nos obruant, quam difficile sit eundem retinere animum. In eo enim ponitur spes victoriae, si fortiter et strenue arma armis et fraudes fraudibus opponimus. Atque haec tentatio probos et moderatos homines ut plurimum percellit: qui alioqui recte agendi studio tenentur, ut hostium importunitate coacti, a via deflectant. Itaque discamus exemplo Davidis, etiam quum datur nocendi occasio, et quum hostes variis modis nos lacessunt et sollicitant, firmi in gradu nostro manere, nec ab integritatis nostrae tenore sinamus nos ulla modo abduci.

2. *Proba me.* Quo se magis indigne et praeter meritum calumniis premi videbat David, accensus fuit doloris vehementia, ut intrepide iustitiam suam assereret: nec tantum ab externis sceleribus se purgat, sed etiam de cordis sui rectitudine puroque affectu gloriatur: simul cum hostibus suis tacite se comparat. Nam quia crassi erant hypocritae, superbe iactantes Dei nomen, hanc eorum impudentiam ac duritiem traducit coram Deo. Declarat vero haec contestatio quam bene sibi conscius fuerit, quum audet Dei iudicio omnes animae suae recessus examini subiicere. Notandum semper est, hostium improbitate fuisse coactum ut se tam magnifice efferret. Nisi enim iniuste damnatus fuisset ab hominibus, suppliciter deprecatus fuisset tale examen, sciebat enim recte agendi studium quo flagrabat, procul adhuc a summa perfectione abesse. Sed ubi se falso gravari videt, hominum iniquitas eum animat ut ad Dei tribunal accedere non dubitet. Ceterum quia sciebat externam innocentiae speciem illic non magni esse momenti, sinceram cordis rectitudinem in medium profert. Nam quod ita nonnulli distinguunt, ut *cor* superiores affectus significet, *renes* sensuales (ut loquuntur) et magis crassos, subtile est magis quam firmum. Scimus enim Hebraeos Renum nomine, quod maxime in hominibus reconditum est, notare. David ergo bene sibi conscius totum se Deo examinandum offert: non ut securi homines, vel potius stupidi, qui sibi blandientes, suis deliciis fucum se Deo facturos putant, neque enim dubium est quin se probe et penitus excusserit antequam ita confidenter prodiret in conspectum Dei. Atque hoc in primis videndum est, si cupimus nos Deo probare, ut non modo abstinuerit ab iniuria qui iniuste laesus est, sed etiam perstiterit in recto affectu.

3. *Quia bonitas tua.* Potest uno contextu hic versus legi, et dividi in duo membra: eodem tamen fere sensu. Si contexere uno tenore placeat, utrumque verbum principale erit, hoc modo, quia mihi bonitas tua, Domine, versata semper est ante oculos, et in fide tua quievi, pravas omnes cupiditates frenavi in animo meo, ne hostium malitia lacessitus, ad retaliandum impelleret, ita in hoc versu esset causae redditio. Probabilis etiam est altera expositio. Quia bonitas tua mihi ante oculos fuit, ambulavi in veritate quam praecipis. Sed tunc supervacua esset copula: quod Hebraeis satis usitatum est. Etsi autem affinis est haec sententia priori, sequi tamen malo quod a verbis minus remotum est. Quia enim rara et difficilis virtus est, non tantum se cohibere a maleficiis, ubi omnia huc provocant, sed a cordis integritate non deflectere: declarat Propheta quomodo inter tam arduas tentationes prosequutus sit rectum cursum: nempe quia Dei bonitatem qua sollicite suos conservat, ob oculos sibi proposuit, ne ad perversas artes declinans, illius patrocinio se privaret: fidemque eius sequutus, animam suam in patientia possederit: quia certo persuasus erat fieri non posse ut Deus fideles suos deserat, qui in eum recumbunt. Et certe nisi Dei bonitate fretus, inter tot ac tam duros insultus pedem in colenda integritate non fixisset. Atqui hoc inter Dei filios et profanos homines notabile discrimen est: quod illi meliorem exitum a Domino sperantes, ab eius verbo pendent, neque inquietudine ad noxias artes feruntur: hi vero posteriores, quamvis bonas causas sustineant, quia tamen ignota est illis

Dei providentia, raptantur huc et illuc, illicita consilia captant, confugiunt ad fraudes: denique nihil aliud habent propositum, quam malum malo vincere. Unde etiam miseri et tristes, interdum etiam tragici exitus: quia posthabita Dei gratia, tantum ad versutias et calliditates intenti sunt. Summa est, Davidem in servanda iustitia constantem fuisse, quia Deum sibi ducem statuerat. Priore autem loco, mentionem facit Bonitatis: deinde addit *veritatem*, quia nonnisi ex promissionibus cognoscitur bonitas, quae nos infracta animi magnitudine per omnes tentationes dirigat.

4. *Non sedi*. Iterum profitetur se longe fuisse dissimilem hostibus suis. Nam semper antithesis notanda est, quod pravi homines nocendo et laedendo, probitatis studium ei nunquam excusserint. Posset etiam hic versus cum superiore coniungi tanquam sententiae complementum, quod David confisus Dei gratia, se ab impostoribus subduxerit. *Sedendi* autem et *ingrediendi* verbis, consilii participatio et operum societas notatur: sicuti Psalmo primo dictum est. Negat enim David sibi cum vanis et fraudulentis hominibus fuisse quicquam commune. Et certe hoc optimum remedium est quod nos a consessu impiorum revocet atque arceat, si oculos in Dei bonitatem defigimus: sicuti nunquam ad eorum vafritiem accedet qui in Dei fide ambulabit, eius providentiae omnes eventus committens. Quos priore membro dicit *homines vanitatis*, eosdem נעלמים paulo post vocat: hoc est tectos et fallaciis implicitos. Nam inde simulandi vanitas, quod homines versuti aliud habent in animo reconditum, quam lingua ostendant. Hoc vero nomen ab עלם deduci absurdum est: nec ad rem pertinet eorum imposturas puerorum ludo conferri. Fateor quidem, quicunque fraudibus dediti sunt, subsannatores esse: sed quorsum tam coacta expositio, quum palam sit fontem monstrari unde prodeunt mendacia et fraudes? Ita scite fides quae in Dei promissiones intenta est, flexuosis omnibus et pravis consiliis opponitur, quibus nos involvit incredulitas quoties Dei praesidio suum honorem non tribuimus. Docet enim suo exemplo David, minime timendum esse, ne impiis in praedam nos exponat nostra simplicitas, ubi promittit Deus nos sub manu sua tutos fore. Sua quidem etiam filiis Dei prudentia est, sed quae longe a carnis astutia differt, sic enim duce et rectore Spiritu insidias praecavent, ut tamen sibi ad nullam vafritiem habenas laxent.

5. Odi coetum transgressorum, et cum sceleratis non sedebo. 6. Lavabo in puritate manus meas, et circumdabo altare tuum, Iehova. 7. Ut audire faciam vocem laudis, et enarrem omnia mirabilia tua.

5. *Odi coetum*. Contestationem illam iterum repetit, quantopere scilicet ab impiis abhorreat. Prius negavit consuetudinem sibi cum illis fuisse: nunc apertius declarat, cum detestatione se fugisse illorum consortium: id enim exprimitur Odii nomine. Verum quidem est passim odio haberi improbos, sed quotusquisque se ab illis subducit, ne illorum mores imitetur? David utrumque ponit, sibi fuisse exosos illorum coetus, seque cum illis non communicasse, unde ap-

paret, non tam cum personis quam cum vitiis ei fuisse bellum. Aliam quoque moderationem ponit, se ita fugere improbos, ut tamen eorum odio Ecclesiam Dei non deserat, neque se a societate Divinitus mandata abdicet. In hac autem parte non leviter a multis peccatur, qui dum vident malos bonis permistos esse, pollui se contagione existimant, nisi protinus discensionem fecerint a toto grege. Iam olim Donatistas et antea etiam Catharos ac Novati discipulos ad noxia dissidia impulit haec morositas, et nostro seculo Anabaptistae eodem fastu divortium a sanctis Ecclesiis fecerunt, quia videbant non purgatas esse omni sorde, sicuti optandum fuerat. Imo quum Donatistae pertinacius verbis insisterent, ridiculos se fecerunt in actione quadam. Indictus fuerat conventus ad sedandas discordias, quum honoris causa sedere iussi essent a Tribuno, stare se dixerunt, quia nefas esset cum improbis sedere, tunc lepide Augustinus excepit, Cur ergo ad nos intrare vobis religio non fuit? Utrumque enim simul scriptum est, Ad malignos non ingrediar, et cum sceleratis non sedebo. Prudenter itaque David zelum suum temperat, ut se ab impiis separans, non tamen desinat templum frequentare, quod postulat Dei mandatum, et praescripta in Lege ratio. Certe dum coetum improborum nominat, colligere licet, non exiguum fuisse eorum numerum, tunc igitur volitasse credibile est, quasi soli in populo Dei excellerent, atque etiam dominarentur, hoc tamen non obstitit quominus David ad sacrificia pro more accederet. Publice quidem curandum est ne tali flagitio inquinetur Ecclesia: privatim etiam pro se quisque eniti debet ne remissio et indulgentia vitiorum morbos foveat. Siquando tamen non viget ea severitas, singulos fideles non impedit talis corruptio, quin pie et sancte in Ecclesiae societate maneant. Interea notandum quid Davidem retinuerit, nempe sacrorum participatio.

6. *Lavabo in puritate*. Hic se in communi sacrorum usu a sceleratis separat, qui eundem profitebantur Dei cultum, seque magna pompa primos ingerebant, acsi penes eos esset templi dominium. Quum igitur hoc David cum hypocritis haberet commune, quod simul templum ingrediebantur, et altare circumdarent: ut se probet verum Dei cultorem, non externis tantum ceremoniis se defungi testatur, sed sincera pietate ad Deum colendum se venire. Neque enim dubium est quin ad solennem ablutionis ritum alludat, qui sub Lege in usu fuit. Sed quum hypocritae vera puritate neglecta, tantum in aqua munditiem quaererent, hic crassa eorum superstitio perstringitur, volebat enim Deus symbolo illo homines suae pollutionis admonitos ad poenitentiam hortari. Adeo igitur externa lotio per se nihil profuit, ut hypocritas longius arceret a Dei accessu: ideo plus sordium et foeditatis ab illis lavando contrahi arguit Propheta, ubi suam ablutionem in puritate fore pronuntiat. נקיון enim munditiem cuiuslibet rei significat, indeque ad innocentiam transfertur: ita inane studium quo se fatigant hypocritae, videmus rideri, ubi eorum lotionibus detrahitur puritas. Nos vero exemplo Davidis, utcunque in Ecclesia emineant improbi, templaque occupent eorum turmae, sic colamus externam professionem fidei, ne falso obtendamus externa symbola, verae pietatis loco: deinde ut ab omni scelerum macula puri et vacui simus. Quia populo altare attingere non licebat, *Circumdandi* verbo usus est David.

7. *Ut audire faciam.* His verbis ostendit sacrificia se in legitimum usum ac finem referre, a quo hypocritae procul absunt. Quorsum enim pietatis exercitia instituerit Deus, minime tenent, atque etiam parvi pendunt: quia satis est simulationis pompam vel spectrum Deo obtrudere. Ergo David spiritualem cultum a lusorio et ficto discernere volens, se ad celebrandum Dei nomen in templum venire affirmat. Est autem synecdoche in eius verbis, quia unica tantum species attingitur. Sacrificiis enim non tantum mandata fuit gratiarum actio, sed etiam meditatio poenitentiae ac fidei. Sed quia ultimus finis est, vel saltem praecipuus respectus, ut cognitis Dei beneficiis celebretur eius bonitas, absurdum non fuit sub hac parte reliquas comprehendi. Sic etiam Psalmo 50, 14. omnibus externis ceremoniis opponitur unicum laudis sacrificium, acsi in eo posita esset pietatis summa. Item Psalmo 116, 12. Quid rependam Domino pro omnibus eius muneribus? Calicem salutum accipiam, et nomen Iehovae invocabo. Ceterum quo melius illustret David palam Dei potentiam, eiusque beneficia splendidius extollat, utitur *mirabilium* nomine: acsi diceret non vulgari modo se fuisse a Deo adiutum.

8. Iehova, dilexi habitaculum domus tuae, et locum domicilii gloriae tuae. 9. Ne colligas cum impiis animam meam, et cum viris sanguinum vitam meam. 10. Quia in manibus eorum malitia, et dextra eorum plena est muneribus. 11. Ego autem in integritate mea ambulabo: redime me, et miserere mei.

8. *Iehova, dilexi.* Confirmat hoc versu se non defunctorie venire in templum, sed serio affectu. Nam profani homines, quamvis etiam ipsi ventitent ad sacros coetus, latebras tamen hoc modo quaerunt ad fugitandum Dei conspectum: pii vero et integri homines non vanae ostentationis causa frequentant templum, sed quia recta adspirant ad quaerendum Deum, libenter et cupide quae illic offert Deus adiumenta, ad suum usum accommodant, ac utilitas ista desiderium et amorem in eorum cordibus accendit. Ostendit autem haec contestatio, Davidem, quamlibet alios fide praecelleret, veritum tamen fuisse ne vulgaribus istis rudimentis, quae Deus Ecclesiae suae tradiderat, eum privaret tyrannica hostium violentia. Nam se communi disciplina et ordine opus habere videns, de retinenda templi possessione sollicite contendit. Unde colligimus quam pravum sit eorum fastidium qui tanquam supervacua contemnunt pietatis exercitia, quibus ne ipse quidem David carere potuit. Fuit quidem alia eius temporis ratio, fateor, quum Lex adhuc instar paedagogi veterem populum serviliter prae nobis regeret: hoc tamen nobis commune est, quod adminiculis opus habet fidei nostrae infirmitas. Quum vero in hunc usum destinaverit nobis Deus tam Sacramenta, quam totum Ecclesiae ordinem, vae eorum superbiae qui secure transvolant quae videmus sanctis Dei servis tanto in pretio fuisse. מעון quidam deducunt ab oculo: atque ita pulcritudinem vel adspectum vertunt:

quod sequutus est Vetus interpres. Sed quia ubique fere pro domicilio capitur, quod simplicius erat, retinere malui. Iam quod Sanctuarium domus Dei vocatur, et locus domicilii gloriae eius, scimus quam frequenter in Scriptura occurrant huius generis locutiones, ad testandam Dei praesentiam: non quod Deus vel in tentorio habitaret, vel etiam animos suorum terrenis symbolis affixos tenere vellet: sed quia necesse fuit fideles de praesenti Dei virtute commonefieri, ne se putarent frustra eum quaerere, sicuti iam alibi dictum fuit. Ceterum, ut inter nos habitet Dei gloria, vivam eius imaginem in Verbo et Sacramentis lucere oportet. Unde sequitur, quaecunque censentur templa in Papatu, foeda potius esse Satanae prostibula.

9. *Ne colligas.* Postquam de sua innocentia testatus est, ad precationem redit, Deum vindicem implorans. Videri quidem primo intuitu posset absurda precatio, ne Deus iustum eodem exitio cum sceleratis involvat: sed Deus pro paterna indulgentia tam liberas expostulationes suis permittit, ut precando suas ipsi anxietates corrigant. David enim hoc votum concipiens, sibi ante oculos posuit iustum Dei iudicium, ut sollicitudine ac metu se eximeret: quia a Deo nihil magis alienum sit, quam promiscue bonos reprobis miscere. Nam quum אסף Hebraeis nunc colligere nunc perdere significet, hoc loco positum esse interpretor pro Congerere in acervum, sicuti in confusa strage fieri solet. Talis fuit Abrahae obiectio Gen. cap. 18, vers. 25. Absit a te, ut iustum interficias cum impio, sitque eadem conditio iusti et impii. Sciamus ergo dictari a Spiritu sancto has precandi formas, ut certo persuasi sint fideles Deum nunc de cuiusque causa cognoscere, ut tandem aequum iudicium proferat. Pro Sceleratis ponit Sanguinarios in secundo membro, amplificans quod dixerat. Etsi enim non statim ad caedes usque prorumpunt multi improbi, se tamen temporis successu ad saevitiam obdurant, nec vero Satan quiescere eos sinit, quousque in cruenta facinora praecipitet.

10. *Quia in manibus eorum.* זמה Hebraeis proprie interior dolus est ac machinatio. Sed hic non inepte ad manus transfertur: quia exprimere voluit David, impios, de quibus loquitur, non modo secum tacite fraudes agitare, sed etiam manibus strenue exsequi quicquid malitiae in animis concipiunt. Iam quum *dextras eorum* dicit *plenas esse muneribus*, hinc colligere licet non quoslibet e medio vulgo homines sed proceres ipsos notari, in quos hoc genus corruptelae competit. Nam etsi mercede conduci possunt gregarii et sordidi homines, scimus tamen munera iudicibus et aliis proceribus, penes quos est potestas, offerri. Scimus etiam tunc pessimos homines rerum potitos esse: ideoque non esse mirum si queratur David ius fuisse expositum nundinationi. Monemur autem hoc verbo fieri aliter non posse quin se ad iniquitatem prostituant qui muneribus delectantur. Nec certe frustra pronuntiat Deus excaecari donis oculos prudentum, et perverti iustorum corda.

11. *Ego autem in integritate mea.* In hac repetitione notanda est circumstantia, quae Davidis iustitiam melius illustrat: quia scilicet inter tot tentationes constanter in via perrexit. Videbat plurimos muneribus repente ditescere, ut hodie quicunque gubernacula tenent, brevi temporis spatio accumulant magnam vim opum, ex-

struunt sumptuosa palatia, praedia longe lateque extendunt: quod nullis illecebris ad aemulationem flexus fuit, documentum exhibuit rarae et heroicae virtutis. Merito igitur se affirmat, quamvis illos mundus beatos duceret, non fuisse a solita integritate abductum: ut inde pateat plus tribuisse providentiae Dei quam malis artibus, ideo se redimi postulat, quia scilicet iniuriis oppressus, variisque modis tentatus, ab uno tamen Deo pependit, eum redemptorem sperans. Unde etiam colligimus, duris angustiis tunc fuisse constrictum. Porro hanc redemptionem ex Dei gratia tanquam ex proprio fonte deducit, causam vero effectui suo subiici prius vidimus.

12. Pes meus stetit in rectitudine, in coetibus benedicam te Iehova.

Duobus modis exponi potest hic versus. Putant enim quidam Davidem his verbis asserere quam inter homines aequitatem coluerat: sed mihi magis placet, celebrari Dei gratiam simulque gratitudinem promittit. Metaphorice ergo dicit se fuisse servatum incolumem. Quia vero sciebat se nonnisi Dei manu suffultum stetisse, ideo ac laudem et gratiarum actionem se accingit. Nec vero tantum dicit se privatim fore beneficii memorem, sed publicos etiam conventus testes fore, quia ad exemplum interest, quam quisque expertus est Dei gratiam, palam celebrari.

PSALMUS XXVII.

Arg. Hoc Psalmo vota et meditationes recitat David, quibus se inter magna discrimina exercuerat. Nam gratiarum actio quam admiscet, compositum fuisse ostendit postquam liberatus fuerat David. Et fieri potest ut quas diversis meditationibus preces conceperat, simul commemoret. Videre autem hic licet quam invicta animi magnitudine sanctus vir praeditus fuerit, ad superandos gravissimos hostium insultus. Mira etiam eius pietas in hoc relucet, quod neque optavit in alium finem vivere, quam ut Deum coleret: neque ulla anxietate vel cura ab hoc proposito deflecti potuit.

Davidis. 1. Iehova lux mea et salus mea, a quo timebo? Iehova fortitudo vitae meae, a quo trepidabo? 2. Quum propinquarent ad me maligni ad vorandam carnem meam, oppressores mei et hostes mei in me corruerunt, et ceciderunt. 3. Si consistant adversum me castra, non timebit cor meum: si consurget in me proelium, in hoc ego confidam.

1. *Iehova lux mea.* Sic quidem accipi potest hoc initium, ut David iam Dei misericordiam expertus, testimonium gratitudinis suae edat. Sed ego in diversam potius sententiam inclino, quod propositum sibi cum gravissimis tentationibus certamen videns, se praemu-

niat ac fiduciae materiam colligat: sicuti necesse est sanctos acriter secum luctari, ut dubitationibus ad quas nimis prospensa est caro, repulsis aut subactis, alacres et expediti ad orandum properent. David ergo variis agitatus procellis, tandem se ipsum colligit, et victricem adversus curas quibus aestuaverat, vocem omittit, Deo propitio et favente nihil esse metuendum. Huc etiam spectat verborum congeries, quod Deum non modo lucem suam nominat, sed salutem quoque et vitae suae rupem vel robur. Nam hunc quasi triplicem clypeum variis terroribus opponere voluit, qui ad eos excipiendos sufficeret. Lucis autem nomine iucunditatem et beatae vitae summam notari, satis tritum est. Expositionis causa adiungit salutem esse ac robur vitae: quia scilicet Dei ope tutus sit, et immunis servetur a mortis tenebris, inde certe metus omnes oriri deprehendemus, quod nimis cara sit nobis vita: eius vero non agnoscimus Deum custodem. Itaque nulla erit animis tranquillitas, donec persuasi erimus vitam nostram probe munitam esse, quia eam Dominus manu virtuteque sua tuetur. Interrogatio autem ostendit quantum Dei praesidio tribuat David, quum secure cunctis hostibus et noxiis insultat. Et certe non aliter Deo iustus defertur honor, nisi dum eius ope freti, de certa salute gloriari audemus. Itaque David quasi in trutina appendens quicquid potentiae est in mundo et inferis, totum hoc pluma levius esse ducit, quia unus Deus longe praeponderet. Discamus ergo tanti facere Dei virtutem ad nos servandos, ut ad profligandos omnes metus praevaleat: non quod in hac carnis infirmitate a pavore semper intactae sint fidelium mentes, sed quia statim recepto vigore, ex alta fiduciae arce pericula omnia despicimus. Ideo trepidant qui nunquam gustarunt Dei gratiam, quia recumbere in ipsum nequeunt, quem sibi saepe infensum concipiunt, vel saltem a se procul remotum. Verum ubi nobis ante oculos versantur Dei promissiones, eiusque gratiam offerunt, atrocem ei iniuriam facit nostra incredulitas, nisi imperterrito animo eum omnibus nostris hostibus audemus opponere. Quum ergo blande nos ad se Deus invitet, ac salutis nostrae fore praesidem asserat, ubi eius promissiones amplexi sumus (quia persuasi sumus eum esse veracem) simul eius potentiam in sublime extollere convenit, ut animos nostros in sui admirationem rapiat. Tenenda enim est ista comparatio, Quid ad Deum omnes creaturae? Porro hanc fiduciam longius extendere convenit, ut omnes conscientiae formidines discutiat: sicuti Paulus de aeterna salute disserens, libere exclamat, si Deus pro nobis, quis contra nos? Rom. 8, 31.

2. *Quum appropinquarent.* Cur haec sententia reddatur in futuro tempore, sicuti faciunt nonnulli interpretes, nulla est ratio. Ceterum, ut retineamus praeteritum tempus quo usus est Propheta, duplex tamen adhuc sensus esse potest: vel ut David celebret quam Dei beneficio adeptus erat victoriam: vel referat qualiter se ad bene sperandum animaverit in ipsa tentatione, priora scilicet Dei beneficia secum repudando: quae posterior expositio magis arridet. Summa autem huc redit, non esse cur dubitet in posterum David de auxilio Dei, quod ante expertus fuerat, quia ad fidei confirmationem nihil magis valet, quam earum rerum recordatio, in quibus Deus clarum tam gratiae quam veritatis et potentiae specimen nobis edidit. Ita-

que hunc versum et proxime sequentem simul connecto. In hac enim priore David in memoriam sibi reducit quas ante sub Dei auspiciis victorias tulerat. Inde vero concludit, quibuscunque obsessus fuerit copiis, et quicquid machinentur hostes, se intrepide staturum. קרוב appropinquare significat: sed hic refertur ad irruptionem quam fecerunt hostes Davidis, quum eum urgerent. Quod alii Pugnare vertunt, frigidum est. Vocat autem eos perversos vel malignos, testandae suae innocentiae causa. Immanem vero truculentiam exprimit, eos ad vorandam carnem suam institisse, referens.

3. *Si consistant adversum me.* Infert (sicut dixi) ex sua experientia, quicquid acciderit adversi, bene sperandum esse nec de potentia Dei iam usu perspecta dubitandum. Id quidem primo versu testatus erat, sed probatione interposita, iterum repetit. *Castorum et exercitus* nomine complectitur Propheta quicquid formidabile est in mundo, acsi diceret. Quamvis conspirent cuncti mortales in suam perniciem, se eorum vires parvi pendere: quia superior sit Dei virtus quam ipse a sua parte stare novit. Porro se pronuntians securum fore, non prorsus a metu se eximit: (quod magis stupori tribuendum esset, quam virtuti) sed opponit fidei clypeum, ne obiectis terroribus cor suum succumbat. Particulam, *In hoc*, quidam trahunt ad sequentem versum, quod se habitaturum in domo Dei confidat, sed potius ex superiori doctrina pendet. Tunc enim fructum suum opportuno tempore fides profert, quum in mediis periculis fortes et intrepidi stamus. Intelligit ergo David, quia Dei praesidio innititur, ubi ad rem ventum fuerit, spem suam invictam fore.

4. Unum petii a Iehova, hoc persequar, ut inhabitem in domo Iehovae cunctis diebus vitae meae, ad conspiciendam pulcritudinem Iehovae, visitandum templum eius. 5. Quia abscondet me in tugurio in die mali, occultabit me in secreto tentorii sui, in rupe exsaltabit me. 6. Et nunc exsaltabit caput meum super inimicos meos qui me obsident, et sacrificabo in tentorio eius sacrificia iubili, cantabo et psallam Iehovae.

4. *Unum petii.* Quidam hoc ad vaticinium referunt de perpetuo regni statu, in quo non privata modo Davidis ipsius, sed totius populi felicitas sita erat: acsi diceret, se tam singulari gratiae testimonio contentum, nihil aliud dies et noctes cogitasse. Mihi tamen simplicior videtur esse sensus, Quum patria extorris, uxore spoliatus, cognatis orbatus, cunctis denique opibus privatus foret: se tamen horum desiderio non ita fuisse anxium, praeut ipsum urebat ac cruciabat haec molestia, quod exsultaret a Sanctuario Dei, et sacrorum usu careret. Subest igitur in voce Unum, tacita antithesis, quia commodis omnibus posthabitis, intentus fuit David ad cultum Dei, ut minus acerbum esset, domus suae accessu, quam Sanctuarii prohiberi. Uno igitur contextu haec legenda sunt, unice Davidem optasse ut habitaret in templo Domini. Neque enim probabile est,

obscurum aliquod votum notari quod supprimat, quum aperte clamet qua maxime cura angeretur. Constantiam deinde propositi adiungit, quod non desinet has preces iterare: multos enim videmus magno impetu incitari, in quibus non modo successu temporis languescit ardor, sed momento fere extinguitur. Ergo in hoc voto se tota vita perseveraturum affirmans, hac nota ab hypocritis se discernit. Videndum tamen est quaenam ratio tantopere Davidem stimulaverit: poterat certe extra templum Deum invocare: quocunque etiam profugus migraret, secum ferebat eximiam Dei promissionem, ut externi aedificii conspectum morari non debuerit, videtur etiam nescio quid crassum imaginari de ipso Deo, acsi eum ligno et lapidibus alliget. Verum si prudenter expendimus verba, colligere promptum erit, alio ipsum spectasse, quam ad praeclarae structurae et quamlibet pretiosi ornatus conspectum. Loquitur quidem de templi pulcritudine, sed eam non tam in oculari specie locat, quam in typo coelesti, qui Mosi fuit propositus, ut habetur, Exod. 25, 40. Videtur ut omnia facias iuxta exemplar quod tibi in monte ostensum fuit. Quia igitur non ad hominis arbitrium composita fuit templi forma, sed rerum spiritualium imago fuit, ad hunc finem oculos suos omnesque sensus direxit Propheta. Quo magis destabilis est eorum vesania qui locum hunc ad picturas et idola detorquent, quae adeo inter templorum decora numerari non merentur, ut potius stercora sint et spurcitiae quae totam sacrorum puritatem inquinant. Videndum nunc an similiter affecti esse debeant fideles sub Christo. Etsi autem fateor longe nos a Patribus differre, quatenus tamen suos adhuc sub externo aliquo ordine Deus continet, terrenisque rudimentis ad se deducit, manere adhuc templis suum decorem, qui affectus votaque fidelium merito ad se rapere debeat. Nam Verbum, Sacramenta, preces publicae, aliaque huius generis adminicula reiici nequeunt absque impio Dei contemptu, qui illic velut in speculo vel imagine se nobis repraesentat.

5. *Quia abscondet me.* Hic sibi promittit non fore irritam suam precationem. Quamvis enim ad tempus visibili Sanctuario careat, non tamen dubitat, ubicunque sit, Dei manu se protectum iri. Alludit autem ad templum quod fidelibus symbolum erat praesentiae Dei: acsi diceret, In concipiendo voto quod retulit, se minime lusisse operam: quia quisquis Deum vere et sincero animo quaeret, tutus latebit sub umbra praesidii eius. Ita non inanem templi figuram esse testatur: quia illic alas suas quodammodo expandit Deus, ut fideles sub tutelam suam colligat. Unde concludit, quia nihil magis in votis habet, quam sub istas alas confugere, temporibus adversis paratum sibi fore asylum in protectione Dei, quod *Rupis* similitudine inexpugnabile esse dicit, solebant enim arces olim munitionis causa in locis excelsis exstrui. Quanquam autem nunc undique cingatur ab hostibus, se tamen superiorem fore gloriatur. Loquutio quidem trita est in Scripturis, qui moerore oppressi sunt, curvos incedere ac demisso vultu: contra autem reddita laetitia, caput attollere. Sic, Psalmo 3, 4. loquutus est David, Tu Domine exaltas caput meum. Sed quia hic obsidio ab altera parte ponitur, exprimere voluit se in illo Dei receptu sublimem fore, ut secure tela hostium despiciat, quibus alioqui fuisset confossus. Quod vero in ta-

les angustias redactus, quae propinquam mortem minitabantur, se victorem fore confidit, insigne fidei suae specimen praebet: quo docemur non metiri Dei auxilium externa specie, vel externo modo: sed media quoque in morte salutem sperare ex victrici eius manu.

6. *Et sacrificabo in tentorio.* Votum gratiarum actionis nuncupans, postquam ex discrimine ereptus fuerit, se iterum in spe liberationis confirmat. Scimus fideles solenni ritu, ubi aliquod memorabile Dei beneficium experti erant, vota solvisse sub Lege. Hic ergo David in suo exilio ubi prohibebatur a templi accessu, se iterum ad altare venturum gloriatur ut Deo laudem sacrificet. Videtur tamen sacram iubilationem et cantica quibus se Deo gratias acturum profitetur, tacite opponere profanis mundi triumphis.

7. Audi Iehova vocem meam qua clamo, miserere mei, et responde mihi. 8. Tibi dixit cor meum, Quaerite faciem meam, faciem tuam Iehova quaeram. 9. Ne abscondas faciem tuam a me, ne abiicias in ira servum tuum: fortitudo mea fuisti, ne deseras me, et non derelinquas me Deus salutis meae.

7. *Audi Iehova.* Iterum ad preces revertitur. Recitat autem quibus armis instructus fuerit ad eluctandas tentationes. *Clamandi* verbo vehementiam notat (ut alibi diximus) quo Deum ad opem ferendam citius flectat. Eodem etiam fine paulo post commemorat suam miseriam: quia quo magis premuntur fideles, ipsa necessitas Dei gratiam conciliat.

8. *Tibi dixi cor.* Fecit personae mutatio in verbis, ut locum hunc varie exponerent interpretes. Verum quisquis propius expendet mentem Davidis, videbit contextum optime fluere. Quia enim nostrum non est temere irrumpere ad Deum, nisi prior ipse nos invitet, initio refert David se fuisse meditatum quam comiter et blande suos Deus praeveniat, dum ad faciem suam quaerendam ultro hortatur, postea asserit, se alacritate concepta, venturum quo Deus vocat. In dictione לך ambiguus potest esse sensus, tantundem Hebraeis valet ac Latinis, Tibi. Sed quia litera servilis ל non raro pro De sumitur, non male vertetur, De te dixit cor meum: in quam partem maior pars interpretum inclinat. Mihi tamen (ut ingenue loquar) magis probatur, notari mutuum Prophetae cum Deo colloquium. Dixi nuper fieri non posse ut quisquam fide assurgat ad Deum quaerendum, donec eius invitatione patefactus fuerit aditus: quemadmodum etiam alibi ostendi Prophetae testimonio, Dicam illis, Vos populus meus: et illi vicissim mihi, Tu Deus noster, Zach. 13, 9. Iam ergo David se hac clave ianuam sibi ad Deum quaerendum fuisse apertam dicit: quia veluti Deo succinens, promissionem hanc in medium attulerit, et certe nisi hac praeeunte symphonia, nemo invocationis corum ducet. Simul ergo ac Deum se liberaliter nobis offerre audimus, prompto animo respondeamus, Amen: eiusque promissiones non secus reputemus nobiscum, acsi familiaris cum eo nobis sermo esset. Ita nihil opus est anxium artificium et

longas ambages quaerere, quibus se fideles in Dei gratiam insinuent: quando haec praefatio facilem illis viam sternit, Quantumvis indigni simus quos excipias Domine, mandatum tamen tuum quo accedere nos iubes, satis animi nobis facit. Vox ergo Dei in animis nostris, non secus atque echo in concavis locis, resonare debet, ut ex mutuo concentu emergat invocationis fiducia. *Faciem* pro auxilio vulgo exponunt: acsi dictum esset, Quaerite me. Sed non dubito quin David hic quoque ad Sanctuarium alludens, manifestationis modum intelligat, quo se Deus aliquatenus visibilem reddebat. Quamquam enim de eo nihil crassum vel carnale imaginari fas est: quia tamen arcam foederis praesentiae suae tesseram esse voluit, non absurde passim vocatur eius facies. Verum quidem est peregrinari nos a Deo quamdiu in mundo degimus, quia remota est fides ab adspectu: sed aeque verum est, in speculo et aenigmate Deus a nobis cerni, donec ultimo die palam se nobis exhibeat. Quare non dubito sub hac voce notari adminicula quibus Deus nos ad se attollit, ex sua immensa gloria ad nos descendens, atque in terra nobis proponens imaginem coelestis suae gloriae. Ceterum quia in unius Dei arbitrio est, se nobis conspiciendum praebere (quod facit in Verbo et Sacramentis) in hoc intuitu retineri oculos nostros decet: ne idem nobis contingat quod Papistis, qui Deum erraticis suis figmentis impie transformant, dum ei pro libidine affingunt quascunque in suo cerebro pinxerunt imagines.

9. *Ne abscondas faciem.* Eleganter continuat eandem loquendi formam, licet diverso sensu. Facies enim Dei ad sensibilem gratiae eius et favoris effectum hic transfertur: acsi dictum esset, Fac Domine ut re ipsa experiar te mihi fuisse propinquum tuamque virtutem in salute mea palam contempler. Tenenda enim est anagoge a verbo Dei ad experimentalem (ut loquuntur) gratiae notitiam: quia ut Deus se nobis actu (ut vulgo dicunt) praesentem exhibeat, ante in verbo quaerendus est. Quod sequitur *Ne abiicias in ira servum tuum,* quidam Hebraei interpretes paulo coactius exponunt, ne servum tuum occupari sinas in pravis mundi curis, quae nihil sunt quam ira et furor. Ego autem verbum נטה pro Aversari, vel removere, libenter accipio, sicuti etiam multi vertunt. Probabilior est eorum sententia qui dicunt, Ne declinare ad iram facias servum tuum: quia fieri non potest quin ubi a Deo ad extremum usque quispiam deseritur, tumultuose fremat, seque indignationis fervore praecipitet. Si quis Davidem huic tentationi putet nunc obviam ire non repugno, merito enim sibi ab impatientia timuit, quae nos labefactat et deiicit e gradu. Ego tamen primam expositionem retineo, quam et duo verba quae postea sequuntur, confirmant, atque ita in Irae nomine tacita erit peccati confessio: quia David licet agnoscat iure se a Deo posse deiici, iram eius deprecatur. Iam priora Dei beneficia in memoriam revocando, sese ad spem impetrandi animat: et hoc argumento Deum ad opem suam continuandam inducit, ne mutilum opus suum deserat.

10. Quando pater meus et mater mea deseruerint me, Iehova colliget me. 11. Doce me Iehova viam tuam, et de-

duc me per semitam rectitudinis, propter adversarios meos. 12. Ne tradas me desiderio oppressorum meorum, quia surrexerunt in me testes mendaces, et proferens violentiam.

10. *Quando pater, etc.* Quia ex Sacra historia patet, Isai, quatenus facultas tulit, filio suo Davidi quod debebat officium praestitisse: allegorice quidam hic proceres et consiliarios notari putant: quod nullo modo convenit. Et vero in hoc scrupulo frustra insistunt: quia hic non conqueritur David se inhumaniter a patre vel matre fuisse proditum: sed hac comparatione magis amplificat Dei gratiam, quod semper sibi paratam sentiet, quamvis omni hominum auxilio destitui contingat. Etsi enim particula כי apud Hebraeos ut plurimum est causalis, saepe tamen pro adverbio temporis poni notum est. Voluit igitur exprimere David quicquid benevolentiae, amoris, studii, curae, officii inter homines inveniri potest, longe inferius esse paterna Dei misericordia, qua suos complectitur. Summus certe hominum amor in parentibus residet, qui non minus tenero affectu liberos quam propria viscera diligunt. Atqui Deus nos altius evehit, pronuntians per Iesaiam, Etiamsi mater obliviscatur foetus sui, semper nostri se fore memorem, Iesa. 49, 15. In hoc gradu eum collocat David, ut ipse qui fons est omnis bonitatis, longe supra cunctos mortales emineat, qui natura maligni sunt ac restricti. Defectiva autem oratio, est, qualis illa Iesaiae 63, 16. Abraham nescivit nos, nec Israel nos agnovit, tu tamen pater noster es. Summa huc tendit, Quamvis naturaliter propensi sint terreni parentes ad prolem suam iuvandam, imo ardenter eius fovendae curam suscipiant: tamen ubi extincta fuerit omnis in mundo pietas, Deum erga suos fideles patris simul et matris officio functurum. Unde sequitur, perperam a nobis aestimari Dei gratiam, nisi omnes carnis sensus fides nostra superet, centies enim continget everti naturae ordinem potius quam ut Deus suis desit.

11. *Doce me viam tuam.* Putant multi Davidem hic a Deo postulare ut eius Spiritu regatur, ne cum hostibus improbe et scelerate agendo certet: quae doctrina perutilis est, sed praesenti loco quadrare non videtur. Simplicius est (meo iudicio) Davidem cupere manum sibi Divinitus porrigi, tutoque deduci ad felicem exitum, quo hostium insidias et vim evadat. Viae enim rectitudinem difficultatibus, obstaculis, salebris, et praecipitiis opponit: quibus superandis impar erat, nisi ducis partes ad eum regendum Deus susciperet. Ceterum quisquis ita se Deo committere cupiet, primum ab astutia et malis artibus abstineat necesse est. Neque enim sperandum ut obliquis et pravis consiliis Deus benedicat, qui non nisi simplicibus, et qui se in eius fidem conferunt, optabilem eventum promittit.

12. *Ne tradas me desiderio oppressorum.* Nomen נפש, id est animae sive desiderii tantundem valet acsi dixisset, Ne me permittas arbitrio vel libidini hostium, atque ita significat, cupide inhiare ad se perdendum. Duobus enim modis suos Deus eripit, vel impiorum saevitiam placando, ut mansuescant: vel ubi furore ardere sinit, manus eorum et violentiam compescendo, ut frustra nocere cupiant ac

conentur. Adiungit deinde, tam calumniis falsisque delationibus, quam vi aperta se oppugnari. *Proferre* enim *violentiam* eos dicit qui praeter arma et caedes nihil iactant. Ita videmus sanctum virum undique fuisse misere oppressum. Neque enim eius integritas, quam scimus fuisse singularem, eum a virulentis calumniis eximere potuit, interim ab altera parte viribus et potentia obruebatur. Quare si quando impii in nos non tantum minaciter et crudeli impetu surgant, sed etiam mendaciis infament, ut videantur iure nobis infesti: veniat nobis in memoriam Davidis exemplum, qui utroque modo impetitus fuit, imo succurrat, Christum Dei filium non minus iniuriae a linguis mendacibus, quam a gladiis passum esse. Ceterum in solatium nobis dictata fuit haec precatio; ut Deus innocentiam nostram asserat, et defensionis suae clypeum opponat hostium truculentiae.

13. Nisi credidissem videre bonum Iehovae in terra viventium. 14. Exspecta Iehovam, roborare, et confortabit cor tuum, et exspecta Iehovam.

13. *Nisi credidissem.* Satis convenit inter interpretes orationem esse defectivam. Quidam tamen particulam לולא affirmandi causa positam esse putant, acsi species esset iurisiurandi, sicuti Hebraeis tritum est ecliptice iurare, abrupto enim verborum contextu imprecationem subaudiunt, vel periurii poenam. Plures tamen in diversam sententiam descendunt, quod David sola fide se fuisse suffultum dicat: quia alioqui centies periisset. Hunc igitur sensum eliciunt, Nisi Dei promissione subnixus, certo statuissem me incolumem servatum iri, stetissemque in hac fide: extinctus eram, nec apparebat ullum remedium. Quod nonnulli terram vivorum ad coelestem haereditatem referunt, coactum est, atque etiam ab usu Scripturae dissidet. Nam quum Ezechias conqueritur in suo Cantico, Iesa. 38, 11. spem sibi fuisse ablatam videndi Dei in terra vivorum, praesentem vitam haud dubie designat, quia mox sequitur: Non adspiciam hominem ultra cum habitatoribus orbis, et similis loquendi forma alio loco nobis occurret. Credidit autem David se adhuc fruiturum bonitate Dei in hoc mundo, quia omni gratiae eius gustu ad tempus privatus, nullam lucis scintillam adspicere poterat. Ergo ex mortis caligine sibi gratiae Dei adspectum promisit, et hac fide sustinuit suam vitam, quamvis secundum carnis sensum deplorata esset ac perdita. Notandum tamen est, Davidem non temere progressum esse ultra quam pollicitus esset Deus. Tametsi enim pietas promissiones habet non tantum futurae vitae, sed etiam praesentis, David tamen nunquam hanc hypothesin sumere ausus esset, nisi speciali aliquo oraculo instructus, et certe promissus erat ei successor qui semper in solio eius sederet. Merito itaque se nunquam moriturum speravit, nisi hoc completo. Quare nequis praepostera exempli eius imitatione, fidei metas transiliat, tenere convenit quid ipse proprium et a nobis separatum habuerit. In genere tamen nos omnes sperare oportet, quamvis non aperte nos liberet Deus, et favorem suum visibili modo declaret, propitium tamen in hac quoque vita semper nobis fore.

14. *Exspecta Iehovam.* Dubitari potest an a seipso David sermonem ad alios convertat, suoque exemplo eos hortetur ad fortitudinem et patientiae constantiam, sicut in fine Psalmi 31, 19. postquam de se privatim loquutus est, transitum facit ad omnes pios. Sed quia hic in singulari numero loquitur, nec ullam notam apponit unde colligere liceat sermonem ad alios dirigere, mihi probabile est, eum sibi ipsi addere stimulos ad fiduciam, ne unquam animo labascat. Quia enim sibi infirmitatis erat conscius, salutem vero suam noverat sub fidei custodia servatam esse, opportune se in futurum tempus confirmat. Porro sub verbo Expectandi se admonet de novis exercitiis, crucemque sibi tolerandam proponit. Tunc enim Deum exspectare dicimur, ubi subducta gratia sua languere nos sub aerumnis patitur. David ergo uno certamine defunctus, ad alia obeunda se deintegro comparat. Quia autem nihil magis difficile est quam tribuere Deo hunc honorem, ut ab eo pendeamus quum se procul occultat, vel auxilium suum differt: ideo se David ad robur colligendum incitat, acsi diceret, Si tibi obrepit trepidatio, si fidem tuam tentatio concutit, si carnis tuae sensus fluctuat, ne succumbas: sed potius enitere infatigabili animi virtute. Ceterum hinc discimus non contumacia fortes esse Dei filios, sed patientia, ubi Deo suas animas placide commendant: sicut dicit Iesaias 30, 15. In spe et silentio erit fortitudo vestra. Iam quia ad tam arduos conatus sufficere non poterat David, robur sibi a Deo precarium accersit. Si tantum dixisset, Viriliter age, visus esset in medium proferre liberi arbitrii sui motus, sed quum mox vice correctionis subiicit, Deum praesto adfore, qui robur suppeditet: satis clare ostendit, quum strenue laborant Sancti, aliena virtute pugnare. Neque enim, ut fingunt Papistae, in primam aciem conatum suum emittit David, postea Dei suppetias advocat: sed ubi se ad officium hortatus est, quia viribus se destitui agnoscit, defectus remedium quaerit in Spiritus gratia. Iam quia tota vita sciebat militandum esse, ac subinde emergere novos conflictus, et saepe in longum tempus extrahi Sanctorum molestias, iterum repetit quod dixerat de exspectando Deo.

PSALMUS XXVIII.

ARG. David postquam ope Domini ex ingentibus periculis ereptus fuerat, suo more primum quae inter angustias conceperat vota, deinde gratulationem et Dei laudes conscripsit, ut alios suo exemplo ad idem agendum adduceret. Probabile autem est de Sauli persequutionibus hic tractari.

Davidis. 1. Ad te Iehova clamabo, fortitudo mea, ne taceas a me: si forte sileas a me, tunc assimilabor descendentibus in sepulcrum. 2. Audi vocem precationum mearum dum clamo ad te, dum tollo manus meas ad Sacrarium sanctitatis tuae:

1. *Ad te Iehova etc.* Praefatur sibi receptum esse ad unius Dei opem, quo tam de fide sua quam de bona conscientia testetur. Etsi enim multis passim miseriis laborant homines, vix tamen centesimus quisque ad Deum confugit: sed maior pars vel frenum contumaciter arrodit, vel in aërem spargit inanes ululatus, vel desperatione victa, malis succumbit: quia et omnes fere sibi male conscii sunt, neque unquam gustarunt quid valeat Dei gratia, ut in eam respiciant. Deum robur suum vocando, melius confirmat, non modo in umbra et quiete se persuasum fuisse de auxilio Dei, sed eandem fidem in ultimis tentationibus adhuc fovere. Postea adiungit quanta necessitas urgeat, mortuis se comparans: quanquam non modo exprimere voluit periculi magnitudinem, sed etiam simul professus est, quum salute indigeat, se non huc et illuc circumspicere: sed ita pendere ab uno Deo, ut extra eius gratiam nullas spes sibi residuas faciat. Perinde enim est acsi dixisset, Nullus sum si a me discesseris: nisi tu unus succurras, perii. Neque enim sufficeret, eum qui misere affligitur, suas miserias sentire, nisi inopiae suae convictus, ac diffisus mundi praesidiis, ad Deum unum se colligeret. Sicut autem Scriptura Deum respondere dicit fidelibus, dum re ipsa ostendit eorum vota sibi curae fuisse: ita sensibili ac praesenti eius auxilio opponitur *Silendi* verbum, ubi se preces audire dissimulat.

2. *Audi vocem precationum.* Repetitio haec, anxietatis signum est. Precandi etiam ardor et vehementia ex *vocis* nomine et *clamandi* verbo colligitur. Significat enim se cura et metu percussum, non frigide precatum esse, sed flagrasse ingenti desiderio: ut qui doloris impetu compulsi clamorem attollunt. Secundo membro per synecdochen signo res notatur. Trita omnibus seculis fuit ceremonia, ut homines precandi causa manus sursum levarent. Gestum hunc profanis quoque et idololatris extorsit natura, ut visibili signo ad Deum unum sensus suos dirigerent. Certum quidem est, maiorem partem, ubi ceremonia hac defungitur, in figmentis suis evanescere: sed tamen ipsa manuum levatio, ubi abest hypocrisis et fallacia, piae et verae precationis est appendix. Non tamen David hic se in coelum dicit manus tollere, sed ad Sanctuarium, ut scilicet illo subsidio adiutus, in coelum usque facilius conscenderet. Neque enim tam crassus fuit, vel superstitiose affixus externo Sanctuario, quin sciret Deum spiritualiter quaerendum esse: ac tunc demum ad ipsum accedere homines, dum relicto mundo, fide in coelestem gloriam penetrant. Sed quia hominem se esse meminerat, noluit hoc infirmitatis suae adminiculum negligere. Nam quia foederis Dei tessera erat Sanctuarium, promissae gratiae praesentiam David illic non secus ac in speculo intuebatur. Sicuti nunc fideles ut Deum sibi propinquum esse statuant, ad Christum recta intendere convenit, qui sub humili carnis habitu ad nos descendit, ut ad Patrem evehat. Sciamus ergo Davidem non aliter in Sanctuario haesisse, quam ut promissione Dei subnixus, mundi elementa transcenderet, in quibus tamen se ex Legis praescripto exercuit. דביר interior locus est Tabernaculi, vel adytum in quo locata erat arca foederis. Sic autem vocatur a responsis vel oraculis, quae Deus inde ad testandam populo gratiae suae praesentiam edebat.

3. Ne trahas me cum impiis et cum operariis iniquitatis, qui pacem loquuntur cum proximis suis, quum in cordibus eorum sit malitia. 4. Da illis secundum opera ipsorum, et secundum malitiam facinorum suorum: secundum opus manuum suarum da illis, repende mercedem illis. 5. Quia non animadvertunt ad opera Iehovae, et ad opus manuum eius, destruat eos, nec aedificet eos.

3. *Ne trahas me.* Summa est, Ne in causa dissimili Deus iustum cum sceleratis promiscue eodem exitio permisceat. Porro, non dubium est quin hostes suos designans, suam integritatem oblique asserat. Neque tamen in hunc modum precatus est, quasi Deum putaret nullo delectu habito, temere in homines saevire, sed potius a natura Dei ratiocinatur sibi esse bene sperandum, quia proprium eius sit pios a reprobis discernere, ac singulis rependere iustam mercedem. Per *operarios iniquitatis* intelligit homines in totum sceleribus deditos, nam etsi interdum labantur filii Dei, vel aberrent, vel quovis modo delinquant: non tamen eos oblectant sua vitia: quin potius ad resipiscentiam eos sollicitat Dei timor. Postea eorum malitiam definit et amplificat, quod amicitiae simulatione perfide bonos circumveniant, aliudque lingua proferant, aliud occultum gerant in corde. Est autem tolerabilior aperta pravitas, quam haec vulpina astutia, quae se ad nocendum blande insinuat. Monemur autem hac sententia, Deo maxime esse detestabiles quicunque blanditiis, tanquam veneno, adoriuntur simplices et incautos.

4. *Da illis.* Postquam innocentiae suae rationem a Deo haberi petiit, contra hostes suos imprecatione fulminat. Congeries autem verborum ostendit, diu multumque sub onere gemuisse, antequam ad expetendam hanc vindictam prorumperet. Nam eos non semel, nec exiguo tempore, neque in uno genere peccasse significat, sed eo progressos esse continuis maleficiis, ut prorsus intolerabilis esset eorum audacia. Scimus autem quam molesta et gravis tentatio sit, cernere impios absque modo et fine grassantes: perinde acsi conniveat Deus ad eorum audaciam. David ergo quasi diuturna tolerantia fessus, et sub mole fatiscens, postulat ut tandem compescat Deus hostium lasciviam, qui pridem scelera sceleribus addere non cessabant. Ita videmus in hoc versu nihil esse supervacuum, ubi *operibus* adiungit *facinorum malitiam, et opera manuum:* et quod meriti sunt, rependi tertio postulat. Adde, quod eadem opera fiduciam suam testatur: quam iactantiam filiis Dei saepe exprimunt hypocritae, dum suis cavillis mundi iudicia eludunt. Videmus enim ut improbissimus quisque sua impunitate non contentus, ultro in crimen vocet innoxios: et lupus (ut est in proverbio) agnos de aqua turbata accuset. Davidem igitur haec necessitas ad implorandam Dei fidem compulit. Hic rursum de cupiditate vindictae, perplexa oritur quaestio: quam tamen paucis expediam, quia alibi tractata fuit. Ac primo certum est, si nos ad vindictam expetendam caro incitat, affectum hunc coram Deo perversum esse. Praeterquam enim quod

Deus hostibus malum imprecari, privatae iniuriae respectu, quemque nostrum vetat: fieri non potest quin affectus omnes qui ex odio nascuntur, sint turbulenti. Non est igitur quod Davidis exemplum obtendant qui sua intemperie feruntur ad expetandam vindictam. Neque enim sanctus Propheta privato dolore hic excandescit, ut hostes exitio devoveat, sed deposito carnis affectu, de re ipsa iudicat. Quare ut impiis male quis precetur, ante omnis perturbatio facessat necesse est. Deinde adhibenda est quoque prudentia, ne malorum quae nos offendunt, indignitas ad inconsideratum zelum nos praecipitet: quod ipsis Christi discipulis accidit, dum igne coelesti absumi cupiunt qui Magistro hospitium negaverant, Luc. cap. 9, vers. 54. Atque hoc quidem se facere obtendunt Eliae exemplo: Christus tamen eos severe increpans, nescire dicit quo spiritu agantur. In primis tenenda est communis regula, ut nobis totius generis humani salus cordi sit ac curae: ita fiet ut non modo locum demus misericordiae Dei, sed etiam optemus reduci ad sanam mentem qui devoto animo videntur in suam perniciem ruere. In summa, David liber et vacuus omni praepostero impetu, praeditus etiam Spiritu discretionis et iudicii, non tam suam quam Dei causam hic egit: et hac precatione se et alios fideles admonuit, impios, quamvis ad tempus impune protervient, venturos tandem ad coeleste tribunal.

5. *Quia non animadvertunt.* Hoc versu radicem impietatis detegit, improbos dicens ita esse audaces ad nocendum: quia dum hominibus infesti sunt, nec ab ulla maleficii specie abstinent, non putant sibi cum Deo esse negotium. Etsi enim eos pungit conscientia, se tamen blanditiis demulcent, tandemque contumacia ad stuporem obdurant. Ac primo quidem rebus prosperis ebrii, Deum sibi amicum esse fingunt: bonos vero qui multis aerumnis oppressi sunt, ab eo non curari: denique fortuito rotari mundum, ita sponte caecutiunt in clara luce. Sic adversarii Davidis quum volentes ignorarent eum Divinitus creatum esse Regem, animos ad eum persequendum sumpserunt. Quare de hac eorum crassa ignorantia conqueritur: sicuti eam generaliter omnibus impiis exprobrat Iesaias 5, 20. Haec porro doctrina duplicem usum continet. Quia non mediocre filiis Dei solatium est, ita persuasos esse dum inique vexantur, Dei providentia utiliter exerceri ad patientiam: et rebus in mundo turbatis ac confusis, Deum sedere nihilominus in coelo moderatorem. Deinde ad subigendos carnis nostrae impetus aptissimum est hoc frenum, ne tanquam Andabatae in tenebris certemus, acsi Deus res humanas non respiceret. Quare sedulo reputare discamus quaecunque Deus exercet iudicia, quae totidem sunt iustitiae eius in regendo humano genere documenta. Quod si etiam omnia confuse misceri contingat, fidei oculos ad consideranda occulta Dei iudicia in coelum attollere convenit. Sed quum Deus etiam in magna caligine nunquam desinat proferre quaedem suae providentiae signa, inexcusabilis socordia est ad ea non attendere, quam pravitatem exaggerat Propheta, iterum repetens *Opus manuum Dei.* Innuit enim, reprobos secure pergendo, quicquid ad frenandum eorum furorem operum Dei occurrit, calcare. *Destruat eos, nec aedificet.* Quidam substantivi loco esse volunt quod in hoc versu praecessit: acsi dixisset, Belluinus hic furor eos destruet, sed potius subaudiendum est no-

meri Dei: atque ita optime fluet contextus. Quia tamen verba sunt futuri temporis, potest ita exponi sententia: ut David iam sibi promittat quem reprobis nuper optavit interitum: neque hunc sensum repudio: quanquam (meo iudicio) vota sua adhuc continuat. Sic autem pessundari cupit impios, ut rursus nunquam emergant, vel recuperent priorem statum. Hoc enim sibi vult trita Hebraeis figura, Destruat, et non aedificet: sicuti Malachias 1. cap. 4. vers. loquitur de Edom. Nos vero ne insanabili plaga feriamur, discamus expergefacere sensus nostros ad reputanda Dei opera, quae nos ad timorem eius erudiant, contineant in patientia, et in pietate confirment.

6. Benedictus Iehova, quia audivit vocem deprecationum mearum. 7. Iehova fortitudo mea, et clypeus meus: in ipso speravit cor meum, adiutus sum: ideo exsultabit cor meum, et cantico meo celebrabo eum. 8. Iehova fortitudo illis, et robur salutum Christi sui ipse.

6. *Benedictus Iehova.* Haec est secunda pars Psalmi, in qua Deo gratias agere incipit Propheta, hactenus enim vidimus quomodo se inter discrimina precando exercuerit: hac vero gratulatione docet non vanas fuisse preces: atque ita suo exemplo confirmat, Deum quoties vere et ex animo quaeretur, praesto ad opem suis ferendam fore. Eandem sententiam proximo versu fusius declarat, Deum appellans fortitudinem suam et clypeum. Nam hinc se exauditum fuisse persuasus erat, quod mirabiliter servatus esset. Addit se fiduciae suae vel spei respectu fuisse adiutum: quia saepe fit ut qui Deum invocant, sua incredulitate respuant nihilominus eius gratiam. Tertio dicit laetitiae suae coniunctum fore testimonium gratitudinis, nam etsi ad Deum confugiunt impii et hypocritae dum angustiis urgentur, simul tamen ac elapsi sunt, liberatoris sui obliti phrenetico tantum gaudio exsultant. Summa igitur est, Davidem non frustra sperasse, quia re ipsa expertus fuerit Deum praesenti virtute instructum esse ad suos servandos: atque hanc veri solidique gaudii fuisse materiam, quod Deum sibi fuisse propitium sentiret. Unde etiam se memorem et gratum fore promittit, et certe ideo Dominus hilaritate corda nostra perfundit, ut ora nobis ad canendas suas laudes aperiat.

8. *Iehova fortitudo illis.* Exegetice repetit quod dixerat, Deum sibi fuisse robur: nempe quia suis copiis benedixerat. Usus enim fuerat hominum manu et opera David: uni tamen Deo victoriam adscribit. Nam quum a Deo profectum sciret quicquid humanitus auxilii obtigerat, prosperum etiam successum a gratuito eius favore manasse: in illis etiam mediis intuitus est eius manum, acsi aperte se e coelo exsereret. Et certe nimis indignum est ut media humana, (quae nihil aliud sunt quam instrumenta potentiae Dei) eius gloriam obscuret: quo tamen vitio nihil est magis commune. Emphaticum vero est, quod de militibus suis loquens, pronomine tantum utitur, acsi digito eos monstraret. Posterius membrum est causae redditio. Se enim cum toto exercitu, victrici fortitudine Divinitus armatum

fuisse asserit, quia sub Dei auspiciis militabat. Hoc enim sibi vult *Christi* nomen: quia nisi Deus ipsum creasset Regem, et gratuita adoptione amplexus foret, non fuisset in eum prospensior quam in Saulem. Atque hoc modo solam Dei virtutem qua in regnum evectus fuerat, extollens, suae industriae aut virtuti nihil reliquum facit. Interea discamus, ut quisque legitimae vocationis sibi conscius est, ita ad bene sperandum hac doctrina animari. Quanquam praecipue tenendum est quod alibi attigimus, ex hoc fonte fluere quaecunque in nos Deus confert beneficia, quia gratis in Christo nos elegit. Et *salutes* plurali numero ponit, quia non semel, nec uno modo servatus fuerat. Sensus est igitur, Ex quo Deus per manum Samuelis Davidem unxerat, nunquam ab eo iuvando cessasse, sed innumeris modis fuisse eius liberatorem donec opus gratiae suae in eo compleret.

9. Serva populum tuum, et benedic haereditati tuae: pasce eos, et extolle eos usque in perpetuum.

Hac clausula non tam propriam, quam totius Ecclesiae salutem sibi fuisse curae ostendit, imo privatim sibi nec vixisse nec regnasse, sed in commune populi commodum. Probe enim tenebat, non alio fine se electum fuisse Regem. Atque in eo, filii Dei personam se gerere ostendit, quem dum Zacharias capit. 9. vers. 9. praedicit servandum fore, haud dubie nihil seorsum a membris ei promittit, sed ut salutis effectus ad totum eius corpus se diffundat. Interim legem terrenis regibus suo exemplo praescribit, ut publicae utilitati addicti nonnisi populi causa salvi esse cupiant. Sed quam procul absint ab hoc affectu, dicere nihil attinet. Fastu enim excaecati, perinde reliquum mundum despiciunt, acsi ex communi hominum ordine eos eximeret suus splendor ac dignitas. Neque tamen mirum est, tam superbe et contumeliose calcari hominum genus, quod magna ex parte a ferendo Christi iugo abhorret. Nos vero meminerimus Davidem instar speculi esse, in quo continuum gratiarum suarum tenorem nobis Deus proponit. Tantum videndum est ut paterno eius amori respondeat fidei nostrae obedientia, ut nos populum suum et haereditatem agnoscat. Quanquam autem Pastoris nomine Scriptura Davidem saepe insignit: hoc tamen munus ipse Deo assignans, minime idoneum se fatetur nisi quatenus Dei minister est.

PSALMUS XXIX.

Arg. Ut coram Deo humiliet cunctos mortales a summis usque ad infimos, celebrat formidabilem eius potentiam a variis naturae miraculis: quibus non secus ad dandam ipsi Deo gloriam expergefieri nos dicit, acsi ipse sua voce imperium sibi assereret. Postquam vero superbos, qui non libenter cedunt, metu perculsos non sine obiurgationis specie hortatus est, fideles suaviter ad voluntarium Dei cultum invitat.

Canticum Davidis. 1. Afferte Iehovae, filii fortium, afferte Iehovae, gloriam et robur. 2. Afferte Iehovae, gloriam no-

minis eius: adorate coram Iehova in splendore Sanctuarii eius. 3. Vox Iehovae super aquas, Deus gloriae tonat, Iehova super aquas magnas. 4. Vox Iehovae in virtute, vox Iehovae in decore.

1. *Afferte Iehovae.* Tametsi consilium Davidis fuit, ad Dei cultum et timorem adducere cunctos mortales: quia tamen proceres qui dignitate excellunt, difficilius est in ordinem cogere, eos diserte compellat. Graecum interpretem vocis affinitate deceptum fuisse, certum est, ut Filios arietum verteret. Ac de vocis quidem significatione inter se conveniunt omnes Hebraei: sed ubi ad rem ventum est, frigidis commentis pervertunt vel obscurant genuinum sensum. Quidam enim de Angelis, alii de stellis exponunt: alii vero proceres istos quorum fit mentio, sanctos patres esse volunt, atqui fastum potius corrigere voluit David, quo ebrii principes mundi huius, cornua adversus Deum erigunt. Atque haec ratio est cur Deum terrifica voce per tonitrua, grandines, procellas et fulmina, duros istos et praefractos Gigantes cogentem inducat, qui nisi metu perculsi, nullum coeleste numen revereri sustinent. Videmus ergo cur ad filios potentum, aliis omissis peculiariter sermonem convertat: quia scilicet nihil eis magis tritum est, quam altitudine sua ad sacrilegium abuti, dum sibi furiose arrogant quicquid Dei proprium est: saltem ut moleste se Deo subiiciant, et suae fragilitatis memores, recumbant in eius gratiam, quasi vi compelli necesse est. Ideo iubet afferre Deo robur, quia falsa imaginatione delusi, virtutem qua praediti sunt, sibi aliunde quam e coelo, suppetere reputant. Summa est, ut fastu deposito, falsaque propriae virtutis opinione, Deum glorificent, sicuti meretur. *Gloriam* enim *nominis eius*, vocat eius maiestate dignam, qua eum proceres mundi fraudare solent. Repetitio quoque ostendit, vehementius urgendos esse, ut illis iusta confessio extorqueatur. Per *splendorem Sanctuarii* non coelum, (ut quidam volunt) sed Tabernaculum foederis intelligit, symbolis gloriae Dei ornatum, sic enim liquebit ex contextu. Et consulto eius loci meminit Propheta, in quo se verus Deus patefecerat, ut ad purum eius cultum superstitionibus valere iussis, se conferant cuncti mortales. Neque enim sufficeret, confuse numen aliquod coeleste coli, nisi unus et idem Deus colatur, quod fieri non potest, donec revocatus fuerit mundus ab omnibus figmentis.

3. *Vox Iehovae super aquas.* Nunc ea quae nuper attigi, naturae miracula commemorat: ac Dei quidem non minus potentiam quam bonitatem poterat in operibus eius celebrare: deinde quum nihil sit in ordinario naturae cursu, in tota coeli et terrae machina, quod nos ad Dei notitiam non invitet, poterat (sicuti alibi Psal. 19, 1.) solem et stellas, totumque coelorum exercitum, terramque cum sua opulentia in medium proferre, sed ea tantum Dei opera eligit, quae non solum testantur orbem ab eo semel fuisse conditum, eiusque imperio gubernari: sed torpentes quoque expergefaciunt, et quasi invitos trahunt ad eum suppliciter adorandum, quod etiam fateri co-

ctus est Horatius, non profanus modo poeta, sed Epicureus, et impurus Dei contemptor:

Parcus deorum cultor et infrequens,
Insanientis dum sapientiae
Consultus erro, nunc retrorsum
Vela dare, atque iterare cursus
Cogor relictos, namque Diespiter
Igni corusco nubila dividens,
Plerumque per purum tonantes
Egit equos, volucremque currum:
Quo bruta tellus, et quae sequuntur.

Et experientià ipsa loquitur, qui audacissime Deum contemnunt, ad tonitrua, procellas, et similes impetus maxime expavescere. Non abs re igitur Propheta nos ad species istas revocat quae barbaris et stupidis incutiunt aliquem Divinitatis sensum, et quantumvis ignavos ac socordes excitant. Non dicit solem quotidie oriri, spargi eius radiis vivificam lucem, non dicit pluviam leniter stillare, quae suo succo terram foecundet: sed tonitrua, violentos imbres, et quae terrifico motu mentes hominum percellunt, in testimonium adducit. Loquitur certe Deus in omnibus suis creaturis: sed eas voces nunc commemorat Propheta, quae dura increpatione somnolentiam nostram vel potius veternum corrigant. Diximus enim, praecipue ad eos spectare hunc sermonem, qui praefracta duritie omnem Dei notitiam, quantum in se est, repellunt. Et ipsae loquendi figurae satis exprimunt, Davidi fuisse propositum, terrore subigere contumaciam, quae alioqui non libenter cedit. Ter enim inculcat, vocem Dei in magnis et impetuosis imbribus audiri: et proximo versu addit, plenam virtutis et magnifici splendoris esse.

5. Vox Iehovae, confringens cedros, confringit inquam Iehova cedros Libani. 6. Et exsilire facit Libanum quasi vitulum, et Sirion quasi filium unicornium. 7. Vox Iehovae, excidens flammas ignis. 8. Vox Iehovae contremiscere facit desertum, contremiscere facit Iehova desertum Cades.

5. *Vox Iehovae, confringens.* Videmus ut Propheta ad frangendam hominum duritiem, singulis verbis Deum formidabilem inducat. Ac videtur quidem oblique superbis et vana confidentia turgidis amentiam exprobrare, quod vocem Dei tonantem non audiant, quae scindit aërem fulminibus, concutit excelsos montes, procerissimas quasque arbores prosternit ac deiicit. Quale enim portentum est, ubi omnes brutae mundi partes coram Deo tremunt, solos homines sensu et ratione praeditos non moveri? Adde quod, si ingenio et doctrina valent, sibi obstruendis auribus incantationes accersunt, ne ad eorum sensum vox Domini quantumvis sonora, penetret. Neque enim de caussis inferioribus satis argute sibi videntur disserere Philosophi, nisi longa distantia Deum a suis operibus separent. Diabolica autem haec scientia est, quae in naturae contemplatione nos retinens, a Deo avertit. Si quis hominem cognoscere appetens, praeterita tota

facie, intuitum in extremos tantum ungues defigat, merito ridebitur eius stultitia, atqui maiore amentia laborant Philosophi, qui ex mediis et propinquis causis vela sibi contexunt, ne manum Dei palam operantem agnoscere cogantur. *Cedros Libani* praecipue commemorat, quia illic admodum procerae et formosae erant. Libani et montis Hermon, item *deserti Cades* meminit, quia haec loca Iudaeis notiora erant. Metaphora vero plane poetica, et cui coniuncta est hyperbole, utitur, dicens, *Libanum saltare ad vocem Dei quasi vitulum, Sirion* vero (qui idem est mons Hermon) *instar unicornis,* quod scimus perniciissimum esse animal. Alludit autem ad terrificum tonitruum fragorem, qui montes videtur a suis radicibus fere convellere. Similis est figura, ubi dicit, *Iehovam excidere flammas ignis,* dum scilicet exhalationes quasi eius malleo percussae, in fulgetra et fulmina erumpunt. De his rebus acutissime Aristoteles in Meteoris disputat, quantum ad propinquas causas, nisi quod praecipuum caput omittit. Esset quidem utilis et iucunda earum rerum investigatio, si nos ut decebat, manu duceret ad ipsum naturae auctorem: sed ubi totidem obstaculis nos moratur ac retardat, quot occurrunt mediae causae, nihil est magis praeposterum, perinde enim est ac si quis in primis rudimentis tota vita subsistat. Denique hoc est ita discere, ut nihil unquam scias. Unum igitur laude dignum acumen est, vehiculis istis attolli in coelum usque, ut non tantum confusus sonitus aures nostras feriat, sed vox Domini ad pietatem erudiat. Quidam verbum יחיל, aliter exponunt, quod *Deus parturire faciat desertum Cades,* quia in populi transitu multa in eo miracula edita fuerunt: quem sensum tanquam longe peritum et nimis coactum repudio. Videtur enim potius alludere David ad communem hominum sensum, nam quum per se horridae sint solitudines, plus illic terroris incutiunt tonitrua, grandines et procellae: non displicet tamen, pro feris ipsis desertum accipi per synecdochen: atque ita proximus versus, ubi cervarum fit mentio, exegetice additus erit.

9. Vox Iehovae parturire facit cervas, et retegit silvas, et in templo eius omnes dicunt laudem. 10. Iehova diluvio praesidet, praesidet inquam Iehova Rex in perpetuum. 11. Iehova robur populo suo dabit, Iehova benedicet populo suo in pace.

9. *Vox Iehovae parturire facit.* Subest (ut diximus) tacita comparatio. Est enim plusquam absurdum et monstro simile, homines, Dei voce non affici, cuius vis tam efficaciter se exserit erga feras bestias. Iam quidem foeda ingratitudo est, in toto naturae ordine, non sentire eius providentiam et imperium: sed detestabilis est ista socordia, raris saltem et insolitis eius operibus, quae feras bestias ad obsequium cogunt, ipsos non doceri. Quod *cervas* potissimum nominare quidam interpretes existimant ob difficilem partum, non displicet. Dicitur autem *vox Domini silvas detegere,* vel qui nullis integumentis arcetur quominus in abditissimos quosque recessus et cavernas penetret: vel quia fulmina, imbres, et procellosi venti foliis decussis arbores denudant. Uterque enim sensus non male con-

venit. *In templo eius.* Quum vox Dei totum mundum impleat, seque diffundat in ultimas usque plagas: eius tamen gloriam in sola Ecclesia celebrari dicit Propheta: quia scilicet Deus illic non modo articulate loquitur, sed blande etiam fideles ad se invitat. Terrifica enim eius vox, quae variis modis in aëre tonat, sic verberat hominum aures, et corda pulsat, ut tamen recedere quam appropinquare malint. Omitto quod bona pars surdis auribus sonitum vocis Divinae in procellis, imbribus, tonitru, et fulminibus praeterit. Quia ergo non eo usque proficiunt homines in illa universali schola, ut se Deo subiiciant: scite David specialiter fideles dicit, laudes Dei in templo eius canere: utpote qui familiariter edocti paterna eius voce, totos se addicunt in eius cultum et consecrant. Nemo enim rite gloriam Dei praedicat, nisi qui voluntarius est eius cultor. Ac posset hoc in modum querimoniae accipi, ut David accuset totius mundi silentium: quia quum ubique vox eius personet, nusquam praedicentur eius laudes nisi in unico templo. Videtur tamen piorum exemplo totum humanum genus hortari ad celebrandum Dei nomen, et consulto templum statuere quasi auditorium gloriae Dei: ut sciremus, ad Deum vere cognoscendum et laudandum, alia voce opus esse, quam per tonitrua, imbres et procellas in aëre, montibus, et silvis auditur, nisi enim articulare nos doceat, et quidem paterni amoris gustum praebens, ad se blande alliciat: muti semper iacebimus. Sola est igitur salutis doctrina quae eius gratiam, totamque voluntatem nobis clare patefaciens, corda nostra exhilarat, oraque nostra aperit ad canendas eius laudes. Itaque hinc eius laudandi ratio discenda est: et certe videmus, nullum tunc in toto orbe, excepta Iudaea, fuisse pietatis lumen: imo Philosophi qui visi sunt ad Dei notitiam propius accedere, nihil prorsus afferunt quod eum vere glorificet. Quicquid enim de religione disserunt, non modo frigidum est, sed fere insipidum. Ergo in solo eius verbo lucet veritas, quae nos ad pietatem adducat.

10. *Iehova diluvio praesidet.* Quidam Davidem ad illam memorabilem Dei vindictam alludere putant, quum semel orbem terrarum submersit: qui tunc testatum fecit omnibus seculis se hominum esse iudicem. Quibus etsi ex parte assentior, sententiam tamen longius extendo. Idem enim, meo iudicio, argumentum prosequitur David, admonens, ipsas quoque inundationes quae terrae interitum minantur, sic temperari Dei providentia, ut ipsum gubernacula semper tenere appareat. Ergo inter alia potentiae Dei documenta hoc commemorat David, etiam quum maxima aëris intemperie videntur elementa simul inter se misceri et confundi, Deum tamen e solio suo coelesti regere ac moderari istas pertubationes. Ideo exegetice addit, Deum perpetuo sedere Regem.

11. *Iehova robur populo suo dabit.* Redit ad superiorem sententiam, Deum scilicet, quamvis promiscue virtutem suam visibilem exhibeat toti mundo, peculiari tamen modo erga electum populum exserere: imo longe aliter quam supra, nunc eum describit, qui scilicet non metu et formidine prosternat quos alloquitur, sed potius sustentet, foveat ac confirmet. Roboris nomen totum statum continet, itaque quicquid ad tuendam vitam fidelium pertinet, a sola Dei gratia pendere significat. Id amplificat Benedicendi verbo. Dicitur

enim benedicere Deus in pace quos tam liberaliter ac benigne tractat, ut nihil ad prosperum vitae cursum, plenamque felicitatem desit. Hinc ergo discamus sic revereri Dei imperium, ut tamen ab eo prospera omnia speremus: et quantum ipse valet immensa potentia, certo persuasi simus, invicto praesidio nos munitos esse.

PSALMUS XXX.

Arg. David ex magno aliquo discrimine liberatus, non solum ipse privatim Deo gratias agit, sed sanctos omnes ad hoc officium invitat simul et hortatur. Deinde fatetur, quia sibi in rebus prosperis nimis secure blanditus fuerat, confidentiam suam merito correctam fuisse. Tertio, postquam breviter moerorem suum exposuit, ad gratiarum actionem iterum revertitur.

1. Psalmus cantici dedicationis domus David. 2. Exaltabo te Iehova, quia extulisti me, neque exhilarasti inimicos meos de me. 3. Iehova Deus mi, clamavi ad te, et sanasti me. 4. Iehova, adscendere fecisti e sepulcro animam meam, vivificasti me a descendentibus in foveam.

Dubitant interpretes a Davidene compositus fuerit hic Psalmus, an auctor eius fuerit quispiam ex prophetis, postquam ab exilio Babylonico reversi sunt Iudaei. Domus enim templum illis significat. Sed quum inscriptio diserte nomen Davidis exprimat, magis videtur probabile, de privatis aedibus haberi sermonem. Porro quod divinant quidam, Davidem, quum palatium dedicare vellet, gravi morbo fuisse correptum, solida ratione non nititur: quin potius coniicere ex Sacra historia licet, simulac palatium suum aedificavit, tranquille et commode illic habitasse. Dicebat enim Prophetae Nathan, pudendum sibi esse quod quiesceret ipse in domo cedrina, Arca vero foederis sub pellibus iaceret. 2. Sam. 7, 2. Deinde ad morbum restringere quod hic de periculo refertur, nulla ratio cogit, magis credibile est, quum extincto Absalom, deletaque eius factione, et composito exitiali illo motu, quasi postliminio in pristinum regni statum reversus esset, hanc Dei gratiam celebrasse. Commemorat enim se ideo fuisse Dei manu castigatum, quia laetiore fortuna nimis exsultans et fere ebrius, falso et stulte aeternam a rebus adversis immunitatem sibi promiserat. Porro magnificam et regiam illam domum, cuius paulo ante memini, iam incolere coeperat regno, vixdum bene pacato, tunc igitur nondum humanae fragilitatis oblivio obrepere potuit, quae iram Dei provocaret, periculumque accerseret: quod ab ultimo interitu parum abfuit. Quare absurdum non est, ob recuperatum priorem statum, hoc Psalmo celebrari Dei gratiam. Domum enim quae incestis stupris Absalom, aliisque flagitiis polluta fuerat, iterum dedicare necesse fuit, et sub hoc nomine videtur notari restitutio tam in vitam quam in regnum: acsi diceret, hunc se hymnum cecinisse Deo, postquam rebus publice compositis, domum quoque

suam solenni more dedicavit, ut in sua familia degeret. Ceterum de hac legali ceremonia breviter hoc notandum est, quia ad reputanda Dei beneficia segnes admodum et frigidi sumus: hoc genus exercitii veteri populo fuisse mandatum, ut agnosceret nullius rei usum sine gratiarum actione purum et legitimum esse. Ergo sicut in primitiis proventum totius anni Deo ferebant acceptum, sic etiam domos consecrando, Dei se inquilinos esse fatebantur, quia eos hospitio exciperet. Ideo si delectus ad bellum fiebat, haec iusta vacationis causa fuit. Adde quod hoc ritu simul admonebantur, tunc rite et ordine unumquemque domo sua frui, si quoddam esset Dei Sacrarium, ubi vigeret pietas et sincerus eius cultus. Nunc quamvis cessaverint Legis figurae, tenenda est tamen Pauli doctrina, Quaecunque Deus in usum nostrum destinat, fide et precibus demum sanctificari.

2. *Exaltabo te Iehova.* Quia tanquam e sepulcro in auram vitalem sublatus fuerat, nomen Dei se exaltaturum promittit. Sicut enim Deus nos in profundo demersos, manu sua in altum erigit, sic vicissim nostrum est laudes eius ore et lingua efferre. Hostes quibus laetitiae materiam non fuisse praebitam dicit, tam domesticos quam exteros intelligere licet. Quamvis enim improbi et malevoli servili adulatione eum coluerint, occultum tamen odium fovebant, ut parati essent ad insultandum, si oblata fuisset occasio. Secundo versu ratiocinatur se Dei gratia salvum esse, quia in ipso mortis articulo vota sua ad Deum unum direxerit, ac repente senserit non frustra se id fecisse. Nam hinc certius colligimus, Deum nobis salutis esse auctorem, ubi preces nostras exaudivit. Ceterum quia verbum רפא Hebraeis significat *sanare*, hac ratione inducti sunt interpretes, ut ad morbum restringerent. Sed quia certum est, interdum sumi pro restituere, imo ad altare vel domum transferri, ubi instaurationis fit mentio: apte hic de qualibet liberatione exponere licebit. Neque enim tantum in morbis periclitatur hominis vita, sed etiam aliis pluribus modis, et scimus hanc loquendi formam passim in Psalmis occurrere, quod Davidi reddita fuerit vita, quoties eum Dominus e gravi summoque aliquo discrimine eripuit. Itaque amplificandi causa mox subiicitur, *Adscendere fecisti e sepulcro animam meam*, neque enim gratiae magnitudinem se verbis assequi putavit, nisi sepulcro et foveae conferret illius temporis caliginem, quo se in fugam trepide coniicere coactus est, ut latebris vitam suam protegeret, donec sedata esset tumultus flamma, ergo tanquam redivivus, se mirabiliter a praesenti morte extractum fuisse praedicat. Et certe quanta rerum omnium desperatio misere eum urgeret, ex Sacra historia patet.

5. Canite Iehovae mansueti eius, et confitemini memoriae sanctitatis eius. 6. Quia momentum in ira eius, vita in beneplacito eius: vespere morabitur fletus, et mane veniet exsultatio.

5. *Canite Iehovae mansueti eius.* Quo suam gratitudinem melius testetur, sanctos omnes ad canendas Dei laudes sibi socios advocat, et ab una specie transit ad totum genus. Quia enim praeter spem servatus, hoc exemplo de perpetua et immensa erga cunctos

fideles Dei bonitate edoctus fuerat, in hanc exhortationem erumpit, qua communem totius Ecclesiae salutem cum sua complectitur. Neque enim recitat tantum qualem ipse Deum expertus fuerit, sed quam liberaliter propensoque favore suos omnes iuvare soleat. Denique uno documento admonitus, ad generalem doctrinam sensus suos refert. Quid valeat epithetum חסידים, quo saepe fideles insignit David, dictum est Psalmo 16. Coelestis enim adoptio eos ad beneficentiae studium accendere debet, quo Patris ingenium referant, qui solem suum oriri facit super bonos et malos, Mat. 5, 45. Nihil autem est quo propius ad Deum accedant homines, quam beneficentia. *Memoria sanctitatis* in secundo membro versus, ad Tabernaculum referri potest: acsi iuberet David, omnes Dei filios prodire coram arca foederis, quae memoriale erat praesentiae Dei. Litera enim ל locum saepe denotat. Libenter tamen eorum sententiae subscribo, quibus Memoria tantundem valet ac Nomen, et certe suis operibus memorabilem se Deus reddit, ubi relucet gloriae eius imago, cuius intuitu nos ad eum laudandum expergefieri convenit.

6. *Quia momentum in ira.* Vitam momento opponi, extra controversiam est, ideoque pro longa duratione, vel continuo diuturni temporis progressu accipi. Fatetur autem David, si quando suos castigat Deus, non tantum mitigare poenarum rigorem, sed statim placari, et irae suae modum imponere: indulgentiam vero et favorem prorogare in longum tempus. Ac generalem sententiam (ut dixi) proferre maluit, quam speciatim de se loqui, ut intelligant pii omnes continuum hunc gratiae tenorem ad se pertinere, hinc tamen colligimus quanta spiritus mansuetudine, et quam prompto obsequio, Dei ferulis tergum subiecerit. Scimus, a primo aetatis flore toto fere vitae tractu, multiplici afflictionum congerie ita fuisse exercitum, ut miser et aerumnosus prae omnibus aliis censeri potuerit: Dei tamen bonitatem praedicans, se leviter exiguo tempore, et quasi in transcursu rebus adversis iactatum fuisse agnoscit. Porro hinc tanta moderatio et aequitas, quod pluris aestimavit Dei beneficia, et in cruce toleranda magis se placidum praebuit quam vulgo mundus soleat. Si prospere nobis est, sine sensu voramus Dei beneficia, certe nobis per socordiam effluunt, simul vero ac triste aliquid et adversum accidit, perinde conquerimur de eius rigore acsi nunquam benigne et clementer nobiscum egisset. Denique morositas nostra et taedium in dolore seculum ex momento facit: malignitas vero et ingratitudo gratiam Dei, quantumvis in nos prorogetur, momentaneam esse fingit. Sola igitur nostra pravitas impedit quominus re ipsa sentiamus omnes iram Dei brevem esse, gratiam vero toto vitae cursu in nos prorogari. Neque enim frustra toties pronuntiat se misericordem et propitium esse in mille generationes, longae patientiae, tardum ad iram, ad dandam veniam propensum et facilem, et quod dicit per Iesaiam, quia ad regnum Christi spectat, quotidie impleri necesse est, ad momentum in ira mea afflixi te, sed misericordiis sempiternis te colligam, Iesa. 54, 7. Conditio nostra, fateor, tot miseriis in hoc mundo implicita est, tantaque varietate agitatur, ut nullus fere dies sine molestia et dolore praetereat, deinde inter tot dubios eventus fieri non potest quin assidue anxii simus ac trepidi. Quocunque igitur se vertant homines, labyrinthus malorum eos circumdat: sed

quamlibet multis irae suae signis terreat Deus, atque humiliet fideles suos, dulcedinem tamen gratiae suae semper adspergit, quae moerorem temperet ac leniat. Ergo si iusta trutina examinent iram et *beneplacitum*, semper verum erit, illam esse momentaneam, hoc autem extendi usque ad vitae finem, quanquam ultra progredi convenit: perperam enim includitur Dei gratia intra huius caducae vitae fines. Ac omnino sic habendum, nullos, nisi qui coelestis vitae gustu supra mundum feruntur, serio hunc indefessum et perpetuum gratiae Dei cursum sentire, ut alacriter eius castigationes perferant. Itaque eo nos revocat Paulus, 2. Cor. 4, 17. ut invicta tolerantia confirmet. Momentanea levitas afflictionis nostrae mire supra modum aeternum pondus gloriae parit, nobis non spectantibus quae videntur, sed quae sunt abscondita. Interea tenendum est, Deum suis nunquam tam graves vel diuturnas poenas infligere, quin manum subinde retrahat et aliquo solatio condiat doloris acerbitatem. Ita quisquis ad vitae coelestis meditationem erectus erit, nunquam afflictionibus, licet continuis, succumbet: et illis ingentes ac multiplices Dei gratias conferens, tantum his deferet honoris, ut bonitas centuplo iram praeponderet. Secundo membro figurate eandem sententiam repetit, non intelligit simpliciter unius noctis fore afflictionem: verum siqua tanquam vespere aut in solis occasu caligo incubuerit, lucem paulo post exorituram, quae tristes animos recreet. Huc tendit Davidis consilium, nisi essemus nimium praecipites, Dominum, etiam ubi ad breve tempus nos malorum caligine obruere visus est, semper opportune suggerere laetitiae materiam, acsi post noctem surgeret aurora.

7. Ego autem dixeram in quiete mea, non movebor perpetuo. 8. Iehova, in beneplacito tuo stabilieras monti meo robur, abscondisti faciem tuam, fui perculsus. 9. Iehova, ad te clamavi, et ad Dominum meum deprecatus sum. 10. Quae utilitas in sanguine meo ubi descendero in foveam? an celebrabit te pulvis? an praedicabit veritatem tuam? 11. Exaudi Iehova, et miserere mei, Iehova sis mihi adiutor.

7. *Ego autem dixeram.* Haec est confessio cuius antea memini, in qua se agnoscit iuste et merito dedisse stultae securitatis poenam, quia scilicet conditionis suae oblitus, nimium rebus prosperis se addixerat. *Quietis* enim nomine tranquillum et felicem Regni statum intelligit. Alii שלוה vertunt Abundantiam: quo sensu alibi saepe accipitur: sed contextui melius quadrat nomen Quietis, acsi diceret, ubi undique arrisit fortuna, nec quicquam apparuit periculi unde metuendum esset, mentem suam quasi sopore fuisse perfusam, ut sibi continuum felicitatis cursum promitteret. Haec enim fiducia carnis, etiam sanctis, dum in suis deliciis, tanquam in faecibus, resident, subinde obrepit: ideo Ieremias 31, 18. se indomito vitulo comparat antequam subigeretur a Domino, et assuefieret ad iugum. Etsi autem prima specie leve esse videtur hoc vitium, colligere tamen ex poenis licet quantopere Deo displiceat: quod nobis mirum non erit, si re-

putemus ex qua radice nascatur, et quos rursum fructus ex se pariat. Quum enim innumerae assidue mortes nobis versentur ante oculos, et tot mutationum exempla nos ad timorem curamque sollicitent, diabolica superbia fascinatos esse oportet qui sibi persuadent vitam suam a communi totius mundi sorte immunem fore, vident confusa varietate misceri totam terram, et singulas eius partes quodammodo huc illuc versari: perinde acsi non essent ex hominum numero, imaginantur se fore semper stabiles, nec ullis mutationibus obnoxios, hinc carnis lascivia, ut suis cupiditatibus licenter indulgeant: hinc fastus et crudelitas, hinc etiam precandi negligentia. Quomodo enim ad Deum confugerent, quos nullus stimulat vel movet suae necessitas sensus? Est etiam Dei filiis sua pia securitas quae turbulentis mundi procellis, tranquillos eorum animos tenet: sicuti David etiamsi totum mundum quatefieri vidisset, Dei promissioni innixus, de regni sui perpetuitate bene sperare debuit. Sed fideles quamvis fidei suae alis in sublime elati, res adversas despiciant: quia tamen reputant communibus molestiis se esse obnoxios, comparant se ad tolerantiam, singulis horis intenti sunt ad excipiendos ictus: in ea militia ad quam se norunt destinatos, excusso torpore se exercent, trepide se conferunt in fidem Dei, nec se alibi tutos fore confidunt, quam sub eius manu. Aliter David, qui prosperi status illecebris captus, aeternam sibi quietem ex proprio sensu magis quam ex Dei verbo pollicitus est. Idem accidit et sancto Regi Ezechiae, qui nuper afflictus gravi morbo, simulac bene et ex voto successit, carnis vanitate ad superbiam et ostentationem rapitur, 2. Paral. 32, 24. quo magis cavere nos docet, ne inter laetos successus blanditiis suis nos fascinet Satan. Quo igitur quisque benignius tractatur a Deo, a talibus insidiis diligentius sibi caveat. Neque tamen credibile est, sic obtorpuisse Davidem, ut Deo contempto, malis omnibus insultaret: sicuti multos Cyclopes videmus, dum suaviter in sua crapula demersi sunt, proterve ridere omnia Dei iudicia, sed mollis quaedam inertia mentem eius occupaverat, ut frigidior esset ad precandum, non penderet a Dei favore, denique fluxae et caducae felicitati nimium confideret.

8. *Iehova in beneplacito tuo.* Hoc versu notatur discrimen inter fiduciam quae in verbo Dei fundata est, et carnis securitatem quae ex arrogantia emergit. Neque enim fideles, dum in Deum recumbunt, segnes interea sunt ad precandum: quin potius sedulo reputantes quanta discriminum congerie cingantur, et quotquot humanae fragilitatis exempla cernunt, his admoniti, ad Deum suspirant. Hac igitur in parte deliquit Propheta, quod ancoram suam figens in praesenti opulentia et pace, aut vela expandens ad secundos ventos, a gratuito Dei favore non pependit, ut singulis momentis paratus esset, quicquid contulerat, in eius manum resignare. Notanda est enim antithesis inter stabilitatem, cuius fiducia ex pace concipitur, et quae locatur in gratuito Dei favore. Quod *stabilitum monti suo robur* fuisse dicit, quidam interpretes de monte Sion exponunt. Alii accipiunt pro arce munita, quia olim solebant in montibus et locis editis propugnacula exstrui. Ego sicuti metaphorice pro solida fultura nomen hoc accipio, ita libenter assentior, Prophetam ad montem Sion alludere. Stultitiam ergo suam accusat David, quod non

reputaverit ut decebat, nihil in nido quem sibi fingebat, esse firmitatis, sed in solo Dei beneplacito. *Abscondisti faciem tuam.* Nunc fatetur, postquam privatus est Dei donis, hoc quasi elleboro mentem suam a pravae confidentiae veterno fuisse purgatam. Mira certe et incredidilis ratio, quod Deus abscondita facie sua, tanquam obductis tenebris, servi sui oculos illuminavit, qui in clara luce nihil videbant. Sed ita necesse est nos violenter concuti ad abigendas blanditias, quae et fidem suffocant, et invocationem Dei morantur, et dulci amentia nos prorsus obstupefaciunt, quod si tali remedio opus habuit David, non ea praediti sumus sanitate quin utile nobis sit, pinguedinem securitatis, inopia abstergi. Itaque non est quod miremur Deum subinde abscondere faciem suam, ad cuius intuitum, dum serena affulget, perperam caecutimus.

9. *Iehova ad te.* Iam sequitur castigationis fructus, quod David in utramque prius aurem dormiens, suamque pigritiam oblivione fovens, repente expavefactus clamare ad Deum incipit. Nam sicut ferrum, ubi diuturna quiete rubiginem contraxit, accommodari ad ullos usus non potest, donec igne recoctum et malleo contusum fuerit: sic postquam semel praevaluit carnis securitas, nemo se ad precandum alacriter accinget, nisi cruce maceratus, et probe subactus. Atque haec praecipua est afflictionum utilitas, dum miseriae nostrae conscios ad expetendam Dei gratiam revocant.

10. *Quae utilitas.* Nonnulli ita exponunt, Quid profuerit me vixisse, nisi eousque vitam meam proroges, donec cursum vocationis meae absolvero? Verum nimis restricta videtur esse sententia haec, nec certe *sanguis* hic pro vita, sed pro morte ponitur: acsi diceret, Quem ex morte mea fructum elicies? Quod ex altero membro certius colligere licet, ubi cadaver suum ad annuntiandas Dei laudes inutile fore conqueritur. Diserte tamen videtur facta esse *veritatis* mentio: quia consentaneum non erat Davidem immatura morte e medio abripi, antequam praestaret Deus quod de futuro haerede promiserat. Nam quum mutua sit relatio inter Dei promissiones et fidem nostram, veritas quasi media est, qua Deus palam ostendit se non ideo liberaliter verbis nobiscum agere, ut nos inani spe lactet ac demum frustretur. Porro ut longiorem vitam obtineat, argumentum ducit a Dei laudibus, ad quas celebrandas nati sumus et conditi: acsi diceret, Quorsum me creasti o Deus, nisi ut toto vitae meae curriculo testis ac praeco sim tuae gratiae ad illustrandum nomen tuum? atqui hoc studium mors mea abrumpet, quia extinctus ad aeternum silentium redigar. Exoritur tamen quaestio: annon mors etiam fidelium, perinde ac vita, Deum glorificet. Sed David non simpliciter loquutus est de morte, quia circumstantiam addidit quam tractavi Psalmo 6. Nam quia successorem illi Deus promiserat, hac spe praecisa non immerito terruit eum frustratio, ut coactus exclamaret, Quae utilitas in sanguine meo?. Gloriae enim Dei intererat, superstitem eum manere, donec voti sui compos fidei praestitae ac completae testimonium Deo redderet. In fine versus quaerens an pulvis confitebitur Deo, non prorsus eripit mortuis eius laudandi facultatem, ut Psalmo 6. exposui. Nam si fideles carnis onere gravati, in hoc tamen pietatis officio se exercent, quomodo exuti et soluti corporis vinculis resides cessarent? Tenendum igitur

est, Davidem non tractare ex professo quid agant, vel in quo se exerceant mortui, sed tantum respicere in quem finem vivamus in hoc mundo, nempe ut alii aliis vicissim gloriae Dei simus praecones, hac meditatione defuncti usque ad ultimam vitae metam, in morte obmutescimus.

11. *Exaudi Iehova.* Hac clausula priorem querimoniam temperat et corrigit, absurdum enim fuisset, quasi desperatâ salute, expostulare cum Deo, et in hoc fremitu desinere. Postquam ergo flebiliter rogavit quid morte sua Deus proficeret, se ad liberiorem precandi formam animat, et nova spe concepta implorat Dei misericordiam et auxilium, priori autem loco gratiam Dei statuit, unde opem quam flagitat, sperare debuit.

12. Convertisti luctum meum in tripudium mihi, solvisti saccum meum, et cinxisti me laetitia. 13. Ut psallat tibi gloria, et non sileat: Iehova Deus mi, perpetuo celebrabo te.

12. *Convertisti.* Gratiarum actione a qua exorsus fuerat, Psalmum claudit. Nam quod incolumis evasit, Dei opus et beneficium esse confirmat, deinde causam finalem adiungit, ut quod reliquum est vitae, ad canendas Dei laudes impendat. Porro sicuti fatetur David se in malis non fuisse stupidum vel ferreum quin tristis et moestus lugeret, ita ostendit, luctu ipso ad deprecandam iram Dei se fuisse deductum. Utrumque maxime dignum est observatu, ne Stoicam duritiem fingamus in sanctis, quae omnem doloris sensum eis ademerit, deinde, ut sciamus, lugendo poenitentiam meditatos esse, hoc posterius *Sacci* nomine designat. Solenne enim fuit veteri populo saccum in luctu induere, et quidem non alia de causa, nisi ut reorum more, suppliciter in sordido habitu ad veniam impetrandam coram coelesti iudice prodiret, atque etiam scimus Orientales populos prae aliis ad ceremonias fuisse proclives. Iam tenemus, Davidem, quamvis patienter se Deo subiiceret, non fuisse dolore vacuum. Sed videmus simul, tristitiam eius fuisse secundam Deum, sicuti Paulus 2. Cor. 7, 10. loquitur: quia testandae poenitentiae causa ad saccum se contulit. *Tripudii* voce non intelligitur lasciva quaevis vel profana saltatio, sed gravis et sancta professio laetitiae, qualem recitat Sacra historia, quum David arcam foederis in locum suum deferret. 2. Sam. 6, 16. Ceterum si dandus est coniecturis locus, hinc etiam colligere licet, magnum hoc discrimen, de quo loquutus est David, ad morbum aliquem perperam restringi, neque enim verisimile est, saccum induisse, quum lecto affixus iaceret. Non esset quidem per se haec satis firma ratio, sed tamen in re dubia pondere non caret. Significat igitur David, se deposita lugubri veste, a squalore et sordibus ad laetitiam fuisse reversum: idque unius Dei gratiae adscribens, liberatorem suum fuisse testatur.

13. *Ut psallat tibi gloria.* Clarius exprimit hoc versu se agnoscere in quem finem Divinitus a morte ereptus fuerit, sibique curae futurum ut iustum gratitudinis officium Deo rependat. Gloriae nomen alii ad corpus, alii ad animam aut superiores animae sensus referunt. Quia autem non additur pronomen, alii vertere malunt in

accusativo casu, et subaudiunt particulam Quisque, acsi diceret Propheta, beneficium hoc esse dignum quod publicis omnium praeconiis celebretur. Sed quia coactae sunt eiusmodi interpretationes, maneo in sententia quam posui. Nomen כבוד pro lingua interdum metaphorice sumi certum est, et visum fuit Psalmo 16. 9. Porro quum David mox adiiciat, *perpetuo celebrabo te*, contextus exigit ut peculiariter officium suum hic commemoret. Sensus ergo est, Domine, quia me ideo servatum agnosco ut laudes tuae in lingua mea resonent, hanc tibi operam fideliter praestabo, et partibus meis ad mortem usque defungar. *Psallere et non silere* apud Hebraeos amplificat, acsi dictum esset, Ne lingua mea muta sit, vel debita laude fraudet Deum, sed potius se in eius gloriam consecret.

PSALMUS XXXI.

Arg. David ex summo aliquo discrimine, vel etiam pluribus liberatus, primum quas preces conceperit, obiectis sibi mortis terroribus, recitat. Deinde adiungit gratiarum actionem, eamque non vulgarem: quia in celebranda liberatione multis verbis insistit, piosque omnes ad bene sperandum hortatur, quia tam praeclarum in se et memorabile bonitatis Dei exemplum videant.

Praefecto canticum Davidis. 1. In te Iehova speravi, ne pudefiam in aeternum, in iustitia tua libera me. 2. Inclina ad me aurem tuam, celeriter eripe me: sis mihi in rupem fortitudinis, in domum munitionum ad servandum me. 3. Quia arx mea, et propugnaculum meum tu: et propter nomen tuum diriges me, et deduces me. 4. Erue me e reti quod absconderunt mihi, quia tu fortitudo mea.

1. *In te Domine.* Quod putant quidam compositum fuisse Psalmum postquam David ex deserto Maon praeter spem incolumis evaserat, mihi non displicet: quamvis dubia tantum sit coniectura, certe vel maximum aliquod e suis periculis, vel plura etiam commemorat. Initio autem qua precationis forma in suo cruciatu et anxietate usus sit, refert: in quibus verbis mire ardentes affectus spirat. Fiduciae argumentum sumit, quia speravit in Domino, vel etiam confidat, verbum enim praeteriti temporis videtur continuum actum notare. Tenebat enim principium illud, fieri non posse ut spes quae in Deum recumbit, nos frustretur. Interea nihil affert praeter unicam fidem, salutem sibi ideo tantum promittens, quia Dei ope et gratia salvum se fore credat, quia iam alibi exposita fuit haec sententia, et saepius recurret, satis est eam uno verbo attigisse. Utinam sic in ea omnes se exerceant, ut cum Davide quoties ad Deum accedimus, praefari liceat, ex hoc fonte manare preces nostras, quia salutem nostram in Dei manu repositam esse persuasi sumus. Particula *In aeternum,* duobus modis exponi potest, quia enim gratiam suam interdum subducit Deus, non male conveniet sensus, Quamvis nunc ope tua destituar, ne tamen ad finem usque, vel perpetuo me abiicias, ita David contra tentationes se patientia armare volens, temporali-

bus angustiis frustrationem opponeret. Si quis ita accipere malit, Quicquid acciderit malorum, ut semper ad opem ferendam praesto sit Deus, subindeque, prout res postulabit, manum porrigat: hunc quoque sensum non repudio. Petit autem *liberari in iustitia Dei,* eo quod Deus fidem servis suis datam praestando, iustum se probet. Nimis argute philosophantur qui Davidem ad iustitiam quam Deus gratuito suis largitur, confugere dicunt, quia propria operum iustitia vacuus sit. Stulte vero alii, qui Deum pro iustitia sua servare sanctos putant: quia sic meriti sunt, ut aequum sit mercedem illis rependi. Nam ex frequenti Psalmorum usu colligere promptum est, iustitiam Dei pro fide accipi, qua suos omnes tuetur, qui se eius praesidio tutelaeque committunt. Ergo a natura Dei spem suam confirmat David, quia seipsum abnegare nequeat.

2. *Inclina ad me aurem tuam.* Exprimunt haec verba quanto ardore accensus fuerit animus Davidis ad precandum, neque enim rhetorum more orationis splendorem vel ornatum affectat: sed tantum affectus sui vehementiam aptis verborum figuris describit. In festinatione etiam ostenditur periculi magnitudo, acsi diceret, mox de vita sua actum fore, nisi Deus auxilium suum acceleret. *Arcis, propugnaculi et rupis* nominibus significat se hostibus suis imparem esse ad resistendum: ideoque unicam spem restare in Dei praesidio.

3. *Quia arx mea.* Potest uno contextu legi hic versus, Quia tu mihi es instar arcis munitae, propter nomen tuum dirigas me ac deducas toto vitae cursu: atque ita copula (ut saepe alias) supervacua esset. Ego tamen in diversum sensum inclino, quod David hac meditatione interposita, non modo ad studium precandi, sed impetrandi quoque fiduciam animet. Scimus enim hoc illi esse familiare, precibus miscere quae ad tollendam dubitationem, et certitudinem confirmandam valeant. Postquam ergo suam necessitatem exposuit, iam ut animum colligat et erigat, statuit certum fore voti sui successum. Prius dixerat, Sis mihi in rupem et propugnaculum: nunc addit, Certe tu es arx mea et *propugnaculum:* significans se non temere iactasse has voces: ut multa optare solent a Deo increduli, quos dubii eventus timor suspensos tenet. Hinc etiam alterum deducit, quod perpetuo vitae cursu Deum habiturus sit ducem ac gubernatorem. Ac duobus quidem verbis rem unam designat, propter varios casus; (ut ego quidem interpretor) et inaequales vices quibus circumagitur hominum vita: acsi dixisset, Sive per montes arduos reptandum, sive per salebras enitendum, sive inter spinas ambulandum sit, te mihi perpetuum ducem fore confido. Porro quia semper vacillandi materiam in se reperient homines, diserte petit David ut Deus nomen suum vel gloriam respiciat: sicuti non aliunde ad nos iuvandos proprie inducitur: atque ita tenendum est, Dei nomen quatenus meritis omnibus opponitur, unicam salutis nostrae causam censeri. Proximo versu insidias et fraudes, quibus circumventus fuerat ab hostibus, sub *retis* similitudine videtur notare. Scimus enim de eius morte inita saepe fuisse consilia, quae nullum effugium relinquerent: et quum magna astutia pollerent hostes, propter incredibile odium, acrius ad eum perdendum fuisse intentos, quam ut sibi humanitus cavere potuerit. Hac de causa Deum appellat suam

fortitudinem: acsi diceret, sufficere ad scindendos omnes laqueos quibus irretitos videt miseros homines.

5. In manu tua commendabo spiritum meum, redemisti me Iehova Deus veritatis. 6. Odio habui omnes observantes vanitates fallaces: ego autem in Iehova speravi. 7. Exsultabo et laetabor in bonitate tua: quia respexisti afflictionem meam: cognovisti in angustiis animam meam: 8. Et non conclusisti me in manu inimici: statuisti in latitudine pedes meos.

5. *In manu tua.* Iterum fidem suam Deo proponit David, ac testatur se tantum honoris tribuere Dei providentiae, ut suas omnes curas in eam exoneret. Quisquis enim se committit in Dei manum et custodiam, non modo eum sibi fert arbitrum vitae et mortis, sed placide inter omnia pericula in eius praesidium recumbit. Verbo futuri temporis continuum actum haud dubie designat, itaque in praesenti apte vertitur. Notandum vero est, fieri non posse ut quis vitam suam Deo vere commendet, nisi qui mille mortibus se expositum reputans, illam vel de filo pendere sentit, vel ab evanido flatu nihil fere differre. Sic David in summa desperatione unum hoc sibi reliquum facit, ut Deo vitae custode ac praeside fretus, in cursu suo pergat. Mirum est autem, quum nos omnes tam multa sollicitent, vix centesimum quemque huc usque sapere, ut vitam suam in Dei manu deponat. Laeti et securi in diem multi vivunt, acsi eorum conditio nidus esset tranquillus, et ab omni incommodo reconditus, simul vero ac metus aliquis obiectus est, prorsus eos exanimat anxietas. Ita fit ut nunquam se ad Deum referant: quia vel se decipiunt vanis illecebris, vel trepidatione perculsi, pavoreque attoniti, nullum paternae eius sollicitudinis gustum capiunt. Porro quum nos varii curarum aestus exagitent, ac interdum etiam praecipites deiiciant, vel abripiant a recto officii cursu, vel saltem de gradu moveant: omnibus sedandis unicum hoc remedium est, Deum, qui nobis auctor est vitae, eumdem quoque esse conservatorem: unum hoc omnium onerum levamen, ne moerore oppressos desperatio absorbeat. Quando itaque Deus vitae nostrae curam suscipere et gerere dignatur, quamvis subinde variae mortes impendeant, discamus semper ad hoc asylum confugere: imo quo pluribus quisque periculis obnoxius est, in hac meditatione attentius se exerceat, hic denique nobis contra omnes insultus discriminum clypeus sit, contra omnes iactationes et procellas sit statio, Quamvis de salute nostra actum sit, Deum tamen fidum esse eius custodem: hinc deinde emergat precatio, ut eam Deus tuendam et asserendam suscipiat. Efficiet etiam haec fiducia ut quisque se ad obeundum vocationis suae munus prompto obsequio accingat, et constanter intrepideque contendat semper ad metam. Unde enim fit ut tam multi segnes sint ac resides, alii perfide officium deserant, nisi quia nimium providi terrentur periculis et incommodis: nullum interea Dei providentiae locum relinquunt. Denique quisquis in Dei praesidio non acquiescit, ut eius fidei et tutelae vitam suam commendet, nondum quid sit vi-

vere, bene didicit. Contra vero quisquis Deum statuet vitae custodem, eam vel in media morte salvam fore non dubitabit. Neque enim vitam nostram ideo tantum deponere oportet in manu Dei, ut illam in mundo superstitem conservet: sed etiam ut ab interitu vindicet in ipsa morte, sicuti Christus exemplo suo docuit. Quemadmodum enim David vitam sibi inter mortis discrimina prorogari optavit: sic Christus caducae huius vitae metam egressus est, ut in morte, spiritus salvus foret. Generalis ergo est ista precatio qua vitam suam Deo commendant fideles: primum ut eam manu sua protegat, quamdiu periculis mundi huius obnoxia est: in morte vero, in qua nihil praeter interitum cernitur, arcana sua custodia fervet incolumem. Sic porro statuendum est, nec in vita, nec in morte a Deo nos unquam deseri: quia quos praesidio suo salvos ad finem usque deducit, tandem ad se recipit morientes. Hic unus est ex praecipuis Scripturae locis ad corrigendam diffidentiam maxime idoneus: primum ne se perversis curis et molestiis ultra modum torqueant fideles: deinde, ne metu fracti, ab officio discedant, ne ad captandas vanas spes et fallacia subsidia defluant vel labantur, ne terroribus succumbant, ne denique mortem exhorreant: quae licet carnis sit interitus, animas tamen non extinguit. Praecipue vero ad superandas omnes tentationes valere hoc debet, quod Christus animam suam moriens Patri commendans, omnes suorum animas custodiendas suscepit: ideo et Stephanus Act. 7, 59. eum custodem invocat, Domine Iesu, suscipe Spiritum meum, inquit. Ceterum, quia anima sedes est vitae, ideo pro vita accipi satis notum est. *Redemisti me.* Quod praeteritum tempus quidam in futurum convertunt, mihi non videtur ratione fieri, nec enim dubito quin se ad fidendum animet David, quae iam expertus erat gratiae Dei documenta, in memoriam revocans. Hoc enim non leviter nos in posterum confirmat, ut certo persuasi simus, Deo vitam nostram fore curae, si iam prius liberator noster fuerit. Atque huc pertinet epithetum, quo Deum insignit. Deum enim veracem vel fidelem nominat, quia eundem perpetuo futurum credat, qualis antea fuit, ita hoc vinculo precandi fiduciam et spem futuri auxilii cum superioribus beneficiis connectit, acsi diceret, Domine, tu qui similis tui semper manes, neque hominum more animum mutas, iam re ipsa testatus es te salutis meae esse vindicem, nunc igitur in manu tua animam, cuius fuisti servator, depono. Quod David hic de terrena vita pronuntiat, Paulus 2. Tim. 1, 12. ad aeternam salutem transfert, Novi, inquit, cui crediderim, et quod potens sit ad servandum depositum. Et sane quum ex liberatione temporali David tantum conceperit fiduciae, plusquam maligni et ingrati sumus, nisi contra omnes Satanae machinas invicta fortitudine instruit redemptio Christi sanguine parta.

6. *Odio habui.* Quo melius exprimat, fidem suam in Deo penitus defixam esse, vitiosis affectibus, qui mentes nostras avertere a Deo solent, et quibus ut plurimum laborant increduli, purum se fuisse affirmat. Nam contrariorum antithesis (ut scimus) rem melius illustrat. Ceterum, nomen הבל ad magicas artes restringi (ut faciunt quidam interpretes) absurdum est. Fateor quidem talibus imposturis valde addictos fuisse Orientales, ut vulgare inter eos fuerit malum: sed quum innumeris fraudibus, hominum mentes illaqueet

Satan, et totidem illecebris a Deo avertat, speciem unam duntaxat notari a Propheta, nequaquam probabile est. Quascunque ergo vanas spes nobis fingimus, quae nos a Dei fiducia retrahant, *vanitates* generaliter appellat David, et quidem falsitatis vel mendacii: quia etsi ad tempus magnifica ostentatione nos pascunt, tandem deludunt ac frustrantur. Itaque testatur se abiectis vanitatibus, quas ad spes sibi fabricandas imaginari homines solent, in solum Deum recumbere. Quia vero non modo se quisque inebriat fallacibus mundi illecebris, sed alii alios decipiunt: diserte asserit Propheta sibi odio fuisse omnes qui se talibus mendaciis implicant: ut certe summopere nobis fugiendi sunt, nisi ultro velimus noxiis eorum captionibus irretiri. Secundum vero membrum coniunctim legendum est, *in Iehova speravi*, quia et causam odii assignat, et simul testatur, non aliter spem suam homines Deo addicere, nisi ab omnibus avocamentis abhorreant.

7. *Exsultabo*. Hic inseritur gratiarum actio: quanquam multi suspensam orationem esse malunt, ac Davidem votum concipere, si fuerit e praesenti discrimine liberatus. Sed quia nulla conditio apponitur, magis in illam sententiam inclino, eum abrupto precandi contextu sibi exitum promittere, de quo gratias merito agat, nec vero mirum est, diversos affectus in Psalmis misceri, in quibus tam suas tentationes quam fidei luctas exposuit David: deinde quum iam salutem adeptus cecinerit Dei laudes, interdum diversa tempora complectitur: sicuti hic dicit *respectam fuisse afflictionem suam* a Deo, per respectum allatae sibi opis, effectum intelligens, et quo hoc melius confirmet, addit se non fuisse traditum in manus inimici: in quibus verbis tacita antithesis subest: quum esset undique conclusus duris angustiis, mirabiliter a Deo fuisse ereptum. Eodem etiam pertinet quod additur, pedes eius in latitudine fuisse positos: quia notatur subita et inopinata mutatio.

9. Miserere mei Iehova, quia tribulatio mihi: computruit prae ira oculus meus, anima mea, et venter meus. 10. Quia defecit prae dolore vita mea, et anni mei prae gemitu: concidit in aerumna mea virtus mea, et ossa mea computruerunt. 11. Propter omnes hostes meos fui opprobrium, etiam vicinis meis valde, et terror notis meis: et videntes me foris, recesserunt a me. 12. Oblivioni traditus sum sicut mortuus a corde, similis factus sum vasi confracto: 13. Quia audivi convicium multorum: pavor circumquaque, dum consultant simul contra me, et de capienda anima mea cogitant.

9. *Miserere mei Iehova*. Multis querimoniis amplificat miseriae suae, et doloris gravitatem, ut Deum ad succurrendum flectat: non quod rationibus ad eum persuadendum opus sit, sed quia fideles ut curas suas exonerent, familiariter secum agere patitur. Nam quo pluribus urgentur malis, dum ea coram Deo deplorant, tantundem se erigunt ad spem auxilii impetrandi. Etsi autem hyperbolicae videri possent loquutiones, Davidi tamen propositum fuisse non dubito,

sensus suos in medium proferre. Primo dicit, oculos suos, animam, et ventrem contabuisse moerore, unde appatet, nec leviter, nec ad breve tempus his malorum tormentis fuisse vexatum. Ea certe mansuetudine praeditus erat, ut non excandesceret exiguo impulsu, neque tristitiae intemperantia se conficeret. Deinde ad mala toleranda pridem erat assuefactus. Ergo non nisi durissime, imo incredibili modo afflictus, eo usque indignationis prorupit. Iam per vocem Irae, ostendit non ita se in constantia ferreum, vel passionum expertem fuisse, quin prorumperet eius dolor ad nimiam vehementiam et ardorem. Unde colligimus, Sanctis durum saepe, et arduum fuisse cum suis passionibus certamen: nec eorum patientiam fuisse immunem a tristitia, sed anxie luctando, hoc tandem esse adeptos, ne eos malorum congeries obrueret. Per *vitam* intelligunt quidam sensus vitales: quod etsi non prorsus reiicio, simpliciter tamen exponere placet, quod moerore consumptus, vitam suam et annos effluere et deficere senserit. Atque his verbis iterum non tam mollitiem suam, quam malorum atrocitatem deplorat, etsi Davidem minime puduit infirmitatem suam, cui remedium quaerebat, libere fateri. Quod dicit, *Robur suum concidisse sub aerumna*, quidam interpretes malunt, Sub iniquitate, et עון, fateor, utrumque Hebraeis significat, imo saepius delictum et culpam: sed quum pro poena interdum sumatur, quod melius contextui congruere visum est, elegi. Quanquam autem verum est, quicquid unquam malorum perpessus est David, culpae suae adscribere solitum: quia tamen tantum hic recitans suas miserias, causam subticet, probabile est, rem unam pluribus modis suo more exprimere.

11. *Propter omnes hostes meos.* Alii vertunt, prae hostibus, et quia litera מ saepe apud Hebraeos comparative accipitur, sensum hunc eliciunt, quod amici et familiares Davidis eum supra omnes eius hostes probrosum duxerunt. Sed aliud, meo iudicio, voluit: quum passim esset exosus, totumque fere populum in suam factionem traxissent hostes, infamia se apud amicos et propinquos flagrasse, sicuti commune iudicium quasi violenta tempestas, abripere animos nostros solet, ideo copulam ו amplificandi causa positam fuisse arbitror: quod detestabilis fuerit David, non alienis modo, quibus ante fuerat ignotus, sed praecipuis amicis. Addit etiam, quum procul adspicerent, fugisse. Nam adverbio *foris*, significat non fuisse dignatos miserum hominem propiore accessu: imo ne qua mali contagio ad ipsos pertingeret, omnem quamvis remotum conspectum fugisse: quod sibi fraudi et dedecori fore ducerent, ullum ostendere amicitiae signum.

12. *Oblivioni traditus sum.* Prosequitur eandem sententiam, seque non secus ex omnium memoria deletum fuisse conqueritur, acsi mortuus fuisset. Etsi enim quorundam post mortem viget memoria apud superstites, saepius tamen contingit evanescere: quia nec quicquam est commercii, nec vivi mortuos aliquo officii genere prosequi aut iuvare possunt. Idem confirmat similitudine vasis corrupti, qua extremus contemptus et deiectio notatur: acsi dixisset, nullo iam loco vel numero se dignum censeri. Addit postremo, se exagitatum vulgo fuisse multis probris, et perculsum fuisse terroribus. Quanquam mihi magis placeret רבים Magnos vertere, quam Multos. Inde enim augetur indignitas, si primores, qui non minus iudicio quam auctoritate pollent, nos traducunt et infamant, quasi

sceleratos: quia apud plebeios instar est praeiudicii, quicquid ab illis profectum est. Optime ergo congruet sensus, a toto Procerum ordine contumeliose damnatum fuisse Davidem, ut eorum splendore oppressa fuerit afflicti hominis innocentia, quam sententiam confirmat quod continuo post adiungit, *Pavor circumquaque, dum consultant simul.* Nam quum de iisdem loquatur, aptius in primores hoc competere certum est, quam in obscurum vulgus. Porro videmus, impios sic fraudulentis consiliis inter se conspirasse ad perdendum Davidem, ut prius invidiam ei conflaverint tanquam homini scelesto et reprobo. Sic etiam convitiis eum lacerasse, ut protervíam fuco gravitatis tegerent, de eius pernicie inter se consultando, acsi iam minime ferendus esset, itaque non mirum est, tot actam acerbis tentationibus (sicut nuper visum fuit) vulneratum fuisse eius animum.

14. Ego tamen in te speravi, Iehova, dixi, Deus meus es. 15. In manu tua sunt tempora mea, erue me e manu hostium meorum, et a persequentibus me. 16. Lucere fac super servum tuum faciem tuam, serva me in bonitate tua. 17. Iehova, ne pudefiam, quia invocavi te: pudefiant impii, sileant in sepulcro. 18. Obmutescant labia mendacia, quae loquuntur adversus iustum dure in superbia et contumelia.

14. *Ego tamen in te etc.* Hic ponitur copula ו, sed adversativae particulae loco. Nam fidei suae constantiam omnibus quas retulit, tentationum machinis opponens David, negat se fuisse labefactatum, sed potius firmum stetisse in salute a Deo speranda: neque tamen ita se fuisse magnanimum praedicat quin pro carnis infirmitate fere oppressus iacuerit. Haec enim quamvis in speciem contraria, simul coniungi debent, eum dolore contabuisse, vigoreque omni fuisse privatum: et tamen bona spe suffultum, ut a Dei invocatione non desisteret. Sic ergo in tristitiae dirorumque cruciatuum tenebris fuit demersus, ut occulta lux fidei intus fulgeret in eius corde: sic gemuit sub ingenti tentationum mole, ut animum tamen ad Deum invocandum colligeret. Ergo per multa obstacula enixus est ut ad hanc confessionem emergeret. Modum postea spei suae definit, quod scilicet secum ita reputaverit, Deum sibi nunquam defore, sed loquutio notanda est, *Dixi, Deus meus es tu*: quo verbo significat ita statuisse penitus in animo suo, ut nullam contra dubitationem admitteret. Donec enim praevaluerit ista persuasio, ut sensus nostros occupet, semper incerti vacillabimus. Notandum tamen est, istud Dicere, non modo interius esse et arcanum, ut in corde potius quam in lingua resonet: sed ad Deum ipsum quasi unicum testem dirigi. Nihil enim difficilius est, ubi fidem nostram deludi videmus a toto mundo, quam sermonem ad Deum unum dirigere, et acquiescere in hoc conscientiae nostrae testimonio, quod sit Deus noster. Atque haec vera demum fidei probatio est, quamlibet violenti fluctus insurgant, quamlibet etiam duri impetus non concutiant, stabile hoc principium retinere, nos sub Dei esse tutela, et libere cum ipso in hunc modum loqui, Tu Deus noster es.

15. *In manu tua.* Quo alacrius salutem suam Deo commen-

det, praefatur se eo custode fretum non imaginari fortuitos et caecos eventus, quos vulgo metuunt homines. Perinde enim est acsi dixisset, Domine, penes te mortis ac vitae meae arbitrium est et potestas, quanquam non temere plurali numero usum esse arbitror, sed ut casuum varietatem notaret, qua agitatur vita hominum, frigide enim exponi videtur hoc nomen de vitae termino: quia vel tempus suum vel dies suos David in manu Dei esse simpliciter dixisset. Ego itaque non dubito quin varias resolutiones cogitans, totque discrimina quae assidue impendent, tot inopinatos eventus qui subinde accidunt, secure nihilominus recumbat in Dei providentiam: quia statuit eam moderatricem esse utriusque fortunae, ut loquuntur. Videmus primo, ut non in genere tantum vocet Deum mundi gubernatorem, sed vitam suam affirmet esse in eius manu: neque id simpliciter, sed quibuscunque versari modis contingat, inter omnes vicissitudines positam semper esse sub Dei manu: hinc precationem deducit, ut servetur e manu hostium.

16. *Lucere fac super servum tuum faciem tuam.* Diximus alibi, et postea videbimus pluribus locis, hanc loquendi formam ductam esse a communi hominum sensu, qui se a Deo non respici existimant, nisi re ipsa et effectu ostendat se gerere eorum curam. Non enim secus faciem eius obscurant afflictiones, ac nebulae, solis splendore. Petit igitur David, praesenti Dei auxilio sibi palam fieri, ipsum sibi propitium esse ac faventem: quod in afflictionum caligine cernere, non ita facile erat. Quanquam duobus modis faciem suam super nos illustrare dicitur: vel quum oculos aperit ad res nostras curandas, vel quum favorem suum nobis ostendit. Sunt quidem haec duo simul coniuncta, imo alterum ex altero pendet: sed in priore loquutione, pro sensu carnis nostrae tribuitur Dei mutatio, quae proprie in Deum non competit. Secunda autem loquutio exprimit, nobis potius quam Deo clausos esse vel hebetes oculos, quamdiu videtur miserias nostras non curare. *Servandi* verbo quid prius voluerit, explicat, quia autem nulla tunc exstabat salutis ratio, ad eam sperandam proposita bonitate se animat.

17. *Iehova ne pudefiam.* Prosequitur suam precationem, et quo plus spei concipiat, se hostibus suis opponit, quia bis absurdum fuisset, illos impune elabi, quorum impietas iram Dei aperte provocabat: innoxium vero hominem qui in Deum recubuerat, cum frustratione ludibrio exponi. Tenemus nunc quid valeat comparatio. Porro, spei vel fiduciae loco nunc invocatio ponitur et merito: quia necesse est ut ad Deum confugiat, et vota sua clamoresque dirigat quisquis in eius providentia recumbit. *Silere in sepulcro*, tantundem valet, atque impios morte compesci ne amplius noceant. Silentium vero tam dolosis et perfidis machinationibus quam tumultuoso fastui opponitur. Ideo mox proximo versu addit, *Obmutescant labia mendacii*, qua voce eum complecti interpretor tam vafritiem, fictos ad persuadendum colores et calumnias, quam ventosam iactantiam. Dicit enim durum vel praefractum loqui contra iustos, idque in superbia et contemptu: quia tam audaces ad mentiendum reddebat hostes Davidis perversa elatio, quae semper fere contumeliam ex se parit: quia fieri vix potest quin alios contemptim despiciat quisquis arrogat sibi plus iusto.

19. Quam multa bonitas tua quam abscondisti timentibus te, exercuisti confidentibus in te, coram filiis hominum. 20. Abscondes eos in abscondito vultus tui, a superbiis viri occultabis eos in tugurio, a rixa linguarum. 21. Benedictus Iehova, quia mirabilem reddidit bonitatem suam erga me in civitate munita.

19. *Quam multa bonitas.* Hoc versu exclamat benignum erga suos cultores et beneficum esse Deum, supra quam sensus noster capiat. Bonitas enim hic pro affctu suo capitur. Interrogatio autem vehementia non caret: quia non simpliciter praedicat David benignum esse Deum, sed in admirationem bonitatis quam expertus erat, rapitur. Neque enim dubium est quin pro sua experientia erumpat in hanc vocem, quia mirifice et inopinato modo ex suis malis liberatus fuerat. Itaque fideles suo exemplo iubet supra mentis suae captum assurgere, ut longe plus sibi promittant et exspectent a gratia Dei, quam concipiat humana ratio. Bonitatem Dei cultoribus absconditam esse dicit, quia peculiaris est eorum thesaurus. Etsi enim sese variis modis extendit ad profanos et indignos, ipsisque promiscue est exposita: longe tamen uberius et luculentius se profert erga fideles: quia etiam soli omnibus Dei beneficiis fruuntur in salutem. Adde, quod Deus, licet solem suum oriri faciat super bonos et malos, Matth. 5, 45. imo se brutis quoque animalibus liberalem exhibeat: se tamen vere et in solidum Patrem non declarat nisi servis suis. Quare non abs re abscondita dicitur fidelibus Dei bonitas, quos propius et magis familiariter favore suo prosequi dignatur. Quidam subtilius bonitatem Dei absconditam intelligunt, quia Deus saepe filios suos cruce et miseriis exercens, suam erga eos gratiam occultat, neque tamen eorum obliviscitur. Probabilius tamen est, pro reposito thesauro sumi: nisi forte ad piorum sensum id referre placeat: quia soli (ut dictum est) Divinae beneficentiae fructum animis percipiunt: quum impios impediat brutus stupor, ne Deum agnoscant beneficum Patrem, dum se ingurgitant eius opibus, ita fit ut Dei bonitas omnes mundi partes impleat ac occupet, vulgo tamen ignota sit. Sed prophetae mentem certius aperiet antithesis inter fideles et extraneos. Sicut enim homo providus, ita erit in omnes liberalis, ut filios tamen vel domesticos non defraudet, nec prodige largiendo exhauriat domum suam: ita Deus exteris benefaciens, filiis tamen servare novit quod in ipsos competit quasi haereditario iure. Augustinus parum apposite his verbis probat, eos qui sine fide horrent iudicium Dei, non gustare eius bonitatem: et eius error clarius proximo membro refellitur, ubi David pronuntiat, ipsum Deum coram mundo hoc testatum facere, nempe inaestimabili bonitate se erga cultores suos esse praeditum, ut eorum saluti prospiciat. Unde colligimus non de aeterna beatitudine, quae pios in coelis manet, hic tractari, sed de auxiliis ac beneficiis quae ad praesentis vitae conservationem pertinent: quae adeo manifesta esse docet, ut profani quoque homines, oculati eorum testes esse cogantur, etsi enim omnia Dei opera clausis oculis praeterit

mundus, ac maxime paternam eius erga Sanctos curam ignorat: certum tamen est, quotidie sic fulgere eius documenta, ut ne reprobos quidem lateat, nisi quatenus oblatam sibi lucem suffocant. Itaque vero pronunciat David, Deum coram filiis hominum exserere bonitatis suae testimonia erga fideles, ut certo constet, non temere nec frustra eum coli.

20. *Abscondes eos in abscondito.* Gratiam Dei hac in parte specialiter commendat, quod fideles ab omnibus noxis defendit ac tuetur. Nam quum assidue et innumeris modis eorum salutem oppugnet Satan, eisque maior pars mundi infensa sit, multis discriminibus obnoxios esse neccesse est. Itaque nisi eos sua manu Deus protegeret, ac subinde ad opem ferendam occurreret, miserrima esset eorum conditio. Alludit autem ad illam absconsionem cuius nuper meminit, quanquam primo intuitu durior esse videtur in metaphora: aptissime tamen exprimit, hoc uno tutos et salvos esse fideles, si Dominus eos respicit. Itaque magnifice hoc elogio extollitur providentiae Dei virtus, quod sola ad omne malorum genus repellendum sufficiat, ac radiis suis perstringat improborum omnium oculos, manusque enervet. Quibusdam alludere videtur Propheta ad Sanctuarium: quod etsi non reiicio, non satis tamen solidum arbitror. Dicit autem abscondi fideles a superbiis viri et rixis linguarum, quia nisi compescat Deus reprobos, scimus quam furioso impetu contra bonos et simplices efferre se audeant: sed quamlibet effrenis sit eorum libido et insolentia, ne quid tamen bonis noceat, mirabiliter Deus ex fulgore adspectus sui umbram opponit. Alii רִיכְסִים vertunt Conspirationes, alii pravitates: sed nulla ratione, nec vero respondet etymologia: quia non ab elevando deductum est. Superbiae additur Contentio linguarum: quia etsi Dei filiis metuenda sit hostium crudelitas, superat tamen virulenta eorum maledicentia: quod plus satis expertus est David. Quum autem nobis merito carior debeat esse integritas quam vita nostra, discamus sic iustitiam colere, ut freti Dei patrocinio, falsas omnes calumnias spernamus: semperque nobis in mentem veniat, hoc proprium esse Dei munus, suos ab iniustis probris asserere.

21. *Benedictus Iehova.* Generales quas posuit sententias, privatim ad se accommodat, ac praedicat, in liberatione vitae suae mirificam fuisse Dei bonitatem. Quia vero de auxilio loquitur quod in rebus confusis et perditis repente et praeter spem allatum erat, recte sentiunt interpretes, qui subaudiunt similitudinis notam, Quasi in urbe munita, nam quum ad omnes ictus pateret David, iniuriisque omnibus expositus foret, sibi in hac nuditate et inopia pluris fuisse Dei auxilium iactat, quam urbem bene munitam, vel inexpugnabile propugnaculum.

22. Ego autem dixeram in trepidatione mea, Proiectus sum a conspectu oculorum tuorum, utique tamen exaudisti vocem deprecationum mearum, dum clamavi ad te. 23. Diligite Iehovam, omnes mansueti eius: fideles custodit Iehova,

et rependit abunde superbe se gerenti. 24. Fortiter vos gerite, et roborabit cor vestrum, omnes qui speratis in Iehova.

22. *Et ego dixi.* Fatetur hoc versu David se diffidentia sua promeritum fuisse ut desertus et abiectus a Deo periret, probrosum hoc quidem erat coram hominibus: sed quo melius illustret Dei gratiam, non dubitat vitii sui dedecus palam facere. Eandem fere confessionem repetet Psal. 116. Ego dixi in praecipitatione mea, Omnis homo mendax. Scio, חפז a quibusdam exponi pro fuga, quasi David mortem fugitans, propterea quod impar esset ad resistendum, hoc pavore fuerit perculsus. Sed ego ad animi perturbationem magis refero. Itaque sive Festinationem vertas, sive alio modo, intelligit, se quasi praecipitem fuisse abreptum, ut se putaret a Deo negligi. Opponitur autem haec festinatio rationi sedatae et compositae: quia etsi metu perculsus fuit David, non tamen succubuit, acsi fixa in eius mente stetisset haec persuasio. Scimus enim, saepe terroribus inquietari fideles, et fervore impatientiae, vel nimium celeribus votis quasi praecipites impelli: sed postea redire ad se ipsos. Quod autem hac tentatione nunquam excussa fuerit Davidi fides, ex contextu patet: quia mox addit exauditas fuisse suas preces, atqui extincta fide serium precandi affectum concipere non potuit, quare hic festinationis tantum lapsus fuit. Quod si sanctum Dei Prophetam, tantaque praestantia ornatum in desperationem rapere potuit praepostera cogitationis festinatio: quantopere nobis timendum est ne exitiali ruina animi nobis concidant? etsi autem ad amplificandam Dei gratiam pertinet haec confessio, ut diximus: secundo tamen membro satis demonstrat David, fidem suam, quamvis concussa fuerit, non fuisse tamen radicitus evulsam: quia precari interea non destitit. Ac saepe hoc modo luctantur sancti cum propria diffidentia, ut partim labascant, partim animos suos colligant et efferant ad precandum. Nec obstat carnis infirmitas quominus etiam fere deiecti, indefessos Deo athletas se praebeant. Quanquam autem tentationi David strenue repugnaverat, se tamen indignum fuisse agnoscit Dei gratia, quam sua dubitatione quodammodo arcebat. Nam particula אכן, hoc loco adversative capitur: quod scilicet praeter meritum salvatus fuerit David, quia cum eius infidelitate certavit immensa Dei bonitas. Quia tamen nota est affirmationis apud Hebraeos, placuit reddere, Utique tamen. Nec vero dubito quin variis eam tentationibus opponat, quibus animum eius huc illuc impulsum fuisse credibile est.

23. *Diligite Iehovam.* Non hortatur hic, meo iudicio, pios ad Dei timorem et reverentiam, sicut multi volunt: sed tantum eos ad fiduciam animat, acsi iuberet prorsus addictos esse Deo, spes omnes suas in eum coniicere, et in eo penitus acquiescere, ne alio ferantur unde enim fit ut nos oblectent nostra figmenta, nisi quia non sapit nobis Deus, ut par erat: nec ei sensus omnes nostri adhaerent? quare dilectio haec, votorum omnium summam in se continet. Naturaliter bene et beate sibi esse cupiunt omnes: sed dum maior pars illecebris mundi capta, mendacia et imposturas diligit, vix centesimus quisque mentem ad Deum applicat. Sensum hunc confirmat quae statim additur ratio. Mansuetos enim ad Deum amandum hotatur Propheta, quia veraces custodiat, perinde ergo est acsi contentos esse

iuberet eius praesidio. Interim admonet, rectae conscientiae studendum esse, et integritatem colendam, quia Deus rectorum ac veracium se fore custodem promittit. Ex opposito pronuntiat, Superbis abunde rependere mercedem, ne, ubi videmus illis prospere ad tempus succedere, prava aemulatio nos sollicitet, vel certe nos frangat et exanimet eorum ferocitas, dum quidvis sibi licere putant. Summa igitur est, Quamvis sibi plaudant impii, dum impune in sceleribus suis grassantur, fideles autem in multis timoribus et periculis versentur: vos tamen Deo addicite, et recumbite in eius gratiam: quia veraces semper defendet, superbis vero quam meriti sunt mercedem rependet. In particula על יתר non consentiunt interpretes. Superbiam quidam vertunt, hoc sensu, Deus pro superbia retribuet superbe agentibus. Alii exponunt, Ad cumulum, vel, ultra mensuram, quia יתר Hebraeis residuum significat, pro quo posuimus *abunde*. Nonnulli intelligunt, usque ad filios et nepotes, qui residui manebunt ex illorum semine. Ceterum quia eadem vox pro Excellentia saepius accipitur, non dubito quin Propheta facere superbos perstringat, qui suam praestantiam sibi non modo clypei, sed invictae munitionis loco contra Deum esse fingunt. Quia ergo eos excaecat vel falcihat sua potestas, ut intemperanter ac sine modo abiectis et debilibus insultent: eleganter Prophèta dicit, pro excellentia qua turgent, repositam illis esse mercedem.

24. *Fortiter vos gerite.* Eodem pertinet haec exhortatio, haec enim constantia de qua praecipit, in illo Dei amore fundata est: ubi toto corde quam promittit salutem, omnibus illecebris valere iussis, amplectimur. Neque tamen supervacua est fortitudinis et constantiae mentio, quia ubi quis in Deum recubuerit, ad multos Satanae impetus sustinendos se comparet atque armet necesse est. Primum ergo est, ut nos placide in Dei fidem et tutelam tradamus, ac bonitas eius gustus sensus omnes nostros retineat. Deinde ut firma constantia et infatigabili virtute instructi, subinde ad nova proelia stemus accincti. Quia tamen nemo sponte sua ad pugnandum sufficeret, David Spiritum fortitudinis sperare a Deo et petere nos iubet, quod notatu apprime dignum est. Nam hinc colligimus, ubi nos affici admonet Spiritus Dei, non expendere qualis sit cuiusque facultas, nec officium ipsum propria hominum virtute metiri: sed potius ad preces nos accendere, ut defectum nostrum solus, qui potest, Deus corrigat.

PSALMUS XXXII.

Arg. David probe et serio expertus quam miserum sit Dei manum sentire ob peccata infestam, exclamat, hoc summum et unicum esse beatae vitae caput, si Deus hominem abolito reatu, sibi gratuito reconciliet. Postquam vero de impetrata venia gratias egit, alios secum in huius felicitatis societatem invitat, eius obtinendae modum suo exemplo praescribens.

Erudiens Dàvidis. 1. Beati quibus remissa est iniquitas, quorum tecta est transgressio. 2. Beatus homo cui non imputat Iehova iniquitatem, et in cuius spiritu non est dolus.

Inscriptio gustum aliquem argumenti praebet. Quidam putant nomen משכיל, ex versu 7. desumptum esse: sed rectius est, ex toto contextu fuisse Psalmo impositum. David enim post longos et horribiles cruciatus, quum Deus propositis irae suae signis, eum severe torqueret: tandem gratiam adeptus, documentum hoc ad suum et totius Ecclesiae usum accommodat, ut se aliosque erudiant in praecipuo salutis capite. Quia enim fieri non potest quin misere trepident cuncti mortales, donec certo persuasi sint, Deum sibi esse propitium, vel, quod deterius est, se ipsos et Deum obliti, in mortifero stupore iaceant: non alibi quam in gratuita peccatorum venia, sitam esse felicitatem docet: quia nec quicquam miserius sit quam Deum habere adversum, nec aliter nobis propitius sit, quam ubi paterna indulgentia peccatis nostris ignoscit.

1. *Beati quibus.* Tam ex ardenti cordis affectu, quam ex seria meditatione erumpit in hanc exclamationem. Nam quum totus fere mundus a Dei iudicio sensus suos avertens, mortiferam sibi oblivionem inducat, falsisque deliciis se inebriet: David sicuti irae Dei metu fuerat perculsus, ut ad quaerendam misericordiam se conferret, alios etiam clara et sonora voce expergefacit: pronuntians, eos demum beatos esse, quibus placatus est Deus, ut pro filiis agnoscat, quibus merito inimicus esset. Tametsi autem alios hypocrisis et superbia excoecat, alios crassus Dei contemptus, ut de quaerenda venia minime solliciti sint: fatentur tamen omnes venia sibi opus esse: nec sane quisquam est quem non ad Dei tribunal accuset propria conscientia, multisque stimulis pungat. Hanc igitur confessionem profanis quoque hominibus extorquet ipsa natura, Quia nemo perfectus est, necessariam omnibus esse veniam: ac tum demum praeclare nobiscum agi, quum peccata Deus remittit. Sed interea multis caliginem obducit hypocrisis, multos demulcet perversa carnis securitas, ut nullo aut frigido irae Dei sensu tangantur. Et accedit duplex error, quod peccata sua omnes extenuant, nec centesima ex parte reputant quam sint Deo obnoxii. Deinde frivolas sibi expiationes fingunt, quibus se a noxa liberent, Deique gratiam redimant. Ita omnibus seculis passim invaluit haec opinio, Quamvis singuli vitiis laborent, simul tamen ornatos esse meritis, quae illis gratiam concilient coram Deo: deinde quamvis iram Dei provocent suis delictis, in promptu esse piacula, et satisfactiones quibus se absolvant. Atque haec Satanae impostura communiter in Papistis, Turcis, et Iudaeis, aliisque gentibus regnat. Itaque quisquis non furiosa amentia abreptus fuerit in Papatu, sententiam hanc admittet, Miseros esse homines, nisi cum illis clementer agat Deus, peccata non imputando. Sed longius progressus est David, totam hominum vitam irae et maledictioni Dei subiiciens, nisi quatenus mera gratia Deus ad se recipere dignatur: cuius rei Spiritus qui per Davidem loquutus est, per os Pauli, Rom. 4, 6. certus nobis est interpres ac testis. Nisi usus fuisset hoc testimonio Paulus, nunquam ad genuinam Prophetae mentem penetrassent lectores: sicuti Papistae licet cantillent in templis suis, Beati quorum remissae sunt iniquitates, tamen quasi vulgare aliquod levisque momenti dictum praetereunt. Atque Paulo haec plaena est iustitiae fidei definitio, acsi dixisset Propheta, tunc demum beatos esse homines, quum Deo gratis reconciliari, pro iustis censentur. Haec igitur beatitudo quam

celebrat David, omnibus hominum meritis in nihilum redactis, operum iustitiam evertit. Nam commentum partialis iustitiae, quo se Papistae et alii deludunt, futile est, quia ne inter eos quidem qui coelestis doctrinae luce carent, quisquam reperietur tam vaesanus, qui sibi perfectam iustitiam arroget: quod etiam testantur expiationes, lavacra, et alia placandi Dei remedia, quae semper in usu fuerunt cunctis gentibus. Sed interea suas virtutes perinde obtrudere Deo non dubitant, acsi magnam beatitudinis partem sibi ipsi acquirerent. David autem longe alium ordinem praescribit, ut in quaerenda felicitate omnes ab hoc principio incipiant, non aliter sibi propitium fore Deum, quam si gratis ignoscat: et favore suo dignetur qui aeterno interitu digni essent, ac merito pronuntiat David, sublata misericordia, miseros in solidum et maledictos esse cunctos mortales: quia quum naturaliter tantum ad malum ferantur omnes, donec regeniti fuerint, totam eorum vitam Deo exosam et abominabilem esse certum est. Deinde etiam post regenerationem quum nullum hominis opus sine venia placere Deo queat, a spe salutis excludi necesse est. Certe nihil praeter anxiam trepidationem illis restabit. Durum hoc Papistis videtur, sanctorum opera, quia maculis aspersa sunt, mercede indigna esse, sed in eo crassam inscitiam produnt, quod Dei iudicium cui obscurus est stellarum splendor, ex suo sensu aestimant. Fixa igitur maneat doctrina haec, Quia non aliter iusti coram Deo reputamur, nisi gratuita peccatorum remissione, hanc aeternae salutis esse ianuam: ideoque solos esse beatos qui in Dei misericordiam recumbunt. Tenenda enim est illa quam notavi, antithesis inter fideles, qui remissionem peccatorum amplexi, acquiescunt in mera Dei gratia, et reliquos omnes, qui ad gratiae asylum confugere negligunt. Porro quod ter idem inculcat David, non est supervacua repetitio. Per se quidem hoc satis clarum erat, beatum esse hominem cui remissa est iniquitas: sed quam sit persuasu difficile, ut cordibus penitus infixum maneat, experientia ostendit. Maior pars (ut admonui) suis illecebris capta, quantum in se est, conscientiae terrores, omnemque irae Dei metum procul a se depellit. Quanquam autem Deum sibi propitium appetunt, fugitant tamen magis eius conspectum, quam ad eius gratiam ex animo sincereque adspirent. Quos vero Deus vere expergefecit, ut tangantur vivo miseriae suae sensu, assidua inquietudo exagitat, ut difficile sit eorum animos pacare. Gustant quidem Dei misericordiam, et eam apprehendere conantur: sed subinde ad multos insultus vel expavescunt, vel nutant. His duabus de causis, pluribus verbis in testanda peccatorum remissione insistit, nempe ut sopitos excitet, securis sollicitudinem iniiciat, torpentesque impellat: deinde ut trepidas et anxias mentes certa constantique fiducia tranquillet. Apud priores talis est huius doctrinae usus. Quid facitis miseri? si vos una et altera punctio non sollicitat, si ad incutiendum terrorem non sufficit qualiscunque peccatorum agnitio: quam perversum tamen est, immensa congerie obrutos, secure adhuc dormire? Apud debiles autem et trepidos non parum solatii et confirmationis continet haec repetitio, nam quum subinde recurrant dubitationes, non satis esset una in lucta superiores stare. Ergo ne inter varios motus quibus turbantur, desperatio eos absorbeat, Spiritus sanctus

remissionem peccatorum pluribus verbis confirmat et sancit. Iam expendere convenit quid valeant loquendi formae. Certe remissio de qua hic agitur, cum satisfactionibus non convenit. Deus enim levando, aut tollendo, deinde tegendo et non imputando peccata gratis ignoscit. Quare Papistae satisfactiones suas, et supererogationis (ut vocant) opera ingerendo, beatitudine ista se privant. Adde quod David verba haec ad plenam veniam extendit. Itaque intempestiva hic est poenae et culpae distinctio, qua Papistae dimidiam tantum veniam faciunt. Nunc tandem videndum est ad quos pertineat haec felicitas, quod ex circumstantia temporis colligere promptum est. Nam quum dicit David, se unica Dei misericordia beatum esse, non erat ab Ecclesia alienus: imo prae aliis multis profecerat in timore cultuque Dei, et vitae sanctitate, seque exercuerat in omnibus pietatis officiis. Post istos progressus ita eum exercuit Deus, ut proram et puppim salutis suae in gratuita cum Deo reconciliatione locaret. Nec vero frustra Zacharias in suo Cantico, Luc. 1, 77. hanc salutis scientiam vocat, tenere remissionem peccatorum. Ergo ut quisque sanctitate maxime excellit, se a iustitiae perfectione adhuc longe abesse sentiat, ne alibi confidat quam in mera Dei misericordia. Unde apparet nimis crasse hallucinare qui in peccatorum remissione non nisi initium iustitiae esse putant. Nam quum se quotidie multis delictis obstringant fideles, nihil proderit viam semel adeptos esse, nisi eadem eos gratia usque ad ultimam vitae metam prosequatur. Siquis obiiciat, beatos alibi vocari qui timent Dominum, qui ambulant in viis eius, qui integri sunt corde, etc. facilis responsio est: quia nullibi reperietur perfectus Dei timor, Legis observatio, et cordis integritas, quicquid ubique Scriptura de beatitudine praedicat, quam in gratuito Dei favore quo nos sibi reconciliat, esse fundatum.

2. *In cuius spiritu non est dolus.* Hac particula fideles discernit tam ab hypocritis quam a stupidis contemptoribus quorum utrisque nec curae est ista felicitas, nec eius potiundae ratio constare potest. Male sibi conscii sunt scelerati, sibi tamen in suo foetore placent: obstinant se ad impudentiam, minas ludribio habent, vel saltem fallacibus blanditiis se involvunt, ne cogantur in Dei conspectum prodire, ergo quamvis urantur miseriae suae sensu, vel caecis tormentis vexentur, perversa tamen oblivione metum omnem Dei suffocant. Hypocritae, siquando eos mordet conscientia, inanibus pharmacis leniunt dolorem: si eos Deus ad tribunal suum citat, larvas nescio quas pro defensione opponunt: nec unquam integumentis carent, quibus lucem e cordibus suis arceant. Hos omnes impedit interior dolus, ne felicitatem quaerant in paterno Dei amore. Quin etiam multi eorum vel proterviunt coram Deo, vel superba confidentia turgent, ut se beatos somnient quamvis adverso Deo. Significat ergo David, neminem ante gustare quid valeat peccatorum remissio, quam ex eius corde abstersus fuerit dolus. Porro quid intelligat per hoc nomen, ex his quae dixi colligere licet. Quisquis ergo se non examinat coram Deo, quin potius Dei iudicium fugitans, vel se abdit in tenebras, vel foliis obtegit: secum dolose agit, et cum ipso Deo. Ita non mirum est, si malum non sentiens, medicinam respuit. Huius doli notandae sunt duae illae quas attigi species. Quanquam autem non ita obduruerunt multi, quin tangantur

aliquo timore et gratiae desiderio: sibi tamen interea indulgeant, vel frigide moventur ad veniam quaerendam. Hinc fit ut nondum capiant quam inaestimabilis sit felicitas, Deum habere propitium. Talis fuit ad tempus David, cui obrepsit dolosa securitas ad obtenebrandam eius mentem, ne ad huius felicitatis studium emergeret. Hoc eodem morbo laborant saepe sancti. Quare si hac felicitate quam nobis proponit David, frui cupimus, sedulo curandum est ne Satan fallaciis corda nostra occupans, miseriae nostrae sensum nobis adimat: in qua tabescere necesse est quicunque subterfugia quaeritant.

3. Quando tacui, contabuerunt ossa mea, et quum eiularem tota die. 4. Quia interdiu et noctu ingravescebat super me manus tua, versus est in siccitates aestatis viror meus. Selah.

3. *Quando tacui.* Sententiam quam posuit, propria experientia confirmat, quod scilicet humiliatus Dei manu, senserit nihil esse miserius quam ab eius gratia alienari: quibus verbis significat non posse doctrinam hanc rite percipi, donec irae suae sensu nos Deus exercuerit. Nec vero de mediocri tantum examine loquitur, sed extremo rigore se penitus subactum fuisse refert. Et certe mira est in hac parte carnis nostrae non modo pigritia, sed etiam durities. Itaque nisi violentis modis tracti, nunquam ad reconciliationem cum Deo quaerendam iusto fervore properabimus. In summa, suo exemplo Propheta docet, tunc demum nos capere quanta sit felicitas, Deum habere propitium, ubi gravibus tentationum luctis intus exercitati, probe sensimus quam formidabilis sit ira Dei. Dicit autem, sive taceret, sive clamore ac rugitu exonerare tentaret suum dolorem, semper ossa sua senuisse: acsi diceret totum robur suum fuisse emarcidum. Unde sequitur, quocunque se vertat peccator, et quoscunque induat affectus, non tamen levare suum malum, nec quicquam proficere, donec cum Deo redierit in gratiam. Saepe enim contingit, gravissima tristitia constringi qui frenum arrodunt, intusque devorant ac comprimunt suum dolorem: postea quasi subito furore abripi, et vim doloris eo maiore impetu erumpere, quo se diutius cohibuerunt. Silentii nomine non indolentiam vel stuporem designat, sed affectum qui medius est inter tolerantiam et contumaciam, vitio et virtuti affinis. Neque enim ossa eius quasi senio consumpta essent, nisi inter diros animi cruciatus: et tamen spei vel obedientiae non fuit silentium, quod misero nihil solatii attulit.

4. *Quia interdiu.* Hoc versu clarius explicat unde tantus moeror, quia scilicet Dei manum sensit infestam sibi esse. Hic enim malorum omnium cumulus est, urgeri Dei manu, ut sentiat peccator sibi cum eo iudice negotium esse, cuius ira et severitas praeter aeternam mortem innumeras mortes in se continet. Hinc conqueritur David succum suum exaruisse, non modo quod simpliciter reputaret sua mala, sed causam et fontem agnosceret. Tunc enim concidit totus hominum vigor, ubi Deus iudex apparet, ac propositis irae suae signis eos humiliat ac prosternit. Tunc impletur illud Iesaiae, 40, 7.

Exaruit herba et emarcuit flos, quia spiritus Domini sufflavit in eo. Dicit autem non vulgare fuisse castigationis genus, quo didicit vere iram Dei metuere, quia manus Domini noctes et dies ingravescere non cessavit. Certe iam a puero ad Dei timorem tam arcano Spiritus instinctu, quam doctrina formatus erat ad pietatem. Et tamen ad hanc sapientiam discendam adeo non satis fuerunt rudimenta quibus fuerat imbutus, ut tanquam novitium in medio cursu erudiri necesse fuerit. Imo quum iam longo usu assuevisset ad gemenda sua peccata, de integro ad diuturna exercitia retractus est, unde colligere licet quam sero resipiscant homines, ubi semel lapsi sunt: atque etiam quam sint ad parendum tardi, donec subinde plagas suas ingeminet Deus, et continuando augeat. Si quis roget de Davide, an callum obduxerat ad plagas, quas sciebat Divinitus sibi infligi: responsio ex contextu petenda est, detentum fuisse et constrictum in perplexis doloribus, et lentis tormentis fuisse distractum, donec bene domitus mansuesceret: quod principium est quaerendi remedii. Unde iterum colligimus, non frustra iterari castigationes quibus in nos videtur Deus saevire, nec frustra manum eius aggravari, donec ferocia nostra succumbat, quam scimus esse indomitam, nisi durissimis plagis cogatur.

5. Peccatum meum tibi notum feci, et iniquitatem meam non abscondi: dixi, Confitebor super me scelus meum Iehovae: et tu remisisti noxam peccati mei. Selah. 6. Propterea orabit ad te omnis mansuetus tempore inveniendi: utique in diluvio aquarum multarum ad eum non appropinquabunt. 7. Tu latibulum mihi, a tribulatione custodies me, canticis liberationis circumdabis me. Selah.

5. *Peccatum meum notum feci.* Iam exitum suae miseriae describit Propheta, ut eius felicitatis, de qua meminit, potiundae omnibus in promptu exposita sit ratio. Quum ergo infeliciter eum angeret ac torqueret irae Dei sensus, haec unica levatio fuit, ingenue se damnare coram Deo, et ad veniae deprecationem suppliciter confugere. Non dicit autem simpliciter sibi in mentem venisse peccata, nam et Cain et Iudae idem contingit, sed nullo profectu: quia dum sibi male conscii sunt reprobi, non desinunt seipsos exedere, et fremere adversus Deum: imo quamvis invitos ad iudicium suum cogat, cuperent tamen se abscondere. Sed hic longe diversa peccati agnitio describitur, dum scilicet peccator sponte ad Deum se confert: quia spem salutis non in pervicacia vel hypocrisi, sed in veniae deprecatione statuit. Haec enim voluntaria confessio cum fide semper coniuncta est: quia alioqui latebras semper captabit peccator, quibus effugiat conspectum Dei, ac verba Davidis aperte ostendunt, sincere et ex animo prodiisse ante Dei oculos, ne quid celaret. Nam quum dicit se notum fecisse peccatum, nec abscondisse: posterius membrum more Hebraico ad amplificandum additur. Quare dubium non est quin David coram Deo se sistens, sensus omnes suos effuderit. Scimus ut sua mala extenuent hypocritae, vel fucos inducant, vel ter-

giversando obscurant: denique nunquam ingenue et pleno ore rectam confessionem asserant. Hac pravitate se fuisse implicitum negat David, quia sine ulla simulatione patefecerit Deo quicquid eum premebat, quod etiam confirmat *Dicendi* verbo. Nam quum reprobi trahantur, perinde ac si iudex sceleratos in quaestionem ageret, consulto et propenso animi metu se venisse testatur. Nam istud dicere, nihil aliud est quam secum deliberare: unde sequitur, veniam sibi fuisse pollicitum a Dei misericordia, ne liberae confessioni viam praecluderet terror. Particula *Super me*, vel contra me, significat omissos fuisse a Davide omnes praetextus quibus bona pars hominum se exonerat, culpam alio transferens, vel derivans. Statuit ergo David sese Dei iudicio penitus subiicere, proferreque suum reatum, ut apud se damnatus veniam impetraret. *Et tu remisisti.* Membrum hoc molestis et diris agitationibus opponitur, quibus se vexatum fuisse dixit antequam fide gratiam Dei apprehenderet. Ceterum his verbis docet, quoties se peccator cum ingenua confessione offeret, reconciliationem cum Deo paratam fore: quia non sibi uni placabilem fuisse Deum recitat, sed communem in suo exemplo doctrinam tradit, ne dubitent qui laborant, sub onere sibi fore propitium, simulac recta et voluntario affectu ad eum se contulerint. Siquis hinc colligat, poenitentiam igitur et confessionem causam esse obtinendae gratiae: solutio non difficilis est, Davidem hic non disserere de causa, sed modum ostendere quo se Deo reconciliat peccator. Quamvis enim interveniat confessio, altius tamen penetrandum est, nempe quod fides corda nostra aperiens et linguas, eadem quoque veniam impetret. Neque enim semper quicquid necessario requiritur, inter causas numerare convenit. Siquis rudius malit, veniam confessione sua adeptus est David, non quod eam actu ipso loquendi promeritus fuerit, sed quia fide directrice iudicem suum suppliciter deprecatus est. Porro quum eadem inter nos hodie vigere debeat confitendi ratio quae olim Patribus sub Lege fuit, satis hoc loco refellitur tyrannicum Papae edictum, quo nos a Deo ad suos sacrificos ablegat.

6. *Propterea orabit.* Diserte exprimit, quicquid hactenus proposuit in sua persona, communiter spectare ad omnes Dei filios: quod sedulo notandum est, quia ob diffidentiam nobis ingenitam maior pars aegre et maligne Dei gratiam ad se admittit. Hinc etiam colligimus confessionis actu, ut loquuntur, veniam non fuisse promeritum, sed fide magis et precibus: quia hunc potiundae eiusdem modum fidelibus praescribit, ut ad orationem confugiant, quae verum est fidei sacrificium. Ceterum discamus, in Davide editum fuisse a Deo clementiae specimen, quod non tantum ad nos omnes pertineat, sed etiam ostendat quomodo reconciliatio quaerenda sit. Quanquam autem universalis nota ad confirmationem cuiusque piorum valet: simul tamen ostendit, nemini spem salutis aliter fieri, quam si coram Deo supplices se prosternant, quia eius misericordia omnes ad unum indigent. *Tempus inveniendi* quod mox subiicitur, quidam ad solennes et statas precandi horas referunt, sed rectius alii, meo iudicio, locum hunc comparant cum illo Iesaiae cap. 55, 6. Quaerite Iehovam dum inveniri potest: invocate eum dum prope est. Semper quidem tempestive quaeritur Deus, quia singulis momentis egemus eius gratia, et ipse etiam ultro nobis occurrit: sed quia nos segnities,

vel etiam socordia impedit ab eo quaerendo, hic David articulos proprie designat quibus fideles sua necessitas sollicitat. Quod hoc loco abusi sunt Papistae, ut sibi accerserent e coelo patronos, indigna quidem refutatione est insulsitas: hinc tamen perspicere licet vel quam scelerate corruperint totam Scripturam, vel quam crassa inscitia in rebus apertis hallucinati fuerint. *In diluvio aquarum multarum.* Congruit hoc dictum cum illo Joëlis vaticinio, Quisquis invocaverit nomen Domini, salvus erit. Joël 2, 32. Sensus est, etiam si nos undique circumdent profundi mortis gurgites, metuendum non esse ne nos absorbeant: sed tutos et incolumes fore, modo nobis fide receptus sit ad Dei misericordiam. Emphatica igitur circumstantia est, in ipsa morte salutem certam fore fidelibus, modo se in asylum gratiae Dei conferant. Nam sub Diluvii voce notantur quaevis discrimina, quibus vitandis nulla ratio apparet. Tandem ad gratias agendas se convertit. Quanquam autem paucis verbis celebrat Dei gratiam: subest tamen in hac brevitate multa energia. Nam primo alium salutis portum esse negat, quam Deum ipsum: deinde fidum sibi in posterum fore custodem promittit, libenter enim retineo futurum verbi tempus, quod alii nulla ratione in praeteritum vertunt. Neque tamen se immunem a tribulationibus fore putat, sed illis Dei praesidium opponit. Postremo quicquid acciderit malorum, sibi Deum liberatorem fore confirmat. Nam verbo *Circumdandi* multiplices ac varias salutis species designat: acsi diceret, innumeris modis se Deo fore obstrictum, ut uberrima hinc inde materia eius laudandi suppetat. Videmus interea ut suo more gratitudinis officium Deo offerat, pro auxilio *cantica ereptionis* ponens.

8. Erudiam te, et docebo te in qua via ambules: consulam super te oculo meo. 9. Ne sitis sicut equus, sicut mulus, quibus non est intelligentia: camistro et freno maxillam eius constringes, ne calcitrent contra te. 10. Multi dolores impio: at sperantem in Iehova bonitas circumdabit. 11. Laetamini in Iehova, et exsultate iusti, cantate omnes recti corde.

8. *Erudiam te.* Quo plus energiae habeat exhortatio, sermonem ad singulos dirigit. Nam facilius in animos penetrat quod dicitur, ubi quisque peculiariter doctrinam ipsam ad se applicat. Porro quum omnibus Dei filiis salutis via hic monstretur, summopere cavendum est, ne ab ea vel minimum quis deflectat. Discamus autem ex hoc loco, hac lege nos Deo reconciliari, ut quisque fratres suos eiusdem beneficii participes facere studeat, ac sollicitudinem suam per oculi intuitum melius declarat. Interea tenendum est, quicunque de salute nostra solliciti sunt, eos nobis a Domino constitui viae duces. Unde apparet quam paterne nobis prospiciat.

9. *Ne sitis sicut equus.* Breviter nunc sui consilii, quod se daturum praefatus est, summam exponit, omnes enim ad placidam docilitatem hortatur: atque ut deposita contumacia mansuetudinis spi-

ritum induant. Prudenter autem de corrigenda duritie pios admonet: quia si attenti essemus ad Dei ferulas, ut decebat, certatim quisque ad quaerendam Dei gratiam properaret, nunc unde tanta in omnibus tarditas, nisi quia vel stupidi sumus, vel etiam refractarii? Brutis autem animalibus praefractos omnes comparans David, pudorem illis incutit, et simul denuntiat, contra stimulos calcitrando, nihil proficere. Homines (inquit) equorum ferociam subigere norunt frenis, et lupatis: quid igitur Deum putant facturum, ubi eos intractabiles expertus fuerit?

10. *Multi dolores impio.* Sine figura pronuntiat qualis rebelles et obstinatos maneat conditio. Prius dixerat Deum non carere frenis vel lupatis, quibus eorum proterviam compescat: nunc addit nullum illorum miseriis finem vel modum fore, donec prorsus consumpti fuerint. Quamvis ergo ad tempus nobis parcat Deus, terreat nos haec denuntiatio, ne temporalis impunitas nos obduret: neque sic nos decipiat prosperitas cui Deus maledicit, quin reconditi *isti dolores* quos Deus reprobis omnibus minatur, nobis in mentem *veniant*. Sicut autem innumeris vindictis armatum esse Deum contra reprobos dixit, rursum addit, Immensa bonitate instructum esse qua suos omnes sublevet. Summa est, non aliud esse malis nostris remedium, nisi ut humiliati sub Dei manu, salutem nostram in sola eius misericordia fundemus: eos vero qui in Deum recubuerint, omnibus numeris beatos fore: quia undecunque eos oppugnet Satan, Dominus cum suo praesidio occurret.

11. *Laetamini in Iehova.* Postquam David veram felicitatem piis omnibus promptam et expositam esse docuit, non immerito eos ad laetitiam hortatur. Iubet autem in Iehova laetari, acsi diceret, nihil obstare quominus Deum sibi propitium esse statuant qui tam benigne et comiter ad reconciliationem se offert. Interea notemus hunc incomparabilem esse fidei fructum, quem etiam commendat Paulus, dum scilicet piorum conscientiae tranquillae et hilares pace et gaudio spirituali fruuntur. Nam ubicunque vigebit fides, eam sequetur haec sancta gloriatio. Sed quia mundo sua impietas obstaculum est, ne ad huius gaudii participationem accedat: ideo solos iustos compellat David, quos eosdem *rectos corde* nominat, ut sciamus externae iustitiae specimen quae hominibus arridet, nihil esse coram Deo. Sed quomodo iustos vocat quorum tota felicitatis in gratuita Dei clementia posita est, dum illis peccata non imputat? Respondeo, non alios recipi in gratiam, nisi qui sibi in vitiis displicent, et ex animo resipiscunt: non quod poenitentia sibi veniam acquirant, sed quia a Spiritu regenerationis divelli nunquam potest fides. Iam vero ubi se Deo addicere coeperunt, rectitudinem cordis illorum perinde acceptam habet acsi integra esset ac perfecta, neque enim solum hominem Deo reconciliat fides, sed quicquid in eo adhuc est imperfectum sanctificat, ut gratuita Dei indulgentia iustus sit, qui nullo merito tantum bonum acquirere sibi posset.

PSALMUS XXXIII.

ARG. David, aut quisquis huius Psalmi fuit auctor, ut fideles ad laudandum Deum incitet, argumentum proponit in generali eius providentia, qua sustinet, tuetur, ac gubernat totum mundum. Deinde paternam erga electum populum eius curam celebrat: simul ostendens quam necesse sit peculiari eius tutela pios foveri.

1. Exsultate iusti in Iehova, rectis decora est laus. 2. Celebrate Iehovam in cithara, in nablo et decachordo psallite illi: 3. Cantate ei canticum novum, strenue canite cum iubilatione: 4. Quia rectum verbum Iehovae, et omnia opera eius in fide.

1. *Exsultate iusti in Iehova.* Nominatim fideles vel iustos compellat, quia soli idonei sunt gloriae Dei praecones. Neque enim increduli qui Dei bonitatem nunquam gustarunt, eum possunt ex animo laudare: et Deus nomen suum impuris eorum linguis attingi non vult. Sed ex contextu melius patebit cur haec exhortatio solis fidelibus proprie conveniat, atque ita posterius membrum exponunt multi, rectis laudem congruere: quia si ad idem tentandum se accingunt impii, vel hypocritae, id in Dei probrum et dedecus magis vergit quam in laudem: imo nihil quam sacrum eius nomen profanant, ac vere quidem hoc dicitur, quemadmodum iam admonui, Deum sibi consulto in hunc finem gratuita adoptione creare Ecclesiam in mundo, ut nomen suum rite a legitimis testibus laudetur. Genuinus tamen sensus est, laudem rectis decoram esse, quia nihil sit potius in quo se exerceant. Et certe quum assiduis beneficiis Deus celebrandae suae gloriae materiam ipsis praebeat, ac immensa (ut alibi vidimus) eius bonitas in proprium thesaurum ipsis sit reposita, eos de laudibus Dei silere turpe et absurdum foret. Huc autem summa redit, hoc praecipuum esse studium in quo iustos occupari deceat, ut iustitiam, bonitatem, et virtutem Dei, quarum notitiam animis infixam gerunt, praedicent apud homines. Ubi ego alios interpretes sequutus, *decoram laudem* transtuli, apte etiam legi posset Desiderabilem, ab אוה quod optare vel expetere significat. Et certe quum fideles tam suaviter alliciat Deus, totis animi votis ad laudes eius canendas eos ferri convenit. Notandum quod ubi iustos posuit Propheta, nomine Rectitudinis, sub quo comprehenditur interior animi sinceritas, statim quae vera sit iustitia definit.

2. *Celebrate Iehovam.* Non dubium est quin vehementiam et ardorem affectus in Deo laudando hoc versu exprimat, ubi in hunc usum instrumenta musica applicari iubet, nihil enim vult a fidelibus omitti quod mentes sensusque hominum ad canendas Dei laudes accendat. Etsi enim nonnisi articulata voce proprie celebratur Dei nomen, haec tamen adminicula quibus se magis incitare fideles solent, non frustra addidit, praesertim quum ad veterem populum verba faceret. Discrimen namque tenendum est, ne quicquid Iudaeis olim

praeceptum fuit, promiscue ad nos trahamus: nec vero mihi dubium est quin cymbala pulsare, canere ad citharam et nablum, totumque illud musicae genus, cuius mentio frequenter in Psalmis recurret, pars fuerit legalis paedagogiae: loquor de solenni templi cultu. Nam et hodie si musicis instrumentis se exhilarent fideles, fateor hoc illis debere esse propositum, ne a Dei laudibus suam laetitiam separent: sed dum sacros suos conventus peragunt, nihilo magis ad canendas Dei laudes congruere arbitror musica instrumenta, quam si quis suffitus, lucernas, et similes Legis umbras in usum revocet. Stulte itaque hoc, ut alia multa, a Iudaeis mutuati sunt Papistae. Homines externis pompis deditos oblectat ille strepitus: sed Deo magis placet quam nobis per Apostolum suum commendat simplicitas. Nam Paulus, 1. Cor. 14, 16. Deum in publico fidelium coetu benedicere nonnisi lingua cognita permittit. Certe vox hominis, quamvis non vulgo intelligatur, mortuis omnibus organis praestat. Quid ergo de cantillatione dicendum, quae tantum inani sonitu aures verberat? Si quis obiiciat, musicam ad excitandos hominum animos plurimum valere: fateor id quidem, sed timendum semper est ne qua corruptela obrepat, quae et purum vitiet Dei cultum, et homines superstitione illiget. Porro quum de periculo nos diserte Spiritus sanctus admoneat per os Pauli, ultra quam illic docemur progredi, non modo inconsideratum zelum, sed impiam pervicaciam esse dico.

3. *Cantate ei canticum novum.* Quum de magnificis Dei operibus, ac de Ecclesiae praesertim conservatione postea disserat, non mirum est de novo cantico, hoc est raro et exquisito, eum praecipere. Nam quo proprius et diligentius expendunt fideles Dei opera, altius etiam in eius laudes efferri aequum est. Iubet ergo meditari non vulgare canticum, quod tam splendidae materiae respondeat. Eodem pertinet secundum membrum, ut strenue psallendo incumbant. Sic enim verbum היטיב interpretor, quod tamen alii ad modos concinne aptandos referre malunt.

4. *Quia rectum verbum Iehova.* Generalem (ut nuper dixi) Dei providentiam qua regitur totus mundus, initio proponit, ac dicit, in toto operum suorum cursu Deum sic imperium suum exercere, ut refulgeat ubique summa aequitas et fides. Verbum et opus quidam volunt esse synonyma: sed ego ita distinguo, ut verbum tantundem valeat ac consilium Dei, vel mandatum: opus vero sit eius effectus et exsequutio. Fateor geminari eandem sententiam diversis verbis, ut alibi passim: sed rara non est in repetitionibus modica deflexio, ut idem varie et pluribus modis dicatur. Summa est quicquid statuit Deus ac mandat, rectum est: quicquid opere ipso perficit, fidele, et verax. Interea notandum est, Verbum non accipi pro doctrina, sed pro mundi gubernandi ratione.

5. Diligit iustitiam et iudicium: bonitate Iehovae plena est terra. 6. Verbo Iehovae coeli firmati sunt, et Spiritu oris eius omnis exercitus eorum. 7. Congregavit sicut cumulum aquas maris, posuit in thesauris abyssos. 8. Timeat a Iehova omnis terra, ab ipso paveant omnes incolae orbis. 9. Quia ipse dixit, et fuit: ipse mandavit, et stetit.

5. *Diligit iustitiam et iudicium.* Confirmatio est proximae sententiae, quia Deus scilicet natura iustitiam et aequitatem amet. Unde sequitur, fieri non posse ut eum praeposteri affectus, more hominum, ad prava consilia rapiant. Videtur quidem primo intuitu hoc vulgare et frivolum esse Dei elogium, quia fatentur omnes Deum in suis operibus optimam aequitatis regulam tenere. Quorsum ergo (dicet quispiam) novi cantici, quasi in re inusitata, nuper facta est mentio? Sed primo plus satis constat quam turpiter caecutiat bona pars mundi ad Dei iustitiam, dum vel neglectim praeterit innumera providentiae eius documenta, vel etiam fortuito accidere imaginatur. Accedit autem deterius vitium, quod nisi Deus votis nostris obsequitur, statim obstrepimus eius iustitiae: ita postquam hoc principium in ore omnium pro confesso volitavit, Deum iuste omnia agere, vix centesimus quisque fixum in animo suo retinet, alioqui simulac prodiit haec doctrina in medium, Deo ita placere, quisque se eius arbitrio obedienter subiiceret. Nunc ubi in rebus adversis aegerrime coguntur homines in ordinem, ut Deum agnoscant ac profiteantur iustum esse, in prosperis vero diffluunt et evanescunt: non mirum est si affirmet Propheta, Deo iustitiam esse cordi, ut rectum moderatorem esse persuadeat. Itaque quisquis hanc doctrinam penitus imbiberit, sciat se multum profecisse. Alii exponunt, Deum amare in hominibus rectitudinem: quod verum quidem est, sed a contextu remotum: quia hic Spiritus sancti consilium est, contra impietatis venenum, quod in multorum cordibus residet, Dei gloriam asserere. In secunda parte versus alteram virtutis speciem in Deo commendat Propheta, quod *plena sit terra eius bonitate.* Etsi autem Dei iustitia ad celebrandum eius nomen merito stimulare nos debet, acrior tamen stimulus est eius bonitas: quia ut quisque beneficum et misericordem ipsum sentit, magis ad eum colendum afficitur. Porro, adhuc de omnibus Dei beneficiis sermo habetur, quae spargit in totum humanum genus: ea dicit Propheta, quocunque vertamus oculos passim occurrere.

6. *Verbo Iehovae coeli firmati sunt.* Quo nos ad reputanda Dei opera melius expergefaciat, ipsam mundi creationem nobis proponit. Donec enim agnitus fuerit Deus mundi Creator et opifex, quis credat ab eo curari res humanas, mundique statum eius consilio et manu gubernari? Mundi autem creatio ad Dei providentiam continua serie nos deducit: non quod tam dextre ratiocinentur omnes, vel tam recto iudicio praediti sint, ut mundum statuant eadem Dei virtute, quae se in illo creando semel exseruit, hodie sustineri: quin potius maior pars eum e coelo otiosum spectare fingit quicquid in terris agitur. Sed aliter rite nemo tenet mundum a Deo conditum, nisi persuasus quoque sit, ab eodem foveri et conservari in suo statu. Scite igitur et apte Propheta, ut nobis certitudinem infigat providentiae Dei in continuo naturae ordine, nos ad ipsam mundi originem revocat. Porro, nomen Coelorum synecdochice pro universa mundi machina posuit: quia (ut alibi dictum est) eorum maxime conspectu in admirationem rapimur. Ideo mox addit eorum exercitum: qua voce sidera et stellas intelligit, usitato Scripturae more, nam si hoc ornatu carerent coeli, quodammodo vacui essent. Coelos autem dicens verbo Dei conditos, potentiam eius magis am-

plificat, quod solo nutu contentus, neque accersiverit aliunde subsidia, neque etiam multum operae vel laboris impenderit ad tam splendidum et nobile opificium. Quanquam autem verbum Dei et spiritum oris tam externis omnibus mediis, quam laboris difficultati quae in Deo fingi posset, opposuit Propheta: vere tamen et certo hinc colligitur, mundum per aeternum Dei sermonem, qui Filius est unigenitus, fabricatum esse. Subtilius veteres hoc elogio usi sunt contra Sabellianos, ut aeternam Spiritus Deitatem assererent. Atqui ex aliis locis patet, ac praesertim ex Iesaiae cap. 11. vers. 4. spiritu oris notari sermonem, illic enim de Christo dicitur, Percutiet terram virga oris sui, et spiritu labiorum interficiet impium. Sicut autem potestate et efficacia plenus sermo allegorice vocatur oris sceptrum: ita alio fine postea dicitur halitus, ad discrimen notandum sermonis Dei et inanis resonantiae, quae ex ore hominum prodit. Ergo in probanda Deitate Spiritus, hoc testimonio Sabellium urgere non auderem. Quare nobis sufficiat, Deum verbo suo ita coelos formasse, ut hinc probetur aeterna Christi Divinitas. Si quis obiiciat non fore distinctas Personas, si voces Verbi et Spiritus sint synonymae: respondeo non simpliciter spiritum hic poni ut aliis locis, in quibus aperte a Verbo distinguitur, sed figurate spiritum oris pro ipsa pronuntiatione sumi, acsi dictum esset, Simulac halitum vocis suae emisit Deus, vel protulit verbo quid fieri vellet, coelos repente exstitisse, et quidem incredibili stellarum copia et varietate instructos. Verum quidem est, similitudinem hanc ab hominibus sumptam esse: sed alibi saepe docet Scriptura, aeterno illo Sermone, qui unigenitus Dei filius in carne apparuit, mundum fuisse creatum.

7. *Congregavit sicut cumulum aquas maris.* Non omnia quae de singulis mundi partibus dici poterant, prosequitur, sed breviter sub una parte alias omnes designat. Commendat autem insigne in mundi superficie, et dignum notatu miraculum, quod Deus elementum aquae fluidum et instabile, instar solidi acervi collectum suo arbitrio teneat. Fatentur enim Physici, et experientia palam clamat, aquas terra superiores esse, quum liquidae sint et diffluant, qui fit ut se non effundant ad terram obruendam, et haec quae loco inferior est, sicca emineat? Hic certe perspicimus, Deum ut generis humani saluti consuleret, arcanis aggeribus aquas cohibuisse, et hodie tenere clausas: et eleganter Propheta iussu Dei consistere pronuntiat acsi firmae et solidae materiae acervus foret, nec abs re hoc Divinae virtutis specimen alibi commendat Spiritus, sicuti Ieremiae 5, 22. et Iob. 38, 8. Secunda parte versus videtur hoc ipsum repetere, sed cum amplificatione: quia Deus non tantum immensam aquarum molem in mari compescat, sed in ipsis quoque terrae visceribus mira et incomprehensibili virtute recondat. Nam quisquis elementa inter se conferet, praeter naturam fieri dicet, ut abyssi vel immensi gurgites aquarum subtus terram lateant, qui potius debuerant eam submergere, atque hic altera quoque Dei virtus refulget, quod terram tot cavi meatus et voragines non singulis momentis absorbeant. Nam etsi chasmate interdum pereunt urbes et agri, corpus tamen ipsum in suo gradu manet.

8. *Timeat a Iehova omnis terra.* Concludit iustam esse causam cur reverenter subiiciat se totus orbis imperio Dei, a quo suam

habet originem, et a quo servatur. Nam timere et metuere a Iehova nihil aliud est quam formidabilem eius potestatem suscipere. Est autem hoc nimis crassi stuporis, non intendere ad Dei praesentiam, a quo est nostrum esse, et in quo status noster consistit, utrumque enim attingit Propheta, orbem fuisse simulac Deus loquutus est, et eius mandato aliquem habuisse statum: quia non satis fuisset momento eius conditum, nisi suffultus Dei virtute staret. Deus ergo non magno apparatu ad mundi creationem usus est: sed ut probaret immensam Verbi sui potentiam, iussit ut imperium protinus esset opus. Ceterum, verbum Mandandi confirmat quod paulo ante diximus, sermonem nihil aliud esse quam nutum, et loqui nihil aliud quam iubere: quod tamen sic accipere convenit, ut in hoc nutu vel mandato se proferat aeterna Dei sapientia.

10. Iehova dissipat consilium Gentium, tollit cogitationes populorum. 11. Consilium Iehovae in aeternum stabit, cogitationes cordis eius in seculum et seculum. 12. Beata gens cui Iehova Deus est, populus quem elegit in haereditatem sibi.

10. *Iehova dissipat consilium Gentium.* Postquam breviter attigit mundi creationem, ad institutum sermonem redit, quotidianos scilicet eventus certos esse providentiae Dei testes. Porro, ne quis miretur, Deum hic induci a Propheta quasi hominibus adversum, qui dissipet eorum consilia potius quam stabiliat, et ad prosperum successum adducat, exemplum elegit quod ad piorum consolationem maxime valebat. Scimus enim quam multa assidue audeant homines, et praeter ius et fas machinentur, ut suis artibus totum mundum pervertere conentur, ut se tyrannice efferant ad calcandos bonos et simplices, quid ergo nobis miserius, si in tanta libidine permissa illis esset exsequendi libertas? At ubi ex alto pronuntiat Deus, suarum esse partium, discutere quicquid decernunt, et in nihilum redigere quicquid deliberant: nihil obstat quominus ipsis fervide tumultuantibus, quietem colamus. Quare dicitur evertere Deus consilia hominum, non quod eorum frustratione ex professo se oblectet, sed ut compescat eorum temeritatem: quia omnia protinus miscerent, si succederet ex voto: imo quia bellum cum Deo suscipere, contra aequitatem ruere, probos et innoxios vexare non desinunt, necesse est eorum furori opponi Dei praesidium. Imo quia maior hominum pars contempta modestia, in confusam licentiam fertur, non de singulis tantum hominibus, sed de totis populis loquitur Propheta, acsi diceret, Quamvis inter se conspirent homines, magnisque copiis hoc vel illud aggredi deliberent, consilia tamen eorum fore irrita: quia Deo non erit plus negotii in dissipanda ingenti multitudine, quam in paucis cohibendis. Quanquam autem Deo propositum fuit, nos bona spe contra improborum audaciam munire, simul tamen cavendum esse admonet, ne quid nisi suo iussu et auspiciis tentemus.

11. *Consilium Iehovae.* Immensam Dei potentiam sic extollit Propheta, ut in eius altitudine fidem nostram aedificet, neque enim consilium laudat quod nos in coelo absconditum procul suspicere et revereri velit, sed quia passim testatur, sibi cordi esse iustitiam et

rectitudinem, sibi carae esse iustos et probos, sibi in animo esse opitulari suis cultoribus, dum iniuste premuntur: intelligit Propheta hoc stabile et ratum fore, ita declarat in quem finem Deus consilia Gentium dissipet, quia scilicet ad violandum omnem ordinem nullo delectu feruntur. Primum ergo discamus, Dei consilium inspicere in verbi speculo: ubi vero statuerimus nihil eum promittere nisi quod praestare apud se decrevit, statim nobis occurrat haec firmitas de qua disserit Propheta. Sed quia eius cursum innumeris obstaculis abrumpere multi contendunt, imo toti interdum populi: veniat quoque in mentem prior sententia, Ubi multa agitaverint homines, in Dei manu et arbitrio esse dissipationem. In hac practica notitia fidem nostram haud dubie exerceri voluit Spiritus: quia frigidum alioqui et fructu vacuum elogium hoc esset. Atqui ubi nobis propositum fuerit, Deum suos tueri velle, et eripere ex omnibus periculis quicunque eius nomen invocant, quicquid moliantur in perniciem nostram impii, nos minime terrebunt eorum studia et conatus: quia simulac Deus se opposuerit, nulla erit astutia quae eius consilium eludat.

12. *Beata gens cui Iehova, etc.* Apte cohaeret hic versus cum proximo: quia parum prodesset quod de perpetuitate consilii Dei dictum fuit, tenere, nisi ad nos pertineat. Ergo beatos esse exclamans Propheta quos Deus in tutelam suscepit, consilium cuius nuper meminit, non esse reconditum admonet, sed vigere et spectari in Ecclesiae salute. Atque ita videmus, non eos qui frigide speculantur Dei potentiam, sed qui in suum praesentem usum aptant, rite demum agnoscere mundi gubernatorem. Porro, quum beatitudinem nostram in eo locat, Si Iehova sit Deus noster, fontem Divini erga nos amoris designans, uno verbo complectitur quaecunque ad vitam feliciter degendam expeti solent. Nam quod salutis nostrae curam suscipere, fovere nos sub alis suis, necessitatibus prospicere, opem auxiliumque in periculis ferre dignatur, hoc totum ex eius adoptione pendet. Ceterum, ne quis putaret, tantum bonum consequi homines proprio marte vel industria, nominatim ex fonte gratuitae electionis fluere docet, quod censemur in Dei populo. Verum quidem est, hac lege creatos initio fuisse homines in Adae persona, ut omnes filii Dei essent: sed alienatio quae ex peccato sequuta est, tanto bono nos privavit. Ergo donec gratuito nos adoptet Deus, miseri sumus naturaliter omnes, nec alia est felicitatis ianua, quam ut mero beneplacito indignos eligat. Unde apparet quam insulse corrumpant hunc locum qui ad homines transferunt quod Deo assignat Propheta: acsi eum sibi in haereditatem eligerent. Fateor quidem, verum Deum ab idolis fide discerni: sed tenendum est principium istud, Nihil cum eo nobis esse commune, nisi sua gratia nos praeveniat.

13. E coelis respexit Iehova, vidit omnes filios Adam: 14. Ex habitaculo solii sui prospexit ad omnes incolas terrae. 15. Qui finxit simul corda eorum, qui intelligit omnia opera eorum. 16. Non servatur Rex in multitudine exercitus, nec Gigas eripietur in multitudine roboris. 17. Fallax equus ad salutem, et in multitudine virtutis suae non liberabit.

13. *E coelis, etc.* Prosequitur eandem doctrinam, non versari scilicet fortuito res humanas, sed Deum occulte dirigere quicquid agitur. Porro, Dei intuitum ideo commendat, ut nos vicissim fidei oculis invisibilem eius providentiam adspicere discamus. Etsi enim ob oculos nobis assidue versantur clara eius documenta, maior tamen pars hominum caecutit, et pro sua caecitate fortunam caecam fabricat, imo quo uberius et pleniore copia suam bonitatem in nos effundit, minus ad eum attollimus sensus nostros, sed praepostere in externá quae circumstant media, fixi subsidunt. Hanc indignitatem castigat Propheta, quia nulla gravior Deo fieri potest iniuria, quam ubi coelo otiosus includitur: quia perinde est acsi in sepulcro iaceret sepultus, qualis enim Dei vita, si nihil cernat, vel curet? Porro, sub voce *Solii* a consequentibus ostendit quam absurdus sit stupor, Deum sensu et intelligentia nudare. Significat enim, coelum non ad delicias, ut somniant Epicurei, otiosum esse palatium, sed Regiam e qua imperium suum per omnes mundi partes exerceat. Quod si in coelorum sacrario sedem ad orbem regendum sibi locavit, sequitur, minime negligere res terrenas, sed summa ratione et sapientia eas moderari.

15. *Qui finxit simul corda.* Videtur hoc data opera fuisse additum, quo sibi certo persuadeant fideles, utcunque se astutiis, fraudibus, et clandestinis artibus subducere a Dei conspectu conentur impii, et sibi cavernas effodere: Dei tamen oculos penetrare in istas tenebras. Ab ipsa autem creatione ratiocinatur, fieri non posse quin Deus ad rationem et iudicium consilia hominum factaque vocet, quia etsi flexuosos quisque recessus in animo suo occultat, ut mire alii ab aliis differant, ac in tanta varietate confusa sit caligo: Dei tamen oculos non perstringi neque offuscari, quin idoneus sit operis sui cognitor. Ergo per adverbium Simul, non intelligit, uno temporis momento formata fuisse hominum corda, sed omnia ad unum et sine exceptione formata esse, ut frustra notitiam fictoris sui latere vel subterfugere conentur. Huc etiam spectare potest sententia, Homines erraticis cogitationum suarum figmentis non minuere Dei imperium quominus arcana sua providentia temperet quae putant fortuito accidere. Videmus enim ut vanas spes sibi fabricando, Dei virtutem huc et illuc transferant, nec eius ope se putent egere, quamdiu ad se tuendos mediis et adminiculis sunt instructi: ideoque sequitur, *Non servatur Rex*, ut ostendat, vitam hominum non propria virtute, sed unius Dei gratia stare incolumem. *Reges et Gigantes* potissimum nominat, qui sorte communi exempti, sibi videntur extra telorum iactum esse, quod si quid adversi acciderit, facilem sibi exitum promittunt. Denique virtutis suae confidentia ebrii, vix se reputant mortales esse, hanc quoque superbiam magis obdurat stulta vulgi admiratio, dum ad eorum potentiam obstupescit. Quod si neque Rex suis copiis, nec Gigas suo robore, simulac ventum est ad aliquod discrimen, salvus evadit: frustra totum humanum genus, relicta Dei providentia, ad terrenas opes circumspicit. Unde sequitur, nihil esse miserius tam fortibus quam infirmis, donec in Dei praesidium recumbant. Proximo versu sub voce *Equi* quodvis auxilii genus per synecdochen designat: si quidem in genore sentit, qui terrenis mediis vitam suam probe munitam existimant, ut plurimum

in ipso articulo destitui, et misere delusos perire, ut hoc modo eorum stultitiam Deus coarguat. Verum quidem est, nec frustra Reges armari gladio, nec supervacuum esse equorum usum, nec quas Deus opes et copias ad tuendam hominum vitam suppeditat, esse inutiles: siquidem rectum quisque modum in usu ipso teneret, sed quia maior pars quo pluribus cincta est munimentis, eo longius a Deo recedit, falsaque imaginatione portum ab omni molestia immunem sibi fingit: iure Deus hanc vesaniam frustratur. Hinc fit ut saepe sine effectu effluant Dei dona: quoniam ea mundus ab auctore separans, eius quoque benedictione privatur.

18. Ecce oculus Iehovae super timentes eum, qui sperant in misericordia eius: 19. Ut eripiat a morte animas eorum, et vivificet eos in fame.

18. *Ecce oculus.* Postquam docuit, nihil saepe prodesse quaecunque putantur ad tuendos homines optima esse praesidia, imo nihili esse, ubi in illis locatur salus: iam ex opposito demonstrat, fideles, quamvis neque magna potentia sint praediti, neque opibus abundent, unica tamen Dei gratia satis esse tutos, et perpetuo salvos fore. Non parum illustrat Prophetae mentem haec comparatio, quod Reges et Gigantes nihil iuvet inexpugnabile suum robur: sanctos vero in fame et penuria Deus vivificet, acsi restituat vitam mortuis. Nunc melius tenemus quorsum Propheta totum mundi robur deiecerit, non ut prostrati iaceant homines scilicet, vel desperatione fracti marcescant, sed ut deposita omni superbia contrahant omnes suos sensus ad unum Deum, et ab eius tutela vitam suam pendere statuant. Porro oculum Dei ad servandos suos cultores intentum esse dicens, plus exprimit, quam si dixisset, ad eos sustinendos manum eius et virtutem sufficere: quia obrepere infirmis poterat dubitatio, an ad singulos eam extendere Deus vellet: nunc vero dum ipsum quasi in excubiis sedentem inducit, ut fidelibus prospiciat, non est cur quisque amplius trepidet, ac secum disceptet, de praesenti Dei auxilio certus, modo sub eius providentia quietus maneat. Hinc clarius elucet quam vere prius dixerit beatum esse populum, cuius Iehova est Deus, quia extra ipsum quicquid virtutis et opum suppetat, inane, fallax, et evanidum tandem erit, ipse autem solo intuitu fideles suos protegat, succurrat eorum inopiae, famelicos pascat, mortique destinatos vivificet. Etsi autem Dei providentia fovetur totum humanum genus, scimus tamen eum paterna cura nonnisi suos filios peculiariter dignari, ut vere ab eo suas necessitates respici sentiant. Porro quum sibi Deus in fame et morte prompta remedia ad servandam piorum vitam esse asserat, monemur tunc eius providentiae deferri iustum honorem, dum in extrema penuria animos non despondent fideles: quin potius e sepulcro spem sursum attollunt, quia Deus in hunc finem esurire suos ad tempus patitur, ut postea satiet: mortisque tenebras offundit, ut vitae lucem reddat, imo tunc demum fiduciam nostram solide in eo locare incipimus, ubi mors ante oculos nobis versari coepit, quia mundi subsidia, donec suae vanitatis experimentum dederint, sensus nostros tenent im-

plicitos, sibique addictos. Fideles duobus insignit titulis, quibus tota vitae nostrae perfectio continetur, primum enim est, ut Deum reverenter colamus, deinde ut intenti simus in eius gratiam. Et certe hypocritae quamvis fidem plenis buccis iactent, nunquam tamen Dei bonitatem vel summis labris gustarunt, ut ab eo exspectent quod sibi necesse est. Quod autem in Dei cultum et reverentiam se totos fideles dedunt, hic affectus ex fide nascitur: imo praecipua haec pars censetur legitimi cultus, quod ab eius misericordia pendent.

20. Anima nostra exspectat Iehovam: auxilium nostrum, et scutum nostrum ipse est. 21. Certe in ipso laetabitur cor nostrum, quia in nomine sancto eius sperabimus. 22. Sit misericordia tua super nos, Iehova, quemadmodum speravimus in te.

20. *Anima nostra.* Quicquid hactenus de providentia Dei, ac praesertim fideli, qua suos tuetur, custodia, disseruit, non tam a seipso protulit, quam ex ore Spiritus sancti. Nunc vero in persona totius Ecclesiae succinit, nihil esse melius quam salutem nostram Deo committere. Ita videmus fructum superioris doctrinae cunctis fidelibus proponi, ut secure excelsoque animo in paternam Dei curam se reiicere non dubitent. Nam hac de causa nihil privatim de se Propheta testatur, sed sibi pios omnes adiungit in eiusdem fidei consensum. ac subest emphasis in voce Animae: quia etsi Hebraeis trita est loquutio, serium tamen affectum exprimit: acsi dicerent fideles, se integro ac sincero corde respicere in Deum, quia *sicuti et auxilii* loco sibi esse ducant.

21. *Certe in ipso laetabitur.* Quia particula כי quae hic bis repetitur, varie sumitur apud Hebraeos, duplex potest esse sensus. Nam si utroque membro affirmative exponimus, tam de sua laetitia, quam de spe gloriabuntur fideles, nec mihi displicet, uno contextu, distincte tamen haec duo referri, Certe Deus semper nostra laetitia erit, certe sacrum eius nomen instar arcis invictae nobis erit ad refugium. Unde enim fit ut in Dei invocatione constanter persistant fideles, nisi quia eius gratia contenti, in tristitia et moerore retinent solatium istud quod eorum alacritatem sustineat? Probe igitur affirmant priore loco fideles cor suum laetari in Domino, quia non vagantur post mundi illecebras, ut pro varia fortunae inclinatione nutent ac vacillent, sed in gratuito et paterno Dei favore totam beatae vitae summam includunt. Deinde secundo addunt, *se sperare in nomine sancto eius.* Si tamen particulam כי causaliter accipere libeat, non minus apte et concinne sensus fluet, Quia spes nostra in Deo defixa fuit, non deerit ipse suis partibus, quin perennem gaudii materiam suppeditet. Et certe experientia convincit, moerore obrui homines, et in curis, doloribus, et anxietate tabescere, ut mercedem suae vanitatis reportent: quia nihil difficilius est quam spes eorum uni Deo astringi, ne exsultent in fallacibus suis blanditiis.

22. *Sit misericordia tua.* Clauditur tandem Psalmus precatione, quam Propheta piorum omnium nomine concipit, ut reipsa sentiant,

non frustra se Dei bonitate fuisse subnixos. Interea Spiritus hanc orandi regulam per os Prophetae dictando, ianuam Dei gratiae aperiri docuit, ubi non aliunde salus vel expetitur vel speratur. Suavissima interim consolatio hinc elicitur, modo ne spes nostra in medio cursu fatiscat, minime timendum esse quin Deus suam erga nos misericordiam continuo tenore prosequatur usque in finem.

PSALMUS XXXIV.

Davidis, dum ipse mutavit vultum suum coram Abimelech, qui expulit eum, et abiit.

David ob insignem liberationem gratias Deo agit: et hac occasione perpetuam Dei gratiam erga pios omnes celebrat, eosque *tum* ad fidem, tum ad pietatis studium hortatur, hanc unam rationem vitae feliciter atque ex voto transigendae esse affirmans, pure et innoxie sub Dei cultu et timore versari in mundo. Porro ex titulo patet quodnam hic praedicet Dei beneficium. Nam quum ad Regem Achis tractus esset, 1. Sam. 27, 2., quem infestissimum omnium hostem, excepto Saule, habebat, credibile non erat, impune dimissum iri. Ergo unicus vitae redimendae modus fuit, salivae spumis, torvo adspectu, et vultus deformitate insaniam fingere. Nec mirum: quia Achis certa spe victoriae depulsus, quum iacturam suam et dedecus uni Davidi adscriberet, fervebat implacabili in eum odio. Quod ergo praeter suam et omnium spem emissus fuit, memorabile gratiae Dei specimen in eo editum fuisse agnoscit, quod ad commune totius Ecclesiae exemplum pertineat. Quod loco Achis ponitur *Abimelech*, probabile est, nomen hoc posterius fuisse in vulgari usu apud Philistinos, sicuti Reges suos Aegyptii vocatunt Pharaones: et Romani imperatores nomen Caesarum mutuati sunt a Iulio qui primus tyrannidem occupaverat. Et scimus multis ante natum Davidem seculis Reges qui aetate Abrahae dominati sunt in Gerar, sic fuisse vocatos. Quare mirum non est, de manu in manum transisse ad posteros hoc nomen, ut omnibus Regibus Palaestinae commune foret. Vox Hebraica טעם, pro qua *vultum* reddidi, quia gustum et intelligentiam quoque significat: posset hoc modo apte exponi, quod insipidus apparuerit. Verbum a quo deducitur, quum proprie gustare significet, transfertur ad rationem, intelligentiam et omnes sensus. Bene ergo conveniet Intelligentiae nomen, quia David se mente alienatum finxit, sed quia ex sermone et vultu composito maxime homo cognoscitur, ut de ipso iudicium fiat, recte verterunt alii, Davidem mutasse vultum, quia hoc modo gustum et notitiam sui abstulit. Quanquam autem hoc artificio elapsus est David, Divinitus tamen se fuisse ereptum non dubitat: nec insaniae simulationi tribuit salutis laudem: sed potius agnoscit, arcano Dei instinctu mitigatam fuisse hostis saevitiam, ut qui rabie prius ardebat, ludibrio contentus fuerit. Et certe minime sperandum fuit ut Achis tam strenuum hominem, quem toti regno suo exitialem expertus erat, et a quo fuerat gravi-

bus damnis affectus, contemptim expelleret. Nascitur etiam hic quaestio an Spiritus sancti ductu vesaniam finxerit David. Haec enim duo simul coniungere videtur, stultitiae fictionem, et optabilem successum. Unde coniicere licet, eundem Spiritum a quo dictatus fuit Psalmus Davidi, ad fallendum Regem Achis auctorem ac ducem fuisse. Respondeo, si Dominus ita suos interdum liberet ut aberrent ipsi in eligendis mediis, vel labantur, in eo nihil esse absurdi. Ergo liberatio, Dei opus fuit: vitium intermedium, quod culpa non vacavit, Davidi adscribi debet. Sic Iacob benedictionem adeptus est Dei favore et beneplacito, simul tamen admista fuit matris astutia, quam fuisse vitiosam constat. Continget ergo, aliquam actionem regi a Dei Spiritu, et tamen sanctos qui eius organa sunt a recta linea deflectere: ideoque in excusando Davide laborare supervacuum est: quin potius culpandus videtur, quod vitam suam Deo simpliciter non committens, se, et gratiam Spiritus quo regebatur, ludibrio exposuerit apud impios. Et si enim asserere nihil audeo, aliquod tamen infirmitatis signum in hoc mendacio apparet. Si quis excipiat, Davidem celebrare Dei gratiam, quod vultu et sermone mutato mortem effugerit: respondeo iterum, diserte circumstantiam exprimi a Davide, quae Dei gratiam magis illustret, quia non imputatus fuerit lapsus.

2. Benedicam Iehovam omni tempore, semper laus eius in ore meo. 3. In Iehova gloriabitur anima mea, audient humiles, et gaudebunt. 4. Magnificate Iehovam mecum, et exaltemus nomen eius simul. 5. Quaesivi Iehovam, et respondit mihi, et ex omni pavore meo eripuit me. 6. Adspicient ad eum, et confluent, et facies eorum non pudefient. 7. Iste pauper clamavit, et Iehova audivit, et ex omnibus angustiis servavit eum.

2. *Benedicam Iehovam.* Beneficii memorem se tota vita fore promittens, eius magnitudinem extollit. Etsi enim quotidie suos Deus iuvat, ut se in eius laudibus assidue exerceant: certum tamen est, beneficium quod aeterna memoria dignum vocatur, ab aliis vulgaribus distingui. Itaque sanctis quidem haec tenenda est regula, ut quicquid in ipsos bonorum Deus contulit, subinde in mentem revocent: si quando tamen in illis servandis splendidius exserat suam virtutem, eo maiore studio ad restandam suam gratitudinem eniti decet. Quod si unico beneficio nos sibi Deus usque ad vitae finem obstringit, ut numquam fas sit a canendis eius laudibus cessare: quid ubi nos innumeris cumulat? Initio secundi versus, laudem, quam prius in ore suo fore perennem dixerat, ex corde profecturam addit: ut ab inani linguae sonitu quo se venditant multi hypocritae, illam discernat. Sic enim personare Dei laudes in ore nostro debent, ut praeeat semper interior animi affectus. Itaque hoc loco anima non spiritum vitalem, sed affectuum sedem significat, acsi diceret, sincero animo gloriandi materiam sibi in uno Deo fore, ut tantam salutem nulla unquam oblivio obscuret. Altero membro fructum gratiarum actionis notat, quia scilicet inde bonam spem

concipient afflicti et miseri homines. Nam עניים Hebraei vocant non quoslibet miseros, sed qui malis subacti et humiliati, nihil ferociae spirant, sed demissi sunt ac supplices. Hos participes gaudii fore dicit non simpliciter pro caritatis affectu (ut quidam nimis frigide exponunt) sed quia in exemplo Davidis commune gratiae documentum a Deo oppositum esse persuasi, animos a moerore sursum erigent. Gaudium ergo ex spe oriturum esse pronuntiat: quia velut accepto salutis pignore alacriter se ad Deum conferent.

4. *Magnificate Iehovam.* Alterum fructum commemorat gratiarum actionis, quia alios scilicet exemplo suo ad idem pietatis officium impellet: imo pios omnes in societatem accersit, et invitat, hortaturque ut Deum uno consensu magnifice extollant. Itaque docemur, quoties unicuique suorum opem Deus tulerit, nos incitari ad bene sperandum: et dum quisque accepta privatim beneficia commemorat, publice omnes simul ad Deum laudandum stimulari. Nam et in hunc finem palam apud homines gratias Deo agimus, non tantum ut gratitudinis nostrae sint testes, sed ut ipsi quoque sequantur nostrum exemplum.

5. *Quaesivi Iehovam.* Apertius iam et fusius explicat quod nuper attigerat de gaudio: ac primo suas preces auditas fuisse refert. Hoc ad pios omnes accommodat, ut tam praeclaro pignore confirmati, se ad precandum animent. Quid sit Deum quaerere, ex proximo membro patet: nam alibi diverso sensu capitur: tantundem enim valet atque animum adiicere, et studia sua applicare ad Deum colendum, et intentos habere ad eum omnes sensus, hic vero nihil aliud est quam confugere ad eius opem, quia mox sequitur, Deum respondisse: proprie autem votis et precibus respondet. *Pavores* suos pro ipsis periculis quae animum eius metu perculerant, accipit, effectum scilicet pro causa, quanquam minime dubium est quin se territum fuisse, et timoribus agitatum fateatur. Neque enim sedato animo sua discrimina quasi procul e sublimi despexit, sed diris curarum tormentis vexatus, merito potuit suos metus ac pavores narrare, imo plurali numero ostendit, se non uno tantum modo fuisse expavefactum, sed huc illuc inter varias perturbationes se distractum fuisse. Et certe ab una parte se ad carnificinam adductum videbat, subire etiam poterat diversus timor, ne eum Achis ad Saulem gratificandi causa mitteret, ut solent impii ultro citroque lusus sibi facere ex Dei filiis. Iam quia semel proditus fuerat ac detectus, vix fieri potuit quin undique, si forte elapsus foret, insidias tenderent Saulis latrones. Sed odium Achis quod ex morte Goliath et exercitus sui clade conceperat, multas formidines gignere potuit: quum et in promptu esset ultio, nec levi supplicio placabilis videri poterat crudelitas. Hoc diligenter notandum est, ne siquando terremur nostris periculis, nos a Dei invocatione impediat nostra mollities: quia ne David quidem, quem heroica virtute inter alios excelluisse scimus, ferreo animo metus et trepidationes repulit, sed ipse quoque pavoribus vehementer concussus fuit.

6. *Adspiciens ad eum.* Iam admonui versum hunc et sequentem, cum proximo debere contexi. Suam enim experientiam retulit David, quae aliis exemplo futura erat, ut ad Deum rogandum intrepide accederent. Nunc ergo venturos dicit, et quidem felici suc-

cessu. Ceterum quanquam in duobus primis verbis praeteritum tempus Hebraice ponitur: non tamen dubito quin sic resolvi sententia debeat. Ubi ad eum adspexerint, et confluxerint, non pudefient eorum facies. Itaque per futurum tempus reddidi: quia non narrat David quid gestum fuerit, sed gratiae sibi exhibitae fructum commendat. Scio particulam, Ad eum, a quibusdam referri ad Davidem, quia et continuo post de se in tertia persona loquitur, rectius tamen de ipso Deo alii interpretes exponunt. Non consentiunt etiam omnes in verbo נהרו quod nonnulli deduci putantes a radice אור vertunt Illuminari. Sed mihi genuina verbi significatio huic loco congruere visa est, acsi dixisset, Nunc speculum exstabit, in quo liceat serenam et propitiam Dei faciem conspicere. Audebunt igitur posthac miseri homines sursum attollere oculos, et ad Deum quasi expediti accurrere, quia nulla amplius dubitatio eos tardabit, vel segnes reddet. Quod si tamen magis arrideat Illuminandi verbum, sensus erit, Qui in tenebris ante torpebant, quasi exorta luce oculos ad Deum erigent: et qui pudore oppressi iacebant, novam vultus alacritatem induent. Quia eodem recidit summa, minus contendo utra interpretatio aptior sit.

7. *Iste pauper clamavit.* Pios omnes David de se loquentes inducit, quo magis emphatice exprimat quantum momenti ad eos animandos habeat suum exemplum: Pauper iste, inquiunt, clamavit: ergo pauperes omnes Deus ad clamandum invitat. Nam in Davide expendunt quae ad communem piorum usum pertinent: quia non magis eum exaudivit Deus, quam hodie exaudire vult et paratus est omnes miseros qui eadem fide gemitus suos, vota, et clamores ad ipsum dirigunt.

8. Castrametatur Angelus Iehovae in circuitu timentium eum, et eripiet eos. 9. Gustate et videte ut bonus sit Iehova: beatus vir qui sperat in eo. 10. Timete Iehovam sancti eius, quia nihil deest timentibus eum. 11. Catuli leonum destituti sunt et esurierunt: timentes autem Iehovam non indigebunt ullo bono.

8. *Castrametatur etc.* Nunc in genere David concionatur de paterno Dei erga pios omnes favore: simulque docet in ipso satis ad servandum esse virtutis, quia ad innumeros telorum iactus exposita est hominum vita: praesertim vero fideles, qui velut oves sunt in medio luporum, quasi multis mortibus obsessos, in singula momenta novum aliquod discrimen sollicitat. Ideo asserit David, Angelorum praesidio Dei cultores protegi ac defendi. Huc quidem tendit, ut certo persuasi sint fideles, quamvis multis noxis obiecti sint, Deum tamen fidum esse vitae suae custodem. Sed quo magis eos in hac spe confirmet, non frustra simul addit, manu et opera Angelorum tueri quoscunque vult esse salvos. Sufficeret quidem Deo ad hoc praestandum sua unius virtus: sed ut nostrae infirmitati indulgeat, Angelos adhibere ministros dignatur, neque enim parum hoc valet ad fidei confirmationem, praesto semper esse ad Dei

obsequium ingentes copias, quoties vult opem nobis ferre: imo Angelos, qui vocantur coelestes principatus et virtutes, ad vitae nostrae custodiam semper esse intentos, quia hoc sibi munus iniunctum esse noverunt. Merito quidem vocatur Deus Ecclesiae suae murus et quodvis genus propugnaculi: sed auxilii sui praesentiam pro modulo ruditatis nostrae in Angelis suis explicat. Ceterum quod de uno Angelo pronuntiat numero singulari, ad omnes extendere convenit: quia vocantur simul omnes Spiritus ministratorii ad salutem nostram curandam, Heb. 1, 14. et alibi Scriptura, 2. Reg. 6, 15., Psal. 91, 11., Luc. 16, 22., docet, plures singulis destinari Angelos, prout scilicet Domino visum est, nobisque utile esse novit. Summa haec sit, quamlibet multi hostes nos oppugnent, multaque discrimina nos obsideant, Angelos tamen invicta Dei potentia armatos excubare, et ab omni parte opponere suum auxilium, ut nos eripiant a malis omnibus.

9. *Gustate et videte.* Oblique nomines insimulat socordiae, quia Dei bonitatem, quae notissima illis esse debuerat, non teneant. Verbo enim Gustandi insipidos esse arguit: et simul causam assignat, quod sine gustu deglutiant Dei beneficia, vel maligno fastidio supprimant. Tantum ergo expergefieri eorum sensus iubet, vel palatum afferri aliquo gustu praeditum, ut Dei bonitas innotescat, imo perspicua sit. Ad verbum est, Gustate et videte, quia bonus: sed particula כִּי exegetice capitur. Summa est, per Deum minime stare quominus certis experimentis compertam habeant eius bonitatem fideles, quos hic peculiariter David compellat, unde colligimus, ipsos quoque communi stuporis vitio laborare. Hanc doctrinam confirmat promissio mox addita. Ideo enim *beatus est qui in eo sperat,* quia neminem gratiae suae cupidum frustratur. Sed nobis sola incredulitas obstat quominus large et munifice omni bonorum affluentia satiet.

10. *Timete Iehovam.* Hic fideles, ut ianuam aperiant Dei beneficiis, ad sanctitatem et iustitiam colendam hortatur. Scimus quomodo sibi vulgo prospicere soleant homines, ut quisque vel ad fraudes, vel ad rapinas vel ad iniustam violentiam declinet, fieri vero non potest quin fideles titillet aemulandi cupiditas, ut sibi permittant ululare inter lupos: atque ut libenter abstineant ab omni iniuria, publica tamen vivendi ratio quasi tempestas, eos abripit, seque interea necessitate excusari putant. His tentationibus frenum iniicit David: ac omnia optime cessura promittit, modo se in Dei timore contineant, quem omnibus iniquis artibus et consiliis opponit: quia maior pars stultitiae damnat quicunque simplicitati student, quod ita sibi ac suis commodis male consulant. Quamvis ergo sibi metuant profani homines ab inopia, unde eos carnis sensus ad quidvis tentandum sollicitat: David hic testatur Deo curae esse fideles, ne unquam ipsos egere sinat. Nullus, inquit, metus vel diffidentia vos abducat a recti studio: quia bonos et probos Deus nunquam destituit. Itaque hunc Deo honorem deferre iubet, ut plus ab eo uno exspectent quam impii ab illicitis suis artibus. Ceterum quia effreni quodam fervore passim ebullit in mundo iniquitas, sanctos diserte alloquitur, ut sibi caveant: quia apud promiscuam multitudinem nihil proficeret. Est enim hoc paradoxon, quum malorum libidini exposita sit bonorum et simplicium integritas, in hac tamen plus esse

praesidii, quam in omnibus perversis remediis. Nec vero absurdum est, sanctis qui iam sponte innocentiam colunt, praeceptum hoc dari, ne recedant a Dei timore: quia scimus quam proclive sit, dum nulla spes prospere et beate vivendi, nisi in mundi illecebris apparet, lucem pietatis obrui et extingui. Et aptissima comparatione doctrinam hanc illustrat, quod Deus suis suppeditet quantum satis est, ac eorum egestati succurrat, quum leones, qui truculentia superant omnes mundi praedones, tamen oberrent famelici. Ceterum quod metaphorice sub leonum nomine quidam violentos et rapaces notari putant, meo iudicio nimis est argutum. Simpliciter enim asserit David, qui sibi ab omni iniustitia temperent, plus hoc modo profecturos, quam rapiendo et praedando: quia ipsi quoque leones feraeque bestiae ad praedam natae, saepe esuriant quum Dominus suos pascit. Potius ergo leones inedia et fame dicit perituros, quam ut necessario victu fraudet Deus rectos et simplices, qui sola eius benedictione contenti, non aliunde quam ex eius manu alimenta quaerunt. Quisquis vero ita in Deum reiiciet suas curas, sibique nutritium ac patrem fore statuet, quietus et placidus inter homines absque ulla noxa versabitur. Si quis obiiciat, bonos et probos saepe penuria non esse immunes: respondeo, tempestive ad opem ferendam, ubi in ultimas angustias redacti sunt, manum Dei extentam esse, ut semper ultimus eventus demonstret, non frustra quicquid opus est ad tolerandum vitam, ab ipso peti.

12. Venite filii, audite me, timorem Iehova docebo vos. 13. Quisnam est vir cupiens vitam, amans dies quibus videat bonum? 14. Custodi linguam tuam a malo, et labium tuum ne loquatur dolose. 15. Declina a malitia, et fac bonum: inquire pacem, et persequere illam.

12. *Venite filii, etc.* Vehementius insistit ad cohortandos fideles, ne quicquam sibi utilius esse putent, quam iuste et innoxie cum omnibus versari. Nam quia maior pars optimum prospere et commode agendi compendium esse imaginatur, si quisque vi, fraudibus, iniuriis, et aliis nocendi modis superior esse contendat, necessaria est huius doctrinae repetitio. Ceterum quia subactis animis opus est, filios appellans, blando hoc et amabili nomine pravos omnes affectus mitigat. Neque enim quisquam inter tot insultus quietus stabit, nisi qui mansuetudinis Spiritu formatus fuerit ad summam modestiam. Praefatur itaque Propheta, quam tradit vivendi legem, servari et coli non posse, nisi a mansuetis et morigeris. Eodem etiam spectat quod dicit, Venite: et attentos esse iubet, nempe ut deposita omni contumacia, sedatoque impetu et fervore, dociles se ac tractabiles praebeant. *Timorem Iehovae*, pro ipsa pie vivendi regula posuit: acsi dixisset, quum virtus et iustitia in omnium ore volitent: paucos tamen esse qui vitam probe et rite instituant: quia ignorant quid sit Deum colere.

13. *Quisnam est vir.* Non interrogat Propheta an quisquam ita sit affectus acsi sponte omnes miseriam sibi accerserent: scimus enim bene et feliciter agendi commune omnibus esse votum: sed in

praeposteris studiis caecitatem et amentiam perstringit. Quod quum strenue omnes ad captandum quod sibi utile sit, cursitent, vix centesimus quisque in animum inducat pacem, tranquillamque et optabilem vitae statum iustitia et aequitate redimere. Suos ergo discipulos admonet Propheta, totum fere mundum iniustitia labi et errare, dum aliunde sibi beatam vitam promittit, quam ex Dei benedictione, qua solos simplices et integros dignatur. Sed plus vehementiae in se continet haec exclamatio, ut melius expergefiant torpentes et sopiti animi: acsi dixisset, Quum omnes felicitatem appetant, qui fit ut ad eam obtinendam nemo fere adiiciat animum? ac sibi potius quisque sua culpa varias molestias accersat?

14. *Custodi linguam tuam.* De rara virtute hic praecipit, ut simus in sermonibus veraces et minime astuti. Quanquam alii latius extendunt, putantes maledicentiam hoc priore membro damnari. Simplicius tamen ac rectius est intelligere quod secundo membro repetit, *ne dolose* cum proximis *loquamur*, ut verba nostra laquei sint ad circumveniendum. Quia autem nihil difficilius est quam ita moderari sermones nostros, ut lingua purus sit mentis character: ideo sedulam custodiam exigit David, ne ad fallendum eam diffluere sinamus.

15. *Declina a malitia.* Iubet ut filii Dei ab omni iniuria abstineant, seque exerceant ad beneficentiam. Vulgo citari solet hic versus acsi de duabus poenitentiae partibus concionatus esset David. Nam hic primus est resipiscentiae gradus, ut peccator vitia quibus addictus est, abiiciat, priorique vitae renuntiet: deinde mores suos formet ad iustitiam. Sed hic proprie quomodo versari cum proximis oporteat, docemur. Quia autem saepe contingit ut qui in aliquam hominum partem liberalis est vel etiam prodigus, saltem suis officiis multos iuvat, fraudando et nocendo laedat alios: ab hac parte merito incipit David, ut sibi a malo temperent qui Deo vitam suam probare cupiunt. Rursum quia plerique, si fraudem, aut vim, aut damnum nemini attulerint, probe se defunctos existimant, merito adiunxit alterum praeceptum de beneficentia, neque enim suos Deus otiosos esse patitur, sed in commune suas operas conferre, ut alii aliorum commodis mutuo consulant ac studeant. Pacis fovendae curam deinde commendat. Scimus autem humanitate et tolerantia foveri, sed quia saepe negotium est cum morosis hominibus, vel praefractis, vel ingratis, vel quos minima quaeque occasio ad pugnas inflammat: quia multi improbi nos subinde lacessunt, alii sua pravitate quantum in se est, bonorum animos a se alienant, alii videntur offensiones de industria captare: non simpliciter quaerendam esse pacem docet, verum siquando fugitare nos videbitur, ad eam persequendam constanter eniti iubet. Est quidem hic aliquis modus: quia ubi omnia tentaverint probi et modesti homines ad pacem redimendam, adeo non emollient, vel ad aequitatem flectent improborum animos, ut potius eorum acuant malitiam. Deinde eorum impietas nos saepe cogit ad dissidia: imo dum ipsi Deum provocant quasi bello aperte indicto, perfidia esset non repugnare. Sed hic tantum David in privatis negotiis vult nos mansuetos esse et faciles, et sedulo operam dare ne pax effluat, utcunque eam retinere molestum sit ac incommodum.

16. Oculi Iehovae super iustos, et aures eius ad clamorem eorum. 17. Vultus Iehovae super facientes malum, et deleat e terra memoriam eorum. 18. Clamaverunt, et Iehova audivit, et ex omnibus angustiis eorum liberavit eos.

16. *Oculi Iehovae.* Haec optima patientiae fultura, dum persuasi sumus, nos a Deo respici: atque ut quisque se in recti et aequitatis studio continet, illius praesidio tutum et incolumem fore. Ergo ne fideles mundi libidini se expositos esse putent, dum innocentiae dant operam, atque hic metus a via eos abducat: hortatur David ut mentes referant ad Dei providentiam: nec dubitent eius alis se protegi. Dicit autem oculos Dei intentos ad custodiam iustorum, quo alacrius in sua integritate pergant boni et simplices. Interim ad vota et preces eos stimulat, siquando iniuste lacessat eos mundus. Nam aures Dei ad clamorem apertas esse dicens, admonet hoc opportunum esse remedium in omnibus aerumnis, ut Deum ultorem imploret qui praeter ius et meritum affligitur. Pronuntiat etiam ex adverso, quamvis interdum ad hominum scelera Deus in speciem conniveat: quia non statim poenas exsequitur, nihil tamen fugere eius conspectum. Dum sceleratis, inquit, peccandi audaciam addit impunitas, vigilat Deus ut in nihilum redigat eorum memoriam, et tale poenae genus consulto exprimit: quia impii non modo ad finem usque vitae beatos se fore confidunt, sed immortalitatem quoque sibi fingunt in mundo. Testimonium hoc scite accommodat Petrus, 1. Pet. 3, 10. ad mitigandos nostros dolores, et sedandam impatientiam, quoties malorum protervia transversum nos impellit: quia ad moderationem servandam nihil utilius est quam pendere ab auxilio Dei, et bona conscientia fretos ei deferre iudicium. Siquis obiiciat, longe aliud experiri bonos, qui diu multumque vexati, nihil tandem auxilii sentiunt: respondeo, Deum neque palam, neque semper eodem modo bonis succurrere, sed tamen ita temperare eorum miserias ut eos non deserat. Adde quod etiam optimi Dei praesidio se defraudant, quia vix centesimus quisque innocentiam adeo pure colit, quin sua culpa aliquid mali sibi accersat. Deus autem simulac lapsi sunt, ne peccata in ipsis radices agant, statim eos castigat, et quidem durius quam reprobos, quibus indulget in exitium. Et tamen utcunque res in mundo permistae sint ac confusae, sentient probi homines non frustra opem Dei contra vim et iniurias sibi esse promissam.

18. *Clamaverunt.* Significat quoties clamant audiri. Est enim continua doctrina, quia non refert quid semel aut iterum factum sit a Deo, sed quid perpetuo facere soleat. Est autem proximae sententiae confirmatio, ubi dixerat aures Dei patere ad clamorem iustorum: ac nunc effectu ipso demonstrat Deum surdum non esse, ubi nostras querimonias et gemitus ad eum deferimus. Ceterum Clamandi verbo admonet, quamvis Deus iustos tueatur, non tamen esse a rebus adversis immunes, mirifice enim temperat suum in illis servandis praesidium, ut multis certaminibus eos exerceat. Hic etiam non levis ad precandum stimulus nobis esse debet, quod liberatio

non promittitur nisi Deum invocantibus: neque enim providentiam suam ita vult a piis reputari, ut otiosi torpeant: sed potius ut salutis suae custodem esse persuasi, ad eum vota sua dirigant.

19. Prope est Iehova confractis corde, contritos spiritu servabit. 20. Multa mala iusti, et ex omnibus illis liberabit eum Iehova. 21. Custodit omnia ossa eius, unum ex his non est fractum. 22. Occidet impium malitia, et odio habentes iustum perdentur. 23. Redimit Iehova animam servorum suorum, et non peribunt quicunque confidunt in eo.

19. *Prope est.* Amplificat et longius extendit superiorem doctrinam, Deum liberatorem suorum esse, quamvis ad ultima redacti, aegre iam spiritum trahant. Nam haec dura est probatio, gratiam Dei usque eo differri, et subduci a sensu nostro dum spiritus nos deficiat: imo hoc incredibile est paradoxon, ubi cordis languore confecti fideles fere tabescunt, Deum illis esse propinquum. Sed ita clarius refulget eius virtus, dum e sepulcro nos attollit. Adde quod fideles prorsus deiici et alteri convenit, ut non nisi in Deo respirent. Unde etiam colligimus, verae tolerantiae nihil esse magis adversum, quam altitudinem illam de qua garriunt Stoici: quia non prius vere humiliati censemur, quam dum cordis afflictio coram Deo nos prosternit, ut iacentes erigat. Plena suavissimae consolationis doctrina, Deum ne tunc quidem a nobis discedere, quum malorum congeries nos quasi examinatos obruit.

20. *Multa mala iusti.* Praevenit cogitationes quae ut plurimum mentibus nostris obrepunt, qui fieri possit ut iusti curae sint Deo, qui assidue tot adversis fluctibus iactantur. Quorsum enim Dei protectio, nisi ut placido otio fruantur qui vitam quietam agunt? et quid magis absurdum quam tumultuose vexari qui nomini facessunt negotium? Ergo ne fidem providentiae Dei nobis excutiant tentationes, quibus assidue impetimur: tenenda est haec admonitio, quamvis iustos Deus gubernet, illisque prospiciat, subiectos tamen et obnoxios esse multis miseriis: ut probati talibus experimentis specimen edant invictae suae constantiae, Deumque liberatorem melius sentiant. Nam si liberi essent ac vacui omni molestia, torperet fides, cessaret Dei invocatio, incognita et sepulta lateret eorum pietas. Ergo variis documentis eos exerceri utile est, ac praecipue in hunc finem, ut agnoscant inter mortes innumeras se mirabiliter a Domino servari. Fortuitum enim videri posset quod raro contingeret: ubi autem nullo fine et modo alia atque alia mala recurrunt, si Dominus semper manum porrigat, non iam obscura est eius gratia. David ergo quicquid malorum impendeat, fideles animis paratos esse iubet, quia nunquam eos Deus frustrabitur, cui non magis arduum est millies quam semel a morte eripere. Quod addit de *ossibus* non parum ad amplificationem valet: ut sciamus, omni ex parte illaesos fore quos Deus tuendos suscepit. Deum ergo facturum pronuntiat ne unum ex ossibus nostris frangatur, quo sensu dicit Christus, capillos capitis nostri numeratos esse, Luc. 12, 7.

22. *Occides impium malitia.* Alii רעה pro miseria accipere malunt, ut sit sensus, impios misere perituros, quia tandem malis succumbent. Sed altera interpretatio plenior, quod eorum improbitas qua se munitos putant, in eorum capita recidet. Sicut ergo prius docuit: nusquam melius esse praesidium quam in recta et innoxia vita: ita nunc denuntiat quicquid perverse aggressi fuerint impii, ipsis exitiale fore, quamvis aliunde nemo quicquam moveat. Secundo membro, hoc fieri in gratiam iustorum dicit, quod impii sibi sunt propriae mortis artifices. *Perdentur,* inquit, *quicunque iustos odio habent.* Sit igitur hic nobis murus aheneus et inexpugnabilis, quamvis ingentes hostium copiae nos circumdent, non esse metuendas, quia iam exitio sunt devotae. Hoc idem iterum confirmat David ultimo versu, quod Deus redemptor sit servorum suorum. Nam quomodo inter tot discrimina vel momento uno salvi essent, nisi Deus manum suam opponeret? Sed verbo *Redimendi* exprimitur servandi modus, a quo valde caro abhorret. Prius enim morti addictos esse oportet, quam Deus redemptor appareat. Unde sequitur, eos gratiae Dei ianuam plaecudere qui nimis praecipites feruntur: ac nisi eorum festinationi respondeat, virtutem eius non apprehendunt. Ceterum nequis servos Dei a morali (ut loquuntur) vel philosophica virtute tantum aestimet: hac praecipua nota insignit David, quod in Deo ipso confidunt, unde etiam salus pendet.

PSALMUS XXXV.

Arg. Quamdiu infestus Davidi fuit Saul, ut semper in aulis Regum grassatur adulatio, proceres et quicunque tunc aliqua auctoritate pollebant, certatim conspiraverant in perniciem hominis innoxii: deinde in odii sui et crudelitatis societatem promiscuum fere vulgus traxerant: ita factum est ut summi quique et infimi implacabili in eum furore arderent. Sed quia maximam partem noverat errore et stultitia inconsiderate impelli, eos tantum sibi hostes proponit qui scelerate et destinata malitia obsequium suum Sauli venditabant. Contra hos Deum vindicem implorat. Ac primum quidem, quia nullius mali sibi conscius erat, suam innocentiam coram Deo in medium profert: deinde quum praeter meritum vexetur, Deum liberatorem implorat. Ubi de impia illorum saevitia conquestus est, poenam qua digni erant imprecatur. Quia autem oraculo et sacra unctione fretus, meliorem exitum sperabat, gratitudinis suae testimonia passim admiscet: atque haec tandem est Psalmi clausula, postquam servatus fuerit, tota vita Dei laudes celebraturum.

Davidis. 1. Litiga Iehova cum litigantibus mecum, proeliare cum proeliantibus mecum. 2. Apprehende clypeum, et scutum, et surge in auxilium meum. 3. Exsere lanceam, et obsiste ad occursum persequutoribus meis: dic animae meae, Salus tua ego sum.

1. *Litiga Iehova.* Qui non modo vitam Davidis aperto marte impetebant hostes, sed calumniis et falsis delationibus molesti erant, utriusque mali remedium postulat. Priori enim loco Deum advo-

cans causae suae patronum, significat, cum improbis et maledicis negotium sibi esse: deinde ad arma suscipienda eum incitans, se violenter opprimi ostendit. Etsi autem valde indignum est, sanctum virum qui de omnibus optime semper meritus fuerat, neminem laeserat, tam publice quam privatim dignus propter suam humanitatem et modestiam erat omnium favore, non tamen hoc fuisse adeptum ut virulentas linguas effugeret: nobis tamen utile est cognitu, et apprime ad exemplum prodest. Neque enim mirum aut novum videri debet, si nos carpant ac mordeant homines maligni, qui ne Davidi quidem pepercerunt. Sed ut nobis gravis acerbaque sit eorum iniuria, incomparabile solatium hinc offertur, quod suum patrocinium Deus ipse falsis accusationibus opponit. Surgant ergo calumniatores, fictisque criminibus nos proscindant, modo contra Deus partes defensoris agere ne gravetur. Secundo membro non dubium est, Davidem precari ut Deus armatae hostium violentiae resistat. Summa est, quod mendaciis obrutus, et crudelitate oppressus, nec quicquam reperiens auxilii in mundo, tam vitam suam quam famam Deo tuendam commendat.

2. *Apprehende clypeum.* Improprie hoc ad Deum transferri certum est, qui nec lancea, nec clypeo indiget, solo flatu vel nutu contentus ad hostes suos profligandos. Huiusmodi tamen figuras quae primo intuitu asperae videri possent, non abs re Spiritus sanctus usurpat, quo certius pro sensus nostri ruditate praesentiam auxilii Domini infigat cordibus nostris. Nam quum se oculis nostris ingerant noxae et pericula, undique occurrant manifesti terrores, mors denique ipsa palam appareat: difficile est absconditam et invisibilem Dei virtutem concipere, quae nos omni cura metuque liberet. Deorsum enim sensus nostri, ut crassi sunt et terrestres, feruntur. Ergo ut gradatim fides nostra ad coelestem Dei potentiam conscendat, inducitur hominum more gladio et clypeo instructus: sicuti et alibi quum dicitur vir bellicosus, certum est nostrae infirmitati hoc concedi: quia non aliter pro suo modulo caperent mentes nostrae immensam illam virtutem, quae omnes auxiliandi formas in se continet, nec aliunde subsidia accersit. Sensus autem est, ut Deus arcana sua et intrinseca virtute armatus se unum sufficere demonstret, contra omnes impiorum apparatus et copias. Nomen צנה quidam iaculum, aut aliud teli genus esse volunt: sed quia scutum proprie significat, ut vidimus Psal. 5. non video cur in alienum sensum torqueri hoc loco debeat. Nec vero absurdum est clypeo (ut alibi saepe) scutum adiungi: et magis consentaneum erat, quodvis telum poni cum lancea, cuius proximo versu fit mentio. Incipit ergo David ab armis defensoris, ut Deus hostium impetus sustineat ac repellat. Verbum ריק quod est evaginare vel nudare, simpliciter pro depromere, vel exserere accipio. Verbum סגור quod transtuli *obsiste,* tantundem valet ac Claudere apud Hebraeos: sed quum velit David quasi interposito muro vel aggere, Dei obiectu prohiberi hostes ab accessu, sensum fideliter reddere mihi visus sum: nisi quis malit Intercludere occursum, vel obstaculo morari: quae omnia eodem redeunt. Nam eorum opinio qui nomen esse contendunt, nullo modo probabilis est.

3. *Dic animae meae.* Quidam exponunt, Arcana inspiratione

mihi declara: alii autem, Fac ut re ipsa sentiam salutem meam in manu tua esse. Equidem non dubito Davidem optare penitus animo suo infixum esse ac persuasum quod ex praesenti rerum intuitu statui non poterat, salutis suae auctorem esse Deum. Nam quae nostra socordia est ac stupiditas, Deus saepe dormientes ac nihil tale sentientes nos liberat. Quare emphatica loquutio est, qua sibi vivum gratiae Dei sensum dari precatur, ut hoc clypeo armatus, quoslibet insultus sustineat, et per omnia obstacula et angustias perrumpat, acsi diceret, Domine, quicquid se ad labefactandum cor meum ingerat; firmum in hac fiducia me retine, salutem mihi apud te certo esse repositam, atque ut me huc vel illuc impellant tentationes, sensus meos ad te revoca, ut salus tua omnibus periculis superior eniteat: imo perinde acsi vocem ore emitteres, intrepide statuam, te propitio, me salvum fore.

4. Erubescant et pudefiant qui quaerunt animam meam, vertantur retrorsum, et pudore afficiantur cogitantes malum meum. 5. Sint quasi palea coram vento, et Angelus Iehovae impellat eos. 6. Sit via eorum caligo et lubricitates, et Angelus Iehovae persequatur eos. 7. Quia sine causa absconderunt mihi foveam retis sui, sine causa foderunt foveam animae meae.

4. *Erubescant et pudefiant.* Iam Deum contra hostes suos ultorem implorat: nec tantum rogat ut frustretur ac irritos reddat eorum conatus, sed etiam ut mercedem quam meriti sunt, rependat. Primum optat eos pudefieri, dum scilicet spe sua votoque deiecti fuerint, longius deinde progreditur, ut similes sint paleae vel quisquiliis qui sibi videntur altis radicibus bene firmati. Sicut autem vento agitantur quisquiliae, ita inquietudinem illis optat ab arcano Angeli impulsu. Gravior est quae sequitur imprecatio, ut quocunque pedem moveant, illis occurrant tenebrae et loca lubrica: ancipites autem et dubios Angelus Domini persequatur. In summa, quicquid tenteat, et quocunque se vertant, cupit illis omnia consilia et conatus infeliciter cedere. Porro quum eos ab Angelo impelli optat, colligimus ideo turbari impios, nemine persequente, quia spiritu vertiginis eos Deus percellit, et inquietudine distrahit, ut secum ipsi tumultuentur. Idem clarius exprimit proximo versu, ut per caliginem et loca lubrica Angelus instabiles rapiat, ut neque consilium suppetat neque ratio, ac ne respirandi quidem detur tempus. Has partes Angelis mandari mirum non est, per quorum manum iudicia sua Deus exsequitur: etsi non minus de diabolis quam de Angelis coelestibus ad Dei obsequium promptis locus exponi potest. Scimus enim diabolo permitti quam in reprobos exerceat tyrannidem, unde saepe dicitur malus Dei spiritus Saulem invasisse, 1. Sam. 18, 10. sed quia diaboli non nisi inviti trahuntur ad exsequenda Dei mandata, etiam ubi eorum opera Deus utitur, Scriptura electos et sanctos Angelos quasi in superiore gradu ministros statuit. Exercet ergo Deus sua iudicia per angelos reprobos, sic tamen ut electos Angelos ipsis praeficiat. Qua ratione etiam soli vocantur legitimi principatus, Ephes.

3, 10. Coloss. 1, 16. et aliis similibus locis. Siquis obiiciat, non esse consentaneum ut Angeli qui ministri sunt gratiae et salutis, datique fidelibus custodes, contra reprobos saeviant: solutio est in promptu, non posse excubare ad piorum tutelam, quin simul ad bellandum instructi sint: nec posse suo auxilio eos protegere quin eorum hostibus infestos se opponant. Quantum ad imprecationes spectat, tenendum memoria est quod alibi dixi, Davidem neque privatam causam agere, nec temere effutire quicquid dictavit bilis, nec coelo inconsiderato ad perniciem hostibus suis optandam ferri: sed duce Spiritu moderata vota in reprobos concipere, a quibus procul absunt quicunque vindictae cupiditate, vel odio, vel incomposito alio carnis motu aguntur.

7. *Quia sine causa.* Testatur se non frustra abuti Dei nomine, nec perperam sibi accersere patronum, profert enim suam innocentiam in medium, et se nulla sua culpa tam duriter affligi conqueritur, quod diligenter notandum est, nequis in Dei conspectum temere prosiliat, vel eum advocet vindicem nisi bona conscientia fretus. Quum autem se insidiis et malis fraudibus impetitum fuisse dicit, in eo subest tacita integritatis suae commendatio.

8. Veniat ei tumultus quem ignorat, et rete eius quod abscondit, apprehendat eum, cum tumultu cadat in illud. 9. Et anima mea exsultavit in Iehova, laetabitur in salute eius. 10. Omnia ossa mea dicent, Iehova, quis similis tibi, eripiens pauperem ab eo qui robustus est prae ipso, pauperem et miserum a direptore eius?

8. *Veniat ei tumultus.* Iterum precatur ut Deus in hostium capita retorqueat quam homini iusto et innoxio machinati erant perniciem. Mutatio numeri quam trita sit Hebraeis, satis notum est. Itaque quod hic tanquam de uno homine dicitur, ad omnes in genere pertinet: nisi forte magis placeat, Saulem vel alium quempiam ex proceribus notari. Sed quia hoc votum a capite ad totum corpus extendi certum est, in ea re parum est momenti. Nomen שׁואה nunc tumultum, nunc cladem significat: ideo multi vertunt, Veniat illi perditio, aut vastitas, aut ruina. Sed alter sensus melius videtur congruere, quia paulo post subiicit, *Capiat eum rete suum: cadat in illud cum tumultu.* Certe quod alii reddunt, In cladem ipsam cadat, asperum et coactum est. Optime autem fluit sententia, quoniam secure in suis faecibus quiescunt, et quasi procul essent ab omni telorum iactu, nihil metuunt: ut malum inopinatum eos repente, quasi tempestas, obruat. Nihil enim minus illis credibile est, quam suas artes, et astutias, pravaque studia, et quascunque bonis et simplicibus captiones intentant, ipsis auctoribus exitio fore. Aptissime itaque David optat eos cadere in retia quae tetenderunt, cum tumultu: hoc est, ut ad malum subitum expavescant: quia quo maiore licentia exsultant homines propter spem impunitatis falso conceptam, eo magis attonitos reddit improvisus terror. Interea mihi dubium non est quin David cladem aliquam novam et inusitatam denotet.

Veniat ergo tumultus quem ignorat: hoc est, ubi pacem fallacibus illecebris sibi promiserit, percellat eum horror insolitus, et cum tumultuoso pavore sentiat se laqueis suis deprehensum.

9. *Et anima mea*. Alii in optativo legunt, *exsultet* ac *laetetur*. Sed David (meo iudicio) non tam vota continuat, quam se Deo gratum fore promittit, quod melius ex proximo versu patet, ubi magnifice beneficium hoc extollens, eius memoriam omnibus corporis sui partibus celebraturum se dicit. Ergo quum alii fortunae tribuant quod servati sunt, alii suae industriae, pauci admodum integram Deo laudem reddant: David hic se acceptae gratiae memorem fore asserit: Anima mea, inquit, non in liberatione sibi ignota, sed in Dei salute laetabitur. Sed amplificandi causa praeconium gloriae Dei ad ossa sua transfert, acsi linguae officio non contentus, omnia corporis sui membra applicaret ad canendam Dei laudem. Etsi autem hyperbolice loquitur, tamen sine fictione demonstrat eo studii fervore se esse praeditum, ut nervos et ossa impendere cupiat ad testandam pietatem.

10. *Iehova, quis similis tibi*. Clarius definit suum illud in salute Dei gaudium, nempe quod uni Deo in solidum adscribet quam adeptus est salutem. Sic enim vulgo laudatur Deus inter homines, ut vix decimam iuris sui partem obtineat. David autem ab aliis omnibus eum separans, distincte pronuntiat totam liberationis gloriam in eum solum competere. Et certe ita Deo quod suum est asseritur, quum ornatus sua virtute, spes omnes nostras sibi addictas tenet. Quid enim attinet nomen Dei sonare in ore nostro, si eius potentiam et bonitatem pro arbitrio nostro partimur? Pie ergo David magnitudinem Dei hoc elogio commendat, quod vindex sit pauperum, quod inopes et afflictos eripiat a violentis praedonibus, acsi diceret, proprium eius officium esse opem ferre miseris: quibus verbis docemur bonam spem in afflictionibus retinendam esse: quia non est cur animos nostros debilitent hostium vires et copiae, quantumvis praevaleant, dum e coelo pronuntiat Deus, in hunc finem se regnare ut validis et fortibus resistat. Quod si gutta sanae mentis esset in filiis huius seculi qui potentiam suam ad nocendum, et debiles opprimendos effundunt, subsisteret profecto eorum audacia, neque ad iram Dei provocandam ultra tenderent.

11. Surgunt testes violenti, quae non novi quaerunt ex me. 12. Rependunt mihi malum pro beneficentia in orbitatem animae meae. 13. Mihi autem in aegrotatione eorum, indumentum meum saccus: afflixi in ieiunio animam meam, et precatio mea super sinum meum versa est. 14. Quasi socius, quasi frater mihi esset, ambulavi, sicut lugens matrem pullatus humiliavi me. 15. Ipsi autem in claudicatione mea laetati sunt, congregati sunt, congregati sunt, inquam, adversum me abiecti quos non noveram: sciderunt labia, et non tacuerunt.

11. *Surgunt testes*. Futuro tempore designat quid diu passus sit. Deplorat autem se calumniis ita fuisse oppressum, ut defensioni

locus non fuerit: quo nihil gravius et acerbius accidere potest ingenuis hominibus, sibique bene consciis. Nec vero tantum falsis criminibus se gravatum fuisse dicit, sed audaciam ac protervíam in testibus accusat, quod violenter surrexerint. Huc pertinet quod addit, *sibi quae nesciebat*, *obiecta fuisse*. Non ergo fortunis tantum spoliatus fuit David, et in exilium indigne eiectus, sed etiam iuris praetextu oneratus infamia et probris. In has angustias coniectus, recta se ad Deum contulit, innocentiae suae vindicem sperans. Ita filiis Dei ambulandum est per infamiam et bonam famam, et patienter ferendae calumniae, donec eorum innocentiam Deus e coelo asserat. Nam quod olim proverbio inter homines profanos iactatum fuit, Nullum pulcrius theatrum esse bona conscientia: magnifice quidem in eo loquuti sunt, sed fieri non potest ut quempiam sustineat conscientiae puritas nisi ad Deum confugiat.

12. *Rependunt mihi.* Rursus hostium malitiam exaggerat, quod non modo insontem, et nihil tale meritum improbe vexabant, sed quod multis magnisque beneficiis affecti, iniquissimam mercedem rependebant. Etsi autem haec indignitas quo ad sensum carnis maxime vulnerat probos homines, videturque minime tolerabilis: dici tamen non potest quantum hoc afferat solatii, ubi testari coram Deo licet, nos officiis omnibus perfunctos esse, quae ad humanitatem flectere deberent hostium animos, sed eos implacabili saevitia ad nocendum rapi. Deus enim barbaram hanc et feram ingratitudinem non sinit inultam. Altera etiam circumstantia melius exprimitur eorum crudelitas, quod mansueti et placidi hominis animam orbare conati sint, hoc est ita nudare et destituere, ut desperatione obrutum perderent. Postea quaedam sua officia enumerat, quae sanctiora quaedam mutui amoris vincula esse debebant, si quis apud eos vigeret aequitatis sensus. Non dicit autem se pecunia, vel opibus eos iuvisse, vel fuisse aliis modis liberalem: quia fieri potest ut manu exporrecta restrictus interdum sit animus: sed veri et serii amoris certiores notas profert, quod non secus indoluerit coram Deo, et anxius fuerit eorum malis, quam si lugeret matris mortem: denique non aliter erga eos atque germanos fratres affectus fuerit. Quum iure ita sibi devinctos teneret, quid hac ingratitudine foedius, quod rebus eius adversis odii sui venenum in eum evomuerint? Quod ad verba spectat, *aegrotationem* metaphorice accipio pro quovis incommodo vel tristitia. Significat enim David quoties illis male esset, socium se doloris fuisse. Huius rei testis fuit precatio, quam se in sinum fudisse narrat. Nam hic genuinus est sensus, quod non ambitiose vota sua coram hominibus iactaverit, ut multi longe plus ostentant quam in animo lateat: sed tacite secum et remotis arbitris precando testatus sit quam sincere et ex animo doleret. Sicut enim eos dicimus gaudere in sinu qui arcano et interiore sensu contenti sunt: ita etiam in sinu flere et precari apte dicetur qui suas lacrymas et vota in aërem non spargit ad captandam hominum gratiam, sed contentus uno Deo teste, affectus suos apud se continet. Quanquam non nego hac loquendi forma notari precantis gestum: acsi diceret, capite demisso, et complicatis brachiis ut moesti solent, corpus se curvasse ad orandum, sed tenendum praecipue eius consilium est, quod in votis nihil fictum fuerit. Quod aliis videtur esse obtestatio, et hunc sensum

eliciunt, Domine, nisi illis prospera omnia optaverim, quicquid mali est, in meipsum vertatur: coactum est. Nihilo etiam plus coloris habet altera expositio. Quia pro ipsis orando, nihil profeci, fructus orationis ad me reversus est. Propius ad mentem Prophetae et verba hoc accederet, Non secus pro ipsis ac pro me oravi. Sed quod supra attuli de arcano affectu, sanis lectoribus (ut spero) satisfaciet. *Saccum et ieiunium* tanquam precationis adminicula posuit. Etsi enim pransi quoque orant fideles, nec quotidie ieiunium sibi indicunt orandi causa, nec saccum induere necesse habent quoties prodeunt in Dei conspectum: scimus tamen ubi maior aliqua urgebat necessitas, adhibita fuisse haec exercitia: in clade publica vel periculo saccum omnes induebant, et ieiunium omnibus commune erat, ut simpliciter reatum suum confessi, iram Dei placarent. Si quis privatim affligebatur, iisdem luctus insignibus se ad precandi ardorem stimulabat. Tantundem ergo valuit saccus in Davide, acsi reum se substitueret hostium loco, qui infesti ruebant in eius perniciem. Porro, ut saccum et cinerem numeremus inter ritus legales, hodie idem manet apud nos ieiunii usus. Quare si nos Deus ostensis irae suae signis ad poenitentiam invitat, meminerimus non modo preces solito more fundendas esse, sed addendos etiam stimulos qui ad humilitatem nos sollicitent. Dicit tandem non secus erga eos se fuisse versatum, acsi quisque eorum sibi fuisset frater.

15. *Ipsi autem in claudicatione.* Cur in voce Claudicationis laborent interpretes non video. Divinant quidam crus Davidi fuisse luxatum: alii ex morbo claudicasse somniant. Sed si quis totum contextum expendat, nihil clarius est quam notari casus adversos, acsi dixisset, Simulac labascere me viderunt, et ruinae propinquum, quasi facto concursum, simul conati sunt me prorsus evertere. Ergo hic eadem fere metaphora est, quae nuper in voce Morbi. Fuit autem hoc nimis truculenti furoris, quum saepe hostium suorum infortunio mansuescant homines, ut miseros odisse vel persequi desinant, veteres Davidis amicos eius deiectione ad insultandi protervianı accendi. Quamquam autem paucos initio designat, mox tamen promiscuum et ignobile vulgus adiungit augendae indignitatis causa, non quod peraeque accuset omnes, sed ut melius pateat quam hostiliter fuerit oppugnatus. Credibile enim est, qui tunc rerum potiebantur, faces ad excitandum commune incendium fuisse, ut certatim populus ad Davidem perdendum manus tolleret. Bis autem repetit fuisse congregatos, ad notandam pertinaciam, nisi forte ita resolvere libeat, Congregati sunt non modo quibus aliquis praetextus erat, sed usque ad contemptissimos. נכים proprie dicuntur flagellati vel percussi: sed recte accipitur hoc nomen pro hominibus probrosis, vel contemptis. Quanquam nonnulli interpretes a כאה deducunt, quod est dolore afficere, et active exponunt, Dolorem inferentes: sed prior ille sensus melius congruit, Davidem a sordida plebis faece contumeliose fuisse tractatum. Particula *Non novi*, tam ad causam quam ad personas referri potest. Ego tamen de personis interpretor, hoc sensu, tantum abest ut queri possint aliqua iniuria se fuisse a me lacessitos, ut mihi prorsus sint ignoti. Simul autem inclusa erit querimonia, quod populus nulla ratione insaniat, quando nullius sceleris sibi sit conscius David, nec suspicari possit unde tantum odium. In

postrema quoque parte versus quanquam dissentiunt interpretes, mihi verum et germanum sensum attulisse sufficiet. Ad verbum est, *Sciderunt, et non tacuerunt*, sed Scindendi verbo non dubium est metaphorice notari oris apertionem, acsi diceret, labiis distentis petulanter sua convitia iactasse. Et quod addit, non tacuisse, repetitio est Hebraeis trita ad vehementiam exprimendam vel excessum: acsi diceret, maledictis nullum fuisse modum vel finem, dum pleno gutture improbi homines quicquid in buccam venit profundunt.

16. Inter perfidos subsannatores subcineritii panis, frendent super me dentibus suis. 17. Domine quousque videbis? eripe animam meam a tumultibus eorum, a leonibus unicam meam. 18. Celebrabo te in coetu magno, in populo multo laudabo te.

16. *Inter perfidos.* Vertunt alii Cum hypocritis: sed simpliciter, meo iudicio, narratur a Davide conspiratio hostium. Et summa est, inter homines dolosos et ad fallendum natos, deinde proiecti pudoris, unum hoc assidue agitari, quomodo miserum hominem perdant. Atque nunc redit ad duces et capita, ex quibus malum oriebatur: quia hoc elogium in magnam plebis partem quae agebatur inconsiderato motu, non congrueret. Diserte igitur aulicos proceres, aliosque non absimiles accusat saevitiae, quod velut rabidae ferae dentibus contra se frendant. Primo autem vocat perfidos vel sceleratos, quo facilius opem et auxilium a Deo impetret, ut in ultima necessitate vocans: deinde *subsannatores* significat perfricta fronte, et omni verecundia excussa proiectos esse ad quidvis audendum. De voce מעוג quae proxime sequitur, non satis convenit, proprie significat panem in foco sub cineribus coctum. Quidam tamen quia sensum appositum elicere non poterant, sumi putarunt pro garrula dicacitate vel sermone otioso. Alii longius recedere ausi sunt, quod dicatur illis subsannatio esse loco panis, quia scilicet pascant se et oblectent sannis et ludibriis. Mihi propria nominis significatio videtur retinenda. Quanquam potest adhuc duplex esse sensus, quidam enim מעוג sumentes pro placenta, putant hic perstringi liguratores, qui lautas et opiparas mensas aucupabantur: quales semper multi in aulis Principum circumvolitant. Aliis vero magis placet, serviles et sordidos homines perstringi, qui minimo linguas suas ad maledicendum addicerent: sicuti omnibus seculis reperti sunt qui frusto panis (ut loquuntur) linguas venales prostituerent. Ego quum alios locos expendo, ubi David ingenia moresque hostium suorum describit, in hanc coniecturam inclino, mensarios scurras notari, qui inter pocula de eius caede disputabant. Conqueritur ergo inter delicias coenarum agitatos de sua nece sermones fuisse ab impiis, qui pudorem omnem abiecerant.

17. *Domine quousque videbis?* Particula quam vertimus Quousque, apud Hebraeos ambigua est, Latine significat quousque videbis, ut tacitus cesses? Sed aeque quadrabit altera versio. Quando tandem post longam dissimulationem videre incipies? Ceterum eodem redit summa. Conqueritur enim David de longa tolerantia Dei, quod

nimis diu conniveat lascivientibus impiis, vindictamque suspendat. Etsi autem Deus fidèles iubet quietos exspéctare, dum ipse maturum ferendi auxilii tempus esse iudicet: permittit tamen ut morae taedium quo uruntur, in precibus deplorent. Simul ostendit, se non importune praecipitém ferri tali desiderio, sed quia ultimis angustiis cogitur. Nam et tumultuose ipsos vitam suam impetere dicit, *et leonibus* comparat, *et animam suam* vocat solitariam. Nam qui *unicam* accipiunt pro cara et pretiosa, non satis attente reputant mentem Davidis. Psal. 22, 21. dictum fuit.

18. *Celebrabo te.* Rursus gratitudinem hoc versu promittit, quia nihil est quod rependant Deo fideles praeter sacrificium laudis, ut Psal. 116, 17. videbimus. Hoc etiam modo ad impetrandi fiduciam se animat, dum in mediis curarum et discriminum fluctibus, quasi iam voti compos, in gratiarum actionem erumpit. In quo illustre perspicitur invictae fortitudinis testimonium, quod profugus et extorris, nudatus omni auxilio, denique in summa desperatione: tamen adhuc de laudanda Dei gratia cogitet, votaque nuncupet solennis sacrificii, acsi in mortis tenebris fulgeret liberatio, nec tantum de privata gratiarum actione loquitur, sed quam erepti ex maximis periculis, ex praescripto Legis edere solebant in coetu publico. Quod Populum fortem aut robustum alii vertunt, mihi non probatur, argute excogitant, magna virtute praeditam esse Ecclesiam: ideoque vocari populum fortem. Sed quum simpliciter David frequentiam et multitudinem populi designet, quae ad sacros conventus agendos in Sanctuarium adscendere solebat: non dubito quin suo more bis idem repetens, post *magnam Ecclesiam*, subiiciat *populum multum*. Nam Hebraicum nomen utrumque significat.

19. Ne laetentur de me qui immerito inimici mei sunt, neque oculis nictent qui sine causa osores mei sunt. 20. Quia non loquuntur pacem, et super scissuras terrae verba fraudulenta concinnant. 21. Diduxerunt contra me os suum, dixerunt, Ha, ha, vidit oculus noster. 22. Vidisti Iehova, ne taceas, Domine ne procul absis a me. 23. Expergiscere et evigila ad iudicium meum, Deus mi, et Domine mi ad causam meam.

19. *Ne laetentur.* Quia ex ruina et interitu Davidis tripudium captabant hostes, precatur ne tam improbo voto Deus indulgeat. Porro ut Deum causae suae propitium habeat, iterum testatur, nulla sua culpa se illis exosum esse, sed mera pravitate impelli ad tam crudelem affectum. Magni enim interest, bonae conscientiae testimonium afferre coram Deo, ut sit ad nos iuvandos propensior. Nam quod שקר quidam accipiunt pro fallaciter, acsi insidiosos hostes hac voce notaret David, nimis argute philosophantur: ac repetitio quae mox sequitur, ostendit Davidem conqueri de voluntario ipsorum odio, quod homini amico et benemerito, nulla offensa provocati, sponte infesti essent. קרץ hic accipitur pro nictare limis oculis per ludibrium: sicuti Psal. 22, 8. caput movere, et diducere labia. Pro-

ximo versu rursus declarat sibi negotium esse cum implacabili hostium genere, et ad saevitiam prorsus obstinato, quo plus fiduciae de propinquo Dei auxilio concipiat. Sic enim statuere convenit, quo durius urgemur, eo certius sperandam esse liberationem. Dicit igitur nihil sonare praeter tumultus et caedes. Posterius membrum non nihil obscurum est propter dubiam significationem nominis רגע, nam quum eius radix, nunc Scindere, nunc Quiescere significet, quidam vertunt, Mansuetos terrae. Alii autem, Cum quietis terrae: ac intelligunt pingues et saturos qui placido otio fruuntur. Utrique mihi videntur coactos sensus accersere. Nihilo etiam alii rectius exponunt. In cavernis vel locis abditis: ne scilicet prava et versuta eorum consilia pateant. Atqui aptissima metaphora, per *scissuras terrae*, intelligere licebit homines calamitosos, qui velut fracti sunt ac mutili. Dicit igitur David, hostes suos simulac rupturam aliquam patere vident, toto conatu incumbere ad eversionem. Nam qui contra Davidem integra et florente eius fortuna, ne mutire quidem unquam ausi essent, labenti exitium machinari coeperunt: ut sciamus impios homines, servili ingenio, et timidos ut plurimum esse, neque efferri ad ferociam nisi quum ex bonorum et simplicium aerumnis oblata est occasio. Eodem pertinet quod continuo post distento ore clamantes inducit, Euge, Euge: et sibi cum plausu gratulantes, quod Davidem viderint prostratum iacere, atque ita laeto spectaculo potiti sint.

22. *Vidisti Iehova.* Subest antithesis inter hunc Dei adspectum, et illum priorem de quo sibi plaudebant improbi: acsi diceret, vos cupide oculis hauritis meas miserias: atqui Deus quoque oculatus est ad notandam sceleratam eorum malitiam, qui tam crudeliter pascuntur alienis incommodis. Quanquam David cum illis non disceptat: quin potius recta se ad Deum confert, et machinis illis quae duriter eius animum quatefacere poterant, Dei providentiam instar valli opponit. Et certe haec demum solida munitio est contra hostium ludibria, ubi illis omissis mentes nostras ad Deum colligimus, et paterna erga nos cura eius freti, petimus ut re ipsa declaret sibi non incognitas esse molestias nostras: imo quo ferventius inhiare vident improbos ad nostram perniciem, celerius ad opitulandum accurrat, quod pluribus loquendi formis exprimit David. Ne taceas, ne recedas a me, excitare, evigila. Has voces rite emittere potuit David, qui iam persuasus erat, pauperes et afflictos a Deo respici, et observari omnes iniurias. Ergo ut rite composita sint vota nostra, fulgeat in cordibus nostris primum necesse est fides providentiae Dei: nec tantum ordine praecedat omnes affectus, sed etiam temperet ac dirigat.

24. Iudica me secundum iustitiam tuam Iehova Deus mi, et ne laetentur de me. 25. Ne dicant in corde suo, Euge anima nostra: ne dicant, Perdidimus eum. 26. Pudefiant et erubescant pariter qui laetantur malo meo, induantur pudore et ignominia qui se magnificant super me. 27. Iubilent et laetentur, quibus placet iustitia mea: et dicant semper, Ma-

gnificetur Iehova qui diligit pacem servi sui. 28. Et lingua mea loquetur iustitiam tuam, quotidie laudem tuam.

24. *Iudica me.* Confirmat proximam sententiam, ut Deus iuris sui patronus sit atque assertor. Nam quia ad tempus quasi neglectus iacuerat, iustitiam Dei sibi proponit, quae non patitur ut rectos et iustos ad extremum deserat. Quaedam igitur obtestatio est, ut Deus quia iustus est, servum suum in bona causa defendens, documentum edat suae iustitiae. Et certe ubi omni auxilio privati exclusique videmur, nullum est vincendae tentationi efficacius remedium quam Dei iustitiam non posse excidere, ex qua pendet nostra liberatio. Sic Paulus 2. Thess. 1, 6. ut fideles ad patientiam hortetur, Iustum, inquit, est apud Deum rependere iis qui vos affligunt, afflictionem. Ac rursus Dei iustitiam appellat hac in parte, ut compescat hostium insolentiam. Nam quo superbius insultant, eo Deus paratior est ad succurrendum. Graphice autem depingit eorum ferociam, loquentes iterum inducens, ut ostendat, si pro libidine eorum succedat, nullum protervia e modum facturos. Quia autem tanto magis in se provocant Dei vindictam, quanto se magis efferunt, non immerito David hoc argumento spem suam erigit, precesque suas sancit et obsignat.

26. *Pudefiant et erubescant.* Haec imprecatio alibi exposita iam fuit: nisi quod notandum est, emphasim subesse in voce *Pariter* vel Simul. Nam et sibi bellum a magna turba motum fuisse ostendit, neque tamen se examinari terrore quin statuat, simulac Deus manum sustulerit, omnes ad unum posse uno ictu facile prosterni. Quum dicuntur malum Davidis appetere, in eo crudele odium apparet. Quod autem se extollunt vel magnificant, signum est superbiae, ergo ut Deo exosos reddat David, contumelia et fastu plenos esse dicit. Iam quum a Spiritu sancto dictata fuerit haec precandi forma, superbos omnes haud dubie manet exitus qualis hic praedicitur, ut cum pudore et ignominia retrorsum abeant.

27. *Iubilent et laetentur.* Commode etiam haec duo verba in futuro tempore vertere liceret, non minus quam in optandi modo: sed quia in eo parum est momenti, in medio relinquo. David enim a fructu commendat quam sibi optat liberationem a Deo: quia scilicet communis erit piis omnibus gaudii et bonae spei materia, simulque ad canendas Dei laudes ipsos excitabit. Fidelibus autem hunc affectum tribuit, quod ius hominis innoxii salvum manere cupiant. Etsi enim vulgo magna invidia flagrabat David, quod rudes et imperiti falsis rumoribus imbuti fuerant: certum tamen est aliquos fuisse in populo aequos et moderatos iudices, quibus dolebat sanctum et notae probitatis hominem indigne et praeter meritum obrui. Et certe hoc humanitas postulat, ut quoscunque iniuste cernimus affligi, si iuvandi ratio non suppetit, saltem favore prosequamur. Magnificentia Dei videtur tacite opponere impiorum fastui cuius nuper meminit. Quia enim omnia audendo, gloriam Dei quantum in se est, obscurant: optima ratione votum hoc ex opposito concipiunt fideles, ut reluceat Dei maiestas, dum re ipsa demonstrat servorum suorum cura se tangi, sibique cordi esse eorum pacem. Tandem in Psalmi clausula repetit, quibus par est laudibus se Dei iustitiam celebraturum qua servatus fuerit.

PSALMUS XXXVI.

Arg. Putant fere omnes Davidem hoc Psalmo in genere mirari Dei bonitatem, quod favore et clementia sua reprobos toleret, a quibus tamen impie contemnitur. Ego vero paulo aliter sentio, sanctum Prophetam graviter ab improbis et sceleratis vexatum de eorum pravitate conqueri: tum deinde confugere ad immensam Dei bonitatem, qua non solum promiscue cunctos mortales, sed peculiariter filios suos prosequitur, ut in hac fide respiret, quod Deo propitio tandem liberabitur, quod patet ex clausula, ubi se Dei praesidio salvum fore reputans, contra omnes impiorum insultus sese armat ac munit.

1. Praefecto, servi Iehovae Davidis. 2. Dicit impietas scelerato in medio cordis mei, nullus timor Dei coram oculis eius. 3. Quia blanditur sibi in oculis suis, donec iniquitas eius inveniatur ad odium. 4. Verba oris eius iniquitas et fraus, cessat intelligere ut benefaciat. 5. Iniquitatem cogitat super cubili suo, insistit in via non bona, malum non abominatur.

2. *Dicit impietas.* Cur hic tantum et Psalmo 18. ornetur David titulo Servi Dei potius quam alibi, incertum est, nisi quod in lucta maxime omnium difficili superior, invictum se Dei athletam probavit. Scimus enim quam rara sit virtus, ubi impune grassatur impietas, et caliginem nobis offundit, suspicere fidei oculis Dei providentiam, quae animis nostris ad patientiam compositis, constanter nos in pietate retineat. Porro versum primum varie exponunt interpretes. Ad verbum est, Dictum transgressionis: vel dicit transgressio impio. Quia tamen ל interdum pro, מן sumitur, vertunt quidam, Impietas de scelerato loquitur in corde meo, acsi diceret Propheta se penitus sentire ex sceleribus quae perpetrant impii, nullo ipsos tangi Dei timore. Sed quia a verborum proprietate discedere opus non est, ego aliis potius assentior, quod scilicet Propheta dicat malitiam impii hominis quae videtur latere incognita, clare in corde suo loqui, seque certum esse testem quid ipsa suggerat. Ac primo quidem notandum est, non de externis sceleribus loqui Prophetam, sed penetrare ad fontem ipsum: acsi diceret. Quamvis astuta simulatione tegant impii suam malitiam, mihi tamen satis comperta est, ut mihi videar eam loquentem audire. Verum quidem est, quia ruunt impii et profani homines in omne scelerum genus acsi nulla unquam reddenda esset ratio, tale ex eorum vita iudicium posse ferri: sed hoc expressius est, quod interior ipsorum perversitas servis Dei aperte se prodat. Loquitur autem David non de quibuslibet, sed de perditis Dei contemptoribus, multi enim lasciviunt in suis vitiis, quos tamen non occupat hic vesanus furor. Sed ubi obduruit quispiam ad peccandum, tandem impietas hanc ei socordiam dictat, ut contempto Dei iudicio sine metu perrumpat quocunque libido impulerit. Itaque peccandi securitas praesertim ubi accedit contemptus et ludibrium,

quasi Satanae fascinum est quod hominem desperatum prodit. Etsi autem vera religio pias mentes continet in Dei timore, et impias cogitationes procul arcet: hoc tamen non obstat quominus in corde suo perspiciant horribili furore agitari impios, dum nec Deum curant, nec iudicio eius tanguntur. *Nullus timor Dei.* Malarum suggestionum finem breviter demonstrat, nempe ut sensu boni et mali extincto vel suffocato, quidvis audeant, acsi non sederet Deus in coelo iudex. Sensus ergo est, Sceleratum hominem alloquitur impietas in corde meo, eum ad extremam vesaniam sollicitans, ut abiecto Dei metu, se ad peccandum proiiciat, hoc est, Non secus mihi notum est quicquid volutant impii in corde suo, acsi Deus me testem et arbitrum locasset ad retegendam hypocrisim, qua detestabilem suam malitiam profunde sepultam esse putant. Quod ergo nulla Dei reverentia impios cohibet a peccando, ex occulto isto alloquio oritur, quo eos dementat sua pravitas, ut brutorum animalium instar sibi indulgeant. Quia oculi sunt quasi vitae duces, et alios sensus motu suo huc vel illuc trahunt: ideo dicitur timor Dei esse ante oculos, quum vitam hominum regit, ac quaecunque se vertunt, occurrens, obiectu suo libidines refrenat. Ergo contraria loquendi forma significat David, sine Dei respectu licentiose vagari impios, quia eos excaecavit sua pravitas.

3. *Quia blanditur sibi.* A fructibus vel signis ostendit nullum vigere Dei timorem apud impios, quia in sceleribus ita se oblectant: ut aliis omnibus exsecrabiles, foveant tamen suam pertinaciam, seque ultro ad pergendum obdurent. Primo dicit eos blanditiis alere sua vitia, ne sibi peccando displiceant. Sed quum addit, *donec inveniatur iniquitas ad odium*, his verbis notatur extrema obstinatio, sensus enim est, Dum sibi falso adulantur, huc usque progredi, ut eorum iniquitas sit omnibus exsecrabilis. Vertunt quidam, ut ipse suam iniquitatem ad odium inveniat: ac intelligunt, intemperanter eos ruere, donec ex satietate obrepat fastidium. Nemo enim adeo nequam est quin sibi interdum displiceat. Sed prior ille sensus genuinus est, Impios, quamvis omnibus sint exosi, quia eorum iniquitas patefacta et deprehensa, bilem omnibus movet: nulla displicentia tangi, quin potius sibi plaudere dum eos populus exsibilat, et scelestam eorum vitam exhorret. Hanc igitur amentiam in illis damnat Propheta, quod eos non moveat scelerum suorum foeditas quae omnes offendit: quia omne boni et mali discrimen quantum in se est, abolent, ac suae conscientiae stuporem inducunt, ne illos ad resipiscentiam stimulet. Attente certe considerandus est hic stupor, quod homines in sensum reprobum coniecti, dum in se provocant omnium mortalium odia, malorum tamen suorum sensu privati sunt.

4. *Verba oris eius.* Utrumque membrum huius versus eodem referri potest, quod scilicet mendaciis ludentes nullam intelligentiae lucem admittant. Et certe hanc esse Davidis mentem existimo, quia hic non simpliciter impios accusat quod dolis et captionibus alios circumveniant, sed potius quod nihil in ipsis rectum sit, vel sincerum. Diximus iam ante, eum non agere de vitiosis hominibus in quibus manet aliquod Dei semen, sed de profanis contemptoribus qui suis peccatis sunt prorsus addicti. Dicit ergo, illis semper fallaces esse in ore praetextus, quibus sanam omnem doctrinam illudant. Postea

addit, ultro supprimere omnem delectum boni et mali, quia meliores esse nolint. Scimus rationem ad bene agendum hominibus ducem esse. Eam ergo dicit reprobos fugitare, ne vitam suam in melius corrigere cogantur. Docemur autem his verbis, si quando a via deflеximus, hoc unicum esse remedium, aperire mentis oculos, ut boni et mali discrimen ab errore nos revocet: contra, ubi quis intelligentiam respuit, hoc desperationis signum esse. Proximo versu notatur interior malitia et profunda obistinatio, multos enim continget, licet alias non pessime affecti sint, labi et delinquere, quia repente se offert occasio. David autem reprobos, ubi subducti sunt ab hominum conspectu, consilia male agendi intus coquere dicit: atque ita quamvis nulla se illecebra obiiciat, nullum eos incitet malum exemplum, sibi ipsis esse scelerum auctores ac magistros absque alieno impulsu. Porro quum hac nota reprobos insigniat, quod meditentur scelera super cubile suum: docentur fideles longe alio sua studia conferre ubi soli sunt, nempe ut vitam suam examinando, malas cogitationes strenue a se repellant. Additur deinde pertinacia, quod in via obliqua et perversa insistant, hoc est scientes et volentes se ad peccandum obdurent. Tandem ratio additur, quia illis malum non displiceat. Voluntaria enim caecitas eos praecipitat, ut sceleribus ultro se mancipent. Iam nobis occurrat antithesis inter reprobos et fideles, illi seipsos falsis adulationibus decipiunt: hi vero severi in se sunt censores, illi laxis habenis in vitia rapiuntur: hi cohibentur freno timoris Dei, illi cavillis obtegunt vel fucant sua delicta, et lucem in tenebras convertunt: hi vero libenter agnoscunt se peccasse, et ingenua confessione ad poenitentiam se hortantur, illi repudiant sanum omne iudicium: hi ad vitae lucem emergere semper cupiunt, illi super cubile excogitant varios peccandi modos: hi sedulo intenti sunt ne sibi peccandi cupiditatem accersant, illi alte se demergunt in Dei contemptu: hi vero in malorum suorum displicentia libenter sese exercent.

6. Iehova, ad coelos misericordia tua, veritas tua usque ad nubes. 7. Iustitia tua sicut montes Dei, iudicia tua abyssus magna: hominem et iumentum servas Iehova. 8. Quam pretiosa bonitas tua Deus! itaque filii hominum in umbra alarum tuarum confident. 9. Saturabuntur pinguedine domus tuae, et fluvio deliciarum tuarum potabis eos. 10. Quia apud te est fons vitae, et in lumine tuo videbitur lumen.

6. *Iehova, ad coelos, etc.* Putant interpretes postquam exposuit David quanta passim grassetur in mundo corruptio et perversitas, occasione hinc sumpta prorumpere in admirationem incredibilis patientiae Dei, quod humanum genus tanta scelerum colluvie refertum, favore et benevolentia prosequi non desinat. Ego vero nuper dixi me paulo aliter sentire. Propheta enim ubi de summa hominum pravitate disseruit, ne ipse quoque tanquam diluvii impetu abreptus deficiat, seipsum colligit. Sic enim fere damnamus impios, ut se in animos nostros insinuet contagio: ac vix centesimus quisque purum

se et illibatum in vera pietate conservat, postquam de aliorum malitia conquestus est. Sensus ergo est, Quamvis tristis et horrenda confusio appareat, quae instar vasti gurgitis absorbere posset pias mentes, Davidem nihilominus statuere mundum plenum esse Dei bonitate ac iustitia, et optima aequitate coelum et terram ab ipso regi. Et certe quoties animos nostros concutit ac percellit mundi corruptio, cavendum est ne sensus noster subsistat in hominum malitia qui miscent omnia ac perturbant. Sed in hac turbulenta caligine occultam Dei providentiam suspicere convenit. Ceterum David hic quatuor praecipuas Dei virtutes per synecdochen enumerat, significans in summa, inaestimabilem Dei virtutem ac potentiam cum pari iustitia reputandam nobis esse, licet mundum temere versari dictet carnis sensus. Bonitatem Dei usque ad coelos esse dicens, altitudine coelos ipsos aequare intelligit. Eadem ratione adiungit veritatem eius pertingere usque ad nubes. Porro veritas hoc loco vel pro fide accipitur quam Deus in suis promissis praestat: vel pro iusto temperamento in quo liquida et minime fallax rectitudo eius perspicitur. Sed complures alii loci ad promissiones referre cogunt, in quibus servandis fideliter sibi constat Deus. Et sequitur etiam continuo post iustitiae elogium, quam excelsis montibus comparat (scimus enim Hebraeis Divinum vocari quicquid excellit) quia illic clarius refulget eius gloria. Postremo dicit, iudicia Dei magnis et profundis abyssis similia esse: quibus verbis admonet, quocunque vertamus oculos, sursum et deorsum iusto Dei iudicio omnia disponi. Solet in diversum sensum citari hic locus, quod scilicet iudicia Dei captum nostrum longe superent, sintque magis abscondita quam ut eorum ratio apprehendatur, nec inepte huc aptatur similitudo abyssi. Latius tamen patere Davidis verba colligitur ex contextu, nempe quantumvis magna scelerum abyssus inter homines exundet, terramque obruat, maiorem tamen esse providentiae Dei abyssum, ut iuste omnia dispenset ac temperet. Quoties ergo in caeca et obscura iactatione vacillat fides nostra, veniat nobis in mentem, in tota mundi gubernatione iudicia Dei merito conferri abysso quae coelum et terram implet atque occupat, ut immensa sua amplitudine curas omnes nostras et molestias deglutiat. Quod addit in fine versus, tam iumenta quam homines a Deo servari: huc spectat, quum Deus ad bruta usque animalia curam suam dignetur extendere, multo magis eum prospicere rebus humanis. Et sane quoties de providentia Dei, obrepit dubitatio, clypeum hunc opponere convenit. Fieri non posse ut Deus qui pecoribus alimenta suppeditat, tueturque in suo statu, negligat humanum genus. Nam quod iumenta quidam de belluinis hominibus allegorice exponunt, tanquam nimis coactum repudio.

8. ***Quam pretiosa est bonitas tua.*** Quod exponunt quidam pretiosam esse clementiam Dei, et pretiosos qui in ea confidunt hominum filios, a verbis remotum est. Nimis etiam argute quidam, diis, hoc est Angelis et filiis hominum eximiam esse Dei clementiam. Et miror Rabbinos ita perperam sudare in fabricandis commentis, quum per se dilucidus sit Prophetae sensus, nempe quia excellit et se magnifice profert Dei misericordia, ideo in umbra eius confidere filios hominum. Nam quum eatenus Dei bonitatem laudaverit David, quae se in omnes creaturas diffundit, recte (meo iudicio) sentiunt

alii, hic agi de peculiari favore quo filios suos complectitur. Etsi enim communiter de filiis hominum videtur haberi sermo: quae tamen mox sequuntur, proprie in solos fideles competunt. Atque ita consulto nominat illustrandae gratiae Dei causa, quod mortales ex Adam progenitos sub alas suas colligere non gravetur: sicuti Psal. 8, 5. dictum est, Quid est homo quod memores eius: vel filius hominis quod visitas eum? Nunc summam huius loci tenemus, Quamvis perdite luxurient in sceleribus impii, non tamen obstare hanc tentationem quominus fideles Dei bonitate freti, in paternam eius curam se coniiciant: cuius bonitatis gustum impiorum mentes, ut sunt insipidae, nunquam percipiunt, ut inde ad fidem deducti, sub umbra alarum Dei quiescant. *Alarum* similitudo satis in Scripturis trita est, qua Deus exprimit non aliter sua tutela nos foveri, quam pullos sub matribus: atque ita familiariter et blande ad se nos invitat.

9. *Saturabuntur pinguedine.* Non dubito quin pinguedinem domus Dei appellet bonorum affluentiam quae non omnibus promiscue est proposita, sed reposita filiis qui totos se eius fidei committunt. Quidam restringunt ad spirituales gratias: sed mihi videtur magis probabile, comprehendi omnia Dei beneficia, quae tam ad praesentis vitae usum quam ad aeternam et coelestem beatitudinem pertinent, nisi quod notandum est, ita coniungi cum puro fidei sensu: quo fit ut rite et legitime illis in salutem nostram fruamur. Nam quum se ingurgitent impii bonorum Dei copia, saginatur quidem eorum caro perinde ac pecorum, sed anima eorum semper est famelica. Solos, (ut dixi) fideles satiat Dei liberalitas, quia illis pignus est paterni erga eos amoris. *Cibo et potu,* plena et perfecta notatur satietas: *fluvii* vero nomine, copiosa ubertas.

10. *Quia apud te fons est vitae.* Confirmat proximam doctrinam, cuius tam utilis est cognitio, ut nullis verbis exprimi queat. Nam quum impio abusu optima quaeque Dei dona profanent increduli, nisi discrimen illud quod posui tenemus, praestaret nos centies inedia perire, quam largiter Dei beneficentia pasci. Ergo quum minime agnoscant increduli se in Deo moveri, vivere, et esse, quin potius propria virtute stare imaginentur: hic ex sensu piorum et quasi in eorum persona affirmat David, fontem vitae esse in Deo: quo significat nullam vitae guttam extra ipsum posse inveniri, et quae non fluat ex eius gratia. In metaphora *Luminis,* emphasis est expressior, luce carere homines, nisi quatenus eos Dominus irradiat. Quod si hoc de luce vitali vere praedicatur, quomodo ad vitae coelestis intuitum erimus oculati, nisi Dei Spiritus nos illuminet? Nam tenendum est, sic naturaliter praeditos esse homines intelligentia, ut lux in tenebris luceat, quam tenebrae non comprehendunt: quod autem illuminantur, supernaturale esse donum. Interea soli fideles sentiunt, lucem se a Deo mutuari, ne in tenebris sepulti iaceant.

11. Extende misericordiam tuam ad eos qui te cognoscunt, et iustitiam tuam ad rectos corde. 12. Ne veniat in me pes superbiae, et manus impiorum ne commoveat me.

13. Illic ceciderunt qui faciunt iniquitatem: impulsi sunt nec poterunt stare.

11. *Extende, etc.* Nunc se David ad precandum convertit. Primum quidem in genere postulat ut Deus erga pios omnes misericordiam suam continuet: deinde privatam causam suam agit, auxilium Dei contra hostes suos implorans. Porro nimis pueriliter errant qui Deum protendere dicunt suam misericordiam, eo quo supra coelos emineat. Nam ubi nuper ita loquutus est David, non voluit (ut dictum est) illam coelo includere: sed simpliciter testatus est, ubique esse expansam. Hic autem nihil aliud optat, nisi ut Deus suam misericordiam erga pios ad finem usque prosequatur. Huic iustitiam annectit tanquam effectum suae causae. Diximus autem alibi, in eo lucere Dei iustitiam, quod suorum patrocinium suscipit, eorum innocentiam tuetur, iniurias ulciscitur ac reprimit, et in asserenda eorum salute fidelem se probat. Hoc vero totum quum gratuito illis praestet, merito a bonitate incipit David, eamque ordine priorem locat, ut ex mera eius gratia pendere discamus. Iam notanda sunt epitheta quibus describit fideles, nempe quod Deum cognoscant: deinde recti sint corde. Nam hinc colligimus, a Dei notitia oriri veram pietatem: et rursum fieri non posse quin lux fidei corda nostra ad rectitudinem formet. Interea tenendum est, tunc rite a nobis Deum cognosci, dum ei suum honorem tribuimus, nempe ut in eum recumbat nostra fiducia.

12. *Ne veniat.* Precationem quam concepit (ut paulo ante admonui) ad suam personam accommodat, sed communiter pro omnibus Dei filiis votum concipiens, testari voluit se nihil sibi privatim petere, sed tantum optare Deum propitium, quia unus sit ex piorum et rectorum numero, qui ad Deum respiciunt. Pedem superbum et manum sceleratorum eodem sensu posuit. Nam quum impii in bonorum perniciem audacter ruant, pedes attollant ad eos calcandos, manus etiam ad quodvis facinus habeant paratas, rogat David ut compescat tam ipsorum pedes quam manus: atque ita fatetur se illorum insolentiae et contumeliis ac violentiae fore obnoxium, nisi mature Deus succurrat.

13. *Illic ceciderunt.* Fiduciam ex voto suo colligit, non dubitans quod petiit se iam impetrasse. Atque ita videmus ut fidei certitudo sanctos ad precandum dirigat. Ceterum quo certius ad bene sperandum se animet, impiorum ruinam, licet adhuc sit abscondita, quasi digito ostendit. Neque enim supervacuum est adverbium Illic: quia dum secunda fortuna superbiunt impii, illis mundus plaudit: David quasi e sublimi fidei specula procul adspicit eorum interitum, nec minus secure de eo pronuntiat quam si prope instaret. Ceterum ut nobis constet eadem fiducia, meminerimus, perperam eos facere qui temporis articulos ex votorum suorum fervore definiunt: sed dandum esse locum providentiae Dei, ut surgat in iudicium quando eius arbitrio opportunum fuerit tempus. Quum dicit esse *impulsos*, in lubrico eos agitari intelligit, ut minime stabilis sit eorum felicitas. Tandem addit exitialem fore eorum casum, ut nunquam speranda sit restitutio.

PSALMUS XXXVII.

Arg. Psalmus hic quem inscriptio Davidis esse ostendit, doctrinam continet apprime utilem. Nam quum fideles quamdiu peregrinantur in mundo, res videant mire confusas, nisi spe melioris exitus tristitiam suam solentur, subinde animos despondebunt. Quo quisque audacius Deum contemnit, seque prostituit ad omne scelus, eo videtur felicius agere. Nunc, dum prosperitas Divini erga impios favoris videtur signum esse, quid inde colligere licebit nisi vel fortuito regi mundum, fortunamque dominari, vel, nullum Deo esse bonorum et malorum discrimen? Contra hos tentationum insultus nos Dei Spiritus munit et confirmat in hoc Psalmo. Nam utcunque prospere habeant ad tempus impii, caducam et evanidam eorum felicitatem esse pronuntiat: ideoque miseros esse, et maledictam qua exsultant laetitiam: pios autem et sanctos Dei cultores etiam in summis aerumnis beatos esse, quia Deo curae sunt: qui tempestive demum illis succurrit. Hoc quidem paradoxon est, a quo abhorret carnis sensus. Nam quia boni prolixe esuriunt, diu sub multis incommodis languent, probris et iniuriis saturantur, dum suos triumphos agunt scelerati et improbi, suisque deliciis se oblectant: cui non obrepat opinio, Deum res humanas non curare? Quo utilior (ut nuper sum praefatus) est huius Psalmi doctrina, quae sensus nostros a praesenti intuitu avertens, iubet in Dei providentia tantisper quiescere, dum servis suis manum porrigat, et rationem severe ab impiis reposcat, tanquam furibus et sacrilegis qui paterna sua beneficentia foede abusi sunt.

Davidis. 1. Ne succenseas ob malos, neque aemulatione tangaris ob facientes iniquitatem. 2. Quia sicut foenum velociter succidentur, et tanquam herba virens marcescent. 3. Spera in Iehova, et benefac: inhabita terram, et pascere fideliter. 4. Et oblectare super Iehova, et dabit tibi petitiones cordis tui. 5. Devolve super Iehovam vias tuas, et confide in eo, et ipse efficiet. 6. Et educet quasi lucem iustitiam tuam, et iudicia tua quasi meridiem.

1. *Ne succenseas.* Hoc generale principium sumit David, non esse cur filios Dei torqueat, vel anxios habeat impiorum laeta conditio, in qua suaviter sibi placent, quia brevi evanescet. Contra quamvis ad tempus laborent fideles, talem esse eorum exitum ut merito sua sorte contenti esse debeant. Pendet autem hoc totum a Dei providentia: quia nisi persuasi simus, iusto eius imperio mundum gubernari, statim vacillabunt et tandem concident mentes nostrae. Porro duos vitiosos affectus cohibet David, qui tamen inter se plurimum sunt affines, e quorum alter alterum gignit, Ne succenseant in reprobis fideles: deinde, ne prava aemulatio eos sollicitet. Primum enim dum vident impiis bene esse, quia colligere promptum esset, Deo non esse curae res humanas, periculum est ne abiiciant Dei timorem et alienentur a fide. Altera tentatio sequitur, quia eos titillat exemplum, ut scelerum societate se involvant. Haec germana est sententia. Nam quod alii אל תתחר interpretetantur, Ne te misceas, coactum est, ac refelli poterit ex contextu, nam certe versu

octavo, ubi diserte furoris et iracundiae fit mentio, absurdum esset, verbum hoc quod subiicitur eodem sensu et in eundem finem alio trahere. Deinde optimum ordinem tenet David: quia ubi indignationem nobis movit impiorum prosperitas, mox lapsus ad aemulationem nimium proclivis est. Prius ergo cavendum admonet, ne mentes nostras irritet caduca vel potius imaginaria felicitas: deinde invidia nos ad peccandum concitet. Additur secundo versu ratio, quia si hodie florent instar herbae viridis, cras succisi exarescent. Non mirum est si haec similitudo frequenter occurrat in Scripturis, quia valde apposita est. Videmus enim quam emarcidus sit herbarum vigor, qui vel unico venti flatu deiectus, vel solis aestu exustus, sponte concidit sine manu hominis. Atqui Dei iudicium instar falcis fore pronuntiat David ad eos excidendos, ut momento exareant.

3. *Spera in Iehova.* Iam ad secundum membrum descendit, fidelibus, quia sub Dei tutela sunt, bene et feliciter cessura esse omnia. Ceterum quia nihil melius vel optabilius est quam foveri Dei praesidio, ad locandam in eo fiduciam, et simul ad colendam probitatem hortatur. Nec vero temere a fidei doctrina incipit: quia nihil difficilius quam homines, dum circumaguntur in mundo, manere sedatis et compositis animis, nec ulla perturbatione quatefieri. Iam quia vident improbos ditescere malis artibus, crescere, et potentiam acquirere peccandi licentia: non minus difficile est in studio probitatis constanter stare. Adde quod non satis est negligere quae nimio ardore vulgo solent expeti. Nam ea praediti fuerunt animi altitudine quidam ex Philosophis, ut opes contemnerent iniuste partas, a fraudibus et rapinis abstinerent: quin etiam severe exagitarent vanum impiorum splendorem quem stulte vulgus miratur, sed fide vacui Deum fraudarunt suo honore: unde factum est ut eos lateret vera felicitas. Sicut autem a fide facit exordium ut Deum ostendat bonorum omnium esse auctorem, nec sperandos esse prosperos successus nisi ab unica eius benedictione: ita notanda est probitatis eius coniunctio, quia recte et innoxie vivet, ac beneficentiae studebit quisquis Dei fidei se committet. *Inhabita terram.* Significantius loquitur quam si promitteret iustos tuto habitaturos in terra, nam perinde est acsi eos in rem praesentem adducens, in possessione locaret. Ceterum his verbis diuturnum fore illorum statum pronuntiat: quia etsi hospites et inquilini sunt in mundo, Dominus tamen sua manu eos protegit, ut secure quiescant, quod rursus confirmat proxima particula, *Pascere fideliter.* Nam Dei custodia fretus, sine cura et anxietate quiescere ipsos iubet. Mirum est quod tam variis expositionibus hunc locum torqueant interpretes ac lacerent. Quidam Pascendi verbum active accipiunt: et aliis quidem Fidem pascere tantundem valet, atque Alere in cordibus Dei promissiones. Aliis videtur David praecipere ut fide pascamus fratres nostros, purum Dei verbum quo spiritualiter aluntur animae, illis ministrantes. Alii fidem accipiunt pro sinceritate, ut fidem pascere sit veraciter se gerere inter homines. Sed prorsus exigit loci circumstantia, quod etiam patitur Hebraicae linguae proprietas, ut רעה passive sumatur. Huc etiam inclinat maior pars interpretum, qui tamen postea inter se dissident. Quibusdam enim placet nos pasci fide, quum nobis Dei promissiones sufficiunt et quasi illis satiamur. Alii exponunt, Pasce te

fructu fidei: quia Deus re ipsa ostendet, non frustra verbo suo habitam fuisse fidem. Alii resolvunt, Cibus tuus sit veritas, nec quicquam te magis oblectet quam simpliciter et ingenue cum proximis versari. Affinis est alia expositio, quanquam nonnihil differt, Ne vivas ex rapto, sed legitimo victu contentus sis. Certe in re perspicua sic hallucinatos esse doctos homines turpe ac pudendum est. Nisi enim data opera quemque ad quaerendum novum commentum impelleret sua ambitio, statim occurret germanus Prophetae sensus, Inhabita terram, ut ea fruaris stabili quiete. אמונה enim non solum Hebraeis est veritas aut fides, sed etiam firma diuturnitas. Quis autem non videt, postquam iustis data erat terrae possessio, hoc posterius exegetice fuisse additum?

4. *Et oblectare super Iehova.* Haec oblectatio vanis et fallacibus mundi illecebris opponitur, quae profanos homines sic inebriant, ut spreta Dei benedictione non aliam somnient beatitudinem, quam quae ad momentum se ingerit eorum oculis. Atque haec antithesis inter erratica et vesana gaudia quibus se mundus decipit, et veram quietem, in qua se continent fideles, diligenter notanda est: quia sive nobis arrideant omnia, sive nos Dominus infortuniis exerceat, semper retinendum est illud principium, Quia Deus portio nostra est, funiculum praeclare nobis cecidisse, sicuti Psal. 16, 5. vidimus. Quare huc sedulo revocandi sunt assidue animi, non aliter nobis bene esse nisi quatenus propitius est Deus, ut laetitia quam de paterno eius favore concipimus, omnes mundi voluptates superet. Praecepto additur promissio, si uno Deo ita contenti erimus, ipsum quicquid optaverimus, liberaliter daturum, non quod statim obtineant fideles quicquid inconsiderate illis in mentem venerit: sicut neque utile esset, Deum pravis cupiditatibus morem gerere: sed tantum hoc voluit David, si aliis post sua figmenta vagantibus, sistimus in solo Deo sensus nostros, alia suo ordine accessura.

5. *Devolve super Iehovam.* Clarius exprimit et confirmat proximam sententiam. Ut enim Deus votorum nos compotes faciat, curas nostras spe et patientia in eum coniicere oportet. Itaque hinc discimus quomodo inter molestias, discrimina et perturbationum fluctus tranquillis animis simus futuri. Vias pro negotiis omnibus accipi non dubium est. Itaque vias suas in Deum devolvit qui actionum suarum eventum eius arbitrio resignans, et patienter exspectans utramque fortunam, curas quibus angitur, et quicquid oneris eum premit, in eius sinum exonerat: quod Gallice dicimus, *luy remettre ses affaires.* Ideo rursus in eum sperare iubet, significans, sola spe iustum tribui Deo honorem, ut vitam nostram moderetur: atque ita communi morbo quo fere omnes laborant, medetur. Unde enim fit ut reprobis invideant filii Dei, saepe aestuent aut vacillent, dolori intemperanter indulgeant, interdum etiam fremant ac tumultuentur, nisi quod se immodice curis implicant, et sibi nimis cupide absque Deo prospicere volentes, quasi in abyssum se demergunt? saltem coacervant sibi curarum molem, cui tandem succumbere coguntur. Huic vitio occurrens David, nos admonet, si volumus suscipere vitae nostrae regimen, consulere rebus nostris, acsi essemus tanto oneri ferendo, longe falli: ideoque unum esse remedium, ut coniectis in Dei providentiam oculis, inde anxietatum omnium solatium petamus.

Quisquis huic consilio parebit, ex horribili quo se frustra omnes fatigant, labyrintho emerget: quia ubi negotia nostra Deus regenda susceperit, nunquam deerit felix successus. Unde enim fit ut nos deserat ac frustretur, nisi quia ei viam praecludimus, nimium sapere nobis volentes? Quare si eum agere permittimus, fungetur ipse suo officio, neque spem nostram [illegible], sicuti iuste incredulitatem nostram punit.

6. *Educet quasi lumen.* Occupatio est, qua dubitationes praevenit quae nos ut plurimum angunt, dum nobis videmur Deum pure colendo, et cum proximis iuste agendo, operam ludere: imo dum nostra integritas vel improborum calumniis est exposita, vel nobis damnosa est apud homines, ideoque comtemni a Deo creditur. David ergo Deum passurum negat ut semper in tenebris lateat nostra iustitia, sed vindicem eius fore, ut conspicua fulgeat, dum scilicet mercedem rependet qualem optamus. Porro ad noctem alludit, cuius tenebras aurora repente exoriens discutit: acsi diceret, Quoties indigne gravamur, et Deus sibi inocentiam nostram probari dissimulat, non esse cur nos magis conturbet ista vicissitudo, quam dum noctis tenebrae operiunt terram, quia diurnae lucis exspectatio spem nostram sustinet.

7. Sile Iohovae, et exspecta eum, ne succenseas in eo qui prospere dirigit viam suam, in viro perpetrante scelera. 8. Desine ab ira, relinque furorem, ne succenseas utique ad peccandum. 9. Quoniam improbi excidentur, exspectantes autem Iehovam haereditate possidebunt terram. 10. Adhuc paululum, et non erit impius: et attendes ad locum eius, nec invenies. 11. Mansueti vero haereditate possidebunt terram, et delectabuntur in multitudine pacis.

7. *Sile Iehovae, et exspecta eum.* Prosequitur eandem doctrinam, nempe ut patienter et moderate feramus quicquid inquietare animos nostros solet. Nam inter tot certaminum agitationes patientia non vulgari opus est. Silentii vero metaphora (quae frequenter in Scripturis occurrit) aptissime declarat fidei naturam, nam ut affectus nostri Deo obstrepunt, ita fides in placidum obsequium nos componens, tumultus omnes in cordibus nostris compescit. Hoc itaque verbo David nos tumultuari vetat, sicuti faciunt increduli, vel cum fremitu nos opponere eius imperio, sed quietis animis cedere ut opus suum in silentio peragat. Porro quia חול Hebraeis nunc dolere, nunc exspectare significat, quidam verbum התחולל accipiunt hoc loco pro temperate dolere, vel ferre patienter dolorem. Simplicius etiam posset exponi pro dolere coram Deo, ut testis sit omnium nostrarum molestiarum: quia dum haerent increduli, magis obmurmurant contra ipsum, quam suas querimonias coram eo proponant, quia tamen diversus sensus magis receptus est, ego eum libenter amplector, quod scilicet David ad spem et tolerantiam nos hortetur. Nam Iesaias quoque cap. 30, 15. spem silentio coniungit eodem sensu. Postea repetit quod dixerat primo versu, Ne succen-

seas in homine cui prospere succedit, vel qui vias suas perducit ad optabilem successum, et in viro scelerate se gerente, vel exsequente consilia: quod secundum melius quadrat contextui. Fateor quidem nomen מזמות saepius accipi in malam partem pro fraudibus et captionibus noxiis: sed quum זמם interdum generaliter cogitare significet, sensum hunc admittit li[illegible] Hebraicae proprietas, ut Facere consilia tantundem valeat atque [illegible]ficere quod quis statuit. Gallice dicimus, *venir à bout de ses entreprises*. Videmus autem haec duo connecti, vias suas ex animi voto disponere, vel secundare, et facere consilia. Durum enim hinc scandalum nobis obiicitur, ubi impiis arridet fortuna, acsi Deus impiorum sceleribus faveret: imo in nobis tunc accenditur indignatio. Itaque David brevi admonitione non contentus, non prolixius in hac re insistit. Non enim superflua est verborum congeries quae proximo versu sequitur, ubi iracundiae frenum iniicit, furorem sedat, et indignationem mitigat, sed plura remedia, ut necesse est, ad morbum difficilem curatu adhibet. Atque hoc modo quam irritabiles simus et propensi ad concipiendas offensas, admonet, nisi strenue luctando, turbulentos nostros affectus in obsequium cogamus. Quamvis autem non sine molestia et sudore carnis impetus subigant fideles, ubi eos ad impatientiam stimulat impiorum prosperitas, haec tamen repetitio in lucta perseverandum esse docet: quia si constanter perstemus, non irriti tandem erunt nostri conatus. Ultimam particulam secus interpretor quam reliqui: vertunt enim *saltem ad peccandum* acsi iuberet David iram mitigare, ne ad nocendum prosiliat. Sed quum אך saepe affirmet apud Hebraeos, non dubito quin David potius doceat fieri aliter non posse, nisi statim ac celeriter offensioni nostrae occurrimus, quin ad peccandum nos impellat: sicuti in alio Psalmo dicitur, Abrumpet Deus funes impiorum, ne iusti manus suas ad iniquitatem extendant, Ps. 125, 3.

9. *Quoniam improbi excidentur*. Non abs re idem saepius inculcat, laetam et secundam fortunam qua potiuntur impii, nihil esse aliud quam larvam aut spectrum: quia primus intuitus sensus nostros occupat, ne ad exitum attendant, unde iudicium fieri decet. Notanda autem est antithesis inter duo membra. Prius impios excisum iri pronuntians, significat virere et florere donec maturum adveniat excidii tempus. Deinde fidelibus terram haereditario iure assignans, intelligit sic victuros, ut Dei benedictio eos ad mortem usque prosequatur. Porro a fine (ut paulo ante docui) aestimanda est hominum conditio. Ex epitheto etiam quod filiis Dei adscribit, colligimus dura militia eos exerceri, ut probetur eorum fides. Non enim pios vel iustos nominat, sed exspectantes Iehovam. Quorsum autem ista exspectatio, nisi sub crucis onere gemerent? Ceterum terrae possessio quam filiis Dei promittit, non semper est oculis exposita, quia et peregrinos in ea vagari oportet, nec patitur Dominus sedem usquam figere: quin potius circumagit, ut alacrius ad coelestem quietem adspirent. Caro enim semper hic nidulari cupit, atqui nisi instabiles huc et illuc feramur, obrepit coeli ac aeternae haereditatis oblivio. In hac tamen inquietudine non eripitur ista terrae possessio cuius meminit David: quia et certo sciunt se legitimos esse mundi haeredes: unde fit ut tranquilla conscientia pane

suo vescantur: et quamvis inopia laborent, Deus tamen ipsorum necessitatibus in tempore succurrit. Postremo quamvis e mundo eos exterminare conentur impii, et indignos reputent qui hauriant communem aërem, Deus tamen extenta manu eos protegit. Denique sic eos virtute sua sustinet, ut securius in exilio vivant, quam impii in suo nido cui affixi sunt. Ita hoc bonum quod celebrat David, interius est ac occultum ex parte, quia non capit carnis nostrae stupor quid sit possidere terram. Et tamen vere ac luculento effectu sentiunt fideles, non frustra sibi illud promissum esse: quoniam iacta in Deum ancora vitam de die in diem placide transigunt. Et Deus reipsa declarat umbram manus suae ad eos tuendos sufficere.

10. *Et adhuc paululum.* Confirmatio proximae sententiae, obiicere enim promptum esset, longe alium mundi statum a nobis conspici, quam praedicet David, quia impii in suis deliciis exsultant, fideles vero assiduo languore misere tabescunt. Itaque a praecipiti iudicio nos revocans, ad exiguum tempus quiescere nos iubet, dum radicitus illos Dominus evellat: gratiae vero suae efficaciam erga eos declaret. Hanc ergo prudentiam a fidelibus requirit, ut iudicium suum paulisper suspendant, donec e coelo ostendat Deus adesse tempus plenitudinis: atque ita non subsistant in singulis momentis, sed mentem extendant ad Dei providentiam. Quod nunc pro exspectantibus Iehovam, *Mansuetos* ponit, optima ratione nititur. Nisi enim quis statuat Deum mirabiliter suos tueri non secus atque oves inter lupos, vim vi repellere semper tentabit. Sola igitur spes mansuetudinem ex se parit, quia frenando carnis impetus, fervoremque placando, ad aequitatem et tolerantiam erudit qui se Deo subiiciunt. Atque hinc videtur sumpsisse Christus quod habetur. Matth. cap. 5. vers. 5. Etsi autem *pacis* nomen generaliter apud Hebraeos sumitur pro omni prospero rerum successu, melius tamen huic loco conveniet alter sensus, quod dum impii turbas sibi movebunt, et Deus undique ipsos terroribus implicabit, fideles se multa pace oblectabunt: non quod expertes sint omnis molestiae, sed quia interior animi tranquillitas illos fulciet, ut momentaneum esse reputantes quicquid perturbationum sustinent, spe serenitatis promissae interea laetentur.

12. Cogitat impius contra iustum, et fremit contra eum dentibus suis. 13. Dominus irridebit eum, quia videt quod veniat dies eius. 14. Gladium educunt impii, et arcum suum tendunt, ut prosternant pauperem et egenum, ut mactent rectos via. 15. Gladius eorum intrabit in cor ipsorum, et arcus ipsorum frangetur.

12. *Cogitat impius contra iustum.* Praevenit quod obiici poterat contra proximam sententiam. Ubi enim serena quies et laetitia, quum improbi insaniant, et nihil non moliantur contra Dei filios? deinde quomodo in posterum bonam spem fovebunt qui vident multis se mortibus circumdatos? Respondet igitur David, quamvis eorum vita petatur variis periculis, quicquid tamen machinentur im-

pii, tutos esse Dei ope, et praesidio; ac in perpetuum fore salvos. Ita consilium Davidis est, timori nostro occurrere, ne impiorum malitia nos ultra modum terreat, acsi essemus eorum libidini expositi: fatetur autem eos tam fraudibus instructos esse ad nocendum, quam virulentia et rabie ardere, quum dicit eos consilia insidiose excudere et frendere dentibus. Sed hoc concesso, mox addit, irritos fore eorum conatus: quanquam frigide videtur nostris doloribus mederi. Tantum enim Deum ridentem inducit, quod si curae habet salutem nostram, cur non mature ad resistendum festinat, seque acriter opponit hostium nostrorum furori? Sed haec iusta patientiae nostrae probatio est, ut dictum fuit Psal. 2, 4. quod Deus non statim armatus prodit ad impios profligandos, sed connivet ad tempus, manumque suspendit. Quia autem sensus carnis tunc nimis lentum esse putat, et ex cessatione colligit, otio suo contentum negligere res humanas: non parum efficax ista consolatio est, eum ridentem fide intueri: quia inde statuimus non stare in coelo ignavum, vel clausis oculis mundi gubernationem fortunae permittere, sed consulto cessare, quia inanem eorum stultitiam despicit, ac ne rursus obmurmuret caro, cur ridere malit Deus quam ulcisci, ratio additur, quia videt propinquum esse diem interitus. Unde enim fit ut rerum indignitas nos conturbet, nisi quia ubi subitum remedium non apparet, de meliore statu desperamus? Qui autem videt carnificem exserto gladio stare a tergo scelerati hominis, iam vindictam non expetit, sed laeto potius spectaculo fruitur. Ideo admonet David, minime consentaneum esse ut Deus nostro more succenseat, qui impios videt exitio propinquos esse. Tacite enim hic Deus ab hominibus discernitur, qui inter res turbulentas caecutiunt, neque prae anxietate et metu possunt ridere: quin potius morae taedio fremunt et indignantur. Atqui non satis est tenere aliam esse Dei rationem, nisi discamus patienter flere in Dei risu, ut lacrymae nostrae sint obedientiae sacrificium. Interim rogandus est ut nos suo lumine illustret: quia sic fiet ut fidei nostrae adspectus eiusdem risus nos faciat participes in media tristitia. Quidam alio referunt duos istos versus, acsi diceret David, Pios adeo feliciter agere, ut ipsis invideant mali. Sed facile iam agnoscent lectores id minime accedere ad Prophetae mentem.

14. *Gladium educunt impii.* Nunc longius progreditur David, quod scilicet impii gladio et arcu armati, mortem filiis Dei minitentur: idque facit ut tentationes praeveniat, quibus alioqui nos deiici necesse foret. Neque enim Dei promissiones in umbra et quiete locum habent, sed in gravissimis pugnis. Ergo nunc docet, pace illa de qua paulo ante disseruit, minime privari iustos, quamvis praesentem illis mortem impii intentent, ac sic resolvi debet oratio, Quamvis gladium exserant peccatores, et arcum tendant in perniciem iustorum, quicquid tamen conantur, exitiale ipsis fore. Notandae autem sunt loquutiones quibus exprimitur misera iustorum conditio, donec ipsis tandem succurrat Deus. Vocantur enim egeni et pauperes: deinde comparantur victimis, quia nulla ad vim hostium repellendam suppetit facultas, sed potius sub eorum pedibus oppressi iacent. Unde sequitur, minime felicitatem eis in hoc Psalmo promitti cuius aequabilis tenor semper appareat, sed in miseriis et afflictionibus spem illis laeti exitus proponi quo se sustineant. Cete-

rum quia malos quoque saepe contingit sua culpa exosos esse, et duriter vexari, addit, *rectos via*, praeter meritum affligi significans. Prius dixerat rectos corde: quo verbo laudata fuit interior cordis integritas: nunc vero probitatem in externis vitae officiis commendat: atque ita ostendit non modo iniuste affligi, quia nullis maleficiis hostes suos provocaverint: sed dum lacessuntur iniuriis, non deflectere tamen a rectitudine. Porro non iam de risu Dei loquitur David, sed vindictam impiis denuntiat, sicuti et Psalmo 2, 4. vidimus, postquam dissimulando aliquandiu passus est Deus impios protervire, deinde in ira sua loqui ad eos prosternendos. Summa autem est, adeo nihil profecturos, ut gladius quem strinxerant, rediturus sit in eorum viscera, et arcus conterendus.

16. Melius pauxillum iusto quam opulentia impiorum magnorum: 17. Quia brachia impiorum frangentur, sustentat autem iustos Iehova. 18. Novit Iehova dies integrorum, et haereditas eorum perpetua erit. 19. Non pudefient tempore adverso, et in diebus famis saturabuntur.

16. *Melius pauxillum iusto.* Versus hic sine ulla probabili causa varie exponitur. המון quidem Hebraeis nunc magnam hominum turbam, nunc rerum abundantiam significat: interdum etiam epitheton numeri pluralis cum substantivo singularis numeri iungitur. Sed qui in hunc sensum trahunt verba Davidis, paucos iustos impiorum multitudini praestare, aperte ea depravant, ac totam sententiam corrumpunt. Non recipio etiam quod docent alii, exiguum quod possidet iustus, melius esse magna impiorum affluentia, nulla enim necessitas cogit contra grammaticae rationem nomen רבים, quod multos vel magnos significat, torquere ad nomen המון. Itaque non dubito quin David tenuem unius iusti hominis fortunam cum opibus et copiis multorum impiorum comparet. Quanquam epitheton רבים non inepte sumetur pro magnatibus, qui auctoritate et potentia valent. Davidis certe consilium minime obscurum est: quamvis impii excellant in mundo, referti sint magna abundantia, et suis opibus confidant: pauxillum tamen quod possidet iustus pluris esse quam omnes illorum acervos. Atque hinc colligimus, Davidem non tam de externo statu disserere, quam de arcana benedictione Dei quae vere iustos locupletat: quia etsi in diem victitent, e coelo tamen non secus ac manna pascuntur: quum impii semper esuriant, vel in sua abundantia sepulti putrescant. Quo etiam spectat quae proximo versu additur ratio, quod scilicet nulla sit in mundo stabilitas nisi suffulta Dei manu, atqui pronuntiat solos iustos a Deo fulciri, impiorum vero robur frangendum esse. Atque hic iterum videmus ut rite et prudenter aestimetur vera felicitas, oculos in futurum tempus tollendos esse, imo dirigendos ad occultam Dei gratiam, et abscondita iudicia: quia nisi fide persuasi simus Deum nos in sinu paterno fovere, semper nobis molesta erit nostra tenuitas: rursus nisi occurrat nobis ista brachiorum fractio, impiorum fortuna nobis in pretio erit. Quod si penitus infixa erit cordibus haec doctrina, ubi didicerint fideles in futuram benedictionis Dei recumbere, non minus suaviter et

iucunde pauxillo se oblectabunt, quam fortiter altos opum cumulos, quibus gloriantur impii, quasi ex alto despicient. Interea monemur. quamdiu propriis viribus nituntur, et suo robore insolenter se iactant impii, expectandum esse dum conterat Deus ipsorum brachia. Nostrae autem infirmitatis hoc optimum esse solatium, quod nos Deus ipse sustinet.

18. *Novit Iehova dies integrorum.* Non abs re toties inculcat David, ideo beatos esse iustos quia eorum necessitatibus Deus prospicit. Videmus quam propensa sint ad dubitationem hominum ingenia, et quam eos torqueant superfluae curae, quibus finem et modum ponere nequeunt. Interea obrepit alterum vitium, dum volunt ultra quam liceat esse providi: et tamen ut acumine et industria polleant, subinde in capiendis consiliis labuntur, deinde successus eos non raro destituit. Quare nihil utilius est quam assidue nobis proponi Dei providentiam, quae sola optime nobis consulere potest. Hac ratione nunc dicit David dies iustorum Deo esse cognitos, hoc est eum minime latere quibus subiaceant periculis, et quibus subsidiis opus habeant. Huius autem doctrinae usus ad singulas mutationes aptandus est quae nobis ruinam minantur, utcunque enim versemur ac iactemur, atque ipsa varietas singulis momentis praesentem mortem ostentet, sufficere nobis debet haec consolatio, non solum dies nostros a Deo numeratos esse, sed varios etiam casus qui nobis subeundi sunt, ei esse cognitos. Quum sic invigilet Deus ad tuendam nostram salutem, in hac peregrinatione non secus animis quiescere nos convenit, quam in fundo haereditario. Quoniam enim a Deo respicimur, inde colligit David haereditatem nostram esse perpetuam. Quum autem integros sic dicit protegi a Domino, nos ad sincerum probitatis studium hortatur: acsi cupimus sub Dei praesidio tuti latere, mansuetudinem colamus, facessatque a nobis diabolicum illud proverbium, Inter lupos ululandum esse.

19. *Non pudefient tempore adverso.* Docet etiam hic versus non promitti immunitatem fidelibus qualem expeteret caro, ab omnibus incommodis, sed liberationem: quae etsi reipsa percipitur, non tamen gustatur nisi fide. Nam duo haec coniungere oportet, sicuti malis in hoc mundo permisti sunt fideles, ita famem et res adversas utrisque esse communes: unum esse discrimen; quod Deus suis in necessitate manum porrigens, impios deserit. Si quis obiiciat, malos saepe tempore famis laute epulari, et largiter saginari, quum boni inedia laborent: respondeo, saturitatem cuius hic fit mentio, praecipue in eo sitam esse, quod quum tenuiter victitent fideles, imo ieiuni et steriles ad parcum victum suspirent, Deus tamen ipsos alit non secus acsi suppeteret longe uberior copia, quam incredulis qui totum mundum sine satietate ingurgitant. Adde etiam, temporales istas benedictiones (ut alibi diximus) non semper esse conspicuas, ut aequali modo fluant. Nam quamvis aperta sit Dei manus, ipsi sumus restricti, et nostra infidelitas non leve obstaculum est eius beneficentiae. Iam quia statim difflueret caro nostra, restrictius nobiscum agit Deus: et ne sua indulgentia nos corrumpat, parce erogando quod alioqui plena copia largiri paratus esset, ad frugalitatem nos erudit. Certe quisquis expendet quam simus omnes ad lasciviam et delicias propensi, esuriem qua Deus exercet suos fideles, non mirabitur. Ce-

terum, quamvis non suppeditet Deus quantum satis esset ad nos saturandos, nisi tamen nobis obstet nostra ingratitudo, in fame etiam et egestate sentiemus benigne et liberaliter ab ipso nos ali.

20. Quia impii peribunt, et inimici Iehovae quasi pretiosum agnorum consumentur, in fumo consumentur. 21. Mutuatur impius, et non solvit: iustus autem miseretur, et donat. 22. Quia benedicti eius haereditate possidebunt terram, et maledicti eius excidentur.

20. *Quia impii peribunt.* Particulam causalem כי adversative positam interpretor: nisi forte altius sententiam repetere placeat. Sed aptius cohaerent ista antitheta, quo iusti satientur in fame, impii autem etiam in media abundantia pereant: quia scilitet ubi sua copia confidunt, Deus occultis modis eos in nihilum redigit. Dei autem inimicos vocans, admonet eius vindicta iuste opprimi, quam suis sceleribus sibi accersunt. Quod dicit *consumi tanquam pretiosum agnorum,* quidam de adipe accipiunt. Sed quum יקר praestantiam (ut alibi diximus) Hebraeis significet, non dubito agnos selectiores, et eximiae pinguedinis notari: quod optime ad antithesin quadrat. Hinc enim discimus (quod etiam docet alter Propheta) saginari impios in diem mactationis, ut eorum interitus maturior sit, quo lautius fuerint tractati. *Consumi in fumo* tantundem valet ac brevi evanescere, acsi dictum esset, nihil subesse in illis firmi vel solidi. Qui per nomen Pretii adipem intelligunt, ad fumum consumi interpretantur sicuti pinguedo liquefit, vel arescit. Sed vident lectores priorem sensum melius congruere.

21. *Mutuatur impius.* Falluntur qui putant hic malae fidei damnari impios, quod fraudando alienum rapiant: rursus laudari in filiis Dei humanitatem, quod parati sint ad levandam fratrum inopiam. Potius enim Dei benedictionem erga pios commendat Propheta, et ex opposito testatur, impiis nunquam satis esse. Summa igitur est, Deum abunde largiri suis unde sint erga alios benefici: impios autem semper esse famelicos, ut eos ad fraudes et rapinas cogat inopia. Et certe nisi oculis nostris obiectum esset stuporis et socordiae velum, quotidie apparent huius rei documenta. Nam quantumvis abundent impii, facit tamen inexplebilis eorum cupiditas ut hinc inde quasi praedones rapiant, neque unquam sint solvendo, interea suppeditat Deus filiis suis quod non modo sufficiat in mediocres usus, sed unde etiam alios invent. Equidem non nego reprehendi impios quod intemperanter omnia vorando, suos creditores fraudent: laudari etiam iustos, quod in rectum finem utantur Dei beneficentia: sed consilium Prophetae est docere quid valeat Dei benedictio. Atque hanc sententiam melius confirmat proximus versus, ubi discrimen statuitur in Dei benedictione vel maledictione. Ergo si quaeritur unde filiis Dei ad inopes iuvandos, et exercendam beneficentiam facultas: cur impii aes alienum assidue contrahant, cuius solutio extorqueri nunquam potest: respondet David illos esse benedictos a Domino, hos autem eius maledictione pessundari. Quod active quidam מברכיו exponunt Benedicentes iusto, coactum et absur-

dum est. Summa enim est, neque a coelo neque a terra nobis provenire quicquid ad tuendam vitam, et colenda humanitatis officia necessarium est, sed profluere a solo Dei favore: si autem gratiam suam subducat, totius mundi affluentiam non posse nobis sufficere.

23. A Iehova gressus viri diriguntur, et viam eius diliget.
24. Quum ceciderit, non collidetur: quia Iehova supponit
manum suam. 25. Puer fui, etiam senui, nec vidi iustum
derelictum, ac semen eius quaerens panem. 26. Quotidie miseretur, et dat mutuo, et semen eius ad benedictionem.

23. *A Iehova gressus.* Quidam simul haec duo connectunt, Dei gratia praeparari gressus piorum, quod scilicet non propria virtute sequantur homines quod iustum est ac rectum, sed quatenus Spiritus Domini eos gubernat: unde secundum colligunt, Deum favore prosequi et probare quod suum est. Sed David simpliciter Divinae erga pios benedictionis elogia continuat, in quibus hoc merito celebrandum est, quicquid instituunt, in felicem et optabilem successum dirigi. Sed notanda simul ratio est cur Deus secundet ac bene fortunet omnes eventus in cursu vitae nostrae: nempe quia nihil tentamus quod non ei placeat. Nam copulam, particulae causalis loco in secundo membro positam esse interpretor, atque ita sententiam resolvo, Quoniam Deo grata est piorum via, gressus ipsorum ad laetum finem adducit: ut sensus sit, Quia videt Deus fideles recta conscientia agere, neque deflectere a via quam praescripsit, ideo benedicit ipsorum studia. Et certe quum generaliter loquatur Propheta, certum tamen sit de solis fidelibus haberi sermonem: posterius membrum expositive accipere necesse est: ita *via* pro instituto et ratione vivendi ponitur: acsi diceret, nihil aliud esse propositum piis, nisi ut ad Dei vocationem vitam suam forment, ac sequantur quod ille mandat. Gressus autem ad externos eventus refero.

24. *Quum ceciderit.* Vulgo hic versus obtinuit locum proverbii, si quando iustus delinquat, lapsus eius non esse mortiferos, sed nihil hoc ad Davidis mentem, qui de piorum felicitate concionatur. Simplex ergo doctrina est, ubi Deus servos suos calamitatibus affligit, eas simul mitigare, ut non prorsus succumbant, sicut Paulus dicit 2. Corinth. 4, 9. deiici quidem ipsos, sed non perire: laborare, sed non destitui. Quidam non collidi iustos dicunt, quia non despondent animum, sed potius invicta fortitudine sustinent quicquid oneris incumbit. Et certe fateor hanc esse causam cur non obruantur, quia propter mollitiem non succumbant oneribus. Latius tamen extendo verba, sic paterna Dei clementia temperari piorum aerumnas, ut sub mole non fatiscant, vel cadendo non ruant praecipites. Ex quibus verbis discimus, fideles quamvis Deum pure colant, et innocentiae studeant, non tamen stabiles semper manere in eodem gradu, sed multis incommodis quatefieri et deiici: tantum hoc inter eos et incredulos esse discrimen, quod ruinae letales non sunt. Scimus enim etiamsi leviter percutiat Deus reprobos, cedere illis in causam ultimi exitii. Ulterius progreditur Solomo dicens, Iustum septies uno die cadere, et toties surgere, Proverb. 24, 16. quibus verbis admonet,

non raro affligi pios in vita, sed quotidianis exercitiis probari, neque tamen unquam deseri a Domino. Breviter etiam notandum est, levissimum quemque casum ad nos conterendos satis fore, nisi Dominus manum supponeret.

25. *Puer fui, etiam senui.* Sensus verborum minime ambiguus est, Davidem quum ad senium usque progressus esset, non vidisse quemquam ex iustis, vel ex eorum posteris mendicare panem, sed ex re ipsa difficilis et perplexa quaestio nascitur: quia certum est multos iustos ad mendicitatem redactos esse. Quod autem de sua experientia praedicat David, ad omnes aetates pertinet. Adde quod ex Mose sententiam hanc hausit, nam mendicitas Deut. 15, 4. inter Dei maledictiones censetur: et ab ea Dei cultores Lex illic diserte eximit. Quomodo igitur conveniet, neminem ex iustis mendicum fuisse, quum Lazarum inter abiectissimos mendicos statuat Christus? Luc. 16, 20. Respondeo memoria tenendum esse quod prius attigi, in temporalibus Dei beneficiis non posse praefigi certum et aequabilem modum. Sunt enim multiplices causae cur non peraeque suum erga omnes pios favorem declaret Deus in mundo, quia alios castigat dum aliis parcit: quorundam occultos curat morbos, ab aliis abstinet, quia opus non habent simili remedio: quorundam patientiam examinat prout Spiritu fortitudinis instruxit: quosdam denique proponit in exemplum. Promiscue autem omnes irae suae signis humiliat, ut talibus stimulis excitentur ad poenitentiam. Denique variis afflictionibus ad coelestis vitae meditationem eos invitat: neque tamen irritum est vel inane quod Lex pronunciat, terrenis benedictionibus Deum servos suos dignari, ut documenta sint sui erga eos favoris. Fateor inquam non frustra neque de nihilo promitti fidelibus copiam quae ad victum sufficiat: modo addatur exceptio, quatenus scilicet expedire Deus noverit: sic enim fiet ut refulgeat in communi hominum vita, Dei benedictio: et tamen inopia quidam fideles laborent, quia ipsis utile est. Quodsi ad mendicitatem redigi contingat quempiam ex fidelibus, sursum tollendae sunt mentes ad beatam illam haereditatem, ubi large rependet Deus quicquid fluxis suis benedictionibus nunc deest. Tenendum etiam alterum illud, si fideles communiter iisdem poenis involvat, quibus impios ulciscitur, quum iisdem videat morbis implicitos, in eo nihil esse absurdi. Nam etsi usque ad Dei contemptum non prosiliunt, neque addicti sunt sceleribus, neque etiam sibi placent, vel defixi sunt in suis vitiis: non tamen soluti sunt omni reatu. Quare non mirum est si temporalibus poenis interdum subiaceant. Hoc interea verum est, Deum suis prospicere, ut sorte sua contenti, nulla re egeant, quia parce victitando, liberaliter interim vivunt: sicuti dicit Paulus Philipp. 4, 12. Didici abundare, didici et penuriam pati.

26. *Quotidie miseretur.* Repetit quod iam semel dixerat, Dei gratiam inexhaustum esse bonorum omnium fontem, ideoque dum se exserit erga fideles, non modo ipsis suppetere quod satis sit in privatum usum, sed unde aliis largiantur. Quod addit de eorum *semine*, varie exponitur: quin de piorum filiis loquatur minime dubium est, idque colligitur ex versu proximo: sed quod illos *ad benedictionem* fore dicit, quidam sic accipiunt, acsi dixisset, fore beneficentiae Dei ministros: ita secundum eos sensus esset, patrum imitatores fore

in iuvandis pauperibus, et liberalitate erga omnes exercenda: sed vereor ne hoc nimis sit argutum. Non recipio etiam quod docent alii, tam insignem fore erga filios piorum Dei gratiam, ut in formulam bonae et faustae precationis trahantur. Fateor hanc loquendi formam pluribus locis ita accipi: sed hic (meo iudicio) nihil aliud voluit David quam celebrare continuum favoris Dei a patribus in filios seriem: acsi diceret, non extingui Dei benedictionem ubi iustus quispiam moritur, sed pervenire usque ad eius filios. Et certe nulla est certior haereditas in quam nobis succedant filii, quam ubi illos nobiscum Deus paterno suo favore complexus, benedictionis suae consortes facit.

27. Recede a malo, et fac bonum: et inhabita in seculum.
28. Quia Iehova amat iudicium, et non derelinquit mansuetos suos, in seculum custodientur: et semen impiorum excidetur.
29. Iusti haereditate possidebunt terram, et habitabunt in seculum super eam.

27. *Recede a malo.* Concludit hoc versu David, ut fruamur hac felicitate cuius meminit, abstinendum esse ab omni iniuria, colenda esse officia humanitatis, et beneficentiae dandam operam. Quanquam autem sententia haec minime congruit cum sensu carnis, certum tamen est, totum genus humanum non aliam ob causam tot incommodis ac molestiis involvi, nisi quia pro se quisque iniuriis, fraudibus, rapinis et maleficiis deditus, Dei benedictionem respuit. Se ergo ipsos homines impediunt, quo minus agant feliciter in mundo, et quisque laetus ac tranquillus quod suum est, possideat. Non temere igitur David a superiori doctrina ad hanc exhortationem delabitur: quia si mansueti terram possident, ut quisque sibi bene esse optat, sic etiam debet ad probitatem et beneficentiam eniti. Notandum etiam est, haec duo non sine ratione ab eo coniungi, ut beneficentiae studeant fideles, et ab omni maleficio sibi temperent. Nam ut Psalmo 34. visum fuit, continget saepe aliquem non modo humaniter se gerere erga certos homines, sed plena etiam manu de suo largiri, sed interim aliunde rapere ac praedari unde suam liberalitatem ostentet. Ergo quisquis officia sua cupit Deo probari, sic bene mereri studeat de fratribus qui ope eius egebunt, ne uni succurrat cum alterius iactura, vel hunc illius moestitia exhilaret. Atque his duobus verbis breviter secundam Legis tabulam complexus est David: primum ut manus suas ab omni noxa puras contineant fideles, ac nemini praebeant querimoniae materiam: deinde ne sibi vivant, ac privatis commodis sint addicti, sed quoad suppetet facultas, in commune prodesse cupiant. Diximus autem antehac, hanc Dei benedictionem quae *iustis* promittitur, non semper aequali modo perspici, ut *terram inhabitent:* ac causam attulimus, quia vix ullum tantae integritatis exemplum reperiat Deus inter homines, quin sua culpa miserias sibi procreent qui sunt inter alios perfectissimi: ideo nihil mirum si Dominus suam benedictionem subducat, saltem aliqua ex parte: deinde scimus ut luxurient affectus carnis, nisi Dominus frenum iniiciat. Adde quod ad meditationem coelestis vitae nemo satis

alacriter properat, nisi variis stimulis urgeatur. Hinc fit, ut possessio terrae, quam David assignat filiis Dei, non semper sit pedum positio, quia multae inquietudines eos perturbant. Neque tamen fictitium est quod promittit: quamvis enim experientia communis nondum liquido demonstret filios Dei haeredes esse terrae, sentimus tamen pro mensura nostrae fidei quid valeat Dei benedictio, quae assidue instar fontis inexhausti scaturit. Certe plusquam caeci sunt qui non vident praemium hoc iam rependi iustis hominibus, quod Deus eos suo praesidio tuetur ac sustinet.

28. *Quia Iehova amat.* Notanda est haec confirmatio proximae sententiae, quia sumitur ex altiore principio, nempe, Deo placere iustitiam et rectitudinem. Quod videtur quidem esse mutilum, sed quia pro confesso sumit David, quod piorum omnium cordibus infixum esse debet, mundum regi Dei providentia, optime ratiocinatur. Primo itaque tenendum est, Deo curae esse statum generis humani, nec agitari fortuito, sed consilio eius dirigi, ut rerum omnium eventus suo arbitrio moderetur, manuque gubernet. Addendum secundo quod hic commemorat David, placere Deo iustitiam. Inde sequitur, quisquis iuste et innoxie versatus fuerit inter homines, beatum fore, quia Deo propitio, tandem illis bene succedere necesse est. Sed meminerimus, promissionem de qua agitur, inde pendere, quod Deus piorum custodiam suscepit, non ut eos semper foveat in umbra et otio, sed ubi cruce exercuerit, tandem illis succurrat. Magnum enim his verbis pondus subest, quod *non relinquet Deus mansuetos suos.* Perperam ergo interpretantur hunc Psalmum, qui Dei gratiam, qua suos fideles in hac vita prosequitur, a spe et patientia avellunt, imo ne iudicium repente quis praecipitet, pias mentes suspendit Propheta, donec iudicium suum post mortem impiorum erga eorum posteros demonstret. Perinde enim hoc valet acsi iterum assereret, quamvis non statim appareat Dei iudicium, impios et sceleratos nihilo meliore esse loco, quia iusta eos poena in filiis suis manet. Quod si erga illos Dei maledictio non statim vim suam exserit, mirum non est si favorem suum erga fideles occultum continet.

29. *Iusti haereditate possidebunt.* Non est supervacua huius doctrinae repetitio, quam animis nostris insculpere admodum difficile est. Nam quum omnes felicitatem expetant, vix tamen centesimus quisque eam a Deo exspectat: quin potius ut bene sibi consulant, quasi data opera certatim provocant Dei vindictam, dum alii fraudibus et periuriis se contaminant, alii feruntur ad rapinas, alii genus omne saevitiae exercent, alii caedibus quoque et veneficiis grassantur. Quomodo autem perpetua habitatio intelligi debeat, nuper et iam ante aliquoties admonui, nempe quia inter motus turbulentos Deus tamen eos suis alis protegit: et quum nihil sit sub luna stabile, quasi in tuto portu salvos praestat. Huc deinde accedit interior tranquillitas, quae centum vitis praecellit: atque ita merito pro incomparabili privilegio censetur.

30. Os iusti loquetur sapientiam, et lingua eius proferet iudicium. 31. Lex Dei sui in corde eius: non nutabunt gressus eius. 32. Observat impius iustum, et quaerit interficere

ipsum. 33. Iehova non relinquet ipsum in manu illius, nec damnabit eum quum iudicabitur.

30. *Os iusti loquetur sapientiam.* Quia hypocritis solenne est, quicquid de iustis et rectis praedicat Spiritus Dei, secure ad suum commodum obtendere, definit David quam a filiis suis Deus exigit iustitiam, ac eam in tria capita distinguit, quod sermo eorum sincerus sit, quod *Lex Dei* in eorum animis dominetur, quod vitam recte instituant. Primum membrum quidam aliter exponunt, quod scilicet iusti aliis ad bene vivendum duces sint ac magistri: itaque disserere de sapientia, et de iudicio loqui, tantundem illis valet ac pia doctrina formare alios et instituere in timore Dei. Quod tametsi non improbo, vereor tamen ne sit nimis restrictum. Sapientia enim et rectitudo tam profanis sermonibus et impuris, quibus Dei nomen impii delere conantur, quam versutiis et fraudibus, omneque genus insidiis, simulque minis ac terroribus opponitur. Sensus ergo est, iustos honorifice et reverenter Dei iustitiam extollere, ut se et alios in tota pietate erudiant: deinde tam in suis quam in aliorum negotiis, quod rectum est, sine fuco probare, nec sophistice colorem inducere malis causis: denique nunquam a vero deflectere. Additur *cordis integritas*: quae etsi ordine praecedit, non tamen absurdum est secundo loco eam poni: quia Scriptura in virtutibus aut vitiis recitandis non tam curiose ordinem observat. Hinc porro ista cordis integritas, si Lex Dei cordi insideat, quae sola et optimam vitae regulam praescribit, et frenat pravos omnes affectus et libidines, et animos ad iustitiae studium format. Neque enim fieri potest ut quis constanter se addicat rectitudini, posthabito sui respectu, fratribus se impendat, renuntiet avaritiae, superbiam domet, et cum proprio ingenio bellum gerat, nisi timore Dei sit praeditus. Sequitur tertium membrum, quod ad externa officia refertur. Putant alii promissionem esse. Sed non dubito quin David iustitiae definitionem hucusque contineat. Sensus igitur est, quamvis multae peccandi occasiones filios Dei sollicitent, ac magna etiam hominum pars quantum in se est, pravitate sua eos a Dei timore abducat: quia tamen Lex Dei occupat et regit eorum corda, non vacillare, sed fixo gradu stare in proposito, vel certe rectum cursum tenere.

32. *Observat impius.* Clarius modum exprimit possidendae terrae, quod scilicet Deus fideles suos undique hostibus obsessos tueatur. Unde iterum colligimus, antehac non fuisse illis promissum quietum statum, et ab omni molestia immunem: neque enim congruerent haec inter se, fideles in pacata haereditate vacare otio ac deliciis, et tamen quasi oves e faucibus luporum quotidie eripi. Interea continent hi duo versus raram consolationem, quod inter varias noxas, salvi tamen Dei auxilio evadent. Praemonet ergo David fideles, ubi hostes suos in excubiis sedere viderint, et captare omnes nocendi rationes, speculandam ex opposito esse quam pro suorum salute curam Deus gerit, et quas agit excubias, ut eos servet incolumes. Fatetur quidem David formidolosas per se esse insidias quibus impii non modo fortunas bonorum appetunt, sed vitam, quia crudeliter in eorum exitium conspirant: iubet tamen nos infractis animis stare: quia Deus se vindicem fore promisit. Et notanda est circumstantia

liberationis, quod eam scilicet eousque differat dum iam mors immi- net. Proximo membro monemur etiam, quamvis sedulo boni sibi ab omni invidia caveant, conentur de omnibus bene mereri, fugiant omnes offensas et iurgia, fore tamen falsis accusationibus expositos. Neque enim pronuntiat David, plaudente toto mundo, eorum virtutes celebratum iri iustis laudibus: sed ubi in iudicium tracti fuerint, et calumniis fere oppressi, ut damnatis sint similes, contentos esse iubet Dei praesidio, qui tandem ab iniquis hominum iudiciis asseret eorum innocentiam. Siquis obiiciat multos ex filiis Dei postquam damnati fuerant, saeva et acerba morte fuisse multatos: respondeo, eorum tamen vindicem in coelis sedere. Nam quamvis ad crudelissimam mortem cum summa ignominia raptus fuerit Christus, ab illa tamen damnationis angustia sublatus est, (ut dicit Iesaias cap. 53, 8.) et sic Deus agit quotidie cum eius membris. Siquis rursum exeipiat, Davidem hic non de futura vita, sed de praesenti piorum statu concionari, repetenda est quam prius attuli, solutio, terrenas scilicet Dei benedictiones restringi ad eius consilium: atque ita quatenus expedire novit, nunc supprimi vel in totum, vel ex parte, nunc conspicuas exstare, non autem fluere aequabili modo. Continget ergo sanctos martyres ubi damnati fuerint, morti etiam addici quasi a Deo relictos: quia ne ipsis quidem quicquam melius vel magis optabile est, quam ut Dei gloriam morte sua illustrent. Neque tamen ipse idem qui impiis ad exercendam saevitiam frenum laxat, assertor esse desinit iustitiae suorum, quia coram Angelis et tota Ecclesia sibi probari demonstrat, et se cognitorem fore ostendit: imo e tenebris in quibus demersi sunt, eos attollens, facit ut eorum cineres suavissimum odorem spirent. Denique ubi passus fuerit Dominus indignis probris ipsos obrui, feret ipse sententiam, qua iustam eorum causam ab iniustis calumniis asserat.

34. Exspecta Iehovam, et custodi viam eius, et exaltabit te, et haereditate possideas terram: dum excidentur impii, videbis. 35. Vidi impium robustum, et se extendentem instar lauri viridis: 36. Et transivit, et ecce non erat: et quaesivi locum eius, neque inventus est.

34. *Exspecta Iehovam.* Iterum ad exhortationem redit David, ut fideles freti Dei promissionibus ac suffulti, nullis tentationibus se huc illuc per vias obliquas et perversas trahendos permittant, sed maneant constantes in obsequio Dei. Primum itaque ad spem et patientiam eos hortatur, acsi iuberet in rebus confusis intentos esse ad Deum, et quiscere donec faciem suam quam abscondit, denuo ostendat. Hinc nascitur istud alterum, ne deflectant a via Domini: ubicunque enim vigebunt spes et patientia, facile mentes frenabunt ne ad quicquam illicitum prosiliant. Et certe quod quisque malis artibus sua commoda procurat, hanc reperiemus esse causam, quia nemo in Deum recumbit: vel ubi mox fortuna non arridet, frustra integritatem coli putat. Porro discamus ex hoc loco, si multi etiam ex probis et simplicibus vitam misere in continuis laboribus trahunt, poenam hanc merito luere, quod vix centesimus quisque Deum patienter ex-

spectat, rectumque cursum prosequitur: tantum abest ut certo statuant proprium illius esse munus, non modo ex stercore suos erigere, sed eruere etiam ex sepulcris. Nec vero David *Exaltandi* verbo abs re usus est, ut sciamus tunc demum fidelius saepe a Deo manum porrigi, ubi calamitatum mole obruti videntur. Subiicit postea David perituros *impios* coram oculis piorum: quia nisi diversus esset exitus, optimos quosque facile ad peccandum alliceret conditio in qua ad tempus reprobi laetantur. Et sane eiusmodi spectaculis nos quotidie Deus oblectaret si ad cernenda eius iudicia oculati essemus. Et tamen quamvis totus mundus caecutiat, non desinit Deus sceleribus hominum iustam mercedem rependere, nisi quod occultioribus modis illa puniens, fructum hunc quo nos privat stupor noster, a nobis subducit.

35. *Vidi impium.* Propria experientia confirmat quod nuper dixi, quamvis impios inebriet sua felicitas, et admirationi sit apud omnes, caducam tamen esse et evanidam, ideoque nihil aliud quam merum figmentum. Ac priore quidem versu hoc non esse novum vel insolens dicit, si impius prospera fortuna elatus, se longe lateque extendat, et terrorem etiam incutiat simplicibus. Postea addit, momento evanescere illam magnitudinem quae non sine admiratione spectata fuit. Quod ad verba pertinet, עריץ tam fortis vel robustus quam formidabilis exponi potest, quia verbum a quo deducitur, nunc terrere, nunc roborare significat. Participium מתערה quidam accipiunt pro viridi: sed potius tantundem valet ac se disco operiens vel extendens, sicut arbores procerae et patulae ramos diffundunt. Nec vero dubito quin ferociam eorum perstringat David, qui se intemperanter efferunt. *Transire* secundo versu positum est pro evanescere, atque ita admonet, paulisper sedendum esse, dum ex transitu appareat, nebulam duntaxat fuisse quicquid mundus in fortuna impiorum miratur.

37. Observa integrum, *hominem,* et considera rectum: quia finis huius hominis, pax. 38. Transgressores autem delebuntur simul, finis impiorum excidetur. 39. Salus vero iustorum a Iehova, fortitudo eorum in tempore afflictionis. 40. Et auxiliabitur illis Iehova, et eruet eos, eruet eos ab impiis: servabit eos, quia sperant in eo.

37. *Observa integrum.* Hortatur David fideles, ut attentius quaecunque occurrunt tam gratiae Dei quam iudicii exempla considerent: sed simul docet, perperam fieri iudicium ex proximo intuitu: quia nisi sedatis mentibus exspectetur opportunitas quae in Dei arbitrio posita est, saepe extincta fide, simul affectus promissionum Dei peribit. Haec ratio est cur requirat custodiam, et adspicere iubeat, quia dum sensus nostros occupat quae semel oblata est oculis testatio, nobis festinatio, hallucinandi causa est. Quod siquis velut e specula oculos suos procul extendat, vere hoc dictum fuisse agnoscet, fine tandem discerni reprobos a iustis. Atque haec sententia correctionis loco addita videtur, ut discamus iudicium suspendere, si non statim

exsequitur Deus quod hactenus docuit: :si vota nostra nimis ebulliunt, statim occurrat haec moderatio, nondum venisse finem, dandumque Deo esse tempus quo res confusas in ordinem restituat. Quidam nomen אחרית de posteris accipiunt: sed male, quia tantum in exitu discrimen ponit David: quia Deus postquam servos suos duriter exercuit, rebus eorum adversis benedicens, impiorum laetitiam in luctum convertit.

39. *Salus iustorum a Iehova.* Summa est, quicquid accidat, iustos tamen salvos fore, quia in manu Dei sunt, et nunquam potest eorum oblivisci, quod diligenter notandum est, ut afflictissimos haec fiducia sustentet, quam a Deo sperant salutem, certam esse: quia aeternus est Deus, suoque imperio mundum gubernat: sicut dicebat Christus Ioan. 10, 29. Pater qui vos dedit mihi, maior omnibus est. Retinet autem David principium illud, Quia Deo probatur iustitia, fieri non posse ut sinceros eius cultores deserat fraudetque suo auxilio. Itaque fideles in ipsum recumbere iubet, non solum dum ex voto res procedunt, sed ubi premunt afflictiones. Quibus verbis docet, sufficere si modo virtutem suppeditat servis suis Deus, ne angustiis constricti deficiant, vel sub gravibus miseriis gementes, oneri succumbant. Huc pertinet etiam quod bis *Eruendi* verbum inculcat David, ut se ad tentationes ferendas assuefaciant filii Dei: et si longius eos Deus extrahat, subinde in memoriam revocent, ubi satis expertus fuerit eorum patientiam, demum liberatorem fore.

PSALMUS XXXVIII.

Arg. David morbo aliquo (ut conicere licet) gravi et acerbo laborans, quia se a Domino castigari agnoscit, eius iram deprecatur. Quo autem Deum ad misericordiam melius flectat, multis circumstantiis, mali sui atrocitatem deplorat, quas satius erit suo loco et ordine singulas notare.

1. Canticum Davidis ad reminiscendum. 2. Iehova, ne in furore tuo arguas me, et in ira tua corripias me. 3. Quia sagittae tuae descenderunt in me, descendit super me manus tua. 4. Non est integritas in carne mea a facie irae tuae, neque pax ossibus meis a facie peccati mei. 5. Quia iniquitates meae transcenderunt caput meum, sicut onus grave aggravatae sunt prae me. 6. Putruerunt, contabuerunt livores mei a facie stultitiae meae.

1. Inscriptio ad argumentum refertur. Nam quod initium vulgaris cantici quidam fuisse putant, sicuti in aliis Psalmis adscribi solet cantilenae exordium unde petenda erat modulatio: frigidum est. Potius ergo David ne statim efflueret castigatio qua defunctus erat, memoriale hoc tam sibi quam aliis composuit, sciebat enim quam facile et cito nobis evanescant poenae Divinitus inflictae, quibus in

totam vitam nos erudiri decebat: deinde memor erat suae vocationis. Nam quum toti Ecclesiae praefectus esset magister et doctor, quicquid in schola Dei privatim didicerat, in communem usum aptare debuit, ut omnibus prodesset. Atque ita monemur, utile esse exercitii genus, memoria saepe repetere quas ob peccata nostra Deus poenas exegit.

2. *Iehova, ne in furore.* Quia sextus quoque Psalmus ab hoc versu incipit, ubi eum exposui: ne frustra lectores onerem, nunc ero brevior. Non simpliciter poenam sibi remitti postulat David, sed tantum ut rigorem irae suae moderetur, unde colligimus Davidem carnis suae votis frena non laxasse, sed precatum esse ex affectu pietatis recte composito. Naturaliter enim optarent omnes sibi dari impune peccandi licentiam. Atqui David seipsum cohibet, nec Dei indulgentiam sine modo extendit, sed contentus est poenae mitigatione, acsi diceret, Ego me tibi permitto castigandum: sed vide interea ne me durius tractes quam sim ferendo, ac iudicium tuum ad infirmitatis meae modum attemperes, ne mali gravitas me prorsus obruat. Haec (ut dixi) precatio ad pietatis normam composita fuit: quia nihil aliud continet quam quod Deus omnibus suis filiis promittit. Iam vero notandum est, Davidem non intus secum fremere, sed querimoniam suam proferre coram Deo: neque obstrependi causa, sed suppliciter cum ingenua confessione, deinde cum veniae fiducia. *Iram et furorem* pro summo rigore posuit David, et paternae castigationi opposuit.

3. *Quia sagittae tuae.* Ostendit summa necessitate se cogi ad petendam malis suis levationem, nempe quod oneris magnitudini succumbat. Haec semper in precibus tenenda est regula, ut Dei promissiones nobis versentur ante oculos. Promisit autem Deus se poenas de suis, non quas meriti sunt, sed quas ferre possunt, sumpturum. Haec ratio est cur toties sancti suam infirmitatem commemorent, dum nimis graviter premuntur. Prudenter autem David sagittas Dei, et *manum* vel plagam nominat quem patitur morbum: quia nisi persuasus esset, Divinitus se affligi, ad petendum inde vulneris remedium, nunquam animum induxisset. Videmus ut caecutiant fere omnes in Dei iudiciis, ac fortuitos esse casus somnient: vix autem centesimus quisque manum Dei respiciat. Atquid David in morbo, sicut in aliis rebus adversis, manum Dei suis oculis proponit ad puniendа peccata armatam. Et sane quisquis in mali sui sensu subsistit, nihil a pecudibus differt. Sed quum nos de iudicio admoneant omnia eius flagella, haec vera fidelium prudentia est, manum percutientis respicere, ut Propheta Jes. 9, 13. loquitur. Itaque pronomen emphaticum est, ac si dixisset non esse sibi cum homine mortali negotium, cuius manus sagittas pro virtutis suae modo vibraret, sed Deum longe alio impetu iaculari sua tela.

4. *Non est integritas.* Quod alii Formam vertunt, non videtur tam aptum esse. Iam vero sequitur alterum membrum in quo iustitiae laudem Deo tribuit David, sine quo prior notitia nihil aut minimum prodesset: imo interdum animos hominum exasperat, ut iram Dei magis provocent, dum eum insimulant crudelitatis, et execrandas blasphemias in eum evomunt. Quare nihil magis praeposterum quam imaginari nudam et absolutam (ut loquuntur) Dei po-

tentiam, quae eum iustitia sua spoliet. Ideo David simulac Deum sibi infensum concepit, convertitur ad sua peccata, quia iam ante statuit non esse tyrannum qui iniuste saeviat, sed aequum iudicem qui nunquam irascitur nisi offensus. Ergo si velimus iustam Deo laudem tribuere, discamus exemplo Davidis, irae eius coniungere nostra peccata. Proximo versu conqueritur, sub ingenti mole ita se esse demersum, ut prorsus deficiat: iterum tamen confirmat superiorem doctrinam, quod Deum merito ita severum et formidabilem sentiat. Etsi enim nomen עון pro poena saepe sumitur, scimus tamen id esse translatitium. Neque etiam nego quin David ad effectum transferat quod causae proprium est, dum *iniquitates* vocat quas sua culpa poenas contraxit: diserte tamen simul fateri vult imputandum esse suis peccatis quicquid malorum sustinet. Neque enim exemplo Cain cum Deo expostulat de immodica poenae atrocitate: dicebat ille, Maior est poena mea quam ut sim ferendo: et quidem eadem voce עון illic utitur Moses Genes. 4, 13. ut in verbis Davidis et Cain sit aliquid simile. Sed Davidis consilium longe diversum fuit, nam quum obreperent eius animo tentationes istae, Quam duriter te Deus tractat? certe quum nullam habeat tui levandi rationem, vult te perditum et extinctum: non modo spernit tuos gemitus, sed quo magis deiectum videt, violentius persequitur: ut impiis istis figmentis aditum praecluderet, clypeum hunc opposuit, iusto Dei iudicio se affligi. Nam et nuper adscripsit peccatis suis totam irae Dei gravitatem: et paulo post repetet, quicquid patitur, sua amentia fuisse conflatum. Quamvis ergo sua mala deplorans, videri possit in speciem cum Deo litigare, hanc tamen modestiam retinet (quia Deus puniendo, modum non excedit) nihil praeter deprecationem sibi restare: quum impii quantumvis male sibi conscii sint, Deo tamen obmurmurent, non secus ac ferae indomitae catenas quibus constringuntur, dentibus mordent.

6. *Putruerunt*. Mali diuturnitatem hoc versu commemorat, quod levationi impetrandae valere debuit. Nam quum Dominus apud Iesaiam 40, 2. pronuntiat, impletam fuisse Ecclesiae malitiam, et se pro peccatis duplicia ei rependisse: significat, ubi satis exegit poenarum, se mature placari: imo si longius prosequutus fuerit suam vindictam, pro sua clementia quasi taedio affici, ut liberationem acceleret, sicut alibi dicit, Examinavi te, sed non instar argenti, ne te consumerem, Jes. 48, 10. Huc ergo spectat quod de mali duratione conqueritur David, ut iustis poenis perfunctus, tandem levationem obtineat. Fuit autem haec non levis tentatio servo Dei, continuo languore confectum, quasi in malis suis putrescere et in saniem liquefieri. In quo magis miranda est eius constantia, quae non magis fracta fuit morae longitudine, quam immenso malorum oneri succubuit. Quod porro *stultitiam* nostram loco peccati ponit, ad extenuandam culpam minime pertinet: sicut hypocritae dum effugere reatum nequeunt, ut tamen excusent dimidia ex parte, fucum ignorantiae obtendunt, vel errore et incogitantia se lapsos esse tergiversantur: sed secundum Hebraicae linguae phrasin per Stultitiae nomen se desipuisse fatetur, quod carnis libidini obsequutus fuerit adversus Deum. Et certe passim quantumvis atrocia scelera Spiritus designans, non sublevat reatum hominum, acsi levibus tantum de-

lictis obstricti essent, quin potius verani eos furoris accusat, quod pravis desideriis excaecati, contra opificem suum ruant. Itaque semper cum stultitia vel amentia coniunctum est peccatum. Et hoc sensu David de stultitia sua loquitur: acsi diceret se fuisse mente alienatum, et instar pecudis abreptum, et circumactum bruto impetu, dum neglecto Deo suas cupiditates sequutus est.

7. Incurvatus sum, humiliatus sum valde, quotidie niger incedo: 8. Quoniam renes mei impleti sunt combustione, nec est integritas in carne mea. 9. Collisus sum et contritus valde, rugivi a rugitu cordis mei. 10. Domine, coram te omne desiderium meum, et gemitus meus abs te non est absconditus. 11. Cor meum circuivit, deseruit me virtus mea, et lumen oculorum meorum, ipsum quoque non est mecum.

7. *Incurvatus sum.* Descriptio haec satis ostendit extremis doloribus oppressum fuisse sanctum virum, ut mirum sit sub tanta malorum congerie viguisse fidem quae animum eius sursum attolleret. Porro quum se curvatum fuisse dicit, videtur tacite suam deiectionem opponere multorum pervicaciae, qui nullis Dei flagellis humiliantur, quin potius duritie sua cum ipso luctantur, etsi enim malis suis cruciari necesse est, se tamen quodammodo obstupefaciunt. Hac ergo circumstantia David coelestem suum iudicem ad misericordiam flectit, quod non fuerit unus ex praefractis qui rigida cervice stant erecti contra Dei manum: sed deiectus iacuerit: sicuti etiam pios omnes Apostolus hortatur ut se humilient sub robusta Dei manu, 1. Petr. 5, 6. Quare discamus non aliud levandis malis nostris esse remedium, nisi ut deposita omni pervicacia curvemur sub Dei ferulis. Nomen קודר pro quo *nigrum* reddidi, alii pullatum vertunt, ac interpretantur de externo vestitu, cuius niger color semper insigne luctus fuit. Sed verior eorum sententia qui nigredinem cutis intelligunt: scimus enim ut macie et squalore homines deformet moestitia. Ergo a signo, doloris magnitudinem ostendit David, quod nativus color perierit in sua facie, et similis sit cadaveri iam arefacto. In proximo versu כסלים quidam vertunt Ilia. Magis tamen recepta opinio est, locum notari sub renibus qui vergit ad coxendices, vel medium inter femora et ilia, ubi creditur fuisse ulcus. In voce quoque נקלה variant interpretes. Ego in versione eos sum sequutus qui primam verbi originem retinent, קלה enim Hebraeis comburere significat. Neque tamen male alii pro foeditate accipiunt: quanquam ad ulcus restringere non placet, quia simplex, meo iudicio, sensus est, renes ardore corruptos esse, vel ilia, vel femora: aut certe foetore scatere. Nam et ustionibus pars illa maxime obnoxia est, et illuc quoque ut plurimum defluunt putridi humores. Quod allegorice exponunt quidam, Davidem sibi visum fuisse foetidum dum suam ignominiam expenderet, nimis coactum est. Quum addit se *debilitatum et contritum*, confirmatio est superioris sententiae. Exprimere enim variis loquendi formis voluit quam intolerabilis esset doloris vehementia. Nam quum parum virile exi-

stimetur erumpere in clamorem vel rugitum, Davidem vero sciamus ad mala ferenda mollem non fuisse: saevissimis tormentis cruciatum fuisse colligimus, quia lacrymis non contentus, vociferari etiam coactus fuerit. Etsi autem nomen נהמה, quod rugitum vertimus, ab alio verbo deductum est quam quo hic usus est David: sensus tamen clarus est, se tumultuoso cordis impetu compulsum fuisse ad clamorem.[1]

10. ***Domine, coram te.*** Hoc addit, non tam Dei respectu quam ut se instrueret impetrandi fiducia, atque ita ad precandum animaret. Quanquam autem duplex potest esse sensus, vel quod David statuat vota sua et gemitus exaudiri a Domino, vel quod testetur se curas suas et molestias deposuisse in sinum Dei: uterque tamen sensus in eundem finem redit. Quamdiu enim dubitant homines an gemitus sui ad Deum perveniant, misera consternatio huc et illuc eos exagitat mentesque eorum devinctas tenet ac captivas, ne ad Deum assurgant. Hinc autem precandi alacritas nascitur, ubi persuasi sumus gemitus nostros non evanescere in medio aëre, sed familiariter a Deo exaudiri, hoc igitur non mediocre solatium Davidi esse potuit, non accedere dubio et trepido animo ad Deum: sed praesumpta hac quam diximus fiducia, sicut alibi loquitur, lacrymas suas repositas esse in utre Dei, Psalm. 56, 9. Nam ut nobis ad Deum pateat aditus, credendum est ipsum esse remuneratorem, ut dicit Apostolus ad Hebraeos cap. 11, 6. Sed alterum sensum potius amplector, quod David referat se exonerasse moerores suos in gremium Dei. Nam ideo nihil proficit maior pars hominum, gemendo in suis doloribus, quia vota et suspiria ad Deum non dirigit. Ergo David ut intrepide sibi promittat Deum fore liberatorem, suarum anxietatum testem semper et conscium fuisse dicit: quia neque frenum intus momorderit, neque querelas et ululatus in aërem profuderit (ut solent increduli) sed coram Deo ipso exposuerit suos omnes affectus.

11. ***Cor meum circuivit.*** Verbum quo utitur David, Peregrinari, aut Vagari significat, hic vero pro agitatione capitur, quam generat anxietas ubi destituimur consilio, prout enim vexantur inquietudine homines, ita se in omnes partes versant: atque ita circumagitur cor ipsorum, vel discurrit. Sed quum fides, ubi nos addicit Deo in obsequium, sensus nostros eius verbo affixos teneat, obiici potest quaestio, quomodo cor Davidis perculerit hic vagus error. Respondeo, quamvis suffultus Dei promissionibus in suo gradu consisteret, non fuisse tamen humanae infirmitatis expertem. Nec certe fieri aliter potest quin simulatque incidimus in aliquod discrimen, caro nostra varios circuitus nobis ingerat, et ad captanda consilia distrahat in multos errores: hic firmissimus quisque labasceret, nisi sibi frenum iniiceret, quo retentus ac cohibitus fuit David, nempe sensus omnes suos verbi Dei cancellis inclusos tenens. Imo in precibus quietis plus satis experimur, quam erraticae sint mentes nostrae, quas difficile est eodem tenore intentas ad finem usque dirigere. Si hoc extra serium examen contingit, quid fiet in gravibus tempestatum procellis, quae mille mortes ostentant, nullum exitum? Quare mirum non est si cor Davidis abripuerint, ut inter aestus turbulentos variis agitationibus obnoxium fuerit. Addit se virtute fuisse privatum, proinde acsi homini mortuo se conferret. Quod

addit de *lumine oculorum*, quidam ita accipiunt, nihil fuisse residuum consilii vel providentiae, adeo undique urgebat desperatio. Simplicior tamen sensus erit, ablatum ei fuisse vitale lumen quia illic praecipuus se exserit animae vigor.

12. Amici mei et socii mei e regione plagae meae steterunt, et propinqui mei e loginquo steterunt. 13. Et laqueos tetenderunt qui quaerebant animam meam: et qui captabant malum meum, loquuti sunt pravitates, et dolos quotidie meditantur. 14. Ego autem tanquam surdus non audio, et quasi mutus non aperiens os suum. 15. Et fui tanquam vir non audiens, et in cuius ore non sunt redargutiones.

12. *Amici mei et socii.* Alias circumstantias ad augendam mali gravitatem addit, quibus Deum ad misericordiam provocet. Una est, quod apud homines nihil opis vel solatii reperiat. Nam *amicos e regione stare* dicens, intelligit cessare ab omni humanitatis officio. Id autem accidere potuit vel superbia, vel timore. Si contemptu se ab homine misero subduxerunt, crudeles erant ac superbi: si invidiae metu operam negarunt, timiditas fuit minime excusabilis. Sed interim Davidis calamitatem non parum exaggerat, quod ne amici quidem et propinqui signum aliquod miserationis ostendere ausi sunt. Est autem ista acerbissima tentatio, ubi quis magna amicorum copia floruit, deinde ab omnibus deseritur. Sequitur altera circumstantia, quod hostes tendiculas posuerint, loquuti sint in eius perniciem, et dolos inter se machinati sint. Summa est, Quum amici ignavi sedeant, hostes strenue satagere, et acriter incumbere ad ipsum perdendum. *Quaerere animam suam* dicit, quia ut capitales erant hostes ac sanguinarii, mediocri damno non contenti, eius interitum fervide expetebant, interim tamen non tam queritur vi et armis fuisse grassatos, quam dolosas eorum conspirationes accusat, quas metaphorice primo designat per *laqueos:* deinde sine figura addit, eos in perniciem suam loqui, et quasi occultis susurris inter se consulere quomodo noceant. Iam quia certum est Davidem non petere fucatam rhetoricam ex foro qua Deum sibi conciliet, sed potius argumenta ex Dei verbo sumere; in usum nostrum aptandae sunt quas hic ad fidei suae confirmationem sententias colligit. Si nos deficiunt omnia mundi praesidia, alii nos fraudant iustis officiis, alii nihil quam caedem nostram spirant: veniat nobis in mentem, non frustra haec inter precandum Deo proponi, cuius proprium est succurrere miseris, perfide desertos ac proditos in suam tutelam suscipere, compescere improbos, nec modo resistere eorum violentiae, sed astutis etiam consiliis ire obviam, fraudesque eludere.

14. *Ego autem tanquam.* Duas ob causas muto et surdo se comparat. Nam primo significat falsis et perversis iudiciis ita se obrutum, ut ne verbum quidem iustae defensionis causa facere liceat. Deinde patientiam suam in medium profert coram Deo, quo magis eum ad misericordiam inclinet. Talis enim mansuetudo non tantum calamitosis et innoxiis hominibus favorem merito conciliat,

sed verae quoque pietatis signum est. Nam qui pendent e mundo, et tantum hominum respectu aguntur, si iniurias suas ulcisci non poterunt, vociferando, quanta intemperie ferveat ipsorum animus, ostendent. Ergo ut quis placide et sine tumultu petulantiam hostium, iniustos impetus, calumnias et fraudes perferat, eum necesse est in Deum recumbere. Ceterum quisquis ita statuet, Deum esse suum vindicem, spem suam in silentio fovebit, eiusque opem implorans, compescet suos affectus. Ideo Paulus Rom. 12, 19. concinne licit tunc dari locum irae, ubi coram mundo oppressi, acquiescimus tamen in Deo: sicuti rursum quisquis frenum laxat suis passionibus, praeripit quoad potest Deo vindictam, nec eius auxilio aditum concedit. Certum quidem est, Davidem, si data esset audientia, paratum ad suam innocentiam tuendam fuisse: sed quum nihil proficeret, imo quum videret excludi se ac prohiberi omni patrocinio, se in tolerantia continuit, coelestem iudicem exspectans. Ergo se perinde tacuisse dicit acsi iam convictus obmutesceret. Est autem perquam difficile, ubi recte nobis sumus conscii, patienter et clauso ore ferre iniustam damnationem, acsi nos deficerent omnes rationes, et nulla residua esset excusatio.

16. Quia ad te Iehova exspecto, tu respondebis Domine Deus mi: 17. Quia dixi, Ne forte laetentur de me, in lapsu pedis mei adversum me se extulerunt. 18. Certe ego ad claudicationem paratus sum, et dolor meus coram me est semper. 19. Certe iniquitatem meam annuntio, expavesco a peccato meo. 20. Inimici autem mei roborantur, et magnificantur qui mihi adversarii sunt iniuste. 21. Et qui rependunt malum pro beneficentia, adversantur mihi, eo quod sequutus sim bonum.

16. *Quia ad te Iehova.* Hic fontem patientiae demonstrat David, quod scilicet Dei gratia confisus, omnes mundi tentationes superavit. Et certe nunquam ad lenitatem compositus erit hominis animus, neque etiam motus suos frenabit, donec in spei statione residere didicerit. Simul etiam addit se assidua meditatione spem suam aluisse ne deficeret. Atque haec unica est perseverandi ratio, quum Dei promissionibus instructi, eum interpellamus. Imo fidem eius, et in servandis promissis constantiam, ante oculos ponendo, nobis sumus ipsi pro eo sponsores. Itaque Paulus Rom. 5, 4. non abs re patientiam spei coniungit et consolationi. Repetitio autem verborum ostendit, sanctum virum in ardua et difficili fuisse lucta: *Tu,* inquit, *Domine mi, Deus mi exaudies,* nempe quia Deo moram trahente, periculum erat ne vel taedio langueseeret, vel in desperationem caderet, nisi hac duplici munitione opposita, constanter et intrepide pugnasset.

17. *Quia dixi, Ne forte.* Hac quoque circumstantia fidem suam et precandi studium confirmat, Quod si contigerit eum deseri, triumphum acturi sint hostes. Haec autem indignitas non parvi est apud Deum momenti, ut nobis opem ferat: quia improbi proterve

insultando, non modo bellum cum carne nostra gerunt, sed recta oppugnant fidem nostram, et labefactare conantur quicquid est in nobis pietatis. Quorsum enim tendunt eorum ludibria, nisi ut irritum et inane esse persuadeant quicquid pollicitus est Deus? Porro mox addit, non frustra se percelli hoc metu, quia iam expertus sit superbas eorum iactantias. Docemur autem hoc loco, eo plus spei concipere de propinquo Dei auxilio, quo crudelius insolescunt hostes nostri, vel iam rebus adversis gravatos magnifico suo fastu calcarunt.

18. *Certe ego ad claudicationem.* Fecit hic versus ut putarent interpretes Davidem laborasse aliquo ulcere, ex quo timenda esset perpetua claudicatio. Sed quam infirma sit haec divinatio, supra Psalmo 35, 15, ostendi. Certe nulla maior ratio est cur Davidem fingamus fuisse claudum, quam Ieremiam, ubi dicit hostes suae claudicationi inhiare, vel esse intentos, Ierem. 20, 10. Potius itaque metaphorica loquutio est, qua significat David, nisi Deus celeriter succurrat, spem nullam sibi esse recuperandi pristini status: sed ita esse afflictum, ut tota vita mutilus vel debilis incedat. Et expositionis loco sequitur, *dolorem semper cum eo versari*, sensus enim est, usque adeo urgeri, ut ne ad momentum quidem aliquid relaxationis concedat oblivio. Utroque membro fatetur David malum suum esse incurabile, nisi remedium a Deo impetret: nec se ferendo esse parem, nisi ipsius Dei manu erectus et suffultus fuerit. Hinc fit ut sensus omnes suos, et vota ad unum Deum colligat: quia simulatque ab eo deflexerit, praesentem ruinam cernat.

19. *Certe iniquitatem meam.* Comparatione amplificat quod nuper dixit de hostium fastu et probris, dicit enim, quum ipse in sordibus et squalore iaceat instar scelerati hominis, ipsos alacres et laetos volitare: imo cristas attollere, quia potentia et viribus polleant. Sed prius notare operae pretium est quo sensu dicat se peccatum annuntiare. Falluntur enim, meo iudicio, qui simpliciter hunc locum accipiunt acsi petendae veniae causa reum se coram Deo profiteretur. Volunt illi nunc fere idem repeti quod Psalmo 32, 5. vidimus, Peccatum meum tibi notum feci, iniquitatem meam non operui, etc. Atqui hoc loco non tam de sua poenitentia loquitur, quam tristem et calamitosum suum statum deplorat: ideoque peccatum et iniquitas pro afflictionibus sumuntur vel poenis, quae signa erant irae Dei: acsi diceret, manum Dei sibi adversam esse et infestam, ut ex miseriae intuitu vulgo iudicet mundus hominem esse damnatum et reprobum. Quo clarior sit sensus, coniunctim duo isti versus legendi sunt: Ego iniquitatem meam annuntio, inimici autem mei vivunt: Paveo a peccato meo, illi autem roborantur. Neque tamen interea nego quin reputet quae sustinet mala, sibi a peccatis provenire. In hoc enim differunt pii homines a profanis, quod rebus adversis admoniti de suo reatu, suppliciter se sistunt ad Dei tribunal. Ergo a signis vel effectis causam aestimans, duo simul complectitur: quod prostratus sub ingenti malorum congerie iaceat: deinde quod haec omnia mala iustae sint castigationes. *Vivere* istud quod hostibus tribuit, tantundem valet ac florere rebus prosperis. Itaque addit *roborari*, et *augeri potentia*. Sic enim verbum רבב hoc loco interpretor, quia Multiplicari improprie diceret. Neque enim conqueritur eorum numerum crescere, sed potius eos attollit, ut cum

opibus simul maiorem audaciam colligant ad bonos et simplices opprimendos. Addit nullo suo merito ab illis se oppugnari, quo Deum magis propitium inveniat. Et certe ut nos suo favore protegat Deus, semper danda opera est ne quem laedamus, et ne cuiusquam in nos provocemus odium: cuius sententiae continuo post sequitur plenior confirmatio, quod iniurias pro beneficiis rependerent. Quanquam his verbis ultra progreditur David, quod scilicet non tantum ab omni maleficio abstinuerit, sed etiam de illis sit benemeritus, quo minus excusabilis est eorum rabies, quae non modo sine causa eos ad nocendum impellit, sed neque ullis officiis mitigari potest. Magnopere quidem ingenuas mentes excruciat haec indignitas, dum tam iniquam mercedem rependunt mali et perversi homines, sed ubi succurrit haec consolatio, hac ingratitudine non minus Deum offendi, quam eos qui iniuriam sustinent: non est quod ultra modum turbentur. Ergo ad leniendum dolorem semper valeat haec doctrina; Quoties iniuriis nos afficiunt improbi quibus studuimus benefacere, Deum fore certum iudicem. Summus gradus desperatae malitiae adiungitur, quod exosum habuerint integritatis studium in Davide. Nimis enim praeposteros esse oportet, pravoque et contorto ingenio, quibus ita rectitudo displicet, ut data opera cum eius cultoribus bellum suscipiant. Est quidem ista gravis tentatio, quo sincerius ad Deum colendum pii incumbunt, eo sibi plures molestias accersere: sed abunde illis sufficere debet haec consolatio, quod non modo eos sublevat bona conscientia, sed Dei misericordiam erga se hac maxime de causa propensam esse norunt: qua fiducia freti, in Dei conspectum prodire audent, et quia communis est ei causa, ut eius patrocinium suscipiat familiariter rogare. Certe David regulam suo exemplo cunctis fidelibus praescripsit, ut omnia mundi odia potius provocent, quam ut minimum declinent ab officio: neque hostes habere refugiant quos videant bono et omni iustitiae adversari.

22. Ne derelinquas me Iehova Deus mi, nec procul absis a me. 23. Festina ad auxilium meum Domine, salus mea.

In hac clausula votorum suorum caput, et totius precationis summam breviter perstringit, ut scilicet ipsum ab hominibus desertum, et misere omnibus modis afflictum Deus excipiat et erigat. Tribus autem loquendi formis utitur: ne ipsum deserat, vel eius curam abiiciat Deus: ne remotus sit: sed opem suam acceleret. Persuasus quidem erat David, Deum semper propinquum esse servis suis, nec momento uno longius tardare quam oportet: sed quemadmodum alibi vidimus, nihil mirum si sancti dum curas suas et moerores exonerant in gremium Dei, vota concipiant ex carnis suae sensu. Neque enim vel infirmitatem suam fateri pudet: vel quae obrepunt dubitationes tegere expedit. Interea quamvis mora Davidi secundum carnem molesta esset, uno tamen verbo clare demonstrat se non dubitanter precari quum Deum appellat salutem suam, vel salutis praesidem. Nam quod alii, ad salutem vertunt, coactum est: potius enim David machinis omnibus quibus impetitam fuisse eius fidem vidimus, murum hunc opponit, indubiam sibi nihilominus in Deo salutem esse.

PSALMUS XXXIX.

Arg. Refert initio David quanta doloris amarulentia ad querelas nimia intemperie ferventes impulsus fuerit. Fatetur enim quum ad tolerantiam et silentium se pararet, moeroris tamen vehementia prorupisse quo minime volebat. Deinde expostulationes precibus mistas recitat, quae summam animi perturbationem ostendunt: ut satis appareat, non vulgari conatu cum desperatione luctatum esse.

1. Praefecto Ieduthun Canticum Davidis. 2. Dixi, Custo-
diam vias meas: ne peccem in lingua mea, custodiam ad os
meum capistrum dum stat impius coram me. 3. Obmutui
silentio, tacui a bono, et dolor meus turbatus est. 4. Incaluit
cor meum intra me, in meditatione mea exarsit ignis, loqu-
tus sum lingua.

Satis notum est Ieduthun unum fuisse ex Cantoribus quos Sacra historia celebrat. Ideo mihi probabile est Psalmum hunc datum praefecto cantorum qui erat ex eius familia. Nam quod ad modulationem quidam referunt, et initium fuisse putant alterius cantici, coactum est. Nihilo magis recipio quod alii Davidem hic de morbo aliquo conqueri divinant: quia nisi urgeat ratio, generales sententias ad unam speciem restringere absurdum est, imo ex tam diro cruciatu quem describit, coniicere licet, vel multas afflictiones comprehendi, vel certe unam ex omnibus gravissimam, et quae in longum tempus protracta fuerit. Tenendum vero est, Davidem hoc Psalmo non praedicare virtutem suam, quod vota ad pietatis regulam composita coram Deo conceperit: sed potius infirmitatis suae vitium fateri, quod efferbuerit immodico dolore, et impetu raptus fuerit ad expostulandum.

2. *Dixi, Custodiam.* Hac circumstantia amplificat David doloris atrocitatem, quod praeter animi sui propositum in acerbissimas querelas proruperit. Summa enim est, Quum animo ad patientiam composito silentium sibi imperasset, vi tamen doloris hoc consilium excussum fuisse, et voces extortas, ex quibus pateret, nimis intemperanter eum dolere. Dicendi verbo, notum est, saepe non externum sermonem, sed quid animo quisque conceperit notari: ideoque interdum additur In corde. Intelligit ergo David se non ostentasse fortitudinem in hominum oculis, sed coram Deo fuisse longa meditatione probe munitum ad mala perferenda. Atque haec sedulitas notanda est. Neque enim ad cavendum frustra tantopere intentus fuit: sed quia suae fragilitatis conscius erat, deinde sciebat quam multiplices insidias struere soleat Satan: circumspexit huc et illuc, et custodiam in omnes partes apposuit, ne a dextra vel sinistra furtim obrepens tentatio, in animum penetraret. Ergo clausi undique erant aditus, nisi ingenti doloris acerbitate violenter perrupta et aversa fuisset eius constantia. Iam quod se *capistro os clausisse* dicit ne

loquendo peccaret, non ita intelligere convenit quasi satis habuerit intus premere et vorare quicquid eum angebat: (nihil enim quam fucum faciunt qui vultu et sermone speciem mansuetudinis praebent, quum intus contumacia turgeant) sed quia lingua nihil est magis lubricum, testatur David se tanto studio incubuisse ad frenandos affectus, ut ne verbum quidem ex ore effiueret quo proderet aliquam impatientiam. Et certe rara fortitudine praeditum esse oportet quisquis vere et sincera deliberatione linguam suam continet, cuius tam proclivis est lapsus. Particulam quae sequitur, *dum stat impius coram me*, sic fere omnes accipiunt acsi moerorem suum texisset David, ne blasphemandi occasionem daret improbis, qui simulac filios Dei vident malis succumbere, petulanter insultant non sine ipsius ludibrio. Sed plus quiddam exprimere videtur *standi* verbo: nempe quod impios rerum potiri videns, hanc indignitatem (quae alioqui non parum bonos urit et cruciat) tacitus perferre decreverit. Non simpliciter ergo dicit se improborum conspectu fuisse retentum, ne illis ridendum se propinaret: sed quum florerent pessimi homines, et superiores gradu alios despicerent, sibi fixum fuisse in animo placide quiescere. Certe clare ostendit se fuisse obsessum sceleratis hominibus, ut liberum gemitum edere non posset quin cederet in risum et fabulam. Iam quum Davidi tam difficile fuerit linguam suam compescere, ne obmurmurando peccaret, discamus eius exemplo, quoties nos angunt molestiae, ad moderandos nostros affectus acriter eniti, ne qua impia adversus Deum obtrectatio nobis excidat.

3. *Obmutui silentio.* Iam ostendit non evanidum fuisse illud consilium cuius meminit, sed re ipsa testatum fecisse quam penitus cordi infixum esset. Dicit ergo se instar muti ad tempus tacuisse: quod insigne patientiae documentum fuit. Itaque non ut solent leves homines, tacere proposuit, ut effectu careret voluntas, sed diu et constanter se ad patientiam exercuit: neque id silendo tantum, sed prorsus obmutescendo acsi elinguis foret. Particulam *a bono*, sic exponunt quidam, quod non modo nullam protulerit impiam vel temerariam vocem, sed in totum a loquendo abstinuerit. Alii putant siluisse a bono, quia miseriis obrutus, nihil usquam solatii invenerit, vel eum dolor prohibuerit a canendis Dei laudibus. Sed genuinus, meo iudicio, sensus est, Quamvis suppeteret iusta defensio, vel non deessent honesti expostulandi praetextus, ultro tamen cessisse. Quamvis ergo adversus improbos opponere liceret iustum innocentiae suae patrocinium, causam tamen suam deserere maluit, quam sibi ad aliquam doloris intemperiem frenum laxare. Postea subiicit, ubi se aliquamdiu ita constrinxit, tandem violentia doloris perrupta fuisse claustra quae linguae suae opposuerat. Quod si David tam strenuus athleta in medio cursu certaminis defecit, quanto magis similem lapsum metuere nobis necesse est? *Turbatum* vero *dolorem suum fuisse* dicit: quia magis accensus fuerit eius ardor ad tumultuandum, ut statim videbimus. Quidam Corruptum vertunt, acsi factus esset deterior, sicuti vulnus putredine vel tabe ingravescit, sed hoc coactum est.

4. *Incaluit cor meum.* Nunc similitudine amplificat doloris magnitudinem, quod dolor occulte suppressus, plus caloris concepe-

rit, donec ardor ingens magis ac magis invalesceret. Atque hinc utilem admonitionem colligere licet, nempe quo se quisque magis ad Dei obsequium comparat, totoque studio enititur ad patientiam, eo acrius pungi, quia totas suas vires ad eum oppugnandum Satan exserit, qui stupidis non adeo molestus est. Itaque si quando in nobis ferveant magnae ustiones, memoria revocandum erit certamen hoc Davidis, ne animos despondeamus, vel saltem ne ad desperationem infirmitas nostra nos praecipitet. Siccae et calidae exhalationes quas sol aestate excitat, si nihil in medio aëre obstaret, sursum absque tumultu adscenderent: nubes autem oppositae dum liberum cursum impediunt, ipso conflictu, tonitrua generant. Idem et piis contingit, quibus sursum adscendere in animo est, nam si ad vagas cogitationes transferrent animum, quasi liberi essent discursus: nunc dum se Deo addicere conantur ex carnis impedimentis exoritur repugnantia. Ideo quoties impetus suos emittet caro, et ignem in cordibus nostris accendet: sciamus nos eodem tentationis genere exerceri quod plurimum molestiae Davidi exhibuit. In fine versus fatetur se mali gravitate victum, stultas et temerarias voces profudisse. Nam in sua persona, humanae infirmitatis speculum nobis ante oculos ponit, ut periculo admoniti sollicite sub umbram alarum Dei confugere discamus. Et quum dicit *lingua se loquutum esse*, non est pleonasmus, sed plenior delicti confessio, quod scilicet in apertos clamores eruperit.

5. Notum fac mihi Iehova finem meum, et numerum dierum meorum, ut sciam cuius ego sim aevi. 6. Ecce, instar palmorum posuisti dies meos, et aevum meum acsi nihil esset coram te: certe tota vanitas, omnis homo dum consistit. Selah. 7. Certe in umbra obambulat vir, certe in vanum tumultuatur: coacervant, et nesciunt quis nam colliget.

5. *Notum fac.* Hinc apparet, perperam et vitioso excessu fuisse abreptum, quia cum Deo expostulat, sicuti ex contextu clarius patebit. Miscebit quidem paulo post sanctas et rite compositas preces: sed hic indigne fert, quum fluidus sit et caducus homo, se non mitius tractari: cuiusmodi querelis sermones Iob fere referti sunt. Non ergo sine stomacho et indignatione dicit, Quando tu Deus mecum tam severe agis, fac saltem ut sciam quantum mihi temporis praescripseris ad vivendum, atqui momentum est vita mea. Quid ergo sibi vult tantus rigor? et cur immensam malorum congeriem in caput meum accumulas, acsi multis seculis adhuc victurus essem? quid iuvat me natum esse, ut per continuam malorum seriem brevissimum vitae tempus misere traducam? Ideo coniunctim legi debet proximus versus, *Ecce posuisti dies meos instar palmorum.* Est autem quatuor digitorum mensura, quae hic pro exigua mensura sumitur, acsi diceret, vitam hominis subito transvolare, et finem eius initio fere esse contiguum. Unde concludit cunctos mortales coram Deo meram esse vanitatem. Quantum ad verba spectat, non postulat David sibi ostendi vitae brevitatem quasi esset incognita: sed ironiae species est, acsi dixisset, Supputemus annorum numerum

qui mihi adhuc residui sunt, an ad malorum quae perfero compensationem sufficiant. חֶלֶד, quidam Mundanum vertunt, alii Temporalem. Posterior interpretatio quadrare non potest, quia nondum palam exprimit vitae suae brevitatem, sed ambigue adhuc loquitur. Si nomen Mundani placeat, sensus erit, ostende an mihi vitam usque ad mundi finem prorogare velis. Sed rectius, meo iudicio, est quod sequutus sum, et in voce potest esse metathesis ד et ל. Quanquam potest etiam proprie pro aetate, aut vitae spatio accipi, ubi *aevum suum quasi nihilum coram* Deo esse dicit: quo magis ad misericordiam eum permoveat, sua fragilitatis testem ipsum citat, significans eum minime latere quam evanida sit hominis vita. *Tota vanitas* vel *omnis*, tantundem valet acsi dixisset, in toto humano genere nihil esse praeter meram vanitatem: hoc autem praedicat de hominibus ubi consistunt, hoc est dum in praecipuo suo vigore volunt aliquid censeri. Etsi autem has querimonias Davidi expressit moeror, notandum tamen est, tunc demum sentire homines quam nihil sint, dum premuntur rebus adversis. Res enim secundae eos inebriant, ut suae sortis obliti et torpore stupidi somnient immortalem statum in terra. Quanquam autem apprime utilis est fragilitatis nostrae notitia, cavendum tamen est ne pravo taedio nos ad indignationem stimulet. Vere David et sapienter pronuntiat, etiam dum maxime excellere homo videtur, totum nihil aliud esse quam bullam ex vanitate conflatam: in eo solum peccat, quod ansam expostulandi cum Deo inde arripit. Sic ergo nobis misera nostra conditio displiceat, ut prostrati et supplices ad Dei misericordiam tollamus oculos: quod etiam mox facit David seipsum corrigens. Neque enim subsistit in illa confusa lamentatione, sed fidei sensu transcendit ad coeleste solatium.

7. *Certe in umbra.* Prosequitur eandem sententiam. Umbrae enim nomine significat nihil esse in homine solidum, sed inanem (ut loquuntur) apparentiam. Tenebras quidam vertunt, ut sensus sit, vitam hominis evanescere antequam possit cognosci: sed simpliciter praedicat David de singulis hominibus quod Paulus 1. Corin. 7, 31. ad totum mundum extendit, nempe transire eius figuram. Atque ita negat firmum in illis esse statum, quia species virtutis quae ad breve tempus apparet, mox effugiat. Quod addit, frustra eos tumultuari, cumulus est vanitatis, acsi dixisset, videri in hoc natos homines, ut bis ridiculi sint, quia parum a spectris differant: et tamen stultis, imo insanis curis frustra se fatigent. Clarius autem exprimit eos desipere, quod dum se anxie occupant in coacervandis opibus, illis in mentem non venit subita migratio. Quorsum enim se adeo macerarent, nisi quia imaginantur nihil sibi sufficere? Perinde enim sua inexplebili cupiditate omnes mundi copias ingurgitant, acsi centum seculis essent victuri. Porro non eodem omnino sensu David hominum avaritiam deridet, quo Solomo Eccles. 5, 9.: quia non tantum de haeredibus loquitur, sed generaliter dicit eos satagere, quum tamen nesciant ad quem perventurus sit fructus, vellent quidem sibi consulere: sed quae dementia est infeliciter se torquere inanibus curis quae nullum finem nec modum habeant? Fervidas enim et praecipites curas damnat, quibus abrepti profani homines, coelum terrae miscent, dum se mortales esse non reputant:

tantum abest ut agnoscant vitam suam ad quatuor digitos restringi. Quanquam autem David ex incomposito et turbato animi affectu hoc protulit, per se tamen utilem doctrinam continet, nullum ad temperandas supervacuas curas melius remedium esse, quam ut in mentem nobis veniat, vitae nostrae curriculum quasi palmare esse.

8. Et nunc quid exspecto Domine? spes mea ad te est. 9. Ex omnibus peccatis meis eripe me, opprobrium stulti ne statuas me. 10. Obmutui, non aperiam os meum, quia tu fecisti.

8. *Et nunc quid exspecto.* Postquam confessus est David se animi fervore fuisse nimis turbatum, iam ad sanam et quietam mentem se recipit: unde melius apparet quod prius admonui, Psalmum ex precibus recte ordinatis et ex inconsideratis querelis esse compositum. Dixi autem Davidem hic facere initium rite precandi. Idem interdum sentunt profani homines quod ipse confessus est: sed non eousque eos adducit propriae vanitatis notitia, ut solidam fulturam in Deo quaerant: imo seipsos sponte stupefaciunt, ut suaviter, dormiant in sua vanitate. Ceterum discamus ex hoc loco, neminem serio ad Deum respicere, ut ab ipso pendeat vel spem in eo defigat, donec suae fragilitatis convictus fuerit, adeoque in nihilum redactus. Pondus enim subest in adverbio *nunc*, acsi dixisset, ex blanditiis quibus sopitae hominum mentes tenentur, se iam expergefactum. Sed ultra hoc rudimentum progredi necesse est: quia non satis est trepide quaerere quid nobis agendum sit, nisi occurrat nobis Deus in quem recumbat nostra exspectatio. Quia ergo profanis hominibus nihil prodest de suo nihilo ita convinci, ut tamen in eo subsistant: discamus ad ulteriorem progressum eniti, ut Deus nos exanimes vivificet, sicuti proprium munus eius est, ex nihilo omnia creare: quia tunc homo vanitas esse desinit, et vere incipit aliquid esse, ubi Dei manu exceptus sursum adspirat.

9. *Ex omnibus peccatis.* Pergit in contextu piae sanctaeque precationis. Neque enim iam rapitur doloris impetu, ut cum Deo expostulet, sed reum se coram Deo suppliciter statuens, ad misericordiam eius confugit: quia dum se a sceleribus eripi postulat, Deo iustitiae laudem adscribens, miseriae quam sustinet, culpam in se suscipit: neque unius tantum peccati se accusat, sed fatetur multiplici reatu se esse obstrictum. Atque haec regula nobis tenenda est, si levationem in malis nostris quaerimus: quia donec fons ipse exhaustus fuerit, nunquam mala ex malis fluere desinent. Certe mitigationem suorum malorum petebat David: sed quia sperabat, simulac reconciliatus esset Deo, futurum quoque ut scelerum poenae finem acciperent: tantum petit sibi remitti peccata. Monemur autem exemplo Davidis, non tantum ab aerumnis quae nobis molestiae sunt, levationem petere, sed incipere ab ipsa causa, ut Deus peccata nobis non imputet, sed aboleat nostrum reatum. Quod sequitur de *opprobrio stulti*, tam active quam passive exponi potest, hoc est ne Deus ipsum prostituat impiorum ludibriis, vel ne eodem probro, cui addicti sunt impii, ipsum involvat. Quia uterque *sensus* non

male conveniet, libera sit Lectoribus optio. adde quod נבל, non modo stultum, sed etiam contemptibilem ac nihili vel nequam significat. Certum quidem est, reprobos omnes intelligi quos Scriptura stultitiae damnat: quia recta intelligentia privati, furiose in Dei contemptum feruntur.

10. *Obmutui, non aperiam os meum.* Hic iam se obiurgat David, quod non tenuerit silentium illud, quod ante vidimus doloris vehementia fuisse abruptum. Ergo quod se obmutuisse dicit, non aequabilis et perpetuae moderationis elogium est, sed vitii correctio, acsi impatientiam suam castigans. ita secum loquutus foret, Quid facis? nam silentium tibi iniunxeras: nunc autem obmurmuras et obstrepis Deo, quid autem hac tua audacia proficies? Continet autem hic locus valde utilem doctrinam: quia nihil ad compescendos doloris impetus aptius est quam ubi nobis in mentem venit, non cum homine mortali, sed cum Deo esse negotium, qui semper iustitiam suam contra omnes obstreperos hominum susurros, imo contra insanos clamores asseret. Unde enim fit ut in tantam impatientiam ruat maior pars hominum, nisi quia non reputat se cum Deo rixari? Ergo dum alii in fortunam reiiciunt, alii in homines quicquid mali acciderit, alii varias causas sibi fingunt, vix autem centesimus quisque agnoscit Dei manum: libere sibi in querimoniis indulgent. Contra David, ut pravos omnes et vitiosos excessus cohibeat, se ad Deum convertit: et quia ab eo profectum sit quod patitur, sibi obmutescendum esse statuit. Iam quum David extremis malis afflictus, quia Deum agnoscit eorum auctorem, legem tacendi sibi imponat: hoc sciamus unum esse ex praecipuis exercitiis fidei nostrae, humiliari sub forti Dei manu, et cum silentio acquiescere eius iudiciis. Ceterum notandum est, tunc demum placide et sedatis animis homines se Deo subiicere, ubi persuasi sunt, non solum absoluta potentia facere quicquid libuerit, sed iustum esse iudicem, nam etsi impii se eius manu percuti sentiunt, quia tamen eum insimulant saevitiae et tyrannidis, non desinunt horrendas in ipsum blasphemias evomere. Interea sic David occulta Dei iudicia reverenter suspicit et adorat, ut sola eius voluntate contentus, nefas esse ducat verbum contra facere.

11. Aufer a me plagam tuam: a vulnere manus tuae ego defeci. 12. In correptionibus propter iniquitatem castigas virum, et tabescere facis quasi tinea praestantiam eius: certe vanitas, omnis homo. Selah.

11. *Aufer a me plagam.* Confirmat suam precationem David, ut veniam adeptus, clementur tractetur. Neque tamen haec oratio silentium illud, cuius nuper meminit, perturbat, quia vota nostra si ad Dei praescriptum formentur, minime turbulenta sunt, ut iram Dei provocent, sed ex fidei et patientiae silentio manant. Verum quidem est, ubi quis ardenter Deum compellat, fieri non posse quin permisceat suos affectus, querimonias profundat, et egerat immodicum ardorem. Sed videmus, Davidem, qui tumultuose nuper mala sua deflebat, nunc pacato animo expendere quid meritus sit, et ve-

niam precari. Summa autem est, ut Deus poenam quam inflixit, relaxet. Ratio additur, quia *deficiat a contentione manus eius*. Nihil excusationis affert ad levandam culpam, sed infirmitati suae parci cupit. Sicut autem privatim se consumptum esse dicit, quia Dei manum sentiat sibi adversam: mox quoque generalem sententiam addit, Si Deus summo iure nobiscum agere aggressus fuerit, nihil fore reliquum, nisi ut omnes eo irato deficiant, ac diserte ostendit se non de quolibet homine vel de gregariis tantum loqui: quia si viros castiget Deus, quicquid in ipsis pretiosum est, liquefaciet. Summa est, neminem mortalium tanta virtute aut gloria excellere, quem ira Dei, si vehementius in eum exarserit, non sit protinus in nihilum redactura: sed verba propius excutere convenit. Neque enim David simpliciter commemorat, quam formidabilis sit ira Dei: sed in omnibus poenis exigendis iustitiam eius praedicat. Profanis etiam hominibus iudicia Dei interdum terrorem incutiunt, sed in furorem eos impellit sua caecitas, ut nihilominus cum ipso litigent. Per *corruptiones* intelligit severas poenas, quae meri rigoris testes sunt ac irae signa. Scimus enim Deum saepe ferulis suis percutere fideles, ut puniendo, clementiae et amoris gustum simul praebeat: nec solum temperet ipsas poenas, sed solatii condimento suaves reddat, hic ergo non de paterna castigatione concionatur David, sed quam reprobis infligit, dum iudicium quale meriti sunt, in eos tanquam inexorabilis iudex exercet: hoc rigore dicit cunctos mortales statim liquefieri, vel *tabescere*. Sed primo intuitu absurda videri posset comparatio Dei cum *tinea*. Quid enim affine habet vermiculo immensa Dei maiestas? Respondeo, aptissime Davidem hac similitudine fuisse usum, ut sciamus, quamvis non palam fulminet e coelo Deus, non aliter tamen occulta eius maledictione consumi reprobos, ac tinea caeco morsu pannum vel linguam absumit: et simul respicit ad excellentiam, quam dicit quasi putredine corrumpi, ubi Deus infestus est, sicuti pretiosissimas quasque vestes sua tabe conficit tinea. Hoc modo Scriptura varias similitudines ex optimis causis sumptas ad diversos respectus aptare solet. Ezechias, Iesa. 38, 13. quum Deum similem facit leoni, refert hoc ad animi sui sensum, quia pavore exanimatus conciderat. Hic vero admonet David, quamvis non perspiciat mundus horribilem Dei vindictam, reprobos tamen arcano eius morsu consumi. Opportune vero iterum nunc repetitur sententia illa, quod *omnis homo sit vanitas*, quia nunquam, nisi manu Dei prostrati, in nos descendimus, ut vanitatis nostrae cognitio omni fiducia nos exinaniat. Unde enim fit ut sibi tam stulte placeant omnes, atque etiam applaudent, nisi quia sponte ad suas infirmitates caecutiunt, quamdiu illis parcit Deus? Unum igitur remedium est purgandae superbiae, ubi territi irae Dei sensu, non modo sibi displicere, sed prorsus se deiicere incipiunt.

13. Audi precationem meam Iehova, et clamorem meum ausculta, ad lacrymas meas ne sileas, quia peregrinus ego coram te, inquilinus sicut omnes Patres mei. 14. Desine a me, ut roborer antequam abeam, et non sim.

13. *Audi precationem meam.* Gradatim amplificat precandi vehementiam. Secundo enim loco *clamorem* ponit, tertio *lacrymas*. Neque tamen haec gradatio est rhetorica, quae ad ornatum et splendorem verborum tantum valeat: sed quemadmodum David ex serio et intimo cordis affectu flevit, nobis omnibus praescribit orandi legem. Quod se *peregrinum et inquilinum* vocat, his vocibus iterum ostendit quam miserabilis sit sua conditio: et diserte addit, *coram Deo:* non tantum quod a Deo peregrinantur homines quamdiu in mundo habitant, sed eodem quo prius sensu dixit, Dies mei tanquam nihilum apud te: quia scilicet Deus absque monitore satis noverit homines breve itineris spatium in terra conficere, vel exiguo tempore in ea manere tanquam inquilinos. Summa est, Deum e coelo videre quam misera sit nostra conditio, nisi nos sua misericordia excipiat.

14. *Desine a me.* Ad verbum est, Claude a me: ideo quidam exponunt, Fac ut maceria sit inter nos interposita, ne manus tua ad me perveniat. Alii subaudiunt Oculos: sed quod ad rem ipsam parum interest: quia postulat David sibi dari pauxillum relaxationis, dum vires recuperet, vel saltem respiret ante mortem. Ceterum haec clausula perturbationem carnis respicit: quia videtur expostulando, liberum moriendi tempus sibi petere, ut solent homines moeroris sui taedio confecti. Vere quidem agnoscit, nullam spem esse recuperandae salutis, donec ab ira supersedeat Deus: sed perperam inducias sibi tantum ad moriendum dari postulat. Posset quidem excusari hoc votum: acsi dixisset, Domine quia si ita in me saevire pergis, mihi necesse erit misere perire: da saltem aliquod temporis momentum quo tranquillus animam meam in manus tuas deponam. Sed ex verbis facile colligimus, doloris amaritudine infectum fuisse eius animum, ut puram et fidei dulcedine conditam precationem concipere non posset. Dicit enim, *antequam abeam, et non sim.* Quae loquendi forma prope ad desperationem accedit: non quod mortem David putaret esse interitum, vel abiecta spe salutis, exitio se addiceret: sed quia dolore occupatus, animum suum non ita alacriter ut decebat, sursum attollit. Atque haec sententia in querimoniis Iob non semel legitur. Sciendum igitur est, quamvis sedulo compesceret David carnis suae affectus, hic tamen adhuc aliquid turbationis fuisse passum, ut modum excederet in dolore.

PSALMUS XL.

Arg. David ex ingenti aliquo periculo liberatus, et forte non uno, sed multis, gratiam Dei magnifice celebrat: et hac occasione in admirationem providentiae Dei evehitur, quae se extendit ad totum humanum genus. Deinde totum se Deo fore addictum profitetur, ac breviter definit quomodo rite colendus sit. Mox iterum ad gratiarum actionem redit, multisque elogiis prosequitur eius laudes. Tandem ubi conquestus est de suis hostibus, Psalmum nova precatione claudit.

1. Praefecto Davidis Canticum. 2. Exspectando exspectavi Iehovam, et inclinavit ad me, et audivit clamorem meum:

3. Et extraxit me e puteo resonante, e luto coenoso, et statuit super rupem pedes meos, firmavit gressus meos. 4. Et posuit in os meum canticum novum, laudem Deo nostro: videbunt multi, et timebunt, et sperabunt in Iehova.

2. *Exspectando exspectavi.* Exordium Psalmi est gratiarum actio, qua David non modo e periculo, sed ex praesenti morte se ereptum fuisse commemorat. Cur divinent quidam de morbo, nulla ratio est: imo coniicere potius licet, multa pericula quibus defunctus erat, hic complecti. Et certe non semel ad extremum usque de vita periclitatus est: ut merito dicat exitiali se gurgite fuisse absorptum, et demersum in *luto coenoso.* Fidei tamen suae constantiam ostendit, quod non desierit sperare in Deo, quamvis mali diuturnitas patientiam excutere posset. Neque enim simpliciter se exspectasse dicit, sed repetitione significat diu se fuisse auxium. Ergo quo longius extracta fuit tentatio, eo clarius enituit fidei documentum, ubi morem aequo et quieto animo pertulit. Summa igitur est, quum opem suam suspenderet Deus, non tamen Davidis animum taedio elanguisse: postquam vero iustum patientiae suae specimen edidit, tandem fuisse exauditum. Porro nobis in eius exemplo utilis doctrina proponitur, Quamvis non statim appareat Dei auxilium, quin potius data opera nos suspensos et anxios teneat, non tamen cedendum esse: quia fides nonnisi longa tolerantia solide probatur. Animum etiam addere debet exitus quem praedicat: quia licet pro desiderii nostri fervore tardius succurrat Deus, multum a frustratione distat eius quies vel dissimulatio. Nam si invictum fidei robur nos sustineat, tandem aderit opportunum liberationis tempus.

3. *Et extraxit me.* Lacum desolationis quidam vertunt, quia verbum שאה unde nomen שאון descendit, tam perdere aut vastare, quam resonare significat. Sed aptior est allusio ad profundos gurgites ubi tumultuoso impetu aqua fertur. Nam metaphorice ostendit, non longius se abfuisse a mortis periculo, quam si in altum puteum, et violento aquarum fervore perstrepentem proiectus foret. Eodem spectat similitudo luti coenosi, qua significat tenaciter se fuisse defixum in suis malis, ex quibus non facile esset eum avelli. Subiicitur deinde subita et incredibilis mutatio, quae magnitudinem gratiae optimae illustrat, dum *pedes suos in rupe locatos fuisse* dicit, quum totus ante aquis obrutus esset: gradus suos vel stabilitos vel directos, qui prius non tantum in lubrico vacillabant, sed erant in coeno defixi. Concludit, datum sibi a Deo fuisse *in ore canticum novum:* quo genere loquendi finem liberationis notat. Nam quocunque modo opituletur nobis Deus, nihil vicissim compensationis exigit, nisi ut grati simus ac memores. Itaque quotquot beneficiis nos prosequitur, toties os nobis aperit ad celebrandum suum nomen. Quum ergo Deus liberaliter nobiscum agendo, ad canendas laudes suas invitet, merito reputat David, quandoquidem tam mirabiliter fuit ereptus, suggestam sibi novi cantici materiam: *et novum* ponit pro singulari et exquisito: sicuti genus liberationis non vulgare erat, sed aeterna memoria dignum. Etsi enim nullum est tam leve Dei beneficium quod non magnifice praedicare deceat, quo ta-

men potentius manum suam exserit ad nos iuvandos, vehementius ad hoc pietatis exercitium nos accendi aequum est, ut cantica nostra, gratiae magnitudini respondeant.

4. *Videbunt multi, et timebunt.* Auxilii quod expertus est fructum latius extendit, quia scilicet multis commune erit documentum. Et certe quae in unumquemque fidelium beneficia confert Deus, testimonia esse vult suae perpetuae erga omnes bonitatis, ut alii aliorum exemplo edocti, eandem gratiam sibi expositam fore non dubitent. Quanquam autem primo intuitu minime inter se congruere videntur *timere et sperare*, non tamen sine ratione ea simul coniunxit David. Neque enim spem quisquam de gratia Dei concipiet, nisi qui prius imbutus fuerit eius reverentia. Nam generaliter timorem accipio pro sensu pietatis, quem in nobis generat potentiae, aequitatis et clementiae eius agnitio. Valuit quidem iudicium Dei quod exercuit contra hostes Davidis ad omnes terrendos: sed potius intelligit David (meo iudicio) salute quam adeptus erat, multos expergefactum iri ut se Deo addicant, et reverenter se contineant sub eius imperio, quia agnoscunt iustum mundi iudicem. Iam vero quisquis ex animo se Dei imperio subiecit, spem cum reverentia necessario coniunget: praesertim ubi ante ocolos versabitur gratiae testimonium, quo Deus ipse communiter omnes ad se invitat. Diximus enim Deum misericordem et beneficum erga alios ideo nobis proponi, ut statuamus eundem erga nos fore. Iam istud *videre* cuius meminit David, non ad oculos tantum, sed praecipue ad mentis sensum refertur: quia etsi promiscue viderunt omnes quod acciderat, multis tamen non venit in mentem agnoscere liberationem Davidis, opus esse Dei. Quia ergo in considerandis Dei operibus tam multi caecutiunt: sciamus eos modo censeri oculatos, quibus datus est intelligentiae Spiritus, ut non occupentur in eventis, sed occultam Dei manum fide perspiciant.

5. Beatus vir qui posuit Iehovam spem suam, et non respexit ad superbos et qui divertunt ad mendacium. 6. Multa fecisti tu Iehova Deus meus mirabilia tua: et cogitationes tuas super nos non licet ordinare ad te: narrabo et loquar, praevalent supra narrationem.

5. *Beatus vir qui.* Recitat qualem bene sperandi materiam sua liberatio piis omnibus datura sit: nempe, ut contemptis omnibus mundi illecebris, se totos in eius fidem secure committant: nec modo persuasi sint beatos esse qui in uno Deo sperant, sed omnes spes contrarias fallaces et maledictas fore. Nam ista persuasio non nascitur nobiscum: sed partim ex verbo Dei, partim ex operibus concipitur, quanquam solus operum Dei conspectus, ut nuper dixi, hanc lucem minime in nobis accenderet, nisi Deus verbo suo praelucens, benevolentiam nobis suam ostenderet. Ubi autem se nobis propitium fore pollicitus est, certis etiam documentis bonitatem suam testatam faciens, quod ore protulit, manu obsignat. Itaque David non abs re commemorat, quia ex profunda morte extractus est in vitam, fide-

les hoc experimento esse edoctos, quod naturaliter homines sibi non facile persuadent, beatum esse quisquis uno Deo contentus est. Porro quia nos ingenii nostri vanitas fere deorsum retrahit: et quum alioqui ad fallacias simus omnes propensi, multis pravis exemplis tentamur: continuo post subiicit David, beatum esse *qui non respicit ad superbos*. רהבים quidam vertunt Divites, vel Magnates huius seculi: sed perperam (meo iudicio) quia coniunctim haec duo ponuntur, Superbia et Abstractio ad mendacium. Respicere ergo ad magnates, non significat quod illi imaginantur, ad eorum potentiam et opes se applicare, quasi inde penderet salus: sed tantundem valet atque eorum exemplo ad imitationem rapi: nam quum passim volitent superbi homines, qui Deo contempto, felicitatis summam in sua ambitione, in fraudibus in rapinis, in astutia locant: statim obrepit perversa aemulatio, praesertim ubi illis pro voto succedit, vana spes ad idem tentandum nos sollicitat. Quare prudenter et non sine magna necessitate David, ut in pura unius Dei fiducia sensus nostros contineat, a malis exemplis cavere praecipit, quae nos ad defectionem undique sollicitant. Ceterum quod dicit superbos *ad mendacium divertentes*, hoc modo stultam carnis confidentiam breviter definit, quid enim aliud est eorum superbia, qui figmenta sua in Dei locum subrogant, quam fallax illusio? Certe quisquis vel minimum sibi arrogat, vento stultae opinionis inflatus, sibi in perniciem suam blanditur. In summa, piae quae in unum Deum recumbit, fiduciae opponitur superbia et vanitas: quia nec quicquam carni difficilius est quam acquiescere in uno Deo: et mundus semper fastuosis hominibus refertus est, qui sibi in vanis illecebris placentes, piorum animos statim labefactarent, nisi iniectum esset frenum hoc ad cohibendas omnes erroneas et vagas opiniones.

6. *Multa fecisti.* Quanquam in verbis nonnihil dissentiunt interpretes, satis tamen convenit, Davidem hic cum admiratione expendere Dei providentiam, qua gubernat humanum genus. Ac primo quidem exclamat, *magna* vel *multa esse operum Dei miracula:* significans, Deum inaestimabili sapientia sic moderari res humanas, ut eius opera quae assiduo usu vilescunt, longe humanum captum superent. Ita videmus ab una specie ad totum genus conscendere: acsi diceret, non hoc tantum uno facto Deum probasse quam de humano genere paternam curam gerit, sed generaliter in singulis mundi partibus fulgere admirabilem eius providentiam. Deinde adiungit, *consilia Dei* in nobis curandis altiora esse ac magis recondita quam ut distincte *ordinari possint.* Quidam exponunt particulam אלינו, super nos comparative: acsi dictum esset, Dei consilia sensu nostro altiora esse. Sed David potius, quam Deus suscipere de nobis curam dignatur, commendat. Quia autem hoc modo abrumpitur contextus, coguntur verbum ערוך secus accipere quam transtuli, nempe quod nullus aequari vel conferri Deo possit. Verum ut a longa refutatione abstineam, hunc genuinum esse sensum prudens Lector mihi concedet, Deum incomprehensibili sapientia ita regere humanum genus, ut eius opera in suum et legitimum ordinem digerere nostrum non sit: quia sensus nostri priusquam in tantam altitudinem perveniant, sua tarditate deficiunt. Additur ad Deum, quia etsi ex parte reputamus quam mirifice nobis Deus prospi-

restringitur tamen haec cognitio ad modulum nostrum: ideoque immensam Dei gloriam longe subsistit. Nam qui exponunt, consilia ad Deum non referri, quia maior pars casum et fortu. dominari imaginantur: quasi David hominum ingratitudinem fingeret qui Deum laude sua fraudant: haud dubie falluntur. mox subiiciens, utcunque opera Dei referre conetur, se in narratione deficere: satis ostendit, piam et sanctam meditat in qua se exercent filii Dei, non ultra tenuem gustum conre. Tenemus nunc mentem Davidis: nam de salute sibi Di allata praefatus, occasione inde sumpta, Dei providentiam in lis, et tuendis hominibus generaliter praedicat. Est autem prom fideles hortari ad considerandam Dei providentiam, ne in nas omnes curas reiicere dubitent. Quod enim alii vel inquie aestuant vel ad minimos quosque flatus trepidant, alii terre- raesidiis se munire satagunt, ex doctrinae huius inscitia oritur, Deus res hominum suo arbitrio gubernet. Iam quia maior Dei providentiam suo sensu aestimans, eam maligne obscurat tenuat: prudenter David eam in suo gradu locans, obstaculum llit. Quare huc spectat sententia, ut reverenter suspiciant hoin operibus Dei quod sensu non comprehendunt, et quoties aro ad obstrependum sollicitat, sese supra mundum evehant. ormire videtur Deus si cessat, nempe quia externis mediis eius manum alligantes, occultis modis agere non reputamus. Quare discamus ex hoc loco, quamvis nos fugiat operum eius ratio, semper in consiliis suis admirabilem esse. Cohaeret autem hic versus cum proximo: quia nemo rite Deum sibi in solidam fiduciam proponit, nisi qui clausis oculis permittit se regendum eius arbitrio. Nec temere, quum hactenus in tertia persona loquutus esset, sermonem ad Deum nunc repente convertit, quo nos efficacius in hac sobrietate et modestia erudiat. Ceterum quum negat distincte opera Dei posse cognosci: non ideo nos vel notitia, vel inquisitione absterret: sed temeritatem nostram compescit, quae in hac parte nimis alioqui exsultat. Atque in hunc finem diserte exprimitur particula *ad te*, qua monemur, etiam siquis sedulo ad meditanda Dei opera sit intentus, tantum fines vel circuitus attingere. Quamvis ergo procul a nobis distet tanta altitudo, danda est tamen opera quoad in nobis erit, ut per continuos profectus magis ac magis ad eam accedamus, sicuti etiam videmus manum a Deo nobis porrigi, ut haec mirabilia, quorum minime sumus capaces, quatenus expedit, nobis patefaciat. Nihil enim magis praeposterum, quam appetere crassam inscitiam providentiae Dei, quia nondum perfecte a nobis comprehenditur, sed tantum ex parte gustatur: sicuti hodie videmus quosdam totis nervis ad eam obruendam non alio praetextu eniti, nisi quia intelligentiam nostram superat, quasi vero aequum sit non plus Deo permittere, quam nobis sensus carnis consentaneum esse dictet. Longe aliter David, qui aciem suam immenso fulgore oppressam sentiens, fatetur mirabilia esse, quorum rationem non capit: neque interim abstinet ab omni eorum mentione, sed pro sua mensura ad piam meditationem incumbit. Unde colligimus, quam stulta sit et futilis ista cautio, quia ardua sunt consilia Dei, prorsus de illis tacendum esse. Atqui David oneri succumbens, conscendere tamen non destitit, nec

propterea obmutuit, quia ad narrandum impar esset: sed satis habuit fidem suam et sermonem admiratione claudere.

7. Sacrificium et oblationem non amasti: aures aptasti mihi, holocaustum et piaculum non postulasti. 8. Tunc dixi, Ecce venio: in volumine libri scriptum est de me, 9. Ut faciam beneplacitum tuum Deus meus: volui, et Lex tua in medio viscerum meorum.

7. *Sacrificium et oblationem, etc.* Hic David non modo sacrificium laudis, aut vitulos labiorum, sicut loquitur Oseas Propheta, sed testandae gratitudinis suae causa Deo se totum offert ac consecrat: acsi dixisset, se iam penitus addictum esse Deo, quia liberatus incredibili eius virtute, vitam ei bis debeat. Interea tamen de vero eius cultu disserens: ostendit non esse positum in externis caeremoniis, sed spiritualem potius esse. Itaque sensus est, non accedere ipsum cum externa tantum pompa et legalibus figuris in conspectum Dei, sed integram cordis pietatem afferre. Scimus autem quum omnium animos occupet religio, ut nemo se palam et in totum ab eius obsequio subducere audeat: magnam tamen partem flexuosis ambagibus divertere. Quo fit ut perfunctorie Deum colendo, fere ludant. Hac occasione David, quisnam rationalis sit Dei cultus, memorat, ut se discernat ab hypocritis, qui ore solum ad Deum appropinquant, vel certe frigidis caeremoniis eum placare volunt. Venio nunc ad verba. Non dubium est quin David per quatuor species quas recenset, omnia Legis sacrificia designet. Quare summa est, Deum a suis cultoribus non exigere caeremonias, sed sincero cordis affectu, fide et vitae sanctimonia contentum esse: neque oblectari visibili Sanctuario, altari, suffitu, victimis, luminaribus, vestitus splendore, externis ablutionibus. Unde colligit, aliam sibi Dei colendi legem ac regulam tenendam esse: nempe ut ei se totum tradat. *Aures perforasti.* Quidam ad praeceptum Legis quod Exod. 21, 6. legitur, Davidem putant alludere. Si quis enim servus, quum tempus manumissionis advenerat, libertatem negligeret, in publicum productus hoc coram populo dicebat: tum subula aurem perforabat herus, ut stigma esset perpetuae servitutis. Sed mihi videtur coacta argutia. Simplicius alii tantundem valere docent, atque Aptare in obsequium, neque enim unam duntaxat aurem, sed utramque nominat. Iam scimus natura surdos esse homines, quia hebetudine aures illis obstructae sunt, donec eas perforet Deus. Ergo hac voce notatur docilitas, ad quam formamur Spiritus sancti gratia. Ego tamen hoc loquendi genus ad circumstantiam huius loci propius accommodo, Davidem non fuisse gravi et tardo auditu, sicuti vulgus hominum, ut in sacrificiis nihil nisi terrenum intelligeret: sed purgatas fuisse eius aures, ut melior esset Legis interpres, externosque omnes ritus ad spiritualem Dei cultum referret. Nam aurium perforationem quasi parenthesi includit, de sacrificiis ex professo tractans: ut apte resolvi possit oratio in hunc modum, Domine tu mihi aures aperuisti, ut dextre agnoscam quorsum spectet quicquid man-

dasti de sacrificiis, nempe ea per se nihil afferre oblectationis: quia tu, qui Spiritus es, non moraris terrena haec elementa, nec carne vel sanguine indiges: ideoque aliquid altius et praestantius requiri. Iam si quis obiiciat, sacrificia tamen ex Dei praecepto fuisse oblata: nuper dixi Davidem hic spiritualem Dei cultum ab umbratili distinguere. In hac vero comparatione, nihil mirum si sacrificia nullius momenti esse dicat, quia tantum adminicula erant pietatis, tendebantque in alium finem. Quum ergo talibus rudimentis ad fidem et poenitentiam populum suum exercuerit Deus: colligimus, sacrificiis coli nolle. Semper enim illud tenendum est, quicquid per se Deo non placet, sed propter aliud duntaxat, si pro vero eius cultu censetur, repudiari.

8. *Tunc dixi, Ecce venio.* Adverbio *tunc* significat non prius se idoneum fuisse discipulum, quam Deus aures aperuisset: ceterum ubi arcano Spiritus instinctu edoctus fuit, dicit se prompto et alacri fuisse animo ad parendum. Atque hic optime a servili coactoque obsequio vera obedientia discernitur. Sciamus ergo, quicquid offerant homines Deo, frivolum et putidum esse, nisi seipsos offerant: deinde hanc quoque oblationem nullius esse pretii, nisi voluntaria sit. Notanda enim sunt haec verba, *Ecce venio.* Item, *Volui facere beneplacitum tuum.* Si quidem Hebraicum verbum חפצתי, tantundem valet ac Complacuit mihi, vel Libenter acquievi. Notatur itaque tam promptitudo ad parendum, quam liberalis affectus et pergendi constantia, acsi dixisset, libere se praetulisse colendi Dei studium aliis omnibus curis et votis: nec sponte duntaxat se fuisse morigerum, sed firmo animi proposito se regulam pie vivendi amplexum esse. Quod iterum tertio membro melius confirmat, *Legem Dei visceribus suis* infixam esse asserens. Nam hinc sequitur, quantumvis resplendeant hominum opera, nisi tamen ex viva cordis radice nascantur, meras esse larvas: deinde frustra in observationem Legis componi pedes et manus, et oculos, nisi a corde incipiat obsequium. Ceterum ex aliis Scripturae locis notum est, proprium esse munus Spiritus sancti, Legem Dei cordibus nostris insculpere. Non agit quidem in nobis Deus tanquam in lapidibus, ut sine cordis nostri sensu vel intrinseco motu nos rapiat: sed quum naturaliter ingenita sit nobis voluntas, naturae autem corruptione vitiata sit, ut semper ad peccandum inclinet: corrigit eam in melius, ut libere appetamus iustitiam, a qua toto affectu prius eramus aversi: atque hinc vera libertas, ubi corda nostra, quae prius mancipata erant peccato, Deus in obsequium suum formet. *In volumine libri.* Quia Graecus interpres nomen Capitis posuerat, dum volunt quidam argute philosophari, cum suis ineptiis commentis ridiculi fuerunt. Atqui nominis Hebraici במגלת eadem est etymologia, quae Voluminis apud Latinos, barbari rotulum dicerent. Sed videndum est quo sensu peculiariter sibi vendicet David quod omnibus commune est ac promiscuum. Nam quum Lex cunctis hominibus praescribat sancte vivendi rationem: non videtur in unum hominem vel paucos competere quod hic dicitur. Respondeo, quamvis communiter ad omnes pertineat literalis doctrina Legis, quia tamen per se mortua est, et nihil aliud quam aërem verberat: Deum alio modo suos docere, et quatenus interior et efficax ista Spiritus doctrina, proprius est eorum

thesaurus: in arcano Dei libro non nisi de ipsis scriptum est, ut Dei voluntatem compleant. Personat quidem vox Dei per totum orbem, ut inexcusabiles reddantur quicunque non obtemperant: sed tantum in corda piorum penetrat, quibus in salutem destinata est. Sicuti ergo Imperator militum suorum nomina recipit, ut certus sit eorum muneris: sicuti magister suos discipulos in catalogum refert: ita Deus filios suos in libro vitae descriptos habet, ut sub iugo suae disciplinae eos contineat. Restat scrupulus unus: quia videtur Apostolus in Epistola ad Heb. 10, 5. violenter locum hunc torquere, dum ad Christum solum restringit quod praedicatur de omnibus electis, et praecise contendit abrogata esse Legis sacrificia, quae tantum per comparationem negat David Deo grata esse: et Graeci interpretis potius quam Prophetae verba recitans, plus colligit quam Davidi propositum fuerit docere. De Christi persona solutio facilis est: quia David non suo tantum privato nomine loquutus est, sed in genere quid conveniat omnibus Dei filiis, ostendit. Ubi autem in medium prodit Ecclesiae communitas, ad caput ipsum adscendere necesse est. Nec obstat quod paulo post, quae sustinet mala, culpae suae imputat: quia minime novum est ad Christum improprie vitia nostra transferri. De abrogatione legalis cultus ita respondeo, non inepte ex Prophetae verbis elici: neque enim hic locus aliis compluribus similis est, ubi sacrificia respuit Deus ac damnat, quae ab hypocritis oblata, merito ob eorum immunditiem sordebant: quia illic propter abusum et corruptelam damnat Deus externam speciem, quae nihil aliud erat quam inane figmentum: hic vero quum de se Propheta disserat, qui sincerus erat Dei cultor, et Deum sacrificiis oblectari neget: inde colligere promptum est, spectasse in alium finem, et puerilia fuisse rudimenta quae veteri populo Deus ad tempus mandaverat, quod si eorum veritas et substantia in Christo continetur, certum est eius adventu fuisse abolita. Davidis quidem seculo adhuc vigebat eorum usus, sed tamen admonet, perfectum Dei cultum absque sacrificiis constare suis omnibus numeris: et caeremonias quiddam esse adventitium vel accidentale, ut loquuntur, idque observatu dignum est: ut sciamus, Deum, ubi figuras sustulit quas ad tempus praeceperat, non tamen esse sui dissimilem, quia tantum in his exercitiis hominum habuit rationem. Quod autem Apostolus Graecum interpretem sequutus, vocem Corporis quae apud Davidem non habetur, ad suum propositum deflexit: in hac allusione nihil est absurdi, neque enim ex professo mentem Davidis sumit explicandam: sed quia prius dixerat, unico Christi sacrificio alia omnia fuisse abolita: simul addit, corpus aptatum fuisse Christo, cuius oblatione voluntatem Dei perficeret.

10. Annuntiavi iustitiam in coetu magno: ecce labia mea non prohibebo, Iehova tu nosti. 11. Iustitiam tuam non abscondi in medio cordis mei: veritatem tuam et salutem tuam praedicavi, non celavi bonitatem tuam et veritatem tuam in coetu magno. 12. Tu Iehova ne prohibeas miserationes tuas a me: bonitas tua et veritas tua semper custodiant me.

10. *Annuntiavi*, *etc.* Hic rursus David gratitudinem suam in medium profert, non alio consilio nisi ut Deum provocet ad continuum beneficentiae cursum. Nam quum Deus, quoties se ostendit erga nos liberalem ad gratias agendas nos invitet: haec quoque una ratio est cur sui similis esse pergat, dum nos videt gratos esse ac memores. Etsi autem priore loco, *iustitiae* nomen simpliciter ponit: subaudienda tamen est iustitia Dei quae paulo post exprimitur. Nec vero arcano tantum affectu vel privatim Deo se laudem dedisse affirmat, sed publicum eius se fuisse praeconem in solenni conventu: sicut tunc fideles hostiis pacificis solebant testari suam pietatem, siqua insignis liberatio ipsis contigerat. Nam *coetus magnus* de quo loquitur, non ad forensem vel profanum concursum refertur, sed legitimam Ecclesiam quam tunc scimus solitam congregari ad Sanctuarium. Ideo etiam dicit, se non occultasse in corde iustitiam Dei, quam celebrare palam convenit in mutuam aedificationem. Et certe quisquis eam intus supprimit, ipsum Dei nomen, quantum in se est, sepultum vellet. Atque huius rei testem appellat Deum, non tantum ut se discernat ab hypocritis, qui plenis saepe buccis resonant Dei laudes absque ullo affectu: sed quo certius testatum faciat, sedulo et ingenue se operam dedisse narrandis Dei laudibus, sibique curae fuisse ne qua parte eum fraudaret, haec autem asseveratio non levis momenti rem tractari admonet. Etsi enim praeconiis nostris non indiget Deus, multis tamen de causis vult hanc inter nos mutuam exercitationem vigere.

11. *Iustitiam tuam non abscondi.* Notanda est nominum congeries, quae ad idem notandum pertinet. Iustitiae enim Dei coniungitur veritas, salus et misericordia. Quorsum, nisi ut pluribus elogiis Dei beneficium illustret? Notandum tamen est quomodo inter se differant: quia inde colligere licebit quam recte et apte competant in liberationem de qua nunc tractatur. Si haec quatuor in suum ordinem digerere placeat, *misericordia* tenebit primum gradum, qua sola adducitur Deus ut nos respicere dignetur. *Iustitia* est continua eius protectio, qua suos tuetur, et benignitas, qua ipsos fovet: sicuti iam alibi dictum est. Porro ne quis dubitet, perpetuo tenore aequabilem fluere, additur *veritas:* quo nomine docemur, Deum sui manere similem, nec iuvando fatigari, nec unquam manum suam retrahere. Quanquam simul tacita subest promissionum indicatio: quia nemo rite iustitiam Dei apprehendet, nisi qui in verbo, ubi offertur, eam amplexus fuerit. *Salus*, iustitiae effectus est, quia Deus gratuitum suum favorem erga suos prosequitur, assidue opem ferendo, donec salvos in solidum praestiterit.

12. *Tu Iehova ne prohibeas.* Clarius videmus quod nuper attigi, Davidem loqui de sua gratitudine, ut Deum retineat propitium: et os aperuisse ad canendas Dei laudes, ut novas subinde gratias eliceret: quibus silentii nostri malignitas ut plurimum ianuam claudit. Quare diligenter notanda est relatio, ubi David se labia non clausisse dicit, ut vicissim Deus suas misericordias non obseret vel cohibeat, qua docemur, Dei bonitatem semper fore nobis promptam: imo instar fontis inexhausti erga nos diffluere, nisi eius cursum abrumperet nostra ingratitudo. *Miserationes* vel רחמיך de quibus loquitur, parum a bonitate differunt: neque tamen de nihilo placuit

Davidi haec varietas: sed quia aliter sibi satisfacere non poterat in gratia Dei extollenda; deinde quia fontem clementiae vel bonitatis ostendi operae pretium fuit: nempe dum miseriis nostris movetur ad opem nobis ferendam. Postea salutis suae custodiam in Dei bonitate et fide locat, quia initium (ut paulo ante dixi) a gratuito Dei favore facere necesse est, ut ad nos usque perveniat eius liberalitas. Sed quia Deum non ante nobis propitium concipimus quam nobis amoris sui fidem faciat, merito constantia eius, et in servandis promissis veritas annectitur.

13. Quia circumdederunt me mala usque in immensum, comprehenderunt me iniquitates meae ut videre non potuerim: multiplicata sunt supra capillos capitis mei, cor meum deseruit me. 14. Placeat tibi Iehova liberare me: Iehova ad auxilium meum festina. 15. Pudefiant et erubescant simul qui quaerunt animam meam ad perdendum eam: avertantur retrorsum et pudefiant qui quaerunt malum meum: 16. Disperdantur pro mercede pudoris sui, qui dixerunt mihi, Euge, euge.

13. *Quia circumdederunt.* Phrasis Hebraica plus exprimit quam latine redditur. Dicit enim עלי, super me: significans, non modo undique se ad omne latus esse obsessum, sed capiti etiam suo malorum congeriem incumbere. Interea non conqueritur, vel immerito, vel supra culpae suae modum se affligi: quin potius ingenue fatetur rependi peccatis suis mercedem. Nam etsi עון (ut alibi saepius vidimus) poenam quoque significat, etymologia tamen spectanda est. Ergo quum David, quas sustinet poenas, fructus vel effectus iniquitatis vocet, subest modesta confessio: unde colligimus quanta mansuetudine et reverentia, Dei iudiciis se submiserit, qui ingenti malorum congerie oppressus, suas iniquitates ex opposito longe lateque extendit, ne Deum nimii rigoris insimulet. Iam dum videmus tam severe tractatum fuisse Davidem, discamus etiam sub extremis malis gementes, iudicem nostrum suppliciter deprecari. Adde quod se non fuisse stupidum vel lapideum ostendit, quum relictus vel desertus fuerit a corde suo. Perinde enim est acsi non modo fractum, sed examinatum se iacuisse dicat. *Cordis* tamen defectum vel deliquium intellige de carnis sensu: quia precandi constantia certo documento est, fidem nunquam penitus in eo fuisse extinctam: sed quum inops consilii et virtute exinanitus secundum hominem esset, non abs re cor suum evanuisse dicit.

14. *Placeat tibi Iehova.* Verbum quo utitur David, ex mero beneplacito velle significat. Ergo liberari cupit gratuita Dei misericordia. De festinatione alibi dictum est. Nam etsi tardante Deo contra taedium nobis luctandum est: pro sua tamen indulgentia hanc precandi formam concedit, ut pro voto nostro acceleret. Postea suo more inimicos ad Dei tribunal citans, ex eorum crudelitate et iniustis sceleratisque odiis fiduciam exorandi petit. Nam ita statuendum est, quo iniquius nobis molesti sunt hostes, ac infestius in nos saeviunt: Deum ad nos iuvandos magis propensum fore. Atque haec non vulgaris consolatio est, cum eorum improbitate certare Dei mi-

sericordiam, ut paratior sit ad ferendum auxilium, quo ardentius illi ad nocendum feruntur. Ceterum, quo affectu istas imprecationes conceperit David, iam aliquoties dictum est: atque hic memoria repetere convenit, ne quis iracundiae suae frena laxans, eius exemplum praetexat. Semper enim damnabitur eorum κακοζηλία, qui carnis impetum pro Spiritus zelo ducem sequuntur. Quum ipsos *super mercede opprobrii sui perire* optat: sensus est, Sicuti hoc unum spectarunt ut me ignominia opprimerent, et confuso ac perdito petulanter insultarent: ita similis confusio in eorum capita recidat. Nam secundo membro genus illud confusionis designat, falsos paeanas referens, quibus miserum et calamitosum hominem traduxerant. Porro ut hinc docemur, ubi nos atrociter insectati fuerint hostes, paratam illis mercedem esse, ut in eorum capita quicquid machinati sunt, Deus retorqueat aut revolvat: sic eadem doctrina moderationis frenum esse debet, ut nos humaniter cum proximis geramus.

17. Exsultent et laetentur in te omnes inquirentes te: et dicant, Semper magnificetur Iehova, qui diligunt salutem tuam. 18. Ego autem pauper et inops. Iehova prospexit mihi: auxilium meum et liberator meus, tu Deus mi ne tardes.

17. *Exsultent et laetentur.* Alio argumento, quod etiam alibi saepe usurpat, utitur ad impetrandam liberationem, non quod ad Deum persuadendum rationes proferre opus sit, sed quia fidem nostram his fulturis confirmare utile est. Quia ergo Deus communiter ab omnibus, non tantum ab uno vel altero, vult agnosci misericors: quoties unum ex suis aliquem liberat, commune beneficium praestat, quod simul fideles in se transferre debent, dum in unius hominis persona spectant qualis erga omnes futurus sit Deus, qui sibi non est dissimilis. Ergo se nihil privatim sibi petere ostendit, quod non ad totam Ecclesiam pertineat. Precatur ut Deus sanctos omnes exhilaret, vel communem ipsis praebeat gratulandi materiam, ut de eius auxilio certi alacriter ad ipsum se conferant. Unde statuimus, Deum in singulis hominibus suae erga nos bonitatis specimen edere. Quod etiam dicit amare Dei *salutem,* notatu dignum est: quia hinc colligimus, vere demum fidem nostram probari, si non aliunde quam ab uno Deo servari speramus aut cupimus. Nam qui sibi varias imaginantur salutes in hoc mundo, salutem quam a se peti Deus iubet, negligunt vel respuunt. Idem valet quod prius dixerat, Deum quaerere: quia ut quis a Deo totus pendeat, et cupiat eius gratia salvus esse, necesse abiecta omni vana spe ad amplexandam eius virtutem adiicere omnes sensus. Hic rursus notanda sunt duo antitheta. Dixerat nuper, improbos quaerere vitam suam: nunc fidelibus diversum affectum tribuit, quod Deum quaerant. Illorum subsannationem retulerat, Euge, Euge: hos aliter loquentes inducit, ut *semper magnificetur* Deus.

18. *Ego autem pauper.* In hac clausula gratiarum actioni precationem miscet, quanquam fieri potest, ut votum inter angustias conceptum referat. Porro, initium versus ita resolvi potest, Quamvis miser essem et inops, Deus cogitavit de me. Quia enim ut quisque

miser est, a mundo contemnitur, ita fingimus Deo non esse curae: statuendum est, miserias nostras non parere Deo fastidium, ut nobis consulere gravetur. Sic tamen potius legamus, Quum ego miser ac egenus essem, Dominus meam necessitatem respexit: ut hac circumstantia, Dei gratiam amplificet. Nam si mature nos Deus sua bonitate praeveniens, non exspectat dum nos res adversae urgeant, non tam clare apparet eius erga nos favor. Haec igitur comparatio non parum illustrat Dei gloriam in liberatione Davidis, quod homini despecto et ab omnibus reiecto, speque et ope destituto manum porrigere dignatus sit. Iam si Davidem huc inopiae redigi oportuit, non mirum si gregarii homines eodem saepe modo humilientur, quo sentiant et serio agnoscant Dei manu se ex desperatione fuisse ereptos. Precationis simplex ac genuinus hic sensus est, Domine auxilium meum es et liberator meus: ergo ne moreris. Quia enim dubio et vacillanti animo ad Deum accedere absurdum est, fiduciam ab experientia colligit suo more, sibique persuadet, sibi minime defore auxilium quo hactenus servatus est.

PSALMUS XLI.

Arg. Quum David manu Dei graviter afflictus, iniquis se multorum iudiciis premi videret, acsi iam aeterno exitio devotus esset atque addictus: contra hanc tentationem spei consolatione se munit. Conqueritur interea partim de crudelitate, partim de perfidia hostium suorum. Et quanquam agnoscit de suis peccatis iustam sumi poenam, eorum tamen malitiam accusat, quod hominem bene meritum improbe vexarent. Postremo gratulationem attexit, quod servatus fuerit Dei gratia.

1. Praefecto Canticum Davidis. 2. Beatus qui prudenter iudicat super egenum: in die mala liberabit eum Iehova. 3. Iehova custodiet eum, et vivificabit eum: beatus erit in terra, et non trades eum desiderio hostium eius. 4. Iehova fulciet eum super lectum doloris: omne stratum eius vertisti in infirmitate eius.

2. *Beatus qui prudenter, etc.* Vulgo multi interpretes laudari putant humanitatis officia, dum curae sunt miseri homines et iuvantur. Sed rectius alii expendunt Davidis consilium, quod scilicet eorum aequitatem laudet, qui prudenter et moderate iudicante de hominibus afflictis. Nec vero aliter accipi potest participium מַשְׂכִּיל. Sed tenendum simul est cur David beatos esse pronuntiet qui prudenter sanaque intelligentia aestimant Dei ferulas, dum servos suos castigat. Diximus, certamen illi fuisse cum praeposteris iudiciis: quia quum duriter eum urgeret afflictio, putarunt multi perditum esse ac desperatum. Neque enim dubium est idem ei contigisse quod sancto Iob, quem amici severius a Deo tractari videntes, omnium sceleratissimum iudicant. Et sane hoc nimis commune vitium est, ut maior pars hominum miseros exitio adiudicet. Nam sicuti divitibus et aliis

quibus prospera fortuna arridet, vulgus quoque hominum applaudit, Dei favorem ex caduca felicitate aestimans: sic et miseris contumeliose insultat, et temere Deo exosos esse imaginatur, quia illis non tam clementer parcit ut reprobis. Haec mala et sinistre iudicandi pravitas seculis omnibus regnavit. Clamitat passim Deus se pluribus de causis probare fideles rebus adversis, nunc ut eos ad patientiam exerceat, nunc ut subigat vitiosos carnis affectus, nunc ut superfluas carnis cupiditates exaequat et purget, nunc ut eos humiliet, nunc ut aliis statuat in exemplum, nunc ut ad vitae coelestis meditationem excitet. Sed nos ut plurimum absque discrimine praecipites ferimur, et quicunque sub cruce laborant, eos demergimus infra omnes abyssos (ut ita loquar) huius temeritatis frenandae causa, dicit David beatos esse qui non ita crudeliter saeviunt perversis iudiciis, sed prudenter discernunt inter plagam et plagam, adeoque malignum illum rigorem carni ingenitum, Spiritus prudentia temperant. Exemplum nuper in persona Iob proposui, quem dum amici extrema calamitate confectum adspiciunt, reprobum et deploratum esse non dubitant. Si in tale spectaculum incideret aequus et humanus arbiter, prudentiam adhiberet quam nunc laudat David. Nos vero hoc Spiritus testimonio admoniti, cohibere discamus nimiam nostram festinationem. Prudenter autem iudicandum est de afflictis fratribus, ut de eorum salute bene speremus: ne si inclementer ante tempus a nobis damnati fuerint, hic iniustus rigor in capita nostra recidat. Praecipue tamen notandum est quod supra attigi, Davidem malignis saevisque iudiciis fere obrutum, hac consolatione se armasse, ne tentationi succumberet. Discamus ergo et nos, si quando superbis hominum iudiciis fidem nostram labefactare molitur Satan, sensus nostros ad hanc prudentiam referre, ne desperatio nobis obrepat. Hic genuinus est praesentis doctrinae usus. *In die mala liberabit*. Quidam superiori membro coniungunt: et tolerabilis esset lectio, nisi haec distinctio aptior foret, quam et accentus adiuvat. Certe hinc plenior elicitur doctrina, Dominum liberatorem fore pauperis in die adverso. Putant nonnulli Davidem bene precari dextris et moderatis hominibus, acsi diceret, Dominus, si quando illos contingat misere affligi, vicissim rependat clementiae mercedem. Alii sentiunt referri illorum verba, ex quibus eorum prudentia et rectitudo perspici queat. Falluntur tamen utrique (meo iudicio) dum sententiam hanc optative legunt. Sive autem in sua, sive in illorum persona loquatur David, breviter aequitatem commendat, quae nobis servanda est erga miseros: nempe quamvis ad tempus se Deus illis infensum ostendat, propitium tamen fore, vel laetior demum exitus appareat, quam iudicium ferri queat ex praesenti intuitu. Videmus nunc quanto hoc uberius sit et magis emphaticum, sperari a Domino salutem, etiam in die malo, nam alioqui nullus ex dolore emergeret. Neque enim solum hortatur fideles Spiritus sanctus, ut propensi sint ad mansuetudinem, quoties vident fratres suos affligi, sed remedium quoque ostendit leniendi doloris, quoties rebus adversis concutitur fides nostra.

3. *Iehova custodiet*. Prosequitur eandem sententiam, quod Dominus miserum hominem custodiet, quem crudeles et iniqui perditum esse iactant. Semper autem repetenda est antithesis inter diem malum et liberationis gratiam. Eodem sensu additur restitutio in vitam, et

felicitas in terra. Significat enim David, quamvis similis fuerit mortuo, sibi et piis omnibus spem vitae non fuisse extinctam. Posset quidem videri absurdum, quod sibi beatam vitam in mundo promittit: quia male nobiscum ageretur, nisi alibi melior nos conditio maneret. Sed quia de ipso multi desperaverant, diserte exprimit, se adhuc tamen fore superstitem, et quidem non sine manifestis gratiae Dei signis. Quibus verbis spem melioris vitae minime excludit. Quod sequitur de *lecto dolorum*, quosdam induxit ad divinationem (meo iudicio) parum firmam. Quod enim indefinite de afflictione narratur, ad morbum restringunt. Atqui minime novum est, qui moesto sunt animo, coniicere se in lectulum, et decumbere, quia homines magis interdum tristitia exanimat quam morbus. Certe probabile est graviorem aliquam cladem tunc fuisse Davidi inflictam, quae signum esset non vulgaris irae Dei. In secundo membro versus subest aliqua obscuritas. Quidam enim *stratum vertere* ita accipiunt, quasi Deus, ut refocillationem daret servo suo, culcitram eius composuerit, ut aegrotis fieri solet quo mollius recumbant. Alii rectius (meo iudicio) versum dicunt esse lectum, qui morbo destinatus erat, ubi reddita fuit Davidi sanitas: hoc sensu, quamvis nunc moestus iaceat quem Dominus sub cruce erudit, brevi tamen ab eiusdem Dei manu continget levatio, qua vires recuperet.

5. Ego dixi, Iehova miserere mei, sana animam meam: quia peccavi tibi. 6. Inimici mei dixerunt malum de me. Quando morietur, et peribit nomen eius? 7. Quod si venit ad visendum, mendaciter loquitur, cor eius accumulat iniquitatem sibi: ubi egressus erit foras, loquetur.

5. *Ego dixi*. Ostendit hoc versu in suis malis se minime captasse blanditas, sicuti maior pars sibi adulatur, et suos dolores vanis solatiis mulceri cupit. Et certe quisquis Spiritu Dei regitur, poenis admonitus sponte sua peccata agnoscet, ac placide fratrum suorum correctiones suscipiet: imo eas praeveniet voluntaria confessione. Porro hac nota discernit se David a reprobis et desperatis, quod suppliciter culpam deprecatus sit, seque contulerit ad Dei misericordiam. Petit quidem poenam sibi laxari: sed altius orditur, nempe ut veniam adeptus reconcilietur Deo. Pervertunt enim ordinem, ut alibi diximus, qui externis malis remedium optantes, causam ipsam negligunt: perinde acsi quis febrim alendo, tantum sitim restingui vellet. Ergo antequam de animae sanitate verbum faciat, dicit, *Miserere mei:* cui debet coniungi quod paulo post sequitur, *quia peccavi tibi*. Deum enim merito sibi offensum fatetur, nec aliter propitium fore quam abolitis peccatis. Particulam כי in proprio et nativo sensu accipio, non adversative, ut quidam volunt. Ergo sibi ignosci petit, quia peccavit. Hinc sanitas, quae interponitur quasi misericordiae effectus, quia confidit David, impetrata venia se a calamitate levatum iri.

6. *Inimici mei dixerunt*. Dicere pro imprecari hic ponitur. Hac vero indignitate ad misericordiam, ut alibi dictum fuit, Deum provocat, qui ad opem miseris ferendam eo benignius inclinat, dum

inclementer eos tractari videt. Atque ita suo exemplo nos ad fiduciam excitat et erigit, quia hostium nostrorum saevitia quo iniquior est, plus nobis favoris apud Deum conciliat. Forma etiam imprecationis quam crudele fuerit odium, testatur: quod non nisi interitu, et quidem probroso, placari potest. Cuperent enim una cum ipso memoriam eius deleri. Quod proximo versu sequitur, ad perfidos amicos spectat. Nam qui ex professo hostes erant, palam eum insectabantur, idque proxime ostendit. Nunc contexit alteram querimoniam, multos ficto animo, acsi amici essent, accedere, qui tamen postea virus suum evomerent. Est autem hoc hostium genus magis timendum qui malitiam suam tegunt et fovent, seque insinuant ad nocendum. Postquam ergo de hostibus manifestis conquestus est, ad simulatos amicos descendit, quos dicit non alio fine venire, nisi ut *mendaciter loquantur*: interim fraudes in cordibus versare, adeoque clam *sibi coacervare iniquitatem*: perfidiam vero suam prodere, *ubi foras egressi sunt*.

8. Simul adversum me susurrant omnes osores mei, super me cogitant malum mihi. 9. Facinus Belial adhaeret ei, et qui iacet, non addet ut resurgat. 10. Etiam homo pacis meae in quo speravi, comedens panem meum, contra me extulit calcaneum.

8. *Simul adversum me, etc.* Generaliter nunc videtur utrosque complecti, tam qui palam et hostiliter tentabant eum opprimere, quam qui sub amicitiae praetextu dolose et per insidias idem machinabantur. Dicit ergo de suo exitio sermones ab omnibus conferri, sicuti multis susurris improbi homines ultro citroque suas proditiones agitant. Ideo addit *cogitandi* verbum, quo perversas et scelestas eorum consultationes notat. Ceterum, ex proximo versu patet, ideo sic conspirasse in eius perniciem, quod reprobum hominem ducerent dignumque mille mortibus. Atque haec superba insultatio ex maligno illo iudicio oriebatur, cuius in principio Psalmi meminit. Dicunt ergo *facinus Belial* tenere eum conclusum et velut coarctare. Hoc enim proprie significat verbum יצוק Hebraeis. Quanquam in versione sequutus sum quod magis receptum erat.

9. *Adhaeret ei.* Quod alii reddunt, Fundet in eum, nimis coactum videtur. De voce Belial diximus, Psalmo 18. Quia autem Grammatici compositam esse volunt ex בלי et יעל, quod est Non adscendere, verbum *Beliial* hoc loco interpretor scelus inexpiabile, vel a quo non sit regressus: nisi forte quis ad cladem ipsam referre malit, acsi dicerent hostes, malo insanabili constringi. Quicquid sit, statuunt Deum prorsus infestum esse Davidi, et fore implacabilem, quia tam atrociter eum puniat. Nam spem melioris fortunae mox praecidunt hoc verbo, *non adiiciet ut resurgat*. Fuit autem haec non levis tentatio, quum sibi recte conscius esset, sic praecipitari hominum damnatione usque ad ultionis inferos, sed ita placuit Deo servum suum probare, ut contentus bona conscientia nullis hominum probris cederet. Ac eius quoque exemplo nos docere voluit, alibi

quam in terra quaerendam esse iustitiae mercedem, quia videmus quam iniqua trutina saepe mundus virtutes et vitia ponderet.

10. *Etiam homo pacis meae.* Hanc quasi malorum clausulam ponit David, quod in praecipuo amico, vel etiam pluribus eandem expertus sit perfidiam. Numeri enim mutatio satis usitata est Hebraeis, ut de pluribus loquantur quasi de uno. Ita sensus esset, non modo vulgus hominum, vel alieni quibuscum mihi propior necessitudo non erat, sed praecipuus quisque ex amicis, imo ipsi familiares ac domestici, quos ad mensam et convictum meum admisi, contumeliose mihi insultant. Viros pacis Hebraei nominant propinquos et affines, sed hoc sanctioris amicitiae symbolum, *panem Davidis comedere:* quia perinde valet acsi diceret, contubernalem. Quod si quis de certo aliquo proditore accipere malit, non repugno. *Efferre calcem* metaphorice accipitur (meo iudicio) pro contumeliose insurgere in hominem deiectum. Alii interpretantur insidias moliri: sed alter ille sensus aptior: quum viderent improbi homines Davidem nutare, vel iam esse prostratum, hac occasione fuisse abusos, ut eum oblique et tamen simul proterve impeterent, quod solenne est pravis et servilibus naturis. Christus locum hunc citans Ioh. 13, 18. ad personam Iudae accommodat. Et certe sciendum est, quamvis de se loquatur in hoc Psalmo David, non tamen quasi privatum hominem loqui, sed qui sustineat Christi personam: quia commune est totius Ecclesiae exemplar: idque notatu dignum est, ut quisque nostrum ad eandem sortem obeundam se comparet. Nam sicut solide in Christo impleri oportuit quod inchoatum erat in Davide: ita quotidie in singulis eius membris usu venire necesse est, ut non tantum violenter et aperto Marte vexentur, sed etiam domesticos habeant proditores: sicuti Paulus non tantum pugnas foris, sed intus quoque timores Ecclesiae instare dicit.

11. Et tu Iehova miserere mei: erige me, et rependam illis. 12. In hoc cognovi quod placuerim tibi, quia non iubilabit inimicus meus super me. 13. Et ego, in integritate mea sustentabis me, et stabilies me coram facie tua in perpetuum. 14. Benedictus Iehova Deus Israel a seculo, et usque in seculum. Amen, et amen.

11. *Et tu Iehova.* Iterum ex hostium suorum iniusta crudelitate colligit precandi fiduciam. Subest autem antithesis inter Deum et homines: acsi diceret, quando nihil in mundo subsidii vel opis restat, imo ubique fera immanitas grassatur, vel interior malitia, tu saltem Domine, misericordia tua subleves, atque haec ratio miseris omnibus tenenda est, quos iniuste mundus persequitur, ne se tantum in deflendis iniuriis occupent, sed Deo commendent suam causam: et quo magis eorum mentes percellere conatur Satan, huc que et illuc distrahere, eo attentius in unum Deum eas colligant. Iterum vero suae restitutionis causam ponit misericordiam Dei. Sed durum est quod sequitur de vindicta. Nam si nuper vere et ex animo confessus est, merito se affligi, cur non aliis dat veniam, sicut sibi dari

postulat? Hoc certe perperam esset abuti Dei gratia, ubi nos restituit, non imitari eius clementiam. Adde quod non fuisset humilitatis vel modestiae, adhuc in media morte spirare vindictam. Sed hic duo tenenda sunt, Davidem non fuisse quemlibet e vulgo, sed Regem Divinitus potestate instructum: deinde non carnis impulsu, sed pro ratione officii poenam hostibus denuntiare quam meriti sunt. Ergo si quisque promiscue, dum se de hostibus ulciscitur, Davidis exemplum obtendat, primo notandum est personae discrimen, deinde videndum ut idem in nobis regnet zelus, imo ut eodem regamur Spiritu. David quum Rex esset, Dei vindictam iure suo exsequi potuit: nobis manus sunt ligatae, secundo ut Christi personam gessit, ita induit puros et sinceros affectus, ut non iracundiae suae morem gereret, sed Deo impenderet fidelem operam. Denique eodem modo exercuit iustum Dei iudicium, quo nobis precari licet ut Dominus ipse poenas sumat de impiis. Nam quia non sumus armati gladio, nostrum est ad coelestem iudicem confugere: sed composito animo rogandus est ut se vindicem nostrum ostendat: et cavendum, ne excusso Spiritus freno, vota nostra intemperanter exsultent. Quod ad Davidem spectat, sic tulit eius vocatio, ut cogeret in eius obsequium rebelles ac in puniendis omnibus sceleratis legitimus esset Dei minister.

12. *In hoc cognovi.* Iam ad gratiarum actionem descendit: nisi forte mutato verbi tempore ita contexere placeat cum proximo versu, In hoc cognoscam te mihi propitium esse, si non fueris passus hostes meos triumphum agere, sed gratulatio melius convenit. Postquam enim retulit suas preces, iam Deo liberationem suam adscribit, et praedicat hoc clarum et insigne esse eius beneficium. Quaeri tamen potest, an haec satis firma sit notitia Divini in nos amoris, dum hostibus nostris triumphare non permittit. Continget enim saepe aliquem eripi ex periculo, qui tamen propterea Deo gratus non erit. Adhaec beneplacitum Dei non ex nuda experientia, sed praecipue ex verbo eius cognoscitur. Responsio facilis est, Davidem non fidei fuisse expertem, sed in eius confirmationem amplexum esse quae Deus adminicula verbo suo postea addidit. Adde quod non communem tantum favorem quo prosequitur Deus omnes fideles, sed specialem gratiam qua electus fuerat in Regem, videtur notare: acsi dixisset, Iam Domine, magis ac magis confirmor in fide adoptionis qua me dignatus es, ut primogenitus essem inter Reges terrae. Hoc modo auxilium Dei quo levatus fuerat ab una clade, ad totum regni statum extendit.

13. *Et ego in integritate mea.* Quidam exponunt, quia David integritatem coluerit, porrectam illi fuisse manum a Deo. Sed hoc superiori sententiae non admodum quadraret, ubi confessus est, merito se plecti: et quanquam eius calamitas hostium insultationi erat obnoxia, non tamen verisimile est eos fuisse auctores: ideo tempestiva non esset integritatis mentio in hunc finem: quia tunc Dominus respicere integritatem nostram dicitur, ubi ab hominum iniuriis nos vindicat. Quaerendus itaque alius sensus. Et quidem integritas tam ad corpus quam ad animam referri potest. Ego incolumis stabo, quia tu me sustentabis ac restitues. Videtur tamen longius extendere Dei gratiam, acsi non semel tantum eius manu se adiutum diceret, sed quamdiu prospere vixit, salutem suam fuisse eius vir-

tute suffultam. Si de pietate vel sincero affectu intelligere quis malit, quod optime conveniet, non gloriatur David de vita anteacta: sed in ipso examine, quamvis Satan et improbi eius fidem labefactare conati sint, non tamen se fuisse alienatum a timore Dei narrat. Ergo patientiam suam hoc modo in medium proferret, quod graviter agitatus et concussus, non tamen a rectitudine desciverit. Verum si haec sententia placeat, notandum est, continuo post adscribi Deo beneficium hoc, quod steterit David invictus, et illos tentationum impulsus fortiter sustinuerit: et in futurum tempus non de alia quam manus Dei fultura eum sperare. Si de externo statu loquatur, contextus etiam bene fluet, Deum non ante finem gratiae suae facturum, quam servos suos in finem usque salvos praestet. Dicitur autem *stabilire coram facie sua*, quos ita tuetur ut claris signis paternam erga eos curam demonstret: sicuti dicitur faciem abscondere, dum videtur suorum oblivisci. Confirmat et repetit ultimo versu gratiarum actionem quam nuper attigerat, et nominatim *Deum Israel* exprimens, foedus cum Patribus percussum sibi in animo penitus haerere testatur, quia ex hoc fonte manaverat liberatio. Duplex *Amen* ad vehementiam positum est, quo melius incitarentur omnes pii ad laudandum Deum.

PSALMUS XLII.

Arg. Primo ostendit David, quum profugus erraret ob Saulis saevitiam, nihil sibi fuisse acerbius quam prohiberi a Sanctuarii accessu, quod Dei cultum terrenis omnibus commodis praeferret. Deinde quam difficilis cum desperatione sibi fuerit lucta, commemorat. Precem etiam et gratiae Dei meditationem admiscet confirmandae spei suae causa. Postremo interius illud cum moerore suo certamen repetit.

1. Praefecto erudiens filiis Corae. 2. Sicut cervus clamat ad fontes aquarum, ita anima mea clamat ad te Deus. 3. Sitivit anima mea ad Deum, ad Deum vivum: quando ingrediar ut appaream coram facie Dei? 4. Fuerunt mihi lacrymae meae panis die et nocte, quum dicitur mihi quotidie, Ubi est Deus tuus?

1. *Filiis Corae.* Quia non adscribitur nomen Davidis, coniiciunt multi filios Corae Psalmi esse auctores, quod mihi nullo modo probatur. Nam quum in Davidis persona sit compositus, quem scimus Spiritu Prophetico excelluisse inter omnes alios, quis credet ei fuisse aliunde dictatum? Communis erat totius Ecclesiae doctor, et insigne Spiritus organon: Levitis, quorum pars erant filii Corae, Psalmos alios canendos tradiderat, quid igitur opus fuisset eum precario ab illis mutuari hanc operam, cui praestandae longe superior erat? Mihi itaque probabile est, ideo nominari filios Corae, quia fuit apud eos depositus thesauri loco, ut scimus ex cantoribus alios atque alios Psalmorum delectos fuisse custodes. Quod supprimitur Davidis mentio, nihil est in eo incommodi, quia idem videmus factum in aliis

Psalmis, quorum tamen ipsum esse auctorem certis coniecturis licet colligere. De voce מַשְׂכִּיל aliquid attigimus Psalmo 32. Fateor quidem non semper adscribi, quoties refert David se Dei ferulis fuisse castigatum: hoc tamen notandum est, proprie in castigationes competere, quarum finis est filios Dei erudire, ubi non satis ex doctrina proficiunt. De tempore etiam non prorsus convenit. Volunt enim quidam Davidem hic de clade sua conqueri, quum a filio Absalom esset expulsus. Ego vero bonis rationibus (nisi fallor) adductus, in contrariam sententiam magis inclino. Nam coniuratio Absalom statim sedata fuit, ut diu a Sanctuarii accessu Davidem non impedierit. Atqui diserte diuturnum exilium hic deplorat, sub quo fere contabuerit. Neque enim paucorum dierum moerorem tertio versu describit, imo totus contextus palam ostendet diu ipsum iacuisse in misero isto statu de quo loquitur. Quod obtendunt: Arcam foederis sub regno Saulis fuisse neglectam, ut non sit verisimile Davidem tunc solennes choros duxisse, non adeo firmum est. Quanquam enim nonnisi defunctorie Deum colebat Saul, noluit tamen profanus videri. Et David ipse alibi ostendit sedulo, festis praesertim diebus, sacros conventus frequentasse. Certe quod videbimus Psalmo 55. In domum Dei profecti sumus pariter, vel unanimes: ad tempus Saulis pertinet.

2. *Sicut cervus clamat.* Hi duo versus nihil aliud continent quam Davidem omnibus commodis, opibus, deliciis, honoribus denique praetulisse liberum Sanctuarii accessum, ut mandatis in Lege exercitiis fidem pietatemque suam aleret ac confirmaret. Nam quod se *ad Deum vivum clamare* dicit, non simpliciter accipitur, pro flagrare Dei amore et desiderio: sed in mentem venire debet quomodo nos ad se invitet Deus, et quibus adminiculis sursum attollat mentes nostras. Neque enim iubet recta nos in coelum conscendere, sed imbecillitati nostrae consulens, propius ad nos descendit. Clamavit igitur David ad Deum, sibi viam clausam esse reputans, quia ab externo cultu erat exclusus: quod vinculum est sacrae cum Deo coniunctionis: non quod per se Deo nos ceremoniae conciliet, sed quia pietatis sunt exercitia, quibus carere non sustinet nostra infirmitas. Itaque a Sanctuario exsulans David, non aliter anxius est, quam si a Deo ipso esset alienatus. Non destitit quidem interea preces suas in coelum dirigere, imo ad ipsum quoque Sanctuarium, sed infirmitatis suae conscius, viam qua ad Deum perveniunt fideles, sibi clausam esse dolenter ferebat. Quo exemplo refellitur eorum arrogantia, qui media haec secure praetereunt imo superbe contemnunt, acsi in eorum arbitrio esset in coelum momentaneo volatu penetrare, quasi vero Davidem zelo et alacritate animi superent. Neque tamen substitit in terrenis elementis Propheta: sed quia sciebat alas sibi deesse quibus volaret, scalis usus est, per quas ad Deum contenderet. Similitudo cervi, summum desiderii ardorem exprimit. Quod exponunt quidam fluvios expeti a cervis, ut se ex lassitudine reficiant, nimis forte restrictum est. Fateor quidem, si venator cervum urgeat et canes instent, occursu fluminis novas vires colligere: sed scimus etiam certis anni temporibus cervos incredibili ardore plusquam sitienter aquas expetere: quam sitim a Propheta notari arbitror: etsi ea de re non contendo. Posterior autem versus clarius demonstrat

quod dixi, Davidem non loqui simpliciter de praesentia Dei, sed cum circumstantia, quoniam sibi Tabernaculum, Altare, sacrificia ritusque alios proponit, quibus testatus fuerat Deus se propinquum fore populo suo, atque ita fideles initium inde facere oportuit quum accedere ad Deum cuperent, non ut illic manerent affixi, sed ut gloriam Dei, quae per se abscondita est, signis adiuti quaererent. Ergo ubi notas praesentiae Dei in verbo vel signis habemus insculptas, dicere licet cum Davide, illic exstare Dei faciem, modo puros animos afferamus ad eum spiritualiter quaerendum. Ubi autem Deum praesentem aliter imaginamur quam se verbo et sacris signis patefecit, vel crassum aliquid terrenumque concipimus de coelesti eius maiestate, fingimus meras larvas, quae Dei gloriam deformant, eiusque veritatem convertunt in mendacium.

4. *Fuerunt mihi lacrymae.* Alium doloris aculeum refert, quo eius animum pungebant reprobi et malevoli. Nec dubium est quin talibus flabellis usus fuerit Satan, quo eum gravius ureret, Quid tibi vis? nonne te a Deo reiectum esse vides? Nam certe in tabernaculo vult adorari, a cuius accessu arceris et exsulas. Erant violenti impetus ad concutiendam sancti viri fidem, nisi rara Spiritus virtute suffultus acriter repugnasset. Apparet autem quam serio affectu tactus fuerit. Continget enim nos saepe moveri, ut tamen non abstrahamur a cibo et potu: sed ubi quis cibum sponte abiicit, lacrymis ita indulget ut se fraudet quotidiano victu, assiduus est in moerore: non leviter torqueri apparet. Dicit autem David, non alibi se plus reperisse solatii quam in lacrymis: itaque se illis fuisse deditum, non secus ac homines cibo oblectantur, seque reficiunt: idque quotidie, non solum ad breve tempus. Tenendum igitur est, quoties nobis insultant impii, et odiose exprobant Deum nobis esse adversum, a Satana impelli, ut fidem nostram deiiciat; ideoque non esse locum deliciis ubi tam periculosum bellum nobis movetur. Accedit etiam altera ratio, quod impiis ludibrio est nomen Dei, quia non sine eius probro subsannant fidem nostram. Nisi ergo ferrei simus, gravissimo dolore nos vulnerari par est.

5. Haec dum recordor, effundo super me animam meam, quia transibam in numero deducens eos usque ad domum Dei, in voce exsultationis et laudis, multitudinem tripudiantem. 6. Cur deiiceris anima mea et tumultuaris in me? exspecta Deum, quia adhuc confitebor ei salutes vultus eius. 7. Deus mi, anima mea super me deiecta est dum recordor tui e terra Iordanis, et Hermonim a monte Mizar.

5. *Haec dum recordor.* Hic versus propter temporum varietatem nonnihil obscurus est. Non tamen dubito quin genuinus sit sensus, Davidem, quum memoria repeteret priorem statum, plus tristitiae ex comparatione sensisse: recordatio, inquam, praeteriti temporis ad mala eius augenda non parum momenti attulit, quod nunc templo careat qui dux et antesignanus reliquis fuerat ad obeundos sacros coetus. Scimus, qui a prima pueritia malis sunt assueti, cal-

lum contrahere, et ipsa malorum assiduitas generat in nobis quandam duritiem: quare nihil mirum si David, qui non unus e vulgo fuerat, sed nuper ordinem primum duxerat inter fideles, durius cruciètur, se prorsus reiectum videns, ac ne infimum quidem sibi locum patere. Ita pronomen demonstrativum *Haec* cum proxima narratione contexo, nempe quod recordatus fuerit David se transire solitum in numero piorum et eos deducere ad domum Dei. *Effundere animam* metaphorice quidam exponunt pro moerorem suum evomere: aliis tantundem valet ac laetitia diffundi. Sed mihi potius videtur dicere, affectus suos fuisse liquefactos sive gaudio sive moerore. Nam anima hominis quae eum sustinet, quamdiu collectum tenet suum vigorem, dissolvitur immodico affectu, et quasi evanescit. Dicitur ergo animam effundere qui sui compos non est, quia sensus sui dissipati effluant: acsi diceret David, animum suum prae tristitia liquescere ac deficere, dum reputat unde ceciderit. Si de gaudio exponere libeat, talis erit comparatio. Mihi olim tam iucundum fuit ducere populi ordines ad Sanctuarium, ut gaudio animus meus liquesceret, neque apud me essem: et si hoc idem bonum mihi redditum fuerit, eadem laetitia sensus meos rapiet. Ego tamen, quid mihi magis placeret, supra exposui. Ceterum non est quod putemus Davidem humano more fuisse obrutum tristitia, sed quia ex praesenti miseria iudicium fecit de ira Dei, pie seipsum cruciavit, quod sua culpa Deum in se provocasset. Atque ut hoc omittam, videmus unde conceptus fuerit dolor. Tot enim privatis incommodis gravatus, ob unum Sanctuarium angitur, ut ostendat sibi mitius esse carere vita, quam a Dei conspectu exsulare, atque ita affectus nostros temperari convenit, nempe ut gaudium nostrum ad paternum Dei favorem respiciat: doloris nostri causa sit, eum habere infestum. Nam haec est secundum Deum tristitia, cuius meminit Paulus 2. Cor. 7, 10. Per *numerum*, qui סך Hebraice dicitur, non dubito quin choros intellexerit David: quia non confuse vel turmatim, sed per certos ordines gradiebantur, quum festis diebus ad Tabernaculum venirent.

6. *Cur deiiceris anima mea.* Hinc apparet Davidem fortiter luctatum esse cum dolore, ne tentationi succumberet. Sed nenitemus, arduum et durum ei fuisse certamen antequam victor emergeret: imo non uno tantum insultu vel proelio fuisse defunctum, sed saepius retractum fuisse ad novas pugnas. Nec mirum est tam graviter fuisse perculsum, quum nullum favoris Dei signum occurreret. Porro se nobis statuit David quasi in duas partes divisum. Quatenus enim fide in Dei promissiones recumbit, invictae fortitudinis Spiritu instructus contra affectus carnis suae surgit, ut eos compescat: et simul castigat suam mollitiem. Quanquam autem bellum cum Satana et mundo gerit, non tamen recta vel aperte cum illis confligit, sed seipsum potius deligit antagonistam. Et certe haec optima est vincendi Satanae ratio, non egredi extra nos, sed cum propriis affectibus suscipere intrinsecum certamen. Ac notandum est quod fatetur David, animam suam fuisse deiectam. Nam dum nostrae infirmitates quasi fluctus insurgunt, quia iam putamus actum de fide nostra, solo terrore victi, non audemus manus conserere. Quoties igitur obrepet haec ignavia, veniat nobis in mentem, hanc ordinariam

esse piorum luctam, proprios affectus in ordinem cogere, ac praesertim bellum gerere cum diffidentia. Porro duo vitia hic ponuntur, in speciem diversa, quae tamen animos nostros simul occupant, deiectio et tumultus. Nam dum iacemus prostrati, simul tamen inquietudo ad fremitum nos impellit. Utriusque vero remedium additur, nempe spes in Deum, quae sola facit primum ut consistant animi nostri inter maximas tempestates, deinde ut patienter quiescant. Postea vim et naturam spei optime exprimit David his verbis, *adhuc confitebor:* nempe ut mentes nostras ad gratiae absconditae intuitum procul evehat. Hac enim voce *Adhuc*, fatetur os sibi in praesentia esse obstructum ad canendas Dei laudes, quia licet undique prematur angustiis: spem suam nihilominus in longum tempus extendit. Atque ut emergat ex praesenti moerore, sibi promittit quod non apparet: neque tamen quicquam temere imaginatur ex proprio sensu, sed fretus Dei promissionibus, non modo ad bene sperandum se animat, sed sibi sponsor est certae salutis. Neque enim aliter gratiae Dei apud fratres nostros idonei erimus testes, quam si eam primum cordibus nostris testati erimus. Particula quae sequitur, varie potest exponi. Maior pars interpretum subaudit Propter, ut materiam vel causam gratiarum actionis designet. Quod ego libenter recipio. Quanquam non male conveniet sensus, si seorsum legamus, *salutes esse vultus* Dei: quia simulac respicere suos dignatur, salvos praestat. Vultus enim Dei pro favoris declaratione capitur, quia tunc serena eius facies refulget: sicuti eam obnubilant vel obscurant res adversae.

7. *Deus mi.* Si nihil subaudire placeat, constabit versus duobus distinctis sententiis. Sic enim est ad verbum, Deus mi, anima mea super me deiecta est, ideo memor ero tui, etc. Sed maior pars interpretum עַל־כֵּן exponit Propterea quod, ut sit causae redditio. Et certe optime hoc quadrabit, quoties David e terra Iordanis, in qua exsul latebat, animum ad Sanctuarii recordationem applicuit, magis auctum fuisse eius moerorem. Quodsi tamen placeat versum distinguere: tenendum erit, Davidem non ut dolorem suum alat, Dei recordari in exilio, sed eius leniendi causa. Neque enim eos imitatus est qui nullum nisi in Dei oblivione solatium inveniunt: sed eius manu vulneratus, medicum tamen agnovit. Ita tantundem valebit oratio acsi dixisset, Quanquam nunc exsulo a Templo, et alienus a familia Dei videor, id tamen non obstabit quominus ad eum respiciam, utcunque enim sacrificiis destituar quae mihi utilia essent, verbo tamen suo me non privavit. Sed quia prior sensus magis receptus est, deinde expositionis vice additus videtur, praestabit ab eo non discedere. Animam ergo suam David moerore oppressam esse conqueritur, quia se ab Ecclesia Dei eiectum esse videat. Subest autem tacita antithesis: acsi diceret, neque uxoris, neque domus, neque ullorum bonorum desiderio aeque se torqueri, atque hac una cura, quod a Dei cultu prohiberi se videat. Hinc vero discendum est, quamvis nos deficiat adminicula quae Deus ad fidei nostrae et pietatis aedificationem instituit, sedulo tamen acuendas esse mentes nostras, ne unquam obrepat Dei oblivio. Sed hoc praecipue notandum est: sicuti proximo versu vidimus, Davidem instar fortis athletae cum propriis affectibus certasse, ita nunc ostendi qua ratione constanter perstiterit: nempe quia ad Dei opem confugerit tanquam

ad sacrum asylum. Et certe nisi nos ad precandum sollicitet promissionum Dei meditatio, ad nos sustinendos impar erit. Quomodo enim fieri potest, nisi virtutem Deus suppeditet, ut tot pravis cogitationibus simus superiores, quae singulis momentis se ingerunt? Est enim hominis anima quasi officina Satanae ad fabricandos mille desperationis modos. Quare merito David ubi secum luctatus est, mox se ad preces recipit, Deumque sui doloris testem advocat. Per *terram Iordanis* intelligitur regio quae Iudaeae respectu transfluvialis erat: quod melius probatur ex nomine *Hermonim*. Sic enim plurali numero vocatur continuus tractus montis Hermon propter diversa cacumina, et forte numerum pluralem consulto posuit, quia eum huc illuc discurrere et vagari cogeret timor. *Mizar* exiguum multi interpretantur, et volunt oblique conferri cum monte Sion, quasi David collem alioqui parvum monti altissimo praeferret, quod mihi videtur coactum.

8. Abyssus ad abyssum clamat ad vocem canalium tuorum: omnes fluctus tui et omnes illuviones tuae super me transierunt. 9. Die mandabit Iehova bonitatem suam, et nocte canticum eius mecum, oratio ad Deum vitae meae.

8. *Abyssus ad abyssum.* His verbis tam malorum gravitas, quam congeries et diuturnitas exprimitur: acsi dixisset, non uno tantum genere malorum se premi, sed varia subinde recurrere, ut nullus sit finis nec modus. Primo *abyssi* nomine ostendit, tentationes quibus impetebatur, merito posse gurgitibus conferri: postea de longa continuatione queritur, et quidem aptissima figura, quod tentationes se procul inclament, et aliae alias accersant. In secunda parte versus metaphoram prosequitur, quod *omnes fluctus et inundationes Dei super* caput suum *transierunt*. Quibus verbis significat afflictionum mole se fuisse obrutum et quasi absorptum. Sed notandum est quod saevitiam Saulis et hostium, *Dei inundationes* appellat, ut meminerimus semper in rebus adversis nos humiliare sub forti Dei manu quae nos affligit. Ultra deinde progredi operae pretium est; si in nos violenter pluere velit Deus, simulac suas cataractas aperuerit vel canales, nullum finem malis nostris fore, donec placatus fuerit. Habet enim miras et incognitas rationes, quibus nos persequatur. Ita ubi in nos ira eius efferbuerit, non una modo erit abyssus ad nos deglutiendos, sed abyssus ad abyssum clamabit. Quoniam ea est hominum socordia, ut non satis metuant Dei minas: quoties agitur de eius vindicta, veniat nobis hic versus in mentem.

9. *Die mandabit.* Quanquam verbum est futuri temporis, non nego posse in praeteritum resolvi, ut quidam faciunt, qui Davidem putant superiora Dei beneficia colligere, ut de tristi et misero statu in quo angitur, vehementius expostulet: acsi dixisset, Qui fit ut Deus qui se mihi tam clementem ante exhibuit, nunc quasi mutato animo summum rigorem exserat? Sed quia nulla ratio cogit tempus verbi mutare, adeoque altera expositio contextui videtur aptior, eam sequamur. Equidem non repugno quin David Dei beneficia quae iam expertus fuerat, in fidei suae subsidium adducat: existimo tamen

eum sibi promittere in futurum tempus liberationem adhuc occultam: ideo de praeterito vel futuro tempore nolim rixari, modo hoc fixum maneat, Davidem ita ratiocinari, Cur non sperarem Deum mihi fore propitium, interdiu ut mihi occurrat eius bonitas, et nocte canticum laetitiae mecum cubet? Certe hanc consolationem moerori opponit, quem ex horrendis quae proximo versu retulit, irae Dei signis, concipere poterat. *Oratio* cuius in fine meminit, non est hominis afflicti vel anxii, sed gratulationem complectitur, ubi Deus favore suo nos exhilarans, liberum ad se accessum reserat. Et ideo appellat *Deum vitae suae*, quia ex hac notitia emergit alacritas cordis.

10. Dicam Deo rupi meae, Quare oblitus es mei? quare pullatus incedo in oppressione hostis? 11. Occisio in ossibus meis, dum me probro afficiunt inimici mei, dicentes mihi quotidie, Ubi est Deus tuus? 12. Quare deiecta es anima mea? et quare tumultuaris in me? spera in Deum, quia adhuc confitebor ei salutes vultus mei, et Deus meus.

10. *Dicam Deo rupi meae.* Si proximum versum legamus in tempore praeterito, sensus erit, Quum se mihi Deus antea ostenderit tam beneficum, eo maiore fiducia precabor, nam audacem experientia me reddet. Si placeat futurum tempus, coniunget David precationem meditationi quam ex fide conceperat. Et certe quisquis sibi de paterno Dei favore persuadet quod nuper dixit, etiam eius exemplo animosius precabitur. Nunc ergo talis erit sensus, Quia mihi polliceor Deum propitium, ut interdiu suam misericordiam mihi emittat, eamque continuet, ut nocte quoque suppetat canendi materia, liberius apud eum mala mea deflebo, Domine *rupes mea, quare oblitus es mei?* Ceterum hac querela non intelligunt fideles se prorsus a Deo reiectos: quia nisi crederent sub eius cura et tutela se esse, frustra eum invocarent: sed carnis suae sensu ita loquuntur. Quare haec oblivio refertur tam ad externam speciem quam ad inquietudinem qua turbantur fideles secundum carnem, licet interea fide statuant se a Deo respici, nec surdas sibi fore eius aures.

11. *Occisio in ossibus.* Quanquam oratio verbis est perplexa, in summa tamen rei nulla est obscuritas. Asserit enim David se non minori cum dolore fuisse vulneratum hostium probris, quam si ossa perforassent, quia רצח occidere significat, sensum hunc in versione retinui. Neque tamen eorum improbo sententiam, qui vertunt, Gladium occisorium. Diversa autem lectio est, quia quidam loco ב ponunt כ notam similitudinis. Ego in re dubia malui literam prorsus omittere quae saepius supervacua est. Sed de re ipsa (ut dixi) plane liquet, nisi quod interpretes non satis expendunt sub voce *ossium* notari acerbitatem doloris, quae maior sentitur ex ossium percussione, quam si gladius per viscera vel flexibiles alias partes corpus transfodiat. Nec vero filiis Dei haec similitudo hyperbolica videri debet: acsi quis Davidem miratur tam moleste tulisse hostium subsannationem, ipse suum stuporem prodit. Nam atrocius

nihil accidere potest inter saevissima quaeque mala, quam dum, ubi laceratur Dei maiestas, fidesque nostra letaliter impetitur. Nota est Pauli doctrina de persequutione Ismael, Gal. 4, 30. etsi enim puerilis risus pro nihilo a multis ducitur, quia tamen eo tendebat ut lusorium esset foedus Dei, saevissima persequutio secundum iudicium Spiritus sancti censeri debet. Ideo non immerito David probra hostium suorum, quibus verbum Dei cum sua fide calcari videbat, gladio occisorio confert, qui per ossa et medullas penetrat. Atque utinam discerent quicunque se iactant pro filiis Dei, privatas suas iniurias aequius perferre: ubi autem fides eorum cum Dei contumelia oppugnatur, et verbum etiam quod eos vivificat, in idem trahitur ludibrium, hunc Davidis zelum induere.

12. *Quare deiecta es anima mea?* Repetitio haec admonet, non ita uno congressu Davidem vicisse suas tentationes, quia ad idem certamen descendere coactus fuerit. Quo exemplo monemur quamvis eandem nobis molestiam facessat Satan, non tamen debere nos taedio frangi. Posterior pars versus vocem unam diversam habet a versu sexto, quum tamen reliqua omnia conveniant. Hic enim ponitur relativum primae personae, *Salutes vultus mei*. Nescitur autem an desit in hoc loco litera ו quae tertiam personam constituit: quia tamen in hac quam retuli lectione, conveniunt omnes codices, non absurde David vocare Deum potuit, salutes vultus sui, quod speraret claram et certam liberationem: acsi Deus visibili modo, salutis vindicem se offerret. Certum quidem est hoc loco appositive Deum vocari *salutem*, quia continuo post sequitur, *et Deus meus*.

PSALMUS XLIII.

Arg. Psalmus hic proximo affinis est. Nam David, quem probabile est eius auctorem esse, iniusta hostium violentia et tyrannide fugatus et expulsus a patria, Deum vindicem implorat, seque ad spem restitutionis hortatur.

1. Iudica me Deus, et discepta litem meam: a gente non mansueta, a viro doloso et improbo eripe me. 2. Quia tu Deus fortitudinis meae: quare alienatus es a me? quare tristis incedo in oppressione hostis? 3. Mitte lucem tuam et veritatem tuam: ipsae dirigant me, deducant me ad montem sanctitatis tuae, et ad tabernacula tua. 4. Et ingrediar ad altare Dei ad Deum laetitiae exsultationis meae: et celebrabo te in cithara, Deus Deus meus. 5. Cur te deiicis anima mea, et quare tumultuaris in me? Spera in Deo, quia adhuc celebrabo eum salutem vultus mei, et Deum meum.

1. *Iudica me Deus.* Primo expostulat David de hostium suorum saevitia: paulo post tamen ostendet, nihil sibi tristius fuisse quam privari Sanctuarii accessu. Est autem hoc bonae conscientiae signum,

quod Deo causae suae patrocinium commendat. Nam *iudicare* istud quod primo loco ponit, nihil aliud est quam causam tuendam suscipere: et clarius deinde sensum suum exprimit per *disceptationem litis*. Haec quidem summa voti fuit, eripi ab improbis et sceleratis, a quibus indigne affligebatur. Sed quia miseris et innoxiis, qui praeter meritum vexantur, auxilium suum promittit: David primo loco se examinandum offert, ut cognita causae bonitate et perspecta, tandem suppetias ferat. Sicuti autem suavissima hinc consolatio ad nos redit, quod Deus causae nostrae cognitor esse non gravetur: ita frustra sperabimus eum fore iniuriarum nostrarum ultorem, nisi in medium prodeat nostra integritas, quae favorem nobis contra adversarios conciliet. Per *gentem non mansuetam* intelligitur tota hostium factio, quae immitis erat ac humanitatis expers. Quod sequitur de *viro* doli et iniquitatis, ad Saulem quidem referri potest, sed videtur potius enallage esse numeri.

2. *Quia tu Deus fortitudinis.* Parum differt hic versus a decimo Psalmi superioris: idque magis in verbis quam in re. Tentationi enim hunc clypeum opponens, quod Dei virtutem sibi adesse expertus fuerit, queritur se moestum incedere, quia hostium libidini sit quasi expositus. Nam quia hoc pro certo et confesso sumebat, non plus hostibus esse potestatis ad inferendas sibi molestias, quam Dominus permitteret: ideo tanquam de re absurda, quaerit, qui fiat ut praevaleant hostes, quum ipse sub Dei fide sit ac tutela. Hinc vero animum colligit ad precandum, ut Deus gratiam suam iterum exserat, quam ad tempus visus est abscondere. Per *lucem* intelligitur favor: quia sicuti res adversae non modo obscurant Dei faciem, sed coelum quoque nobis obnubilant: ita in Dei benedictione refulget laeta serenitas: imo lux vitae caliginem sub qua moesti obruebamur, discutit. Atque hoc verbo significat, non aliunde contingere omnes miserias, nisi quia Deus paterni amoris signa subducit: simul vero ac laetam serenamque faciem ostendere dignatur, liberationem et salutem emergere. *Veritatem* adiungit, quia lucem nonnisi ex Dei promissionibus sperabat. Nam increduli, quamvis Deum sibi propitium esse cupiant, non tamen ad eius lucem attollunt oculos: quia semper in terram proclive est hominis ingenium, nisi Dei verbo sursum erigatur. Hinc ergo David fiduciam gratiae Dei concipit, quia Deus, qui verax est ac fallere non potest, servis suis se ad futurum sit pollicitus. Itaque sic resolvenda est oratio, Emitte lucem tuam, quae fidei tuae mihi specimen sit ac documentum, vel quae reipsa et effectu probet te fidum esse in promissis ac minime fallacem. Etsi enim cognitio gratiae Dei ex verbo petenda est, nec fides aliter stabilis erit nisi verbo nitatur: non vulgaris tamen verbi et fidei confirmatio est ipsa experientia, dum ad nos iuvandos manum extendit Deus. Iam quid maxime expetat, et quem sibi proponat restitutionis scopum, exponit, *Dirigant me* (inquit) *et adducant ad montem sanctum tuum.* Sicut enim praecipua moeroris causa erat, exsulare a coetu piorum: sic etiam caput omnium bonorum fore ducit, si frui liceat pietatis exercitiis, Deumque in Sanctuario colere. Tacite quidem David votum gratiarum actionis nuncupat, sed minime dubium est, his verbis notari quem spectabat liberationis finem, ut scilicet liber pateret reditus in Sanctuarium, unde hostium tyrannide ex-

valens et profligatus erat, idque notatu dignissimum est, quum uxore, parentibus, domo aliisque commoditatibus spoliatus esset, templi semper desiderio sic aestuasse, ut alia omnia fere negligeret. Sed hoc breviter nunc attingere mihi sufficit, quia de tam pio affectu fusius proximo Psalmo disserui. Quaeritur tamen quomodo montis Sion fiat mentio, qui non nisi post mortem Saulis designatus fuit ad Dei cultum. Cuius nodi non alia occurrit solutio, nisi quod David longo post tempore Psalmum componens, quod alias in genere de Tabernaculo dicturus erat, simul ad revelationem sibi postea datam deflexerit, in quo nihil est absurdi.

4. *Et ingrediar ad altare.* Solenne Deo sacrificium promittit in memoriam liberationis. Neque enim de quotidiano tantum vel ordinario cultu loquitur, sed *Altaris* nomine, ubi offerri solebant pacifica, illud quod dixi gratitudinis signum exprimit: ideoque vocat *Deum laetitiae suae*, quia ex moerore ad hilaritatem traductus hoc beneficium profiteri in animo habeat. Et *laetitiam* vocat *exsultationis* ut liberationis gratiam splendidius commendet. Nam posterior genitivus epitheton valet: quo significat non vulgari se gaudio fuisse perfusum, ubi Deus eum praeter spem restituit. De quinto versu, quia proximo Psalmo quantum res postulabat, disserui, nunc dicere supersedeo.

PSALMUS XLIV.

Arg. Constat Psalmus hic tribus praecipuis membris. Initio enim commemorant fideles immensam Dei misericordiam erga populum suum, et tot documenta quibus paternum amorem testatus fuerat. Deinde queruntur Deum se propitium non iam sentire, ut olim patribus fuerat. Tertio in medium proferunt foedus cum Abraham percussum, quod se optima fide coluisse asserunt, quamvis duriter afflicti essent: et simul obiiciunt, non alia de causa crudeliter se vexari, nisi quod in sincero Dei cultu constanter permaneant. Subiicitur tandem precatio, ne Deus indignam suorum oppressionem negligat, praesertim quae redundat in pietatis contumeliam.

1. Praefecto filiorum Corae, erudiens.

Quis fuerit Psalmi auctor incertum est, nisi quod liquido constat, a quovis potius quam a Davide fuisse compositum. Querimoniae autem quas continet, proprie conveniunt in miserum illud et calamitosum tempus, quo grassata est saevissima tyrannis Antiochi, nisi forte latius extendere libeat: quia post reditum ab exilio, nullum fere tempus a duris molestiis vacuum fuit. Certe aetati Davidis, sub cuius regno floruit Ecclesia, non quadraret tale argumentum. Fieri etiam potest ut in ipso exilio unus quispiam ex Prophetis querimoniam hanc populo dicaverit. Quanquam simul notandum est, imaginem Ecclesiae, qualis post Christum manifestatum futura erat, hic depingi. Paulus enim Rom. 8, 36. (ut suo loco iterum videbitur) non ita accipit, quasi illa fuerit unius seculi conditio: sed admonet, iisdem aerumnis Christianos esse devotos, nec aliud sperandum illis

esse usque ad finem mundi, quam quod in Iudaeis ab exilio reversis quasi praeludium ostendit Deus. Apparuit quidem postea Christus Ecclesiae Redemptor, sed non in eum finem, ut luxurietur caro in terra, sed potius ut sub cruce militemus usque dum coelestis regni quies nos excipiat. Quid sibi velit nomen משכיל, alibi dictum est. Nam etsi interdum laetis argumentis inscribitur, eius tamen usus frequentior est, ubi agitur de rebus adversis: quia haec optima eruditionis species est, ubi Dominus ferociam nostram domando, sub iugum nos cogit.

2. Deus auribus nostris audivimus, Patres nostri narrarunt nobis opus quod fecisti in diebus ipsorum, diebus priscis. 3. Tu manu tua Gentes expulisti, et plantasti eos: contrivisti populos, et propagasti eos. 4. Quia non in gladio suo adepti sunt terram, et brachium suum non servavit eos, sed dextera tua, et brachium tuum, et lumen vultus tui: quia benevolus fuisti erga eos.

2. *Deus auribus nostris.* Recensent Dei bonitatem, qua erga Patres olim usus fuerat Deus, ut ipsa dissimilitudine ad clades suas levandas eum provocent. Praefantur autem, se nequaquam de rebus obscuris vel dubiis loqui, sed referre historas ab idoneis auctoribus probe testatas. Nam quod se *auribus* suis dicunt *audisse*, non est pleonasmos, sed emphatice exprimunt, tam celebrem fuisse gratiae Dei famam, ut sublata sit omnis dubitatio. Addunt, notitiam hanc ab oculatis testibus per manus fuisse traditam: non quod Patres qui ex Aegypto redempti fuerant, post annos mille et quingentos exposuerint posteris Dei beneficia, sed quia continua serie non tantum prima liberatio, sed varia auxilia, quae subinde attulerat Deus populo suo de manu (quod aiunt) in manum usque ad ultimam aetatem pervenerint. Quia ergo ex ore primae generationis loquuti sunt qui post multa secula testes fuerunt ac praecones gratiae Dei, merito dicunt fideles, quod sibi narratum fuit a Patribus, compertum ipsis fuisse: quia cognitio vetustate non interciderat, sed vigebat propter continuam memoriam. Summa est, Deum non decem aut viginti annis beneficum fuisse erga Abrahae filios, sed ex quo eos complexus fuerat, non cessasse a continuis gratiae suae documentis.

3. *Tu manu tua.* Expositio est proximi versus. Nondum enim diserte notaverat opus illud Dei, Patrum sermone celebratum. Nunc ergo addit Deum *expulisse manu* sua *Gentes*, ut in earum locum filios Abrahae plantaret: male illas multasse, ut propagaret eosdem Abrahae filios. Veteres incolas terrae Canaan comparat arboribus, quia longa possessione illic radices egerant. Subita igitur quae contingit mutatio, perinde fuit ac siquis revulsis arboribus in earum locum alias substituat. Sed quia non satis fuisset populum uno die plantari: additur secunda metaphora, qua fideles factum Dei benedictione fuisse docent, ut electus populus augesceret: sicuti arbor temporis successu tam radicem quam ramos longius emittens, magis confirmatur in loco quem occupat. Quorsum autem hanc Dei gratiam nunc praedicent fideles, notare operae pretium est, nam inde

saepe nobis oboritur desperationis materia, dum colligimus, nos a Deo esse repudiatos, quia non eadem quibus patres nostros dignatus est, beneficia erga nos prosequitur. Esset autem absurdum, fideles qui se ad precandum comparant, tali obstaculo fiduciam suam impedire. Ego certe verum esse fateor, quo magis in mentem nobis veniunt quae Deus in alios contulit beneficia, eo maiore tristitia nos pungi, ubi rebus nostris adversis non succurrit. Sed fides in alium finem nos dirigit, ut statuamus nos quoque tandem aliquid sensuros levationis, quia Deus sui similis manet. Nec dubium est quin hoc consilio fideles nunc revocent in memoriam quae Deus in Ecclesiae suae salutem olim egerat, ut se in meliorem spem erigant, sicuti visum fuit initio Psalmi 22. Neque enim subsistunt in nuda comparatione, quae divortium faceret inter eos qui Divinitus fuerunt servati, et qui nunc sub afflictionibus laborant et gemunt: quin potius vinculum sanctae coniunctionis sibi proponunt in Dei foedere, ut inde colligant, ad se pertinere quicquid unquam in Deo bonitatis experta est Ecclesia. Expostulant quidem primis verbis, quaerentes quid sibi velit paterni favoris interruptio: sed mox seipsos colligunt, quia succedit nova cogitatio de fide et constantia Dei, qui eos non minus quam Patres adoptavit. Quanquam mirum non est, in animis piorum diversos inter se affectus etiam precando confligere. Sed Spiritus sanctus immodicum dolorem sedando, querimonias omnes cum patientia et obediendi studio conciliat. Celerum quod dicunt redemptionem sibi narratam fuisse a Patribus, praecepto Legis respondet, quo iubentur patres docere filios suos. Atque hodie idem onus sibi a Deo esse iniunctum meminerint fideles: quia doctrinam salutis deponit apud eos hac lege, ut ad posteros transmittant: et quantum in se est, studeant eius imperium prorogare, quo per continuas aetates vigeat eius cultus.

4. *Quoniam non in gladio.* Confirmat a contrariis quod nuper docuit, nam si proprio Marte et industria, terrae haereditatem adepti non sunt, sequitur, aliena manu fuisse plantatos. Quanquam enim egressa est ex Aegypto magna multitudo hominum: tamen quum imbelles essent, et servilibus tantum operibus assueti, statim consumpti fuissent ab hostibus; qui et copiis et virtute longe praestabant. Denique claris signis tam sua infirmitas populo, quam Dei virtus testata fuit: ut merito fateri debuerint, terram non suo gladio partam fuisse, et salutem Dei manu sibi fuisse allatam. *Dextrae* autem coniungitur *brachium*, amplificandi causa: ut sciamus non vulgari modo fuisse servatos. *Lumen vultus* hoc loco (ut alibi) pro favoris declaratione capitur: quia sicuti Deus faciem suam oppositis miseriis quodammodo obnubilat et contrahit: sic rursum Israelitae, quum eius virtute freti, hostes sine magna difficultate longe lateque prosternerent, serenam et lucidam eius faciem intuiti sunt, acsi palam se illis propinquum ostenderet. Notanda autem ratiocinatio est qua utitur Propheta, populum gratuito Dei dono, terrae, esse haeredem, quia virtute sua eam minime acquisierit. Tunc enim demum tribuere Deo incipimus quod suum est, ubi expendimus quam nihili sint vires nostrae. Et certe quod maligne sepeliunt ut plurimum Dei beneficia homines, non aliunde fit nisi quod falsa imaginatione aliquid sibi proprium arrogant. Quare haec optima gra-

titudinis ratio, ubi stulta propriae virtutis opinio evanuerit. Sequitur deinde illustrius gratiae Dei elogium: ubi tota causa in Dei beneplacitum confertur. Neque enim aliquam in Abrahae persona dignitatem Propheta fingit, vel in eius posteris aliqua merita fabricat, cur tam liberaliter cum ipsis egerit Deus: sed totum adscribit Dei beneplacito, quod sumptum videtur ex Mosis contestatione, Non quia plures essetis aliis gentibus vel praestantiores, eligit vos Deus, sed quia dilexit Patres vestros, Deut. 4, 37. Etsi autem specialis hic fit mentio terrae Canaan, generale tamen sumpsit principium Propheta, cur populum illum Deus in grege suo censere dignatus sit. Et certe hic fons et origio est Ecclesiae, nempe gratuitus Dei amor: et quibuscunque beneficiis prosequitur Deus suam Ecclesiam, ex eodem fonte manat. Ideo quod collecti sumus in Ecclesiam, quod fovemur ac protegimur Dei manu: causa non alibi quam in Deo quaerenda est. Nec vero hic de communi Dei benevolentia agitur, quae se extendit ad totum humanum genus, sed distinguitur electus populus a reliquo mundo, et discriminis causa ad merum Dei beneplacitum refertur.

5. Tu ipse Rex meus, Deus manda salutes Iacob. 6. In te adversarios nostros cornu petivimus: in nomine tuo calcavimus insurgentes contra nos. 7. Quia non in arcu meo sperabo, et gladius meus non servabit me: 8. Certe servasti nos ab hostibus nostris, et osores nostros pudefecisti. 9. In Deo laudabimus toto die, et nomini tuo in seculum confitebimur. Selah.

5. *Tu ipse Rex.* Hoc versu clarius exprimunt quod paulo ante attigi, nempe Dei bonitatem non solum in liberando populo fuisse conspicuam, sed per continuas aetates fluxisse: ideo dicit, *Tu ipse Rex meus.* Hoc enim valet (meo iudicio) demonstrativum הוא: acsi Propheta longam beneficiorum Dei seriem in prima redemptione contexeret: ut appareat, Deum qui semel Redemptor fuerat populi sui, non dissimilem fuisse erga posteros. Nisi forte emphatice positum sit asserendi causa, ut omnibus aliis exclusis et valere iussis, Deum unum salutis suae praesidem celebrent. Hinc precationem quoque deducunt, ut Deus novas salutes ordinet ac emittat populo suo. Nam quia innumeros servandi modos in manu habet, *salutes* dicitur, quasi nuntios, quocunque visum fuerit, destinare.

6. *In te adversarios.* Exponit Propheta quomodo se Deus Regem populi ostenderit: tantum enim virtutis suppeditasse, ut cunctis hostibus essent formidabiles. Nam huc pertinet similitudo a tauris sumpta, plus quam humano robore fuisse instructos, ut quicquid obvium esset, cornibus disiectum ac prostatum calcarent. *In Deo, et in nomine Dei*, idem valent, nisi quod posterior loquutio significat, victorem ideo fuisse populum, quia sub Dei auspiciis militabat. Ceterum, quod de Patribus nuper dixerant, nunc applicant ad seipsos: quia idem erat Ecclesiae corpus, et consulto id faciunt ad colligendam fiduciam: quia si a Patribus se disiungerent, diversa ratio

cursum gratiae Dei quodammodo interrumperet. Nunc ubi datum sibi esse fatentur quicquid in Patres Deus contulerat: secure petere licet ut continuet opus suum. Porro tenendum est quod supra admonui, hac ratione Deo in solidum adscribere suas victorias, quia nihil tale gladio vel arcu suo consequi poterant. Antithesis enim ista melius illustrat Dei gratiam, ubi reputamus quanta sit nostra inopia, et quam nihil simus extra Deum. Iterum ergo repetunt, se Divinitus fuisse servatos, ab eodem Deo expulsos fuisse hostes et pudefactos.

9. *In Deo laudabimus.* Conclusio est primae partis. Nam in summa agnoscunt tantam seculis omnibus fuisse Dei bonitatem erga filios Abrahae, ut continua gratiarum actionis materia suppeteret. Perinde enim acsi adhuc in praesenti forent, assiduam se Deo laudem debere agnoscunt: quia non uno seculo vel exiguo tempore, sed continuis aetatibus floruerint, nam quicquid feliciter contigerat, acceptum referunt eius gratiae. Et certe tunc demum ex rebus prosperis sancta et rite composita laetitia concipitur, dum erumpit in laudes Dei. Ergo versum hunc meminerimus ad laetum illud tempus referri quo Deus populum suum favore prosequebatur: deinde hic fideles testari suam gratitudinem, dum omni falsa iactantia deposita, fatentur ab uno Deo profectas esse omnes victorias, quibus in sublime elati fuerant, et unica eius virtute se hactenus stetisse incolumes. Tertio non semel vel iterum duntaxat sibi datam canendi fuisse causam, sed longo temporis successu varia paterni favoris documenta sibi exhibita fuisse, ut merito longa possessio spem eorum stabilire debuerit.

10. Veruntamen abominatus es et pudefecisti nos, et non egrederis cum exercitibus nostris. 11. Convertisti nos retrorsum ab affligente, et osores nostri conculcaverunt sibi. 12. Dedisti nos quasi oves in cibum: et inter Gentes dispersisti nos. 13. Vendidisti populum tuum, nec inde divitiae, et non auxisti pretia ipsorum. 14. Posuisti nos opprobrium vicinis nostris, ludibrium et subsannationem his qui circum nos sunt. 15. Posuisti nos proverbium in Gentibus, agitationem capitis in populis.

10. *Veruntamen abominatus.* Nunc sequitur expostulatio qua praesentes aerumnas et extremam calamitatem deplorant. Describitur autem mutatio, quae non modo testatur Deum a solita benevolentia destitisse, sed palam esse adversum populo suo et infestum. Primo queruntur, se per odium fuisse reiectos. Id enim proprie significat verbum זנחת, quod Abominari, cum aliis, vertimus. Quanquam si quis malit, Oblivisci, vel longe abesse, non reclamo. Addunt postea se probro fuisse expositos: quia scilicet nudatis Dei praesidio infeliciter omnia succedere necesse fuit. Quod etiam mox declarant, ubi dicunt, Deum iam *non egredi* quasi ducem vel antesignanum, ubi ad bellandum prodeunt. Postea longius extendunt suas querimonias, quod Deus ipsos

in fugam coniecerit, quod in praedam et cibum exposuerit. Nam quia sanctis hoc persuasum est, fortes et animosos esse homines quatenus eos Deus sustinet arcana sua virtute: statuunt, in fuga et trepidatione Divinitus metum incuti, ut ratio et cor deserant miseros homines. Atque haec sententia sumpta est ex Lege, Deut. 32, 30. ubi dicit Moses, Quomodo coram uno fugerent, mille vel duo fugarent decem millia, nisi quia Dominus tradidit nos, et conclusit in manum hostium? Quum ergo hoc fidelibus testatum foret: non imputant fortunae quod expavescunt ad hostium conspectum, in quos prius intrepide fortes impetus facere soliti erant: sed coelesti decreto fieri sentiunt ut agantur retrorsum. Et sicuti antea confessi sunt, fortitudinem suam priorem fuisse donum Dei, sic vicissim timiditatem a Deo sibi inflictam esse agnoscunt. Ubi autem ita Deus animos fregit, dicunt se patere hostium libidini. Sic enim interpretor particulam למו, quod hostes pro arbitrio et sine ulla repugnantia quasi suam praedam diripuerint. Eodem pertinet altera comparatio, ubi dicunt se datos fuisse *in cibum*, quo significat Propheta, iam ante proelium devictos, ad satiendam hostium ingluviem, ultro ante pedes iacuisse. Notandum vero est, Deum fieri harum calamitatum auctorem, non obstrependi causa, sed ut confidentius ab eadem manu quae percussit et vulneravit, remedium petant fideles. Et certe fieri non potest ut qui fortunae imputant sua mala, serio ad Deum confugiant, vel ab eo auxilium exspectent et salutem. Quare ut medeatur Deus nostris miseriis, statuere convenit, non eas temere, vel casu accidisse, sed eius manu esse inflictas. Ubi autem se proiectos hostibus fuisse dixerunt, simul addunt se dispersos fuisse inter Gentes, quae dissipatio, centum mortibus erat acerbior. Nam quum tota illius populi gloria et felicitas in eo posita esset, ut sub Deo uno et Rege uno collecti, unum[1] essent corpus, misceri Gentibus quasi lacera membra, signum fuit extremae maledictionis.

13. *Vendidisti populum*. Venditos se absque lucro fuisse dicentes, intelligunt se prostitutos quasi vilia et nihili mancipia. Secundo etiam membro videntur ad morem licitandi alludere. Scimus enim venales servos non ante fuisse addictos emptoribus quam licitatio pretium auxisset. Intelligunt ergo, quia pro nihilo habiti fuerint, se fuisse proiectos, ut deterior esset sua conditio quam omnium servorum. Quod autem se potius ad Deum convertunt quam ad hostes, de quorum superbia et crudelitate conqueri iure poterant, hinc discamus nihil melius nobis esse vel utilius, quam in rebus adversis reputare Dei providentiam et iudicium. Etsi enim ubi nobis molesti sunt homines, cum diabolo qui eos instigat, nobis negotium est, ad Deum tamen ipsum conscendere necesse est, ut sciamus ab eo nos probari et examinari, sive ut nos castiget, sive ut patientiam nostram exerceat, sive ut vitiosos subigat carnis nostrae affectus, sive ut nos humiliet erudiatque ad nostri abnegationem. Iam quum audimus tam probrose habitos fuisse qui sub Lege vixerunt Patres, non est cur nos ullae contumeliae deiiciant si quando huc nos Deus pertrahat. Neque enim Deus hic simpliciter quemlibet populum, sed suum vendidisse dicitur, acsi iam contemptibilis esset ei sua haereditas. Ac idem hodie etiam licebit in precibus nostris conqueri, modo fidem nostram fulciat hoc exemplum, ne animos quantumvis

afflicti desponderemus. Alio sensu dicit apud Iesaiam Deus populum a se venditum sine pretio, cap. 52, vers. 3. ut doceat nihil sibi in illis redimendis fore negotii, quia fidem emptoribus non habeat obstrictam.

14. *Posuisti nos.* De viciniis loquitur quibus omnibus vel simultas, vel apertum odium erat cum populo Dei: ac saepe quidem accidit, ut vicinitas quae ad conciliandum mutuum amorem valere debebat, invidiam, discordias et contentiones generet. Sed peculiaris fuit ratio in Iudaeis: qui omnibus invitis terram occupaverant, et quorum religio apud alios quasi belli classicum erat. Erat etiam in multis perversa aemulatio, ut Idumaeis quibus Circumcisio inflabat animos, acsi Deum Abrahae ipsi quoque colerent. Haec vero maior fuit indignitas, subiici eorum ludibriis quibus propter verum Dei cultum exosi erant. Mali atrocitatem alia circumstantia amplificant fideles, quod undique haec probra ingerantur: quia toto circuitu obsessi erant ab hostibus, ut ne momentum quidem illis quietum foret a molestia, nisi mirabiliter fuissent a Deo protecti. Procedunt deinde longius, sed etiam inter Gentes procul dissitas communem fuisse fabulam. Quanquam nomen משל quod *proverbium* vertunt, posset tam pro gravi imprecatione quam pro dicterio sumi: sensus tamen eodem redit, nullam fuisse sub coelo magis detestabilem populum: quia vulgo eius nomen contumeliae causa inter proverbiales figuras volitaret. Huc quoque spectat *concussio* vel *agitatio capitis,* de qua dictum fuit Psalmo 22, 8. Nec dubium est quin Dei vindictam, cuius mentio in Lege fiebat, fideles in se compleri animadverterint. Nam quo melius se expergefacerent ad consideranda Dei iudicia, quicquid poenarum de ipsis Deus exegit, cum eius minis conferre, curae illis fuit. Lex autem, ista Gentium ludibria quae commemorant, ad verbum denuntiaverat. Et ubi dicit *in Gentibus et populis* emphatica est repetitio, quia minime consentaneum erat ut profanae Gentes populum a Deo electum suis blasphemiis proscinderent. Porro, non abs re conquestos esse, vel unus Ciceronis locus pro Flacco luculente testatur, ubi profanus ille rhetor pro sua superbia, non minus Deo, quam Iudaeis insultat, satis constare gentem esse diis invisam, quae tot cladibus subinde attrita, ad extremum miserrima servitute oppressa erat.

16. Quotidie opprobrium meum coram me, et ignominia vultus mei obtexit me. 17. A voce exprobrantis et convitiantis, a facie adversarii et ultoris. 18. Totum hoc venit nobis, et non obliti sumus tui, nec perfide egimus in foedere tuo: 19. Non deflexit retro cor nostrum, nec declinavit gressus noster a semita tua. 20. Licet contriveris nos in loco draconum, et operueris nos umbra mortis. 21. Si obliti sumus nomen Dei nostri, et expandimus manus nostras ad Deum alienum: 22. An non Deus requiret hoc? quia ipse novit abscondita cordis.

16. *Quotidie.* כל היום longam durationem significat, sed potest accipi pro toto vel integro die a mane usque ad vesperam, vel pro dierum recursu. Utramvis expositionem eligas, summa est nullum esse malorum finem. Quod iterum mutatur numerus, nihil absurdi est, concipi totius Ecclesiae sermonem quasi in persona unius hominis. Sequitur postea cur pudore obruti vultum et oculos attollere non audeant: quia nulla datur a petulantia et hostium conviciis respiratio. Nam si permissum fuisset in latebras se abdere, devorassent utcunque in silentio suas miserias: sed vulnus duplicatum est, quum proterve illuderent hostes. Hunc ergo malorum cumulum sibi impositum esse deplorant: quod assidue cogantur probra et blasphemias audire, et hostes suos vocant ultores, quo nomine apud Hebraeos truculentia et crudelitas notatur cum fastu coniuncta, sicut diximus Psalmo 19.

18. *Totum hoc venit.* Quum prius Deo adscripserint quicquid patiebantur malorum, si nunc se immerito affligi dicant, Deum insimulant iniustiae: ita iam non sancta esset probatio, imo sacrilega blasphemia. Sed notandum est, fideles, etiamsi in suis rebus adversis apertas causas non perspiciant, manere tamen in hoc principio defixos, constare Deo rationem cur eos tam severe et duriter tractet. Simul tamen notare operae pretium est, hic non de tempore praeterito verba fieri, sed potius in medium proferri tolerantiam, quae non vulgare pietatis signum erat, quum obedienter iugo Dei collum subiicerent. Videmus enim ut maior pars, non secus atque equi feroces calcitrant, adversus Deum fremat, et pervicaciter insaniat. Quare non parum in vero Dei timore profecit qui se in afflictionibus continet sub pia custodia, ne qua impatientia transversum feratur. Nam et hypocritis facile est in rebus prosperis Deo benedicere: qui simulac rigidus apparet, in furorem erumpunt. Commemorant ergo fideles, quamvis tot malis a recto cursu abripi potuerint, se tamen non oblitos fuisse Dei, quia semper eum colerent, licet minus propitium ac clementem. Non ergo praedicant superiorum temporum virtutes, sed tantum obiiciunt se inter medias afflictiones constanter retinuisse Dei *foedus.* Et certe satis constat, longe antequam saeviret Antiochus, populum multis corruptelis fuisse refertum, quae Dei vindictam provocarunt, ut iactari ab ipsis non debuerit quae hic laudatur integritas. Verum quidem est, ut paulo post videbimus, Deum illis pepercisse, ut ob eius nomen magis quam propria delicta afflicti fuerint: sed haec Dei indulgentia efficere non debuit ut se eximerent reatu. Tenendum igitur est, nihil aliud nunc, quam suam patientiam in medium proferre, quia a Dei cultu inter graves et duras tentationes non defecerant. Primo autem negant se fuisse oblitos Dei, quia res adversae coelum quodammodo obnubilant, ut Dei memoria facile nobis intercidat, acsi longe essemus ab eo divisi. Addunt se non fuisse fallaces vel *perfidos in eius foedere,* quia tunc maxime, ut dixi, retegitur hominum impietas, ubi praeter animi sententiam urgentur. Tertio *cor* suum negat *retro* fuisse versum. Postremo *gressus suos non declinasse a Dei semitis.* Nam sicuti quotidie nos Deus invitat, sic corda nostra semper ad eius vocationem intenta esse decet. Hinc sequitur viarum directio: quia externis operibus et tota vita testamur, *cor nostrum* Deo sincere

addictum esse. Ubi posui non declinavit gressus, altera etiam a quibusdam affertur probabilis lectio, Declinare fecisti gressum nostrum. Nam et verbum תט transitive potest accipi, et nulla negatio ponitur, quanquam de sensu ab illis dissentio, quia locum hunc comparant cum illo Iesaiae, 63, 17. Quare nos errare fecisti ut non ambularemus in viis tuis? Potius enim huc tendit querimonia, quoniam Deus manum suam ab illis subduxerit, misere per devia errasse, nam semitae Dei non semper referuntur ad doctrinam, sed ad secundos et optabiles eventus.

20. *Licet contriveris nos.* Particula causalis כי vel in adversativam resolvi debet, vel in adverbium temporis. Cohaerent enim hi tres versus, et pendet sententia usque ad illam clausulam, Quia ipse novit abscondita cordis. Pluribus autem verbis recitant, quod nuper vidimus, etiamsi in profundum malorum fuerint demersi, stetisse tamen rectos in suo gradu. Porro si expendimus in quas redacti fuerint angustias, non videbitur nobis hyperbolicum, quod se dicunt usque in abyssum fuisse contritos. Nam per *locum draconum* non intelligo deserta et solitudines, sed profundissimos gurgites maris, ideoque תנים potius de balenis interpretor, sicuti et pluribus aliis locis, atque hanc sententiam confirmat posterius membrum, ubi queruntur se fuisse opertos *umbra mortis*: quod tantundem valet ac fuisse absorptos a morte ipsa. Sciamus autem in his verbis dictari nobis a Spiritu sancto precandi formam: ideoque invictam fortitudinem nobis praecipi, quae nos sub malorum omnium congerie sustentet, ut vere testari liceat, etiam in summa desperatione, nos sperasse in Deo, nullis tentationibus excussum nobis fuisse eius timorem, nulla denique mole afflictionum fuisse fractos, quia semper in eum respexerimus. Sed locutiones quibus utuntur propius notare operae pretium est. Nam ut ostendant se purum retinuisse Dei cultum, animis et manibus non nisi ad unum Deum Israel se intentos fuisse asserunt. Neque enim satis fuisset confusam aliquam opinionem deitatis apud se fovere, nisi vera religio apud eos viguisset. Nam et qui Deo obmurmurant, quamvis cogantur numen aliquod agnoscere, fabricant tamen sibi Deum pro arbitrio. Atque hoc diaboli artificium est, quia non statim potest e cordibus evellere omnem religionis sensum, mentes nostras concutere his machinis, quaerendum esse alium Deum, vel, quem hactenus coluimus, alio modo placandum esse, vel, aliunde quam ex Lege et Evangelio petendam esse gratiae eius certitudinem. Quum ergo inter malorum agitationes et fluctus, plusquam difficile sit recte compositos in pura fide manere, sedulo tenenda est ista obtestatio, quod sancti Patres miseriis omne genus confecti, non destiterint tamen recumbere in verum Deum, quod etiam clarius deinde in contextu exprimunt, *non expandimus manus nostras etc.* Quibus verbis significant se uno Deo contentos, non habuisse spes huc et illuc divisas, neque circumspexisse ut alia subsidia quaererent. Unde colligimus, quicunque animos suos distrahunt in spes varias, oblivisci veri Dei: cui non tribuimus suum honorem, nisi in eo solo acquiescimus. Et certe in legitimo eius cultu primum gradum obtinet fides, et quae inde nascitur invocatio: quia praecipua gloriae suae pars ei eripitur, dum extra eum quaerimus vel minimam salutis nostrae partem. Memi-

meminerimus ergo, hoc verum esse pietatis examen, ubi in abyssos deiecti, oculos, spes, et vota dirigimus in solum Deum. Quo convincitur impietas Papatus, ubi postquam verbo tenus confessi sunt se credere unum Deum, prostituunt eius gloriam ad creaturas. Etsi enim excusent, se ad Christophorum et quos finxerunt sanctos confugere, ut illis patronis gratiam coram Deo inveniant, constat tamen in forma invocandi nullum esse discrimen. Deinde etiamsi recipimus quod dicunt, frivola tamen excusatio est, patronos sibi quaerere: quia non sufficiat Christus, imo sepultum sit apud eos eius officium. Diligenter autem notanda est circumstantia huius loci, nam fideles se negant manus expandisse ad alios deos: quia vitium est nimis vulgare, ut continua mala urgeant Deo posthabito, quaerere alia remedia; quamdiu nos blande et suaviter fovet Deus, ad eum nos conferimus: sed ubi quid adversi contingit, mox incipimus ambigere. Si vero ulterius premimur, imo si nullus est malorum finis, ipsa assiduitas sollicitat nos ad desperationem, desperatio generat perversas fiducias, hinc novorum deorum fabrica. De elevatione manuum alibi dictum est.

22. *An non Deus requiret.* Gravis est et seria obtestatio, dum audent Deum suae integritatis arbitrum statuere: unde constat eos non egisse causam suam coram mundo, sed secum loquutos quasi ad Dei tribunal; confidentius etiam addunt nihil Deo esse absconditum. Unde enim fit ut saepe Deum testem citent hypocritae, nisi quia dum fuco obtegunt suam pravitatem, se ex Dei iudicio elapsos esse putant: atque ita transfigurant Deum, quasi suis fallaciis oculos eius perstringerent. Quoties ergo prodimus in conspectum Dei, veniat simul in mentem eius memoria, quoniam est cordium cognitor, vanis coloribus nihil apud eum profici.

23. Certe propter te occidimur quotidie, aestimati sumus tanquam oves mactationis. 24. Exsurge, quare obdormis Domine? evigila, ne obliviscaris in finem. 25. Quare faciem tuam abscondis? oblivisceris miseriae nostrae et afflictionis nostrae? 26. Quoniam afflicta est ad pulverem anima nostra, adhaesit terrae venter noster. 27. Exsurge in auxilium nobis, et redime nos propter bonitatem tuam.

23. *Certe propter te.* Alia ratione, Dei misericordiam sibi conciliant fideles, quia non ob sua maleficia plectantur, sed tantum propter Dei nomen infestos sibi habeant incredulos. Videtur quidem primo intuitu stulta esse querimonia: nam speciosior fuit illa responsio Socratis in obiurganda uxore, quum diceret, Satius esse insontem perire, quam sua culpa. Imo consolatio quam proponit Christus, Matth. 5, 10. videtur longe ab his verbis differre, *Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam.* Item Petrus, Si quis propter nomen Christi patitur, haec potius materia est laetitiae et gratulationis, 1. Pet. 4, 14. Respondeo, Quamvis optimum sit doloris solatium, causam nobis esse coniunctam cum Christo: non tamen

frustra nec perperam fideles Deo obiicere, indigne se eius causa affligi: quo se acrius vindicem opponat, quia aequum est, rationem ab ipso haberi suae gloriae, cui tunc insultant impii, dum poterve saeviunt contra eius cultores. Hinc vero clarius patet, quo tempore in exilio languebat populus, vel Antiochus vastabat Ecclesiam, compositum fuisse hunc Psalmum, quia tunc religio afflictionum causa fuit. Nam Babylonios ad rabiem adigebat populi constantia: cum viderent a victis et profligatis suas superstitiones adhuc damnari: et tota Antiochi rabies ad extinguendum Dei nomen ferebatur. Augetur etiam indignitas, quod impiorum libidinem adeo non compescit Deus, ut laxatis habenis assidue in sua truculentia pergant, dicunt ergo *se quotidie occidi*, deinde non alio esse in pretio *quam oves mactationi* destinatas. Ceterum memoria repetere convenit quod supra attigi, non ita fuisse puros ab omni noxa, quin Deus iustas de eorum peccatis poenas exigeret, sed pro sua incomparabili indulgentia sepultis peccatis, iniustis persecutionibus nos exponit: ut alacrius gloriemur nos crucem ferre cum Christo: ut beatae Resurrectionis socii simus et consortes. Diximus autem non alia de causa furorem hostium tantopere accensum fuisse, nisi quia populus a Lege descisceret, et verum Dei cultum abiicere nollet. Iam aptanda est in usum nostrum doctrina: ac primo tenendum est illud, exemplo Patrum placide ferendas esse afflictiones, quibus sanciendu est fidei nostrae confessio, deinde in profundissimis mortis tenebris constanter invocandum esse Dei nomen, et in eius timore perstandum. Paulus tamen ultra progreditur, ad Rom. 8, 23. non tantum exempli loco hoc recitans, sed depingi asserens perpetuam Ecclesiae sortem. Sic ergo statuere convenit, coelesti decreto iniunctam nobis esse perpetuam crucis ferendae militiam, verum quidem est, interdum inducias vel relaxationem dari, quia infirmitati nostrae Deus parcit: sed quamvis non semper exserti sint contra nos gladii, quia tamen sumus Christi membra, ad societatem crucis paratos esse nos oportet. Ergo ne crucis acerbitas nos terreat: semper haec Ecclesiae conditio nobis versetur ante oculos, quatenus adoptati sumus in Christo, addictos esse mactationi, alioqui idem nobis continget quod videmus multis apostatis: nam quia vivendo assidue mori, exponi ludibriis, momentum a metu vacuum non habere, nimis durum est ac miserum, eorum iudicio: ut se hac necessitate eximant, turpiter deserunt et abnegant Christum. Ergo ne taedium vel horror crucis a pietate nos avellat, sit haec continua nostra meditatio, bibendum esse calicem quem nobis porrigit Deus, nec posse Christianum esse, nisi qui se in sacrificium Deo offert.

24. *Exsurge, quare obdormis?* Iam postulant Sancti, ut Deus tandem ipsorum misertus, opem et remedium afferat. Quanquam autem hanc balbutiem Deus in Sanctorum precibus tolerat, dum exsurgere vel expergefieri optant: certo tamen persuasos esse convenit, eum pro salute sua agere excubias. Neque enim Deum Epicuri fingere licet, qui se otio et deliciis oblectet, sed quia pro sensus nostri tarditate, non statim apprehendimus quam de nobis gerit curam, petunt fideles ut re ipsa demonstret, neque se obliviosum neque segnem esse. Statuendum quidem est, a Deo nos respici, etiamsi dissimulet: quia tamen haec persuasio fidei est, non carnis, contrarium

illum sensum quem ex praesenti rei adspectu concipiunt, familiariter exonerant in sinum Dei: atque hoc modo purulentos affectus ex animis suis eiiciunt, quo deinde pura et liquida fides emergat. Si quis excipiat, orationem, qua nihil magis sacrum est, hoc modo pollui, dum perversa carnis imaginatio cum ea miscetur: fateor id quidem: sed dum hac licentia utimur quam Dominus permittit, sciamus eius indulgentia abstergi vitium hoc, ne preces nostras contaminet.

26. *Quoniam afflicta est.* Iterum deplorant malorum suorum gravitatem, et se inusitato modo affligi, referunt: quo Deus ad auxilium ferendum sit propensior, nam hac metaphora non tantum se deiectos esse significant, sed terrae allisos et affixos, ut surgendi nulla sit facultas. *Animam* pro corpore quidam accipiunt, ut sit eiusdem sententiae iteratio: sed malo pro parte vitali accipere, acsi dixissent, se in terram proiectos esse, et pronos iacere absque ulla spe surgendi: hic querimoniae precem subiiciunt, ut Deus *surgat in auxilium.* Interea *redimendi* verbo significant non vulgare se genus auxilii petere, quia aliter quam redemptione servari nequeant. Neque tamen dubium est quin mentes eorum in praecipuam redemptionem intentae fuerint, quae rivos suos emittit, dum nos quotidie variis modis redimit Deus ac liberat. Etsi autem nuper pie gloriati sunt de fidei suae constantia, ut tamen appareat merita non iactasse, hic non reposcunt quicquam mutuum, sed contenti sunt gratuita Dei bonitate, ad salutis suae causam.

PSALMUS XLV.

ARG. Describitur et splendidis elogiis laudatur Solomonis gratia et decor, virtutes in regni administratione, potentia, divitiae. Praesertim vero quia uxorem alienigenam ex Aegypto duxerat, huic coniugio promittitur Dei benedictio, si modo nova sponsa, amore gentis suae valere iusso, totam se marito dedat. Interea non dubium est quin sub hac effigie maiestas, opulentia et propagatio Regni Christi, suis titulis ornetur: ut sciant fideles nihil sibi esse beatius vel magis optabile quam subesse Regis huius praestantissimi imperio.

1. Praefecto super lilia filiorum Corae, erudiens carmen amorum.

1. Sicuti Psalmum hunc de Solomone esse compositum certo constat, ita incertus est eius auctor. Mihi probabile est, sive post eius mortem, sive eo adhuc superstite, unum quempiam ex Prophetis vel piis doctoribus hoc argumentum sumpsisse sibi tractandum, ut doceret, quicquid in Solomone spectatum fuerat, altius tendere. Porro vocatur *carmen amorum,* non quia paternum Dei amorem in beneficiis quibus ornatus fuit Solomo, celebret, sicuti quidam volunt: sed quia gratulationem de laeto et felici coniugio continet, ita genitivus epitheton valebit, ut sit carmen amatorium. Vocatus quidem fuit Solomo ידידיה, quasi Deo dilectus, 2. Sam. 12, 25. sed contextus,

neo in licio, postulat ידידות referri ad mutuum amorem, quo se complecti debent coniuges. Sed quia amores interdum in sinistram partem inclinant, imo coniugalis dilectio nunquam ita rite composita est, quin admixta sit aliqua intemperies carnis: ideo carmen simul vocatur משכיל, ut sciamus non agi de obscoenis vel minus pudicis amoribus, sed sub Solomonis figura sanctam et divinam Christi cum Ecclesia coniunctionem nobis proponi. Reliquam partem inscriptionis varie torquent interpretes. שושן proprie significat lilium: et Psalmus 60. singulari numero ita inscribitur: hic autem et Psalmo 80. pluralis numerus ponitur: quare verisimile est vel principium fuisse vulgaris cantici, vel organon musicum. Ego, ut de re non magni momenti, suspendo sententiam, quia sine iactura hoc vel illud sequi liberum erit.

2. Ebullit cor meum verbum bonum, dicam ego opera mea de Rege, lingua mea, calamus scribae velocis. 3. Pulcer es prae filiis hominum, diffusa est gratia in labiis tuis, propterea benedixit te Deus in aeternum. 4. Accingere gladio tuo super femur tuum o fortis, decore et gloria. 5. Et decore tuo prosperare: equitare super verbum aequitatis, et mansuetudinis et iustitiae: et docebit te terribilia dextera tua. 6. Sagittae tuae acutae (ut populi sub te cadant) in corda inimicorum Regis.

2. *Ebullit cor meum.* Praefatio satis ostendit non esse vulgare huius cantici argumentum: quia promittit, quisquis fuerit auctor, verba se facturum de rebus magnis et praeclaris. Quum autem non soleat Spiritus buccas inflare ad spargendum inanem sonitum, colligere licet, hic non disseri de caduco tantum regno, sed aliquid excellentius tractari, quorsum enim tam magnifica oratio pertinet, cor Prophetae *ebullire,* ut laborem suum et operam narrandis Regis laudibus impendat? Quanquam autem aliis magis placet Verbum emittere, altera tamen verbi significatio melius congruere visa est, quam probat nomen ex hoc verbo deductum מרחשת hoc est, sartago ubi friguntur placentae: quod semel et iterum occurrit apud Mosen, acsi dixisset cor suum aliquid praeclarum et memorabile spirare. Consensum deinde cordis et linguae praedicat, ubi *linguam calamo scribae celeris* et prompti comparat. Orditur autem ab encomio pulcritudinis: deinde addit eloquentiae laudem. Porro formae elegantia in Rege laudatur, non quod per se decor oris, magni aestimari debeat, qui inter virtutes locum nullum obtinet: sed quia in ipso vultu saepe reluceat generosa indoles: sicuti solo adspectu ostendere potuit Solomo se eximiis dotibus esse praeditum. Non immerito autem laudatur in Rege facundia: cuius partes sunt non modo consilio et auctoritate populum regere, sed etiam rationibus et sermonis gratia allicere in obsequium: sicut veteres in ore Herculis aureas catenas finxerunt, quae vulgus hominum auribus traherent. Atque hinc hodie convincitur Regum ignavia, qui suae dignitati minime

illum sensum quem ex praesenti rei adspectu concipiunt, in-
ter exonerant in sinum Dei: atque hoc modo purulentos af-
animis suis eiiciunt, quo deinde pura et liquida fides eo
quis excipiat, orationem, qua nihil magis sacrum est, hoc
lui, dum perversa carnis imaginatio cum ea miscetur: fa-
dem: sed dum hac licentia utimur quam Dominus permit
eius indulgentia abstergi vitium hoc, ne preces nostra

26. *Quoniam afflicta est.* Iterum deplorant mali
gravitatem, et se inusitato modo affligi, referunt: quo
xilium ferendum sit propensior, nam hac metaphora
deiectos esse significant, sed terrae allisos et affixos
nulla sit facultas. *Animam* pro corpore quidam
eiusdem sententiae iteratio: sed malo pro parte vitali
dixissent, se in terram proiectos esse, et pronos in
spe surgendi: hic querimoniae precem subiiciunt, ut
auxilium. Interea *redimendi* verbo significant non
auxilii petere, quia aliter quam redemptione serva
que tamen dubium est quin mentes eorum in prae
nem intentas fuerint, quae rivos suos emittit, dar
riis modis redimit Deus ac liberat. Etsi autem
sunt de fidei suae constantia, ut tamen appareat
hic non reposcunt quicquam mutuum, sed conte
bonitate, ad salutis suae causam.

PSALMUS XL

*Arg. Describitur et splendidis elogiis laudatur Solomonis
gni administratione; potentia, divitiae. Praecertim
ex Aegypto duxerat, huic coniugio promittitur Dei
amore gentis suae valere iusso, totam se marito
quin sub hac effigie maiestas, opulentia et propo
ornetur: ut sciant fideles nihil sibi esse beatius ve
gio huius praestantissimi imperio.*

1. Praefecto super lilia filiorum C
morum.

1. Sicuti Psalmum hunc de Solom
constat, ita incertus est eius auctor. M
mortem, sive eo adhuc superstite, u
vel piis doctoribus hoc argumentum su
ceret, quicquid in Solomone spectatu
vocatur *carmen amorum*, non quia
ficiis quibus ornatus fuit
quia de
epithe t
Solon si

Deus Deus tuus oleo

commen-
...n-

...
et
ile.
suae
mine
gelum
plurali
vocatur
constitui-
canticum
videbimus.
scilicet non
ae. Scimus
ubi Reges in
vetus dicte-
omnia, quam
a, Prov. 17, 15.
e abominatio est
constat, ut qui
strenue asserant:
politicum ordinem
Quod addit *unctum*
s iustitiae, sed potius
lomoni, quod populo
Deus ad honorem et
s eum instruxit: itaque
a: acsi diceret, non mi-
iustitiae cultor, quando-
i sacra unctione Rex ad-
am nasceretur, nuncupatus
itus est solio, regiis quoque
ctionem ordine priorem fuisse
am censeri. *Oleum laetitiae*
licitas et salus ex regno illo

exposui: nunc Solomonis eum
tigi, paulo uberius nobis tractanda
ominibus sufficiet, quod frequenti
ri populo in posteris Davidis pro-
quia tamen Iudaei et alii profani
int, ex contextu ipso breviter colli-
lide nec perfecte in Solomone

tere partem eorum quae hic dicuntur. Ac tale sane, ut initio admonui, Prophetae consilium fuit, a trepidatione revocare pias mentes, quam incutere potuit tristis mutatio, quae paulo post accidit. Promissa fuerat regni aeternitas, quod uno homine mortuo collapsum est. Excipit igitur Propheta, Quamvis abscissa magna parte populi, in fines angustos redactus fuerit Rehabeam, qui primus fuit tam splendidi et opulenti regni successor, non esse tamen cur labascat Ecclesiae fides: quia illic exhibita fuerit figura aeterni regni quod adhuc sperandum erat. Ac primum quidem *Regis* nomen per excellentiam Solomoni tribuitur, ut sciamus non de rege quolibet haberi sermonem, sed memorabili illo Rege, cuius solium Deus staturum promisit, donec fulgeant in coelo Sol et Luna, Psal. 72, 5. David certe Rex fuerat, et qui deinde sequuti sunt. Notatio igitur est in hac voce, acsi hunc unum ex aliorum ordine delectum Spiritus sanctus in summo gradu locaret. Iam bellicam fortitudinem in Solomone tantopere celebrari qui conveniet, qui et mansueto fuit ingenio, et tranquillum statum adeptus, pacis artes tantum coluit, nullum unquam in bello edidit sui specimen? Sed nihil hoc testimonio clarius afferri potest, ubi asseritur Regni perpetuitas. Neque enim dubium est quin notetur oraculum cuius nuper memini, Donec Sol et Luna in coelo manebunt, stabit quoque solium Davidis, Psal. 72, 5. Atqui hoc Iudaei etiam ipsi coguntur ad Messiam referre. Ergo Propheta quamvis de filio Davidis sermonem inchoaverit, spiritu tamen altius adscendens, Regnum veri et perpetui Messiae complexus est. Huc accedit nomen אלהים, quod etsi communiter ad Angelos et homines transfertur, simpliciter tamen in unum hominem non quadrat, itaque non dubium est quin Divina Christi maiestas diserte hic notetur. Nunc descendo ad singulas partes, quas tamen obiter tantum percurram. Diximus carmen ita vocari *amatorium* vel *nuptiale*, ut sancta eruditio primum locum obtineat, ne quos fingamus lascivos amores vel terrenos. Eodem sensu sciamus Christum vocari *speciosum forma*, non quod oris pulcritudine spectabilis fuerit, sicuti crassi homines somniant: sed quia eximiis dotibus ornatus fuerit, quibus alios omnes supereminet. Neque enim novum est, quod in Christo spirituale est, sub terrenis figuris describi. Regnum Christi opulentum fore dicitur: additur magnificus splendor, qualis in felici abundantia et magna potentia conspicitur: adduntur etiam deliciae, atqui nihil horum convenit Christi regno, quod alienum est a mundi pompis, sed Prophetae, quum suam doctrinam accommodare vellent ad captum populi, non de illo secus ac de cultu Dei loquuti sunt, quem adumbrant sub legalibus caeremoniis. Hanc analogiam si tenemus, nulla restabit huius loci obscuritas. Iam quod Rex Divinus, postquam laudatus est a facundia, armatur etiam gladio, notatu dignum est, nam et oris facundia voluntarios ac dociles gubernat: et quia multi omnibus seculis rebelles fuerunt et immorigeri, ac futuri sunt, necesse est omnes incredulos exitio suo sentire, Christum non venisse inermem. Ergo dum nos suaviter ad se invitat, subeamus prompto obsequio eius iugum, ne gladio et mortiferis sagittis accinctus in nos ruat. Merito quidem dicitur, in labiis eius diffusam esse gratiam, quia Evangelium, vitae odorem natura sua spirat: verum si praefracti simus, haec gratia in terrorem vertetur: et Christus ex

alutis doctrina, gladium sibi et sagittas conflabit. Hinc etiam nobis uggeritur non parva consolatio, ne multitudo et superbia hostium Christi nos exanimet. Videmus quam superbe Papistae Christum re- udient, quem sibi iactant esse Regem: quam profano etiam contemptu naior pars mundi illudat: quam petulanter Turcae et Iudaei maledi- ant. Ergo in rebus tam confusis occurrat nobis vaticinium hoc, Christo gladium et sagittas sternendis et perdendis hostibus suppetere. terum breviter hoc loco repetam quod ante attigi: utcunque versum nunc suis cavillis eludere Iudaei conentur, solium tuum Deus in se- culum seculi, satis tamen valere ad aeternam Christi divinitatem pro- andam: quia dum nomen אלהים vel angelis vel hominibus ad- scribitur, simul addi solet nota aliqua quae discernat eos a vero et unico Deo: hic autem simpliciter confertur in Christum et absque ulla exceptione. Iam vero notare operae pretium est, sermonem hic de Christo haberi, quatenus Deus est manifestatus in carne. Etsi enim Deus vocatur, quia Sermo est a Patre genitus ante secula, hic tamen statuitur in persona Mediatoris: unde et paulo post Deo subiicitur. Et certe si ad Divinam eius naturam restringas quod dicitur de aeterno eius regno, peribit nobis inaestimabilis fructus, quem ex hac doctrina percipimus: dum intelligimus, quatenus caput est Ecclesiae, et salutis nostrae custos ac praeses, non regnare ad tempus, sed aeterno imperio potiri, quia hinc nobis solida tam in vita quam in morte securitas. Clare etiam ex proximo contextu patet, Christum nobis mediatorem proponi, quia unctus a Deo suo dicitur, et quidem prae sociis. Id autem in aeternum Dei Sermonem non competit, sed in Christum carne indutum, in qua et servus Dei est, et frater noster.

9. Myrrha et aloë, et casia omnibus vestimentis tuis, ex palatiis eburneis unde laetificaverunt te. 10. Filiae Regum inter honorabiles tuas: adstitit coniunx ad dexteram tuam in auro Ophir. 11. Audi filia, et vide, et inclina aurem tuam: et obliviscere populum tuum et domum patris tui. 12. Et amabit Rex decorem tuum: quia ipse dominus tuus, et adorabis eum. 13. Et filia Tyri cum munere: vultum tuum deprecabuntur divites populi.

9. *Myrrha et aloë.* Ego de vocibus anxie non disputo, quia ne inter Hebraeos quidem satis convenit quid significet tertium nomen, nisi quod ex similitudine coniicere licet esse casiam. Satis est quod Propheta dicit vestes Regis, aromaticis et pretiosis odoribus esse perfusas. Solomonem vero describit prodeuntem ex eburneo palatio, unde omnes ei gratulantur et applaudunt. Particulam enim מני non interpretor, ex me, quia nullum tolerabilem sensum inde elicere liceret, sed refero ad palatia. Quanquam autem non in plebe modo, sed in regibus quoque vitio non carent luxuria et superfluae deliciae: ab altera tamen parte cavenda est nimia austeritas, ne moderatum splendorem, qui eorum dignitati respondeat, prorsus damnemus, sicuti paulo post inducitur regina sumptuose et magnifice or-

nata. Interea tamen sciendum est, non probatum fuisse Deo quicquid hic laudatur in Solomone. Atque ut de aliis taceam, Deo certe statim ab initio displicuit polygamia. Atqui inter benedictiones Dei ponuntur concubinae, neque enim dubium est quin per *honorabiles* Propheta significet uxores quarum alibi fit mentio. Quamvis enim summum gradum teneret uxor Aegyptia, alias tamen quas sacra historia in medio ordine ponit, liberaliter et honorifice tractatas fuisse apparet: quas ideo filias regum vocat Propheta, quod ex illis nonnullae regio genere ortae essent. Quo modo igitur polygamiam quam Deus in privatis omnibus, nominatim vero in regibus improbat, in Solomonis laudibus recenset Propheta? Certe colligere promptum est, dum vulgari more celebrantur regis opulentia et gloria, non probari abusum: quia Prophetae consilium non fuit, exemplum hominis in certamen cum Dei regula committere. Fuit quidem potentia, dignitas et splendor Solomonis, non vulgaris Dei benedictio: sed quam ipse (ut fieri solet) multis corruptelis vitiavit, dum sibi non satis temperat, sed largiore copia ad carnis suae licentiam abutitur. In summa, quam liberaliter Deus rerum omnium abundantiam in Solomonem effuderit, hic narratur. Quod autem sibi coacervavit multas uxores, nec frugalem modum in splendore adhibuit, hoc est quasi accidentale.

11. *Audi filia.* De uxore Aegyptiaca, quam nuper dixit stare ad dextrum latus regis, sermonem haberi non dubito. Etsi autem Solomoni alienigenam ducere uxorem fas non fuit, merito tamen hoc quoque numeratur inter Dei dona, quod a rege potentissimo quaesita fuerit illius affinitas. Iam vero quia ex Legis praescripto Iudaeos oportuit dare operam, ut uxores ante congressum assuefacerent ad purum cultum Dei, et superstitionibus exuerent, puellam ex profana gente natam, quae per novum coniugium insita erat in Ecclesiae corpus, Propheta a prava educatione revocans, iubet deposita memoria patriae et paternae domus, induere aliud ingenium et alios mores. Alioqui enim periculum erat non modo ne privatim foveret vitiosos cultus, quibus assueverat, sed etiam ne publice suo exemplo multos in societatem criminis traheret: quod postea contigit: haec fuit exhortationis ratio, in qua ut auctoritatem sibi conciliet, *filiae* nomine utitur, quod in persona cuiuslibet privati hominis fuisset ineptum. Iam quo melius pateat quanti intersit novam nuptam prorsus renovari, attentionem pluribus verbis exigit, *Audi, considera, et inclina aurem tuam.* Nam certe hic vehementia et acribus stimulis opus est, ubi de abnegatione eorum omnium agitur, quae natura vel consuetudine nobis placent. Admonet autem non esse cur filia Pharaonis aegre patrem, cognatos, totamque Aegyptum deserat: quia ad sedandam absentiae tristitiam praeclara compensatio occurrat. Contentam enim tali marito esse iubet, ut patria libenter careat. Redeamus nunc ad Christum, ac primo meminerimus, quod spirituale est in eius regno, figurate nobis describi: sicuti propter hominum crassitiem coacti sunt Prophetae similitudines mutuari a rebus terrenis. Si tenemus hanc loquendi rationem quae passim trita est in scripturis, non mirabimur quod Propheta de palatiis eburneis, auro, gemmis et aromatibus praedicat, significat enim felici bonorum omnium affluentia refertum fore. Quanquam autem donorum

spiritualium, quibus Ecclesiam suam Deus locupletat, splendor et dignitas a mundo contemnitur, coram Deo tamen praestat omnibus mundi divitiis: etsi necesse non est singula membra curiose ad Christum aptari, quale est quod de multis uxoribus dicitur. Nam si plures fingantur Ecclesiae, laceratitur corporis Christi unitas. Verum quidem est, sicuti quisque fidelium vocatur templum Dei, 1. Cor. 3, 17. ita quodammodo posse vocari Christi sponsam: sed proprie loquendo unica est sponsa, quae ex universo piorum coetu colligitur. Dicitur autem sedere ad latus regis, non quod peculiare aliquod imperium exerceat, sed quoniam in ea dominatur Christus, quo sensu vocatur nostra omnium mater, Galat. 4, 26. Continet autem hic locus insigne vaticinium de futura gentium vocatione: qua factum est ut filius Dei affinitatem cum alienis et hostibus suis contraxerit. Erat enim inter Deum et omnes incircumcisos populos hostile dissidium: et maceria interposita, quae illos ab electo Abrahae genere discerneret: quia foedus quod cum Abraham pepigerat Deus, gentes a regno coelorum usque ad Christi exhibitionem arcebat. Sacro itaque coniugio mundum dignatus est, non secus acsi olim Iudaeus uxorem e gente extera et profana sumpsisset. Porro ut castam et integram sponsam Propheta Christo sistat, hortatur Ecclesiam ex gentibus adscitam, ut prioris vitae oblita, penitus se marito devoveat. Et quia mutatio haec qua transfigurantur in novos homines, qui ex filiis Adae filii Dei esse incipiunt, difficilis est, eam vehementius urget Propheta. Nam hac verborum congerie, Audi, vide, inclina aurem, significat fideles non sine arduo et laborioso conatu seipsos cum pristina educatione exuere: quia apud propensos et voluntarios supervacua esset talis exhortatio. Et certe experientia ostendit quam segnes ac tardi simus ad sequendum Deum. Verbo autem *videndi* merito perstringitur nostra socordia, quia inde tam caecus nostri amor, falsa opinio prudentiae et virtutis, mundi illecebrae, arrogantia denique et fastus, quod non reputamus quam pretiosum thesaurum Deus in Filio suo unigenito nobis offerat, nisi obstaret haec ingratitudo, molestum non esset, Pauli exemplo, ad Philipp., capite tertio, versu octavo, quicquid miramur, pro stercore vel nihilo ducere, ut suis nos opibus Christus ditaret. Sicut autem *Filiae* nomine novam Ecclesiam blande et suaviter demulcet: ita et praemio allicit, ut libenter in Christi gratiam, quicquid hactenus carum habuit spernat ac relinquat. Neque enim vulgare solatium est nos filio Dei in summis deliciis fore, ubi terrenum ingenium exuerimus. Interea discamus, nostri abnegationem sacrae cum Christo coniunctionis principium esse. Nam per *domum patris et populum*, haud dubie corruptelas omnes intelligit Propheta, quas ex utero afferimus, vel quas imbibimus mala consuetudine, imo sub hac loquutione complectitur quicquid ex seipsis habent homines: quia nulla naturae pars integra est, vel a corruptione immunis. Notanda etiam est quae additur ratio, iustam et legitimam subiectionem excutere Ecclesiam, nisi Christo se addicat. Nam *adorandi* verbo non externa modo caeremonia, sed pius reverentiae et praestandi obsequii affectus per synecdochem notatur. Atque utinam probe, ut par erat, expensa fuisset haec admonitio: quia et Christi imperio melius paruisset Ecclesia, et hodie de eius auctoritate non esset nobis tantum

cum Papistis certamen, qui Ecclesiam non satis honorifice haberi putant, nisi effreni licentia contra maritum exsultet. Nam etsi summum imperium verbo tenus Christo concedunt, ut coram eo flectatur omne genu, quum tamen immensam in ferendis legibus potestatem Ecclesiae arrogant, quid hoc aliud est quam freno solvere, ut sine modo lasciviat? Omitto quod scelerate titulum Ecclesiae ad se rapiunt, sed hoc non ferendum sacrilegium est, Christi spoliis ipsam ornare. Est quidem haec non parva dignitas, sedere ad dexteram Regis, sicuti non vulgaris honor est, piorum omnium censeri matrem, quae sub disciplina sua eos contineat, sed ex innumeris Scripturae testimoniis colligere promptum est, Christum Ecclesiam suam minime extollere, ut de suo iure quicquam minuat vel abroget.

13. *Et filia Tyri.* Haec pars est compensationis, qua Propheta mitigat vel potius abolet desiderium prioris fortunae, quod venient Tyrii supplices cum muneribus. Scimus autem quam celebris fuerit fama Tyri olim: ideo summi honoris loco ponit, ex tam nobili et opulenta urbe venturos ad summissionem praestandam. Etsi autem minutias omnes sectari utile non est, ut in Ecclesia reperiamus quaecunque de uxore Solomonis hic dicuntur, hodie tamen fructum aliquem gustamus huius vaticinii. quum facit Deus ut nonnulli ex mundi proceribus, licet Christi iugum non suscipiant, Ecclesiam tamen sua humanitate foveant ac tueantur.

14. Tota gloriosa filia Regis intrinsecus, ex vestibus auro intextis indumentum eius. 15. In vestibus acu pictis adducetur Regi: puellae post eam, proximae eius adducentur tibi. 16. Adducentur in laetitiis et exsultatione, ingredientur palatium Regis. 17. Pro patribus tuis erunt filii tui, constitues eos principes in tota terra. 18. Memorabile reddam nomen tuum in omni generatione et generatione: propterea celebrabunt te populi in seculum et usque.

14. *Tota gloriosa.* Duplex potest esse sensus, reginam non modo quum in populi conspectum prodit, sed etiam ubi in cubiculo sedet, semper magnifice vestitam esse: vel splendorem ornatus non esse fucatum, ad fallendos simplicium oculos, sed ex solida opulentia constare. Felicem itaque reginae statum hac circumstantia amplificat Propheta, quod non tantum rarae ostentationis causa sumptuosas vestes habeat, sed ad quotidianum ornatum. Alii exponunt, totam gloriam eius in hoc sitam esse, quod eam rex ad se familiariter invitet, quia mox transitus in cubiculum describitur cum magno et splendido comitatu. Etsi autem pompa haec modum excedit, docet tamen interim Propheta, non ita pretiose vestiri Ecclesiam, ut in se convertat vulgi oculos, sed tantum in gratiam regis. Iam quod hodie Ecclesia spirituali decore conspicua non est, in quo refulgeant Christi divitiae, ingratitudini hominum imputandum est: qui vel sua segnitie liberalitatem Dei respuunt: vel postquam ditati erant, ad inopiam rediguntur.

17. *Pro patribus tuis erunt filii.* Hoc quoque ad regni praestantiam facit, quod posteritas dignitate Patribus non cedet, atque ita non minuetur post mortem Solomonis nobilitas generis: quia filii qui ex eo nascentur, proavos omni virtutum excellentia aequabunt. Postea addit *Principes* fore *in tota terra*, tam late propagato imperio, ut commode in plurima regna distribui queat. Porro, vaticinium de Christo hoc esse facile colligitur: quia tantum abest ut filii Solomonis propter regni amplitudinem provincias inter se partiti sint, ut primus eius haeres exiguam tantum partem retinuerit. Ita nemo ex legitimis successoribus ad eius potentiam accessit, sed omnes unius tantum tribus et dimidiae domini, quasi in angustias conclusi fuerunt. Ubi autem ad Christum venitur, qui medius fuit inter veterem et novam Ecclesiam, vere filios genuit, numero et praestantia patribus non cedentes, quos orbi universo praefecit. Etsi enim coram mundo crucis deformitas Ecclesiae gloriam obscurat, si tamen reputamus quam mirabiliter aucta, et quibus spiritualium virtutum dotibus ornata fuerit, fatebimur, non immerito celebrari eius gloriam. Notandum tamen est, principatum hunc, cuius mentio fit, non consistere in personis hominum, sed referri ad caput: nam passim dominatio et potestas quae proprie est capitis, et peculiariter soli Christo convenit, transfertur ad membra: scimus enim, qui in Ecclesia maxime eminent, et eam gubernant, Christi nomine non dominari, sed potius esse servos: sed quia Evangelium suum apud eos deposuit Christus, quod regni eius sceptrum est, eius potestatem quodammodo exercent. Certe Christus per suos ministros sibi orbem subegit, ac totidem sibi erexit principatus, quot fuerunt in diversis regionibus collectae Ecclesiae.

18. *Memorabile reddam.* Nihilo hoc magis Solomoni congruit, qui turpi et nefanda defectione memoriam nominis sui foedavit: nam quum superstitionum sordibus terram Deo sacram polluit, nonne se conspersit aeterno dedecore et probro? Certe dignus fuit cuius nomen perpetua oblivio sepultum tegeret. Nihilo plus gloriae promeritus est Rehabeam, qui stolida sua superbia bonam regni partem amisit. Ergo ut nobis constet elogii veritas, ad Christum transire necesse est, cuius memoria semper viget ac floret, nam etsi contemnitur a mundo, imo superbi homines sacrum eius nomen vel lacerant, vel contumeliose deiiciunt, manet tamen ei salva maiestas. Quanquam undique emergunt hostes innumeri ad opprimendum eius regnum, coram eo tamen flecti incipit omne genu, donec potestates omnes sibi contrarias sternat sub pedes suos. Nam furiosi Satanae et totius mundi conatus extinguere non potuerunt Christi nomen, quin transmissum ad posteros, per singulas aetates gloriam suam obtineat: sicut hodie adhuc videmus linguis omnibus celebrari. Quanquam autem maior pars mundi sacrilegis basphemiis illud proscindit, satis tamen est quod Deus ubique praecones excitat qui Christi laudes sincere personent. Interea nostrum est, sedulo dare operam ne unquam intercidat memoria haec, quae seculis omnibus superstes vigere debet in aeternam hominum salutem.

PSALMUS XLVI.

ARG. Videtur gratiarum esse actio, potius pro certa liberatione, quam pro continuo Dei auxilio, quo semper statum Ecclesiae tutatus est. Colligere enim licet, quum ingenti metu perculsa esset Ierosolyma, et laboraret in summo discrimine, fuisse praeter spem subita et mirabili Dei virtute servatam. Ideo Propheta, quisquis fuerit Psalmi auctor, tam insigne Dei beneficium commendans, hortatur fideles ut se intrepide in eius tutelam committant, nec dubitent, eo custode et salutis suae vindice freti, contra omnes hostiles insultus, perpetuo se fore salvos: quia proprium eius munus sit omnes motus sedare.

1. Praefecto filiorum Corae, super Alamoth canticum. 2. Deus nobis protectio et robur, auxilium in tribulationibus invenitur valde. 3. Propterea non timebimus dum movebitur terra, et concident montes in cor maris.

1. *Super Alamoth.* In voce עלמות non consentiunt interpretes: omissis tamen pluribus sententiis, duas tantum referam: vel fuisse musicum instrumentum, vel initium celebris et noti carminis: atque haec posterior coniectura magis mihi probatur. Porro quo tempore compositus fuerit Psalmus incertum est, nisi forte quando repente soluta fuit urbis obsidio, gravissima clade in exercitu Sennacherib Divinitus inflicta, 2. Reg. 19, 35. quod ego libenter recipio, quia cum toto contextu optime convenit. Certe memorabilem aliquam gratiam Dei celebrari patet, qualis illa fuit.

2. *Deus nobis protectio.* A generali sententia incipit, antequam ad speciem liberationis descendat. Praefatur enim, satis esse in Deo praesidii ad suos servandos, illisque dare idoneam sperandi materiam, id enim proprie significat nomen מחסה. In secunda parte versus, verbum נמצא praeteriti est temporis: sed posset non incommode restringi ad salutem semel allatam, sicut etiam alii vertunt, Inventum est auxilium, sed quia *tribulationes*, in numero plurali adiungit Propheta, de continuo actu exponere placuit, quod Deus se tempestive offerat quoties urgent aliquae afflictiones. Quanquam si de experimentis gratiae Dei loquatur Propheta, praeteritum tempus melius quadrabit. Prophetae quidem consilium est, extollere Dei potentiam et bonitatem erga suos: promptum etiam auxilium laudare, ne in rebus adversis alio circumspiciant, sed una eius protectione contenti sint, ideo diserte exprimit, talem esse Deum erga suos, ut sciat Ecclesia peculiariter se ab eo defendi. Nec vero dubium est quin hac voce electum populum ab alienis et profanis gentibus separet: atque ita commendet adoptionis privilegium, quo Deus filios Abrahae dignatus erat. Proinde quum dixi generalem esse sententiam, nolui promiscue extendere ad quaslibet personas, sed ad omnia tempora: quia docet qualiter se Deus erga suos omnes gerere soleat. Sequitur deinde illatio, nullam esse fidelibus trepidandi causam, quum Deus semper ad eos liberandos paratus sit, et quidem invicta potentia instructus. Ostendit autem Propheta quaenam vera sit et legitima spei probatio, ubi scilicet rebus ita confusis, ut propemodum

videatur coelum ruere, terra loco moveri, et montes a radicibus dehiscere, stamus tamen tranquillis et securis animis. Facile enim est magnam fiduciam prae se ferre quamdiu periculum nullum impendet: verum si totius mundi concussio animos nostros labefactet, neque eorum quietem perturbet, hinc facile apparet, Dei potentiae iustum honorem deferri. Porro quum dicit, *Non timebimus*, pias mentes ab omni sollicitudine vel metu non penitus eximit, acsi sensu carerent (stupor enim a fidei constantia longissime abest) sed tantum docet, quicquid acciderit, nunquam eos terrore obrui, sed potius vires colligere quae ad placandum terrorem sufficiant. *Terram mutari, et montes cadere in cor maris,* loquutiones sunt hyperbolicae, sed quae significant totius orbis conversionem. Nam quod nonnulli *cor maris*, de terra exponunt, mihi non probatur. Sed ut constet nobis plena doctrina, ad reliqua pergamus.

4. Sonabunt et tumultuabuntur aquae eius, concutientur montes in elevatione eius. Selah. 5. Fluminis rivuli eius laetificabunt civitatem Dei, Sanctuarium tabernaculorum Excelsi. 6. Deus in medio eius: non movebitur, adiuvabit eam Deus ad conspectum aurorae.

4. *Sonabunt.* Cum hoc versu coniungi debet etiam posterior, quia implet sententiam, acsi dixisset, Quamvis tumultuentur et intumescant aquae maris, ac violento suo impetu montes ipsos concutiant, inter horribiles turbas hilariter et placide quiescet Dei civitas, exiguis rivis contenta. Nam pronomen relativum supervacuum est ex communi usu linguae Hebraicae. Simpliciter enim dicere voluit Propheta, tenues rivos fluminis sanctae urbi plenam laetitiae materiam daturos, si forte contingat totum mundum labascere. Iam nuper attigi quam utilem doctrinam contineat hic locus, nempe tunc demum rite probari fidem nostram, ubi ad gravissimos conflictus ventum est, adeoque inferi ipsi videntur aperti ut nos absorbeant. Ita nobis depingitur fidei victoria, contra totum mundum, ubi scilicet e rebus confusis sic emergit, ut creaturis omnibus exitium minitantibus, omnes tamen metus superet. Non quod rideant in periculis filii Dei, aut iocose de morte garriant: sed quia promissum sibi a Deo auxilium pluris aestimant, quam mala omnia quae terrorem incutiunt. Praeclara videtur Horatii sententia de viro iusto et sibi optime conscio,

Si fractus illabatur orbis,
Impavidum ferient ruinae:

Sed quia nunquam repertus est ille quem fingit, nihil aliud quam nugatur. Haec igitur animi magnitudo in solo Dei praesidio fundata est, ut vere iactare queant qui recumbunt in Deum, non modo se impavidos, sed etiam tutos et salvos fore quum ruinae totum mundum obruent. Nominatim vero Propheta *Civitatem Dei laetam* fore dicit, quamvis non mare aliquod tumultuosum habeat quod opponat fluctibus illis quos retulit, sed tenuem duntaxat fluvium, alludit autem

ad rivum, fluentem ex Siloah qui praeterfluebat Ierosolymam. Porro, non dubito quin oblique perstringat Propheta fallaces eorum confidentias, qui terrenis opibus muniti, extra iactum telorum se esse somniant. Nam qui sibi hinc inde anxie accersunt invicta mundi praesidia, videntur quidem hostes posse longe ab accessu arcere, non secus acsi undique mari cincti essent, sed saepe a suis munitionibus pessundari contingit: quemadmodum si tempestas insulam diluvio vastet ac evertat. Qui vero Dei tutelae se committunt, quamvis secundum mundum, expositi sint omnibus iniuriis, nec satis muniti sint ad prohibendos insultus, quiescunt tamen securi. Hac de causa Iudaeos reprehendit Iesaias 8, 6, quod spernentes aquas Siloah leniter fluentes, profundos et rapidos fluvios appetant. Est autem illic concinna antithesis inter rivulum Siloah ab una parte, et Nilum ac Euphratem ab altera: quasi diceret, Deum ab ipsis fraudari suo honore, quasi non providerit quum elegit urbem Ierosolymam, quibus praesidiis ad eam tutandam opus foret. Ac probabile est, si Psalmus hic, post exercitum Sennacherib caesum et profligatum, fuerit compositus, auctorem eius consulto eandem usurpasse metaphoram: ut fideles in posterum, sine mundi opibus unicam Dei gratiam sibi sufficere discerent. Eadem quoque opera nos hodie ad hanc constantiam hortatur et animat Spiritus, ut contemptis eorum copiis qui magnifice contra nos superbiunt, inter omnes motus et turbas tranquilli stemus: nec pigeat nos vel pudeat nostrae nuditatis, modo ad nos servandos extenta sit Dei manus. Ergo quamvis Dei auxilium tenuiter in speciem quasi per rivulos distillet, plus tranquillitatis nobis afferat, quam si tota mundi potentia ad nos iuvandos simul coacervata esset. Quum Ierosolymam vocat *Sanctuarium tabernaculorum Excelsi*, concinna allusio est ad statum illius temporis: quamvis enim per singulas tribus imperium suum Deus haberet, hanc tamen regiam sedem elegerat unde totum populum regeret. Itaque quum per totam Iudaeam divisa essent tabernacula Excelsi, sub unum tamen Sanctuarium colligi oportuit, ut Deo subessent.

6. *Deus in medio eius*. Nunc ostendit unde tanta Ecclesiae securitas, quia scilicet Deus in medio eius residet, nam verbum, *movebitur*, feminini generis est, nec potest ad Deum referri, quasi futurus sit immobilis: sed ita resolvi debet oratio, Non movebitur e statu suo sancta civitas: quia Deus illic residet, atque ad opem ferendam semper est paratus: *conspectus* enim *aurorae* tantundem valet acsi dixisset, quotidie simulac sol terris exoritur. Summa est, si cupimus Dei manu protegi, dandam in primis esse operam, ut inter nos habitet: quia ex sola eius praesentia pendet spes salutis. Ipse autem non aliam ob causam inter nos habitat, nisi ut nos praestet incolumes. Ceterum, quamvis non semper ad nos iuvandos festinet Deus pro votorum nostrorum fervore, satis tamen opportune nobis aderit, ut facile appareat verum esse quod alibi dicitur, nunquam dormire, ac ne dormitare quidem Ecclesiae custodem, Psalmo 121, 4.

7. Tumultuati sunt populi, mota sunt regna: dedit vocem suam, liquefacta est terra. 8. Iehova exercituum nobiscum:

arx nobis Deus Iacob. Selah. 9. Venite, considerate opera Iehovae: quas posuerit solitudines in terra. 10. Cessare facit proelia usque ad extremum terrae: confringit arcum, dissipat arma, currus exurit igni. 11. Quiescite et cognoscite quod ego sim Deus: exaltabor in gentibus, exaltabor in terra. 12. Iehova exercituum nobiscum: arx nobis Deus Iacob. Selah.

7. *Tumultuati sunt.* Quoniam Ecclesia Dei nunquam caret hostibus, et quidem nimium validis, deinde qui eam crudeliter et effreni intemperie oppugnant, Propheta nunc doctrinam quam posuit de inexpugnabili Dei tutela, ab experientia confirmat, deinde generalem consolationem elicit: quod perpetuum sit Dei munus, compescere tumultus omnes ac sedare, et quod satis robusta sit eius manus ad frangendos omnes hostium conatus. Posset, fateor, locus hic indefinite accipi: quod obnoxia quidem sit Dei civitas multis tempestatibus, sed tamen Dei beneficio incolumis semper maneat: verum magis probabile est, ut initio diximus, sermonem haberi de insigni aliqua liberatione, in qua Deus aeternae suae in servanda Ecclesia, virtutis et gratiae specimen praebuerat. Refert igitur Propheta quid contigerit, nempe horribili apparatu hostes Ecclesiae venisse ad eam perdendam, sed mox Dei voce fuisse quasi liquefactos. Atque hinc ad nos redit inaestimabilis consolatio, ubi audimus, quamvis totus mundus contra nos surgat, et vesano fervore omnia perturbet, posse momento redigi in nihilum, simulac Deus se nobis favere ostenderit. Quamvis autem vox Dei, imperium vel nutum significet, videtur tamen ad Dei promissiones alludere Propheta, quibus testatus est se fore Ecclesiae custodem. Interim notanda est antithesis inter vocem Dei, et turbulentos regnorum motus.

8. *Iehova exercituum.* Hoc versu docemur qualiter in usum nostrum accommodare liceat quae passim de immensa Dei virtute praedicat Scriptura, nempe, si persuasi simus ex eorum nos esse numero, quos Deus paterno amore amplexus fovere velit, nam iterum adoptionem commendat, qua segregatus erat Israel a communi Gentium omnium sorte: alioqui non nisi formidinem incuteret potentiae Dei commemoratio. Hinc igitur gloriandi fiducia, quod nos sibi in peculiarem populum delegit, ut virtutem suam ad nos servandos exserat. Qua ratione Propheta postquam *Deum exercituum* vocans, eius potentiam celebravit, statim adiungit alterum epithetum, quo foedus cum Abraham olim percussum confirmat: ut non dubitent eius posteri, ad quos promissae gratiae haereditas pertinet, Deum sibi quoque fore propitium. Nam ut solide quiescat fides nostra, in Deo simul haec duo consideranda sunt: nempe immensa virtus, qua ad totum mundum subigendum instructus est: deinde paternus amor, quem verbo suo patefecit. Ubi autem haec duo coniuncta sunt, nihil obstare potest quominus cunctis hostibus insultet fides nostra, neque enim dubium est, velitne opitulari nobis Deus, qui se hoc facturum promisit, iam virtus ad id implendum suppetit, quia Deus est exercituum. Hinc colligimus misere eos vagari in Scriptura, qui in aëre

suspensum relinquunt quicquid de potentia Dei praedicatur, nec statuunt sibi fore in patrem, eo quod sint ex grege eius, et adoptionis participes.

9. *Venite, considerate.* Videtur persequi historiam liberationis, qua testatus fuerat Deus, se optimum et fidelissimum esse protectorem Ecclesiae suae: ut inde petant fideles arma et vires superandis tentationibus quaecunque in posterum emergent. Debent enim ante oculos nobis versari documenta gratiae Dei, quae reipsa exhibuit in nobis servandis, ut promissionum fidem in animis nostris sanciant. Ceterum, hac exhortatione tacite obiurgat eorum socordiam, qui Dei potentiam non aestimant quanti par erat: imo totum fere mundum ingratitudinis arguit, quia vix centesimus quisque satis sibi in Deo praesidii esse agnoscit: ita caecutiunt omnes ad opera Dei, imo sponte claudunt oculos: quod ad aedificandam eorum fidem maxime valeret. Videmus ut multi fortunae adscribant quod Dei providentiae decebat ferre acceptum: alii imaginentur se propria industria adeptos esse quicquid Deus contulit: vel quicquid ab eo solo profectum est, transferant ad medias causas: alii prorsus stupeant. Quare non frustra omnes accersit, et ad reputanda Dei opera hortatur: acsi diceret homines ideo non reponere in Deo spem salutis, quia vel ignavi sunt vel maligni in considerandis eius operibus. Quum vero sermonem dirigat promiscue ad omnes colligimus pios quoque torpere et frigere donec expergefiant. Porro magnifice Dei virtutem in servando electo populo extollit: quae contemni solet, vel non expenditur pro merito, ubi vulgari more operatur. Vastitates ergo et alia miracula in medium proponit, quae sensus hominum efficacius moveant. Quod proxime sequitur, *Cessare facit proelia*, si de speciali Dei auxilio accipere libeat, referri tamen ad hunc finem debet, ut idem in futurum tempus exspectent fideles, quod iam experimento perspectum habent. Et sane videtur Propheta, ex uno actu indefinite ostendere quam potenter Deus Ecclesiam suam defendere soleat, quanquam non semel accidit ut fractis animis, et arcu contrito, plaustrisque exustis, motus omnes per Iudaeam Deus sedaret, bellaque procul abigeret, ac consentaneum est, Prophetam occasione sumpta, Iudaeis revocasse in memoriam quam saepe Deus maximos hostium conatus fregisset. Certum quidem est, his epithetis Deum ornari, ut toto mundo tumultuante, pacem ab eo speremus.

11. *Quiescite et cognoscite.* Videtur iam sermonem peculiariter convertere ad hostes populi Dei, qui nocendi libidini audacius indulgent, quia dum exhibent sanctis molestias, bellum se Deo inferre non cogitant, quia ergo negotium sibi tantum cum hominibus esse putantes, insolenter sine metu et pudore ruunt, eorum intemperiem hic refrenat Propheta: et quo plus vehementiae habeat sermo, Deum ipsum loquentem inducit. Iubet autem primo quiescere, ut se Deum esse cognoscant, videmus enim, dum inconsiderate feruntur homines, nullum moderationi locum esse: ideo non abs re Propheta quietem ab hostibus Ecclesiae exigit, ut fervore placato sentire incipiant cum Deo se confligere. Similem fere sententiam habuimus Psalmo 4, 5. Contremiscite et ne peccetis: cogitate in cubilibus vestris, et silete. Summa est, ut mundus subactis domitisque turbulentis affectibus, Deo Israel, quam meretur gloriam tribuat, quod si furere pergant,

denuntiat virtutem suam non esse inclusam Iudaeae finibus, sibique non fore difficile brachium suum procul extendere ad Gentes. quo se ubique glorificet. Postea repetitur quod prius dictum fuerat, Deum ad servandam Ecclesiam quam adoptavit, satis superque armis et viribus pollere.

PSALMUS XLVII.

Arg. Putant nonnulli, Psalmum hunc fuisse compositum quando dedicatum fuit templum, et arca foederis in Sanctuario locata, sed quia parum firma est divinatio, praestabit, nisi fallor, omissa illa circumstantia, expendere quid contineat, et in quem praecipue usum aptandus sit. Dubium quidem non est ad solennes conventus fuisse destinatum: quod ex toto contextu colligere promptum est, imo fieri potest ut ante templum exstructum quum adhuc in tabernaculo quiesceret arca, Levitis fuerit dictatus a Davide. Quisquis autem fuerit auctor, hortatur non Israelitas modo, sed omnes populos ad purum unius veri Dei cultum. Quanquam praecipue gratiam, qua Deus genus Abrahae pro illo tempore dignatus erat, extollit: sicuti etiam ex fonte illo salus toti mundo oritura erat. Vaticinium tamen de futuro Christi regno continet, quia gloriam quae tunc in umbratili Sanctuario fulgebat, longe lateque conspicuam fore docet: quando Deus ipse gratiae suae radios procul emittet, ut in societatem coalescant reges et populi cum Abrahae filiis.

1. Praefecto, filiorum Corae Canticum. 2. Omnes populi plaudite manu, iubilate Deo in voce exsultationis: 3. Quia Iehova excelsus, terribilis, Rex magnus super universam terram. 4. Ordinavit populos sub nobis, et Gentes sub pedibus nostris. 5. Selegit nobis haereditatem nostram, gloriam Iacob quem dilexit. Selah.

2. *Omnes populi plaudite.* Quod populos iubet in signum laetitiae et gratulationis plausum dare Deo, imo ad insolitum gaudium hortatur, cuius vehementia in externam exsultationem erumpat, de eorum salute verba fieri certum est. Nam si Deus regnum inter Gentes formidabile erigeret, potius deiiceret omnium animos et desperatione obrueret, quam daret tripudiandi materiam. Adde quod non de vulgari Dei gratia concionatur, sed quae totum orbem incredibili laetitia perfundens, omnium animos ad celebrandas Dei laudes exstimulet. Ergo quod paulo post addit, redactos fuisse cunctos populos sub Israelis obsequium, necesse est non de servili subiectione intelligere, sed quae regnis omnibus potior esset magisque optabilis. Neque enim consentaneum foret, eos qui vi et metu coacti servirent, prae gaudio exsultare. Tributarii quidem Davidi eiusque filio Solomoni fuerunt populi complures: sic tamen ut fremerent, atque iniquis animis ferrent impositum sibi iugum: tantum abest ut laeti et hilares gratias agerent Deo. Ergo quum nulla felix sit et expetenda servitus, nisi qua Deus, Christi filii sui auspiciis domat et subigit qui prius rebelles erant, sequitur, elogium hoc non competere nisi in Christi regnum: qui Rex excelsus ac terribilis non ideo vocatur, quod tyrannica violentia expavefaciat miseros homines quibus imperat: sed quia

eius maiestas quae prius habita fuerat contemptui, ad frangendam totius mundi contumaciam sufficiet. Notandum enim est Spiritus sancti consilium, quum diu contumeliose tractati et oppressi fuissent Iudaei, ac variis subinde calamitatibus afflicti: tanto nunc illustriorem esse Dei beneficentiam erga eos, quia domitis undecunque gentibus vicinis, florentissimum erat Davidis regnum: interea verum esse quod monui, nempe in regnum Christi hoc competere, ex contextu verborum colligere promptum est, ubi *Deus Rex terribilis et magnus vocatur super omnem terram.* Ergo non dubium est quin his elogiis celebrata fuerit Dei gratia ad confirmandos piorum animos intermedio tempore: quo non tantum collapsa erat populi Israelitici dignitas, sed extremis contumeliis oppressus, nullo Dei gratiae gustu recreari poterat, nisi in solas promissiones recumberet. Scimus quam longa fuerit huius magnificae potentiae interruptio, a morte Solomonis usque ad Christi adventum. Erat hoc velut chasma, quod absorbere posset pias mentes, nisi Dei verbo suffultae essent. Ergo quum specimen huius regni, quod nunc praedicatur, a Deo fuisset editum sub Davide, quanquam paulo post sequuta est tristis et fere pudenda imminutio, deinde gravissimae clades, et tandem exilium, et miserrima dispersio, quae ab interitu parum distabat: Spiritus sanctus fideles ad continuandum plausum hortatus est, donec veniret promissus redemptor.

4. *Ordinavit.* Quod alii vertunt Subiicere, cum hac mea interpretatione convenit, paulo remotius est quod alii Ducere exponunt, alienum vero prorsus a mente Prophetae, quod verbum ידבר alii accipiant pro perdere. Neque enim dubium est quin subiectio utilis, laeta, et optabilis notetur, si quis futurum verbi tempus retinere malit, mihi non displicet: quia tamen certum est sub typo celebrari futuram Dei gratiam, libenter amplexus sum quod magis probarunt alii interpretes. Porro quamvis hoc versu peculiariter gentiles suos hortetur Propheta ad gratitudinem, quod per Dei gratiam cunctis populis dominarentur: certum tamen est, eos qui sub iugum redacti erant, in societatem gaudii coniungi ipsis Iudaeis. Ergo quantum ab umbra differt corpus, tantum discrimen fuit inter fictitium plausum, quem olim dederunt profanae gentes Davidi, et eum quo fideles Christum excipiunt: quia ex voluntario cordis obsequio manat. Et certe si post arcam in templum adductam nulla apparuisset sublimior veritas, quasi puerile erat ludicrum, in angusto illo domicilio Deum locari: sed ubi Dei maiestas quae in tabernaculo habitaverat, toti mundo patefacta fuit, et cunctae gentes sub eius imperium fuerunt redactae, tunc enituit praerogativa ista generis Abrahae. Itaque his verbis regnum illud cuius meminerat Propheta, definit: subiectionem gentium commemorans, ut electo populo parere non recusent. Neque enim de arcana providentia hic agitur, qua Deus totum mundum gubernat, sed de speciali potestate quam per verbum suum exercet, itaque ut proprie Rex vocetur, necesse est talem a suis agnosci. Quaeritur tamen, dum suis auspiciis et coelesti potentia restituit Christus Ecclesiam, quo sensu dicantur populi subiecti esse Iudaeis: quia scimus non aliter rite compositum esse Ecclesiae ordinem, nisi emineat unicum caput, et fideles omnes a summo usque

ad infimum inter membra se contineant: imo quum imperium suum erexit Christus in toto orbe, communis esse coepit cunctis gentibus adoptio, quae propria unius populi antea fuerat. Hoc autem modo libertas omnibus simul data est, ut fraterno iure inter se coniuncti, ad coelestem haereditatem adspirent. Sed facilis est solutio: quando gentibus impositum fuit Legis iugum, dominium adeptos esse Iudaeos: quemadmodum Pastores iurisdictionem Spiritus verbo exercent, sic Ecclesia vocatur Regina, et piorum omnium mater: Galat. 4, 26. quia apud eam deposita fuit coelestis doctrina, quae instar sceptri est ad nos omnes subigendos. Quamvis ergo Iudaei, quo tempore in lucem emersit Christi regnum, misere et probrose profanis gentibus servierint, fuerintque veluti illarum mancipia, vere tamen et merito imperium illis tribuitur, quia Deus virgam virtutis suae emisit e Sion, quum ipsi Legis essent custodes, munus eorum fuit eius auctoritate gentes frenare: quia non aliter sub Dei obsequium collectus fuit reliquus orbis, nisi dum homines Spiritu Dei renovati, ultro se praebuerunt Iudaeis dociles ac morigeros, seque passi sunt eorum magisterio regi, quemadmodum alibi dicitur. In illa die apprehendent septem viri fimbriam unius Iudaei, ac dicent, Ambulabimus post Deum vestrum, etc. Zach. 8, 23.

5. *Selegit nobis haereditatem.* Clarius celebrat Propheta peculiarem illam gratiam, qua dignatus fuerat Deus electum et sanctum genus Abrahae. Sicuti enim, posthabito toto mundo, paucos homines et ignobiles sibi adoptaverat: ita illud tam insigne paterni amoris pignus segregari oportuit a communi beneficentia qua totum humanum genus prosequitur. Itaque emphaticum est Seligendi verbum, acsi diceret, Deum non egisse cum Abrahae filiis, ut promiscue solet cum aliis gentibus, sed quasi haereditario iure dignitatem contulisse qua reliquos omnes praecellant, quod idem continuo post exprimit sub nomine *Gloriae*. Ergo gratias Deo agere iubet Propheta, quod in persona Iacob populum electum extulerit in summum honoris gradum: ut gloriari posset sortem suam ab aliis omnibus distinctam esse. Simul etiam docet factum id esse gratuito favore Dei, nam relativum pronomen, causalis particulae vice ponitur, acsi causam dignitatis et praestantiae in Deo ipso statueret Propheta. Atque haec regula tenenda est, quoties laudatur Dei gratia erga Iudaeos, quia Patres eorum dilexerit, merita omnia in nihilum redigi: iam quum tota sancti Patriarchae dignitas ex mero Dei beneplacito pendeat, quis sibi proprium quicquam arrogare audeat? discamus ergo, quicquid nobis peculiariter confert Deus supra alios, paterno eius amori adscribere: quia nos sibi in gregem elegit. Colligimus etiam ex hoc loco, gratiam quam Deus erga electos suos exserit, non communiter ad omnes patere, sed privilegium esse quo paucos a maiori numero discernit.

6. Adscendit Deus in iubilo, Iehova in voce tubae. 7. Psallite Deo, psallite, psallite Regi nostro, psallite. 8. Quia Rex universae terrae Deus, psallite intelligens. 9. Regnum obtinuit super gentes, Deus sedet super solium sanctitatis suae.

10. Principes populorum congregati sunt ad populum Dei Abrahae: quia Deo clypei terrae, valde exaltatus est.

6. *Adscendit Deus.* Allusio est ad veterem Legis ritum, nam quia ad celebrandos sacros conventus adhiberi solebat tubarum clangor, dicit Propheta Deum adscendere, quum buccinae ad extollendam eius potentiam hortantur populum et animant. Id enim tantundem valebat olim, acsi rex magnifico splendore ad suos ingrediens, venerationem sibi conciliet. Interea non dubium est quin sub illa umbratili ceremonia alium adscensum Propheta commendaverit: nempe dum Christus supra omnes coelos evectus mundi totius imperium adeptus est, et coelesti virtute instructus superbiam omnem et altitudinem subiugavit. Porro memoria repetendum est quod prius admonui, ad arcam transcribi *Iehovae* nomen: quia tametsi illic non inclusa erat Dei essentia vel maiestas, nec virtus etiam alligata, non tamen inane erat praesentiae Dei symbolum. Nam sicuti promiserat Deus se habitaturum in medio populi, quamdiu eum ex Legis praescripto Iudaei colerent: ita re ipsa monstrabat vere se illis adesse, nec frustra invocari inter ipsos, verius tamen hoc in gloriae manifestationem competit, quae tandem refulsit in Christi persona. Summa est quum canerent apud Iudaeos buccinae ex Legis praescripto, non evanuisse in aëre sonitum illum, quia Deus qui in arca foederis, praesentiae suae pignus ac tesseram dederat, vere praesideret in coetu illo. Hinc exhortationis argumentum duxit Propheta, ut Deo psallant fideles: quia non sint id facturi fortuito, sicut superstitiosi quum nihil habeant certitudinis, frustra eiulant coram suis idolis. Causam ergo fidelibus suppetere docet Propheta, cur alacriter laudes Dei personent: quia certo sciunt praesentem sibi adesse, acsi inter eos regale solium locasset. Ceterum postquam vocavit Regem electi populi, continuo post dicit Regem esse totius terrae, atque hoc modo ius et honorem primogeniturae asserens Iudaeis, Gentes deinde socias adiungit. His autem verbis significat Propheta longe nobilius fore Dei regnum adventu Messiae, quam sub Legis figuris, quia propagandum sit in ultimos terrae fines: ideo maioris vehementiae causa, quinquies repetit verbum *Psallite.* In voce משכיל mutatio est numeri: nam omnes canendi peritos ad hoc exercitium invitat. Sed quamvis loquatur de scientia artis musicae, requirit tamen in canendis Dei laudibus veram intelligentiam, ne linguae tantum reboent, ut scimus fieri in Papatu. Requiritur ergo ad legitimum psallendi ritum scientia, ne vano clamore nomen Dei profanetur.

9. *Regnum obtinuit super gentes.* Quia verbum מלך, sub tempore praeterito continuum actum designat, ideo vertimus regnum obtinuit. Porro quum toties repetat Propheta, Deum super gentes regnare, colligere promptum est de novo et prius inaudito regnandi modo haberi sermonem. Subaudienda enim est antithesis inter Legis tempus, quo Deus imperium suum continuerat intra Iudaeae limites, et Christi adventum quo illud ampliavit quam longe lateque patet totus orbis. Quanquam autem Dei maiestas scintillis quibusdam enituit inter gentes, quum eas sibi tributarias fecit David: non tamen proprie dixisset Propheta Deum inter illas regnasse, quia et eius cultum adspernabantur, et optassent extinctam prorsus esse Eccle-

siam, quare ut constet vaticinii huius complementum ad Christum venire necesse est. Quod additur secundo membro, *Deum sedere super solium sanctitatis suae*, duplicem sensum recipit. Saepe enim hac locutione tabernaculum vel templum intelligitur: interdum vero coelum significat. Si de templo exponere libeat, sensus erit, Deum sic praeesse toti mundo, ac populos omnes sub imperio suo complecti, ut primaria tamen eius sedes Ierosolymae maneat: sicuti etiam inde fluxit Evangelii doctrina, qua sibi Deus cunctos mortales subegit. De coelo tamen commode accipere licebit, quod Deus manum suam exserens ad homines sub obsequium suum cogendos, palam ostendat, se ex solio coelesti dominari super homines: quia nisi propinquis et claris signis virtutem suam demonstret, mundi gubernator non agnoscitur.

10. *Principes populorum*. Exornat et amplificat pluribus verbis proximam sententiam, rursus enim definit qualiter sibi Deus regnum acquisierit super Gentes, dum scilicet qui prius alieni erant, in eundem fidei consensum coaluerunt cum Iudaeis. Atque ita ex misera dissipatione in unum corpus variae gentes collectae sunt, nam quum illuxit Evangelii doctrina, non abduxit Iudaeos a foedere quod pridem Deus cum illis pepigerat, sed potius nos illis adiunxit. Quum ergo vocatio Gentium nihil aliud fuerit quam insitio in familiam Abrahae, merito dicit Propheta, undique fuisse congregatos extraneos ad illam gentem electam: ut talis accessio regnum Dei per omnes terrae plagas diffunderet. Qua ratione dicit Paulus, Ephes. 3, 6. ut haereditatis aeternae participes essent Gentiles, factos fuisse Iudaeis concorporeos. Quanquam autem abolitis ceremoniis, sublatus est intermedius paries, qui alios ab aliis separabat: verum tamen est, non aliter nos censeri inter Dei filios, nisi quia insiti sumus in genus Abrahae. Nec de vulgo tantum loquitur Propheta, sed ipsis quoque principibus nihil ad summam felicitatem potius fore dicit, quam ut se aggregent ad Iudaeos, sicuti alibi videbimus, De Sion dicetur, Hic et ille in ea natus est, Psal. 87, 5. Porro collectio futura dicitur ad populum Dei Abrahae, ut sciamus nullam carnis dignitatem tribui Iudaeis, quae in ipsorum personis resideat, sed totam eorum praestantiam inde pendere, quia purus Dei cultus inter ipsos floreat, et emineat coelestis doctrina. Quare nihil hoc ad reiectitios Iudaeos pertinet, quos sua incredulitas ab Ecclesia abdicavit. Sed quia radicis sanctae, ut Paulus docet Rom. 11, 16. rami naturaliter sancti sunt, non obstitit maioris partis defectio, quin reliquiis maneret hic honor. Itaque consumptio illa quae secundum Iesaiae vaticinium exundavit in totam terram, vocatur populus Dei Abrahae, Iesa. 10, 23. Continet autem hic locus utilem doctrinam, et eam duplicem. Primo enim hinc discimus, quicunque inter Dei filios numerari volunt, debere locum in Ecclesia quaerere, ut fraternam unitatem cum piis omnibus colant: deinde unitatem Ecclesiae non aliunde esse aestimandam, quam ex sincero ad obsequium verbo Dei praestandum consensu, ut sit unius ovilis unus pastor. Monentur etiam, qui honore et opibus excellunt in mundo, deposita omni superbia libenter et modeste commune iugum subire, ut se obsequentes Ecclesiae filios probent. Quod proxime sequitur, *Dei esse clypeos terrae*, multi de principibus intelligunt. Et fateor quidem metaphoram hanc frequen-

ter in Scriptura occurrere: deinde videtur hoc non male quadrare ad contextum: acsi dixisset Propheta, in arbitrio Dei esse proceres mundi in Ecclesiam suam inserere, quia illis quoque dominetur. Sensus tamen simplicior est, quia mundus protegitur, servaturque ab uno Deo, iure tantam celsitudinem cum admiratione suspici, quae ad tam arduam custodiam sufficit. Nam ideo clypeos plurali numero ponit, quia in variis et prope innumeris periculis, quae assidue singulis mundi partibus impendent, multiplicem Dei providentiam, tanquam multos clypeos, intervenire necesse est.

PSALMUS XLVIII.

ARG. Hoc Psalmo celebratur memorabilis quaedam Ierosolymae liberatio, quum in eius excidium conspirassent multi Reges. Ubi autem Propheta (quisquis fuerit auctor) Deo gratias egit, occasione inde sumpta, magnificis elogiis felicem eius urbis statum extollit, quod Deum habeat perpetuum salutis suae custodem. Neque enim satis fuisset, pios sentire et agnoscere semel Dei manu se fuisse servatos, nisi in posterum confiderent se Dei eiusdem praesidio salvos fore, quia in populum peculiarem adoptati essent. Ideo Propheta in eo praecipue insistit, non frustra in monte Sion erectum esse sanctuarium Dei, sed illic invocari eius nomen, ut in populi sui salutem virtus eius conspicua appareat. Porro ex argumento colligere licet, Psalmum post mortem Davidis fuisse compositum. Fateor quidem Davidi infestos fuisse quosdam exteros reges, nec per eos stetisse quominus Ierosolymam funditus delerent: huc usque tamen progressos fuisse non legimus, ut eam obsidione premerent, ut oportuerit admirabili Dei virtute reprimi illorum conatus. Potius credibile est notari tempus Regis Achaz, quo soluta repente fuit obsidio in summa desperatione, vel etiam tempus Iosephat, et Asaph: quia tunc scimus non nisi coelesti auxilio Ierosolymam ab extrema clade mirabiliter servatam fuisse. Hoc quidem pro certo tenendum est, specimen unum Dei gratia proponi fidelibus, in quo agnoscant bene et feliciter secum agi, quod domicilium sibi elegerit Deus in monte Sion, unde ipsis in salutem praesideat.

Canticum Psalmi filiorum Corae. 1. Magnus Iehova et laudabilis valde, in civitate Dei nostri, in monte sanctitatis eius. 2. Pulcer situ, gaudium totius terrae, mons Sion ad latera Aquilonis, civitas Regis magni. 3. Deus in palatiis eius, notus est in praesidium.

1. *Magnus Iehova.* Antequam speciale illud quod attigi, gratiae Dei exemplum commemoret Propheta, docet in genere beatam esse Ierosolymam, quod eius tuendae curam Deus suscipere dignatus fuerit. Atque hoc modo Dei Ecclesiam a toto mundo separat: sicuti hoc inaestimabile beneficium est, quod Deus ex toto genere humano exiguum numerum complectitur paterno favore. Quamvis ergo in universa mundi gubernatione sapientia eius, bonitas et iustitia sic refulgeant, ut nulla pars vacua sit ab eius laude, sed ubique eius laudandi materia occurrat: in Ecclesiae tamen protectione Dei gloriam nunc Propheta celebrat. *Magnum et laudabilem* esse dicit in urbe sancta, an non etiam in toto mundo? Certe, ut dixi, nullus est an-

gulus tam reconditus, quo non penetrent eius sapientia, iustitia, bonitas et reliquae virtutes: sed quia praecipue vult eas in Ecclesia sua conspici, non temere hoc speculum nobis ante oculos ponit; in quo Deus magis ad vivum faciem suam exprimit ac repraesentat. Ceterum *Montem sanctum* nominans, breviter admonet quo iure Ierosolyma sit Dei civitas, nempe quia eius mandato arca foederis illic erat locata: acsi diceret, Ierosolymam non proprio suo merito sublime esse theatrum, in quo Deus magnitudinem suam spectari velit: sed quia arca foederis coelesti mandato illic in symbolum singularis gratiae deposita fuerit.

2. *Pulcer situ.* In confirmationem proximae sententiae, praedicat dotes quibus tunc excelluit mons Sion, quia in illis spectabilis fuit Dei gloria cuius nuper meminit. Etsi autem naturalis haec fuit situs gratia quam Propheta primo loco recenset, significat tamen in ipsa urbis specie insculptas ab initio fuisse notas Divini favoris, ut intuitus ipse ostenderet specialiter locum illum fuisse Divinitus ornatum, ut aliquando in talem usum consecraretur. Quanquam formosum et delectabilem locum non simpliciter vocari arbitror, quia parem in Iudaea non habuerit, quum satis constet alias urbes tam foecunditate quam amoeno prospectu, et aliis commoditatibus Ierosolymae non cessisse: sed coniunctim, meo iudicio, una cum situ adventitiam dignitatem complectitur, quae ex templo originem ducebat. Ergo quum laudari audimus urbis pulchritudinem, veniat nobis in mentem spiritualis ille decor, qui post vaticinium de perpetua arcae statione ad loci naturam accessit. De voce נוף non consentiunt interpretes. Quidam pro elevatione accipiunt, acsi dictum esset, in excelso et edito loco Ierosolymam sitam esse. Alii clima vertunt, quia metaphorice Hebraei climata vocant ramos, quod in longum extendantur. Ego in re non magni momenti nolui tantopere esse curiosus. Tantum elegi quod magis erat probabile, Regionem illam adspectu prae aliis iucundam et amoenam esse. Dubium autem est ponatne in laudibus montis Sion, quod versus Aquilonem expositus fuerit, an ita resolvi debeat oratio, Quamvis ad Septemtrionem spectet mons Sion, hoc tamen de eius pulcritudine nihil diminuit. Quanquam prior sensus magis genuinus videtur. Atque hoc quoque elogio montem ipsum insignit Iesaias, praestantiam etiam notare volens. Sic enim 14, 14. in persona Sennacherib loquitur, Adscendam super excelsa nubium, et sedebo super montem testimonii in lateribus Aquilonis. Vocat deinde *Gaudium totius terrae,* non tantum quod salubris esset regio illa propter aëris temperiem, ut insulse nugantur Iudaei, vel quod proferret suaves et eximios fructus, qui exteris gentibus possent afferre laetitiam, quod etiam frigidum est commentum: sed quia inde exoritura erat salus toti mundo, sicuti inde vitae lucem et coelestis gratiae testimonium mutuatae sunt omnes gentes. Nam si extra Deum laetantur homines, exitialis tandem est exitus, risusque convertitur in stridorem dentium. Christus autem e Sion cum evangelio suo apparuit, ut solido gaudio aeternaque felicitate mundum perfunderet. Quanquam autem Prophetae aetate nondum ad exteros manaverat Evangelii cognitio, merito tamen hac loquutione usus est, ut scirent Iudaei non aliunde petendam esse beatitudinem, quam ex gratuito Dei foedere quod in illo sa-

crario depositum erat. Interea etiam praedixit quod novissimo demum tempore impletum fuit Christi adventu. Hinc autem discamus ad exhilarandas pias mentes, plane sufficere unicum Dei favorem: sicuti eo sublato, necesse est cunctos mortales misera inquietudine et tristitia torqueri. Quod continuo post additur de *Civitate Regis magni*, in hunc finem tendit, montem Sion non modo sanctum esse, sed donatum tanto privilegio, ut urbem totam sanctificet, quia sedem sibi Deus illic delegerat, ut cuncto populo dominaretur. Tertio versu ubi dicit *Deum esse notum in palatiis Ierosolymae*, rursus dignitatem eius commendat a Dei praesidio, sicuti Psalmo 46, 6. vidimus. Deus in medio eius, non movebitur. Palatia vero diserte expressit ad antithesin, ut scirent Iudaei, quamvis civitas sancta validis turribus munita foret, aedesque haberet splendidas et similes propugnaculis, solo tamen Dei auxilio tutam esse. Proinde his verbis monentur fideles, quamvis in arcibus vel palatiis habitent, sedulo cavendum esse ne splendor ille vel altitudo potentiam Dei obruat, sicuti profani homines terrenis opibus contenti, pro nihilo ducunt Deum habere custodem. Porro quia haec nobis ingenita est pravitas, ut terrena opulentia oculos nobis perstringens, Dei oblivionem inducat, summa attentione meditanda nobis est haec doctrina, ne virtutis et gratiae Dei notitiam obscuret quicquid videtur in nobis esse pretio dignum: sed in cunctis dotibus quibus ornati erimus, semper clare fulgeat Dei gloria, ut statuamus non alibi quam in ipso, nos beatos esse.

4. Quia ecce Reges congregati sunt, transierunt simul: 5. Ipsi viderunt, sic admirati sunt, trepidaverunt, praecipites acti sunt. 6. Tremor apprehendit eos, illic dolor quasi parturientis. 7. Per ventum Orientalem confringes naves Tharsis.

4. *Quia ecce Reges.* Hic specialis illa quam dixi, liberatio attingitur. Refert enim Propheta, quum reges simul congregari essent ad perdendam Ierosolymam, impetus tamen eorum irritos transisse, non secus ac nebulae evanescunt: imo dicit, solo adspectu fuisse perditos, neque id vulgariter, sed quemadmodum mulier parturiens, subito dolore opprimitur. Etsi autem certo non liquet quam historiam commemoret Propheta, aptissime tamen quae hic dicuntur, tam in tempus Achaz, quam Ezechiae vel Asa conveniunt: fuit enim mirabile illud Dei opus, quum duo potentissimi reges Syriae et Israel, ingenti exercitu instructi, tanto metu perculissent Urbem, ut Rex cum populo fere exanimis iaceret, repente frangi, et frustrari certa spe potiundae urbis, unde et Iesaias capite 7, versu 4, per ludibrium titiones fumantes vocat: quum duae quasi faces accensae essent ad consumendam incendio Iudaeam. Nec minus stupendum fuit miraculum, innumeras copias Sennacherib nocte una sine hominum manu ab Angelo deleri, 2. Reg. 19, 35. Iam quum rex Aethiopum collecta myriade ad oppugnandam Ierosolymam venisset, memorabile fuit potentiae Dei specimen, tantum apparatum disiicere. Quicquid sit, Iudaeos claro documento expertos esse dicit, Deum fuisse sanctae

urbis custodem, dum invicto hostium robori se opposuit. Ideo dixit fuisse *congregatos reges*: quo verbo significat initum fuisse foedus in Ecclesiae perniciem. Verbum *Transeundi* bifariam exponi potest: vel quod copiae ab illis collectae, in nihilum redactae fuerint: vel quod simul et uno consensu, quasi instructa acie expeditionem susceperint. Et hoc secundum videtur contextui esse aptius: quia postea sequitur ad conspectum urbis stetisse attonnitos. Quanquam licebit non incommode hunc versum accipere, quasi amplificandi causa additum. Sed quia ad rei summam hoc non adeo facit, eligant lectores utrum magis placuerit. Ceterum ubi dicit, *Miratos fuisse urbe visa, trepidasse, actos fuisse praecipites, correptos dolore tanquam subiti partus*, exornat quibuscunque potest elogiis miraculum quod exhibuit Deus in profligando tanto apparatu. Sic autem resolvi debet oratio, simulac viderunt miratos esse. Notum est illud Caesaris dicterium, Veni, vidi, vici, quo Aegyptiacae victoriae facilitatem notavit: Propheta hic contra, impios dicit obstupuisse solo conspectu urbis, acsi Deus splendore gloriae suae eorum oculos hebetasset. Et particula כן translative posita est, quasi ad rem digito monstrandam, sicuti paulo post sequitur eodem sensu adverbium loci שם. Similitudo parturientis ad exprimendam subitam mutationem pertinet, nam hac circumstantia luculentius enituit gratia Dei, quod inopinato metu perculsi, subito animis conciderint, et ex securo fastu acti fuerint praecipites. Monemur autem hoc loco, nihil novi hodie accidere si validis copiis oppugnetur Ecclesia, ac formidolosos impetus sustineat: quia sic Deus ab initio suos humiliare consuevit, quo admirabilem suam potentiam magis conspicuam reddat. Interea nobis occurrat, solum Dei nutum sufficere ad nos liberandos: atque, ut nobis obruendis undique immineant hostes, in eius arbitrio esse, quoties placuerit, stupore percutere eorum animos, ut inter medios conatus momento deficiant. Atque haec cogitatio mentes nostras, quasi iniecto freno, compescat, ne huc et illuc circumspiciant, ad humana media.

7. *Per ventum Orientalem.* Etsi hunc locum varie exponunt interpretes, contenti simus genuino sensu, non secus afflictos et exitio demersos fuisse Ecclesiae hostes, ac Deus subitis procellis naves Ciliciae in mare profundum deiicit. Commemorat autem Dei potentiam quam exserere solet in magnis et violentis tempestatibus, acsi diceret, non esse mirum si Deus, qui confringit ventorum impetu robustas naves, hostes quoque suos virium suarum confidentia inflatos prostraverit. Per *Mare Tharsis,* apud Hebraeos Mediterraneum intelligitur, propter Ciliciam, quae sic olim vocata fuit, etiam Iosepho teste: licet tandem nomen hoc ad urbem unam restrictum fuerit. Quia autem praecipua navigatio Iudaeis erat in Ciliciam, per synecdochen huic regioni tribuunt quod aliis remotioribus et minus notis commune erat.

8. Sicut audivimus, sic vidimus in urbe Iehovae exercituum, in urbe Dei nostri: Deus stabiliet eam usque in perpetuum. Selah. 9. Exspectavimus Deus misericordiam tuam in

medio templi tui. 10. Siculi nomen tuum Deus, sic laus tua super extrema terrae, iustitia plena est dextera tua.

8. *Sicut audivimus*. Duplex sensus potest huic loco congruere: prior erit, si in persona fidelium dicat Propheta, qualem Deus olim potentiam exseruerat in liberandis Patribus, prosequutum nunc fuisse erga nepotes et posteros. Audierant enim ex ore Patrum, et ex Sacris historiis didicerant, quam clementer et paterne Deus Ecclesiam suam invisset: nunc se oculatos esse testes praedicant, quia re ipsa eandem erga se misericordiam sint experti. Summa igitur esset, fideles non modo in historiis habere bonitatis et potentiae Dei testimonium, sed usu et experientia sentire, adeoque perspicere oculis quod prius cognoverant ex auditione et relatu Patrum. Itaque Deum semper manere sui similem, qui vetusta gratiae suae exempla subinde assiduis documentis confirmet. Alter sensus paulo argutior est, optime tamen quadrat, Deum scilicet re ipsa praestitisse quod pollicitus fuerat populo suo, acsi dicerent fideles, sibi ante oculos fuisse exhibitum quod prius tantum auribus perceperant: quia ubi nudae tantum promissiones apparent, Dei gratia et salus in spe adhuc abscondita est, effectu autem conspicua redditur. Si haec interpretatio placeat, continet uberem doctrinam; nempe quod Deus spem verbo suo datam minime frustretur: nec magis liberaliter promittere soleat, quam implere quod promisit. Ubi dicitur, *in urbe*, ב accipitur loco מ vel ל, hoc est, de urbe, vel quo ad urbem. Neque enim dicere voluit Propheta, Ierosolymae narratum fuisse fidelibus, Deum servis suis opem esse laturum: sed Deum ab initio fidum urbis suae fuisse custodem, et semper talem fore. Et nominatim urbis Dei fit mentio, quia non eandem promiscue omnibus salutem promittit, sed populo electo et peculiari. Nomen *Iehovae*, ad exprimendam Dei virtutem positum est: sed mox addunt fideles *suum esse Deum*, notandae adoptionis causa, ut in eum sperare et familiariter ad eum confugere audeant. Quod vero in concilio Niceno secundo, hunc locum torserunt boni patres, ut probarent non sufficere doctrinam in templis, nisi ad confirmationem accederent picturae et imagines: nimis pudenda fuit insulsitas et relatu indigna, nisi quod utile nobis est intelligere horrendum in modum percussos fuisse spiritu vertiginis et stuporis, quibus propositum erat Ecclesiam Dei corruptela illa inficere. Clausula versus, Ierosolymam a cunctis mundi urbibus discernit, quae suas habent vicissitudines, ut nonnisi ad tempus floreant. Quia autem status Ierosolymae a Deo fundatus est, inter varias mundi conversiones firmus permanet. Non mirum igitur si per continuam aetatum seriem, Deus urbem a se electam tueatur, in qua nominis sui invocationem semper vult residere. Quod autem abducto in exilium populo urbs semel excisa fuit, cum hac sententia non pugnat, quia iam ante vaticinio Ieremiae ostensa fuerat restitutio, Ierem. 27, 22. ideoque tunc maxime quam stabile esset opus suum, probavit Deus. Nunc, postquam adventu suo seculum renovavit Christus, quicquid olim de urbe illa dictum fuit, ad spiritualem Ierosolymam pertinet, quae per omnes mundi plagas

dispersa est. Atque haec doctrina, quoties animis fluctuamur, succurrere nobis debet, quicquid discriminum immineat, salutem Ecclesiae quam Deus stabilivit, posse quidem graviter concuti, sed non ita labefactari ut cadat. Ceterum verbum futuri temporis in praeteritum resolvi potest, sed eodem sensu.

9. *Exspectavimus.* Docet hic versus fideles fuisse Divinitus servatos, quia in summa rerum omnium perturbatione patienter quieverint, donec tandem misertus ipsorum Deus opem afferret. Verbum enim Hebraicum דמה, quod est proprie silere, animi tranquillitatem notat, unde colligimus fuisse periculis agitatos fideles, ut pro carnis sensu consternari possent vel expavescere, quemadmodum scimus homines in continuo tumultu versari, et quasi contrariis fluctibus huc et illuc impelli, donec eorum mentes fides tranquillet, et ad silentium componat. Summa igitur est, fideles, quum misere affligerentur, non fuisse tamen e gradu deiectos, quin recumberent in Dei auxilium: quin potius eius gratiae patientia et spe ianuam patefecisse. Porro hoc ad illustrandam Dei gratiam valuit, quod quum ab eius exspectatione penderent, non fuerint frustrati. Unde etiam colligi potest utilis admonitio, prohiberi a nobis Dei auxilium, quia diffidimus eius promissionibus, nec prae tumultu patimur ad nos usque fluere gratiam, quae silentibus est reposita. Sed quid sibi vult, *in medio templi*? an quod illic tantum spem suam aluerint fideles? quum autem quisque domum suam esset reversus, sperare desierint? Imo certum est spem in templo conceptam domum retulisse, ut in ea constanter starent. Verum quia promiserat Deus, locum illum ubi invocaretur, sedem et domicilium virtutis et gratiae suae fore, nunc dicunt fideles se oraculo illo fretos, non dubitasse quin se Deus misericordem et propitium ostenderet, quia certum haberent praesentiae eius insigne. Neque enim nostrum est ex proprio sensu imaginari, Deum fore nobis liberatorem, sed quatenus ultro se nobis offert. Iam si umbratile illud praesentiae Dei symbolum sub Lege valere eo usque debuit, ut vitam sperarent fideles in media morte: quum ad nos descenderit Christus, ut multo plenius nos Patri suo coniungeret, quamvis sursum ac deorsum misceatur mundum, iusta nobis quiescendi causa est. Tantum danda est opera, ut purus et integer apud nos vigeat Dei cultus, quo templum eius in medio nostri refulgeat.

10. *Sicuti nomen tuum.* Quidam hunc versum cum proxima sententia contexunt: acsi dictum esset, Domine, tu non frustra nomen tuum vis celebrari: quia simul suppeditas materiam laudis. Ita sensus erit, nomen Dei praedicari cum effectu: vel eius potentiam simul cum promissionibus exstare. Alii paulo argutius exponunt, opera Dei congruere cum nomine eius, quia vocetur אל a potentia, dum re ipsa demonstrat non temere hoc nomen sibi fuisse impositum, sed veram ac debitam laudem tribui. Prior expositio, sicuti minus coacta est, ita propius accedit ad verba et mentem Prophetae, Deum scilicet operibus testari, se non frustra coli apud Iudaeos pro vero et unico Deo. Sed dum particulam expendo quae sequitur, *Super extrema terrae*, Prophetam aliud velle existimo, nempe, quocunque pervenerit nominis Dei fama, cognituros homines ipsum

esse summa laude dignum, subest enim his verbis tacita antithesis. Scimus tunc passim volitasse idolorum nomina per totum orbem: sed quantumvis celebres essent fictitii dii, iusta laude caruisse, quod nullum illic exstaret signum divinitatis. Propheta autem hic contra: Domine, ubicunque auditum fuerit nomen tuum, cum solida laude coniunctum erit, vel secum proferet laudis materiam, quia intelliget totus mundus qualem te praestiteris electo populo. Eodem pertinet quod mox additur, *Dexteram Dei plenam esse iustitia,* nempe quod auxilium suis ferendo, quasi postea manu, iustitiam suam palam demonstret: nec unum modo vel alterum specimen edat suae iustitiae, sed omnes numeros impleat. Porro tenendum est quod alibi diximus, Iustitiam Dei accipi pro fide quam in suis tuendis servat, unde inaestimabilis ad nos redit consolatio, quod in salute nostra curanda velit iustus agnosci. Iam tenemus Prophetae mentem, nempe falsorum deorum nomen per ora hominum volitare, sine re et vera laude: aliam esse rationem in Deo Israel: quia quocunque perlata fuerit eius fama, intelligent omnes liberatorem esse populi sui, qui spem et vota suorum non frustratur, nec eos in discrimine deserit.

11. Laetabitur mons Sion, exsultabunt filiae Iuda, propter iudicia tua. 12. Circumdate Sion, et circuite eam, numerate turres eius. 13. Adiicite cor vestrum ad murum eius, exaltate turres eius, ut narretis generationi posterae. 14. Quia hic Deus, Deus noster in seculum et usque: ipse deducet nos usque ad mortem.

11. *Laetabitur.* Nunc gratulationem suam absolvit, quod Ierusalem et aliae Iudaeae urbes, iustitiae materiam habebunt, quia Deum vere senserunt vindicem suae salutis. Nam *Iudicii* nomen ideo positum est, quod Deus Ecclesiae suae causam suscipiens, eius oppressoribus se hostem professus sit, ut eorum ferociam compesceret. Deinde rursus Propheta situm et pulcritudinem Ierosolymae commendat, acsi diceret, urbem esse optime munitam et inexpugnabilem: quia aliqua ex parte in his externis notis fulgebat Dei benedictio. Quanquam memoria tenendum est quod prius dixit, Deum in eius palatiis conspici in arcem. Neque enim *turres* vel murum nunc commemorans, vult piorum mentes in illis subsistere, sed potius speculum proponit quod Dei faciem repraesentet. *Circumdate* ergo *Sion,* inquit, hoc est, attente cirumspicite: *numerate turres, et studium vestrum applicate ad considerandum eius murum:* aestimate pro dignitate palatia eius, ita facile constabit urbem esse Divinitus electam: quia longe supra alias omnes emineat. Nam in hoc totus est ut appareat qualitas illa et persona qua Dominus Ierosolymam induerat: eam sibi in sacrarium et in domicilium populo suo erigens. Ceterum Propheta finem notando, ut narretur posteris forma et splendor urbis sanctae, tacite innuere videtur venturum aliquando tempus quo non amplius poterit conspici, Quorsum enim narratio in re manifesta et ante oculos posita? quanquam ergo paulo

nte dixit, urbem illam perpetuo stabilitam esse, nunc per modum orrectionis admonet qualis futura sit perpetuitas, nempe quae ad enovationem duntaxat Ecclesiae duret. Nos enim sumus illa posteitas ad quam pertinet ac dirigitur narratio, quia quaecunque veteri populo Deus beneficia contulit, nobis communia sunt: non quod splendor ille externus, quo admirabilis fuit Ierosolyma, hodie inter nos emineat, sed quia spiritualibus donis non minus splendide ornata fuit Ecclesia post exhibitum Christum, quam olim muris et turribus instructa Ierusalem sub Legis umbris. Verbum פסגו, verti exaltate, ad aestimationem praestantiae referens. Nam quod alii exponunt Roborate, minus videtur esse consentaneum, sicui magis probetur aliorum interpretatio, Adspicite, non repugno.

14. *Quia hic Deus.* Hinc melius liquet non loquutum fuisse Prophetam de palatiis Ierusalem, ut illic defixi haererent piorum oculi: sed ut se ad intuitum gloriae Dei attollerent. Nam quocunque se verterent, voluit Deus insculptas gratiae suae notas cerni, imo se agnosci quasi praesentem. Unde colligimus, quicquid dignitatis vel praestantiae in Ecclesia refulgeat, non aliter esse considerandum, quam ut nobis Deus occurrat, atque in suis donis celebretur. Porro demonstrativum pronomen זה minime supervacuum est, sed unicum Deum ab omnibus fictitiis adhibita certitudine discernit. Quantumvis enim audacter Dei nomen usurpent increduli, ac de religione garriant, siquis tamen propius inquirat, reperiet nihil subesse certi vel firmi: imo quicunque in vera fide fundati non sunt, necesse est in suis figmentis evanescere. Hoc itaque fidei proprium est, distinctam nobis Dei notitiam proponere, in qua non vacillemus: sicuti superstitio imaginarios et multiplices deos semper ingerit. Quo magis notanda est emphatica ista demonstratio, cui similis fere est ista Iesa. 25, 9. Ecce Deus noster hic, exspectavimus eum et salvabit nos: hic Iehova, exspectavimus eum. Acsi profiteantur fideles non esse sibi incertum Deum, vel quem confusa opinione apprehendant, sed cuius firma ipsis constet veritas. Praedicant autem fideles Deum perpetuo constantem fore in servanda Ecclesia, ut se hortentur ac confirment ad pergendum in continuo fidei tenore. Quod proxime sequitur membrum, videtur exegeticum esse, *Deducet nos ad mortem.* Deum enim sibi hoc verbo aeternum ducem ac custodem fore promittunt fideles. Quanquam non intelligunt se Dei gubernatione tantum in hac vita fore tutos, ut in media morte deserantur: sed crasse designant quod dixi, usque ad finem Deo curae esse quicunque in ipsum recumbunt. Si עלמות coniunctim legere, ut sit simplex nomen et pro seculo accipere libeat, idem erit sensus. Alii pueritiam interpretantur, hoc sensu, Sicuti ab exordio Ecclesiam suam fovere coepit Deus, quemadmodum pater alios a pueritia educat, ita perget in eodem cursu. Sed prior sententia, meo iudicio, aptius fluit. Aeque remotum est quod alii interpretantur, In abscondito. Nisi forte ex professo gubernationem Dei absconditam dixerit Propheta, ut eam non sensu carnis, sed fide aestimemus.

PSALMUS XLIX.

Arg. Quia ut plurimum contingit impios homines, vel terrenis deliciis addictos, prospere et feliciter agere, veros autem Dei cultores, vel rebus adversis premi, vel sub miseriis suis languere: ne priores nimis in sua fortuna superbiant, alii vero despondeant animos, docet Propheta, quamvis bonis omnibus pro voto affluant profani homines, quamdiu a Deo alieni sunt, umbratilem felicitatem in qua sibi placent, quae instar somni evanescit, minime expetendam esse: bonos autem, quamvis contumeliose tractentur, vel affligantur multis malis, respici tamen a Deo, ut tandem ipsos liberet.

1. Praefecto filiorum Corae canticum. 2. Audite hoc omnes populi, auscultate omnes incolae orbis, 3. Tam filii, mortalium, quam filii viri, simul dives et pauper. 4. Os meum loquetur sapientias: et meditatio cordis mei, intelligentiae. 5. Inclinabo ad parabolam aurem meam: aperiam cum cithara aenigma meum.

2. *Audite hoc.* Quoniam Psalmus hic a quocunque fuerit compositus, unum ex praecipuis coelestis philosophiae capitibus continet, non abs re tam splendidis verbis auctor praefatur, de rebus magnis et reconditis sibi fore sermonem, quo sibi attentionem conciliet. Putaret forte quispiam prima specie, nonnisi vulgare argumentum tractari, quia de brevitate huius vitae disseritur, et de vana fiducia qua seipsos plurimi inebriant, quorum utrumque videtur satis esse notum. Finis autem est, ut probi et pietatis studiosi homines, quibus res sunt minus prosperae in mundo, hac consolatione dolorem suum mitigent ac taedium levent, sibi tandem melius fore, ubi Deus res confusas in ordinem restituet. Sed altius conscendit Propheta, utcunque non statim Deus palam ostendat mundum sua providentia regi, patienter tamen exspectandum esse exitum, qui carnis sensu non percipitur. Hoc quidem philosophi quoque ipsi praecipiunt, quamvis misere vexemur in mundo, nullis tamen afflictionibus cedendum esse. Deinde stulte sibi placere qui beati censentur, quia divitiis, honoribus, et deliciis nihil sit magis evanidum: sed ad fontem ipsum non perveniunt: quia ubi optime disputant de beata vita, contenti sola virtute, non constituunt Deum in medio, qui res humanas gubernet, ut in eum recumbere discant, quibus alioqui nihil praeter desperationem apparet. Friget igitur philosophica de his rebus praeceptio. Itaque Spiritus sanctus licet in medium proponat quae experimento nota sunt, mox tamen altius conscendit, mundum scilicet Divinitus regi, et dum improbi intemperanter exsultant, boni autem contumeliose calcantur, Deum semper in coelo iudicem sedere, ut opportune reprobis delicias excutiat quibus se oblectant: suos autem cultores e profundis tenebris erutos, vero gaudio perfundat. Hinc vero petenda est solida consolatio in omnibus miseriis, quae formidabili conspectu nos obruunt, nisi illuceat Dei facies, quia nisi per-

suasi simus ipsum habere salutis nostrae curam, nullum cernimus remedium nec finem. Haec, ut dixi, ratio est cur Propheta nos attentius iubeat mentes et studia erigere ad suam doctrinam: quia de rebus praeclaris et sublimibus verba facturus sit, duo tamen notantur in hoc versu: quod scilicet doctrinae quam proponit utilitas, omnibus sit communis: deinde quod omnes seria admonitione opus habeant: quia nemo animum ad rectam considerationem, nisi expergefactus, erigat. Pro eo quod vertimus *Incolas orbis*, quidam vertunt Habitatores temporis: quod tametsi praesenti argumento non male convenit, asperius tamen est, nobis sufficiat cunctos mortales promiscue vocari a Propheta, quia aeque ad omnes pertineat quod dicturus est. Per *filios Adam*, plebeios et ignobiles intelligit: per *filios viri*, proceres ac nobiles, vel qui dignitate aliqua excellunt. Praefatur ergo, summos quosque et infimos, sine exceptione, sibi docendos esse: quia nemo eorum sponte sapiat, quum tamen doctrinam proferre instituat quae peraeque attingit totum humanum genus.

4. *Os meum loquetur.* Merito his elogiis doctrinam suam Propheta commendat. Quamvis enim postea ab experientia coarguat hominum stultitiam, principium tamen docendi quod sumet, non cadit sub communem sensum, quanquam hoc prooemio utitur non solum ut doctrinam suam vendicet a contemptu, sed etiam ut mentes sopitas excitet: et quo id faciat efficacius, non alios modo hortatur ad studium discendi, sed profitetur se simul fore attentum, hoc autem modo constituit se unum ex discipulis, qui doctoris partes exsequendo, proficere ipse quoque cupiat. Et certe ita omnes Dei Prophetas affectos esse convenit, ut Deum libenter habeant communem magistrum cum reliquo populo, et vocem eius, quam ore suo perferunt ad alios, primi omnium excipiant. Ceterum Prophetae consilium fuit auctoritatem et reverentiam suae doctrinae asserere, quia non futiliter garriat de suis commentis, sed tantum proferat quod didicit in schola Dei, haec autem unica est probe docendi ratio in Ecclesia Dei, ut qui aliis praefectus est magister, aurem ad discendum inclinet priusquam os aperiat ad loquendum, atque ita fideliter de manu in manum tradat quod a Domino accepit. Et certe sapientia non nascitur in hominis ingenio, sed e coelo petenda est: ideoque nemo prudenter et scite in aedificationem Ecclesiae unquam loquetur, nisi qui Deo se prius docilem praebuerit. Quantum ad verba spectat, in tertio versu quidam vertunt Intelligentias: sed quia impropria et dura esset locutio, si dicatur cordis meditatio loqui, sequutus sum quod simplicius erat. In quinto versu nomen משל quod *Parabolam* verti proprie similitudinem significat: sed saepe ad graves sententias transfertur, quia figuris et translationibus ut plurimum ornantur. Eodem fere sensu capitur nomen חידה, quod Aenigma vertunt: itaque Ezech. cap. decimo septimo, versu secundo, duo verba et nomina simul iunguntur, חוד חידה ומשול משל, hoc est, Aenigmatiza aenigmate, et parabolisa parabola. Fateor quidem illic notari allegoricum sermonem: sed iam dixi cur Hebraei aenigmata et similitudines vocent insignes et notatu dignas sententias. Nam *Aperiendi* vel retegendi verbo testatur Propheta sibi minime esse propositum res de quibus acturus est, perplexis et obscuris ambagibus involvere. Et certe quamvis

longe a sensu nostro remota sit coelestis doctrina propter suam sublimitatem, Spiritus sanctus ad captum nostrum sic temperavit sua oracula, ut tota Scriptura utilis sit nobis ad aedificationem, unde frustra ignorantiae praetextus a multis captatur: quia nihil tam arduum est vel difficile, quod non rudibus et idiotis sit patefactum. Quod mentionem *Citharae* factam esse putant multi interpretes, ut cantus suavitas et illecebra mitigaret si quid esset asperum, nescio an satis firmum sit. Mihi satis est, pro recepto more loquutum fuisse Prophetam, quia tunc solenne erat Psalmos ad citharam canere.

6. Cur timebo in diebus mali? iniquitas calcanei mei circumdabit me. 7. Confidunt super opulentia sua, et in multitudine divitiarum gloriantur. 8. Frater non redimet redimendo: nullus dabit Deo pretium redemptionis eius. 9. Et pretiosa erit redemptio animae eorum, et duratio in seculum: 10. Ut vivat amplius in perpetuum, nec videat sepulcrum.

6. *Cur timebo.* Iam in ipsam doctrinae tractationem ingreditur Propheta, non debere filios Dei ultra modum turbari rebus adversis, etiamsi proterve eos urgeant impii, et iam pro libidine undique conclusos teneant: quia scilicet Dominus, quamvis dissimulet ac quiescat, non tamen dormit in coelo, sed iudicia sua in tempus opportunum differt ac suspendit. Porro interrogatio magis emphatica est, quam si simpliciter assereret se in rebus adversis aequo et tranquillo animo fore. Secundo membro versus specialiter designat afflictiones quae plus acerbitatis in se continent, et gravius vulnerant animos, dum scilicet improbi dominantur, et violentiam suam impune exercent, ideo subaudiendum est adverbium temporis, dum iniquitas, etc. Sunt quidam interpretes qui alium sensum eliciunt, Si timeam in diebus malis, et mihi nimis anxie prospiciam, sicut solent increduli: ubi tandem ad mortem ventum fuerit, iniquitates meae tenebunt me obsessum. Ita *calcaneum* pro vitae exitu accipiunt, sed hoc totum tanquam longe petitum repudio. Neque etiam video qua ratione alii ad cogitationes referant: nullum enim exemplum huius metaphorae alibi reperiri posse existimo. Plus coloris habet quod alii vertunt Insidiatores, quia verbum עקב significat decipere: acsi dixisset Propheta, Quamvis mihi tendant insidias perfidi et astuti homines, non est tamen cur timeam. Sed ego absque figura accipere malo, Quando me obsidebit hostium iniquitas, qui urgendo quasi me supplantant. Sicuti etiam Gallice dicimus, *Poursuivre iusques aux talons.* Fateor eum de hostibus loqui, sed iniquas eorum persequutiones calcaneo suo haerere dicit, quia potentia praevaleant, et quasi talos pede prementes, immineant ad ipsum obruendum.

7. *Confidunt super opulentia.* Sequitur ratio cur non debeant filii Dei trepidare in rebus adversis, ac multo minus succumbere, etiam dum videntur constringi sub hostium manu, ut eorum violentiam vel fraudes effugere nequeant: nempe quia umbratili potentia frustra turgent, quae statim evanescit. Ratiocinatur ergo Propheta, dum homines metuimus, vano et fallaci metu nos turbari: quia non re-

putamus qualis sit eorum conditio: perinde acsi ab umbra vel spectro quispiam sibi metuat. *Gloriantur* inquit, *in multitudine divitiarum:* et nos stulte in eundem errorem abripimur, quia non reputamus quam caduca sit et momentanea terrenae huius vitae conditio. Altius tamen respicit Propheta, neque enim tantum ex re ipsa ostendit, falso putari beatos qui deliciis, vel opibus, vel honore excellunt in mundo, sed ex eorum sensu, vel potius stupore miseros esse coarguit. Nam quum felicitas in eius sensu qui fruitur, sit posita, stultos et socordes, nemo felices esse dicet, quia intelligentia carent. Propheta autem profanos homines vesanos esse ostendit: quia confidere in sua opulentia, et in divitiis gloriari, certum amentiae signum sit, ubi stulti homines non vident quod eorum oculis est expositum. Quotidie enim experiuntur, nullo pretio cuiusque vitam ab aliis posse redimi, unde sequitur, non minus intelligentia privatos esse quam phreneticos. Si magis placeat vertere, Fratrem vir redimendo non redimet: idem manebit sensus, et phrasis Hebraica hoc patitur. Sunt qui אח pro uno accipiant, quod tametsi non reiicio, videtur tamen non tam apte congruere. Quod postea dicitur, *Nemini esse pretium* quod Deo solvat pro alterius redemptione: huc pertinet, omnium vitam in unius Dei manu et arbitrio esse: nec posse ulla pactione transigi, ut tempus prorogetur quoties Deo visum fuerit hunc vel illum evocare. Eandem sententiam confirmat sequenti versu, Quod pretiosa sit eorum redemptio. Significat enim non modo raram esse, sed nusquam posse inveniri, sicut primo Samuelis, 3, 1. dicitur, sub sacerdotio Heli rara fuisse oracula, quia tunc desierant visiones. Summa ergo est, non posse inter homines inveniri pretium quo sibi, vel aliis aeternitatem in mundo redimant. Ubi nos vertimus, *Et duratio eorum in seculum*, alii חדל verbum esse putant, quod cessare interpretantur: acsi diceret Propheta, Nullum pretium tanti erit, ut locum habeat. Cessabit igitur perpetuo, quia nunquam ad suum effectum perveniet, sed quia nomen חדל, ut Psalmo 39, 5. vidimus, praefixum vitae tempus significat, visa est illa magis genuina interpretatio. Quum dicitur versu decimo, *ut adhuc vivat*, clarius exprimit Propheta, non solum postquam mortui fuerint homines, non posse redimi, sed dum superstites adhuc agunt in mundo, non posse longius illis prorogari vitam. Docet enim, praefixum cuique esse vivendi finem, quem transilire nequeat: itaque dum in sua perversa fiducia desipiunt profani homines, propinquos esse sepulcro, a quo frustra se eximere tentabunt. Etsi autem non videtur aenigmatice loqui Propheta, dum submisso et humili stylo populariter disserit, quia tamen quasi e sublimi Dei solio stuporem hominum hic damnat, qui superbia excaecati obliviscuntur se esse homines: quisquis rem ipsam expendet, fatebitur aenigmata hic proponi. Interea in verbis perspicitur illa apertio cuius meminit, quia Deus articulatam doctrinam tradere vult, quae ne rudissimos quidem idiotas lateat.

11. Quia videbit ut sapientes moriuntur, simul stultus et insipiens peribunt, et relinquent alienis opulentiam suam. 12. Intimum eorum domus eorum in seculum, habitationes eorum

nge a sensu nostro remota sit coelestis doctrina pr…
imitatem, Spiritus sanctus ad captum nostrum s…
acula, ut tota Scriptura utilis sit nobis ad a…
ostra ignorantiae praetextus a multis captatu…
tum est vel difficile, quod non rudibus et…
Quod mentionem *Citharae* factam esse putat…
antus suavitas et illecebra mitigaret si q…
n satis firmum sit. Mihi satis est, p…
uisse Prophetam, quia tunc solenne era…

6. Cur timebo in diebus m…
cumdabit me. 7. Confidunt…
itudine divitiarum gloriantu…
nendo: nullus dabit Deo…
pretiosa erit redemptio a…
10. Ut vivat amplius i…

6. *Cur timebo.* I…
Propheta, non debere…
iis, etiamsi proterve…
conclusos teneant:…
scat, non tamen d…
mnum differt ac…
quam si simplic…
animo fore. S…
quae plus a…
lum scilicet…
ent, ideo…
tc. Sun…
n diebu…
luli: u…
unt…
otu…
ie…

…um loc…
…Sed adeo n…
…ae versent, quam a…
…cn קרב quum medium…
…corde hominis vel intestinis…
…uod fictilia terrenae vitae perp…
…t. Argutior interpretatio ab aliis…
…am sumitur pro sepulcro, rideri puta…
…gnifica palatia ingenti sumptu exstruunt…
…memoria post mortem, sed hoc commen…
…t. Et quod continuo post sequitur, priorem…
…nfirmat, nempe istos homines mundo deditos…
…super terras, hoc est, magno conatu incumbere…
…eant inter mortales, hac deberent tendere eorum…
psorum scriptum esset in libro vitae, ac benedictum…
ngelis, nunc perperam rapiuntur in contrarium affec…
ut super terram, et alte resonent nomina sua. Nam…
anem sonitum oblique designat Propheta, quo cale…
omines. Quibusdam magis placet diversus sensus, Ind…
a regionibus, ut gloriae monumentum posteris reli…
on dubito hanc esse Prophetae mentem, laboriose…
bi celebrem famam in terra comparent.

13. *Et homo in excellentia.* Postquam insanas c…
it, quibus se sponte decipiunt increduli, nunc add…
i placeant, instare tamen illis communem cum b…
itum. Etsi enim quo ad animos inter homines et…
gnum est discrimen, merito tamen Propheta de…

...dulos iumentis similes in morte fore dicit. Neque ...re de futura vita, quia negotium erat cum ... illius spem non penetrant, nec animis aliam ...quam qua nunc fruuntur. Ergo eorum vecor-...n, inquit, quasi exempti communi hominum ... nubes: sed mors vobis imminet quae abo-... ut nihil inter vos et asinos vel canes ...dunt nonnulli interpretes, mihi non ...similes quia non intelligunt ad quam ...m animam illis Deus indidit quae mens Prophetae satis perspicua ...ines propter caducam vitam, brutis pecudibus aggreget. ... cur comparet terrenos ...el pereunt. Quod alii ...momenti.

...et posteri eorum ori
...nquam oves in sepulcro
... dominabuntur eis recti mane,
...scat: sepulcrum a domicilio eius.
...imet animam meam e manu sepulcri,
...e. Selah.

...aec via. Quia varie exponitur hic versus, antequam verum ...ofero, aliorum sententias breviter perstringam, quia nomen ... interdum significat Hebraeis, quidam argute hoc loco pro ...ipiunt: acsi dictum esset, Haec cogitatio illis est instar adi-...a sensus suos tegunt ac suffocant. Sed hoc asperius est ... longa refutatione indiget. Quidam sic distinguunt, Haec ...m quasi stultitia est: quasi diceret Propheta eos perverse ...stituere, quia sanae mentis non sunt compotes, nec enim ...se ut adeo turpiter delirent homines, nisi carerent omni iu-...Nam si qua intelligentiae gutta essent praediti, an non repu-...orsum creati sunt, mentesque in coelum arrigerent? sic illi. ...tem Prophetam existimo simpliciter hoc velle, eventum tan-...arguere, mente fuisse privatos qui sic felicitatem suam in ...locant: acsi diceret, detegi tandem cum magno dedecore ...vesaniam qui in mundo subsidunt: et quamvis se rara pru-... pollere existiment, sibique plaudant in suo acumine, patefieri ...cum iusto ludibrio, quam fuerint insipidi. Hoc autem consulto ...Propheta, ut filiorum amentiam magis amplificet, qui Patrum ...lis edocti non resipiscunt. Quia autem hoc quoque posterius ...rum varie torquetur ab interpretibus, primo referam quid alii ...ant. Verbum רצה accipiunt pro ambulare, et nomen פי pro ...ra: acsi dictum esset, filios secundum Patrum rationem ince-... vel progredi, atque ita literam ב in כ resolvunt notam simi-...nis, quod Hebraeis satis tritum est. Atque hic sensus, fateor, ... adeo longe distat a verbis et sententia Prophetae. Quod alii

ad iumenta referunt, nimis est contortum. Sed rectius meo iudicio sentiunt alii, nomen *oris* pro institutis vel praeceptis sumentes, deinde melius convenit verbum רצה secundum communem et magis receptum sensum accipere, ut consensum vel beneplacitum notet, ideo verti Acquiescere. Hoc autem vult Propheta, quum profanis hominibus vana sua confidentia cedat in stultitiam, ut merito apud omnes sint ridiculi, prodigiosum esse in posteris furorem, qui ne tali quidem experimento admoniti, sapere incipiunt, sed se oblectant iisdem deliriis, idem sentiunt ac loquuntur quod Patres. Porro, quum velit Deus expendi sua iudicia in mundo, eos attentius decebat reputare quid actum sit cum Patribus: nunc dum praeteritis ac neglectis tam insignibus exemplis praecipites in eandem vanitatem ruunt, eo magis convincitur bruta eorum amentia.

15. *Tanquam oves.* Similitudo valde apposita, descendere istos homines in sepulcrum, sicuti oves sub manu pastoris in suum ovile aggregantur. Nam vix superbo homini sufficit totus mundus: adeo vanis suis figmentis turgent singuli, ut fere proprium sibi solem, aërem, terram seorsum appetant. Ab illo immenso fastu quo se longe lateque extendunt, Propheta eos quasi oves coacervat in sepulcrum, et morti pascendos tradit. Sensus ergo est, quum sibi primatum usurpent inter homines, venturos tandem sub iugum mortis, ut sero discant de nihilo se fuisse gloriatos. Nam prostratos iacere sub tyrannide mortis, miserior est servitus ac foedior, quam subesse quibuslibet hominum imperiis. Secundo membro ab hac tristi et infausta sorte separat Propheta Dei filios: atque ita anticipat quod alioqui promptum fuisset obiicere: Tu quidem vere praedicas morituros esse qui in hoc mundo confidunt: sed quid novi affers? vel cur hominibus exprobras naturae legem, quum omnibus imposita sit ista necessitas? deinde quid mortalibus insultas? quasi non sis unus ex numero. Huic obiectioni scite occurrit Propheta, quasi diceret, Si mors esset totius hominis interitus, nihil dicerem novi: sed quia increduli meliore vita, ad quam conditi sumus omnes, indigne se privant, merito et recte eorum vecordiam insector. Nimis enim perversum est, ut beati sint ad momentum, et quasi somnio, abiicere spem et meditationem futurae vitae, seque abdicare coelesti gloria. Iam videmus quod initio dixi, longe differre huius Psalmi doctrinam a praeceptis philosophicis, nam eleganter et facunde ridetur a Philosophis mundi ambitio, refelluntur stultae hominum cupiditates, coarguitur etiam caduca hominum fragilitas: sed quod praecipuum est, ab illis omittitur, nos, quia regimur Dei providentia, beatos esse: deinde felicem omnibus nostris malis fore exitum, quia nos manet aeterna in coelo haereditas. Nunc si quaeratur quale futurum sit rectorum dominium, expedita est responsio: quia reprobos omnes prosterni sub Christo capite nostro oportet, ut sint scabellum pedum eius, hoc quoque ad omnia eius membra pertinere. Nam quod dicitur traditurus regnum Deo et Patri, hoc certe non faciet ut aboleat suam Ecclesiam, sed ut sit Deus omnia in omnibus. Ac in adverbio temporis mane, apprime concinna est translatio. Nam quia nunc in tenebris versamur, vita hominis super terram tacitae comparatur nocti vel somno, idque praesertim respectu infidelium, qui in terra quasi sepulti desident: imo tam confusa est rerum omnium caligo, ut piae quisque mentes

torpore obruantur, nisi quatenus per verbum suum Deus affulget. Certe non nisi per speculum et in aenigmate cernimus, ideoque adventus Domini instar aurorae erit, qua tam electi quam reprobi suo modo evigilent: priores scilicet, quia excussa tarditate et pigritia, discussis etiam nebulis, claro intuitu facie ad faciem Christum solem iustitiae, et in eo plenum vitae fulgorem cernent: hi vero qui nunc prorsus caecutiunt, a sua socordia excitati, cognoscere incipient novam vitam cuius nullum gustum nunc percipiunt. Atque haec admonitio non ideo tantum necessaria est, quia caro nostra semper nos deorsum trahit, et magna ex parte fidei lucem suffocat vel obscurat: sed quia profani homines ex continuo mundi circuitu colligunt nullam fore aliam vitam, quemadmodum etiam Petrus admonet ridere eos spem Resurrectionis, quoniam ab initio continuus naturae ordo fluxerit per tot secula, 2. Petr. 3, 4. Quare ne eorum petulantia nos conturbet, succurrat nobis hoc Prophetae dictum, quamvis nunc demersus sit in tenebris mundus, exoriturum subito novum mane, quod faciem verae et aeternae vitae nobis restituet. Sequitur postea, *robur eorum*, vel figura ad vetustatem, vel *ut veterascat*. Nam utroque modo exponitur nomen צירם. Si legamus Robur, optime quadrabit sensus: valere istos opibus et potentia, sed ad breve tempus, quia statim marcescunt et concidunt, imo potius liquefiunt. Sed quia maiori consensu recepta est diversa sententia, libenter subscribo, figuram eorum ad defectionem tendere. Sicut enim Paulus 1. Cor. 7, 31. dicit, Praeterire figuram huius mundi, significans terreni status evanidam duntaxat esse speciem: sic Propheta eleganter figurae comparat gloriam inanem, et cui nulla subest soliditas. Quod sequitur, non nihil obscurum est: quidam vertunt, Sepulcrum est domicilium illis: et tum מ faciunt literam formativam nominis. Sed verbis et menti Prophetae melius congruit diversa interpretatio, sepulcrum illos a domicilio suo manere. Nam mutatio numeri Hebraeis familiaris est, intelligit autem Propheta, quamvis nunc in splendidis aedibus habitent, ubi videntur fixum sibi habere nidum, brevi tamen fore ut egredi cogantur, ac sepulcrum eos excipiat. Forte etiam tacite alludit ad ambitiosos eorum transitus, quia nunquam in publicum prodeunt sine magna pompa, negat igitur Propheta hoc illis fore perpetuum, quia tandem in sepulcrum descendent.

16. *Atqui Deus*. Potest etiam particula אך transferri Certe. Nam quod in genere dixit Propheta, iustos mane dominaturos, nunc in peculiarem usum suum applicat, quo fidem suam certius aedificet. Est igitur quasi appendix superioris sententiae: dum ad suam personam accommodat Propheta quod nuper de iustis omnibus dixerat, *Manum* pro imperio et potestate accipi, satis notum est, nam quod alii pro plaga accipi volunt, nimis est coactum. His autem verbis fatetur Propheta se quidem naturaliter morti esse obnoxium, sed Deum fore vindicem suum et redemptorem. Porro hic praeclarum habemus testimonium fidei, in qua vixerunt et mortui sunt sancti Patres sub Lege. Videmus enim non substitisse eos in praesenti vita, sed mentibus in coelum sublatis cucurrisse per hunc mundum, donec stadium suum peragerent. Nam si speraret Propheta ab uno vel altero periculo se esse redimendum: hoc etiam filiis huius seculi

commune esset, quos saepe Deus ex magnis discriminibus eruit. Speravit igitur vitam in morte, quia superatis mundi tenebris, oculos ad illud mane dirigebat quod secum afferret aeternam diem. Unde etiam colligimus spirituales fuisse promissiones Legis, quibus freti sancti Patres, sponte et libenter peregrinati sunt in mundo, ut in coelesti haereditate tandem quiescerent, quo magis mirum est Sadducaeos qui in Lege educati erant, eo stuporis delabi potuisse, ut animam hominis putarent nihil aliud esse quam halitum. Plusquam enim caecus erit qui hunc locum transiliet acsi nulla in eo fieret coelestis vitae mentio. Quomodo enim torquebitur quod proximo versu de novo et insolito mane dixit? Certe quotidie exoritur Lucifer terris: sed diem certum illic designat, quo Deus ipse solis partes implebit, ut nos illustret gloriae suae conspectu. Iam vero quum subiicit, certe *Deus animam meam redimet ab imperio sepulcri*, nonne sibi peculiare aliquid promittit, quod non competit in reliquos homines? Quodsi redimi a morte privilegium est solis Dei filiis datum, certo colligimus meliorem vitam sperandam esse. Notare etiam operae pretium est quod prius attigi, rite nos demum proficere in Dei promissionibus, dum sibi quisque accommodat quod generaliter omnibus Deus offert, hanc rationem nunc tenet Propheta. Unde enim de animae suae redemptione certus est, nisi quia futura est olim alia conditio piorum, quam nunc in mundo appareat? ipse autem ad Dei filios se aggregans, huius gratiae se quoque participem esse statuit. Quod postea subiicit, Hebraice adverbum sic legitur, *quia suscipiet me*. Sed quidam causalem particulam כי in adverbium temporis resolvunt: et verbum לקח accipiunt pro tollere e medio: ut sit sensus, Quando me Dominus ex hac vita ad se colliget, animam meam eruet ex potestate sepulcri. Sed vereor ne hoc sit nimis contortum. Rectius sentiunt alii, futurum tempus loco praeteriti positum esse, et propriam significationem causalis particulae retinent. Neque enim Prophetae in seipso quaerenda fuit spes suae resurrectionis, sed in gratuita Dei adoptione: quia eum amplexus suo favore Deus fuerat, eumque assumpserat in ordinem suorum. Quanquam tempus verbi mutare necesse non est, sicui haec sententia arrideat, Deus animae meae custodiam suscipiet in morte, ideo eam asseret ab interitu. Unde enim fit ut de se vulgo actum esse putent homines ubi in sepulcrum descenderint, nisi quia animas suas Dei tutelae et fidei non commendant? quia non reputant eas, instar pretiosi depositi, salvas manere sub eius custodia? Ergo utcunque in speciem evanescat hominis anima dum migrat a corpore, statuendum tamen est, colligi tanquam in Dei sinum, ut illic fideliter servetur usque ad diem resurrectionis.

17. Ne timeas quum ditabitur vir, quum multiplicabitur gloria domus eius: 18. Quia non auferet omnia in morte, non descendet post eum gloria eius: 19. Quia animae suae in vita sua benedicet, et confitebuntur tibi quum benefeceris tibi. 20. Veniet ad aetatem patrum suorum, usque in perpetuum

non videbit lucem. 21. Homo in excellentia, et non intelliget: similis factus est iumentis: interibunt.

17. *Ne timeas.* Eandem quam prius habuimus, sententiam repetit sub forma exhortationis, frustra scilicet terreri Dei filios hostium suorum divitiis et potentia, nec esse cur illis invideant, quia instar umbrae cito praeterit caduca haec felicitas: ac ne in terra subsidant animi nostri, finem vitae vult semper nobis versari ante oculos. Sic enim fiet ut nos minime obruat taedium miseriarum, quibus nos in hoc brevi curriculo exerceri oportet: deinde ut alto animo spernamus fallaces pompas, in quibus sibi tantopere plaudunt profani homines. Ne ergo eiusmodi spectaculis turbemur, prudenter nos Propheta ad mortis considerationem revocat, quae momento superveniens, fucato isto splendore exutos in sepulcrum deiiciet. Hoc enim significat his verbis, *non auferet omnia in morte*, ut praeclare agatur cum mortalibus, non posse tamen ultra vitae finem, in eadem manere gloria, et hanc nuditatem proximo membro confirmat, quum dicit, *non descendet post eum gloria eius.* Quantumvis enim luctentur miseri homines, et quasi invita natura aliquid post mortem gloriae sibi asserere conentur, putredinem tamen et nuditatis probrum non effugiunt, quemadmodum scite a poëta dictum est,

— mors sola fatetur
Quantula sint hominum corpuscula.

19. *Quia animae suae.* Versus hic variis modis torquetur. Quidam ita resolvunt verba, Animae suae debuerat benedicere in vita. Alii prius membrum ad incredulos referunt, secundum vero ad fideles qui Deum celebrant in omnibus suis beneficiis. Quidam etiam totum contextum de fidelibus accipiunt, sed perperam. Ego vero eos recte sentire non dubito qui hic quoque notari docent homines carnis deliciis addictos. Ac priore quidem membro dicit eos *animae suae benedicere*, quamdiu in mundo agunt: quod suaviter se oblectent ac ingurgitent terrenis voluptatibus, secure denique sibi in belluina intemperantia indulgeant, sicuti a Christo describitur apud Lucam 12, 19. dives ille, Epulare anima mea ad satietatem, etc. vel certe quod non alibi quam in mundo felicitatem exspectant: quia nullo coelestis vitae studio tanguntur. Quod alii Benefacere vertunt, mihi non placet, videtur enim mihi locus hic congruere cum illo Mosis, Deuteronomii 29, 19. Ne forte errore quis seductus, animae suae benedicat, hoc est, ne sibi blandiatur quasi Deum impune contemneret. Ridetur enim hic eorum socordia qui se beatos somniantes, delicias sibi faciant. In altero autem membro, personae mutatio est, atque apostrophe ad voluptuarios istos homines qui se in mundo beatos esse somniant. Intelligit enim Propheta eos non proprio tantum errore inflari dum semideos se esse putant, sed dementari fallaci mundi plausu: dum passim laudantur habenturque in pretio, et vulgi opinione felices censentur, dum libidines suas explent posthabita coelestis vitae cura.

20. *Veniet ad aetatem.* Iam admonet quam fallaces sint illae blanditiae quibus se decipiunt increduli, et ab aliis etiam falluntur. Postquam, inquit, inebriati fuerint tam proprio errore quam vulgi plausu, non tamen pervenient ultra patrum aetatem. Atque ut ma-

xime sint longaevi, non tamen fruentur perpetua luce. Alii paulo secus interpretantur, Venire ad patrum aetatem pro eo quod est in sepulcrum una cum patribus colligi, sicuti mors vulgo dicitur, via universae carnis. Et paulo ante dixit Propheta turmatim aggregari in sepulcrum, quasi in ovile. Ita hunc volunt esse sensum, Quia in coelum non adspirant, sed iacent in mundo defixi et terrae putredine, venturos ad finem patrum. Ita secundum eos lumen perpetuo non videre, tantundem valet ac demergi in aeternas tenebras, vel prorsus extingui, quia a Deo alienari longe deterius est omni interitu. Ego autem malo coniunctim legere; Quamvis se inanibus blanditiis deludant, non transibunt tamen metam cunctis mortalibus praefixam. Ceterum quia ad summam rei parum interest, libera sit electio. Tantum notandum est, si haec posterior interpretatio magis probetur, quod sequitur de *luce* sic debere intelligi, luce vitali non potiri incredulos nisi ad breve tempus: quia simulac e mundo migraverint, non alia vita illis superest. Monemur autem sedulo cavendum esse ne in hac vita nobis benedicamus, sed potius dandam operam, ut extra mundum egressi, ad coelestem benedictionem toti feramur: nec minus etiam cavendum esse, ne vani hominum plausus nos abripiant. Hoc idem dixerunt profani homines,

— non si quid turbida Roma
Elevet, accedat, examenve improbum in illa
Castiges trutina; nec te quaesiveris extra.

Sed quia nobis fere ingenitus est hic error, vanis adulationibus nimium credere, audienda est haec Prophetae admonitio.

21. *Homo in excellentia.* Quoniam prius videri poterat nimis contemptim loquutus esse de praesenti vita, quae si per se aestimetur, singulare est Dei beneficium, speciem correctionis adhibet, vel sententiam prius a se dictam, uno verbo interposito mitigat, quod scilicet homines in iumenta degenerent, quia insipide vorant quicquid bonorum illis largitur Deus, atque ita excellentiam qua Deus ipsos dignatus fuerat, quasi in nihilum redigunt. Invehitur ergo Propheta in perversum abusum, ubi sine ullo pietatis gustu absorbent profani homines quicquid bonorum in eos Deus confert: praesertim vero ubi obstupescunt in caduca dignitate, quae potius adminiculum esse debebat mentibus eorum sursum erigendis. Hanc ingratitudinem damnat Propheta, quod indigne praestantiam suam corrumpunt profani homines, et a recto usu desciscendo, lucem convertant in tenebras, unde etiam colligimus nonnisi nostra culpa nos in mundo esse miseros: quia si bona nostra agnosceremus quibus nos prosequitur Deus, illisque rite uteremur, iam hic emicarent quaedam futurae beatitudinis scintillae. Sed honor hic corruptela nostra perit. Quanquam autem increduli quoque ipsi, quantisper in mundo vivunt, praecellunt brutis pecudibus, quia ratione et intelligentia praediti, notas adhuc aliquas imaginis Dei retinent: vere tamen a fine ipso pronuntiat Propheta *iumentis* fore *similes*, quia inani sua gloria spoliati, in eundem cum pecudibus interitum cadent. Nam quod superstites a morte erunt eorum animae, id minime obstabit quominus in aeternum dedecus mors ipsos demergat.

PSALMUS L.

Arg. Quia semper hypocritis referta fuit Ecclesia, qui defunctoriis externis tantum ceremoniis Deum sibi colendum fingerent: praesertim quia apud Iudaeos multi legales figuras, posthabita veritate, perperam aestimati sunt, acsi tantum sacrificia et alios ritus Deus exigeret: crassum hunc errorem castigat Propheta: severeque denuntiat, impie profanari Dei nomen, dum in ceremoniis locatur pietas: et spiritualem esse Dei cultum ostendit, cuius praecipuae partes sint invocatio et gratiarum actio.

Canticum Asaph. 1. Deus deorum Iehova loquutus est,
et vocavit terram ab ortu solis usque ad occasum. 2. E Sion
perfectione pulcritudinis Deus resplenduit. 3. Veniet Deus
noster, et non silebit, ignis in conspectu eius vorabit, et in
circuitu eius turbo agitabitur valde. 4. Vocabit coelos superne,
et terram ad iudicandum populum suum. 5. Congregate mihi
mansuetos meos, qui percutiunt foedus meum super sacrificiis.

1. *Deus deorum.* Quanquam Psalmus inscribitur Asaph, nescitur tamen fueritne eius auctor: an vero, quum unus esset ex praecipuis cantoribus, eum ex manu Davidis susceperit. Sed quoniam in ea re parum est momenti, potius videamus quod ad rem magis pertinet. Multi putant hic describi renovationem Ecclesiae: et haec opinio passim obtinuit, huc spectasse Prophetae consilium, ut Iudaeos moneret, umbratilem Legis cultum nonnisi temporalem esse, qui paulo post abrogandus esset. Hoc quidem verissimum est, Deum olim talibus rudimentis Iudaeos quasi pueros, exercuisse, usque dum adolesceret Ecclesia, et veniret tempus plenitudinis, ut Paulus vocat, Galat. 4, 4. sed nunc aliud quaeritur, dirigatne Propheta sermonem ad seculi sui homines, et legalis cultus abusum et corruptelam simpliciter damnet, an vaticinium edat de futuro Christi regno. Ex contextu vero facile patebit, Prophetam apud suos aequales fuisse Legis interpretem, ut doceret ceremonias, quo tempore vigebant, nullius per se esse momenti, sed referri potius in alium finem. Et quod obtenditur, Deum nunquam totum orbem vocasse, nisi quum Evangelium promulgatum fuit, quia Legis doctrina certum et peculiarem populum sibi collegit: nullo negotio refelli potest. Neque enim intelligit Propheta totum orbem advocandum, ut communem doctrinam pariter audiant omnes gentes, sed ut coram toto genere humano Deus causam suam cum Iudaeis disceptet. Convenit enim haec contestatio cum illa Mosis Deut. 32, 1. Audite coeli quae loquar, audiat terra verba oris mei. Item, Deut. 30, 19. Contestor hodie coelum et terram quod tibi proposuerim viam vitae et mortis. Cum illa etiam Iesaiae, 1, 2. Audite coeli et auscultet terra: quia Dominus loquutus est. Et haec vehementia apud hypocritas necessaria fuit, ut excussis blanditiis serio ad Dei iudicium attenderent. Praesertim vero in hac causa necesse fuit gravius expergefieri Iudaeos. Nam quum propensi sint homines ad externas larvas, Deum ex suo quoque ingenio metiuntur, atque ita optime se erga eum de-

functos putant, ubi ceremoniis operam dederint. Ita Iudaeis proclive fuit Legis figuras temere arripere, acsi earum observatione Deum rite placarent, et scimus de hac superstitione acerrimum semper fuisse certamen Prophetis, quia pessimi quique et impurissimi homines se pro veris Dei cultoribus audacter venditabant, si modo suam impietatem tegere possent fallaci aliqua pietatis specie. Quare non satis habuit Propheta simpliciter docere corrumpi et violari Dei cultum, ubi neglecta fide et puritate cordis, tantum ad externos ritus intenti sunt homines: sed ut torporem excuteret ac fallacem fiduciam corrigeret, necessario severam hanc denuntiationem adhibuit. Quod ergo Deum hic gentes omnes ad suum tribunal citantem inducit, non ita interpretor, quasi promiscue toti mundo verae et sincerae pietatis regulam tradat, et undique Ecclesiam colligat in suum obsequium, sed ut hypocritae suo more sibi adulari desinant. Nam ad eos pungendos hic non levis fuit stimulus, testes improbae suae dissimulationis habere cunctos mortales, et spoliari larva illa pietatis qua se venditabant. Huc etiam pertinet, quod Iehova Deum deorum nominat, quia nisi iniecto serio terrore, nunquam Deo illudere desinunt. Quod etiam ex reliquo contextu melius patebit, ubi Dei maiestas formidabilis describitur: ut sentiant hypocritae nihil se proficere puerilibus nugis, quia negotium sit cum tam severo iudice. Sed ne quis obiiciat diversum quicquam a Lege hic tradi, et convelli cultum a Mose praescriptum, nominatim exprimit Propheta, consentaneum cum Lege fore iudicium hoc, cuius est praeco. Deum enim verba facere *e Sion,* tantundem valet ac Legis suae auctoritatem sancire, ideoque Prophetae, quoties hac loquendi forma utuntur, se Legis interpretes esse asserunt. Nam quia mons ille non hominum temeritate fuerat delectus, relationem habet ad Legem. Itaque nunc Propheta ansam disputandi praecidit Iudaeis, quia Deus ipse non aliquo novo iure reos faciat qui cordis impuritatem fucata specie tegunt, sed ex Lege sua per Mosen lata cum ipsis disceptet. *Sion* autem vocat *perfectionem decoris* honorifico nomine: quia Deus Sacrarium illud elegerat, ubi nomen suum invocaretur, et illic eius imago in Legis doctrina fulgebat.

3. *Veniet Deus noster.* Quod repetit venturum, ad confirmationem doctrinae valet, ut vehementius concutiat torpentes animos: Veniet, inquit, nec silebit usque in finem: ne eius patientia abuti pergatis. *Deus noster.* Duobus modis hoc potest exponi, vel quod Propheta se veris Dei cultoribus, qui paucissimi erant numero, aggregans, se ex adverso statuat, ut demonstret hypocritas false et inaniter iactare, Deum sibi esse communem cum sanctis Patribus. Verum alter sensus mihi magis arridet, quod Propheta, quasi unus e populo, pronuntiet Deum illum cuius nomen obtendebant omnes filii Abrahae, violati sui cultus fore vindicem. Veniet ergo Deus noster, quo nos gloriamur, Deus ille qui foedus pepigit cum Abraham, idem ille qui per manum Mosis Legem nobis dedit. Quod de *igne et turbine* sequitur, tametsi ad expergefaciendos Iudaeos positum est, ut tandem expavescere discant ad Dei iudicium, quod hactenus nimis secure spreverunt: allusionem tamen continet ad horribile illud spectaculum quod Deus in monte Sinai exhibuit, Exod. 19, 16. Scimus enim tonitrua in toto aëre sonuisse una cum tubis, coelum

refertum fuisse fulguribus, flammam undique ex monte micuisse: ut Deus populi animos ad reverentiam Legis suae subigeret. Itaque sensus est, Quemadmodum olim tremefecit Deus populum in Lege sua promulganda: ita nunc terrifica potentia armatum fore, ut crassum doctrinae suae abusum ulciscatur.

4. *Vocabit coelos.* Ex his verbis colligere promptum est quorsum prius dixerit vocandam esse terram, nunc enim idem repetens, Deo nonnisi cum Iudaeis litem et iudicium fore affirmat, sed praesente toto mundo, quia scilicet solenne hoc et insolitum iudicium, longe ab ordinariis differet, quae Deus quotidie exercet per suos Prophetas. Ergo ne semper in suis latebris desideant hypocritae, causam illis Propheta agendam esse denuntiat coram Angelis et cunctis mortalibus, nec posse effugere quin trahantur ad tam celebrem conventum. Quaeri tamen potest cur reos citet Propheta pios Dei cultores, quum expostulatio, quam mox subiiciet, nonnisi in fucatos et perfidos Iudaeos competat. Respondeo hic Deum de tota sua Ecclesia loqui: et quanquam magna pars generis Abrahae a pietate desciverat, respicere tamen ordinem a se institutum. *Mansuetos* ergo vocat, non ut omnibus promiscue reddat verae pietatis testimonium, sed ut melius ad finem vocationis suae attendant, ideoque species ironiae subest quoad degeneres et simulatos Iudaeos: quia oblique mordentur, quod professioni suae minime respondeant. Siquis subtilius exponere malit, Segregate mihi pauculos qui sincere et ex animo me colunt, ab ista promiscua multitudine quae nomen meum scelerate polluit, ne posthac fallaci externi cultus integumento se involvant: non repugno quin hoc Prophetae consilio et causae quam agit, bene conveniat. Nihil tamen absurdi erit, si dicamus, in Ecclesia corrupta, piis et integris, quamvis pauci residui essent, deferri tantum honoris, ut eorum respectu mixta ex bonis et malis turba sanctus Dei populus vocetur. Quod postea sequitur, in varios sensus trahunt interpretes. Quidam enim *super sacrificia* putant dici loco Praeter: quasi Deus in veris cultoribus hoc laudet, quod altius aliquid in suo foedere requiri agnoscant quam externas ceremonias, ideoque non subsistant in terrenis umbris. Putant alii directe opponi sacrificiis spiritualem Dei cultum: acsi dictum esset, Pro sacrificiis, vel illorum loco *foedus meum* legitimo ritu sanciunt: quia sincerum cordis obsequium mihi consecrant. Atqui Propheta, meo iudicio, potius verum et genuinum usum legalis cultus hic commendat. Magni enim interfuit, probe cognosci quem in finem exigeret Deus sacrificia in Lege. Propheta autem clare hic denuntiat nihil esse momenti in sacrificiis, nisi ut sint quasi sigilla, vel syngraphae, vel alia adminicula ad sanciendum Dei foedus. Imo alludit ad morem passim receptum, nam ut maior esset foederibus religio et fides, scimus interpositis sacrificiis fuisse confirmata. Itaque Deus quo sanctius populum sibi obstringeret, atque ut firmum ratumque esset suum foedus, sacrificia instituit. Locus notatu dignus: ex quo apparet quinam apud Deum pro veris Ecclesiae membris censeantur: nempe qui spiritu mansuetudinis praediti, aequitatem colunt cum fratribus, et oblatum ab ipso foedus adoptionis sincero fidei obsequio confirmant. Quicunque ergo alium protexunt Dei cultum, et a pura coelestis doctrinae sanctione deflectunt, ut millies plenis buccis se Dei

esse Ecclesiam iactent, eos Spiritus sanctus ab Ecclesia Dei exterminat: quia non alio spectent sacrificia et omnes ceremoniae, quam ut in nobis obsignetur pura Dei veritas. Unde sequitur, ritus omnes qui non pendent ex Dei verbo, adulterinos esse, et cultum omnem qui illuc non refertur, nihil aliud esse quam pietatis corruptelam.

6. Et annuntiabunt coeli iustitiam eius, quia Deus index ipse. Selah. 7. Audi popule mi, et loquar tecum: tu Israel, et annuntiabo tibi, Deus Deus tuus sum ego. 8. Non super sacrificiis tuis arguam te, et holocausta tua coram me semper. 9. Non sumam e domo tua vitulum, e caulis tuis hircos: 10. Quia meae sunt omnes bestiae silvae, animalia in montibus mille. 11. Novi omnem volucrem montium: et bestia agri penes me est. 12. Si esuriam, non dicam tibi: quoniam meus est orbis et plenitudo eius. 13. An comedam carnem taurorum, et sanguinem hircorum bibam?

6. *Annuntiabunt coeli.* Quia tantum erat stuporis in Iudaeis, ut ludendo et ineptiendo se fingerent implere omnes iustitiae numeros, minatur Propheta, quamvis nunc conniveat Deus, patefacturum iustitiam suam e coelo quae refellat et exinaniat omnia eorum commenta. Putatisne, inquit, vestris fallaciis placari Deum, quibus habetur ludibrio? utcunque nunc spargatis fumos istos, Deus tandem e coelo patefaciet suam iustitiam, et asseret a pravis vestris figmentis: testes erunt coeli ipsi vestrae perfidiae, quod contempta vera sanctitate corruperitis sincerum Dei cultum: quia non amplius patietur Deus se vestro arbitrio transformari, acsi in rationem coram eo non veniret interior vestra malitia, quam frivolo praetextu nunc fucatis. Videmus iam apposite loquutum fuisse Prophetam pro causae quam agit ratione. Nam ut fateantur homines Deum esse iudicem, quia tamen lusus deinde sibi fabricant, quibus transigant cum eo, oblique iudicandi munus et potestatem ei abrogantes, a vanis eorum cavillis necesse est quam laturus est sententiam asseri.

7. *Audi popule mi, et loquar.* Postquam officio praeconis functus est Propheta, et addidit etiam quae merito percellerent hominum mentes, Deum continuo tenore loquentem inducit: atque ut iterum ostendat causam maximi ponderis tractari, attentionem excitat pluribus verbis. Nam Deus populum suum appellans, auctoritatem verbo suo vendicat: deinde admonet non vulgarem sibi sermonem fore, sed expostulandi sibi esse materiam, quod a legibus pacti sui desciverint. Vertunt quidam contestabor contra te. Sed ex communi Scripturae usu colligimus notari potius contestationem de mutuo iure, acsi Deus foederis sui memoriam renovaret: ac solenni ritu, quod sibi ex pacto debetur, exigeret ab electo populo. Eadem ratione praefatur se Deum esse Israelis, ut Iudaeos ad suum unius arbitrium ac nutum revocet, atque emphatica est nominis Dei repetitio: acsi diceret, dum me alligatis vestris figmentis, quantum distat haec audacia et temeritas ab ea quae mihi debetur reverentia? Nam quum

Deus sim, compescere omnem protervism debebat maiestas mea, ut ad vocem meam sileret omnis caro. Inter vos autem quibus me patefeci in Deum, eo plus obsequii merebar.

8. *Non super sacrificiis.* Hic est causae status, Deum sacrificia nihil morari, neque dignari ullo pretio si per se aestimentur, non quod frustra sacrificaverint Iudaei, et absque ullo fructu: quia nimis absurdum foret, quicquam inutile fuisse a Deo praeceptum. Sed quum Deus officia quaedam simpliciter probet, pietatis vero exercitia, quatenus referuntur in legitimum finem: ubi signis nulla veritas coniuncta est, ea merito repudiat Deus. Atque haec loquendi forma Prophetis trita est, ut diximus aliquoties, ac praesertim Psalmo 41. Quoniam ergo ceremoniae si per se reputentur, nullius sunt momenti: negat Deus eas se flagitare acsi in illis occupari vellet servos suos, quum tantum sint spiritualis cultus adiumenta. Sic Ierem. 7, 22. negat se quicquam mandasse de sacrificiis. Sic Propheta Mich. 6, 7. dicit, Numquid abs te postulat Deus tuus ut immoles greges arietum? aut in millibus arietum beneplacitum eius? quin potius ut facias iudicium, diligas aequitatem, etc. Sic Oseas 6, 6. Misericordiam volo, et non sacrificium. Denique referti sunt Prophetae hac doctrina: maxime apud Iesaiam insignes sunt loci, cap. 1, 12. et 58, 1. et 66, 3. Quanquam saepe Deus ubi sacrificia ab impiis vitiata esse conqueritur, non modo fructu vacua esse pronuntiat et respuit, sed addit etiam, talibus corruptelis iram suam provocari. Haec autem distinctio tenenda est, ubi viget inter homines Dei institutio, et se in ceremoniis ad fidem suam alendam et confirmandam exerceat, in parte verae pietatis locari, cuius sunt adminicula, ubi autem non modo sine fide eas hypocritae obtrudunt, sed neglecta cordis munditie ad propitiandum Deum fingunt esse piacula: non tantum pro nihilo duci quasi frivolas nugas, sed graviter damnari tanquam inquinamenta quae Dei cultum profanant. Tenemus quid sibi Deus velit his verbis, Non arguam te ob sacrificia: quod scilicet altius respiciat. Posterius membrum commode ita potest accipi, quod holocausta ante Dei oculos ad satietatem, imo fastidium usque versentur, quemadmodum Iesaias 1, 13. dicit nauseam sibi provocari. Alii negationem subaudiunt, et contexunt cum priore membro, quod Deus rationem exigere nolit de omissis sacrificiis, si Iudaei in illis non tam ut decebat, seduli fuerint. Probabilis tamen est eorum sententia, qui relativo interposito legunt, De sacrificiis quae coram me iugiter, acsi dictum esset, Quamvis ex Legis praecepto assidue holocausta mihi offerri conveniat, ego tamen de hoc neglectu litem vobis non movebo.

9. *Non sumam e domo tua.* Duas adducit rationes cur sacrificia non curet, neque illis oblectetur, prior est, quod etiam si vescatur sacrificiis, non tamen indigeat hominum opera, quoniam tota mundi plenitudo sit sub eius manu, altera est, quod cibo et potu nihil opus habeat, quae subsidia sunt humanae infirmitatis. Priore igitur loco suam opulentiam profert Deus in medium, ut minime opus sit quicquam ab hominibus mutuari: atque hanc doctrinae partem prosequitur quatuor versibus. Deinde se disiungit ab hominibus, qui caducam vitam cibo et potu tolerant: quum propria vita, quae totum mundum vivificat, abunde contentus sit. Etsi autem nihil di-

cere videtur Propheta quod non palam omnibus notum sit ac testatum, quia tamen ad carnalem Dei cultum natura tam sumus proclives ut Deum aestimemus ex nostro ingenio: haec admonitio valde utilis est, arcanamque sapientiam continet, ubi omnia conati fuerint homines, nihil tamen posse Deo commodare, sicuti Psalmo 16, 2 vidimus, Beneficentia mea non ad te. Secundo, Deum nihil in usum poscere, sed quum sua perfectione contentus sit, hominum utilitatem quaerere in omnibus praeceptis. Eodem fere tendit illud Iesaiae cap. 66, vers. 1. Coelum sedes mea, terra scabellum pedum meorum. Quam igitur domum exstruetis mihi, etc. Item, Nonne manus mea haec omnia fecit? Quibus verbis se ab omni necessitate eximit, quia ipse sit aeternus: mundus autem initium habuerit. Unde sequitur, penes ipsum plenam esse *αὐτάρκειαν*, quia ut non suppetat aliarum rerum copia, sibi ipse sufficit.

14. Sacrifica Deo laudem, et redde Excelso vota tua.
15. Invoca me in die afflictionis, eruam te et glorificabis me.

14. *Sacrifica Deo laudem.* Haec secunda pars non parum lucis addit superiori doctrinae. Nam si tantum sacrificiis nihil pretii esse dixisset, dubitari poterat cur sibi Deus offerri iussisset: nunc comparatio veri cultus illam obscuritatem tollit, quia inde colligitur non contemni a Deo sacrificia, si modo legitimus usus accedat. Principium illud naturaliter omnium cordibus infixum est, nec potest excuti, Deum esse colendum. Quia vero omnium ingenio nihil magis repugnat, quam pure et spiritualiter Deum colere, figmenta imaginari necesse est quibus umbram aliquam obtendant. Quod si intelligant se nihil proficere, manent tamen impliciti suis illis fallaciis: quia verentur, imo exhorrent, omnem Dei cultum abiicere. Ita donec regula probe et rite colendi Dei innotuerit, regnum semper obtinent ceremoniae. Porro in vocibus *laudis et precationis* est synecdoche, quia partem unam duntaxat veri cultus attingit Propheta, quum iubet Deum agnoscere auctorem bonorum omnium, et quam meretur laudem, ei tribuere, ne iure suo fraudetur: deinde ad eius fidem confugere, in eius sinum deponere omnes curas: nec alium expetere liberatorem in precibus, ut tandem pro accepta salute, ei gratiae agantur. Fides enim et abnegatio nostri, et vitae novitas, et tolerantia crucis, vera sunt sacrificia quae sibi placere Deus pronuntiat. Sed quia ex fide nascitur Dei invocatio et cum patientia semper coniuncta est, et carnis mortificationem secum trahit, neque etiam potest constare vera gratitudo sine integro et sincero cordis affectu: non mirum est si sub hac specie totum genus complexus fuerit Propheta. Porro ut doceat spiritualem esse Dei cultum, laudem Dei et invocationem ceremoniis quibuslibet ac externae pietatis professioni opponit. Nec vero ordinem invertit a Dei laude incipiens. Videri quidem posset haec ratio esse praepostera, quum invocatio gratiarum actionem praecedat: sed quia hinc orandi principium ducitur, quum adscribitur Deo iustus ac debitus honor, atque haec etiam fidei rudimenta sunt, Deum quaerere, tanquam unicum bonorum omnium fontem, non temere Propheta laudem in primo gradu locavit. Adde, quum suis beneficiis nos etiam nondum natos praeve-

niat, an aequam ad opem eius implorandam nos urgeat ulla necessitas, iam ei deberi gratitudinis testimonium. Denique si secum ex utero afferrent homines rationem et iudicium, a sacrificio laudis eos incipere deceret. Quanquam hac in re non adeo anxie sudandum est: quum satis Prophetae fuerit pro vulgi captu crasse describere spiritualem Dei cultum sub laude, precibus, et gratiarum actione. Quod de *votis reddendis* additur, allusio est ad veterem Legis ritum, sicuti et Psalmo 116, 13. Quid rependam Domino super omnibus quae contulit mihi? Calicem salutis accipiam, et nomen Iehovae invocabo. Postulat in summa gratitudinem a filiis Dei: quam olim solebant testari solemnibus sacrificiis. Sed quia locus apprime observatu dignus est, fusius tractandum est hoc doctrinae caput. Ac primo notandum est quod hic traditur, Deum spiritualiter colendum esse, Iudaeis nobiscum fuisse commune ab initio. Nam dum Christus probare vult non alium cultum Deo gratum esse, hac ratione nititur, Deum esse Spiritum, Ioan. 4, 24. Atqui non coepit demum esse Spiritus quum abrogavit ceremonias legales. Sequitur itaque, eodem quo nunc modo voluisse coli a Patribus. Quod autem eos ceremoniis oneravit, hoc fecit pro temporis ratione, sicuti in abrogatione nobis consuluit. Ceterum idem cultus quoad substantiam, externa tantum specie diversus est, quod Deus olim ad rudis et infirmi populi captum se attemperans, per ceremonias et eiusmodi rudimenta manum porrexit: nobiscum vero qui post Christi adventum adolevimus, simplicius agit: in ipso interim nulla mutatio. Nam quod blaterabant Manichaei mutatum fuisse Deum propter varium Ecclesiae regimen: non minus putidum fuit cavillum, quam siquis mutabilem esse Deum garriat, quia non aequabilis est anni tenor, sed ver hiemi, et rursum veri aestas, sicut aestati autumnus per vices succedit. Iam quum per se frigeant ac ieiuni sint omnes externi ritus, et tantum ad aedificandam fidem sint utiles, ut pure invocetur Deus: vere denuntiat Propheta frustra hypocritas satagere, qui inanes tantum pompas ostentant. Siquis obiiciat, sacrificia perperam omitti, quorum usus non fuit supervacuus sub Lege: solutio in promptu est, quum Propheta Iudaeos ad metam vocat, vel scopum illis proponit, non tollere adiumenta, sed vitium duntaxat corrigere, quod illis Iudaei tanquam obstaculis, a recta via abducerentur. Notandum autem quod versu 15. primum invocatio praecipitur: deinde inseritur promissio, non fore irritas eorum preces qui ad Deum confugerint: tertium locum gratiarum actio occupat. Quum autem dicitur *in die afflictionis*, non ita restringitur hac temporis circumstantia officium orandi, quin quotidie et singulis momentis illud persequi debeant fideles. Ergo quamvis quieti simus, et immunes ab omni molestia, prospere fluant nobis omnia, nec ullo incommodo premamur, minime tamen a precibus cessandum: quia de nobis actum fore scimus, si vel momento submoveat Deus suam gratiam. Sed quia rebus adversis magis serium fidei nostrae examen agitur, non abs re tempus angustiae exprimitur: acsi diceret Propheta, Deum in omni necessitate quaerendum esse, quia unicus sit salutis portus. Iam quia ad Dei conspectum fere trepidant homines, vel quod immensa eius gloria terrentur, vel quod propriae indignitatis sensus eos deiicit, mox additur promissio quae nos ad orandi fiduciam animet, atque etiam sti-

mulet. Ubi autem pollicitus est Deus se votis nostris fore propitium, vicissim a nobis gratitudinem postulat. Porro ubi audimus invocationem quasi primas tenere in Dei cultu, si cupimus, nostram pietatem vero experimento testari, hunc Deo honorem summo studio integrum et illibatum deferre convenit. Quo foedior ac magis detestabilis fuit corruptela quae adhuc hodie grassatur in Papatu, Angelos et homines mortuos temere Deo miscere. Excusant se quaerere patronos quorum precibus apud Deum iuventur. Sed primo satis constat, quia non agnoscitur Christus mediator, in eius locum subrogari qui patroni vocantur. Deinde formae precandi palam convincunt nullum Dei et cuiuslibet Sanctuli haberi discrimen, quoniam nullo adhibito delectu tantundem a Claudio, quantum a Deo postulant: et dominicam orationem ad statuam Catharinae perinde effutiunt acsi Deo supplicarent. Nec vero Papistae suo iudicio, mortuos invocando quicquam Dei honori derogant, quia nullum statuunt eius cultum in precibus. Sic enim balbutiunt de adoratione latriae, ut nihil invocationi faciant residuum. Atqui si probe expendimus Prophetae verba, colligere promptum erit collapsam esse totam pietatem, nisi invocetur solus Deus. Siquis Papistas roget, An licuerit sacrificare hominibus mortuis: fortiter negabunt, et vere: atque hodie nefas esse concedunt, sacrificium offerre Petro vel Paulo, quia a tam crasso sacrilegio abhorret communis sensus. Atqui Deus invocationem sui nominis praeferens omnibus sacrificiis, annon palam demonstrat non posse absque summo piaculo invocari mortuos homines? Unde sequitur, Papistas quamvis millies genua flectant coram Deo, praecipuum tamen gloriae suae caput ei eripere, dum vota sua ad sanctos convertunt. Quod autem expressa fit mentio afflictionis, non parum solatii affert infirmis ac trepidis mentibus. Nam simulac signum gratiae suae Deus subducit, obrepit dubitatio an curam suscipere velit salutis nostrae, imo diffidentia nos sollicitat. Contra vero Deus rebus adversis quasi stimulis nos pungit ad se quaerendum et invocandum. Hoc quoque diligenter notandum est, tunc preces nostras ad regulam probe orandi formari, ubi nos praecepto suo invitat Deus, et addita promissione ad fiduciam impetrandi animat. Quod locum hunc de votis reddendis, Papistae ad quaelibet vota trahunt, quibus temere et sine delectu permittunt sibi cum Deo ludere, nimis pueriliter ineptiunt. Certum est, ut nuper diximus, de solenni gratiarum actione agi: ipsi autem votis suis cum Deo paciscuntur ad se redimendos. Deinde in votis nuncupandis adeo non curant quid Deo probetur, ut vovere non dubitent quae palam repugnent eius verbo.

16. Impio autem dixit Deus, Quid tibi ad enarrandum
statuta mea, ut sumas foedus meum super labiis tuis? 17. Et
tu odisti correctionem, et proiecisti verba mea post te. 18. Si
videas furem, curres cum eo, et cum adulteris portio tua.
19. Os tuum emittis ad malum, et lingua tua nectit dolum.
20. Sedebis contra fratrem tuum, loqueris contra filios matris
tuae, statues probrum.

16. *Impio autem.* Nunc apertius invehitur in fucatos Dei cultores, quorum tota religio erat ceremonias obiicere Deo, acsi fumum oculis eius adspergerent, ut scimus mundum libenter sub falsis umbris delitescere. Hic ergo pronuntiat Deus, nihil apud se proficere qui impuro cordi et sceleratae vitae ceremonias obtendunt. Haec sententia, quae recipi debuerat communi omnium consensu, aegerrime et valde iniquis auribus apud Iudaeos accepta fuit. Uno quidem verbo fatentur omnes, pollui Dei cultum nisi sincere et ex animo colatur: profanis etiam poëtis extorta fuit haec confessio: et scimus scelestos a sacrificiis et templorum ingressu fuisse prohibitos. Interim quod omnium cordibus insculptum erat, suffocat hypocrisis, adeoque penitus obliterat, ut audeant impurissimi quique se ingerere in conspectum Dei, quasi frivolis nugis eum sibi devinctum tenerent. Itaque non sine summa necessitate toties doctrinam hanc inculcant Prophetae: quo magis laborant impii in simulanda pietate, eo gravius sibi accersere iudicium talibus fallaciis. Imo utcunque clamet Spiritus Dei sacrilegium esse nominis Dei abusum, sine vera fide et poenitentia, externam pietatis speciem ostendere. Papistis diabolicus hic error excuti non potest, sufficere finalem intentionem (ut loquuntur) ut evanidae nugae Deo placeant. Fatentur quidem non mereri de condigno nisi qui sunt in statu gratiae: sed haec persuasio apud eos obtinet, valere ad praeparationem nuda pietatis exercitia, quamvis absit cordis integritas. Ita si monachus ab impuro lecto surgens, os suum pollutum et foetidum obtrudat Deo, et psalmos sine ullo cordis affectu cantillet: siquis vel scortator, vel periurus, vel rapinis deditus, Missis, votivis peregrinationibus, et similibus nugis scelera sua redimat: nolunt irritum esse laborem. Ex adverso autem reclamat Deus, non modo operam perdere qui externa pietatis signa a fide et sincero cordis affectu disiungunt, sed sacrilegii reos esse, quia nomine suo perperam abutuntur. Atque hoc loco tritam obiectionem diluit Propheta et refutat, Quid? annon aliquo saltem loco admittet Deus quae in eius honorem fiunt sacrificia? Ostendit enim merito hoc illis in crimen imputari: quia Deo mentiuntur, quantum in se est, sacrumque eius nomen indigne profanant. Improbam enim eorum audaciam coarguit his verbis, *Quid tibi ut statuta mea enarres?* hoc est, simules te unum esse ex sancto populo, quasi ad te pertineat foedus meum? Ceterum, quum totam pietatis professionem hic repudiet Deus, quae non prodit ex puro corde, quid de ceremoniis fiet, quae infra verbi Dei praedicationem subsidunt?

17. *Et tu odisti correctionem.* Convincit hypocritas suae perfidiae, quod pietatem quam ore iactant, vita et operibus abnegent. Contemptum vero Dei hinc probat, quod nullam eius verbo reverentiam deferant: haec enim vera est timoris probatio, ubi nos verbo Dei subiicimus, et libenter amplectimur quicquid illic praecipit ac docet. Atqui huc semper tendit hominum hypocrisis ut longis et tortuosis ambagibus hanc obedientiam effugiant. Ideo fontem impietatis Propheta designat, ubi verbum Dei post tergum proiici conqueritur, et principium veri cultus statuit in fidei obedientia. Simul etiam huius pervicaciae causam notat: quod scilicet impuri homines non sustineant ferre Dei iugum. Libenter enim hanc gloriam concederent, quicquid ex ore eius prodit, verum esse et rectum, sed

quia Deus loquendo in ordinem nos cogit, frenumque iniicit ad cohibendos omnes carnis nostrae affectus, molestus est ac odiosus nobis eius sermo. Itaque ferocia nostra nos exasperat contra Dei verbum, quia correctionem non libenter suscipimus, nec fieri potest ut quis mansueto et docili animo Deum loquentem audiat, eiusque verbo obtemperet, donec se regendum et corrigendum ei tradat. Postea fructus impietatis recenset Propheta, quod hypocritae furtis et adulteriis addicti, sacrum Dei nomen talibus flagitiis involvunt ac permiscent. Porro species tantum quasdam attingens, significat, praefractos omnes et immorigeros qui correctionem respuunt, quocunque tulerit libido, vel provocaverint mala exempla cupide et effreni licentia ruere. Ponit furta, deinde adulteria, tertio calumnias et falsa probra. Verbum תרץ maior pars interpretum pro currere accipit, quanquam alii deducunt a רצה ut sit consentire. Quantum ad Prophetae mentem, quia parum interest utrumvis legamus, et utrumque est probabile, iudicium lectoribus in medio relinquo. Quum dicit hypocritas *os suum mittere ad malum*, forte non modo obtrectandi morbum perstringit, sed alios omnes noxios sermones: quia statim sequitur, *lingua tua concinnat dolos*. Scimus autem quam variis nocendi laedendique artibus instructae sint mendaces et dolosae linguae. *Sedendi* verbo alludere videtur ad iudicia, acsi diceret, sub legitimae censurae praetextu fratres iniuste proscindere, quanquam potest de vulgari petulantia exponi, quia garruli homines sedendo suum otium in maledicentia consumunt. Sed mihi magis probatur atrocius illud crimen damnari, ubi scilicet in foro ipso, bonos et simplices calumniantur improbi, et falsa invidia gravant. *Fratres et filios matris* nominans, magis emphatice exprimit quam crudelis sit eorum maledicentia: quia communis naturae obliti, ne uterinis quidem fratribus parcunt.

21. Haec fecisti et tacui: existimasti quod essem futurus tui similis: coarguam te, et ordinabo coram oculis tuis. 22. Hoc nunc intelligite qui obliviscimini Deum: ne rapiam, et non sit qui eripiat. 23. Sacrificans laudem glorificabit me: et qui viam disponit, ei ostendam salutem Dei.

21. *Haec fecisti.* Quia hypocritae, donec infestam sentiant Dei manum, in socordia se obdurant, nec ullis quamlibet severis reprehensionibus facile moventur: ideo vehementius insistit Propheta, et denuntiat, quamvis ad tempus conniveat Deus, eos male et in suum exitium vanis adulationibus se mulcere: imo hoc ludibrium Dei gravissime exagitat, quod eum sceleribus favere existiment. Neque enim atrociore contumelia potest affici, quam dum iustitia sua spoliatur. Non quod palam sic loquantur hypocritae, sed quia prava imaginatione Deum transformant, ut sibi delicias faciant ex eius tolerantia, nam si serio persuasi essent, Deum abominari scelera, necesse esset continua inquietudine ipsos torqueri. Ergo tam supina indulgentia ostendit ipsos Deo imponere falsas personas, nec modo detrahere iudicis munus, sed etiam fingere scelerum patronum et approbatorem. Simul etiam hypocritas obiurgat, quod Dei lenitate et patientia tam

erperam abutantur, ut spem impunitatis inde sibi faciant. Itaque enuntiat brevi in apertam lucem trahendos esse, ut cernere oculis uis cogantur quae a Dei oculis abscondere conati sunt flagitia. Sic nim interpretor verbum *ordinare*, quod Deus distincto ordine catalogum omnium scelerum proponet, quem (velint nolint) legere et gnoscere cogantur.

22. *Hoc nunc intelligite*. Haec obiurgatio rursus demonstrat, bi cum securis hypocritis negotium est, nisi acerrimis aculeis pungantur, doctrinam omnem contemptim eludere, sic tamen minatur Propheta et terret ut spem veniae residuam faciat, modo festinent. Sed ne tarditati indulgeant, tam severitatem iudicii Dei, quam celeritatem proponit: ac simul probrose ingratitudinem obiicit, quod Deum obliti sint. Hoc porro in primis notabile est gratiae Dei specimen, quod sceleratis pietatis corruptoribus manum porrigit, quamvis eius cultum improbe violassent, quamvis sacrilega audacia risissent eius patientiam, et in crassa flagitia proiecti forent: etsi, modo d sanam mentem redeant, ostendit se illis fore propitium. Neque nim ad poenitentiam homines invitat, nisi spe reconciliationis proposita, ut alacriter ante eius conspectum prodire audeant. Haec certe aestimabilis est clementia: perfidos apostatas et foedifragos qui desciverant a doctrina pietatis in qua fuerant educati, rursus ad se initat, ut locum obtineant in Ecclesia. Et certe nihil hic dicitur quod os magna ex parte non simus experti, quos Deus incredibili misericordia rursus in ovile suum collegit, quum perfida defectio nos ab o alienasset. Notandum simul, quod admonet Propheta, nisi maturent ad Deum redire, qui ab eo desciverunt, non semper apertam ore ianuam. Et sane cavendum semper est ne per ignaviam nobis ffluat tempus beneplaciti, ut frustra deinde, exemplo Esau, ululemus, Genes. 27, 34. Huc enim pertinet comminatio, ubi rapuerit Deus, ullum fore liberatorem.

23. *Sacrificans laudem*. Iam tertio inculcat Propheta, Deo ihil esse acceptius sacrificio laudis, quo nostram erga eum gratitudinem testamur. Nec supervacua est repetitio, ob duas causas, nam t beneficiorum Dei facile nobis obrepit oblivio, imo etiam ex mille ix unum leviter et defunctorie gustamus. Deinde laudem Dei minime quo decebat pretio aestimamus. Nam quum praecipuum sit ietatis officium, in quo nos tota vita exerceri vult Deus, quasi vulare aliquid ac frivolum negligitur. Itaque pronuntiat, legitimum Dei ultum, laudis sacrificio contineri. *Glorificandi* enim verbo significat Deus, rite demum ac vere hoc se modo coli, et tribui quam postuit gloriam, ubi sua beneficia sincero gratoque animo celebrantur nter homines: alia vero sacrificia, quibus sedulo incumbunt hypocritae, nihil se morari, nec in cultu reputare. Interea tenendum quoque est quod supra attigi, sub Laude comprehendi tam fidem quam nvocationem: sola enim experientia nobis os aperit ad Deum laudandum. Atqui Dei bonitatem non sentimus nisi fide. Unde sequitur, posteriori, vel ab effectu, totum spiritualem cultum hic notari: ideo aulo post generaliter requirit Propheta ut viam recte instituant qui upiunt sua obsequia probare Deo. Nam quod *viam ponere*, quidam ihil aliud esse putant quam peccata confiteri: alii autem interpreuntur, tollere offendicula e medio, et viam sternere quam omnes

sequantur, utrumque videtur esse coactum. Ego autem non dubito quin rectam viam Propheta flexuosis eorum erroribus opponat, qui Deum se quaerere simulant: atque ita significet, non nisi sincero corde et simplici rectitudine ad Deum accedi. *Salutem Dei* non accipio pro insigni et memorabili: (ut nonnulli volunt) sed Deum in tertia persona de se loquutum arbitror, ut clarius exprimeret, se patefacturum veris suis cultoribus, quam non frustra censeri velit eorum servator.

PSALMUS LI.

Arg. *Inscriptio quam mox videbimus, ostendit qua de causa compositus fuerit hic Psalmus, nempe quum post admissum gravissimum scelus, diu in letifero torpore iacuisset David: postquam eum sua obiurgatione expergefecit Nathan, non modo sibi serio displicuit, et humiliatus est coram Deo, sed palam apud omnes testari voluit suam poenitentiam, eiusque monumentum ad posteros relinquere. Ac initio quidem, sceleris sui atrocitatem sibi proponens, ut se ad spem veniae erigat, immensam Dei misericordiam variis elogiis magnifice extollit: et suppliciter fatetur non uno modo se reum esse, sed dignum multis mortibus: quo melius Dei misericordiam provocet. Deinde quia aeternam abdicationem meritus erat, ut merito spoliandus esset omnibus Spiritus sancti donis, sollicite precatur in integrum restitui. Tandem si veniam impetraverit, se gratum et memorem fore affirmat. Ad haec ostendit totius Ecclesiae referre ut a Deo exaudiatur. Et certe quia Deus apud ipsum gratiae suae foedus deposuerat, videri potuit in unius hominis persona, collapsa esse omnium salus.*

1. Praefecto canticum Davidis. 2. Quum venit ad eum Nathan Propheta postquam ingressus fuerat ad Bathseba.

2. *Quum venit ad eum Nathan.* Consulto hic memoratur Prophetae adventus, ad stuporem Davidis coarguendum: fuit enim hoc prodigio simile, quod potuit tantus vir, tantaque Spiritus excellentia praeditus, ultra annum torpere in suo vitio, acsi mente alienatus esset. Quis enim non diceret fuisse a Satana fascinatum, quod sopita conscientia, Dei iudicium contempserit, vel saltem neglexerit? haec ergo vecordiae nota crimen amplificat, quod nulla punctione sponte tactus est, donec ad eum missus esset Propheta. Sed eadem ratio ad illustrandam Dei gratiam non parum valet, quod vagum et errantem per manum sui Prophetae ad se reducere conatur: quo pertinet repetitio eiusdem verbi Venire, in quo subest antithesis. Postquam venisset David ad Bathseba, dicitur ad eum venisse Propheta Nathan. Atqui impuro illo accessu, longe a Deo recesserat: clarius ergo in eo enituit Dei bonitas, dum ad fugitivum retrahendum, manum suam procul extendit. Neque tamen putandum est, sic caruisse omni sensu, quin Deum in genere agnosceret mundi iudicem: quotidie precaretur: nec modo se exerceret in eius cultu, sed vitam quoque et officia sua ad Legis normam exigere studeret. Sciamus ergo, non omni Dei timore fuisse penitus vacuum, sed excaecatum in una specie, ut sensum irae Dei perversis blanditiis sopiret. Ita pietas eius quae alioqui multas scintillas emittebat, hac in parte suffocata fuit. Porro, quum sancto Prophetae et praestantissimo Regi

brepserit tam bruta socordia, nemo est qui non ad eius exemplum expavescere debeat. Quod autem ad Prophetae vocem statim perculsus est, ac deposita omni contumacia docilem se ac morigerum praebuit, hinc colligimus non fuisse extinctum in eius animo pietatis sensum: quia non tam facile nec subito erumperet in illam vocem, Peccavi Domino, quid faciam? 2. Sam. 12, 13. nisi retinuisset aliquod pietatis semen, licet absconditum. Docemur autem hoc exemplo, non esse expectandum, ubi peccavimus, dum e coelo tonet Deus, sed placide et libenter obtemperandum esse eius Prophetis, quorum ore ad poenitentiam nos invitat.

3. Miserere mei Deus secundum clementiam tuam: secundum multitudinem miserationum tuarum dele iniquitates meas. 4. Multiplica ad me lavandum a peccato meo, et a scelere meo munda me.

3. *Miserere mei.* Iam praefatus sum Davidem a precatione veniae incipere: deinde non simpliciter et uno verbo petere ut Deus ignoscat, sed pro atrocitate criminis anxie supplicare ut se Deus exorabilem praestet. Itaque postquam clementiae meminit, addit *multitudinem miserationum:* eo quod non vulgari misericordia indigeat, tanto reatu implicitus. Si tantum optasset Deum sibi esse propitium, secundum clementiam vel bonitatem suam, hoc modo fuisset confessus se hominem esse perditum: sed dum scelera in medium proponens, diserte exprimit non posse aliter deleri quam si Deus cum immensa miserationum copia succurrat, non parum exaggerat culpae suae gravitatem. Subest enim tacita antithesis multitudinis scelerum. Sed magis emphaticum est quod continuo post sequitur, ut Deus *multiplicet lavare:* nam quod הרבה quidam nomen esse putant, ab usu loquendi paulo remotius est: quanquam eodem etiam rediret sensus, ut Deus abunde et cum multiplicatione lavet. Phrasin tamen illam quae proprietati linguae melius convenit, libentius amplector. Interea minime ambiguum est quin clare asserat non leves esse suas sordes, ut medica lotione elui queant, sed tenaciter haerere, imo esse profundas, ut iteratis lotionibus ad eas purgandas opus sit: non quod Deus ipse aliqua difficultate laboret in hominum purgatione, sed quia peccator, quo se magis inquinatum sentit, magis seipsum incitare debet ad anxios et continuos gemitus, quo tandem e terroribus conscientiae emergat. Quod ad metaphoram pertinet, scimus frequenter in Scripturis occurrere. Quia enim peccata, quasi sordes et immunditiae, nos in Dei conspectu foedant ac polluunt foetidosque reddunt, eorum remissio apte ablutio vocatur. Atque haec doctrina tam ad commendationem gratiae Dei, quam ad peccati odium et detestationem valere debet. Nimis enim stupidi sunt quos horrore non percellit haec loquutio.

5. Quia peccata mea ego cognosco, et scelus meum coram me est semper. 6. Tibi, tibi soli peccavi, et malum coram oculis tuis patravi, ut iustificeris in sermonibus tuis, mun-

dus sis iudicando. 7. Ecce in iniquitate genitus sum, et in peccato concepit me mater mea. 8. Ecce veritatem dilexisti in intimis, et in occulto sapientiam mihi patefecisti.

5. *Quia peccata.* Ostendit cur tam anxie et ardenter in flagitanda venia insistat: quia scilicet non possit quietus manere donec reconciliatus sit Deo. Atque hoc modo testatur se nihil afferre simulationis: qualiter interdum magno verborum splendore, gratiam Dei in remittendis peccatis ornant, qui tamen eam frigide curant, quia non admodum eius iudicio tanguntur. David ergo ut veniam impetret, non abs re dicit continuis se tormentis vexari, et inquietudine quam patitur, cogi ad hanc precandi vehementiam. Unde colligimus, non alium reconciliationis modum esse, nisi dum nos propria conscientia vulnerat et affligit, et assidua inquietudine sollicitat, donec propitiatus sit Deus, ut nos misericordia sua tranquillet. Tunc ergo serio a Deo petimus ut nobis ignoscat, dum scelerum atrocitas oculis nostris se ingerens, horrorem simul incutit. Unde sequitur, quamdiu sibi indulgent homines, magis in se accendere Dei vindictam, ut severius ipsos puniat. Ideo discamus, non modo ore nos damnare, sed rigidum et formidabile examen habere de peccatis nostris, si cupimus a Deo absolvi. Neque enim David, se apud homines fateri peccata dicit, sed intus sentire, et quidem non sine diro cruciatu: quum hypocritae a tergo secure proiiciant, vel prava oblivione sepeliant quicquid vitiorum eos pungit. Ac iterum notandus est in Peccatis pluralis numerus. Quanquam enim ex uno fonte omnia manabant, multiplex tamen eius culpa erat, quod adulterio adiunxerat perfidiam et crudelitatem: nec unum hominem modo prodiderat vel paucos, sed totum exercitum, pro salute Ecclesiae Dei pugnantem. Itaque non abs re in uno scelere multas species agnoscit.

6. *Tibi, tibi soli.* Sic quidam exponunt haec verba, quod David, tametsi in homines deliquerat, non nisi Deum habuerit sceleris sui testem. Duplex enim iniuria quam Uriae intulerat, hominibus erat incognita: quod exercitum sibi militantem ad caedem et carnificinam non minus perfide quam crudeliter obiecerat, id quoque erat occultum. Scelera ergo in solum Deum admissa intelligunt, quorum nullus mortalium erat conscius. Alii secus interpretantur, quamvis offenderit David homines, hoc tamen uno maxime cruciari, quod violaverit Dei Legem. Sed ego tantundem valere arbitror haec verba, acsi dixisset, Domine etiamsi me totus mundus absolvat, mihi tamen plusquam satis est, quod te sentio iudicem meum, quod me conscientia ad tribunal tuum citat et trahit: ut nihil proficiant hominum levationes, si vel mihi parcant, vel adulandi causa extenuent scelus meum, vel blanditiis dolorem meum leniant. Significat ergo se oculos et sensus omnes habere defixos in Deum, ideoque non respicere quid sentiant vel loquantur homines. Quisquis autem sic premitur iudicii Dei gravitate, vel etiam obruitur, non opus habet alio accusatore, quia Deus unus pro mille sufficit. Nec dubito quin David, ut aulicas omnes delicias excluderet, ne se illis mulcendum praeberet, totum se ad Dei iudicium revocaverit: ac statuerit, quamvis nullus mortalium esset molestus, sibi plus satis fore cum Deo negotii.

tque haec regula nobis tenenda est, si cupimus vero poenitentiae ffectu imbui. Et sane quid nobis prodest hominum suffragiis ab- olvi, vel conniventia effugere reatum, si conscientia nos coram Deo ccusat? vel saltem Deus ipse nobis infestus est? Haec autem una st ratio, ne vanis imaginationibus ludamur, atque aptissimum reme- ium, ingredi in nos ipsos, et sensus omnes ad Deum colligere, ut oram ipso expavescamus, ac metus irae eius, delicias omnes nobis xcutiat. Secundam partem versus, *ut iustificeris in sermonibus uis,* quidam interpretes violenter torquent, dum contexunt cum pri- io versu, acsi ad proximam sententiam referri non debeat. Atqui raeterquam quod abrumpunt verborum tenorem, non video quem andem sensum possint elicere ex hac precandi forma, Miserere mei, t purus sis in tuo iudicio. Paulus vero ad Romanos cap. 3, v. 3. ubitationem omnem tollit, hominum iniquitatem, Dei iudicio oppo- ens. Quid ergo, inquit: an si quidam ex Iudaeis fuerunt increduli, niustus erit Deus? absit: imo sit Deus verax, omnis autem homo iendax, sicut scriptum est, Ut iustificeris in sermonibus tuis, etc. 'idemus enim huc aptari testimonium, quod in hominum sceleribus emper reluceat Dei iustitia, et in mendaciis veritas. Porro, ut sci- mus quid sibi velit David, et quorsum tendat, operae pretium est in nemoriam revocare foedus quod pepigerat Deus cum ipso. Nam uum apud eum deposita esset salus mundi, promptum impiis erat alumniam hanc evomere, Si hic fuit Ecclesiae columna, quid nunc iiseris hominibus fiet, qui eius sanctitati innixi sunt? si hic erat istar solis vel luciferi, quomodo se ad inferos proiecit? post tam irpem eius lapsum, quomodo ab eius semine petenda esset spes sa- utis? Ergo quum videret pravis hominum iudiciis materiam captari ppugnandae Dei iustitiae, mature occurrit, ac pronuntiat indigne ranscribi ullam culpae partem in Deum: se enim ita obnoxium te- eri, ut Deus maneat integer, stet illaesa eius iustitia et veritas.)uanquam per sermones non intelligo promissiones, sicuti quibus- am placet, sed potius iudicium quod de ipso Davide laturus erat)eus: nisi gratuita remissione deletus fuisset eius reatus cum culpa. leque enim dubito quin suo more, idem bis repetat. Itaque Deum *ustificari in suis sermonibus*, *et iudicando purum esse*, unum et lem significant. Sed quia videtur Paulus Rom. 3, 4. tam vocem ianc, quam sententiam totius versus alio inflectere, breviter osten- iam quomodo proprie eius instituto conveniat quod dicit David. Iaec quidem verba citat, ut probet quamvis foedifragi sint Iudaei, t a gratia sibi promissa exciderint, Deum tamen non esse menda- em: quod primo intuitu non videtur hinc posse colligi. Verum si la cuius memini, circumstantia nobis in mentem veniat, facile vide- imus apposite adduci testimonium. Nam quum Rex et Propheta sset in Ecclesia conspicuus, adeoque ut praecipua columna, non du- ium est quin multorum animos concusserit eius ruina, imo fidem romissionum Dei labefactarit. Certe putassent multi, quia Deus ominem illum sibi tanta necessitudine coniunxerat, partem aliquam ulpae sustinere. Huic calumniae occurrit dicens, Domine quamvis ie e coelo detractum ad inferos praecipites, iacebo et succumbam: 1 interea tribunal tuum tenebis ut dignus es, nec si tibi obtrectent omines, quicquam decedet tuae iustitiae. In hac tantum parte a

rophetae verbis discedit Paulus, quod Graecum interpretem sequutus, dicandi verbum passive accipit: et pro Mundum esse, ponit vincere. Ceterum, non adeo in recitandis verbis curiosos fuisse Apostolos quoties ex Lege et Prophetis testimonia adducunt, satis notum est. Ideo sufficere nobis debet, quod recte hunc locum Paulus proposito suo accommodet. Atque hinc colligenda est generalis doctrina, Quicquid reperietur culpae in hominibus, residere in ipsis, ut ei iustitia semper integram laudem retineat. Videmus enim quam sacrilega sit mundi audacia ad obstrependum Deo, quoties pro carnis sensu et arbitrio non iudicat. Ergo utcunque interdum, ubi de nihilo extollit Deus contemptissimos quosque: vel quos in sublime extulerat, sinit ruere: in his iudiciis species aliqua repugnantiae vel absurditatis nos conturbet: tamen haec admonitio in sobria modestiae reverentia nos contineat, quicquid statuat iustum esse. Ideoque tam in operibus quam in dictis eius semper fulgere summam rectitudinem. Porro adverbium *ut,* vel Hebraicum למען, non tam ut causale hoc loco quam consequentiam notat, neque enim proprie Davidis lapsu factum est ut Dei gloria in iudiciis emineret: sed quum peccando Dei iustitiam obscurent homines, dicit tandem ipsam sua virtute emergere, ut appareat illustrior: quia proprium Dei munus est, lucem educere ex tenebris.

7. *Ecce in iniquitate.* Iam non modo peccati unius vel plurium iam, sicut hactenus, se reum fatetur, sed altius conscendit, se ab utero matris nihil aliud attulisse quam peccatum, et naturaliter se totum corruptum esse, et quasi vitiis delibutum. Ita sceleris unius atrocitatem reputans, in hanc usque cogitationem tractus est, quod natus peccato, nihil in se haberet sincerum vel integrum. Et certe non aliter peccata nostra in solidum agnoscimus, nisi totum ingenium nostrum damnemus corruptionis. Imo unumquodque particulare delictum ad hanc generalem notitiam adducere nos debet, Meam pravitatem in omnibus animae nostrae partibus regnare. Priusquam tamen ultra progrediar, de verbo יחמתני aliquid dicam. Hebraeis ad verbum est, Calefecit se de me, a verbo יחם, vel חמם, quod significat calefacere, quia tamen loquutio illa durior est, scite mitigant interpretes metaphoram quum reddunt Concepit me. Mihi videtur Propheta significare velle, foveri nos et calefieri in peccato quamdiu in visceribus matrum latemus. Redeo nunc ad rem ipsam, Davidem unius peccati agnitio ad longum totius vitae examen trahit, donec in se nihil reperiat praeter peccatum, neque tamen de naturae suae corruptione loquitur, sicut hypocritae hoc velum obtendere solent ad tegendam suam culpam, Peccavi fateor, sed quid facerem? caro sum, nos ad vitia naturaliter propensi sumus, imo pravae cupiditates nos sibi devinctos et addictos tenent, ut prorsus humanum sit peccare. Tales latebras minime captavit David, quibus se a Dei iudicio subduceret: quin potius ad amplificandam malorum suorum gravitatem a peccato originali ducit exordium, acsi diceret non se hoc vel illo genere criminis nuper reatum contraxisse, sed iniquitate fuisse refertum ab ipso utero. Ceterum hoc est illustre testimonium de peccato originali, quo Adam totum humanum genus implicuit. Et hinc etiam colligi potest recta eius definitio. Olim Pelagiani, quia absurdum ducebant nos omnes unius hominis

culpa esse perditos, nugati sunt peccatum sola imitatione ex Adam profectum esse. Atqui Scriptura tam hoc loco quam pluribus aliis, palam asserit ingenitum nobis esse peccatum, ut intus resideat et infixa sit corruptela, neque enim parentes suos accusat David, vel crimen in eos derivat, sed se ad tribunal Dei sistens, vitiosum figmentum esse asserit, ut iam prius esset peccator quam emergeret in lucem. Itaque nimis improbe Pelagius peccatum negavit, contagione manare in posteros, ut sit haereditarium. Hodie Papistae, tametsi non negant vitiatam esse hominum naturam, sic tamen extenuant ut peccatum originale nihil fere aliud sit, quam prava ad peccatum inclinatio. Restringunt deinde ad inferiorem animae partem et crassos appetitus, et quamvis experientia clare ostendat corruptelam hanc in hominibus usque ad vitae finem grassari: negant tamen ex quo baptizati sumus peccatum esse. Atqui nisi constet peccato occupari omnes animae partes, vim eius minime tenemus. Proinde quisquis non fatetur mentem hominis penitus esse corruptam, et cor perversum: non nisi particulam originalis peccati agnoscit. Et certe longe aliud sonant verba Davidis, quam balbutiant Papistae, *fictum* scilicet *fuisse in peccato, et calefactum in malitia.* Neque enim de crassis libidinibus agitur, sed nullam sui partem eximens, peccatum naturaliter in se haerere dicit. Hic iam movetur quaestio, quomodo a parentibus peccatum transferatur in filios: quae deinde aliam parit de traduce animae, quia multi labem parentis ad filium pervenire negant, nisi anima gignatur ex substantia animae. Sed ne istos labyrinthos ingredi necesse sit, sufficiat tenere, Adam post suam defectionem spoliatum fuisse donis omnibus, quibus ornatus fuerat: ita quum extincta esset quae prius in eo fulgebat ratio: et voluntas, quae prius in Dei obsequium formata erat, contumax facta esset: tam mente quam corde fuisse corruptum, et deinde genuisse filios sui similes. Si quis excipiat, corpora tantum ex corporibus creari, ideoque nihil animae commune esse cum anima: solutio est, Quia Deus Adam non ornaverat Spiritus sui donis tanquam privatum quemlibet hominem, sed in eius personam contulerat quod volebat commune esse toti humano generi, nos omnes in ipso a prima integritate excidisse.

8. *Ecce veritatem.* Confirmat hic versus quod nuper dixi, non captandi praetextus causa Davidem ad tempus usque conceptionis reatum suum traxisse, sed potius ut testatum faceret, iam ab infantia se fuisse aeternae morti obnoxium. Unde sequitur totam eius vitam fuisse damnabilem. Adeo enim culpam in Deum non transscribit (sicut impuri quidam canes cum eo expostulant, quod non aliam indiderit naturam hominibus) ut potius eius iudicium, corruptelae nostrae opponat: acsi diceret, Quoties prodimus in conspectum Dei, certam nobis damnationem instare: quia quum ad peccatum nati simus, Deo ipsi placeat rectitudo et sinceritas, unde necesse est nos ei esse exosos. Quanquam magis emphatice loquitur, dum asserit non modo Deum requirere ut vita nostra composita sit ad aliquam iustitiae formam, sed ut cor purum sit et bene purgatum omni fallacia, hac ratione dicit Deum sinceritatem velle in penetralibus: vel quod idem valet, non modo infensum esse externis peccatis, sed exigere sinceram cordis munditiem, ut occultas sordes abominetur. Pro-

ximo membro crimen adhuc exaggerat, quod praetextum excusationis obtendere non liceat ab ignorantia: quandoquidem fuerat de officio suo divinitus, quantum satis erat edoctus. Dictio בסתום a multis ita accipitur acsi diceret, arcana mysteria sibi patefacta esse. Ita secundum eos, *occultum* ponitur pro rebus ab humano sensu absconditis. Meo autem iudicio, obscuritas vel absconsio de qua loquitur David, non tam ad res ipsas, quam ad mentem eius refertur. Hoc enim membrum proximo respondet, ideoque fatetur se non leviter tantum gustasse coelestem doctrinam, vel specie tenus se illa fuisse adspersum, sed infixam penitus fuisse cordi suo: quia Deus familiariter eum edocuerat, ut nihil prorsus utile cognitu celaret. Itaque minus excusabilis erat David, quia vera intelligentia tam praeclare instructus, tamen instar brutae pecudis se proiecisset ad foedam libidinem: deinde varie precando, tandem fere obstupuerat. Videmus quorsum spectet David: postquam enim confessus est sceleris sui atrocitatem, se totum quasi ex peccato conflatum agnovit: et damnata sua natura, quo sibi plus horroris incuteret, proposuit sibi iudicium Dei, dixitque illic non magni momenti esse externam speciem, sed exactam sinceritatem requiri. Iam addit se non esse quemlibet e vulgo, ut in turbam se coniiciens, communi poena defungi queat: sed quia decoratus esset eximiis Spiritus donis, se maiore culpa constringi. Nunc ad se quisque transferre discat hanc doctrinem, et sibi conscius unius peccati, alia quoque revocet in memoriam, ut se totum coram Deo prosternat. Deinde expendat quam formidabile sit eius iudicium, et cum illius rectitudine suam vanitatem comparans, se prorsus obrui sentiat. Tandem addat hunc cumulum, si edoctus fuerit a Deo quasi unus ex domesticis, eo se maiori damnationi esse obnoxium, quia suffocavit lucem Spiritus sancti, perversus fuerit discipulus, et tot pretiosa dona quibus ornatus fuerat, pedibus calcaverit.

9. Expiabis me hyssopo et mundabor: lavabis me, et prae nive albescam. 10. Audire me fac laetitiam et gaudium: exsultabunt ossa quae contrivisti. 11. Absconde faciem tuam a peccatis meis, et omnes iniquitates meas dele.

9. *Expiabis me etc.* Prosequitur eandem precationem, atque ista congeries sermonis, ostendit quam sollicitus fuerit de impetranda venia. *Hyssopi* vero nunc meminit, alludens ad legales ceremonias: non quod fiduciam suam locaret in externo expiationis symbolo: sed quia sciebat nihil in Lege frustra esse mandatum. Nam quum sacrificia tunc sigilla essent gratiae Dei, merito illic testimonium reconciliationis suae quaesivit: sicut his adminiculis fidem nostram fulcire decet quoties mentes nostrae vacillant. Hoc ergo simpliciter voluit David, efficax et ratum in se fore quod Deus populo suo testatus fuerat. Atque eadem nobis tenenda est hodie regula. Quamvis enim non alibi quam in Christi sanguine quaerenda sit expiatio, quia tamen nec oculis perspicitur, nec manibus palpatur spiritualis gratia, non possumus nisi externis signis adiuti, tranquillis animis statuere, Deum nobis esse propitium. Idem quod de hyssopo di-

ximus, in lotione quoque valeat, nam umbratiles adspersiones quibus sub Lege usi sunt Iudaei, testatae sunt purgari nos ab omni immunditie, ut Deus placatos nos in gratiam recipiat. Porro Spiritus sancti officium esse scimus, intus abluere conscientias nostras sanguine Christi, ne ab accessu Dei nos prohibeant sordes nostrae. Coniuncti etiam sunt duo versus, quorum finis est ut se Deus placatum esse ostendat. Quod existimant quidam optari a Davide nuntium laetitiae, ut mittatur Propheta quispiam reconciliationis praeco et testis, videtur nimis restrictum esse, potius nuntium laetitiae indefinite accipitur pro gratiae testimonio, nam per *ossa contrita* intelligit se extremo moerore fuisse afflictum, ut vigore exhausto et consumpto, prope deficeret. Itaque sibi merito *gaudium* restitui postulat, quo animetur in novam vitam. Hoc autem gaudium dicit auditu percipi, quia donec verbo Dei exhilaretur peccator ut animum colligat, frustra alia solatia sibi accerset. Haec igitur vera est pacis et solidae laetitiae ratio, acquiescere in Dei promissionibus. Nam utcunque se ad tempus demulceant qui neglectis promissionibus, conscientiae terrores pacare vel effugere conantur, certum est caecis tormentis intus semper uri. Verum utcunque illi obtorpeant, quisquis serio Dei timore tangitur, non aliud inquietudinis suae remedium optabit quam auditionem istam laetitiae, dum scilicet promittit Deus, abolito nostro reatu, se nobis esse propitium. Quamvis autem continuis miseriis laborent fideles quamdiu in mundo peregrinantur, et inter varios metus, discrimina, molestias suspirent, solus tamen auditus laetitiae ad mitigandos eorum dolores sufficit, sicuti gaudium spiritus a fide est inseparabile. Notanda est etiam haec locutio, ubi Deus *abscondere* dicitur *faciem suam a peccatis*, dum ea remittit: nam exegetice mox additur, *iniquitates meas dele.* Hinc autem intelligimus iustificari nos coram Deo, ubi voluntaria oblivione, peccata nostra delet: atque hanc esse nostram puritatem, dum gratuita venia nos dignatur. Ceterum hic repetendum quod prius dixi, Davidem quum unum a Deo postulat, nempe recipi in gratiam, non frustra congerere tot verba, sed exprimere quam anxie expetat quod sibi fecerat difficile impetratu. Et certe ubi quis defunctorie tantum pro remissione peccatorum vota concipit, nondum didicit quam horribilis sit Dei offensio: ideo beatos esse pronuntiat Solomo, qui seipsos terrent, Prov. 28, 14. quia scilicet tristitia quae eos excruciat, ianuam ad verum gaudium aperit. Sed hic quaeritur, Quum iam ex ore Nathan prophetae audisset David ablatum esse suum peccatum, 2. Sam. 12, 13. cur non absolutionem hanc fuerit amplexus, ut placide vero gaudio frueretur, nam fidem abrogare Prophetae non potuit, quin Deo faceret iniuriam. Sicuti hodie non angelos e coelo mittit Deus, sed hominum voce ad nos recreandos contentus est: sicuti dicit Christus, Quicquid remiserint in terra discipuli, remissum fore in coelo, Ioan. 20, 23. Et Paulus 2. Cor. 5, 20. Evangelii ministros docet legatione fungi ad reconciliandos homines Deo. Videtur ergo signum infidelitatis fuisse in Davide, quod audita voce Nathan, perplexus et dubius novam certitudinem adhuc quaerit. Duplex huius quaestionis afferri potest solutio, nam fieri potest ut non statim promiserit Nathan, placatum esse Deum. Neque enim novum est contexi in Scriptura quae simul tempore non cohaerent. Nec vero absurdum est, post-

quam servum suum perculit Deus in illa anxietate, aliquamdiu voluisse eum torquere, quo melius humiliaret, hoc modo refert David quantopere territus fuerit, et quam diros cruciatus pertulerit, ubi in peccati sui notitiam adductus fuit, antequam veniae nuntium acciperet. Quanquam fidei naturae minime repugnat, qui iam de gratia Dei facti sunt certiores, ardenter tamen et sollicite in petenda venia insistere. Quare utcunque David iam levatus esset parte aliqua moeroris, non destitit tamen novas subinde punctiones sentire, quae ad Dei misericordiam suppliciter et timide refugere ipsum cogerent. Etsi enim Deus veniam nobis promittens, liberaliter nos ad pacem invitat, nostrum, tamen est reputare quam graviter fuerit offensus, ut cordibus nostris insideat profundus dolor. Adde quod exiguo nostrae fidei modulo, non statim recipimus illam quae offertur gratiae plenitudinem. Quare nihil mirum si David angustiis constrictus, tertio et quarto in petenda venia perstiterit, et saepius in Dei conspectum se obtulerit, quo se plenius confirmaret, imo sic habendum est, non posse nos serio precari, ut Deus peccanti ignoscat, nisi iam fide conceperimus, ipsum fore placabilem. Quis enim aperire os auderet, nisi de paterno eius favore persuasus? Atqui semper initium precandi a petenda venia facere convenit: unde apparet non pugnare haec duo inter se, ubi fide amplexi sumus Dei gratiam, precari tamen ut peccata nostra aboleat. Atque huc spectat precandi formula, quae nobis a coelesti magistro tradita est, ubi ab exordio Deum vocantes Patrem, postea tamen addimus ut peccata remittat, Matth. 6, 9. Quamvis enim Deus in solidum ignoscat, non admittit tamen fidei nostrae angustia tam effusam eius bonitatem: sed necesse est ut paulatim distillet. Ideoque hoc ad fidei nostrae captum refertur, quod saepius iteramus eandem precationem, quia licet non paulatim mitigetur Deus, more hominum, lenti tamen sunt fidei nostrae progressus, qui ad plenam certitudinem nos deducunt. Iam vero admonet nomen *expiationis hyssopi et adspersionis*, quoties pro remissione peccatorum vota facimus, mentes nostras ad sacrificium erigendas esse quo Patrem Christus placavit. Neque enim sine sanguine, ut docet Apostolus, Hebr. 9, 22. remittuntur peccata: et quod Deus sub figuris Legis testatus est veteri populo, plenius Christi adventu manifestavit. Ergo ut gratiam impetret peccator, primo ad Christi sacrificium mentem suam convertat, quo expiata sunt mundi peccata, deinde sacram Coenam et Baptismum in fidei suae confirmationem advocet, quia minime sperandum est ut Deus (qui iudex est mundi) redeat nobiscum in gratiam, nisi intercedente placationis pretio.

12. Cor mundum crea in me Deus, et spiritum rectum innova in visceribus meis. 13. Ne proiicias me a facie tua, et Spiritum sanctitatis tuae ne auferas a me. 14. Restitue mihi gaudium salutis tuae, et Spiritu liberali sustentes me.

12. *Cor mundum.* Hactenus precatus est David pro obtinenda peccatorum venia: nunc se gratia Spiritus, qua privatus erat, vel saltem dignus erat privari, iterum donari postulat. Magni autem

interest, duas istas precationes quas perperam docti quidam viri confundunt, distinguere. Ergo hactenus de gratuita peccatorum remissione egit, nunc transit ad vitae novitatem. Nam quia se dignum agnoscit qui spolietur omnibus Spiritus donis, imo sentit magna ex parte illis se esse exutum, merito ad instaurationem adspirat: ac verbo *Creandi* significat, donec mirabiliter renovatus fuerit Dei virtute, se fore quasi inutilem truncum, quo elogio, poenitentiae donum, ut par est, commendat. Sophistae, quamvis non negent opus nobis esse auxilio Spiritus, et fateri cogantur tam praeeunte quam subsequente gratia nos iuvari: Dei tamen gloriam extenuant vel obscurant, dum in medio gradu constituunt rationem hominis quae eligat, et voluntatem in praebendo assensu. Atqui David Creandi verbo magnificum et singulare Dei opus extollit in renovatione hominum, acsi deintegro novas creaturas fingeret. Porro quia iam praeditus fuerat Spiritu illo, petit in se renovari. Creandi tamen verbo prius confessus est, sive ab initio nos regeneret Deus, sive lapsos in gradum restituat, quicquid est in nobis rectitudinis, gratuitum esse eius donum. Neque enim petit cor suum infirmum adiuvari, et spiritum debilem fulciri aliquo subsidio: sed fatetur nihil esse in corde suo rectum vel purum, donec aliunde proveniat. Unde sequitur totum cor hominis, ubi in sua natura consideratur, contortum esse et perversum: quia si ulla esset a natura rectitudo vel munditics, non hanc vocaret David Spiritus donum, illam vero Dei creationem. Proximo versu idem votum prosequitur, et remissionem peccatorum cum Spiritus gubernatione connectit: sicuti hoc a gratuita reconciliatione pendet, Spiritu adoptionis nos regi: acsi Deus tanquam filios in sinu suo nos foveret. Quia ergo Spiritus sui participatione non dignatur nisi quos diligit, et in suis reputat: ideo David, ut maneat in possessione Spiritus, sibi adoptionis gratiam manere salvam cupit, quia nisi locum obtineat inter Dei filios, nihil sibi amplius residuum fore videt. Porro colligere ex his verbis licet, quamvis suffocata essent in eo Spiritus dona, non tamen fuisse in totum ablata. Et certe res ipsa ostendit non fuisse exinanitas dotes quibus ante pollebat, neque enim interea destitit praeclare Regis officio fungi, precibus et aliis pietatis exercitiis incumbere, vitamque suam formare ad Dei cultum. Quamvis ergo in una parte stupefactus esset, non erat tamen coniectus in reprobum sensum. Et sane non tam facile et subito expergefactus esset ad obiurgationem Prophetae Nathan, nisi occultum timoris Dei semen latuisset in eius animo. Nam quod nuper *Spiritum innovari,* precatus est, restringi debet ad partem. Quae doctrina utilis est cognitu: quia docti quidam homines inconsiderate putant, si in peccatum mortale labantur electi, extingui in illis Dei Spiritum, et alienari a Deo: quum Petrus clare affirmet: Verbum quo regeniti sumus, esse semen incorruptibile, 1. Petr. 1, 23. et Iohannes etiam doceat retineri electos ne prorsus excidant, 1. Iohan. 3, 9. Ergo quamvis interdum Deus eos abiiciat in speciem, non tamen ita exuit donis omnibus, quin tandem appareat non fuisse penitus abdicatos, etiam quo tempore in illis gratiae signa non fulgebant. Siquis obiiciat, dubitanter loqui Davidem, acsi privari metueret Dei Spiritu: respondeo, Fideles quum peccarunt, merito esse anxios, quia repudiarunt quantum in se est Dei gratiam: debere

tamen in hoc articulo consistere, quia semen Dei incorruptibile est, gratiam qua praediti semel fuerunt, nunquam posse evanescere. Sic David peccatum suum reputans, timore perculsus fuit: ex opposito tamen statuit, quia unus erat ex Dei filiis, quod sua culpa perdiderat, sibi adhuc manere.

14. *Restitue mihi.* Iterum repetit moerori se fore addictum, donec pacem cum Deo fuerit adeptus, et certe nimis stupidi sunt qui Deo infenso quietem sibi indulgent. Docet ergo David sibi nullam fore quietem donec affulgeat paternus Dei favor. Secundum membrum eodem pertinet quo superiores duo versus, ne scilicet exuatur Spiritus sancti donis, sed maneat in illis integer. In verbis aliqua est ambiguitas: nam verbum תסמכני quidam interpretes volunt esse tertiae personae, quia nomen רוח femininum est: itaque vertunt, Spiritus me stabiliat. Sed haec diversitas quoad sensum non magni est momenti. Plus est difficultatis in epitheto נדיבה: nam quum verbum נדב significet liberaliter agere, Hebraei κατ' ἐξοχὴν principes appellant, נדיבים. Ideo docti homines existimant Davidem hic loqui de *Spiritu principali* vel regio, sicut etiam Graeci ἡγεμονικὸν verterunt, competeret autem haec precatio in personam Davidis, cui necesse fuit, quum rex creatus esset, heroica virtute excellere ad exsequendum suum munus. Etsi autem hic sensus mihi non displicet: nec male quadrat, longius tamen hanc sententiam extendo, quod David se peccati mancipium agnoscens, et reatu suo constrictus, ad liberum illum et ultroneum Spiritum aspiret, a quo fere exciderat. Quia enim se peccato mancipaverat, illud inaestimabile libertatis donum nonnisi singulari Dei gratia recuperare potuit.

15. Docebo sceleratos vias tuas, et impii ad te convertentur. 16. Libera me a sanguinibus Deus Deus salus meae, et cantabit cum iubilo lingua mea iustitiam tuam. 17. Domine labia mea aperias, et os meum annuntiabit laudem tuam.

15. *Docebo sceleratos.* Hic se Deo gratum fore promittit, si fuerit exauditus: et fructum suae gratitudinis commemorat, nempe se daturum operam ut suo exemplo alii resipiscant. Et certe non modo hoc praescribit caritatis regula, ut manum aliis porrigant qui erecti sunt a Domino: sed huc etiam impellere eos debet pietatis studium et zelus gloriae Dei, ut omnes, quantum in se est, eiusdem gratiae participes faciant. Iam suae doctrinae conversionis effectum adiungens, laboris sui profectum se sperare ostendit. Etsi enim surdis saepe fabula canitur, dum studemus in viam revocare *errantes:* non tamen semper ludimus operam, quia Dominus verbo suo benedicit.

16. *Libera me.* Hinc apparet quam non sibi blanditus sit David, et quam arduum sustinuerit certamen cum terroribus mortis, quod toties ad petendam veniam recurrit. Quod *sanguines* quidam pro iniusta caede Uriae accipiunt et clade exercitus, cuius sibi conscius erat David, mihi non probatur. Nam quia per sanguines Hebraei quodvis scelus capitale significant, potius videtur, se mortis suppli-

cio obnoxium facere, ut ostendat unicam sibi spem restare in Dei misericordia. *Iustitia* autem Dei, quam se cum iubilo celebraturum dicit, pro bonitate accipitur. Neque enim iustitiae elogium, ut vulgo putant, tribuitur Deo quod rigidus sit ad exsequendam vindictam, sed potius quod in servandis promissis et tuenda suorum salute fidelis sit, neque unquam miseros homines frustretur quicunque eius opem implorant. Ceterum ubi dicit, *Deus Deus salutis meae*, subest in hac repetitione emphasis aut vehementia: unde etiam colligimus, trepide semper et cum anxio gemitu reputasse quid esset promeritus. Interim ita se inquietudine torqueri et desiderio flagrare demonstrat, ut tamen armis fidei sit instructus: quia salutem sibi in Deo repositam esse statuit. Eodem spectat proximus versus, ubi precatur labia sibi aperiri: quod tantundem valet ac praeberi laudis materiam. Scio locum hunc ita solere exponi, quasi David linguam suam dirigi optaret a Spiritu Dei, ut idoneus sit ad canendas eius laudes, et certe nisi Deus verba nobis suppeditet, prorsus muti erimus. Sed aliud voluit David, se nunc quodammodo obmutescere, donec veniam adeptus, ad gratiarum actionem vocetur. Eodem mihi videtur sensu nunc sibi labia aperiri postulare, quo alibi praedicat datum sibi in ore fuisse canticum novum, Psalm. 40, 4. Atque ita rursus gratum Deo se fore testatur, et beneficii memorem: quia non alio fine in gratiam se recipi postulat, nisi ut apud omnes gratiae Dei clamosus sit praeco. Est enim loquutio emphatica *Os meum annuntiabit laudem tuam:* acsi promitteret, clara et sonora voce palam se Deo gratias acturum.

18. Quia non acceptum habebis sacrificium: etiamsi dem holocaustum, non placebit. 19. Sacrificia Dei spiritus afflictus, cor afflictum et contritum Deus non despicies. 20. Benefac in beneplacito tuo Sion, aedifica muros Ierusalem. 21. Tunc accepta habebis sacrificia iustitiae, holocaustum et oblationem: tunc adscendent super altare tuum vituli.

18. *Quia non.* Hoc loco docet, quamvis nihil compensationis ad Deum afferat, se gratuita eius misericordia fretum, certo sperare illum sibi fore exorabilem. Ac primo quidem se inopem et vacuum accedere fatetur, sed hoc obstaculum non fore quo minus impetret quod cupit, quia non moratur Deus sacrificia. Nec vero dubium est quin tacita comparatione crassum vulgi errorem perstringat, quem scimus, fere omnibus seculis regnasse apud Iudaeos. Nam quum sacrificiis expiari peccata Lex doceret, ut operibus suis diffisi, satisfactionem ab uno Christo peterent: illi audacter acsi dato pretio redimerent se a iudicio Dei, cum sacrificiis prodibant. Praeposterum hunc fastum a Davide rideri certum est, quum sibi quicquam suppetere negat, quo Deum reconciliet, qui sacrificiis non oblectatur. Iubebat quidem Deus sibi offerri sacrificia, et David cultum hunc minime neglexit: non ergo simpliciter loquitur acsi respueret Deus quae ex eius mandato offerebantur sacrificia, vel quispiam ea posset quasi supervacua omittere, imo nuper vidimus Davidem cum toto

piorum coetu, Legis ceremoniis fuisse adiutum: sed finem tantum spectavit, quia hypocritae prava fiducia excaecati, Deum se promereri fingebant. Tametsi ergo se in sacrificiis sedulo exercuit: sicuti Deum sibi placabilem fore nemo confidet, nisi qui in medio sistet unicum Christi sacrificium, quo expiata sunt mundi peccata: vere tamen et merito nihil se compensationis afferre testatus est: quia gratuitam reconciliationem petebat. Neque enim, proprie loquendo, ex seipsis quicquam afferrebant Iudaei, sacrificia mactando, sed potius a Christo mutuabantur quod cunctis mortalibus deest, redemptionis pretium: adeoque sacrificia Legis hominum respectu, mere passiva erant.

19. *Sacrificia Dei.* Postquam sacrificiis detraxit propitiandi Dei virtutem, quam falso affinxerant Iudaei, nunc dicit, Etiamsi nihil praeter cor contritum et humiliatum afferat, hoc Deo abunde sufficere: quia unum hoc exigat a peccatoribus ut deiecti et prostrati, misericordiam implorent. Neque frustra plurali numero usus est, quo melius exprimeret poenitentiae sacrificium, pro omnibus unum sufficere. Si dixisset boni odoris esse hoc sacrificii genus, promptum fuisset Iudaeis cavillari, alias tamen esse species quae non minus Deo placerent. Sicuti videmus hodie Papistas, sua opera Dei gratiae miscere, ne gratuita sit peccatorum remissio. Consulto itaque David, ut omnia satisfactionum commenta excluderet, unicam spiritus deiectionem, quaecunque Deus probat sacrificia, in se complecti asseruit. Et quum sacrificia Dei nominat, videtur oblique mordere hypocritas, qui suo tantum arbitrio sacrificia aestimant, dum ad propitiandum Deum valere imaginantur. Hic tamen exoritur difficilis quaestio: quia si afflictus spiritus pro omnibus sacrificiis censetur coram Deo, sequetur, poenitentia nos veniam consequi, quod si verum est, iam desinet esse gratuita. Respondeo Davidem hic non disserere quid pretii Deo persolvant homines, vel quo merito remissionem peccatorum obtineant, imo data opera spiritum afflictum, fictitiis compensationibus opponens, nuditatem hominum detegere voluit: sicuti etiam non alio tendit spiritus deiectio, quam ut hominem exinaniat, vel in nihilum redigat. Neque enim fieri potest, ubi quid reliquum nobis facimus, quin se animus noster in aliquam fiduciam tollat. Unde sequitur, corde contrito iacere omnia merita, ut nihil mutuum afferant homines. Siquis excipiat, fidem praestantius esse sacrificium, et ad placandum Deum maioris efficaciae: quia Christum cum vera et solida placatione in medium producit. Primo tenendum est, non posse fidem ab hac humilitate de qua loquitur David, separari. Etsi enim expavescant coram Deo impii, fovent tamen intus perversam contumaciam, nec fremere vel obstrepere desinunt: et quamvis suam ferociam non palam despumeat, cor tamen semper inflatus manet. Quum ergo spiritus afflictionis et cor contritum, hominem irae Dei sensu vulneratum, vero timore et displicentia non modo subigant, sed vere mortificent, ut nullus sit apud se, sed totam suam salutem ex Dei misericordia petat: non mirum est si Deum hoc uno sacrificio contentum esse, David pronuntiet: quia nec fidem disiungit, nec subtiliter numerat singulas poenitentiae partes, sed tantum docet non aliter gratiam nos consequi apud Deum, quam dum in nobis deiecti et confusi, in solam eius misericordiam recumbimus,

dum supplices prodimus cum ingenua nuditatis nostrae confessione: denique curvi et fracti iacemus ut nos erigat.

20. *Benefac, etc.* Iam non pro se uno privatim orat, sed totam Ecclesiam adiungit, neque immerito: quia per eum non steterat quominus concideret totum Christi regnum. Nam Rex in hunc finem unctus ut Ecclesiam Dei colligeret, turpi defectione illam dissipaverat, ut timenda esset exitialis ruina. Quamvis ergo sua culpa everterit Dei Ecclesiam quantum in se erat, petit tamen eam gratuita Dei misericordia restitui. Neque vero aliorum innocentiam allegat, sed tantum innititur Dei beneplacito: acsi diceret, Ecclesiae restaurationem ubi collapsa est, non aliunde quam ex mera Dei gratia sperandam. Quanquam autem iam extructa erat Hierosolyma, pro eius tamen aedificatione adhuc precatur, quia nondum scilicet in suam perfectionem venerat, quum deesset praecipua pars, respexit enim David ad oraculum in quo pollicitus erat Deus fixam illic Arcae foederis stationem fore: deinde regiam sedem. Ideoque Templum nondum conditum quasi tugurium erat. Ceterum docet hic locus proprium esse Dei opus, Ecclesiam aedificare, sicut alibi dicitur, Fundamenta eius in montibus sanctis, Psalm. 87, 1. neque enim David externam duntaxat structuram respexit, sed animum praecipue applicuit in spirituale Dei sacrarium, quod hominum manu et industria erigi non potest. Verum quidem est, quantumvis lapidum et caementi congerant homines, nihil tamen suo labore profecturos in exstruendis terrenis muris: sed peculiaris est Ecclesiae erectio, quae admirabili Dei virtute, in terris fundata, supra coelos attollitur. Adde quod non tantum de unius mensis vel anni aedificio hic agitur, sed ut Deus statum Ecclesiae suae incolumem usque ad Christi adventum tueatur. Verum quum David initio Psalmi et toto contextu professus sit se esse perditum et desperatum, unde nunc repente tanta audacia, ut totam Ecclesiam Deo commendare non dubitet? Quomodo enim alios omnes in coelum evehet, qui vix ex inferis emersit? Hic certe videmus, simulac reconciliati sumus Deo, non tantum liberam cuique pro salute sua precandi fiduciam permitti, sed nos etiam pro aliis admitti suffragatores: imo quod magis honorificum est, regni Christi gloriam, quae magis pretiosa est quam totius mundi salus, commendare licet.

21. *Tunc accepta habebis.* Hic primo intuitu species aliqua repugnantiae occurrit, sed quae nullo negotio discutitur. Dixerat, nullius per se momenti esse sacrificia: nunc quatenus exercitia sunt fidei, et poenitentiae, et gratiorum actionis symbola, Deo grata fore dicit. *Sacrificia* autem *iustitiae* diserte vocat, hoc est recta vel legitima, quae rite ex Dei praescripto offeruntur. Qua etiam loquutione Psalm. 4, 6. usus est, vanas eorum pompas deridens qui tantum fallaci titulo superbiebant. Rursus vero se ad gratitudinem hortatur: et suo etiam exemplo pios omnes, ut voti compotes, non modo tacite secum reputent Dei gratiam, sed in celebri etiam conventu praedicent. Ad nomen generale sacrificii duas species adiungit. Quanquam nonnulli כליל et עולה volunt synonyma esse: mihi tamen magis arridet eorum sententia qui prius nomen distincte positum esse intelligunt pro sacerdotum sacrificio, quia libatio illic comburebatur. Ceterum, hac varietate significat David non aliter pla-

cere Deo legales omnes ritus, quam dum referuntur ad iustum finem. Quod totum hunc versum metaphorice quidam accipiunt, trahentes ad Christi regnum, nimis argutum est et coactum. Fateor *vitulos labiorum* vocari ab Hosea, cap. 14, 3. laudes quibus gratiae aguntur Deo: sed minime obscurum est, cum puro affectu cordis hic coniungi solennes ceremonias, quibus suam pietatem profitebantur sub Lege cultores Dei.

PSALMUS LII.

Arg. Quum occiso Achimelech, et reliquis Sacerdotibus passim terror iniectus esset toti populo, ne quis Davidem iuvare auderet, ac Doeg ob prosperum impiae delationis successum, triumphos suos ageret, sanctus vir nihilominus animum fide erigens, Psalmum hunc composuit: ubi improbi delatoris crudeli perfidiae insultat, seque ad bene sperandum hortatur, quia Deus in coelo iustus iudex sedeat, tum ad opem servis suis ferendam qui opes suas omnes in eum coniiciunt, tum ad ulciscendam eorum superbiam, qui eo contempto, quidvis sibi pro libidine indulgent.

1. Praefecto, erudiens Davidis, 2. Quum venisset Doeg Idumaeus, et nuntiasset Sauli, ac ei dixisset Davidem venisse in domum Achimelech.

Quantum attinet ad nomen משכיל, iam ante diximus proprie solere Psalmis inscribi, ubi David se Dei manu castigatum fuisse commemorat, vel saltem aliquo afflictionis genere admonitum, ut proficeret tanquam sub magistri ferula, cuius rei exempla habemus Psalmo 32. et 42. Diversa Psalmi 45. ratio fuit, nempe ut scirent lectores, in illo amatorio carmine nihil esse lascivum, sed sacrum et spirituale Christi cum Ecclesia coniugium illic describi. Huic autem Psalmo et sequentibus convenit eruditio ex correctione profecta, nec enim dubito quin significet David, se non vulgari modo fuisse tunc probatum et examinatum, ut totum se Deo resignare disceret. Nota vero est historia, quum profugus erraret David, venisse in Nob ad Achimelech sacerdotem, et quum discrimen suum detegere non auderet, simulasse cum arcanis mandatis ad gravia quaedam negotia se fuisse a Rege missum, ita et viaticum obtinuit, et gladium quo occiderat Goliath. Quum vero Doeg, qui regiis pastoribus praefectus erat, impia delatione favorem Saulis venatus esset, tyranni rabiem non modo in unum hominem innoxium, sed in omnes Sacerdotes accendit. Ita factum est ut omnes aditus praeclusi essent misero exsuli: quia tam formidabili saevitiae exemplo territi erant omnes, ne ullum humanitatis officium praestarent. Iam quia Doeg hoc scelere elatus, ferocius se gerebat: et perfidiae merces quam adeptus erat, instar stimuli poterat esse ad alios instigandos, qui certatim ruerent in Davidis perniciem: sanctus vir pia consolatione se in sublime erigens, sceleratam illius audaciam refutat.

3. Quid gloriaris in malitia potens? bonitas Dei quotidie. 4. Pravitates computat lingua tua, quasi novacula acuta frau-

dulenter agens. 5. Diligis malitiam prae bonitate, fallaciam potius loqui quam iustitiam. Selah. 6. Diligis omnia verba absconsionis lingua dolosa.

3. *Quid gloriaris.* Quum proditio ex voto cessisset scelerato homini Doeg, gravis (ut dixi) et dura illa fuit tentatio ad percellendum Davidis animum. Itaque non dubito quin se ad luctam sancta hac gloriatione armaverit, ac primo quidem exaggerat crimen Doeg, quod in potentia nefario scelere parta, exsultet. Nec vero mirum est praefectum pastorum tam splendido titulo ornari, quia non fuit homo pecuarius, qui custodiendis gregibus operam locaret, sed cum auctoritate ordinatus pastorum magister: quales forte hodie sunt in aulis regum, summi equisonum praefecti. Dicit igitur non esse cur sibi in sua magnitudine applaudat Doeg, quamdiu ad crudelitatem et scelus ea perperam abutitur: imo cur superbiat de novo favore Regis, quem sibi acquisivit impia calumnia: quia sola integritas, fidelis est potentiae et dignitatis custos. Nulla autem vis tyrannica, nulla perfidia vel iniquitas diuturna. Secundo autem membro clarius exprimit unde tanta impiis vecordia et caecitas, ut excusso Dei metu, et extincto pudore, in malitia sibi placere audeant: nempe quia contemptos et humiles spernendo, quidvis in eos sibi licere fingunt: nam indignos esse putant quorum Deus suscipiat curam. Imo Dei providentiam qua suos tuetur, pro nihilo ducentes, aeternam sibi peccandi licentiam promittunt. Ex opposito David sancta confidentia insurgit, superbis istis gigantibus exprobrans, quod Dei bonitati nihil honoris deferant. Ceterum quia non semper aequali cursu fluit gratia Dei, quin potius videtur magnis obstaculis procul esse a nobis remota: contra hanc tentationem David se munit, dicens eam singulis diebus vigere. Neque enim dubito quin significet, non obstare multas interruptiones quin Deus subinde bonitatis suae documenta renovet. Hac quidem voce, quod ante expertus erat, se in posterum sperare ostendit: quia Deus suos iuvando, et eorum miserias levando non fatigetur: sed ut centies rebus adversis affligi permittat, semper ad opem ferendam paratum fore.

4. *Pravitates meditatur.* Non facit David quod vulgo solent qui iniuste laesi sunt: neque enim convitia evomit, ut se ulciscatur, sed hostem suum coram Deo accusans, spei materiam inde colligit. Nam quo insolentius proterviunt mali, eo magis iram Dei ipsos accendere certum est, unde optima consolatio ad nos redit, maturum instare liberationis tempus, dum se ad extrema quaeque scelera proiiciunt qui salutem nostram iniuste oppugnant. Non recenset igitur David hoc loco adversarii probra, quibus eum infamet apud homines, sed Dei iudicium sibi ante oculos ponens, contra tam atroces quas passus erat iniurias, se ad bonam spem animat, porro etsi crudelis et sanguinarius erat Doeg, hic arguitur praecipue interior eius pravitas, quod occulta delatione, per insidias et fraudem prodiderit innoxios Sacerdotes, et ideo comparat eius linguam novaculae acutae, sicuti Psal. 120, 2. Virulentae omnes linguae dicuntur similes esse sagittis acutis. Particulam *Faciens dolum*, multi ad novaculam referunt, quia dolose scindat, non autem aperto ictu ut gladius:

atque haec quidem est comparationis ratio, sed mihi syntaxis videtur fore aptior, si hoc epithetum iungatur linguae. Nomen בלע quod perditionem vertunt, quum sit etiam Hebraeis absconsio, mihi sensus hic posterior magis placuit. Videtur enim alludere David ad linguae abstractionem, quae est deglutiendi principium. Et concinna est metaphora, linguam Doeg appetere fraudulenta verba, quae simplices et innoxios absorbeant. Porro his versibus nihil aliud vult David quam ab extrema et deplorata hostis sui iniustitia, spei confirmationem petere, quo certius liberationem a Deo exspectet.

7. Etiam Deus perdet te in aeternum, rapiet te, et evel-
let a tabernaculo, et eradicabit te e terra viventium. Selah.
8. Et videbunt iusti, et timebunt, et super eum ridebunt.
9. Ecce vir qui non posuit Deum fortitudinem suam: et con-
fisus est in multitudine divitiarum suarum, et roboratus est
in pravitate sua.

7. *Etiam Deus perdet te.* Clarius ostendit quod nuper attigi, se in hunc finem exagitare crimen Doeg, quo maiore fiducia propinquum ei iudicium denuntiet: neque id tam illius terrendi causa, quam ad spem suam erigendam. Colligit ergo, Quamvis ad tempus cesset Deus, non passurum semper ut tam scelerata proditio inulta maneat. Quia autem nihil magis praefractum est impiis, quamdiu prospere habent: et quia se extra telorum iactum imaginantur, despiciunt ac subsannant omnia Dei iudicia: pios etiam terret illorum potentia, et dum firmis opibus munitos vident, fere exanimantur. Pluribus verbis eandem sententiam confirmat Propheta, ut quod difficile est creditu, melius sibi persuadeat. Hac ergo verborum congerie, Perdet te Deus, destruet, evellet, eradicabit, tollet e medio, superbi hominis securitati insultans David, animum suum ad bene sperandum attollit, et timiditatem castigat: quasi diceret, Quamlibet profundas radices egerit Doeg, ac validum sit eius robur, Deum ad eius evulsionem satis superque potentem fore. Eodem pertinet quod dicit *a tabernaculo et terra vivorum*, quamvis tuto nidulentur impii, et in suo tabernaculo suaviter lateant, quia nihil adversi putent posse illuc penetrare, et de perpetua vitae possessione glorientur, subito, ubi maturum venerit irae Dei tempus, deiectum iri. Quanquam fieri potest, ut in voce Tabernaculi, alluserit ad personam Doeg: quia solebant in tabernaculis habitare pastores.

8. *Et videbunt iusti et timebunt.* A fine etiam argumentatur, fieri non posse ut quam meritus est poenam effugiat Doeg: quia scilicet ideo sua iudicia exercet Deus, ut maiorem sibi reverentiam apud fideles conciliet, atque eos exhilaret iustitiae suae documentis. Etsi enim reprobis quoque et Dei contemptoribus spectabile futurum erat exitium Doeg, duas tamen ob causas peculiariter eius intuitum ad solos iustos restringit. Nam in manifestis quoque Dei operibus caecutiunt reprobi, ut mirum non sit in eius iudiciis nihil proficere: ideoque merito iustos visuros dicit David, quia oculati sunt. Accedit

ltera ratio, quod Deus in suorum gratiam, ut quam pro tuenda orum salute sollicitudinem gerit, illis testetur, retundit impiorum feociam, atque ita eorum dolores in gaudium convertit. Itaque non nirum est si eos David compellet testes, quibus tale spectaculum roprie exhibet Deus. Porro Timor hoc loco non formidinem signiicat, quo saepe homines consternant et expavefaciunt Dei vindictae: ed pro laeta et alacri reverentia accipitur, dum agnoscunt fideles anti se fieri coram Deo, ut causas eorum suscipiens, eorum hostius se opponat. Quamdiu enim expositi iniuriis non sentiunt Deum indicem, multis dubitationibus aestuant, acsi eum non attingeret ura regendi mundi, Experimenta autem iustitiae eius, ad serium pieatis studium sopitas mentes excitant: atque hic timor, risum quem nox subiicit David, minime impedit: quia duo haec optime inter se onveniunt: ut se reverenter Deo subiiciant fideles, quem iniustae rudelitatis ultorem agnoscunt: et eum videntes a parte sua stare, aestimabile gaudium concipiant, quia dum se nobis coniungere dignaur in commune bellum, haec societas potior est triumphis omnibus. Elegans paranomasia quae est in verbis Hebraicis inter Videre et Tiiere, Latine reddi non potest: qua notare voluit Propheta, intuitum le quo loquitur, non otiosum sed efficacem fore.

9. *Ecce vir*. Putant quidam hoc proverbii loco in vulgus fuisse actatum de superbia Doeg. Sed hoc videtur nimis restrictum: potius existimo exegesin esse timoris et risus, quia voluit exprimere David quomodo proficiant in Dei indiciis fideles. Nam impiorum rustratio eos admonet patienter ferendam esse superbiam, quae suo mpetu ruit: deinde eos quoque erudit ad modestiam, ne simili vaitate inflati, contra Deum et homines insolescant. Risuros ergo ideles de reproborum interitu asserit David, non tantum ut ipsis nsultent, sed ut se quietos contineant sub Dei auxilio, et valedientes mundi illecebris, ei se libenter subiiciant. Quoties ergo nobis ccurrunt eiusmodi exempla, Deus sensus nostros, qui ad vagandum nimis alioqui propensi sunt, ad se retrahit, ut eos solus possideat. Porro adverbium, Ecce, δεικτικῶς hic sumitur, acsi in theatrum produceret David infelicem exitum, qui superbos Dei contemptores manet: sicuti haec non vulgaris prudentia est, ex uno documento colligere miseros esse omnes, ac pessimo exitio destinatos, qui alibi quam in Deo spem suam constituunt. Ceterum coniunctim legenda unt haec duo membra, *Non posuit Deum robur suum, et speravit n multis divitiis:* quia significat David, nunquam sincere homines n Deum recumbere, donec propriae inopiae conscii, seipsos prorsus xinaniant. Quantisper enim imaginantur in se aliquid residere, fieri on potest ut ad Deum conscendant: ita hoc perpetuum est, quanum sibi arrogant homines, tantundem Deo detrahere: et qui suis ivitiis confidunt, non ponere Deum robur suum. Et quod de una pecie hic pronuntiat David, ad omnes extenditur: quoties in mundo t terrenis opibus subsidunt hominum mentes, totidem obstaculis rohiberi a quaerendo Deo. Nomen הוה (quod Malitiam vertit bona ars interpretum, quidam etiam pro pernicie active accipiunt) videur hoc loco potius notare substantiam. Scimus enim Davidi nihil sse magis familiare, quam rem unam repetere diversis verbis. Ergo

optime finit hic contextus, hominem qui divitiis suis confidit, et roboratur in sua substantia, vel in suo esse (ut loquuntur) Deum fraudare iusto honore.

10. Ego autem sicut oliva frondosa in domo Dei: speravi in bonitate Dei in seculum et usque. 11. Celebrabo te in seculum, quia fecisti: exspectabo nomen tuum, quia bonum est coram mansuetis tuis.

10. *Ego autem.* Postquam David fidei et spei alis in sublime evectus, splendorem opulentiae Doeg, quo secundum carnis sensum fuisset obrutus, animose despexit: exsurgit etiam ipse ex suis miseriis. Et quanquam instar inutilis ac putridi trunci proiectus iacet, propter spem futurae instaurationis, olivae se comparat. Et certe nulla ex interitu Doeg consolatio redire poterat ad Davidem, nisi persuasus fuisset, sumptam fuisse divinitus vindictam de hominis crudelitate quam adversus innoxios exercuerat. Ergo Deum malorum quae indigne perpessus fuerat, ultorem esse reputans David, quod reliquum est sibi promittit, ut collecto novo vigore iterum floreat: simul tamen ostendit hoc prosperi status summum sibi fore caput, inter Dei cultores censeri et locum tenere, ut se in professione pietatis exerceat: sicut alibi vidimus acerbius ei fuisse exsulare a Dei Sanctuario, quam uxore, et bonis omnibus privatum errare per ferarum speluncas. Quod tacitam personae Doeg antithesin quidam subesse volunt, quia fallaci praetextu, tanquam sedulus Dei cultor, speculandi causa ad Tabernaculum accesserit, ex remota coniectura petitum est. Potius tam ipsi Doeg quam aliis suis hostibus se opponit David, quod licet nunc profugus a Terra sancta, Tabernaculi conspectu careat: se tamen restitutionem sperare, ubi evulsi fuerint hypocritae, qui non modo locum illic occupant, sed Templo soli potiuntur, quod tamen inquinant et polluunt suis sordibus. Hic ergo memoria repetamus quod alibi dictum fuit, hunc vivendi finem semper nobis esse spectandum, ut reputemur in grege Dei: et quia infirmitas nostra externis adminiculis indiget, singularis beneficii loco ducendum esse, dum sacros conventus, ubi fideles alii alios ad Deum colendum et invocandum incitant, frequentare licet. Adde quod Deus, sicuti unus est, ita ut unum in se simus, communibus Sacramentis in spem beatae aeternitatis nos colligit, unoque omnium ore nomen suum vult celebrari. Ergo Davidis exemplo, fallaciis omnibus praeferre discamus locum in Dei Ecclesia. Additur ratio cur futurus sit similis oleae frondosae, quia scilicet *speravit in bonitate Dei*, causalem enim particulam subaudio: atque hoc modo antithesin quam nuper attigi prosequitur, quamvis hostes eius virerent, longeque extenderent suos ramos, procera etiam altitudine superbirent, radicem tamen eorum brevi emarcidam fore, quia in Dei bonitate fixa non erat: itaque dum illi arescent, succum et vigorem sibi nunquam defore, quia spem suam in Deo reposuit. Porro quia longo malorum tractu confici potuit, nisi fiduciae suae constantiam in longum tempus produceret, diserte exprimit se non praescripsisse Deo certum aliquod tempus, sed aeternitatem spe sua fuisse complexum. Neque enim

sperare in seculum potuit quia Deo permitteret liberam mortis et vitae suae potestatem. Ubi perspicimus quid legitimos Dei filios discernat ab hypocritis, nam quum utrique in Ecclesia simul permixti sint, sicuti in area triticum paleae mixtum est: alios tamen spes sua in perpetua statione confirmat, alios sua vanitas instar paleae discutit.

11. *Celebrabo te.* Psalmum concludit hac gratiarum actione, qua se ex animo et sincere defungi dicit, quia agnoscat hoc esse Dei opus, quod observatu dignum est: quia, ut maligni sunt homines, quamvis ore gratitudinem aliquam testentur, vix tamen centesimus quisque serio Dei beneficia reputat et expendit, ut sentiat ipsum esse auctorem. Statuit ergo David, quod elapsus fuerit e manu Doeg, quod etiam non centies deinde perierit, id fieri non potuisse, nisi protectus esset Dei auxilio: nec se uno tantum die gratum fore promittit, sed perpetuo vel tota vita. Et certe quum in aliis omnibus pietatis officiis Dei filios ad perseverantiam eniti conveniat, hac in parte maxime eos sibi instare necesse est: quia et facile obrepit oblivio, et maior pars etiam dum se defunctam putat tridui laudibus, statim sepelit quod aeterna memoria colendum erat. Postremo spem suam cum gratitudine coniunctam fore dicit, nam *expectare nomen* Dei, nihil aliud est, quam patienter attendere ad eius gratiam, quamvis sit abscondita, et ab eius verbo pendere, quamvis effectus in longum tempus extrahatur. Et quo meliore animo id faciat, spem suam negat fore irritam, *quia bonum* sit Dei nomen coram fidelibus. Quidam neutraliter accipiunt, quod bonum sit sperare, sicuti Psalmo 118, 8. sed alter sensus, meo iudicio, simplicior est, quod Deus fideles suos nunquam frustretur, quin suam bonitatem illis conspicuam exhibeat. Quamvis ergo incredulis odiosum sit Dei nomen, adeoque terrorem incutiat quoties insonat eorum auribus, quia expertes sunt eius bonitatis, dicit David fideles semper continuis experimentis sensisse quam suave et iucundum sit Dei nomen. *Mansuetos* autem vocari Dei filios, quia humanitate et beneficentia coelestem Patrem referre debeant, diximus Psalmo 16, 3.

PSALMUS LIII.

Quia Psalmus iste idem fere est cum XIV, illinc huius interpretatio petatur.

1. Praefecto super Mahalath, erudiens Davidis. 2. Dixit stultus in corde suo, Non est Deus: corruperunt, abominabile fecerunt opus: non est qui faciat bonum. 3. Deus e coelis prospexit super filios hominum, ut videret an sit qui intelligat, qui requirat Deum. 4. Quisque recessit, simul putridi facti sunt: non est qui faciat bonum, ne unus quidem. 5. An non cognoscunt omnes operarii iniquitatis? comedentes populum meum, comedunt panem, Iehovam non invocant.

6. Illic trepidarunt trepidatione ubi non est trepidatio: quoniam dispersit Deus ossa castrametantis contra te: pudore affecisti, quoniam Deus sprevit eos. 7. Quis dabit ex Sion salutem Israel? ubi converterit Deus captivitatem populi sui, laetabitur Iacob, exsultabit Israel.

PSALMUS LIV.

Arg. Hoc Psalmo recitat David quas apud Deum preces conceperit, dum se a Zyphaeis proditum intelligens, in praesentissimum vitae discrimen venisset: atque hoc sub invictum fidei suae robur ostendit, quod morte ante oculos posita, Deum tamen invocare non destiterit.

1. Praefecto in Neginoth, erudiens Davidis. 2. Dum venerunt Zyphaei, et dixerunt Sauli, Annon David latet apud nos?

2. Davidem saepius quaesisse latebras in illa deserti parte quae vicina erat Zyphaeis, notum est ex Sacra historia. Bis vero ab accolis fuisse proditum apparet ex primi libri Samuelis cap. 23, 19 et 26, 1. Hanc temporis circumstantiam non abs re designat, ut sciamus nullis malis unquam fuisse ita fractum, quin spe ad Deum assurgeret. Certe rarae et heroicae fortitudinis specimen fuit, quum hostilibus copiis undique occlusus, quocunque pedem moveret, sibi videret occurrere exitium, non tamen desperatione obrui, sed ex profundis illis tenebris ad implorandam Dei opem emergere. Neque enim precari sic potuit, nisi persuasus foret, tam facile esse Deo, mortuum e sepulcro educere, quam vivum et incolumen in statu suo tueri: quando nihil iam restabat, nisi ut animam in speluncae latebris deponeret.

3. Deus in nomine tuo serva me, et in virtute tua iudica me. 4. Deus audi precationem meam, ausculta ad sermones oris mei: 5. Quia alieni surrexerunt in me, et formidabiles quaesierunt animam meam: non posuerunt Deum in conspectu suo. Selah.

3. *Deus in nomine tuo.* Quia scimus Davidem tunc omnibus humanis opibus et subsidiis fuisse exutum, subaudienda est antithesis inter Nomen ac virtutem Dei, et inter media omnia (ut loquuntur) quibus iuvari solent homines. Etsi enim nihil est auxilii extra Deum, ordinarios tamen modos habet quibus exserat erga nos gratiam suam et virtutem. Ubi autem ita nos destituit, ut nihil auxilii sub coelo appareat, tunc per seipsum agit. Ergo David, quum in creaturis nihil spei esset residuum, merito ad sacrum hoc asylum confugit, ut sola Dei virtute contentus, miraculo se fore salvum confideret. Ceterum, in secundo membro Deum vindicem advocans,

qui causam suam disceptat, hoc modo suam innocentiam asserit. Et sane ut nos Deus tuendos suscipiat, danda in primis opera est ut probe et recte nobis simus conscii: quia nihil magis perversum est, quam temere ad eum invocandam prosilire, acsi malarum causarum esset patronus. David igitur, causae suae bonitate, et probitatis conscientia ad petendam salutem animatur. Neque enim dubitat, dum suam integritatem Dei iudicio examinandam proponit, eum sibi fore propitium, simulque in ulciscenda hostium perfidia et crudelitate, severum fore iudicem.

4. *Deus audi.* His verbis affectus sui vehementiam exprimit. Nec vero dubium est, quum tanta urgeret necessitas, anxie et summo ardore precatum esse: quia fieri non potest quin ex animo aestuante verba prorumpant: idque etiam proximo versu declarat, ubi conqueritur sibi cum barbaris ferisque hominibus esse negotium, quos nulla religio a scelerum audacia cohibet, neque id facit quod monitore opus habeat Deus: sed metus et inquietudinis suae causam referens, in illius sinum curas suas exonerat. Porro sive solos Zyphaeos, nomine *alienorum* intelligat, sive illis coniungat totum Saulis exercitum, mihi videtur immanem eorum barbariem ita perstringere. Multi putant vocari alienos, qui degeneres erant filii Abrahae, et abiecto pietatis studio desciverant in profanas gentium corruptelas. Et fateor Iudaeos saepe extraneos vocari a Prophetis, quia impie et scelerate vivendo, ab Ecclesia Dei se abdicaverint. Sed huius loci mihi videtur diversa esse ratio, nam quum vicinitas, hostes quoque ipsos ad aliquam humanitatem flectere soleat, David ut eorum truculentiam amplificet, a quibus non minus violenter impetebatur, quam quispiam ignotus, et fere natus in alio orbe, dicit Ab alienis in se impetum fieri: significans belluino furore ruere. Quo etiam pertinet secundum epitheton, *formidabiles.* Nam qui Robustos vertunt, nimis extenuant atrocitatem rei. Sensus est igitur, hostes Davidis abiecto omni humanitatis sensu, non secus ac rabiosas feras in eius perniciem ferri. Unde mirum non est eum expavescere, ut trepide sub Dei tutelam confugiat. *Quaerere* vero *animam* dicuntur, quorum crudelitas nulla mediocri laesione contenta, satiari non potest nisi morte. Iam quo melius effrenem rabiem exprimat, nullum illis esse Dei respectum dicit: quia hoc solum erat frenum quo poterant cohiberi, si venisset illis in mentem, sedere mundi iudicem in coelo, ad cuius tribunal semel omnibus reddenda est vitae ratio: excussa vero Dei memoria nullus erat moderationi locus.

6. Ecce Deus mihi auxiliator, Dominus inter fulcientes animam meam. 7. Rependet malum adversariis meis, in veritate tua succide illos. 8. Voluntarie sacrificabo tibi, celebrabo nomen tuum Iehova, quia bonum. 9. Quia ex omni angustia eruit me, et in adversariis meis vidit oculus meus.

6. *Ecce Deus mihi adiutor.* Docet hic versus Davidem non fortuito vota in aërem iecisse, sed precatum esse ex vivo fidei sensu. Et demonstrativum adverbium magnam emphasim continet. Quam

iam ne inter feras quidem tuto lateret, ubi ista Dei propinquitas? quum fere in sepulcro demersum obrueret mortis caligo, quomodo Deum praesentem adspicere potuit, et quasi digito monstrare? quum trepidus in singula momenta interitum exspectaret, quomodo de praesenti certoque Dei auxilio gloriari potuit? Ergo necesse fuit mira fidei virtute excellere, qua tot obstacula transcendens, ab ipsis inferis usque ad Deum celeriter penetraret. Ceterum, ubi Deum inter defensores animae suae numerat, non simpliciter intelligit unum esse ex illis: quia parum tribueret honoris, eum locando in hominum gradu: ac praestaret nullam eius fieri mentionem, quam ita in ordinem cogere, sed potius significat Deum stare ab eorum parte quibus curae erat ipsius salus, qualis erat Ionathan, et similes. Quum vero illi et numero pauci essent, et debiles, et timidi, hac tamen fiducia se sustentat, quod Deo praeside, et directore futuri sint omnibus impiis fortiores. Forte etiam alludit ad suam nuditatem. Nam (quia omnium mortalium ope destituebatur) potest ita resolvi locutio haec, acsi dixisset, unius Dei fulturam sibi pro innumeris sufficere.

7. *Rependet malum.* Quia verbum ישיב tandundem valet ac, Redire faciet, non modo videtur poenam minari, sed speciem poenae simul notare: quod Deus prava eorum consilia, malignas artes, et improbos conatus in eorum capita retorquebit. Etsi autem non improbo eorum sententiam qui optative accipiunt verbum futuri temporis, magis tamen placet proprium sensum retinere, ut David, quasi voti compos, secure quod precatus est exspectet. Et saepe videmus (quo acrius se stimulet ac perseverandi studium erigat) eum talibus sententiis interpositis precandi contextum abrumpere, quare nihil absurdi si votis suis sententiam hanc permisceat, Deum fore iustum ultorem, qui mercedem rependat impiis et sceleratis. Iam ad spei confirmationem hoc non parum valet, Deo *suam veritatem* produci in medium: quia nisi in tentationum procellis fixa maneret persuasio, Deum, qui salutis nostrae curam sibi vendicat, esse veracem, neque inanibus verbis suos lactare, quoties auxilium suum differt ac suspendit, labascerent mentes nostrae. Non temere igitur David spem impetrandi in eo locat, quod Deus non magis fidem suam abnegare potest, quam seipsum.

8. *Voluntarie sacrificabo.* Suo more promittit se, ubi fuerit liberatus, gratiae Dei memorem fore. Nec dubium est quin promittat, simulac data fuerit facultas, solennes se Deo gratias acturum. Etsi enim interiore affectu contentus est Deus, non debuit tamen David ritus in Lege praescriptos negligere. Ergo sacrificiis accepti beneficii memoriam testatus est, ut ferebat commune piorum officium, ut suo quoque exemplo alios excitaret. Se vero hoc liberaliter facturum dicit, non modo quia pro suo arbitrio cuique liberum erat sacrificia gratiarum actionis offerre, sed quod libenter et alacri animo, periculo iam defunctus votum suum solvet. Scimus enim maiorem mundi partem, ubi aliqua necessitate constringitur, satis large polliceri se fore in Dei obsequio: mox vero ubi quisque elapsus est, revolvi ad suum ingenium, Deique gratiam oblivisci. David ergo spontanea sacrificia vovet, ut se ab hypocritis discernat, qui non nisi serviliter et metu coacti, Deo se subiiciunt. Discamus itaque ex hoc loco, quoties prodimus in Dei conspectum, liberales afferre ani-

mos, si cultum nostrum cupimus ei probare. Posterius membrum cum ultimo versu ad tempus laetum et tranquillum referri debet. Quamvis enim totum Psalmum post liberationem composuerit, hactenus tamen recensuit qua precandi forma usus esset adhuc in ipso discrimine laborans: nunc omni anxietate solutus ac liber, novam gratiarum actionem subiungit, ac fieri potest ut uno exemplo admonitus, plura Dei beneficia quae diversis temporibus erat expertus, quasi in fasciculum collegerit: ideoque generaliter pronuntiat *nomen Dei esse bonum, et se ereptum ab omni angustia.* Quid sibi velit istud Videre, alibi diximus Psalmo 35. Notat enim haec locutio suavem et iucundum adspectum. Si quis autem roget an filiis Dei liceat, quum Deus scelera ulciscitur, tale spectaculum cupide expetere, responsio facilis est, modo puri sint oculi, pie et sancte oblectari iustitiae Dei testimoniis: sed ubi prava aliqua libidine tanquam macula infecti sunt, in vitiosum et perversum finem omnia trahere.

PSALMUS LV.

Arg. Etsi multi interpretes Psalmum hunc ad conspirationem Absalom referunt, qua David e regno pulsus trepide in desertum profugit: magis tamen probabile est, quum a Saule redactus esset in extremas angustias, de iniusta eius saevitia conquestum coram Deo fuisse. Est enim lamentabilis precatio, magnoque affectuum fervore plena, in qua circumstantias omnes colligit, quae Deum ad misericordiam moveant. Votis tamen conceptis, et exposito suo dolore animum ad spem liberationis erigit: et quasi iam adeptus quod optavit, gratiam Dei praedicat.

1. Praefecto in Neginoth, erudiens Davidis. 2. Ausculta Deus precationem meam, et ne te abscondas ab oratione mea. 3. Attende ad me, et responde mihi: plangam in sermone meo, et tumultuabor. 4. A voce inimici coram afflictione impii: quia devolvunt super me iniquitatem, in ira adversantur mihi.

2 *Ausculta Deus.* Ex his verbis liquet, Davidem, quum preces has concepit, constrictum fuisse summo dolore. Neque enim mediocre aliquod incommodum, aut vulgaris molestia animum sancti viri heroica virtute praeditum tantopere perculissent. Gravis ergo necessitas planctum et tumultum ei extorsit. Nam quod verbum אריד quidam vertunt, Dominabor, contextui prorsus repugnat, neque enim iactat David fortitudinem, qua sermoni suo imperet: sed calamitatem suam deplorans, ut se miserabilem faciat, dicit se compelli ad tumultuosos clamores. Quod deinde sequitur *a voce inimici,* tametsi bene cohaeret cum proximo versu, potest tamen cum verbis illis contexi, Ausculta et ne te abscondas, nisi forte malis extendere ad totum contextum. Per *vocem* putant notari strepitum qualis solet esse in hominum turba: acsi dixisset hostem suum magnis copiis instructum venire. Sed ego minas potius intelligo: quia non dubium est quin Saul, ut caedem innoxii Prophetae animo spi-

rabat, sic etiam ore subinde creparet. Quod etiam *devolvere iniquitatem* accipiunt pro onerare vel gravare falsis criminibus hominem insontem et nihil tale meritum, videtur nimis argutum esse, et a contextu dissentaneum. Cohaeret cum hac locutione posterius membrum, *in ira adversantur mihi*. Ergo devolvere iniquitatem, meo iudicio, nihil aliud est quam iniuste irruere in perniciem miseri hominis, et quidvis machinari ad eum opprimendum. Nisi forte distinguere sic placeat, inter haec duo membra, ut *in furore adversari*, sit palam et violenter grassari ad hominem perdendum: *Devolvere iniquitatem* sit fraudibus et insidiis pugnare. Ita און occulta malitia erit. *Afflictio impii* active sumitur pro iniusta oppressione quam infert. Atque impii nomine infamat hostem suum, non tam eius accusandi causa, quam integritatis suae testandae. Nam hoc in persequutionibus, magnum solatium est, sibi bene esse conscium, neque sua culpa, sed gratis provocari: quia tunc quoque sperandum est levamen a Domino, qui se miseris omnibus patronum et defensorem fore pollicitus est.

5. Cor meum contremiscit intra me, et terrores mortis ceciderunt super me. 6. Timor et tremor venerunt in me, et operuit me horror. 7. Et dixi, Quis dabit mihi alas sicuti columbae? volabo et requiescam. 8. Ecce elongabo transmigrationem, quiescam in deserto. Selah. 9. Accelerabo liberationem mihi, a vento excitato a turbine.

5. *Cor meum.* Hinc iam clarius liquet quam diros cruciatus pertulerit David. Certe non effeminatus quispiam vel mollis loquitur: sed qui iam multa constantiae documenta praebuerat. Nec tamen hic tantum de atrocibus hostium iniuriis conqueritur, sed se opertum terroribus et obrutum dicens, cor sibi non esse saxeum fatetur. Hinc quidem colligitur certaminum magnitudo. Discendum tamen simul est, ubi durius servos suos exercet Deus, nullam esse tantam fortitudinem quae non labascat, quum nobis bene est, quisque sibi videtur invictus miles: sed ubi serio et consertis manibus pugnandum est, palam se prodit nostra infirmitas. Hac vero occasione Satan astute nos ad desperationem sollicitat et impellit: acsi Deus, subducto Spiritus sui auxilio, se curam salutis nostrae abiicere ostenderet. Hoc igitur exemplum observatu dignum est, quod David circumdatus ingenti malorum congerie, simul etiam intestinum cum timoribus suis certamen habuerit, nec sine lucta et violento conatu emerserit ad invocandum Dei nomen. Et *terrores* vocans *mortiferos*, ostendit, nisi suffultus esset virtute Dei, sibi protinus fuisse succumbendum.

7. *Quis dabit mihi.* His verbis non modo significat nullum sibi effugium patere, sed miserum statum suum deplorat, quod nihil exilio melius appetere iam queat: non quale hominibus conceditur, sed perinde acsi columba procul in desertum aliquem angulum evolet, denique intelligit se nonnisi miraculo elabi posse. Deinde non fore locum exilii inter homines, sed eo se redactum, ut deterior sit sua

onditio quam aviculae cuiuslibet. Quod *columbam* nominari quidam putant potius quam alias aves, quia pernici volatu excellit: nescio an satis firmum sit. Longe ineptius est quod garriunt Iudaei, alam poni in singulari numero, quoniam una tantum ala volitent columbae: cum numeri mutatio passim trita sit in Scripturis. Haec potius similitudinis ratio est, quod David effugere cupiat hostium suorum saevitiam non secus ac columba, quae meticulosa est et imbellis, accipitrem fugit. Unde colligimus in quas angustias coniectus esset qui regni promissi oblitus, trepide tantum de ignominiosa fuga cogitet, ac relicta patria, extra hominum consuetudinem alicubi in deserto latere paratus sit. Atque huc pertinet quod addit, ut furori hostium cedat, se migrationem longinquam non recusare: nec se inducias quaerere, vel tempus trahere, quemadmodum solent quibus aliquid spei vel solatii adhuc residuum est. Voces autem sunt hominis desperati secundum carnis sensum. Unde colligimus quam diros cruciatus senserit quum paratus omnibus renuntiare, ne hoc quidem modo vitam redimeret. Itaque non mirum est in istis anxietatum tormentis cor eius letali moerore penitus fuisse vulneratum. סעה quidam Tempestuosum vertunt, et certe procellosus ventus hic notatur quem excitat turbo. Sed quum dicitur motus a turbine, paraphrasis est impetuosi venti ac turbulenti qui ad celerem fugam compellit viatores, donec tectum vel latebras reperiant.

10. Perde Domine, divide linguam ipsorum: quia vidi vexationem et rixam in urbe .11. Die et nocte circumdant eam super muros eius, et labor et molestia in medio eius. 12. Pravitates in medio eius, et non discedit a plateis eius fraus et dolus.

10. *Perde Domine.* Hic collecto animo rursus se ad Deum invocandum convertit: alioqui stultum fuisset, sine profectu querimonias in aërem spargere: sicuti profani homines hoc inani solatii genere non tam se exonerant quam fatigant. Miscent quidem precibus suis sancti confusos vel inordinatos gemitus, sed tandem ad orandi fiduciam se revocant. Quod autem *linguam eorum scindi* vel dividi optat, in eo videtur alludere ad poenam Babyloniis inflictam. Summa est, ut Deus subitis dissidiis abrumpat impia consilia, et nefarias conspirationes dissipet. Sed memorabile illud specimen oblique commemorat, quo semel testatus est Deus in suo arbitrio esse, mutuam inter sceleratos et improbos communicationem tollendo, frangere eorum vires ac conatus. Sic quotidie perversas factiones discindit, dum inter se committit Ecclesiae hostes, ut alii aliis invideant, laborent diffidentia, ferantur in contrarios affectus: et dum quisque dominari cupit, nec sustinet aliis cedere, seipsos ultro enervent. Porro ad exorandi fiduciam, quanta sit hostium improbitas et malitia recenset, quia semper tenendum est principium illud, Quo insolentius ruunt homines ad peccandum, propius instare Dei vindictam quae eorum furori occurrat. Ergo ex effreni hominum licentia propinquum sibi fore Dei auxilium colligit David: quia Dei

proprium est superbis resistere, humilibus autem dare gratiam. Iacob. 4, 6. Primo affirmat se non temere imprecari hostibus: quia expertus sit esse iniuriis, vexationibus, et molestiis deditos. De urbe frustra, meo iudicio, laborant interpretes, fueritne Ierosolyma an Ceila: quia videtur alio sensu nomen urbis posuisse David, quod scilicet passim et in publico regnaret nocendi laedendique audacia. Subest enim tacita inter urbem et occultos recessus antithesis: acsi dixisset, sine pudore invaluisse rixandi morem, et quotidiano usu non secus esse receptum, ac communes urbis leges. Etsi vero metropolim regni notari probabile est, vel saltem in qua habitabat Saul: nihil tamen impedit quominus ad totum populi statum communiter hoc extendere liceat. Teneo tamen quod iam dixi, nomen *urbis* indefinite esse positum, quo ostenderet David non secus in publico grassari licentiam peccandi, quam latrones in silvarum latebris homines spoliant. Eodem pertinet quod sequitur in muris excubare haec vitia. Nam quum muris cingantur urbes, ut a rapinis et violentis incursibus tutae sint, inversum naturae ordinem deplorat David, quod loco munitionum, rixae et oppressiones urbem circumdant, vel per circuitum occupant muros. De vocibus און et עמל, alibi dictum fuit. Fontem quoque designat, *pravitates in medio eius habitare* dicens, *dolum et fraudem in plateis regnare*. Fieri enim non potest, ubi fraudandi cupiditas, et improbae perversaeque artes locum obtinent, quin ad praedandum et rapiendum, ad vexandos simplices et quietos prosiliant qui se impune id facturos vident. Breviter, politiae bene compositae, foedam et detestabilem quae sub Saule passim erat, ἀταξίαν opponit, acsi diceret, omnem illius iustitiam, omnem ordinem, omne recti honestique studium exsulare. Quod sive de una tantum urbe, sive de pluribus dictum sit, potenti certe loco habendum est, in tam crassas corruptelas fuisse progressos, qui se iactabant sacrum Dei populum, ut eorum urbes essent quasi latronum spoliaria. Interea tenendum est, urbes ita vitiatas, et pravis moribus imbutas, non solum imprecatione Davidis, sed Spiritus sancti iudicio in aeternum exitium devoveri.

13. Certe non inimicus opprobrio me affecit, nam sustinuissem: non adversarius magnificatus est super me, nam me abscondissem ab eo. 14. Tu vero homo secundum ordinem meum, dux meus et familiaris meus, 15. Qui simul suaviter fruebamur secreto, in domum Dei ibamus in societate. 16. Sit mors exactrix super eos, descendant in sepulcrum vivi: quia malitiae in habitaculo eorum, in medio eorum.

13. *Certe non inimicus.* Exaggerat iniuriae atrocitatem, eo quod non solum professi hostes molesti essent, sed etiam fucati et perfidi amici, crescit enim indignitas, ubi perniciem nobis moliuntur qui iuvare debuerant. Sed quia male exponitur verbum נשא, acsi diceret David se patienter laturum fuisse si probrum intulisset apertus hostis: monendi sunt lectores, potius eum conqueri quod sibi ab occultis insidiis cavere non potuerit. Ego enim repetitionem ex-

endo, *fulissem, et abscondissem me*, vel delituissem. Ferre igitur oc loco, non tolerare significat, sed potius ictum elevando repel- ere: quod Gallice dicimus, *I'eusse receu le coup.* Nam quum ad avendos hostes intenti simus, perfidi homines ad laedendum facilius enetrant, simulatae amicitiae praetextu. Dicit igitur non fuisse ho- tem, cuius ictum excipere poterat vel sustinere: non fuisse adver- arium, a cuius noxa deflectere poterat. Quod *magnificandi* ver- um quidam accipiunt pro, verbis insultare: meo iudicio nimis re- trictum est, tantundem enim valet ac violenter se efferre, vel exsur- gere contra aliquem nocendi causa. Conqueritur in summa David, se clandestinis artibus fuisse oppressum, quibus nullam defensionem opponere potuit. Quem vero hic perstringat incertum est. Ut eorum sententiae subscribam qui volunt esse Achitophel, adduci nequeo: quia totus contextus in persecutionem Absalom non competit. Quod alii putant proditorem aliquem notari ex urbe Ceila, in medio re- linquo. Quanquam non minus probabile est, unum ex aulicis pro- ceribus accusari, cuius sancta cum Davide coniunctio et familiaritas vulgo nota esset. Nisi forte quis ad plures extendere hoc malit: sicuti facile coniicere licet non unum duntaxat fuisse foedifragum, sed ut quisque honore pollebat, ne Regis gratiam amitteret, sancto Prophetae fuisse infestum. Nihil ergo impedit quo minus primarios ex regia cohorte una cum capite suo hic compellet. Ubi autem vi- demus Davidem non modo fuisse vi aperta oppugnatum, sed etiam malitiose proditum ab amicis, in eius persona nobis depingitur pio- rum omnium conditio, ut quisque nostrum ad subeundum hoc du- plex certamen paratus sit. Non enim gladiis tantum et caedibus Ecclesiam Dei Satan infestat, sed subornat etiam hostes domesticos qui eam per insidias et fraudes adoriantur. Quod genus hostium, (ut dicit Bernardus) neque fugere neque fugare datur. Quisquis au- tem hic fuerit, primo David eum vocat *hominem sui ordinis*, sic enim ערך interpretor, quia nomen aestimationis non convenit: sive passive sumatur pro aequalitate, sive active pro ipsius Davidis iu- dicio, sicuti quidam vertunt, Tu eras aequalis meus: alii autem, Pe- rinde fuisti a me reputatus atque alter ego. Hoc autem optime qua- drat quod David queratur, mutuae societatis vinculum, quo Deus homines inter se copulat, fuisse abruptum. Sicuti enim eadem sta- tio milites in castris consociat, ita in omnibus vitae partibus aequum est ut necessitudo et communis usus, commune etiam officium, ami- citiam inter homines conciliet. Ergo quum ad munus aliquod duo simul vocantur, Deus eos quasi suis auspiciis coniungit, ut fraterne mutuo se iuvent. Crimen ergo proditoris hac circumstantia auget David, sicuti etiam quum *ducem* suum vel praefectum nominat. Tertio quum exprobrat quod secretum communicaverint cum summa dulcedine. Postremo quod simul celebraverint sacros conventus. Nam רגש *raghes* societatem hoc loco potius significat, (acsi diceret, se huic perfido amico fuisse proximum comitem) quam ad turbae stre- pitum referri debeat. Ceterum hoc ultimo membro conqueritur pro- ditum se fuisse ab eo homine, quo non solum in terrenis negotiis, sed etiam in Dei cultu, socio atque etiam magistro usus fuerat: quum tamen religio sacratissimum sit humanae coniunctionis vinculum. In- terea sciamus damnari a Spiritu sancto eos omnes qui sacra naturae

foedera violant quibus erant inter se devincti. Quaedam est totius humani generis societas: sed quo quisque propius ad nos accedit, eo sanctiore vinculo nobis est coniunctus. Nam principium quod profanis hominibus incognitum fuit, nobis tenendum est, non fortuito, sed Dei providentia fieri, ut vicinitas, cognatio, vocatio communis, homines ipsos inter se consociet. Sacratissimum autem est pietatis foedus.

16. *Irruat mors.* Iam contra totam factionem invehitur, neque tamen promiscue sub hac imprecatione totum populum involvit, sed duces vel antesignanos qui nulla de causa sceleste eum persequebantur. Diximus autem alibi Davidem non ita fuisse hostibus suis imprecatum caeco vel pravo affectu: quia non privatam, sed Dei causam agebat, et moderatorem habebat illius Spiritum. Non fuit igitur votum hoc vel turbidi et inconsiderati zeli, vel iracundiae, ne quis sibi exemplo Davidis licere putet, simulac laesus fuerit, diras et maledictiones evomere: quia si nos agat vindictae cupiditas, perperam sanctum Prophetam aemulabimur, qui sincero et composito zelo hic Deum vindicem implorat contra reprobos qui iam aeterno exitio devoti erant. Quod verbum ישי quidam vertunt condemnet, coactum est: sicut etiam quod aliis placet, mortem exactricem constituat, ego quod simplicius erat elegi. Libenter autem recipio quod annotant quidam, ubi optat vivos in sepulcrum descendere suos hostes, alludere ad poenam Corae, Dathan, et Abiron, eorumque factioni inflictam, Numer. 16, 31. etsi mihi videtur ideo subitum et inopinatum mortis genus ponere, quia sua opulentia tutos se a morte fore putabant: acsi diceret David, Domine, quoniam sua potentia excaecati, non amplius reputant se esse ex ordine mortalium, fac ut terra vivos deglutiat: hoc est, nequid impediat quominus ad poenam qua digni sunt, cum suo fastu trahantur. Causae redditio iterum ostendit Davidem non tam in personas hostium suorum ferri, quam poenam denuntiare improbis omnibus qui Dei Ecclesiam iniustis molestiis affligunt. *Malitiae*, inquit, *in tabernaculis ipsorum*, acsi diceret, Ubicunque domicilium sibi eligant, illic habitare multas pravitates. Quod postea melius exprimit, dicens residere *in medio eorum*, quod tantundem valet atque intus ab ipsis foveri, ideoque individuas esse comites, vel in eodem contubernio manere.

17. Ego ad Deum clamabo, et Iehova servabit me. 18. Vespere, et mane, et meridie orabo et strepitum edam: et audiet vocem meam. 19. Redemit in pacem animam meam a proelio quod mihi erat: quoniam in multis fuerunt mecum. 20. Audiet Deus, et affliget eos, et qui sedet ab initio, Selah, quia non sunt mutationes in ipsis: et non timent Deum.

17. *Ego ad Deum clamabo.* Retineo futurum tempus in verbis, quia non tam refert quid egerit, quam seipsum animat et hortatur tam ad precandi studium, quam ad spem et fiduciam. Quamvis ergo nullum effugium pateat, ut nihil propemodum a morte differret: profitetur tamen se finem precandi non facturum, et sibi

necessum promittit. Proximo versu perseverantiam sibi expressius iniungit, neque enim satis erat uno verbo dixisse, orabo: quia idem perfunctorie faciunt multi qui mox fatiscunt. Primo autem notatur assiduitas, deinde vehementia. Et quod *mane, vesperum, et meridiem* nominat, colligere licet statas fuisse piis horas ad precandum istis temporibus. Nam quum mane et vesperi quotidie sacrificia offerebantur in templo, quisque admonebatur privatim quoque domi suae esse orandum. Medium tempus aliis sacrificiis destinatum erat. Iam quia sumus aequo tardiores ad orandum, nisi quisque seipsum sollicitet ac urgeat, praecipuum hoc pietatis officium apud nos frigebit, adeoque obrepet precandi oblivio, nisi nos freno aliquo retineamus. Deus ergo certas horas praefigens, infirmitati nostrae mederi voluit: quae eadem ratio transferri debet ad privatas preces, sicuti patet ex hoc loco: cui etiam respondet Danielis exemplum, 9, 3. Quanquam autem hodie abolita sunt sacrificia, quia tamen ab ea pigritia quam talibus adminiculis expergefieri olim necesse fuit, non sumus immunes, communis nobis cum Patribus est ratio, ut singuli nostrum certas sibi horas praescribant, quas non patiantur sibi elabi absque precibus. In verbo *tumultuandi*, ut diximus, notatur fervor: quod tanquam summae aegritudinis et valde anxii metus signum posuit David. Neque enim sonitum vel clamorem edidit nisi quem anxietas animi vel moestitia extorquebat. Testatur igitur nullos cruciatus vel dolores sibi fore obstaculo quominus suas querimonias ad Deum dirigat, et spem salutis fixam ac firmam foveat in corde suo: quia certo persuasus sit, vota sua a Deo exauditum iri.

19. *Redemit in pacem.* Qui duos superiores versus in tempore praeterito legunt, videntur aliqua ratione niti, acsi David hic probaret se fuisse exauditum, quia redemptus fuerit, sed hoc facile diluitur, vel quod de salute sua persuasus, glorietur se salvum esse: vel quod diversas meditationes permisceat: sicuti scimus votis interdum adiungi narrationem eventus qui sequutus est. Postquam ergo narravit suas preces, profectum quoque addit, ut pro liberatione gratias agat. Dicit autem se redemptum fuisse in pacem, vel ad pacem: quia ultimo discrimine oppressus, eam non nisi singulari miraculo adeptus sit. Quod postea sequitur, *in multis fuerunt mecum:* duplicem sensum admittit. Quidam de hostibus exponunt: ac secundum eos, *mecum* tantundem valet ac contra me. Ita confirmatio esset redemptionis de qua nuper loquutus est: quod ingenti hostium turba obsessus, nonnisi admirabili Dei gratia salvus evaserit. Alii de Angelis intelligere malunt, quos scimus turmatim pro nobis pugnare, ut castra locant in circuitu timentium Deum. Literam vero ב, ut saepe alias, supervacuam esse putant, acsi dixisset simpliciter, multi fuerunt mecum. Atque hic posterior sensus doctrinam continet plenam consolationis, quod Deus, licet alienis subsidiis non indigeat, infirmitatis tamen nostrae causa multis adiutoribus ad salutem nostram utatur. Sed forte aptius erit ad hostes referre, ut David eorum multitudinem commemorans, liberatricem potentiam magis inde extollat.

20. *Audiet Deus.* Quia verbum ענה testificari interdum significat, sic quidam accipiunt, Deus ex adverso testis contra eos exsurget. Sed nescio an syntaxis patiatur: quia ubi de contestatione agi-

tur, Hebraei addunt literam ב. Ego vero non dubito quin David verbum hoc posuerit pro affligere, in ambiguitate tamen quasi ironice ludens, nam ut plurimum ענה Hebraeis significat respondere. Dixerat autem, *Audiet Deus:* quod ad suam personam haud dubie refert. Nunc ergo addit se fuisse exauditum, ut Deus vindex exsurgeret in hostibus eius affligendis. Simul Deum epitheto ornat, ex quo non parum solatii piae mentes sentiunt in rebus turbulentis ac confusis. Unde enim tantus impatientiae fervor qui nos praecipitat, nisi quia ad Dei aeternitatem mentes non attollimus? Atqui nihil magis perversum, quam mortales homines, qui singulis momentis instar umbrae diffluunt, Deum sensu suo metiri: quia hoc modo eum ab aeterno solio detractum, variis mundi inclinationibus subiiciunt. *Quia non mutationes.* Quia חלף tam excindere quam mutare significat, quidam putant Davidem conqueri quod Deus nimis diu eorum interitum differat, qui subita poena digni erant. Sed quomodo hoc conveniat non video, melius ergo alii *mutationes* vertunt. Quamquam hic quoque variant interpretes. Quidam enim ita intelligunt, quod nulla conversio in melius speranda sit, quia perdita sit eorum obstinatio adeoque sint addicti suae malitiae, ut ad poenitentiam sint inflexibiles, ac nativa quaedam crudelitas eorum animos occupet, ne ad misericordiam vel humanitatem unquam inclinent. Rectius alii exponunt sub querimoniae specie hoc dici, quod continuo tenore fluat eorum prosperitas, acsi non essent communibus incommodis subiecti. Tanta vero Dei indulgentia eos corrumpi dicit, ut omnem metum exuant acsi immunes forent ab omnium hominum sorte. Hoc modo copula Hebraica illationem valebit, Non sunt mutationes, ideoque non timent Deum. Et certe quo diutius torpent in suis deliciis, in malitia quoque magis obdurescunt: et ubi dominatur superbia, quamdiu Dominus nobis parcit, non revocamus in memoriam nos esse homines. Oblique vero perstringit eorum amentiam qui se imaginantur quasi semideos, quia rebus adversis non subiaceant ut reliqui, quantulum enim humanae vitae curriculum est, si ad aeternam Dei sessionem conferatur? Sedulo igitur cavendum ne rebus prosperis obrepat nobis securitas, quae etiam contra Deum exsultet.

21. Misit manus suas in paces suas, violavit foedus suum. 22. Lenia prae butyro verba oris eius, et cor eius proelium: dulces sunt sermones eius prae oleo, et ipsi iacula. 23. Proiice super Iehovam tuum dare, et ipse te pascet: non permittet in aeternum mutationem iusto. 24. Tu Deus proiicies eos in puteum corruptionis: homines sanguinarii et dolosi non dimidiabunt dies suos: ego autem superabo in te.

21. *Misit manus.* Quoniam paulo post in plurali numero loquetur probabile est, antequam ad turbam descendat, perstringere auctorem et caput impiae conspirationis. Obiicit autem quod bellum intulerit in media pace, atque hoc modo fidem violaverit. Quibus verbis eum perfidiae accusat, quod neque lacessitus iniuria, neque bello legitime indicto, vim et arma ex inopinato intentaverit. Longe

enim sceleratior est qui foederatos suos sine causa adoritur, quam qui suas iniurias aperte et ingenue vindicat. Quod fusius deinde prosequitur, dicens butyrum et oleum esse in labris eius, quum tamen proelium sit in corde, et ipsi quoque sermones sint iacula. Tametsi enim nihil praeter dulcedinem primo gustu saperent, occulta tamen virulentia non secus ac gladio vel spiculis vulnerabant: velut proverbio dicitur, fallaces homines venenum melle illitum ore gerere, ac crudelitas ex corde manans illic quoque se exserebat. Porro scimus Saulem saepe blandis verbis omnia fuisse pollicitum: imo adulatum esse Davidi, ut eum in suas nassas alliceret, nec dubium quin eandem vafritiem sequuti sint aulici. Et certe hoc peculiare est certamen filiis Dei, ut illecebris deceptos astuti homines conentur in perniciem illaqueare. Sed interea Spiritus sanctus omnes obliquos astus damnans, praesertim fallaces blanditias, eos ad simplicitatem colendam hortatur.

23. *Proiice super Iehovam.* Quia verbum יהב Hebraeis dare significat, ratio Grammaticae postulat ut יהבך hoc loco vertatur *tuum dare* vel *donum*, et si autem maior pars interpretum diversum sensum probat, nullam tamen rationem affert cur verti debeat, Onus tuum. Nusquam enim verbum יהב pro onerare sumitur: et quod nomen inde deductum, onus significet, nullo exemplo constat. Unde apparet, quia illis dura et absurda erat loquutio, *proiice donum tuum super Iehovam*, necessitate compulsos sensum illum excogitasse. Pia quidem sententia est, curas omnes et molestias quibus gravamur, in Dei sinum exonerandas esse, quia nullum aegris animis levandis aliud remedium est quam si in Dei providentiam recumbant. Quia tamen nullum occurrit simile exemplum in Scripturis, libenter alteram sententiam amplector, quae utilem, et valde uberem in se doctrinam continet: siquidem dare nostrum accipimus passive pro beneficiis omnibus quae nobis a Deo conferri expetimus. Huc itaque tendet exhortatio, ut curam eorum omnium quae nobis usui sunt, Deo resignemus. Neque enim satis est a Deo petere ut necessitatibus nostris succurrat, nisi etiam petitiones nostrae et vota in eius providentiam recumbant, quia plerosque videmus tumultuose precari: et dum sine modo laborant vel solliciti sunt, Deum ad suas leges velle adigere. Quare non frustra David modestiam hanc in precibus commendat, ut fideles eorum quae postulant curam remittant Deo, nec enim aliter corrigi potest nimiae festinationis vitium, quam si Dei arbitrio subiicimus quid nobis concedi oporteat. Qui vero exponunt, Agnosce Deum tibi hactenus tot bonorum fuisse auctorem, ut de eius liberalitate adhuc sperare debeas: nimis longe recedunt a genuino sensu. Sive autem David alios hortetur, sive seipsum compellet, parum interest, quanquam mihi probatur, suo exemplo communem piis omnibus doctrinam ipsum praescribere. Quod proxime subiicit, *ipse te pascet*, optime doctrinam illam confirmat quam exposui. Nam quia multis subsidiis indiget vita nostra, semper fere sumus inquieti et fluctuamus. David autem promittit Deum fore pastoris loco, qui necessitates nostras curae habeat, nobisque suppeditet quaecunque usus noster flagitabit. Addit postea non passurum ut iusti unquam labantur: vel perpetuo nutent. Nam si מוט pro lapsu accipias, sensus erit, Stabiliet Deus semper iustum,

ne in aeternum labatur, quem sensum tametsi non improbo, magis tamen inclino in alterum. Videmus enim ad tempus nutare iustos: et dum agitantur huc et illuc quasi variis procellis, prope labascere. Quia autem nihil miserius est quam ita inter continuos aestus versari, finem tandem fore promittit David, quia Deus passurus non sit ut semper anxietatibus obnoxii sint, vel periculis et curis concutiantur, sed daturus sit tranquillum statum.

24. *Et tu Deus.* Iterum ad hostes suos redit, ut discrimen ostendat inter suum et illorum exitum. Nam quum ad tempus quasi victores exsultent, pii autem iaceant proiecti sub eorum pedibus unum hoc solatium restat, ut quietem sibi paratam esse confidant, qui trepidantes inter multa discrimina vix se sustinent: fide etiam speculentur quod hostibus suis impendet iudicium. Quod ad verba spectat, quia ponitur nomen *putei*, et additur שחת quod sepulcrum significat: improprie autem dictum esset, trahendos esse in puteum sepulcri: ideo multi interpretes etymologiam vocis Hebraicae (deducitur enim a שחת, quod est corrumpere, vel perdere) potius sequuntur, ac vertunt, Foveam corruptionis. Quia ad summam rei parum interest utrumvis eligas, in medio relinquo: significat enim David, non temporalem modo cladem instare suis hostibus, sed aeternum interitum. Atque ita eos a fidelibus discernit, qui et ipsi merguntur saepe in profundas malorum foveas, ex quibus postea resurgunt: sed letalem hostium suorum ruinam David fore pronuntiat, quia Deus in sepulcrum eos deiiciet ubi putrescent. *Viri sanguinarii.* Generali ratione confirmat quod dixit. Nam quum certa Dei ultio crudeles et dolosos omnes maneat, hostes suos (quorum saevitiam et dolos erat expertus) illam effugere non posse colligit. Atqui reclamat experientia. Tyrannis enim nihil est magis sanguinarium, qui totum genus humanum pro sua libidine caedibus addicunt. Vivet autem tyrannus ad senectutem usque qui trecenta hominum millia occiderit, et tales diserte notat David, non autem vulgares sicarios. Respondeo, quamvis non ita subito poenas Deus semper exigat, multis tamen documentis planum fieri quod hic dicitur. Satis autem est temporales poenas ut plurimum conspici: nec praecise exigendus est in illis aequalis modus, sicuti Psalmo 37. fusius disserui. Deinde utcunque scelerati homines vitam longius producant, agere tamen trepidam et inquietam vitam, ut versentur in umbra mortis, et proprie loquendo, vitam minime vivere. Quum vero omni morte deterior sit vita quae sic maledicta est a Domino, in rationem venire non meretur: praesertim ubi mala conscientia suis tormentis, tanquam saevissimus carnifex, eos excrutiat. Et certe si probe reputamus quid sit iustum vitae cursum peragere, non alii ad metam perveniunt, quam qui Deo vivunt et moriuntur: quia illis solis tam mors quam vita lucrum est. Atque haec valde tempestiva est consolatio, quoties improbi vel gladio vel fraudibus nos oppugnant, non diu victuros, quia quasi repentino turbine Deus ipsos abripiet: ac discutiet, tanquam nebulas, eorum conatus, quibus videntur totum mundum perdituri. Clausula quoque Psalmi admonet iudicium hoc non nisi fide et patientia cerni: quia David salutis suae custodiam in spe reponit. Unde colligimus, non ita mature e medio tolli impios, quin diuturnis iniuriis ad taedium usque nos exerceant.

PSALMUS LVI.

Arg. Psalmus hic partim querimonias precibus miscet, partim dolorem mitigat, gratiae Dei meditatione. Nam auxilium Dei contra saevitiam Saulis et hostium suorum implorans David, de successu gloriatur: fieri tamen potest ut iam defunctus periculo istam gratiarum actionem addiderit.

1. Praefecto super columba muta in remotis Davidis Mictham quum apprehendissent eum Philistini in Gad.

1. Historia cuius meminit inscriptio habetur priore libro Samuelis, capite vicesimo primo. Nam quum nulla iam in latebris omnibus quies esset, coactus est tandem fugere ad regem Achis. Quanquam hic se dicit fuisse comprehensum in itinere: et ex Sacra historia idem colligere licet, ubi dicit Achis, Ecce vidistis hominem insanum, ut quid introduxistis eum ad me? Et probabile est, fuisse suspectum acsi esset proditor, vel aliquid machinaretur. Etsi autem mortis discrimen stultitiae dissimulatione effugit, hic tamen satis declarat, se composita mente constanter invocasse Deum, ut fides sub illa infirmitate occulta virtutem suam coram Deo exsereret. Non fuit igitur talis animi perturbatio quae eum ad illicita media praecipitem ageret: sed in re desperata astutum consilium excogitare coëgit eum metus, ut vitae suae potius quam dignitati consuleret. Quod autem minus enituit eius magnanimitas apud homines, eo magis strenue cum caecis timoribus intus luctata est eius fides, sicuti ex Psalmo apparet. Quod autem dicit *super columba muta*, quidam initium tritae cantilenae fuisse putant. Aliis placet, Davidem metaphorice vocari columbam, et certe argumento optime convenit hoc epitheton. Eodem etiam pertinet, *in remotis*: quia hostium furore pulsus in hostilem terram, merito conquestus est, se procul velut in deserta loca eiectum esse. Nam quod alii *palatium* vertunt coactum est. De voce Mictham alibi dictum fuit. Quanquam autem nihil assero, ubi Hebraei quoque interpretes inter se dissentiunt: probabile tamen videtur, ut tunc dixi, speciem fuisse melodiae, vel musicum instrumentum.

2. Miserere mei Deus, quia devorat me homo, quotidie oppugnans coarctat me. 3. Devorant inimici quotidie, certe multi ad coarctandum me excelse. 4. Quo die timui, ego in te speravi. 5. In Deo laudabo verbum eius: in Deo speravi, non timebo quid faciat caro mihi.

2. *Miserere mei.* Incertum est de externisne hostibus, an domesticis loquatur. Certe quum ad regem Achis deductus esset, quasi unica erat ovis inter duas luporum turmas: quum esset Philistinis capitaliter exosus, nec minus atrociter in eum saevirent Gentiles.

Porro *hominem* singulari numero dicens, indefinite conqueritur se nihil inter homines humanitatis reperire: acsi diceret, Domine iam ultima necessitas fidem auxiliumque tuum flagitat: quia ad me vorandum totus mundus inhiat, nam statim plurali numero eandem sententiam repetit. Particula *quotidie* Sauli eiusque factioni magis convenit. Ceterum miseriam suam deplorat David, quia magna et potenti hostium multitudine prematur, et oppugnetur summa crudelitate. Quod ad verba spectat, quidam שאף exponunt Respicere. sed non dubito eleganti metaphora exprimi inexplebilem illam rabiem qua ad eum deglutiendum ardebant hostes. Verbum etiam לחם quod post alios reddidi per verbum oppugnare, etiam Hebraeis comedere significat, ita esset continuatio metaphorae. Sed quia pluribus locis priore sensu capitur, nolui mutare quod magis receptum erat. Hoc tantum breviter attingam, male sensum corrumpere qui secundo loco vertunt, Multi pugnantes mecum: acsi diceret, Angelos sibi esse subsidio, abrumpunt enim querimoniam, quae continua est toto versu.

4. *Quo die timui.* Verba sunt futuri temporis, sed quae in praeteritum resolvi debent. Confessio autem infirmitatis est in timore: sed cum exceptione, quod tamen non succubuerit timori. Quamtumvis enim angerent eum pericula, negat tamen spem sibi fuisse excussam. Non iactat ergo heroicam animi altitudinem, qua secure contempserit omnes casus, sed confessus de suo metu, se tamen semper in spe gratiae Dei perseverasse dicit. Et certe hoc verum est fidei nostrae examen, ubi nos pro sensu carnis, timores sollicitant, non tamen exturbant animos nostros e gradu. Videntur quidem timor et spes magis esse contrarii affectus, quam ut in eodem corde habitent: sed experientia ostendit vere demum illic spem regnare ubi partem cordis occupat timor. Neque enim tranquillo animi statu spes exercetur, imo quasi sopita est: sed vim suam tunc demum exserit ubi animum curis deiectum erigit, aegritudine turbatum sedat, formidine perculsum sustinet ac fulcit. Ac proinde haec seria fuit probatio fidei in Davide, quod metuens non destitit sperare in Domino: ac periculi magnitudine anxius, animum tamen collegit, quod Deum liberatorem fore confideret.

5. *In Deo laudabo.* Hoc versu animum sperando sibi crevisse docet: quod solet omnibus Dei servis accidere. Nam etsi aegre in spe initio consistunt, imo non sine arduo certamine timoribus oppressi in spem assurgunt: nitendo tamen vires colligunt ad emergendum, donec maiore fiducia, tanquam strenui athletae ad insultus repellendos progressum faciant. Porro *laudare* tantundem hic valet ac gloriari: acsi diceret, se victrice fiducia instructum, iam certa spe exsultare. Huius vero laetitiae materiam statuit in Dei verbo, subindicans, utcunque videri possit ab eo desertus, et quasi proditus, sibi tamen fidem datam sufficere, quia certo persuasus sit, esse veracem in suis promissis. Nam desinam (inquit) gloriari in Deo: quia acquiescam in verbo eius, atque ut palam non iuvet, imo subtrahat manum suam ab ope ferenda, contentus tamen ero unico eius verbo. Haec sententia memorabilis est. Videmus quales sint nostrae deliciae et morositas, ubi Deus mox votis nostris non respondet. Nam etsi obstrepere non audemus, fremit tamen intus caro, quia praeter nudas promissiones nihil appareat. Multum ergo profecit qui

inter tentationes unico Dei verbo fretus, viriliter pergit in eius laude. Quod postea sequitur, primo intuitu videtur non magni esse momenti. Quis enim tam amens, ut hominum vires pluris ad nocendum aestimet, quam immensam Dei potentiam ad iuvandum? Sed pravae huius et malignae diffidentiae, qua Dei potentiam sub creaturis deiicimus, quisque nostrum sibi nimis idoneus est testis. Itaque non vulgarem fidei profectum hic expressit David, se ad spernendas hostium minas fortitudine instructum dicens. Atque hoc certaminis genere praecipue se exercere debent pii omnes, ut Dei auxilium noxis omnibus praeferendo, quicquid terroris est despiciant. Simulatque in nos insiliunt hostes, veniat nobis in mentem, eorum impetus contra Deum ipsum irruere, acsi eo superiores esse contenderent. Iam quid magis indignum, quam in aequilibrio, ut loquuntur, furiosos istos conatus cum invicta Dei virtute relinquere? Sicut enim fidem nostram labefactando, verbum Dei et auxilium quod promisit, evertere tentant: ita nisi statuimus Deum a parte nostra stantem, minimo digito vel solo flatu satis valere ad frangendos eorum conatus, et copias dissipandas, oblique eius potentiam extenuamus: imo nihilo plus ei deferimus, quam homini mortali, qui tantum uni par, a duobus vincitur. Sed quaeritur quo modo omnem infirmitatem sic repente exuerit David, ut qui nuper mortem horrebat, nunc intrepide hostibus suis insultet. Respondeo, hac fiducia non notari vacuitatem timoris, acsi extra telorum iactum positus, suaviter rideret omnia discrimina: sed quia adeo timori non cedebat, ut victor emergeret, ac opposito spei clypeo metus omnes repellens, munitus esset certa salute, merito sancta iactantia efferri, *in Deo sperans non timebo.* Contemptim vero homines Carnem appellat, ut se de stulta eorum audacia commonefaciat, dum sui obliti tam multa moliri non dubitant.

6. Quotidie verba mea conturbant me: supra me omnes cogitationes eorum ad malum. 7. Congregantur, occultant se, calcanea mea observant, quia expetunt animam meam. 8. Super iniquitate evasio ipsis: in ira populos deiicies Deus. 9. Fugam meam tu in numerato habes: pone lacrymas meas in utre tuo: annon in commentario tuo?

6. *Quotidie.* Priorem partem versus varie distrahunt interpretes. Quidam *verba mea* in casu nominandi legunt, et recte meo iudicio. Alii referunt hoc ad hostes Davidis, ac ita vertunt, Calumniantur sermones meos: vel, tristitia me afficiunt propter sermones meos. Sunt qui verbum יעצבו neutraliter accipiant, ac vertant, Molesta sunt verba mea. Sed quum עצב ut plurimum Hebraeis significet tristitia afficere, ac semper in Piël transitive sumatur: nihil opus est a linguae proprietate deflectere. Melius etiam fluit loquutio illa, Verba mea me afficiunt moerore: quam si ad hostes trahatur. Duplex igitur querimonia est, quod David ab una parte nihil reperiat solatii, infeliciter etiam omnia sibi cadere videat, tristique exitu everti sua consilia: ex opposito autem conspirent hostes

ad eum perdendum, variasque insidias machinentur. Videtur quidem hoc, primo intuitu, minime consentaneum, quod nuper se a metu liberum et solutum fore professus, nunc seipsum tristitiae sibi auctorem esse dicat, sed iam admonui, quamvis hostes suos despiceret ex fidei specula, non tamen extra anxietatem fuisse et metum. Hic autem de tentationibus suis loquitur, quas fidei constantia vincebat, non tollebat. Dicit ergo se ratione et consilio destitui, quia incommode cedit quicquid concipit vel deliberat. Mali huius gravitatem auget, quod hostes non cessant capita inter se conferre, et excudere varias artes in eius perniciem. Hoc idem prosequitur quum dicit *congregari*, nam cum uno aut altero habere negotium, tolerabile utcanque esset: oppugnari vero unum hominem a turba et exercitu nimis durum. *Occultandi* verbo perstringit astutias, vel clancularias artes quibus studebant ex inopinato incautum opprimere, nam verbum יִצְפֹּינוּ secundum rationem grammaticae debebat in medio habere ו literam: ergo י putant esse quasi notam Hiphil, ut exprimat, latebras in suis fallaciis captare hostes Davidis, ut eum occulte circumveniant. Addit, quocunque se vertat, illos acriter instare, et quodammodo talos premere, ut nulla sit relaxatio. Causam esse dicit implacabile odium: quia satiari aliter quam eius morte nequeant.

8. *Super iniquitate.* Quidam initium versus interrogative legunt, An erit illis evasio in pravitate? Sed quia nulla necessitas cogit sensum illum remotum accersere, praestat sumere verba ut sonant. Quamvis illis evasio sit in pravitate, tu populos tamen deiicies, o Deus. Hoc autem ideo dicit, quia ubi impotenter et sine obstaculo grassati sunt in suis maleficiis impii, quasi licentiam nacti, lasciviunt: sicuti videmus hodie Cyclopica audacia profanos homines insanire, quia sibi videntur esse extra Dei manum. Nec vero impunitatem sibi tantum promittunt, sed spes et opes suas locant in maleficiis: et quo audacius et furiosius ruere pergent, putant omnibus incommodis sibi paratum esse remedium. Postquam hoc ex eorum sensu protulit David, statim retundit perversam hanc confidentiam, provocans ad Dei iudicium. Quamvis ita superbiant, inquit, ubi maturum advenerit vindictae tempus, tu Deus populos prosternes. Plurali autem numero utitur, confirmandi animi sui causa, quia difficile erat, non expavescere ad tantam hostium turbam. Quoties ergo nos obruent hostium copiae, veniat nobis in mentem, proprium esse Dei munus, non unum hominem duntaxat vel paucos, non populum modo unum, sed totum mundum deiicere.

9. *Fugam meam.* Abrupta est precatio, nam petere exorsus ut Deus lacrymas suas respiciat, statim, quasi voti compos, pronuntiat, in libro Dei scriptas esse. Nisi forte hanc quoque interrogationem precative accipere quispiam malit, videtur tamen sensus hic esse simplicior, Domine nihil opus est ut te pluribus verbis compellem: quia te sponte antevertisse agnosco, ut praestares quod petendum erat. Sed praestat singula verba expendere. Fugam suam dicit numeratam esse Deo, quo se miserabilem faciat: quia longo iam tempore vagus et profugus errare non destiterat. Nec de una tantum fuga loquitur, sed mutatio est numeri. Quanquam videtur magis emphatice numero singulari totam vitam suam erraticam notare, acsi vocaret continuam peregrinationem. Debebat igitur continua illa er-

tio favorem ex misericordia conciliare Davidi, quod anxie et aegre r longos et perplexos circuitus vitam traxisset. Itaque lacrymas as in utre Dei recondi postulat. Solebant in utribus servare vinum oleum. Itaque sensus est, Ne patiatur Deus lacrymas Davidis in rram excidere, sed fidei custodia tanquam pretiosas conservet. Porro demus Davidem hic preces suas fundare in Dei providentia: quia essus suorum prosequatur oculis suis, quemadmodum etiam Chrius docet capillos capitis nostri numeratos esse coram Deo, atth. 10, 30. Nisi enim persuasi simus, quicquid patimur molestiaım, venire in rationem coram Deo, nunquam in hanc precandi duciam animi nostri emergent, ut Deus in lagena recondat lacrymas ostras, ut earum conspectu ad opem nobis ferendam tandem flectaır. Mox vero se adeptum esse pronuntiat quod optavit. Malo enim ut iam dixi) affirmative hanc partem legere, ut se ad sperandam alutem hac consolatione muniat David, quod omnes suae lacrymae n Dei commentario descriptae sint: quia scilicet earum memoria coram eo non deletur. Quod si piorum lacrymis Deus tantum honoris defert, certe multo minus sinet effluere sanguinem, quin singulas eius guttas numeret. Ossa ipsa et carnem exurant tyranni, sanguis tamen semper manebit superstes ad clamandam vindictam: quia nulla aetas delebit quod Deus in sua memoria descriptum habet.

10. Tunc vertentur inimici mei retrorsum quo die clamavero: hoc novi, quod Deus mecum. 11. In Deo laudabo verbum: in Iehova laudabo verbum. 12. In Deo speravi: non timebo quid faciat mihi homo.

10. *Tunc vertentur*. Alacrius victoriam suam iactat, nam quasi in re praesenti articulum temporis designat, quo vertendi sint inimici sui retrorsum. Quanquam autem nondum tam propinquam eorum ruinam cernebat, Dei tamen promissione fretus, ita notare potuit maturum tempus, quod adhuc patienter exspectandum erat. In summa, quamvis non tantopere festinet Deus, nec eodem quo David precatus est momento, hostes eius dissipet, statuit tamen sanctus vir preces suas non fore irritas: ac optime declarat quomodo vel unde certus sit de hostibus suis profligandis: nempe quia Deus nunquam frustratur suorum vota et preces, quia hoc penitus animo infixum habet, patienter suspendit animi sui desiderium, ut effectum placide exspectet. Continet autem hic locus utilem doctrinam, quia David ut impetret quod postulat, non fortuito vel dubitanter se orare dicit, sed afferre certam persuasionem, quod Deus vota sua propitius exaudiet. Porro hac fide concepta, spernere non dubitat quicquid Satan cum omnibus impiis tentabit.

11. *In Deo laudabo*. Hic non exprimitur relativum, ut paulo ante: sed tamen esse subaudiendum, ex illo priore loco colligitur. Repetitio vero non parum habet vehementiae: acsi dictum esset, Quamvis Deus gratiae suae manifestationem differat, ut videri possit nihil praestans, inanibus verbis Davidem lactare: non tamen deiectum iri sancti viri animum, quin semper glorietur in Dei verbo. Et certe

28*

hoc est subscribere quod Deus sit verax, Ioan. 3, 33. ubi ablato bonitatis et potentiae eius sensu, verbo solidam gloriam tribuere non desinimus. Repetitio, ut dixi, tendit in hunc finem, Quamvis hodie visus a me fuerit Deus recedere, quia opem suam subduxit, in eius tamen verbo quiescam. Idem si cras contingat, et perendie, in eadem laude persistam. Ad hanc meditationem se assuefaciant fideles, ut inter tentationes firmam gloriam retineant, nudo verbo contenti, nam etsi Deus illis multiplicem gloriandi materiam subinde in suis beneficiis suppeditat: vix tamen unquam tres passus conficere licebit nisi in solum verbum recumbere didicerint. Eodem pertinet alterius sententiae repetitio, *In Deo speravi, etc.* Etsi enim fatentur omnes unius Dei praesidio se fore satis tutos, experientia tamen ostendit, minimis quibusque agitationibus, ab eo nos abstrahi. Ergo cum Davide assidue meditemur hanc doctrinam: quicquid intentent homines, quibuscunque polleant consiliis, aut viribus, quocunque apparatu sint instructi, si eos conferimus cum Deo, non esse cur terreamur, quia evanescet quicquid alioqui in illis terribile est.

13. Super me Deus vota tua, solvam laudes tibi: 14. Quia liberasti animam meam a morte: an non pedes meos a praecipitio? ut ambulem coram Deo in luce vivorum.

13. *Super me.* Diximus initio, quia iam discrimen evaserat David dum Psalmum hunc composuit, probabile esse, successu edoctum, attexuisse hanc gratiarum actionem. Interea tenendum est, in mediis afflictionibus ea semper fiducia animatum fuisse, ut paratus et accinctus esset ad gratias agendas. Dicit autem *vota Dei esse super se,* quia ad ea reddenda obstrictus sit: sicuti Latini dicunt voti se damnatos, dum adepti sunt quod sub voti nuncupatione petierant. Contrahitur enim obligatio, ubi polliciti sumus nos gratos fore, Deus autem precibus nostris annuit. Vota autem Dei intelligo, acsi dicam pecuniam quae in manu mea est, esse creditoris, quia ipse quoque sum in eius aere. David ergo liberatus, salutem hanc a Deo profectam fatetur: ideoque votis quae conceperat se oneratum dicit: quia conditio iam impleta erat. De quibus autem votis loquatur, patet ex secunda parte versus. Quod ideo notandum est, ne quis inconsiderate cum Papistis, vota quaelibet probari imaginetur. Dicit enim se redditurum laudes, vel laudum sacrificia. Nam hoc nomen quamvis laudes significet, ad sacrificia tamen, quatenus earum symbola erant, transfertur. Sciebat quidem David, Deum sacrificia neque praecise et per se exigere, neque morari: sed quia Legi subiectus negligere sacras ceremonias non debuit, quae toti populo mandatae erant, verisimile est de solenni testimonio loqui, quale solebant reddere fideles quum insigni aliquo Dei beneficio affecti essent.

14. *Quia liberasti.* Confirmat quod nuper dixi, se vitam suam Deo acceptam ferre, quia perierat, nisi mirabiliter servatus foret. Nam quo dubitationem eximat, dicit non modo se a fraude, malitia, impetu et gladiis hostium fuisse servatum, sed ab ipsa morte. Idem alia loquendi forma exprimit, Quum praeceps rueret, se retentum esse Dei manu. מדחי enim quidam male vertunt, A lapsu: quum

potius violentum impulsum significet David. In summa, colligit ex magnitudine periculi, se divinitus fuisse servatum. Atque id nobis agendum est, ubi nos eripuit Deus ex aliquo discrimine, ut meminerimus quantum et quam formidabile fuerit. Sumus enim in ipsis malis plus satis meticulosi: sed postea simul cum metu evanescit gratiae Dei memoria. *Ambulare in luce vivorum*, nihil aliud est quam vitali solis luce frui. Sed particula interposita, *coram Deo*, discrimen notat inter fideles, quibus propositum est vitam suam referre ad Deum: et profanos homines, qui velut fugitivi, licentiose oberrant: non quod fugiant Dei oculos, sed quia tergum ei obvertunt.

PSALMUS LVII.

Arg. Duae sunt huius Psalmi partes: Priore enim suas anxietates exponit David: atque ut necessitas ferebat, opem Dei implorat contra Saulem et reliquos hostes suos. Deinde liberationis spe concepta, ad solvendum Deo sacrificium se accingit.

1. Praefecto Ne perdas, Davidis Michtham, quum fugeret a facie Saul, in spelunca. 2. Miserere mei Deus, miserere mei: quoniam in te confidit anima mea, et in umbra alarum tuarum sperabo, donec transeat iniquitas. 3. Clamabo ad Deum excelsum, ad Deum qui perficit erga me. 4. Mittet e coelo, et servabit me ab opprobrio absorbentis me: mittet Deus clementiam suam et veritatem suam.

1. *Davidis Michtham.* Quia de voce Michtham nihil praeter coniecturam afferri potest, posthac nihil attingam. Nihilo etiam certior ratio afferri potest, cur Psalmus inscriptus sit, *Ne perdas,* ideoque, ut in re obscura et dubia, variant interpretes. Quidam initium fuisse putant veteris cantilenae. Alii vocem hanc Davidi expressam fuisse putant, quum nullum pateret effugium, O Deus ne perdas. Alii hac voce laudari putant Davidis probitatem, qui Abisai in caedem Saulis ruentem, ab impetu revocavit: quia etiam in Sacra historia haec obiurgatio ponitur, *Ne perdas.* Sed quia ante precatus fuerat David, quadrare non potest illa opinio. Ergo alterutrum ex illis duobus eligere convenit: vel quod ad numeros tritae cantilenae compositus fuerit Psalmus: vel quod David precationem subito metu sibi extortam, ut in re memorabili, breviter hic notare voluerit.

2. *Miserere mei.* Precatio duplicata ostendit Davidem non levi moerore, cura et metu fuisse constrictum. Sed ratio petendae misericordiae notanda est, quod in Deo speraverit. Quanquam emphasis etiam subest in nomine Animae, acsi ex intimo cordis affectu se sperasse diceret: vel spem suam non esse volaticam, ut loquuntur, sed penitus altas radices egisse. Idem metaphorice mox repetit, umbram alarum Dei sibi integumento fore dicens. Quanquam enim verbum חסה interdum sperare significat, ut ego etiam verti: quia

tamen etiam idem valet ac hospitari vel protegere, non displicet ita accipi hoc loco ubi mentio fit umbrae alarum. Summa huc tendit, quando se totum commisit David Dei tutelae, ut nunc sentiat quod Psalmo 91, 1. videbimus, Qui in protectione Dei habitant, tuto et excelso loco quiescere. Ceterum, Dei custodiam umbrae alarum conferri, alibi diximus: quia Deus ut nos familiarius ad se invitet, dicit se instar gallinae vel avis, alas expandere ad nos fovendos, quo minus excusabilis est nostra ingratitudo et pravitas, nisi ad tam blandam invocationem celeriter accurrimus. Adde quod spem suam non sine circumstantia fixam in Deo fore dicit, et sub umbra alarum eius quieturam, sed quo tempore instar procellae vel turbinis transibit iniquitas. Nisi quis forte nomen הוה malit Potentiam vertere. Quicquid sit, affirmat David sibi fore in Deo refugium, et alas eius sibi fore loco integumenti quousque transierint omnes afflictionum procellae. Et certe quamvis interdum nobis sereno et tranquillo coelo apricari liceat: quia tamen subitis procellis quotidie obnoxia est haec vita, spes nostras in Deum contrahere convenit, ut nos operiant alae eius. Spei invocationem subiicit: quia fieri non potest ut non preces suas ad Deum dirigant qui in eum confidunt, ideoque spem suam ab effectu probat David, quia ad Deum in necessitate confugiet. Deum autem ornat insigni epitheto, nempe quod erga se compleat quaecunque est pollicitus: vel quod ad finem usque perducere velit quod incoepit opus. Eodem enim sensu hic positum esse interpretor verbum גמר: quo legitur Psalmo 138, 8. quia eadem utrobique ratio est. Atque hoc nobis occurrere debet ad fulciendam spei nostrae perseverantiam, Deum, quia opus manuum suarum non deserit, salutem fidelium numeris omnibus complere, et illis semper fore ducem, donec eos ad metam usque perduxerit. Quod alii vertunt, *ad Deum qui rependit mihi*, frigidum est. Melius quadraret, meo iudicio, *Ad Deum qui deficit erga me*. Adversative autem hoc modo resolvenda esset sententia, Licet nunc Deus me destituat, neque me exserta manu iuvet, clamabo nihilominus ad eum. Coactior sensus est, Clamabo ad Deum qui perficit, vel perfecte exsequitur rigorem suum erga me, et contextus postulat potius ad Dei beneficia referri, ut semper nobis occurrat Dei constantia in prosequenda sua bonitate, quia opus manuum suarum inchoatum non deserit.

4. *Mittet e coelo*. Dixi iam saepius, Davidem pias meditationes inserere suis precibus ut aegrum animum soletur, quasi sibi repraesentans spei suae fructum. Ita nunc non secus acsi manum Dei praesentem cerneret, de eius auxilio gloriatur. Quum dicit, *Mittet e coelo*, quidam subaudiunt Angelos, mihi indefinita locutio melius videtur congruere; quod scilicet non obscure, nec vulgari modo, sed potenter et evidenti miraculo proferet Deus quam facturus est salutem. Ergo hac voce magnificum et singulare liberationis genus David se sperare intelligit. Atque ita coelum opponit terrenis mediis vel naturalibus. Quod sequitur, potest duobus modis exponi. Qui vertunt *ab opprobrio*, subaudiunt literam מ. Sed forte non minus commodum esset appositive accipere, *Servabit me in opprobrium devorantis me*. Quanquam participium שאף pro exspectante sumi posset: acsi dixisset David, Hostes quidem mei cupide inhiant

meo exitio, et ex insidiis occasionem me perdendi captant: sed Deus cum ipsorum dedecore me eripiet. Pudorem enim et probrum incutere Deus impiis dicitur, dum spes eorum frustratur. Sicuti autem prius mirificam et plane coelestem sibi liberationem promisit David, ita nunc se eam sperare dicit a Dei clementia et fide: easque statuit tanquam auxiliares eius manus.

5. Anima mea in medio leonum, iaceo inter ardentes, inter filios hominum: quibus dentes lancea sunt ac sagittae, et lingua eorum gladius acutus. 6. Exaltare super coelos Deus: super omnem terram gloria tua. 7. Rete paraverunt gressibus meis: incurvata est anima mea: foderunt coram me foveam, ceciderunt in eam. Selah.

5. *Anima mea.* Describit rursus hostium suorum saevitiam: quo Deum citius ad opem ferendam inclinet. Primum comparat leonibus: deinde furore ardere dicit vel implacabili odio, et dentes eorum similes esse lanceae et sagittis. Quod de lingua subiicit, apte intelligi potest de virulentis calumniis, quae altius penetrant ad vulnerandos inoxios quam ulli gladii. Et scimus Davidi praecipuum fuisse certamen cum falsis criminibus quibus eum improbi gravabant. Quando autem sanctum virum ita crudeliter et variis modis oppugnatum fuisse audimus, ne molestum nobis sit in eandem arenam trahi: sed querimonias nostras coram Deo deferre sufficiat, cuius est fallaces linguas et sceleratas manus a noxa compescere. Ideo mox eum David vindicem implorat. Etsi enim extra rem videtur esse haec precatio, *Exaltare super coelos Deus, super terram gloria tua,* si tamen reputamus quanta sit impiorum protervia, et quam supinus fastus, ubi Deus ad iniurias connivet, facile iudicabimus non abs re hoc esse dictum: praesertim quia Saul et totus populus simul conspiraverant, Deum praeclaro modo exsurgere oportuit ad sternendam illam altitudinem. Atque hinc summa ad nos consolatio redit, dum se ostendit Deus nobis succurrere ut gloriae suae consulat, nam ei non minus quam nobis insultant impii: ipse autem gloriae suae iacturam facere non vult, nec sacrum suum nomen eorum ludibriis prostituere. Postea iterum redit ad querimonias: et quum ante hac crudeliter se vexari dixerit, nunc sibi insidias et fraudes intendi deplorat. Incurvatam animam dicit, quemadmodum trepidi homines solent se contrahere: adeoque aves ipsae dum sibi metuunt ab aucupio, non audent pennas movere, sed humi prostratae iacent. Alii vertunt, *incurvavit animam meam.* Sed alter sensus simplicior est, et verbum כפף neutraliter saepe accipitur. Quanquam autem נפש Hebraeis est femininum, alibi tamen quoque masculinis verbis iungitur.

8. Paratum cor meum Deus, paratum cor meum: cantabo et psallam. 9. Exsurge lingua mea, exsurge nablum et cithara, excitabor diluculo. 10. Celebrabo te in populis Do-

mine, psallam tibi in nationibus: 11. Quia magna ad coelos bonitas tua, et ad nubes veritas tua. 12. Exaltare super coelos Deus, super omnem terram gloria tua.

8. *Paratum.* Quidam istud נכון exponunt Confirmatum est: et verbum hoc Hebraeis tam stabilire quam parare significat. Si placeat illa versio, sensus erit, Davidem probe et diu meditatum esse quas nunc Deo solvit laudes, acsi diceret, Non repente, quorundam more, ebullio in gratiarum actionem, sed firmo et constanti animi proposito canendis Dei laudibus me addixi. Ceterum mihi altera expositio magis arridet, quod se alacriter accedere dicat David ad laudandum Deum, sicuti Gallice dicimus, *Ie suis dispos, ou deliberé.* Quanquam autem prompta haec voluntas ubi nascitur ex serio affectu, constantiam fere comitem trahit, operae pretium tamen fuit monere lectores quid verbum Hebraicum valeat. Cor ergo paratum David tam hypocritarum labris, quam aliorum torpori opponit: acsi diceret, se sincero zelo accensum esse, segnitie discussa, et omnibus impedimentis valere iussis, se attentum esse ad voluntarium hoc sacrificium.

9. *Excitare lingua mea.* Poëtice exprimit David vehementiam illam et ardorem cordis sui. Linguam enim suam, citharam et nablum advocat, ut sibi praesto sint ad celebrandum Dei nomen. כבוד non sine causa Linguam reddidi. Etsi enim saepius pro gloria sumitur, ex multis tamen locis patet ad linguam quoque transferri, ut diximus Psalmo 16. Hanc vero significationem exegit contextus, ubi mox fit mentio nabli et citharae: acsi diceret David, se tam sua voce quam musicis instrumentis nomen Dei celebraturum. Primas quidem partes cordi dedit: sed adiungit oris confessionem: tertio, adminicula adhibet, quae studium magis accendant. Si verbum העיר transitive accipere libeat, perinde erit. Nam qui serio expergefactus est ad laudandum Deum, nulla in parte cessat.

10. *Celebrabo te in populis.* Quia gentes et populos gratitudinis suae fore testes promittit David, colligimus, in his afflictionibus gestasse Christi personam: idque scire magnopere nostra refert, ut nobis conditio nostra ante oculos quasi in speculo versetur. Quod autem his verbis respexerit in Christi regnum, Pauli auctoritate primum, Rom. 15, 9. deinde etiam clara ratione constat. Etsi enim cani possunt Dei laudes inter rupes et saxa, absurdum tamen esset dicere, narrabo surdis nomen Dei, unde sequitur Gentes ad Dei notitiam fuisse vocandas, ut praeconium hoc ad eas perveniret. Summatim deinde attingit quam sibi sumpturus sit canendi materiam, nempe quod bonitas Dei et veritas totum mundum impleant. Diximus autem alibi, non abs re initium fieri a Dei bonitate, et deinde fidem eius coniungi: quia ut propensus sit Deus et liberalis ad promittendum, non aliunde quam gratuita sua bonitate adducitur. Sed ne facilitas haec putetur constantia carere, fidei et veritatis elogio sanciuntur omnes promissiones. In fine Psalmi ad preces iterum convertitur, ne Deus sua tolerantia impiis augeat proterviam, hocque modo suam gloriam obscuret. Nisi forte hic, postquam vaticinium edidit de Gentium vocatione, votum etiam de ea acceleranda concipiat: acsi dice-

ret, Domine non modo in Iudaea potentiam tuam illustres innoxiis iuvandis, sed per totum mundum iudicia exerceas quibus imperium tibi asseras apud omnes populos.

PSALMUS LVIII.

Arg. Duae sunt huius Psalmi partes: primo enim suam probitatem asserit David contra hostium calumnias. Ubi vero conquestus est, indigne se perpeti graves iniurias ab hostibus, nec minus fraudibus et insidiis quam crudelitate eorum se oppugnari: provocat tandem ad Dei iudicium, illisque exitium precatur quale meriti sunt.

1. Praefecto, Ne perdas, Davidis Michtham. 2. An vere congregatio iustitiam loquimini? recta iudicatis filii hominum? 3. Quin potius in corde malitias agitatis, in terra violentiam manus vestrae appendunt. 4. Alienati sunt impii a vulva, erraverunt ab utero loquentes mendacium. 5. Venenum illis secundum similitudinem veneni serpentis, sicuti aspidis surdae quae obturat aurem suam, 6. Quae non audit ad vocem incantantis magi, magicam exercentis scienter.

2. *An vere congregatio.* David hostes suos interrogatione ultro lacessens, ostendit quantum habeat fiduciae in bona causa. Nam ubi audemus testimonium petere a parte adversa, ostendimus nihil esse in re ipsa dubitationis: quia si causa obscura esset, stultae confidentiae esset adversarium citare testem. David ergo bona conscientia fretus, libere prodit in medium, et futiles calumnias quibus eum gravabant apud simplices, refutat, idque proprio eorum iudicio, acsi diceret, Ego vos testes habeo meae innocentiae, vos tamen fictis criminibus improbe me vexatis: quomodo vos non pudet innoxium ita gratis opprimere? Tenendum vero est quosnam David accuset. Vocat eos congregationem, deinde *filios hominum*. Nam qui אלם putant epitheton esse iustitiae, et vertunt Mutam, aberrant meo iudicio, a mente Davidis. Ceterum, de voce Congregationis non consentiunt interpretes. Quidam odiose perstringi existimant hostes Davidis, quod suos haberent conventus ineundis perversis consiliis: sicut improbi saepe ad noxas excogitandas capita inter se conferunt. Ego tamen aliis potius subscribo, qui honorifice, sed per concessionem, Saulis consiliarios notari putant, qui in eius perniciem coibant quasi acturi de bono publico. Alii qui literam ב coniungunt cum voce אלם, ad eundem sensum accedunt. Sed quia commentum illud a verbis remotum est, praestat genuinam illam versionem retinere. Coetum ergo illum compellat David, quem sub specie legitimi consilii vocabat Saul ad insontem opprimendum. Forte vero contemptim vocat filios hominum, detrahens quod titulo tenus concesserat: quia potius latronum turba erant quam iudicum conventus. Nisi magis placeat, quum praevalida manu se oppugnari videret David, et omnes fere

vulgi animos in illam scelestam factionem propensos esse, tamen excelso animo despicere illam multitudinem. Docemur autem hoc loco, quamvis a toto mundo impetantur servi Dei, nullum terrorem illis obstare, modo sibi recte conscii sint, quo minus tam regibus ipsis et eorum consiliariis, quam populi quisquiliis insultent. Nos vero discamus, Davidis exemplo, quamvis totus mundus surdus sit, in bonam conscientiam recumbere, atque ita provocare ad Dei tribunal. Augustinus qui Graecam tantum versionem tenebat, argute hic disputat, hominibus rectum esse iudicium in generalibus principiis: sed ubi ad hypothesin ventum est, hallucinari: quia vitiosi affectus rectas notitias obscurant vel depravant. Hoc quidem dictu plausibile est atque etiam utile, sed nihil ad Davidis mentem.

3. *Quin potius.* Postquam de crassa eorum impudentia conquestus est, iam eius aggreditur, quod corde machinentur iniustitiam, et manibus exsequantur. Itaque particulam אף verto *Quin potius*, quia non dubito, ubi falsas calumnias a se depulit David, ulterius nunc progredi, et eorum crimina proferre in medium. Secundum membrum duobus modis verti potest: *Violentiam appenditis manibus vestris*, vel manus vestrae violentiam appendunt. Quia tamen non mutatur sensus, sequantur lectores utrum volent. Quod autem appendere dicit pro exercere, putant quidam hanc esse metaphorae rationem, quod isti Davidem opprimerent sub aequitatis praetexta, acsi perfidus et contumax fuisset adversus regem, et publicae quietis turbator. Nec dubium est quin suam tyrannidem fucaverint honestis titulis: ut hypocritae, etiamsi nihil habeant coloris, obtendunt tamen semper aliquid. Sed quia verbum Hebraicum פלס latius patet, sumiturque pro dirigere vel aptare, simplicior forte sensus erit, eos ordinare vel disponere quas corde iniquitates conceperant. Particulam *in terra* tantundem valere puto, ac palam: ut hic de effreni eorum licentia expostulet: quia non clanculum vel in obscuro angulo violentiam suam exercebant.

4. *Alienati sunt.* Eorum malitiam exaggerat, quod non coeperint nuper ad precandum se proiicere, sed nati sint ad pravitatem. Scimus enim plerosque non malo alioqui ingenio praeditos, vel levitate et libidinis impetu abripi, vel corrumpi malis exemplis, vel aliqua occasione se prostituere ad malum, contra autem pronuntiat David, hostes suos malitia imbutos esse ab utero: acsi diceret, perfidiam et crudelitatem cum ipsis natas esse. Etsi enim vitiosi omnes nascimur, et omnibus Adae posteris ingenita est pravitas, ut nihil recti tentare possint quantisper suo ingenio feruntur: scimus tamen arcano Dei freno retineri maiorem partem, ne se ad quodvis flagitium proiiciat. Ergo quamvis corruptio originalis peccati in toto humano genere grassetur, experientia tamen ostendit, quosdam esse verecundos et honestis moribus: alios mediocri tantum corruptela imbutos: alios vero naturae adeo perversae, ut sint prorsus intolerabiles. Hanc igitur effrenem malitiam quae in communi hominum pravitate detestabilis est, David in hostibus suis regnare affirmat: quasi diceret, sibi cum scelerum portentis esse negotium.

5. *Venenum illis.* Pergit in sua amplificatione: et quanquam saevitia ardebant eius hostes, virulentiam tamen magis illis exprobrat, sicuti aliis locis vidimus. Nam quod alii Furorem vertunt, aspi-

dum similitudini non videtur congruere. Neque repugnat etymologia, quia nomen a calore deductum est. Scimus enim veneni genus esse quod frigore suo enecat: alterum vero quod uredine et aestu consumit partes vitales. Sensus ergo est, hostes Davidis venenata malitia ad nocendum aeque refertos esse ac serpentes. Veteratoriam deinde astutiam expressius designat, similes esse dicens surdis aspidibus, quae aures suas ad vocem incantantium claudunt: acsi diceret, non esse ex vulgo serpentum, sed vafritie superare callidissimas quasque aspides, quae sibi a magorum insidiis cavent. Siquis quaerat, an igitur sit ars aliqua incantandi: Respondeo, si nullae essent incantationes, puerile et absurdum fore quod hic dicitur, sumeret enim ex nihilo similitudinem: nisi forte magis placeat ex communi vulgi errore locutum esse Davidem. Videtur tamen innuere fascinis incantari serpentes: idque sine periculo fateri licet. Atque olim Marsi hac scientia pollere in Italia crediti sunt. Certe si nullae essent incantationes, frustra Lege Dei prohibitae ac damnatae essent, Deut. 18, 11. Neque tamen rationem vel artem esse concedo in fascinationibus, sed meris diaboli praestigiis hoc fieri, cuius imposturis Deus inter caecos, hoc est incredulos, frenum laxat, suis autem, quibus per Verbum et spiritum suum affulget, non ita illudere permittit. Si tamen ansam curiosis quaestionibus praecidere libeat, sequamur quod nuper attigi, Davidem ex communi errore similitudinem hanc esse mutuatum: acsi dixisset, nullam posse in serpentibus versutiam inveniri quae non in hominibus istis regnet: etiam siquae aspides adversus incantationes astu suo munitae sint, non magis tamen esse callidas.

7. Deus contunde dentes ipsorum in ore eorum: maxillas leonum contunde Iehova. 8. Diffluant sicut aquae, abeant sibi: extendant arcum suum acsi se confringerent. 9. Quemadmodum limax liquefactionis evanescat, abortivum mulieris quod non videt solem. 10. Antequam sentiant ollae vestrae rhamnum, sicut crudum quasi turbo disperdat eum.

7. *Deus contunde.* Iam descendit ad imprecationem, Deumque vindicem appellat, sicut propriae sunt eius partes impiorum violentiae resistere, dum innoxiis molestiam facessunt. Sed hic ordo notandus est, quod prius de hostium suorum malitia conquestus est David, et bonam conscientiam in medium produxit, quam Deum advocet causae suae patronum aut iudicem: quia minime sperandum est ut malas causas tuendas suscipiat. Petit autem hoc versu, ut Deus virtute sua frangat improbos, ac compescat nocendi rabiem qua flagrant. Nam per *dentes* significat non secus laniandi ac discerpendi esse cupidos ac feras bestias: quod secunda parte clarius exprimit, eos leonibus comparans. Unde apparet quam furiose in eius perniciem ruerent. Proximo versu et aliis sequentibus eandem sententiam prosequitur, et aptissimis similitudinibus exornat. Primum rogat ut eos diffluere faciat Deus aquarum instar, hoc est quam citissime. Quo verbo non vulgarem fidem testatus est. Vi-

debat hostes suos magnis copiis et opibus instructos: videbat aliis radicibus inniti, et optime fundatum esse eorum robur: denique videbat saxeis montibus esse similes: imo quum totus populus esset infensus, multas rupes sibi videbat oppositas, quarum conspectu ingenti terrore deiicere poterat eius animum. Ergo Deum precari ut tantam duritiem liquefaciat, et diffluere faciat tam arduas moles, rarae spei et constantiae fuit, res enim erat incredibilis, nisi Dei potentiam extulisset supra omnia mundi obstacula. Sequitur altera similitudo, ut irriti eorum conatus abeant, sensus enim verborum est, Quum arcum suum intenderint, ut sagittae frustra concidant tanquam confractae. Quia ergo implacabilis erat eorum crudelitas, postulat David ut frustretur Deus ipsorum conatus. Porro hoc votum concipere non potuit, nisi invicta fortitudine instructus, ut formidabiles hostium apparatus, Dei arbitrio subiiceret: imo ita precando, totam eorum potentiam sub Dei pedibus prosternit. Ergo haec circumstantia notanda est, ne languescant preces nostrae, quamvis aptatae iam sagittae mortiferos ictus minentur.

9. *Quemadmodum limax*. Duae istae comparationes in eundem tendunt scopum quo prima, nempe ut celeriter tanquam res fluidae aboleantur. Posset hoc videri ridiculum, robustissimos Gigantes cochleis vel limacibus conferri, nisi hunc honorem Deo tribueret David, posse momento et absque negotio discutere ac redigere in nihilum quicquid in mundo insuperabile ducitur. Sed fidei oculis, Dei iudicia considerans, sperat, vires illas, quarum fiducia suas deliberationes in decem secula extendunt, statim posse dissolvi. Videtur autem alludere ad subitos exortus impiorum, acsi diceret, repentinum interitum similem fore origini: ne facilibus incrementis frustra superbiant. Eadem est abortivi ratio: quia si reputamus quantum temporis inani fiducia devorent, facile statuemus, antequam vivere incipiant, quasi ab ipsis carceribus retrorsum trahi.

10. *Antequam sentiant.* In hoc versu partim ob voces ambiguas, partim ob perplexum contextum subest nonnulla obscuritas, quia סירות ollam et spinam significat, duplex sensus potest elici, Antequam adolescant spinae vestrae in rhamnum, hoc est, crescant in maiorem altitudinem, et densiores fiant. Vel, antequam ollae vestrae sentiant ignem ex spinis accensum. Si de ollis exponimus, vivum sumetur pro carne cruda, sicuti etiam nos vertimus, si autem pro spinis, sumetur pro immaturo vel tenero. Prophetae tamen consilium minime ambiguum est: nam festinationem vindictae Dei his verbis denotat, ideoque precatur quasi turbine eos abripi: vel antequam adolescant in iustum robur, sicut spinae in rhamnum durescunt: vel antequam maturescant, sicuti caro quae in olla vel lebete coquitur. Hic tamen posterior sensus videtur melius fluere, ut ira Dei turbulento impetu abripiat impios quasi carnem incoctam, et quae primum calorem nondum sensit.

11. Laetabitur iustus quum viderit vindictam: manus suas lavabit in sanguine impii. 12. Et dicet homo, Atqui fructus est iusto, atqui est Deus iudicans in terra.

11. *Laetabitur iustus.* Quanquam videtur affectum a pia mansuetudine longe remotum iustis tribuere: si tamen memoria tenemus quod alibi saepius dixi, laudari a Davide puros et bene compositos affectus, in eo nihil est absurdi, fideles duce et moderatore Spiritu sancto gaudium ex Dei iudiciis percipere. Unde enim fit ut crudeliter vulgo gaudeant homines inimicis suis pereuntibus, nisi quia turbidis passionibus odii, iracundiae et impatientiae feruntur? ut vindictam intemperanter expetant? Ergo ubi dominatur caro, nihil rectum est vel sincerum. Qui vero Spiritus zelo iustae Dei vindictae animum suum conformat, non minus recte gaudebit quoties poenas divinitus impiis cernet infligi, quam humaniter eorum conversionem optabit, ut salvi fiant. Sicuti enim Deum sua misericordia non impedit quominus tempestive severus sit iudex ubi nullus est resipiscentiae locus: nec rursus severitas eius clementiae repugnat: sic etiam iusti iniurias placide tolerando, hostes suos libenter in viam salutis revocarent, et resipiscere mallent quam perire, ubi tamen ad maturum vindictae tempus eos adduxit sua obstinatio, iustam habent gaudendi materiam: quia hoc modo vitam suam Deo pretiosam esse agnoscunt. Sicuti ergo gemunt ac torquentur quamdiu ad eorum afflictiones Deus connivet: ita fieri non potest quin illis iucundum sit iustam sceleribus mercedem rependi.

12. *Et dicet homo.* Ex causa et fine gaudii, qualis hic describitur, clarius apparet affectum hunc in sanctis purum esse omni vitio. Quanquam videtur passim ad quosvis extendere quod prius tantum de iustis dixerat. Sed quia confessio haec non potest nisi fidelibus quadrare, qui vere oculati sunt, eos solos sub nomine hominis notari arbitror: cum hac tamen ratione, ut significet David multos qui perculsi fuerant ac turbati, redituros ad tranquillam mentem. Quamvis ergo nonnisi filios Dei intelligat, merito indefinite loquitur quasi de multitudine: quia scimus quam multos res in mundo confusae et inordinatae concutiant: qui rursus patefacta Dei iustitia, animos colligunt, ut passim mutentur iudicia ubi Deus manum suam e coelo exserit. Longe ergo lateque patebit haec confessio, sicut etiam dicit Iesaias, 26, 9. Ubi apparuerint iudicia tua o Deus, iustitiam discent habitatores terrae. Quamvis autem particula אך interdum simpliciter affirmet apud Hebraeos: quia tamen saepius amplificat, non dubito quin hic subaudenda sit antithesis inter tentationem, qua premuntur infirmae mentes quantisper Deus vindictam suam suspendit, et fiduciam quam ex eius iudiciis concipiunt. Adversativa igitur particula dubitationem illam repellunt, quae ex dissimulatione et tolerantia Dei obrepere solet, acsi expergefacti soporem suum corrigeret. Est autem hic non exiguus profectus ad pietatem, bene et penitus nobis esse persuasum iustos sollicite in Dei timore ambulando, non ludere operam. Ideoque Ies. 3, 10. ad hanc sapientiam filios Dei eniti iubet, Dicite, Iusto bene erit, laborem manuum suarum comedet: quia nisi mox iustorum probitati respondeat fructus, ad diffidentiam lubrici ac proni sunt omnium animi, acsi Deus abiecta mundi cura otium in coelo coleret. Qua de re fusius tractabimus Psalmo 73. Rationem cur fructu suae pietatis non careant filii Dei, adiungit, quia scilicet *Deus est iudex mundi,* fieri enim non potest, si Dei providentia regitur mundus, quin tandem discrimen

apud se esse ostendat inter bonos et malos. Nomen *terrae* diserte exprimitur: quia profani homines fortunam putantes dominari in mundo, imperium Dei coelo includunt.

PSALMUS LIX.

Arg. Inscriptio quae mox sequetur, declarat qua occasione scriptus fuerit Psalmus, qui fere proximo similis est. Priore enim loco, quo gravius iniustam hostium saevitiam doceret, nullo suo merito sibi tam infestos esse affirmat. Conquestus autem de illorum iniquitate, implorat opem Dei: et postquam sanctis meditationibus ad bonam spem se animavit, de infausto illorum exitu vaticinatur. In fine promittit se liberationis fore memorem, ut Dei gratiam celebret.

1. Praefecto, Ne perdas, Davidis Michtham, quum misit Saul,
et custodierunt domum, ad eum interficiendum. 2. Libera
me ab inimicis meis Deus mi, ab insurgentibus in me attolle
me. 3. Libera me ab operariis iniquitatis, et a viris sangui-
num serva me: 4. Quia ecce insidiati sunt animae meae, con-
gregati sunt adversum me robusti: non peccatum meum,
et non scelus meum Iehova. 5. Sine iniquitate cucurrerunt,
et se instruxerunt, excitare in occursum meum, et vide. 6. Et
tu Iehova Deus exercituum, Deus Israel expergiscere ad visi-
tandas omnes gentes: ne miserearis omnium inique transgre-
dientium. Selah.

1. Nota est historia cuius hic fit mentio. Certe quum militum turma obsessus domi sua esset David, (1. Sam. 19, 11.) et omnes urbis exiguus tenerent missi a Saule custodes, nulla spes effugii aut vitae residua erat. Tametsi autem uxoris astu elapsus est, non tamen alibi quam in Dei misericordia salutem quaesivit. Et certe quamvis fallendis patris militibus figmentum illud excogitaverit Michol, certum tamen est, pium virum nonnisi mirabili Dei praesidio ereptum fuisse. Ergo *custodia domus* hic ponitur acsi dictum esset, conclusum tunc fuisse in mortis angustias. Missi enim fuerant a Saule, non qui vivum caperent, sed qui interficerent.

2. *Libera me.* Quo se magis ad Deum invocandum hortetur, violentam hostium potentiam describit. *Surgendi* enim verbo non modo audaciam notat, vel strenuos ac fervidos impetus, sed vires quibus praevalebant: et tamen in altum attolli rogat, ut superior sit ista quasi exundatione. Atque haec loquutio notanda est, ne dubitemus servandi modum in Dei manu esse, quantumvis supra capita nostra hostes emineant. Sequenti versu non modo se obrutum esse dicit, sed etiam expostulat de iniusta et scelesta hostium suorum crudelitate. Postea utrumque complectitur, nempe se viribus

destitui ad resistendum, et tamen nulla sua culpa tam graves et duros insultus perpeti. Diximus autem alibi, imo saepius repetivimus, quo sibi melius conscii sunt fideles, eo plus ad quaerendum Deum fiduciae illis suppetere: quia liberior patet aditus, eo quod communem sustineant cum Deo ipso causam. Nam quia Deus iustitiae assertor est, ac bonarum causarum patronus, bellum cum eo suscipit quisquis innoxios aggreditur. Primo ergo queritur valida conspiratione se opprimi, et insidiis esse circumventum, unde sequitur nihil reliquum esse subsidii in mundo. Postea ad innocentiae suae testimonium descendit. Quamvis enim Deus, suos affligendo, eorum peccata castiget, merito tamen David, Saulis respectu, ab omni culpa se eximit, atque hoc modo integritatis suae Deo iudicium defert, quae perversis calumniis apud homines succubuerat. Quicquid iactent, inquit, non reperietur in me scelus nec peccatum. Quamvis tamen bellandi ratione careant, dicit eos *currere* vel satagere, quibus verbis intelligit nihil eos omittere ad extremam diligentiam: adeo scilicet in perniciem miseri hominis cupide intentos esse.

5. *Excitare in occursum.* Alludit ad hostium festinationem, de qua loquutus est, ne minus sedulo Deus auxiliari maturet quam illi ad perniciem incumbunt. Rursus tamen ut sibi favorem conciliet coram Deo, testem ac iudicem causae suae ipsum appellat. Porro quum dicit *vide*, sensum carnis permiscet doctrinae fidei, perinde enim acsi praeterisset Deus clausis oculis omnes iniurias usque ad illum diem, rogat ut nunc incipiat videre: hoc pro ruditate humanae mentis. Interea tamen videndi partes Deo tribuens, fide agnoscit nihil eius providentiae esse absconditum. Quanquam notandum est, Davidem humanitus ita balbutire, ut iam persuasus sit suas afflictiones simul cum integritate et hostium iniuriis Deo esse cognitas. Sed hac voce, totam rem Dei iudicio examinandam proponit. Proximo versu eandem precationem vehementius prosequitur: ac primo Deum ornat novis epithetis, vocans *Deum exercituum et Deum Israel:* quorum priore immensam eius potentiam commendat, altero peculiarem quam de filiis suis, et tota Ecclesia gerit curam. Emphaticum etiam est pronomen אתה, quasi diceret non posse magis fieri ut Deus abiiciat iudicandi munus quam ut seipsum abneget, vel exuat suam essentiam. Hortatur autem ad visitandas omnes gentes, non quod tam late pateret causae quam agit cognitio, sed ratiocinatur a maiori ad minus: quum ne profani quidem et extranei manum et vindictam Dei effugiant, certius et magis horribile iudicium instare hostibus intestinis, qui sub fraterno titulo piis molesti sunt, et ordinem divinitus in Ecclesia sancitum conturbant. Quanquam ergo Davidi bellum non erat cum omnibus populis, Deum ad omnes visitandos excitans, absurdum fore ostendit, si domesticos Ecclesiae hostes impune grassari sinat. Simul etiam contra tentationem luctatur, qua probabile est duriter fuisse agitatum, premebatur enim non a quatuor vel quinque improbis, sed ab ingenti turba: contra tamen se attollit, proprium Dei munus esse reputans non modo paucos in ordinem cogere, sed poenas exigere de sceleribus totius mundi. Nam Dei iudicium ad ultimos usque terrae fines extendens, ea multitudine terreri non debuit quae exigua erat generis humani portio. Quanquam ut paulo post iterum videbimus, non incommode potest hoc

de Israëlitis intelligi, qui in suas tribus quasi in populos, divisi erant. Dei vero misericordiam ab iniquis transgressoribus prohibens, non dubium est quin reprobos tantum notet, quorum deplorata erat iniquitas. Quanquam simul tenendum est quod antea attigimus, tam privato affectu fuisse exutum, quam purgatam omni turbida intemperie. Praeterquam ergo quod exitio iam addictos esse novit, de quibus tam severe loquitur, puro et composito Spiritus zelo, communem potius ecclesiae causam, quam suam agit. Ideo non est cur eius exemplum obtendant quos ad crependa anathemata impellit privatus dolor.

7. Revertentur ad vesperum, strepitum edent ut canis, et circuibunt urbem. 8. Ecce garrient ore suo, gladii in labiis ipsorum, quia Quis audiet? 9. Tu autem Iehova ridebis eos, subsannabis omnes Gentes. 10. Fortitudinem eius ad te custodiam, quia Deus arx mea est.

7. *Revertentur ad.* Comparat hostes suos famelicis et rabiosis canibus, quos fames ad varios circuitus sine fine instigat: atque hoc modo accusat inexplebilem eorum saevitiam, quod nocendi libidine ardentes, nullum satagendi faciant modum. Dicit enim ad vesperum reverti, non quod reliquo tempore quiescerent, sed quia infatigabili studio pergerent in sua malitia: Si nihil toto die profecerint, inquit, vesper tamen adhuc cursitantes deprehendet. Apte autem latratus similitudo convenit ad formidabiles eorum insultus exprimendos. Sequenti versu eorum ferociam describit. *Garrire* enim, vel ebullire ore suo dicens, intelligit palam et absque dissimulatione nefanda sua consilia proferre. Nam etsi verbum נבע metaphorice Hebraeis loqui significat, quia tamen proprie tantundem valet ac scaturire, plus videtur notare quam simpliciter loqui. Sensus quidem est, non modo clanculum agitare secreta consilia in perniciem hominis insontis, sed publice et cum iactantia effutire quid animis conceperint. Ideo quod sequitur, *gladios esse in labris eorum*, tantundem valet ac spirare meras caedes, vel totidem ad iugulandum miserum hominem evomere gladios, quot voces proferunt. Tandem subiicit eo licentiae ipsos ruere, quia nullum dedecus inde metuant. Quamvis autem probabile sit, Davidem hic suo more perstringere vesanam impiorum socordiam, qui metus excutiendi causa, Deum in coelo dormire fingunt: meo tamen iudicio, conqueritur, eo securius agitare prava consilia, et quasi medio foro publicare, quia in possessionem nocendi pridem venerint. Sic enim fascinaverant totum vulgus, et Davidem suis calumniis deformaverant, ut nemo pro excusatione miseri hominis mutire auderet. Imo quo quisque atrocius in regis gratiam persequebatur miserum hominem, eo maiore erat in pretio, quasi boni publici cordatus defensor.

9. *Tu autem Iehova.* Contra haec obstacula David se nihilominus erigit ad meliorem fiduciam. Apposite autem ridendi similitudine utitur, quo Dei potentiam altius extollat: quasi diceret, Ubi omnia machinati sunt impii, Deum nullo negotio et quasi per iocum dissipare omnes eorum conatus. Quantisper enim connivet Deus,

gliscit eorum protervia, et insolentius erumpit: quia non intelligunt, Deum, ubi otiari videtur, solo nutu iudicia sua exsequi. Contemptim ergo dicit non opus esse magno apparatu: quia simulac volet Deus poenas sumere, ludendo eos in nihilum rediget. Graviter autem hoc modo invehitur in caecum eorum furorem, quia vires suas intemperanter efferendo, Deum sopitum iacere fingant. Quod additur secundo membro de cunctis gentibus, huc spectat, etiamsi numero aequarent totum mundum, ludibrio tamen fore cum suis opibus et copiis. Quanquam potest ita resolvi, Sicuti tu subsannas omnes gentes. Certum quidem est Davidem eludere stultam hostium suorum iactantiam, qui multitudine sua freti nihil non audebant.

10. *Fortitudinem eius.* Fecit huius loci obscuritas, ut eum suis commentis varie flexerint interpretes. Nulli tamen magis violenter torquent, quam qui fingunt in relativo *eius*, esse personae mutationem, acsi David loquens de seipso, tertiam personam primae loco poneret. Movit forte tam eos quam Graecum interpretem ratio parum firma, quia postremo versu legitur, Fortitudinem meam tibi canam, vel Fortitudo mea tibi. Atqui ubi ventum illuc fuerit, satis liquebit quam apte ad se transferat David quod prius de Saule dixerat. Dubium igitur non est quin relativum de Saule debeat intelligi. Quidam etiam seorsum particulam hanc exponunt, Saulis esse fortitudinem: quia longe superior sit viribus, ut iam penes eum sit victoria. Alii sic coniungunt, Quamvis hodie sic illius fortitudo, o Deus, quia eum sustines in regno ac tueris: ego tamen non desinam sperare dum me quoque in regium solium extollas, sicuti pollicitus es. Propius ad Prophetae mentem accedunt qui uno contextu legentes Fortitudinem eius ad te custodiam, hunc eliciunt sensum, Quamvis hostis meus roboris sui fiducia intemperanter se iactet, ego tamen quietus manebo: quia scio, quicquid conetur, occulta tua providentia frenari. Et certe sic cogendi sunt in ordinem cuncti mortales, conatus eorum et vires subiiciamus Dei arbitrio. Mihi tamen melius videtur congruere alia versio, Fortitudo mea ad te: custodiam. Sicuti etiam in fine Psalmi, non dubito quin nominandi casu vertendum sit, *Fortitudo mea ad te: canam.* Quod ad summam rei non admodum interest: quia David in speculam fidei conscendit, unde intrepide violentos hostis sui impetus despiciat, statuens nihil posse nisi Dei permissu. Verum si duo haec separatim accipias, Fortitudo eius ad te, custodiam: sententia erit dilucidior. Priore enim loco David, potentiam Deo vendicans qua gubernet totum mundum, hostem suum arcano freno constringi, totumque eius robur aliunde pendere colligit, ut ne digitum quidem movere queat nisi annuente Deo. Postea subiicit se pacato et tranquillo animo fore, ut patienter quemlibet eventum exspectet. Verbum enim *custodiam* hic tantundem valet, ac me continebo: vel, tacitus attendam quidnam Deo placeat. Atque in coniugatione Niphal hoc sensu capitur Iesaiae 7, 4. Hic quidem ponitur in coniugatione Kal, sed nihil impedit quominus vertamus, Tacite observabo quemcunque Deus eventum dare volet. Interea non displicet quod quidam annotant, Davidem alludere ad custodes obsidendae domus suae causa missos: acsi diceret, ex opposito sibi aliam esse custodiam, dum quieta mente et composita, quid facturus sit Deus speculatur.

11. Deus clementiae meae praeveniet me: Deus videre me faciet in adversariis meis. 12. Ne interimas eos, ne forte obliviscatur populus meus: vagari fac eos in virtute tua, et disiice eos clypeus noster Domine. 13. Peccatum oris eorum, sermo labiorum ipsorum: deprehendantur in superbia sua, et de exsecratione et mendacio verba faciant.

11. *Deus clementiae meae.* Scribitur quidem hic affixum tertiae personae, sed punctus apponitur qui primam personam notat. Graecus quidem interpres transtulit in tertia persona: et hoc testimonio saepe Augustinus utitur contra Pelagianos, ut probet Dei gratiam antevertere omnia hominum merita: pie quidem, sed nimis argute, sicuti etiam proximum versum saepe adducit, ut retundat quicquid liberi arbitrii viribus arrogant homines. Custodiam, inquit, ad te fortitudinem meam, hoc est, modeste et humiliter subiicere se Deo debent homines, quia nulla fortitudine praediti sunt nisi quam suppeditat. Dictu quidem plausibile est, fortitudinem suam ad Deum custodire, qui sibi extra ipsum nihil virium tribuendo, ab una eius virtute pendent. Sancta etiam et utilis est doctrina: sed nobis sedulo cavendum est ne Scripturam torqueamus. Certe verbum קדם nihil aliud hic significat quam mature occurrere. Nec aliud intelligit David quam promptum sibi fore auxilium Dei quo opportune servetur. Summa igitur est, Utcunque cesset Deus, vel opem suam differat, in ipso tamen articulo aderit. Et certe nisi immodicus votorum nostrorum fervor praecipites nos ageret, satis perspecta nobis foret Dei sedulitas et festinatio ad nos iuvandos: sed dum nimis properamus, videtur nobis tardare. Iam confirmandae fidei suae causa, Deum appellat clementiae suae, quem saepe misericordem expertus erat: superioris enim temporis documenta certam spem dabant similis in posterum gratiae. Nam quod active quidam accipiunt, acsi laudem clementiae sibi tribueret David, frigidum et coactum est, trita est autem passiva locutio.

12. *Ne interimas eos.* Prudenter hoc sibi David ad patientiae materiam suggerit. Nisi extemplo Deus ad nihilum redigat hostes nostros, fingimus elapsos esse ex Dei manu: et quamvis eos lenta et diuturna tabe paulatim conficiat, non reputamus poenam de illis sumi. Quia igitur praepostere inhiant fere omnes ad subitam hostium suorum perniciem, David seipsum cohibens, Dei iudicium in levioribus etiam malis sub quibus languent reprobi, expendit. Certum quidem est, nisi oculos nobis obstrueret socordia, in subita impiorum clade magis conspicuam esse Dei vindictam: sed quia statim memoria nobis effluit, non frustra optat David quotidie renovari idem spectaculum, ut iudicii Dei cognitio penitus cordibus infixa maneat. Quanquam, ut dixi, contra longioris morae taedium hac doctrina se armat et munit, Deum consulto ultimam ultionem differre: ne si impios uno momento deleat, statim memoria extinguatur. Atque ita populi Israelitici ingratitudinem oblique perstringit, quod tam male in illustribus Dei iudiciis proficeret. Hic vero morbus hodie quoque nimis regnat in mundo, ut Dei iudicia quae notiora sunt quam si

clausis oculis praeteriri queant, impia oblivione in tenebras mergantur: ut necesse sit quotidie in theatrum nos deduci, ubi Dei manum adspicere cogamur. Atque hoc nobis in mentem veniat, ubi Deus non statim contra impios fulminat, nec tollit eos de medio, sed sensim atterendo consumit. Rogat autem ut Deus *eos faciat vagari:* nempe ut homines malis et egestate afflicti, huc illuc oberrent, dum nusquam inveniunt dolori suo solatium. Quod melius exprimitur altero verbo, *fac descendere,* vel disiice. Cupit enim ex honorifico gradu detractos, quasi ad pedes proiici, ut in sua miseria et probris continuum irae Dei spectaculum exhibeant. Quod ergo nonnulli nomen חיל vertunt Exercitum, et accipiunt pro Dei populo: coactum est. Potius Dei virtutem appellat David ad perdendos impios, quia terrenis opibus freti, putabant se esse inexpugnabiles. Porro quo facilius impetret quod postulat, in fine versus ostendit se causam totius Ecclesiae agere. Huc enim spectat pluralis numerus, *clypeus noster Domine.* Et certe quia divinitus electus erat in Regem, in eius persona continebatur salus Ecclesiae. Ideoque non privatim ipse impetebatur, sed totus populus, cuius saluti hoc modo consulerè Deus volebat. Eadem etiam fuit ratio cur patienter tulerit Deum moderari sua iudicia, ut in assidua eorum meditatione populum retinerèt.

13. *Peccatum oris.* Subaudiunt quidam interpretes particulam causalem *propter,* ut cohaereat haec sententia cum superiore versu. Et certe non dubium est quin hic sit causae redditio, cur aequum sit eos iactari, ut instabiles et inquieti semper vagentur. Optime tamen conveniet abrupta et defectiva locutio: acsi diceret David non opus esse longo examine, quia palam se prodat eorum iniquitas in linguae protervia. Peccatum, inquit, eminet in eorum ore: quia plenis buccis superbiam et crudelitatem suam evomunt. Atque hunc sensum confirmat quod continuo post sequitur, *deprehendantur in superbia sua.* Nam fontem insolentiae designat, quod tam petulanter et sine pudore sua magniloquentia opprimerent innoxium. Specialiter deinde explicat quomodo scelera sua ore proferrent, eos dicens *verba facere de exsecratione et mendacio.* Quo verbo significat, nihil praeter diras maledictiones crepare, totosque esse addictos fraudibus et calumniis. Qui passive accipiunt verbum ספר, ac interpretantur, In exemplum fore vindictae Dei impios quibus certas et memorabiles eius notas insculpsit: longius videntur recedere a mente Davidis.

14. Consume, in furore consume, ut non sint: et cognoscant quod Deus dominator sit in Iacob, usque ad fines terrae. Selah. 15. Et revertentur ad vesperum: latrabunt ut canis, et circuibunt urbem. 16. Ipsi vagabuntur ad comedendum: si non fuerint saturati, etiam pernoctabunt. 17. Ego vero cantabo fortitudinem tuam, laudabo mane clementiam tuam: quia fuisti arx mihi, et refugium in die tribulationis meae. 18. Fortitudo mea ad te, psallam: quia Deus arx mea, Deus clementiae meae.

14. *Consume.* Videtur sibi contrarius esse David, dum nunc ultimum interitum imprecatur hostibus, quos prius nolebat tam cito interfici. Quorsum enim consumptio in furore, nisi ut repente tollat e medio Deus qui perdendi sunt, non autem mediocres vel tardas de illis poenas sumat? Sed non dubium est quin diversum tempus notet, atque ita facile tollitur dissidium, quod in exemplum diu propositos, tandem ultimo exitio devovet, ubi scilicet maturum advenerit tempus. Scimus imperatoribus Romanis solenne fuisse, postquam captivos ad diem triumphi servatos per urbem circumduxerant, ubi in Capitolium ventum erat, illos tradere in manus lictorum, ut statim iugularentur. Sic nunc precatur David, ubi Deus impios ad tempus superstites reliquerit: donec celebrem de ipsis triumphum ageret, tandem in exitium tradi. Iam haec duo inter se optime conveniunt, iudicia Dei nobis statui ante oculos longo temporis successu, ne excidat eorum recordatio: et tamen ubi satis edoctus fuerit mundus, infenso et adverso Deo nihil reprobis superesse praeter lentam tabem, mature tunc ad suum exitium deduci, quo melius expergefaciat tale spectaculum pigras mentes vel levioribus poenis minus attentas. Ideo subiicit, *ut cognoscant usque ad ultimos fines terrae Deum in Iacob dominari.* Nam quod alii copula interposita exponunt, Ut cognoscant Deum in Iacob et reliquis mundi plagis dominari: mihi non placet, ac sensum pervertit. Potius enim exquisitum supplicii genus notat David, cuius fama ad remotissimas quoque gentes perveniat, et caecis ipsis ac profanis hominibus incutiat Dei metum. Nominatim vero imperium Dei agnosci vult in Ecclesiae gubernatione: quia valde absurdum videri poterat, res illic tam confusas esse ubi sibi Deus erexerat regium solium, ut sacrarium eius nihil a caverna latronum differret.

15. *Et revertentur.* Non ita multum refert sive in futuro tempore legamus haec verba, sive resolvamus in tempus optativum, ut precationem suam continuet David. Quanquam libenter in eam sententiam inclino, postquam David votis suis finem imposuit, nunc spem concipere felicis successus quem optaverat. Est autem concinna allusio ad id quod prius dixerat de rabiosa eorum fame. Neque enim nunc eodem sensu verba quibus ante usus fuerat repetit, sed ironice dicit alio modo fore famelicos, et aliter quam sperassent ipsis cessurum. Prius conquestus est, instar canum latrare, nempe quia eos agebat inexplebilis nocendi cupiditas et furor: nunc vero improbos eorum conatus subsannans, dicit, ubi satagendo se toto die fatigaverint, frustratum iri suis votis. Itaque superiori querimoniae opponitur haec gratulatio de irrita et inani eorum diligentia. In fine versus 16, quidam particulam אם לא hoc est, si non, volunt iurisiurandi esse formulam. Sed quia nimis subtiliter deflectunt Prophetae verba, eorum commento non assentior. Alii volunt bis repeti negationem, Si non fuerint saturati, neque pernoctabunt. Sed hoc quoque videtur remotum esse. Simplex vero et genuinus sensus sponte occurrit, Quamvis non fuerint saturati, cogentur tamen ire cubitum, atque hac circumstantia magis augetur inediae et famis incommoditas, quod ubi sine profectu totum diem mendicando consumpserint, fessi tamen ieiunum et vacuum ventrem in lectum afferant.

17. *Ego vero cantabo.* Non modo intelligit his verbis sibi fore canendi materiam, sed iam se ad gratiarum actionem accingit. Ac primo liberationem suam fatetur magnificum fore virtutis Dei opus, deinde gratuitum beneficium. Verum quidem est, Davidem sine strepitu furtim uxoris solertia tunc clapsum esse ex hostium manibus: sed quia hoc stratagemate elusit Deus apparatum et copias Saulis, merito dicitur exseruisse robur suum. Quanquam David exemplo uno admonitus, videtur longius respexisse, atque ita complexus esse varia auxilia quae subinde expertus est.

18. *Fortitudo mea ad te.* Clarius exprimit se acceptum Deo ferre quod salvus est. Nam virtutis suae laudem Deo resignans, nihil sibi facit reliquum. Prius dixerat fortitudinem hostis sui esse ad Deum: idem nunc de sua praedicat. Sed eleganter ambiguam locutionem diverso sensu ponit. Nam Deus fortitudinem impiorum continet, ut cohibeat ac frenet, imo ostendat fallaces et nullas esse quas illi vires sibi arrogant. Interea suos fulciens, robur illis suppeditat, ne unquam deficiant. Antehac ergo gloriatus est se fore securum, quod Saul arcana Dei providentia constrictus, ne ad levandum quidem digitum idoneus foret. Nunc quantumvis ipse debilis sit, praedicat satis sibi virtutis esse in Deo: ideoque subiungit sibi iustam esse psallendi causam: sicuti Spiritus per os Iacobi 5, 13. laetos et hilares ad psallendum invitat. Quod alii legunt, Fortitudinem meam ad te canam: duriusculum esse lectores vident. Itaque non dubito distincta esse haec duo membra, sicuti ante attigi.

PSALMUS LX.

Arg. David iam locatus in solio, et insignibus aliquot victoriis potitus, quae ad stabiliendum regnum eius valere poterant, Dei gratiam praedicat et extollit: neque id testandae modo gratitudinis causa, sed ut residuum populum, qui iugum subire adhuc recusabat, sibi conciliet, atque ita colligat lacerum populi corpus. Postquam autem dixit fulgere aperta benedictionis Dei signa, quae testentur ipsum divinitus electum esse Regem, praecipue ad oraculum revocat fideles, ut intelligant se coalescere Dei auspiciis, si unctionem a Samuele factam consensu suo approbent. Simul etiam preces admiscet, ut perficiat Deus quod coepit.

1. Praefecto, super Susan eduth, Davidis Michtham ad docendum, 2. Quum proeliaretur contra Syrios Mesopotamiae, et contra Syrios Soba, reversusque Ioab caecidisset Idumaeos in valle Salis ad duodecim milia.

1. *Praefecto etc.* De priore inscriptionis parte quia alibi dictum est, minus nunc laboro: nisi quod iterum repeto *Susan eduth*, quod lilium testimonii vel pulcritudinis vertunt, mihi videri initium veteris cantilenae. Quod postea additur, *ad docendum*, vulgo huc referunt, quod datus fuerit Psalmus Levitis quem ediscerent. Sed alii hoc commentum merito repudiant: quia peculiaris nota non quadraret in re Psalmis omnibus communi. Magis ergo probabile est notari doctrinae genus, quod huic Psalmo conveniat. Coniicere autem licet,

quum David tot praeclaris victoriis ornatus, nondum tamen pacato regno frueretur, hac voce notasse finem sibi propositum, ut factionibus abolitis, qui ante rebelles fuerant, tot documentis victi, tunc saltem agnoscerent regem divinitus creatum: acsi diceret, Saltem experientia doceat regnum meum Deo placere, quod multis benedictionibus nobilitat in oculis hominum. Venio nunc ad circumstantias historiae et temporis. Hoc canticum dicitur esse quasi epinicion victoriae quam adeptus est de Syriis, et aliis foederatis gentibus. Hebraei, quia Mesopotamiam aliasque regiones censent in Syria, quam ipsi Aram nominant, postea in species distinguere coguntur: sicuti hoc loco ponitur Syria נהרים pro Mesopotamia, quam ex Latinis quidam Graecos aemulati, Interamnem vocaverunt. Deinde ponitur Syria צובה, quam non absque ratione quidam Sophenem esse coniiciunt, quia ad ripam Euphratis adiacet. Dicitur autem 2. Samuelis capite 8, versu 3. Rohob rex Soba percussus a Davide, quum profectus esset ad occupandum imperium Fluminis. Tertia etiam Syria Damasci illic ponitur, quae Iudaeae proprior est, adeoque contigua. Aliis etiam Scripturae locis Syria latius extenditur, et pro locorum diversitate adduntur alia epitheta. Quum autem tunc Davidi bellum a vicina quoque Syria illatum fuerit, et exercitum qui illinc ad iuvandos Ammonitas venerat, communiter profligaverit, exoritur hic quaestio, cur tantum incolas Mesopotamiae et regionis Soba nominet. Mihi verisimile est, de longinquis gentibus, quia plus formidinis incusserant, habitum fuisse sermonem: quia illustrius hoc fuit specimen gratiae Dei, tam longe propagari Davidis imperium. Ergo vicinis gentibus praeteritis, longinquos et sola fama terribiles populos David commemorat, quorum strages propter novitatem fere incredibilis erat. Quod autem in Sacra historia viginti duo millia numerantur, quum inscriptio haec nonnisi duodecim millia contineat: solutio facilis est. Illic enim dicitur Abisai profligasse copias, quarum strages hic ad fratrem eius Ioab refertur. Verum simul notandum est, inter se partitos fuisse exercitum. Quum autem Abisai gradu honoris et auctoritate inferior esset, mirum non est, quamvis communiter ambo hostes percusserint, laudem totius victoriae summo duci tribui: sicuti etiam primo Samuelis capite decimo octavo, versu septimo, Davidi, cuius auspiciis res gesta est, totum hoc tribuitur. Interea probabile quoque est, in ipso proelii congressu occisum fuisse circiter dimidium numerum: alios autem dispersos, in fuga caesos fuisse a Ioab.

3. Deus repulisti nos, dissipasti nos: iratus es, revertere ad nos. 4. Tremere fecisti terram, fecisti dehiscere: sana contritiones eius, quia concussa est. 5. Ostendisti populo tuo durum, potasti nos vino stuporis.

3. *Deus repulisti nos.* Incipit a precatione, quo se et alios melius excitet ad reputandam Dei gratiam. Interponitur enim comparatio, ex qua melius pateat regnum Saulis a Deo fuisse reprobatum. Ergo de misera tristique dissipatione conquestus, precatur ut rebus in melius mutatis, propitium se Deus exhibeat populo suo. Nam quod putant quidam Davidem loqui de suis afflictionibus, non

adeo quadrat. Fateor quidem, antequam regno sit potitus, duriter fuisse probatum: sed quum se toti populo adiungat, ac deploret communes omnium miserias, mihi non dubium est quin per comparationem illustret gratiam Dei, quae statim ab exordio regni eius novo modo illuxerat. Hac igitur ratione deplorat graves et longas calamitates, quibus prope afflicta fuerat Ecclesia sub Saule. Atque hoc notatu dignum est, quum gentiles suos accerrimos et saevissimos sensisset hostes, ubi nunc solio potitus est, oblivisci omnes illorum iniurias, quia suae vocationis memor est: ideoque prodire in conspectum Dei quasi unum ex populo. *Dissipationem* vero ponit quasi praecipuum malum: quia fractis vel attritis Saulis opibus, sic exposita hostibus terra erat in praedam, ut nemo domi suae tutus lateret, sed omnes ad fugam et exilium essent parati. Postea hanc vastitatem iterum metaphorice describit, dicens non minori deformitate affectam esse terram, quam si *hiatu abrupta fuisset*. Neque enim terram chasmate divulsam fuisse intelligit: sed ita collapsum fuisse vel deiectum populi statum, ut calamitas ubique conspiceretur qualis terrae motum et hiatum sequi solet. Ex quo enim a Deo Saul defecit, coeperunt res eius pessum ire, donec in totum ipse periit, et populum reliquit fere perditum ac deploratum. Certe omnes tunc erant in summo metu ac trepidatione: hostibus autem ludibrio erat Abrahae semen: nec iugum refugisset, si modo tolerabilis oblata esset servitutis conditio. His signis ostendit David alienatum fuisse Deum a Saule, ideoque fontem omnium malorum detegit, Deum iratum fuisse dicens. Ceterum eundem qui percussit medicum nunc implorat, rogans ut sanet fracturas.

5. *Ostendisti.* Primo dicit populum aspere tractatum fuisse: et statim malorum acerbitatem similitudine exaggerat, quod inebriati fuerint vino soporis aut vertiginis. De nomine תרעלה ne Hebraei quidem interpretes inter se conveniunt, quia multi transferunt venenum. Sed facile est colligere Prophetam de venefica potione specialiter loqui, quae mentes sensu et intelligentia privat: acsi dixisset Iudaeos malis fuisse obstupefactos. Voluit enim Dei maledictionem, quae sub Saule grassata fuerat, illis ante oculos ponere: ut deposita pervicacia, solium a Deo reprobatum suis auxiliis fulcire desinerent.

6. Dedisti timentibus te vexillum, ad vexillandum coram veritate. Selah. 7. Ut liberentur dilecti tui serva dextera tua, et exaudi me. 8. Deus loquutus est in sanctitate sua, laetabor: dividam Sichem, et vallem Suchoth dimetiar. 9. Meus Galaad, et meus Manasse, et Ephraim robur capitis mei: Iehuda Legislator meus. 10. Moab olla lotionis meae: super Edom proiiciam calceum meum: Palaestina iubila super me.

6. *Dedisti.* Quidam praeteritum verbi tempus transferunt in optativum modum, ut continua sit precatio. Atqui David potius gratulationem votis permiscens, admonet, in mutatione quae contigerat, apparuisse clarum signum favoris Dei. Agit ergo Deo gratias totius populi nomine, quia vexillum erexerit ad recreandos animos,

et colligendam dispersionem. Particulam quae sequitur, *coram veritate*, frigide, meo iudicio, et ieiune accipiunt qui putant Deum Iudaeis ideo propitium fuisse, quia veraces et integri deprehensi erant. Scimus enim proceres fuisse bis et ter perfidos, totum etiam vulgus cum suo capite fuisse foedifragum: quia a primo ad ultimum omnes ad extinguendam Dei gratiam conspiraverant. Itaque non dubito quin significet David exortam e tenebris fuisse Dei veritatem, ubi praeter spem restitui subito coepit Ecclesia: quis enim non putasset irritas esse promissiones Dei in tanta desperatione? Davide igitur in solium evecto, simul emersit Dei veritas quae suffocata diu fuerat. Quanquam autem toti populo beneficium hoc praestitum fuit, David tamen admonet Deum respexisse suos cultores, quantumvis paucos numero, ut eorum saluti consuleret. Postea ad precationem iterum redit. Nisi forte initium versus, *ut evadant dilecti tui*, cum superiore sententia contexere magis placeat: in quam partem ego libenter inclino, nam in ipsa varietate David magnitudinem gratiae commendat, quod Deus suos animaverit ad tollendum vexillum, qui prius sine spe effugii in extremas angustias redacti erant, ut certa instaret perditio, nisi mirabiliter erepti essent. Quos autem prius dixit timentes Dei, eosdem nunc vocat dilectos: qua voce subindicat non ita rependere Deum suis cultoribus mercedem, quin simul gratuitae dilectionis respectum habeat. Quod preces adiungit, eo monemur, quamvis in sublime Deus nos extulerit suis beneficiis, modeste tamen et humiliter semper rogandum esse ut opus suum prosequatur.

8. *Deus loquutus est*. Hactenus experimenta attigit, ex quibus perspici poterat novus et iam aliquot annis insolitus Dei favor: quia scilicet populum ex afflicto florentem reddiderat, et ita converterat fortunam, ut secunda victoria primam exciperet, secundam tertia. Nunc quod praecipuum erat, populi mentes revocans ad promissionem, dicit Deum ore suo testatum esse quod effectu postea sancivit. Nam utcunque Deus innumeris gratiae suae exemplis nos obruat, nulla tamen vigebit eorum notitia, nisi praefulgente verbo. Posset autem hoc tam in totius populi quam in Davidis persona legi, et certe David, etiamsi seorsum loquatur, minime tamen se ab universo corpore separat, cui praefectus fuerat in caput. Iubet ergo populum, si non sufficiant documenta gratiae Dei, animos ad hoc oraculum erigere, quo Rex fuerat destinatus cum praeclaris elogiis. Ac Deum quidem locutum esse dicit *in sanctitate sua*; quod sicuti de Spiritu sancto accipi non placet, quia nimis argutum videtur commentum: ita nescio an de Sanctuario intelligere conveniat, neque enim legimus responsum illic datum fuisse Samueli. Rectius ergo erit retinere nomen sanctitatis: quia ut rata esset oraculo fides, constantiam suam atque adeo efficaciam promissionis multis signis declaraverat. Quia ergo nullus erat dubitationi locus, epitheto insignit quod per os Samuelis pronuntiatum fuerat. Subiicit continuo post, se in hoc Dei verbo praecipue acquiescere. Tametsi enim multas victorias adeptus erat, quae procul dubio animum addiderant, se tamen plus laetitiae cepisse significat ex vocali testimonio, quam ex aliis omnibus signis. Et certe quamvis ad nos exhilarandos plurimum valere debeant omnia Dei beneficia, merito tamen summum gradum obtinet fides, quae et letales omnes tristitias aboleat, et spirituali gaudio

nortuos vivificet. Porro non solum privatim se laetatum esse dicit, ed pios omnes accersit in societatem gaudii. Refert deinde oraculi ummam, sed ita ut in ipsa narratione, fidei suae certitudinem de- laret, loquitur enim quasi de re sibi probe comperta et indubia: eque facturum gloriatur quod Deus promiserat. *Dividam*, inquit, *Sichem et vallem Suchoth dimetiar.* Partes autem nominat quae ero in eius potestatem venerunt: ac eo tempore Psalmus videtur sse compositus quo adhuc manebat eorum possessio penes filium Saulis. Quia ergo magnum de his regionibus certamen fuit Davidi, quamvis sero, iugum tamen subituras esse dicit, quia Deus fidem uam interponere dignatus sit. Eadem etiam ratio est *Galaad, et Manasse.* Quantum ad Ephraim spectat, quoniam tribus illa maxime populosa uit, merito vocat robur capitis sui, hoc est principatus. Iam quo plus fidei oraculo conciliet vetustas, tandem addit *Iehudah fore sibi ducem:* acsi diceret, non aliter rite posse coalescere Abrahae posteros, nisi colligantur sub tribum Iehudah, vel ducem qui inde progenitus fuerit: quia sic olim praedictum fuit a Patriarcha Iacob. Nam ad vaticinium illud alludit quod refertur a Mose Gen. 49, 10. Non exibit sceptrum de Iuda, etc. Et illic etiam ponitur nomen מחוקק quod Legislatorem vertunt. Hinc ergo constat nullam fore stabilitatem imperii, nisi resideat in tribu Iehuda, quia Deus ab initio non modo sic decrevit, sed pronuntiavit sibi placere. Porro aptius hoc ad totum populum refertur quam ad Davidem, sicuti nuper admonui non tam privato nomine loqui, quam suscipere totius Ecclesiae personam.

10. *Moab olla.* Transit iam ad alienigenas, quos longe discernit a suis popularibus, dominari enim eum oportuit filiis Abrahae tanquam fratribus, non autem mancipiis: in profanos vero et incircumcisos permissum erat durius imperium, quo eos violenter subigeret. Neque tamen victoribus licebit tyrannidis praetextum hinc petere, ut gentes bello devictas pro libine opprimant: quia spectandum est Dei mandatum, in quo longe differunt a Davide: qui non tantum regia potestate ornatus fuit, sed creatus a Deo ultor Ecclesiae, praesertim adversus implacabiles illos adversarios, qui humanitatis obliti, cognatis suis molesti esse non destiterant. Contemptim Moabitas sibi pelvim fore dicit ad pedes lavandos: quia scimus pedum lotionem fuisse in usu communi Orientalibus. Eadem est ratio in proiectione calcei super Edom. Est enim hoc signum contumeliae: quia sicuti sacro et electo populo superbe insultaverant, ita serviliter erant tractandi. Quod sequitur de Palaestina, ambiguum est. Quibusdam videtur esse ironica loquutio, quasi exprobret David inanes iactantias Philistinis: quia integris adhuc viribus petulanter eum incessere solebant. Et רוע non modo clamare iubilando significat, sed etiam tumultuari, ubi se ad proelium concitant milites. Alii simpliciter exponunt de servili applausu: quia utcunque praefractis animis iugum odissent, coacti tamen sunt victori suo adulari, sicuti Psalmo 18, 45. vidimus, Filii alienorum mentientur mihi.

11. Quis deducet me in urbem munitam? quis deducet me usque ad Edom? 12. Annon tu Deus qui repuleras nos,

et non egrediebaris Deus inter exercitus nostros? 13. Affer nobis auxilium a tribulatione, quia vana salus hominis. 14. In Deo faciemus virtutem, et ipse conculcabit adversarios nostros.

11. ***Quis deducet me.*** Iam per modum occupationis ultra progreditur, seque reliqua a Deo sperare dicit, donec captis hostium munitionibus, solidam victoriam adeptus sit. Nam quum adhuc multi acriter resisterent, videri potuit ante tempus gloriari. Sed quia pollicitus est Deus aemulos omnes populos sub eius potestatem venturos et manum, quascunque adhuc difficultates vel discrimina restare cernat, Deo praeeunte secure pergit tanquam ad successus indubios. Urbem munitam quidam interpretantur Raboth, quae metropolis erat Moabitarum. Sed rectius alii heterosin numeri esse docent, ac Davidem indefinite loqui de hostium urbibus, quarum receptaculo confisi statuerant minime cedere. Ipse autem Deum sibi ad illas expugnandas ducem fore praedicat, sicuti in acie victoriam contulit. Iterum vero comparatione gratiam amplificat, quae effulserat sub eius regno, ut inde legitimam ac sanctam esse suam vocationem probet. Deus (inquit) qui nos ante hac deseruerat, et passus fuerat infeliciter bellare, nunc patefaciet mihi urbium portas, ut per cunctas hostium munitiones perrumpam.

13. ***Affer nobis.*** Iterum ad precationem redit: imo ab illa quam vidimus spei certitudine deducitur ad precandi studium, dicit autem, modo auxilietur Deus, ut non aliunde quidquam subsidii accedat, in sola eius manu plenam esse salutem. Sic enim ad verbum legitur, ***et vana salus hominis***, acsi diceret, Domine sicuti nullo adiutore indiges quum virtutem tuam exserere placet: ita simulac testatus fueris te nobis favere, non erit cur humanam opem amplius expetamus: quia potentiae tuae fulgore omnes terrenae opes evanescunt. Quia tamen omnium fere consensu copula hic in causalem particulam resolvitur, ego quoque hanc interpretationem libenter admitto. Atque utinam probe cordibus nostris insideret haec sententia. Unde enim fit ut totus fere mundus semper vacillet, vel spes vanas concipiat ad se inflandum, neglecto Deo, nisi quod nemo gustat salutem Dei, quae una sufficere debebat, quum extra eam quaecunque se ab hominibus offerunt auxilia, fallaces sint praestigiae? Nam quod salutem hominum, quae nulla est, opponit Dei saluti, impropria est loquutio, nempe quia stulte varias salutes nobis in mundo imaginamur, per concessionem figmentis nostris tribuit rei nomen. Neque enim si quando utitur Deus opera hominum in nobis servandis, vel munus illis suum resignat, vel eos ornat suis spoliis. Vere igitur ea quoque salus, Dei censetur, quam per homines administrat. Sed nihil aliud voluit David, quam fictitium esse quicquid aliunde quam a solo Deo auxilii speratur. Hanc sententiam ultimo versu confirmat, quia nec quicquam possumus nisi eius virtute, et ipso iuvante invicta fortitudine sumus instructi. Duobus enim membris constat quod dicit, *In Deo faciemus virtutem*, nempe simulac gratiam suam subduxerit Deus, concidere et effluere quicquid in hominibus creditur esse virtutis, rursum qui in solo Deo fortes sunt, perfecta virtute esse praeditos, ut superandis cunctis difficultatibus pares sint

e idonei. Ac ne putetur dimidiam solum fortiter agendi laudem Deo adspergere, totum opus in solidum ei postea vendicat, quum addit *conculcaturum hostes*. Quod si contra homines pugnando, laudem agendi inter nos et Deum partiri fas non est: quanto minus tolerabile est sacrilegium, in salute promerenda vires liberi arbitrii, Spiritus sancti gratiae opponere, acsi aequalis esset concursus? Sua itaque superbia se praecipitant quicunque seorsum a Deo sibi arrogant vel minimam guttam virtutis.

PSALMUS LXI.

ARG. *Quanquam Psalmus hic a precatione incipit, vel saltem breviter refert orationem a Davide conceptam quum eum premeret gravis anxietas: maior tamen pars in Dei laudibus et gratiarum actione consumitur: quia praedicat se divinitus ab ingenti periculo, qualecunque illud fuerit, liberatum fuisse, et in solio regio stabilitum.*

1. Praefecto super Neginoth, Davidis. 2. Audi Deus clamorem meum, attende precationi meae. 3. Ab extremo terrae ad te clamabo dum angitur cor meum, in arcem quae exaltatur supra me deduces me: 4. Quia fuisti spes mihi, turris fortitudinis a facie inimici. 5. Habitabo in tabernaculo tuo in secula, tutus ero in abscondito alarum tuarum. Selah.

1. *Audi Deus*. Tametsi non prorsus certum est quo tempore compositus fuerit hic Psalmus, coniectura tamen magis probabilis est, Davidem aliquamdiu potitum fuisse regno, dum in has de quibus loquitur, insidias incidit. Et ego libenter eorum subscribo sententiae qui ad tempus conspirationis Absalom referunt: quia non potuit nisi profugus, ab extremis terrae finibus clamare, quod secundo versu dicit se facturum. Iam in ipsa prece vehementem affectum *clamoris* nomine designat: quia sive submisse conquestus sit apud Deum, sive altius vocem extulerit, interior tamen animi impetus et zeli ardor clamori merito confertur. Repetitio quoque ostendit constanter perseverasse in precibus. Atque haec assiduitas exemplo nobis esse debet, ne fatigemur orando, quamvis non statim palam faciat Deus se votis nostris fuisse propitium. Per *extremum terrae* non dubito quin locum exilii denotet, ut prohiberetur ab accessu Sanctuarii et urbis regiae. Nam quod nonnulli allegorice accipiunt, acsi diceret ex profunda abysso se orare: parum solidum mihi videtur. Iam quia postea se Regem nominat, quod nusquam dixisse legitur ante Saulis mortem, colligere promptum est notari tempus illud quo trepide fugiens furorem filii Absalom in desertum Mahanaim et alios recessus se abdidit. Nam quia Deus montem Sion elegerat tam domicilio Arcae foederis, quam Regis solio, dicit David se eiectum esse in extremos terrae angulos, quia a praecipua et maxime optabili parte eiectus erat. Iam si David sub umbratili Legis cultu, quamvis a Sanctuario

longe profugus esset, orare tamen non destitit, nulla erit hodie temporis nostri excusatio, nisi fide in coelum conscendimus, quaecunque obstacula nobis obiiciat Satan, quando nos ad se tam benigne Deus invitat, et via patefacta est per Christi sanguinem. Ergo quibus ablata est Verbi praedicatio, et qui Sacramentis privati, ab Ecclesia Dei exsulant, Davidis tamen exemplo discant, ab ipso deserto et longa distantia ad Deum clamare. Tristitiae et moeroris postea meminit. Deinde adiungit, se ab omnibus refugiis fuisse exclusum, quo clarius in ipso exitu refulgeat Dei gratia. Quia verbum עטף Hebraeis tegere interdum vel involvere significat, vertunt quidam hoc loco, *Dum volvitur cor meum:* acsi diceret iactari sursum et deorsum, vel aestuare. Verum haec expositio durior est. Rectius alii, Dum curis et molestiis involvitur vel obruitur cor meum. Ego quod simplicius erat sequi malui: quanquam metaphoram illam non repudio. Ceterum hac particula testatur sibi tristitiam non obstare quominus ad Deum confugiat. De externa tentatione nuper diximus, quum a Sanctuario procul remotus esset, distantiam, quae interposita erat, superasse, ut clamorem suum ad Deum dirigeret: nunc fatetur non fuisse sibi cor ferreum, vel Stoica duritie obstupefactum contra dolores et molestias, sed intus quoque difficilem sibi fuisse luctam cum moestitia et anxietate cordis. Ergo quo magis se constringi aegritudine vel cura sentiunt fideles, eo fortius eniti convenit, ut haec impedimenta perrumpant. Haec vero summa est, ut Deus in tutum asylum, a quo videtur excludi, eum recipiat. Rupis enim vel arcis nomine securam protectionem intelligit: ab ea se dicit arceri, quia, nisi Dei manu erectus, gradum promovere nequeat. Nam quum undique circumspiceret, tuta omnia et tranquilla loca quodammodo in sublime attolli putabat, et accessum negare. Conqueritur ergo omnia auxilia sibi abripi, et a se procul alienari: sed interim quamvis nulla appareat liberationis ratio, se tamen non dubitat fore salvum, si modo Deus porrigere manum velit. Simplex itaque absque figura sensus est, Quamvis mihi subtrahantur omnia auxilia, et totus mundus effugia omnia praecludat, tu Deus praeter spem me eripies. Quae doctrina apprime notatu digna est, ut discamus salutem, quae a Deo speranda est, proprio carnis sensu non metiri, nec subsistere in mediis quae occurrunt, sed Dei arbitrio permittere arcanos servandi modos. Nam quisquis formam praescribere tentat, videtur data opera immensam Dei potentiam in arctum cogere.

4. *Quia fuisti spes mihi.* Vel superiora Dei beneficia confirmandae fidei suae causa in memoriam revocat: vel sibi iam de praesenti liberatione gratulatur. Utrumque enim probabile est, nam quum nihil nos ad bene sperandum melius animet, quam recordatio cognitae et perspectae Dei gratiae, in hac meditatione David saepe inter precandum se exercet. Quia tamen reliquum Psalmum in gratiarum actione consumit, absurdum non erit hinc exordium facere. Quanquam si placeat hic sensus, particula כי affirmativa potius erit quam causalis. Versu quidem proxime sequenti secure gloriatur sibi posthac locum semper fore in sanctuario Dei. Nam quod putant quidam adhuc eum profugum, et a patria extorrem, reditum sibi promittere, nescio an conveniat, magis enim videtur de restitutione laetari, quam longinquam consolationem doloris sedandi causa accersere: quod ex

sequenti contextu melius patebit. Quanquam autem postliminio in suum palatium reversus erat, Regiae tamen dignitati, opibus, splendori, et deliciis cultum Dei praefert. Sicuti enim alibi ostendit, inter saevissimas calamitates nullo dolore aeque se cruciari, quam quod pietatis exercitiis carebat: sic nunc ad felicitatem pluris aestimat, suppliciter coram altari iacere, quam sedere in Regis solio. Ceterum continuo post declarat se sub externis illis figuris non superstitiose coluisse Deum, ut solebant crassi homines, sibi enim quietem eligit *sub umbra alarum* Dei. Nam quum visibili Tabernaculo rude vulgus Deum affigeret, David hoc symbolo admonitus, spiritualem fidei intuitum sursum extulit. Neque tamen inficior quin ubi de umbra alarum loquitur, ad Cherubim alludat. Tantum hoc nobis fixum maneat, Davidem non fuisse retentum in mundi elementis, sed sursum fuisse evectum, ut spiritualiter Deum quaereret ac coleret.

6. Quia tu Deus audivisti vota mea, dedisti haereditatem timentibus nomen tuum. 7. Dies super dies Regis adiicies, anni eius sicut generatio et generatio. 8. Habitabit in seculum coram facie Dei: clementiam et veritatem para, custodient eum. 9. Sic canam nomini tuo in seculum, ut reddam vota mea quotidie.

6. *Quia tu Deus audivisti.* Confirmat quod nuper dixit de quieta statione sub alis Dei. Inde enim subita laetitia, quod Deus exauditis eius precibus, tenebras in lucem verterat. In nomine *votorum* est synecdoche, nam quia precando vota nuncupaverat, sub una parte totum intelligit. Summa est, quamvis prudenter colligendis viribus tempus sumpsisset, sacerdotum etiam favore, et strenui militum opera esset adiutus, statum tamen suum nonnisi certa et manifesta Dei virtute recuperasse. Si in nomine יראי esset litera ל, nulla esset ambiguitas quin generaliter diceret, Deum haereditatem dedisse suis cultoribus. Nunc potest alter sensus non male quadrare, datam fuisse Davidi haereditatem quae manet omnes Dei cultores. Ego tamen generalem sententiam libentius amplector, Deum nunquam frustrari servos suos, quin perfunctos certaminibus et molestiis, quibus exercet ac probat eorum fidem, aeterna tandem felicitate donet. Oblique enim stultam confidentiam ridet David, qua exsultant impii in rebus prosperis, quantisper illis indulget Deus, vel parcit. Illa enim felicitas, in qua sibi placent, nonnisi imaginaria est, statimque evanescit. David autem nomine *haereditatis* servos Dei non evanida prosperitate, sed solido firmoque gaudio frui docet: quia temporales vel momentaneae afflictiones, quibus probantur, adiumenta sunt aeternae salutis. Gratias itaque agit Deo, quia non ad triduum duntaxat exhilaret suos cultores, sed in certa et stabili vita eos confirmans, quasi haereditarium illis fundum assignet. Et certe quum fide non possideant impii Dei beneficia, quasi ex rapto in diem vivunt. Vera autem et legitima bonorum fruitio penes solos Dei cultores residet.

7. *Dies super dies.* Non potest ad Davidis personam restringi haec gratulatio. Etsi enim prorogata fuit eius vita usque ad ultimum senium, et pacato Regni statu, tradita etiam filio successione, satur dierum mortuus est: non tamen excessit unius hominis aetatem: et maior etiam vitae pars multis aerumnis, curis et doloribus misere confecta fuit. Quare non dubium est quin istam annorum seriem atque etiam aetatum ad Christum usque continuet, diximus enim iam saepius qualis fuerit illius Regni conditio: nempe ut Deus populum unum sub uno capite collectum tueretur: ac rursus ex dissipatione colligeret. Iam vero ad nos quoque pertinet ista successio, quia Christum non in se modo, sed in suis membris usque ad finem mundi vivere oportet, sicuti dicit Iesaias 53, 8. Generationem eius (vel aetatem) quis enarrabit? Quamvis enim variae tempestates et procellae, variique hostium insultus quotidie multas ruinas Ecclesiae minentur, denuntiat tamen Propheta seculis omnibus fore superstitem: David vero usque ad Christi ipsius adventum continuam Regni propagationem praedicit.

8. *Habitabat in seculum.* Simplicior loquutio est, quam quam nuper dicebat, Habitabo in tabernaculo. Se enim Dei protectione securum et tranquillum fore dicit, quia eum habebit vitae suae custodem. Neque enim dubium est quin per *Dei faciem* notetur providentia et paterna cura quam de suis suscipit. Et certe inter tot pericula quibus undique obsidemur, ne ad momentum quidem staremus, nisi nos Dei oculus salvos praestaret. Haec autem vera est beatae vitae stabilitas, ubi persuasi sumus divinitus eam gubernari. Sequitur altera postulatio, ut Deus *clementiam et fidem decernat*, custodiendo et tuendo Regem: cuius potest duplex esse sensus. Quia enim humanitas et fides verae sunt regnorum fulturae, non absurdum esset, Davidem sibi petere mansuetudinis vel clementiae et integritatis spiritum, ut hoc modo in regno stabiliatur. Meo tamen iudicio probe conveniet alter sensus, ut Deus ad custodiendum regem clementia et veritate sua se accingat. Nam מנה non tantum parere sed etiam praeficere vel decernere significat: acsi dixisset Regni sui fidelem custodiam in sola Dei misericordia fide includi. Interea verbo *parandi*, vel praecipiendi ostendit Deo esse in prompta media quibus suos conservet. Tandem concludit se constanter et assidue operam daturum canendis Dei laudibus ad vota sua solvenda. ubi iterum notanda est harmonia inter duas invocationis Dei partes: quia David non minus in mediis periculis ad Dei opem confugit, quam gratum se ostendit postquam liberatus fuerat.

PSALMUS LXII.

Arg. Psalmus hic magna ex parte meditationes continet, quibus David se et alios ad spem in Deo locandam animat, et contra tentationum certamina armat et instruit. Quia vero nihil proclivius est quam sensus nostros fallacibus mundi illecebris a Deo abstrahi, ut effluant et evanescant, acriter in hanc vanitatem invehitur, ut se et alios in solo Deo contineat.

1. Praefecto super Ieduthun Psalmus Davidis. 2. Verum-

amen ad Deum silet anima mea, ab ipso salus mea. 3. Veuntamen ipse est rupes mea et salus mea, arx mea: non novebor graviter.

Quia scitur Iedathun unum fuisse ex praecipuis cantoribus, puant quidam mandatas ei fuisse partes canendi huius Psalmi. Et erte Psalmo 39. probabile est notari cantorem ex illa familia. Sed ic diversa videtur ratio, quia non dicitur Psalmus ipsi Iedutbun uisse datus, sed super Ieduthun. Unde nonnulli coniiciunt celebris autilenae fuisse initium. Ceterum quia particula על tantundem saee valet atque latinum ad, vel propter. vel coram, vel apud: non nale quadrabit, Psalmum hunc fuisse depositum apud posteros Ieuthun. Hoc de inscriptione breviter dictum sit. Si placeat versio uam posui, Psalmus ex aprupto incipiet, sicuti patheticae sententiae t plurimum defectivae sunt: ac omnino tale initium est Psalmi 73. Nam, ut illic clarius videbitur, Propheta ex disceptationibus inter uas aestuaverat, mentem suam colligens, acsi ansam contrariis raionibus praecideret, adversative pronuntiat, Deus tamen Israeli suo onus est. Idem et de praesenti loco sentio. Scimus non ita compoitas esse piorum mentes, quin saepe alternis fluctuationibus iactari contingat. Dei quidem verbum placido silentio excipere cupiunt, t, si eos castigat, obmutescere: sed interim multi incompositi affetus tumultuando, fidei et patientiae silentium perturbant: unde fit t ebulliant homines: nec minus sua impatientia molestiam et inquieudinem sib accersant, quam Deo sint obstreperi. Particulam אך quia aepe exclusiva est apud Hebraeos, quidam vertunt Tantummodo: uia vero aliquando affirmat, alii reddunt per Vtique vel certe. Sed lenior sensus constat repugnantiam illam subaudiendo, a qua se violencr expedit David, acsi captivos tenens suos sensus, in obsequium cogeet. Quia igitur turbulentos in eo affectus excitaverat Satan, eumque imulerat suis machinis ad aliquam intemperiem: nunc seipsum refreans, sibi *tacendum esse*: quo verbo intelligit patienter et sedato nimo ferendam esse crucem: opponitur enim inquietudini, qua conra Deum insurgimus, denique silentium hoc nihil aliud est quam omposita subiectio, dum acquiescunt fideles in Dei promissionibus, ocum dant eius verbo, imperio obtemperant, omnemque affectuum trepitum in cordibus suis cohibent. דומיה quidam nomen formale sse putant, sed quia ad summam rei parum refert, non adeo laboro. ertio versu iterum אך adversative sumi sentio. Neque enim sufficit uno roelio vel congressu victores esse fideles in tentationibus: quia mox e integro novas illis pugnas movet Satan. Ergo David, quamvis m emerserit ex ipso gurgite, quia tamen non omnes difficultates vasit, secundo luctatur. Quin etiam haec particula sexies in hoc salmo nobis occurret. Atque haec ratio est cur Deum multis epietis insigniat, ut totidem scilicet clypeis excipiat ac repellat Sataae insultus. In fine versus, ubi dicit, *non labar*, vel non movebor *raviter*, subindicat fieri quidem posse ut prematur rebus adversis, uia sciebat communibus incommodis se esse obnoxium: sed sibi peradet casus non fore mortiferos, quia Deus supponet manum suam. ostea simpliciter dicet absque adiectione *Non nutabo*, vel non la-

bar: forte quia orando profecerat, ut confidentius afflictiones despiceret. Quanquam potius videtur idem velle utroque loco. Et certe quamvis ad tempus afflicti iaceant fideles, quia tamen non succumbunt quin saltem Deus eos attollat, hoc non est proprie cadere: imo quum Deus Spiritu suo eos susentet, non est percelli nec labi.

4. Quosque protrahetis insidias viro? occidemini vos omnes, quasi paries inclinatus, et maceria impulsa. 5. Tamen de elevatione eius consultant ad impellendum: diligunt mendacium, ore suo benedicunt, et in cordibus suis maledicunt. Selah. 6. Veruntamen ad Deum sile anima mea, quia ab ipso exspectatio mea. 7. Veruntamen ipse rupes mea, et salus mea, arx mea, non labar.

4. *Quosque.* Verbum תהותתו putant quidam sumi pro cogitare vel machinari insidias. Alii interpretantur linguam protrahere in signum ludibrii. Alii vertunt, Irruere. Mihi videtur optime quadrare, Quousque cogitabilis super virum? vel, perversis cogitationibus non desinetis exitium viro machinari? Hostes enim suos insimulat obstinatae malitiae, quod nullum non moveant lapidem ad nocendum, novaque subinde exitia moliantur. Quo exemplo docemur, patienter ferendum esse quoties hostes nostri infatigabili saevitia pergunt nefaria in perniciem nostram consilia inire: et Satan etiam nova subinde artificia illis suppeditat. Sed videndum quorsum spectet similitudo quae mox additur. Quidam putant impios conferri *parieti inclinato*, qui assidue minatur ruinam, sicuti illi in suis sceleribus ad singula momenta labascunt, donec ruant praecipites. Mihi potius alio spectasse videtur David. nam sicut paries male coagmentatus ventrem proiicit, et fere suam latitudinem externa specie duplicat, quum interior vacuitas in ruinam tendat: sic impii fastus sui vento turgentes, suarum consultationum terrorem dilatant. Sed quemadmodum paries vitiosus, intusque corruptus, subito impetu cadens, non modo seipsum frangit propria mole, sed conterit in minutas partes, ita hostibus suis David inexspectatam ruinam denuntiat, et qua prorsus conterantur. Nam quum גדר *gader* proprie quamlibet clausuram significet ex levi infirmaque materia compositam, additur tamen epitheton, impetuosi et violenti casus exprimendi causa. Significat ergo David, quamvis in sublime erecti sint hostes sui, et ex largo fastuosoque pulmone atroces minas crepent, ruituros tamen subito et quidem praecipiti casu, instar parietis impulsi.

5. *Tamen de elevatione eius.* Semper adversative interpretor particulam אך: quia sicut David ab una parte aedificat fidem suam, ut firma recumbat in gratiam Dei: ita sibi ex adversa parte proponit hostium machinationes, superbiae, crudelitatis, fraudum et audaciae plenas: acsi diceret, Quamvis omnia conando, nihil aliud proficiant nisi quod se impellunt praecipites, furore tamen correpti non desinunt semper novi aliquid intendere ad me deiiciendum. Oblique vero subindicat, non tam sibi quam Deo bellum inferri: sicut apud poëtas pingitur impietas sub Gigantum persona. Neque enim

atis animosi Dei hostes sibi videntur, nisi caput efferant supra nues. Primum David in tertia persona sic de se loquitur, ut tamen ivinitus se exaltatum fuisse intelligat. Quanquam potest etiam ommode intelligi Dei ipsius elevatio: summa tamen huc reddit, imios toto conatu incumbere ad eum opprimendum quem Deus extu.t, et in sua altitudine vult tueri. Sequitur autem, bellum eos susipere cum Deo, qui opus eius evertere conantur. Huc pertinet seundum membrum, *diligere fallacias:* quia scilicet legitimam eius ocationem non ferentes, perversa consilia quotidie excudere non essabant, quae in ipsorum capita reciderent, sicut etiam Psalmo 4, 3. ixit, Filii viri usquequo gloria mea opprobrio? diligitis vanitatem, uaeritis mendacium? Selah. Quanquam potest etiam mendacii noıen referri ad occultas fraudes, quibus insidiose adoriebantur santum virum: quia mox sequitur, *ore suo benedixisse, quum tamen a corde maledicerent.* Utcunque sit, contra omnem perfidiam, omes fraudes et noxas hoc uno se munit David, quod in Dei fulturam ecumbens, frustra omnibus adversis machinis impetitur.

6. *Veruntamen ad Deum.* Videtur quaedam esse repugnantiae pecies. Nam quod ante animam suam fecisse iactavit, nunc hortaur ut faciat. Si iam Deo silebat eius anima, quorsum opus fuit ıovum silentium indici, quasi tumultuaretur? Sed notandum est, nunuam ita bene pacatas esse mentes nostras quin sentiant caecos mous: quemadmodum si mare commoveat levis aura, non ut magno ervore surgant fluctus, sit tamen aliqua fluctuatio. Quum ergo non ine aliqua iactatione se contineant piorum mentes, non abs re Daid animam suam, quae iam quieta erat, conticescere iubet, acsi dieret, sibi magis ac magis proficiendum esse in hoc silentio, donec arne in totum subacta, compositus sit ad Dei obsequium. Deinde idemus ut saepius ad novam inquietudinem titillet Satan qui vilentur optime sedati. Ut autem sumus instabiles, et ad varios mous plus satis proni, opus est nova confirmatione. Quare ne mirenur si David animam suam quae iam silentio assueta erat, rursus acitam esse iubet: quia inter carnis impulsus nunquam perfecte quiecimus ut decebat. Et periculum est ne exorientibus subinde novis entis, turbetur interior nostra tranquillitas: ideoque exemplo Daidis, ad pergendum nos hortemur. Silentii sui causam ponit, quia tsi non statim respondeat Deus, in eo tamen tuto speret. Nam *expectionem suam a Deo* esse dicit, quia suorum patientiam nunquam rustratur: Reposita (inquit) certa est merces silentio meo, ideoque ne cohibebo, ne festinatio mea salutis meae cursum perturbet.

8. Ad Deum salus mea, et gloria mea, rupes fortitudinis neae, spes mea in Deo. 9. Sperate in eo omni tempore pouule, effundite coram facie eius corda vestra: Deus spes nois. Selah. 10. Veruntamen vanitas filii Adam, mendacium ilii viri, in statera ut adscendant ipsi prae vanitate simul. 11. Ne confidatis in oppressione et praeda, ne evanescatis: livitiae si affluant, cor ne apponite.

8. *Ad Deum salus mea.* Accumulat quicquid potest ad se retinendum: quia nihil infirmitati carnis nostrae proclivius est quam dilabi ab vagos errores. Fatebimur uno verbo, non aliunde quam ab ipso petendam salutem esse: sed eius virtute diffisi, hinc inde capiemus accersere subsidia quae defectum suppleant. Quotquot ergo elogiis celebrat David potentiam Dei ad servandum, totidem fulcris ad constantiam se confirmat: totidem etiam frenis compescit carnis suae levitatem, ne quam salutis suae partem alibi quam in Deo quaerat. Postquam vero probe se animavit, sermonem convertit ad alios, et ad certaminum societatem invitat, quae victoriae et triumphi pariter sint consortes. *Populum* appellans, mihi dubium non est quin Iudaeos designet: quia antequam Gentibus illuxisset religio, et Dei notitia, non alibi quam in Iudaea vigere poterat spes, ac Dei invocatio: et clare electum populum a profanis Gentibus discernit: acsi diceret, indignum esse nisi se totos Deo addicant Abrahae filii quibus patefacta est eius gratia, et quos in suum patrocinium recepit. *Tempus* autem omne intelligit sive prosperum, sive adversum: significans perperam eos facere qui ad minimam quamque inclinationem cedunt, ac declinant. Quamvis itaque afflictionibus suos probet Deus, fortiter in spe et tolerantia standum esse admonet David. Nam hypocritae, qui in rebus laetis Deo plaudentes, simulac contigit aliquid adversi, animis deficiunt, non sine gravi eius iniuria ianuam praecludunt eius potentiae. Dandus itaque honor est Deo, ne in gravissimis quibusque malis solari nos desinat haec cogitatio, penes ipsum esse exitus mortis. Iam quia in angustias contrahuntur corda hominum rebus adversis, et hoc vitio nihil aliud quam seipsos exasperant contra Deum, moeroremque suum augent, optimum remedium adhibet David, ut fideles curas suas in Deum exonerando, quodammodo *ante eius oculos corda sua effundant.* Quantisper enim obseratum est cor dolore, nunquam exeunt liberae preces. Ergo se obruant nos tentationum onera, hinc nobis levatio petenda est, quod aegritudini nostrae succurret Deus, modo ne in illius sinum eam reiicere negligamus. Porro quum maligna quaedam restrictio omnium fere animos occupans, tandem in desperationem coniiciat, eo nobis utilior est Davidis admonitio. Nam quamvis omnes ad quaerendos malis suis exitus non minus solertes sint quam seduli, quia tamen data opera subterfugiunt Dei conspectum, meros sibi labyrinthos fabricant. In summa, David morbum naturae nostrae ingenitum corrigit, quia dolorem nostrum occulando, frenum intus rodere malumus quam pias querimonias et preces apud Deum fundendo, nos levare. Unde fit ut magis ac magis impliciti doloribus, mergamur in desperationem. Iam quod de se uno praedicaverat, extendit ad totum populum, salvum fore pronuntians sub Dei custodia.

10. *Veruntamen vanitas.* Si אךְ affirmative accipere libeat pro Certe, vel utique, erit superioris sententiae confirmatio: et a repugnantibus ostendet David, quum homines ipsa vanitate sint vaniores, nihil aliud restare, quam ut spes omnes suas ad unum Deum referant. Apte tamen contextus fluet si dicamus, quia videbat David sine profectu surdis se canere hanc doctrinam, quod populus pro suo ingenio diffluerct in spes fallaces, nunc prae indignatione exclamare. Atque mera vanitas regnat in filiis hominum. Hoc modo

amnaret caecam hominum incredulitatem, quibus satius est vanis llecebris se decipere, quam inniti Dei promissionibus, quae fallere iequeant. Porro quia tantam vanitatem deprehendebat David in lectis Abrahae filiis, pronunciat in genere totum humanum genus nendaciis esse deditum. Nam per adverbium יחד significat cunctos ine exceptione appetere errandi causam. Iam vero ubi audimus ion in paucis hominibus damnari hanc pravitatem, ut vanitate va- iiores sint, sed in ipsa natura: quid residuum fieri dicemus rationi, t prudentiae, ac libero arbitrio? Nec obstat quod fideles hoc morbo urgat Deus: quia si regeneratione Spiritus in illis corrigitur men- lacium et vanitas, sequitur natura fuisse mendaces. Etsi autem pri- nus homo integer a Deo creatus est, suo tamen lapsu in hanc cor- uptionem nos traxit, ut prorsus obtenebratum sit quicquid lucis di- initus nobis datum erat. Siquis obiiciat, residere tamen in homi- iibus non spernenda Dei dona, quibus inter omnes alias creaturas xcellunt: solutio facilis est, Quamvis praeclaris dotibus ornati sint iomines, corrumpi tamen peccati labe, et evanescere in nihilum. Sola enim Dei cognitio facit ut suam praestantiam retineat quicquid donorum in nos contulit Deus: alioqui vitiantur peccati contagione, quae nullam integritatis guttam in hominibus reliquit, unde merito exclamat David cunctos mortales vanitatem esse ac nihilum.

11. *Ne confidatis.* Hic admonet David, non ante solide con- idere homines Deo, quam exuerint fallaces omnes fiducias, quae to- idem sunt avocamenta. Itaque omnia impedimenta tolli iubet, et itiis quae Dei locum occupant, animos purgari. Quanquam autem pecies tantum quasdam attingit, per synecdochen significat nunquam incere et absque fuco cor hominis Deo esse addictum, donec se ontrariis omnibus fiduciis explicuerit. Per rapinas et praedam in- elligere possumus tam ipsum rapiendi actum, quam res male et in- uste partas. Certum quidem est hac exhortatione reprimi libidinum udaciam, quae mentes excaecat, ut licere putent quicquid impune onceditur. In contextu etiam variant interpretes. Quidam enim ingulis nominibus sua verba attribuunt, hoc modo, Ne confidatis in apinis, ne evanescatis in praeda: et si divitiae affluant, nolite cor diicere. Alii cum uno verbo contexunt rapinas et praedam. Ver- um autem evanescendi seorsum indefinite legunt. Utramvis syntaxin ligas, non multum ad summam rei interest: quia ubi vesanam au- laciam, qua inflati sunt praedones, damnavit Propheta, proprio eam iomine designat, quod scilicet mera sit illusio, in qua evanescunt iomines. Imo Propheta uno verbo pronuntiat, spes omnes quae a Deo ad creaturas nos abstrahunt, lusorias esse ac mendaces, prae- ertim ubi malis et perversis artibus ditescere appetimus. Postquam iutem pravas cupiditates damnavit, in quibus palam apparet scelus, ubiicit continuo post, cavendum etiam esse ne opes quamvis iustis nodis partae, nos teneant sibi affixos. Porro *Cor adiicère ad di- itias,* non tantum significat nimis cupide ad eas inhiare, sed earum iducia perperam efferri, et altum sapere, ut dicit Paulus Rom. ca- ite 11, versu 20. Iam vero quam non supervacua sit haec admo- iitio, quotidiano usu docemur. Nihil enim magis commune, quam erociam gigni ex abundantia: mentes vero fastu excaecatas non mi- us in Deum protervire, quam insolescere effreni nocendi licentia,

praesertim metuenda est furiosa illa caecitas, ne cum Dei contumelia supercilium nimis alte tollat qui potentiae suae fiducia ebrius, suae fragilitatis obliviscitur.

12. Semel loquutus est Deus, bis hoc audivi, quod potestas sit Deo, 13. Et tibi Domine clementia, certe tu rependes cuique secundum opus suum.

12. *Semel loquutus.* Concludit non aliter posse abstrahi animos a vanitate, quam si penitus et constanter in Dei iudicium intenti sint. Quum igitur huc et illuc ideo raptentur hominum mentes, aut saltem vacillent, quia ad varias mundi inclinationes alternant, tranquilla statio ostenditur a Davide, ubi scilicet patienter acquiescimus in verbo Dei. Ceterum quia ad Deum qui lucem habitat inaccessam, 1. Tim. 6, 16. nemo perveniet nisi fide directrice, Propheta verbum nobis proponit, quo testatur Deus mundum se regere iusto imperio. Et quia magnopere interest nos in Verbi fide stabilire, eius certitudinem commendat. Quanquam autem duobus modis contexi possunt verba, finis tamen est, Deum sibi probe constare. ut minime timenda sit mutatio quum sermonem protulit. Multi ita legunt, Semel ac bis, vel altera vice loquutum esse Deum: ut repetitus sermo ad confirmationem valeat: acsi dixisset, Deum clare suam potentiam et bonitatem semel atque iterum asseruisse, ut iam ambigere fas non sit. Et locus Iob. 33, 14. non multum videtur absimilis, quod Deus semel et altera vice loquatur, eadem enim sunt verba nisi quod copula interponitur. Sicui magis adlubescat altera distinctio, Semel loquutus est Deus, hoc bis audivi: fruatur suo sensu. Nam et circumstantiae loci bene convenit, et inde elicitur utilis doctrina: Quia Deus ubi semel loquutus est sermonem, non retractat: nostrum esse, diu et prolixe meditari quicquid ex sacro eius ore profectum est, quasi dixisset David, Deus verbo suo nos docet: quod instar perpetui et immutabilis decreti habendum est: ego vero in verbo eius me saepius exercui, ne temporis successu obreperet huius doctrinae oblivio. Sed quia simplicior esse videtur altera loquutio Semel et bis loquutum esse Deum, in illam facile inclino. Interea tamen repudianda est eorum argutia, qui dicunt Semel loquutum esse in Lege, iterum deinde in prophetis, quia nihil aliud voluit David quam huius doctrinae auctoritatem probe sancitam esse: sicuti firmius ac magis ratum nobis esse solet quod saepius promulgatur. Interea meminerimus, simulac verbum protulit Deus, mox absque controversia acquiescendum esse: sicuti impuri quidam canes doctrinam amplecti recusant quae non sit probata tribus vel quatuor Scripturae testimoniis. Nam et ita apud nos blaterare ausus est nebulo ille, qui gratuitam Dei electionem et arcanam providentiam evertere tentabat. Neque enim Davidi propositum fuit Deo legem imponere saepius loquendi, sed dubitationem eximere eius doctrinae, quae disertis verbis, non ambiguis testata est. David postea exemplo suo docet, pia attentione reverenter excipiendum esse Dei sermonem, neque respuendum quo maior pars solet fastidio. Quia vero non permiscue quaelibet doctrinae capita hic notat, contexere operae pre-

um est quod continuo post addit, Si cupimus firmis animis excizre tentationum fluctus, tribuendum esse Dei potentiae et clementiae ium honorem, quia nunquam a recta linea deflectet quisquis serio ersuasus erit, nihil contingere nisi Dei arbitrio, eumque non minus ementia quam imperio pollere. Postquam ergo honorifice David verbi Dei fide praefatus est, nunc dicit se edoctum esse de eius nnipotentia et bonitate. Quidam interpretantur instructum esse eum potentia ad iuvandos fideles: simulque sua clementia adduci velit. Rectius tamen, meo iudicio, alii distinguunt, robur esse eo ad coercendos impios, quantumvis superbe exsultent, imo satis bustum esse ad frangendam eorum duritiem: suos autem fovere tueri, quia nunquam clementiae suae et bonitatis obliviscitur. Quisnis autem ad hanc Dei potentiam et bonitatem, quas a Deo separe fas non est, sensus suos referet, inter saevissimas quasque iatationes rectus et quietus stabit, ubi autem Deum exuimus sua virite, ut vulgo fieri solet, aequum est nos vicissim praesidio isto udari quod ad repellendas omnes tentationes sufficeret. Quia munus otiosum Deum imaginatur, quomodo non ad minimos quosque iotus trepidaret, qui ad caecos fortunae impetus se expositum esse utat? Hinc ergo tranquilla securitas, si mundum subiicientes Dei mperio, nos illi ac vitam nostram permittimus. A potentia autem ıcipere convenit, ne dubitemus tuto munimento protegi quicunque ub eius manu degunt: sed statim clementiam adiungi convenit, neua nos anxietas torqueat. Alioqui in animum subibit haec disceptio, Quid nobis prodest Dei imperio subesse mundum? an propterea obis auxiliabitur qui indigni sumus eius cura? Non temere igitur David robur et clementiam simul copulat: quia duabus istis alis ad Deum evehimur, et istis duabus fulturis solide innitimur, ne ulla tentationum naufragia nos demergant. Haec summa est, quoties terror liquis obiicitur, veniat nobis in mentem Dei potentia, cui facile ac romptum est discutere omnes noxas quantumvis sint formidabiles, bi ita in animis nostris praevalebit, facile quicquid est saluti nostrae ontrarium prosternet. Quid enim timendum, ubi idem Deus, qui os sub umbra alarum suarum colligit, solo nutu gubernat totum iundum? Satanam et omnes impios devinctos tenet arcanis catenis? mnia denique omnium consilia, studia, et conatus moderatur? modo imul hoc fixum maneat, bonitatem eius piis omnibus, qui ab ipsa endent, esse expositam. *Tu rependes.* Propius ad suum institum accommodat quod dixit: nam Dei providentiae ita mundum subsse pronuntiat, ut futurus sit iustus iudex. Haec autem exspectatio i in animis nostris vigeat, eos a fluctuatione colliget, sedabit omnem npatientiam: frenabit etiam omnem intemperiem, ne ad retaliandas iiurias prosiliant. Nam hoc fine ad Dei tribunal se et alios omnes itat ac sistit David, ut in spe futurae liberationis se confirmet, forique animo despiciat temulentam eorum audaciam: quia fieri non otest quin veniant in rationem omnium opera coram Deo, qui non nagis cessabit ab officio iudicis, quam abnegabit seipsum. Unde equitur, quamlibet multis iniuriis simus obnoxii, imo nos profani omines pro reiectamentis habeant, respici tamen nostras aerumnas Deo, ut tempestive succurrat: quia suorum tolerantiam non frutrabitur. Quod autem his sententiis probare contendunt Papistae,

nos operum meritis iustitiam et salutem consequi: quam frivolum sit, alibi docuimus. Simulatque facta est operum mentio, hoc arripiunt, acsi Deus tantum cuiusque merita aestimans, debitam mercedem rependeret. Atqui longe alio consilio Spiritus mercedem operibus promittit, nempe ut innocentiae studeant, non autem superbiant sacrilega fiducia, quae totam salutem a radice evertit. Sic ergo iudicat Deus de operibus fidelium, ut eorum pretium et aestimatio primum a gratuita peccatorum remissione pendeat, qua sibi reconciliat indignos: deinde a mera indulgentia, quae mutilis ipsis et sordidis favorem conciliat. Scimus enim nullum opus coram Deo prodire vel perfectum vel purum nullaque labe infectum. Unde sequitur merae esse liberalitatis, quod mercedem inveniunt. Quum ergo Scriptura mercedem filiis Dei promittens, tantum eos ad studium pietatis et iustitiae incitet, quo alacrius Deo militent, nihil autem Dei ipsius misericordiae deroget: nimis insulse inferunt Papistae mereri fideles quod illis rependitur. Quantum ad poenas, nulla est dubitatio quin eas merito Legis suae contemptoribus infligat Deus.

PSALMUS LXIII.

ARG. *Psalmus hic non tam preces continet, quam pias meditationes, quas sibi inter extremas molestias, anxietates, ac discrimina in solatium proposuit. Vota etiam admiscet, quae obiectis terroribus anxius Deo nuncupaverat.*

1. Canticum Davidis, quum ipse esset in deserto Iehuda.
2. Deus tu, Deus meus es, mane quaeram te: sitivit ad te anima mea, concupivit te caro mea in terra squalida, et siticulosa sine aquis.
3. Sic in Sanctuario conspexi te ad videndum robur tuum et gloriam tuam.
4. Quia melior clementia tua quam vita, labia mea laudabunt te.
5. Sic benedicam tibi in vita mea, in nomine tuo levabo manus meas.

1. *In deserto.* Per desertum Iehuda intelligi desertum Ziph, ubi David diu oberrans latuit, minime dubium est. Porro quia fideliter recitat quomodo inter ipsa pericula fuerit affectus, colligimus nullis unquam miseriis sic fuisse prostratum, quin sua vota in coelum attolleret: imo certa et constanti fide recumberet in Dei promissiones. Quod eo magis notandum est, ut in summis etiam doloribus ad Deum enitamur, quibus minimae quaeque tentationes omnem fere eius notitiam excutiunt. Atqui David non modo eum implorat, sed Deum suum esse statuit, ne dubitet suas curas in eius sinum coniicere, quum tamen desertus omni auxilio, in vasta et arida solitudine quodammodo tabesceret. Fides haec qua persuasus erat Deum sibi propitium esse, et salutis suae custodem, desiderium in eius corde accendit, ut assiduis votis et ardentibus expeteret quam sperabat gratiam. Quum dicit *animam suam sitire et carnem concupiscere,* ad egestatem et penuriam alludit qua premebatur in deserto: quasi diceret, quamvis ieiunus et famelicus omnibus vitae sub-

sidiis indigeat, Deum tamen sibi esse instar cibi et potus, ut illuc feratur sua esuries. Quod animae sitim, carni famem tribuit, non debet scrupulose accipi ista partitio: quia simpliciter intelligit se anima et carne Deum appetere. Quamvis enim nullo appetitu per se movetur corpus, tamen satis constat animae affectus illuc usque penetrare et diffundi.

3. *Sic in Sanctuario*. Confirmat quod nuper attigi, se, quum in deserto rerum omnium inops ageret, nunquam tamen Dei fuisse oblitum. Nam particulae Sic, non leve pondus inest: acsi diceret, Quamvis in hac solitudine nihil nisi triste et horridum appareat, ut ipsa loci asperitas possit obtenebrare oculos: ego tamen in gloriae et virtutis tuae intuitu me exerceo, perinde acsi in Sanctuario essem. Quamdiu liberum fuerat Davidi in Sanctuarium adire, cultum illum legalem minime neglexerat: quia sciebat talibus adiumentis sibi esse opus. Nunc ubi prohibetur ab accessu, mentem suam ostendit non esse externis symbolis affixam: quia in spirituali Dei adspectu nihilominus se oblectat. Et simul etiam re ipsa demonstrat quam bene profecerit in illis pietatis exercitiis quae Dominus in Lege mandaverat. Crassi et superstitiosi homines, quantisper ante oculos versantur ceremoniae, videntur zeli ardore in coelum ferri: sed una cum spectaculi figura statim religio illis evanescit. David autem, quamvis nunc privatus sit ceremoniis, earum tamen memoriam retinet, ut ad Deum adspiret ac nitatur. Quare discamus, eius exemplo, etiamsi nos externis omnibus gratiae Dei symbolis spoliari contingat, inter medias quoque abyssos Deum fidei oculis adspiciendum nobis esse, ne tergum ei obvertamus simulac visibiles figurae nobis ablatae erunt. Sic tota vita spirituale lavacrum quod semel Christus nobis in Baptismo repraesentavit Eph. 5, 26. Tit. 3, 5. fixum in sensu nostro manere debet. Sic arcana Christi cum membris suis societas non modo in Coenae actione, sed semper occurrere nobis debet. Imo siqua vis tyrannica sacram Coenam et alia pietatis subsidia nobis forte eripiat, cavendum tamen est ne se unquam mentis nostrae oculi a Deo avertant. Quum dicit se *conspicere ipsum ad videndum*, sedulam attentionem notat: acsi diceret, Studia mea ad hanc meditationem diligenter applico, ut mihi occurrat Dei gloria et virtus, quarum imago in Sanctuario refulget.

4. *Quia melior clementia*. Quanquam eorum sententiam non repudio qui uno contextu legunt hunc versum, prius tamen membrum, meo iudicio, cum superiore versu aptius cohaeret. Mihi enim causam reddere videtur David cur tantopere Deo fuerit addictus. Ac primo quidem notandum est, sub *vitae* nomine comprehendi media omnia quibus statum suum tuentur homines. Quamdiu enim videmur nobis probe muniti, in mentem non venit ad Dei misericordiam confugere. Denique nostrum esse, ut ita loquar, perstringit nobis oculos, ne cernamus sola Dei gratia nos subsistere. Quia ergo terrenis subsidiis suffulti, Deum fere obliviscimur, hic asserit David, melius nobis esse in ipsa morte subniti Dei misericordia, quam in vitae apparentia confidere. Frigidius ac dilutius alii exponunt, vitam nostram, quamvis pretiosa sit, postponi Dei misericordiae: acsi diceret, omnibus bonis hoc unum merito praeferri, quum Deus nobis est propitius. Atqui tenenda est antithesis inter incolumem statum,

in quem recumbunt homines: et Dei misericordiam, quae labentibus et mox perituris subvenit, et quae ad supplendos (ut ita loquar) omnes defectus unicum remedium est. Quod Augustinus in numero plurali argute philosophatur, non satis firmum est. חיים Hebraei vitam nominant. Quia vitas legebat Augustinus, putavit, prout quisque vel divitiis inhiat, vel deditus est voluptatibus, vel delicias sectatur, vel honores appetit, vel ad ingluviem suam proiectus est, ita singulis tribui propriam vitam. His autem omnibus vitis vitam aeternam opponit, quae secundum ipsum metonymice vocatur Dei misericordia: quia mera gratia nobis donatur, non acquiritur operum meritis. Atqui simplicior est, ut dixi, Prophetae sensus, nihil esse si affluant homines omnibus bonis, si opibus floreant, omnibus denique modis ad vitae securitatem muniti sint: quia praestat a sola Dei misericordia pendere, quam in essentia nostra, omnibusque eius fulcris fundari. Unde sequitur, quamvis laborent inopia fideles, premantur iniuriis, sub morbis langueant, sitiant ac esuriant, multis curis et doloribus augantur, nihil tamen obstare eorum felicitati, quia Deo propitio in solidum illis bene est. Rursum incredulos, quamvis totus illis mundus arrideat, miseros tamen esse, quia Deo adverso ipsorum conditio maledicta est. Hinc colligit David laudandum sibi esse Deum, sicuti bonitatis eius cognitio os nobis aperit. Atque idem clarius proximo versu declarat, quum dicit *benedicturum in vita.* Quanquam aliqua est in verbis ambiguitas. Nam particula sic, liberationem notare potest, acsi diceret, iustam sibi Dei benedicendi causam esse, quia re ipsa expertus sit longe melius esse nobis vivificari ab ipso quam apud nos vivere. Potest etiam de calamitoso et afflicto Davidis statu accipi: quia nuper dixit solitudinem deserti sibi non obstare quin ad Deum respiciat. Vita etiam potest accipi tam de ipsa salute divinitus oblata, quam de toto vitae cursu. Ac videtur prior sensus, sicut uberiorem doctrinam continet, ita melius congruere, hoc modo, Quia tuo beneficio salvus et incolumis superstes, alacrius tibi benedicam. Sic etiam alibi, Non moriar, sed vivam et narrabo opera Domini, Psal. 118, 17. Item, Non mortui laudabunt te Domine, neque omnes qui descendunt in sepulcrum: sed nos qui vivimus, benedicemus Domino etc. Psal. 115, 17. Secunda parte versus per *elevationem manuum* vota et preces intelligit: acsi diceret se non modo gratias acturum, sed sumpturum quoque fiduciam precandi, et ita in Dei invocatione assiduum fore. Et sane Deus ipse liberaliter nobiscum agendo, non modo ad gratitudinem nos incitat, sed spem nostram confirmat in futurum tempus, ne de solido complemento gratiae dubitemus, cuius initia sumus experti. Quidam Levare manus in nomine Dei referunt ad plausum. Alii tantundem valere putant acsi diceret David, se fretum Dei auxilio, intrepide congressurum cum hostibus. Sed iam exposui quid mihi magis placeat.

6. Sicut adipe et pinguedine satiabitur anima mea, et labiis iubilationis laudabit os meum. 7. Certe memor ero tui super lectum meum: in vigiliis meditabor de te: 8. Quia fuisti auxilium mihi, et in umbra alarum tuarum iubilabo. 9. Adhaesit anima mea post te, me sustinebit dextera tua.

6. *Tanquam adipe.* Est proximae sententiae confirmatio: quia David metaphorice sibi a Deo promittit uberrimam bonorum omnium copiam, quae laetitiae et iubilationis materiam praebeat. Etsi autem in otio et abundantia Psalmum hunc composuit, probabile tamen est, quum adhuc inops et famelicus erraret in deserto, satietatem hanc a qua procul aberat, sperasse. Atque haec insignis est fidei probatio, quum Dei gratia, licet abscondita, eminus perspicitur. Et hoc exemplum diligenter notandum est, ne animos despondeamus quoties laute saturantur impii, imo se ingurgitant, et sine modo luxuriantur in sua copia: nos vero aridi et inopes esurimus. Nam Davidem quoque potuit sua egestas ad desperationem impellere: sed quia sciebat proprium esse Dei munus, satiare animam famelicam, speravit, eo propitio nihil sibi defore. Iam quia multis necessitatibus patientiam nostram Deus probare vult in hac vita, discamus, usquedum adveniat tempus plenae satietatis, patienter ferre nostras iniurias. Porro notandum est, sub metaphora *adipis et pinguedinis* non intelligi saginam qualis cernitur in profanis hominibus, qui intemperanter luxuriando, ingluviem suam replent: atque ita obruti, quasi mente alienantur, modum enim satietatis statuit David, ut tanto alacrius se accingat ad canendas Dei laudes.

7. *Certe memor ero.* Posset etiam legi, Quando, vel Quoties memor ero tui, in vigiliis precabor. Sed quia conditionalis particula אם non solum pro adverbio temporis sumitur, sed quandoque etiam affirmat: nolui sine causa a recepto sensu recedere. Si affirmative legas, idem valebunt Memorem esse, et Meditari: eritque eiusdem sententiae repetitio. Sin magis placeat conditionalis particula, sensus erit, Quoties in mentem venerit Dei nomen, Davidem libenter cogitaturum, et verba etiam facturum de eius beneficiis. Ponit autem noctis vigilias, quia ubi subducti sumus ab hominum conspectu, non modo recurrunt curae, sed animus liberius se applicat ad has vel illas cogitationes. Sequitur causae redditio, quia Dei auxilio servatus fuerat. Talis autem experientia (ut saepius iam dixi) non modo stimulare nos debet ad laudes Dei canendas, sed etiam ad invocandum eius nomen, sicut dicitur Psal. 5, 8. In multitudine bonitatis tuae ingrediar templum tuum. Secunda pars versus ad spem refertur, quod scilicet exsultabit David, vel iubilando, triumphos suos aget sub umbra alarum Dei: quia non minus secure laeto et hilari animo quiescet sub praesidio Dei, quam si esset extra omnem aleam.

9. *Adhaesit anima.* Quia verbum דבקה saepe apprehendere vel persequi significat, praesertim ubi cum praepositione אחר construitur, non minus quadrabit haec versio, Anima mea post te perget, vel contendet. Quod si Adhaerendi verbum magis placeat, utroque tamen modo significat David cor suum firma perseverantia semper affixum fore Deo. Hoc enim valet dictio אחריך, Quamvis longum ac difficile iter facere oporteat, multaeque remorae impediant, imo quamvis Deus ipse procul discedat, Davidem minime defatigatum iri quin constanter pergat. Posterius membrum simpliciter posset accipi de illa, cuius prius meminit, liberatione: acsi diceret optimam sibi fulturam esse, ne deficiat Deum quaerendo et sequendo, quia eius manu hactenus rectus et integer stetit. Ego

tamen longius extendo, quod sibi donum constantiae a Spiritu Dei promittat David. Nimis enim magnifice iactasset, sibi ad extremum usque in Deo persequendo vel amplexando constantem fore animi affectum, nisi mox addita fuisset haec correctio, cor eius ita firmum fore quatenus Dei manu sustinebitur.

10. Et ipsi dum quaerunt ad perdendum animam meam, ibunt in infimas partes terrae. 11. Deiicient eum in aciem gladii, pars vulpium erunt. 12. Rex autem laetabitur in Deo, et gloriabitur quisquis iurat per eum: quia obstruetur os loquentium mendacium.

10. *Et ipsi dum quaerunt.* Hic iam securius David, quasi potitus victoria, exsultat. Quanquam autem Psalmum composuit rebus suis pacatis, non dubium tamen est, quum adhuc e filo penderet eius vita, haec eadem sperasse quae postea cecinit. Summa est, Hostes, quamvis immineant eius capiti, brevi tamen perituros: quia Deus praecipites deiiciet: neque modo tradet in exitium, sed efficiet ut insepulta iaceant eorum cadavera. Nam *partem vulpium esse,* tantundem valet atque a feris vorari et laniari. Saepe autem poenam hanc minatur Deus reprobis, ubi hostili gladio perierint, praedam fore lupis et canibus, quia sepulcri honore ipsos privabit. Contingit quidem interdum idem optimis quibusque, sicuti temporales poenas bonis et malis communes esse scimus: sed hoc est discrimen, quod Deus servorum suorum ossa, etiam dum huc et illuc dissipata sunt, colligit, et reponit sub fideli custodia, ne quod ex illis pereat: in reprobis autem ossium dispersio, aeterni interitus praeludium est.

12. *Rex autem laetabitur in Deo.* Quia Deus non modo privatim auxiliatus est Davidi, sed in eius persona, totius Ecclesiae saluti consuluit, merito publicam laetitiam cum sua hic coniungit: sicuti etiam a capite pendebat totius corporis incolumitas. Ac pia magnanimitas notanda est, quod multis mortibus obsessus, Regem tamen se vocare non dubitat: quia licet regno promisso non fruatur, eius tamen possessionem fide retinet. Laetitiam vero se in Deo capturum dicens, gratum se fore praedicat: sed extollit Dei gratiam, quia ad piorum omnium conservationem pertineat. Diximus enim statum electi populi tunc non aliter potuisse esse salvum quam vigente et florente Davidis regno, quia sub figura illa docere nos voluit Deus, totam nostram felicitatem et gloriam in Christo fundatam esse. Per eos *qui iurant in Dei nomine,* pios omnes eius cultores synecdochice designat. Quia enim species est divini cultus, statuere eum testem ac iudicem, pietatis professio saepe per iusiurandum intelligitur, non quod Deus inter servos suos censeat quicunque in ore habent sacrum eius nomen, quando et multi scelerate peierando, atroci eum contumelia afficiunt: alii etiam levibus et frivolis iuramentis violant vel imminuunt eius maiestatem; hypocritae vero perperam eius nomine abutuntur: sed David non alios hic designat nisi qui sobrie et reverenter per Dei nomen iurant, et quorum linguis respondent corda, quod etiam ex antitheto melius liquet. Iuran-

bus enim per nomen Dei opponit *loquentes mendacia:* qua voce
on tantum perfidos et dolosos homines perstringit, sed etiam qui
acrilegis fallaciis Dei nomen profanant.

PSALMUS LXIV.

Continet hic Psalmus querimoniam precibus mistam. Nam quo magis Deum ad misericordiam inclinet David, tam de iniusta hostium suorum saevitia, quam de insidiis perversisque machinationibus conqueritur. Tandem oculos ad Deum convertens, sibi de meliore exitu gratulatur.

1. Praefecto Psalmus Davidis. 2. Audi Deus vocem meam
n precatione mea: a terrore inimici custodi vitam meam.
. Absconde me a consilio malignorum, a coetu operantium
niquitatem. 4. Quoniam acuerunt quasi gladium linguam
uam, direxerunt sagittam suam sermonem amarum. 5. Ad
aculandum in occultis contra integrum: repente iaculabuntur,
nec timebunt. 6. Obfirmant sibi facinus impium, sermonem
onferunt de abscondendis laqueis: dicunt, Quis videbit eos?
. Scrutati sunt iniquitates, impleverunt scrutinium scrutatum,
t intimum cuiusque, et cor profundum.

2. *Audi Deus vocem meam in precatione mea.* Praefatur se rare serio et ardenti affectu, et simul necessitatem ostendit. Ardoris t vehementiae signum est vocalis precatio. Mox ad angustias quius urgetur descendit, commemorans mortis terrores qui ingerebanur ab hostibus: deinde alias circumstantias quibus gratiam sibi conciliet. Deum enim vitae suae custodem implorans, de ea se periclitari significat. Secundo versu dicit sibi esse cum multis certamen, leoque imparem esse ad sustinendos eorum insultus, nisi Deus succurrat. Quanquam verborum ambiguitas sensum duplicem nobis parit. סוד enim quod arcanum significat, quidam hic accipiunt pro occultis machinationibus: alii vero pro coetu consultantium. Ego *consilii* nomen, quod Latinis quoque dubium est, posui. Secundo oco additur nomen רגשת quod aliquando strepitum vel clamorem, aliquando conventum hominum significat. Deducitur autem a radice רגש quod est tumultuari. Si סוד pro clandestinis insidiis accipere libeat, רגשת violentus erit impetus. Hoc modo David protegi cuperet tam a fraudulenta malitia hostium, quam a vi et armis, ubi meditati quomodo noceant, ad consilia sua exsequenda prosiliunt. Simplicior tamen magisque genuina est prior sententia, Davidem quo magis in se provocet Dei misericordiam, de multitudine hostium suorum conqueri. Interea testatur David, quantumvis magna turba obruatur, sibi sufficere protectionem quam e coelo expetit. Causam quoque suam ab hostium malitia et improbitate commendat, nam

quo vel iniquius, vel crudelius nobiscum agunt, eo certius statuere licet propitium nobis Deum fore.

4. ***Quoniam acuerunt quasi gladium linguam suam.*** Quamvis in eum capitaliter saevirent hostes, eorum tamen virulentiam praecipue accusat. Probabile autem est de falsis delationibus et calumniis eum loqui, quibus sciebat se immerito gravari, totique populo reddi invisum. Comparat ergo linguas eorum gladiis: amarum et virulentum sermonem sagittis. Ex opposito suam probitatem asserit, eos iaculari dicens contra hominem rectum et innoxium. Hac igitur impetrandi fiducia se animavit, quod sibi nullius culpae conscius, indigne et perfidiose a pravis et scelestis hominibus impetebatur. Iam eos clam et in occulto iaculari, telaque repente vibrare dicens, significat eos multiplici astutia pollere: nec modo acriter intentos esse ad nocendum, seduloque vigilare, sed etiam ingeniosos esse ac solertes, ut citius transfodiant pectus incauti hominis, quam suspicari queat sibi quicquam mali instare. Porro quum audimus Davidem, qui tam sancte ac pure iustitiam coluerat, fuisse tamen sinistris criminationibus obnoxium: ne miremur si quando Deus nos qui longe a Davidis integritate absumus, simili tentationis genere exerceat. Hoc vero unicum erit solatium, ad Deum confugere, ut bonae causae patrocinium suscipiat. Adiungit aliam circumstantiam, quod sine pudore et metu ***sagittas veneno illitas ex ore suo vibrent.*** Talis autem securitas, perditae audaciae signum est, ubi improbi centies deprehensi, obstinate tamen pergunt: quia nec ullus Dei metus, nec hominum verecundia eos retinet quin se gladiatorio et desperato impetu proiiciant.

6. ***Obfirmant sibi facinus impium: sermonem, etc.*** Nunc de pertinacia et sceleratis conspirationibus hostium suorum conqueritur. Postremo addit confidentiam, qua se ad quidvis audendum incitant. Porro non dubium est quin plus illis addiderit animi infirmitas Davidis, ut petulantius vexarent miserum et profugum hominem, quem videbant omni auxilio destitui. Postquam dixit esse insanabiles, et quos ad humanitatem flecti posse nulla spes sit: addit ultro citroque inter se colloqui quomodo per insidias illum perdant. Sequitur tandem ferocia, quoniam astus suos invisibiles esse putent. Scimus enim quam secure improbi sua vafritie confisi, simplicibus insultent: quia putant centum rationes sibi semper in promptu fore tegendis scelerum suorum flagitiis. Particulam למו tam ad ipsos fraudum architectos, quam ad laqueos et insidias commode referre licet. Male tamen de ipsis intelligere, quia superbia excaecati, audacter et licentiose ruunt quocunque impellit libido: quia nulla eos Dei reverentia, nullus hominum pudor cohibet. Proximo versu gravius exagitat eorum fraudes. Dicit igitur omnes nocendi artes fuisse percontatos, ut nihil ad exactum scrutinium omiserint. *Scrutinii* vero nomine intelligit occultas nocendi artes. Et addit altos esse recessus malitiae ipsorum. Nam per *cor profundum et penetralia* vel intimas partes, latebras intelligit, quibus improbi se involvunt. Quidam nomen איש indefinite accipiunt hoc modo, Quicquid consilii et astutiae invenitur in mortalibus, hostes mei ad se colligunt. Sed quoad summam rei parum interest: quia tenere sufficit, non tantum aperto marte, sed recondita etiam malitia hostes Davidi machinatos fuisse perniciem:

tque ad hoc instructos fuisse summa perspicacia, ut inopinatos no- endi modos quasi ex profundis tenebris eruerent.

8. Et iaculabitur *in* eos Deus sagittam, repente erunt lagae ipsorum. 9. Et impingere facient super seipsos lin- uam suam, et fugient quicunque viderint eos. 10. Et vide- unt omnes homines, et narrabunt opus Dei, et rem eius estam intelligent. 11. Laetabitur iustus in Iehova, et spera- it in eo, et gloriabuntur omnes recti corde.

8. *Et iaculabitur in eos Deus.* Iam ad gratulationem exsurgit David, persuasus non irrita fore sua vota, imo iam exaudita esse a Deo. Etsi autem nondum oculis conspicua erat Dei vindicta, David amen repentinam fore pronuntiat: in quo non vulgare profert fidei uae documentum, quod dum impios rebus prospere fluentibus ob- lurari videt, atque ex conniventia et silentio Dei impunitatem sibi promittere, non succumbit tamen taedio, sed animum suum suspen- lit, donec post longam tolerantiam subito Deus appareat iudex: si- cuti emergere praeter spem solet ac deprehendere impios, dum se lapsos putantes, sine modo proterviunt. Itaque semper in diuturnis nalis hoc nobis solatium occurrat, Deum poenas quas de impiis umpturus est, consulto differre, quo violentius in eos fulminet: juumque dixerint, Pax et securitas, eos obruat repentino interitu, lerem. 8, 11.

9. *Et impingere facient super seipsos linguam suam.* Prose- juitur eandem sententiam: quicquid veneni coquunt in suis consiliis, et lingua sua egerunt, fore tandem illis mortiferum. Idem alibi di- versa loquendi figura exprimit, Irretientur suis laqueis, et cadent in oveam quam fecerunt, Psalmo 57, 7. Haec enim iusta est merces, it in eorum capita retorqueat Deus quicquid noxarum bonis et sim- plicibus intentant. Etsi autem huius iudicii permulta quotidie e- xempla Deus coram oculis nostris profert, nobis tamen res est diffi- cilis creditu. Quo magis ad hanc meditationem incumbere nos decet, Deum excubare pro nobis, ut quicquid fraudum in nos excudant mprobi, convertat in eorum perniciem, acsi data opera praemium ale captassent. In fine versus admonet notabile fore vindictae genus, quia *fugient* vel trepidabunt *quicunque fuerint eius spectatores.* Nam quum caecutientes hominum oculos praeterfluant Dei iudicia, nsignes notas exstare necesse est ut ad metum et consternationem cogatur mundus.

10. *Et videbunt omnes homines.* Fructum qui ex Dei iudicio proveniet, plenius explicat, nempe quod novo et insolito spectaculo expergefacti qui prius Dei providentiam pro nihilo ducebant, melius considerare incipient quod prius illis erat incognitum, ut etiam alii aliis narrent. Neque enim huius tam memorabilis gratiae notitiam ad paucos restringit David, sed dicit passim fore celebrem. Ideo ponit cunctos homines. Porro quum verbum שכל in coniugatione Hiphil tam neutraliter quam active sumatur: qui verbum neutrum esse volunt, hunc eliciunt sensum, Cogentur vulgo agnoscere homi-

nes divinum hoc esse opus: atque ubi intellexerint, eius etiam erunt praecones. Sed quia ut plurimum solet David rem unam bis repetere, non male conveniet transitivà significatio. Ultimo versu describitur uberior fructus, nempe liberationem hanc laetitiae, spei et sanctae gloriationis materiam fore piis omnibus: quia scilicet eundem erga se Deum fore colligent qualis apparuit erga servum suum Davidem. Notandum est *vocari rectos corde* quos paulo ante iustos dixerat: ut sciamus nullam Deo iustitiam probari, nisi quam ex se profert interior cordis sinceritas. Qua de re alibi fusius disserui.

PSALMUS LXV.

Arg. Psalmus hic mistus est ex precibus et gratiarum actione. Etsi autem insertum est vaticinium de communi Gentium fide: specialibus tamen elogiis describitur paternus Dei erga Ecclesiam favor, et quae inde fluunt benedictiones. Et specialiter orat Deus ut eandem quam experti fuerant Iudaei, liberalitatem continuet. Duplex autem memoratur Dei gratia: quod terram suam potenter defenderit, et bonorum omnium opulentia ditaverit.

1. Praefecto Davidis Psalmus canticum. 2. Te exspectat
laus Deus in Sion, et tibi reddetur votum. 3. Exaudiens
orationem, ad te omnis caro veniet. 4. Verba iniquitatum
praevaluerunt super me: scelera nostra tu expiabis.

2. *Te exspectat.* Ad verbum est, Tibi silet laus, sed verbum דומיה metaphorice pro quiescere accipitur, ac deinde pro exspectare. Sensus autem huc redit, Deum esse ita beneficum erga suos, ut quotidie illis suppeditet novam materiam laudis. Etsi enim se in totum mundum diffundit eius liberalitas, peculiari tamen favore Ecclesiam suam dignatur. Huc etiam accedit, quod alii, utcunque saturentur eius beneficiis, non tamen sentiunt unde proveniant, ita in silentio absorbent ac consumunt quicquid bonorum largitur illis Deus. Nominatim tamen exprimere voluit Prophèta, Dei bonitatem sic in Ecclesia fulgere, ut merito illic praedicetur. Eodem pertinet alterum membrum, ubi de voti redditione agitur, sic enim gratitudinem promittit in populi nomine, ut tamen a posteriori significet semper novum fore argumentum testandae celebrandaeque Dei bonitatis: quia non desinit suam Ecclesiam assiduo favore prosequi. Cohaeret etiam proximus versus, ubi Deus audire dicitur suorum preces. Causam ergo reddendi voti assignat, quia nunquam frustretur Deus servos suos, dum ab illis invocatur, sed propitius annuat eorum votis atque ita quòd secundo loco positum est, ordine tamen prius est. Ceterum hoc epitheton quo Deum insignit David, doctrinam continet apprime utilem, nunquam irritas fore nostras preces: quia eas repudiando Deus quodammodo naturam suam exueret. Neque enim recitat David quid semel factum sit, sed perpetuo ornatu Deum vestit: acsi diceret, non magis fieri posse ut Deus surdus sit ad suorum vota, quam ut seipsum abneget. Hoc si penitus insculptum erit

cordibus nostris, proprium esse Deo et inseparabile exaudire preces, nunquam excutietur nobis orandi fiducia. Iam quum nunquam destituatur facultate iuvandi, laetum et prosperum successum indubie sperabimus. Nec minus notatu dignum est quod sequitur, ideo *carnem omnem ad Deum venturam:* quia sicuti nemo coram Deo sistere se auderet, nisi persuasus esset eum sibi fore exorabilem, ita ubi sponte occurrit ac pronuntiat non frustra se invocari, aperta est ianua, ut certatim omnes ad eum confluant. Etsi enim hypocritae et profani homines, dum necessitate urgentur, vota in aërem fundunt: hoc tamen non est ad Deum vere accedere, ubi fidei certitudinem non afferunt ex Dei verbo conceptam, sed pendent ab exspectatione fortuiti eventus. Praeluceant ergo Dei promissiones necesse est, ut via rite orandi pateat, quia illis sublatis, prohibemur a Dei accessu, sicuti hunc ordinem statuit Paulus ad Ephesios capite tertio, 12. ut quisquis accedere ad Deum cupit, praeditus sit fide per Christum, quae eum ad fiduciam animet. Hinc colligimus, regulam precandi nullam esse in Papatu, ubi suspensis et dubiis animis semper Deum orant. Inaestimabile autem semper est privilegium hoc quod per Evangelium consequimur, ut liber nobis ad Deum ingressus pateat. Omnem vero carnem generaliter nominans Propheta, breviter indicat, quod tunc singulare erat Iudaeis, fore aliquando cunctis gentibus commune. Atque ita vaticinium est de futuro Christi regno.

4. *Verba iniquitatum.* Non conqueritur populum falsis calumniis gravari, sed simpliciter fatetur iniquitates esse obstaculo quominus Deus pro more facilem se et humanum Iudaeis exhibeat. Convenit autem hic locus cum illo Iesaiae 59, 1. Non est aggravata auris Domini quominus audiat: sed iniquitates nostrae distantiam ponunt inter nos et ipsum. In summa, quod Deus qui suos liberaliter iuvare solet, imo comiter et blande ad se invitat, manum suam ad tempus retrahit, huius mali culpam suis et populi peccatis imputat David. Nam priore loco reatum suum agnoscit, quemadmodum Daniel capit. 9, vers. 5. sed mox totum populum sibi socium adiungit. Hanc vero sententiam inservit Propheta, non ut se et alios prohiberet ab orandi fiducia, sed potius ut supra obstaculum emergeret, quod arceret cunctos mortales a Dei successu: nisi statuerent indignos quoque exaudiri. Probabile vero est praesenti aliquo irae Dei signo perculsos fuisse tunc fideles, quia contra hanc tentationem luctatur David. Porro videmus in promptu ei fuisse remedium, quia ex opposito reputat proprium esse Dei munus dare veniam peccatis, eaque expiare. Ita hic quoque versus cum superiori contexi debet, atque adversative resolvi, hoc modo, Quamvis iniquitates nostrae ut repulsam merentur, procul nos a conspectu tuo eiiciant: quia tamen te ad reconciliationem paratum ostendis, cursum precibus nostris non abrumpent. Docemur autem hoc loco, non aliter exorari Deum a nobis posse, nisi dum suppliciter veniam deprecamur nostris peccatis. Interea dubitandum non est quin gratuita peccatorum remissio Deum nobis conciliet. Quod si paulisper gratiam suam submoveat: adeoque tergum nobis obvertat, Davidis tamen exemplo ad spem expiationis erumpere convenit. Quod singulari numero fatetur se peccatis obrutum, ratio afferri potest, quod Rex quum esset, totum populum repraesentabat: vel quod hac docendi forma, sicuti Daniel, singulos

hortetur ad se privatim examinandos, ut quisque propriam reatus confessionem afferat. Scimus enim hypocritas defunctorie se involvere in communi catalogo, ut peccata sua occultent. Atqui David non tantum fictae modestiae causa, sed serio affectu a seipso exorsus, coram Deo reos omnes peragit.

5. Beatus quem elegeris, et propinquum feceris tibi: habitabit in atriis tuis: satiabimur bono domus tuae Sanctuarii palatii tui. 6. Terribilia in iustitia respondebis nobis Deus salutis nostrae, spes omnium finium terrae, et maris longinquitatum. 7. Stabiliens montes virtute sua, accinctus fortitudine. 8. Compescens sonitum marium, et sonitum fluctuum eorum, et fremitum Gentium. 9. Et timebunt habitatores finium a signis tuis: exitus matutinos et vespertinos ovare facies.

5. *Beatus quem.* Quia nuper confessus fuerat populum suis peccatis dissidium a Deo fecisse, ideoque esse indignum qui exaudiatur: nunc in asylum confugit gratuiti Dei favoris, sub quo inclusa est peccatorum remissio. Atque ita confirmat quod de expiatione dixit, ostendens quae causa Deum miseris peccatoribus propitiet: quia scilicet gratis paterno favore immeritos complexus est. Nam venia qua nos quotidie prosequitur, ex adoptione pendet: sicuti etiam in ea fundatae sunt preces nostrae. Quo enim iure in Dei conspectum prodire auderet peccator ad reconciliationem quaerendam, nisi persuasus esset hunc sibi esse patrem? Ceterum hic non extendit gratiam Dei ad gentes, sicuti paulo ante: sed pro aetatis suae ratione loquitur. Solos enim Iudaeos tunc in grege suo censebat Deus, solosque in Sanctuarium admittebat: nunc quia sublato discrimine gentes cum illis promiscue vocavit, omnibus ad eum familiariter accedere licet. Christus enim est pax nostra, qui propinquos et remotos coniunxit, Ephes. 2, 14. Tenemus nunc quorsum tendat consilium Davidis. Nam quia Ecclesiae et electo populo promissa est remissio peccatorum, exclamat beatos esse quos Deus in gregem suum recipit, ut hoc incomparabili privilegio fruantur. Porro electionem non omnibus tunc communem fuisse docet: Iudaeos hac praerogativa extollens, quia eos Deus praetulerit reliquis gentibus. Nam si anteverterent homines Dei gratiam, non resideret penes ipsum electio, cuius potestas et ius ei tribuitur. Atqui non alio nomine praestabant Iudaei nisi quia eos peculiari gratia Deus fuerat dignatus. Nunc etsi rupta est maceria, ut Deus gentes quoque simul vocet, Eph. 2, 14. constat tamen non omnes peraeque vocari: et experientia, eorum inscitiam coarguit, qui communem omnibus sine delectu Dei gratiam esse garriunt. Quam enim causam imaginari licet cur Deus non omnes pariter ad se invitet, nisi quia gratuita eius electio alios ab aliis discernit? Fides quidem et invocatio media sunt, quae nobis concilient Dei gratiam, sed fons extra nos quaerendus est. Beati quidem sumus in Deum sperando, amplexando eius pro-

issiones: beati inquam sumus ubi Christo mediatore freti, statuimus lum nobis esse Patrem, votaque nostra ad eum dirigimus: sed unde des et invocatio, nisi quia natura alienos gratia coniunxit? Quod rgo nobis manum ad inferos usque porrigere dignatus est, hinc ropinquitas, non autem quod sponte praevenerimus. Imo, proprie oquendo, postquam nos elegit, suum erga nos amorem vocatione estatur. Etsi autem Deus semen Abrahae sibi in peculium segregaverat, ut circumcisio locum illis in templo daret: dubium tamen on est quin discrimen aliquod inter Iudaeos ipsos statuat David: uia neque omnes efficaciter ad se vocaverat Deus, neque iure mnes locum in templo occupabant. Alludit quidem Propheta ad xternum Sanctuarium, Iudaeos dicens electos esse, ut appropinquent Deo: sed memoria tenendam est quod Psalmo 15, et 24, 3. vidimus, non omnes legitimos fuisse Ecclesiae cives qui templi pavimentum terebant: quia praecipue requiritur integritas cordis, et puritas nanuum. Quare propinquos Deo fieri intellige, non qui externa antum specie locum obtinent in templo, sed qui sincera fide se fferunt in conspectum Dei. Iam hic vocatio adiungitur electioni: ne quis somniet oves perpetuo vagari, neque unquam colligi in ovile. Nam hoc effectu se ostendit gratuita Dei adoptio, dum Spiritu eius duce, ad eius Sanctuarium accedimus. Fructum beatitudinis commendat Propheta, satiari dicens templi opulentia fideles. Nam quamvis accedant illuc quoque hypocritae, vacui tamen et ieiuni domum redeunt, quantum attinet ad fruitionem spiritualium bonorum. Ac notanda est personae mutatio, ubi David ad fidelium numerum se aggregat: quia in seipso experimentum proponit satietatis, de qua loquitur. Ceterum intellige satiari fideles non uno momento, sed gradatim: quia etsi instillet Deus Spiritus sui dona, suos tamen quatenus utile est locupletat, donec adducat ad solidam perfectionem. Verum certe est illud Psalmi 103, 5. Satiari Dei beneficentia os nostrum: sed etiam notandum quod alibi dicitur, Aperi os tuum, et implebo illud, Psalm. 81, 11. Impediunt autem nostrae angustiae, ne tantam nobis copiam bonorum ingerat Deus, sed prout restrictos videt, ita liberalitatem suam ad modulum nostrum attemperat. Bona Sanctuarii vocando, externa adminicula commendat, quae nos ad bonorum coelestium fruitionem deducunt. Etsi enim poterat olim Deus manum e coelo porrigere servis suis, voluit tamen per Legis doctrinam, per sacrificia et alios ritus, externaque pietatis subsidia, satiare fideles animas: sicuti hodie quoque erga nos similibus mediis utitur. Et quanquam in illis subsistere non convenit, negligere tamen fas non est.

6. *Terribilia in iustitia respondebis.* Confirmat alio genere dicendi, non frustra se beatos vocasse, quibus Deus templum suum aperuit, ut domi eius pascantur. Dicit autem responsurum populo suo Deum in miraculis, vel signis terrificis: acsi diceret, Domine tu nos semper exaudies, ut mirificis liberationibus perinde virtus tua patefiat, atque olim dum egressi sunt patres nostri ex Egypto. Ecclesiam enim semper Deus non vulgari vel ordinario modo, sed terribili potentia servavit. Atque hoc cognitu fuit utile, ut in rebus perditis non tamen bene sperare desinerent filii Dei. Porro ubi Dei salutem Iudaeis destinavit, simul addit esse spem extremitatum terrae usque ad

ultimos mundi recessus. Unde sequitur gratiam Dei ad gentes quoque extendi.

7. *Stabiliens montes.* Per occasionem attingit virtutem Dei, quae in universa mundi fabrica conspicitur. Nam illa aetate novum erat gentes eiusdem cum Iudaeis spei socias facere. Ideoque ut tollatur absurditas, tempestive admonet David fortitudinem Dei exstare in cunctis mundi partibus. Montes autem potius quam planas regiones nominat, quia in illa immensa terrae congerie altisque rupibus rarior apparet Dei potentia. In proximo versu non consentiunt interpretes, nam in prima voce quidam subaudiunt notam similitudinis hoc sensu, Deum compescere strepitus hominum audacia excitatos, sicuti compescit omnes maris strepitus. Alii metaphoricam loquutionem esse volunt, quam deinde sine figura exprimat David. Ego autem simplicius Davidem loquutum esse iudico: ac priore quidem membro documentum potentiae Dei in mari proferre, altero autem in hominibus: acsi diceret, Deus sedando fluctus ac tempestates maris, quanta sit praeditus fortitudine demonstrat. Idem in hominibus specimen exhibet, tumultus compescens ab illis excitatos.

9. *Et timebunt habitatores.* Non dubito quin signa Dei appellet opera eius insignia et memoratu digna, quibus notas gloriae suae insculpsit. Nihil est quidem tam minutum vel contemptibile in coelo vel terra, quod non repraesentet nobis Dei gloriam: sed miraculis κατ' ἐξοχὴν tribuitur hoc nomen, quia illic clarius refulget Dei maiestas. Summa est, tam illustres fore Dei gratias erga Ecclesiam, ut ad reverentiam et admirationem barbaras etiam gentes et longissime remotas cogant. Posterius membrum ita a quibusdam accipitur, quum sol mane exoritur, recreari eius luce homines: quum etiam vicissim nocte fulgent luna et stellae, levari quam alioqui tristitiam ex tenebris conciperent. Hoc modo subaudienda esset dictio Propter: acsi dixisset Propheta, Domine tam mane quam vesperi exortu solis, lunae et stellarum homines exhilaras. Sed quia verba, ut sonant, continent aptum et utilem sensum, mihi non placet aliunde accersere quod sententiam impleat. Dixerat David ad extremos usque terrae angulos venturum timorem esse ex Dei miraculis, nunc idem de laetitia praedicat: acsi diceret, ab ortu usque ad occasum solis non formidabilem modo fore Deum, sed gaudii quoque auctorem.

10. Visitasti terram, et irrigasti eam, copiose ditasti eam: rivus Dei, plenus aquis: parabis frumentum eorum, quia sic illam praeparas. 11. Sulcos eius inebrias, descendere facis pluviam in sulcos eius, imbribus madefacis eam, germini eius benedicis. 12. Coronas annum beneficentia tua, et semitae tuae stillabunt pinguedinem. 13. Stillant super habitacula deserti, et exsultatione colles accingentur. 14. Operiuntur pascua pecudibus, et valles operiuntur frumento, clamant, etiam canunt.

10. *Visitasti terram, et irrigasti eam.* Verbum hoc et quae sequuntur alia, designant continuum actum: ideoque commode in praesenti tempore vertentur. In secundo verbo interpretes variant: quia nonnulli a שׁוק deducunt, quod desiderare significat: alii a שׁקה quod est potum dare. Priores ita resolvunt, Domine postquam longo aestu et siccitate fecisti sitire terram, demum eam visitas. Melius tamen fluit altera interpretatio, Deus tu irrigatione terram visitas. Et contextus hoc modo melius cohaeret: quia proxime sequitur: *tu ditas eam copiose:* quod amplificandi causa additum esse patet. Dubitari tamen potest solamne Iudaeam intelligat, an totum orbem. Ego quamvis fatear haec omnia vere de toto orbe praedicari, existimo tamen Davidem proprie loqui de Iudaea, sicuti hactenus celebravit peculiares Dei gratias erga Ecclesiam. Atque huic sententiae adstipulatur quod statim adiungit, *fluvium Dei,* vel rivum *plenum esse aquis.* Nam quod fluvium Dei pro magno vel amplo quidam accipiunt, durum est ac coactum: et potius dixisset fluvios plurali numero. Opponit autem, meo iudicio, fluviis naturalibus qui regiones suas foecundant, tenuem et exiguum rivum Siloah: alludens ad locum illum Mosis, Deut. 11, 10. Terra quam Deus tuus dabit tibi, non erit similis Aegypto, quam foecundat Nili exundatio: sed terra haec exspectat pluviam e coelo. Vel forte metaphorice appellat pluviam ipsam, Dei fluvium. Certe hoc ad Iudaeam restringi debet, sicuti etiam per pascua vel habitacula deserti intelligitur sicca et asperior regio, quam Scriptura vocat montanam. Ceterum quamvis hic celebretur Dei liberalitas familiarius nota electo populo: nostrum tamen est, ubicunque habitemus, divitias bonitatis Dei in terrae proventu et fertilitate agnoscere. Neque enim sua virtute multiplicem bonorum affluentiam generat, nisi quatenus eam Deus pascendis hominibus aptavit. Ideo scite et concinne David parari dicit hominibus frumentum, quia sic parata est terra a Domino. Sensus autem est, opulentiam hanc provenire ex terra, quia Deus instar optimi patrisfamilias hominibus prospicere volens, eam formavit ut alimenta suppeditet.

11. *Sulcos eius.* Quidam verba haec resolvunt in modum optativum, ut sit precatio. Atqui non dubito quin gratiarum actionem continuet David, eo quod terram pluviis madefaciens ac saturans, fructificandi vim suggerat. Quibus verbis significat totum naturae ordinem testimonium esse paterni ergo nos Dei amoris, quod quotidiani victus nostri curam suscipere dignetur. Pluribus autem verbis inculcat hanc Dei gratiam, quam maior pars mundi impie sceleratque obscurat. Nam ut quisque perspicacior est in observandis naturalibus mediis, ita illis affixus manet, ut ad Deum minime conscendat. Debebat quidem philosophia, quo penitius excutit arcana Dei, propius nos ad ipsum adducere, nisi obstarent pravitas nostra et ingratitudo. Sed quia acutissimi quique pluviae originem in aëre et elementis quaerentes, oculos et sensus a Deo avertunt, magis nos expergefieri necesse fuit.

12. *Coronas annum beneficentia.* Vertunt alii, Coronas annum beneficentiae tuae: quasi diceret David, annos fertiles excellere singulari decore, acsi eos corona ornaret Deus: quemadmodum si abundantior solito sit messis, et copiosae vindemiae, haec erit anni co-

ultimos mundi recessus. Unde sequitur gratia[...]
que extendi.

7. *Stabiliens montes.* Per occasionem [...]
in universa mundi fabrica conspicitur. [...]
gentes eiusdem cum Iudaeis spei soci[...]
absurditas, tempestive admonet D[...]
cunctis mundi partibus. Montes [...]
nes nominat, quia in illa imm[...]
rarior apparet Dei potentia. [...]
terpretes, nam in prima voce [...]
hoc sensu, Deum compesc[...]
sicuti compescit omnes m[...] [...]verba qui-
tionem esse volunt, qu[...] [...]atur. sed loca
autem simplicius Davi[...] [...]quentia habitat: sed
membro documentum [...] [...]dum super montium ca-
in hominibus: acsi [...] valles et planas regiones de-
ris, quanta sit prae[...] [...]rrae partem Dei opibus vacuam,
specimen exhibet [...] [...]andum totam orbem sufficit. Addi-

9. *Et time*[...] [...]psa varietate, quod *valles* et loca demissa
let opera eius [...] [...]*nto vestiantur.* Gaudium rebus inanimatis in-
insculpsit. N[...] etiam ridere dicuntur agri, quum sua pulchritu-
lo vel terr[...] [...]ominum oculos. Mirum tamen est quod iubilatio-
lis κατ' ἀξ[...] [...]gat, interposita etiam particula אַף quam scimus esse
iestas. [...] quum tamen minus sit canere, quam iubilare. Sed eo
ut ad [...]uationem gaudii refero quod dicit, *etiam canent,* ut scimus
sime [...]*nus* tantum anni fore gaudium, sed assiduos recursus. Dicit
tur. [...] quam trita sit Hebraeis ordinis inversio.
vi[...]

PSALMUS LXVI.

Arg. Quanquam fieri potest ut Propheta unam praecipue liberationem sub persona Ecclesiae celebret, multiplices tamen gratias complectitur, quibus Deus electum populum persequi non destitit. Sicuti autem miseris et afflictis praedicat Divinitus allatam fuisse salutem: ita consolationis et patientiae materiam suggerit, examinatos fuisse dicens instar argenti, quum tyrannidi hostium subiecti fuerunt. In fine videtur privatim de se loqui, integritatis suae documentum proferens, quod fuerit a Deo exauditus, qui impios et sceleratos repudiat.

Praefecto Canticum Psalmi. 1. Iubilate Deo omnis terra, 2. Canite gloriam nominis eius, ponite gloriam laudem eius. 3. Dicite Deo, Quam terribilis es in operibus tuis, in multitudine roboris tui mentientur tibi inimici tui. 4. Omnis terra adorabit te, et canent tibi, canent nomen tuum. Selah.

1. *Iubilate.* Generalis est praefatio, quam mox sequentur hypotheses. Quia vero sermonem ad totum orbem dirigit, non dubito quin vaticinium sit de futura regni Dei amplitudine, quae Christi demum adventu spectata fuit. Secundo versu idem cum maiore [...]

...at, quo melius pigros alioqui et tardos exstimulet ...m. Quid sit *Canere gloriam nominis Dei*, ob...mpe pro merito ac dignitate extollere sacrum ... et solidam gloriam obtineat. In secundo ...biguitas. Quidam enim sub aliis verbis idem ...*onite gloriam laudis eius*. Ego autem ...em vertunt in accusativo casu. Interea alibi esse gloriandum, quam in Dei ... magnifice extollere Dei laudem, ...i praeconio contentus est Pro... amplitudine splendide prae-

...uggerit cur velit Deum laudari. ...de apud alios de laudibus Dei dis... ...delium tangat Propheta, et expergefa... ...n iubet dirigi: quia ubi quis eum sine testi... ...pellat, fictioni non esse locum videns, serio quod ... probe meditatum, in medium profert. Nihil enim ...Dei reverentiam nos cogit, quam ubi nos sistimus coram ...e. Atque ut hunc affectum magis accendat, hostes dicit *men-...* ...*Deo ob multitudinem virtutis eius.* Nam si duri et praefracti, ...ui se libenter eius imperio subducerent, velint nolint coguntur se ...oram eo humiliare: quid fidelibus agendum est, quos non terrori...us sibi subiicit, sed blande ad se invitat? Subest enim haec tacita ...omparatio inter voluntarium cultum, quem praestant fideles, dul...edine gratiae illecti: et servilem coactamque subiectionem, ad quam ...crudeli vi trahuntur. Hoc enim significat *mentiri*, fieri supplicem ...on alacri obsequio, neque libere, sed quia necessitas extorquet: ...icuti Psalmo 18, 45. diximus. Nam quod alii exponunt, Agnoscent ...ndem hostes spe fallaci deceptos se fuisse: alii vero, Negabunt se ...uicquam hostile fuisse in te molitos: nimis remotum est a verbis ...c mente Prophetae. Quanquam autem multis modis Deo mentiun...ur hypocritae, nihil tamen hoc loco aliud voluit Propheta, quam ...ei robur hostibus quoque esse formidabile, ut invitos subigat.

4. *Omnis terra adorabit te.* Quod tam multus est Propheta in hoc ...apite tractando, non est praeter rationem, nam quum huic argu...ento impares sint omnes linguae, videmus quam parci et maligni ...nt homines, ut vix tenui et ieiuna laude adspergant Deum, ad quem ...elebrandum debuerant nervos omnes ac conatus intendere. Rur...us autem vaticinatur Propheta, quamvis tunc soli Iudaei in suo an...ulo Deum colerent, omnes tamen gentes sub eius imperium ventu...s. Neque vero nunc, sicuti nuper iugum subituros dicit, qui cu...erent, si liberum esset, resistere: sed verum ac sincerum cultum ex...rimit: Psallent tibi, psallent nomini tuo. Est enim hoc praecipuum ...udis sacrificium, ut habetur Psalmo 50, 14. 23. ac verum etiam ...stimonium pietatis.

5. Venite et videte opera Dei: terribilis opere super fi...os hominum. 6. Convertit mare in aridam: per fluvium ...ansierunt pede: ibi laetati sumus in eo. 7. Dominatur in

fortitudine sua seculo, oculi eius super Gentes speculantur: defectores non exsurgent sibi. Selah. 8. Benedicite populi Deum nostrum, et resonate vocem laudis eius: 9. Qui posuit animas nostras in vitam, et non dedit ad lapsum pedes nostros.

5. *Venite.* Hic oblique perstringit omnium fere ignaviam, cuius culpa fraudatur Deus meritis laudibus. Unde enim fit ut clausis oculis praetereat maior mundi pars Dei opera, nisi quia vix centesimus quisque ad eorum considerationem studium suum applicat? Stimulis ergo opus est, qui torpentes instigent. Similem fere locum habuimus Psalmo 46, 9. unde huius loci explicationem petere licebit. Summa huc redit, quia homines videt Propheta vel occupari vanis negotiis, vel in perversis et erraticis studiis vagari, hortatur ut se accingant ad videnda Dei opera: et hortando simul obiurgat tardos ac resides. Dicendo etiam, *videte*, perperam caecutire admonet in re manifesta: quia nisi in propatulo essent opera Dei, frustra conspici iuberet. Speciem quoque operum Dei ponit, ad quorum intuitum vult omnes esse attentos, nempe rationem quam tenet in gubernando humano genere. Haec enim experimentalis (ut ita loquar) notitia magis afficit. Ideo Paulus Actorum capite 17, vers. 27. postquam disseruit in genere de potentia Dei, sermonem huc restringit, iubetque unumquemque in se descendere, quia illic Deum praesentem sentiet. Sic interpretor particulam istam *Deum esse admirabilem opere super filios hominum:* non quod emineat eius maiestas supra homines, sed quod in tuendo ac conservando eorum statu maxime admirabilis sit eius providentia, sicuti etiam Psalmo 40, 6. diximus. Ergo quamvis non longius circumspiciant homines, in seipsis satis reperient causae cur Deum revereantur ac timeant. Tandem a conservatione generis humani ad specialem Ecclesiae curam transitum facit Propheta, commemorans electi populi redemptionem. In quo membro est synecdoche: quia minime dubium est quin breviter commonefaciat fideles de innumeris Dei beneficiis, quibus postea sancivit hanc liberationis gratiam. Quod etiam breviter significat mox adiungens, *ibi laetati sumus in eo.* Neque enim ad eum et alios posteros spectaret redemptionis laetitia, nisi quatenus continui amoris pignus ac documentum a Deo editum foret erga totum Ecclesiae corpus. Sed quia tunc suorum aeternus apparuit servator, ex hoc etiam fonte commune ad omnes pios gaudium profluxit.

7. *Dominatur.* עולם Hebraeis nunc seculum est vel temporis perpetuitas, nunc ipsa mundi fabrica, atque hic posterior sensus contextui videtur melius quadrare, et receptior est, Deum fortitudine praeditum esse qua sub imperio suo contineat totum orbem. Quo etiam refertur proximum membrum, *oculos eius speculari super Gentes.* Quamvis enim sub Lege propriam imperii sedem erexerat in Iudaea, semper tamen providentia sua totum orbem complexus est: nec obstitit sigulare illud privilegium quo dignatus est filios Abrahae foederis respectu, quin ad reliquas etiam gentes fovendas et alendas adspectum suum extenderit. Confirmat Deo curae esse gentes, quia illic etiam poenas exigat de sceleratis ac reprobis. Ita nullam gene-

s humani partem a Deo negligi probat ab effectu Propheta, quod npios praecipites deiiciat. Etsi enim multa confuse in mundo mi- entur, nunquam tamen sic in abdito latere patitur sua iudicia, quin igna quaedam eorum, et quidem satis illustria, oculatis et attentis pectatoribus proponat.

8. *Benedicite populi* Quanquam populos omnes communiter ortatur ad laudandum Deum: speciale tamen aliquod Dei auxilium ommemorat quo restituta fuit salus Ecclesiae. Ita innuere videtur, entes aliquando eius gratiae fore participes, cuius tunc gustum electo opulo Deus praebebat. Interea admonet insignem et memoratu dinam esse liberationem, cuius famam ubique vult resonare. Quanuam autem redditam Iudaeis fuisse vitam praedicat (quo genere louendi, non vulgariter adiutos fuisse docet) mox tamen ostendit, potus servatos fuisse a periculo, quam postliminio restitutos ab aliqua lade. Nam quum *a lapsu* dicat *servatos fuisse pedes*, sequitur non ecidisse, sed mature fuisse occursum ut firmi starent. Neque taaen ideo gratiam Dei extenuat Propheta quod malum antevertelit: sed fatetur fuisse vivificatos qui Dei beneficio servati erant inolumes.

10. Quia probasti nos Deus, examinasti nos sicut examinatur argentum: 11. Deduxisti nos in laqueum, posuisti oarctationem in lumbis nostris. 12. Equitare fecisti hominem uper capita nostra: venimus in ignem et aquam, et eduxisti ios in planitiem.

10. *Quia probasti nos.* Posset hoc per concessionem legi, inerposita particula Quamvis: ita amplificaret Propheta Dei gratiam, uia populum liberaverit ex gravissimis malis. Quod tametsi libener recipio, Propheta tamen simul alterum quoque finem spectasse rbitror, nempe ut optimo solatio, quod ex eius verbis colligitur, iiorum tristitiam levaret. Nihil enim utilius est quam reputare nos ffligi Dei manu quoties nos res adversae premunt: et quidem non lio consilio, nisi ut saluti nostrae consulat. Huc spectat probatio t examen de quibus loquitur Propheta. Etsi autem suos instar arenti examinet Deus, ut purget eorum vitia, acsi igne excoqueret corias: simul tamen intelligi documentum fuisse captum eorum paientiae. *Et argenti* similitudine, exprimere videtur fuisse ad vivum robatos, sicuti argentum non semel in ignem coniicitur. Etsi enim ratias Deo agunt fideles, quod tantum probati fuerint afflictionibus, ion prorsus consumpti: malorum tamen varietas et gravitas clare xprimitur non tantum hoc verbo, sed toto contextu, ubi dicunt se n laqueum fuisse coniectos, redactos in ultimas angustias hominem fuisse mpositum capitibus suis: denique per naufragium et incendium transiisse. Et quum *lumbis suis coarctationem* vel catenam positam fuisse diunt, aggravant quod prius dixerant de laqueo. Sensus enim est non nodo filis se fuisse irretitos, sed coarctatos duro et insolubili vinculo. *Equitandi* etiam verbo intelligunt tyrannos contumeliose et petulanter uisse dominatos, et quasi iumentis fuisse abusos. Per *ignem* et *aquam* mi-

nos operum meritis iustitiam et salutem consequi: quam frivolum sit, alibi docuimus. Simulatque facta est operum mentio, hoc arripiunt, acsi Deus tantum cuiusque merita aestimans, debitam mercedem rependeret. Atqui longe alio consilio Spiritus mercedem operibus promittit, nempe ut innocentiae studeant, non autem superbiant sacrilega fiducia, quae totam salutem a radice evertit. Sic ergo indicat Deus de operibus fidelium, ut eorum pretium et aestimatio primum a gratuita peccatorum remissione pendeat, qua sibi reconciliat indignos: deinde a mera indulgentia, quae mutilis ipsis et sordidis favorem conciliat. Scimus enim nullum opus coram Deo prodire vel perfectum vel purum nullaque labe infectum. Unde sequitur merae esse liberalitatis, quod mercedem inveniunt. Quum ergo Scriptura mercedem filiis Dei promittens, tantum eos ad studium pietatis et iustitiae incitet, quo alacrius Deo militent, nihil autem Dei ipsius misericordiae deroget: nimis insulse inferunt Papistae mereri fideles quod illis rependitur. Quantum ad poenas, nulla est dubitatio quin eas merito Legis suae contemptoribus infligat Deus.

PSALMUS LXIII.

Arg. Psalmus hic non tam preces continet, quam pias meditationes, quas sibi inter extremas molestias, anxietates, ac discrimina in solatium proposuit. Vota etiam admiscet, quae obiectis terroribus anxius Deo nuncupaverat.

1. Canticum Davidis, quum ipse esset in deserto Iehuda. 2. Deus tu, Deus meus es, mane quaeram te: sitivit ad te anima mea, concupivit te caro mea in terra squalida, et siticulosa sine aquis. 3. Sic in Sanctuario conspexi te ad videndum robur tuum et gloriam tuam. 4. Quia melior clementia tua quam vita, labia mea laudabunt te. 5. Sic benedicam tibi in vita mea, in nomine tuo levabo manus meas.

1. *In deserto.* Per desertum Iehuda intelligi desertum Ziph, ubi David diu oberrans latuit, minime dubium est. Porro quia fideliter recitat quomodo inter ipsa pericula fuerit affectus, colligimus nullis unquam miseriis sic fuisse prostratum, quin sua vota in coelum attolleret: imo certa et constanti fide recumberet in Dei promissiones. Quod eo magis notandum est, ut in summis etiam doloribus ad Deum enitamur, quibus minimae quaeque tentationes omnem fere eius notitiam excutiunt. Atqui David non modo eum implorat, sed Deum suum esse statuit, ne dubitet suas curas in eius sinum coniicere, quum tamen desertus omni auxilio, in vasta et arida solitudine quodammodo tabesceret. Fides haec qua persuasus erat Deum sibi propitium esse, et salutis suae custodem, desiderium in eius corde accendit, ut assiduis votis et ardentibus expeteret quam sperabat gratiam. Quum dicit *animam suam sitire et carnem concupiscere*, ad egestatem et penuriam alludit qua premebatur in deserto: quasi diceret, quamvis ieiunus et famelicus omnibus vitae sub-

sidiis indigeat, Deum tamen sibi esse instar cibi et potus, ut illuc feratur sua esuries. Quod animae sitim, carni famem tribuit, non debet scrupulose accipi ista partitio: quia simpliciter intelligit se anima et carne Deum appetere. Quamvis enim nullo appetitu per se movetur corpus, tamen satis constat animae affectus illuc usque penetrare et diffundi.

3. *Sic in Sanctuario.* Confirmat quod nuper attigi, se, quum in deserto rerum omnium inops ageret, nunquam tamen Dei fuisse oblitum. Nam particulae Sic, non leve pondus inest: acsi diceret, Quamvis in hac solitudine nihil nisi triste et horridum appareat, ut ipsa loci asperitas possit obtenebrare oculos: ego tamen in gloriae et virtutis tuae intuitu me exerceo, perinde acsi in Sanctuario essem. Quamdiu liberum fuerat Davidi in Sanctuarium adire, cultum illum legalem minime neglexerat: quia sciebat talibus adiumentis sibi esse opus. Nunc ubi prohibetur ab accessu, mentem suam ostendit non esse externis symbolis affixam: quia in spirituali Dei adspectu nihilominus se oblectat. Et simul etiam re ipsa demonstrat quam bene profecerit in illis pietatis exercitiis quae Dominus in Lege mandaverat. Crassi et superstitiosi homines, quantisper ante oculos versantur ceremoniae, videntur zeli ardore in coelum ferri: sed una cum spectaculi figura statim religio illis evanescit. David autem, quamvis nunc privatus sit ceremoniis, earum tamen memoriam retinet, ut ad Deum adspiret ac nitatur. Quare discamus, eius exemplo, etiamsi nos externis omnibus gratiae Dei symbolis spoliari contingat, inter medias quoque abyssos Deum fidei oculis adspiciendum nobis esse, ne tergum ei obvertamus simulac visibiles figurae nobis ablatae erunt. Sic tota vita spirituale lavacrum quod semel Christus nobis in Baptismo repraesentavit Eph. 5, 26. Tit. 3, 5. fixum in sensu nostro manere debet. Sic arcana Christi cum membris suis societas non modo in Coenae actione, sed semper occurrere nobis debet. Imo siqua vis tyrannica sacram Coenam et alia pietatis subsidia nobis forte eripiat, cavendum tamen est ne se unquam mentis nostrae oculi a Deo avertant. Quum dicit se *conspicere ipsum ad videndum*, sedulam attentionem notat: acsi diceret, Studia mea ad hanc meditationem diligenter applico, ut mihi occurrat Dei gloria et virtus, quarum imago in Sanctuario refulget.

4. *Quia melior clementia.* Quanquam eorum sententiam non repudio qui uno contextu legunt hunc versum, prius tamen membrum, meo iudicio, cum superiore versu aptius cohaeret. Mihi enim caussam reddere videtur David cur tantopere Deo fuerit addictus. Ac primo quidem notandum est, sub *vitae* nomine comprehendi media omnia quibus statum suum tuentur homines. Quamdiu enim videmur nobis probe muniti, in mentem non venit ad Dei misericordiam confugere. Denique nostrum esse, ut ita loquar, perstringit nobis oculos, ne cernamus sola Dei gratia nos subsistere. Quia ergo terrenis subsidiis suffulti, Deum fere obliviscimur, hic asserit David, melius nobis esse in ipsa morte subniti Dei misericordia, quam in vitae apparentia confidere. Frigidius ac dilutius alii exponunt, vitam nostram, quamvis pretiosa sit, postponi Dei misericordiae: acsi diceret, omnibus bonis hoc unum merito praeferri, quum Deus nobis est propitius. Atqui tenenda est antithesis inter incolumem statum,

in quem recumbunt homines: et Dei misericordiam, quae labentibus et mox perituris subvenit, et quae ad supplendos (ut ita loquar) omnes defectus unicum remedium est. Quod Augustinus in numero plurali argute philosophatur, non satis firmum est. חיים Hebraei vitam nominant. Quia vitas legebat Augustinus, putavit, prout quisque vel divitiis inhiat, vel deditus est voluptatibus, vel delicias sectatur, vel honores appetit, vel ad ingluviem suam proiectus est, ita singulis tribui propriam vitam. His autem omnibus vitiis vitam aeternam opponit, quae secundum ipsum metonymice vocatur Dei misericordia: quia mera gratia nobis donatur, non acquiritur operum meritis. Atqui simplicior est, ut dixi, Prophetae sensus, nihil esse si affluant homines omnibus bonis, si opibus floreant, omnibus denique modis ad vitae securitatem muniti sint: quia praestat a sola Dei misericordia pendere, quam in essentia nostra, omnibusque eius fulturis fundari. Unde sequitur, quamvis laborent inopia fideles, premantur iniuriis, sub morbis langueant, sitiant ac esuriant, multis curis et doloribus angantur, nihil tamen obstare eorum felicitati, quia Deo propitio in solidum illis bene est. Rursum incredulos, quamvis totus illis mundus arrideat, miseros tamen esse, quia Deo adverso ipsorum conditio maledicta est. Hinc colligit David laudandum sibi esse Deum, sicuti bonitatis eius cognitio os nobis aperit. Atque idem clarius proximo versu declarat, quum dicit *benedicturum in vita*. Quanquam aliqua est in verbis ambiguitas. Nam particula sic, liberationem notare potest, acsi diceret, iustam sibi Dei benedicendi causam esse, quia re ipsa expertus sit longe melius esse nobis vivificari ab ipso quam apud nos vivere. Potest etiam de calamitoso et afflicto Davidis statu accipi: quia nuper dixit solitudinem deserti sibi non obstare quin ad Deum respiciat. Vita etiam potest accipi tam de ipsa salute divinitus oblata, quam de toto vitae cursu. Ac videtur prior sensus, sicut uberiorem doctrinam continet, ita melius congruere, hoc modo, Quia tuo beneficio salvus et incolumis supersum, alacrius tibi benedicam. Sic etiam alibi, Non moriar, sed vivam et narrabo opera Domini, Psal. 118, 17. Item, Non mortui laudabunt te Domine, neque omnes qui descendunt in sepulcrum: sed nos qui vivimus, benedicemus Domino etc. Psal. 115, 17. Secunda parte versus per *elevationem manuum* vota et preces intelligit: acsi diceret se non modo gratias acturum, sed sumpturum quoque fiduciam precandi, et ita in Dei invocatione assiduum fore. Et sane Deus ipse liberaliter nobiscum agendo, non modo ad gratitudinem nos incitat, sed spem nostram confirmat in futurum tempus, ne de solido complemento gratiae dubitemus, cuius initia sumus experti. Quidam Levare manus in nomine Dei referunt ad plausum. Alii tantundem valere putant acsi diceret David, se fretum Dei auxilio, intrepide congressurum cum hostibus. Sed iam exposui quid mihi magis placeat.

6. Sicut adipe et pinguedine satiabitur anima mea, et labiis iubilationis laudabit os meum. 7. Certe memor ero tui super lectum meum: in vigiliis meditab[illegible] 8. Quia fuisti auxilium mihi, et in umbra al[illegible] bilabo.
9. Adhaesit anima mea post te, me su[illegible] ta.

6. *Tanquam adipe.* Est proximae sententiae confirmatio: quia David metaphorice sibi a Deo promittit uberrimam bonorum omnium copiam, quae laetitiae et iubilationis materiam praebeat. Etsi autem in otio et abundantia Psalmum hunc composuit, probabile tamen est, quum adhuc inops et famelicus erraret in deserto, satietatem hanc a qua procul aberat, sperasse. Atque haec insignis est fidei probatio, quum Dei gratia, licet abscondita, eminus perspicitur. Et hoc exemplum diligenter notandum est, ne animos despondeamus quoties laute saturantur impii, imo se ingurgitant, et sine modo luxuriantur in sua copia: nos vero aridi et inopes esurimus. Nam Davidem quoque potuit sua egestas ad desperationem impellere: sed quia sciebat proprium esse Dei munus, satiare animam famelicam, speravit, eo propitio nihil sibi defore. Iam quia multis necessitatibus patientiam nostram Deus probare vult in hac vita, discamus, usquedum adveniat tempus plenae satietatis, patienter ferre nostras iniurias. Porro notandum est, sub metaphora *adipis et pinguedinis* non intelligi saginam qualis cernitur in profanis hominibus, qui intemperanter luxuriando, ingluviem suam replent: atque ita obruti, quasi mente alienantur, modum enim satietatis statuit David, ut tanto alacrius se accingat ad canendas Dei laudes.

7. *Certe memor ero.* Posset etiam legi, Quando, vel Quoties memor ero tui, in vigiliis precabor. Sed quia conditionalis particula אם non solum pro adverbio temporis sumitur, sed quandoque etiam affirmat: nolui sine causa a recepto sensu recedere. Si affirmative legas, idem valebunt Memorem esse, et Meditari: eritque eiusdem sententiae repetitio. Sin magis placeat conditionalis particula, sensus erit, Quoties in mentem venerit Dei nomen, Davidem libenter cogitaturum, et verba etiam facturum de eius beneficiis. Ponit autem noctis vigilias, quia ubi subducti sumus ab hominum conspectu, non modo recurrunt curae, sed animus liberius se applicat ad has vel illas cogitationes. Sequitur causae redditio, quia Dei auxilio servatus fuerat. Talis autem experientia (ut saepius iam dixi) non modo stimulare nos debet ad laudes Dei canendas, sed etiam ad invocandum eius nomen, sicut dicitur Psal. 5, 8. In multitudine bonitatis tuae ingrediar templum tuum. Secunda pars versus ad spem refertur, quod scilicet exsultabit David, vel iubilando, triumphos suos aget sub umbra alarum Dei: quia non minus secure laeto et hilari animo quiescet sub praesidio Dei, quam si esset extra omnem aleam.

9. *Adhaesit anima.* Quia verbum דבקה saepe apprehendere vel persequi significat, praesertim ubi cum praepositione אחר construitur, non minus quadrabit haec versio, Anima mea post te perget, vel contendet. Quod si Adhaerendi verbum magis placeat, utroque tamen modo significat David cor suum firma perseverantia semper affixum fore Deo. Hoc enim valet dictio אחריך, Quamvis longum ac difficile iter facere oporteat, multaeque remorae impediant, imo quamvis Deus ipse procul discedat, Davidem minime defatigatum iri quin constanter pergat. Posterius membrum simpliciter posset accipi de illa, cuius prius meminit, liberatione: acsi diceret optimam sibi fulturam esse, ne deficiat Deum quaerendo et sequendo, quia eius manu hactenus rectus et integer stetit. Ego

tamen longius extendo. quod sibi donum constantiae a Spiritu Dei promittat David. Nimis enim magnifice iactasset, sibi ad extremum usque in Deo persequendo vel amplexando constantem fore animi affectum, nisi mox addita fuisset haec correctio, cor eius ita firmum fore quatenus Dei manu sustinebitur.

10. Et ipsi dum quaerunt ad perdendum animam meam, ibunt in infimas partes terrae. 11. Deiicient eum in aciem gladii, pars vulpium erunt. 12. Rex autem laetabitur in Deo, et gloriabitur quisquis iurat per eum: quia obstruetur os loquentium mendacium.

10. *Et ipsi dum quaerunt.* Hic iam securius David, quasi potitus victoria, exsultat. Quanquam autem Psalmum composuit rebus suis pacatis, non dubium tamen est, quum adhuc e filo penderet eius vita, haec eadem sperasse quae postea cecinit. Summa est, Hostes, quamvis immineant eius capiti, brevi tamen perituros: quia Deus praecipites deiiciet: neque modo tradet in exitium, sed efficiet ut insepulta iaceant eorum cadavera. Nam *partem vulpium esse*, tantundem valet atque a feris vorari et laniari. Saepe autem poenam hanc minatur Deus reprobis, ubi hostili gladio perierint, praedam fore lupis et canibus, quia sepulcri honore ipsos privabit. Contingit quidem interdum idem optimis quibusque, sicuti temporales poenas bonis et malis communes esse scimus: sed hoc est discrimen, quod Deus servorum suorum ossa, etiam dum huc et illuc dissipata sunt, colligit, et reponit sub fideli custodia, ne quod ex illis pereat: in reprobis autem ossium dispersio, aeterni interitus praeludium est.

12. *Rex autem laetabitur in Deo.* Quia Deus non modo privatim auxiliatus est Davidi, sed in eius persona, totius Ecclesiae saluti consuluit, merito publicam laetitiam cum sua hic coniungit: sicuti etiam a capite pendebat totius corporis incolumitas. Ac pia magnanimitas notanda est, quod multis mortibus obsessus, Regem tamen se vocare non dubitat: quia licet regno promisso non fruatur, eius tamen possessionem fide retinet. Laetitiam vero se in Deo capturum dicens, gratum se fore praedicat: sed extollit Dei gratiam, quia ad piorum omnium conservationem pertineat. Diximus enim statum electi populi tunc non aliter potuisse esse salvum quam vigente et florente Davidis regno, quia sub figura illa docere nos voluit Deus, totam nostram felicitatem et gloriam in Christo fundatam esse. Per eos *qui iurant in Dei nomine*, pios omnes eius cultores synecdochice designat. Quia enim species est divini cultus, statuere eum testem ac iudicem, pietatis professio saepe per iusiurandum intelligitur, non quod Deus inter servos suos censeat quicunque in ore habent sacrum eius nomen, quando et multi scelerate peierando, atroci eum contumelia afficiunt: alii etiam levibus et frivolis iuramentis violant vel imminuunt eius maiestatem: hypocritae vero perperam eius nomine abutuntur: sed [illegible] hic designat nisi qui sobrie et reverenter per Dei [illegible] quorum linguis respondent corda, quod etiam e[illegible] [illegible]uet. Iuran-

tibus enim per nomen Dei opponit *loquentes mendacia:* qua voce non tantum perfidos et dolosos homines perstringit, sed etiam qui sacrilegis fallaciis Dei nomen profanant.

PSALMUS LXIV.

Arg. Continet hic Psalmus querimoniam precibus mistam. Nam quo magis Deum ad misericordiam inclinet David, tam de iniusta hostium suorum saevitia, quam de insidiis perversisque machinationibus conqueritur. Tandem oculos ad Deum convertens, sibi de meliore exitu gratulatur.

1. Praefecto Psalmus Davidis. 2. Audi Deus vocem meam in precatione mea: a terrore inimici custodi vitam meam. 3. Absconde me a consilio malignorum, a coetu operantium iniquitatem. 4. Quoniam acuerunt quasi gladium linguam suam, direxerunt sagittam suam sermonem amarum. 5. Ad iaculandum in occultis contra integrum: repente iaculabuntur, nec timebunt. 6. Obfirmant sibi facinus impium, sermonem conferunt de abscondendis laqueis: dicunt, Quis videbit eos? 7. Scrutati sunt iniquitates, impleverunt scrutinium scrutatum, et intimum cuiusque, et cor profundum.

2. *Audi Deus vocem meam in precatione mea.* Praefatur se orare serio et ardenti affectu, et simul necessitatem ostendit. Ardoris et vehementiae signum est vocalis precatio. Mox ad angustias quibus urgetur descendit, commemorans mortis terrores qui ingerebantur ab hostibus: deinde alias circumstantias quibus gratiam sibi conciliet. Deum enim vitae suae custodem implorans, de ea se periclitari significat. Secundo versu dicit sibi esse cum multis certamen, ideoque imparem esse ad sustinendos eorum insultus, nisi Deus succurrat. Quanquam verborum ambiguitas sensum duplicem nobis parit. סוד enim quod arcanum significat, quidam hic accipiunt pro occultis machinationibus: alii vero pro coetu consultantium. Ego *consilii* nomen, quod Latinis quoque dubium est, posui. Secundo loco additur nomen רגשת quod aliquando strepitum vel clamorem, aliquando conventum hominum significat. Deducitur autem a radice רגש quod est tumultuari. Si סוד pro clandestinis insidiis accipere libeat, רגשת violentus erit impetus. Hoc modo David protegi cuperet tam a fraudulenta malitia hostium, quam a vi et armis, ubi meditati quomodo noceant, ad consilia sua exsequenda prosiliunt. Simplicior tamen magisque genuina est prior sententia, Davidem quo magis in se provocet Dei misericordiam, de multitudine hostium suorum conqueri. Interea testatur David, quantumvis magna turba obruatur, sibi sufficere protectionem quam e coelo expetit. Causam quoque suam ab hostium malitia et improbitate commendat, nam

quo vel iniquius, vel crudelius nobiscum agunt, eo certius statuere licet propitium nobis Deum fore.

4. *Quoniam acuerunt quasi gladium linguam suam.* Quamvis in eum capitaliter saevirent hostes, eorum tamen virulentiam praecipue accusat. Probabile autem est de falsis delationibus et calumniis eum loqui, quibus sciebat se immerito gravari, totique populo reddi invisum. Comparat ergo linguas eorum gladiis: amarum et virulentum sermonem sagittis. Ex opposito suam probitatem asserit, eos iaculari dicens contra hominem rectum et innoxium. Hac igitur impetrandi fiducia se animavit, quod sibi nullius culpae conscius, indigne et perfidiose a pravis et scelestis hominibus impetebatur. Iam eos clam et in occulto iaculari, telaque repente vibrare dicens, significat eos multiplici astutia pollere: nec modo acriter intentos esse ad nocendum, seduloque vigilare, sed etiam ingeniosos esse ac solertes, ut citius transfodiant pectus incauti hominis, quam suspicari queat sibi quicquam mali instare. Porro quum audimus Davidem, qui tam sancte ac pure iustitiam coluerat, fuisse tamen sinistris criminationibus obnoxium: ne miremur si quando Deus nos qui longe a Davidis integritate absumus, simili tentationis genere exerceat. Hoc vero unicum erit solatium, ad Deum confugere, ut bonae causae patrocinium suscipiat. Adiungit aliam circumstantiam, quod sine pudore et metu *sagittas veneno illitas ex ore suo vibrent.* Talis autem securitas, perditae audaciae signum est, ubi improbi centies deprehensi, obstinate tamen pergunt: quia nec ullus Dei metus, nec hominum verecundia eos retinet quin se gladiatorio et desperato impetu proiiciant.

6. *Obfirmant sibi facinus impium: sermonem, etc.* Nunc de pertinacia et sceleratis conspirationibus hostium suorum conqueritur. Postremo addit confidentiam, qua se ad quidvis audendum incitant. Porro non dubium est quin plus illis addiderit animi infirmitas Davidis, ut petulantius vexarent miserum et profugum hominem, quem videbant omni auxilio destitui. Postquam dixit esse insanabiles, et quos ad humanitatem flecti posse nulla spes sit: addit ultro citroque inter se colloqui quomodo per insidias illum perdant. Sequitur tandem ferocia, quoniam astus suos invisibiles esse putent. Scimus enim quam secure improbi sua vafritie confisi, simplicibus insultent: quia putant centum rationes sibi semper in promptu fore tegendis scelerum suorum flagitiis. Particulam למו tam ad ipsos fraudum architectos, quam ad laqueos et insidias commode referre licet. Malo tamen de ipsis intelligere, quia superbia excaecati, audacter et licentiose ruunt quocunque impellit libido: quia nulla eos Dei reverentia, nullus hominum pudor cohibet. Proximo versu gravius exagitat eorum fraudes. Dicit igitur omnes nocendi artes fuisse percontatos, ut nihil ad exactum scrutinium omiserint. *Scrutinii* vero nomine intelligit occultas nocendi artes. Et addit altos esse recessus malitiae ipsorum. Nam per *cor profundum et penetralia* vel intimas partes, latebras intelligit, quibus improbi se involvunt. Quidam nomen איש indefinite accipiunt hoc modo, Quicquid consilii et astutiae invenitur in mortalibus, hostes mei ad se colligunt. Sed quoad summam rei parum interest: quia tenere sufficit, non tantum aperto marte, sed recondita etiam malitia hostes Davidi machinatos fuisse perniciem:

atque ad hoc instructos fuisse summa perspicacia, ut inopinatos nocendi modos quasi ex profundis tenebris eruerent.

8. Et iaculabitur *in* eos Deus sagittam, repente erunt plagae ipsorum. 9. Et impingere facient super seipsos linguam suam, et fugient quicunque viderint eos. 10. Et videbunt omnes homines, et narrabunt opus Dei, et rem eius gestam intelligent. 11. Laetabitur iustus in Iehova, et sperabit in eo, et gloriabuntur omnes recti corde.

8. *Et iaculabitur in eos Deus.* Iam ad gratulationem exsurgit David, persuasus non irrita fore sua vota, imo iam exaudita esse a Deo. Etsi autem nondum oculis conspicua erat Dei vindicta, David tamen repentinam fore pronuntiat: in quo non vulgare profert fidei suae documentum, quod dum impios rebus prospere fluentibus obdurari videt, atque ex conniventia et silentio Dei impunitatem sibi promittere, non succumbit tamen taedio, sed animum suum suspendit, donec post longam tolerantiam subito Deus appareat iudex: sicuti emergere praeter spem solet ac deprehendere impios, dum se elapsos putantes, sine modo proterviunt. Itaque semper in diuturnis malis hoc nobis solatium occurrat, Deum poenas quas de impiis sumpturus est, consulto differre, quo violentius in eos fulminet: quumque dixerint, Pax et securitas, eos obruat repentino interitu, Ierem. 8, 11.

9. *Et impingere facient super seipsos linguam suam.* Prosequitur eandem sententiam: quicquid veneni coquunt in suis consiliis, et lingua sua egerunt, fore tandem illis mortiferum. Idem alibi diversa loquendi figura exprimit, Irretientur suis laqueis, et cadent in foveam quam fecerunt, Psalmo 57, 7. Haec enim iusta est merces, ut in eorum capita retorqueat Deus quicquid noxarum bonis et simplicibus intentant. Etsi autem huius iudicii permulta quotidie exempla Deus coram oculis nostris profert, nobis tamen res est difficilis creditu. Quo magis ad hanc meditationem incumbere nos decet, Deum excubare pro nobis, ut quicquid fraudum in nos excudunt improbi, convertat in eorum perniciem, acsi data opera praemium tale captassent. In fine versus admonet notabile fore vindictae genus, quia *fugient* vel trepidabunt *quicunque fuerint eius spectatores.* Nam quum caecutientes hominum oculos praeterfluant Dei iudicia, insignes notas exstare necesse est ut ad metum et consternationem cogatur mundus.

10. *Et videbunt omnes homines.* Fructum qui ex Dei iudicio proveniet, plenius explicat, nempe quod novo et insolito spectaculo expergefacti qui prius Dei providentiam pro nihilo ducebant, melius considerare incipient quod prius illis erat incognitum, ut etiam alii aliis narrent. Neque enim huius tam memorabilis gratiae notitiam ad paucos restringit David, sed dicit passim fore celebrem. Ideo ponit cunctos homines. Porro quum verbum שכל in coniugatione Hiphil tam neutraliter quam active sumatur: qui verbum neutrum esse volunt, hunc eliciunt sensum, Cogentur vulgo agnoscere homi-

nes divinum hoc esse opus: atque ubi intellexerint, eius etiam erunt praecones. Sed quia ut plurimum solet David rem unam bis repetere, non male conveniet transitiva significatio. Ultimo versu describitur uberior fructus, nempe liberationem hanc laetitiae, spei et sanctae gloriationis materiam fore piis omnibus: quia scilicet eundem erga se Deum fore colligent qualis apparuit erga servum suum Davidem. Notandum est *vocari rectos corde* quos paulo ante *iustos* dixerat: ut sciamus nullam Deo iustitiam probari, nisi quam ex se profert interior cordis sinceritas. Qua de re alibi fusius disserui.

PSALMUS LXV.

Arg. Psalmus hic mistus est ex precibus et gratiarum actione. Etsi autem inseritur vaticinium de communi Gentium fide: specialibus tamen elogiis describitur paternus Dei erga Ecclesiam favor, et quae inde fluunt benedictiones. Et specialiter oratur Deus ut eandem quam experti fuerant Iudaei, liberalitatem continuet. Duplex autem memoratur Dei gratia: quod terram suam potenter defenderit, et bonorum omnium opulentia ditaverit.

1. Praefecto Davidis Psalmus canticum. 2. Te exspectat laus Deus in Sion, et tibi reddetur votum. 3. Exaudiens orationem, ad te omnis caro veniet. 4. Verba iniquitatum praevaluerunt super me: scelera nostra tu expiabis.

2. *Te expectat.* Ad verbum est, Tibi silet laus, sed verbum דומיה metaphorice pro quiescere accipitur, ac deinde pro exspectare. Sensus autem huc redit, Deum esse ita beneficum erga suos, ut quotidie illis suppeditet novam materiam laudis. Etsi enim se in totum mundum diffundit eius liberalitas, peculiari tamen favore Ecclesiam suam dignatur. Huc etiam accedit, quod alii, utcunque saturentur eius beneficiis, non tamen sentiunt unde proveniant, ita in silentio absorbent ac consumunt quicquid bonorum largitur illis Deus. Nominatim tamen exprimere voluit Propheta, Dei bonitatem sic in Ecclesia fulgere, ut merito illic praedicetur. Eodem pertinet alterum membrum, ubi de voti redditione agitur, sic enim gratitudinem promittit in populi nomine, ut tamen a posteriori significet semper novum fore argumentum testandae celebrandaeque Dei bonitatis: quia non desinit suam Ecclesiam assiduo favore prosequi. Cohaeret etiam proximus versus, ubi Deus audire dicitur suorum preces. Causam ergo reddendi voti assignat, quia nunquam frustretur Deus servos suos, dum ab illis invocatur, sed propitius annuat eorum votis, atque ita quòd secundo loco positum est, ordine tamen prius est. Ceterum hoc epitheton quo Deum insignit David, doctrinam continet apprime utilem, nunquam irritas fore nostras preces: quia eas repudiando Deus quodammodo naturam suam exueret. Neque enim recitat David quid semel factum sit, sed perpetuo ornatu Deum vestit: acsi diceret, non magis fieri posse ut Deus surdus sit ad suorum vota, quam ut seipsum abneget. Hoc si penitus insculptum erit

cordibus nostris, proprium esse Deo et inseparabile exaudire preces, nunquam excutietur nobis orandi fiducia. Iam quum nunquam destituatur facultate iuvandi, laetum et prosperum successum indubie sperabimus. Nec minus notatu dignum est quod sequitur, ideo *carnem omnem ad Deum venturam:* quia sicuti nemo coram Deo sistere se auderet, nisi persuasus esset eum sibi fore exorabilem, ita ubi sponte occurrit ac pronuntiat non frustra se invocari, aperta est ianua, ut certatim omnes ad eum confluant. Etsi enim hypocritae et profani homines, dum necessitate urgentur, vota in aërem fundunt: hoc tamen non est ad Deum vere accedere, ubi fidei certitudinem non afferunt ex Dei verbo conceptam, sed pendent ab exspectatione fortuiti eventus. Praeluceant ergo Dei promissiones necesse est, ut via rite orandi pateat, quia illis sublatis, prohibemur a Dei accessu, sicuti hunc ordinem statuit Paulus ad Ephesios capite tertio, 12. ut quisquis accedere ad Deum cupit, praeditus sit fide per Christum, quae eum ad fiduciam animet. Hinc colligimus, regulam precandi nullam esse in Papatu, ubi suspensis et dubiis animis semper Deum orant. Inaestimabile autem semper est privilegium hoc quod per Evangelium consequimur, ut liber nobis ad Deum ingressus pateat. Omnem vero carnem generaliter nominans Propheta, breviter indicat, quod tunc singulare erat Iudaeis, fore aliquando cunctis gentibus commune. Atque ita vaticinium est de futuro Christi regno.

4. *Verba iniquitatum.* Non conqueritur populum falsis calumniis gravari, sed simpliciter fatetur iniquitates esse obstaculo quominus Deus pro more facilem se et humanum Iudaeis exhibeat. Convenit autem hic locus cum illo Iesaiae 59, 1. Non est aggravata auris Domini quominus audiat: sed iniquitates nostrae distantiam ponunt inter nos et ipsum. In summa, quod Deus qui suos liberaliter iuvare solet, imo comiter et blande ad se invitat, manum suam ad tempus retrahit, huius mali culpam suis et populi peccatis imputat David. Nam priore loco reatum suum agnoscit, quemadmodum Daniel capit. 9, vers. 5. sed mox totum populum sibi socium adiungit. Hanc vero sententiam inservit Propheta, non ut se et alios prohiberet ab orandi fiducia, sed potius ut supra obstaculum emergeret, quod arceret cunctos mortales a Dei successu: nisi statuerent indignos quoque exaudiri. Probabile vero est praesenti aliquo irae Dei signo perculsos fuisse tunc fideles, quia contra hanc tentationem luctatur David. Porro videmus in promptu ei fuisse remedium, quia ex opposito reputat proprium esse Dei munus dare veniam peccatis, eaque expiare. Ita hic quoque versus cum superiori contexi debet, atque adversative resolvi, hoc modo, Quamvis iniquitates nostrae ut repulsam merentur, procul nos a conspectu tuo eiiciant: quia tamen te ad reconciliationem paratum ostendis, cursum precibus nostris non abrumpent. Docemur autem hoc loco, non aliter exorari Deum a nobis posse, nisi dum suppliciter veniam deprecamur nostris peccatis. Interea dubitandum non est quin gratuita peccatorum remissio Deum nobis conciliet. Quod si paulisper gratiam suam submoveat: adeoque tergum nobis obvertat, Davidis tamen exemplo ad spem expiationis erumpere convenit. Quod singulari numero fatetur se peccatis obrutum, ratio afferri potest, quod Rex quum esset, totum populum repraesentabat: vel quod hac docendi forma, sicuti Daniel, singulos

tamen longius extendo, quod sibi donum constantiae a Spiritu Dei promittat David. Nimis enim magnifice iactasset, sibi ad extremum usque in Deo persequendo vel amplexando constantem fore animi affectum, nisi mox addita fuisset haec correctio, cor eius ita firmum fore quatenus Dei manu sustinebitur.

10. Et ipsi dum quaerunt ad perdendum animam meam, ibunt in infimas partes terrae. 11. Deiicient eum in aciem gladii, pars vulpium erunt. 12. Rex autem laetabitur in Deo, et gloriabitur quisquis iurat per eum: quia obstruetur os loquentium mendacium.

10. *Et ipsi dum quaerunt.* Hic iam securius David, quasi potitus victoria, exsultat. Quanquam autem Psalmum composuit rebus suis pacatis, non dubium tamen est, quum adhuc e filo penderet eius vita, haec eadem sperasse quae postea cecinit. Summa est, Hostes, quamvis immineant eius capiti, brevi tamen perituros: quia Deus praecipites deiiciet: neque modo tradet in exitium, sed efficiet ut insepulta iaceant eorum cadavera. Nam *partem vulpium esse,* tantundem valet atque a feris vorari et laniari. Saepe autem poenam hanc minatur Deus reprobis, ubi hostili gladio perierint, praedam fore lupis et canibus, quia sepulcri honore ipsos privabit. Contingit quidem interdum idem optimis quibusque, sicuti temporales poenas bonis et malis communes esse scimus: sed hoc est discrimen, quod Deus servorum suorum ossa, etiam dum huc et illuc dissipata sunt, colligit, et reponit sub fideli custodia, ne quod ex illis pereat: in reprobis autem ossium dispersio, aeterni interitus praeludium est.

12. *Rex autem laetabitur in Deo.* Quia Deus non modo privatim auxiliatus est Davidi, sed in eius persona, totius Ecclesiae saluti consuluit, merito publicam laetitiam cum sua hic coniungit: sicuti etiam a capite pendebat totius corporis incolumitas. Ac pia magnanimitas notanda est, quod multis mortibus obsessus, Regem tamen se vocare non dubitat: quia licet regno promisso non fruatur, eius tamen possessionem fide retinet. Laetitiam vero se in Deo capturum dicens, gratum se fore praedicat: sed extollit Dei gratiam, quia ad piorum omnium conservationem pertineat. Diximus enim statum electi populi tunc non aliter potuisse esse salvum quam vigente et florente Davidis regno, quia sub figura illa docere nos voluit Deus, totam nostram felicitatem et gloriam in Christo fundatam esse. Per eos *qui iurant in Dei nomine*, pios omnes eius cultores synecdochice designat. Quia enim species est divini cultus, statuere eum testem ac iudicem, pietatis professio saepe per iusiurandum intelligitur, non quod Deus inter servos suos censeat quicunque in ore habent sacrum eius nomen, quando et multi scelerate peierando, atroci eum contumelia afficiunt: alii etiam levibus et frivolis iuramentis violant vel imminuunt eius maiestatem; hypocritae vero perperam eius nomine abutuntur: sed David non alios hic designat nisi qui sobrie et reverenter per Dei nomen iurant, et quorum linguis respondent corda, quod etiam ex antitheto melius liquet. Iuran-

tibus enim per nomen Dei opponit *loquentes mendacia:* qua voce non tantum perfidos et dolosos homines perstringit, sed etiam qui sacrilegis fallaciis Dei nomen profanant.

PSALMUS LXIV.

Arg. Continet hic Psalmus querimoniam precibus mistam. Nam quo magis Deum ad misericordiam inclinet David, tam de iniusta hostium suorum saevitia, quam de insidiis perversisque machinationibus conqueritur. Tandem oculos ad Deum convertens, sibi de meliore exitu gratulatur.

1. Praefecto Psalmus Davidis. 2. Audi Deus vocem meam in precatione mea: a terrore inimici custodi vitam meam. 3. Absconde me a consilio malignorum, a coetu operantium iniquitatem. 4. Quoniam acuerunt quasi gladium linguam suam, direxerunt sagittam suam sermonem amarum. 5. Ad iaculandum in occultis contra integrum: repente iaculabuntur, nec timebunt. 6. Obfirmant sibi facinus impium, sermonem conferunt de abscondendis laqueis: dicunt, Quis videbit eos? 7. Scrutati sunt iniquitates, impleverunt scrutinium scrutatum, et intimum cuiusque, et cor profundum.

2. *Audi Deus vocem meam in precatione mea.* Praefatur se orare serio et ardenti affectu, et simul necessitatem ostendit. Ardoris et vehementiae signum est vocalis precatio. Mox ad angustias quibus urgetur descendit, commemorans mortis terrores qui ingerebantur ab hostibus: deinde alias circumstantias quibus gratiam sibi conciliet. Deum enim vitae suae custodem implorans, de ea se periclitari significat. Secundo versu dicit sibi esse cum multis certamen, ideoque imparem esse ad sustinendos eorum insultus, nisi Deus succurrat. Quanquam verborum ambiguitas sensum duplicem nobis parit. סוד enim quod arcanum significat, quidam hic accipiunt pro occultis machinationibus: alii vero pro coetu consultantium. Ego *consilii* nomen, quod Latinis quoque dubium est, posui. Secundo loco additur nomen רגשת quod aliquando strepitum vel clamorem, aliquando conventum hominum significat. Deducitur autem a radice רגש quod est tumultuari. Si סוד pro clandestinis insidiis accipere libeat, רגשת violentus erit impetus. Hoc modo David protegi cuperet tam a fraudulenta malitia hostium, quam a vi et armis, ubi meditati quomodo noceant, ad consilia sua exsequenda prosiliunt. Simplicior tamen magisque genuina est prior sententia, Davidem quo magis in se provocet Dei misericordiam, de multitudine hostium suorum conqueri. Interea testatur David, quantumvis magna turba obruatur, sibi sufficere protectionem quam e coelo expetit. Causam quoque suam ab hostium malitia et improbitate commendat, nam

8. *Ad Deum salus mea.* Accumulat quicquid potest ad se retinendum: quia nihil infirmitati carnis nostrae proclivius est quam dilabi ab vagos errores. Fatebimur uno verbo, non aliunde quam ab ipso petendam salutem esse: sed eius virtute diffisi, hinc inde capiemus accersere subsidia quae defectum suppleant. Quotquot ergo elogiis celebrat David potentiam Dei ad servandum, totidem fulcris ad constantiam se confirmat: totidem etiam frenis compescit carnis suae levitatem, ne quam salutis suae partem alibi quam in Deo quaerat. Postquam vero probe se animavit, sermonem convertit ad alios, et ad certaminum societatem invitat, quae victoriae et triumphi pariter sint consortes. *Populum* appellans, mihi dubium non est quin Iudaeos designet: quia antequam Gentibus illuxisset religio, et Dei notitia, non alibi quam in Iudaea vigere poterat spes, ac Dei invocatio: et clare electum populum a profanis Gentibus discernit: acsi diceret, indignum esse nisi se totos Deo addicant Abrahae filii, quibus patefacta est eius gratia, et quos in suum patrocinium recepit. *Tempus* autem omne intelligit sive prosperum, sive adversum: significans perperam eos facere qui ad minimam quamque inclinationem cedunt, ac declinant. Quamvis itaque afflictionibus suos probet Deus, fortiter in spe et tolerantia standum esse admonet David. Nam hypocritae, qui in rebus laetis Deo plaudentes, simulac contigit aliquid adversi, animis deficiunt, non sine gravi eius iniuria ianuam praecludunt eius potentiae. Dandus itaque honor est Deo, ne in gravissimis quibusque malis solari nos desinat haec cogitatio, penes ipsum esse exitus mortis. Iam quia in angustias contrahuntur corda hominum rebus adversis, et hoc vitio nihil aliud quam seipsos exasperant contra Deum, moeroremque suum augent, optimum remedium adhibet David, ut fideles curas suas in Deum exonerando, quodammodo *ante eius oculos corda sua effundant.* Quantisper enim obseratum est cor dolore, nunquam exeunt liberae preces. Ergo ne obruant nos tentationum onera, hinc nobis levatio petenda est, *quod* aegritudini nostrae succurret Deus, modo ne in illius sinum eam reiicere negligamus. Porro quum maligna quaedam restrictio omnium fere animos occupans, tandem in desperationem coniiciat, eo nobis utilior est Davidis admonitio. Nam quamvis omnes ad quaerendos malis suis exitus non minus solertes sint quam seduli, *quia* tamen data opera subterfugiunt Dei conspectum, meros sibi labyrinthos fabricant. In summa, David morbum naturae nostrae ingenitum corrigit, quia dolorem nostrum occulando, frenum intus rodere malumus quam pias querimonias et preces apud Deum fundendo, nos levare. Unde fit ut magis ac magis impliciti doloribus, mergamur in desperationem. Iam quod de se uno praedicaverat, extendit ad totum populum, salvum fore pronuntians sub Dei custodia.

10. *Veruntamen vanitas.* Si אך affirmative accipere libeat pro Certe, vel utique, erit superioris sententiae confirmatio: et a repugnantibus ostendet David, quum homines ipsa vanitate sint *vaniores*, nihil aliud restare, quam ut spes omnes suas ad unum Deum referant. Apte tamen contextus fluet si dicamus, quia videbat David sine profectu surdis se canere hanc doctrinam, quod populus pro suo ingenio difflueret in spes fallaces, nunc prae indignatione exclamare. Atque mera vanitas regnat in filiis hominum. Hoc *modo*

damnaret caecam hominum incredulitatem, quibus satius est vanis illecebris se decipere, quam inniti Dei promissionibus, quae fallere nequeant. Porro quia tantam vanitatem deprehendebat David in electis Abrahae filiis, pronunciat in genere totum humanum genus mendaciis esse deditum. Nam per adverbium יחד significat cunctos sine exceptione appetere errandi causam. Iam vero ubi audimus non in paucis hominibus damnari hanc pravitatem, ut vanitate vaniores sint, sed in ipsa natura: quid residuum fieri dicemus rationi, et prudentiae, ac libero arbitrio? Nec obstat quod fideles hoc morbo purgat Deus: quia si regeneratione Spiritus in illis corrigitur mendacium et vanitas, sequitur natura fuisse mendaces. Etsi autem primus homo integer a Deo creatus est, suo tamen lapsu in hanc corruptionem nos traxit, ut prorsus obtenebratum sit quicquid lucis divinitus nobis datum erat. Siquis obiiciat, residere tamen in hominibus non spernenda Dei dona, quibus inter omnes alias creaturas excellunt: solutio facilis est, Quamvis praeclaris dotibus ornati sint homines, corrumpi tamen peccati labe, et evanescere in nihilum. Sola enim Dei cognitio facit ut suam praestantiam retineat quicquid donorum in nos contulit Deus: alioqui vitiantur peccati contagione, quae nullam integritatis guttam in hominibus reliquit, unde merito exclamat David cunctos mortales vanitatem esse ac nihilum.

11. *Ne confidatis.* Hic admonet David, non ante solide confidere homines Deo, quam exuerint fallaces omnes fiducias, quae totidem sunt avocamenta. Itaque omnia impedimenta tolli iubet, et vitiis quae Dei locum occupant, animos purgari. Quanquam autem species tantum quasdam attingit, per synecdochen significat nunquam sincere et absque fuco cor hominis Deo esse addictum, donec se contrariis omnibus fiduciis explicuerit. Per rapinas et praedam intelligere possumus tam ipsum rapiendi actum, quam res male et iniuste partas. Certum quidem est hac exhortatione reprimi libidinum audaciam, quae mentes excaecat, ut licere putent quicquid impune conceditur. In contextu etiam variant interpretes. Quidam enim singulis nominibus sua verba attribuunt, hoc modo, Ne confidatis in rapinis, ne evanescatis in praeda: et si divitiae affluant, nolite cor adiicere. Alii cum uno verbo contexunt rapinas et praedam. Verbum autem evanescendi seorsum indefinite legunt. Utramvis syntaxin eligas, non multum ad summam rei interest: quia ubi vesanam audaciam, qua inflati sunt praedones, damnavit Propheta, proprio eam nomine designat, quod scilicet mera sit illusio, in qua evanescunt homines. Imo Propheta uno verbo pronuntiat, spes omnes quae a Deo ad creaturas nos abstrahunt, lusorias esse ac mendaces, praesertim ubi malis et perversis artibus ditescere appetimus. Postquam autem pravas cupiditates damnavit, in quibus palam apparet scelus, subiicit continuo post, cavendum etiam esse ne opes quamvis iustis modis partae, nos teneant sibi affixos. Porro *Cor adiicere ad divitias,* non tantum significat nimis cupide ad eas inhiare, sed earum fiducia perperam efferri, et altum sapere, ut dicit Paulus Rom. capite 11, versu 20. Iam vero quam non supervacua sit haec admonitio, quotidiano usu docemur. Nihil enim magis commune, quam ferociam gigni ex abundantia: mentes vero fastu excaecatas non minus in Deum protervire, quam insolescere effreni nocendi licentia,

praesertim metuenda est furiosa illa caecitas, ne cum Dei contumelia supercilium nimis alte tollat qui potentiae suae fiducia ebrius, suae fragilitatis obliviscitur.

12. Semel loquutus est Deus, bis hoc audivi, quod potestas sit Deo, 13. Et tibi Domine clementia, certe tu rependes cuique secundum opus suum.

12. *Semel loquutus.* Concludit non aliter posse abstrahi animos a vanitate, quam si penitus et constanter in Dei iudicium intenti sint. Quum igitur huc et illuc ideo raptentur hominum mentes, aut saltem vacillent, quia ad varias mundi inclinationes alternant, tranquilla statio ostenditur a Davide, ubi scilicet patienter acquiescimus in verbo Dei. Ceterum quia ad Deum qui lucem habitat inaccessam, 1. Tim. 6, 16. nemo perveniet nisi fide directrice, Propheta verbum nobis proponit, quo testatur Deus mundum se regere iusto imperio. Et quia magnopere interest nos in Verbi fide stabilire, eius certitudinem commendat. Quanquam autem duobus modis contexi possunt verba, finis tamen est, Deum sibi probe constare, ut minime timenda sit mutatio quum sermonem protulit. Multi ita legunt, Semel ac bis, vel altera vice loquutum esse Deum: ut repetitus sermo ad confirmationem valeat: acsi dixisset, Deum clare suam potentiam et bonitatem semel atque iterum asseruisse, ut iam ambigere fas non sit. Et locus Iob. 33, 14. non multum videtur absimilis, quod Deus semel et altera vice loquatur, eadem enim sunt verba nisi quod copula interponitur. Sicui magis adlubescat altera distinctio, Semel loquutus est Deus, hoc bis audivi: fruatur suo sensu. Nam et circumstantiae loci bene convenit, et inde elicitur utilis doctrina: Quia Deus ubi semel loquutus est sermonem, non retractat: nostrum esse, diu et prolixe meditari quicquid ex sacro eius ore profectum est, quasi dixisset David, Deus verbo suo nos docet: quod instar perpetui et immutabilis decreti habendum est: ego vero in verbo eius me saepius exercui, ne temporis successu obreperet huius doctrinae oblivio. Sed quia simplicior esse videtur altera loquutio, Semel et bis loquutum esse Deum, in illam facile inclino. Interea tamen repudianda est eorum argutia, qui dicunt Semel loquutum esse in Lege, iterum deinde in prophetis, quia nihil aliud voluit David quam huius doctrinae auctoritatem probe sancitam esse: sicuti firmius ac magis ratum nobis esse solet quod saepius promulgatur. Interea meminerimus, simulac verbum protulit Deus, mox absque controversia acquiescendum esse: sicuti impuri quidam canes doctrinam amplecti recusant quae non sit probata tribus vel quatuor Scripturae testimoniis. Nam et ita apud nos blaterare ausus est nebulo ille, qui gratuitam Dei electionem et arcanam providentiam evertere tentabat. Neque enim Davidi propositum fuit Deo legem imponere saepius loquendi, sed dubitationem eximere eius doctrinae, quae disertis verbis, non ambiguis testata est. David postea exemplo suo docet, pia attentione reverenter exci[illegible] Dei sermonem, neque respuendum quo maior pars [illegible] nia vero non promiscue quaelibet doctrinae capita [illegible] ere operae pre-

tium est quod continuo post addit, Si cupimus firmis animis excipere tentationum fluctus, tribuendum esse Dei potentiae et clementiae suum honorem, quia nunquam a recta linea deflectet quisquis serio persuasus erit, nihil contingere nisi Dei arbitrio, eumque non minus clementia quam imperio pollere. Postquam ergo honorifice David de verbi Dei fide praefatus est, nunc dicit se edoctum esse de eius omnipotentia et bonitate. Quidam interpretantur instructum esse Deum potentia ad iuvandos fideles: simulque sua clementia adduci ut velit. Rectius tamen, meo iudicio, alii distinguunt, robur esse Deo ad coercendos impios, quantumvis superbe exsultent, imo satis robustum esse ad frangendam eorum duritiem: suos autem fovere et tueri, quia nunquam clementiae suae et bonitatis obliviscitur. Quisquis autem ad hanc Dei potentiam et bonitatem, quas a Deo separare fas non est, sensus suos referet, inter saevissimas quasque iactationes rectus et quietus stabit, ubi autem Deum exuimus sua virtute, ut vulgo fieri solet, aequum est nos vicissim praesidio isto nudari quod ad repellendas omnes tentationes sufficeret. Quia mundus otiosum Deum imaginatur, quomodo non ad minimos quosque motus trepidaret, qui ad caecos fortunae impetus se expositum esse putat? Hinc ergo tranquilla securitas, si mundum subiicientes Dei imperio, nos illi ac vitam nostram permittimus. A potentia autem incipere convenit, ne dubitemus tuto munimento protegi quicunque sub eius manu degunt: sed statim clementiam adiungi convenit, nequa nos anxietas torqueat. Alioqui in animum subibit haec disceptatio, Quid nobis prodest Dei imperio subesse mundum? an propterea nobis auxiliabitur qui indigni sumus eius cura? Non temere igitur David robur et clementiam simul copulat: quia duabus istis alis ad Deum evehimur, et istis duabus fulturis solide innitimur, ne ulla tentationum naufragia nos demergant. Haec summa est, quoties terror aliquis obiicitur, veniat nobis in mentem Dei potentia, cui facile ac promptum est discutere omnes noxas quantumvis sint formidabiles, ubi ita in animis nostris praevalebit, facile quicquid est saluti nostrae contrarium prosternet. Quid enim timendum, ubi idem Deus, qui nos sub umbra alarum suarum colligit, solo nutu gubernat totum mundum? Satanam et omnes impios devinctos tenet arcanis catenis? omnia denique omnium consilia, studia, et conatus moderatur? modo simul hoc fixum maneat, bonitatem eius piis omnibus, qui ab ipsa pendent, esse expositam. *Tu rependes.* Propius ad suum institutum accommodat quod dixit: nam Dei providentiae ita mundum subesse pronuntiat, ut futurus sit iustus iudex. Haec autem exspectatio si in animis nostris vigeat, eos a fluctuatione colliget, sedabit omnem impatientiam: frenabit etiam omnem intemperiem, ne ad retaliandas iniurias prosiliant. Nam hoc fine ad Dei tribunal se et alios omnes citat ac sistit David, ut in spe futurae liberationis se confirmet, fortique animo despiciat temulentam eorum audaciam: quia fieri non potest quin veniant in rationem omnium opera coram Deo, qui non magis cessabit ab officio iudicis, quam abnegabit seipsum. Unde sequitur, quamlibet multis iniuriis simus obnoxii, imo nos profani homines pro reiectamentis habeant, respici tamen nostras aerumnas a Deo, ut tempestive succurrat: quia suorum tolerantiam non frustrabitur. Quod autem his sententiis probare contendunt Papistae,

nos operum meritis iustitiam et salutem consequi: quam frivolum sit, alibi docuimus. Simulatque facta est operum mentio, hoc arripiunt, acsi Deus tantum cuiusque merita aestimans, debitam mercedem rependeret. Atqui longe alio consilio Spiritus mercedem operibus promittit, nempe ut innocentiae studeant, non autem superbiant sacrilega fiducia, quae totam salutem a radice evertit. Sic ergo iudicat Deus de operibus fidelium, ut eorum pretium et aestimatio primum a gratuita peccatorum remissione pendeat, qua sibi reconciliat indignos: deinde a mera indulgentia, quae mutilis ipsis et sordidis favorem conciliat. Scimus enim nullum opus coram Deo prodire vel perfectum vel purum nullaque labe infectum. Unde sequitur merae esse liberalitatis, quod mercedem inveniunt. Quum ergo Scriptura mercedem filiis Dei promittens, tantum eos ad studium pietatis et iustitiae incitet, quo alacrius Deo militent, nihil autem Dei ipsius misericordiae deroget: nimis insulse inferunt Papistae mereri fideles quod illis rependitur. Quantum ad poenas, nulla est dubitatio quin eas merito Legis suae contemptoribus infligat Deus.

PSALMUS LXIII.

Arg. Psalmus hic non tam preces continet, quam pias meditationes, quas sibi inter extremas molestias, anxietates, ac discrimina in solatium proposuit. Vota etiam admiscet, quae obiectis terroribus anxius Deo nuncupaverat.

1. Canticum Davidis, quum ipse esset in deserto Iehuda.
2. Deus tu, Deus meus es, mane quaeram te: sitivit ad te
anima mea, concupivit te caro mea in terra squalida, et siticulosa sine aquis. 3. Sic in Sanctuario conspexi te ad videndum robur tuum et gloriam tuam. 4. Quia melior clementia tua quam vita, labia mea laudabunt te. 5. Sic benedicam tibi in vita mea, in nomine tuo levabo manus meas.

1. *In deserto.* Per desertum Iehuda intelligi desertum Ziph, ubi David diu oberrans latuit, minime dubium est. Porro quia fideliter recitat quomodo inter ipsa pericula fuerit affectus, colligimus nullis unquam miseriis sic fuisse prostratum, quin sua vota in coelum attolleret: imo certa et constanti fide recumberet in Dei promissiones. Quod eo magis notandum est, ut in summis etiam doloribus ad Deum enitamur, quibus minimae quaeque tentationes omnem fere eius notitiam excutiunt. Atqui David non modo eum implorat, sed Deum suum esse statuit, ne dubitet suas curas in eius sinum coniicere, quum tamen desertus omni auxilio, in vasta et arida solitudine quodammodo tabesceret. Fides haec qua persuasus erat Deum sibi propitium esse, et salutis suae custodem, desiderium in eius corde accendit, ut assiduis votis et ardentibus expeteret quam sperabat gratiam. Quum dicit *animam suam sitire et carnem concupiscere,* ad egestatem et penuriam alludit qua premebatur in deserto: quasi diceret, quamvis ieiunus et famelicus omnibus vitae sub-

sidiis indigeat, Deum tamen sibi esse instar cibi et potus, ut illuc feratur sua esuries. Quod animae sitim, carni famem tribuit, non debet scrupulose accipi ista partitio: quia simpliciter intelligit se anima et carne Deum appetere. Quamvis enim nullo appetitu per se movetur corpus, tamen satis constat animae affectus illuc usque penetrare et diffundi.

3. *Sic in Sanctuario.* Confirmat quod nuper attigi, se, quum in deserto rerum omnium inops ageret, nunquam tamen Dei fuisse oblitum. Nam particulae Sic, non leve pondus inest: acsi diceret, Quamvis in hac solitudine nihil nisi triste et horridum appareat, ut ipsa loci asperitas possit obtenebrare oculos: ego tamen in gloriae et virtutis tuae intuitu me exerceo, perinde acsi in Sanctuario essem. Quamdiu liberum fuerat Davidi in Sanctuarium adire, cultum illum legalem minime neglexerat: quia sciebat talibus adiumentis sibi esse opus. Nunc ubi prohibetur ab accessu, mentem suam ostendit non esse externis symbolis affixam: quia in spirituali Dei adspectu nihilominus se oblectat. Et simul etiam re ipsa demonstrat quam bene profecerit in illis pietatis exercitiis quae Dominus in Lege mandaverat. Crassi et superstitiosi homines, quantisper ante oculos versantur ceremoniae, videntur zeli ardore in coelum ferri: sed una cum spectaculi figura statim religio illis evanescit. David autem, quamvis nunc privatus sit ceremoniis, earum tamen memoriam retinet, ut ad Deum adspiret ac nitatur. Quare discamus, eius exemplo, etiamsi nos externis omnibus gratiae Dei symbolis spoliari contingat, inter medias quoque abysses Deum fidei oculis adspiciendum nobis esse, ne tergum ei obvertamus simulac visibiles figurae nobis ablatae erunt. Sic tota vita spirituale lavacrum quod semel Christus nobis in Baptismo repraesentavit Eph. 5, 26. Tit. 3, 5. fixum in sensu nostro manere debet. Sic arcana Christi cum membris suis societas non modo in Coenae actione, sed semper occurrere nobis debet. Imo siqua vis tyrannica sacram Coenam et alia pietatis subsidia nobis forte eripiat, cavendum tamen est ne se unquam mentis nostrae oculi a Deo avertant. Quum dicit se *conspicere ipsum ad videndum*, sedulam attentionem notat: acsi diceret, Studia mea ad hanc meditationem diligenter applico, ut mihi occurrat Dei gloria et virtus, quarum imago in Sanctuario refulget.

4. *Quia melior clementia.* Quanquam eorum sententiam non repudio qui uno contextu legunt hunc versum, prius tamen membrum, meo iudicio, cum superiore versu aptius cohaeret. Mihi enim caussam reddere videtur David cur tantopere Deo fuerit addictus. Ac primo quidem notandum est, sub *vitae* nomine comprehendi media omnia quibus statum suum tuentur homines. Quamdiu enim videmur nobis probe muniti, in mentem non venit ad Dei misericordiam confugere. Denique nostrum esse, ut ita loquar, perstringit nobis oculos, ne cernamus sola Dei gratia nos subsistere. Quia ergo terrenis subsidiis suffulti, Deum fere obliviscimur, hic asserit David, melius nobis esse in ipsa morte subniti Dei misericordia, quam in vitae apparentia confidere. Frigidius ac dilutius alii exponunt, vitam nostram, quamvis pretiosa sit, postponi Dei misericordiae: acsi diceret, omnibus bonis hoc unum merito praeferri, quum Deus nobis est propitius. Atqui tenenda est antithesis inter incolumem statum,

nime dubium est intelligi multiplices aerumnas: ac sensus est, nullum fuisse afflictionis genus quo non exercuerit Deus suam Ecclesiam. Sicut autem duo haec elementa ad fovendam hominis vitam plurimum valent, ita rursus ad extinguendam. Notandum autem primo est, quod Propheta, quascunque iniurias perpessus erat populus hostium saevitia, pro poenis divinitus inflictis recenset: ne existiment fideles eo sopito, vel aliud agente, tam duriter se fuisse vexatos. Ecclesiae autem conditio veluti in speculo statuitur hic nobis ante oculos: ne ubi contigerit ab igne in aquam nos raptari, et iactari huc et illuc, ipsa novitas nos exanimet vel terreat. רויה proprie terram irriguam significat. Sed metaphorice hic pro laeto et iucundo statu capitur, acsi in campis amoenis et fertilibus suaviter et liberaliter pascerentur fideles. Summa est, quamvis temporalibus poenis duriter castiget suos Deus, semper tamen dare prosperum et laetabilem exitum. Falluntur enim meo iudicio qui ad possessionem terrae Canaan restringunt: quia hic non fit tantum mentio deserti, sed omnium temporum aerumnas quibus humiliatus fuerat populus, comprehendit Propheta.

13. Veniam in domum tuam cum holocaustis, solvam tibi vota mea, 14. Quae protulerunt labia mea, et os meum loquutum est in afflictione mea. 15. Holocausta pinguium offeram tibi cum suffitu arietum, faciam boves cum hircis. Selah. 16. Venite, audite, et narrabo omnibus timentibus Deum quae fecerit animae meae.

13. *Veniam in domum.* Quanquam hactenus totius Ecclesiae personam sustinuit Propheta, magis tamen emphatice nunc ex privato animi sui sensu loquitur: et vehementius singulos ad pietatis officium incitat: quia ubi quisque seorsum ad gratias agendas probe animatus erit, symphoniam laudum in commune alacrius conferent. Summa est, indigne supprimi Dei gloriam quoties in rebus adversis nobis succurrit, nisi liberationem sequatur solennis gratiarum actio. Nec simpliciter gratitudinem promittit. Vota se in media afflictione nuncupasse dicens, fidei suae constantiam ostendit. Nota est Iacobi exhortatio, 5, 13. Oret qui angitur ac tristis est: qui laetus est, canat. Plerosque enim videmus, licet in prospera fortuna blande fictis laudibus Deum mulceant, simulac paulo durius urgentur, vel tumultuose contra eum fremere, vel fractos torpere. Atqui haec vera est pietatis probatio, si quis inter summos dolores ad Deum suspiret, fideique et tolerantiae suae perseverantiam orando probet: deinde gratitudinem testetur. Nec abs re dicit se *labiis protulisse vota*, significans nunquam se ita moerore fuisse constrictum, quin diserte preces concipiens, profiteretur se in manu Dei salutem suam deponere. De votis quod alibi fusius tractatum fuit, breviter repetendum est. Primo nihil unquam sanctos Patres vovisse Deo, nisi quod ei probari scirent. Deinde non vovisse in alium finem, nisi ut gratitudinis suae testimonium redderent. Quare nimis insulse illorum exemplum obtendunt Papistae non modo temerariis, sed etiam

crilegis votis, dum primo futiliter obtrudunt Deo quicquid in bucm venit: deinde nihil sibi minus proponunt quam rectum finem, diabolica superbia de rebus sibi non concessis pasciscuntur.

15. *Holocausta pinguium*. Vel Davidem, vel aliquem ex summis proceribus hic loqui oportet: quia ut tenuis fortunae homines m opima et splendida sacrificia offerent facultas non sinebat. Probabile igitur est Davidem Psalmi esse auctorem, qui sumptum regam facturum se denuntiat in sacrificiis. Scimus autem cur sibi tunc eus victimas offerri iusserit pro gratiarum actione, nempe ut scit populus sua immunditie pollui et vitiari Dei laudes, nisi aliune sanctificentur. Nam utcunque nobis sit propositum laudare Dei omen, impuris tamen labiis ipsum profanamus, nisi quatenus se hristus semel hostiam obtulit ut nos et nostra omnia sanctificet. leoque docet Apostolus Heb. 10, 7. per ipsum placere laudes quas eo referimus. Suffitum sui holocausti hic commendat Propheta, uum inde nonnisi gravis ac putidus odor in coelum adscenderit: sed uatenus figurae erant Christi, arietes aliaeque victimae, suaviter coam Deo redolebant. Nunc abolitis legalibus figuris, manet nobis piritualis veritas, quae proximo versu melius exprimitur, ubi Propheta eneficiorum Dei praeconem se fore denuntiat. Nam et sub Lege uc referri oportuit externas ceremonias: quia alioqui inutilis fuiset earum pompa. Praeconium ergo gratiae Dei, verum condimenum fuit ne insipida essent sacrificia. Quod autem advocat pios omes, suo exemplo docet non satis gratos esse Deo nisi qui desiderio lagrant publicandae quam experti sunt gratiae, non modo ut incientur omnes ad eum uno consensu laudandum, sed ut documentis ratiae eius animentur ad fidem et spem. Quod autem narrationem uam destinat solis Dei cultoribus, ratio est, quia soli idonei sunt uditores: profanis autem et hypocritis tanquam surdis canitur.

17. Ad ipsum ore meo clamavi, et exaltavi eum sub ingua mea 18. Iniquitatem si respexi in corde meo, non udiet Dominus. 19. Utique audivit Deus, attendit ad vocem precationis meae. 20. Benedictus Deus qui non amovit precationem meam, et misericordiam suam a me.

17. *Ad ipsum*. Confirmat se Dei auxilio salvum esse, quia eum precatus, ipso effectu senserit fuisse sibi propitium. Votorum enim fructus gratiam Dei non parum illustrat, ut nobis sit certior. Iterum per *os et linguam*, sicuti paulo ante, precandi vehementiam et ardorem exprimit. Nisi orasset ex intimo cordis affectu, repudiatus quidem esset: sed linguam facit cordis comitem, ut sciamus non frigide eum orasse. Quod nonnulli *sub lingua*, tantundem valere putant atque *in corde*, absurdum est. Sermo enim qui ex linguae reflexu procedit, sub lingua nasci dicitur: sicut alibi, Venenum aspidum sub labiis eorum, Psalmo 140, versu 4. *Exaltandi* verbo significat non alia honoris specie melius coli Deum, quam ubi ab ipso expetitur salus. Unde apparet in Papatu spoliari ipsum praecipua gloriae suae parte, ubi vel ad mortuos vel ad statuas distra-

buntur hominum vota: et invocatio Dei fere pro nihilo ducitur. Sed interim legem pure et recte orandi subiicit Propheta, ne praeterita fide et poenitentia, temere se quisque ad Deum invocandum ingerat. Scimus, quoties in genere pronuntiat Scriptura invocandum esse Deum, quam audacter irrumpant hypocritae et profani homines, seque permisceant fidelibus. Ergo Propheta ut talibus ludibriis ianuam praecludat, cordis integritatem requirit. Fateor quidem Prophetam his verbis suam innocentiam asserere, quemadmodum saepe David probitatem suam reali, ut ita dicam, gratiae Dei testimonio a calumniis asserit: sed consilium maxime fuit tradere suo exemplo communem regulam, ut discamus ad Deum puro corde accedere. Similis est locus ille Ioannis 9, 31. Deus impios non exaudit. Verum quidem est non alios quam peccatores audiri, quia omnibus ad unum praescripta est forma ut peccata sibi remitti petant. Sed quamvis ingenuam reatus sui confessionem coram Deo afferant fideles, hoc tamen ipso iam peccatores esse desinunt, quia Deus supplices absolvit. Tenenda enim est Pauli admonitio, 2. Tim. 2, 19. Ut ab iniquitate discedat quisquis invocat nomen Domini. Porro *iniquitatem adspicere in corde*, non est esse sibi male conscium (quia videre sua vitia coguntur filii Dei, ut sibi in illis displiceant: atque haec cognitio pro summa virtute censeri meretur) sed intentum esse et addictum iniquitati. Quanquam ideo diserte cordis meminit Propheta, ut ostenderet non modo puras sibi esse manus, vel se coram hominibus esse innoxium, sed ut coram Deo sibi assereret verae integritatis laudem. Nisi enim externae vitae respondeat interior cordis veritas, sed recondita malitia lateat: quod splendebit coram hominibus, abomitnatio erit coram Deo. Subiicit autem cum affirmatione, exauditas fuisse preces: unde colligitur, nunquam fore spem nostram irritam, modo ex animo Deum quaeramus.

20. *Benedictus.* Psalmum gratiarum actione claudit, unde exorsus fuerat: et causam addit quod repulsam non fuerit passus: figurate enim dicitur Deus *orationem a se depellere*, siquem auxilio non dignetur, acsi tergum obverteret. Fontem vero designat, quia non subduxerit Deus suam misericordiam. Neque enim aliud quam gratuitus eius favor vel nobis eum reddit placabilem, vel pretium ac impetrandi gratiam conciliat precibus nostris, ne sint infructuosae.

PSALMUS LXVII.

Arg. Precatio est pro felici Ecclesiae statu, non solum ut Deus in Iudaea eam tueatur incolumem, sed etiam ut nova et insolita propagatione augeat, ubi etiam breviter disserit de regno Dei, quod Christi adventu in toto orbe erigendum erat.

1. Praefecto in Neginoth, Psalmus canticum. 2. Deus misereatur nostri, et benedicat nobis: lucere faciat vultum suum in nobis. Selah. 3. Ut cognoscant in terra viam tuam, in omnibus gentibus salutem tuam. 4. Celebrent te populi Deus, celebrent te populi om-

es. 5. Laetentur et exsultent populi, quoniam iudicabis populos in aequitate, et populos in terra diriges. Selah. 6. Ce-:brent te populi Deus, celebrent te populi omnes: 7. Terra edit proventum: benedicet nos Deus Deus noster. 8. Beneicet nos Deus, et timebunt eum omnes fines terrae.

2. *Deus misereatur.* Quanquam vaticinatur in hoc Psalmo Proheta de regno Christi, sub quo Dei adoptio communis toti mundo ıtura erat: Iudaeis tamen peculiariter gratiam Dei precatur: sicuti rimogenitos fuisse scimus, Exod. 4, 22. ut merito ab ipsis incipere ebuerit quae per cunctas gentes spargenda erat Dei benedictio.)uanquam autem in optativo modo reddidi totum hunc Psalmum, uia in hunc fere sensum conveniunt omnes interpretes: non minus amen commode in tempore futuro verba omnia vertere liceret, siuti Hebraice leguntur: ita esset sancta gratulatio ad fulciendas pias nentes, ne ambigerent de continuo favoris Dei successu, quin potius ncrementa eius sperarent. Quia tamen communi fere consensu re-:eptum est, Prophetam hic precari, mihi satis est lectores monuisse. Porro quum sermonem habeat non de extraneis, sed de Ecclesia psa, et tamen quicquid bonorum in eam conferri optat, derivet ex onte gratiae Dei: sequitur, quamdiu vivimus, non aliunde nos esse elices, affluere bonorum copia, denique prospere agere, nisi quia ratuito nos amore prosequitur. Quod si verum est, quis eum praeeniet suis meritis? Sub *vultus illuminatione* utcunque videtur comlecti: quia ubi et amoris sui sensum cordibus nostris inspirat Deus, t reipsa declarat se propitium esse, dicitur super nos lucere serena ius facies: sicuti obnubilari dicitur, dum peccatis nostris offensus, onscientias nostras terret, signaque aufert sui favoris.

3. *Ut cognoscant.* Hic clarum est vaticinium de propagatione ratiae Dei, qua factum est ut Gentes in unum corpus cum semine Abrahae coalescerent. Optat igitur Propheta conspicuum esse Dei avorem in electo populo, ut Gentes suo fulgore in eiusdem spei so-:ietatem adducat. Per *viam Dei* intelligitur foedus quo se patefe-:it veteri populo in Patrem, clarius deinde per Evangelium, quo latus est uberior adoptionis Spiritus, unde manat salus: sicut etiam Christus docet hanc esse vitam aeternam, cognoscere verum Deum etc. oan. 17, 3.

4. *Celebrent te.* Quia salvificae Dei notitiae cunctos populos lixit fore participes, nunc tantae gratiae praecones fore dicit, siaulque ad gratitudinem hortatur. Et repetitio clarius exprimit seraonem fieri de re nova et insolita. Neque enim si consueto more et ordine usitato suam erga filios Abrahae gratiam prosequutus esset Deus, tanta vehementia opus erat. Nam primo dicit, Celebrent te populi, :elebrent te populi omnes. Deinde hanc exclamationem paulo post iterat. Sed opportune gaudium cum sua causa medium inseritur: quia vere et erio laudari non potest Deus, nisi tranquillis et hilaribus animis, ıbi Deo reconciliati gloriamur in certa spe salutis, et pax Dei exsuperans omnem sensum, palmam obtinet in cordibus nostris, Philip. 4, 7. Ipsa vero causae redditio plane demonstrat Gentium vocatio-

nem: quia Dei gubernatio cuius hic mentio fit, non de generali imperio accipitur, sed de spirituali iurisdictione quam in Ecclesia sua exercet. Neque enim, proprie loquendo, alios Deus regendos suscipit, nisi quos Legis suae doctrina colligit in suum obsequium. Et nomen *aequitatis* diserte exprimitur ad commendationem huius regiminis. Deinde eadem fere verba leguntur apud Iesaiam 11, 4. et Michaeam 4, 3. ubi de spargenda per totum orbem salutis doctrina concionantur.

7. *Terra dedit fructum.* Postquam de praecipua Dei gratia loquutus est, addit Deum terrenis quoque benedictionibus prosequi quos amore suo dignatur, ut nihil prorsus, eo propitio, ad beatam et felicem vitam desit. Tenendum vero memoria est quod ante diximus, quoties illum veterem populum suis beneficiis Deus ornavit, quasi accensa lampade praeluxisse toti mundo, ut ad se quaerendum Gentes alliceret. Ideo si liberaliter suppeditet Deus populo suo quicquid opus est, ex hac beneficentia, quasi ex fonte, oriturum praedicat timorem Dei: quia scilicet omnes mundi fines eo libentius se eius imperio addicent, ubi experientia edocti fuerint tam benignum esse erga suos Patrem.

PSALMUS LXVIII.

Arg. Quamvis Davidi propositum sit in hoc Psalmo, quas Dei gratia adeptus est ab hostibus victorias celebrare, initio tamen potentiam et bonitatem Dei in genere commendans, materiam eius laudandi proponit in totius mundi gubernatione. Postea ad redemptionem electi populi descendit: cui etiam adiungit cursum paternae Dei beneficentiae, quam semper erga genus Abrahae exserere dignatus est. Tandem argumentum quod ex professo suscepit, copiose prosequitur, et splendidis elogiis memorabilem illam Dei virtutem praedicat, quam ipse privatim fuerat expertus, et quae simul toti populo fuerat conspicua. Unde colligit, se Rege creato statum Ecclesiae fuisse rite compositum: ut Deus quasi erecto solio, tunc denuo regnare inciperet, qui ante visus fuerat procul recessisse. Nec vero dubium est quin magnificam Dei gloriam quae in Christo demum apparuit, sub hoc typo delineet.

1. Praefecto, Davidis Psalmus canticum. 2. Exsurget Deus, dispergentur inimici eius, et fugient qui oderunt eum a facie eius. 3. Sicut propellitur fumus, propelles: sicut liquescit cera a facie ignis, peribunt impii a facie Dei. 4. Iusti autem laetabuntur, exsultabunt a facie Dei, et gestient prae laetitia. 5. Canite Deo, psallite nomini eius, exaltate equitantem in nubibus in Iah nomine eius, et exsultate coram facie eius. 6. Pater pupillorum, et cognitor viduarum, Deus in habitaculo sanctitatis suae. 7. Deus habitare faciens solitarios in familia, educens vinctos compedibus: at rebelles habitabunt in terra arida.

2. *Exsurget Deus.* Hoc primo versu quasi praefatur David de quibus rebus disserere velit in hoc Psalmo. Haec summa est, Quamvis Deus ad tempus quiescat, impiis proterve et crudeliter Ecclesiam affligentibus, tandem surgere vindicem: et satis esse praesidii fidelibus in eius auxilio simulac manum suam contra impios exserit. Quod sententiam hanc ex Mose Num. 10, 35. sumptam fuisse putant interpretes, libenter subscribo. Nec enim mihi dubium est quin Moses seculis omnibus dictaverit precandi formam: ut freti arca foederis fideles, tanquam visibili praesentiae Dei symbolo, se fore salvos confiderent. Hoc tantum discrimen notandum est, quod Moses Deum ipsum compellans precatur: David autem re ipsa hoc quotidie impleri gloriatur et canit. Nam qui vertunt in modo hortandi, Exsurgat Deus: non satis mihi videntur ad eius consilium attendere. Haec enim summa est, Experientia verum cognosci quod semel docuit Moses: nempe Deum, simulac surrexerit, praeditum esse satis valida potentia ad sternendos omnes hostes, ac profligandos. Quanquam hortandi modus mihi non adeo displicet, modo resolvas ut dixi, acsi dixisset, Non opus esse magno apparatu ut Deus hostes suos perdat: quia in eius arbitrio est, simulac digitum sustulerit, omnes dissipare. Interea tacite subindicat, fieri Dei tolerantia, ut interdum praevaleant hostes: et quantumvis insolescant, nihil posse nisi eius permissu: quia nondum est tempus surgendi. Hoc quoque suavissimae consolationis plenum est, vocari *Dei hostes* quicunque eius Ecclesiam infestant: quia quum nos susceperit tuendos, non secus afficitur nostris iniuriis acsi violaretur sua ipsius maiestas. Pulcra etiam similitudine melius exprimit quam facile Deo ac promptum sit omnes hostium nostrorum conatus discutere: nempe *sicut fumus vento discussus evanescit*, vel *cera liquescit coram igne*. Est autem hoc fere incredibile, tam firmi roboris dissipationem fore momentaneam: sed Spiritus hoc modo nimiam carnis nostrae timiditatem corrigere voluit: acsi diceret, non subesse hostibus nostris quam putamus firmitudinem, sed quasi fumo hebetari nostros oculos: falli etiam nos in ipsa duritie, quia non reputamus solo Dei conspectu liquefieri montes ipsos.

4. *Iusti autem laetabuntur.* Hic explicat David, praecipue in salutem Ecclesiae suae, Deum formidabilem esse impiis. Et videtur laetitiam hanc oblique opponere moerori, quo diu sub Saule occupati fuerant animi piorum: acsi dixisset, Postquam humiliavit suos ad tempus Deus, afferre novam gaudii lucem, ne semper sub tristitia demersi iaceant. Interea docet, tunc vere demum exhilarari pios, dum sibi propitium esse Deum cernunt, suamque ei salutem caram esse. Quanquam autem מפני et לפני Hebraeis idem saepe valent: hic tamen consulto distingui a Propheta existimo: quia fugiunt impii a facie Dei, quam exhorrent: iusti vero ad eandem faciem exsultant, quia nihil illis optabilius quam sentire propinquum sibi esse Deum. Vidimus autem Psalmo 18, 26. ut Dei conspectus alios expavefaciat, alios vero suaviter exhilaret: quia sicuti mansuetus est erga mansuetos, ita cum praefractis praefracte agit. Plurium verborum congerie exprimit Propheta non mediocrem fore piorum laetitiam, sed quae omnes eorum affectus in se rapiat et occupet.

5. *Canite Deo.* Iam hortari incipit fideles ad laudandum Deum:

materiam tamen initio in genere proponit, sicuti nuper attigi, qui suo imperio et virtute contineat totum orbem: deinde quod miseros quosque et contemptibiles fovere sua cura et patrocinio tueri dignatur. Hoc ergo elogium est immensae Dei potentiae, quod equitet super nubes, vel coelos, quia sequitur toto mundo superiorem esse. Nam etsi hac loquendi forma admonet Spiritus sanctus nihil crassum vel terrestre concipiendum esse de ipso, praecipue tamen commendat summum imperium, ut nos ad reverentiam adducat: acsi diceret, ita supereminere, ut laudes omnes infra ipsum subsidant. Nam ubi nervos omnes intenderimus, non comprehendemus certe coelum et terram, quae tamen amplitudinem gloriae Dei aequare nequeant. Quod additur continuo post de *Ia nomine eius*, vario potest accipi. Scimus literam ב *beth* saepe apud Hebraeos supervacuam esse, ideo posset transferri, Ia est nomen eius. Vertunt alii, In Ia est nomen eius: ad verbum, quod mihi non displicet, tametsi *nomen* quoque in ablativo casu ponere malui, sed de verbis minus laborandum est, quia non est obscurum Davidis consilium. Nam quia tunc vanis deorum figmentis superstitio repleverat totum orbem, voluit uni Deo suum gradum asserere, acsi omnia idola facessere iuberet *ubi in* medium prodit Deus Israel. Sed quia non satis esset, suppliciter coli Deum a fidelibus, quem impii quoque dum expavescant et tremunt, revereri coguntur, *laetos* et alacres accedere ad ipsum iubet: ideoque de mira eius bonitate paulo post concionatur, quod ad *pupillos* usque et *viduas* se demittere non gravetur: acsi *diceret*, incomprehensibilem Dei gloriam non esse causam distantiae, ut nos, quamlibet miseri simus, ac in sordibus demersi, despiciat. Nam viduas et pupillos nominans, haud dubie per synecdochen complectitur quos mundus, quasi auxilio indignos, praeterire solet. Nam ut plurimum nostra officia ibi locamus unde spes aliqua *compensationis* apparet. Deinde primum fere locum occupat dignitas et splendor: unde fit ut contempti iaceant pauperes. Quod sequitur, *Deus est in habitaculo sanctitatis suae*, sive ad coelum referas, sive ad templum, optime praesenti argumento conveniet. Neque enim coelo inclusus est Deus ut otium colat, sed potius solii instar est ei coelum unde orbem iudicet. Iam quia domicilium sibi delegit inter homines, unde familiariter eos ad se invitat: nihil aptius erigere pauperum fiduciam potest, quam ubi audiunt non procul quaerendum esse. Proximo versu alias quoque species adiungit, quod orbis et *solitariis* det copiosam sobolem, et *vinctos* solvat e compedibus. Postremo autem membro Dei iudicium impiis et profanis eius contemptoribus denuntiat, non modo ad incutiendum illis metum, sed *ne eorum* sorti invideant fideles. Summa est, quocunque afflictionis genere premamur, in Dei manu esse solatium, quo dolores nostros leniat, et curas exoneret. Quamvis autem impii ad tempus sibi placeant, quicquid tamen nunc videtur illis maxime prosperum, tandem infeliciter illis cessurum esse. Nam *habitare in arido* significat quasi in desertum relegari, ne amplius paterna Dei benevolentia, qua improbe abusi sunt, fruantur.

8. Deus quum egrediebaris coram populo tuo, quum iter faciebas in deserto. Selah. 9. Terra mota est, etiam coeli

llarunt coram facie Dei huius: Sinai a facie Dei Dei Israël.
0. Pluviam liberalem fluere facies Deus super haereditatem
uam, et lassam tu instauras. 11. Congregatio tua habitabit
n ea: parabis in bonitate tua pauperi Deus.

8. *Deus quum egrediebaris.* Nunc Dei bonitatem proprie in ecclesia residere praedicat, quam peculiariter in eam finem delegit t theatrum esset paternae suae sollicitudinis. Hoc autem diserte dditur a Propheta, ut quod antea dictum est, filii Abrahae propius d se accommodent: quia sunt ex electo populo. Porro quia reemptio ex Aegypto praecipuum et aeternum erat amoris pignus, uo etiam sancita fuerat adoptio pridem in manu Abrahae facta, eius istoriam breviter attingit. Summa huc tendit, Deum in illo memorabili exitu testatum esse omnibus seculis quantopere Ecclesiam uam diligeret. Quorsum enim tot miracula, terrae coelique conussio, et montium tremor, nisi ut palam fieret Dei virtutem cum alute populi coniunctam esse? Ideo partes ducis tribuit Deo, qui uis auspiciis populum deduxerit. Neque id solum in traiectu maris Rubri, sed etiam quamdiu in deserto vagati sunt Israëlitae. Porro *errae motum* intelligo non solum in Legis promulgatione: sed quia n continuo itineris progressu saepius mutatus est ordo naturae, acsi lementa omnia trepidarent ad Dei conspectum. Quia tamen praeipue in monte Sinai terribilem suam potentiam ostendit Deus, quia t tonitrua audiebantur in coelo, et totus aër fulgetris plenus erat: iserte montem illum nominat Propheta, in quo spectabilis fuit splenlidius quam alibi usquam Dei maiestas. Pronomen demonstrativum זה frigide ad Sinai quidam referunt: quum potius David gloriam Dei sraëlis illustret. Nam simili figura Prophetae non semel declarant, Deum qui colitur inter Abrahae filios, non esse imaginarium: nec eligionem quae eius Lege tradita fuit, ambiguam esse. Sic Iesaias ap. 25, vers. 9. Hic hic Deus noster, servabit nos. Ergo David, uasi in praesentem Dei conspectum suos adduceret, fidei certitudiem confirmat, distinguitque a dubiis gentium erroribus: et simul bliquè perstringit mundi amentiam, qui Deum sibi in lignis et lapidibus, auro et argento figurans, adeo non proficit in Dei notitia, t in suis fallaciis longius evanescat.

10. *Pluviam voluntatum.* Hic David perpetuum gratiae Dei ursum praedicat, ex quo terram sibi promissam ingressus est poulus. Ipsa enim vocatur Dei haereditas, quam assignaverat filiis uis. Alii Ecclesiam intelligunt, sed improprie: quia paulo post ubiiciet in ea habitare coetum Dei. Merito autem terra Canaam omen hoc obtinet, quae haereditario iure a Patre coelesti tradita erat. Porro ex quo in ea locati sunt filii Abrahae, David commemorat nunquam Deum cessasse ab optimi et indulgentissimi paisfamilias officio: quia victus parandi causa, pluviam semper extaverit. Porro quum נדבה (quod nomen hic in genitivo plurali ce epitheti ponitur) Hebraeis spontanea sit voluntas, vel mera liralitas, libenter interpretibus assentior qui ad gratuitum Dei beneacitum referunt: acsi dixisset David, Deum semper alendi populi i sponte curam habuisse. Nam quod alii pluviam voluntatum,

Optabilem vertunt, quam Gallice dicimus *A plaisir:* alii milem, utroque fluentem sine impetu, quam Gallice vocamus *pluye morillante:* nescio an conveniat. Sunt etiam qui largam et uberem pluviam interpretantur. Sed iam quid mihi magis placeret, ostendi. Liberalitatis ergo suae signum exhibuit Deus, terram opportuna pluvia irrigans. Nec dubito quin ad Iudaeae situm respexerit, cuius foecunditas erat a rore vel pluvia coelesti. Eadem ratione dicit *lassitudine effoetam refici.* Additur ratio, quia illam Deus electo populo habitandam dederit: acsi diceret, Non alio respectu sic benedici, nisi quia sacrum est Ecclesiae domicilium. Ac quo melius hanc beneficentiam agnoscant Iudaei, comparat eos *famelicis* qui in diem aluntur. Etsi enim laute ad satietatem usque adipe frumenti, vini copia, melle et oleo pascebat eos Deus, sic tamen gratiam suam temperavit, ut a se uno penderet eorum exspectatio. Quod alii נדבת pro copioso victu accipiunt, etsi non refello, potius tamen inclino in diversum sensum, Deum non alio quam beneficentiae suae respectu induci, ut suis tam provide consulat.

12. Dominus dabit sermonem annuntiatricibus exercitus magni. 13. Reges exercituum fugient, fugient: et habitatrix domus dividet spolia. 14. Si iaceatis inter ollas, pennae columbae opertae argento, et posteriora eius in pallore auri. 15. Quum dissiparet Omnipotens Reges in ea, dealbabis in Salmon.

12. *Dominus dabit.* Hic iam victorias commendat David, quibus Deus virtutem suam in tuenda populi salute praeclare extulerat. Quum vero ipse profligatis hostibus terram pacasset, ac ampliasset regni terminos, omnium stratagematum laudem in Deum transscribit. Nam partes Dei esse asserens, carmen vel praeconium triumphale dare, prosperos belli eventus in eius manu esse hac figura docet. Porro *annuntiatrices exercitus* dicit, quia receptum erat vetusto more, epinicia cani a mulieribus: sicuti Miriam soror Mosis cum mulierum choro Dei laudes ad tympanum celebravit, Exod. 15, 20. et mulieres etiam citharistriae Davidis triumphum cecinerunt occiso Goliath, stratisque Philistinis, 1. Sam. 18, 6. Cantici tamen nomine, ut nuper dixi, significat David nonnisi ab uno Deo proficisci victorias. Quanquam simul officii admonet fideles ut Dei beneficia qua decet gratitudine praedicent. Proximo versu docet, quamlibet magnis et validis copiis instructi prosiliant hostes ad perdendam Ecclesiam, dissipatum tamen iri. Ac videtur muliebre canticum referre: quamvis in eius persona non minus recte accipere liceat. Haec vero circumstantia non parum illustrat Dei gratiam, quod fugati sint potentissimi Reges, quorum viribus longe impares fuissent Iudaei. Unde enim factum est ut non modo irriti discesserint, sed etiam in longinquam fugam dispulsi, quibus facile erat terram obruere suis viribus, nisi quia defensorem se populi sui Deus mirabiliter opposuit? Et *fugiendi* verbum bis repetere videtur, quia saepius hostium impetus coelesti auxilio fuerant repulsi. *Praedae*

ero magnitudinem hac circumstantia notat, quod pars ad mulieres omi quietas perveniat: acsi diceret, Non solum milites spoliis bene rnatos e proelio reversos esse, sed prae ingenti opulentia imbelles uoque mulieres fuisse praedae socias.

14. *Si iaceatis.* Quia Deum pro suo populo proeliari solitum sse dixerat, nunc per modum correctionis addit, etiamsi fideles inerdum contingat iacere in tenebris, Deum nihilominus in tempore rodire liberatorem. Nec dubium est quin oblique miserum illud t calamitosum tempus perstringat quo populus Dei sub Saule duiter fuerat afflictus: quia illustrior et magis notabilis fuit restitutio, uum repente populus e tenebris in lucem emersit. Quanquam lonius patet doctrina: quia generaliter admonet, inter medias afflictioes arcana et mirifica Dei virtute fideles quasi integros servari, vel ubito restitui, ut nulla malorum signa appareant. Utrumque enim ensum verba admittunt, quod *iacentes in fuligine* et tenebris, niere tamen non desinant: vel quod liberatio contractam ex malis niredinem discutiat. Utramvis eligas, summa huc redit, nunquam aflictionibus vel consumi vel obrui fideles quin sua illis maneat incolumitas. Id autem concinna figura docet perinde esse acsi *coumbae* inter ollas vel lebetes nullam in alis nigredinem contraheent, sed retinerent nativam pulcritudinem coloris. Unde sequitur ion semper iucunda serenitate frui Ecclesiam, sed ex tenebris eruam splendorem recuperare, acsi ab omni malo intacta foret.

15. *Quum dissiparet.* Quia verbum פרש extendere vel dividere significat, posset etiam verti hic locus, Quum in triumpho traduceret. Melius tamen convenit Dispersio: et fugae cuius paulo ante neminit, respondet. Plus est obscuritatis in secundo membro, quia erbum תשלג, quidam ad Dei congregationem referunt: quasi dieret David, albedine fuisse speciosam. Secundae tamen personae tiam esse potest, hoc sensu, Deus tu eam dealbas non secus ac nontem Salmon nivibus. Quia tamen ad rei summam nihil fere nterest, sequantur lectores utrum malint. Hoc quidem mihi dubium on est, Davidem prosequi quod nuper dixerat de candore argenti. Quamvis ergo in turbulento hostium insultu, caligine obtecta esset erra, dicit David recuperasse suam albedinem, ut esset quasi nivei oloris sicut mons Salmon, quem fuisse nivosum satis constat. Alii utant esse nomen appellativum, et exponunt, Umbra obscura. Sed raestat a recepta lectione non discedere. Interea mihi probabilis st allusio ad etymologiam nominis, nam quia צלם umbram signiicat, mons Salmon dictus fuit quasi obscurus. Et aptissima erit imilitudo, sicuti montem obscurum dealbant nives, ita obscuritate bstersa resplenduisse candidam faciem terrae.

16. Mons Dei, mons Basan, mons celsitatum, mons Baan. 17. Utquid exilitis montes celsitatum? mons in quo plauit Deo habitare: utique habitabit Iehovah in perpetuum. 8. Currus Dei viginti millia millium Angelorum: Dominus in llis, Sinai in Sanctuario.

16. *Mons Dei.* Hic causam et principium tantae Dei beneficentiae notat, quod montem Sion sibi in regiam et templum elegerit, unde eius gratia in totum populum flueret. Quia vero Davidi haec promissio data fuerat, merito inde se probat Regem legitimum et divinitus ordinatum: quia hac dignitate et praestantia mons Sion erat ornatus. Fuerunt enim res coniunctae, Davidem in regio solio ad gubernandum populum sedere, et Deo sacrum esse domicilium in monte illo. Duplex tamen potest esse verborum sensus: vel quod montem Dei, monti Basan comparet tanquam similem: vel quod opponat. Prior receptus est omnium fere interpretum consensu, quamlibet pinguis sit fertilitas montis Basan, Sionem tamen praecellere. Etsi autem ad summam rei parum refert, non minus tamen apta erit distinctio, si seorsum legamus, *Mons Dei:* deinde ex opposito, *mons Basan* cum sua celsitate iubeatur cedere sacro monti: acsi dixisset David, Unus est mons Dei, nempe quem sibi oraculo consecravit. Quamvis autem mons Basan excelsus sit et nobilis sua pinguedine, veniat tamen cum reliquis montibus, non erit cur superbiant vel exsultent: quia aequare non poterunt Sionem, quem Dominus suo beneplacito aliis omnibus praetulit. Si tamen uno contextu totum versum referas ad montem Sion, vocabitur mons excelsus et opimus: quia Dei benedictio qua Iudaei excellebant prae cunctis mortalibus, illinc manabat.

17. *Quare saltatis.* In hoc versu nihil est obscurum vel ambiguum. Postquam enim retulit David montem unicum Deo placuisse in toto orbe, cogit in ordinem altissimos quosque montes. Ceterum quia in plurali numero nunc repetit quod nuper dixerat de monte Basan: hac ratione adducor ut primo montem Basan, deinde quicquid est altitudinis in mundo, Sioni existimem opponi. Porro quum metaphorice de montibus loquatur David, simplex sensus ex hac figura debet elici, Regnum Christi, quod Deus in persona ipsius Davidis auspicatus erat, longe excellere supra omnes mundi glorias. Interea non abs re ad retundendam mundi confidentiam insurgit David: quia scimus ut contemptibile sit Christi regnum terrenis et profanis hominibus, qui deliciis suis vel opibus addicti, ad spirituales Dei gratias caecutiunt. Atque eo latius patet eius doctrinae utilitas, quo magis exsultat caro inani superbia, simulac tenuis occasio data est. Nam si a superbia temperare sibi nequeunt quibus nulla est ratio, quomodo potentes et opulenti non sibi arrogabunt aliquid eminentiae? Ceterum quantumvis sibi applaudant, fideles tamen hac una praerogativa contentos esse decet, quod Deo placuit habitare in medio ipsorum. Quamdiu enim coniuncti sunt Deo, in quo solo residet plena eorum felicitas, non est cur eos suae conditionis poeniteat.

18. *Currus Dei.* Quia maligne ut plurimum, nec iusto pretio aestimatur Dei praesentia, eam magnifico elogio commendat hic David. Nam, ut proclive nobis ad dubitationem ingenium est, quicquid occurrit discriminum in mundo, in trutina sensus nostri virtutem Dei praeponderat. Hinc trepidatio in minimis quibusque tentationibus: quia Deum exuimus immensa sua potentia, vel saltem eam nimis extenuamus. Ergo hunc morbum sanare volens David, proponit in medium innumeras Angelorum copias quae facile discutiant omnia mundi impedimenta. Quanquam autem duas tantum myriades

tibus enim per nomen Dei opponit *loquentes mendacia:* qua voce non tantum perfidos et dolosos homines perstringit, sed etiam qui sacrilegis fallaciis Dei nomen profanant.

PSALMUS LXIV.

Arg. Continet hic Psalmus querimoniam precibus mistam. Nam quo magis Deum ad misericordiam inclinet David, tam de iniusta hostium suorum saevitia, quam de insidiis perversisque machinationibus conqueritur. Tandem oculos ad Deum convertens, sibi de meliore exitu gratulatur.

1. Praefecto Psalmus Davidis. 2. Audi Deus vocem meam in precatione mea: a terrore inimici custodi vitam meam. 3. Absconde me a consilio malignorum, a coetu operantium iniquitatem. 4. Quoniam acuerunt quasi gladium linguam suam, direxerunt sagittam suam sermonem amarum. 5. Ad iaculandum in occultis contra integrum: repente iaculabuntur, nec timebunt. 6. Obfirmant sibi facinus impium, sermonem conferunt de abscondendis laqueis: dicunt, Quis videbit eos? 7. Scrutati sunt iniquitates, impleverunt scrutinium scrutatum, et intimum cuiusque, et cor profundum.

2. *Audi Deus vocem meam in precatione mea.* Praefatur se orare serio et ardenti affectu, et simul necessitatem ostendit. Ardoris et vehementiae signum est vocalis precatio. Mox ad angustias quibus urgetur descendit, commemorans mortis terrores qui ingerebantur ab hostibus: deinde alias circumstantias quibus gratiam sibi conciliet. Deum enim vitae suae custodem implorans, de ea se periclitari significat. Secundo versu dicit sibi esse cum multis certamen, ideoque imparem esse ad sustinendos eorum insultus, nisi Deus succurrat. Quanquam verborum ambiguitas sensum duplicem nobis parit. סוד enim quod arcanum significat, quidam hic accipiunt pro occultis machinationibus: alii vero pro coetu consultantium. Ego *consilii* nomen, quod Latinis quoque dubium est, posui. Secundo loco additur nomen רגשת quod aliquando strepitum vel clamorem, aliquando conventum hominum significat. Deducitur autem a radice רגש quod est tumultuari. Si סוד pro clandestinis insidiis accipere libeat, רגשת violentus erit impetus. Hoc modo David protegi cuperet tam a fraudulenta malitia hostium, quam a vi et armis, ubi meditati quomodo noceant, ad consilia sua exsequenda prosiliunt. Simplicior tamen magisque genuina est prior sententia, Davidem quo magis in se provocet Dei misericordiam, de multitudine hostium suorum conqueri. Interea testatur David, quantumvis magna turba obruatur, sibi sufficere protectionem quam e coelo expetit. Causam quoque suam ab hostium malitia et improbitate commendat, nam

quo vel iniquius, vel crudelius nobiscum agunt, eo certius statuere licet propitium nobis Deum fore.

4. *Quoniam acuerunt quasi gladium linguam suam.* Quamvis in eum capitaliter saevirent hostes, eorum tamen virulentiam praecipue accusat. Probabile autem est de falsis delationibus et calumniis eum loqui, quibus sciebat se immerito gravari, totique populo reddi invisum. Comparat ergo linguas eorum gladiis: amarum et virulentum sermonem sagittis. Ex opposito suam probitatem asserit, eos iaculari dicens contra hominem rectum et innoxium. Hac igitur impetrandi fiducia se animavit, quod sibi nullius culpae conscius, indigne et perfidiose a pravis et scelestis hominibus impetebatur. Iam eos clam et in occulto iaculari, telaque repente vibrare dicens, significat eos multiplici astutia pollere: nec modo acriter intentos esse ad nocendum, seduloque vigilare, sed etiam ingeniosos esse ac solertes, ut citius transfodiant pectus incauti hominis, quam suspicari queat sibi quicquam mali instare. Porro quum audimus Davidem, qui tam sancte ac pure iustitiam coluerat, fuisse tamen sinistris criminationibus obnoxium: ne miremur si quando Deus nos qui longe a Davidis integritate absumus, simili tentationis genere exerceat. Hoc vero unicum erit solatium, ad Deum confugere, ut bonae causae patrocinium suscipiat. Adiungit aliam circumstantiam, quod sine pudore et metu *sagittas veneno illitas ex ore suo vibrent.* Talis autem securitas, perditae audaciae signum est, ubi improbi centies deprehensi, obstinate tamen pergunt: quia nec ullus Dei metus, nec hominum verecundia eos retinet quin se gladiatorio et desperato impetu proiiciant.

6. *Obfirmant sibi facinus impium: sermonem, etc.* Nunc de pertinacia et sceleratis conspirationibus hostium suorum conqueritur. Postremo addit confidentiam, qua se ad quidvis audendum incitant. Porro non dubium est quin plus illis addiderit animi infirmitas Davidis, ut petulantius vexarent miserum et profugum hominem, quem videbant omni auxilio destitui. Postquam dixit esse insanabiles, et quos ad humanitatem flecti posse nulla spes sit: addit ultro citroque inter se colloqui quomodo per insidias illum perdant. Sequitur tandem ferocia, quoniam astus suos invisibiles esse putent. Scimus enim quam secure improbi sua vafritie confisi, simplicibus insultent: quia putant centum rationes sibi semper in promptu fore tegendis scelerum suorum flagitiis. Particulam למו tam ad ipsos fraudum architectos, quam ad laqueos et insidias commode referre licet. Malo tamen de ipsis intelligere, quia superbia excaecati, audacter et licentiose ruunt quocunque impellit libido: quia nulla eos Dei reverentia, nullus hominum pudor cohibet. Proximo versu gravius exagitat eorum fraudes. Dicit igitur omnes nocendi artes fuisse percontatos, ut nihil ad exactum scrutinium omiserint. *Scrutinii* vero nomine intelligit occultas nocendi artes. Et addit altos esse recessus malitiae ipsorum. Nam per *cor profundum et penetralia* vel intimas partes, latebras intelligit, quibus improbi se involvunt. Quidam nomen איש indefinite accipiunt hoc modo, Quicquid consilii et astutiae invenitur in mortalibus, hostes mei ad se colligunt. Sed quoad summam rei parum interest: quia tenere sufficit, non tantum aperto marte, sed recondita etiam malitia hostes Davidi machinatos fuisse perniciem:

atque ad hoc instructos fuisse summa perspicacia, ut inopinatos nocendi modos quasi ex profundis tenebris eruerent.

8. Et iaculabitur *in* eos Deus sagittam, repente erunt plagae ipsorum. 9. Et impingere facient super seipsos linguam suam, et fugient quicunque viderint eos. 10. Et videbunt omnes homines, et narrabunt opus Dei, et rem eius gestam intelligent. 11. Laetabitur iustus in Iehova, et sperabit in eo, et gloriabuntur omnes recti corde.

8. *Et iaculabitur in eos Deus.* Iam ad gratulationem exsurgit David, persuasus non irrita fore sua vota, imo iam exaudita esse a Deo. Etsi autem nondum oculis conspicua erat Dei vindicta, David tamen repentinam fore pronuntiat: in quo non vulgare profert fidei suae documentum, quod dum impios rebus prospere fluentibus obdurari videt, atque ex conniventia et silentio Dei impunitatem sibi promittere, non succumbit tamen taedio, sed animum suum suspendit, donec post longam tolerantiam subito Deus appareat iudex: sicuti emergere praeter spem solet ac deprehendere impios, dum se elapsos putantes, sine modo proterviunt. Itaque semper in diuturnis malis hoc nobis solatium occurrat, Deum poenas quas de impiis sumpturus est, consulto differre, quo violentius in eos fulminet: quumque dixerint, Pax et securitas, eos obruat repentino interitu, Ierem. 8, 11.

9. *Et impingere facient super seipsos linguam suam.* Prosequitur eandem sententiam: quicquid veneni coquunt in suis consiliis, et lingua sua egerunt, fore tandem illis mortiferum. Idem alibi diversa loquendi figura exprimit, Irretientur suis laqueis, et cadent in foveam quam fecerunt, Psalmo 57, 7. Haec enim iusta est merces, ut in eorum capita retorqueat Deus quicquid noxarum bonis et simplicibus intentant. Etsi autem huius iudicii permulta quotidie exempla Deus coram oculis nostris profert, nobis tamen res est difficilis creditu. Quo magis ad hanc meditationem incumbere nos decet, Deum excubare pro nobis, ut quicquid fraudum in nos excudunt improbi, convertat in eorum perniciem, acsi data opera praemium tale captassent. In fine versus admonet notabile fore vindictae genus, quia *fugient* vel trepidabunt *quicunque fuerint eius spectatores.* Nam quum caecutientes hominum oculos praeterfluant Dei iudicia, insignes notas exstare necesse est ut ad metum et consternationem cogatur mundus.

10. *Et videbunt omnes homines.* Fructum qui ex Dei iudicio proveniet, plenius explicat, nempe quod novo et insolito spectaculo expergefacti qui prius Dei providentiam pro nihilo ducebant, melius considerare incipient quod prius illis erat incognitum, ut etiam alii aliis narrent. Neque enim huius tam memorabilis gratiae notitiam ad paucos restringit David, sed dicit passim fore celebrem. Ideo ponit cunctos homines. Porro quum verbum שכל in coniugatione Hiphil tam neutraliter quam active sumatur: qui verbum neutrum esse volunt, hunc eliciunt sensum, Cogentur vulgo agnoscere homi-

nes divinum hoc esse opus: atque ubi intellexerint, eius etiam erunt praecones. Sed quia ut plurimum solet David rem unam bis repetere, non male conveniet transitiva significatio. Ultimo versu describitur uberior fructus, nempe liberationem hanc laetitiae, spei et sanctae gloriationis materiam fore piis omnibus: quia scilicet eundem erga se Deum fore colligent qualis apparuit erga servum suum Davidem. Notandum est *vocari rectos corde* quos paulo ante *iustos* dixerat: ut sciamus nullam Deo iustitiam probari, nisi quam ex se profert interior cordis sinceritas. Qua de re alibi fusius disserui.

PSALMUS LXV.

Arg. Psalmus hic mistus est ex precibus et gratiarum actione. Etsi autem inseritur vaticinium de communi Gentium fide: specialibus tamen elogiis describitur paternus Dei erga Ecclesiam favor, et quae inde fluunt benedictiones. Et specialiter oratur Deus ut eandem quam experti fuerant Iudaei, liberalitatem continuet. Duplex autem memoratur Dei gratia: quod terram suam potenter defenderit, et bonorum omnium opulentia ditaverit.

1. Praefecto Davidis Psalmus canticum. 2. Te exspectat laus Deus in Sion, et tibi reddetur votum. 3. Exaudiens orationem, ad te omnis caro veniet. 4. Verba iniquitatum praevaluerunt super me: scelera nostra tu expiabis.

2. *Te exspectat.* Ad verbum est, Tibi silet laus, sed verbum דומיה metaphorice pro quiescere accipitur, ac deinde pro exspectare. Sensus autem huc redit, Deum esse ita beneficum erga suos, ut quotidie illis suppeditet novam materiam laudis. Etsi enim se in totum mundum diffundit eius liberalitas, peculiari tamen favore Ecclesiam suam dignatur. Huc etiam accedit, quod alii, utcunque saturentur eius beneficiis, non tamen sentiunt unde proveniant, ita in silentio absorbent ac consumunt quicquid bonorum largitur illis Deus. Nominatim tamen exprimere voluit Propheta, Dei bonitatem sic in Ecclesia fulgere, ut merito illic praedicetur. Eodem pertinet alterum membrum, ubi de voti redditione agitur, sic enim gratitudinem promittit in populi nomine, ut tamen a posteriori significet semper novum fore argumentum testandae celebrandaeque Dei bonitatis: quia non desinit suam Ecclesiam assiduo favore prosequi. Cohaeret etiam proximus versus, ubi Deus audire dicitur suorum preces. Causam ergo reddendi voti assignat, quia nunquam frustretur Deus servos suos, dum ab illis invocatur, sed propitius annuat eorum votis, atque ita quòd secundo loco positum est, ordine tamen prius est. Ceterum hoc epitheton quo Deum insignit David, doctrinam continet apprime utilem, nunquam irritas fore nostras preces: quia eas repudiando Deus quodammodo naturam suam exueret. Neque enim recitat David quid semel factum sit, sed perpetuo ornatu Deum vestit: acsi diceret, non magis fieri posse ut Deus surdus sit ad suorum vota, quam ut seipsum abneget. Hoc si penitus insculptum erit

cordibus nostris, proprium esse Deo et inseparabile exaudire preces, nunquam excutietur nobis orandi fiducia. Iam quum nunquam destituatur facultate iuvandi, laetum et prosperum successum indubie sperabimus. Nec minus notatu dignum est quod sequitur, ideo *carnem omnem ad Deum venturam:* quia sicuti nemo coram Deo sistere se auderet, nisi persuasus esset eum sibi fore exorabilem, ita ubi sponte occurrit ac pronuntiat non frustra se invocari, aperta est ianua, ut certatim omnes ad eum confluant. Etsi enim hypocritae et profani homines, dum necessitate urgentur, vota in aërem fundunt: hoc tamen non est ad Deum vere accedere, ubi fidei certitudinem non afferunt ex Dei verbo conceptam, sed pendent ab exspectatione fortuiti eventus. Praeluceant ergo Dei promissiones necesse est, ut via rite orandi pateat, quia illis sublatis, prohibemur a Dei accessu, sicuti hunc ordinem statuit Paulus ad Ephesios capite tertio, 12. ut quisquis accedere ad Deum cupit, praeditus sit fide per Christum, quae eum ad fiduciam animet. Hinc colligimus, regulam precandi nullam esse in Papatu, ubi suspensis et dubiis animis semper Deum orant. Inaestimabile autem semper est privilegium hoc quod per Evangelium consequimur, ut liber nobis ad Deum ingressus pateat. Omnem vero carnem generaliter nominans Propheta, breviter indicat, quod tunc singulare erat Iudaeis, fore aliquando cunctis gentibus commune. Atque ita vaticinium est de futuro Christi regno.

4. *Verba iniquitatum.* Non conqueritur populum falsis calumniis gravari, sed simpliciter fatetur iniquitates esse obstaculo quominus Deus pro more facilem se et humanum Iudaeis exhibeat. Convenit autem hic locus cum illo Iesaiae 59, 1. Non est aggravata auris Domini quominus audiat: sed iniquitates nostrae distantiam ponunt inter nos et ipsum. In summa, quod Deus qui suos liberaliter iuvare solet, imo comiter et blande ad se invitat, manum suam ad tempus retrahit, huius mali culpam suis et populi peccatis imputat David. Nam priore loco reatum suum agnoscit, quemadmodum Daniel capit. 9, vers. 5. sed mox totum populum sibi socium adiungit. Hanc vero sententiam inservit Propheta, non ut se et alios prohiberet ab orandi fiducia, sed potius ut supra obstaculum emergeret, quod arceret cunctos mortales a Dei accessu: nisi statuerent indignos quoque exaudiri. Probabile vero est praesenti aliquo irae Dei signo perculsos fuisse tunc fideles, quia contra hanc tentationem luctatur David. Porro videmus in promptu ei fuisse remedium, quia ex opposito reputat proprium esse Dei munus dare veniam peccatis, eaque expiare. Ita hic quoque versus cum superiori contexi debet, atque adversative resolvi, hoc modo, Quamvis iniquitates nostrae ut repulsam merentur, procul nos a conspectu tuo eiiciant: quia tamen te ad reconciliationem paratum ostendis, cursum precibus nostris non abrumpent. Docemur autem hoc loco, non aliter exorari Deum a nobis posse, nisi dum suppliciter veniam deprecamur nostris peccatis. Interea dubitandum non est quin gratuita peccatorum remissio Deum nobis conciliet. Quod si paulisper gratiam suam submoveat: adeoque tergum nobis obvertat, Davidis tamen exemplo ad spem expiationis erumpere convenit. Quod singulari numero fatetur se peccatis obrutum, ratio afferri potest, quod Rex quum esset, totum populum repraesentabat: vel quod hac docendi forma, sicuti Daniel, singulos

hortetur ad se privatim examinandos, ut quisque propriam reatus confessionem afferat. Scimus enim hypocritas defunctorie se involvere in communi catalogo, ut peccata sua occultent. Atqui David non tantum fictae modestiae causa, sed serio affectu a seipso exorsus, coram Deo reos omnes peragit.

5. Beatus quem elegeris, et propinquum feceris tibi: habitabit in atriis tuis: satiabimur bono domus tuae Sanctuarii palatii tui. 6. Terribilia in iustitia respondebis nobis Deus salutis nostrae, spes omnium finium terrae, et maris longinquitatum. 7. Stabiliens montes virtute sua, accinctus fortitudine. 8. Compescens sonitum marium, et sonitum fluctuum eorum, et fremitum Gentium. 9. Et timebunt habitatores finium a signis tuis: exitus matutinos et vespertinos ovare facies.

5. *Beatus quem.* Quia nuper confessus fuerat populum suis peccatis dissidium a Deo fecisse, ideoque esse indignum qui exaudiatur: nunc in asylum confugit gratuiti Dei favoris, sub quo inclusa est peccatorum remissio. Atque ita confirmat quod de expiatione dixit, ostendens quae causa Deum miseris peccatoribus propitiet: quia scilicet gratis paterno favore immeritos complexus est. Nam venia qua nos quotidie prosequitur, ex adoptione pendet: sicuti etiam in ea fundatae sunt preces nostrae. Quo enim iure in Dei conspectum prodire auderet peccator ad reconciliationem quaerendam, nisi persuasus esset hunc sibi esse patrem? Ceterum hic non extendit gratiam Dei ad gentes, sicuti paulo ante: sed pro aetatis suae ratione loquitur. Solos enim Iudaeos tunc in grege suo censebat Deus, solosque in Sanctuarium admittebat: nunc quia sublato discrimine gentes cum illis promiscue vocavit, omnibus ad eum familiariter accedere licet. Christus enim est pax nostra, qui propinquos et remotos coniunxit, Ephes. 2, 14. Tenemus nunc quorsum tendat consilium Davidis. Nam quia Ecclesiae et electo populo promissa est remissio peccatorum, exclamat beatos esse quos Deus in gregem suum recipit, ut hoc incomparabili privilegio fruantur. Porro electionem non omnibus tunc communem fuisse docet: Iudaeos hac praerogativa extollens, quia eos Deus praetulerit reliquis gentibus. Nam si anteverterent homines Dei gratiam, non resideret penes ipsum electio, cuius potestas et ius ei tribuitur. Atqui non alio nomine praestabant Iudaei nisi quia eos peculiari gratia Deus fuerat dignatus. Nunc etsi rupta est maceria, ut Deus gentes quoque simul vocet, Eph. 2, 14. constat tamen non omnes peraeque vocari: et experientia, eorum inscitiam coarguit, qui communem omnibus sine delectu Dei gratiam esse garriunt. Quam enim causam imaginari licet cur Deus non omnes pariter ad se invitet, nisi quia gratuita eius electio alios ab aliis discernit? Fides quidem et invocatio media sunt, quae nobis concilient Dei gratiam, sed fons extra nos quaerendus est. Beati quidem sumus in Deum sperando, amplexando eius pro-

missiones: beati inquam sumus ubi Christo mediatore freti, statuimus illum nobis esse Patrem, votaque nostra ad eum dirigimus: sed unde fides et invocatio, nisi quia natura alienos gratia coniunxit? Quod ergo nobis manum ad inferos usque porrigere dignatus est, hinc propinquitas, non autem quod sponte praevenerimus. Imo, proprie loquendo, postquam nos elegit, suum erga nos amorem vocatione testatur. Etsi autem Deus semen Abrahae sibi in peculium segregaverat, ut circumcisio locum illis in templo daret: dubium tamen non est quin discrimen aliquod inter Iudaeos ipsos statuat David: quia neque omnes efficaciter ad se vocaverat Deus, neque iure omnes locum in templo occupabant. Alludit quidem Propheta ad externum Sanctuarium, Iudaeos dicens electos esse, ut appropinquent Deo: sed memoria tenendam est quod Psalmo 15, et 24, 3. vidimus, non omnes legitimos fuisse Ecclesiae cives qui templi pavimentum terebant: quia praecipue requiritur integritas cordis, et puritas manuum. Quare propinquos Deo fieri intellige, non qui externa tantum specie locum obtinent in templo, sed qui sincera fide se offerunt in conspectum Dei. Iam hic vocatio adiungitur electioni: ne quis somniet oves perpetuo vagari, neque unquam colligi in ovile. Nam hoc effectu se ostendit gratuita Dei adoptio, dum Spiritu eius duce, ad eius Sanctuarium accedimus. Fructum beatitudinis commendat Propheta, satiari dicens templi opulentia fideles. Nam quamvis accedant illuc quoque hypocritae, vacui tamen et ieiuni domum redeunt, quantum attinet ad fruitionem spiritualium bonorum. Ac notanda est personae mutatio, ubi David ad fidelium numerum se aggregat: quia in seipso experimentum proponit satietatis, de qua loquitur. Ceterum intellige satiari fideles non uno momento, sed gradatim: quia etsi instillet Deus Spiritus sui dona, suos tamen quatenus utile est locupletat, donec adducat ad solidam perfectionem. Verum certe est illud Psalmi 103, 5. Satiari Dei beneficentia os nostrum: sed etiam notandum quod alibi dicitur, Aperi os tuum, et implebo illud, Psalm. 81, 11. Impediunt autem nostrae angustiae, ne tantam nobis copiam bonorum ingerat Deus, sed prout restrictos videt, ita liberalitatem suam ad modulum nostrum attemperat. Bona Sanctuarii vocando, externa adminicula commendat, quae nos ad bonorum coelestium fruitionem deducunt. Etsi enim poterat olim Deus manum e coelo porrigere servis suis, voluit tamen per Legis doctrinam, per sacrificia et alios ritus, externaque pietatis subsidia, satiare fideles animas: sicuti hodie quoque erga nos similibus mediis utitur. Et quanquam in illis subsistere non convenit, negligere tamen fas non est.

6. *Terribilia in iustitia respondebis.* Confirmat alio genere dicendi, non frustra se beatos vocasse, quibus Deus templum suum aperuit, ut domi eius pascantur. Dicit autem responsurum populo suo Deum in miraculis, vel signis terrificis: acsi diceret, Domine tu nos semper exaudies, ut mirificis liberationibus perinde virtus tua patefiat, atque olim dum egressi sunt patres nostri ex Egypto. Ecclesiam enim semper Deus non vulgari vel ordinario modo, sed terribili potentia servavit. Atque hoc cognitu fuit utile, ut in rebus perditis non tamen bene sperare desinerent filii Dei. Porro ubi Dei salutem Iudaeis destinavit, simul addit esse spem extremitatum terrae usque ad

ultimos mundi recessus. Unde sequitur gratiam Dei ad gentes quoque extendi.

7. *Stabiliens montes*. Per occasionem attingit virtutem Dei, quae in universa mundi fabrica conspicitur. Nam illa aetate novum erat gentes eiusdem cum Iudaeis spei socias facere. Ideoque ut tollatur absurditas, tempestive admonet David fortitudinem Dei exstare in cunctis mundi partibus. Montes autem potius quam planas regiones nominat, quia in illa immensa terrae congerie altisque rupibus rarior apparet Dei potentia. In proximo versu non consentiunt interpretes, nam in prima voce quidam subaudiunt notam similitudinis, hoc sensu, Deum compescere strepitus hominum audacia excitatos, sicuti compescit omnes maris strepitus. Alii metaphoricam loquutionem esse volunt, quam deinde sine figura exprimat David. Ego autem simplicius Davidem loquutum esse iudico: ac priore quidem membro documentum potentiae Dei in mari proferre, altero autem in hominibus: acsi diceret, Deus sedando fluctus ac tempestates maris, quanta sit praeditus fortitudine demonstrat. Idem in hominibus specimen exhibet, tumultus compescens ab illis excitatos.

9. *Et timebunt habitatores*. Non dubito quin signa Dei appellet opera eius insignia et memoratu digna, quibus notas gloriae suae insculpsit. Nihil est quidem tam minutum vel contemptibile in coelo vel terra, quod non repraesentet nobis Dei gloriam: sed miraculis κατ' ἐξόχην tribuitur hoc nomen, quia illic clarius refulget Dei maiestas. Summa est, tam illustres fore Dei gratias erga Ecclesiam, ut ad reverentiam et admirationem barbaras etiam gentes et longissime remotas cogant. Posterius membrum ita a quibusdam accipitur, quum sol mane exoritur, recreari eius luce homines: quum etiam vicissim nocte fulgent luna et stellae, levari quam alioqui tristitiam ex tenebris conciperent. Hoc modo subaudienda esset dictio Propter: acsi dixisset Propheta, Domine tam mane quam vesperi exortu solis, lunae et stellarum homines exhilaras. Sed quia verba, ut sonant, continent aptum et utilem sensum, mihi non placet aliunde accersere quod sententiam impleat. Dixerat David ad extremos usque terrae angulos venturum timorem esse ex Dei miraculis, nunc idem de laetitia praedicat: acsi diceret, ab ortu usque ad occasum solis non formidabilem modo fore Deum, sed gaudii quoque auctorem.

10. Visitasti terram, et irrigasti eam, copiose ditasti eam: rivus Dei, plenus aquis: parabis frumentum eorum, quia sic illam praeparas. 11. Sulcos eius inebrias, descendere facis pluviam in sulcos eius, imbribus madefacis eam, germini eius benedicis. 12. Coronas annum beneficentia tua, et semitae tuae stillabunt pinguedinem. 13. Stillant super habitacula deserti, et exsultatione colles accingentur. 14. Operiuntur pascua pecudibus, et valles operiuntur frumento, clamant, etiam canunt.

10. *Visitasti terram, et irrigasti eam.* Verbum hoc et quae sequuntur alia, designant continuum actum: ideoque commode in praesenti tempore vertentur. In secundo verbo interpretes variant: quia nonnulli a שׁוק deducunt, quod desiderare significat: alii a שׁקה quod est potum dare. Priores ita resolvunt, Domine postquam longo aestu et siccitate fecisti sitire terram, demum eam visitas. Melius tamen fluit altera interpretatio, Deus tu irrigatione terram visitas. Et contextus hoc modo melius cohaeret: quia proxime sequitur: *tu ditas eam copiose:* quod amplificandi causa additum esse patet. Dubitari tamen potest solamne Iudaeam intelligat, an totum orbem. Ego quamvis fatear haec omnia vere de toto orbe praedicari, existimo tamen Davidem proprie loqui de Iudaea, sicuti hactenus celebravit peculiares Dei gratias erga Ecclesiam. Atque huic sententiae adstipulatur quod statim adiungit, *fluvium Dei*, vel rivum *plenum esse aquis.* Nam quod fluvium Dei pro magno vel amplo quidam accipiunt, durum est ac coactum: et potius dixisset fluvios plurali numero. Opponit autem, meo iudicio, fluviis naturalibus qui regiones suas foecundant, tenuem et exiguum rivum Siloah: alludens ad locum illum Mosis, Deut. 11, 10. Terra quam Deus tuus dabit tibi, non erit similis Aegypto, quam foecundat Nili exundatio: sed terra haec exspectat pluviam e coelo. Vel forte metaphorice appellat pluviam ipsam, Dei fluvium. Certe hoc ad Iudaeam restringi debet, sicuti etiam per pascua vel habitacula deserti intelligitur sicca et asperior regio, quam Scriptura vocat montanam. Ceterum quamvis hic celebretur Dei liberalitas familiarius nota electo populo: nostrum tamen est, ubicunque habitemus, divitias bonitatis Dei in terrae proventu et fertilitate agnoscere. Neque enim sua virtute multiplicem bonorum affluentiam generat, nisi quatenus eam Deus pascendis hominibus aptavit. Ideo scite et concinne David parari dicit hominibus frumentum, quia sic parata est terra a Domino. Sensus autem est, opulentiam hanc provenire ex terra, quia Deus instar optimi patrisfamilias hominibus prospicere volens, eam formavit ut alimenta suppeditet.

11. *Sulcos eius.* Quidam verba haec resolvunt in modum optativum, ut sit precatio. Atqui non dubito quin gratiarum actionem continuet David, eo quod terram pluviis madefaciens ac saturans, fructificandi vim suggerat. Quibus verbis significat totum naturae ordinem testimonium esse paterni ergo nos Dei amoris, quod quotidiani victus nostri curam suscipere dignetur. Pluribus autem verbis inculcat hanc Dei gratiam, quam maior pars mundi impie scelerateque obscurat. Nam ut quisque perspicacior est in observandis naturalibus mediis, ita illis affixus manet, ut ad Deum minime conscendat. Debebat quidem philosophia, quo penitius excutit arcana Dei, propius nos ad ipsum adducere, nisi obstarent pravitas nostra et ingratitudo. Sed quia acutissimi quique pluviae originem in aëre et elementis quaerentes, oculos et sensus a Deo avertunt, magis nos expergefieri necesse fuit.

12. *Coronas annum beneficentia.* Vertunt alii, Coronas annum beneficentiae tuae: quasi diceret David, annos fertiles excellere singulari decore, acsi eos corona ornaret Deus: quemadmodum si abundantior solito sit messis, et copiosae vindemiae, haec erit anni co-

rona. Et certe fateor non aequalem Dei bendictionem in singulis annis fulgere: sed ut alii alios praecellant, nullus tamen *ornatu* suo prorsus caret. Ita simplex mihi videtur sensus, Dei beneficentiam per singulos annorum circuitus conspicuam esse. Postea sensum suum explicat, ubi dicit *semitas Dei stillare pinguedinem, nubes* ita metaphorice appellans, in quibus inequitat Deus, quemadmodum dicitur Psal. 104, 3. Quoniam igitur ubertas terrae ex succo et humore, humor ex pluvia, pluvia ex nubibus provenit, eleganter nubes dicit pinguetudinem stillare, et quod sint Dei semitae, aut vehicula: acsi diceret, quocunque iter facit Deus, fluere ad eius *pedes* frugum copiam et ubertatem. Proximo versu hanc gratiam amplificat, quod pinguedo illa se ad incultas usque regiones diffundat. *Deserta* quidem vocat non aridas solitudines, in quibus nihil nascatur, sed loca minus culta, et in quibus non tanta hominum frequentia *habitat:* sed tamen hinc melius refulget Dei benedictio, dum *super* montium cacumina pinguedinem stillat. Postea ad valles et planas regiones descendit, ut ostendat nullam esse terrae partem Dei *opibus* vacuam, quia eius liberalitas ad locupletandum totum orbem sufficit. Additur etiam commendatio ab ipsa varietate, quod *valles* et *loca demissa tam ovibus, quam frumento vestiantur.* Gaudium rebus inanimatis improprie tribuit: sicuti etiam ridere dicuntur agri, quum sua pulcritudine exhilarant hominum oculos. Mirum tamen est *quod iubilationi* cantum adiungat, interposita etiam particula אף. quam scimus esse emphaticam: quum tamen minus sit canere, quam iubilare. *Sed* ego ad continuationem gaudii refero quod dicit, *etiam canent,* ut sciamus non unius tantum anni fore gaudium, sed assiduos recursus. Deinde scimus quam trita sit Hebraeis ordinis inversio.

PSALMUS LXVI.

Arg. Quanquam fieri potest ut Propheta unam praecipue liberationem sub persona Ecclesiae celebret, multiplices tamen gratias complectitur, quibus Deus electum populum persequi non destitit. Sicuti autem miseris et afflictis praedicat Divinitus allatam fuisse salutem: ita consolationis et patientiae materiam suggerit, examinatos fuisse dicens instar argenti, quum tyrannidi hostium subiecti fuerunt. In fine videtur privatim de se loqui, integritatis suae documentum proferens, quod fuerit a Deo exauditus, qui impios et sceleratos repudiat.

Praefecto Canticum Psalmi. 1. Iubilate Deo omnis terra, 2. Canite gloriam nominis eius, ponite gloriam laudem eius. 3. Dicite Deo, Quam terribilis es in operibus tuis, in multitudine roboris tui mentientur tibi inimici tui. 4. Omnis terra adorabit te, et canent tibi, canent nomen tuum. Selah.

1. *Iubilate.* Generalis est praefatio, quam mox sequentur hypotheses. Quia vero sermonem ad totum orbem dirigit, non dubito quin vaticinium sit de futura regni Dei amplitudine, quae Christi demum adventu spectata fuit. Secundo versu idem cum maiore ve-

hementia confirmat, quo melius pigros alioqui et tardos exstimulet ad Deum laudandum. Quid sit *Canere gloriam nominis Dei*, obscurum non est, nempe pro merito ac dignitate extollere sacrum eius nomen, ut iustam et solidam gloriam obtineat. In secundo membro subest aliqua ambiguitas. Quidam enim sub aliis verbis idem repeti putantes, vertunt, *Ponite gloriam laudis eius.* Ego autem aliis potius subscribo, qui laudem vertunt in accusativo casu. Interea non placet quod exponunt, non alibi esse gloriandum, quam in Dei laudibus. Rectius et simplicius est, magnifice extollere Dei laudem, ut gloriosa sit. Neque enim mediocri praeconio contentus est Propheta, sed vult Dei beneficia pro sua amplitudine splendide praedicari.

3. *Dicite Deo.* Iam materiam suggerit cur velit Deum laudari. Quia autem solent plurimi frigide apud alios de laudibus Dei disserere, ut efficacius sensus fidelium tangat Propheta, et expergefaciat, sermonem ad Deum iubet dirigi: quia ubi quis eum sine testibus et arbitris compellat, fictioni non esse locum videns, serio quod in corde habet probe meditatum, in medium profert. Nihil enim melius ad Dei reverentiam nos cogit, quam ubi nos sistimus coram eius facie. Atque ut hunc affectum magis accendat, hostes dicit *mentiri Deo ob multitudinem virtutis eius.* Nam si duri et praefracti, qui se libenter eius imperio subducerent, velint nolint coguntur se coram eo humiliare: quid fidelibus agendum est, quos non terroribus sibi subiicit, sed blande ad se invitat? Subest enim haec tacita comparatio inter voluntarium cultum, quem praestant fideles, dulcedine gratiae illecti: et servilem coactamque subiectionem, ad quam increduli vi trahuntur. Hoc enim significat *mentiri*, fieri supplicem non alacri obsequio, neque libere, sed quia necessitas extorquet: sicuti Psalmo 18, 45. diximus. Nam quod alii exponunt, Agnoscent tandem hostes spe fallaci deceptos se fuisse: alii vero, Negabunt se quicquam hostile fuisse in te molitos: nimis remotum est a verbis, ac mente Prophetae. Quanquam autem multis modis Deo mentiuntur hypocritae, nihil tamen hoc loco aliud voluit Propheta, quam Dei robur hostibus quoque esse formidabile, ut invitos subigat.

4. *Omnis terra adorabit te.* Quod tam multus est Propheta in hoc capite tractando, non est praeter rationem, nam quum huic argumento impares sint omnes linguae, videmus quam parci et maligni sint homines, ut vix tenui et ieiuna laude adspergant Deum, ad quem celebrandum debuerant nervos omnes ac conatus intendere. Rursus autem vaticinatur Propheta, quamvis tunc soli Iudaei in suo angulo Deum colerent, omnes tamen gentes sub eius imperium venturas. Neque vero nunc, sicuti nuper iugum subituros dicit, qui cuperent, si liberum esset, resistere: sed verum ac sincerum cultum exprimit: Psallent tibi, psallent nomini tuo. Est enim hoc praecipuum laudis sacrificium, ut habetur Psalmo 50, 14. 23. ac verum etiam testimonium pietatis.

5. Venite et videte opera Dei: terribilis opere super filios hominum. 6. Convertit mare in aridam: per fluvium transierunt pede: ibi laetati sumus in eo. 7. Dominatur in

fortitudine sua seculo, oculi eius super Gentes speculantur: defectores non exsurgent sibi. Selah. 8. Benedicite populi Deum nostrum, et resonate vocem laudis eius: 9. Qui posuit animas nostras in vitam, et non dedit ad lapsum pedes nostros.

5. *Venite*. Hic oblique perstringit omnium fere ignaviam, cuius culpa fraudatur Deus meritis laudibus. Unde enim fit ut clausis oculis praetereat maior mundi pars Dei opera, nisi quia vix centesimus quisque ad eorum considerationem studium suum applicat? Stimulis ergo opus est, qui torpentes instigent. Similem fere locum habuimus Psalmo 46, 9. unde huius loci explicationem petere licebit. Summa huc redit, quia homines videt Propheta vel occupari vanis negotiis, vel in perversis et erraticis studiis vagari, hortatur ut se accingant ad videnda Dei opera: et hortando simul obiurgat tardos ac resides. Dicendo etiam, *videte*, perperam caecutire admonet in re manifesta: quia nisi in propatulo essent opera Dei, frustra conspici iuberet. Speciem quoque operum Dei ponit, ad quorum intuitum vult omnes esse attentos, nempe rationem quam tenet in gubernando humano genere. Haec enim experimentalis (ut ita loquar) notitia magis afficit. Ideo Paulus Actorum capite 17, vers. 27. postquam disseruit in genere de potentia Dei, sermonem huc restringit, iubetque unumquemque in se descendere, quia illic Deum praesentem sentiet. Sic interpretor particulam istam *Deum esse admirabilem opere super filios hominum:* non quod emineat eius maiestas supra homines, sed quod in tuendo ac conservando eorum statu maxime admirabilis sit eius providentia, sicuti etiam Psalmo 40, 6. diximus. Ergo quamvis non longius circumspiciant homines, *in seipsis* satis reperient causae cur Deum revereantur ac timeant. Tandem a conservatione generis humani ad specialem Ecclesiae curam transitum facit Propheta, commemorans electi populi redemptionem. In quo membro est synecdoche: quia minime dubium est quin breviter commonefaciat fideles de innumeris Dei beneficiis, quibus postea sancivit hanc liberationis gratiam. Quod etiam breviter significat, mox adiungens, *ibi laetati sumus in eo*. Neque enim ad eum et alios posteros spectaret redemptionis laetitia, nisi quatenus continui amoris pignus ac documentum a Deo editum foret erga totum Ecclesiae corpus. Sed quia tunc suorum aeternus apparuit servator, ex hoc etiam fonte commune ad omnes pios gaudium profluxit.

7. *Dominatur*. עולם Hebraeis nunc seculum est vel temporis perpetuitas, nunc ipsa mundi fabrica, atque hic posterior sensus contextui videtur melius quadrare, et receptior est, Deum fortitudine praeditum esse qua sub imperio suo contineat totum orbem. Quo etiam refertur proximum membrum, *oculos eius speculari super Gentes*. Quamvis enim sub Lege propriam imperii sedem erexerat in Iudaea, semper tamen providentia sua totum orbem complexus est: nec obstitit sigulare illud privilegium quo dignatus est filios Abrahae foederis respectu, quin ad reliquas etiam gentes fovendas et alendas adspectum suum extenderit. Confirmat Deo curae esse gentes, quia illic etiam poenas exigat de sceleratis ac reprobis. Ita nullam gene-

ris humani partem a Deo negligi probat ab effectu Propheta, quod impios praecipites deiiciat. Etsi enim multa confuse in mundo miscentur, nunquam tamen sic in abdito latere patitur sua indicia, quin signa quaedam eorum, et quidem satis illustria, oculatis et attentis spectatoribus proponat.

8. *Benedicite populi* Quanquam populos omnes communiter hortatur ad laudandum Deum: speciale tamen aliquod Dei auxilium commemorat quo restituta fuit salus Ecclesiae. Ita innuere videtur, gentes aliquando eius gratiae fore participes, cuius tunc gustum electo populo Deus praebebat. Interea admonet insignem et memoratu dignam esse liberationem, cuius famam ubique vult resonare. Quanquam autem redditam Iudaeis fuisse vitam praedicat (quo genere loquendi, non vulgariter adiutos fuisse docet) mox tamen ostendit, potius servatos fuisse a periculo, quam postliminio restitutos ab aliqua clade. Nam quum *a lapsu* dicat *servatos fuisse pedes*, sequitur non cecidisse, sed mature fuisse occursum ut firmi starent. Neque tamen ideo gratiam Dei extenuat Propheta quod malum anteverterit: sed fatetur fuisse vivificatos qui Dei beneficio servati erant incolumes.

10. Quia probasti nos Deus, examinasti nos sicut examinatur argentum: 11. Deduxisti nos in laqueum, posuisti coarctationem in lumbis nostris. 12. Equitare fecisti hominem super capita nostra: venimus in ignem et aquam, et eduxisti nos in planitiem.

10. *Quia probasti nos.* Posset hoc per concessionem legi, interposita particula Quamvis: ita amplificaret Propheta Dei gratiam, quia populum liberaverit ex gravissimis malis. Quod tametsi libenter recipio, Propheta tamen simul alterum quoque finem spectasse arbitror, nempe ut optimo solatio, quod ex eius verbis colligitur, piorum tristitiam levaret. Nihil enim utilius est quam reputare nos affligi Dei manu quoties nos res adversae premunt: et quidem non alio consilio, nisi ut saluti nostrae consulat. Huc spectat probatio et examen de quibus loquitur Propheta. Etsi autem suos instar argenti examinet Deus, ut purget eorum vitia, acsi igne excoqueret scorias: simul tamen intelligi documentum fuisse captum eorum patientiae. *Et argenti* similitudine, exprimere videtur fuisse ad vivum probatos, sicuti argentum non semel in ignem coniicitur. Etsi enim gratias Deo agunt fideles, quod tantum probati fuerint afflictionibus, non prorsus consumpti: malorum tamen varietas et gravitas clare exprimitur non tantum hoc verbo, sed toto contextu, ubi dicunt se in laqueum fuisse coniectos, redactos in ultimas angustias hominem fuisse impositum capitibus suis: denique per naufragium et incendium transiisse. Et quum *lumbis suis coarctationem* vel catenam positam fuisse dicunt, aggravant quod prius dixerant de laqueo. Sensus enim est non modo filis se fuisse irretitos, sed coarctatos duro et insolubili vinculo. *Equitandi* etiam verbo intelligunt tyrannos contumeliose et petulanter fuisse dominatos, et quasi iumentis fuisse abusos. Per *ignem* et *aquam* mi-

nime dubium est intelligi multiplices aerumnas: ac sensus est, nullum fuisse afflictionis genus quo non exercuerit Deus suam Ecclesiam. Sicut autem duo haec elementa ad fovendam hominis vitam plurimum valent, ita rursus ad extinguendam. Notandum autem primo est, quod Propheta, quascunque iniurias perpessus erat populus hostium saevitia, pro poenis divinitus inflictis recenset: ne existiment fideles eo sopito, vel aliud agente, tam duriter se fuisse vexatos. Ecclesiae autem conditio veluti in speculo statuitur hic nobis ante oculos: ne ubi contigerit ab igne in aquam nos raptari, et iactari huc et illuc, ipsa novitas nos exanimet vel terreat. רויה proprie terram irriguam significat. Sed metaphorice hic pro laeto et iucundo statu capitur, acsi in campis amoenis et fertilibus suaviter et liberaliter pascerentur fideles. Summa est, quamvis temporalibus poenis duriter castiget suos Deus, semper tamen dare prosperum et laetabilem exitum. Falluntur enim meo iudicio qui ad possessionem terrae Canaan restringunt: quia hic non fit tantum mentio deserti, sed omnium temporum aerumnas quibus humiliatus fuerat populus, comprehendit Propheta.

13. Veniam in domum tuam cum holocaustis, solvam tibi vota mea, 14. Quae protulerunt labia mea, et os meum loquutum est in afflictione mea. 15. Holocausta pinguium offeram tibi cum suffitu arietum, faciam boves cum hircis. Selah. 16. Venite, audite, et narrabo omnibus timentibus Deum quae fecerit animae meae.

13. *Veniam in domum.* Quanquam hactenus totius Ecclesiae personam sustinuit Propheta, magis tamen emphatice nunc ex privato animi sui sensu loquitur: et vehementius singulos ad pietatis officium incitat: quia ubi quisque seorsum ad gratias agendas probe animatus erit, symphoniam laudum in commune alacrius conferent. Summa est, indigne supprimi Dei gloriam quoties in rebus adversis nobis succurrit, nisi liberationem sequatur solennis gratiarum actio. Nec simpliciter gratitudinem promittit: Vota se in media afflictione nuncupasse dicens, fidei suae constantiam ostendit. Nota est Iacobi exhortatio, 5, 13. Oret qui angitur ac tristis est: qui laetus est, canat. Plerosque enim videmus, licet in prospera fortuna blande fictis laudibus Deum mulceant, simulac paulo durius urgentur, vel tumultuose contra eum fremere, vel fractos torpere. Atqui haec vera est pietatis probatio, si quis inter summos dolores ad Deum suspiret, fideique et tolerantiae suae perseverantiam orando probet: deinde gratitudinem testetur. Nec abs re dicit se *labiis protulisse vota*, significans nunquam se ita moerore fuisse constrictum, quin diserte preces concipiens, profiteretur se in manu Dei salutem suam deponere. De votis quod alibi fusius tractatum fuit, breviter repetendum est. Primo nihil unquam sanctos Patres vovisse Deo, nisi quod ei probari scirent. Deinde non vovisse in alium finem, nisi ut gratitudinis suae testimonium redderent. Quare nimis insulse illorum exemplum obtendunt Papistae non modo temerariis, sed etiam

sacrilegis votis, dum primo futiliter obtrudunt Deo quicquid in buccam venit: deinde nihil sibi minus proponunt quam rectum finem, et diabolica superbia de rebus sibi non concessis pasciscuntur.

15. *Holocausta pinguium.* Vel Davidem, vel aliquem ex summis proceribus hic loqui oportet: quia ut tenuis fortunae homines tam opima et splendida sacrificia offerent facultas non sinebat. Probabile igitur est Davidem Psalmi esse auctorem, qui sumptum regalem facturum se denuntiat in sacrificiis. Scimus autem cur sibi tunc Deus victimas offerri iusserit pro gratiarum actione, nempe ut sciret populus sua immunditie pollui et vitiari Dei laudes, nisi aliunde sanctificentur. Nam utcunque nobis sit propositum laudare Dei nomen, impuris tamen labiis ipsum profanamus, nisi quatenus se Christus semel hostiam obtulit ut nos et nostra omnia sanctificet. Ideoque docet Apostolus Heb. 10, 7. per ipsum placere laudes quas Deo referimus. Suffitum sui holocausti hic commendat Propheta, quum inde nonnisi gravis ac putidus odor in coelum adscenderit: sed quatenus figurae erant Christi, arietes aliaeque victimae, suaviter coram Deo redolebant. Nunc abolitis legalibus figuris, manet nobis spiritualis veritas, quae proximo versu melius exprimitur, ubi Propheta beneficiorum Dei praeconem se fore denuntiat. Nam et sub Lege huc referri oportuit externas ceremonias: quia alioqui inutilis fuisset earum pompa. Praeconium ergo gratiae Dei, verum condimentum fuit ne insipida essent sacrificia. Quod autem advocat pios omnes, suo exemplo docet non satis gratos esse Deo nisi qui desiderio flagrant publicandae quam experti sunt gratiae, non modo ut incitentur omnes ad eum uno consensu laudandum, sed ut documentis gratiae eius animentur ad fidem et spem. Quod autem narrationem suam destinat solis Dei cultoribus, ratio est, quia soli idonei sunt auditores: profanis autem et hypocritis tanquam surdis canitur.

17. Ad ipsum ore meo clamavi, et exaltavi eum sub lingua mea 18. Iniquitatem si respexi in corde meo, non audiet Dominus. 19. Utique audivit Deus, attendit ad vocem precationis meae. 20. Benedictus Deus qui non amovit precationem meam, et misericordiam suam a me.

17. *Ad ipsum.* Confirmat se Dei auxilio salvum esse, quia eum precatus, ipso effectu senserit fuisse sibi propitium. Votorum enim fructus gratiam Dei non parum illustrat, ut nobis sit certior. Iterum per *os et linguam*, sicuti paulo ante, precandi vehementiam et ardorem exprimit. Nisi orasset ex intimo cordis affectu, repudiatus quidem esset: sed linguam facit cordis comitem, ut sciamus non frigide eum orasse. Quod nonnulli *sub lingua*, tantundem valere putant atque *in corde*, absurdum est. Sermo enim qui ex linguae reflexu procedit, sub lingua nasci dicitur: sicut alibi, Venenum aspidum sub labiis eorum, Psalmo 140, versu 4. *Exaltandi* verbo significat non alia honoris specie melius coli Deum, quam ubi ab ipso expetitur salus. Unde apparet in Papatu spoliari ipsum praecipua gloriae suae parte, ubi vel ad mortuos vel ad statuas distra-

buntur hominum vota: et invocatio Dei fore pro nihilo ducitur. Sed interim legem pure et recte orandi subiicit Propheta, ne praeterita fide et poenitentia, temere se quisque ad Deum invocandum ingerat. Scimus, quoties in genere pronuntiat Scriptura invocandum esse Deum, quam audacter irrumpant hypocritae et profani homines, seque permisceant fidelibus. Ergo Propheta ut talibus ludibriis ianuam praecludat, cordis integritatem requirit. Fateor quidem Prophetam his verbis suam innocentiam asserere, quemadmodum saepe David probitatem suam reali, ut ita dicam, gratiae Dei testimonio a calumniis asserit: sed consilium maxime fuit tradere suo exemplo communem regulam, ut discamus ad Deum puro corde accedere. Similis est locus ille Ioannis 9, 31. Deus impios non exaudit. Verum quidem est non alios quam peccatores audiri, quia omnibus ad unum praescripta est forma ut peccata sibi remitti petant. Sed quamvis ingenuam reatus sui confessionem coram Deo afferant fideles, hoc tamen ipso iam peccatores esse desinunt, quia Deus supplices absolvit. Tenenda enim est Pauli admonitio, 2. Tim. 2, 19. Ut ab iniquitate discedat quisquis invocat nomen Domini. Porro *iniquitatem adspicere in corde*, non est esse sibi male conscium (quia videre sua vitia coguntur filii Dei, ut sibi in illis displiceant: atque haec cognitio pro summa virtute censeri meretur) sed intentum esse et addictum iniquitati. Quanquam ideo diserte cordis meminit Propheta, ut ostenderet non modo puras sibi esse manus, vel se coram hominibus esse innoxium, sed ut coram Deo sibi assereret verae integritatis laudem. Nisi enim externae vitae respondeat interior cordis veritas, sed recondita malitia lateat: quod splendebit coram hominibus, abominatio erit coram Deo. Subiicit autem cum affirmatione, exauditas fuisse preces: unde colligitur, nunquam fore spem nostram irritam, modo ex animo Deum quaeramus.

20. *Benedictus.* Psalmum gratiarum actione claudit, unde exorsus fuerat: et causam addit quod repulsam non fuerit passus: figurate enim dicitur Deus *orationem a se depellere*, siquem auxilio non dignetur, acsi tergum obverteret. Fontem vero designat, quia non subduxerit Deus suam misericordiam. Neque enim aliud quam gratuitus eius favor vel nobis eum reddit placabilem, vel pretium ac impetrandi gratiam conciliat precibus nostris, ne sint infructuosae.

PSALMUS LXVII.

Arg. Precatio est pro felici Ecclesiae statu, non solum ut Deus in Iudaea eam tueatur incolumem, sed etiam ut nova et insolita propagatione augeat, ubi etiam breviter disserit de regno Dei, quod Christi adventu in toto orbe erigendum erat.

1. Praefecto in Neginoth, Psalmus canticum. 2. Deus misereatur nostri, et benedicat nobis: lucere faciat vultum suum in nobis. Selah. 3. Ut cognoscant in terra viam tuam, in omnibus gentibus salutem tuam. 4. Celebrent te populi Deus, celebrent te populi om-

nos. 5. Laetentur et exsultent populi, quoniam iudicabis populos in aequitate, et populos in terra diriges. Selah. 6. Celebrent te populi Deus, celebrent te populi omnes: 7. Terra dedit proventum: benedicet nos Deus Deus noster. 8. Benedicet nos Deus, et timebunt eum omnes fines terrae.

2. *Deus misereatur.* Quanquam vaticinatur in hoc Psalmo Propheta de regno Christi, sub quo Dei adoptio communis toti mundo futura erat: Iudaeis tamen peculiariter gratiam Dei precatur: sicuti primogenitos fuisse scimus, Exod. 4, 22. ut merito ab ipsis incipere debuerit quae per cunctas gentes spargenda erat Dei benedictio. Quanquam autem in optativo modo reddidi totum hunc Psalmum, quia in hunc fere sensum conveniunt omnes interpretes: non minus tamen commode in tempore futuro verba omnia vertere liceret, sicuti Hebraice leguntur: ita esset sancta gratulatio ad fulciendas pias mentes, ne ambigerent de continuo favoris Dei successu, quin potius incrementa eius sperarent. Quia tamen communi fere consensu receptum est, Prophetam hic precari, mihi satis est lectores monuisse. Porro quum sermonem habeat non de extraneis, sed de Ecclesia ipsa, et tamen quicquid bonorum in eam conferri optat, derivet ex fonte gratiae Dei: sequitur, quamdiu vivimus, non aliunde nos esse felices, affluere bonorum copia, denique prospere agere, nisi quia gratuito nos amore prosequitur. Quod si verum est, quis eum praeveniet suis meritis? Sub *vultus illuminatione* uteunque videtur complecti: quia ubi et amoris sui sensum cordibus nostris inspirat Deus, et reipsa declarat se propitium esse, dicitur super nos lucere serena eius facies: sicuti obnubilari dicitur, dum peccatis nostris offensus, conscientias nostras terret, signaque aufert sui favoris.

3. *Ut cognoscant.* Hic clarum est vaticinium de propagatione gratiae Dei, qua factum est ut Gentes in unum corpus cum semine Abrahae coalescerent. Optat igitur Propheta conspicuum esse Dei favorem in electo populo, ut Gentes suo fulgore in eiusdem spei societatem adducat. Per *viam Dei* intelligitur foedus quo se patefecit veteri populo in Patrem, clarius deinde per Evangelium, quo datus est uberior adoptionis Spiritus, unde manat salus: sicut etiam Christus docet hanc esse vitam aeternam, cognoscere verum Deum etc. Ioan. 17, 3.

4. *Celebrent te.* Quia salvificae Dei notitiae cunctos populos dixit fore participes, nunc tantae gratiae praecones fore dicit, simulque ad gratitudinem hortatur. Et repetitio clarius exprimit sermonem fieri de re nova et insolita. Neque enim si consueto more et ordine usitato suam erga filios Abrahae gratiam prosequutus esset Deus, tanta vehementia opus erat. Nam primo dicit, Celebrent te populi, celebrent te populi omnes. Deinde hanc exclamationem paulo post iterat. Sed opportune gaudium cum sua causa medium inseritur: quia vere et serio laudari non potest Deus, nisi tranquillis et hilaribus animis, ubi Deo reconciliati gloriamur in certa spe salutis, et pax Dei exsuperans omnem sensum, palmam obtinet in cordibus nostris, Philip. 4, 7. Ipsa vero causae redditio plane demonstrat Gentium vocatio-

nem: quia Dei gubernatio cuius hic mentio fit, non de generali imperio accipitur, sed de spirituali iurisdictione quam in Ecclesia sua exercet. Neque enim, proprie loquendo, alios Deus regendos suscipit, nisi quos Legis suae doctrina colligit in suum obsequium. Et nomen *aequitatis* diserte exprimitur ad commendationem huius regiminis. Deinde eadem fere verba leguntur apud Iesaiam 11, 4. et Michaeam 4, 3. ubi de spargenda per totum orbem salutis doctrina concionantur.

7. *Terra dedit fructum.* Postquam de praecipua Dei gratia loquutus est, addit Deum terrenis quoque benedictionibus prosequi quos amore suo dignatur, ut nihil prorsus, eo propitio, ad beatam et felicem vitam desit. Tenendum vero memoria est quod ante diximus, quoties illum veterem populum suis beneficiis Deus ornavit, quasi accensa lampade praeluxisse toti mundo, ut ad se quaerendum Gentes alliceret. Ideo si liberaliter suppeditet Deus populo suo quicquid opus est, ex hac beneficentia, quasi ex fonte, oriturum praedicat timorem Dei: quia scilicet omnes mundi fines eo libentius se eius imperio addicent, ubi experientia edocti fuerint tam benignum esse erga suos Patrem.

PSALMUS LXVIII.

ARG. Quamvis Davidi propositum sit in hoc Psalmo, quas Dei gratia adeptus erat de hostibus victorias celebrare, initio tamen potentiam et bonitatem Dei in genere commendans, materiam eius laudandi proponit in totius mundi gubernatione. Postea ad redemptionem electi populi descendit: cui etiam adiungit cursum paternae Dei beneficentiae, quam semper erga genus Abrahae exserere dignatus est. Tandem argumentum quod ex professo suscepit, copiose prosequitur, et splendidis elogiis memorabilem illam Dei virtutem praedicat, quam ipse privatim fuerat expertus, et quae simul toti populo fuerat conspicua. Unde colligit, se Rege creato statum Ecclesiae fuisse rite compositum: ut Deus quasi erecto solio, tunc denuo regnare inciperet, qui ante visus fuerat procul recessisse. Nec vero dubium est quin magnificam Dei gloriam quae in Christo demum apparuit, sub hoc typo delineet.

1. Praefecto, Davidis Psalmus canticum. 2. Exsurget Deus, dispergentur inimici eius, et fugient qui oderunt eum a facie eius. 3. Sicut propellitur fumus, propelles: sicut liquescit cera a facie ignis, peribunt impii a facie Dei. 4. Iusti autem laetabuntur, exsultabunt a facie Dei, et gestient prae laetitia. 5. Canite Deo, psallite nomini eius, exaltate equitantem in nubibus in Iah nomine eius, et exsultate coram facie eius. 6. Pater pupillorum, et cognitor viduarum, Deus in habitaculo sanctitatis suae. 7. Deus habitare faciens solitarios in familia, educens vinctos compedibus: at rebelles habitabunt in terra arida.

2. *Exsurget Deus.* Hoc primo versu quasi praefatur David de quibus rebus disserere velit in hoc Psalmo. Haec summa est, Quamvis Deus ad tempus quiescat, impiis proterve et crudeliter Ecclesiam affligentibus, tandem surgere vindicem: et satis esse praesidii fidelibus in eius auxilio simulac manum suam contra impios exserit. Quod sententiam hanc ex Mose Num. 10, 35. sumptam fuisse putant interpretes, libenter subscribo. Nec enim mihi dubium est quin Moses seculis omnibus dictaverit precandi formam: ut freti arca foederis fideles, tanquam visibili praesentiae Dei symbolo, se fore salvos confiderent. Hoc tantum discrimen notandum est, quod Moses Deum ipsum compellans precatur: David autem re ipsa hoc quotidie impleri gloriatur et canit. Nam qui vertunt in modo hortandi, Exsurgat Deus: non satis mihi videntur ad eius consilium attendere. Haec enim summa est, Experientia verum cognosci quod semel docuit Moses: nempe Deum, simulac surrexerit, praeditum esse satis valida potentia ad sternendos omnes hostes, ac profligandos. Quanquam hortandi modus mihi non adeo displicet, modo resolvas ut dixi, acsi dixisset, Non opus esse magno apparatu ut Deus hostes suos perdat: quia in eius arbitrio est, simulac digitum sustulerit, omnes dissipare. Interea tacite subindicat, fieri Dei tolerantia, ut interdum praevaleant hostes: et quantumvis insolescant, nihil posse nisi eius permissu: quia nondum est tempus surgendi. Hoc quoque suavissimae consolationis plenum est, vocari *Dei hostes* quicunque eius Ecclesiam infestant: quia quum nos susceperit tuendos, non secus afficitur nostris iniuriis acsi violaretur sua ipsius maiestas. Pulcra etiam similitudine melius exprimit quam facile Deo ac promptum sit omnes hostium nostrorum conatus discutere: nempe *sicut fumus vento discussus evanescit,* vel *cera liquescit coram igne.* Est autem hoc fere incredibile, tam firmi roboris dissipationem fore momentaneam: sed Spiritus hoc modo nimiam carnis nostrae timiditatem corrigere voluit: acsi diceret, non subesse hostibus nostris quam putamus firmitudinem, sed quasi fumo hebetari nostros oculos: falli etiam nos in ipsa duritie, quia non reputamus solo Dei conspectu liquefieri montes ipsos.

4. *Iusti autem laetabuntur.* Hic explicat David, praecipue in salutem Ecclesiae suae, Deum formidabilem esse impiis. Et videtur laetitiam hanc oblique opponere moerori, quo diu sub Saule occupati fuerant animi piorum: acsi dixisset, Postquam humiliavit suos ad tempus Deus, afferre novam gaudii lucem, ne semper sub tristitia demersi iaceant. Interea docet, tunc vere demum exhilarari pios, dum sibi propitium esse Deum cernunt, suamque ei salutem caram esse. Quanquam autem מִפְּנֵי et לִפְנֵי Hebraeis idem saepe valent: hic tamen consulto distingui a Propheta existimo: quia fugiunt impii a facie Dei, quam exhorrent: iusti vero ad eandem faciem exsultant, quia nihil illis optabilius quam sentire propinquum sibi esse Deum. Vidimus autem Psalmo 18, 26. ut Dei conspectus alios expavefaciat, alios vero suaviter exhilaret: quia sicuti mansuetus est erga mansuetos, ita cum praefractis praefracte agit. Plurium verborum congerie exprimit Propheta non mediocrem fore piorum laetitiam, sed quae omnes eorum affectus in se rapiat et occupet.

5. *Canite Deo.* Iam hortari incipit fideles ad laudandum Deum:

materiam tamen initio in genere proponit, sicuti nuper attigi, quod suo imperio et virtute contineat totum orbem: deinde quod miseros quoque et contemptibiles fovere sua cura et patrocinio tueri dignetur. Hoc ergo elogium est immensae Dei potentiae, quod equitet super nubes, vel coelos, quia sequitur toto mundo superiorem esse. Nam etsi hac loquendi forma admonet Spiritus sanctus nihil crassum vel terrestre concipiendum esse de ipso, praecipue tamen commendat summum imperium, ut nos ad reverentiam adducat: acsi diceret, ita supereminere, ut laudes omnes infra ipsum subsidant. Nam ubi nervos omnes intenderimus, non comprehendemus: certe coelum et terram, quae tamen amplitudinem gloriae Dei aequare nequeunt. Quod additur continuo post de *Ia nomine eius*, varie potest accipi. Scimus literam ב *beth* saepe apud Hebraeos supervacuam esse, ideo posset transferri, Ia est nomen eius. Vertunt alii, In Ia est nomen eius: ad verbum, quod mihi non displicet, tametsi *nomen* quoque in ablativo casu ponere malui, sed de verbis minus laborandum est, quia non est obscurum Davidis consilium. Nam quia tunc vanis deorum figmentis superstitio repleverat totum orbem, voluit uni Deo suum gradum asserere, acsi omnia idola facessere iuberet ubi in medium prodit Deus Israel. Sed quia non satis esset, suppliciter coli Deum a fidelibus, quem impii quoque dum expavescunt et tremunt, revereri coguntur, *laetos* et alacres accedere ad *ipsum iubet*: ideoque de mira eius bonitate paulo post concionatur, quod ad *pupillos* usque et *viduas* se demittere non gravetur: acsi diceret, Incomprehensibilem Dei gloriam non esse causam distantiae, ut nos, quamlibet miseri simus, ac in sordibus demersi, despiciat. Nam viduas et pupillos nominans, haud dubie per synecdochen complectitur quos mundus, quasi auxilio indignos, praeterire solet. Nam ut plurimum nostra officia ibi locamus unde spes aliqua compensationis apparet. Deinde primum fere locum occupat dignitas et splendor: unde fit ut contempti iaceant pauperes. Quod sequitur, *Deum esse in habitaculo sanctitatis suae*, sive ad coelum referas, sive ad templum, optime praesenti argumento conveniet. Neque enim coelo inclusus est Deus ut otium colat, sed potius solii instar est ei *coelum* unde orbem iudicet. Iam quia domicilium sibi delegit inter homines, unde familiariter eos ad se invitat: nihil aptius erigere pauperum fiduciam potest, quam ubi audiunt non procul quaerendum esse. Proximo versu alias quoque species adiungit, quod orbis et *solitariis* det copiosam sobolem, et *vinctos* solvat e compedibus. *Postremo* autem membro Dei iudicium impiis et profanis eius contemptoribus denuntiat, non modo ad incutiendum illis metum, sed ne eorum sorti invideant fideles. Summa est, quocunque afflictionis genere premamur, in Dei manu esse solatium, quo dolores nostros leniat, et curas exoneret. Quamvis autem impii ad tempus sibi placeant, quicquid tamen nunc videtur illis maxime prosperum, tandem infeliciter illis cessurum esse. Nam *habitare in arido* significat quasi in desertum relegari, ne amplius paterna Dei benevolentia, qua improbe abusi sunt, fruantur.

8. Deus quum egrediebaris coram populo tuo, quum iter faciebas in deserto. Selah. 9. Terra mota est, etiam coeli

stillarunt coram facie Dei huius: Sinai a facie Dei Dei Israël. 10. Pluviam liberalem fluere facies Deus super haereditatem tuam, et lassam tu instauras. 11. Congregatio tua habitabit in ea: parabis in bonitate tua pauperi Deus.

8. *Deus quum egrediebaris.* Nunc Dei bonitatem proprie in Ecclesia residere praedicat, quam peculiariter in eum finem delegit ut theatrum esset paternae suae sollicitudinis. Hoc autem diserte additur a Propheta, ut quod antea dictum est, filii Abrahae propius ad se accommodent: quia sunt ex electo populo. Porro quia redemptio ex Aegypto praecipuum et aeternum erat amoris pignus, quo etiam sancita fuerat adoptio pridem in manu Abrahae facta, eius historiam breviter attingit. Summa huc tendit, Deum in illo memorabili exitu testatum esse omnibus seculis quantopere Ecclesiam suam diligeret. Quorsum enim tot miracula, terrae coelique concussio, et montium tremor, nisi ut palam fieret Dei virtutem cum salute populi coniunctam esse? Ideo partes ducis tribuit Deo, qui suis auspiciis populum deduxerit. Neque id solum in traiectu maris Rubri, sed etiam quamdiu in deserto vagati sunt Israëlitae. Porro *terrae motum* intelligo non solum in Legis promulgatione: sed quia in continuo itineris progressu saepius mutatus est ordo naturae, acsi elementa omnia trepidarent ad Dei conspectum. Quia tamen praecipue in monte Sinai terribilem suam potentiam ostendit Deus, quia et tonitrua audiebantur in coelo, et totus aër fulgetris plenus erat: diserte montem illum nominat Propheta, in quo spectabilis fuit splendidius quam alibi usquam Dei maiestas. Pronomen demonstrativum זה frigide ad Sinai quidam referunt: quum potius David gloriam Dei Israëlis illustret. Nam simili figura Prophetae non semel declarant, Deum qui colitur inter Abrahae filios, non esse imaginarium: nec religionem quae eius Lege tradita fuit, ambiguam esse. Sic Iesaias cap. 25, vers. 9. Hic hic Deus noster, servabit nos. Ergo David, quasi in praesentem Dei conspectum suos adduceret, fidei certitudinem confirmat, distinguitque a dubiis gentium erroribus: et simul oblique perstringit mundi amentiam, qui Deum sibi in lignis et lapidibus, auro et argento figurans, adeo non proficit in Dei notitia, ut in suis fallaciis longius evanescat.

10. *Pluviam voluntatum.* Hic David perpetuum gratiae Dei cursum praedicat, ex quo terram sibi promissam ingressus est populus. Ipsa enim vocatur Dei haereditas, quam assignaverat filiis suis. Alii Ecclesiam intelligunt, sed improprie: quia paulo post subiiciet in ea habitare coetum Dei. Merito autem terra Canaam nomen hoc obtinet, quae haereditario iure a Patre coelesti tradita fuerat. Porro ex quo in ea locati sunt filii Abrahae, David commemorat nunquam Deum cessasse ab optimi et indulgentissimi patrisfamilias officio: quia victus parandi causa, pluviam semper excitaverit. Porro quum נדבה (quod nomen hic in genitivo plurali vice epitheti ponitur) Hebraeis spontanea sit voluntas, vel mera liberalitas, libenter interpretibus assentior qui ad gratuitum Dei beneplacitum referunt: acsi dixisset David, Deum semper alendi populi sui sponte curam habuisse. Nam quod alii pluviam voluntatum,

Optabilem vertunt, quam Gallice dicimus *A plaisir:* alii mitem, ultroque fluentem sine impetu, quam Gallice vocamus *pluye moullante:* nescio an conveniat. Sunt etiam qui largam et uberem pluviam interpretantur. Sed iam quid mihi magis placeret, ostendi. Liberalitatis ergo suae signum exhibuit Deus, terram opportuna pluvia irrigans. Nec dubito quin ad Iudaeae situm respexerit, cuius foecunditas erat a rore vel pluvia coelesti. Eadem ratione dicit *lassitudine effoetam refici.* Additur ratio, quia illam Deus electo populo habitandam dederit: acsi diceret, Non alio respectu sic benedici, nisi quia sacrum est Ecclesiae domicilium. Ac quo melius hanc beneficentiam agnoscant Iudaei, comparat eos *famelicis* qui in diem aluntur. Etsi enim laute ad satietatem usque adipe frumenti, vini copia, melle et oleo pascebat eos Deus, sic tamen gratiam suam temperavit, ut a se uno penderet eorum exspectatio. Quod alii חיתך pro copioso victu accipiunt, etsi non refello, potius tamen inclino in diversum sensum, Deum non alio quam beneficentiae suae respectu induci, ut suis tam provide consulat.

12. Dominus dabit sermonem annuntiatricibus exercitus magni. 13. Reges exercituum fugient, fugient: et habitatrix domus dividet spolia. 14. Si iaceatis inter ollas, pennae columbae opertae argento, et posteriora eius in pallore auri. 15. Quum dissiparet Omnipotens Reges in ea, dealbabis in Salmon.

12. *Dominus dabit.* Hic iam victorias commendat David, quibus Deus virtutem suam in tuenda populi salute praeclare extulerat. Quum vero ipse profligatis hostibus terram pacasset, ac ampliasset regni terminos, omnium stratagematum laudem in Deum transscribit. Nam partes Dei esse asserens, carmen vel praeconium triumphale dare, prosperos belli eventus in eius manu esse hac figura docet. Porro *annuntiatrices exercitus* dicit, quia receptum erat vetusto more, epinicia cani a mulieribus: sicuti Miriam soror Mosis cum mulierum choro Dei laudes ad tympanum celebravit, Exod. 15, 20. et mulieres etiam citharistriae Davidis triumphum cecinerunt occiso Goliath, stratisque Philistinis, 1. Sam. 18, 6. Cantici tamen nomine, ut nuper dixi, significat David nonnisi ab uno Deo proficisci victorias. Quanquam simul officii admonet fideles ut Dei beneficia qua decet gratitudine praedicent. Proximo versu docet, quamlibet magnis et validis copiis instructi prosiliant hostes ad perdendam Ecclesiam, dissipatum tamen iri. Ac videtur muliebre canticum referre: quamvis in eius persona non minus recte accipere liceat. Haec vero circumstantia non parum illustrat Dei gratiam, quod fugati sint potentissimi Reges, quorum viribus longe impares fuissent Iudaei. Unde enim factum est ut non modo irriti discesserint, sed etiam in longinquam fugam dispulsi, quibus facile erat terram obruere suis viribus, nisi quia defensorem se populi sui Deus mirabiliter opposuit? Et *fugiendi* verbum bis repetere videtur, quia saepius hostium impetus coelesti auxilio fuerant repulsi. *Praedae*

vero magnitudinem hac circumstantia notat, quod pars ad mulieres domi quietas perveniat: acsi diceret, Non solum milites spoliis bene ornatos e proelio reversos esse, sed prae ingenti opulentia imbelles quoque mulieres fuisse praedae socias.

14. *Si iaceatis.* Quia Deum pro suo populo proeliari solitum esse dixerat, nunc per modum correctionis addit, etiamsi fideles interdum contingat iacere in tenebris, Deum nihilominus in tempore prodire liberatorem. Nec dubium est quin oblique miserum illud et calamitosum tempus perstringat quo populus Dei sub Saule duriter fuerat afflictus: quia illustrior et magis notabilis fuit restitutio, quum repente populus e tenebris in lucem emersit. Quanquam longius patet doctrina: quia generaliter admonet, inter medias afflictiones arcana et mirifica Dei virtute fideles quasi integros servari, vel subito restitui, ut nulla malorum signa appareant. Utrumque enim sensum verba admittunt, quod *iacentes in fuligine* et tenebris, nitere tamen non desinant: vel quod liberatio contractam ex malis nigredinem discutiat. Utrumvis eligas, summa huc redit, nunquam afflictionibus vel consumi vel obrui fideles quin sua illis maneat incolumitas. Id autem concinna figura docet perinde esse acsi *columbae* inter ollas vel lebetes nullam in alis nigredinem contraherent, sed retinerent nativam pulcritudinem coloris. Unde sequitur non semper iucunda serenitate frui Ecclesiam, sed ex tenebris erutam splendorem recuperare, acsi ab omni malo intacta foret.

15. *Quum dissiparet.* Quia verbum פרש extendere vel dividere significat, posset etiam verti hic locus, Quum in triumpho traduceret. Melius tamen convenit Dispersio: et fugae cuius paulo ante meminit, respondet. Plus est obscuritatis in secundo membro, quia verbum תשלג, quidam ad Dei congregationem referunt: quasi diceret David, albedine fuisse speciosam. Secundae tamen personae etiam esse potest, hoc sensu, Deus tu eam dealbas non secus ac montem Salmon nivibus. Quia tamen ad rei summam nihil fere interest, sequantur lectores utrum malint. Hoc quidem mihi dubium non est, Davidem prosequi quod nuper dixerat de candore argenti. Quamvis ergo in turbulento hostium insultu, caligine obtecta esset terra, dicit David recuperasse suam albedinem, ut esset quasi nivei coloris sicut mons Salmon, quem fuisse nivosum satis constat. Alii putant esse nomen appellativum, et exponunt, Umbra obscura. Sed praestat a recepta lectione non discedere. Interea mihi probabilis est allusio ad etymologiam nominis, nam quia צלם umbram significat, mons Salmon dictus fuit quasi obscurus. Et aptissima erit similitudo, sicuti montem obscurum dealbant nives, ita obscuritate abstersa resplenduisse candidam faciem terrae.

16. Mons Dei, mons Basan, mons celsitatum, mons Basan. 17. Utquid exilitis montes celsitatum? mons in quo placuit Deo habitare: utique habitabit Iehovah in perpetuum. 18. Currus Dei viginti millia millium Angelorum: Dominus in illis, Sinai in Sanctuario.

16. *Mons Dei.* Hic causam et principium tantae Dei beneficentiae notat, quod montem Sion sibi in regiam et templum elegerit, unde eius gratia in totum populum flueret. Quia vero Davidi haec promissio data fuerat, merito inde se probat Regem legitimum et divinitus ordinatum: quia hac dignitate et praestantia mons Sion erat ornatus. Fuerunt enim res coniunctae, Davidem in regio solio ad gubernandum populum sedere, et Deo sacrum esse domicilium in monte illo. Duplex tamen potest esse verborum sensus: vel quod montem Dei, monti Basan comparet tanquam similem: vel quod opponat. Prior receptus est omnium fere interpretum consensu, quamlibet pinguis sit fertilitas montis Basan, Sionem tamen praecellere. Etsi autem ad summam rei parum refert, non minus tamen apta erit distinctio, si seorsum legamus, *Mons Dei:* deinde ex opposito, *mons Basan* cum sua celsitate iubeatur cedere sacro monti: acsi dixisset David, Unus est mons Dei, nempe quem sibi oraculo consecravit. Quamvis autem mons Basan excelsus sit et nobilis sua pinguedine, veniat tamen cum reliquis montibus, non erit cur superbiant vel insultent: quia aequare non poterunt Sionem, quem Dominus suo beneplacito aliis omnibus praetulit. Si tamen uno contextu totum versum referas ad montem Sion, vocabitur mons excelsus et opimus: quia Dei benedictio qua Iudaei excellebant prae cunctis mortalibus, illinc manabat.

17. *Quare saltatis.* In hoc versu nihil est obscurum vel ambiguum. Postquam enim retulit David montem unicum Deo placuisse in toto orbe, cogit in ordinem altissimos quosque montes. Ceterum quia in plurali numero nunc repetit quod nuper dixerat de monte Basan: hac ratione adducor ut primo montem Basan, deinde quicquid est altitudinis in mundo, Sioni existimem opponi. Porro quum metaphorice de montibus loquatur David, simplex sensus ex hac figura debet elici, Regnum Christi, quod Deus in persona ipsius Davidis auspicatus erat, longe excellere supra omnes mundi glorias. Interea non abs re ad retundendam mundi confidentiam insurgit David: quia scimus ut contemptibile sit Christi regnum terrenis et profanis hominibus, qui deliciis suis vel opibus addicti, ad spirituales Dei gratias caecutiunt. Atque eo latius patet eius doctrinae utilitas, quo magis exsultat caro inani superbia, simulac tenuis occasio data est. Nam si a superbia temperare sibi nequeunt quibus nulla est ratio, quomodo potentes et opulenti non sibi arrogabunt aliquid eminentiae? Ceterum quantumvis sibi applaudant, fideles tamen hac una praerogativa contentos esse decet, quod Deo placuit habitare in medio ipsorum. Quamdiu enim coniuncti sunt Deo, in quo solo residet plena eorum felicitas, non est cur eos suae conditionis poeniteat.

18. *Currus Dei.* Quia maligne ut plurimum, nec iusto pretio aestimatur Dei praesentia, eam magnifico elogio commendat hic David. Nam, ut proclive nobis ad dubitationem ingenium est, quicquid occurrit discriminum in mundo, in trutina sensus nostri virtutem Dei praeponderat. Hinc trepidatio in minimis quibusque tentationibus: quia Deum exuimus immensa sua potentia, vel saltem eam nimis extenuamus. Ergo hunc morbum sanare volens David, proponit in medium innumeras Angelorum copias quae facile discutiant omnia mundi impedimenta. Quanquam autem duas tantum myriades

nominat, tantundem valet loquutio acsi diceret, praesto esse in obsequium Dei ingentes exercitus ad salutem nostram tuendam, quod abunde ad erigendos animos sufficere debet, quamvis centum mortes nobis minentur. Quod adiungit *Deum esse in illis*, etiam ad commendationem praesentiae Dei pertinet, acsi dixisset, non magis exui posse Deum sua virtute quin sub se quasi inclusos teneat omnes Angelos, quam separari a sua essentia. Quanquam interim simul admonet pluris esse unum Deum quam decem Angelorum mundos, ut ita loquar. Iam ne longa distantia, quam imaginari solemus inter nos et Deum, cursum fidei nostrae abrumpat, proponit nobis Sinai ubi palam apparuit eius maiestas, unde sequitur quiescere adhuc in suo Sanctuario. Quorsum enim se illic Deus mirabiliter patefecit, nisi ut ostenderet foedus suum vinculum esse sacrae unionis inter se et filios Abrahae? sicuti etiam dicebat Moses, Deut. 30, 12. Ne dixeris in corde tuo, Quis adscendet in coelum? quis descendet in abyssos? quis traiiciet mare? Prope est enim verbum in ore tuo, etc. Ergo sub nomine *Sinai*, significat David, ut invicto praesidio tuti simus, non aliunde quaerendam esse certitudinem praesentiae Dei, quam ex Lege et Prophetis.

19. Adscendisti in altum, captivam duxisti captivitatem, accepisti dona in hominibus: atque etiam rebelles, ut inhabitet Iah Deus. 20. Benedictus Deus per singulos dies, onerabit nos Deus salute nostra. Selah. 21. Deus nobis, Deus in salutem, et Iehovae Domino exitus mortis. 22. Certe Deus vulnerabit caput inimicorum suorum, verticem capilli eius qui ambulat in sceleribus suis. 23. Dixit Dominus, Ex Basan convertam, convertam e profundis maris. 24. Intingatur pes tuus in sanguine, lingua canum tuorum ex inimicis ab ipso. 25. Viderunt ingressus tuos Deus, ingressus Dei mei Regis mei in Sanctuario.

19. *Adscendisti in altum.* Minime dubium est, comparatione diversi temporis illustrari novam gratiam, quae sub Saule sepulta, Davide Regnum adepto, iterum illuxerat. Subest enim tacita antithesis inter iacere, et in sublime attolli: acsi dixisset, in tristi populi dissipatione non apparuisse Dei gloriam, qualis olim conspicua fuerat. Regnum enim Saulis, sicuti a pravis et illicitis exordiis coeperat, maledici oportuit, donec sub Davide gratiae suae lucem Deus restitueret: quo felici successu palam factum est, Davidem legitimis auspiciis regnare, quia divinitus electus erat. Etsi autem fortiter proeliatus erat David, victoriae tamen laudem a se removens, uni Deo vendicat. Nam hostes dicit ab eo fuisse captos, et tributum pendere coactos: rebelles etiam fracta ferocia tractos in subiectionem. Porro quos hic סוררים vocat, hoc est rebelles, vel praefractos, vel defectores, certum est ab aliis hostibus distingui, quos paulo ante dixerat captos fuisse. Quasi diceret non modo sub iugum fuisse

compulsos, qui viribus suis deffisi cesserunt, seque dedere maluerunt quam pertinaciter resistere, sed etiam superbissimos quosque fuisse domitos. Finem deinde notat, *ut Deus inhabitet* in medio populi sui, suaque protectione beatos esse demonstret quicunque sub eius protectione delitescunt. Ceterum, quia locum hunc Paulus subtilius ad Christum deflectit ad Ephesios capite 4, 8. videndum est quam bene hoc cum mente Davidis conveniat. Certe principium illud everti nullo modo potest, Davidem ea lege praefuisse veteri populo, ut sub figura illa Christus Rex aeternus suum imperium inchoaret. Semper enim tenenda est promissio aeternae successionis, quae in Christi demum persona sancita fuit. Sicuti ergo per manum Davidis virtutem suam asseruit Deus, ut in altum evectus, populum suum erigeret: ita in Filio suo unigenito summam suam altitudinem monstravit. Iam, ut inter se conveniant singula membra, Christus, antequam extolleretur seipsum exinanivit, non modo accepta servi forma, sed etiam humiliatus usque ad mortem crucis. Ergo ut umbra veritati respondeat, vere in Christi persona impletum esse dicit Paulus quod David Psal. 22, 7. praedixerat, quia, antequam adscenderet, deiectus fuerat usque ad infimas partes terrae, dum factus est opprobrium hominum, et contemptus plebis. Porro ne adscensio ita restringatur ad corpus Christi, vis eius et fructus describitur, nempe quod imperio suo coelum et terram subiecit. Nam qui prius indomiti erant hostes, eos coegit ad obsequium, sibique fecit tributarios: sicuti huc tendit Evangelii doctrina, ut increduli, deposito carnis fastu et contumacia, se suaque omnia Christo dedant, et omnis altitudo in ordinem cogatur, captivi fiant sensus hominum et affectus. Quantum vero ad diabolos et omnes reprobos spectat, quos obstinata malitia semper ad defectionem instigat, eos arcana sua potentia constrictos tenet, ne pro sua rabie misceant et perdant omnia. Hucusque optime cohaeret similitudo. Quod autem Paulus dicit Christum dona dedisse hominibus, discedit quidem a verbis Davidis, quia (ut se rudibus accommodet) Graecam versionem sequitur, sed in re ipsa nihil est repugnantiae. Nam ut Deus hostium spoliis non se, sed populum suum ditavit: sic Christus locupletari non quaesivit, quum nulla re indigeat, sed ornandae Ecclesiae suae causa hostes sibi reddidit tributarios. Ergo respectu arcanae inter caput et corpus societatis utrumque vere et proprie dicitur, Deum in carne manifestatum distribuisse suis quae a captivis accepit dona. Nec minus in Christum competit quod dicitur in fine versus, victorem fuisse Deum, ut inter nos habitet: quia non migravit a nobis Christus ut procul quaerendus sit, sed ut omnia impleat, quemadmodum etiam Paulus dicit Ephes. 4, 10. Nam et Deitatis suae virtutem multo plenius in coelum adscendens exseruit: et quamvis secundum carnem in terra non versetur, carne tamen sua et sanguine animas nostras spiritualiter pascit: quia non obstat locorum distantia quominus caro eius vere sit nobis cibus, et sanguis eius vere sit potus.

20. *Benedictus Deus*. Sic temperat David quae de singularibus Dei auxiliis recenset elogia, ut nunquam tamen ab hoc scopo deflectat, Ecclesiam perpetua Dei custodia et defensione stare incolumem. Ideo nunc dicit, Benedictus sit Dominus quotidie. Et addit salutem ab eo sperandam cum omni bonorum copia. Verbum עמס

lii vertunt onerabit, alii portabit, sed in re nihil est discriminis. aque tenere sufficiat, continuum liberalitatis tenorem fidelibus proitti: acsi diceret David nunquam in cursu beneficentiae suae fatiari quin novis subinde bonis populum suum cumulet. Forte etiam mphatice posita est litera ה, quae saepe demonstrativum pronomen alet apud Hebraeos: acsi digito ostenderet Deum, cui pios omnes initi decet: sicuti etiam proximo versu, quum dicit, האל *nobis st* אל, non videtur supervacua esse demonstratio. Cohaerent auem istae sententiae: quia summa huc tendit, Deum Ecclesiae suae erpetuum esse liberatorem. Et quia nimium erraticae sunt homium mentes, frenum iniicitur quod sub unico et certo Deo illas conineat. Quanquam autem omnibus exposita est salus Dei, merito amen ad electos restringitur privilegium hoc, ut sentiant modis omnius se a Deo servari: quia reprobi sua ingratitudine vitam in morem convertunt. Nec abs re *salutes* posuit numero plurali, ut sciaaus, quamvis nos obsideant innumerae mortes, innumeros quoque ervandi modos Deo esse in promptu, ut hodie erepti, in crastinum ene speremus. Eodem refero posterius membrum, ubi in arbitrio ius esse docet *exitus mortis*. Nam quod alii vertunt Exitus ad nortem, quasi intelligat David promptum et facile esse Deo ulcisci t perdere suos hostes: mihi coactum videtur. Alter vero sensus ptime fluit, miras esse et varias et absconditas rationes Deo, quius suos a morte in vitam excitet. Definit enim quomodo suorum it Deus servator: non quod praeveniat semper mortem ipsam, sed uia ubi passus est quodammodo absorberi, repente dat mirabiles xitus. Idque eo magis notandum est, ut discamus, eius auxilium ion metiri sensu proprio, sed in abyssos demersi, ad Dei manum pes nostras referamus, cuius proprium est viam per invia pateacere.

22. *Certe Deus*. Quia ut Ecclesia hinc inde a validis et saevis iostibus impetitur, assiduosque insultus sustinet, non aliter servari otest quam forti et violenta defensione, Deum ad sternendos omnes mpios terribili potentia armatum inducit David. Quia vero eandem ontinuat doctrinam, potest particula אך illative accipi: simplex taaen affirmatio sufficere visa est. Primo autem notandum est, voari Dei hostes quicunque piis iniuste molesti sunt: ne dubitemus psum semper fore intermedium ad nos tuendos. Quam vero sollitus sit de salute nostra, his loquendi formis optime exprimitur, *Transfiget Deus caput inimicorum et verticem capilli*, acsi diceret etaliter vulnerandos esse, vel plaga insanabili quicunque Ecclesiam Dei infestant: praesertim vero ubi paulo post, Deum per multas trages ruentem describit.

23. *Dixit Dominus*. Ne victoriis suis profanum in morem laeentur Israelitae, sed Deum agnoscant earum auctorem, eos ad prinipia revocat David, atque etiam ut confidant se eius gratia peretuo fore salvos, revocat in memoriam quomodo statim iam a prima rigine quasi ex inferis emerserint eorum patres Dei manu victrice. 'antundem enim valet haec sententia acsi dixisset, Non ideo eripuit emel Deus populum suum e gigantum manibus, et gurgitibus maris lubri, ut eum nunc in similibus periculis deserat: sed quoties ita ulerit necessitas, praesto aderit liberator. Scimus enim tritum hunc

Prophetis esse morem, quoties magnifice extollere volunt Dei gratiam, redemptionis historiam in medium proferre: ut ex ipsa salutis origine colligant fideles, eosdem fore in posterum progressus. Ac quo plus energiae habeat oratio, Deum inducit loquentem. Asserit autem his verbis virtutem et munus excitandi a morte in vitam: quia populi egressus ex mari Rubro, et victoria contra bellicosos gigantes, quaedam resurrectio fuit. Quod alii exponunt, Fugabo ex Basan hostes: stare non potest, et contextui repugnat: quia sequitur continuo post, Reducam ex profundis maris. Quod vero Deum *sanguine madidum* vel rubicundum inducit David, accipi non debet quasi signum saevitiae, sed quo melius sentiant fideles quam sint ei cari et pretiosi, dum tantopere pro eorum salute excandescit. Nam et Davidem ipsum scimus minime truculento ingenio fuisse: sed quum puro et integro animo expenderet Dei iudicia, potuit sancto zelo in pernicie reproborum laetari. Atque etiam notandum est, adscribi Deo quod est totius Ecclesiae commune: sicuti per manus suorum exsequitur iustas contra reprobos vindictas. Quod in fine versus particulam *ab ipso*, quidam trahunt ad Regem hostium, alienum est a sensu Davidis. Sensus ergo est, linguas canum sanguinem lambendo rubicundas fore: tantus erit passim cadaverum numerus.

25. *Viderunt.* Potest hic versus tam de proeliis vel ductu bellorum, quam de gratiarum actione intelligi. Scimus enim, quum aliqua nobilis victoria contigerat, fideles ordine solitos fuisse progredi, ut in templo pacificas victimas offerrent. Sunt igitur qui *Dei ingressus* ad catervas populi referant in Sanctuarium confluentes. Mihi tamen non displicet Deo tribui summi ducis partes ad ordinandos et regendos exercitus. Nam quod paulo post sequitur *in Sanctuario*, concinna allusio est ad visibile praesentiae Dei symbolum. Unde enim factum est ut regendi populi curam susciperet Deus, et ad repellendos hostium impetus praeiret, nisi quia pollicitus fuerat se ex Sanctuario auditurum suorum preces? Ergo perinde acsi ex illa sacra sede prodiret, dicitur fuisse conspectus, ad populum felicibus auspiciis ducendum. Ideoque David, appellans eum *Regem suum*, populi oculos a se avertit, ne regium nomen precario apud homines mortalem depositum, coelestem eminentiam summi capitis obscuret. Quamquam enim loquitur in persona totius populi, se tamen e numero minime eximit.

26. Praecesserunt cantores, sequuti sunt psallentes, in medio puellae tympanistriae. 27. In congregationibus benedicite Deum, Dominum e fonte Israel. 28. Illic Beniamin parvulus dominator eorum, principes Iehuda in congregatione ipsorum, principes Zabulon, principes Nephthali.

26. *Praecesserunt cantores.* Iam haud dubie non de exercitu ad bellum instructo, sed de solenni populi conventu loquitur, ubi in victoriae gratulatione canendae sunt Dei laudes. Quia autem palam ostenderat Deus se fuisse bellorum ducem, merito triumphus ei defertur. Distinctos igitur choros canendis Dei laudibus hic inducit, et nominatim ponit tympanistrias: quia tympana pulsare tunc moris

fuit mulieribus, quod hodie absurdum apud nos foret. Quod postea sequitur, *ex fonte benedicite Deo*, quidam de corde accipiunt: quia scimus fictas laudes, quae tantum in labiis personant, coram Deo maledictas esse. Genuinus tamen hoc loco sensus vocis est, ut ad Deum laudandum conveniant quicunque originem ducunt a sancto Patriarcha Iacob. Etsi enim non omnes vocationi suae respondebant, merito tamen totum genus, quod erat Divinitus electum, ad hoc pietatis officium invitat. Si quis tamen malit Fontis vel Originis nomine hypocritas, qui se falso gloriabantur esse Abrahae filios, quum essent degeneres, a probis et sanctis discerni, non repugno. Soli enim fidei imitatores inter legitimos filios censentur. Sed quum generaliter de sanctis populi conventibus loquatur, mirum est primo loco statui tribum Beniamin. Divinant quidam interpretes, quia propter viciniam, Davidi praesto erant Beniamitae: duae etiam tribus, Zebulon et Nephthali, quamvis locorum situ longe distarent, magis coniunctae et amicae erant: habitum illis fuisse hunc honorem. Alii per synecdochen per remotos et propinquos totum populum notari volunt. Sed quia potuit alia esse ratio quae nobis est incognita, satius est in medio relinquere: etsi probabiles coniecturas non repudio. Quod Beniamin multi *parvulum* vocari putant propter hominum paucitatem, quia tribus illa propter scelus Gibeonitarum fere extincta fuerat: non videtur quadrare: quia David praecipuos laudum Dei praecones accersens, probrum illud non memorasset. Ceterum quum Prophetae de familiis loquentes saepe ad Patriarchas alludant, non mirum est, posteros Beniamin, patris sui respectu, qui minimus erat inter filios Iacob, vocari gentem parvulam: quamvis ante acceptam cladem non adeo populosa fuerit. Vix etiam recipio quod magno consensu tradunt interpretes, *dominatorem* vocari Beniamin, quia primus Rex Saul ex tribu illa oriundus erat, cuius memoriam importune renovasset David: quum ἀταξίαν illius temporis ubique in Scriptura damnari sciamus: et dominatio Saulis, Davidis electione (quae hic maxime celebratur) sepulta fuerit. Sed potius mihi verisimile est, respectu paucitatis ornari tribum illam dominationis elogio: acsi diceret, Beniamitas, quamvis neque magno numero, neque potentia excellerent, caput tamen unum efficere, et hoc videtur apte quadrare: nisi cui forte magis placeat primarium aliquem ducem ex tribu illa fuisse, ut in duabus reliquis quas memorat: vel forte totum populum, insignem in aliquo proelio navasse operam. Quamvis autem honorifico elogio istas tribus ornet, revocat tamen paulo post ad summum caput, proceres Iehudah colligendis omnibus copiis praeficiens. Subaudiunt aliqui copulam, Principes Iehudah, et congregatio ipsorum. Alii vertunt, Lapidationem. Sed illud primum, iudicio meo, rectius est, congregationem referri ad eam tribum sub cuius auspiciis militabat. Itaque primatus et imperii dignitas asseritur tribui Iehudah, penes quam ius cogendi populi fuit.

29. Mandavit Deus tuus robur tuum: robora Deus quod operatus es in nobis. 30. E templo tuo super Ierusalem tibi offerent Reges munus. 31. Perde coetum arundinis, congre-

gationem taurorum cum vitulis populorum, calcantem in frustis argenti: dissipa populos qui bella volunt.

29. *Mandavit Deus tuus.* Quia nihil proclivius ést, quam ut sibi árrogent homines quod Deo acceptum ferre decebat: iterum inculcat David, populum suum non fuisse proprio marte superiorem hostibus, sed virtutem e coelo fuisse subministratam. Deum enim auctorem virtutis fuisse praedicat, quum strenue proeliati sunt Israelitae: et hoc modo ad gratitudinem eos hortatur: et arrogantiam corrigit, qua mundus ut plurimum Dei gratiam obscurat ac suffocat. Iam vero ut melius ad modestiam eos flectat, simul admonet eiusdem gratiae continuatione in posterum quoque opus esse. Unde enim carnis superbia, nisi quod inopiae nostrae obliti, non confugimus supplices ad Deum, ut defectus nostros ipse suppleat? Interim docemur hoc loco, non satis esse si nos gratia sua praeveniat Deus, nisi suo quoque auxilio in totam vitam nos sustineat. Nam si hoc vere de externa bellandi virtute dictum est, ubi cum carnè et sanguine est negotium, longe verius in animas nostras competit. Ergo ubi cum Satana, peccato et mundo pugnandum est, singulis momentis concidere et deficere necesse erit, nisi nos Deus ad perseverantiam confirmet. Tenendum igitur est, quicquid habemus virtutis, a solo Deo fluere, eiusque mandato instillari: nec modo initium ab ipso esse, sed ipsam quoque perseverantiam. Quod proximo versu sequitur, *E templo tuo*, cum eadem sententia cohaeret. Ratio enim redditur cur sua virtute populum illum magis quam alios interfluere dignatus sit: quia scilicet virtutem suam volebat exserere e Sanctuario et Arca foederis. Qua ratione etiam nuper expressit David Deum esse populi Israelitici. Quia ergo non frustra iusserat Deus se in Sanctuario coli, unde etiam pollicitus fuerat se propinquum fore populo: ideo nunc dicitur e templo mandasse suam virtutem, quia ex foedere et promissionibus petenda erat gratiae certitudo. Quod alii vertunt, In Ierusalem: frigidum est, ac Prophetae sensum pervertit. Precatur enim virtutem e Sanctuario effundi super electum populum, qui sub nomine Regiae urbis per synecdochen comprehenditur. Quaeritur tamen cur templi meminerit quod nondum exstructum erat. Magis probabile est, templum vel palatium sumi pro tabernaculo, quam fingere prolepsin, sicuti multis placet. Arcam vero foederis iam tunc in Sione fuisse locatum certum est. Sicuti autem prius, quas adeptus erat victorias Deo adscripsit, ita tunc earum fructum vendicat. Dicit enim, Reges qui in ordinem coacti fuerint, non sibi modo et successoribus fore tributarios, sed agnituros Deum victorem, quo magis decuit fideles ipsos laudis sacrificia sponte offerre Deo.

31. *Perde coetum.* Vertunt quidam, Increpa. Mihi tamen placet distinctio quam linguae Hebraicae peritissimi observant. Verbum hoc גער, ubi interponitur ב *beth*, sumi pro increpare: sed dum simpliciter construitur, pro perdere accipi. Nomen vero חית pro bestia hic accipi nullo modo convenit. Certa quidem est Davidis precatio, ut Deus populum suum peculiarem, perditis sanguinariis hostibus tueatur. Quod vocat coetum cannae vel arundinis, non notatur hoc epitheto debilitas, sed genus armaturae, acsi diceret lan-

arios. Nam quum in regionibus quibusdam arborescant calami, ıl saltem ligneam firmitudinem contrahant, solebant inde conficı̂ta-la. Scimus autem Orientales populos fuisse ut plurimum iaculato-s in proeliis. Vocat deinde *turbam* vel multitudinem *taurorum*, aculentiae causa. Quanquam enim אבירים dicuntur Hebraeis ro-usti: quia tamen ad tauros transfertur hoc nomen, ut alibi vidi-us, et continuo post subiicit David *vitulos populorum*, non dubito uin metaphorice perstringat hostium feritatem ac saevitiam: vel sal-m eorum vires extollens, fateatur Israelitas impares ad resistendum re, nisi divinitus adiutos. Proximum membrum ambiguitate non ıret, *calcantem in frustis argenti*. רפס Hebraeis calcare signifi-ıt: sed quia in coniugatione Hithpaël hic positum est, resolvi de-:t ad verbum, Qui se calcare facit: quod de gloriatione vel iactan-a quidam accipiunt. Alii eliciunt sensum prorsus contrarium, nempe uod se humilient hostes, atque in signum subiectionis afferant fru-a argenti. Sed quorsum peteret David perdi et excidi hostes de-ıctos, qui fractis animis supplices tributum iam pendebant? Re-ondent illi, Quamvis non palam ferociant qui armis exuti sunt, on tamen ferociam deponere quin semper ad rebellandum parati sint, raesertim vero Ecclesiae hostes: quia semper virulenta odia fovent: uamvis ad tempus se contineant, simulac data est occasio, ebul-unt in novum furorem. Sed quia nihil opus est sic torquere verba Davidis, malui simpliciter accipere, quod exsultent calcando frusta rgenti. Et fieri potest ut fibulas argenti in calceis gestaverint, ut cimus in populis Orientalibus semper viguisse immodicum luxum. Certe quod proxime sequitur, illam de abiectione interpretationem on admittit, *dissipa populos qui delectantur proeliis*: ubi ostendit ine causa expetere bella et tumultus: et quamvis nemo eos lacessat, ltro tamen et cupide quietos impetere. Ceterum quum David to-es victor, Deo, salutis suae et totius populi defensionem commen-et: hinc discamus minime sperandum esse in hoc mundo tranquil-ım Ecclesiae statum: quia subinde alios atque alios hostes suscitat atan: et Deus etiam hoc modo patientiam nostram exercet ac pro-at. Quod autem comparat tauris et vitulis, dicitque *bellis oblectari*, is verbis ad mansuetudinem hortatur fideles, ut paratum inveniant uxilium in Deo. Nam quo petulantius ruunt hostes nostri, suae-ue libidini furiosius indulgent, eo propensior erit Deus ad opem erendam: quando proprium munus eius est, tauros et bellicosos gi-antes compescere. Quum igitur precatio haec simul doceat Deum mnibus violentis, qui improba cupiditate ad nocendum feruntur, fore dversum: quoties iniuste impetimur, si quietis animis confugimus d opem Dei, speranda haud dubie nobis est hostium nostrorum issipatio.

32. Venient primates ex Aegypto, Aethiopia celeriter rotendet manus suas ad Deum. 33. Regna terrae cantate Deo, psallite Domino. Selah. 34. Equitanti in coelis coe-orum antiquitatis: ecce emittet in voce sua vocem virtutis. 35. Date robur Deo super Israel: magnificentia eius et robur

in nubibus. 36. Terribilis es Deus a sanctuariis tuis: Deus Israel ipse dabit robur et fortitudines populo: benedictus Deus.

32. *Venient primates.* Iterum ad gratulationem revertitur, et confirmat quod paulo ante dixit, Reges ad solvendum Deo tributum venturos. Quod nominatim de Aegyptiis et Aethiopibus testatur. Unde colligimus vaticinium hoc ad Christi personam extendi, cuius tandem ductu iugum Dei subierunt Aegyptii et Aethiopes. Verbum תריץ quod nos vertimus Celeriter protendet, tantundem valet ac currere faciet. Sed metaphorae asperitas mitiganda fuit. Ceterum dubium est an promptitudinem obsequii notet, an vero intelligat suppliciter protensis ad Deum manibus veniam petituros: quia hic est precantium gestus. Sed quia utroque modo exprimitur subiectio, satis est tenere consilium Davidis, Aethiopiam et Aegyptum sub Dei potestatem venturas: neque eas modo, sed longe dissitas mundi plagas. Ac iam longius progreditur quam antea, dum *regna mundi cantare Deo* iubet, qua loquendi forma voluntarios Dei cultores fore pronuntiat qui prius eum contempserant. Sola enim Dei cognitio, ut alibi dictum est, linguas reserat ac solvit ad praedicandum Dei nomen. Ideoque hinc probatur Gentium vocatio, quod Moses et Prophetae eas ad offerendum laudis sacrificium accersant. Porro nequis absurdum ducat, totum orbem colligi in cultum Dei, qui hactenus contentus fuerat populo uno, subiicit David legitimum tamen ei esse imperium in omnes terrae partes, quia *equitat super omnes coelos:* qua voce intelligit, quemadmodum initio huius Psalmi diximus, praesse cum summo imperio omnibus creaturis, totumque orbem suo arbitrio moderari. Etsi autem hoc generaliter dictum, reverentiam Dei maiestati conciliat, circumstantia tamen loci negligi non debet: quia Gentium mentionem faciens, quae tunc extraneae erant ab Ecclesia, Dei potentiam creationis iure ad eas extendit: acsi diceret, nihil esse mirum si Deus coelis insidens, cunctos terrae incolas complectitur. Ideo *coelos antiquitatis* vocat, ut sciamus statim a principio sub eius manu fuisse totum humanum genus. Hic vero clarius refulget Dei gloria, quod quum immensa sit coelorum machina, tam rapidus motus, ac tam diversae revolutiones inter se confligant, constet tamen optima symmetria et temperamentum, et hic tam concinnus et pulcer ordo tot seculis aequabili tenore continuatus fuerit. Videmus ergo ut coelorum antiquitas melius commendet mirabile Dei opificium. Postquam vero creationis meminit, statim descendit ad tonitrua, quae per *robustam vocem* designat, sicut Psal. 29, 4. vidimus. Quanquam loquutio bifariam resolvi potest: vel quod mandato suo tonitrua excitet, quae violento sonitu coelum et terram concutiunt: vel quod vocem suam in tonitru robustam edat. Fusius autem in eo, quem nuper citavi, loco, disserui, non abs re proponi nobis tonantem Deum, quia nihil ad incutiendum terrorem efficacius penetrat hominum mentes. Atque ut nostram incogitantiam expergefaciat, vel potius socordiam corrigat, quasi in re praesenti nos sistens, utitur demonstrativa particula *Ecce.*

35. *Date robur.* Alludit ad proximam sententiam, ubi dixerat

Deum robustam vocem edere, neque enim proprie loquendo, quicquam ei dare nostrum est. Sed quia iusto eum honore fraudamus, postquam eum horribili fragore tonantem induxit David, iubet nos vicissim resonare eius laudes. Ceterum ne evanescant Gentes solito more in suis commentis, revocat eas ad Legis doctrinam qua se Deus patefecit: quasi diceret, a creatione mundi et gubernatione necessaries esse progressus ad eam doctrinam qua Deus familiariter ad homines accessit, ne perperam vagentur. Huc pertinet epitheton *Dei Israel*. Ceterum non tantum linguis vult praedicari Dei virtutem, sed ad fidem simul hortatur: quia tunc proprie tribuimus Deo robur suum, dum acquiescimus in solo eius praesidio. Ideo, postquam dixi, *virtutem eius esse in nubibus*, statim addit, *tremendum esse a suis Sanctuariis*, hoc est virtutem e templo suo exserere, quae satis ad consternandos hostes valeat. Nam quod quidam de coelo et terra exponunt, non respondet contextui: quia mox sequitur, *Deum Israel daturum fortitudines populo*. Unde colligimus, de protectione Ecclesiae Dei haberi sermonem. Sanctuaria autem dicit plurali numero, ut alibi vidimus: quia Tabernaculum in tres partes distinctum erat. In summa, Arcam foederis quasi fiduciae signum proponit fidelibus, ut promissione illa freti, Ego in medio vestri habito, Exod. 25, 8. et 29, 45: tranquilli sub Dei alis quiescant, et intrepide eum invocent. Neque enim alio iure excelluit populus Israel, ut sub Dei custodia tuto delitesceret, nisi quia gratuito Dei foedere electus erat in Dei peculium. Notandum vero quod tremendas illas fortitudines quarum paulo ante meminit, applicat nunc in Ecclesiae salutem.

PSALMUS LXIX.

Arg. Psalmus hic vicesimo secundo affinis est. Nam initio conqueritur David de atrocibus hostium suorum iniuriis et immani violentia: tamen se non ita turbari affirmat quin se patienter sub Dei praesidio continens, integritatem colere pergat. Imo pietatis causa, et quod in asserenda Dei gloria strenuus fuerit, omnes sibi infensos esse testatur. Postquam vero iterum conquestus est, se non minus contumeliose quam crudeliter ab hostibus opprimi, quam meriti sunt poenam, illis imprecatur. In fine, quasi victor, exsultans, solenne laudis sacrificium Deo promittit.

1. Praefecto super Sosanim Davidis. 2. Serva me Deus, quia intrarunt aquae usque ad animam. 3. Demersus sum in lutum profunditatis, ubi non statio: veni in profunditates aquarum, et fluctus aquae inundavit me. 4. Defessus sum clamando, raucum factum est guttur meum, defecerunt oculi mei exspectando ad Deum meum. 5. Multiplicati sunt supra pilos capitis mei qui oderunt me gratis: aucti sunt qui me perdere cupiunt, adversarii mendaces: quae non rapui, tunc

exsolvi. 6. Deus tu nosti insipientiam meam, et delicta mea non sunt a te abscondita.

1. *Super Sosanim.* De voce Sosanim alibi dictum est. Ut in re incerta et obscura libenter subscribo eorum coniecturae qui initium cantilenae fuisse existimant. Quanquam si quis malit pro instrumento musico accipere, non contendo. Frivola autem eorum divinatio est qui Psalmum putant compositum fuisse verno tempore, dum florere incipiunt lilia. Porro antequam ultra progredimur, notandum est, Davidem non tam privato nomine scripsisse hunc Psalmum, quam in totius Ecclesiae persona, quum gestaret capitis imaginem, sicuti ex contextu melius patebit. Et hoc notatu apprime dignum est, quo magis attenti simus ad hoc speculum, in quo nobis proponitur communis piorum omnium conditio. Ceterum mihi probabile est, Davidem non unum modo persequutionis genus fuisse complexum, sed quicquid malorum multis annis perpessus fuerat.

2. *Serva me Deus, quia intraverunt aquae.* Sub aquarum figura describit extremis se malis ad desperationem usque fuisse obrutum: et tamen scimus non mollem, nec foemineo animo fuisse, quum incredibili virtute superaverit horrendas tentationes, unde colligimus quibus tunc angustiis oppressus fuerit. *Animam* frigide meo iudicio pro vita accipiunt quidam: cor potius notari existimo. Quamvis enim quis in altum gurgitem deciderit, poterit tamen aliquantisper ore et naribus occlusis, aquas prohibere: sed tandem, quia sine spiratione non vivimus, coget suffocatio dare aquis ingressum ut ad cor usque penetrent. Hoc sibi vult ista metaphora David, non modo se aquis fuisse obrutum, sed eas quoque ingurgitasse. Deinde suas afflictiones comparat profundo luto: ubi plus est periculi: quia siquis in fundo solido pedem figat, poterit se attollere: ut videmus multos ex aquis emergere cum impetu: qui autem luto adhaeret, periit. Iam alias quoque addit circumstantias, *fluxu aquarum se fuisse inundatum*, quibus verbis tumultuosas fuisse suas iactationes significat.

4. *Defessus sum clamando.* Rarae et mirabilis patientiae exemplum fuit, in tam deplorato statu Deum quaerere. Conqueritur autem David, usque ad raucedinem clamando absque profectu se fuisse defessum. Quo verbo non cessationem intelligit, quasi abiecerit studium precandi, postquam se nihil proficere videbat: sed potius infatigabilem perseverantiam describit, sicuti per *exasperatum guttur et deficientes oculos.* Certe neque ambitiose clamorem suum extulit coram hominibus, neque raucedo haec uno die contracta fuit. Videmus ergo, utcunque deficerent corporales sensus, vigorem tamen fidei minime fuisse extinctum. Iam quum loquutus fuerit David quasi ex ore Christi et ex ore piorum omnium, quatenus sunt Christi membra, videri nobis absurdum non debet siquando morte obrutis nulla apparet vitae scintilla: imo dum nobis parcit Deus, mature ad hanc meditationem accingere nos discamus, ut in profundissimis quibusque malorum gurgitibus fides nos sustentet, imo ad Deum erigat: sicuti, teste Paulo, Rom. 8, 39. nulla est vel altitudo, vel pro-

nditas, quae nos separare debeat ab immenso eius amore, qui abys-
»s omnes et inferos quoque absorbet.

5. *Multiplicati sunt supra pilos capitis mei.* Iam sine figura
<primit quod metaphorice dixerat tam de luto quam de violento
.quarum fluxu. Nam quum instaret tanta hostium multitudo, iure
bi metuebat ab innumeris mortibus. Nec vero hyperbolice dicit
lures fuisse pilis capitis sui, quum toti populo exosus ac detesta-
ilis foret: quia omnibus persuasum erat, impium esse ac sceleratum,
atriae proditorem. Deinde scimus ex Sacra historia, quam multis
t validis copiis eum persequutus fuerit Saul. Capitale odium ex-
›rimit, dicens incumbere in suam perniciem, quia succisum cupiunt:
t tamen asserit praeter meritum se tam duriter affligi, quia חנם
[uod vertunt gratis, tantundem valet ac nulla iniuria laesos, vel ma-
eficio provocatos cupide ferri ad nocendum. Ideoque vocat hostes
שקר, hoc est mendaces: quibus scilicet nulla est bellandi ratio. Er-
go eius exemplo danda nobis opera est, siquando affligimur, ut nos
sustineat testimonium bonae conscientiae, ac libere coram Deo pro-
fiteri liceat hostes nostros esse gratuitos, et quo magis difficile est
ad hanc moderationem assuescere, eo magis eniti convenit. Inepta
autem eorum mollities, quibus intolerabile videtur, inique affligi, scite
refellitur nobili illo Socratis responso. Nam quum uxor in carcere
lamentaretur, eum inique damnatum esse, Quid ergo, inquit, an no-
centem perire malles? Subiicit etiam David, se non modo iniuriis
fuisse afflictum, sed probra etiam et contumelias pertulisse, acsi mul-
torum scelerum convictus foret, quod homini ingenuo acerbius est,
quam centum subire mortes. Multi enim ad mortem parati reperien-
tur, qui ad ferendam infamiam pares non erunt. Dicit autem David
non modo suas fortunas fuisse a praedonibus raptas, sed se instar
furis et raptoris mutilatum esse. Et certe quum ipsum spoliarent
hostes, iudices se hominis scelerati esse iactabant: et scimus honori-
fice pro iudicibus fuisse habitos. Quare discamus hoc exemplo, non modo
ad incommoda, molestias, mortem denique placide ferendam nos parare,
sed etiam ad ignominias et probra, siquando falsis calumniis gravari
nos contingat. Imo quum ne Christus ipse quidem, fons omnis iu-
stitiae et sanctitatis, a falsis calumniis immunis fuerit, cur nos exa-
nimaret similis conditio, quando hoc verum probitatis est examen,
constanter manere in iustitiae colendae studio? quamvis tam iniquum
praemium a mundo reportemus.

6. *Deus tu nosti insipientiam meam.* Frustra laborat Augusti-
nus quomodo in Christum hoc competere potuerit: et tandem in
membra transfert quod de capite non fuisset proprie dictum. Iro-
nica enim loquutio est, qua David, iniquis hominum iudiciis opres-
sus, se ad Deum confert, eumque implorat vindicem. Hoc vero ma-
gis emphaticum est, quam si palam et sine figura dixisset, notam
esse suam integritatem Deo: quia hoc modo hostes suos mordaciter
perstringit, et quasi ex alto despicit eorum maledicta: quemadmo-
dum et Ieremias loquitur, cap. 20, 7. Decepisti me Domine, et de-
ceptus sum. Qui etiam locus violenter a quibusdam indoctis expo-
nitur, quasi se deceptum fuisse assereret: quum potius odiose suos
calumniatores exagitet: quia dum ipsum improbant, contumeliosi

sint ac blasphemi in Deum ipsum. Sic etiam hoc loco David, ne perversis hominum iudiciis succumbat, Deum statuit causae suae iudicem: et quia sibi bene conscius est, pro nihilo ducit iniquas hominum sententias. Esset quidem optandum, ut hominibus quoque probata esset nostra integritas: neque id tam nostra causa, quam in fratrum aedificationem: sed ubi nos studuimus hominibus probare, si trahant in sinistram partem ac depravent quicquid a nobis recte fit ac dicitur, tenenda nobis est haec magnanimitas, ut Dei unius iudicio contenti, mundum et diabolos omnes spernamus. Neque enim fieri poterit quin subinde deficiant qui nimis bonae famae addicti erunt. Parati quidem semper simus ad satisfactionem: sed si negetur audientia, per infamiam non secus ac per bonam famam pergamus, sicuti Paulus 1. Corinthior. capite 4, versu 5. ad Dei iudicium intrepide provocat, qui revelabit abscondita tenebrarum.

7. Ne erubescant in me qui te exspectant Domine, Iehova exercituum: ne pudefiant in me qui quaerunt te, Deus Israel: 8. Quia propter te sustinui opprobrium, operuit ignominia faciem meam. 9. Extraneus fui fratribus meis, et alienus factus sum filiis matris meae. 10. Quia zelus domus tuae comedit me: et opprobria exprobrantium tibi, ceciderunt super me.

7. *Ne erubescant in me qui te exspectant Domine.* Commemorat David se propositum esse in exemplar, unde spei vel desperationis materiam pii omnes concipiant. Quamvis enim detestabilis esset toti populo, pauculi tamen restabant aequi et candidi testes innocentiae eius: quum scirent illi iniuste eum gravari, et semper inniti Dei gratiae, nec ullis frangi tentationibus quin firmus in pietatis cultu staret, ex tristi et infausto eventu nihil aliud colligere poterant, quam operam lusisse, pie Deum colendo. Sicuti enim, quoties auxiliatur servis suis Deus, totidem sigillis suam erga nos gratiam confirmat: ita fieri aliter non potuit quin conciderent animis fideles, si David fuisset in extrema necessitate desertus. Hoc periculum nunc Deo obiicit, non quod ulla admonitione indigeat, sed quia familiariter secum agere nobis permittit. *Exspectandi* verbum proprie ad spem refertur, sicuti *Deum quaerere*, ad preces. Atque haec copula utiliter docet fidem non esse ignavam, quia nos ad quaerendum Deum sollicitat.

8. *Quia propter te sustinui opprobrium.* Iam clarius exprimit quod ironice dixerat, delicta sua non esse Deo abscondita. Imo longius progreditur, non modo praeter ius et fas se affligi, sed communem sibi esse cum Deo ipso causam, quia nihil nisi ex eius mandato aggressus sit. Etsi enim alias causas habebat Saul, vel saltem alios praetextus: quia tamen hoc verissimum erat, creatam fuisse Davidi invidiam ex Dei vocatione, quia eum in Regem unxerat: merito testatur non proprio ullo scelere, sed quia Deo obsequutus sit, se omnium sententiis perperam damnari. Hinc vero non parum solatii capiunt fideles, ubi testari licet, nihil se praeter legitimam Dei

orationem tentasse. Quod si ob fidei confessionem nobis infestus sit mundus (sicuti videmus nunquam acrius furere impios, quam ubi Dei verbum et pietatem oppugnant) duplicatur nobis fiducia. Interea etiam admonet hic locus quam prodigiosa sit hominum malitia, qui studium gloriae eius in dedecus convertunt. Bene autem nobiscum agitur, quod probra quibus nos onerant impii, non modo abstergit, sed etiam illustrat, ut superent omnes mundi triumphos. Hac etiam circumstantia amplificat suam querimoniam, quod a suis consanguineis et propinquis fuerit inhumaniter reiectus. Unde etiam docemur, postbabito carnis et sanguinis respectu, sequendum esse Deum, si pietatis causa, fratrum nostrorum offensas effugere non liceat.

10 *Quia zelus.* Quamvis profiterentur Davidis hostes sibi nihil minus esse in animo, quam attingere sacrum Dei nomen, falsos tamen eorum praetextus refutans, confirmat se pro Deo certare: modumque ostendit, quia zelo Ecclesiae Dei ardeat. Quanquam non tantum tractat de causa, sed dicit, quantumvis indigne tractetur, se tamen quasi oblitum sui induere sanctum affectum tuendae Ecclesiae, et simul gloriae Dei. Hoc ut melius liqueat, notandum est, quamvis ore iactent omnes se Deo relinquere suam gloriam, ubi tamen ad Legem, ad regulam pie vivendi ventum est, Deo illudere: neque id modo, sed furiose quoque impetere ipsum in suo verbo. Quasi vero in aëre tantum coli velit, ac non potius erexerit sibi solium inter homines, ex quo eos gubernet. Ideo David Ecclesiam hic substituit in Dei locum, non ut ad eam transferat quod illius proprium est, sed ut ostendat fabricari inane Dei nomen, ubi repudiatur vera pietatis regula, cuius Ecclesia fidelis est custos. Adde quod Davidi certamen erat cum larvato et adulterino Dei populo. Tota enim secta Saulis venditabat se titulo Ecclesiae: Davidem vero apostatam, vel putridum membrum esse iactabat. Hac indignitate David adeo non frangitur, ut libenter sustineat insultus omnes pro verae Ecclesiae defensione. Interim negat se privatis convitiis moveri: quia deposita sui cura tantum ob Ecclesiae oppressionem anxius ac moestus sit, imo dolore ardeat, et doloris ardore consumatur. Eodem pertinet secundum membrum: quia se nihil a Deo separatum habere significat. Aliter quidem accipiunt nonnulli, Impios, quum irruere vellent in Davidem, suos impetus vertisse in Deum, et ita suis blasphemiis sanctum virum oblique pupugisse: quia sciebant nihil ei fore molestius ad ferendum. Sed haec interpretatio nimis coacta est, sicut et altera, Davidem non secus fuisse supplicem quoties videbat Dei nomen probrose lacerari, quam si reus fuisset laesae maiestatis. Retineo igitur quod iam dixi, Davidem, sui oblitum, quicquid sensit doloris, hausisse ex sancto zelo, quo flagrabat quum videret sacrum Dei nomen indignis contumeliis affici. Quo exemplo docemur, quum natura nimis teneri simus et delicati ad ferendam ignominiam, mutandum esse praeposterum hunc affectum, ut magis nos excrucient probra quae in Deum redundant, hic enim et excandescere et fulminare oportet: privata autem maledicta placide vorare. Quoad enim didicerimus negligere propriam famam, nunquam in nobis accendetur verus zeli fervor, ut pro asserenda Dei gloria certemus. Porro quum David totius Ecclesiae personam sustinuerit, quicquid de se praedicat, impleri necesse fuit in summo capite. Ideoque non mirum est,

locum hunc ab Evangelistis Christo aptari, Ioann. 2, 17. Eadem quoque ratione Paulus Rom. 15, 3. 5. 6. ubi ad Christi imitationem hortatur fideles, secundum membrum ad eos omnes extendit: ubi etiam admonet quam late pateat haec doctrina, nempe ut Dei gloriae prorsus addicti, in omnibus suis dictis et factis eam studeant servare incolumem, et attente caveant ne sua culpa obscuretur. Iam vero quum Christus, in quo refulget solida Dei maiestas, non gravatus sit se probris omnibus obiicere ad tuendum Patris nomen, quam turpe nobis ac pudendum erit, eandem sortem recusare?

11. Et flevi, in ieiunio anima mea, idque fuit in opprobrium mihi. 12. Et posui vestimentum meum saccum, et fui illis in dicterium. 13. Fabulantur in me sedentes in porta, et *sum* cantilenae bibentibus siceram. 14. Ego autem precatio mea ad te Iehova, tempus beneplaciti Deus: in multitudine clementiae tuae responde mihi in veritate salutis tuae.

11. *Et flevi.* Hic a signis vel effectis probat se puro et rite composito zelo studuisse gloriae Dei, quod scilicet non efferbuerit carnis intemperie: sed potius suppliciter se demittendo, Deum elegerit moeroris sui testem, quo magis convincitur inflexibilis hostium eius contumacia. Saepe contingit, ut qui se animose opponunt pro gloria Dei, impios magis provocent et exasperent, quia contentiose et sine modestia dimicant: David autem hic testatur sic temperatum fuisse suum zelum, ut mollire debuerit vel ferream duritiem. Quanquam hac circumstantia ostendit quantopere fuerit oppressus hostium suorum petulantia, ut ne mutire quidem liberum esset, nec aliud restaret, quam lacrymis et moerore Dei causam defendere. Sublata enim, ut scimus, loquendi erat libertas: imo atrocibus conviciis repulsus fuisset damnati hominis sermo, quo maioris constantiae fuit, non desistere a suo zelo, nec abiicere voluntarium illum luctum, quem pietatis causa susceperat. Dicit ergo *se flevisse, animam suam fuisse in ieiunio, seque sacco vestitum,* quae luctus erant insignia Iudaeis. Quum hoc totum in ludibria et dicteria ab illis conversum fuerit, sequitur diabolico furore fuisse correptos. Et hoc exemplo muniri nos convenit, ne similis hodie contumacia, qua hostes Evangelii diabolos se magis quam homines produnt, nos exanimet. Danda interim opera est ne oleum abdamus camino, sed imitemur Davidem et Lot, quibus etsi impios reprehendere non licebat, animos tamen suos excruciarunt. Imo etiam ubi nos audire cogentur impii, optimum tamen sancti zeli condimentum erit modestia et humilitas. Qui Davidem volunt reatum subiisse pro suis hostibus, hoc confirmant, quia saccum induerit. Sed simplicius accipio, quum videret res adeo confusas, subiisse voluntarium moerorem, quo testatum faceret nihil sibi esse acerbius, quam videre sacrum Dei nomen contumeliis expositum.

13. *Fabulantur in me sedentes in porta.* Si a vulgaribus tantum scurris et quisquiliis hominum vexatus fuisset, hoc magis erat

tolerabile (neque enim mirum est, sordidos homines, quibus nulla est honesti cura, se absque verecundia prostituere) sed quum Iudices ipsi in eandem se petulantiam, gravitatis obliti, proiiciunt, multum crescit indignitas. Ideo diserte conqueritur David, se ipsis proceribus fuisse in proverbium. Nam quod *sedentes in porta* quidam de toto populo exponunt: primo frigidum est, deinde remotum a verbis Davidis, etsi enim omnium ordinum erat conventus in porta, soli tamen Iudices sedebant. Atque id confirmat secunda parte versus: quia per *bibentes siceram*, haud dubie primores, qui opibus et dignitate pollebant, designat. Haec vero summa fuit atrocitas, non modo gregarios homines exagitasse sanctum virum, sed ipsos iustitiae praesides et Ecclesiae antistites aliis fuisse antesignanos. Et quum idem hodie usu veniat, non abs re hoc exemplar nobis ante oculos statuit Spiritus. In Papatu ut quisque honore excellit, quo strenuum se probet fidei catholicae patronum, eo petulantius bacchatur contra Evangelium eiusque ministros. Imo hic morbus in cunctis fere Principibus grassatur: quia suam praestantiam non in virtute, sed effreni licentia constituunt. Probi autem Christi servi quo sunt apud eos loco? Certe haec una est neque postrema ex eorum curis, iocose non modo in mensa, sed in suis soliis eos suis dicteriis proscindere, ut fidem abrogent. Generaliter etiam, piis omnibus illudunt, et suaviter cantillant de eorum simplicitate, quasi pietatis causa temere se fatigent ac macerent.

14. *Ego autem.* Rarae fuit virtutis, ne illa quidem duritie percelli, ut desponderet animum David. Docet autem simul quo remedio se munierit contra grave scandalum. Nam quum suas facetias impii quasi machinas ingererent ad labefactandam eius fidem, dicit se precationem fudisse, qua insultus omnes repelleret: non dubium est quia apud homines obmutescere coactus fuerit, exclusus igitur a mundo, ad Deum se convertit. Nunc quoque eodem modo, quamvis apud impios nihil proficiant fideles, victores tamen stabunt, si seipsos contrahant ac colligant ad Deum orandum. Summa est, quum omnia expertus David, laborem suum irritum videret, relictis hominibus, egisse cum solo Deo. Quod sequitur, *tempus beneplaciti Deus*, secus exponunt multi interpretes, uno scilicet contextu legentes, *Ego Deum precatus sum tempore beneplaciti*, iuxta illud Iesaiae 55, 6. Invocate ipsum dum prope est. Alii sic resolvunt, Precatus sum ut veniret tempus beneplaciti, atque ut Deus mihi propitius esse inciperet. Ego autem potius existimo Davidem referre quid tunc solatii conceperit, quia hoc secum meditatus est, Quamvis nunc tempus sit turbulentum, ubi nihil videor orando proficere, erunt tamen Dei beneplacito suae vices. Sic et Habacuc 2, 1. staturum se dicit super speculam. Eodem modo Iesaias 8, 17. et Ieremias 14, 22. Exspectabo Dominum, qui abscondit faciem suam a Iacob. Haec enim est unica nobis vincendi ratio, dum spes nobis in tenebris illucet, ac beneplaciti exspectatio nos sustinet. Postquam ita suam perseverantiam David fulcivit, statim adiungit, *Responde mihi in multitudine bonitatis tuae*, fiduciam iterum colligens ex Dei natura. Et bonitati adiungit *salutis veritatem:* acsi diceret, certo effectu probari semper Dei clementiam, dum suis in desperatione succurrit. Hinc autem fluxit precatio, quod sensus suos ad Deum retrahens, ne ab impiis iactatus evanesceret,

persuasus fuerit, discussis tenebris, fore aliquando serenum tempus beneplaciti.

15. Erue me de luto ut non immergar, liberer ab adversariis meis, et a profundis aquarum. 16. Ne inundet me fluctus aquarum, et ne deglutiat me profundum, et ne claudat super me puteus os suum. 17. Responde mihi Iehova, quia bona clementia tua: in multitudine miserationum tuarum respice ad me. 18. Et ne abscondas faciem tuam a servo tuo, quia afflictio mihi, festina, responde mihi. 19. Accede ad animam meam, redime eam, propter adversarios meos libera me.

15. *Erue me ex luto.* Eandem qua ante usus est, similitudinem repetit, diverso tamen modo. Prius dixerat se demersum, nunc rogat ne mergatur. Denique quae sibi accidisse conquestus est, nunc deprecatur ne accidant. Sed haec varietas facile diluitur, quia initio ex suo sensu et experientia loquutus est: nunc autem ad exitum respiciens, spe liberationis in media morte vivit. Atque id clarius exprimit ultima particula, *ne claudat puteus os suum:* quod tantundem valet acsi dixisset, Ne me obruat afflictionum moles, atque absorbear a dolore. Obtestatio vero per Dei clementiam et miserationes, demonstrat quibus angustiis constrictus fuerit sanctus Propheta. Neque enim dubium est quin difficilem luctam sustinuerit dum arripit haec arma. Et certe ardui negotii res est, statuere Deum nobis propitium dum irascitur, et propinquum esse dum remotus est. Ideo colligit David quod huic diffidentiae opponat: et Dei clementiam, ac magnas miserationes implorans, se ideo tantum bene sperare ostendit, quia Deus sit misericors. Quod dicit, *Respice ad me,* tantundem valet acsi dixisset, Fac ut reipsa appareat me fuisse exauditum, dum scilicet mihi succurres. Proximo etiam versu idem agit. Subinde autem eadem iterando, tam acerbitatem doloris, quam studii ardorem declarat. Petit ne faciem suam abscondat Deus, non quia sibi timeat a repulsa, sed quia fieri non potest quin anxietas huc et illuc miseros homines agitet. Quia autem peculiariter servos suos ad se invitat Deus, unum se esse praedicat ex illorum numero. Neque enim (ut alibi admonui, et fusius postea dicendum erit) obsequia iactat quibus quicquam promeritus fuerit, sed potius gratuitae Dei electioni innititur: nisi quod simul pietatis suae testimonium reddit, quia fideliter Deum coluerit a quo fuerat vocatus. De festinatione etiam alibi satis disserui.

19. *Accede ad animam meam.* Quamvis fide persuasus esset, Deum sibi esse propinquum, ut tamen ab effectis metiri solemus Dei praesentiam vel absentiam, David hic ex carnis sensu tacite conqueritur procul a se abesse. Nam *appropinquandi* verbo intelligit nullam salutis suae curam fuisse Deo: nempe quantum ex re ipsa colligi poterat. Porro Deum implorans ut appropinquet ad vitam suam, quam visus fuerat deserere, praeclarum exhibet fidei suae do-

cumentum: imo quo crudelius urgetur, eo magis confidit Deum sibi fore redemptorem: sicuti alibi dictum fuit, principium hoc semper tenendum esse, Quia Deus superbis resistit, Iac. 4, 6. quamvis ad tempus dissimulet: fieri tamen non posse quin tandem compescat eorum insolentiam qui sine modo resistunt.

20. Tu nosti opprobrium meum et confusionem meam, et ignominiam meam: coram te omnes adversarii mei. 21. Opprobrium fregit cor meum, et afflictus sum: et exspectavi qui commiseraretur, et non erat: consolatores, et non inveni. 22. Et posuerunt in escam meam fel, et in siti mea potaverunt me aceto.

20. *Tu nosti opprobrium meum.* Confirmatio proximae sententiae. Unde enim fit ut maior pars, ubi impotenter ruere videt impios, ac instar diluvii grassari, animos despondeat, nisi quia putant obnubilatum esse coelum, ut Deus nihil in terris videat? Ergo Dei providentiam hic nobis succurrere oportet, ne dubitemus auxilio nobis mature venturum: quia neque oculos claudere potest ad nostras miserias, nec pati impunitam malorum licentiam, nisi seipsum abneget. In hoc ergo solatium recumbit David, quod Deum habeat doloris sui, metus, aegritudinum et curarum testem: quia scilicet mundi iudicem et gubernatorem nihil latet. Nec vero in repetitione ignominiae nimis verbosus est: quia tam gravibus tentationum machinis, quae fortissimum animum labefactare poterant, firmam munitionem opponere necesse fuit. Nihil ingenuis et cordatis hominibus acerbius est ignominia, dum vero ea duplicatur, imo plures simul aggestae cumulum efficiunt: quam singulari robore opus est ne obruamur? Nam morae taedio facile desperatio obrepit. Ergo ne oneri succumbat David, colligit, tam multas afflictiones quibus gravatur, non esse Deo incognitas. Ignominiae vero et probra tam ad externam speciem, quam ad eius affectum apte referentur: quia et passim fuisse derisum satis liquet, et fieri non potuit quin verecundiam una cum dolore tales sannae incuterent. Eadem ratione subiicit, *notos esse hostes suos Deo:* acsi diceret, Domine, tu scis me instar ovis unius circumdari a millibus luporum.

21. *Opprobrium fregit cor meum.* Clarius exprimit se non modo tristi desertionis specie fuisse pudefactum, sed moerori propemodum cessisse, quum diu pudefactus iaceret. Unde colligimus non sine lucta eum vicisse: nec ideo tam constanter sustinuisse tentationum fluctus, quod eius animum non attingerent: sed quia duriter perculsus, non minori fortitudine restiterit. Addit aliam circumstantiam, destitui se omnibus humanitatis officiis: non esse qui condoleat, vel in quem exoneret suos dolores, nam verbum נוד quidam accipiunt pro narrare: quia dum querimonias nostras effundimus apud amicos, inde aliquid levationis capimus. Hoc modo sibi conciliat Dei misericordiam, quia omnibus mundi auxiliis et solatiis privatus est. Deinde rursum inculcat, nihil hostes suos ad extremam saevitiam omittere. Quanquam autem metaphoricae sunt loquutiones,

miscere fel, aut venenum *cibo, et potui acetum,* sicuti apud Ieremiam 11, 19. mittere lignum in panem: Ioannes tamen cap. 19. vers. 29. non frustra impletam fuisse Scripturam memorat, ubi milites acetum Christo propinarunt in cruce: quia visibili signo repraesentari in Christo oportuit quam reprobi crudelitatem exercent in eius membra, sicuti Psalmo 22, 19. diximus, quum partitio vestium Christi facta fuit inter milites, non intempestive citari versum illum, Partiti sunt inter se vestes meas, et super vestitum meum iecerunt sortem: licet David figurate intelligat se fuisse spoliatum, suasque fortunas instar praedae fuisse direptas. Tenendus tamen genuinus est sensus, sancto Prophetae nihil relaxationis fuisse datum: quemadmodum si homo misere alioqui afflictus, cibum quoque et potum amarulentia corruptum reperiat.

23. Sit mensa eorum coram ipsis in laqueum, et pacifica eorum in rete. 24. Obtenebrentur oculi eorum ne videant, et lumbos eorum semper fac tremiscere. 25. Effunde super eos iram tuam, et furor indignationis tuae comprehendat eos. 26. Sit palatium eorum desertum, in tabernaculis eorum non sit habitans. 27. Quia quem tu percussisti persequuti sunt, et super dolorem vulneratorum tuorum numerarunt. 28. Adde iniquitatem super iniquitatem eorum, et ne ingrediantur in iustitiam tuam. 29. Deleantur de libro viventium, et cum iustis ne scribantur. 30. Ego autem pauper et dolens: salus tua exaltabit me.

23. *Sit mensa eorum coram ipsis in laqueum.* Sequuntur dirae imprecationes, in quibus tenendum est quod alibi docuimus, Davidem non sibi laxasse habenas, ut bilem suam profunderet (sicuti maior pars hominum iniuriis affecta, dolori suo intemperanter indulget) sed duce Spiritu sancto iustum Dei iudicium implorasse contra reprobos: deinde non egisse privatam causam, sed sancto gloriae Dei zelo fuisse impulsum ut ad eius tribunal citaret impios. Unde etiam factum est ut turbulenta passione minime abreptus fuerit, sicuti qui seipsos ulcisci cupiunt. Quum ergo Spiritus prudentiae, rectitudinis et moderationis has imprecationes dictaverit Davidi, non est cur eius exemplum obtendant qui vel suam iracundiam evomunt in quoslibet: vel impatientia perperam feruntur ad vindictam, ut neque intenti sint in rectum finem, neque modum servent. Prudentia enim opus est, quae discernat inter reprobos, et qui adhuc sunt sanabiles: rectitudine, ut nemo privatim sibi sit addictus: moderatione, quae animos ad placidam tolerantiam componat. Haec tria quum in Davide fuisse minime dubium sit, quisquis eum probe imitari cupiet, non temere caeco impetu prosiliat ad diras: deinde compescat turbidas animi sui passiones: neque sibi privatim sit addictus, sed studia sua affectusque ad quaerendam Dei gloriam adiiciat. Denique, ut veri simus imitatores Davidis, primum induere Christi personam necesse

est: ne idem quod olim discipulis obiecit, in nos hodie quoque torqueat, Nescitis cuius Spiritus sitis, Luc. 9, 55. Iam quia conquestus fuerat David, hostes posuisse fel in cibum suum: nunc precatur ut mensa illis cedat in laqueum: et quae ad pacem sunt, vertantur in rete: his verbis metaphorice optans, ut quaecunque illis in vitam et prosperam commoditatem destinata erant, Deus convertat in exitium. Unde colligimus, sicuti Deo propitio, quae naturaliter et per se noxia essent, adiumento sunt in bonum: ita eo infesto, maledici quaecunque utilia erant, ut totidem sint nobis exitii causae. Atque haec Dei ultio non levem metum incutere nobis debet, dum Spiritus sanctus pronuntiat, reprobis mortifera esse omnia vitae adminicula, Tit. 1, 15. ut sol ipse sanitatem in alis suis portans, Malach. 4, 2. nonnisi pestiferum odorem illis spiret.

24. *Obtenebrentur oculi eorum ne videant.* Quia duas hic praecipue facultates notat, libenter eorum sententiam amplector qui hanc volunt summam esse, Domine priva eos ratione, et intelligentia: deinde enerva eorum vires, ut prorsus inutiles sint ad omnem actionem. Scimus enim nihil recte posse agi, nisi praeluceat consilium, simulque ad exsequendum accedat facultas. Iam quum Ecclesiae hostibus immineat haec maledictio, non est quod nos terreat impiorum vel malitia, vel rabies: quia in manu Dei est subito eos percutere caecitate, ut nihil videant, et lumbos confringere, ut iaceant confusi.

25. *Effunde super eos iram tuam.* Non mirum est, Davidem longius insistere in istas imprecationes: quia furiosos Ecclesiae hostes, quibus metum iniicere voluit, scimus non facile moveri. Ergo ut desistant a sua petulantia, vehementius contra eos insurgit. Ceterum, fideles praecipue respexit David, qui malis oppressi, non alia fultura nituntur, nisi dum audiunt ex ore Dei, quam horribilis maneat ultio ipsorum hostes, si quidem reprobi sunt. Nam sanabiles optasset David poenis corrigi, sed desperatos exitio suo devovet: ne poenam quae illis decreta est, et quam merentur, effugiant. Proximo versu ultra progreditur, nempe ut Deus ad posteros usque iram suam effundat: sicuti non novum est patrum scelera reiici in sinum filiorum. Nam sicuti Spiritus instinctu diras istas concepit David, ita etiam sumpsit ex ipsa Lege, Exod. cap. 20, vers. 5. ubi pronuntiat Deus se poenas de impiis contemptoribus sumpturum usque ad tertiam et quartam generationem. Hoc modo maledici cupit eorum memoriam, ut ne mortuis quidem parcat Deus.

27. *Quia quem tu percussisti.* Crimen eorum profert, ut appareat dignissimos esse tam atrocibus poenis. Quidam autem hunc versum ita exponunt, Domine, plagis tuis non contenti, saevierunt in hominem miserum, qui iam manu tua vulneratus erat. Et certe quum humanitas opem afflictis afferre praecipiat, belluinam saevitiam prodit quisquis insultat oppressis. Hanc sententiam alii refellunt, nescio an satis firmo argumento, quod non proprie percussus fuerit David manu Dei, quia toto Psalmo de violenta hostium libidine conquestus est. Argutum igitur sensum excogitant: acsi diceret, Hostes suos improbe finxisse sibi esse iustam causam, quia gloriabantur se Dei ministros ad poenam de scelerato homine sumendam: sicuti ut plurimum impii, huius coloris obtentu, sibi quidvis impune contra

miseros licere putant: sicut etiam alibi dicitur, Venite affligamus eum: Deus enim deseruit ipsum, etc. Psalm. 71, 11. Ego autem potius vocari percussum existimo, quem Deus humiliare voluerit tanquam unum ex filiis suis, ut in ipsa castigatione nota aliqua paterni amoris insculpta esset. *Vulneratos* autem *Dei* nominat eodem fere sensu quo Iesaias capit. 26, vers. 19. mortuos Dei, nempe qui in ipsa morte sub Dei custodiá manebant. Neque enim promiscue ad omnes hoc extendi potest, sed ad fideles solos pertinet, quorum obedientiam Deus cruce examinat. Inde si arripiant impii occasionem maioris licentiae, non mirum est ipsos gravius damnari. Propositis enim talibus exemplis, eos ita secum ratiocinari decebat, Si in viridi hoc fit, quid igitur in arido? Luc. cap. 23, vers. 31. Nunc quum magis obdurescant, apparet contempta et odio pietatis contra filios Dei sic insolescere. Verbum יספרו, quod verti solet Narrabunt, secus interpretor, significat enim proprie numerare: ideoque apposite transfertur ad augmentum, quod scilicet mala malis addendo, ad summum usque cumulum dolorem perduxerint.

28. *Adde iniquitatem.* Quia און Hebraeis tam culpa interdum est, quam iniquitas, sic a quibusdam vertitur hoc loco, ut Deus poenas poenis accumulet. Alii etiam longius trahunt, ut scelerati homines de horum sceleribus poenas exigant. Atqui ex secundo membro satis liquet, id potius Davidem precari, quod etiam communi fere consensu receptum est, ut Deus impios Spiritu suo destituens, coniiciat in sensum reprobum, ne unquam ad resipiscendum adspirent. Nam quod interpretantur quidam *venire in iustitiam*, pro absolvi, videtur paulo dilutius quam exprimat loquutio. Ideo sic resolvi debent verba, Crescat magis ac magis eorum iniquitas, et a correctione abhorreant, ut constet prorsus alienatos esse a Deo. Haec autem loquendi forma, quum Scripturae sit familiaris, et subinde occurrat, non debet videri nobis aspera: et eam vitandae absurditatis causa inflectere, ut quidam faciunt, frivolum est. Exponunt Deum addere peccata peccatis, permittendo: et obtendunt hanc esse phrasin linguae Hebraicae: quod nemo Hebraeus fatebitur. Nec vero cavillis istis opus est ad Deum excusandum: quia sufficit, dum reprobos excaecat, iustas ei causas esse: ut frustra obmurmurent homines vel litigent, quasi non peccarent nisi illius impulsu. Etsi enim excaecationis causae interdum latent in arcano Dei consilio, sua tamen quemque conscientia redarguit: et nostrum est reverenter adorare et mirari quae sensum nostrum superant Dei mysteria. Neque enim abs re dictum est, iudicia eius profundam esse abyssum, Psalm. 36, 7. Certe quod ad praesentem locum spectat, ubi iudicia sua exsequitur Deus, nimis praeposterum esset eum involvere in partem culpae. Summa est, iusta Dei vindicta impios demergi in profundum iniquitatis gurgitem, ut nunquam ad sanam mentem redeant: ut qui sordet, sordescat adhuc, Apoc. 22, 11. Ceterum *iustitiam Dei* non interpretor active, qua donat suos electos, Spiritu suo eos regenerans: sed vitae sanctitatem quae ei probatur.

29. *Deleantur de libro viventium.* Haec ultima est imprecatio, et omnium maxime formidabilis, quae tamen semper impoenitentiam et obstinatam duritiem de qua nuper loquutus est, sequitur. Post-

quam ergo spem resipiscentiae illis abstulit, aeternum quoque interitum denuntiat: quia perire necesse est quicunque in libro vitae scripti non reperientur. Est quidem impropria loquutio, sed quae ad nostrum modulum non male accommodatur: quum liber vitae nihil aliud sit, quam aeternum Dei consilium quo suos praedestinavit in salutem. Certum est nihil posse in eo mutari. Deinde scimus, qui adoptati sunt in spem salutis, eos ante conditum mundum fuisse scriptos, Ephes. 1, 4. Sed quia incomprehensibilis sit aeterna Dei electio, respectu humani sensus scribi dicuntur quos Deus palam et apertis signis populo suo accenset. Sic rursus eadem ratione delentur quos Deus palam abdicat et exterminat e sua Ecclesia. Quia ergo David manifestari cupit Dei vindictam, merito hostium suorum reprobationem ad sensum nostrum accommodat: acsi diceret, Ne recenseas eos Deus in tuorum numero, vel ordine, nec colligantur cum tua Ecclesia, sed potius eos perdendo, declares abs te reiectos: et quamvis locum ad tempus occupent inter fideles, tandem eos reseca, ut appareat extraneos fuisse, quum domesticis permisti forent. Sicuti etiam dicit Ezec. 13, 9. Non inveniantur in arcano catalogo populi mei. Interea verum manet illud Ioannis 1, 2. 19. neminem qui vere fuit ex filiis Dei, unquam deficere. Sed quia fastuose iactant hypocritae se in Ecclesia esse primos, eorum abdicatio hac similitudine apte exprimitur, quum Spiritus pronuntiat eos deleri e libro vitae. Porro notandum est, *iustos* vocari secundo membro, omnes Dei electos: quia non ad immunditiem, ut Paulus dicit, 1. Thess. 4, 7. sed ad sanctimoniam vocati sumus, ut possideat quisque vas suum in honore, 1. Thessal. 4, 4. Et nota est illa Pauli gradatio, ad Romanos capite 8, 30. Quos elegit, eos vocat: quos vocavit, iustificat, etc.

30. *Ego autem pauper*. Ex hoc versu melius liquet quam procul abfuerit a turgido et feroci affectu, sicuti qui suas vindictas impotenter despumant. Neque enim dubium est quin se cum sacrificio contriti et humiliati Spiritus Deo hic offerat, ut hac mansuetudine gratiam sibi conciliet. Ideo addit continuo post, *Salus tua exaltabit me*. Certe qui sua intemperie feruntur ad vindictam, adeo non sunt deiecti, ut se nimium extollant. Hic autem mutua ponitur relatio inter dolorem quo iacebat oppressus, et Dei auxilium quo se erectum iri sperat. Interea quod alii ad desperationem trahebant, causam salutis sibi fore promittit. Posset etiam adversative resolvi sententia, Quamvis nunc afflictus moeream, salus tamen tua me exaltabit. Mihi tamen certum est, Davidem impetrandae misericordiae causa suam afflictionem in medium proferre. Nec tantum se erectum iri dicit, sed diserte ponit exaltationem, alludens ad arces in locis excelsis positas. Hoc enim proprie significat verbum שגב.

31. Laudabo nomen Dei in cantico, et magnificabo eum in laude. 32. Et placebit hoc Iehovae prae bove iuvenco, qui profert cornua et ungulas. 33. Viderunt afflicti, et laetabuntur quaerentes Deum: et vivet cor vestrum. 34. Quia audivit ad afflictos Iehova, et vinctos suos non despexit.

31. *Laudabo nomen Dei.* Hic iam alacriter exsurgit, et certa spe liberationis fretum triumphum canit victoriae. Quanquam enim Psalmum hunc discriminum metu perfunctus, composuit, certum tamen est, quum anxie trepidaret, haec eadem fuisse meditatum: quia gratiam, licet adhuc spe absconditam, certa fide apprehendebat. *Magnificari* autem dicitur Deus *laudibus nostris*, non quod immensae eius gloriae quicquam accedat, sed quia inter homines extollitur eius nomen. Iam quo se melius confirmet David, gratiarum actionem quam reddere Deo parat, boni suavisque odoris sacrificium fore docet. Nullus enim ad gratitudinem acrior adhiberi potest stimulus, quam ubi constat tantopere Deo placere hoc pietatis officium: sicuti non aliam bonorum omnium quae nobis largitur, compensationem exigit, quam ut celebretur per nos nomen suum. Quominus excusabilis est eorum ignavia qui laudes eius silentio vel oblivione supprimunt. Quamvis autem non omiserit David, neque neglexerit externa sacrificia quae Lex mandabat, merito tamen spiritualem cultum praetulit, qui omnium ceremoniarum finis erat. Qua de re plenius disseruimus Psalmo 50, 8. et 14. Interim notanda est Davidis modestia, quod licet ad coeleste exemplar conscenderet, non tamen gravatus est se demittere ad communem usum Ecclesiae, quasi unus esset ex vulgo: ut ex figuris legalibus disceret quod postea Evangelio clarius patefactum est, laudes Dei, quatenus ex ore nostro manant, impuras esse donec per Christum sanctificentur. Nunc vero plusquam stupida est eorum superstitio, qui externas rituum pompas, quae sacrificio mortis Christi sunt abolitae, in usum adhuc revocant, et ubi se fatigarunt nihil agendo, Deum putant rite placatum esse: quod nihil aliud est quam crassis velis obtegere legitimum hunc cultum, quem ceremoniis divinitus mandatis David longe praeferre non dubitat. Per *bovem iuvencum* intelligitur selectissimus: acsi diceret, nullum esse tam opimum vel pretiosum sacrificium quod aeque placeat Deo atque gratiarum actio.

33. *Viderunt afflicti.* Fructum suae liberationis aliis etiam communem fore docet, sicuti Psalmo 22, 23. et 26. et pluribus aliis locis iam vidimus: idque facit partim ut gratiam Dei apud fideles commendet, partim ut Deus ipse ad eum iuvandum sit propensior. Porro non intelligit fideles tantum amicitiae fraternae causa hoc spectaculo laetos fore, sed quia in unius hominis persona commune dabitur salutis pignus, qua etiam ratione afflictos vocat. Quicunque, inquit, Deum quaerunt, quamvis malis sint afflicti, animos recipient meo exemplo. Haec enim duo coniunctim sunt legenda: quoniam non cohaereret sensus nisi hoc modo, exemplum Davidis causam fore laetitiae piis Dei cultoribus, dum suis afflictionibus remedium quaerent. Et merito studium quaerendi Dei coniungit cum afflictione: quia sub Dei ferulis non omnes ita proficiunt ut sincero fidei affectu ab eo salutem petant. In ultima parte versus mutatio est personae, quae tamen sensum minime obscurat: imo haec apostrophe quasi in re praesenti efficacius exprimit quod volebat David. Nam eos compellans qui malis oppressi iacebant quasi exanimes, quandam effigiem resurrectionis ante oculos statuit: acsi diceret, Vobis o mortui, restituetur novus vigor, non quod intereat fides in Dei filiis donec extinctam alienae liberationis exemplum vivificet, sed quia suffocatum

lumen denuo accenditur, ut quodammodo reviviscat. Modum continuo post definit, quod scilicet commune sibi documentum gratiae Dei in Davide exhibitum persuasi, secure colligent respici inopes, et vinctos non despici. Videmus enim perinde accipere quod uni praestitum fuit acsi Deus re ipsa monstrasset se miseris omnibus ad opitulandum praesto fore.

35. Laudent eum coeli et terra, maria, et quicquid reptat in eis. 36. Quia Deus servabit Sion, et aedificabit urbes Iehuda, et habitabunt illic, et haereditate obtinebunt eam: 37. Et semen servorum eius haereditario possidebunt eam: et qui diligunt nomen eius, manebunt in ea.

35. *Laudent eum coeli.* Hinc certius colligere promptum est quod ante attigi, Davidem in hoc Psalmo, totius Ecclesiae fuisse interpretem, quia nunc in eam transfert quod de se peculiariter dixerat. Quod autem elementa sensu carentia hortatur ad laudandum Deum, hac hyperbolica loquendi forma ostendit non satis serio nos esse animatos ad canendas Dei laudes, quarum immensitas totum mundum superat, nisi adscendimus supra sensus nostros: praesertim vero hunc ardorem accendit in corde Davidis, Ecclesiae conservatio. Nec vero dubium est quin Spiritu Prophetico complexus sit totum illud tempus quo Deus regnum et sacerdotium in veteri populo stare voluit. Orditur tamen ab ea instauratione quae eius opera et manu repente post mortem Saulis illuxit, quum tristis dissipatio tam divini cultus interitum, quam terrae vastitatem minitaretur. Primo autem Sionem dicit salvam fore, quia Deus locum in quo volebat invocari, tuebitur, nec cultum a se praescriptum aboleri sinet. Postea ab Arca foederis et Sanctuario, benedictionem Dei ad totam terram extendit: quia in religione fundata erat populi felicitas. Ceterum intelligit mutationem in melius, non fore momentaneam, sed fixo et stabili Dei praesidio semper incolumen fore populum. Ideo regni sui auspiciis vere sancitum esse docet quod toties Deus in Lege promiserat, perpetuo scilicet fore terrae illius haeredes. Quieta enim statio temporali hospitio opponitur: acsi diceret, iam erecto sacro solio venisse tempus quo filii Abrahae absque migrationis timore fruantur quiete sibi promissa. Ultimo versu ad continuam aetatum seriem id extendit ut patres filiis, filii nepotibus acceptam possessionem de manu in manum tradant. Nam solida bonorum omnium perpetuitas Christo innititur, cuius figura erat David. Interea tamen breviter admonet, terrae demum haeredes fore qui legitimi erunt Abrahae filii. Blanditias enim excuti oportuit hypocritis, qui freti sola generis origine, quum a fide Patrum descivissent, terram haereditario iure suam esse perperam iactabant. Quamvis autem terra illa usque ad Christi adventum electo populo data fuerit, meminerimus coelestis patriae fuisse symbolum, ideoque verius hodie ac solidius impleri quod hic scribitur de Ecclesiae protectione: quia timendum non est ne excidat spiritualis templi aedificatio, in qua coelestis Dei virtus apparuit.

PSALMUS LXX.

Arg. Quia Psalmus hic pars est duntaxat quadragesimi, hoc forte sibi vult inscriptio Ad reminiscendum, quia David quinque istos versus aliunde sumptos in specialem aliquem usum accommodaverit. Verba tantum hic referam: interpretatio ex suo loco petatur.

1. Praefecto Davidis, ad reminiscendum. 2. Deus ad liberandum me, Iehova ad auxilium meum festina. 3. Erubescant et pudefiant qui quaerunt animam meam: convertantur retrorsum et pudefiant qui optant malum meum. 4. Perdantur super mercede pudoris sui qui dicunt mihi, Euge, euge. 5. Exsultent et laetentur in te omnes qui te quaerunt: et dicant, Semper magnificetur Deus, qui diligunt salutem tuam. 6. Ego autem pauper et inops, Deus festina ad me: auxilium meum et liberator meus es tu: Iehova ne moreris.

PSALMUS LXXI.

Arg. David de sua in Deum fiducia praefatus, partim eum liberatorem implorat: partim conqueritur de superbia hostium suorum: partim fidei suae confirmandae causa, se ad testandam gratitudinem comparat et accingit.

1. In te Iehova confido, ne pudefiam in aeternum. 2. In iustitia tua eripe me, et libera me, inclina ad me aurem tuam, et serva me. 3. Sis mihi in rupem fortitudinis, in quam ingrediar semper: mandasti ad servandum me, quia arx mea et propugnaculum meum tu es. 4. Deus mi libera me a manu impii, a manu improbi et violenti.

1. *In te Iehova.* Psalmum hunc scriptum fuisse putant de conspiratione Absalom: et quia senectutis suae meminit David, probabilis est coniectura. Iam quia nobis ad Deum accedentibus sola fides ianuam aperit, ut impetret David quod postulat, testatur suo more se non concipere fictas preces, sed serio ad Deum confugere: quia certo persuasus sit in eius manu repositam esse suam salutem. Nam qui circumagitur huc et illuc, et spes suas varie partitur, vel trepide secum disputat, vel contumaciter respuit Dei auxilium, vel impatienter fremit ac tumultuatur: indignus est cui opituletur Deus. Particula autem לעולם in fine primi versus, duplicem sensum recipit, sicuti docui Psalmo 31, 2. Nam vel tacita est antithesis inter

praesentes aerumnas, et laetiorem exitum quem sperabat David: acsi dixisset, Domine nunc quidem iaceo velut confusus, sed efficies ut aliquando liberer. Vel *non pudefieri in seculum*, tantundem valet ac nunquam pudefieri. Quia vero reliqua fere conveniunt cum principio Psalmi 31. quicquid hic sciens praetereo, inde petant Lectores, quos cupio taedio sublevare. In hac particula, *ad quem veniam semper*, quae illic non ponitur, breviter petit David, ita expositam sibi esse opem Dei, ut tutum receptum inveniat quoties periculi aliquid instabit, hoc est, Domine semper mihi apud te parata sit defensio: et quoties ad te confugiam, propitius occurras. Quod sequitur, *mandasti ad servandum me*, quidam interpretes resolvunt in tempus optativum: acsi David peteret se committi Angelorum custodiae. Sed melius est retinere praeteritum verbi tempus, ut se prioribus experimentis ad bene sperandum animet. Ad Angelos etiam restringere necesse non est verbum Mandandi: quia etsi illorum opera utitur Deus ad suos tuendos, quia tamen innumera media servandi penes eum sunt, indefinite accipio, Deum mandare de suorum salute quod decrevit, quoties favorem suum palam exserit aliquo signo, et nunc solo nutu, nunc per homines vel alias creaturas exsequitur quod apud se statuit. Interea non dubito quin significet David Deo sufficere suum imperium, quamvis aliunde subsidia non accersant: acsi diceret, satis ad nos servandos auctoritatis esse in solo Dei praecepto.

4. *Deus mi.* Quanquam singularis numerus ponitur, non tamen unum modo hominem designat: quia credibile est totas hostium copias, a quibus oppugnabatur complecti. Diximus autem alibi quantum hoc ad impetrandi fiduciam valeat, ubi nobis conscii sumus propriae integritatis, ut libere coram Deo conqueri liceat, iniuste nos et scelerate ab hostibus oppugnari, quia minime dubitandum est quin causam nostram Deus suscipiat, qui patronum se fore promisit iniuste oppressis.

5. Quia tu exspectatio mea, Domine Iehova, fiducia mea a pueritia mea. 6. Super te sustentatus sum ab utero, a visceribus matris meae tu extractor meus, in te laus mea semper. 7. Quasi prodigium fui magnis, et tu fiducia mea robusta. 8. Replebitur os meum laude tua, quotidie gloria tua.

5. *Quia tu.* Repetit quod paulo ante dixerat de fiducia: nisi forte hanc sententiam ad rem magis quam ad cordis affectum referre placeat, quasi diceret, ex beneficiis Dei, sibi materiam bene sperandi datam esse. Et certe non simpliciter hic refert, se in Deum sperasse, sed experientiam quoque simul coniungit: fateturque sibi iam puero exhibita fuisse gratiae documenta, ex quibus discere potuerit, nonnisi in solo Deo recumbendum esse. Etsi autem ab affectu ipso realem, ut ita loquar, fidei causam designat, colligere tamen inde licet quam efficax ad fovendam spem eius fuerit beneficiorum Dei recordatio. Cum hoc versu proximus etiam cohaeret: nisi quod longius progreditur David. Celebrat enim non modo quae a puero expertus fuerat beneficia, sed quibus, antequam in lucem ederetur,

iam affectus fuerat. Ac similis fere confessio habetur Psal. 22, 10. qua merito praedicatur admirabilis Dei virtus, et inaestimabilis bonitas in hominum generatione: cuius ratio, nisi ad eam essemus assueti, prorsus incredibilis foret. Nam si ad historiam diluvii obstupescimus, dum refert Moses Gen. 8, 13. in foetida stercorum congerie Noë vixisse cum familia decem menses, quum vitalem spiritum trahere non liceret: cur non aeque mirabimur foetum matris utero inclusum vitam in sordibus degere, quae semihorae spatio robustissimos quosque suffocarent? Sed ita scilicet nobis usu vilescunt Dei miracula. Spiritus autem non abs re ingratitudinem hanc castigat tam memorabilem Dei gratiam in ortu nostro commendans. Nam quum edimur in lucem, quamvis mater officium suum praestet, adsit obstetrix, multique alii opitulentur, nisi tamen Deus manum suam quodammodo supponens, susciperet nos in suum gremium, quid nobis fieret, et quae spes esset prorogandae vitae? Imo exitus ab utero, ingressus esset in mille mortes. Quare non abs re vocatur Deus *extractor ab utero*. Cui etiam respondet clausula versus, *in te laus mea semper*. Significat enim materiam laudandi Dei sibi continua serie fuisse suggestam.

7. *Quasi prodigium*. Transit nunc ad querimoniam, quod propter ingentes miserias quibus opprimebatur, passim fuerit detestabilis. Etsi autem aliqua in speciem repugnantia est in his verbis, Dei beneficiis semper fuisse ornatum et prodigii loco habitum, quia misere afflictus esset, utilissimam tamen doctrinam elicimus, nulla calamitatum mole obrutum fuisse quem de bonitate Dei gustum conceperat. Quamvis ergo se abominationi esse videret, non potuit tamen ullis tenebris extingui memoria bonorum, quae ad fidem dirigendam, instar lampadis, erat in eius corde. *Portenti* vero nomine non vulgaris calamitas exprimitur: quia nisi insolito modo oppressus fuisset, non exhorruissent ad tantam deformitatem quibus non ignota erat misera hominum conditio. Quo magis laudabile specimen constantiae fuit, non frangi nec debilitari pudore: sed, quo magis reiiciebatur a mundo, magis in Deum recumbere. Adversative enim resolvi debet sententia, Quamvis instar prodigii exsecrati sint eum homines, Deo tamen subnixum fortiter stetisse. Si רבים vertere libeat Multos, sensus erit, vulgo notas et celebres fuisse miserias Davidis: acsi in theatrum productus, populi oculos in se converteret. Melius tamen conveniet, meo iudicio, de Magnis vel proceribus intelligere. Haec vero indignitas quamlibet fortes animos non leviter percellit, si miserum hominem horrori habent qui videntur prudentia et iudicio excellere, et qui auctoritate praediti sunt. Mox quasi potitus voto suo, futurae gratitudinis testimonium addit. Et quo alacrius in bonam spem assurgat, plenis buccis se Dei laudes cantaturum promittit: neque id semel, sed infatigabili perseverantia.

9. Ne proiicias me tempore senectutis, secundum defectionem virtutis meae ne deseras me. 10. Quia dixerunt inimici mei de me: et qui observant animam meam, consultaverunt simul, 11. Dicendo, Deus dereliquit eum: persequimini, et comprehendetis eum: quia non eripiens. 12. Deus ne pro-

cul absis a me, Deus mi ad auxilium meum festina. 13. Pudefiant, deficiant adversarii animae meae, operiantur probro et pudore quaerentes malum meum.

9. *Ne proiicias.* Quia nuper retulit, Deum susceptorem fuisse animae suae ab infantia, deinde etiam in pueritia nutritum, totoque vitae curriculo fuisse salutis custodem: nunc senio confectus, in paternum eius gremium se reiicit. Nam quo nos magis deficiunt vires, sicut ipsa necessitas ad Deum quaerendum nos sollicitat, sic etiam speranda est eius ad nos iuvandos propensio. Summa est, Domine, qui me vegetum in flore aetatis sustinuisti, ne iam caducum et fere emarcidum destituas: sed quo magis tua ope indigeo, te ad misericordiam flectat meus defectus. Ex hoc versu non temere coniiciunt interpretes sermonem haberi in hoc Psalmo de coniuratione Absalom. Et certe horribile illud et tragicum spectaculum facere potuit ut non modo promiscuum vulgus, sed qui pollebant gravitate, quasi a monstro detestabili averterent oculos, quum filius patrem regno expulsum per ipsa quoque deserta ad necem quaereret.

10. *Quia dixerunt inimici.* Alia etiam circumstantia Dei misericordiam sibi conciliat, quod maiore licentia in ipsum saeviant improbi, dum existimant a Deo ipso reiectum ac proditum. Scimus enim pessimis etiam quibusque crescere animos et audaciam, ubi innoxios vexando, fingunt sibi nihil cum Deo esse negotii: quia non modo spes impunitatis eos confirmat, sed etiam de successu gloriantur, ubi nihil ad cohibendam eorum libidinem obstaculi apparet. Porro quod tunc Davidi accidit, filiis Dei prope ordinarium est, ut nihil non audeant contra ipsos improbi, dum sibi divinitus in praedam expositos esse fingunt. Quia enim Dei gratiam praesenti tantum fortuna metiuntur, quoscunque affligi patitur, contemni, relinqui, et proiici ab eo putant. Hinc se ad quidvis tentandum mutuo hortantur et acuunt, quia miseris nullus sit futurus vindex. Atqui proterva haec eorum insultatio vicissim animos nostros debet erigere: quia Dei gloriae interest re ipsa comprobari quod toties promittit, pauperibus et afflictis se opem laturum. Nec vero quod sibi veniam a Deo promittunt impii, haec stulta eorum imaginatio culpam extenuat: quin potius bis in Deum sunt contumeliosi, eripiendo quod ei maxime proprium est.

12. *Deus ne procul.* Quam difficilis et aspera fuerit illa tentatio, quum Davidem statuerent impii a Deo reiectum esse, vix satis potest exprimi. Neque enim vocem hanc inconsiderate spargebant: sed quum visi essent omnia prudenter expendere, quasi de re comperta ferebant sententiam. Ideoque heroicae fortitudinis fuit superare perversa eorum iudicia, ut Deum nihilominus sibi propitium esse confideret David, et familiariter ad eum confugeret. Nec dubium est quin *Deum suum* appellans, gravem illum durumque insultum hoc clypeo repellat. Auxilium vero Dei implorans, simul precatur ut pudefiant adversarii, donec consumpti fuerint. Quanquam haec verba in futuro tempore legere non erit absurdum, quia David precatione sua defunctus, saepe insurgere solet contra hostes, et quasi triumphum de ipsis agere. Sequutus tamen sum quod con-

textui melius quadrabat. Quia autem iam alibi exposui quomodo intelligi debeat haec imprecatio, nunc repetere nihil opus est.

14. Et ego semper sperabo, et adiiciam super omnem laudem tuam. 15. Os meum narrabit iustitiam tuam, quotidie salutem tuam, quia non cognovi numeros. 16. Incedam in fortitudinibus Domini Iehovae: memorabor iustitiae tuae solius.

14. *Et ego semper.* Iterum quasi victor emergens, gratiarum actionem meditatur. Quanquam non dubium est, quo tempore eius simplicitatem ludibrio habebant impii, inter illas angustias sic fuisse luctatum: quod colligimus ex verbo *sperandi*. Quamvis ergo neque malorum ullus se ostenderet exitus, et impii non desinerent superbe ridere eius fiduciam: sibi tamen in spe esse perseverandum statuit: sicuti haec vera est fidei probatio, attendere ad solam Dei promissionem, ut sola eius luce per densissimas afflictionum tenebras regatur. Hoc igitur sperare, cuius meminit David, ex certaminibus quae tunc sustinuit aestimandum est. Et se *additurum* pronuntians *super reliquas Dei laudes*, quam securus sit de optabili exitu demonstrat, perinde enim est acsi diceret, Domine quia pridem ad tua beneficia assuefactus sum, non dubito quin nova accessio novam quoque materiam mihi datura sit celebrandae tuae gratiae. Clarius deinde exprimit quale laudis sacrificium Deo offerre instituat, assiduum iustitiae et salutis eius praeconem se fore affirmans. Saepius vero antehac docui, non vocari Dei iustitiam qua cuique rependit quod suum est, sed fidem quam suis praestat in ipsis fovendis, tuendis, ac liberandis. Atque hinc nascitur inaestimabilis consolatio, dum salutem nostram audimus ita inniti Dei iustitiae, ut eandem cum hac firmitudinem habeat. *Salutem Dei* active sumi hoc loco satis notum est, eam iustitiae adiungit tanquam causae effectum: quia non aliunde persuasus erat se fore salvum, nisi quia iustus erat Deus, nec seipsum abnegare poterat. Iam quia toties, ac tam variis modis, tamque mirabiliter servatus fuerat, ideo continuum sibi studium fore dicit celebrandae gratiae Dei. Particulam כִּי adversative quidam resolvunt, Quamvis incomprehensibilis mihi sit Dei salus, vel captum meum excedat, ego tamen eam narrabo. Sed propria significatio aptius convenit: quia nihil est quod magis accendere animos nostros debeat ad canendas Dei laudes, quam ubi nos innumeris beneficiis prosequutus est. Nam ut ad specimen unum vel alterum torpeant, ut frigeant in exiguo numero: ipsa tamen immensa multitudo torporem et frigus nisi corrigat, minime excusabilis est nostra ingratitudo. Discamus ergo, non leviter et quasi cum fastidio gustare Dei bonitatem, sed sensus omnes nostros extendere ad eius amplitudinem, ut nos in admirationem rapiat. Porro mirum est quomodo in mentem venerit Graeco interpreti vertere, Non novi literaturam. Indignus error est notatu, nisi quod olim fanatici homines, ut sibi applauderent in sua inscitia, iactabant Davidis exemplo spernendas esse omnes literas, et scientias liberales: sicut hodie Anabaptistae non alio praetextu se pro spiritualibus venditant, nisi quod omnis scientiae sunt expertes.

16. *Incedam in fortitudinibus.* Commode etiam vertere licet, Ingrediar in fortitudines, atque haec interpretatio non minus est probabilis. Sicuti enim in periculis animos nostros occupat trepidatio et anxietas, quia ad reputandam Dei virtutem non satis sumus attenti: ita unicum levandae in malis anxietati remedium est, penetrare in Dei fortitudines, ut nos undique muniant. Sed quia optime convenit altera lectio quae magis recepta est, discedere ab ea nolui, quanquam in sensu variant interpretes. Quidam exponunt, Prodibo ad bellum fretus Dei virtute: quod meo iudicio, nimis restrictum est. Incedere enim tantundem valet ac manere in firmo ac perpetuo statu. Etsi enim non sine molestia nituntur fideles, neque alacriter volitant, quin potius prae lassitudine gemunt: quia tamen obstacula et difficultates invicta animi magnitudine superant, neque retrocedunt, neque declinant a recta via, saltem desperatione non concidunt, ideo dicuntur pergere, donec cursum absolverint. In summa, gloriatur David se nunquam frustratum iri Dei auxilio, donec ad metam pertigerit. Quia autem nihil in hac tanta infirmitate difficilius vel rarius est, quam perseverare, sensus omnes suos colligit ad unam Dei iustitiam. Quod enim se tantum illius memorem fore dicit, huc spectat, se relictis omnibus pravis fiduciis, quibus totus fere mundus circumagitur, in Dei protectione fore prorsus defixum, ne vagetur post suas imaginationes, vel huc et illuc abstrahatur. Augustinus plus centies ad evertenda operum merita hoc testimonio utitur, et plausibiliter iustitiam quae gratis a Deo donatur, meritoriae hominum iustitiae opponit, fatendum tamen est, in alienum sensum torqueri verba Davidis, qui simpliciter intelligit neque consilio proprio, neque industriae, neque virtuti inniti, neque ullis opibus, ut secure sibi salutem promittat: sed hoc unum sibi esse propositum, quia iustus est Deus, fieri non posse ut ab eo deseratur. Iustitia enim Dei, ut nuper attigimus, non gratuitum illud donum quo sibi reconciliat homines, vel regenerat in vitae novitatem, sed fidem in servandis promissis significat, qua se aequum, et rectum, et veracem probare vult erga suos cultores. Solam vero Dei iustitiam sibi in oculis et memoria fore dicit: quia nisi attente ad eam restringimus sensus omnes nostros, miras habet illecebras Satan quibus nos in vanitatem abducat. Simul enim ac variae spes obrepserint, nihil proclivius est quam diffluere: et quisquis Dei gratia non contentus, vel tantillum subsidii aliunde accerset, documentum suo lapsu aliis praebebit quam evanidae sint omnes mundi fulturae quae Dei auxilio miscentur. Quod si in externo vitae statu gradum aliter tenere non potuit David, quam se, abdicatis omnibus aliis fiduciis, reiiciendo in Dei iustitiam: ubi de spirituali aeternaque vita agitur, si vel minimum delapsi fuerimus a gratia Dei, qualis futura est nostra firmitas? Negari igitur non potest, quin partitio quam inter liberum arbitrium et Dei gratiam comminiscuntur Papistae, miseras animas in ruinam praecipites agat.

17. Deus docuisti me a pueritia mea, et hucusque annuntiabo mirabilia tua. 18. Et etiam usque ad senectutem et canitiem, Deus, ne deseras me, donec annuntiem robur tuum

generationi, cunctis venientibus fortitudinem tuam. 19. Et iustitia tua, Deus, usque in excelsum: quia fecisti magnifica: Deus quis similis tibi?

17. *Deus docuisti me.* Iterum recitat quantopere obstrictus sit Dei beneficiis, non modo ut se ad gratitudinem hortetur, sed ut spem suam continuet in futurum tempus, sicuti patebit ex proximo versu. Iam quum Deus tam verbo quam factis nos doceat, secundam speciem hic notari certum est, quod scilicet a pueritia usque continuis experimentis didicerit David, nihil melius esse quam recumbere in unum Deum. Porro ne unquam privetur hac reali doctrina, testatur se in ea rite profecisse. Nam in hunc finem mirabilium Dei se praeconem fore dicit, ne sua ingratitudine, beneficentiae Dei cursum abrumpat. Hinc vero dependet ista precatio, ne in sua senectute excidat. Sic enim ratiocinatur, Quum te ab initio semper tam liberalem ostenderis, o Deus, nunc quum me deficere vides, num manum porriges ad opitulandum? Atque omnino sic statuendum est, postquam nos adhuc infantes dignatus est amore suo Deus, pueros complexus est eodem favore, totoque vitae curriculo benefacere non desiit, fieri non posse quin sibi ad extremum constet. Ideo particula גם illative accipitur: acsi colligeret, Deum, cuius nunquam exhauritur bonitas, et qui mutabilis non est instar hominum, eundem erga senes fore qui fuit erga pueros. Alio deinde argumento precationem suam confirmat, quia si fatiscat in senio, simul etiam evanescet gratia Dei, qua hactenus fuit sustentatus. Nam si gratiam suam Deus tenui gustu libatam mox subducat, nonnisi ad momentum vigebit eius memoria. Si vero pluribus suis beneficiis ornatos in extremo vitae actu deserat, hoc etiam modo gratiam perdet eius liberalitas. Se ergo ad finem usque iuvari David postulat, ut posteris commendet aequabilem gratiae Dei cursum, ac in morte ipsa testetur, Deum fideles qui ad eum confugiunt, nunquam frustrari. Nam per *generationem et eos qui venturi sunt*, filios et nepotes intelligit, ad quos non aliter potest gratiae Dei memoria propagari, donec numeris omnibus absoluta, cursum suum compleverit. *Robur et fortitudinem* tanquam effectus iustitiae Dei recenset. Interim tamen his elogiis ornat liberationis modum, de qua sibi gratulatur, acsi diceret, exhibitum in eo fuisse rarae virtutis et potentiae documentum.

19. *Et iustitia tua.* Alii hunc versum contexunt cum proximo, et verbum narrabo ἀπὸ τοῦ κοινοῦ repetentes, Iustitiae nomen vertunt in accusativo casu. Sed quia in eo parum est momenti, non insisto. Pluribus quidem verbis idem quod prius dixerat, prosequitur David, ac primo, iustitiam Dei in sublime dicit esse evectam: deinde magnifice operatum esse: tandemque prae admiratione exclamat, Quis similis tibi? Est autem hoc notatu dignum, iustitiam Dei, cuius propinqui nobis et conspicui sunt effectus, locari tamen in excelso, quia sensu nostro non comprehenditur. Nam dum eam nostro modulo metimur, minima quaeque tentatio nos absorbet. Ergo, ut ei aditus ad nos servandos pateat, ad concipiendam eius amplitudinem, sursum ac deorsum, longe et late mentes nostras diffundi oportet. Eodem refertur secundum membrum de magnificis Dei operibus:

quia si cognitae eius virtuti tribuimus iustam ac debitam laudem, nunquam nos deficiet bene sperandi argumentum. Tandem eo usque progredi oportet bonitatis Dei sensum, ut nos in admirationem rapiat. Sic enim fiet ut in Deo solo acquiescant mentes nostrae, quae huc et illuc subinde prava inquietudine feruntur. Nam siqua nobis ingeritur tentatio, protinus ex musca facimus elephantem: imo fabricamus altissimos montes, qui Dei manum a nobis arceant. Interim Dei potentiam maligne restringimus. Huc ergo tendit exclamatio Davidis, ut discamus fide perrumpere, et omnibus impedimentis praeferre Dei potentiam, sicuti meretur. Nam etsi fatentur omnes verbo, nullum esse Deo similem, vix tamen centesimus quisque penitus ac serio persuasus est, eum unum ad servandum sufficere.

20. Quia videre me fecisti tribulationes magnas et malas, conversus vivificabis me, et ex abyssis terrae conversus extolles me. 21. Multiplicabis magnitudinem meam, et conversus consolaberis me. 22. Etiam ego canam tibi in organo musico veritatem tuam Deus meus, psallam tibi in cithara Sancte Israël. 23. Exsultabunt labia mea dum psallam tibi, et anima mea quam redemisti. 24. Etiam lingua mea quotidie annuntiabit iustitiam tuam: quia pudefecti sunt, quia ignominia affecti sunt quaerentes malum meum.

20. *Quia videre me.* Scitur verbum Videndi apud Hebraeos transferri ad alios sensus: itaque mala sibi ostensa fuisse queritur David, quae perpessus fuerat. Siculi autem Deo fert acceptas suas liberationes: ita rursum nonnisi eius consilio et voluntate sibi quicquid pertulerat malorum fuisse inflictum agnoscit. Sed primo tenendum est eius consilium, nam ut comparatione illustret Dei gratiam, recenset quam duriter afflictus fuerit. Si prospera fortuna semper aequabiliter usus esset, erat cur sibi gratularetur: sed non sensisset quid sit incredibili Dei virtute eripi ab interitu. Nam ad mortem usque descendere necesse est ut Deus appareat redemptor. Quia enim nascimur sine sensu et intelligentia, prima vitae nostrae origo non satis clare auctorem ipsum nobis demonstrat: sed ubi in desperatione succurrit Deus, resurrectio ipsa nobis illustre est gratiae eius speculum. Hoc modo Dei beneficium amplificat David, quod demersus in profundam abyssum, eius tamen manu eductus in lucem emerserit. Neque solum Dei beneficio se incolumem esse praedicat, sed dignitate fuisse auctum: quae mutatio velut restitutionis cumulus fuit, perinde acsi ex inferis in coelum usque evectus foret. Quod tertio repetit, Deum fuisse conversum, ad providentiae eius commendationem spectat: acsi diceret, nihil sibi fortuito accidisse adversi: quia simulac illuxit Dei favor, mutatae fuerint vices.

22. *Etiam ego.* Prorumpit adhuc in gratiarum actionem: quia intelligit in hunc finem tam liberaliter Deum suis opem ferre, ut celebretur eius bonitas. In nominibus *Nebel et Citharae* alludit ad morem tunc receptum, nec enim dubium est quin pars illa fuerit

legalis paedagogiae, et umbratilis cultus, ad citharam et nablum canere Dei laudes. De publicis gratiarum actionibus loquor: quia etsi privatim non vetamur interponere musica instrumenta, a templis tamen manifesto Spiritus sancti edicto arceantur, dum Paulus 1. Cor. 14, 13. nonnisi cognita lingua benedicere vel orare permittit. *Veritatis* nomine intelligit, quum divinitus servatus est, mercedem spei suae fuisse redditam. Sunt enim res coniunctae in separabili nexu, promissiones Dei, et veritas in ipsis praestandis. Nisi autem credamus ex Dei verbo, insipida nobis erunt quaecunque beneficia conferet. Nunquam etiam vel ad preces, vel ad gratiarum actiones incitabimur, nisi eodem verbo praelucente. Quo magis detestabilis est diabolici hominis Serveti furor, qui precandi regulam perverti docet si fides promissionibus alligatur, quasi vero nobis ad Deum accessus pateat, donec sua voce nos invitet. Proximo versu melius exprimit se non simulate, nec defunctorie gratias acturum Deo: quia serio fervore ad hoc pietatis officium prosiliet. Figuris enim quibus utitur, breviter intelligit nullum sibi maius oblectamentum fore, quam in Deo laudando: atque ita oblique profanam eorum laetitiam perstringit, qui posthabito Deo sibi in rebus prosperis gratulantur. Eodem ultimus quoque versus tendit, nullam scilicet suave et optabile sibi fore gaudium, nisi coniunctum cum Dei laudibus, et hunc sibi iucundissimum fore fructum, celebrare laudibus suum redemptorem.

PSALMUS LXXII.

Arg. David totius Ecclesiae nomine, vota pro continuo regni sibi promissi successu concipiens, simul docet veram piorum felicitatem in eo esse positam, dum sub manu Regis divinitus electi reguntur.

1. Solomonis. Deus iudicia tua Regi da, et iustitiam tuam filio Regis. 2. Iudicabit populum tuum in iustitia, et pauperes tuos in iudicio. 3. Proferent montes pacem populo, et colles in iustitia. 4. Iudicabit pauperes populi, servabit filios afflicti, et confringet calumniatorem. 5. Timebunt te cum sole, et coram luna generatio generationum. 6. Descendet sicut pluvia in herbam sectam, sicut imbres irrigantes terram.

1. *Solomonis.* Inscriptio Psalmi auctorem non designat, nam quum diserte in fine dicatur hanc fuisse ultimam orationem Davidis, magis probabile est Psalmum ab eo fuisse scriptum. Nisi forte votum patris sui Solomo successor, quo notius esset ac magis in populo celebre, in numeros digessit, quod a verisimilitudine non abhorret. Sed quia ל Hebraeis plura significat, resolvere licebit, carmen hoc fuisse in gratiam Solomonis compositum. Quod si recipimus, notandum tamen erit, sub unius hominis persona comprehendi perpetuam

regni statum. Ceterum, omnibus probe expensis, in hanc coniecturam libenter inclino, quod David inter ultimos spiritus precatus fuerat redactum fuisse in formam Psalmi a filio, ut aeternae memoriae consecraretur. Nam hoc videtur ut de re maxime seria, consulto fuisse additum, ultimam esse Davidis precationem: quo attentius fideles et maiori ardore cum memorabili sancti Regis voto sua ipsi quoque coniungerent. Ceterum, quia Solomo argumentum a patre sumptum poëtico tantum nitore ornavit, sit nobis David praecipuus auctor. Qui simpliciter vaticinium esse volunt de regno Christi, videntur nimis violenter torquere verba. Deinde semper cavendum est ne Iudaeis obstrependi detur occasio, acsi nobis propositum esset sophistice ad Christum trahere quae directe in eum non competunt. Sed quum David Dei mandato unctus in Regem, sciret hac lege se et posteros suos solium tenere, ut tandem potestas et imperium ad Christum perveniret: deinde in hoc regno ita contineri ad tempus terrenam populi salutem, ut ex umbra illa praestantius tandem aliquid emergeret, nempe spiritualis et aeterna felicitas: merito de huius regni perpetuitate ita fuit sollicitus, tamque ardenter pro ea precatus est, ut inter extremos spiritus votum suum repetens, testatum esse voluerit, hanc ex omnibus suis curis summam esse. Nam quod de aeterna dominatione hic habetur, non ad unum hominem, vel paucos, imo ne ad viginti quidem secula restringi potest: sed notatur successio, quae in Christo finem et solidum complementum habuit.

1. *Deus iudicia*. Quanquam David apud quem deposita fuerat promissio, anxie sub mortem, filium qui regni successor futurus erat, Deo commendavit: non dubium tamen est quin dictaverit toti Ecclesiae communem orandi formam, tum ut singuli fideles non aliter sibi bene et feliciter fore persuasi, quam sub uno capite, legitimum hunc ordinem colerent: tum ut ab illo umbratili regno ad Christum usque deducerentur. Summa autem est, ut Deus Regem a se electum Spiritu rectitudinis et prudentiae instruat. Nam *iustitiae et iudicii* nominibus formam gubernandi rite compositam intelligit: eam tyrannicae et effreni profanorum Regum licentiae opponens, qui posthabito Deo, pro arbitrio suo dominantur, atque ita terrenis aliis Regibus sacrum Israëlis Regem coelesti unctione praeditum distinguit. Quanquam interea colligimus ex eius verbis, nullum regimen posse in mundo rite constitui, nisi Dei auspiciis, et praeeunte eius Spiritu. Nam si propria virtute satis instructi essent Reges, frustra aliunde precario rogaret David quod ipsis domi suppeteret. Nunc vero Dei iustitiam et eiusdem iudicium Regibus dari postulans, nullos ad obeundum munus idoneos esse admonet, nisi quatenus Dei manu formantur. Ideo apud Solomonem Prov. 8, 15. clamat eius sapientia Reges per se regnare. Nec vero mirum est, quum res sit praestantissima ordo politicus, Deum velle agnosci eius auctorem, sibique omnem eius laudem vendicare. A genere tamen ad speciem descendere convenit: quia quum singulare Dei opus sit rectum in mundo principatum erigere ac tueri: multo magis necesse fuit, in sacro illo regno, quod prae aliis elegerat, fovendo et conservando peculiarem Spiritus sui gratiam proferre. Per *filium Regis* non dubium quin successores intelligat. Quanquam simul ad oraculum re-

spicit, De fructu ventris tui ponam super sedem tuam, Psal. 132, 11. Atqui nulla in posteris Davidis reperietur talis soliditas, donec ad Christum ventum fuerit, nam scimus, mortuo Solomone, collapsam fuisse regni dignitatem, ab eo tempore imminutas et accisas fuisse opes: donec populo in exilium traducto, et Rege probrose occiso, funesta regni clades accidit. Nec vero post reditum talis fuit restitutio, quae magnam spem faceret, donec tandem ex arido trunco Isai prodiit Christus. Ideoque inter Davidis filios primum gradum tenet.

2. *Iudicabit populum tuum.* Quidam optative legunt. Alii retinent futurum tempus, ut sit prophetia, sed rectius est aliquid medium subaudire. Quaecunque enim postea dicentur, manant ex illa Dei benedictione, si Rex ornatus fuerit iustitia et iudicio. Ita igitur resolvi oratio debet, Guberna Deus Regem nostrum ut iudicet, vel hoc modo, Ubi donatus fuerit tua iustitia, tunc vere indicabit. Est enim donum longe praestantius, bene regere populum, quam ut e terra proveniat. Spirituale vero Christi regimen, quo omnia instaurantur in perfectum ordinem, multo magis coeleste est donum. Quanquam autem in genere de toto populo priore membro loquitur, nominatim adiungit *pauperes*, qui propter inopiam suam et infirmitatem alieno subsidio indigent, et quorum gratia Reges armati sunt gladio, ut iniustis eorum oppressionibus succurrant. Hinc etiam nascitur pax, cuius fit mentio versu 3. Nam quum hoc nomen Hebraeis non quietem modo, sed prosperos omnes successus denotet, David populum tunc feliciter habiturum docet, si formatus fuerit publicus status ad iustitiae normam. *In proventu* vero *pacis*, metaphora est a terrae foecunditate sumpta, acsi dixisset nullum fore angulum felicitate vacuum. Nam *montes* ut plurimum laborant sterilitate, vel saltem non abundant tanta frugum copia ut valles. Ceterum, tam *pacis* quam *iustitiae* nomen cohaeret utrique membro, et bis repeti debet, acsi dixisset, In iustitia pacem diffusum iri per omnes terrae partes. Alii simpliciter legunt Iustitiam, sed ב non videtur esse supervacuum.

4. *Iudicabit pauperes.* Finem et fructum iustae gubernationis prosequitur, et quod breviter attigerat de afflictis populi, fusius explicat. Tenendum est vero illud principium, non aliter fieri ut se contineant Reges in iustitia et aequitate, nisi per Dei gratiam: quia ubi non praeest e coelo Spiritus rectitudinis, omne imperium in tyrannidem et latrocinium vertitur. Quia autem pollicitus fuerat Deus sibi curae fore pauperes et afflictos populi sui, ut obtineat David quod pro Rege concipit votum, id in pauperum solatium tendere ostendit. Nulla quidem est apud Deum personarum acceptio: sed non abs re Deus tenues, qui iniuriis et violentiae magis sunt obnoxii, prae aliis commendat. Tollantur enim leges et iudicia, quo quisque erit potentior, ad fratres suos quoque opprimendos praevalebit. Qui ergo nonnisi publica defensione tuti sunt, his Regem fore praesidio David specialiter commemorat, vindicemque fore testatur ubi indigne violati fuerint. Porro trita est loquendi forma Hebraeis, filios afflicti pro afflictis dicere: sicuti Graeci interdum loquuntur, ut quum υἱους ἰατρων dicunt pro medicis. Quia vero in sublevandis et tuendis pauperibus partes obire Rex non potest quas ei

assignat David, quin auctoritate et manu compescat improbos, non temere additur in fine versus, *violentos* vel praedones, ubi vigebit iustitia, *confractum iri.* Neque enim exspectandum est dum ultro cedant, sed gladio reprimendi sunt, ne lasciviat eorum improbitas et audacia. Cordatum igitur principem esse oportet, atque animose paratum ad cohibendos improbos, ut mansueti et modesti ius suum obtineant. Atque ita nemo ad regendum populum erit idoneus nisi qui didicerit severus esse ubi res ita postulat: quia fieri non potest quin sub molli et ignavo principe, vel etiam nimis facili et remisso grassetur licentia. Ac vere olim dictum fuit, deterius esse sub principe vivere cuius indulgentia omnia licent, quam sub tyranno ubi nulla est libertas.

5. *Timebunt te.* Si per apostrophen legas, poterit hoc ad Regem non incommode referri, haec scilicet praecipua fore dignitatis insignia quae reverentiam ei apud subditos concilient, si ius cuique suum aequabiliter reddat: humanus sit ad iuvandos miseros, et ad domandam malorum audaciam severus. Sed melius conveniet sine mutatione personae interpretari de ipso Deo. Quanquam enim inaestimabile bonum est, aequitatem mutuo coli inter homines, maiori tamen in pretio meretur esse Dei cultus. Ideoque piae sanctaeque gubernationis fructum non abs re David commendat, quod pietatem et timorem Dei secum afferet. Ideoque Paulus 1. Tim. 2, 2. iubens orare pro Regibus, finem hunc diserte exprimit, ut tranquillam sub ipsis vitam degamus cum omni honestate et pietate. Quia ergo periculum est ne collapso ordine politico, dissipetur religio ac pessum eat Dei cultus, postulat David ut Deus nominis sui ac gloriae respectum habeat in Rege conservando. Hoc eodem argumento et Reges admonet sui officii, et populum ad precandum stimulat: quia nihil praestantius est quam ad procurandum Dei cultum votis omnibus eniti. Iam ubi ad Christum venitur, hoc longe verius in eum competit: quia non alibi quam in eius regno fundata est vera pietas. Et certe Dei cultum usque ad finem mundi protendens David, obiter significat, se animo conscendere ad aeternum illud regnum quod pollicitus fuerat Deus.

6. *Descendet.* Quanquam videtur asperior esse similitudo, concinne tamen et scite exprimit quantum utilitatis in commune proveniat ex probo et legitimo regni statu. Scimus enim tonderi prata initio aestatis, ubi iam dominatur calor: ita nisi humorem novum sugeret terra, ipsae quoque radices propter terrae nuditatem arescerent. Docet ergo David, non aliter Deum consulere Ecclesiae suae saluti, sub Regis manu eam protegendo, quam irrigatione terram ab aestu defendit. Hoc vero praecipue in Christo videmus impleri, qui arcanam gratiam stillando, facit Ecclesiam suam pullulare.

7. Florebit in diebus eius iustus: et multitudo pacis, donec non sit luna. 8. Et dominabitur a mari usque ad mare, et a flumine usque ad terminos terrae. 9. Coram ipso procident incolae deserti, et inimici eius pulverem lingent. 10. Reges Tharsis et insularum munus afferent: Reges Scheba et

Seba donum adducent. 11. Et prosternent se coram eo omnes Reges, omnes Gentes servient ei.

7. *Florebit.* Necesse non est saepius repetere quod semel dixi, pendere has omnes sententias ex primo versu. Ergo ut floreat iustus, et prospere habeat populus, precatus est David, Regem ornari iustitia et iudicio. Solomonis quidem officium fuit iustos tueri: sed proprium Chrisi est iustos facere: quia non tantum ius suum cuique reddit, sed Spiritu suo animos reformat. Et hoc modo iustitiam postliminio reducit, quae alioqui exsularet a mundo. Hanc sequitur Dei benedictio, qua suos omnes exhilarat, dum sub Rege Christo nihil sibi ad solidam felicitatem deesse vident. Si nomen *pacis* in proprio sensu et magis restricto accipere libeat, non repugno. Et certe ad summam beatae vitae nihil pace optabilius: quando inter bellicos tumultus nihil fere iuvat rerum omnium abundantia, sed corrumpitur et perit. Quod autem dies Regis prorogat usque ad finem mundi, hinc melius liquet, Davidem non modo comprehendere posteros suos qui terrenum solium occuparunt, sed conscendere ad Christum, qui a morte resurgens, coelestem sibi vitam ac gloriam acquisivit, ut Eccelesiam suam sine fine moderetur.

8. *Et dominabitur.* Quia Dominus terram populo suo in haereditatem promittens, hos quatuor limites assignaverat, Genes. 15, 18. significat David, salvo et incolumi regno integram fore promissae terrae possessionem: ut intelligant fideles nonnisi florente regno, Dei benedictionem constare suis omnibus numeris. Dominaturum ergo pronuntiat a Mari rubro, vel sinu illo maris Aegyptiaci usque ad mare Syriacum quod Palaestinae vocant: deinde ab Euphrate usque ad desertum magnum. Iam si quis excipiat, Non congruere tam angustos fines Christi imperio, quod propagari debuit ab ortu solis usque ad occasum: solutio facilis est, Davidem accomodare suo tempori: quia nondum amplitudo illa clare patefacta erat. Exorsus est igitur ab ea descriptione quae sub Lege et Prophetis nota et celebris erat: imo et Christus ipse regnum suum inde auspicatus est antequam penetraret in ultimas terrae plagas: sicuti Psalmo 110, 2. dicitur, Sceptrum virtutis tuae emittet Dominus e Sion. Sed paulo post ampliare fines incipit, transmarinos Reges fore etiam tributarios docens, sicuti incolas deserti iugum subituros. Quantum ad ציים non dubito quin hoc nomine designet qui versus Meridiem longius aberant a terra Chanaan. Et in genere statim addit Propheta, *hostes Regis terram osculaturos* in signum reverentiae. Scimus enim Orientales hac ceremonia fuisse usos, ad quam Alexander quoque Macedo post domitum Orientem suos cogere voluit, unde ortae sunt magnae lites, quod Macedones contumaciter respuerent tam servile et sordidum obsequium. Sensus ergo est, Regem divinitus electum in Iehudah longe lateque hostium fore victorem, ut suppliciter eum venerentur.

10. *Reges Tharsis.* Prosequitur quod coepit dicere de propagatione regni. Tharsis vocant Hebraei totam plagam quae ad Ciliciam vergit. Ergo per *insulas*, totum maris Mediterranei tractum significat a Cilicia in Graeciam usque. Quia enim Iudaei contenti patriae suae commodis, non procul navigabant ut aliae gentes: imo

Deus eos data opera incluserat, ne se corrumperent externis moribus: hinc factum est ut regiones, quibus oppositum erat mare, vocarent insulas. Fateor quidem Cyprum et Cretam, aliasque insulas comprehendi: sed hoc nomen patere dico ad omnes terras quae ultra mare Mediterraneum sitae erant. Per מנחה et אשכר quodvis tributum aut vectigal intellige, non autem voluntarias oblationes: quia loquitur de hostibus devictis, et de subiectionis testimonio. Quanquam videtur Scriptura, ut rem odiosam mitiget, consulto uti illis vocibus, acsi oblique subditos argueret, si vectigalibus fraudarent suos Reges. Per שבא quidam volunt notari Arabiam, per סבא vero Aethiopiam. Quanquam probabilis est eorum coniectura qui priore voce intelligunt totam partem sinus Arabici quae ad Africam inclinat: secunda vero quae per ס scribitur, Sabaeam, quae fertilior erat magisque amoena regio. Quam insulse detortus fuerit hic locus sub Papatu, dicere nihil attinet. Cantillant enim versum hunc de Philosophis vel Magis qui ad Christum adorandum venerant. Quasi vero ex Philosophis Reges subito creare in eorum arbitrio fuerit. Deinde etiam mutare plagas mundi, ut ex Oriente Meridiem vel Occasum facerent. Proximo versu clarius exprimit totum orbem Christi imperio subiectum fore. Nam certe regnum Iehudah nunquam magis quam sub Solomone floruit, atqui tunc nonnisi pauci Reges tributum pendebant, et quidem moderatum: deinde hac lege, ut liberis suis legibus viverent. David ergo a filio suo et nepotibus exorsus, Prophetico spiritu ad spirituale Christi regnum conscendit, quod apprime notatu dignum est, ut sciamus non temere nos in spem aeternae salutis fuisse adscitos: sed quia iam coelestis Pater nos Filio suo destinaverat, hinc etiam colligimus, in Ecclesia et grege Christi esse Regibus locum: quos hic David non exarmat gladio, nec diademate spoliat, ut admittat in Ecclesiam, sed cum sua dignitate venturos esse dicit ut se coram Christo prosternant.

12. Quia eripiet pauperem clamantem, et inopem cui non est adiutor. 13. Miserebitur super egenum et pauperem, et animas pauperum servabit. 14. A fraude et violentia redimet animas eorum, et pretiosus erit sanguis eorum in oculis eius. 15. Et vivet, et dabit ei de auro Seba: et orabit pro eo semper, quotidie benedicet eum.

12. *Quia eripiet.* Rursus testatur, regnum quod celebrat, minime tyrannicum vel crudele fore: sicuti maior pars Regum neglecta communi salute, propriis commodis addicta est: unde fit ut miseros populos inhumaniter premant, imo quo quisque magis est formidabilis, omniaque ingurgitat, eo praestantior habetur. Atque si de toto genere humano proverbii vice celebrata fuit sententia, nulla re magis ad Deum accedere mortales, quam beneficentia: virtutem hanc in Regibus non fulgere, nimis absurdum est, quos sibi Deus propius coniunxit. Quare non abs re David, ut Regem divinitus electum amabilem reddat, non modo iustitiae et aequitatis custodem fore dicit, sed adeo humanum et misericordem, ut contemptissimi-

quibusque paratum sit in eo praesidium, quod in Regibus nimis rarum est, qui splendore suo excaecati, longe se a miseris subducunt: acsi cura haec sua dignitate esset inferior et indigna. Atqui sanguinem plebeium, qui vilis esse solet, ac pro nihilo fere duci, apud hunc divinum Regem summo in pretio fore David praedicat. Constantia etiam et magnanimitas notatur in verbo *redimendi:* quia non satis esset, Regi non placere fraudes et rapinas, nisi se vindicem fortiter opponeret. Sub *fraude* vero et *violentia* omne maleficii genus complectitur: quia homo nocendo aut leo est, aut vulpes. Alii enim aperta vi grassantur: alii autem insidiose et occultis artibus ad iniquitatem obrepunt. Porro scimus datum esse Christo summum imperium in coelo et in terra, Matth. 28, 18. ut suos non modo protegat a temporalibus noxis, sed praecipue ab omni Satanae iniuria, donec omni molestia exemptos in aeternam quietem colligat.

15. *Et vivet.* Quod nonnulli verbum hoc ad pauperes referunt, videtur coactum. Longa igitur vita, quae non ultima est inter terrenas Dei benedictiones, Regem hunc donandum esse affirmat David. Quae postea sequuntur, indefiuite legenda sunt: acsi dixisset, Dabitur ei aurum Arabicum, passimque concipientur vota pro salute eius. Iterum repetit quod de potentia dixerat: quia si Arabia pendat tributum, quanta opum congeries ex tot regionibus magis vicinis contrahetur? Etsi autem non regnat Christus ad aurum coacervandum, figurate tamen docere voluit David, remotissimos quosque populos fore in officio, ut se ei totos suaque omnia addicant. Neque enim novum est, spiritualis regni gloriam sub externo splendore delineari. Opulentissimum ergo fore Christi regnum praedixit David, sed pro spirituali eius natura. Unde apparet quam scelerate et nequiter hoc loco abusi sint Papistae, ut ad se corraderent caducas mundi opes. Iam sub communibus populi votis quibus commendabitur salus Regis Deo, significat subditos fore voluntarios, ut nihil sibi optabilius esse ducant, quam eius imperio parere. Etsi autem iugum detrectant multi, hypocritae etiam tacite apud se fremunt, et, si daretur optio, libenter abolerent Christi memoriam: vere tamen in omnes pios competit hic affectus, non modo quia terrenis quibusque Regibus officium hoc praestari iubet Scriptura, sed quia peculiari studio et cura tangi debent propagandi huius regni, in quo et relucet Dei maiestas, et eorum salus ac felicitas inclusa est: ideoque videbimus Psal. 118. precandi formam toti Ecclesiae dictari, ut Deus Regem hunc benedicat: non quod indigeat suffragiis nostris Christus: sed hoc pietatis testimonium merito exigit a suis cultoribus, quo etiam se exerceant ad postulandum regni Dei adventum.

16. Erit palma tritici in terra in capite montium, concutietur sicut Libani fructus eius, et egredientur ex urbe quasi planta terrae. 17. Erit nomen eius in seculum, coram sole propagabitur nomen eius, et benedicent se in eo omnes Gentes, et beatum praedicabunt illum. 18. Benedictus Iehova Deus Deus Israel, faciens mirabilia solus. 19. Et benedictum nomen gloriae eius in seculum, et repleatur gloria eius om-

nis terra: Amen et amen. 20. Finiunt orationes Davidis filii Isai.

16. *Erit palma*. Probabilis est eorum opinio quibus palma tantundem valet ac exigua portio. His autem duabus circumstantiis raram et insolitam foecunditatem notari putant, quod ubi pauxillum tritici, quantum scilicet palma capere potest, seminatum fuerit, et quidem in montium verticibus, qui ut plurimum non adeo sunt feraces: uberrimum tamen proventum fore, ut aristae non aliter resonent quam arbores in Libano. Nescio tamen an adeo subtilis comparatio inter sationem et messem, Davidis verbis respondeat. Simplicius ergo accipere licebit, tantam fore copiam tritici in verticibus montium, ut metatur plena manu. Sub hac autem specie depingitur Dei benedictio: acsi dixisset David, plenam fore bonorum abundantiam sub Rege Christo. Additur et propagatio sobolis: acsi diceret, non modo omni genere fructuum fertilem terram fore, sed urbes quoque fore generandis hominibus foecundas. Nomen *Libani* malui reddere in casu genitivo, quia durior est metonymia, quam alii relinquunt, nomen *montis* pro arboribus ponentes.

17. *Erit nomen eius*. Rursus iterat quod de huius regni perpetuitate prius asseruit. Nec dubium est quin sedulo illud discernere voluerit a terrenis monarchiis, quae vel statim evanescunt, vel ruunt tandem sua mole: certe suo interitu ostendunt, nihil esse in mundo diuturnum et stabile. Quod *nomen eius perpetuum* fore dicit, non ita debet accipi, quasi superstes futura sit mortui fama: ut profanos quoque homines sollicitat haec ambitio, ne suum nomen una sepeliatur cum corpore: sed de regno loquens Propheta, nomen eius semper gloriosum et celebre fore dicit. Quod quidam exponunt לפני שמש acsi decus quod daturus erat Deus Regibus Iehuda, praeferret solis splendori, contextui repugnat. Eodem enim sensu prius dixit, Cum sole, et coram luna. Nunc ergo postquam meminit seculi, exegetice addit, *propagatum iri nomen coram sole*. Ad verbum est, filiabitur: quia sicuti sol quotidie oritur mundo, renovabitur huius Regis vigor, ut perpetua sit successio. Sic alibi videbimus solem et lunam eiusdem aeternitatis vocari testes, Psal 89, 38. Unde sequitur, non posse hoc intelligi de terreno imperio, quod in familia Davidis non nisi ad breve tempus floruit: nec modo in tertio successore fuit emarcidum, sed tandem ignominiose etiam extinctum. Christi vero regnum etsi in terra saepe labascit, ut totius mundi furiosis odiis impetitur, et concutitur gravissimis Satanae machinis, mirabiliter tamen a Deo fulcitur, ne concidat. Quod sequitur, *In eo se benedicent Gentes*, duplicem sensum admittit. Saepe enim ita loquuntur Hebraei, dum quispiam in exemplar benedictionis sumitur, sicuti in Davide sibi benedicit, qui Deum sibi precatur non minus esse beneficum et liberalem, quam Davidi fuit: sicuti etiam rursum dicitur in Sodoma et Gomorrha maledicere, qui urbium illarum nomina ad exsecrationem arripit. Si ergo in eundem sensum haec duo verba posita sunt, benedicent se in illo, et, beatum dicent: benedicere sibi in Rege, tantundem valebit ac sibi eandem precari fortunam: quia omnibus admirationi erit eius felicitas. Si veró

distinguere inter haec duo verba placeat (quod non minus probabile est) benedicere in Rege, idem erit ac petere ab eo felicitatis suae causam: quia nihil optabilius sibi esse videbunt Gentes, quam leges ab eo suscipere.

18. *Benedictus.* Postquam suis successoribus bene precatus est David, quia oraculo certior factus erat vota sua non fore irrita, effertur in Dei laudes. Nisi enim fidei oculis speculatus esset quae hactenus vidimus, non tam libera et alacris fuisset eius exsultatio. Quod dicit, *mirabilia facere Deum solum*, ac praesentem causam referri minime dubium est: non modo ut regni excellentiam commendet, sed etiam seipsum et alios admoneat, opus fore ad eius conservationem mirifica et incredibili Dei virtute. Et certe per omnes fere eius posteros non stetit quominus solium illud centies caderet, atque etiam absorberetur. Ne longius progrediar, nonne turpissima Solomonis defectio digna fuit exitiali ruina? Reliqui vero successores, exceptis Iosia, Ezechia, et Iosaphat, paucisque aliis, nonne certatim prolapsi sunt in deterius, et Dei maledictionem sic provocarunt quasi data opera, ut mirum sit non statim fulminasse ad perdendam totam sobolem? Iam, ut spiritu prophetico donatus erat David, quia eum non latebat, Satanam Ecclesiae saluti semper fore infestum, colligere potuit non sine magnis et arduis difficultatibus Dei gratiam, de qua nunc disserit, in sua gente fore aeternam. Et certe eventus postea docuit quot miraculis sua promissa Deus impleverit, sive reditum a Babylonico exilio spectemus, sive incredibiles, quae sequutae sunt liberationes, donec Christus quasi surculus ab emortua stirpe prodiit. Hinc merito precatur ut gloria nominis eius repleat totam terram, quando ad ultimos usque mundi fines ampliandum erat regnum illud. Atque ut serio affectu, imo ardore, his votis se pii omnes socios adiungant, additur confirmatio *Amen et amen.*

20. *Finiunt orationes.* Diximus hoc non frustra expressum fuisse a Solomone, siquidem ipse poeticis numeris argumentum hoc ornavit, non modo ne patrem suum fraudaret debita laude, sed ut acrius stimularet Ecclesiam ad easdem fundendas preces, quas David usque ad ultimum spiritum continuaverat. Meminerimus ergo, tam serio affectu, quam indefessa assiduitate orandum esse Deum, ut sub manu Filii sui Ecclesiam tueatur. Et videtur nomen patris Isai revocare memoriam originis, ut inde magis illustretur Dei gratia, quod hominem ignobilem ex pecudum stabulo, qui etiam minimus et contemptissimus erat inter fratres, in tam excelsum honoris gradum extulerit ut Regem praeficeret electo populo.

Typis Sittenfeldii.

c. c r the 2 vols.

